

සාරාත්ථවන්ද්‍රිකා

නම් වූ

සාරස්වතාත්ථ ව්‍යාඛ්‍යාව

සාරාර්ථචන්ද්‍රිකා

නම් වූ

සාරසඞ්ගහාර්ථ ව්‍යාඛ්‍යාව.

විද්‍යෝදයපරිවෙණාධිපති

කහවේ ශ්‍රී සුමඞ්ගල රතනසාරාභිධාන

කොළඹ නවකෝරළේ ප්‍රධාන නායක ස්ථවිරපාදයන් වහන්සේ

විසින් ලියනලදී.

ප්‍රථම භාගය.

සතරවෙනිවරට

විනී ජ්. නානාසඞ්කාර විසින්

කොළඹ හුණුපිටියේ ජීතාලංකාර යන්ත්‍රාලයෙහි මුද්‍රණය

කරවනලදී

බු: ව: 2477.

ක්‍රි: ව 1934.

සාරාර්ථචන්ද්‍රිකා

සාරසවත

සන්නය.

ප්‍රථම භාගය.

A COMMENTARY

ON

SÁRASWATA

BY

KAHAWÉ RATANASÁRA NAYAKA THÉRA.

PART I.

Price Rs. 3-00.

Jinalankara Press

සාරස්වතීය සන්ධිප්‍රක්‍රියාන්තර්ගත
උදාහරණයන්ගේ අර්ථ.

පිට	උදාහරණ-	අර්ථ
33	අක්ෂෞහිණී-රථාදිසමූහවත් සේනාව	
73	අග්නිඃ අත්ර-මේහි ගින්නකි	
47	අග්නී අත්ර-මේහි ගින් දෙකකි	
73	අඤ්ඃ යාහි-පාපිෂ්ඨය යව	
40	අද්‍ය ඕම්-අද යහපති	
74	අන්තර්ගතඃ-ඇතුළට ගියේය.	
46	අම් ආදිත්‍යාඃ-මොහු සූර්‍යයෝගි	
36	අස්මෑ ඉන්ද්‍රඃ-මේ චන්ද්‍රයාහි	
70	අහඃ අත්ර-දවස මෙහි	
,,	අහර්ගණඃ-දින සමූහය	(මාසය)
,,	අහර්නිඃ-දිවසාධිපති	(හිරු)
,,	අහොරාත්‍රාන්තරම්-දවල්රියහිමි	
64	ආක්‍රාස්‍යති-ආක්‍රමණයකරන්නේය	
92	ආවශ්‍යදයති-වසයි	
43	උපකාරියති-සෘකාරයට සමීප	(වූවක් මෙන් කෙරේ
42	උපාර්වර්ෂති-සමීපයටයේ	
43	උපර්ෂභීයති-සෘෂභයෙකුට සමීප	(වූවෙකුමෙන් කෙරේ
42	සෘණාර්ණිම්-නයදීමට ගත්නය	
32	ලඝුබඬඃ-ඔකාරය අනුව බැඳුනේ	
75	එෂඃ හසති-මෙතෙම සිනාසේ	
52	කකුප්ඵෙළ්-ඉඳුරාදිග	
54	කකුප්නාසඃ-ශොභාව, සතුට	
42	කම්බලාණ්ණිම්-කම්බලවසනුය පිණිස	
64	කංඃ-කඨනලිය	(වූ නාස
39	කකීන්ධ්‍රඃ-කකුළුවන් ඇනිලිද	
71	කඃ අර්ථඃ-කිනම් අර්ථයක්ද?	
68	කඃ ඛනති-කවරෙක් සාරාද?	
71	කඃ ගතඃ- ,,	ගියේද?
56	කඃ වරති- ,,	හැසිරේද?
,,	කඃ ථිකතෙ- ,,	සේද?
67	කඃ ඩතොති- ,,	පතුරුවාද?
58	කඃ ථ නි- ,,	ථලදේද?
56	කඃ ශූරඃ- ,,	ශූරද?
68	ඤෙතෙ- ,,	ඤයකායකෙරේද?
,,	කඃ ෂණ්ඪඃ- ,,	නපුන්සකද?
57	කඃ ෂටඃ- ,,	සෑවැනිද?
68	කඃ සඃ- ,,	යහපත්ද?
69	කාරඤකාරඃ-කිම්පාඤකාවඃක්‍රය	
65	කිංහනුතෙ-කිම් හොරකම් නොරේද?	

පිට	උදාහරණ	අර්ථ
65	කිංහම්ලයති-කිම් වලිතවේද?	
,,	කිං හ්‍යඃ ර්ය්යේ කිම්?	
,,	කිං හලාදයති කිම් සතුටුකරවාද?	
,,	කිං හවලයති-කිම් වලිතවේද?	
39	කුලටා වෙසහන	
41	ගඞ්ගාදකම්-ගඟදිය	
33	ගවාක්ෂඃ=දුල්කවුළුව.	
,,	ගවාජිනම්-ගෙරිහම	
,,	ගවෙශ්වඃ-ගෙරින්ගේ අධිපතියා	
74	ගිඃ පතිඃ-වාචස්පති (සුරගුරු)	
80	ගුඬඃ ආත්මා-ගුප්තවූ ආත්මය	
29	ගෞරි අත්ර-මේහි උපමාවයි	(යෝ
67	චතුඃත්‍රිංඃත්වාජිනඃ සූතිඃකක් අශ්ව	
53	චින්මඃම-සිත්ත් පදවනිනලද්ද	
47	ජම්පතී ඉව-අඹුසැමියදෙනා මෙන්	
,,	ජායාපතී ඉව- ,,	,,
69	තඃකාරඃ-වෙඟරයා	(ස්‍ථිය
56	තත් චිත්‍රම්-ඒ චිත්‍රකර්ම හෝ ආශ්ච	
57	තත් ථිකතෙ-ඊට ඔමන්කෙරේ	
,,	තත් ථිකා-ඒ ථිකාව	
58	තත් ලුනාති-ඒ කපයි	
51	තත් ශාස්‍යම්-ඒ ශාසනය	
54	තත් හව්ඃ-ඒ ගිතෙල්	
39	තව ඉදම්-මේ තාගේය	
41	තව සෘඩ්ඃ-තාගේ සෘඩිය	
43	තව ඔකාරඃ-තාගේ ඔකාරය	
45	තව එෂඃ-මෝතොමෝ තාගේය	
,,	තව ඓශ්වර්‍යම්-තාගේ ඓශ්වර්‍යය	
,,	තව ඔදනම්-තාගේ බත	
,,	තව ඔෂධීඃ-තාගේ තොල	
,,	තව ඖන්නත්‍යම්-තාගේ උනකත	
,,	තව ජත්‍රම්-තාගේ ජත්‍රය	(හාවය
36	තස්මෙම ආසහම්-ඒ පිණිසවූ ආස	
64	තං කෘරාති-ඒ කෙරේ	(නාය
,,	තං ජානාති-ඒ දනී	
,,	තං තතොති-ඒ විහාරකෙරේ	
63	තං භයති-ඊට සිනාසේ	
37	තෙ අත්ර-මෙහි ඔහුයි	
36	තෙ ආගතාඃ-ඔහු ආවහුය	
25	තෙෆ ඉන-මෙහි ඔහුදෙදෙනායි	
33	දධි ආනය-දී ගෙනෙව	

පිට	උදාහරණ-	අර්ථ
37	දධි ඉහ-	දී මෙහිය
47	දම්පති ඉව-	අඹුසැමිදෙදෙන වැනි
42	දහාණ්මි-	පයොදුගීයන් දහයක් ඇති පෙදෙස
50	දෙවදත්ත අත්‍ථෙඃ වරති-	දෙව දත්තය මෙහි ගවයා හැසිරේ
,,	දෙවදත්ත එහි-	දෙවදත්තය එව
71	දෙවාඃයාති-	දෙවිතෙමයහි
67	දෙවානාම් රාජා-	දෙව්රජ
72	දෙව ඃ අත්‍ථ-	දෙවියෝ මෙහිය
74	ධූඃ පතීඃ-	ධූරපතියා
32	නයනම්-	ඇස
35	නායකඃ-	පමුණුවන්නා
63	පටුං වාථා-	දක්ෂයාට නිරන්ධ්‍යහි
73	පටුඃ යජතෙ-	දක්ෂතෙම පුදහි
67	පටූ අත්‍ථ-	මෙහි දක්ෂයෝ දෙදෙ
37	පථෝ අත්‍ථ-	දක්ෂය මෙහි (නෙකි
36	පථෝ ඉන-	,,
40	පතංජල්ඃ-	එනම්" භාෂ්‍යකාරඃ
63	පයාංසි-	ජලය හෝ ක්ෂිරි (තෙම
42	පරමතීඃ-	පරමවූ සූජිතයා
44	පර්‍ණිඛකඃ-	පලඟ
69	පාරස්කරඃ-	පරතෙරකරන්නේ
32	පිතුඃනීඃ-	පියාගේ අර්ථය
75	පුනඃ රමතෙ-	නැවත ඇලේ
33	ප්‍රෙඛ්ඃ-	ඉනා වැඩුනේ
,,	ප්‍රෙඛ්ඃ-	ඉනා වැනීම (ඝාමාර්‍ථය)
42	ප්‍රාර්ඛ්ති-	ඉනා මුළාවේ
,,	ප්‍රාර්ණ්ඃ-	ප්‍රකෘෂ්ටනය
43	ප්‍රාර්ෂතියති-	ප්‍රසාදියෙන් සෘෂභ සෙකු මෙන් කෙරේ
61	ප්‍රත්‍යඞ් ඉදම්-	මේ පශ්චිමරථහි
66	ප්‍රාඞ්ෂඅඃ-	පූර්වදෙශය සවැහිවේ
74	ප්‍රානඃ අත්‍ථ-	උදුසන මෙහි (තේ
45	බිම්බොෂඨඃ-	බිම්බුවැනි තොල්ඇත්
73	භගොඃ නාමසෙන-	පින්වත ඔබට නමස්කාරවේවා
60	භවාන්තනොති-	පින්වත්තෙමේ පතුරුවහි
58	භවාන් ලිඛති—	,, ලියහි
61	භවාන් ශුරඃ—	,, ශූරහි
59	භවාන් ෂඅඃ-	, සවැනියි
69	භාස්කරඃ-	ආලොකකරන්නේ (හිරු)
77	භූඃ ආදදෙ-	බිම් ගන්නේය
73	භොඃ එහි-	පින්වත එනුමැනව
31	මඩු අත්‍ථ-	මී මෙහි
,,	මඣවරඃ-	මධුරිපු
,,	මධවාඣනම්-	මධුනම් අසුරයාගේ
37	මධූදකම්-	මිහිරිජලය (අස්න
39	මනීෂා-	බුඩිය
71	මනො රථඃ-	නැමැත්ත

පිට	උදාහරණ-	අර්ථ
62	මාවිශිදත්-	නොසපව
47	මාලෙ ආනය-	මල්දෙසා හෙණෙව
62	මෙලවඃඃ-	පාමරජ නිනයා
65	යං ලොකම්-	යම් ලොඩයන්
61	රාජං ඉහ-	එම්බා රජමෙහි
60	රාජං ච්‍රම්-	,, ආඃඛවය්‍යිය
47	රොදසි ඉව-	සතීදෙකක් වැනි
62	ලඃඃම්වඃඃය-	ශ්‍රීයගේ සෙවන
39	ලාඛලිෂා-	නඟුලිස (යුතු නය
42	විත්සරාණ්මි-	අවුරුද්දෙකින් දිය
,,	වත්සතරාණ්මි-	වසුපැටවා පිණිසවූ
67	වයංඃසාම-	සොමය අපිවෙමු (නය
42	වසනාණ්මි-	විසිම පිණිසවූ නය
53	වාඛමාත්‍රම්-	වචනය ප්‍රමාණකොට
52	වාක්‍යථා-	වචනය යම්සේද (ඇති
54	වාවිධූරඃ-	වචනඃයඞ් ශූරයා
,,	වාග්ඝරිඃ-	වචනයට සිංහවූ
69	වාචස්පතිඃ-	වචනාධිපති
72	වාතා වාතා-	වාතයෝ වාතයෝ
69	වාඃනස්පතිඃ-	මහතුන්ගේ සවාමියා
39	ශකන්ධ්‍වඃ-	ඝකනාම් දෙඝඨකූපය
40	ශිව එහි-	ඊඃඛරය එනු මැනව
42	ශීතානීඃ-	ශීතයෙන් පීඩිතයි
75	ශුකනිඃ-	රූපඃඃත්මනාහානි යහපත්වූ ඝක තෙමේම බබලයි
37	ශ්‍රඛා අත්‍ථ-	මෙහි ශ්‍රඛාවයි
52	ෂට් අත්‍ථ-	මෙහි සඝනි
59	ෂථිනරඃ-	සදෙනෙක් මිනිස්සු
53	ෂට් මම-	සඝක් මටහි
59	ෂට්සිදන්ති-	සදෙනෙක් විෂාදයට
65	සංයත්තා-	සාරපියා (පැමිණෙන්
,,	සංවත්සරඃ-	හවුරුද්ද
67	සඃ ඉ්‍යාම්-	හෙතෙම්, මෙය
,,	සඃ උසාම්-	හෙතෙම අලුයම
75	සඃ වරති-	හෙතෙම් හැසිරේ
67	සාමයජුංසි-	සාමවෙදමන්ත්‍ර නා යජුර්වේදමන්ත්‍ර
,,	සිංහ්‍යසි-	සිංහධෙනුවක් වෙහි
61	සුගණ්ඃ ඉහ-	මෙහි යහපත් ගණින්
66	සුගණ්ඃඝඅඃ-	ගණින්නා (නෙකි
45	සුද්‍රලොත්‍රඃ-	නරබලලා (සවැනිවේ
33	සෛවරම්-	සෙවශ්‍යාව
,,	සෛවරිණ්-	සෙවශ්‍යාවරිණි
40	සවරඛම්-	හොඳයි ශබ්දකාරණ
69	හරිශ්වත්‍රඃ-	වසුය වැනි සෘෂියෙක්
39	හලීෂා-	නඟුලිස,
51	හිමඝාත්‍රඃ-	හිම ඛාදය
,,	හෙ අනඞ්වන්-	එම්බා වෘෂභය
36	හෙ සඛෙ ඉනි-	එම්බා යහළුව යනු
44	හෙතෘඃකාරඃ-	හොඬකාරුගේඝඬා
62	ඊ චඝඃ-	ලිඝ්‍යා ඇත්නෙක් (රස

මෙහි නිත්‍යසන්ධි සන්ධිකිරීමෙන් ද අනිත්‍යසන්ධි සන්ධිනොකිරීමෙන් ද යොජිතයි.

සංඥාපනය.

ශ්‍රී අනුභූති සවරූපාචාර්‍යයන් විසින් සාරස්වතීය සූත්‍ර සඞ්කලනයෙන් විරචිත සාරස්වත ව්‍යාකරණය වනාහි එබඳ පටන් මේ දක්වාත් බොම්බා කල්කටා බාරාණසී ආදි ප්‍රදේශයන්හිද ලඞ්කාවෙහි ද දෛවීභාෂිය ශබ්දව්‍යුත්පත්තික්‍රමොද්ග්‍රහණධාරණාදි යෙහි තත්පරවූ බොහෝදෙනාගේ පඨනපාඨනයෙන් සුප්‍රභාශිතියට පැමිණ පවත්නාවූ භාවිජනසම්භාවනීය සුප්‍රශස්තව්‍යාකරණයෙකි. මේ ව්‍යාකරණයෙහි "ලොකාවෙඡඝස්‍ය සිඩ්‍ඃ"සි පඨිත පාඨය අනුව යාමෙන් වරින්වර පාණිනීයාදි නානාව්‍යාකරණයන්ගෙන් ගෙණ ඌනපූරණාදි වශයෙන් සම්මිශ්‍රිත බොහෝ පාඨයෝ තන්හි තන්හි දක්නා ලැබෙත්. එසේ කරණලද ඒ සම්මිශ්‍රණයෙන් හා නොයෙක් පලාන්හි නොයෙක්වර මුද්‍රණය කිරීමෙන් ඇතිවූ සාවද්‍යපාඨ හා ඇතැම් තන්හි උවමනා නොවන පාඨයෝද දක්නා ලැබෙත්. එසේ හෙයින්ම තන්හි තන්හි මුද්‍රිත ඒ ඒ පොත් ඇතැම් පාඨයන්ගෙන් එකිනෙකට සමානුවූවෝ ද වෙති. එබැවින් දැන් ව්‍යවහාරප්‍රාප්ත සාරස්වත ව්‍යාකරණය වනාහි පූර්වවර්ත්තාවට වඩා ව්‍යාකරණාන්තරීය අධිකපාඨසම්මිශ්‍රණයෙන් දක්නාලැබේ. ඒ සම්මිශ්‍රිත පාඨාන්තරයන් ද උද්ග්‍රහණයෙහි විශෙෂ ඥානයක් ඇතිවීමට මුත් පරිහාණියට හෙතු නොවන බැවින් ඒ ඒ පලාන්හි වරින්වර මුද්‍රිත ඒ ඒ සාරස්වතයන් හා පෙර ලඞ්කාවෙහි භාවිත පුස්කොල පිටපත්ද සිඞ්හාන කෞමුදී ආදි වෙනත් ව්‍යාකරණයන් ද සසඳ, බලා ගතයුතු ඒ පාඨාන්තරයන් ඉවත් නොකොව සදෙස්යසි සිතියහැකි බොහෝ පාඨ නිදෙස් කිරීමෙන් හා ඉවත්කිරීමෙන් අපේ මේ ව්‍යාඛ්‍යානය කරණලදී.

K. Ratanasara.

31-3-34.

SARARTHA CHANDRIKA.

සාරාර්ථ චන්ද්‍රිකා

නම් වූ

සාරසවතාර්ථ ව්‍යාඛ්‍යාව.

a ප්‍රණම්‍ය පරමාත්මානං බාලධීවෘද්ධිසිද්ධයෙ,
සාරසවතීමෘජුං කුර්‍යේ ප්‍රක්‍රියාං නාතිවිස්තරාම්.

ප්‍රණීයතෙ ප්‍රණම්‍යාර්‍ථයිත්‍වෙ ඛුඛං මුදෘ හෘදෘ,
සාරසවතීප්‍රක්‍රියාර්‍ථ ව්‍යවතිර්නිජභාෂයා,
සාරාර්‍ථවත්‍රිකා නාම බාලාර්‍ථසුඛසිද්ධයෙ.

ග්‍රන්ථයන්ගේ ආදිමධ්‍යාවසාන‍යන්හි තමතමන්ගේ ඉෂ්ටදෙවතා නුසමෘති සඞ්ඛ්‍යාත මඞ්ගලාචරණය සවසමයාසක්‍ත විත්ත ප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත සච්චරිත්‍රධර්මතාවයයි, නොහොත් ප්‍රාරබ්ධකර්තව්‍යානන්තර්‍ය්‍යක සම්භාරිෂට විඝනදූරිභාවයෙන් ඉෂ්ටාර්‍ථසංසිද්ධිහෙතු යයි ශිෂ්ටසම්මත බැවින් මෙහිදු අනුභූතිස්වරූපාචාය්‍යවරයෝ ප්‍රථමකොට ආතෙමෂ්ට පරමාත්මප්‍රණතිකරණය පිණිස "ප්‍රණම්‍ය" යනාදි ශ්ලොකය රචනා කළෝ.

"අහං (අනුභූතිස්වරූපාචාය්‍යඃ) සාරසවතීං ප්‍රක්‍රියාං ඍජුං කුර්‍යේ" යනු එහි වාක්‍යයොජනා සි. (අනුභූතිස්වරූපාචාය්‍යවූ) මම සාරසවතීප්‍රක්‍රියාව ඍජු කෙරෙමි යනු එහි අර්‍ථ සි. කුමක් කොට කුමක් පිණිස කෙබදු සාරසවතීප්‍රක්‍රියාවක් ඍජු කෙරෙම්ද? යත්–

a. පරමාත්මාන‍ං, පරමෙශ්වරයා, නොහොත් බ්‍රහ්ම විෂ්ණු මහෙශ්වර යන මූර්ත්‍තිත්‍රය; ප්‍රණම්‍ය, භක්‍තිශ්‍රද්ධාතිශයෙන් වැඳ; බාලධීවෘද්ධිසිද්ධයෙ, අවුත්‍පන්න බාලජන‍යාගේ ප්‍රඥාභිවෘද්ධිසිද්ධිය පිණිස; නාතිවිස්තරාම්, (ශබ්දබාහුල්‍යයෙන් නොරබැවින්) ඉතා

විස්තර නැත්තාවූ; සාරස්වතීම්, සාරස්වති නම්වූ හෙවත් සරස්වතී ප්‍රොක්ත සූත්‍රයන් සම්බන්ධිවූ; ප්‍රක්‍රියාම්, පදසාධන ක්‍රියාව, හෙවත් ශබ්දව්‍යුත්පාදකශාස්ත්‍රසඞ්ඛ්‍යාත ව්‍යාකරණය; සෘජුං කුර්‍ව්, සෘජු කෙරෙම්, හෙවත් වෘත්තාදුහරණාදියෙන් යුක්ත කෙරෙම්.

මම පරමාත්මයා වැඳ ආඛ්‍යානිකයන්ගේ ප්‍රඥානිවෘඩ්සිඞ්ඛ්‍ය සඳහා සාරස්වත ව්‍යාකරණය වෘත්තිඋදාහරණාදියෙන් යුක්තවූවක් කෙරෙම් යනු මෙහි භාවාර්ථ යි.

අනුභූතිස්වරූපාචාර්‍යයන්ගේ මේ පරමාත්මප්‍රණතියෙහි ලා සවලබ්ධිවශයෙන් එක් දෙවතාවෙක් හෝ බොහෝ දෙවතාවෝ ද නමස්කෘත යයි ගතහැකි වෙත්. හේ වනාහි "පරමාත්මන්" ශබ්දයාගේ අර්‍ථවිවෙචනයෙන් දතයුතු වේ. නිරුක්තිනයින් එහි අර්‍ථවිවෙචනය කරන්නාවූ ශාබ්දිකයෝ:- "පරානාත්මනොන්‍යාන් ජනාන් මාති සෘජතීති=පරමඃ, පරම ආත්මා සවරූපං යස්‍යාසෞ= පරමාත්මා-ඛ්‍යාතා" යනු ද, "පරා උත්කෘෂ්ටා මා ලක්ෂ්මීර්‍යා වා යස්‍යාසෞ=පරමඃ, පරම ආත්මා යස්‍යාසෞ=පරමාත්මා-හරිඃ" යනු ද, "පරම උත්කෘෂ්ට ආත්මා සවරූපං යස්‍යාසෞ=පරමාත්මා-ඊශ්වරඃ" යනු ද කීහු. මෙහි පළමුවන වාක්‍යයෙහි අර්‍ථය නම්-ත්මාගෙන් අන්‍යවූ ජනයන් මවන ආත්මස්වරූපය ඇත්තේ යනුයි, ඒ අර්‍ථයෙන් බ්‍රහ්මයා ද, දෙවැන්නෙහි අර්‍ථය නම්-උත්කෘෂ්ටවූ ලක්ෂ්මියෙන් හෝ මායාවෙන් යුත් ආත්මස්වරූපය ඇත්තේ යනුයි, ඒඅර්‍ථයෙන් විෂ්ණු ද, තෙවැන්නෙහි අර්‍ථය නම් උත්කෘෂ්ටවූ ආත්මස්වරූපය ඇත්තේ යනුයි, ඒ අර්‍ථයෙන් ඊශ්වරයා ද ගම්‍ය මාන යි. මෙසේ මේ නිරුක්ති ක්‍රමත්‍රයෙන් මූර්‍තිත්‍රය ම වාච්‍ය වේ. මෙහි "ප්‍රක්‍රියා" ශබ්දයාගේ නිරුක්ති දක්වන්නෝ "ප්‍රක්‍රියතෙන ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යයාදි විභාගෙන ව්‍යුත්පාද්‍යතෙන ශබ්දසාධනයා සා=ප්‍රක්‍රියා"යි කීහු. යමකින් ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යය විභාගයෙන් ශබ්දයෝ විශෙෂයෙන් උපදවනු ලැබෙත් නම් ඒ "ප්‍රක්‍රියා"යි කියනු ලැබේ යනු එහි අර්‍ථයි. එනම් ව්‍යාකරණශාස්ත්‍රයයි.

මෙසේ නාමසක්‍රියාදිය දක්වා නැවත සකල ශබ්දසාගරනිසන්තරණය ඉන්‍ද්‍රාදීන්ට පවා විෂය නොවූ බව ද, එබැවින් මෙහිදු සාරස්වතී ප්‍රක්‍රියාජීවකරණය ම පමණක් කරණ බව ද පවසනුවස් "ඉන්‍ද්‍රාදයොපි" යනාදි ශ්ලොකය රචනාකළෝ.

a. **ඉන්ද්‍රාදයොපි සබ්‍යානනං න යයුඃ ශබ්දවාරිධෙඃ,**
ප්‍රක්‍රියාං තස්‍ය කෘතස්‍යනස්‍ය කෂමොවක්තුං නරඃ කථම්.
b. **තත්‍ර තාවත් සංඥා සංව්‍යවහාරාය සංගෘහ්‍යතෙ.**

1. අඉඋසෘඍ සමානාඃ.

(අ1,1;ඉ1,1;උ1,1;සෘ1,1;ඍ1,1;සමානාඃ1,3;)

c. **අනෙන ප්‍රත්‍යාහාරග්‍රහණාය වර්ණාඃ පරිගණ්‍යනෙන,**
තෙෂාං සමානසංඥා ච විධියතෙ.

---

a යස්‍ය ශබ්දවාරිධෙඃ, යම් ශබ්ද නමැති සාගරයක්හුගේ; අන්තම්, පරතෙරට; ඉන්ද්‍රාදයඃ අපි, ඉන්ද්‍රාදි දෙවියෝ පවා; න යයුඃ, නොපැමිණියාහු ද; තස්‍ය කෘතස්‍යනස්‍ය, ඒ සියලල සම්බන්ධිවූ; ප්‍රක්‍රියාම්, පදසාධන ක්‍රියාවක්; වක්තුම්, කියන්නට; නරඃ, (මාවැනි) මිනිසෙක්; කථම්, කෙසේ; ක්‍ෂමඃ, සමර්ථ වේද (නොවේ මය.)

ඉන්ද්‍රදීහු– (දිව්‍යවර්ෂසහස්‍රයක් හදාරාද මේ ප්‍රකෘතිය මේ ප්‍රත්‍යය මේ සාධනොපාය ය කියා) යම් ශබ්දසාගරයක්හුගේ පරතෙරට නොගියාහු නම් (අල්පමතික අල්පායුෂකවූ) මා වැනි මනිසෙක් කෙසේ එහි පරතෙරට යන්නේ ද, ඒ නොහැක්කේ ම ය යනු මෙහි භාවාර්ථයි.

මෙසේ මඞ්ගලාචරණාදිය දක්වා ඉක්බිති පළමුකොට මේ ව්‍යරණයෙහි සංඥප්‍රක්‍රියාජීවය කරන්නාහු "තත්‍ර තාවත්" යනාදිය කිහු.

b තත්‍ර, ඒ සාරස්වතී ප්‍රක්‍රියාවෙහි; තාවත්, පළමුකොට; සංව්‍යවහාරාය, මනා ශාස්ත්‍රව්‍යවහාරය පිණිස; සංඥා, සංඥතොමෝ, හෙවත් ව්‍යාකරණ ව්‍යවහාරයෙහි උචිතවූ සමාන සඤ්ඥාක්ෂරාදි නාමසමූහය; සංගෘහ්‍යතෙ, සඞ්ග්‍රහකරණුලැබේ.

1 (සමානසංඥාසූත්‍රයි.) අ, අවර්ණය; ඉ, ඉවර්ණය; උ, උවර්ණය; සෘ, යෘවර්ණය; ඍ, ඍවර්ණය (යන මොහු); සමානාඃ, සමාන නම් වෙත්.

c අනෙන, මේ ක්‍රමයෙන්; ප්‍රත්‍යාහාරග්‍රහණාය; ප්‍රත්‍යාහාර ගැණීම පිණිස; වර්ණාඃ, වර්ණයෝ: පරිගණ්‍යනෙන, සකලභාවයෙන් ගණිනුලැබෙත්, නොහොත් ප්‍රත්‍යාහාරපරිපාටියෙන් ප්‍රකාශකරණුලැබෙත්. තෙෂාම්, ඔවුන්ට; සමානසංඥා ච, "සමාන" යන සංඥාව ද; විධියතෙ, කරණුලැබේ.

ව්‍යාකරණාදි ශාස්ත්‍රයන්හි පළමුකොට සංඥවන් සඞ්ග්‍රහ කිරීම සඵභාවයෙකි. කුමක් පිණිසද යත්?, සංව්‍යවහාරය පිණිස සි. සංව්‍යවහාරය නම් ඒ ඒ ශාස්ත්‍රයන්හි අර්ථවිශෙෂාවබොධය පිණිස පවත්නා ශබ්දවිශෙෂයන්ගේ සම්‍යක්ප්‍රයොග යසි. ඒ සංඥවන් නිසිලෙස නොදන්නවුන්ට ශාස්ත්‍රයෝ ද දුරවබොධ වෙත්, එසේ දුරවබොධවීමෙන් ඔවුන්ගේ පදසිඞ්ධිනිෂ්පාදනාදිය ද සාර්ථක නොවේ. ලොකයෙහි ද ඒ ඒ දේ පිළිබඳව පවත්නා සංඥවන් නොදන්නවුන්ට ලොකය පිළිබඳ කටයුතු දේ සිඞ්කරගැණීම නොහැකි වන්නාක් මෙනි. එබැවින් මේ ව්‍යාකරණයාගේ සංව්‍යවහාරය පිණිස ඒ ඒ සංඥවන් සඞ්ග්‍රහකරන්නාහු පළමුකොට "අඉ" යනාදි සූත්‍රය කිහු.

මෙහි මේ ක්‍රමයෙන් වණීයන් පවසනබව කියා ඒ වණීයන් ගෙන් මේ 'අ' ආදි පසට 'සමාන' යන නාමය ව්‍යවහාරකරණ බවද සූචිත සි. සාමාන්‍යයෙන් අයන්න පටන් සයන්න තෙක් ඇති අකුරු දෙසාළිස මේ විසරණෙහි වණීමාලාවසි, ඒ වණීමාලාවෙහි වූ මේ "අ" ආදි වණීපඨකය ද ගෙණ "අව, ඉල" ආදි ප්‍රත්‍යාහාරයෝ ද ගණු ලැබෙත්. මෙසේ මෙයින් මේ සූත්‍රය "හයවරල" යනාදි වණීමාලාවසානයෙහි හදුළ "ආද්‍යන්තාභ්‍යාම්" යන්න හා එක සම්බන්ධභාවයෙන් පවත්නේ වේ. එහෙයින් ම මේ සූත්‍රය සංඥ සූත්‍රයෙකි. මෙහි "සමාන" යනු සංඥසි. "අඉඋඍඎ" යන මොහු වෙන් වශයෙන් සංඥින්හු සි (සංඥව ඇත්තාහු සි.)

පදවිභාගවශයෙන් මේ සූත්‍රයෙහි පද සයෙකි. "අ" ආදි පස සම්සන්‍නවූ එක් පදයෙකැයි ගතහොත් විපද වේ. එකල්හි:-

"සංහිතෙකපදෙ නිත්‍යා නිත්‍යා ධාතූපසර්ගයොඃ,
නිත්‍යා සමාසෙ වාක්‍යෙ තු සා විවක්ෂාමපෙක්ෂතෙ"

යන මෙයින් නිර්දිෂ්ට නියමයට අනුරූප නොවේ. මෙහි අදහස නම් එකපදයෙහි සන්ධිය ද, ධාතූපසර්ගයන් පිළිබඳ සන්ධිය ද, සමාස යෙහි සන්ධිය ද නිත්‍ය වේ; වාක්‍යයෙහි වූකලි කියනු කැමැත්තක් ම අපෙක්ෂාකෙරේ යනු සි. මේ නියමය පරිද්දෙන් ගත්කල මේ :"අ" ආදි වණීපඨකය සන්ධිනොකොට සූත්‍රය හැදූරීමෙන් ඒ වණී පඨකය සමාසවූ පදයක් නොව වෙන් වෙන් පද පසක් බව හැඟේ. එබැවින් එහි සන්ධිය වක්තෘවිවක්ෂා වශයෙනි. එසේ තිබියදී වක්තෘ ගේ අවිවක්ෂිත භාවය ද ඊට හෙතු ද දක්වන්නාහු "නෙතෙෂු"යනා දිය කිහු.

a. නෛතෙෂු සූත්‍රෙෂු සන්ධිරනුසඤ්ඤියෝ'විවක්ෂිතත්වාත්; විවක්ෂිතසතු සන්ධීයතිති නියමාත්, ලෞකිකප්‍රයොග නිෂ්පත්තයෙ සමයමාත්‍රත්වාච්ච.

---

a. එතෙෂු සූත්‍රෙෂූ, මේ (උකතවක්ෂ්‍යමාණ) සූත්‍රයන්හි; සන්ධිඃ, සන්ධිය; නඅනුසඤ්ඤියඃ, අනුසන්ධානය නොකටයුතුයි; හෙවත් අන්වෙෂණය නොකටයුතු යි. (කුමක්හෙයින්ද?) අවිවක්ෂිතත්වාත් කතෘවිවක්ෂිතනුවූ බැවිනි, හෙවත් සන්ධිකොට නොකියනු කැමැතිවූ බැවිනි. (ඊට හෙතු කිමයත්?) විවක්ෂිතසතු, කතෘවිවක්ෂිතවූයේ වනාහි (සන්ධිකොට කියනු කැමැත්තේ වනාහි); සන්ධිඃ, භවතීති, සන්ධි වේය යන; නියමාත්, (ආචාර්‍යොපදෙශ) නියමයහෙයිනි. තවද) ලෞකිකප්‍රයොග නිෂ්පත්තයෙ, ශිෂ්ටලොක ප්‍රසිද්ධ ප්‍රයොග යන්ගේ නිෂ්පත්තියට; නොහොත් ව්‍යාකරණයෙහි වූ ප්‍රයොග නිෂ්පත්තියට; සමය මාත්‍රත්වාච්ච, සඞ්කෙතය හෝ නිර්දේශය ප්‍රමාණ වත් හෙයිනි.

මේ සූත්‍රයෙහි හා මෙබඳු වෙනත් සූත්‍රයන්හි සන්ධියට යොග්‍ය බොහෝ තැන් කතෘවිවක්ෂාරහිත භාවයෙන් (කතෘහට කියනු කැමැති නොවූ බැවින්) අසංහිත ව දක්නා ලැබෙත්. එබඳු තැන් අවිවක්ෂිත වීමට හෙතුව නම් වාක්‍යයෙහි වූකලි කතෘවිවක්ෂිත වූයේ ම සන්ධි වේය යන ගුරූපදෙශ යයි. විවක්ෂිතත්වයෙන් සන්ධිකට හැකිවද තිබියදී සන්ධි නොකිරීමට හෙතුව නම්: ලෞකිකප්‍රයොග (ව්‍යාකරණෙතරොදාහරණ) නිෂ්පත්තිය පිණිස පවත්නා නිර්දේශ සඞ්ඛ්‍යා තවූ සඞ්කෙතයන් ප්‍රමාණවත්ව තිබිය යුතු බවයි. මේ සූත්‍රයෙහි වූ සඞ්කෙත නම් "අඉඋඍඤ" යන මොහුයි. මේ වර්ණ පස සංහිත වීනම් පසක්සේ නොපැණේ. මේ වර්ණ පඨකය සන්ධිවූවිට "අයවඍ" යනු වේ. එකල අසන බලන අයට එහි සන්ධියෙන් ඇතිවූ යකාර වකාර ද සමානවර්ණයයි සැක කටහැකි වේ. එපමණකුත් නොව ආරම්භයේදී ම අවබොධයට දුෂ්කර සේ සූත්‍රරචනාවට වඩා ප්‍රකාශමාත්‍රයකින් ම සමාන සවරයෝ මොහුයයි දැනගැණීමට සුකර සේ සූත්‍රරචනාව යුතු බැවින් ද මෙහි සන්ධිය අවිවක්ෂිත යි.

මේ "අඉ" ආදි සවරපඨකයට පමණක් "සමාන" යන නාමය කුමක් හෙයින් ව්‍යවහාරකරණලද්දේද? යත්, මොවුන්ට සථාන ප්‍රයත්නවශයෙන් හා ජාතිවශයෙන් තුල්‍යවූ වෙනත් ප්‍රමාණ ඇති හෙයිනි. "සමානං මානං තුල්‍යං පරිමාණං යෙෂාං තෙ=සමානාඃ"

2. හ්‍රස්වදීඝ්ලුතභේදාඃ සවර්ණාඃ.

(හ්‍රස්වදීඝ්ලුතභේදාඃ 1,3; සවර්ණාඃ: 1, 3;)

යනු එහි නිරූකති සි. මේ "අඉඋඍඎ" යන පස ජාතිපසෙකි. මොවුන්ට සමාන "ආ ඊ ඌ ඍඏ ඎඐ" යන පසෙක්ද වේ. "එ ඒ ඔ ඖ" යන මේ සවර ජාති සතරෙහි වනාහි ඒ සතරම හැර තවත් ඔවුන්ට සමානවූ එබදු වර්ණ නැතිබැවින් ඒ සතර සමාන සංඥාවෙන් නොර වූහ. තවද මේ ව්‍යාකරණ සූත්‍රයෝ වනාහි ලක්ෂණවශයෙන්:-

"සංඥා ච පරිභාෂා ච විධිර්නියම එව ච,
අතිදෙශොධිකාරශ්ච ෂඩ්විධං සූත්‍රලක්ෂණම්"

යනුහෙයින් "සංඥා, පරිභාෂා, විධි, නියම, අතිදෙශ, අධිකාර' යයි සවැදෑරුම් වෙති. එහි-ශාස්ත්‍රයාගේ සංව්‍යවහාරය පිණිස කරණලද ප්‍රඥප්තිසඞ්ඛ්‍යාත සඞ්කේතසමූහය සංඥායි. ශාස්ත්‍රයාගේ සංක්ෂෙප පරිසමාපත්තිය පිණිස කරණලද සඞ්කේතවිශෙෂය පරිභාෂායි. නොපැමිණිවණ්ඩියක්හුගේ පැමිණීම කරන්නේ විධියයි. ඒ විධිය ද වර්ණොත්පාදකසවරූපය අභාවසවරූපයයි දෙපරිදි වේ. ඒ අභාවසවරූපවිධිය ද නාශ නිෂෙධ වශයෙන් විවිධ වේ. සාමාන්‍යයෙන් පැමිණියක්හුගේ විශෙෂාවධාරණය නියම යයි. තැනක සිටි සවභාවයක් අන්තැනක ආරොපණය කිරීම අතිදෙශ සි. පූර්වසූත්‍රසථ පද පරසූත්‍රයන්හි එලඹසිටීම අධිකාර සි. ඒ අධිකාරයද- "සිංහාවලොකිතාධිකාරය, මණ්ඩූකපලුත්‍යධිකාරය, ගඞ්ගාශ්‍රොතොධිකාරය"යි ත්‍රිවිධ වේ. එහි-පිළිවෙළින් සූත්‍ර කීපයෙක්හි එලඹ සිටීම සිංහාවලොකිතාධිකාරලක්ෂණ සි. සූත්‍ර කීපයක් හැර සූත්‍රයෙක්හි එලඹ සිටීම මණ්ඩූකපලුත්‍යධිකාර ලක්ෂණ සි, අතර තුර සූත්‍ර නොහැර පිළිවෙළින් බොහෝ සූත්‍රයන්හි එලඹසිටීම ගඞ්ගාශ්‍රොතොධිකාරලක්ෂණ සි. මෙහි ද සඞ්කේත සඞ්කේතීභාවයෙන් හෙවත් සංඥාසංඥිභාවයෙන් උපලක්ෂිතවූ "අ ඉ උ ඍ ඎ සමාන්‍නාඃ" යනාදි සූත්‍රයෝ සංඥාසූත්‍රයෝ සි. පරිභාෂා සූත්‍රාදීහුද ඒ ඒ තන්හි ඒ ඒ ලක්ෂණානුසාරයෙන් දතයුතු සි.

"අ ඉ උ ඍ ඎ සමාන්‍නාඃ" යන සූත්‍රයෙන් මෙසේ "සමාන" සංඥව නොට නැවත ඒ සමානයන් පිළිබඳ විශෙෂසංඥවක් වූ "සවර්ණ" සංඥව කරන්නාහු පරිභාෂාවශයෙන් "හ්‍රස්ව" යනාදි සූත්‍රය කිහු.

2. (සවර්ණපරිභාෂාසූත්‍රයි.) හ්‍රස්වදීඝ්ලුතභේදාඃ, (සමාන යන්ගේ) හ්‍රස්වදීඝ් ප්ලුත යන භෙද හා උදාත්තාදිභෙදයෝ; සවර්ණාඃ, සවර්ණ නම් වෙත්.

a. එතෙෂාං හ්‍රස්වදීඝ්ලුතභෙදාඃ පරස්පරං සවර්ණා භණ්‍යන්තෙ.

---

a. එතෙෂාම්, මේ සමානයන්ගේ; හ්‍රස්වදීඝ්ලුතභෙදාඃ, හ්‍රස්ව දීඝ් ප්ලුත භෙදයෝ; පරස්පරම්, එකිනෙකට; සවර්ණාඃ භණ්‍යන්තෙ සවර්ණ යයි කියනු ලැබෙත්.

පූර්වසූත්‍රයෙන් "සමාන" යයි නම් කරණලද වර්ණපඤ්චකයෙහි වෙන් වෙන් වශයෙන් හ්‍රස්වය දීඝ්‍ය ප්ලුතයයි භෙද තුන තුන ද, තවත් ඒ තුන්තුන්වූ භෙදයන්ගේ උදාත්ත අනුදාත්ත ස්වරිතයයි භෙද තුන තුන ද, එහි අනුනාසික නිරනුනාසිකයයි භෙද දෙක දෙකද වෙත්; කෙසේද? යත්- "අ" යන්නෙහි හ්‍රස්ව දීඝ් ප්ලුත යයි භෙද තුනෙකි, ඒ තුන උදාත්ත අනුදාත්ත ස්වරිත යන භෙදත්‍රයෙන් ගිණිමෙන් නවයෙකි, ඒ නවය අනුනාසික නිරනුනාසික යන විභෙදයෙන් අටළොසෙකි. ඒ අටළොස එකිනෙක සවර්ණ වෙති. "ඉ" ආදියෙහිද මෙස්සි. "ඍ" යන්න පිළිබඳ අටළොස ඒ අටළොසට හා "ඎ" යන්න පිළිබඳ අටළොසටද එසේම "ඎ" යන්න පිළිබඳ අටළොස ඒ අටළොසට හා "ඍ" යන්න පිළිබඳ අටළොසටද සවර්ණ වෙති. තවද පාණිනීය මතයෙහි "ඎ" යන්න දීඝ්භෙදයෙන් තොර වේ. එකල එහි හ්‍රස්ව ප්ලුත භෙදයෙන් දෙකක් ද, ඒ දෙක උදාත්තාදි භෙදත්‍රයෙන් සයක් ද, ඒ සය අනුනාසික නිරනුනාසික භෙදයෙන් දෙළොසක්ද වෙත්. මේ "සවර්ණ" යන නාමයාගේ තිරුකති දක්වන්නාහු "ස්ථානප්‍රයත්නාභ්‍යාං ජාත්‍යා ච සමාන්‍යො වර්ණ්‍ය ධර්මා-යෙෂාං තෙ සවර්ණාඃ"යි කිහු, ස්ථානප්‍රයත්නවශයෙන් හා ජාතිවශයෙන් සමානවූ ධර්මය ඇත්තෝ සවර්ණ නම් වෙත් යනු අර්ථයි.

මෙහි සරස්වතීප්‍රොක්ත සූත්‍රයන්ගෙන් අවසාන සූත්‍රය "ලොකා වෙශෂස්‍ය සිඞ්ග්‍යථා මාතරාදෙඃ" යනුයි. මෙහි නොකියා ශෙෂවූව හුගේ සිඞ්ග අනුව්‍යාකරණයෙන් හෝ ආචාර්‍යොපදෙශයෙන් දතයුතු වේ, "මාතර" ශබ්දාදිය සම්බන්ධිසිඞ්ග යම්සේ නම් එසේයි යනු එහි අර්ථයි. අනුභූතිස්වරූපාචාර්‍යයෝ ඒ ඇසුරුකොට මෙහි ශෙෂවූවන් පවසනු කැමැත්තෙන් "ලොකාත්" ඝනාදිය කීහු.

a. **ලොකාචෙජෂස්‍ය සිඛිරිති වක්‍ෂ්‍යති, තතෝ ලොකත එව හ්‍රස්වාදිසංඥා ඥාතව්‍යාඃ. එකමාත්‍රෝ හ්‍රස්වඃ, ච්මාත්‍රෝ දීර්ඝඃ, ත්‍රිමාත්‍රඃ ප්ලුතඃ, ව්‍යඤ්ජනචාර්ධමාත්‍රකම්.**

b. **එකමාත්‍රෝ භවේද්‍හ්‍රස්වෝ ච්මාත්‍රෝ දීර්ඝ උච්‍යතෙ,**
ත්‍රිමාත්‍රස්තු ප්ලුතෝ ඥෙයෝ ව්‍යඤ්ජනචාර්ධමාත්‍රකම්.
වාෂසෙවක්‍ෂාං වදෙනමාත්‍රාං ච්මාත්‍රං වායසොවදෙත්,
ත්‍රිමාත්‍රං තු ශිඛී බ්‍රූයාන්නනකුලශ්චාර්ධමාත්‍රකම්.

---

a ලොකාත්, අන්‍යව්‍යාකරණයෙන්; (නොහොත්) ලොක යෙන් හෝ ආචාර්‍ය්‍ය පරම්පරාවෙන්; ශෙෂස්‍ය, ශෙෂයාගේ හෙවත් මෙහි නොකියන ලද්දහුගේ; සිඛිඃ ඉති, නිඝණ්ටුකාර වේයයි; වක්‍ෂ්‍යති, (ග්‍රන්ථාවසානයෙහි) කියන්නේය; තතඃ, එහෙයින්; ලොකතඃ එව, අන්‍යව්‍යාකරණයෙන් හෝ අචාර්‍ය්‍ය පරම්පරාවෙන් ම; හ්‍රස්වාදිසංඥඃ, හ්‍රස්වදීර්ඝාදිසංඥෙවෝ; ඥාතව්‍යාඃ, දනයුත්තාහ. (එනම්) එකමාත්‍රඃ, (උච්චාරණකාලවිශෙෂවූ) එක්මාත්‍රවක් ඇත්තේ; හ්‍රස්වඃ, හ්‍රස්වනම් වේ. ච්මාත්‍රඃ, එබදු මාත්‍රාදෙකක් ඇත්තේ; දීර්ඝඃ, දීර්ඝ නම් වේ; ත්‍රිමාත්‍රඃ, මාත්‍රාතුණක් ඇත්තේ; ප්ලුතඃ, ප්ලුත නම්; ව්‍යඤ්ජනං ච, ව්‍යඤ්ජනය, අර්ධමාත්‍රකං, අර්ධ මාත්‍රා වක් ඇත්තේ වේ.

b එකමාත්‍රඃ, එක්මාත්‍රාවක් ඇත්තේ; හ්‍රස්වඃ භවෙත්, හ්‍රස්ව නම් වන්නේය; ච්මාත්‍රඃ, මාත්‍රා දෙකක් ඇත්තේ; දීර්ඝඃ උච්‍යතෙ, දීර්ඝ යයි කියනුලැබේ; ත්‍රිමාත්‍රස්තු, මාත්‍රා තුණක් ඇත්තේ වනාහි; ප්ලුතඃ ඥෙයඃ, ප්ලුතයයි දනයුතුයි; ව්‍යඤ්ජනච, ව්‍යඤ්ජනාක්‍ෂරය; අර්ධමාත්‍රකම්, අර්ධතක් ඇත්තේ වේ.

වාෂස්තු, තලකිරිතිපක්‍ෂියා වනාහි; එකාං මාත්‍රාම්, එක්මාත්‍රා වක්; වදෙත්, කියන්නේය හෙවත් හඬන්නේය; වායසඃ, කවුඩුතෙම; ච්මාත්‍රම්, මාත්‍රාදෙකක්; වදෙත්, හඬන්නේය; ශිඛී තු, මයුරතෙම වනාහි; ත්‍රිමාත්‍රම්, මාත්‍රාතුණක්; බ්‍රූයාත්, හඬන්නේය; නකුලශ්ච, මුගටිතෙමේ ද; අර්ධමාත්‍රකම්, අර්ධතක් (හඬන්නේය);

මෙහි අන්‍ය ව්‍යාකරණාදියෙහි නිර්දිෂ්ට ක්‍රමයෙන් හ්‍රස්වාදීන්ගේ ලක්‍ෂණ ප්‍රකාශිත සි. ඒ පිණිස ගෙණහැර දක්වනලද ප්‍රථම ශ්ලෝකයෙන් හ්‍රස්වාදීන්ගේ මාත්‍රානියමය හා ද්විතීය ශ්ලෝකයෙන් තත්තන්මාත්‍රාපරිච්ඡෙදෙච්චාරකඝට්ටවිශෙෂයද සූචි තසි. මෙහි "මාත්‍රා" ශබ්දය- "අච්චෙජ්දය අල්පය පරිච්ඡෙදය

a **එෂාමන්‍යෙපූදුත්තාදිභෙදාඃ සන්ති, උවෙවරුපලභ්‍යමාන උදාත්තඃ, නීවෙවරනුදාත්තඃ, සමවෘත්තය්‍යා සංවරිතඃ, ස පුනඃ සානුනාසිකෝ නිරනුනාසිකශ්ච.**

3. එ ඒ ඔ ඕ සන්ධ්‍යක්ෂරාණි.

(එ 1, 1; ඒ 1, 1; ඔ 1, 1; ඕ 1, 1; සන්ධ්‍යක්ෂරාණි 1, 3;)

b **එෂාං හ්‍රස්වා න සන්ති.**

අක්ෂරාවයවය ද්‍රව්‍යය ප්‍රමාණය කර්ණීභූෂණය කාලය වෘත්තය" යන මෙතෙක් අර්ථයන්හි වැටේ, ඉන් මෙහි "මාත්‍රා" ශබ්දය කාල වාචක වේ. එබැවින් මාත්‍රාවක් නම් ඇසිපිය හෙළන පමණ කාලය හෝ අසුරගසන පමණ කාලයයි කියනු ලැබේ.

උදාත්තාදි භෙදයන් ද සවරපිළිබඳ බැවින් ඔවුන් දක්වන්නාහු "එෂාම්" යනාදිය කීහු.

a එෂාං, මේ සමානාක්ෂර සන්ධ්‍යක්ෂරයන්ගේ; අන්‍යෙ අපි, අන්‍යවූ ද, උදාත්තාදි භෙදාඃ, උදාත්තඅනුදාත්තාදි ප්‍රභෙදයෝ; සන්ති, වෙත්; උවෙවඃ, උසස්තන්හි හෙවත් උත්පත්තිස්ථාන යන්ගේ ඌර්ධ්වභාගයෙහි; උපලභ්‍යමානාඃ, උච්චාරණය කරණු ලබන්නේ; උදාත්තඃ, උදාත්ත නම් වේ; නීවෙවඃ, (උත්පත්තිස්ථාන යන්ගේ) අධොභාගයෙහි (කියනුලබන්නේ); අනුදාත්තඃ, අනුදාත්ත නම් වේ; සමවෘත්තය්‍යා, (උදාත්ත අනුදාත්තයන්ගේ) සම වෘත්තියෙන් (කියනු ලබන්නේ); සවරිතඃ, සවරිත නම් වේ. සඃ, ඒ ප්‍රභෙද සමූහය; පුනඃ, නැවත; සානුනාසිකඃ, නාසානුගත උච්චාරණ සහිතවූයේ ද; නිරනුනාසිකශ්ච, නාසානුගත උච්චාරණ රහිත වූයේද වේ.

මේ උදාත්තාදි ලක්ෂණයෝ උච්චාරණයෙන් දතයුතුයි. එනම්:- උච්චාරණයෙහිදී සවරයාගේ රූක්ෂභාවය හා අසන්නිගධභාවය ද කණ්ඨවිවරයාගේ සංවෘතභාවය ද උදාත්ත ලක්ෂණයි. සවරයාගේ මෘදුභාවය හා සන්නිගධභාවය ද කණ්ඨවිවරයාගේ මහද්භාවය ද අනුදාත්තලක්ෂණයි. ඒ ලක්ෂණ දෙදෙනාගේ සමාහාරත්වය සවරිත ලක්ෂණයි. එහි විසතර කාශිකාවෘත්තියෙහි නිර්දිෂ්ටයි.

3. (සන්ධ්‍යක්ෂර සංඥ සූත්‍රයි.) එ, එකාරය; ඒ, ඒකාරය; ඔ, ඔකාරය; ඕ, ඕකාර (යන මොහු); සන්ධ්‍යක්ෂරාණි, සන්ධ්‍යක්ෂර නම් වෙත්.

b එෂාං, මොවුන්ගේ; හ්‍රස්වාඃ, හ්‍රස්වයෝ; න සන්ති, නැත්තාහ.

4. උභයෙ සවරාඃ. (උභයෙ 1, 3; සවරාඃ 1, 3;)

a. **අකාරාදයඃ පඤ්ච එකාරාදයශ්චතුරශෙවාභයෙ සවර එව්‍යනෙන- "අ ඉ උ ඍ ඎ එ ඒ ඔ ඖ."**

5. අවර්ජා නාමිනඃ. අවර්ජාඃ 1,3; නාමිනඃ 1 3;

මෙහිදු සන්ධිවිධිය අවිවක්ෂිතයි. ප්‍රත්‍යාහාර ග්‍රහණය සඳහා පිළිවෙළින් වර්ණයන් තබන්නාහු "එ" ආදි වර්ණ චතුෂ්කයද දක්වා ඔවුන්ට "සන්ධ්‍යක්ෂර" යයි නම් කළහ. "සන්ධෙඃ ජාතාන්‍යක්ෂරාණි=සන්ධ්‍යක්ෂරාණි" යනු ඒ සංඥානාමයාගේ නිර්වචනයි. සන්ධියෙහි උපන් අකුරු යනු අහි අර්‍ථයි. එනම්:- "අ, ඉ" දෙදෙනාගේ සන්ධියෙහි "එ" යන්න ද "අ, එ" දෙදෙනාගේ සන්ධියෙහි "ඒ" යන්න ද "අ, උ" දෙදෙනාගේ සන්ධියෙහි "ඔ" යන්න ද "අ, ඔ" දෙදෙනාගේ සන්ධියෙහි "ඖ" යන්න ද වේ. මේ "එ, ඒ, ඔ, ඖ" යන සතරෙහි හ්‍රස්ව නැති බැවින් දීර්‍ඝ පලුත හෙදයෙන් දෙක දෙක ද, ඒ හෙදවය උදාත්තාදි හෙදවයෙන් ගිණිමෙන් සය සය ද, ඒ සය අනුනාසික නිරනුනාසික හෙද යෙන් ගිණිමෙන් දෙළොස දෙළොස ද වෙත්. මෙසේ ගත්කල "අ" ආදි පසෙහි දසඅට බැගින් හෙද අනූවක් ද "එ" ආදි සතරෙහි දෙළොස බැගින් හෙද අටසාළිසක්ද සියල්ල එකතුව එක්සිය අටතිසක්ද වෙත්. මේ උච්චාරණ විෂයෙහි පවත්නා හෙදයෝයි. "ඎ" යන්නෙහි දීර්‍ඝ නැත්තේයයි ගත්කල එහි හෙද සයක් පිරිහේ.

4. (සවරසංඥාසූත්‍රයි.) උභයෙ, (සමානවර්ණී සන්ධ්‍යක්ෂර යන) කොටස් දෙක; සවරාඃ, සවර නම් වෙත්.

a. අකාරාදයඃ, අකාරය ආදිකොට ඇත්තාවූ; පච, පසද; එකාරාදයඃ, එකාරය ආදිකොට ඇත්තාවූ; චතුරශ්‍ර, සතරද යන; උභයෙ, දෙකොටස වර්ණයෝ; සවරාඃ උච්‍යන්තෙ, සවරයයි කියනු ලැබෙත්. (එනම්) "අ, ඉ, උ, ඍ, ඎ, එ, ඒ, ඔ, ඖ" යන මොහුයි.

"සවරන්ති ශබ්දයන්ති ඉති=සවරාඃ" යනු නිරුක්ති හෙයින් ශබ්ද උපදවන වර්ණයෝ සවරයෝයි. එනම්: මේ "අ" ආදිවර්ණ නවය ශබ්ද පහළකරණ වර්ණයෝයි.

5. (නාමින් සංඥා සූත්‍රයි.) අවර්ජාඃ, අවර්ණය තොරකරන්නාවූ සවරයෝ; හෙවත් අවර්ණය තොරකොටඇති සවරයෝ; නාමිනඃ, නාමින් නම් වෙත්.

a. අවණ්වජිඃ සවර නාමින උව්‍යනෙන.

b. අනුක්‍රාණනාඤනාවත් සවරඃ, ප්‍රත්‍යාහාරජිග්‍රාහයිෂයා ව්‍යඤ්ජනානාන්‍යනුක්‍රාමති. නද්‍යථා-

6. හයවරල ඤණනඩම ඛඪධඤහ ජඩදගබ ඛඵජඨඵ චටතඛප ශෂස ආද්‍යන්නාහ්‍යාම්.

c. ප්‍රත්‍යාහාරං ජිඤඤතා ආද්‍යන්නාහ්‍යාමෙතෙ වණ්ඃ ග්‍රාහ්‍යාඃ, ආදිමවණ්ඃනෙන්‍යන ගෘහ්‍යමාණඤනනාමාප්‍රත්‍යා හාරඃ, තථා හි-අඛාරෝ ඛඛාරෙන ගෘහ්‍යමාණෝ'ඛ ප්‍රත්‍යා හාරඃ, සව- "අඉඋඍඤ එඒඔඖ හයවරල ඤණනඩම

---

a. අවණ්වජිඃ, අවණ් භින්නාවූ; සවරඃ, සවරයෝ; නාමිනඃ, "නාමින්" යයි; උව්‍යනෙන, කියනු ලැබෙත්.

"නමනං නාමඃ, නාමොඅස්‍යාඃසන්‍තීති=නාමී" යනු නිරුක්ති බැවින් නැමීම ඇත්තේ නාමින් යයි කියනුලැබේ. ඉවණ්ආදිය 'ඒ' ආදිවශ යෙන් අන්‍යස්ථානයට නැමෙන සුලුවණ්යි සේයි.

b. තාවත්, පළමුකොට; සවරඃ, සවරයෝ; අනුක්‍රාණනාඃ, පිළි වෙළින් කියන ලද්දහ. ප්‍රත්‍යාහාරජිග්‍රාහයිෂයා, ප්‍රත්‍යාහාර උගන් වනු කැමැත්තෙන්; ව්‍යඤ්ජනානි, ව්‍යඤ්ජනයන්; අනුක්‍රාමති, පිළි වෙළින් කියයි. තත් යථා, ඒ මෙසේයි:-

6. (ප්‍රත්‍යාහාර සංඥ සූත්‍රයි.) හයවරල, යනු හලප්‍රත්‍යාහාර නම්; ඤණනඩම, යනු ඤම ප්‍රත්‍යාහාරනම්; ඛඪධඤහ, යනු ඛඹප්‍රත්‍යාහාර නම්; ජඩදගබ, යනු ජබප්‍රත්‍යාහාර නම්; ඛඵජඨඵ, යනු ඛඵප්‍රත්‍යාහාර නම්; චටතඛප, යනු චප ප්‍රත්‍යාහාර නම්; ශෂස, යනු ශස ප්‍රත්‍යාහාර නම්; ආද්‍යන්නාහ්‍යාම්, (මේ ප්‍රත්‍යාහාර සංඥවෝ) ආදි අන්ත අකුරු දෙක හා ගතයුතුවෙත්. හෙවත් ආදි අන්තවණ්වයෙන් නම්කොට ගතයුත්තෝ වෙත්.

c. ප්‍රත්‍යාහාරං, ප්‍රත්‍යාහාරය; ජිඤඤතා, ගණුකැමැත්තහු විසින්; අද්‍යන්නාහ්‍යාම්, ආදි අන්ත දෙකින්; එතෙ වණ්ඃ, මේ වණ් යෝ; ග්‍රාහ්‍යාඃ, ගතයුත්තාහ; ආදිමවණ්ඃ, ආදියෙහිවූ අකුර; අන්‍යෙන්‍යන, අන්තයෙහිවූ අකුරු සමග; ගෘහ්‍යමාණඃ, ගණුලබන් නේ; තන්නාමා, එනම් ඇත්තාවූ; ප්‍රත්‍යාහාරඃ, ප්‍රත්‍යාහාරයයි. තථාහි, ඒ එසේමැයි; අකාරඃ, අකාරයතෙම; ඛකාරෙන, ඛකාරය සමග; ගෘහ්‍යමාණඃ, ගණුලබන්නේ; අඛප්‍රත්‍යාහාරඃ, අඛප්‍රත්‍යාහාර

කඛඨඝහ ජඣදඟබ" ඉති අබප්‍රත්‍යාහාරඃ, "කඛඨඝහ" ඉති කඛප්‍රත්‍යාහාරඃ. එවං යත්‍ර යත්‍ර යෙන යෙන ප්‍රත්‍යාහාරෙණ කෘත්‍යං භවති ස ස තත්‍ර තත්‍ර ග්‍රාහ්‍යඃ, ප්‍රත්‍යාහාරාණාං සඞ්ඛ්‍යානියමස්තු නාඤති.

යසි; සඃ ව, හෙද; අ-බ ඉති, "අ බ" යනු; අබප්‍රත්‍යාහාරඃ, අබප්‍රත්‍යාහාරසි; කඛඨඝහ ඉති, "කඛඨඝහ" යනු; කඛප්‍රත්‍යාහාරඃ, කඛප්‍රත්‍යාහාරසි. එවම්, මෙසේ; යත්‍ර යත්‍ර, යම් යම් තැනෙක්හි; යෙන යෙන ප්‍රත්‍යාහාරෙණ; යම් යම් ප්‍රත්‍යාහාරයකින්: කෘත්‍යං භවති, කටයුත්තෙක් වේද; සඃ සඃ, ඒ ඒ ප්‍රත්‍යාහාරය; තත්‍ර තත්‍ර, ඒ ඒ තන්හි; ග්‍රාහ්‍යඃ, ගතයුතුයි; ප්‍රත්‍යාහාරාණාම්, ප්‍රත්‍යාහාරයන්ගේ; සඞ්ඛ්‍යානියමස්තු, ගණන් නියමයෙක් වනාහි; නාඤති, නැත්තේය; නොහොත්-සඞ්ඛ්‍යා අනියමස්තු, සඞ්ඛ්‍යා අනියමයෙක් වනාහි; නාඤති, නැත, හෙවත් ගණන් නියමයක් ඇත්තේ වේ.

මේ සූත්‍රයෙන් ප්‍රත්‍යාහාරය ඥෙවෝ නිර්දිෂ්ටයහ. මේ ප්‍රත්‍යාහාරසංඥවෝ වනාහි පූර්වොක්ත සඬර නවයක් සමග ගතයුතු වෙත්. "ප්‍රත්‍යාඥ්‍රියන්තෙ සංක්ෂිප්‍යන්තෙ වර්ණා යත්‍ර ස=ප්‍රත්‍යාහාරඃ" යනු "ප්‍රත්‍යාහාර" ශබ්දයාගේ නිර්වචනයි. යම්තැනෙක්හි වර්ණයෝ සංක්ෂෙපකරනු ලැබෙත් නම් (හකුළුවා කියනුලැබෙත් නම්) ඒ ප්‍රත්‍යාහාරයයි කියනුලැබේ යනු එහි අර්ථයි. ඒ ඒ සූත්‍ර විධිවිෂයෙහි බොහෝ වර්ණයන් ගෙණහැරදක්වා කියයුතු තන්හි එසේ නොකියා ඒ කියයුතු වර්ණයන්ගේ ආදි වර්ණය හා අන්ත්‍ය වර්ණය යන දෙකෙන් ඒ සියල්ලට ම නම් කොට "අබ, ඉල" යනාදි වශයෙන් යොදූ සූත්‍ර හදුරණලද්දහ. මේ ක්‍රමයෙන් "අබ" යනු අයන්ත පටන් බයන්ත තෙක් ඇති එකුන්තිසක් පමණවූ වර්ණයන්ට නමෙකි. සෙස්ස ද මෙසේයි. මේ ක්‍රමයෙන් ඒ ඒ තන්හි බොහෝ වර්ණයන් වර්ණවයකින් හකුළුවා කියනු ලබන මොවුන්ට ප්‍රත්‍යාහාරයයි කියති.

මෙසේ ආදිවර්ණ අන්ත්‍යවර්ණවයෙන් නම්කිරීමේ ශාස්ත්‍රනියමයෙන් ගත්කල ප්‍රත්‍යාහාරයන්ගේ සඞ්ඛ්‍යාව මෙපමණයයි නියත නොවේ. එබැවින් ප්‍රත්‍යාහාරයන්ගේ නියමයෙක් නැත්තේයයි කීහු, එහෙත් තත්තත් ප්‍රත්‍යාහාරග්‍රාහක සූත්‍රනියමයෙන් 'සඞ්ඛ්‍යා නියමස්තු නාඤති, යන්න "සඞ්ඛ්‍යා අනියමස්තු නාඤති" යනුවෙන් ගෙණ සඞ්ඛ්‍යා නියමය ඇත්තේයයිද වීකාවන්හි කීහු. ඒ නියමය දක්වන්නාහුඃ-

7. හසා ව්‍යඤ්ජනානි (හසාඃ 1, 3; ව්‍යඤ්ජනානී 1, 3;)

b. හකාරාදයඃ සකාරාන්තා වර්ණා හසාව්‍යඤ්ජනානි භවන්ති, සවරහිතං ව්‍යඤ්ජනම්. [සවරෙභ්‍යා'න්‍යත් සවරහිතම්, අන්‍යථා සවරෙෂු සවරෝ නාසතීති නෙෂාං සවරාණාමපි ව්‍යඤ්ජනසංඥා ස්‍යාත්, යමා භාවප්‍රධානෝ නිර්දේශඃ, සවරවර්ජිත මිත්‍යපි.,] නෙෂවකාරඃ සුඛොච්චාරණාර්ථඃ.

"එකාදිවර්ණාවලහාඃ සතාඃ සම්පූර්
වාභ්‍යාං මකාරොථ පඛෙ චතුහ්‍යීඃ,
ෂඩභ්‍යඃ ස ආද්‍යක්ෂරනිත්‍යතාන්ත
සාරස්වතීයොත්තරසූත්‍රතඃ ස්‍යාත්"

යනුහෙයින් ප්‍රත්‍යාහාර විස්සක්යයි කීහු. එනම්:- "ව ල හ ත" යන වර්ණ සතර එක් එක් ආදිවර්ණියකින් ගෙණ "අව ඉල ඤහ ඡත"යි ප්‍රත්‍යාහාර සතරක්ද, "ම්" යන්න ආදිවර්ණිවයකින් ගෙණ "ඤම යම"යි ප්‍රත්‍යාහාර දෙකක්ද, "පඛ" දෙක ආදිවර්ණී සතරකින් ගෙණ "යප ඤප ඛප වප හඛ අඛ ඤඛ ජඛ"යි ප්‍රත්‍යාහාර අටක්ද, "ඝ" යන්න ආදි වර්ණී සයකින් ගෙණ "හඝ වඝ රඝ ඤඝ ඛඝ ශඝ"යි ප්‍රත්‍යාහාර සයක්ද යන මේ විස්සයි. මේ ආද්‍යක්ෂර නියම යෙන් මෙසේ විස්සක් ගැණීම වනාහි මේ සාරස්වතීප්‍රක්‍රියාවෙහි කියනු ලබන සූත්‍ර වශයෙනි. ඒ සූත්‍රනම්- "අවකුපවන්තරෙපි, ඤිලාත්ෂඃ සඃ කෘතඝ්‍ය, හො ඤිහාඃ, නඃ සක් ඡතෙ, ඤමෙ ඤමා වා, නුම යමඃ, යමා යපෙඝ්‍ය, වපඤිපානාං ජබවපාඃ, ශඝාත් ඛපාඃ, ආදබෙ ලොපශ්, ජබඤබෙ ජබාඃ, හබෙ, හඝෙහීහඝඃ, රුදෘදශවතුර්ණාං හවඝාදෙඃ, උරඝෙ, ඛඝෙ වපා ඤිඝාන්නාම්" යන මේ ආදිහුයි.

තවද මේ "හඝවරල" යන්නාදි සූත්‍රය ළිපදිඝ එක් සූත්‍රයක් වශ යෙන් උපන්‍යඝ්‍ය වුවත් ඇතැම් තොතෙක් "හ" ආදිය වෙන් වෙන් පදවශයෙන් ගෙණ චතුස්ත්‍රිංශතපදිකයයිද, ඇතැම් තෙතෙක් "හ-ඝ" යනු එක් සූත්‍රයක් වශයෙන් ද "ආද්‍යන්තාභ්‍යාම්" යනු වෙන සූත්‍රයක් වශයෙන් ද, සමහරෙක් "හයවරල" යන්නාදීන් සූත්‍ර අටක් යයි ද ව්‍යවහාර කළ බැවි පෙනේ.

7. (ව්‍යඤ්ජනසංඥ සූත්‍රයි.) හඝාඃ, හඝප්‍රත්‍යාහාර වර්ණියෝ; ව්‍යඤ්ජනානි, වඃ ජන නම් වෙත්.

b. හකාරාදයඃ, හකාරය ආදිකොට ඇත්තා වූ; සකාරාන්තාඃ, සකාරය කෙළවරකොට ඇත්තාවූ; වර්ණාඃ, වර්ණියෝ; හඝාඃ, හඝසංඥකවූවෝ; ව්‍යඤ්ජනානි භවන්ති, ව්‍යඤ්ජන නම් වෙත්.

8. කායස්‍යාඒත්. (කායස්‍යඃ 4; 1; ඉත් 1, 1;)

සඛරහීනම්, සඛරභාවයෙන් හීනවූයේ; ව්‍යඤ්ජනම්, ව්‍යඤ්ජන නම් වේ. (සඛරෙභ්‍යඃ, සඛරයන් කෙරෙන්; අන්‍යත්, අන්‍යවූයේ හෙවත් සඛරයෙන් වෙන්වූයේ; සඛරහීනම්, සඛරහීන නම් වේ.) අන්‍යථා, (භාවාර්‍ථය හැර) අන්පරිද්දෙකින් (ගතහොත්); සඛරෙෂු, සඛරයන්හි; සඛරඃ, සඛරයෙක්; නාසතීති, නැතැයි; තෂාං සඛරාණාම් අපි, ඒ සඛරයන්ගේ ද; ව්‍යඤ්ජනතා, ව්‍යඤ්ජනත්වය; ස්‍යාත්, වන්නේය. යචා, යම්හෙයකින් හෝ; නිර්දේශඃ, (මේ "සඛරහීනම්" යන) නිර්දේශය; භාවප්‍රධානඃ, භාවාර්‍ථය ප්‍රධානකොට ඇත්තේ ද, (එහෙයින් ව්‍යඤ්ජනත්වය නොවේ.) සඛරත්වහීනං ඉති, සඛරභාවයෙන් තොරවූයේ ව්‍යඤ්ජනය වේ යන; අර්‍ථඃ, අර්‍ථයි.) තෙෂු, ඒ ව්‍යඤ්ජනයන්හි; අකාරඃ, අකාරයතෙම; සුඛොච්චාරණාර්‍ථත්වාත්, සුවසේ කිම ප්‍රයොජනකොට ඇති බැවින්; ඉත්සංඥකඃ, ඉත්සංඥ ඇත්තේ වේ.

මෙහි ව්‍යඤ්ජන නම් මේයයි |පවසන්නාහු පළමුකොට සඛරහීන වූයේ ව්‍යඤ්ජනයයි කියා පසුව ඒ "සඛරහීන" යන්නෙහි අර්‍ථය පළකරන්නාහු සඛරහීන නම් සඛරයෙන් වෙන්වූයේයයි කිහු. මේ ක්‍රමයෙන් අර්‍ථ ගැණීමේදී "සඛරහීන" යන තන්හි "සඛර" යන්නෙහි භාවාර්‍ථය ගෙණ සඛරභාවයෙන් වෙන්වූයේ ව්‍යඤ්ජනයයි අර්‍ථය ගතයුතු වේ. කුමක්හෙයින් ද යත්, මෙහි භාවාර්‍ථය හැර අන්පරිද්දෙකින් ගතහොත් ඒ ඒ සඛර සෙසු සඛරයන්ගෙන් වෙන්වූවන් බැවින් සඛරයන්ගේ ද සඛරහීනත්වය ගෙණ සඛරයන් කෙරෙහිද ව්‍යඤ්ජනත්වය ආරොපණය කොට ගතහැකි හෙයිනි. සඛරභාවයෙන් තොරවූයේ ව්‍යඤ්ජනයයි ගත්කල ඒ ඒ සඛර අනික් සඛරයන්ගෙන් වෙන්වූවත් සඛරභාවයෙන් වෙන්නුවූ හෙයින් ඔවුන්ට ව්‍යඤ්ජනයයි කියහැකි නොවේ. ඒ හකාරාදි ව්‍යඤ්ජනගත "අ" ඝන සඛරය වනාහි ඉත් සංඥක වේ. එහෙයින් ඒ "ඉත්" යන සංඥාවද කරන්නාහු "කායස්‍යාඒත්" යනු කිහු.

8. (ඉත්සංඥ සූත්‍රයි.) කායස්‍යාය, කායස්‍යයක් පිණිස, හෙවත් කිසියම් ප්‍රයොජනයක් සඳහා උසුරුවනු ලබන්නේ; ඉත්, "ඉත්" නම් වේ.

a. **ප්‍රත්‍යයාද්‍යනිරිකතඃ කෘසෙමචිතකාශ්‍යීයොවචාශ්‍යීමාණො වර්ණී ඉත්සංඥෙ භවති. යස්යෙත්සංඥෙ තස්‍ය ලොපඃ.**

b. **"වර්ණාදශීනං ලොපඃ" "වර්ණවිරොධො ලොපශ්" (එකං වර්ණං නාශයති අන්‍යස්‍යොත්පත්තිං ප්‍රතිබධ්නාති ස වර්ණවිරොධඃ) "මිත්‍රවදාගමඃ." "ශත්‍රුවදාදෙශඃ" "ස්වරා නන්තරිතා හස්වාඃ සංයොගඃ." "කුචුටුතුපු වර්ශාඃ"– උකාරඃ පවර්ණපරිග්‍රහණාර්ථඃ.**

---

a. ප්‍රත්‍යයාදිඅනිරිකතඃ, ප්‍රත්‍යයාගමාදියෙන් ඉතිරිවූ; කෘසෙමචිත් කාශ්‍යීය, කිසියම් කටයුත්තක් පිණිස; උච්චාරය්‍යීමාණඃ, උසුරුවනු ලබන්නාවූ; වර්ණීඃ, වර්ණය; ඉත්සංඥඃ භවති, ඉත් නම් වේ. යස්‍ය, යමකට; ඉත්සංඥ, ඉත්සංඥා වේද; තස්‍ය, ඕහට; ලොපඃ, ලොපය වේ.

සුඛොච්චාරණාදි ප්‍රයොජනයක් සඳහා ප්‍රත්‍යයාදෙශාදියෙහි යොදූ කියනු ලබන වර්ණියෝ ඉත් නම් වෙත්. "එනි කාය්‍යීං නිෂ්පාද්‍ය ගච්ඡතීති=ඉත්" යනු "ඉත්" යන සංඥා නාමයෙහි නිර්වචනයයි. කටයුත්ත නිපදවා පහව යේනුයි ඉත් නම් වේ යනු එහි අර්ථයයි. මෙහි "ඣයවරල" යනාදියෙහි අයන්න ඉත්සංඥයි. ඒ උච්චාරණය පිණිසයි. "නඃ සක් ශතෙ" යන සූත්‍රයෙහි "සක්" යන්නෙහි "ක්" යන්න ඉත්සංඥයි. ඒ සථාන නියමය පිණිසයි, එනම් අනතයෙහි කිරීමයි.

මෙතැන් පටන් සාරස්වත සූත්‍රාගත සංඥාවන්ගෙන් ශෙෂවූ "ලොප, ලොපශ්, ආගම, ආදෙශ, සංයොග, වර්ශ" යන මේ සංඥාවන්ද "ලොකාචෙෂ්ඨස්‍ය සිඞ්ඃ" යන නියමයෙන් වර්ණාකරන්නාහු "වර්ණාදශීනං ලොපඃ" යනාදිය කීහු.

b. වර්ණාදශීනම්, වර්ණියන්ගේ නොපෙනීයාම හෝ නොඇසීයාම, හෙවත් වර්ණනාශය; ලොපඃ, ලොප නම් වේ. වර්ණවිරොධඃ, වර්ණියන්ගේ විරොධය හෙවත් වර්ණනාශයෙන් පසු අන්‍ය වර්ණොත්පත්තිප්‍රතිඝාතය; ලොපශ්, ලොපශ් නම් වේ. (එකං වර්ණං, එක් වර්ණියක්; නාශයති, නසාද; අන්‍යස්‍ය, අන්‍යවර්ණියක්හුගේ; උත්පත්තිම්, ඉපැත්ම; ප්‍රතිබධ්නාති, වළකාද; සඃ, හෙතෙම; වර්ණවිරොධඃ, වර්ණවිරොධ නම්.) මිත්‍රවත්, මිතුරෙකු මෙන් පවත්නා වර්ණිය; ආගමඃ, ආගම නම් වේ. ශත්‍රුවත්, සතුරෙකු මෙන් පවත්නා වර්ණිය; ආදෙශඃ, අදෙශ නම් වේ. "ස්වරාඃනන්තරිතාඃ, ස්වරයෙන් අතර නැත්තාවූ හෙවත් ස්වරය කරණකොට ගෙණ අතරතුර විවර

9. අරෙදෙ නාම්නො ගුණඃ.

(අරෙදෙ 1, 1; නාම්නඃ 6, 1; ගුණඃ 1, 1;)

රහිතවූ; හසඃ, ව්‍යඤ්ජනයෝ; සංයොගඃ, සංයොග නම් වෙත්. කුවුටුතුපු, "කුවුටුතුපු" යන මොහු; වගීඃ, වගී නම් වෙත්. උකාරඃ, (කු ආදියෙහි) උකාරය; පවවණීපරිග්‍රහණාර්ථඃ, වණීපවඝයක් ගැණීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ.

ඒ ඒ ශබ්දයන්හි විද්‍යමානවණීයන් නැතිකිරීමට "ලොප" යන සංඥව ද, වණීනාශයට හා තවණීනාශයෙන් පසු එහි අන්‍යවණී යන්ගේ උත්පත්තිය වැළැක්මට "ලොපශ්" යන සංඥව ද, මිතුරෙක් පැමිණ තම මිතුරෙකු කෙරෙහි පවත්නාක් මෙන් වණීයකට පිඛා වක් නොකොට වණීයක් සමීපයෙහි පැමිණ සිටින වණීයට "ආගම" යන සංඥව ද, සතුරෙකු තම සතුරෙකුගේ නැසීම පිණිස පවත්නාක් මෙන් තුබුනු වණීයක් නැතිකොට එහි පෙණීසිටින වණීයට "ආදෙශ" යන සංඥවද, අතරතුර සවර නිසා සැදෙන විවර රහිතව එකතුවූ ව්‍යඤ්ජනයන්ට "සංයොග" යන සංඥවද පිළි වෙළින් කවගීදි වගීපසට "කුවුටුතුපු" යන සංඥ පසද මෙහි ව්‍යවහාර කරණු ලැබේ. මෙහි "ලොප" යන සංඥ ශබ්දය "ලුප-අදශීනෙ" යන ධාතුවෙන් සිඛයි. එබැවින් වණීදශීනය ලොපයයි කිහ්. මේ "ලොප" යන්නෙන් පරව "ශ්" යන්න යොදා වෙනස් කොට "ලොපශ්" යන්න ව්‍යවහාරකරණලදී. (වගීපසෙහි මුල් අකුරු පහ "කචටතප" යන මොහුයි. මෙහි උයන්න ඉත් වශ යෙන් යොදා වගී පහට "කුවුටුතුපු"යි නම් පහක් ව්‍යවහාර කරණු ලැබේ. මෙහි ඉත් වශයෙන් යෙදූ උයන්න සවරයන්ගේ පස්වන වණීයයි. ඒ වනාහි මේ සංඥවකින් "කඛගඝඞ" යනාදි වශයෙන් අකුරු පහ පහ ගතයුතු බැව් ඇඟවීම පිණිසයි. "වජ්‍යනෙන විජාතීයෙරිති =වගීඃ" යනු නිරුකති බැවින් විජාතීයවණීයන් විසින් බැහැරකරණු ලැබෙත් යන අර්ථයෙන් මොවුන්ට වගීයයි කියනු ලැබේ.

9. (ගුණසංඥ සූත්‍රයි.) නාම්නඃ, නාමින් සවරයාගේ සථාන යෙහිවූ. අරෙදෙ, "අර්, එ, ඔ" යන මේ තුණ; ගුණඃ, ගුණ නම් වේ.

a. **නාමිනඃ ස්ථානකෘතා අර් ඒ ඔ එතෙ ගුණසංඥකා භවන්ති.**

10. **ආරෛඖ වෘද්ධිඃ.** (ආරෛඖ 1. 1; වෘද්ධිඃ 1. 1;)

b. **ආ ආර් ඒ ඖ එතෙ වෘද්ධිසංඥා භවන්ති.**

11. **අනන්‍යසවරාදිර්ටිඃ.** (අනන්‍යසවරාදිඃ 1, 1; ටිඃ 1, 1;)

c. **අනෙන්‍යා යඃ සවර්ණතදාදිර්ණ් ටිසංඥෙ භවති.**

---

a. නාමිනඃස්ථානකාඃ, නාමින් සවරයාගේ ස්ථානයෙහි වූ; අර් ඒ ඔ එතෙ, "අර් ඒ ඔ" යන මොහු; ගුණසංඥකාඃ භවන්ති, ගුණසංඥ ඇත්තාහු වෙත්.

මෙහි නාමින් සවර සියල්ලම ගුණයට ස්ථානභූයෙන් කියේ නමුදු සංඥ බලයෙන් හෙවත්- "අර්, ඒ, ඔ" යන තුණ ගුණසංඥක වණී යයි කිමේ බලයෙන් උතපතනිස්ථාන වශයෙන් මේ තුණට සමවූ "ඍ ඉ උ" යන තුණ පමණක් ගණු ලැබේ. එබැවින් "ඍ ඉ උ" යන තුණට පිළිවෙළින් "අර් ඒ ඔ" යන තුණ ගුණ වෙත්. ("ඍ ඎ" දෙදෙනාගේ සමානස්ථයෙන් "ඍ" යන්නට "අර්" යන්න වන්නාක් මෙන් "ඎ" යන්නට "අල්" යන්න ගුණ වේ.

10. (වෘද්ධිසංඥසූත්‍ර සි.) ආරෛඖ, "ආ ආර් ඒ ඖ" යන මේ චතුෂ්කය; වෘද්ධිඃ, වෘද්ධි නම්.

b. ආ ආර් ඒ ඖ එතෙ, "ආ ආර් ඒ ඖ" යන මොහු; වෘද්ධිසංඥඃ භවන්ති, වෘද්ධිසඥ ඇත්තාහු වෙත්.

"අ" යන්නට "ආ" යන්න ද, "ඍ" වණීයට "ආර්" යන්න ද ඉවණීයට හා එකාරයට "ඒ" යන්න ද, උවණීයට හා ඔකාර යට "ඖ" යන්න ද වෘද්ධි වෙත්. (ඎ වණීයට "ආල්" යන්න වේ.)

11. (ටිසංඥ සූත්‍රයි.) අනන්‍යසවරාදිඃ, අනන්‍යසවරය හා අනන්‍යාවරය ආදි (අවයව) කොට ඇත්තේ, හෙවත් සවරානන යන්ගේ අනන්‍යසවරය හා හසානනයන්ගේ අනන්‍යසවරය සහිත ඒ ආදිකොට ඇත්තේ; ටිඃ, ටිසංඥ වේ.

c. අනන්‍යාඃ, අනනයෙහි වූ; යඃ සවරඃ, යම් සවරයෙක් වේනම් හෙද; තදාදිවණීඃ, ඒ ආදි අවයව කොට ඇති වණීය ද; ටිසංඥඃ භවති, ටිසංඥ වේ.

12. අනන්‍යාත් පූර්‍ව උපධා.

(අනන්‍යාත් 5, 1; පූර්‍වඃ 1, 1, උපධා 1, 1;)

a. **අනන්‍යාමණ්‍මාත්‍රාත් පූර්‍වෝ යඃ ස උපධාසංඥඃ භවති**

b. **"අසංයොගාදිපරෝ හ්‍රස්වෝ ලඝුඃ" "විසර්‍ගානුස්වාර සංයොගපරෝදීර්‍ඝශ්ච ගුරුඃ" "මුඛනාසිකාභ්‍යාමුච්චාර්‍යමාණෝ**

මෙහි "අනන්‍යස්වරාදිඃ" යන්නෙන් අනන්‍යස්වරය ආදි අවයව කොට ඇත්තේ යයි කිමෙන් යම් ශබ්දයෙක්හි අනන්‍යස්වරය ආදි අවයවය වීමෙන් ඉන් පරව ද වණීයක් සිටියොත් එබඳු තන්හි ඒ අනන්‍යස්වරය හා ඉන් පර වණී ද, අනන්‍යස්වරයෙන් පර වණී නැති තන්හි ඒ අනන්‍යස්වරය හුදකලාව ද විසඳෙයි. කුමක් හෙයින් ද ? යත්, අනන්‍යස්වරයෙන් පරවණී නැති තන්හි සංඥී හුගේ ආදිය ද අන්තය ද එකම හෙයිනි, "මනස්" ශබ්දයේ අනන්‍යස්වරය නකාරසථ අකාර යයි. ඒ ආදිකොට ඇති වණීය ඉන් පර "ස්" යන්න යි, එබැවින් එහි "අ-ස්" යන දෙකම විසඳෙයි. "ලාඞ්ගල" යන තන්හි අනන්‍යස්වරය ලකාරසථ අකාර යයි. ඉන් පර වණී නැති බැවින් එහි ඒ ස්වරය පමණක් විසඳෙයි. සෙස්ස ද මෙසේ යි. යම් තැනෙක්හි හුදකලා ස්වරය පමණක් වේ නම් එහි ආදියත් මධ්‍යයත් අන්තයත් එය ම බැවින් භෙද විසඳෙ වේ. එනම් "සඃ" ශබ්දයේ විසඳෙය ඒ සඃකාරයම ය.

12. (උපධාසංඥාසූත්‍ර යි) අනන්‍යාත්, අනන්‍යවණීයා කෙරෙන්; පූර්‍වඃ, පූර්‍ව වූයේ; උපධා, උපධා නම් වේ.

a. අනන්‍යාත් වණීමාත්‍රාත්, අනන්‍යයෙහි වූ වණීමාත්‍රයා කෙරෙන්; පූර්‍වඃ, පූර්‍වවූ; යඃ, යම් වණීයෙක් වේ නම්; සඃ, ඒ වණීය; උපධා සංඥඃ භවති, උපධාසංඥ වේ. (යම්කිසි ශබ්දයෙක්හි අන්තයෙහි සිටි වණීයට ආදිම වණීය කවර වණීයක් වුවත් හේ උපධා නම්. යථොක්ත "මනස්" ශබ්දයාගේ අනන්‍ය වණීය "ස්" යන්න යි, ඉන් පූර්‍ව වූයේ නකාරසථ අකාර යයි, ඒ උපධා යි. "ලාඞ්ගල" ශබ්දයාගේ අනන්‍ය වණීය ලකාරසථ අකාර යයි, ඉන් පූර්‍ව වූයේ "ල්" යන්නය, ඒ උපධා යි.

b. අසංයොගාදිපරඃ, සංයොගාදියක් පරකොට නැත්තා වූ; හ්‍රස්වඃ, හ්‍රස්ව වණීය; ලඝුඃ, ලඝු නම් වේ. විසර්‍ගානුස්වාරසංයොග පරඃ, විසර්‍ගය අනුස්වාරය සංයොග යන මොවුන් පරකොට

වණෝනුනාසිකඃ'' ''අඃ ඉති විසගීඃ'' ''වණීශිරෝ බින්දුර නුසවාරඃ''— අං අඃ ඉති අචඃ පරාවනුසඩාරවිසගීෆ භවනඃ

a. අකුහවිසජ්නීයානාං කණඨඃ, ඉචුයශානාං තාලු, සඃවු රෂාණාං මුඩීඃ, ඔතුලසානාං දනනාඃ, උපුපධමානීයානාමෝ ෂ්ඨ්‍ය, ඣමඩ්ණනානාං නාසිකා ච, එදෙදෙනෝඃ කණඨතාලු, ඔදෙවනෝඃ කණෝඨ්‍යම්, වකාරසඃ දනෙනාෂඨම්, ජිවහාමූලි

ඇති වණීය ද; දීඝීශව, දීඝී වණීය ද; ගුරුඃ, ගුරු නම් වේ. මුඛ නාසිකාභ්‍යාම්, මුඛ නාසිකා දෙකෙන් නොහොත් මුඛ සහිත නාසිකා විවර දෙකෙන්; උච්චාය්‍යමාණ, උසුරුවනු ලබන්නා වූ; වණීඃ, වණීය; අනුනාසිකඃ, අනුනාසික නම් වේ. අඃ ඉති, "අඃ" යන මෙහි බිඳුවය; විසගීඃ, විසගී නම් වේ. වණී ශිරොබින්දුඃ, වණීයන්ගේ මස්තකයෙහි වූ බිඳුව; අනුඝාරඃ, අනුඝාර නම් වේ. අං අඃ ඉති, "අං අඃ" යන තන්හි; අවඃ පරෙෆ, සඩරයාකෙරෙන් පරවූ දෙදෙන; අනුඝාර විසගීෆ භවනඃ, අනුඝාර විසගී වෙත්.

සංයොග අනුඝාර විසගී යන මොවුන් පරකොට නැති "අ" යන්න වැනි හ්‍රස්ව වණීයන්ට "ලඝු" යන නාමය ද, "අඃ අං අඃ" යන තන්හි මෙන් විසගීය අනුඝාරය සංයොගය යන මොවුන් පරකොට ඇති වණීයන්ට හා "ආ" යන්න වැනි දීඝී වණීයන්ට "ගුරු" යන නාමය ද, මුඛ සහිත නාසිකාවෙන් නොහොත් නාසානුගත මුඛයෙන් කියනු ලබන "ඝණනාඩම" යන මොඳුන්ට "අනුනාසික" යන නාමය ද, බිඳුවයට "විසගී" යන නාමය ද, හුදකලා බිඳුවට 'අනුඝාර" යන නාමය ද අන්‍යව්‍යාකරණයෙන් ගෙණ මෙහිදු ව්‍යවහාර කරණු ලැබේ. ("විසගී" යන්නට "විසජ්නීය' යනු ද නමෙකි.)

a. අකුහවිසජ්නීයානාම්- අ, අවණීය; කු, කාවගීය; හ, හකාරය; විසජ්නීයානාම් විසගීය යන මොවුන්ට; කණඨ, බොටුව (උතපත්තිසථාන යි); ඉචුයශානාම්-ඉ, ඉවණීය; චු, චවගීය; ශ, යකාරය; ශානාම්,ශකාරය යන මොවුන්ට; තාලු, තල්ල (උත්පත්තිසථාන යි.) සඃවුරෂාණාම්- සඃ, සඃවණීය; වු, ටවගීය, ර රකාරය ෂාණාං, ෂකාරය යන මොවුන්ට: මූඩීඃ, මුදුන (උත්පත්තිසථාන යි); ඔතුලසානාම්- ඔ, ඔවණීය; තු, තවගීය; ල, ලකාරය; සානාං, සකාරය යන මොවුන්ට; දනනාඃ, දත් (උත්පත්තිසථානයි); උපුපධමානීයානාම්- උ, උවණීය; පු, පවගීය;

යස්‍ය ජිහ්වාමූලම්, නාසිකානුස්වාරස්‍ය, ඎකාරඛඉති කඛාභ්‍යාං ප්‍රාගඞ්විසර්ගීයදෘශෝ ජිහ්වාමූලීයඃ, ඎපාරවිඉති පඵාභ්‍යාං ප්‍රාගඞ්විසර්ගීයදෘශඋපධ්මානීයඃ, ශෂසහා ඌෂ්මාණඃ, කාදයෝ මාවසානාඃ සපශීඃ, යරලවා අනන්තඃස්ථාඃ.

a. හකාරං පඤ්චමෛර්යුක්තමනන්තඃස්ථායුතඤ්ච සංයුතම්,
උරස්සංස්ථං විජානීයාත් කණ්ඨ්‍යමාහුරසංයුතඤ්ච.
අෂ්ටෞස්ථානානි වර්ණානාමුරඃ කණ්ඨඃ ශිරස්තථා,
ජිහ්වාමූලඤ්ච දන්තාශ්ච නාසිකෞෂ්ඨෞ*ච තාලු ච.

ඉති සංඥාප්‍රක්‍රියා.

උපධ්මානීයානාම්, උපධ්මානීය යන මොවුන්ට; ඔෂ්ඨ, දෙතොල (උත්පත්තිස්ථානයි); ඤමඬණනානාම්, "ඤමඬණන" යන මොවුන්ට; නාසිකා ච, නැහැය ද (උත්පත්තිස්ථාන යි); එදෛතෝඃ, එළු දෙකට; කණ්ඨතාලු, බොටුව හා තල්ල (උත්පත්තිස්ථාන යි); ඔදෞතෝඃ, ඔ ඖ දෙකට, කණ්ඨෞෂ්ඨම්, බොටුව හා දෙතොල (උත්පත්තිස්ථාන යි); වකාරස්‍ය, වකාරයට; දන්තෞෂ්ඨම්; දත් හා දෙතොල (උත්පත්තිස්ථානයි); ජිහ්වාමූලීයස්‍ය, ජිහ්වාමූලීය වර්ණයට; ජිහ්වාමූලම්, දිවමූල (උත්පත්තිස්ථාන යි); අනුස්වාරස්‍ය, අනුස්වාරයට; නාසිකා, නැහැය (උත්පත්තිස්ථාන යි); ඎකාරඛඉති, "ඎකාඛ"යනමෙහි; කඛාභ්‍යාම්, කඛ (යන) දෙකෙන්; ප්‍රාක්, පෙරටුව; අර්ධවිසර්ගීසදෘශඃ, අර්ධබිඳුවයක් සමානවූයේ; ජිහ්වාමූලීයඃ, ජිහ්වාමූලීය නම් වේ. ඎපාඵ ඉති, "ඎපාඵ" යන මෙහි, පඵාභ්‍යාම්, පඵ දෙකෙන්; ප්‍රාක්, පෙරටුව; අර්ධවිසර්ගීසදෘශ, අර්ධබිඳුවයක් සමාන වූයේ; උපධ්මානීයඃ, උපධ්මානීය නම් වේ; ශෂසහාඃ, ශෂසහ යන අකුරු, ඌෂ්මාණඃ, ඌෂ්මන් නම් වෙත්; කාදයඃ, කකාරය ආදිකොට ඇති; මාවසානාඃ, මකාරය අවසන්කොට ඇත්තානු; සපශීඃ, සපශී සඤ්ඥ යි; යරලවාඃ, යරලව යන අකුරු; අනන්තඃස්ථාඃ අනන්තඃස්ථා නම්. ("නාසිකාව") යන තන්හි වශබ්දයෙන් පූර්වොක්ත කවාගීාදියට උත්පත්තිස්ථාන වූ කණ්ඨාදිය ද ගණු ලැබේ.)

a. පඤ්චමෛඃ, වගීපඤ්චමාක්ෂරයන් සමග; යුක්තම්, යෙදූ නාවූ ද (බැඳුනාවූ ද); අනන්තඃස්ථාභිඃ, ("යරලව") යන අනන්තඃස්ථා

---

* මෙහි "නාසිකොෂ්ඨෞ" කියා බොහෝ පොත්හි දක්නා ලැබේ. එසේ වුවොත් "නාසිකා ච ඔෂ්ඨෞ ච =නාසිකොෂ්ඨෞ" හි ඒකශෙෂපදයක් විය යුතු හි. සම්ප්‍රතවිශයෙන් ගැණීමට වඩා ව්‍යස්තවිශයෙන් ගැණීම උචිත යයි හැඟේ.

ක්ෂරයන් සමඟ; සංයුතං ච, යෙදුනාවූ ද; හකාරම්, හකාරය; උරස්සංසර්ගම්, ලෙහි පිහිටියයි, හෙවත් ලය උත්පත්තිස්ථාන කොට ඇතියයි; විජානීයාත්, දන්නේය. අසංයුතම්, එසේ සංයුක්ත නොවූ හකාරය; කණ්ඨ්‍යං ආහුඃ, කණ්ඨ්‍යයයි කියත්.

වර්ණානාම්, (යම්කිසි) වර්ණයන්ගේ; ස්ථානානි, උත්පත්ති ස්ථානයෝ; අෂ්ටෞ, අටදෙනෙක් වෙත්. (අට නම්)–උරඃ, ලය; කණ්ඨඃ, බොටුවය; ශිරඃ, මුදුනය; නර්‍ය, එසේම; ජිහ්වාමූලං ච, දිව මුලය; දන්තාශ්ච, දත්ය; නාසිකා, නැහැය; ඔෂ්ඨෞ ච, දෙතොලය; තාලු ච, තල්ලය යන මොහුයි. සංඥප්‍රක්‍රියා, සංඥප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

මෙහි ද "ලෝකාත්"යනාදීන් නිර්දිෂ්ට ශෙෂයන් වර්ණනා කරන්නාහු "අකුහ" ආදි වශයෙන් ඒ ඒ වර්ණයන්ගේ ස්ථාන හා ජිහ්වා මූලියාදි සංඥවන් ද දක්වූහ. "නිෂ්ඨන්ත්‍යත්‍ර වර්ණා ඉති=ස්ථානම්" යනු නිරුක්ති හෙයින් ස්ථාන නම්–ඒ ඒ වර්ණ සිටින තැනුයි, හෙවත් වර්ණයන් ඇසුරුකරණ තැනුයි. ඒ ස්ථාන වනාහි ශබ්ද පහළවීමේ පිළිවෙළින් දත යුතුයි. ඒ ඒ අදහස් ප්‍රකාශකිරීමේදී පළමුකොට ඒ පිළිබඳ චිත්තය උපදනේ වේ. ඒ චිත්තය විසින් තෙජෝධාතුව ද තෙජෝධාතුව විසින් වායුව ද මෙහෙයනලද්දේ වේ, ඒ වායුව තෙමේ හෘදයෙහි හැසිරෙමින් මඳවූ සවරයක් උප දවා උෂ්ඛවගත ව මස්තකයෙහි හැපි වක්ත්‍රයට පැමිණ ඒ ඒ ශබ්ද යන්ගේ ප්‍රවෘත්තියට සුදුසුවූ කණ්ඨාදි ස්ථානයන් ඇසුරුකොට ශබ්ද පහළකරන්නේ වේ. එහිදු තාලුජ වර්ණ වනාහි දිවේ මැද හැපි මෙන් ද, මූර්ධජවර්ණ දිව අග ලඟ හැපීමෙන් ද, දන්තජවර්ණ දිව අග හැපීමෙන් ද, කණ්ඨ්‍යාදීහු ඒ ඒ තැන් ම ස්පර්ශ කිරීමෙන් ද ශබ්ද පහළකරන්නෝ වෙති. මෙකී වර්ණයෝ වනාහි අභ්‍යන්තර ප්‍රයත්නවශයෙන් ඇතිවන්නාවූ "ස්පෘෂ්ට, ඉෂත්ස්පෘෂ්ට, විවෘත, ඊෂද්විවෘත, සංවෘත" යන ගුණපසින් ද බාහ්‍යප්‍රයත්න වශයෙන් ඇතිවන්නාවූ "විවාර, ශ්වාස, අඝෝෂ, සංවාර, නාද, ඝෝෂ, අල්ප ප්‍රාණ, මහාප්‍රාණ" යන ගුණ අටෙන් ද යුක්ත වෙති.

මෙහි කි ජිහ්වාමූලීය හා උපධ්මානීය යන දෙක ලිපියෙහි බිඳුපලු යුවලයෙක්හි සටහන් ඇති වර්ණයි, එහි ජිහ්වාමූලීය "කඛ" දෙකෙන් එකක පෙරටුව යෙදී දිවමුල ද, උපධ්මානීය "පඵ" දෙකෙන් එකක පෙරටුව යෙදී දෙතොලෙහි ද උපදනේ වේ. "ජිව්හාමූලෙ භවඃ=ජිව්හාමූලීයඃ" යනු ද, උපධ්මානෙ (ඔෂ්ඨ)

භවඃ=උපධමානීයඃ" යනු ද, එහි නිරුකතියි· "උෂ්මන්" නම් උෂ්ම සහිත වායුවෙන් උසුරුවන වණියි. දිව අග ආදිය තලු ආදියෙහි හැපීමෙන් උසුරුවනුලබන වණි සපශී ති, මේ වණි නියමයෙහි ලා "යරලව" යන සතර වණියන්ගේ උච්චාරණයේදී ඇතිවන ශබ්දය සවරවණි හා සපශීාක්ෂර යන දෙකොටස අතර සිටින බැවින් ඔවුන්ට "අන්තඃස්ථා"යි කියනු ලැබේ.

තවද මේ වණියන්ගේ සවණිබය ස්ථානප්‍රයතන වශයෙන් ලැබෙන බැවින් මෙහි ඒ ඒ ස්ථාන හා ප්‍රයතනභෙදය ද සඳහන් කරණු ලැබේ.

අභ්‍යන්තර ප්‍රයතන හා ස්ථාන.

ප්‍රයතන	කණ්ඨ්‍ය	තාලුජ	මූර්ධ්‍ය	දන්තජ	ඔෂ්ඨ්‍ය
සපෘෂ්ට -	කඛගඝඞ,	චඡජඣඤ,	ටඨඩඪණ,	තථදධන,	පඵබභම.
ඊෂත්ස්පෘෂ්ට-	,,	ය	ර	ල	ව
විවෘත	-අඑඓඔඖඃ,	ඉඒඓඍ,	ඍෘෂ	ශාස	උඔඖෘ
ඊෂද්විවෘත	- හ	ඝ	ෂ	ස	,,
සංවෘත	- අ	,,	,,	,,	,,

වාහ්‍යප්‍රයතන. තවණි.

විවාර ශ්වාස අඝොෂ-වටතකප ඛඵඡඨථ, ඃ; 8ක, 8ප. ශෂස.
සංවාර නාද ඝොෂ-ජඣදගබ ඤඬධඹභ, හයවරල,
ඤණනඩම, ඕනු, සවර
අල්පප්‍රාණ - වටතකජඩදගබ, යරලව, ඤණනඩම
මහාප්‍රාණ - ඛඵඡඨථඤඬධඹභ, ඃ, 8ක, 8ප, ං, ශෂස, සවර

ශෙෂස්ථාන.

කණ්ඨ්‍ය	ජිහ්වාමූල	ඔෂ්ඨ්‍ය	නාසා
ඃ	8ක	8ප	ංඤණනඩම

මේ සංඥාප්‍රක්‍රියාවෙහි ඇතුළත් නොවූ "නාමන්, පද" යනාදි සංඥාවෝද මේ ව්‍යාකරණයෙහි තන්හි තන්හි කියනුලැබෙත්. ඒ සංඥාවෝ ද ඒ ඒ තන්හි දතයුතු වෙත්.

සංඥාප්‍රක්‍රියාවිව්‍යාඛ්‍යාව නිමි.

සන්ධිප්‍රක්‍රියාවේ ව්‍යාඛ්‍යාව.

a. අථාධුනා සවරසන්ධිරභිධීයතෙ. "දධි+ආනය" ඉති සථිතෙ:- (වණ්ග්‍රහණෙ සවණ්ග්‍රහණම්, කාරග්‍රහණෙ කෙවල ග්‍රහණම්, තපරග්‍රහණෙ තාවතමාත්‍රග්‍රහණමිතිශිෂ්ටසඞ්ඛ්‍යානාං. "තසමිත්‍රිති නිර්දිෂ්ටෙ පූර්‍වස්‍ය"-සප්තමීනිර්දේශෙන විධීයමානං කාර්‍යං වර්ණානන්තරෙණාව්‍යවහිතස්‍ය පූර්‍වස්‍ය බොධ්‍යම්, අතො වෘත්තෙතු "පරෙ" ඉති ව්‍යාවර්ත්තෙට, එවමන්‍යත්‍රාපි ඥෙයම්) *

මෙසේ සැකෙවින් සංඥාප්‍රක්‍රියාජීවය කොට සන්ධි ප්‍රක්‍රියාජීවය කරන්නාහු "අථාධුනා" යනාදිය කීහු.

a. අථ, මඞ්ගලයක් වේවා, නොහොත් සංඥාප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව; සවරසන්ධිඃ, සවරසන්ධිය; අභිධීයතෙ, කියනුලැබේ. දධි ආනය ඉති, "දධි+ආනය" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි (වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් සන්ධි වේ). වණ්ග්‍රහණෙ, වණ්ග්‍රහණය ඇතිකල්හි, හෙවත් "වණ්" ශබ්දය පරකොට යොදාගැන්මෙහි; සවණ්ග්‍රහණම්, සවණ්යන්ගේ ගැණීම ද; කාරග්‍රහණෙ, කාර ග්‍රහණය ඇතිකල්හි, හෙවත්, "කාර" ශබ්දය පරකොට යොදා ගැණීමෙහි; කෙවලග්‍රහණම්, හුදකලා අකුර ගැණීම ද; තපර ග්‍රහණෙ, තපර ග්‍රහණය ඇතිකල්හි, හෙවත් තයන්න පර කොට ඇත්තක් හෝ තයන්නෙන් පරවූවක් ගැණීමෙහි; තාවතමාත්‍රග්‍රහණං ඉති, එපමණක් මාත්‍රාවන්ගේ හෝ එප මණ මාත්‍රා ඇත්තවුන්ගේ ගැණීම වේයයි; ශිෂ්ටසඞ්ඛ්‍යානාඃ, පණ්ඩිතයන් විසින් සංඥාපිත ලක්‍ෂණයි. තසමින් ඉති නිර්දිෂ්ටෙ; "තසමින්" යනුවෙන් ගම්‍යමාන සප්තමියෙන් නිර්දේශකරණලද නන්හි; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට කාර්‍යය වේ. (මේ පාණිනීය සූත්‍රයි). සප්තමීනිර්දේශෙන, සප්තමීනිර්දේශයෙන්; විධීයමානම්, කරණු ලබන්නාවූ; කාර්‍යම්, කාර්‍යය; වර්ණානන්තරෙණ, අන්‍යවර්ණය කින්; අව්‍යවහිතස්‍ය, ව්‍යවධාන රහිතවූ; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට වේයයි; බොධ්‍යම්, දනයුතුයි. අතඃ, මේ හෙතුවෙන්; වෘත්තෙතු, සූත්‍රවෘත්ති යෙහි; පරෙඉති, "පරෙ" කියා; ව්‍යාවර්ත්තෙට, ව්‍යාඛ්‍යාන කෙරේ. අන්‍යත්‍රාපි, අන්තන්හි ද; එවම්, මෙසේ; ඥෙයම්, දනයුතුයි.

---

* මේ වාක්‍යයෝ බොහෝ පොත්හි නොපැණෙත්. ඇතැම් පොත්හි සංඥා ප්‍රක්‍රියාවසානයෙහි පෙණෙත්. කෙසේ වුවත් උවමනාදේ බැවින් එක් වරී යෙක්හි පොතක තුබුනු පරිද්දෙන් මෙහි යොදිනයි.

මෙහි සංඥාප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව මෙතැන් පටන් සන්ධි විධිය ප්‍රකාශකරණු ලැබේ. එහි "පූර්වපරවර්ණයෝඃ සන්ධානම්=සන්ධිඃ" යනු නිරුක්ති හෙයින් භාෂාවෙහි එකිනෙහ ගළපා කියයුතු තැන් නොගැළපීමෙන් උච්චාරණයෙහි සාකීශභාවය හා අසුශ්‍රාව්‍යතාව ද ඇතිවන බැවින් තන්නිවාරණය පිණිස පූර්වපරවර්ණ වයක් එනම්-පූර්ශබ්දයාගේ අන්‍යාවර්ණය හෝ, පර ශබ්දයාගේ ආදිවර්ණය හෝ, ඒ වර්ණවයම හෝ වෙනස්වීමෙන් පූර්වපරවර්ණ වයක්හුගේ එකට ගැළපීම සන්ධියයි කියනුලැබේ. ඒ වාහාහි මෙහි "සවරසන්ධි, (ප්‍රකෘතිභාවසන්ධි), ව්‍යඤ්ජනසන්ධි, විසර්ගසන්ධි" යයි චතුර්විධවූයෙන් ප්‍රකාශකරණු ලැබේ. මෙහි කී ප්‍රකෘතිභාව සන්ධියෙහි වාහාහි යථොක්ත වර්ණවිකෘතිය නොවේ. "සවරයෝඃ සන්ධානම්=සවරසන්ධිඃ" යනු හෙයින් යථොක්තාකාරයෙන් සවර දෙකක්හුගේ ගැළපීම සවරසන්ධියි. ඒ සවරසන්ධිවිධි දක්වන්නාහු "දධි+ආනය" යන්නෙහි පටන් පවසනු ලැබේ, මේ සන්ධිවිධියෙහි නිත්‍යානිත්‍යතාව වාහාහි පෙර සංඥාප්‍රක්‍රියාවෘඛ්‍යාවෙහි කියනලද ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි.

තවද මේ සන්ධ්‍යාදි වාහකරණවිධි සමපාදනය කිරීමේදී උගත මනා කරුණු කිපයක් පළමුකොට දක්වනු පිණිස "වර්ණග්‍රහණෙ" යනාදිය කීහු. එහි "අඉඋඍඎ" යන මේ සමාන සංඥ ඇති සවරයන් කෙරෙන් "වර්ණ" ශබ්දය පර කොට යොදා "අවර්ණ" යනාදීන් වාවහාරකරණ තන්හි ඔවුන්ගේ සවර්ණයෝ ගතයුතුය. එනම් "අවර්ණ" යන්නෙන් "අඇ" දෙක යන මේ ආදි වශයෙනි. "කාර" ශබ්දය පරකොට යොදා "අකාර, ආකාර ඣකාර" යනාදි වශයෙන් වාවහාර කරණ තන්හි ඒ "කාර" යන්නෙන් පූර්වයෙහි සිටි වර්ණිපමණක් ගතයුතුයි. මෙසේ හෙයින් "කාර" යන්න සියලු වර්ණියන් කෙරෙන් ම යෙදියහැකි වේ. සවරකෙරෙන් පරව "ත්" යන්න යොදා "අත්, ආත්" ආදි වශයෙන් වාවහාරකරණ තන්හි ඒ "ත්" යන්නෙන් පූර්වයෙහි සිටි වර්ණිමාත්‍රය ගතයුතුයි. පාණිනී යාදි වාහකරණයන්හි මේ තපරග්‍රහණයෙන් විධිවිෂයෙහි ලා විශෙෂ ප්‍රයොජන ඇතත් මෙහි බොහෝ සෙයින් සූත්‍රලාඝව සුඛොච්චාරණාදිය සඳහා තපරග්‍රහණය වාවහාරකරණු ලැබේ. "තපරස්තත්කාලස්‍ය" යනු පාණිනීය සූත්‍රයි. තයන්න පරකොට හෝ තයන්නෙන් පරවෘට උසුරුවනු ලබන වර්ණිය උච්චාරණයට සමානකල් ඇත්තහුට ම නම් වේ යනු එහි අර්ථයි.

13. ඉ යං සවරෙ. (ඉ 1, 1; යම් 2, 1; සවරෙ 7, 1;)

a. ඉවණෝ යඤ්ඤමාපද්‍යතෙ සවරෙ පරෙ, "දඩි + ය් + ආනය" ඉති භාවදභවති.

තවද "තස්මින්නිති නිර්දිෂ්ටෙ" යනාදි පාණිනීයසූත්‍රවෘත්ති වයෙන් මේ ශාස්ත්‍රයෙහි ආදෙශාගමාදියෙන් සන්ධ්‍යාදිකාර්‍ය්‍ය සම්පාදනයෙහි නිර්දිෂ්ට පූර්වපරනිමිත්තභවයෙන් පරනිමිත්ත සවරූපය නිරූපිත යි. ආදෙශාදි විධියක් ඒ ඒ තන්හි ඇතිවන්නේ යමක් නිසා නම් ඒ නිමිත්තයි. මේ ශාස්ත්‍රයෙහි ඒ නිමිත්ත සප්තමී විභක්තියෙන් දක්වන තන්හි ඒ ආදෙශාදිවිධියද ඒ නිමිත්තවූ වර්ණයට මුලින් ඒලඟම සිටි වර්ණයට ව්‍යාඛ්‍යාව මෙයින් නිර්දිෂ්ටයි. වක්ෂ්‍යමාණ "ඉයං සවරෙ" යන සූත්‍රවිධියෙහි "සවරෙ"යි සප්තමී නිමිත්ත කරණලදි. එබැවින් සවරයකින් මූල ඒලඟම සිටි ඉවර්ණයට යකාරය වේ.

(මෙහි ව්‍යාඛ්‍යාහි පරනිමිත්තසවරූපය පමණක් නිරූපිතයි. මෙසේ පූර්වනිමිත්තද දක්වන්නාවූ පාණිනීයාචාර්‍ය්‍යයෝ "තස්මාදිත්‍යුත්තරස්‍ය" යන සූත්‍රය කීහු. පඤ්චම්‍යර්විභක්තියෙන් නිමිත්ත කියන තන්හි ඒ නිමිත්ත වූවහු කෙරෙන් පරව ඒලඟම සිටි වර්ණයට කාර්‍ය්‍ය වේය යනු එහි අර්ථයි. මෙහි "රාද්‍යොච්චිඃ" යන සූත්‍රයෙහි "රාත්" යනු පඤ්චම්‍යන්තනිමිත්ත බැවින් රයන්නෙන් පරව ඒලඟම සිටි යප ප්‍රත්‍යාහාරයට චිත්‍රය වේ.)

13. (යකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි)සවරෙ, සවරයාපර කල්හි; ඉ, ඉවර්ණ යතෙම; යම්, යකාරබවට පැමිණේ.

a. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; ඉවර්ණඃ, ඉවර්ණයතෙම; යඤ්චං ආපද්‍යතෙ, යකාරබවට පැමිණේ. දඩිය් ආනය ඉති, "දඩි+ය්+ආනය" කියා; තාවත්, පළමුකොට; භවති, වේ.

මෙහි "දඩි ඉ ආනය" යන විසන්ධියෙහි ආයන්න පරනිමිත්ත වීමෙන් ඊට මූල ඒලඟම සිටි ඉයන්නට "ය්" යන්න ආදෙශ වීමෙන් "දඩි ය් ආනය" කියා වේ. තවද මෙහි "සවරෙ" යන්නෙන් ඉවර්ණයෙන් අන්‍යවූ සවරම ගතයුතුයි. ඊට හෙතුව නම් ඉවර්ණය පරවූ තන්හි පූර්ව සිටි ඉවර්ණයට ව්‍යවහාරික දීර්ඝවිධිය මීට වඩා බලවත් වීමෙන් මේ විධිය වැළකීමයි.

14. හසෙහීහසඃ. (හසෙ 7, 1; අහීහසඃ 1, 1;)

a. සවරාත් පරෙ රෙඵහකාරවර්ජිතො හසො හසෙ පරෙ ලිර්භවති. (සවරෙ පරෙ ඉති වක්තව්‍යම්, නෙත ධකාරස්‍ය න පුනර්ලිඩම්), ඉති ධකාරස්‍ය ලිඩම්.

---

14. (ලිඩිවිධිසූත්‍රයි). හසෙ, හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අහී හසඃ, රකාරහකාරවර්ජිත හසප්‍රත්‍යාහාරය ලිරුක්ත වේ.

a. හසෙ පරෙ, හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; සවරාත් පරඃ, සවරයා කෙරෙන් පරවූ; රෙඵහකාරවර්ජිතඃ, රකාරහකාරයන් විසින් තොරකරණලද්දුවූ, හෙවත් රකාර හකාර රහිතවූ; හසඃ, හසප්‍රත්‍යාහාරය; ලිඃ භවති, ලිරුක්ත වේ. සවරෙ පරෙ ඉති, සවරයා පරකල්හි ලිඩිය වේයයි; වක්තව්‍යම්, කිය යුතුයි: තෙත, එහෙයින් හෙවත් සවරයා පරකල්හි යයි කීමෙන්; ධකාරස්‍ය, ධකාරයාගේ; න පුනර්ලිඩම්, පුනර්ලිඩිය නොවේ. ධකාරස්‍ය, ධකාරයාගේ; ලිඩම්, ලිභාවය; ඉති, මෙසේ දතයුතුයි.

සවරයක් කෙරෙන් පරව සිටි ව්‍යඤ්ජනය වනාහි ඉන් පරවද ව්‍යඤ්ජනයක් සිටි තන්හි ලිරුක්ත වේ යනු මෙහි සාමාන්‍ය නියමයයි, එහෙත් මෙහි සවරයක් පරකල්හි මේ ලිඩිය වේය යනු වාත්තික විශෙෂයෙකි. එයින් හැහෙන්නේ පර නිමිති වූ ව්‍යඤ්ජනයෙන් පරව සවරයක් සිටිතන්හි පමණක් ලිඩිය වනබවයි. මෙහි "දධි+ආනය" යන විසක්‍ඛියෙහි ධකාරසථ ඉකාරයට "ය්" යන්න කළකල්හි "දධ් ය් ආනය" යනු වේ. පසුව මෙහි "ය්" යන ව්‍යඤ්ජනය හා ඉන් පර සවරයද නිමිති වීමෙන් ධකාරය ලිඩියට පැමිණ "දධ් ධි ය් ආනය" යනු වේ. සාමාන්‍ය නියමය පරිද්දෙන් වූකලි මෙහි දකාරසථ අකාරයවූ සවරයෙන් පරව සිටි පුළු "ධ්" යන්නට අනික් "ධ්" යන්න පරනිමිත්තෙන් ලිඩිය පැමිණියහැකිවත්ම තන්නිවාරණය පිණිස පරනිමිත්තවූ ව්‍යඤ්ජනයා කෙරෙන්ද සවරයක් පරව සිටිතන්හිම ලිඩිය වන බැවි කීහු. මෙහි පර නිමිතිවූ ධකාරයෙන් පරව සිටියේ සවරයක් නොව "ය්" යන ව්‍යඤ්ජනය බැවින් නැවත ධකාරලිඩියෙක් නොවේ. තවද මෙහි පර නිමිතිවූ යකාරසඞ්ඛ්‍යාත ව්‍යඤ්ජනය සවරයට ආදෙශව සිටි වණ්ණයක් බැවින් තත්සථානිත්වයෙන් (ඒ සථානයෙහි සිටි

15. ඛබේ ජබාඃ. (ඛබෙ 7, 1; ජබාඃ 1, 3;)

a. ඛඝානාං ඛබෙ පරෙ ජබා භවන්ති. ඉති පූර්‍වඛකාරස්‍ය දකාරඃ සවණ්‍ණෙවාත්. "වඝේ‍යා වඝේ‍යණ සවණ්‍ණෙ" ඉති වචනාත්. යථාසඛ්‍යං වා වක්තව්‍යම්. දද්+ඩ+ය්+ආනය" ඉති සිඛම්. පශ්චාත්-සවරහීනං පරෙණ සංයොජ්‍යම්. ශලිඥොවවාරණං කර්‍තව්‍යම්. දදඛ්‍යානය.

සවරය සලකාගැණීමෙන්) සවරයා පරකල්හි විකල්පය වේයයි කිය යුත්වේ යන අදහසද ඇතැම් ටීකාවන්හි දක්නාලැබේ. තවද "ජාතෙෂ පදෙෂු සකෘදෙව ලක්‍ෂණප්‍රවෘත්තිර් න පුනඃ" යනු න්‍යාය හෙයින් ජාතිපදවල්හි සූත්‍රලක්‍ෂණයාගේ පැවැත්ම එක් වරක්ම මුත් දෙවරක් නොවේ යන නියමය හෙයින්ද පුනර්විකල්පය නොවේ. එනම්-එක් ජාතියක් පිළිබඳ එක් කාර්‍යප්‍රවෘත්තියක් එක්වරක් පමණක් වේ යනු එහි අදහසයි. මෙහි වාශබ්දයාගේ අනුවර්‍තනයෙන් මේ විකල්පය විකල්ප්‍යයි ද කියති.

15. (ජබප්‍රත්‍යාහාරවිධිසූත්‍රයි) ඛබෙ, ඛබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ජබාඃ, (ඛසප්‍රත්‍යාහාරවණ්‍ණියන්ට) ජබප්‍රත්‍යාහාරවණ්‍ණියෝ වෙත්.

a. ඛබෙ පරෙ, ඛබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ඛඝානාම්, ඛසප්‍රත්‍යාහාරවණ්‍ණියන්ට; ජබාඃ, ජබප්‍රත්‍යාහාරවණ්‍ණියෝ; භවන්ති, වෙත්. ඉති, මෙසේ මේ සූත්‍රයෙන්; පූර්‍වඛකාරස්‍ය, (ඛකාර වයෙන්) පූර්‍වඛකාරයට; දකාරඃ, දකාරය වේ. (කුමක්හෙයින්ද යත්?) සවණ්‍ණත්වාත්, සාවණ්‍ණ්‍යහෙයිනි. (සවණ්‍ණත්වය කුමක් හෙයින් ද යත්?) වඝ්‍යාඃ, වඝීයෙහි වූයේ; වඝේ‍යණ, ඒ වඝීයෙහිවූ වණ්‍ණය සමග; සවණ්‍ණාඃ ඉති, සවණ්‍ණියයි; වචනාත්, කිම්හෙයිනි. යථාසඛ්‍යම් වා, පිළිවෙළින් හෝ වේයයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. (එකල්හි) දද්ධ්‍ය්+ආනය ඉති, "දද්+ඩ+ය්+ආනය" කියා; සිඛම්, සිඛයි. පශ්චාත්, පසුව; සවර හීනම්, සවරහීනවූ ව්‍යඤ්ජනය; පරෙණ, පරසවරය හා; සංයොජ්‍යම්, ගැළපියයුතුයි. ශලිඥොවවාරණම්, සිලුවුකොට කිම; කර්‍තව්‍යම්, කටයුතුයි. දදඛ්‍යානය, (එකල) "දධි ආනය" යි සිටි විසර්ජනීයෙහි සංහිතාකාර්‍යවම "දදඛ්‍යානය" යනු වේ.

a. තක්‍රං න රොචතෙඝ්මාකං දුග්ධං වා මධුරං ප්‍රියෙ,
අන්නප්‍රරොචනාඣ්‍යාය දධ්‍යානය වරුනතෙ.

මෙහි ධකාරච්ඡායෙන් "දධ්ධ්‍යි ආනය" යි සිටි තන්හි පූර්ව ධකාරයට දකාරය කිරීමට "ඣබෙ ජබාඃ" යන සූත්‍රය කීහු. ඣබ ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වණ්දශයෙන් කිසිවක් පරකල්හි ඣසප්‍රත්‍යාහාර යෙහි වණ්තෙවිස්සෙන් එකකට "ජඩදගබ" යන මොවුන්ගෙන් එකක් වෙය යනු මේ සූත්‍රයාගේ සාමාන්‍ය නියමයයි. මෙසේ සාමාන්‍යයෙන් කී ආදෙශවිධිය පිළිබඳ විශෙෂ දක්වන්නාවූ වාත්ති කයෝ "වඝ්‍යෙ වඝ්‍යෙණ" යනාදිය දක්වමින් සවණ්ඡායෙන් හෝ යථාසඛ්‍යච්ඡායෙන් මේ ආදෙශ විධිය වෙයයි කීහු. මේ ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍රයෙහි වනාහි ආදෙශාදි සකල විධානයන්ගේම පැමිණිම සවණ්ඡායෙන් යයි පරිභාෂිතයි. ඒ සවණ්ඡායද තුල්‍යවූ ස්ථාන ප්‍රයත්නවශයෙන් වේ. මෙහි ධකාරයට දකාරය පැමිණිමද එකී සවණ්ඡායෙනි, වගීක්ෂරයෝ වූකලි ඒ ඒ වගීක්ෂර සමග ස්ථාන ප්‍රයත්න වශයෙන් සවණ්ඡී වෙති. මොවුන්ගේ යථාසඛ්‍ය ඡාය වනාහි ඇතැම් තන්හි නොලැබේ. මෙහි ද ඣසප්‍රත්‍යාහාරවණ්තෙවිස්සෙන් "ඣසධසහ" යන පහට යථාසඛ්‍යච්ඡායෙන් ආදෙශ වුවත් "ඛඵඡඨථ" යනාදින්ට එසේ වනබැව් නොපෙණේ. මේ සාරස්වත සූත්‍රවිධානයන් පැමිණෙන පිළිවෙළ දක්වන්නාවූ වෛයාකරණයෝ:-

"සාරස්වතතෙ තුල්‍යෙපි සූත්‍රවක්තව්‍යයෝර්භිදඃ,
ප්‍රවෘත්තිලීඣණාත් සූත්‍රෙ වක්තව්‍යෙ තු ප්‍රයොගතඃ"

යනු කීහු. සාරස්වත සූත්‍රයන්ගේ ප්‍රවෘත්තිනිමිත්ත තුල්‍යවුවත් සූත්‍රය වක්තව්‍යය (කියයුත්තය) යන දෙදෙනාගේ භෙදයෝවෙත්. කෙසේද? සූත්‍රයෙහි පැවැත්ම ලඣණවශයෙනි, වක්තව්‍යයෙහි පැවැත්ම වනාහි ප්‍රයොගානුසාරයෙනි යනු මෙහි අර්ථයි. මෙසේ හෙයින් මේ සූත්‍රවිධියේ පැවැත්මද ප්‍රයොගානුසාරයෙනි. මෙසේ "දධ්‍යානය" යන සඤ්ඤය සිඩකොට එය ෂෂ්ඨව්‍යවහාරයෙහි ඇති බැව් දැක්වීම පිණිස "තක්‍රම්" යනාදිය කීහු.

a. ප්‍රියෙ, සොඳුරු අසමාකම්, අපට; තක්‍රම්, මෝරු හෝ; මධුරම්, මිහිරිවූ; දුග්ධම් වා, කිරි හෝ; නරොචතෙ, නුරුස්නේ වේ. වරුනනෙ, සොඳුරු මුහුනක් ඇත්තිය; අන්නප්‍රරොචනාඣ්‍යාය, ආහාර ඉතා රුචිවීම පිණිස; දධි ආනය, දී ගෙණ එව. (මෙහි "දධ්‍යානය" යන සඤ්ඤය නිදර්ශිතයි).

a. **කෘතස්‍ය කරණං නාසති මෘතස්‍ය මරණං නහි,**
පිෂ්ටස්‍ය පෙෂණං නාසති චිතියෙ ත්‍රිතයං නහි.

b. **ගෞරී අත්‍ර ඉති සථිතෙ:- "ඉ යං සවරෙ"** (ප්‍ර: වෘ: 13 සූ:) **"ගෞර්+ස්+අත්‍ර" ඉති නාවදභවති. යතෙ කෘතෙ අහී ඉති විශෙෂණානන්තරෙඵස්‍ය චින්වම්. කින්තු :-**

16. රාද්‍යපො විඃ. (රාත් ඊ, 1; යපඃ 1, 1; විඃ 1, 1;)

---

a. කෘතස්‍ය, කරණලද්දහුගේ; කරණම්, (නැවත) කිරීමෙක්; නාසති, නැත; මෘතස්‍ය, මළහුගේ; මරණම්, (නැවත) මැරීමෙක්; නහි, නැත. පිෂ්ටස්‍ය, අඹරණලද්දහුගේ; පෙෂණම්, (නැවත) ඇඹරීමෙක්; නාසති, නැත. චිතියෙ, දෙවැන්නෙකු ඇතිවූකල්හි; ත්‍රිතයම්, ත්‍රිසඞ්ඛ්‍යාසමාහෘතියක්; නහි, නැත්තේය.

මේ ශ්ලෝකයෙන් ද චිව කළතන්හි පුනර්චිවය නො වන බැවි සූචිත යි. එනම්-අවසන්කළදේ නැවත කිරීමක් ද, මළහු ගේ නැවත මැරීමක් ද, ඇඹරූදේ නැවත ඇඹරීමක් ද නැති බැවි සඳුට යි. එසේ ම එකජාතීය චිතීය වණීයෙකු ඇති වූ කල්හි තජ්ජාතීය වණීත්‍රයක සමාහෘතියක් නොවේ යනු මෙහි භාවාර්ථ යි.

තවද මේ සවරසන්ධියෙහි සවරයන්ගේ මුල් සවරය වූ අයන්න පිළිබඳ සන්ධිය හැර ඉයන්න පටන් කිමට හෙතුව නම්-ඉකාරාදිය පිළිබඳ සන්ධිවිධි පූර්වවිධිවශයෙන් දක්වා සවණීදීර්ඝවිධිය බලවත් කොට පර විධිවශයෙන් දැක්වීම යි. මෙසේ ඉකාරයට යකාරය වන බැවි දක්වා ඊකාරයට ද යකාරය වන බැවි දැක්වීමට "ගෞරී අත්‍ර" යනාදිය කිහු.

b. ගෞරී අත්‍ර ඉති, "ගෞර්+අත්‍ර" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; "ඉයංසවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඊකාරයට යකාරය වේ. (එකල්හි) ගෞර්ය්අත්‍ර, ගෞර්+ය්+අත්‍ර" කියා; තාවත්, පළමුකොට; භවති, වේ. යතෙ කෘතෙ, (මෙසේ) යකාරභාවය කළකල්හි; අහීඃ ඉති, "අහී" යන හෙවත් රකාර හකාර දෙදෙනාගේ චිවය නොවේය යන; විශෙෂණාත්, විශෙෂණයෙන්; රෙඵස්‍ය, රෙඵයාගේ; චිවම්, විභාවය; න, නොවේ. කින්තු, වැළි එකෙක් ඇත. (එනම් වක්ෂ්‍යමාණචිව යයි.)

16 (චිවවිධිසූත්‍ර යි.) රාත්, (සවරපූර්) රකාරයාකෙරෙන් පර ; යපඃ, යපප්‍රත්‍යාහාරය; විඃ, විරැකෙන වේ.

a. සුවරපූර්‍වාද්‍රේඵාන් පරෙ ඝපො ලිඛීවති. ඉති ඝපස්‍ය විත්‍රම්. "ගෞර්+ස්+ස්අත්‍ර"-සුවරහීනං පරෙණ සංයොජ්‍යම්. ජලතුම්බිකාන්‍යායෙන රෙඵස්‍යොර්‍ධ්වගමනම්. ගෞඝයීත්‍ර.

b. තුම්බිකාතෘණකාඤ්ඡං ච තෛලං ජලසමාගමෙ,
ඌර්‍ධ්වස්ථානං සමායාන්ති රෙඵාණාම්දෘශි ගතිඃ

c. රෙඵඃ සුවරපරං වර්ණං දෘෂ්ටවාරොහති තවශිරඃ,
පුරඃ සර්පිතං යද් පශ්‍යෙදධඃ සංක්‍රමතෙ සුවරම්.

---

a. සුවරපූර්‍වාත්, සුවරයක් පූර්‍වකොට ඇත්තා වූ; රෙඵාත් පරඃ,රකාරයාකෙරෙන් පර වූ; ඝපඃ, ඝපප්‍රත්‍යාහාරය; ඝිඃ භවති, විරැකෙන වේ. ඝපස්‍ය, ඝපප්‍රත්‍යාහාරයාගේ; ඝිත්‍රම්, ඝිත්‍රය; ඉති, මෙසේ සි. (එකල්හි) "ගෞර්+ස්+ස්+අත්‍ර" යනු වේ. සුවරහීනම්, සුවරහීන වූයේ; පරෙණ, පරසුවරය හා; සංයොජ්‍යම්, යෙදිය යුතුයි. ජලතුම්බිකාන්‍යායෙන, ජලතුම්බිකාන්‍යායයෙන්; රෙඵස්‍ය, රෙඵයාගේ; ඌර්‍ධ්වගමනම්, උඩට යාම වේ. (එකල්හි) ගෞඝයීත්‍ර, "ගෞරී අත්‍ර" යන ඵිසන්ධියෙහි සංහිතාකාර්‍යඃ "ගෞඝයීත්‍ර" යනු වේ.

b. තුම්බිකා, ලබුකබල් ද; තෘණකාඤ්ඡං ච, තණ හා ඵියලි දඬු ද; තෛලම්, තෙල් ද; ජලසමාගමෙ, දිය හා එකතුවීමෙහි; ඌර්‍ධ්වස්ථානම්, උඩසිරිමට; සමායාන්ති, පැමිණෙත්. රෙඵාණාම්, රෙඵයන්ගේ; ගතිඃ, ගමන ද; ඊදෘශී, මෙබඳු වේ.

මේ ශ්ලොකයෙන් පූර්‍වොක්ත ජලතුම්බිකාන්‍යාය වර්‍ණිත සි. මෙකී තුම්බිකාදිය සැහැල්ලු බැවින් ද ජලය බරබැවින් ද තුම්බිකාදිය ජලයෙහි ලූ කල ජලයේ මතුපිට සිටින්නාක් මෙන් අන්‍ය වර්‍ණ හා එකතු වූ රකාරය ද ඒ වර්‍ණයන්ගේ මත්තෙහි සිටින්නේ වේ. එසේ සිටීම ආවශ්‍යක නොවන බැවින් අන්පරිද්දෙකින් ද රකාරයාගේ සංයොගත්‍වය වන බැව් පවසනු වස් "රෙඵඃ" යනාදිය කිහු.

c. රෙඵඃ, රෙඵයතෙම; සුවරපරං වර්‍ණම්, සුවරයක් පර කොට ඇති වර්‍ණය; දෘෂ්ටවා, දැක; තවශිරඃ, ඊමත්තට; ආරොහති, නැගේ; යද්, යම්කලෙක්හි; පුරඃසර්පිතම්, පෙරටුව සිටියා වූ; සුවරම්, සුවරයක්; පශ්‍යෙත්, දක්නේ ද; (එකල්හි) අධඃ, යටට; සංක්‍රමතෙ, බසී.

a. **සවර ඉත්‍යනුවර්තනෙ, එවමන්‍යත්‍රාපි. යත්‍ර න සූත්‍රාක්ෂරෛඃ කාශ්‍යපීසිද්ධිඃනත්‍ර සඒත්‍ර සූත්‍රාන්තරන්පදුනතරානු වෘත්තිර්ඥාතව්‍යා, ග්‍රන්ථභූයස්ත්වභයානනාඃමාහිර්ලිඛ්‍යතෙ.**

17. උ වම්. (උ 1, 1; වම 2, 1,)

b. **උවර්ණෝ වර්ණමාපද්‍යතෙ සවරෙ පරෙ. "හයෙහීහඃ" (ප්‍ර: වෘ: 14: සූ:) "ඣබෙ ජබාඃ" (ප්‍ර: වෘ: 15: සූ:) මධු+අත්‍ර මධ්වත්‍ර, මධු+අරිඃ-මධ්වරිඃ, මධු+ආසනං-මධ්වාසනම්.**

රකාරය සවරයකින් පුළුයෙහි සිටි වණ්‍රියාගේ මස්තකයට නැගේ. "ගෞර්ය්ය්අත්‍ර" යන තන්හි රකාරය අයන්නෙන් පුළුයෙහි සිටි යකාරයාගේ මුදුනට නැඟීමෙන් "ගෞයය්‍රිත්‍ර" යනු වේ. තව ද යම්තැනෙක්හි රකාරයාකෙරෙන් පරව සවරයක් සිට රකාරයෙන් පුළුයෙහි ව්‍යඤ්ජනයක් සිටිය හොත් එතන්හි රකාරය ඒ පුළු වූ ව්‍යඤ්ජනයාගේ යටපැත්තට බස්නේ වේ. "පිත්ත්ර්අඃ" යන තන්හි රකාරයෙන් පරව ලඟම සවරය සිටි බැවින් ඒ රකාරය ආදියෙහි සිටි තකාරයාගේ යට දෙසට බැසීමෙන් "පිතත්‍රඃ" යනු වේ.

a. සවරෙ ඉති, "සවරෙ" යන පදය; අනුවර්තතෙ, මතුසූත්‍ර හා වැටේ. අන්‍යත්‍ර අපි, අන්තන්හි ද; එවම්, මෙසේ සි. යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි; සූත්‍රාක්ෂරෛඃ, සූත්‍රයෙහි අකුරුවලින්; කාශ්‍යපීසිද්ධිඃ, කවයුතුසිද්ධිය නොවේ ද; තත්‍ර සඒත්‍ර, ඒ සැම තන්හි; සූත්‍රාන්තරාත්, අන්‍යසූත්‍රයෙකින්; පදුනන්තරානුවෘත්තිඃ, අන්‍යපද යන්ගේ අනුවෘත්තිය; ඥාතව්‍යා, දනයුතු සි. ග්‍රන්ථ භූයස්ත්වභයාත්, ග්‍රන්ථබාහුල්‍යභීතියෙන්; අසමාඃභිඃ, අප විසින්; නලිඛ්‍යතෙ, අනුවර්තීනය කොට නොලියනු ලැබේ.

17. (වකාරාදෙශ විධි සූත්‍ර සි.) උ, උවර්ණය තෙම; වම්, (සවරයා පරකල්හි) වකාරබවට පැමිණේ.

b. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; උවර්ණඃ, උවර්ණයතෙම; වත්වම්, වකාරබවට; ආපද්‍යතෙ, පැමිණේ. "හයෙහීහඃ" යන පුළුසූත්‍රයෙන් ධකාරච්ඡය ද; "ඣබෙ ජබාඃ" යන සූත්‍රයෙන් පුළු ධකාරයට දකාරය ද වේ. "මධු+අත්‍ර" යන තන්හි සංහිතාකාර්‍යය වූ "මධ්වත්‍ර" යනු වේ. සෙස්ස ද මෙසේ දනයුතු.

18. සෘ රම්. (සෘ 1, 1; රම් 2, 1;)

a. **සෘවණෝ රඞමාපද්‍යතෙ සවරෙ පරෙ. පිතෘ+අම්ඃ-පිතෘම්ඃ.**

19. ඔ ලම්. (ඔ 1, 1; ලම් 2, 1;)

b. **ඔවණෝ ලඞමාපද්‍යතෙ සවරෙ පරෙ: ඔ+අනුබන්ධඃ-ලනුබන්ධඃ.**

20. එ අය්. (එ 1. 1; අය් 1, 1;)

c. **එකාරඃ අය් භවති සවරෙ පරෙ. නෙ + අනම්-නයනම්.**

21. ඔ අව්. (ඔ 1, 1; අව් 1, 1;)

d. **ඔකාරඃ අව් භවති සවරෙ පරෙ. හෝ+අති-භවති.**

---

18. (රකාරාදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) සෘ, සෘවණීයතෙම; රම්, (සවරයා පරකල්හි) රකාරබවට පැමිණේ.

a. **සවරෙ** පරෙ, සවරයා පරකල්හි; සෘවණීඃ, සෘවණීය තෙම; රම්, රකාරබවට; ආපද්‍යතෙ, පැමිණේ. පිතෘම්ඃ, "පිතෘ+අම්ඃ" යන තන්හි සංහිතාකාර්‍යය්‍යව "පිතෘම්ඃ" යනු වේ.

19. (ලකාරාදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) ඔ, ඔ වණීයතෙම; ලම්, (සවරයා පරකල්හි) ලකාරබවට පැමිණේ.

d. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; ඔ වණීඃ, ඔ වණීයතෙම; ලම්, ලකාරබවට; ආපද්‍යතෙ, පැමිණේ, ලනුබන්ධඃ "ඔ+අනුබන්ධඃ" යන තන්හි සංහිතාකාර්‍යය්‍යව "ලනුබන්ධඃ" යනුවේ.

20. (අය් ආදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) එ, එකාරයතෙම; අය්, (සවරයා පරකල්හි) "අය්" ආදෙශ වේ.

c. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; එකාරඃ, එකාරයතෙම; අය් භවති, "අය්" ආදෙශ වේ. "නෙ+අනම්" යන විසන්ධියෙහි එකාරයට "අය්" ආදෙශවීමෙන් "නයනම්" යනු වේ.

21. (අව් ආදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) ඕ, ඔකාරයතෙම; අව්, (සවරයා පරකල්හි) "අව්" ආදෙශ වේ.

b. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; ඔකාරඃ, ඔකාරයතෙම; අව් භවති, අව් ආදෙශ වේ. "හෝ+අති" යන විසන්ධියෙහි ඔකාරයට "අව්" ආදෙශ වීමෙන් "භවති" යනු වේ.

a. "ගවාදෙරවර්ණාගමොක්ෂාදෙෂු වක්තව්‍යඃ" ගොඅක්ෂඃ-ගවාක්ෂඃ, ගෝ+ඉන්ද්‍රඃ, ගවෙන්ද්‍රඃ, ගෝ+අජිනම්-ගවාජිනම්, ප්‍ර+ඌඪඃ-ප්‍රෞඪඃ, ප්‍ර+ඌසිඃ-ප්‍රෞසිඃ, සව+ඊරම්, සෛවරම්, සව-ඊරිණී-සෛවරිණී, අක්ෂ+ඌහිනී-අක්ෂෞහිණී, ඉති ගවාදයඃ.*

b. "ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යයයෝර්මධ්‍යෙ ප්‍රත්‍යයාශ්‍රිතං කාර්‍යම්මාදෙෂු සත්‍යාත්" "නිත්‍යානිත්‍යයෝර්මධ්‍යෙනිත්‍යවිධිර්බලවාන්" අවිහිතලක්ෂණප්‍රයොගෝ ගවාදෙෂු ද්‍රෂ්ටව්‍යඃ) †

---

a. අක්ෂාදෙෂු, අක්ෂශබ්දාදිය පරකල්හි; ගවාදෙඃ, "ගෝ" ශබ්දාදිය කෙරෙන්; අවණීාගමඃ, අවණීාගමය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "ගෝ+අක්ෂඃ" යන විසන්ධියෙහි සංහිතාකාර්‍යයීව "ගවාක්ෂඃ" යනුද; "ගෝ+ඉන්ද්‍රඃ" යන විසන්ධියෙහි "ගවෙන්ද්‍රඃ" යනුද; "ගෝ+අජිනම්" යන විසන්ධියෙහි "ගවාජිනම්" යනුද; ප්‍ර+ඌඪඃ" යන විසන්ධියෙහි "ප්‍රෞඪඃ" යනුද, "ප්‍ර+ඌසිඃ" යන විසන්ධියෙහි "ප්‍රෞසිඃ" යනුද; "සව+ඊරිණී" යන විසන්ධියෙහි "සෛවරිණී" යනුද; "අක්ෂ+ඌහිනී" යන විසන්ධියෙහි "අක්ෂෞහිණී" යනුද වේ. ගවාදයඃ, ගවාදීහු; ඉති, මෙසේයි.

b. (ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යයයෝඃ මධ්‍යෙ, ප්‍රකෘතිය ප්‍රත්‍යය යන දෙක අතරෙහි; ප්‍රත්‍යයාශ්‍රිතම්, ප්‍රත්‍යය ඇසුරුකළාවූ; කාර්‍යම්, කාර්‍යය; ආදෙෂු සත්‍යාත්, ආදියෙහි වන්නේය. නිත්‍යානිත්‍යයෝඃ මධ්‍යෙ, නිත්‍යවිධි අනිත්‍යවිධි දෙක අතරෙහි; නිත්‍යවිධිඃ, නිත්‍යවිධිය; බලවාන්, බලවත් වේ. අවිහිතලක්ෂණ ප්‍රයොගඃ, විධාන නොකළ ලක්ෂණ ඇති නිදර්ශන සමූහයෙක්; ගවාදෙෂු, ගවාදිගණයෙහි; ද්‍රෂ්ටව්‍යඃ, දැක්කයුතුයි.

---

* බොහෝ පොත්හි මේ ගවාදිගණයෙහි ලා "අඉඑ, එඑඑඑ, උඔ, ඔඔඉ ඔඉ" යන සූත්‍රද දක්නා ලැබෙත්. මෙතන්හි ඒ සූත්‍ර යෙදීම සූත්‍රපරිපාටියට හා කාර්‍යපරිපාටියටද සම නොවේයයි හැගේ. මෙහි ඒ සූත්‍ර පසුව කියනු ලැබෙත්.

† ඇතැම් පොත්හි මේ අනාතුරුවඃ=

"ගවාක්ෂඤව ගවෙන්ද්‍රඤව ගවාග්‍රඤව ගවාජිනම්,
සෛවරමක්ෂෞහිණී ප්‍රෞඪ එතෙ ප්‍රොක්තා ගවාදයඃ"

යන ශ්ලෝකයද දක්නා ලැබේ. ගවාදිහු නම් "ගවාක්ෂ" යනාදිහුය යනු එහි අදහසයි. මේ වාක්‍යයෙහි ඇතැම් පොත්හි නොදක්නා ලැබෙත්.

a. කවිත් සරවඤ්ඤාරඃ, යථාඛවපරිමාණෙ-ගො+යූතිඃ-ගවූතිඃ-ක්‍රොශයුගලම්. අන්‍යථාඛවනඃ පරිමාණාභාවෙ ගවාං මිශ්‍රිභාවො ගොයූතිඃ.

මෙහි "ඔ අව්" යන සූත්‍රයෙන් නිර්දිෂ්ට "අව්" ආදෙශවිධානය ගො ශබ්දය පිළිබඳව ඇතැම් තන්හි "අව"යි අකාරාන්තව පෙණෙන බැවින් ඒ සන්ධිවිධියෙහි ලා මෙහි "අක්ෂ" ශබ්දාදිය පර නිමිත්තෙන් "ගො" ශබ්දාදිය කෙරෙන් අවණීාගමයෙක් කටයුතු යයි නියමිතයි. ඒ මෙසේයි-"ගො+අක්ෂඃ" යන තන්හි අවණීා ගමය කළකල්හි "ගො අ අක්ෂඃ" යනු වේ. පසුව අකාරවය එකතුව දිඝීවූ පසු ඔකාරයට "අව්" ආදෙශව "ගවාක්ෂඃ" යනු වේ. "ගවාජිනම්" යනුද මෙසේයි. "ගො-ඉන්ද්‍රඃ" යන තන්හි අකාරා ගමය වූ පසු ඒ අයන්න ඉයන්න සමග එකතුව "අඉඒ" යන සූත්‍ර යෙන් එයන්න වේ. පසුව ඔයන්නට "අව්" ආදෙශ වීමෙන් "ගවෙන්ද්‍ර" යනු වේ. මෙහි මේ ගවාදි ගණයෙහි ලා "ගො, ප්‍ර, සව, අක්ෂ" යන මොහුද, අක්ෂාදි ගණයෙහි ලා 'අක්ෂ, ඉන්ද්‍ර, අජින, ඌෂ, ඌෂි, ඊර, ඊරිණි, ඌහිනී" යන මොහුද සඞ්ගෘහීතයි. තවද "ප්‍ර+ ඌෂඃ" යන තන්හි අකාරාගමයවූ පසු "ප්‍ර අ ඌෂඃ" යනු වේ. මෙහි ආගමවූ අකාරයාගේ වහිරඞ්ගත්වයෙන් හෙවත් අයන්න ප්‍රකෘතියෙන් පිටත අවයවයක් බැවින් ප්‍රත්‍යයෙකැයි සැලකිය යුතුයි. ඒ වහිරඞ්ගසඞ්ඛ්‍යාත ප්‍රත්‍යය ඇසුරුකොට වන්නාවූ විධිය අන්ත රඞ්ග සඞ්ඛ්‍යාත ප්‍රකෘතිය අසුරුකොට වන්නාවූ විධියට වඩා බලවත් ද නිත්‍යද වේ. එහෙයින් පළමුකොට ඌඅන්න පරනිමිත්තෙන් අයන්නට "උඔ" යන සූත්‍රයෙන් ඔයන්න වේ. එකල "ප්‍ර ඔෂඃ" යනු වේ. පසුව ප්‍රයන්න පිළිබඳ අයන්නට ඔයන්නත් සමග "ඔඔෟඔෟ" යන සූත්‍රයෙන් "ඔෟ" යන්න වීමෙන් "ප්‍රෞෂඃ" යනු වේ. "ප්‍රෞෂිඃ, අක්ෂෞහිණී" යනුද මෙසේයි. "සව ඊරම්, සව ඊරිණී" යන දෙතන්හිද මේ ක්‍රමයෙන්ම පළමුකොට ආගමවූ අයන්නට ඊ යන්න සමග "අඉඒ" යන සූත්‍රයෙන් එයන්න හා නැවත "අඒ" දෙකට එයන්නද වීමෙන් "සෛරම්, සෛරිණී" යනු වේ. තවද මේ ගවාදිගණයෙහි වූ අවිහිතලක්ෂණ නම්- මේ සන්ධිකාර්‍යයෙහි වූ සවණීදිඝීය හා "ඒ, ඒ, ඔ, ඔ" යන මේ ආදෙශයෝයි. ඒ විධිහු පසුව කියනු ලබන්නෝ වෙති.

a. කවිත්, කිසියම් ප්‍රයොගයෙක්හි; යකාරඃ, යකාරය; සවර වන්, සවරයක් මෙන් ගණුලැබේ. යථා, එනම්; අඩවපරිමාණෙ, මාඟීප්‍රමාණ වාචකතන්හි; "ගො යූතිඃ" යන විසඤ්ඤියෙහි ඔකාරයට

21. ඒ ආය්. (ඒ 1, 1; ආය් 1, 1;)

a. **ඒකාර ආය් භවති සවරෙ පරෙ. නෛ+අකඃ–නායකඃ.**

22. ඕ ආව්. (ඕ 1, 1; අව් 1, 1;)

b. **ඕකාර ආව් භවති සවරෙ පරෙ. නෞ+ඉහ–නාවිහ.**

23. යෙවාලෝපශ් වා පදන්තෙ.

(යෙවඃ 6, 2; ලොපශ් 1, 1; වා 1, 1; පදන්තෙ 7, 1;)

"අව්" ආදෙශ වීමෙන් "ගව්‍යූතිඃ" සි සඤ්ඤවේ. ක්‍රොශයුගලම්, "ගව්‍යූතිඃ" යනු හඬසන දෙකයි. අන්‍යථා, අන් පරිද්දෙන්; (එනම්) අධ්වනඃ, මාගීයාගේ; පරිමාණාභාවෙ, ප්‍රමාණවාචකත්වය නැතිතන්හි; ගවාම්, ගෙරින්ගේ; මිශ්‍රීභාවඃ, එකීභාවය, හෙවත් ගොසමූහය; ගොයූතිඃ, "ගොයූති" නම් වේ.

මෙහි යකාරය සවරයක් මෙන් ගැණීමේ ප්‍රයොජනය නම් සවරයා පරකල්හි කටයුතුදේ යකාරය පරකල්හිත් කිරීමයි. එනම් "ගොයූති" යන ශබ්දවය ක්‍රොශයුගලාර්ථවාචකව සමාසවූ තන්හි යකාරය සවරයක් මෙන් සලකා "ගෝ" ශබ්දසථ ඔකාරයට "ඔ අව්" යන සූත්‍රයෙන් සවරයා පරනිමිත්තෙන් නියමිත "අව" ආදෙශය වීමෙන් "ගව්‍යූතිඃ" සි සිඳයි. ගෙරිරැලට කියන තන්හි එසේ සඤ්ඤා නොව "ගොයූතිඃ" කියාම වේ.

21. ("ආය්" ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඒ, ඒකාරය තෙම; අය් (සවරයා පරකල්හි) ආඃ ආදෙශ වේ.

a. සවරෙ පරෙ, සවරඃ පරකල්හි; ඒකාරඃ, ඒකාරය තෙම; ආය් භවති, "ආය්" ආදෙශවේ. නායකඃ, "නෛ+අකඃ" යනු "නායකඃ" සි සන්ධි වේ.

22. (ආව් ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ඕ, ඕකාරය තෙම; ආව්, (සවරයා පරකල්හි) ආව් ආදෙශ වේ.

b. සවරෙ පරෙ, සවරඃ පරකල්හි; ඕකාරඃ, ඕකාරය තෙම; ආව් භවති, ආව් ආදෙශ වේ. නාවිහ, "නෞ+ඉහ" යන තන්හි "නාවිහ" යනු වේ.

23. (ලොපශ්විධිසූත්‍රයි.) පදන්ත, පදන්තයෙහිවූ; යෙවඃ, යකාර වකාර දෙකට; වා, විකල්පයෙන්; ලොපශ්, ලොපශ් වේ; හෙවත් ලොපශ් යන්නෙන් ලොප් වේ.

a. පදන්තෙ සඞ්‍ඛ්‍යානාමයාදීනාං යකාරවකාරයොර්ලොපශ් වා භවති. තෙ+ආගතාඃ-න ආගතාඃ, තයාගතාඃ; පටොඃ-ඉහ-පටඉහ, පටවිහඃ; තස්මෙ+ආසනම්-තස්මා ආසනම්, තස්මායාසනම්; අසෞ+ඉන්‍ද්‍රඃ-අසා ඉන්‍ද්‍රඃ- අසාවින්‍ද්‍රඃ.

b. "ලොපසි පුනර් න සන්‍ධිඃ" ඡන්‍දසි තු භවති, හෙ සඛෙ+ඉති-හෙ සඛෙති-හෙ සඛයිති.

---

a. පදන්තෙ සඞ්‍ඛ්‍යානාම්, (විභක්ත්‍යන්ත) පදවසානයෙහි (ආදෙශව) සිටියාවූ; අයාදීනාම්, අය් ආදි ආදෙශයන්ගේ; යකාර වකාරයොඃ, යකාර වකාර දෙකට; වා, විකල්පයෙන්; ලොපශ් භවති, ලොපශ් යන්නෙන් ලොප් වේ. "තෙ+ආගතාඃ" යන තන්හි යකාරය ලොප්ව "ත ආගතාඃ" යනුද විකල්පයෙන් ලොප් නොව "තයාගතාඃ" යනුද වේ. "පටොඃ+ඉහ" යන තන්හි වකාරය ලොප්ව "පටඉහ" යනුද ලොප් නොව "පටවිහ" යනුද, "තස්මෙ+ආසනම්" යන තන්හි යකාරය ලොප්ව "තස්මා ආසනම්" යනුද ලොප්නොව "තස්මායාසනම්" යනුද, "අසෞ+ඉන්‍ද්‍රඃ" යන තන්හි වකාරය ලොප්ව "අසාඉන්‍ද්‍රඃ" යනුද ලොප්නොව "අසාවින්‍ද්‍රඃ" යනුද වේ.

b. ලොපශි; ලොපශ් යන්න ඇති තන්හි හෙවත් ලොපශ් යන්නෙන් ලොපය පැමිණිතන්හි; පුනඃ, නැවත; න සන්‍ධිඃ, සන්‍ධි නොවේ. ඡන්‍දසිතු, වෙදයෙහි වනාහි; භවති, සන්‍ධි වේ. (එනම්) "හෙ සඛෙ+ඉති", යන තන්හි "හෙ සඛෙති" යනුයි "හෙසඛයිති" යනු ද වේ.

පදන්තව සිටි "එ ඒ ඔ ඕ" යන මොවුන්ට "ඒ අය්" යනාදි සූත්‍රවිධිවලින් පැමිණි "අය් අව් ආය් ආව්" යන මේ ආදෙශ යන්ගේ යකාර වකාර දෙකට ලොපශ් යන්නෙන් විකල්පයෙන් ලොප් වේ. "ලොපශ්" යන සංඥාව වණ්විරොධියයි කී බැවින් එසින් ලොප්කළ තන්හි නැවත සන්ධිකාර්‍යයෙක් නොවේ. එනම්:- යකාරය ලොප්වීමෙන් සිටියාවූ "තආගතාඃ" යන්න නැවත සන්ධිව "තාගතාඃ"යි නොවේ. සෙස්සද මෙසේයි. වෙදයෙහි ලොපශ් යන්නෙන් ලොප්කළ තන්හිද නැවත සන්ධිවන බැව් නියමකොට "හෙස ඛෙති"යි උදාහරණකරණලදී. මෙහි හෙසඛ+ඉති-හෙසඛය්+ඉති යන තන්හි යකාර ලොපයෙන් "හෙසඛ ඉති" යනු වේ. පසුව එහි අ ඉ දෙකට එකාරය වීමෙන් "හෙසඛෙති"යි සිඛයි.

24. එදෙතොතඃ. (එත්ඔතඃ 5, 1; අතඃ 6, 1;)

a. **පදඤ්ඤෙන සඤ්ඤාදෙකාරාදෙකාරඤ්ච පරස්‍යාකාරස්‍ය ලොපශ් භවති. නෙ+අත්‍ර-නෙත්‍ර, පතෝ+අත්‍ර-පතෝත්‍ර.**

25. සවණ්ණේ දීඝඃ සහ. (සවණ්ණේ 7,1; දීඝඃ 1, 1; සහ 1,1)

b. **සවණ්ණස්‍ය සවණ්ණේ පරෙ සහ දීඝෝ භවති. ශ්‍රඛා+අත්‍ර-ශ්‍රඛාත්‍ර, දඛි+ඉහ-දඛීහ, මධු+උදකම්-මධූදකම්.**

c. **සාමාන්‍යශාඝ්‍රතෝ ඤූනං විශෙෂොබලවාන් භවෙත්, පරෙණ පූර්‍වබාධෝ වා ප්‍රායශෝ දෘශ්‍යතාමිහ.**

---

24. (ලොපශ් විධිසූත්‍රයි.) එත්ඔත, (පදඤ්ඤ) එකාරයාකෙරෙන් හා ඔකාරයා කෙරෙන් පර වූ; අතඃ, අකාරයට (ලොපශ් යන් නෙන් ලොප් වේ.)

a. පදඤ්ඤෙන සඤ්ඤාත්, පදකෙළවර සිටියා වූ; එකාරාත්, එකාරයා කෙරෙන් ද; ඔකාරාච්ච, ඔකාරයා කෙරෙන් ද; පරස්‍ය, පර වූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපශ් භවති, ලොපශ් යන්නෙන් ලොප් වේ. "නෙ+අත්‍ර" යන තන්හි "නෙත්‍ර" යනු ද; "පතෝ+අත්‍ර" යන තන්හි "පතෝත්‍ර" යනු ද වේ. (මෙහි අකාරලොප යි.)

25. (දීඝවිධිසූත්‍ර යි.) සවණ්ණේ, සවණ්ණියා පරකල්හි; සහ, ඔහු සමග; දීඝඃ, (පූර්‍වසමාන වණ්ණියට) දීඝ වේ.

b. සවණ්ණේ පරෙ, සවණ්ණියා පරකල්හි; සවණ්ණස්‍ය, පූර්‍ව සවණ්ණියට; සහ, පරසවණ්ණියත් සමග; දීඝඃ භවති, දීඝවේ. "ශ්‍රඛා+අත්‍ර" යන තන්හි "ශ්‍රඛාත්‍ර"යි සන්ධි වේ. "දධිඉහ" යන තන්හි "දධීහ" යනු ද, "මධු උදකම්" යන තන්හි "මධූදකම්" යනු ද වේ.

සවණ්ණ වූ සමානසවරවයක් එකතු වූ තන්හි පරවණ්ණියත් සමග පූර්‍වවණ්ණියට දීඝ වේ. එනම්, අ ආ දෙකෙන් එකක් පරව පූර්‍වයෙනුත් ඉන් එකක්ම තිබුනි නම් ඒ පරවණ්ණියත් සමග පූර්‍ව වණ්ණියට දීඝ වේ. ඉ ආදියෙහි ද මෙසේ යි.

c. සාමාන්‍යශාඝ්‍රතඃ, සමාන්‍යශාඝ්‍රවිධියට වඩා, හෙවත් සාමාන්‍ය සූත්‍රවිධියට වඩා; විශෙෂඃ, විශෙෂ සූත්‍රවිධිය; නූන්ම්, එකාන්තයෙන්; බලවාන් භවෙත්, බලවත් වන්නේය. වා,

a. අදිඝෝ දිඝිතාං යාති නාඝති දිඝිඝ්‍ය දීඝිතා,
පූර්වදීඝිඝ්වරං දෘෂ්ටවා පරලොපෝ විධියතෙ.

b. බහුව්‍යාපකං සාමාන්‍යම්, අල්පව්‍යාපකෝ විශෙෂඃ.

26. අ ඉ එ. (අ1, 1; ඉ 7. 1; එ 1, 1;)

නොහොත්; පරෙණ, පර වූ සූත්‍රවිධියෙන්; පූර්බාධඃ, පූර්විධිහුගේ වැළැක්ම; ඉහ, මෙහි; ප්‍රායශඃ, බෙහෙවින්; දෘශ්‍යතාම්, දක්නා ලැබේවා; නොහොත් අවබොධ කරණු ලැබේවා.

මෙසින් න්‍යාය දෙකක් නියමිත වේ. එනම්, සාමාන්‍ය විධියට වඩා විශෙෂවිධිහුගේ බලවත් භාවය හා පරවිධියෙන් පූර්විධිය වළකිනබවයි. සාමාන්‍යවිධිය නම් බහුව්‍යාපක විධියයි. හෙවත් බොහෝ තන්හි පැතිර පවත්නා විධියයි. විශෙෂ නම් අල්පව්‍යාපක විධියයි හෙවත් කොටසෙක්හි පැතිර පවත්නා විධියයි. "ඉයං සවරෙ, උවම්" යනාදි සූත්‍රයන්හි නිමිති වූ "සවරෙ" යන්න බහුව්‍යාපකබවෙන් සියලු සවරයන්ට සාධාරණ වශයෙන් කියනලද බැවින් සාමාන්‍ය යි. "සවණ්ණෙ දීඝඃ සහ" යන සූත්‍රයෙහි නිමිත්ත වනාහි සවණ්ණ සවරයයි කොටසක් වෙන්කොට කී බැවින් විශෙෂ යි. "දධි+ඉහ" යනාදියෙහි "ඉ යං සවරෙ" යනාදි සූත්‍රොක්ත සාමාන්‍යවිධි නොව විශෙෂවිධි වූ හෝ පරවිධිවූ දීඝී විධිය වීමෙන් "දධීහ, මධ්වදකං" යනාදිය වේ. මෙහි "ප්‍රායශඃ"යි කී බැවින් පරසූත්‍රවිධියෙන් පූර්සූත්‍රවිධිය වැළැක්ම සමහර තන්හි නොවේ.

a. අදිඝි, දීඝී නුවූයේ; දිඝිතාම්, දීඝීභාවයට; යාති, පැමිණේ; දීඝීඝ්‍ය, දිඝිවූවහුගේ; දිඝිතා, (නැවත) දීඝීභාවයෙක්; නාඝති, නැත්තේඒ; පූර්දීඝීඝ්වරම්, පූර්යෙහි සිටි දීඝීඝ්වරය; දෘෂ්ටවා; දූක; පරලොපඃ, පරඝ්වරලොපය; විධියතෙ, කරණු ලැබේ.

පූර්‍ඃපරව සිටි වණ්ණ දෙකෙන් පූර්‍ඃඝ්වරය හ්‍රස්වයක් නම් දීඝී වන බව ද දීඝී නම් පරඝ්වරයට ලොප් කටයුතු බව ද මෙසින් නියමිත යි.

b. බහුව්‍යාපකම්, බොහෝ තන්හි පැතිර පවත්නේ; සාමාන්‍යම්, සාමාන්‍ය නම් වේ. අල්පව්‍යාපකඃ, සවල්පතන්හි පැතිර පවත්නේ; විශෙෂඃ, විශෙෂ නම් වේ.

26. (එකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි) ඉ, ඉවණ්ණය පරකල්හි; අ, අවණ්ණය තෙම; එ, (පරනිමිත්ත සමග) එකාරයෙක් වේ.

a. අවණ්ණේ ඉවණ්ණේ පරෙ සහ එ භවති. තව+ඉදම්-තවෙදම්.

b. "සළුවිධිහෙය්‍යා ලොපවිධිර්බලවාන්" "හලාදෙරිඝාදේ‍ය වෙලෝපො වක්‍තව්‍යඃ" ඣවිත්තඤදිවණ්ණාඝාවෙ තෙවල සවරස්‍යාපි විසංඥ වක්‍තව්‍ය. *හල + ඊෂා-හලීෂා. ලාඞගල+ ඊෂා - ලාඞගලීෂා, මනස්+ඊෂා - මනීෂා, ශඣ + අඤ්ඣඃ- ශඣඤ්ඣඃ, ඣකී + අඤ්ඣඃ ඣකීඤ්ඣඃ, කුල + අවා - කුලවා, සිමන් + අනනඃ - සිමනනඃ, කෙශවෙශෙ; අන්‍යත්‍ර සිමානනඃ,

---

a. ඉවණ්ණේ පරෙ, ඉවණ්ණය පරකල්හි; අවණ්ණඃ, අවණ්ණයතෙම; සහ, පරනිමිත්ත සමග; එඅවති, එයන්න වේ. "තව+ඉදම්" යන විසන්ධියෙහි එකාරව "තවෙදම්" යනු වේ. (මේ එකාරවිධියට හා යථොක්ත දීඝවිධියට ද නිමිති ඇති ඇතැම් තන්හි එසේ නොව විසංඥලොපයෙන් සිඛ සන්ධි දක්නා ලබන බැවින් ඒ ලොපවිධිය බලවත් කොට දක්වන්නාහු "සළුවිධිහෙය්‍යඃ" යනාදිය කිහු.

b. සළුවිධිහෙය්‍යඃ, සියලු විධිවලට වඩා; ලොපවිධිඃ, ලොපවිධිය; බලවාන්, බලවත් වේ. ඊෂාදෙෂ, ඊෂාශඛ්දාදිය පරකල්හි; හලාදෙඃ, හලශඛ්දාදිය සම්බන්ධිවූ; ටෙඃ, විසංඥයට; ලොපඃ, ලොපය; වක්‍තව්‍යඃ, කියයුතු සි. (ඊෂාශඛ්දාදිය නම්- "ඊෂා, ඕම් අඤ්ඣ, අනන්ත, අටා, අඤ්ජලි, අඞඝ" යන මේ ආදියයි. හලශඛ්දාදිය නම්- "හල, ලාඞගල, මනස්, අද්‍ය, ශඣ, ඣකී, සිමන්, කුල, පනත්, සාර" යන මේ ආදි යයි. මේ ඊෂාදි ශඛ්ද පරකල්හි හලාදීන්ගේ විසංඥ ලොපය වේ.) ඣවිත්, කිඹිතන්හි; හදාදි වණ්ණාඝාවෙ, ඒට ආදි වණ්ණයක් නැතිතන්හි; කෙවලසවරස්‍යාපි, හුදකලා සවරයට ද; විසංඥ, විසංඥව; වක්‍තව්‍යා, කියයුතු සි. (මේ "හල" ආදියෙහි විසංඥ ලොපය වේයයි නියමිත බැවින් සවරාන්තයන්ගේ හුදකලා අන්තයවරයට පමණක් විසංඥව වේයයි ද එබැවින් "හල" ආදින්ගේ ඒ අන්තසවර ලොපය වේයයි ද යනු මෙහි අදහස සි.) "හල+ඊෂා" යනතන්හි විසංඥලොපයෙන්"හලීෂා"යනු වේ. "ලාඞගලීෂා" යනාදිය ද මෙසේ සි. "සිමන්+අනනඃ" යන තන්හි විසංඥලොපයෙන් "සිමනනඃ" සි සන්ධි වේ. කෙශවෙශෙ,

---

* මේ පාඨය විසංඥව නියමිත තන්හි පඨනීය පාඨයක් බැව් ද විසංඥසූත්‍ර ව්‍යාඛ්‍යාවෙන් මේ අදහස දනහැකි බැවින් මෙහි උවමනා නොවන බව ද හැඟේ.

පතත්+අජලිඃ-පතජලිඃ, සාර+අඛඃ-සාරඛඃ. පශුපක්ෂිණොඃ, අන්‍යත්‍ර සාරාඛඃ, අද්‍ය+ඔම්-අද්ධොම්.

a. හලිෂා ලාඛලිෂා ච මනිෂාද්‍යං තථෛව ච
ශකන්ධුරථ කර්කන්ධුඃ සීමන්තඃ කුලටා තථා,
පතජලිශ්ච සාරඛ එතෙ ප්‍රොක්තා හලාදයඃ.

b. "ඔමාඩාවපි" අවර්ණාත් පරෞ ඔමාඩෞ විලොප නිමිත්තෙතෞ සතඃ. අද්‍ය+ඔම්- අද්ධොම්, ශිව+ආ+ඉහි- ශිවෙහි,

---

කෙශරවෘත්තියෙහි එසේ වේ; අන්‍යත්‍ර, අන්තන්හි; සීමාන්තඃ, "සීමාන්තඃ" සි සඤ්ඤි වේ. "පතත්+අජලිඃ"යන තන්හි"පතජලිඃ"යනු වේ. "සාර+අඛඃ" යන තන්හි "සාරඛඃ"යනු වේ; පශුපක්ෂිණොඃ' පශුපක්ෂිඅවිචය වාච්‍ය තන්හි එසේ වේ; අන්‍යත්‍ර, අන්තන්හි; සාරාඛඃ, "සාරාඛඃ" සි දීඝවිධියෙන් සඤ්ඤි වේ. (මෙහි "සීමාන්තඃ" සි සඤ්ඤි වූ තන්හි "නාමෙනා නොලොපශධෞ" යන සූත්‍රයෙන් නකාර ලොපය වූ පසු සමාන වර්ණ දීඝවිධියෙන් සිඛ සි.)

a. හලිෂා, "හල+ඊෂා" යන තන්හි "හලිෂා" යනු ද; ලාඛලිෂා ච, "ලාඛල+ඊෂා" යන තන්හි "ලාඛලිෂා" යනු ද; මනිෂා, "මනස්+ඊෂා" යන තන්හි "මනිෂා" යනු ද; තථෛව, එසේ ම; අද්ධොම්, "අද්‍ය+ඔම්" යන තන්හි "අද්ධොම්" යනු ද, ශකන්ධුඃ, "ශක+අන්ධුඃ" යන තන්හි "ශකන්ධුඃ" යනු ද; අථ, නැවත; කර්කන්ධුඃ, "කර්ක්‍ය+අන්ධුඃ" යන තන්හි "කර්කන්ධුඃ" යනු ද, සීමන්තඃ, "සීමන්+අන්තඃ" යන තන්හි "සීමන්තඃ" යනු ද; තථා, එසේම; කුලටා, "කුල+අටා" යන තන්හි "කුලටා" යනු ද; පතජලිශ්ච, "පතත්+අජලිඃ" යන තන්හි "පතජලිඃ" යනු ද; සාරඛඃ, "සාර+අඛඃ" යන තන්හි "සාරඛඃ" යනු ද වේ; එතෙ, මොහු; හලාදයඃ, හලාදීහු යයි; ප්‍රොක්තාඃ, කියන ලද්දාහ.

b. ඔමාඩෞ අපි, ඔම් ආඩ් යන දෙක ද (විසංඥලොපයට නිමිති වෙත්.) අවර්ණාත් පරෞ, අවර්ණයා කෙරෙන් පරවූ; ඔමාඩෞ, ඔම් ආඩ් යන දෙක; විලොපනිමිත්තෞ සතඃ, විසංඥ ලොපයට නිමිති වෙත්. "අද්‍ය+ඔම්" යන තන්හි විසඥලොපයෙන් "අද්ධොම්" යනු ද; "ශිව+ආ+ඉහි" යන තන්හි "ශිවෙහි" යනු ද වේ. (මෙහි "ආඩ්" යන්න පරනිමිත්තෙතන් වකාරසථ අකාර සඞ්ඛ්‍යාත විසංඥය ලොප්ව නැවත "ආ ඉ" දෙකට එකාරය වීමෙන් "ශිවෙහි"සි සිඛසි.)

a. "ඔම් නිත්‍යම්"- ඔම් පරෙ නිත්‍යමවණ්ණස්‍ය ලොපො භවති. සවර+ඔම්- සවරොම්.

27. උ ඔ (උ 7, 1; ඔ 1, 1;)

b. අවණ්ණ උවණ්ණෙ පරෙ සහ ඔ භවති. ගඞ්ගා + උදකම්- ගඞ්ගොදකම්.

28. සෘ අර්. (සෘ 7, 1; අර් 1, 1;)

c. අවණ්ණ සෘවණ්ණෙ පරෙ සහ අර් භවති. තව+සෘඞ්ඃ- තවර්ඞ්ඃ, "රාඳ්‍යපොඞ්ඃ" (16 ප්‍ර: සූ:)

29. කඞ්චිදාර්. (කඞ්චිත් 7, 1; ආර් 1, 1;)

---

a. ඔම්, ඔම් යන්න පරකල්හි; නිත්‍යම්, (අවණ්ණලොපය) නිත්‍ය සි. ඔම් පරෙ, ඔම් යන්න පරකල්හි; නිත්‍යම්, අව්‍යභිචාරයෙන්; අවණ්ණස්‍ය, අවණ්ණයට; ලොපඃ භවති, ලොප්වේ. "සවර+ඔම්" යන තන්හි "ඔම්" යන්න පරනිමිත්තෙනන් නිත්‍යයෙන් විසංඥය ලොප්ව "සවරොම්" යනු වේ.

27 (ඔකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) උ, උවණ්ණය පරකල්හි; ඔ, (පර නිමිත්ත සමග අවණ්ණයට) ඔයන්න වේ.

b. උවණ්ණෙ පරෙ, උවණ්ණය පරකල්හි; අවණ්ණඃ, අවණ්ණයතෙම; සහ, පරනිමිත්ත සමග; ඔ භවති, ඔයන්න වේ. "ගඞ්ගා+උදකම්" යන විසඤ්ඤයෙහි ඔකාරාදෙශව "ගඞ්ගොදකම්" යනු වේ.

28. (අර් ආදෙශ විධිසූත්‍ර සි.) සෘ, සෘවණ්ණය පරකල්හි; අර්, පරනිමිත්ත සමග අවණ්ණයට) අර් යන්න වේ.

c. සෘවණ්ණෙ පරෙ, සෘවණ්ණය පරකල්හි; අවණ්ණඃ, අවණ්ණයතෙම; සහ, පරනිමිත්ත සමග; අර් භවති, අර් යන ආදෙශය වේ. "තව+සෘඞ්ඃ" යන තන්හි අර් ආදෙශව "තවර්ඞ්ඃ" යනු වේ. "රාඳ්‍යපොඞ්ඃ" යන සූත්‍රයෙන් (මෙහි ඨකාර ළඹ ය සි.)

29. (ආර් ආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) කඞ්චිත්, කිසිතන්හි; ආර්, (සෘවණ්ණය පරකල්හි අවණ්ණයට) "ආර්" යන්න වේ.

---

* මේ පාඨ බොහෝ පොත්හි අවිද්‍යමාන සි. "ඔමාඞවපි" යනු පාණිනීය සූත්‍ර බැවින් මෙහි ද "ඔමාඞවපි" යන්න වාතීකයක් වශයෙන් ව්‍යහැකි වේ.

a. අවණී සාවණේ පරෙ සහ කවවිදූර් භවති. සෘණ+සෘණම්- සෘණාණ්ම්. ප්‍ර+සෘණම්-ප්‍රාණ්ම්, වසන+සෘණම්- වසනාණ්ම්, වතස+සෘණම්- වතසාණ්ම්, වතසතර+සෘණම් වතසතරාණ්ම්, සම්බල+සෘණම්- සම්බලාණ්ම්, දශ+සෘණම්- දශාණ්ම්. ශීත+සෘතෘ, ශීතාතීඃ "සෘතෙ ච තෘතීයා සමාස එවාර්" අන්‍යත්‍ර පරමතීඃ.

b. "උපසගීාදවණීානනාදූකාරාදෙෆ ධාතෙෆ ආර් භවති" ප්‍රාච්ඡති.

---

a. සෘවණේ පරෙ, සෘවණීය පරකල්හි; අවණීඃ, අවණීයතෙම; සහ, පරනිමිත්ත සමග; කවිත්, කිසිතැනෙක්හි; ආර් භවති. "ආර්" යන ආදෙශය වේ. "සෘණ+සෘණම්" යන තන්හි "සෘණාණ්ම්" යනු වේ. "ප්‍ර+සෘණම්- ප්‍රාණ්ම්" යනාදිය ද මෙසේ හි. "ශීත+සෘතෘඃ" යන තන්හි "ශීතාතීඃ' යනු වේ. සෘතෙ ච, "සෘත" ශබ්දය පරකල්හි ද; තෘතීයාසමාසෙ එව, තෘතීයාතත්පුරුෂසමාස යෙහිම; ආර්, "ආර්" යන්න වේ. අන්‍යත්‍ර, (තෘතීයා තත්පුරුෂ සමාසයෙන්) අන්තන්හි; පරමතීඃ, (ආර් නොව අර්වීමෙන්) "පර මතීඃ" යනු වේ.

"කවිදූර්" යන සූත්‍රයෙන් නියමිත "ආර්' යන්න වනාහි "සෘත" ශබ්දසථ සෘකාරයට වනකල්හි තෘතීයාසමාස වූ තන්හි ම වේ, "ශීතෙන=සෘතෘඃ" යන වාක්‍යයෙහි විභක්තිලොපාදියෙන් සමාසව "ශීත+සෘතෘඃ"සි තුබූ කල්හි මේ සූත්‍රයෙන් ආර් ආදෙශව "ශීතාතීඃ" යනු වේ. මෙහි තෘතීයාතත්පුරුෂ සමාස හි. "පරමතීඃ" යන තන්හි "පරමශව සඃ සෘතෘඃ" සි කර්මධාරය සමාස බැවින් ආර් නොව අර් වීමෙන් "පරමතීඃ" සි සන්ධි වේ.

b. අවණීානනාත්, අවණීයක් අනතකොට ඇත්තා වූ; උප සගීාත්, උපසගීායකෙරෙන්; සෘකාරාදෙෆ, සෘකාරය ආදිකොට ඇත්තා වූ; ධාතෙෆ, ධාතුපරකල්හි, ආර්භවති, (පරනිමිත්ත සහිත අවණීයට) ආර් යන්න වේ. උපාර්ච්ඡති, "උප+සෘවඡති" යන තන්හි "උපාර්ච්ඡති" යනු ද; ප්‍රාර්ච්ඡති, "ප්‍ර+සෘවඡති" යන තන්හි "ප්‍රාර්ච්ඡ" යනු ද වේ.

"ප්‍ර, පරා, අප, අව, ආ, උප" යන මේ අවණීානන උසගීයන් කෙරෙන් සෘකාරය ආදිකොට ඇති ධාතුවක් සිවිකල්හි ඒ උප සගීානන අවණීයට ධාතුවෙහි සෘකාරයත් සමග "ආර්" යන්න වේ. "උපාර්ඡති" යනාදියෙහි "සෘවඡ්" යනු ධාතු හි.

a. **"ඍකාරාදෙෆ නාමධාතෆෙ වා" උපෂීගීයති, උපෂීගීයති; ප්‍රාෂීගීයති- ප්‍රෂීගීයති.**

b. **"ඍෘකාරාදෙෆ ආර් ගෙති වාච්‍යම්" උප+ඍෘකාරීයති+උපකාරීයති.**

30. ඔති අල්. (ඔ 7, 1; අල් 1, 1;)

c. **අවණේ ඔවණේ පරෙ සඟ අල් ඔවති. තව+ඔකාරඃ- තවල්කාරඃ.**

---

a. ඍකාරාදෙෆ, ඍකාරය ආදිකොට ඇත්තා වූ; නාම ධාතෆෙ, නාමධාතු පරකල්හි; වා, මෙකී විධිය විකල්ප යි. "උප+ඍෂගීයති" යන තන්හි ආර් ආදෙශව "උපාෂීගීයති" යනු ද විකල්පපක්‍ෂයෙහි "අර්" ආදෙශව 'උපෂීගීයති' යනු ද වේ. "ප්‍ර+ඍෂගීයති" යන තන්හි "ප්‍රාෂීගීයති" යනු ද විකල්පයෙන් "ප්‍රෂීගීයති" යනු ද වේ.

පෙර කියන ලද අවණ්ණන්ත උපසගීයකින් පරව ඍකාරාදික නාමධාතුවක් සිටියහොත් එහි ඍකාර සහිත අවණ්ණයට වනාහි ආර් ආදෙශය විකල්පයෙන් වේ. නාමධාතු නම් නාමයන් ගෙන් ක්‍රියා සිඛකිරීමේදී ඒ ඒ නාම අග "ය" ආදි ප්‍රත්‍යයන් යෙදීමෙන් සිඛ ධාතු සවරූප යි. මෙහි "ආතමානං ඍෂහ මිවඡති" යන වාක්‍යයෙහි "ඍෂහ" යන නාමසෙන් පරව "ඨ" ප්‍රත්‍යයාදිය වීමෙන් "ඍෂහීය" යනු සිඛ යි. ඒ නාමධාතුවෙකි.

b. ඍෘකාරාදෙෆ, ඍෘකාරය ආදිකොට ඇති නාමධාතු පර කල්හි; ආර්, ආර් යන්න; න ඉති, නොවේ යයි; වාච්‍යම්, කිය යුතුයි. "උප+ඍෘකාරීයති" යන තන්හි ආර් යන්න නොව අර් යන්න වීමෙන් "උපකාරීයති" යනු සිඛ යි. (පූර්‍වසූත්‍රයෙන් කියන ලද "ආර්" යන්න "ඍෘකාරීය" යනාදි නාමධාතු පරකල්හි නොවේ යයි මෙහි නිර්දිෂ්ට යි. මේ කිම බොහෝ පොත්හි නොදක්නා ලැබේ.)

30. (අල් ආදෙශවිධිසූත්‍ර යි.) ඔ, ඔවණ්ණය පරකල්හි; අල්, (අවණ්ණයට පරනිමිත්ත සමග) අල් යන ආදෙශය වේ.

e. ඔවණේ පරෙ, ඔවණ්ණය පරකල්හි; අවණ්ණඃ, අවණ්ණයතෙම; සඟ, පරනිමිත්තත් සමග; අල්, අල්යන්න වේ.-"තව ඔකාරඃ" යන තන්හි "තවල්කාරඃ" යනු වේ.

a. "සෘඝවණීයොඃ සාවණීඃ වක්තවඃම්" සෘඝවණී සථානිකතවාදුලයොරපි සාවණීඃ වාවඃම්"- හොතෘ+ඔකාරඃ-හොතෘෘඔකාරඃ

b. "පරි+අඩකඃ" "ඉයං සවරෙ. (13. ප්‍ර. සූ.) "රාඳ්‍ය පොළිඃ" (16. ප්‍ර. සූ.) පයඊඩකඃ- පල්‍යඩකඃ.

c. රලයොර්ඩලයොශෙවව ශසයොර්බවයොසතථා,
වදයෙන්‍යඝාච සාවණීඃමලඩකාරවිදෙ ජනාඃ.

31. එ ඒ ඓ ඕ. (එ 7, 1! ඒ 7, 1; ඓ 1, 1,)

b. අවණී එකාරෙ ඒඛ.රෙ ච පරෙ සහ ඓඛාරොඃ

---

a. සෘඝවණීයොඃ, සෘඝවණී දෙදෙනාගේ; සාවණීඃම්, සවණී භාවය; වක්තවඃම්, කියයුතු සි. සෘඝවණීසථානිකත්වාත්, සෘඝවණී දෙදෙනාගේ උතපත්තිසථානය ඇති බැවින්; රලයොඃ අපි, රකාර ලකාර දෙදෙනාගේ ද; සාවණීඃම්, සවණීඃභය; වාවඃම්, කියයුතු සි.- "හොතෘ+ඔකාරඃ" යන තන්හි සෘඝවණී දෙදෙනා ගේ සවණීඃභයෙන් පූර්‍වයට දීර්‍ඝව "හොතෘෘඔකාරඃ" යනු ද වේ.

b. පරි-අඩකඃ, "පරි+අඩකඃ" යන විසඤ්ඤියෙහි; "ඉයංසවරෙ" යන පූර්‍ව සූත්‍රයෙන් (ඉයණ්නට යකාරය ද) "රාඳ්‍යපොළිඃ" යන පූර්‍ව සූත්‍රයෙන් (යකාරවිඃභය ද කලකල්හි) "පයඊඩකඃ" යනු ද; රකාර ලකාර සාම්‍යයෙන් රකාරයට ලකාරව "පල්‍යඩකඃ" යනු ද වේ.

c. රලයොඃ, රකාරලකාර දෙදෙනාගේ ද; ඩලයොඃ ව එව, ඩකාර ලකාර දෙදෙනාගේ ද; ශසයොඃ, තාලව්‍යශකාර දන්තජ සකාර දෙදෙනාගේ ද; තථා, එසේම; බවයොඃ, බකාර වකාර දෙදෙනාගේ ද (යන); එෂාං ව, මේ අක්ෂරයන්ගේ ද; සාවණීඃම්, සවණීඃභය; අලඩකාරවිදඃ, අලඩකාරශාසත්‍ර දන්නා වූ; ජනාඃ, ජනයෝ; වදනති, කියත්; (අලඩකාර ශාසත්‍රඥයන්ට වනාහි රකාර ලකාර දෙදෙනාගේ සමඃභය සමණක් නොව ඩකාර ලකාරාදීන්ගේ සමඃභය ද අභිමත විය සි මෙයින් නිර්දිෂ්ට සි.)

31. (ඒඕකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) එ, එකාරය පරකල්හි ද; ඒ, ඒකාරය පරකල්හි ද; ඓ, (අවණීයට පරනිමිත්තත් සමග ඒකාරය වේ.

b. අවණීඃ, අවණීයතෙම; එකාරෙ, එකාරය ද; ඒඛාරෙව, ඒකාරය ද; පරෙ, පරකල්හි; සහ, පරනිමිත්ත සමග; ඒඕකාරඃ

භවති. තව+ඒෂා-තවෛෂා, තව+ඓශ්වර්‍යම්-තවෛශ්වර්‍යම්.

32. ඔ ඖ ඖ. (ඔ 7, 1; ඖ 7, 1; ඖ 1, 1;)

a. අවර්ණේ ඔකාරෙ ඖකාරෙ ච පරෙ සහ ඖකාරෝ භවති. තව+ඔදනම්-තවෞදනම්, තව+ඖන්නත්‍යම්-තවෞන්නත්‍යම්.

33. ඔෂ්ඨ්‍යාත්තෝවේඖ සමාසෙ.

(ඔෂ්ඨ්‍යාත්තෝඃ 7, 2; වා 1, 1; ඔ 1, 1; සමාසෙ 7, 1;)

b අවර්ණස්‍ය ඔෂ්ඨ්‍යාත්තෝඃ පරස්‍යාඃ සමාසෙ සති සහ වා ඔ භවති. බිම්බ ඔෂ්ඨඃ-බිම්බොෂ්ඨඃ- බිම්බෞෂ්ඨඃ; සක්‍ථි+ඔතුඃ-සක්‍ථ්‍යොතුඃ-සක්‍ථ්‍යෞතුඃ. සමාසෙ කිම්? තව+ඔෂ්ඨඃ තවෞෂ්ඨඃ.

ඉති සවරසන්ධිප්‍රක්‍රියා.

භවති, ඓකාරය වේ. "තව+ඒෂා," යන විසඤ්ඤෙහි ඓකාරව "තවෛෂා" යනුද; "තව+ඓශ්වර්‍යම්" යන තන්හි "තවෛශ්වර්‍යම්" යනුද වේ.

32. (ඔකාරුදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඔ, ඔකාරය පරකල්හිද; ඖ, ඖකාරය පරකල්හිද; ඖ, (අවර්ණයට පරනිමිත්තත් සමග) ඖකාරය වේ.

a. අවර්ණඃ, අවර්ණය තෙම; ඔකාරෙ, ඔකාරයද; ඖකාරෙ ච, ඔකාරයද; පරෙ, පරකල්හි; සහ, පරනිමිත්තත් සමග; ඖකාරඃ භවති, ඖකාරය වේ. "තව+ඔදනම්" යන තන්හි ඖකාරව "තවෞදනම්" යනුද; "තව+ඖන්නත්‍යම්" යන තන්හි "තවෞන්නත්‍යම්" යනු ද වේ.

33. (ඔකාරුදෙශවිධිසූත්‍රයි.) සමාසෙ, සමාසවිෂයෙහි; ඔෂ්ඨ්‍යාත්තෝඃ, "ඔෂ්ඨ ඔතු" යන ශබ්දවය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; ඔ, (අවර්ණයට පරනිමිත්ත සමග) ඔකාරය වේ.

b. ඔෂ්ඨ්‍යාත්තෝඃ පරයෝඃ, ඔෂ්ඨ ඔතු යන ශබ්ද දෙක පරකල්හි, හෙවත් ඔෂ්ඨ ඔතු ශබ්දසඵ ඔකාරය පරකල්හි; සමාසෙ සති, සමාසය ඇතිකල්හි; අවර්ණස්‍ය, අවර්ණයට; සහ, පරනිමිත්ත සමග; වා, විකල්පයෙන්; ඔ භවති, ඔයන්න වේ. "බිම්බ+ඔෂ්ඨඃ" යන විසඤ්ඤෙහි ඔකාරය වීමෙන් "බිම්බොෂ්ඨඃ" යනුද විකල්ප පක්‍ෂයෙහි ප්ලුතොකත්‍ත ඖකාර විධියෙන් "බිම්බෞෂ්ඨඃ" යනුද,

a. අථ ප්‍රකෘතිභාව උච්‍යතෙ, (ප්‍රකෘතෙර්යථාසම්භවිතස්‍ය රූපස්‍ය භවනං ප්‍රකෘතිභාවඃ.)

34. නාමි. (න 1, 1; අමී 1, 1;)

b. අදසොමි සන්ධිං න ප්‍රාපෙනාති. අමී ආදිත්‍යාඃ.

"සථූල+ඔතුඃ" යන විසන්ධියෙහි මෙසේම "සථූලොතුඃ" යනුද, විකල්පයෙන් "සථූලෞතුඃ" යනුද වේ. සමාසෙ කිම්, සාමාසයෙහි යනු කිම? "තව+ඔෂධඃ" යන විසන්ධියෙහි සමාස රහිත බැවින් ඔකාරය නොව ඔෞකාරය වීමෙන් "තවෞෂධඃ" යි සිඩ බැවිනි. සවරසන්ධි ප්‍රක්‍රියා, සවරසන්ධිප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාපතයි.

"ඔෂධ" ශබ්දය හෝ "ඔතු" ශබ්දය පරව සිට අවර්ණාන්ත ශබ්දයක් හා සමාසවූ තන්හි පූර්ව අවර්ණය සහිත එහි ඔකාරයට ඔකාරයම වේ. මින් පූර්වොක්ත "ඔ ඔෘ ඔෟ" යන සූත්‍රවිධිය විභාල්පිතයි. "බිම්බ ඉව ඔෟෂ්ඨෟ යස්‍ය ස=බිම්බොෂ්ඨඃ-බිම්බෞෂ්ඨඃ" "සථූලශ්වාසාවොතුශ්ච=සථූලොතුඃ-සථූලෞතුඃ"-යනු සමාසයි.

සවරසන්ධිප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාවයි.

ප්‍රකෘතිභාවස්‍ය සන්ධිප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යා.

යථොක්ත සවරසන්ධි විධියෙහි ඒ ඒ ආදෙශාදිය වීමෙන් විකෘතියට පැමිණ සන්ධිවන තැන් දක්වා, ඇතැම් තැන් එසේ විකෘතියට නොපැමිණ ප්‍රකෘතියෙන්ද සිටින බැව් දක්වනුවස් "අථ ප්‍රකෘතිභාවඃ" යනාදිය කීහු.

a. අථ, (සවරසන්ධිප්‍රක්‍රියාවට) අනතුරුව; ප්‍රකෘතිභාවඃ, ප්‍රකෘතිභාවය; උච්‍යතෙ, කියනු ලැබේ. ප්‍රකෘතෙඃ, "ප්‍රකෘතෙඃ" යයි සේසි; යථාසම්භවිතස්‍ය රූපස්‍ය භවනම්, විද්‍යමාන රූපයාගේ වීම; ප්‍රකෘතිභාවඃ, ප්‍රකෘතිභාව නම් වේ. (පූර්වොක්ත නිමිති ඇති ඇතැම් පද ආදෙශාදියෙන් වෙනස්නොව සිටිලෙසම සිටින්, එසේ සිටීම ප්‍රකෘතිභාවයි. මෙතැන් පටන් ඒ විකෘත නොවන තැන් නිරූපණය කරණු ලැබෙත්.)

34. (ප්‍රතිෂෙධවිධිසූත්‍රයි.) අමී, (අදස් ශබ්දය සම්බන්ධි) "අමී" යන රූපය; න, සන්ධි නොවේ.

b. අදසඃ, අදස් ශබ්දය සම්බන්ධිවූ; අමී, "අමී" යන රූපය; සන්ධිං, සන්ධියට; නප්‍රාපෙනාති, නොපැමිණේ. "අමී ආදිත්‍යාඃ" යනු

35. යෙව විත්තෙ. (යෙව 1, 1; විත්තෙ 7, 1,)

a. (ඊ ච ඌ ච එ ච=යෙව) ඊකාරාණ්ණ ඌකාරාණ්ණ එකාරාණ්ණයෙව ශබ්දෙ, විත්තෙ වත්තීමානෙ සන්ධිං නප්‍රාපෙනොති, (මණ්ී වාදිවජ්‍ජම්) අගනී අත්‍ර, පටූ අත්‍ර, මාලෙ ආනය. මණ්ීවාදෙ සතු සන්ධීයති. මණ්ී+ඉව-මණ්ීව, දමපති+ඉව-දමපතිව ජමපති+ඉව-ජමපතිව, ජායාපති+ඉව-ජායාපතිව, රොදසි+ඉව-රොදසිව.

b. මණ්ීවොෂ්ඨස්‍ය ලම්බතෙ ප්‍රියෙ වත්සතරෙ මම,
ක්‍රියමාණෙ තු නෙ දම්‍යෙ මකිණ්‍යත්‍රෙදම්බ්‍රවීත්.

ඊට උදාහරණයි. (අදස් ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි නිපන් "අමී" යන රූපය හෙවත් ඒ රූපයාගේ ඊකාරය පරව සිටි සවර යක් හා විකෘත වීමෙන් සන්ධි නොවේ. රොගීවාචක "අමී" යන්න වනාහි සන්ධිවේ. එනම්- "අමී අසෙෂ" යන්න "අම්‍යසෙෂ" යි සන්ධි වේ. මෙහෙම රොගියෙකි යනු අදීසියි.)

35. (ප්‍රතිෂෙධවිධිසූත්‍රයි) විත්තෙ, විවචන භාවයෙහි (නිෂ්පන්නවූ;) යෙව, ඊකාරාණ්ණ ඌකාරාණ්ණ එකාරාණ්ණ ශබ්ද; (සන්ධි නොවේ.)

a. ඊ ච, ඊයන්නද; ඌ ච, ඌඝන්නද; එව, එයන්නද; යෙව, "යව" නම්. ඊකාරාණ්ණ, ඊකාරාණ්නවූද; ඌකාරාණ්ණ, ඌකාරාණ්නවූද, එකාරාණ්ණ ච, එකාරාණ්නවූද; ශබ්දෙ, ශබ්දය; විත්තෙ වත්තීමානෙ, විවචනභාවයෙහි පවත්නේ; සන්ධිං නප්‍රාපෙනොති, සන්ධියට නොපැමිණේ. මණ්ීවාදිවජ්‍ජම්, "මණ්ීව" යනාදිය හැරයි- "අගනී අත්‍ර" යනු විවචනභාවයෙහි ඊකාරාණ්නය සන්ධිනොවීමට උදාහරණයි. "පටූ අත්‍ර" යනු විවචන භාවයෙහි ඌකාරාණ්නය සන්ධිනොවීමට උදාහරණයි. "මාලෙ ආනය" යනු විවචනභාවයෙහි එකාරාණ්නය සන්ධි නොවීමට උදාහරණයි. මණ්ීවාදෙෂ තු, "මණ්ීව" යනාදියෙහි වනාහි; සන්ධිඃ භවති, සන්ධි වේ. (එනම්, "මණ්ී+ඉව". යන තන්හි දීඝී විධියෙන් "මණ්ීව" කියා සන්ධි වේ. සෙස්සද මෙසේයි.

b. මම, මාගේ; ප්‍රියෙ, ප්‍රියවූ; වත්සතරෙ, වසුපැටියෝ දෙදෙන; උෂ්ට්‍රස්‍ය, ඔටුවාගේ; මණ්ී ඉව, මිණිදෙන මෙන්; ලම්බෙතෙ, එල්බෙත්; ක්‍රියම්ණෙ, හරිණුලබන්නාවූ; තෙතු, ඔහු දෙදෙන වනාහි; දම්‍යෙ, දමනය නටහැකි වෙත්, මකි, මකි නම් ආවායීතෙම; හත්‍ර, එහි; ඉදම්, මෙය; අබ්‍රවීත්, කීයේය.

36. ඔඈ නිපාතඃ (ආ 1, 1; ඔ 1, 1; ඔඈ 1, 1; නිපාතඃ 1, 1;)

a. (ආව ඔව, අව ඉව උව ඍව ඌව එව ඒව ඔව ඔඈව= ඔඈ, ආ ඔ ඉති පෘථක්පදං වා නිපාතඃ) ආඞ්කාරනිපාත ඔඞ්කාර නිපාත එඞඍවරශව සන්ධිං නප්‍රාපෙනාති. ආ එවං මන්‍යසෙ, නො අත්‍ර සථානවත්‍යම්, අ අපෙහි, ඉ ඉන්‍ද්‍රං පශ්‍ය, උ උත්තිෂ්ඨ,

---

ච්වචනයෙහි සිඩව ඊකාරාන්තවූ "මණී" යනාදිය "මණීව" යනාදි වශයෙන් සන්ධියට පැමිණ පෙරාණිඤ රව්‍යාවන්හිද තිබෙන බැව් දැක්වීමට මේ භාරත ශ්ලෝකය නිර්දිෂ්ටයි. තවද මේ "මණීව" යනාදියෙහි "ඉව" ශබ්දය නොව ඉව ශබ්දාඥ "ව" ශබ්දයයි ද ඇතම් ආචාර්‍යයන්ගේ මතයි.

36. (නිපාතසන්ධිප්‍රතිෂෙධව්ධි සූත්‍රයි.) ආ, ආ නියාතයද; ඔ, ඔඞ්කාරාන්ත නිපාතය ද; ඔඈනිපාතඃ, ඔඈප්‍රත්‍යාහාර නිපාතයද; හෙවත් සවරනිපාතය ද සන්ධියට නොපැමිණේ.

a. (ආ ව, ආයන්නද; ඔ ව, ඔයන්නද; අ ව, අයන්නද; ඉ ව, ඉඅන්නද; උ ව, උඅන්නද; ඍ ව, ඍඅන්නද; ඌ ව, ඌඅන්නද; එ ව, එඅන්නද; ඒ ව, ඒඅන්නද; ඔ ව, ඔඅන්නද; ඔඈ ව, ඔඈඅන්නද (යන මේ සමාහාරය;) ඔඈ, ඔඈ යනු වේ. ආඔඉති, (මෙහි පදවෙඡදයෙහි) "ආ ඔ" යන; පෘථක්පදංවා, වෙන් වෙන් පදය හෝ; නිපාතඃ, නිපාතයි; (එබැවින්) ආඞ්කාර නිපාතඃ, ආඞ්කාර නිපාතයද; ඔඞ්කාරනිපාතඃ, ඔඞ්කාර නිපාතයද; එඞඍවරශව, එඞඍවර නිපාතයද; සන්ධිං නප්‍රාපෙනාති, සන්ධියට නොපැමිණේ. "ආ එවං මන්‍යසෙ' යනු "ආ" යන නිපාතය සන්ධි නොවන බවට උදාහරණයි. (ඕ මෙසේ සිතන්නෙහි යනු අර්‍ථයි.) "නෝ අත්‍ර සථානවත්‍යම්" යනු ඔඞ්කාරාන්ත නිපාතයාගේ සන්ධි නොවීමට උදාහරණයි. (මෙහි නොසිටියයුතුයි යනු අර්‍ථයි.) "අ අපෙහි" යනු "අ" යන එක සවරනිපාතයාගේ සන්ධිය නොවීමට උදාහරණයි. (පහනොවෙනු, යනු හෝ එම්බල පහවෙව යනු හෝ අර්‍ථයි.) මෙහි "අ" යන්න ප්‍රතිෂෙධාර්‍ථ හෝ ආක්ෂෙපාර්‍ථයි.) "ඉ ඉන්‍ද්‍රං පශ්‍ය" යනු "ඉ" යන නිපාතයාගේ සන්ධිය නොවීමට උදාහරණයි. (විසමයෙකි ඉන්‍ද්‍රයා බලව යනු අර්‍ථයි. මෙහි ඉයන්න විසමයාර්‍ථයි.) "උඈ උත්තිෂ්ඨ" යනු "උඈ" යන නිපාතයාගේ සන්ධිය නොවීමට උදාහරණයි. (නිදුවෙකි නැගිටුව යනු අර්‍ථයි.)

a. **ආග්‍රහණාදඩො න නිඝෙඨඃ, තථා චොක්තම්:-**

b. **ඊෂදර්ථෙ ක්‍රියායොගෙ මර්‍යාදාභිවිධෙෞ ච යඃ,**
එතමාතං ඕතං විද්‍යාද් වාක්‍යඃස්මරණයොරඕත්.

c. **ඔතනමෙරෙක්ෂසෙ නඩමාමඃනාදෙඤ්ඣොඩිලෙඃ,**
ආ එවං සඛීවෙදූථ ආ එවං සඛවොහරෙඃ.

ඇතැම් කෙනෙක් මේ සූත්‍රය විපදයයි කියති. එසේ විපදයයි ගතහොත් මෙහි යථාර්‍ථය ගම්‍යමාන නොවේ. මෙබඳු සූත්‍රයන්ගේ පදවෙර්‍දය වන්‍නහි උදාහරණානුසාරයෙන් කටයුතු වේ. "ඔෘ" යන් නෙහි සවර සියල්ලම ඇතුළත්වුවත් "ආ" රූපයෙන් හා "ඔ" රූප යෙන් දෙක දෙක ගතයුතු බැවින් "ආ, ඔ" දෙක වෙන් වසයෙන්ද පද දෙකක් කොට කිය යුතුවේ. එහි "ආ" යන්න වෙනම ගැණී මෙන් "ඔෘ" යන්නෙහි ඇතුළත් "ආ" යන්න ප්‍රතිෂිඛයි. ඔයන්න වෙනම ගැණීමෙන් "ඔ" යන නිපාතය පමණක් නොව ඔකාරන්ත "හො, අහො" යනාදිය ගම්‍යමාන වේ. මෙසේ ගණුලබන්නේ උදාහර ණානු සාරයෙනි. තවද මේ විධියෙහි ප්‍රතිෂිඛ ආයන්න නම් ඕත් වූ "ආඕ" යන්නයි, ඒ වන්‍නහි අර්‍ථානුසාරයෙන් දතයුතු වේ. ඒ වණිනා කරණු පිණිස "ආ ග්‍රහණාත්" යනාදිය කිහු.

a. ආග්‍රහණාත්, (සූත්‍රයෙහි) ආයන්න ගැණීමෙන්; ආඕඃ, "ආඕ" යන උපසර්‍ගයාගේ; න නිඝෙඨඃ, ප්‍රතිඝෙධය නොවේ. තථා, එසේ හෙයින්; උක්තඤ, භාෂ්‍යකාරයන් විසින් කියන ලද්දේද වේ. (සඤි නොවන්නේ ආයන්නයයි සූත්‍රොක්තයි, එබැවින් "ආඕ" යන්න සම්බන්ධි සඤිය අප්‍රතිෂිඛයි. "ආ, ආඕ" යන නිපාතොපසර්‍ගී වය අර්‍ථ වශයෙන් හැඳිනිය යුතුයි. ඒ මේ ශ්ලොකයෙන් ප්‍රකාශිතයි.)

b. ඊෂත්අර්‍ථෙ, අල්පාර්‍ථයෙහිද; ක්‍රියායොගෙ, ක්‍රියාපදයක් හා සම්‍බන්‍ධයෙන් යෙදීමෙහි ද; මර්‍යාදාභිවිධෙෞ ච, මර්‍යාදාර්‍ථයෙහි හා අභි විධ්‍යර්‍ථයෙහි ද, හෙවත් හරණලද සීමාවෙහි හා ගන්නාලද සීමා වෙහි ද වූ; යඃ, යම් ආයන්නක් වේ නම්; එතං ආතම්, මේ ආයන්න; ඕතං, ඔකාරය ඉත්කොට ඇතියයි, හෙවත් ඕත්යයි; විද්‍යුත්, දන් නේය; වාක්‍යස්මරණයොඃ, වාක්‍යාර්‍ථ සම්‍මරණාර්‍ථදෙක්හි වූයේ; අඕත්, ඕත්රහිත වේ.

c. ආ උක්තමෙඃ, මදක් උතුම් වූ; අඩිලෙඃ, සියල්ලන් විසින්; ආ අමෘතාත්, අමෘතය දක්වා; ආ ඉන්‍ද්‍රඃ, ඉන්‍ද්‍රයාහොක්, හෙවත්

37. පලුතඃ (පලුතඃ 1, 1;)

a. පලුතඃ සඤිං නප්‍රාපෙනාති. දෙවදත්ත එහි, දෙවදත්ත අත්‍ර ශෙශ්වරති.

ඉන්‍ද්‍රයා පැතිර; ඔම්, තෝ; න ආ ඊක්ෂසෙ, නොදක්නා ලැබෙහිය; සඒවෙදෑඃ, බ්‍රහ්මපදෑය; ආ එවම්, හෝ මෙසේයි; හරෙඃ, විෂ්ණු හුගේ; සද්වචඃ, යහපත් වචනය; ආ එවම්, ඕ මේසේයි.

මෙහි පූර්ව ශ්ලෝකයෙන් ඕත්වය ලැබෙන නොලැබෙන තැන්ද විතීය ශ්ලෝකයෙන් උදාහරණ ද නිර්දිෂ්ටයහ. එහි"ආ+උත්තමෙඃ" යන තන්හි ආයන්න අලාපී බැවින් ඕත් සහිතයි, එබැවින් සන්ධිව ,'ඔත්තමෙඃ" යනු වේ, එසේම "ආ+ඊක්ෂසෙ" යන තන්හි ආ යන්න ක්‍රියායොගාඊ බැවින් සන්ධිව "එක්ෂසෙ" යනු වේ, "ආ+අමෘතාත්" යන තන්හි ආයන්න මයඋඃඒ බැවින් සන්ධිව "ආමෘතාත්" යනු වේ. "ආ+ඉන්‍ද්‍රතඃ" යන තන්හි ආයන්න අභිවිධ්‍යර්ථ බැවින් සන්ධිව "එන්‍ද්‍රතඃ" යනු වේ. "ආ එවං සඒවෙදෑඃ" යන තන්හි ආයන්න වාක්‍යාර්ථ බැවින් ඕත් රහිත නිපාත වූයේ සන්ධි නොවේ. "ආ එවං සවවො හරෙඃ" යන තන්හි ආයන්න සමරණාර්ථ බැවින් ඕත් රහිත නිපාත වූයේ සන්ධි නොවේ. මෙහි වාක්‍යාර්ථ ආයන්න නම්-පූර්ව්‍රකාන්ත (පූර්යෙහි කියා පසුකළ) වාක්‍යාර්ථයාගේ අන්‍ය ථාඛ්‍යෙතක ආයන්නයි, වාක්‍යාලඞ්කාරය පිණිස යොදන ආයන්න ද වාක්‍යාර්ථ ආයන්න යයි ඇතැම් අයගේ මතයි. සමරණාර්ථ ආයන්න නම්-සමෘති විරහිතව තුබූ දෙයක් සිහිපත් වූ පසු ඒ සිහි වූ බැව් ඇඟවීම පිණිස යොදන ආයන්නයි, මේ අර්ථ වයෙහි ආයන්න සන්ධිවුවොත් යථාර්ථය නොහැඟෙන බැවින් සන්ධි නොවේ. එහි ශබ්දමාත්‍රයෙන් යථාර්ථය හැඟවියයුතු බැවිනි.

37. (පලුතසන්ධිප්‍රතිෂෙධ විධි සූත්‍රයි.) පලුතඃ, පලුතය (සන්ධි නොවේ.)

a. පලුතඃ, පලුතය; සඤිං, සඤියට; නප්‍රාපෙනාති, නොපැමිණේ. "දෙවදත්ත එහි" යනාදිය උදාහරණයි. (මෙහී "දෙවදත්ත" යන්නෙහි තකාරසථ අකාරය පලුත බැවින් සන්ධි නොවේ.)

38. දූරාදූහවානෙ ච ටෙඃ පලුතඃ.

(දූරාත් 5, 1; ආහවානෙ 7, 1; ච 1, 1; ටෙඃ 5, 1; පලුතඃ 1, 1;)

a. **දූරාදූහවානෙ ගානෙ රොදනෙ විචාරෙ ච ගම්‍යමානෙ ටෙඃ පලුතො භවති. (දූරාදින්‍යන්ත්‍ර චකාරග්‍රහණාඩානානෙ ත්‍යාදෞ සන්ධිඃ ස්‍යාත්.) "හෙහයොඃ සමරෙ සන්ධිර්න වක්තව්‍යඃ" හෙ අනඩවන්.**

39 සෘතෞ සමානො වා.

(සෘතෞ 7, 1; සමානඃ 1, 1; වා 1, 1;)

b. **සෘතෞ පරෙ සමානඃ සන්ධිං න ප්‍රාපෙනාති වා. හිම+ඍතුඃ-හිමතීතුඃ-හිමඍතුඃ.**

ඉති ප්‍රකෘතිභාවප්‍රක්‍රියා.

---

38. (පරිභාෂා සූත්‍ර සි.) දූරාත්, දූරින්; ආහවානෙ ච, ලඟට කෑදවීමෙහි ද (ච ශබ්දයෙන් ගායනාදියෙහි ද); ටෙඃ, විසංඥයට; පලුතඃ, පලුතසංඥ වේ.

a. දූරාත්, දූරසිට; ආහවානෙ ච, කෑදවීමක් ද; ගානෙ, ගායනාවක් ද; රොදනෙ, හැඬීමක් ද; විචාරෙ, තත්ත්වනිර්ණය සඞ්ඛ්‍යාත විචාරයක් ද; ගම්‍යමානෙ, හැඟෙනකල්හි; ටෙඃ; විසඥයට; පලුතඃ භවති, පලුතසංඥ වේ. (දූරාත් ඉති අත්‍ර, "දූරාත්" යන මෙහි; චකාරග්‍රහණාත්, චශබ්දග්‍රහණයෙන්, හා තතෙත්‍යාදෞ, "හාතාත+ඉති" යනාදියෙහි; සන්ධිඃ ස්‍යාත්, සන්ධි වන්නේය.)

දුර සිටින කෙනෙක් ලඟට කෑදවීමට ව්‍යවහාරකරණ වචන යන්ගේ අන්තස්වරය ද පලුත නම්. එබදු පලුතය තවත් ස්වරයක් සමඟ සන්ධි නොවේ. "හාතාත+ඉති" යනාදි ඇතැම් ශබ්ද "හතා තෙති" යනාදි වශයෙන් සන්ධි වෙත් යයි ඇතැම් අයගේ මත සි.

සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; හෙහයොඃ, හෙහෙ යන දෙදෙනාගේ; සන්ධිඃ, සන්ධිය; නවක්තව්‍යඃ, නොකිය යුතු සි. "හෙ අනඩවන්" යනු ඊට උදාහරණ සි.

39. (ප්‍රතිෂෙධවිධි සූත්‍රයි.) ඍතෞ, ඍතුශබ්දය පරකල්හි; සමානඃ, සමානවර්ණිය; වා, විකල්පයෙන් (සන්ධි නොවේ.)

b. ඍතෞ පරෙ, ඍතුශබ්දය පරකල්හි; සමානඃ, සමානවර්ණිය; වා, විකල්පයෙන්; සන්ධිං න ප්‍රාපෙනාති, සන්ධියට

a. **අථ ව්‍යඤ්ජනකාර්‍යමුච්‍යතෙ.**

40. චපා අබෙ ජබාඃ. (චපාඃ 1, 3; අබෙ 7, 1; ජබාඃ 1, 3;)

b. **පදුනෙන වතීමානාශෙචපා ජබා භවනති අබෙ පරෙ ෂව්+අත්‍ර-ෂඩත්‍ර, වාක්+ඝථා-වාඟ්ඝථා, කකුප් + ඓඤ්‍රී- කකුබෛඤ්‍රී.**

නොපැමිණේ. "හිම+ඍතුඃ" යන තන්හි |සන්ධිවීමෙන් "හිමර්තුඃ" යනු ද, සන්ධිනොව "හිමඍතුඃ" යනු ද වේ. ප්‍රකෘතිභාවප්‍රක්‍රියා, ප්‍රකෘතිභාවප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්ත යි.

ප්‍රකෘතිභාවප්‍රක්‍රියාව් ව්‍යාඛ්‍යාව යි.

මෙතෙකින් සඵරසන්ධිප්‍රක්‍රියාජීවය නිමකොට ව්‍යඤ්ජන සන්ධි ප්‍රක්‍රියාජීවය කරන්නාහු "අථ ව්‍යඤ්ජනකාර්‍යම්" යනාදිය කීහ.

a. අථ, ප්‍රකෘතිභාවප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව; ව්‍යඤ්ජනකාර්‍යම්, ව්‍යඤ්ජනයන් සම්බන්ධි සන්ධිකාර්‍යය; උච්‍යතෙ, කියනු ලැබේ. (පූර්‍ව පරව ව්‍යඤ්ජනවයක් ගැළපීම ව්‍යඤ්ජන සන්ධි යි, ඒ ගැළපීම ද ඒ ඒ ව්‍යඤ්ජනයන්ට තුල්‍ය වූ ඒ ඒ ආදෙශාගමාදිය වීමෙන් සිඛ යි. ඒ මේ වක්‍ෂ්‍යමාණ සූත්‍රොදාහරණානුසාරයෙන් දනයුතු යි.)

40. (ජබප්‍රත්‍යාහාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) අබෙ, අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; චපාඃ, (පදුනත වූ) චපප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ; ජබාඃ, ජබ ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ වෙත්.

b. අබෙ පරෙ, අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; පදුනෙත වතීමාන්‍තාඃ, පදුවසාන්තයෙහි පවත්නා වූ; චපාඃ, චපප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ; ජබාඃ භවන්ති, ජබප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ වෙත්. "ෂව්+අත්‍ර" යන තන්හි පදුනත වකාරය ඩකාරය වීමෙන් "ෂඩත්‍ර" කියා ද; "වාක්ඝථා" යන තන්හි කයන්නට ගයන්න වීමෙන් "වාඟ්ඝථා" කියා ද; "කකුප්+ඓඤ්‍රී" යන තන්හි පයන්නට බයන්න වීමෙන් "කකුබෛඤ්‍රී" කියා ද සන්ධි වේ. ("අ ඉ උ ඍ ඌ ඵ එ ඓ ඔ ඖ හ ය ව ර ල ඤ ණ න ඬ ම ඣ ඨ ඝ භ ජ ඩ ද ග බ" යන මොවුන්ගෙන් කිසි වර්ණයක් පරකල්හි පදුනත වූ "වටතඣප" යන මොවුන්ට පිළි වෙළිනුත් "ජඩදගබ්" යන මොහු වෙත්.)

41. ඤමේ ඤමා වා. (ඤමේ 7, 1; ඤමාඃ 1, 3; වා 1, 1;)

a. පදෙනෙන වතීමානාශ්චපා ඤමේ පරෙ ඤමාවාභවන්ති. වාක්+මාත්‍රම්-වාඞ්මාත්‍රම්, වාඟ්මාත්‍රම්; ෂට්+මම-ෂණ්මම-ෂඞ්මම. ("මයට් නිත්‍යං වාච්‍යම්" විත්+මයම්-විත්මයම්; ප්‍රත්‍යයෙ ඤමෝ නිත්‍යම්හි කෙවිත්, නෙන වාඞ්මාත්‍රම්නෛකමෙව රූපං ස්‍යාත්.

42. චපාචජ්ඃ ශඃ. (චපාක් 5, 1; ජ්ඃ 1, 1, ෂඃ 6, 1,)

---

4. (ඤමප්‍රත්‍යාහාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඤමේ, ඤම ප්‍රත්‍යාහාරය කරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; ඤමාඃ, (පදනාවූ චප ප්‍රත්‍යාහාර වණීයන්ට) ඤම ප්‍රත්‍යාහාර වණීයෝ වෙත්.

a. ඤමේ පරෙ, ඤමප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; පදෙනෙන, පදුව සානයෙහි; වතීමානාඃ, පවත්නාවූ; චපාඃ, චපප්‍රත්‍යාහාරවණීයෝ; වා, විකල්පයෙන්; ඤමාඃ, ඤමප්‍රත්‍යාහාර වණීයෝ; භවන්ති, වෙත්. "වාක්+මාත්‍රම්" යන තන්හි (සංහිතාකාර්‍යයිය) "වාඞ්මාත්‍රම්" යනුද; (විකල්පපක්‍ෂයෙහි පූර්‍වසූත්‍රයෙන් කාර්‍යයිය) "වාඟ් මාත්‍රම්" යනුද වේ. එසේම "ෂට්+මම" යන තන්හි "ෂණ්මම" යනුද විකල්පපක්‍ෂයෙහි "ෂඞ්මම" යනුද වේ. මයට්, "මයට්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි, හෙවත් "මයට්" ප්‍රත්‍යයෙහි මකාරය පරකල්හි; නිත්‍යම්, (චපප්‍රත්‍යාහාරයට ඤමප්‍රත්‍යාහාරයවීම) නිත්‍යයයි; වාච්‍යම්, කියයුතුයි. එබැවින් "විත්+මයම්" යන විසන්ධියෙහි නිත්‍යයෙන් "විත්මයම්" යනු වේ. ප්‍රත්‍යයෙ, ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; ඤමාඃ ඉති, (චප ප්‍රත්‍යාහාරයට) ඤමප්‍රත්‍යාහාරය වේයයි; කෙවිත්, සමහරුකියත්; නෙන, එහෙයින්; වාඞ්මාත්‍රම් ඉති, "වාඞ්මාත්‍රම්" කියා; එකං එව රූපම්, එකම රූපයක්; ස්‍යාත්, වන්නේය.

මෙහි "මයට්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි පමණක් පූර්‍වෝක්තකාර්‍යයිය නිත්‍යයයි ඇතැම් අයගේ මතයි, අවිශෙෂයෙන් කවරක් වුවත් ප්‍රත්‍යයක් පිළිබඳ ඤම ප්‍රත්‍යාහාර වණීයක් නම් එය පරතන්හි මේ කාර්‍යයිය නිත්‍යයයි බොහෝ ආචාර්‍යවරුන්ගේ මතයි. එහෙයින් "වාක්+මාත්‍රම්" යන තන්හිද "මාත්‍රව්" ප්‍රත්‍යය පර බැවින් රූපවයක් නොව "වාඞ්මාත්‍රම්" යි එකරූපයක්ම වනබවද කිහු.

42. (ඣකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) චපාත්, චපප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් පරවූ; ෂඃ, තාලුජ ශකාරයට; ජ්ඃ, (අඛප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි විකල්පයෙන්) ඣකාරාදෙශ වේ.

a. වපාදුත්තරස්‍ය ශකාරස්‍ය ජෝ වා භවති අඛෙ පරෙ. වාක්+ශූරඃ-වාක්ජූරඃ-වාක්ශූරඃ.

43. හෝ ඣහාඃ. (හඃ 6, 7; ඣහාඃ ; 3;)

b වපාදුත්තරස්‍ය හකාරස්‍ය ඣහා වා භවන්ති. ගණෙ කස්‍ය හකාරස්‍ය පව ඣහාඃ ප්‍රාපනාඃ? කෙන ක්‍රමෙණ භවන්ති? අත්‍රොච්‍යතෙ-ඝවගීගශව පඤ්චමගීගශව තෘජ්‍ඵෝ භවති. තත්+හවිඃ-දඛවිඃ-තද්හවිඃ; වාක්+හරිඃ-වාඝරිඃ-වාග්හරිඃ, කකුප්+හාසඃ-කකුඛහාසඃ-කකුබ්හාසඃ.

---

a. අඛෙ පරෙ, අඛප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; වාපත් උත්තරස්‍ය, වපප්‍රත්‍යාහාරයෙන් මත්තෙහිවූ; ශකාරස්‍ය, තාලුජසකාරයට; වා, විකල්පයෙන්; ජඃ භවති, ඡකාරාදෙශ වේ. "වාක්+ශූරඃ" යන තන්හි "වාක්ජූරඃ" යනුද විකල්පපක්‍ෂයෙහි "වාක්ශූරඃ" යනුද වේ. (මේ විධිය වීමට වනාහි ශකාරයෙන් පරව අඛප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියක් තිබිය යුතුයි. "වාක්ශූරඃ" යන තන්හි ශයන්නෙන් පරවූයේ අඛප්‍රත්‍යාහාරාන්තමක උයන්නයි.)

43. (ඣහප්‍රත්‍යාහාරදෙශවිධිසූත්‍රයි.) හඃ, (වපප්‍රත්‍යාහාරයෙන් පරවූ) හකාරයට; ඣහාඃ, ඣහ ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියෝ විකල්පයෙන් වෙත්.

b. වපාත් උත්තරස්‍ය, වපප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් පරවූ; හකාරස්‍ය, හකාරයට; ඣහාඃ, ඣහප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියෝ: වා; විකල්පයෙන්; භවන්ති, වෙත්. එකස්‍ය හකාරස්‍ය, එක හකාරයට; පව ඣහාඃ, ඣහප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වර්ණිපස; න නු ප්‍රාප්තාඃ, නොවෙද්ද?; අත්‍ර, මේ කාරණයෙහි ලා; උච්‍යතෙ, කියනුලැබේ- (එනම්) වපඃ, වපප්‍රත්‍යාහාර වර්ණිය; යත්වගීගඃ, යම්වගීයකට පැමිණියේනම්; තත්වගීගඃ, ඒ වගීයට පැමිණියාවූ; චතුර්ථඃ භවති, සතරවෙනි වර්ණිය වේ. "තත්+හවිඃ" යන තන්හි "තඛවිඃ" යනුද විකල්පයෙන් "තද්හවිඃ" යනුද; "වාක්+හරිඃ" යන තන්හි "වාඝරිඃ" යනුද විකල්පයෙන් "වාග්හරිඃ" යනුද; "කකුප්+හාසඃ" යන තන්හි "කකුඛහාසඃ" යනුද විකල්පයෙන් "කකුබ්හාසඃ" යනුද වේ.

මෙහි වපප්‍රත්‍යාහාරය කෙරෙන් පරවූ හකාරයට ඣහප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අකුරුපස වෙත්යයි කීකල හුදකලා හකාරයට ඒ වර්ණිපස කෙසේ වෙත්දැයි ප්‍රශ්නකොට ඒ නිශ්චය කරන්නාහු

44. සෙනාඃ ශචූභිඃ ශචූඃ. (සෙනාඃ 6, 1; ශචූභිඃ 3, 3; ශචූඃ 1, 1;)

a. සෙනාඃ සකාරස්‍ය තවගීයස්‍ය ච ශකාරෙණ චවගීයෙණ ච යොගෙ ශකාරවවගීෟ යථාසඞ්ඛ්‍යෙන භවනඃ. (ස් ච තුශව-ඝතුඃ, තස්‍ය සෙනාඃ, සමාහාරෙ මඥෙව එකත්වම්. "ජඥෞ වත් සූත්‍රාණී"ති වචනාත්තපුංසකස්‍ය පුංසත්වම්. ශ් ච චශව=ශචවෙභ්‍යඃ ශචූභිඃ, චුශබෙද චවගීසථවණාපෙක්ෂයා බහුවචනම්.)

"යවගීගඃ" යනාදිය කීහු. එහි අදහස නම්–පූර්වනිමිත්තවූ වපප්‍රත්‍යාරවණීය යම් වගීයෙක්හි නම් ඒ වගීයෙහි සිවුවෙනි වණීය හකාරයට වේය යනුයි, එනම් වකාරයා සොරෙන් පර හකාරයට ඝකාරයද, යනාදි වශයෙනි, මෙසේ වන්නේ නිමිත්තානුදෙශදෙදෙ නාගේ සමානත්වයෙනි. "තත්+හවිඃ" යන තන්හි මේ සූත්‍රයෙන් හකාරයට ධකාරය හා තකාරයට "වපා අබෙ ජබාඃ" යන සූත්‍ර යෙන් දකාරයද වීමෙන් "තද්ධවිඃ" සි සිඩයි. සෙස්සද මෙසේයි.

41. (ශචූ ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ශචූභිඃ, තාලව්‍යශකාර චවගීයන් සමග යොගයෙහි; සෙනාඃ, දන්තජසකාරයට හා තවගීයට; ශචූඃ, තාලව්‍යශකාරය හා චවගීය වේ.

a. සෙනාඃ, "සෙනාඃ" යයි සේයි; සකාරස්‍ය, දන්තජසකාර යටද; තවගීස්‍ය ච, තවගීයටද; ශකාරෙණ, තාලුජශකාරය සම ගද; චවගීෙණ ච, චවගීය සමගද; යොගෙ, යෙදීමෙහි; ශකාර චවගීෟ, තාලුජශකාරය චවගීය යන දෙදෙන; යථාසඞ්ඛ්‍යෙන, පිළි වෙලින්; භවති, වෙත්. (ස් ච, "ස්" යන්නද; තුශව, තුසංඥ යද හෙවත් තවගීයද; සතුඃ, සතු නම් වේ. තස්‍ය සෙනාඃ, ඒ සතු හටයි, හෙවත් ඒ දන්තජසකාරයට හා තවගීයට යි. සමාහාරෙ වඥෙව, සමාහාරවන්ද්‍ව සමාසයෙහි; එකත්වම්, එකවචන බවයි. සූත්‍රාණී, සූත්‍රයෝ, ජඥෙවත් ඉති, වෙදය මෙන් වෙත්යයි; වචනාත්, කිමෙන්; නපුංසකස්‍ය, නපුංසකලිඞ්ගයාගේ; පුංස්වම්, පුංලිඟබවයි. ශ් ච, "ශ්" යන්නද, වවශව, වවගීඃක්ෂරයෝද; ශචවඃ, ශචවඃ; යනු වේ. තෞඃශචූභිඃ, ඒ තාලුජශකාරවවගීයන් සමග යොගයෙහි භායය්‍ය වේ. චුශබෙද, චු යන සඤ්ඥබදයෙහි; වවගීසථවණා පෙක්ෂයා, වවගීයෙහි සිටි වණීයන්ගේ අපෙක්ෂාවෙන්; බහුවච නම්, ("ශචවඃ"යි) බහුවචන වී.

a. අකෘත්වා සප්තම්‍යෙතාං තෘතීයාමකරෝදිලා,
තතශ්චුභිඃ ශ්චුඃ ප්‍රූඒණ සන්නිපාතඃ පරෙණ වා.

b. කෂ්+වරති-කශ්වරති, කෂ්+ශූරඃ-කශශූරඃ, තත්+චිත්‍රම්-නච්චිත්‍රම්, තත්+ශාස්ත්‍රම්-නච්ඡාස්ත්‍රම්.

දන්තජසකාරය වනහි තාලුජසකාරය සමග හෝ චවගීය සමග පූර්වභාගයෙහි හෝ පරභාගයෙහි සංයොග වේ නම් ඒ දන්තජ සකාරයට තාලුජශකාරයද, එසේම තවගීය චවගීය සමග පූර්වභාග පරභාග දෙක්හි හා තාලුජ ශකාරය සමග පූර්වභාගයෙහිද සංයොග වේනම් තවගීයට චවගීයද ආදෙශ වේ. මේ සූත්‍රයෙහි ක්‍රමාභාව විඥපනය පිණිස "ශ්චුභිඃ" සි බහුවචන කරණලදි, එහෙත් වෘත්ති යෙහි "යථාසඛ්‍යෙන"සි යොදනලදි. ඒ හකාරයට සකාරඝත් තවගීයට චවගීයත් වීමේ පිළිවෙළ දැක්වීම පිණිසයි. මෙහි පූර්වභාග අපරභාග දෙක්හිම සංයොගවූවන්ට මෙකී ආදෙශ වන බැව් දක් වනු පිණිස "අකෘත්වා" යනාදි ශ්ලෝකය ප්‍රකාශකරලේ.

a. ඉලා, සරස්වතී නොමෝ; එතාං, මේ ("ශ්චුභිඃ" යන්නෙහි) විහකතිය; සප්තම්ං අකෘත්වා, සප්තමිය නොකොට; තෘතීයාං අකරොත්, තෘතීයාව කළාය; තතඃ, එහෙයින්; ශ්චුභිඃ, තාලුජශකාර චවගීයන් සමග යොගයෙහි; පූර්ඒණ, පූර්භාගයෙහි හෝ; පරෙණවා, පරභාගයෙහි හෝ (සිටි සකාරයට හා තවගීයට ආදෙශවූ) ශ්චොඃ, ශකාරයාගේ හා චවගීයාගේ; සන්නිපාතඃ, එකතුවීම වේ.

මේ සූත්‍රයෙහි "ශ්චුභිඃ" යන්න "ශ්චුෂූ" කියා සප්තම්ය කෙළේ නම් තාලුජශකාර චවගීයන් පරකල්හියයි අර්ථය ගතයුතු වේ. එසල මේ කාර්‍යීය වීම තාලුජ සකාර චවගීයන්ගෙන් පූර්වයෙහි සිටි සකාර තවගීයන්ට පමණක් වේ. එබැවින් ඒ වළක්වා උභය පාශ්වයෙහිම කාර්‍යීය වන බැව් දැක්වීම පිණිස "ශ්චුභිඃ"සි තෘතීයාව කළා වේ.

b. "කෂ්+වරති" යන තන්හි වකාර යොගයෙන් සකාරයට ශකාරව "කශ්වරති" යනුද; "ෂඃ+ශූරඃ" යන තන්හි ශකාර යොග යෙන් සකාරයට ශකාරව "කශශූරඃ" යනුද; "තත්+චිත්‍රම්" යන තන්හි චකාර යොගයෙන් තකාරයට චකාරව "තච්චිත්‍රම්" යනුද, "තත්+ශාස්ත්‍රම්" යන තන්හි ශකාර යොගයෙන් තකාරයට චකාරය හා ඉන් පරවූ ශකාරයට "චපාවඡඃශඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඡකාර යද වීමෙන් "තච්ඡාස්ත්‍රම්" යනුද වේ.

45. න ශාත්. (න 1, 1; ශාත් 5, 1;)

a. ශකාරාදුත්තරස්‍ය නවගීස්‍ය චුච්චං න භවති, විශනඃ, ප්‍රශනඃ.

46. ෂ්ටුභිඃ ෂ්ටුඃ. (ෂ්ටුභිඃ 3, 3; ෂ්ටුඃ 1, 1;)

b. සෙනාඃ සකාරස්‍ය නවගීස්‍ය ච ශකාරෙණ ටවගීණ ච යොගෙ ශකාරටවගීෆ යථාසඞ්ඛ්‍යන භවනඃ. කස්+ෂණඃ- කෂ්ෂණඃ, කස් + ටීකතෙ- කෂ්ටීකතෙ, තත් + ටීකතෙ- තට්ටීකතෙ, තත්+ටීකා තට්ටීකා. *

---

45. (වවගීදෙශප්‍රතිෂෙධවිධිසූත්‍ර සි.) ශාත්, තාලුජශකාරයා කෙරෙන් (පරවූ නවගීයට); න, වවගීදෙශ නොවේ.

a. ශකාරාත්, තාලුජ ශකාරයා කෙරෙන්; උත්තරස්‍ය, මත් තෙහි වූ; නවගීස්‍ය, නවගීයට; චුච්චං, චවගීභාවය; න භවති, නොවේ. "විශනඃ; ප්‍රශනඃ" යනු ඊට උදාහරණ සි, (මෙහි නවගීෆිය වූ නකාරය ශකාරය හා සංයොගවුවත් ශකාරයෙන් පර බැවින් චවගීනීය ඤකාරය නොවී.)

46. (ෂකාර ටවගීදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ෂ්ටුභිඃ, මූර්ධන්‍යෂකාර ටවගී යන් හා යොගයෙහි; ෂ්ටුඃ, දන්තජසකාරයට හා නවගීයට මූර්ධන්‍ය ෂකාරය හා ටවගීය වේ.

b. සෙනාඃ, "සෙනාඃ"යසි සේසි; සකාරස්‍ය, දන්තජසකාරයටද; නවගීස්‍ය ච, නවගීයට ද; ෂකාරෙණ. මූර්ධන්‍යෂකාරය සමග ද; ටව ගීෙණ ච, ටවගීය සමගද; යොගෙ, යොගයක් ඇතිකල්හි; ෂකාරටව ගීෆ, මූර්ධන්‍යෂකාරය ටවගීය යන දෙදෙන; යථාසඞ්ඛ්‍යන, පිළිවෙ ළින්; භවතඃ, වෙත්. "කස්+ෂණඃ" යන තන්හි "කෂ්ෂණඃ" යනු ද, "කස්+ටීකතෙ" යන තන්හි "කෂ්ටීකතෙ" යනු ද, "තත්+ටීකතෙ" යන තන්හි "තට්ටීකතෙ" යනු ද, "තත්+ටීකා" යන තන්හි "තට්ටීකා" යනු ද වේ.

මූර්ධන්‍යෂකාරය සමග හෝ ටවගීය සමග දන්තජසකාරය පූර්ව භාගයෙන් හෝ පරභාගයෙන් යෙදීමෙහි දන්තජසකාරයට මූර්ධන්‍ය ෂකාරයද මූර්ධණ්‍යෂකාරය සමග පරභාගයෙන් හා ටවගීය සමග පූර්ව

---

* මෙහි ඇතැම් පොත්හි "ෂ්ටුභිරිති බහුවචනාත් කවචිත් ෂකාරයොගං විනාපි ෂ්ටුභිඃ, අගනිෂෙටාඃ" යන පාඨය දක්නාලැබේ. ඒ නොමැනව් "අගනිෂෙටාඃ" යනාදිය "අගන්‍යාදෙඃ සොඃආදීනාං ෂත්වම්" යන සම්‍යක් නියම යෙන් සිඛණාසිනි.

47. තොර්ලි ලඃ. (තොඃ 6, 1; ලි 7, 1: ලඃ 1, 1;)

a. තවර්ගීස්‍ය ලකාරෙ පරෙ ලකාරොඃ භවති. තත්+ලුනාති- තල්ලුනාති, භවාන්+ලිඛති- භවාඁල්ලිඛති.

b. අනනඃසඨා ච්ඡ්‍රභෙදඃ- රෙඵවර්ජිතා යවලාඃ සානුනාසිකා නිරනුනාසිකාශ්ච, තත්‍ර සානුනාසික එව නකාරස්‍ය ලකාරොඃ භවති.

භාගයෙන් හෝ පරභාගයෙන් යෙදීමෙහි තවර්ගීයට ටවර්ගීය ද වේ. මේ සූත්‍රවයෙහි "ශ්චුභිඃ, ෂ්ටුභිඃ" යන දෙතන්හි බහුවචනය යොගක්‍රමාභාවය ප්‍රකාශකිරීම පිණිස යි. සූත්‍රයන්හි ආදෙශාදෙශි නිමිත්තයන්ගේ එකත්වාදි වශයෙන් සමත්වය ඇති තන්හි ඒ ආදෙශ යන්ගේ පරිපාටිය ලැබේ. මෙහි තත්සමත්වය නැති බැවින් ඒ පරිපාටිය නොලැබේ. මෙහි වනාහි එකවචනයෙන් යෙදූ "සෙනාඃ, ශ්වුඃ, ෂ්ටුඃ" යන මොවුන්ගේ තත්පරිපාටිය ලැබේ, එනම්-සකාරයට ශකාරය හා තවර්ගීයට ටවර්ගීය ද, සකාරයට ෂකාරය හා තවර්ගීය ච්ඡ්‍රවර්ගීය ද වීමයි.

47. (ලකාරාදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) ලි, ලකාරය පරකල්හි; තොඃ, තවර්ගීයට; ලඃ, ලකාරාදෙශ වේ.

a. ලකාරෙ පරෙ, ලකාරය පරකල්හි; තවර්ගීස්‍ය, තවර්ගීයට; ලකාරඃ භවති, ලකාරයෙක් වේ. "තත්+ලුනාති" යන තන්හි තකාරයට ලකාරව "තල්ලුනාති" යනු ද, "භවාන්+ලිඛති" යන තන්හි නකාරයට සානුනාසික ලකාරව "භවාඁල්ලිඛති" යනු ද වේ. (මෙහි තවර්ගීයට නියමිත ලකාරාදෙශයාගේ විභෙදයක් දක්වන්නාහු "අනනඃසඨාඃ" යනාදිය කීහු.)

b. අනනඃසඨාඃ, (රකාරවර්ජිත) අනනඃසඨාක්ෂරයෝ; ච්ඡ්‍ර භෙදඃ, ප්‍රභෙදදෙකක් ඇත්තෝ වෙත්. (එනම්)-රෙඵවර්ජිතාඃ, රකාරය තොරකොට ඇත්තාවූ; යවලාඃ, "යවල" යන අකුරුඃ සානුනාසිකාඃ, සානුනාසිකවූවෝ ද; නිරනුනාසිකාශ්ච, නිරනුනාසික වූවෝ ද වෙත්. තත්‍ර, ඔවුන් අතුරෙන්; සානුනාසිකඃ එව, අනුනාසික සහිතවූම; ලකාරඃ, ලකාරය; නකාරස්‍ය, (සානුනාසික) නකාරයට; භවති, වේ.

"යවල" යන අකුරුහුණ සානුනාසික නිරනුනාසික යන ච්ඡ්‍රභෙදයෙන් පවතින්, ඒ ච්ඡ්‍රභෙදයෙන් පවත්නවුන්ගේ ආදෙශ විධිය වනාහි "සඨානෙනන්තරතමඃ" යන පාණිනීය සූත්‍රානුසාර

48. න ඹි. (න 1, 1; ඹ 7, 1;)

a. ඹකාරෙ පරෙ නවගීඝ්‍ය ලුත්වං න හවති. භවාන්+ඹඹඃ භවානඹඹඃ.

49. ථොරන්‍යාත්. (ථොඃ 5, 1; අන්‍යාන් 5, 1;)

b. පදඥෙන වතීම.නාමවඝීානපරස්‍ය ඝෙනාඃ ඝලුත්වං න භවති. ඝව්+නරඃ- ඝණ්නරඃ, ඝව්-සිදනති - ඝව්සිදනති.

50 නඃ සක් ඡතෙ. (නඃ 6, 1; සක් 1, 1; ඡතෙ 7,1;)

යෙන් ප්‍රසඞ්ගප්‍රාප්තිය ඇති තන්හි ස්ථානප්‍රයත්න වශයෙන් සදෘශ තම වූයේම වේ. එබැවින් මෙහි අනුනාසික නයන්නට අනුනාසික ලයන්න වේ. "භවාන්+ලිඛති" යන තන්හි ලකාරය පරනිමිත්තෙනන් අනුනාසික නකාරයට ලකාරය සානුනාසිකව වීමෙන් "භවාඁල්ලිඛති" යනු සිඛ සි.

48. (ථවගීප්‍රතිෂෙධවිධිසූත්‍ර සි.) ඹි, මූර්ධන්‍යඹකාරය පරකල්හි; න, (තවගීයට ථවගීය) නොවේ.

a. ඹකාරෙ පරෙ, ඹකාරය පරකල්හි; තවගීඝ්‍ය, තවගීයට; ලුත්වං, ථවර්භාවය; නහවති, නො වේ. "භවානඹඹඃ" යනු ඒට උදාහරණ සි. (මෙහි මූර්ධන්‍ය ඹකාරය පරබැවින් තවර්ගීය නකාරයට ථවර්ගීය ණකාරය නොවී.)

49. (ඹකාර ථවගී ප්‍රතිෂෙධවිධිසූත්‍ර සි.) අන්‍යාත්, පදඥත්ව යෙහි වූ; ථොඃ, ථවගීයා කෙරෙන් පරවූ (දන්තජඹකාරයට හා තවගීයට මූර්ධන්‍යඹකාරය හා ථවගීය නොවේ.)

b. පදඥෙන වතීමානාත්, පදකෙළවර පවත්නා වූ; ථවගීාත් පරස්‍ය, ථවගීයා කෙරෙන් පර වූ; ඝෙනාඃ, සකාරයට හා තවගී යට; ඝලුත්වම්, ඹකාරත්වය හා ථවගීත්වය; න භවති, නොවේ. "ඝව්+නරඃ" යන තන්හි "ඹණ්නරඃ" යනු ද, "ඝව්+සීදනති" යන තන්හි "ඝව්සීදනති" යනු ද මීට උදාහරණ සි. ("ඝව්+නරඃ" යන තන්හි ථකාරය පදඥත්ව බැවින් ඉන් පර වූ නකාරයට මූර්ධන්‍ය ණකාරය නොව "ඤමෙ ඤමා වා" යන සූත්‍රයෙන් ථකාරයට ණකාරව "ඹණ්නරඃ"සි සිඛ සි. "ඝව්සීදනති" යන තන්හි පදඥත්ව ථකාරයා කෙරෙන් පර බැවින් සකාරයට ඹකාරය නොවී. මෙහි අනුවර්තිත වාඹබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථා වාචිත්වයෙන් "ඹණණවතිඃ, ඹණණගයත්‍රිඃ" යන තන්හි මේ විධිය ප්‍රතිෂිඛ නොවේ.)

50. (සක්ආගමවිධිසූත්‍ර සි.) ඡතෙ, ඡතප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; නඃ, නකාරාන්ත පදයට; සක්, සක් ආගම වේ.

a. නාගතස්‍ය පදස්‍ය ජතෙ පරෙ සගාගමො භවති.

b. "විතකිතාවාද්‍යනනයොඒකතවේ‍ය" විතකාදදේ‍ය, කිතකාදනෙන. රාජන් + චිත්‍රම්-රාජංශචිත්‍රම්, භවාන්+තනොති-භවාංසතනොති.

51. ගෙ චගවා. (ගෙ 7, 1; වක් 1, 1; වා 1, 1;)

---

a. ජතෙ පරෙ, ජතප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; නාගතස්‍යපදස්‍ය, නකාරාගත පදයට; සගාගමඃ භවති, සක් ආගම වේ.

මේ සූත්‍රයෙන් නියමිත මේ කාය්‍යය මුගධබොධයෙහි මීට විශෙෂතවයෙන් නියමිත වේ. එනම්-පරනිමිති වූ ජතප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් අම් ප්‍රත්‍යහාරයේ අකුරක් ද නිඛියයුතු බව හා "ප්‍රශාම්" ශබ්දය සම්බන්ධව මේ කාය්‍යය නොවන බව සි. එහි "සන්+තසරුඃ" යන තන්හි ජතප්‍රත්‍යාහාරාත්මක තකාරය පරවුවත් ඉන් පරව "අම්" ප්‍රත්‍යාහාරය නැති බැවින් මේ විධිය නොවේ යසි ද් "ප්‍රශානතනොති", යන තන්හි "ප්‍රශාම්" ශබ්ය බැවින් නොවේ යසි ද උදාහරණ කරණලදි. පාණිනාදියෙහි ද එසේ සි.

b. විතකිතෙෳ, වයන්න ඉත්කොට ඇත්ත හා කයන්න ඉත් කොට ඇත්තය යන දෙදෙන; ආද්‍යනතයොඃ, ආදි අනත දෙක්හි; වකතවේ‍යෳ, කියයුතු සි. විත්කාත්, වකාරය ඉත්කොට ඇති බැවින්; ආදෙෳ, ආදියෙහි ද; කිත්කාත්, කයන්න ඉත්කොට ඇති බැවින්; අනෙත, අනතයෙහි ද වේ. "රාජන්+චිත්‍රම්" යන තන්හි "රාජංශචිත්‍රම්" යනු ද, "භවාන්+තනොති" යන තන්හි "භවාංසතනොති" යනු ද වේ.

වයන්න ඉත්කොට ඇත්තක් යමකට වේ යසි කිවහොත් ඒ ඔහුගේ ආදියෙහි ද, කයන්න ඉත්කොට ඇත්තක් නම් ඔහුගේ අනතයෙහි ද වේ. මේ දෙකම ආගමවිධි වේ. මෙහි පූර්‍වොකත "සක්" යන්නෙහි අයන්න හා කයන්න ද ඉත් අකුරු සි. අයන්න උච්චාරණය පිණිස ද කයන්න සථාන නියමය පිණිස ද යොජිත සි, "රාජන්+චිත්‍රම්" යන තන්හි නකාරාගතයෙහි "ස්" යන්න හා නකාරයට "නශවාපදනෙත කිසෙ" යන සූත්‍රයෙන් අනුසවාරය ද, පසුව චකාර සංයොගයෙහි සකාරයට ශකාරය ද වීමෙන් "රාජංශචිත්‍රම්"සි සිඛ සි.

51. (වගාගමවිධිසූත්‍ර සි.) ගෙ, තාලව්‍යශකාරය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; චක්, (නකාරාගතපදය සම්බන්ධව) චක් ආගම වේ.

a. නානනස්‍ය පදස්‍ය ශෙ පරෙ වා චගාගමො භවති. භවාන්+ශූරඃ භවාඤ්ඡූරඃ– භවාඤ්චූරඃ, භවාඤ්ඡූරඃ, භවාඤ්ශූරඃ.

52. ඩෙණනා හ්‍රස්වාද්ච්ඃ සවරෙ.

(ඩණඃ 1, 3; හ්‍රස්වාත් 5, 1; ච්ඃ 1, 1; සවරෙ 7, 1;)

b. ඩකාරණකාරනකාරා හ්‍රස්වාදුත්තරා ච්ඝීවනති සවරෙ පරෙ පදනෙන. ප්‍රත්‍යඞ්+ඉදම් – ප්‍රත්‍යඞ්ඩිදම්, සුගණ්+ඉහ– සුගණණීහ, රාජන්+ඉහ– රාජනනිහ.

---

a. ශෙ පරෙ, තාලුජශකාරය පරකල්හි; නානනස්‍ය පදස්‍ය, නකාරාත්තපදයට; වා, විකල්පයෙන්; චගාගමඃ භවති, චක් ආගම වේ. "භවාන්+ශූරඃ" යන විසන්ධියෙහි "භවාඤ්ඡූරඃ" කියා ද; "භවාඤ්ඡූරඃ" කියා ද "භවාඤ්ච්ඡූරඃ" කියා ද "භවාඤ්ඡූරඃ" කියා ද සන්ධි වේ.

මෙහි "භවාන් + ශ්+ඌරඃ"යි විවෙජද කොට පඤ්චයෙක්හි නකාරනනයෙහි "ච්" යන්න හා ඉන් පර වූ "ශ්" යන්නට "චපාචජඃ ශඃ" යන සූත්‍රයෙන් ජකාරය ද චකාර සංයොගයෙහි නකාරයට ඤකාරය ද කොට පසුව පසෙක්හි එකාවගීතිය වණ්ත්‍ර යෙන් මධ්‍යවණ්‍යයට ලොප් කිරීමෙන් හා පසෙක්හි ලොප් නො කිරීමෙන් ද "භවාඤ්ඡූරඃ, භවාඤ්චූරඃ" යි සිඛකටයුතු යි. "භවාඤ්චූරඃ" යනු "චපාචජඃ ශඃ" යන සූත්‍රයාගේ විකල්පත්වයෙන් ශකාරයට ජකාරය නුවූතැනි. "භවාඤ්ඡූරඃ" යනු මේ සූත්‍රයේ විකල්පත්වයෙන් "චක්" ආගම නුවූතැනි. මෙහි ද ශකාර සංයොගත්වයෙන් නකාරයට ඤකාරය වී.

52 (විකවිධිසූත්‍ර යි.) සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; හ්‍රස්වාත්, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පර වූ; ඩණනඃ, (පදනත වූ) ඩකාර ණකාර නකාරයෝ; ච්ඃ, විරුකත වෙත්.

b. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; පදනෙත, පදනත්තයෙහි වූ; ඩකාරණකාරනකාරාඃ,ඩකාර ණකාර නකාරයෝ; හ්‍රස්වාත් උත්තරාඃ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පරවූවෝ; ච්ඝීවනති, විරුකත වෙත්. "ප්‍රත්‍යඞ්" +ඉදම්" යන තන්හි ඩකාර ච්ත්වයෙන් "ප්‍රත්‍යඞ්ඩිදම්" යනු ද, "සුගණ් +ඉහ" යන තන්හි ණකාරද්ච්ත්වයෙන් "සුගණණීහ" යනු ද, "රාජන් +ඉහ" යන තන්හි නකාරච්ත්වයෙන් "රාජනනිහ" යනු ද වේ.

53. ඡඃ. (ඡඃ 1 1;)

a. හ්‍රස්වාදුත්තරශඡකාරෝ විභීවති.

54. ඛසෙ චපා ඛිසානාම්.

(ඛසෙ 7, 1; චපාඃ 1, 3; ඛිසානාම් 6, 3;)

b. ඛිසානාං ඛසෙ පරෙ චපා භවන්ති. තව+ඡත්‍රම්-තව චඡත්‍රම්.

c. "ඛවිදීඞීඃදපි වක්තව්‍යම්" මෙල+ඡඃ-මෙලචඡඃ, ශ්‍රී+ඡඃ- ශ්‍රීචඡඃ, "පිශඛදාදීඞීඃතඤාදනනාමෙති වක්තව්‍යම්" ලක්ෂම්+ඡායා - ලක්ෂම්චඡායා, "ආඞ්මාඞ්භ්‍යාං ච වක්තව්‍යම්" ආචඡාදයති, මාචඡිදත්.

---

53. (ඡකාර විකල්පවිධි සූත්‍ර යි.) ඡඃ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පර වූ ඡකාරය (විරූක්ත වේ.)

a. හ්‍රස්වාත් උත්තරඃ, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පර වූ; ඡකාරඃ, ඡකාරය තෙම; විඃ භවති, විරූක්ත වේ.

54. (චපප්‍රත්‍යාහාරවිධි සූත්‍ර යි.) ඛසෙ, ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ඛිසානාම්, ඛිසප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අක්ෂරයන්ට; චපාඃ, චප ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අක්ෂරයෝ වෙත්.

b. ඛසෙ පරෙ, ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ඛිසානාම්, ඛිස ප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අක්ෂරයන්ට; චපාඃ භවන්ති, චපප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අකුරු වෙත්.

"ඛ ඵ ඡ ඨ ථ ච ට ත ඣ ඵ ශ ෂ ස" යන මෙයින් කිසි අකුරක් පරකල්හි "ඛි ඝ ඣ ඝ භ ජ ඛ ද ග බ ඛ ඵ ඨ ථ ඡ ඨ ච ට ත ඣ ඵ ශ ෂ ස" යන අකුරුවලට "චටතඣප" යන අකුරු වෙත්. මේ ආදෙශවිධිය ව්‍යාඟි ආදෙශාදෙශී දෙදෙනාගේ සම්බන්ධයෙන් වේ. "තව+ඡත්‍රං" යන තන්හි ඡකාර විකල්පයෙන් "තව+ඡඡත්‍රම්" යනු වේ. නැවත මේ සූත්‍රයෙන් පූර්ව ඡකාරයට සම්බන්ධයෙන් චකාරය කළකල්හි "තවචඡත්‍රම්" යනු වේ.

c. ඛවිත්, කිසිතැනෙක්හි; දීඞීත් අපි, දීඞීඃකෙරෙන් ද; වක්තව්‍යම්, ඡකාර විකල්පය කියයුතු යි. "මෙල+ඡඃ" යන තන්හි "මෙලචඡඃ" යනු ද, "ශ්‍රී+ඡඃ" යන තන්හි "ශ්‍රීචඡඃ" යනු ද ඊට උදාහරණ යි. (මෙහි "මෙල, ශ්‍රී" යන දෙතන්හි "එ ඊ" යන දීඞීඃයන් කෙරෙන් පර වූ ඡකාරයාගේ විකල්ප යයි.) අපි ශබ්දත්, (මෙහි)

55. මොනුසවාරඃ (මඃ 6, 1; අනුසවාරඃ 1, 1;)

a. පදන්තෙන වතීමානස්‍ය මකාරස්‍යානුසවාරෝ භවති හසෙ පරෙ. තම්+හසති-තංහසති, පටුම්+වෘථා-පටුංවෘථා. කෞමාරාසත්‍රවසානෙපීත්‍යනුසවාරමිච්ඡන්ති. "අවසානෙ වා"—දෙවං-දෙවම්.

56. නශචාපදන්තෙ ඣසෙ.

(නඃ 6, 1; ච 1 1, 1; අපදන්තෙ 7, 1; ඣසෙ 7, 1;)

b. නකාරස්‍ය මකාරස්‍යචාපාදන්තෙනවතීමානස්‍යානුසවරෝ භවති ඣසෙ පරෙ. යශාන්+ඹි-යශාංඹි, පයාන්+ඹි-පයාංඹි,

---

අපිශබ්දයෙන්; පදන්තාත්, පදන්ත වූ; දිඞීත්, දීඞීයාකෙරෙන්; වා ඉති, (ඡකාර විකල්ප යයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතු ඹි. "ලක්ෂ්මී+ඡායා" යන තන්හි "ලක්ෂ්මීච්ඡායා" යනු ඊට උදාහරණ ඹි. (මෙහි "ලක්ෂ්මී" යන තන්හි ඊකාරය පදාන්තාශ්‍රිත බැවින් විකල්ප ඹි. ආඞ්මාඞ්භ්‍යාං ච, "ආඞ්මාඞ්" දෙකෙන් ද පර වූ (ඡකාරයට); වක්ත ව්‍යම්, විකල්ප කියයුතු ඹි. "ආ+ඡාදයති" යන තන්හි "ආච්ඡාදයති" යනු ද, "මා+ඡීදත්" යන තන්හි "මාච්ඡීදත්" යනු ද වේ.

55 (අනුසවාරවිධිසූත්‍ර ඹි.) මඃ, (පදාන්ත වූ) මකාරයට; අනුසවාරඃ, (හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි) අනුසවාරාදෙශ වේ.

b. හසෙ පරෙ, හස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; පදාන්තෙන වතීමානස්‍ය, පදාන්තයෙහි පවත්නා වූ; මකාරස්‍ය, මකාරයට; අනුසවාරඃ භවති, අනුසවාරාදෙශ වේ. "තම්+හසති" යන තන්හි "තංහස+ති" යනු ද, "පටුම්+වෘථා" යන තන්හි "පටුංවෘථා" යනු ද වේ. කෞමාරාසත්‍ර, කෞමාරවාය්‍යීයෝ වනාහි; අවසානෙ අපි, අවසානයෙහි ද; අනුසවාරම්, අනුසවාරය; ඉච්ඡන්ති, කැමතිවෙත්. අවසානෙ, අවසානයෙහි හෙවත් විරාමය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන් වේ. "දෙවම්" යන තන්හි මකාරයට අනුසවාරය විමෙන් "දෙවං" යනුද, විකල්පයෙන් "දෙවම්" යනුද වේ.

56. (අනුසවාරවිධිසූත්‍රඹි.) ඣසෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අපදාන්තෙ, අපදාන්තයෙහිවූ; නශ්ව, නකාරයට ද, වශබ්දසමුච්චයෙන් මකාරයටද; (අනුසවාරය වේ.)

b. ඣසෙ පරෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අපදාන්තෙ, පදාන්ත නොවූ තන්හි; වතීමානස්‍ය, පවත්නාවූ; නකාරස්‍ය, නකාරයටද; මකාරස්‍ය ච, මකාරයටද; අනුසවාරඃ භවති,

කම්+සඃ- කංසඃ, පුම්+භ්‍යාම්-පුංභ්‍යාම්, ආක්‍රම්+ස්‍යතෙ-ආක්‍රංස්‍යතෙ.

57. යමා යපෙඝ්‍ය. (යමඃ 1 3; යපෙ, 7, 1; අඝ්‍ය 6, 1;)

a. අනුඝ්‍වාරඝ්‍ය යමා වා භවන්ති යපෙ පරෙ. නඤෙඝ්‍ය්‍ය නුඝ්‍වාරඝ්‍ය නව යමඃ ප්‍රාපනඃ? කෙන ක්‍රමෙණ භවන්ති? අඝ්‍ය යපඝ්‍ය සවණීඃ, ඝාන්තඃ.

b. "වා පදන්තෙන" පදන්තෙන වර්තමානඝ්‍යානුඝ්‍වාරඝ්‍යයමා වා භවන්ති යපෙ පරෙ. තඞ්කරොති-තං ඝරොති, තන්න නොති-තං තනොති; නඤ්ජානාති නං-ඥානාති.

අනුස්වාරය වේ. "යශාන්+සි" යන තන්හි නකාරයට අනුස්වාරය වීමෙන් "යශාංසි" යනුද, එසේම "පයාන්+සි" යන තන්හි "පයාංසි" යනු ද, "කම්+සඃ" යන තන්හි මකාරයට අනුස්වාරය වීමෙන් "කංසඃ" යනු ද, එසේම "පුම්+භ්‍යාම්" යන තන්හි "පුංභ්‍යාම්" යනුද, "ආක්‍රම්+ස්‍යතෙ" යන තන්හි "ආක්‍රංස්‍යතෙ" යනුද වේ. මේ සියලු තන්හිම අපදාන්ත නකාර මකාරයන්ට අනුස්වාරයයි.

57. (යමප්‍රත්‍යාහාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) යපෙ, යපප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අඝ්‍ය, මේ යප ප්‍රත්‍යාහාරයට සමාන්‍යවූ; යමඃ, යම ප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ (අනුස්වරයට) වෙත්.

a යපෙ පරෙ, යප ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අනුඝ්‍වාරඝ්‍ය, අනුස්වාරයට; යමඃ, යමප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ; වා භවන්ති, ව්‍යවස්ථිත විභාෂාවශයෙන් වෙත්. එකඝ්‍ය අනුඝ්‍වාරඝ්‍ය, එක අනුස්වාරයට; නව යමඃ, යමප්‍රත්‍යාහාරයෙහි වර්ණ නවය; නනු ප්‍රාප්තඃ, පැමිණියාහු නොවෙද්ද?. කෙන ක්‍රමෙණ, කවර ක්‍රමයකින්; භවන්ති, වෙද්ද?; අඝ්‍ය යපඝ්‍ය, මේ යපප්‍රත්‍යාහාරයට; සවණීඃ, සවර්ණීවූවෝ වෙත්. "ඝාං+තඃ" යන තන්හි "ඝාන්තඃ" යනු වේ.

මෙහි කි යප ප්‍රත්‍යාහාරයෙන් රයන්න නොගනු ලැබේ. තවද මේ සූත්‍රයට "ශෙ වග්වා" ඉන සූත්‍රයෙන් වායන්න අනුවර්තිත වේ. ඒ වර්තාහි ව්‍යවස්ථා වාචකයි. ඒ ව්‍යවස්ථාභාවය වර්ණනා කරන්නාහු:- "වා පදන්තෙ" යනාදිය කිහු.

b. පදන්තෙ, පදාන්තයෙහි; වා, මෙකී විධිය විකල්පයි. (එනම්) යපෙ පරෙ, යපප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; පදන්තෙ

a. "වඟේ වඟීනනඃ"-වඟේ පරෙ වඟීනෙනා භවති, වඟීභාවෙ පරරූපං ස්‍යාත්. සඁ්යඣනනා-සං ඣනනා, සඁ්වත්සරඃ-සං+වත්සරඃ; යඁ්ලෙලොකම්-යං ලොකම්.*

d. "මනයවලපරෙ හකාරෙනුස්වාරස්‍ය තෙ යථාක්‍රමං භවන්ති" කිං+හමලයති-කිමහමලයති, කිං+හනුතෙ-කිනහනුතෙ, කිං+හ්‍යඃ-කිඁ්යහඃ, කිං+භවලයති-කිඁ්වහවලයති, කිං+ලහාදයති-කිඁ්ලහලාදයති.

වතීමානස්‍ය, පදුන්නයෙහි පවත්නාවූ; අනුස්වාරස්‍ය, අනුස්වාරයට; වා, විකල්පයෙන්; යමාඃ භවන්ති, යමප්‍රත්‍යාරයෙහි වණ්‍යෝ වෙත්. "තං+කරොති" යන තන්හි "තඞ්කරොති" යනු ද, විකල්පයෙන් "තංකරොති" යනු ද, "තං+තනොති" යන තන්හි "තන්තනොති" යනු ද, විකල්පයෙන් "තං තනොති" යනු ද, "තං+ජානාති" යන තන්හි "තඤ්ජානාති" යනු ද, විකල්පයෙන් "තං ජානාති" යනු ද වේ. (මෙහි අනුස්වාරය පදුන්න බැවින් විකල්පයි.)

a. වඟේ, වඟීව්‍යඤ්ජනයෝ පරකල්හි; වඟීනනඃ, (අනුස්වාරයට) වඟීනන්තාක්‍ෂරය වේ. (එනම්)—වඟේ පරෙ, වඟීව්‍යඤ්ජනය පර කල්හි; වඟීනනඃ, වඟීනන්තාක්‍ෂරය; භවති, වේ. වඟීභාවෙ, වඟීඅක්‍ෂරයක් නැති කල්හි; පරරූපං ස්‍යාත්, (අනුස්වාරයට) පරරූප වන්නේය. "සං+යන්නා" යන තන්හි අනුස්වාරයට පරරූප වූ යකාරය වීමෙන් "සංයෙයන්නා" යනු ද විකල්පයෙන් "සං යන්නා" යනු ද, "සං+වත්සරඃ" යන තන්හි අනුස්වාරයට පර රූප වූ වකාරය වීමෙන් "සංවෙවත්සරඃ" යනු ද, විකල්පයෙන් "සංවත්සරඃ" යනු ද, "යං+ලොකම්" යන තන්හි අනුස්වාරයට පරරූප වූ ලකාරය වීමෙන් "යල්ලොකම්" යනු ද විකල්පයෙන් "යංලොකම්" යනු ද වේ.

b. ම න ය ව ල පරෙ, "ම න ය ව ල" යන අකුරු පර කොට ඇත්තා වූ; හකාරෙ, හකාරය පරකල්හි; අනුස්වාරස්‍ය, අනු ස්වාරයට; තෙ, ඒ "ම න ය ව ල" යන අකුරු; යථාක්‍රමම්, පිළිවෙළින්, භවන්ති, වෙත්. "කිං+හමලයති" යන තන්හි මකාරය

---

* මේ පාඨයෝ බොහෝ පොත්හි නොදක්නා ලැබෙත්. ඇතැම් පොත්හි "වා පදුන්නෙ" යනු ද "වඟේ වඟීනනඃ" යනු ද සූත්‍රවශයෙන් දක්නා ලැබෙති. මේ පාඨ වහංකි මෙහි අනුවර්ත වා ශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථා වාචිත්වය හා ආදෙශ පරිපවිය වණ්ණනා කරණු පිණිස පසුව යොදනලද පාඨයයි හැඟේ.

a. "ඩෙණාඃ කුක්ටුඝවා ඝරි" ඩකාරණකාරයොඃ ශෂසෙ පරෙ කුක්ටුඝාවාඝමෙඉ වාඝනඃ. ප්‍රාඩ්+ෂෂඨඃ-ප්‍රාඩ්ඝෂෂඨඃ. ප්‍රාඩ්ෂෂඨඃ, සුගණ්+ෂෂඨඃ- සුගණ්ට්ෂෂඨඃ, සුගණ්ෂෂඨඃ.

57. මඃ සවරෙ. (මඃ 1, 1; සවරෙ 7, 1;)

b. අනුස්වාරස්‍ය මකාඝරා භවති සවරෙ පරෙ. කිං+අසති- කිමසති.

58. ඃ ඡඳසි. (ඃ 2, 1; ඡඳසි 7, 1;)

පරකොට ඇති හකාරය පරනිමිත්තෙකන් අනුස්වාරයට මකාරව "කිමහමලයති" යනු වේ. "කිං+හනුතෙ" යනාදියෙහි නකාර යකාර වකාර ලකාර පරකොට ඇති හකාරය පරනිමිත්තෙකන් අනුස්වාරයට "න ය ව ල" යන අක්ෂර ආදෙශවීමෙන් "කිනහනුතෙ, කිමෙය්‍යඃ, කිමෙහවලයති, කිමෙලහලාදයති" යනු වේ. මෙහි ශෙෂ වූ සිඩියක් දක්වන්නාහු "ඩණොඃ" යනාදි පාණිනීය සූත්‍ර වෘත්ති කිහු.

a. ඝරි, ඝර්ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ඩෙණාඃ, ඩකාරණකාර දෙකට; වා, විකල්පයෙන්; කුක්ටුක්, කුක්ටුක් යන ආගම දෙක වෙත්. ෂෂසෙ පරෙ, ශෂස යන වර්ණත්‍රය පරකල්හි; ඩකාර ණකාරයොඃ, ඩකාරණකාරදෙකට; වා, විකල්පයෙන්; කුක්ටුගෙඉ ආගමෙඉ, "කුක්ටුක්" යන ආගම දෙක; භවතඃ, වෙත්. "ප්‍රාඩ්+ ෂඨඃ" යන තන්හි ඩකාරයට "කුක්" ආගමව "ප්‍රාඩ්ඝෂඨඃ" යනු ද විකල්පයෙන් "ප්‍රාඩ්ෂඨඃ" යනු ද "සුගණ්+ෂඨඃ" යන තන්හි ණකාරයට "ටුක්" ආගමව "සුගණ්ට්ෂඨඃ" යනු ද විකල්පයෙන් "සුගණ්ෂඨඃ" යනු ද වේ. ("කුක්ටුක්" දෙකේ උකාර කකාර ඉත් අකුරු සි. ඉන් උකාරය සුඛොච්චාරණය පිණිස ද, කකාරය ස්ථාන නියමය පිණිස ද වේ. එනම් ඩකාර ණකාර දෙදෙනාගේ අන්ත යෙහි කිරිම සි. "ඝර්" යනු පාණිනීයප්‍රත්‍යාහාර සංඥවෙකි, ඒ මෙහි ඝසප්‍රත්‍යාහාර වඝයෙන් ගතයුතුසි.

57. (අනුස්වාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; මඃ, (අනුස්වාරයට) මකාරය වේ.

b. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; අනුස්වාරස්‍ය, අනුස්වාර යට; මකාරඃ භවති, මකාරය වේ. "කිං+අසති" යන තන්හි "කිමසති" යනු වේ. (මේ සූත්‍රය බොහෝ පොත්හි නොදක්නා ලැබේ.)

58. (ඃආදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) ඡඳසි, වෙදවිෂයෙහි; ඃ, (අනුස්වා රය "ඃ" යන්නට පැමිණේ.)

a. **අනුස්වාරශ්ෂෂසහි ුකාරමාපද්‍යතෙ ශෂසහරෙළුපු පර තෘ. චතුඝන්ිංශමාජිනෘ, සාමයජූංෂි, වයංසොමෘ, සිංහ්‍යසි, දෙවානාංරාජා.**

ඉති ව්‍යඤ්ජනසන්ධිප්‍රක්‍රියා.

---

b. **අථ විසර්ගසන්ධිර්නිගද්‍යතෙ.**

59. **විසර්ජනීයස්‍ය සෘ.** (විසර්ජනීයස්‍ය 6, 1; සෘ 1, 1;)

c. **විසර්ජනීයස්‍ය සකාරෙ භවති ඛසෙ පරෙ. කෘ+තනොති–කස්තනොති.**

60. **ශෂසෙ වා.** (ශෂසෙ 7, 1; වා 1, 1;)

---

a. ශෂසහරෙළුපු පරතෘ, ශෂසහරෙළු යන මොවුන් පර කල්හි; අනුස්වාරෘ, අනුස්වාරය තෙම; ුකාරම් ආපද්‍යතෙ, "ුං" යන ආදෙශයට පැමිණේ. "චතුඝත්‍රිං ශවාජිනෘ" යන තන්හි "චතුස්ත්‍රි ුංශවාජිනෘ" යනු ද, "සාමයජූං+ෂි" යන තන්හ "සාමයජූංෂි" යනු ද, "වයං+සොමෘ" යන තන්හි "වයංසොමෘ" යනු ද, "සිං+ හ්‍යසි" යන තන්හි "සිංහ්‍යසි" යනු ද, "දෙවානාං+රාජා" යන තන්හි "දෙවානාංරාජා" යනු ද වේ.

ව්‍යඤ්ජනසන්ධිප්‍රක්‍රියාවේ ව්‍යාඛ්‍යාවයි.

---

a. අථ, (ව්‍යඤ්ජනසන්ධිප්‍රක්‍රියාවට) අනතුරුව; විසර්ගසන්ධිෘ, විසර්ග සන්ධිය; නිගද්‍යතෙ, ප්‍රකාශකරණු ලැබේ.

59. (සකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර යි.) විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; සෘ, (ඛස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි) සකාරාදෙශ වේ.

b. ඛසෙ පරෙ, ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ග යට; සකාරෘ භවති, සකාරාදෙශ වේ. "කෘ+තනොති" යන තන්හි විසර්ගයට සකාරව "කස්තනොති" යනු වේ.

60. (සකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ශෂසෙ, ශසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන් (විසර්ගයට සකාරය) වේ.

a. **විසර්ජනීයස්‍ය වා සකාරෝ භවති ශෂසෙ පරෙ. කඃශෙ තෙ-කඃ ශෙතෙ: කඃෂෂ්ඨඃ-කඃ ෂෂ්ඨඃ: කඃසාධ්‍යඃ-කඃසාධ්‍යඃ.**

61. කුපෙවාඃ 8 ක 8 පෙ වා.

(කුපෙවාඃ 6, 2; 8ක 8පෙ 1, 2; වා 1, 1;)

b. **විසර්ජනීයස්‍ය කවර්ගීපවර්ගීසම්බන්ධිනි ඛසෙපරෙ8ක8පෙ වා භවතඃ. කපාවුච්චාරණාර්ථෙ, කඃකරොති-කඃ කරොති: කඃඛනති-කඃ ඛනති; කඃපචති-කඃ පචති; කඃඵලති-කඃ ඵලති.**

---

a. ශෂසෙ පරෙ, ශෂප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගීයට; වා, විකල්පයෙන්; සකාරඃ භවති, සකාරය වේ. "කඃ+ශෙතෙ" යන තන්හි "කශෙශතෙ" යනු ද, විකල්පයෙන් "කඃ ශෙතෙ" යනු ද, "කඃ+ෂෂ්ඨඃ" යන තන්හි "කෂෂෂ්ඨඃ" යනු ද, විකල්පයෙන් "කඃ ෂෂ්ඨඃ" යනු ද, "කඃ+සාධ්‍යඃ" යන තන්හි "කසසාධ්‍යඃ" යනු ද, විකල්පයෙන් "කඃ සාධ්‍යඃ" යනු ද වේ. (මෙහි "කශෙශතෙ, කෂ්ෂ්ඨඃ" යන දෙතන්හි මේ සූත්‍රයෙන් වූ සකාර යට ශකාර සංයොගයෙන් හා ෂකාරසංයොගයෙන් ශකාර ෂකාර වීමෙන් සිඛ සි. තවද "ඛ ඵ ඡ ඨ ථ ච ට ත ක ප" යන අකුරු පර කල්හි විසර්ගීයට සකාරාදෙශය නිත්‍යයෙන් ද; "ශෂස" යන මොවුන් පරකල්හි විකල්පයෙන් ද වේ.

61. (ජිහ්වාමූලීය උපධ්මානීයාදෙශවිධි සූත්‍ර සි) කුපෙවාඃ, කවර්ගී පවර්ගී දෙක සම්බන්ධි (ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි); වා, විකල්ප යෙන්; 8ක8පෙ, (විසර්ගීයට) ජිහ්වාමූලීය උපධ්මානීය දෙකවෙත්.

b. කවර්ගීපවර්ගී සම්බන්ධිනි, කවර්ගීපවර්ගීදෙක සම්බන්ධි වූ; ඛසෙ පරෙ, ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගීයට; වා, විකල්පයෙන්; 8ක8පෙ, ජිහ්වාමූලීය උපධ්මානීය දෙක වෙත්. කපෙ, කකාරපකාරදෙක; උච්චාරණාර්ථෙ, උසුරුවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තාහ. "කඃ+කරොති" යන තන්හි විසර්ගීයට ජිහ්වා මූලීය වීමෙන් "කඃකරොති" යනු ද විකල්පයෙන් "කඃ කරොති" යනු ද, එවස්ම "කඃ+ඛනති" යන තන්හි "කඃඛනති" යනු ද විකල් පයෙන් "කඃ ඛනති" යනු ද, "කඃ+පචති" යන තන්හි විසර්ගීයට උපධ්මානීය වීමෙන් "කඃපචති" යනු ද, විකල්පයෙන් "කඃපචති" යනු ද, එසේම "කඃ+ඵලති" යන තන්හි "කඃඵලති" යනු ද "කඃ ඵලති" යනු ද වේ.

a. "වාචස්පත්‍යාදයඃ සංඥාශබ්ද නිපාත්‍යාඛ්‍යාඃ"–වාච ස්පතිඃ, වෘහස්පතිඃ, කාරස්කරඃ, පාරස්කරඃ, හාස්කරඃ, තස්කරඃ, හරිශ්චන්ද්‍රඃ. "තවෘහතොඃ කරපත්‍යොශ්චෞරදෙවතයොඃ සුට් තලොපශ්ච."

පූර්වසූත්‍රොක්ත ඛසප්‍රත්‍යාහාරයට ඇතුළත් අකුරු වලින් "කඛ" දෙක පරකල්හි විසර්ගයට ජිහ්වාමූලීය හා "පඵ" දෙක පරකල්හි උපධ්මානීය ද විකල්පයෙන් වේ.

a. වාචස්පත්‍යාදයඃ, "වාචස්පති" ශබ්දය ආදිකොට ඇත්තාවූ; සංඥාශබ්දඃ, සංඥාශබ්දයෝ; නිපාතාත්, නිපාතන විධියෙන්; සාධවඃ, සාධුහු වෙත්. "වාචඃ+පතිඃ" යන තන්හි "වාචස්පතිඃ" යනු ද, "වෘහත්+පතිඃ" යන තන්හි "වෘහස්පතිඃ" යනු ද, "කාර+කරඃ" යන තන්හි "කාරස්කරඃ" යනු ද, "පාර+කරඃ" යන තන්හි "පරස්කරඃ" යනු ද, "හා+කරඃ" යන තන්හි "හාස්කරඃ" යනු ද, "තත්+කරඃ" යන තන්හි "තස්කරඃ" යනු ද "හරි+චන්ද්‍රඃ" යන තන්හි "හරිශ්චන්ද්‍රඃ" යනු ද වේ. චෞරදෙවතයොඃ, චෞරාඪදෙවතාඪ දෙක්හි; කර පත්‍යොඃ, කර පති ශබ්ද දෙකට; සුට්, සුට් ආගමය ද; තවෘහතොඃ, තත් ශබ්ද වෘහත් ශබ්ද දෙදෙනාගේ; තලොපශ්ච, තකාරලොය ද වේ.

"වාචස්පති" ශබ්දාදියෙහි සකාරය පිළිබඳ විසර්ගයට ජිහ්වා මූලීය උපධ්මානීය දෙක කිරීමට නිමිති ඇතත් එසේ නොකටයුතු බව ද, ඔවුහු නිපාතනවිධියෙන් සාධුහුයයි සැලකියයුතු බව ද මෙහි කිහු. "නිපාතනාදිෂ්ටසිද්ධිඃ– යල්ලක්ෂණෙන්‍යානුත්පත්තං තත් සිද්ධං නිපාතනාත් සිධ්‍යති" යන භාෂ්‍යොක්තියෙන් නිපාතන ලක්ෂණ ප්‍රකාශිතයි. එනම්, සූත්‍රලක්ෂණයෙන් ව්‍යාකරණයෙහි යමක් නූපන් නේ නම් ඒ සියල්ල නිපාතනයෙන් සිධ්‍යය යනුයි. භාෂාවෙහි ඒ ඒ සූත්‍රවිධිවලට ඇතුළත් නොව තන්හි තන්හි විද්‍යමාන සඤ්ඤාදිය සිධ්‍යවරූපයෙන් නිපදවා ගැණීමට විධාන කිරීම් වශයෙන් ව්‍යාකරණ කතෘවරයෝ නිපාතනසූත්‍රයයි කොටසක් හදුලෝ. මේද ඇතැම් පොත්හි සූත්‍රයක් වශයෙන්ද ඇතැම් පොත්හි වෘත්තිපාඨ යක් වශයෙන්ද ප්‍රකාශිතයි. එබැවින් මේ "වාචස්පති" යනාදියද එසේ නිපාතනයෙන් සිධ්‍යයි. ඒ සිධ්‍යෙහිදී චෞරාඪදෙවතාඪ වාචක තන්හි "කර, පති" ශබ්ද දෙදෙනාගේ ආදියෙහි සකාරාගම ද "තත්, වෘහත්" ශබ්දයන්ගේ තකාර ලොපය ද වීමෙන් "තස්කරඃ, වෘහස්පතිඃ"යි සිධ්‍යයි.

62. අහෙනාරොරාත්‍රිෂු.

(අහ්නඃ 6, 1; රඃ 1, 1; අරාත්‍රිෂු 7, 3;)

a. අහෙනා විසර්ජනීයස්‍ය පදෘතෙන රො භවති රාත්‍ර්‍යාදි වර්ජිතෙෂු පරතඃ. අහඃ+පතිඃ-අහර්පතිඃ, අහඃ+ගණඃ-අහර්ගණඃ, අහඃ+අත්‍ර-අහරත්‍ර, "අරාත්‍රිෂු" නි විශෙෂණාත්-අහඃ+රථනතරම්-අහොරථනතරම්. රූපරාත්‍රිරථනතරෙෂු න රෙථ ඉත්‍යාදි.

63. අතොත්‍යුඃ. (අතඃ 5, 1; අති 7, 1; උඃ 1, 1;)

---

62. (රකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) අරාත්‍රිෂු, රාත්‍රිශබ්දාදිය තොර කොට ඇත්තවුන් පරකල්හි; අහ්නඃ, අහන් ශබ්දය සම්බන්ධි විසර්ගයට; රඃ, රකාරාදෙශ වේ.

a. රාත්‍ර්‍යාදිවර්ජිතෙෂු, රාත්‍රිශබ්දාදිය තොරකොට ඇත්තවුන්; පරතඃ, පරකල්හි; අහ්නඃ, අහන් ශබ්දය සම්බන්ධිවූ; පදෘතෙන, පදෘන්තයෙහි වූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; රඃ භවති, රකාරාදෙශ වේ. "අහඃ+පතිඃ" යන තන්හි "අහර්පතිඃ" යනු ද "අහඃ+ගණඃ" යන තන්හි "අහර්ගණඃ" යනු ද, "අහඃ+අත්‍ර" යන තන්හි "අහරත්‍ර" යනු ද වේ. අරාත්‍රිෂු ඉති, "අරාත්‍රිෂු" කියා හෙවත් රාත්‍රිශබ්දාදිය තොරකොට ඇත්තවුන් පරකල්හි යයි; විශෙෂණාත්, විශෙෂණයෙන්, හෙවත් වෙන් කොට කීමෙන්; "අහඃ+රාත්‍රම්" යන තන්හි "අහොරාත්‍රම්" යනු ද "අහඃ+රූපම්" යන තන්හි "අහොරූපම්" යනු ද, "අහඃ+රථනතරම්" යන තන්හි "අහොරථනතරම්" යනුද වේ. රූපරාත්‍රිරථනතරෙෂු, "රූප රාත්‍රි රථනතර" යන මේ ශබ්දයන් පරකල්හි; නරෙඑඃ, රෙඑය නොවේ. ඉත්‍යාදි මේ ආදිය වේ.

මෙහි කියනලද "අහන්" ශබ්දය සම්බන්ධි විසර්ගය නම් "අහ්නඃ සඃ" යන සූත්‍රයෙන් "අහන්" ශබ්දයාගේ නකාරයට ආදෙශ වූ සකාරයට "ස්‍රෝර්විසර්ගඃ" යන සූත්‍රයෙන්වූ විසර්ගයයි. ඒ විසර්ගයට "රූප, රාත්‍රි, රථනතර" යන මොවුන් හැර අනිකක් පරකල්හි රකාරය වේ. "රූප" ශබ්දාදිය පරකල්හි අනතුරු වක්‍ෂ්‍යමාණ සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. විසර්ගයට වන්නාවූ-සකාරාදෙශ ජිහ්වාමූලීය උපධ්මානීය උකාරාදෙශ ලොපශ් යන විධි මේ සූත්‍ර විධියෙන් ප්‍රතිෂිඛයි. "අහන්" ශබ්දය සම්බන්ධිවිසර්ගයට මේ විධි නොව රකාරවිධිය ම වේ.

63. (උකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) අති, අකාරයා පරකල්හි; අතඃ, අකාරයා කෙරෙන් පර (විසර්ගයට;) උඃ, උකාරය වේ.

a. **අකාරාත් පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය උකාරෙ භවති අති පරතෘ. "එදෙතොතෘ" (26 ප්‍ර: සූ:) කෘ+අඃ-කොඃ.**

64. හබෙ. (හබෙ 7, 1;)

b. **අකාරාත් පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය උකාරෙ භවති හබෙ පරෙ. කෘ+ගතෘ-කොගතෘ, දෙවඃ+යාති-දෙවොයාති, මනඃ+රථඃ-මනොරථඃ.**

65. ආදබෙ ලොපශ්. (ආත් 5, 1; අබෙ 7, 1; ලොපශ් 1, 1;)

---

a. අති පරතෘ, අකාරය පරකල්හි; අකාරාත් පරස්‍ය, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; උකාරඃ භවති, උකාරා දෙශ වේ. "එදෙතොතෘ" යන සූත්‍රයෙන් (අකාරයට ලොප් වේ.) "කෘ+අඃ" යන තන්හි "කොඃ" යනු වේ.

අකාර දෙකක් අතර සිටි විසර්ගයට මේ සූත්‍රයෙන් උකාරා දෙශය නියමිතයි. "කෘ+අඃ" යන තන්හි කකාරසථ අකාරයට හා "අඃ" යන්නේ අකාරයටද අතර සිටි විසර්ගයට මේ සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. නැවත ඒ උකාරයත් සමග පූර්ව අකාරයට "උඔ" යන සූත්‍රයෙන් ඔකාරය හා ඉන් පර අකාරයට "එදෙතොතෘ" යන සූත්‍රයෙන් ලොපයද වීමෙන් "කොඃ" යනු සිඛයි.

64. (උකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) හබෙ, හබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි (අකාරයා කෙරෙන් පර විසර්ගයට උකාරය වේ.)

b. හබෙ පරෙ, හබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අකාරාත් පරස්‍ය, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; උකාරඃ භවති, උකාරය වේ. "කෘ+ගතෘ" යන තන්හි "කොගතෘ" යනුද, "දෙවඃ+යාති" යන තන්හි "දෙවොයාති" යනු ද, "මනඃ+රථඃ" යන තන්හි "මනොරථඃ" යනු ද වේ.

"හයවරල ඤණනඩම ඣඵධඝභ ජඛදගබ" යන වර්ණයන් ගෙන් කිසිවක් පරකල්හි අකාරයා කෙරෙන් පර විසර්ගයට උකාරය වේ. මේ සූත්‍රය පූර්වසූත්‍රය හා එකයොග නොකෙළේ මෙහි අනිතෘ බවක් දැක්වීම පිණිසයි; එබැවින් "උෂර්බුධඃ" යනාදි සම හර තන්හි විසර්ගයට උකාරය නොවන්නබව සූචිතයි.

65. (ලොපශ්විධිසූත්‍රයි.) අබෙ, අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ආත්, අවර්ණීයා කෙරෙන් පර විසර්ගයට; ලොපශ්, (ලොපශ් යන් නෙන්) ලොප් වේ.

a. අවණ්ණාත් පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය ලොපශ් භවත්‍යඛෙ පරෙ. දෙවාඃ+අත්‍ර දෙවාඅත්‍ර, වාතාඃ+වාතාඃ-වාතාවාතාඃ.

66. සවරෙ යඞ්කං වා. (සවරෙ 7, 1; යඞ්කං 1, 1; වා 1, 1;)

b. අවණ්ණාත් පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය යඞ්කං වා භවති සවරෙ පරෙ. දෙවාඃ+අත්‍ර-දෙවායත්‍ර, දෙවාඅත්‍ර.

---

a. අඛෙ පරෙ, අඛ්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අවණ්ණාතපරස්‍ය, අවණ්ණයා කෙරෙන් පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; ලොපශ්භවති, ලොපශ් වේ. "දෙවාඃ+අත්‍ර" යන තන්හි "දෙවාඅත්‍ර" යනුද, "වතාඃ+වාතාඃ" යන තන්හි "වාතාවාතාඃ" යනු ද වේ.

අඛ්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි අවණ්ණයාකෙරෙන් පර විසර්ගයට මේ සූත්‍රයෙන් ලොපය වේ. එහෙත් පූර්‍වසූත්‍රවයෙහි නිමිති ඇති තන්හි උකාරයම වේ. මෙසේ වන්නේ මේ විධානයන්ගේ සාවකාශ නිරවකාශ භාවයෙනි. ලොපශ් විධිය සාවකාශ ද, උකාරවිධිය නිරවකාශ ද වේ. "සාවකාශවිධිභ්‍යසතු බලී නිරවකාශකඃ" යනු හෙයින් සාවකාශවිධියට වඩා නිරවකාශවිධිය බලවත් වේ. පූර්‍වවිධියකට අවකාශ ඇති විධිය සාවකාශ නම් ද, පූර්‍ව විධියකට අවකාශ නැති විධිය නිරවකාශ නම්ද වේ. මේ සූත්‍රයෙහි නිමිති පූර්‍වසූත්‍රවයෙන් විහිත උකාර විධිය වීමට ද ඉඩ ඇති බැවින් මේ සාවකාශයි. මේ සූත්‍රයෙන් විසර්ගලොපනීය ස්ථාන නම්-අයන්නෙන්පර විසර්ගයට "ආ ඉ ඊ උ ඌ ඍ ඎ ඏ ඐ ඔ ඖ" යන මොවුන් පරකල්හි ද, ආයන්නෙන් පර විසර්ගයට අයන්න පටන් බයන්න අවසන්කොට ඇති අකුරු සූතිසෙන් එකක් පරකල්හිද ලොප් වේ.

66. (යකාරාදෙශධිධිසූත්‍රයි.) සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; යඞ්කම්, (අවණ්ණයා කෙරෙන් පර විසර්ගයට) යකාරබව වේ.

b. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; අවණ්ණාත් පරස්‍ය, අවණ්ණයා කෙරෙන් පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; වා, විකල්පයෙන්; යඞ්කම්, යකාරබව; භවති, වේ. "දෙවාඃ+අත්‍ර" යන තන්හි "දෙවායත්‍ර" යනු ද, විකල්පයෙන් "දෙවාඅත්‍ර" යනුද වේ.

අකාරාදි සවරයන්ගෙන් එකක් පරකල්හි අකාරයා කෙරෙන් පර විසර්ගයට ද, ආකාරය පවත් ඔඖකාරය කෙළවරකොට ඇති සවර පරකල්හි අකාර ආකාරයන් කෙරෙන් පර විසර්ගයටද විකල්පයෙන් යකාරය වේ. යකාරය නුවූතන්හි පූර්‍වසූත්‍රයෙන් ලොප් වේ.

67. හොඃසඃ. (හොඃසඃ 6, 1;)

a. හො භගො අඝො ඉත්‍යේතෙභ්‍යඃ පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය ලොපඃ භවත්‍යබේ පරෙ. හොඃ+එහි–හොඑහි, භගොඃ–නම ඝෙත–භගොනමඝෙත. අඝොඃ+යාති–අඝොයාති.

68. නාම්නො රඃ. (නාම්නඃ 5, 1; රඃ 1, 1;)

b. නාම්නඃ පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය රෙඵො භවති අබේ පරෙ. අඟනිඃ+අත්‍ර අඟනිරත්‍ර, පටුඃ+ජඝතෙ– පටුඝ්‍යීජතෙ.

---

67. (විසර්ගලොපඃවිධිසූත්‍රයි.) හොඃසඃ, "හොස්" ප්‍රත්‍යාහාරය සම්බන්ධිවූ, හෙවත් "හොස් භගොස් අඝොස්" යන මොවුන් සම්බන්ධිවූ විසර්ගයට (ලොපඃ යන්නෙන් ලොප් වේ.)

a. අබේ පරෙ, අබ්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; හො භගො අඝො ඉති, "හො භගො අඝො" යන; එතඃමාත්, මොහු කෙරෙන්; පරස්‍ය, පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; ලොපඃ භවති, ලොපඃ වේ. "හොඃ+එහි" යන තන්හි "හොඑහි" යනු ද, "භගොඃ+නමඝෙත" යන තන්හි "භගොනමඝෙත" යනු ද, "අඝොඃ+යාති" යන තන්හි "අඝොයාති" යනු ද වේ.

මෙහි "හොස් භගොස් අඝොස්" යන මොවුන්ගේ ආද්‍යන්තවර්ණි වයෙන් ප්‍රත්‍යාහාරය කොට ඡඤෝඃකාවව්‍යානන්ත වශයෙන් "හොඃසඃ" යි එකපදිකසූත්‍රය විරචිතයි. ඇතැම්හෙනෙක් මෙය පවම්‍යන්ත යයිද කීහු. එහෙත් මෙහි "හොස්" යනාදියෙන් පර අන්‍ය විසර්ගයකට කාර්‍යීය නොව ඔවුන්ගේම සකාරය සම්බන්ධි විසර්ගයට වන බැවින් ඡඤ්‍යන්තකිරීම යුක්තතරයි. පාණ්ඩ්‍යාදියෙහි මේ "හොස්" යනාදිය සම්බන්ධි විසර්ගයට ද යකාරය නියම කොට "හොයච්ඡත" යනාදිය උදාහරණ කරණලදී.

68. (රකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) නම්‍නඃ, නාමින් සංඥකසවරයා කෙරෙන් පර (විසර්ගයට); රඃ, (අබ්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි) රෙඵය වේ.

b. අබේ පරෙ, අබ්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; නාම්නඃ පරස්‍ය, නාමින් සවරයා කෙරෙන් පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; රෙඵඃ භවති, රකාරය වේ. "අඟනිඃ+අත්‍ර" යන තන්හි "අඟනිරත්‍ර" යනුද; "පටුඃ+යජෙතෙ" යන තන්හි "පටුඝ්‍යීජතෙ" යනු ද වේ.

69. රෙඵප්‍රකෘතිකස්‍ය ඛපෙ වා.

(රෙඵප්‍රකෘතිකස්‍ය 6, 1; ඛපෙ 7, 1; වා 1, 1;)

a. නාම්නඃ පරස්‍ය රෙඵප්‍රකෘතිකස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය ඛපෙ පරෙ වා රෙඵො භවති. ගීඃ+පතිඃ-ගීර්පතිඃ-ගීෂ්පතිඃ, ධූඃ+පතිඃ-ධූර්පතිඃ-ධූෂ්පතිඃ.

70. රඃ. (රඃ 6, 1;)

b. රෙඵසම්බන්ධිනො විසර්ජනීයස්‍ය රෙඵො භවති අබෙ පරෙ. ප්‍රාතඃ+අත්‍ර-ප්‍රාතරත්‍ර, අනතඃ+ගතඃ-අනතගතඃ.

අයන්න පටන් බයන්න තෙක් ඇති අකුරුවලින් කිසිවක් පර කල්හි ඉයන්න පටන් ඔයන්න තෙක් ඇති අකුරුවලින් පර විසර්ගයට රකාරාදෙශය වේ.

69. (රෙඵාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඛපෙ, ඛපප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; රෙඵප්‍රකෘතිකස්‍ය, රෙඵය ප්‍රකෘතිකොට ඇත්තාවූ විසර්ගයට; වා, විකල්පයෙන් (රෙඵය වේ.)

a. ඛපෙ පරෙ, ඛපප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; නාම්නඃ පරස්‍ය, නාමින් සවරයා කෙරෙන් පරවූ; රෙඵප්‍රකෘතිකස්‍ය, රෙඵය ප්‍රකෘති කොට ඇත්තාවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; වා, විකල්පයෙන්; රෙඵඃ භවති, රකාරය වේ. "ගීඃ+පතිඃ" යන තන්හි "ගීර්පතිඃ" යනුද, විකල්පයෙන් "ගීෂ්පතිඃ" යනු ද, "ධූඃ+පතිඃ" යන තන්හි "ධූර්පතිඃ" යනු ද, විකල්පසෙන් "ධූෂ්පතිඃ" යනු ද වේ.

මේ සූත්‍රවිධියෙන් පූර්‍වොක්ත සකාර ජිහ්වාමූලීය උපධ්මානීය යන විධි ප්‍රතිෂිධ්‍යයි. රෙඵ ප්‍රකෘතික විසර්ගය නම් රෙඵයට ආදෙශව සිටි විසර්ගයයි. මෙහි රෙඵප්‍රකෘතික විසර්ගයට රෙඵය වේයයි අව්ශෙෂයෙන් කිව ද පාණිනීය වාත්තිකපාඨයෙහි "අහරාදීනාං පත්‍යාදිෂු වා රෙඵඃ"සි නිර්දිෂ්ටයි. "පති" ශබ්දාදිය පරකල්හි "අහන් ගිර් ධුර්" යන ශබ්දයන් සම්බන්ධි විසර්ගයට විකල්පයෙන් රෙඵය වේ යනු මෙහි භාවයයි. මුග්ධබොධවෘත්තියෙහි ද මේ මෙසේම කියනලදී. එහි වනාහි සමාසය ඇතිතැන්හි මේ කාර්‍ය්‍ය වේයයි ද විශෙෂිතයි.

70. (රෙඵාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) රඃ, (අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි රෙඵ සම්බන්ධි විසර්ගයට (රෙඵය වේ.)

b. අබෙ පරෙ, අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; රෙඵසම්බන්ධිනඃ, රකාරය සම්බන්ධිවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; රෙඵඃ භවති, රකාරය වේ. "ප්‍රාතඃ+අත්‍ර" යන තන්හි "ප්‍රාතරත්‍ර" යනු ද, "අනතඃ+ගතඃ" යන

71. රි ලොපො දීඝීශව.

(රි 7, 1; ලොපඃ 1, 1; දීඝීඃ 1, 1; ව 1, 1;)

a. රෙඵස්‍ය පෙඵේ පරෙ ලොපො භවති පූර්‍වස්‍ය ච දීඝීඃ. පුනඃ+රමතෙ-පුනාරමතෙ, ශකතීඃ+රූපාතමනා භාති-ශකතී රූපාතමනා භාති.

72. සෙඝොඪසෙ. (සෙඝොත් 5, 1; හසෙ 7, 1;)

b. සඝබ්දදෙඝශබ්දාච්ච පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය ලොපශ් භවති හසෙ පරෙ. සඃ+චරති-සචරති, එෂඃ+හසති-එෂහසති.

තන්හි "අනතගීතඃ" යනු ද වේ. (අබප්‍රත්‍යාහාරයෙහි අකුරක් පරවූ තන්හි රකාරයට ආදෙශව සිටි විසඟීයට නැවතත් රකාරය අවිකල්පයෙන් වේයයි කියනලදී. මේ සූත්‍රවිධියෙන් පූර්‍වෝක්ත උකාර විධිය ප්‍රතිෂිඛයි.)

71. (ලොප හා දීඝීවිධිසූත්‍රයි.) රි, රකාරය පරකල්හි; ලොපඃ, (රකාරයට) ලොප් වේ; දීඝීශව, (පූර්‍වයට) දීඝීද වේ.

a. රෙඵේ පරෙ, රකාරය පරකල්හි; රෙඵස්‍ය, රෙඵයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; දීඝීශව; දීඝීද වේ. "පුනඃ+රමතෙ" යන තන්හි "පුනාරමතෙ" යනු ද, "ශකතීඃ-රූපාතමනා භාති" යන තන්හි "ශකතීරූපාතමනා භාති" යනු ද වේ.

මෙහි රකාරය පරනිමිත්තෙනන් පූර්‍වරකාරයට ලොපය හා ඉන් පූර්‍වව සිටි සවරයට දීඝීය ද නියමිතයි. මුඟධබොධව්‍යාකරණාදියෙහි මේ හා විධ්‍යනතරයකින් ද සූත්‍රය රචනාකොට ඍකාරය පරකල්හි ඍකාර ලොපය ද වේයයි "රුඃඍඃ" යනාදිය උදාහරණ කරණලදී. මෙහි ද ආඛ්‍යාතප්‍රක්‍රියායෙහි "ඕසො ලොපො දීඝීශව" යන සූත්‍රයෙන් ඒ නියමිතයි.

72. (විසඟීලොපශ්විධිසූත්‍රයි.) හසෙ, හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; සෛඝාත්, "ස" ශබ්දයෙන් හා "එෂ" ශබ්දයෙන් (පරවූ විසඟීයට ලොපශ් වේ.)

b. හසෙ පරෙ, හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; සඝබ්දාත්, "ස" ශබ්දයා කෙරෙන්ද; එෂශබ්දාච්ච, "එෂ" ශබ්දයාකෙරෙන්ද; පරස්‍ය, පරවූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසඟීයට; ලොපශ්භවති, ලොපශ් ඇත්නෙන් ලොප් වේ. "සඃ+චරති" යන තන්හි "සචරති"

a. සෛෂාදිති සංහිතා සමාසෙ'ඝානෙ'ඝටමානා, සා "සෛෂදෘශරථිරාම" ඉත්‍යාදෞ පාදපූරණෙ සඤ්ඥාපාඥෙයා.

b. සෛෂ දෘශරථි රාමඃ සෛෂ රාජා යුධිෂ්ඨිරඃ,
සෛෂ ඛණෙෝ මහාත්‍යාගී සෛෂ හිමෝ මහාබලඃ.

යනු ද, "එෂඃ+හසති" යන තන්හි "එෂහසති" යනු ද වේ. ("තත්" ශබ්ද ප්‍රථමෛකවචනය වූ "සඃ"යන රූපයෙහි හා "එතත්" ශබ්ද ප්‍රථමෛකවචනයවූ "එෂඃ" යන රූපයෙහි විසර්ගයට හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි මේ සූත්‍රයෙන් ලොප් වේ. මේ සූත්‍රය අවිශෙෂයෙන් කිවද මුග්ධබොධාදියෙහි යථොක්ත ශබ්දවය නඤ් නිපාත යෙන් හා "අක්" යන්නෙන් යුක්ත තන්හි මේ විධිය නොවේයයි කියා -"අසඃ ශිවඃ, එෂඤොරුද්‍රඃ"යි උදාහරණ කරණලදි. මෙහි "අසඃ" යන තන්හි "නඤ්" නිපත යුක්ත බැවින්ද "එෂඤඃ" යන තන්හි "අක්" යන්නෙන් යුක්ත බැවින්ද විසර්ගලොපය නොවීයයි නිර්දිෂ්ටයි.

a. සෛෂාත් ඉති, "සෛෂාත්" යන මෙහි; සමාසෙ අඝානෙ, සමාසය නොකළඝාල්හි; අඝටමානා, නොගැළපෙන්නාවූ; සංහිතා, යම් සංහිතාවක් කරණලද්දී ද; සා, ඕතොමෝ; සෛෂදෘශරථිරාම ඉත්‍යාදෞ, "සෛෂදෘශරථිරාමඃ" යනාදියෙහි; පාදපූරණෙ, ශ්ලොඝ පාදපූරණස්ථානයෙහි; සඤ්ඥාපා, සඤ්ඥිය අර්ථකොට ඇත්තීයයි; ඥෙයා, දතයුතුයි.

"සෛෂාඩසෙ" යන සූත්‍රය ඇතැම් අය "සඃ එෂාත් හසෙ"යි ත්‍රිපද වශයෙන් දක්වූහ. එකල "සඃ" යන්න පචම්‍යන්ත ප්‍රථමානන්ත පදයෙකි. මෙසේ ත්‍රිපද වශයෙන් ගැණීමේදී "සඃඑෂාත්" යන තන්හි විසර්ගයට "ආදබෙ ලොපශ්" යන සූත්‍රයෙන් ලොපශ් වේ. ඒ "ලොපශ්" යන්නෙන් ලොප්වූ පසු එහි සන්ධි ප්‍රතිඝෙධය පැමිණෙත්ම "ඡඤෙවත් සූත්‍රාණි" යන න්‍යායෙන් වෙද විධියක් මෙන් සලකා නැවත සන්ධි කොට සූත්‍රය විරචිතයයි ද, එසේ විරචිතවූයේ (වෙදවිෂයෙහි) ශ්ලොකපාද පූරණ ස්ථානයන්හි මෙබදු සන්ධි බැවින් යයි ද ඔවුන්ගේ මතයයි. ඒ සඤ්ටකිරීම පිණිස "සෛෂදෘශරථි" යනාදි ශ්ලොකය ද නිර්දිෂ්ටයි.

b. සඃ එෂඃ රාමඃ, ඒ මේ රාමතෙමේ; දෘශරථි, දශරථරජහුගේ පුත්‍රයාය; සඃ එෂඃ රාජා, ඒ මේ රජතෙමේ; යුධිෂ්ඨිරඃ, යුධිෂ්ඨිර නම, හෙවත් යුඛයෙහි සථිරය; සඃ එෂඃ ඛණිඃ, ඒ මේ අඞ්ගදෙශාධිපති ඛණිරාජතෙමේ; මහාත්‍යාගී, මහත්වූ ත්‍යාග

73. ඤවිත්‍යනාමිනොඃබෙ ලොපශ්.

(ඤවිත් 7, 1; නාමිනඃ 5, 1; අබෙ 7, 1; ලොපශ් 1) 1;)

a. නාමිනඃ පරස්‍ය විසර්ජනීයස්‍ය ලොපශ් භවති ඤවිදබෙ පරෙ. භූමිඃ+ආදදෙ–භූම්‍යාදදෙ.

b. ඉදුකෘතං ලෞකිකායෙහ තංවෙදෙ බහුලං භවෙත්, සෙමාං භූම්‍යාදදෙ සොෂාම්ත්‍යාදීනාමදුෂ්ටතා.

ශීලීය; සඃ එෂඃ භීමඃ, ඒ මේ භීමපාණ්ඩවතෙමේ; මහා බලඃ, මහත් බල ඇත්තේය. (මේ ශ්ලෝකය අකුරු අටෙන් පාදයක් පිරෙණ අනුෂ්ටුප්ඡන්දසෙහි ශ්ලෝකයෙකි. යථොක්ත සන්ධිය නොකෙළේ නම් ශ්ලෝකපාදය නොපිරේ. එබැවින් ඒ ශ්ලෝක පාද පූරණය සඳහා එහි සන්ධි කරණලදී.)

මෙබඳු වෙදවිධි වහාහි තවත් බොහෝ ඇතිබැවි දැක්වීමට "ඤවිත්‍යනාමිනොඃ" යනාදිය කිහු.

73. (ලොපශ්විධිසූත්‍ර යි.) අබෙ, අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; නාමිනඃ, නාමින් සවරයාකෙරෙන් පර වූ විසඟීයට; ඤවිත්, කිසි තැනෙක්හි; ලොපශ්, (ලොපශ්" යන්නෙන්) ලොප් වේ.

a. අබෙ පරෙ, අබප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; නාමිනඃ පරස්‍ය, නාමින් සවරයා කෙරෙන් පර වූ; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; ඤවිත්, කිසිතැනෙක්හි; ලොපශ් භවති, ලොපශ් වේ. "භූමිඃ+ආදදෙ" යන තන්හි "භූම්‍යාදදෙ" යනු වේ. (මෙහි විසර්ගයට මේ සූත්‍රයෙහි "ලොපශ්" යන්නෙන් ලොප්කළ කල්හි නැවත සන්ධිවිධානය ප්‍රති ෂිඛවුවත් මේ වෛදික ප්‍රයොග බැවින් මකාරසථ ඊකාරයට යකාරය වීමෙන් "භූම්‍යාදදෙ"සි සිඛ යි.

b. ඉහ, මේ ශාස්ත්‍රයෙහි; ලෞකිකාය, ලෞකික ප්‍රයොගය පිණිස, හෙවත් ලාක්ෂණිකයන් අතර ප්‍රසිඛ වූ උදාහරණ සිඛිය පිණිස; යත්, "සෛෂාත්" යනුවෙන් නිර්දිෂ්ට යම් වෙදවිධියක්; උක්තම්, කියන්නලද්දේද. තත්, එය; වෙදෙ, වෙදවිෂයෙහි; බහුලං, භවෙත්, බහුලවන්නේය; (එනම්) සෙමාම්, "සඃ+ඉමාම්" යන තන්හි "සෙමාම්" යනු ද; භූම්‍යාදදෙ, "භූමිඃ+ආදදෙ" යන තන්හි "භූම්‍යාදදෙ" යනු ද; සොෂාම්, "සඃ උෂාම්" යන තන්හි "සොෂාම්" යනු ද වේ. ඉත්‍යාදීනාම්, මේ ආදීන්ගේ; අදුෂ්ටතා, අදුෂ්ට භාවය වේ, හෙවත් සාධුභාවය වේ.

a. ක්වචිත්ප්‍රවෘත්තේඃ ක්වචිදප්‍රවෘත්තේඃ
ක්වචිද්විභාෂා ක්වචිදන්‍යදෙව,
විධේර්විධානං බහුධා සමීක්ෂ්‍ය
චතුර්විධං බාහුලකං වදන්ති.

මෙහි "සඃ+ඉමාම්" යන තන්හි "ආදඵේ ලොපශ්" යන සූත්‍ර යෙහි "ලොපශ්" යන්නෙන් විසර්ගලොපය වූ කල්හි නැවත සන්ධිය ප්‍රතිෂිද්ධවුවත් වෛදිකප්‍රයොග බැවින් "අ ඉ එ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරව "සෙමාම්"සි සිද්ධ යි. "භූම්‍යාදදෙ" යනු පූර්වෝක්ත යි. "සඃ+ඌෂාම්" යන තන්හි ද විසර්ගලොපයෙන් පසු "ඌඹ" යන සූත්‍ර යෙන් ඔකාරව "සොෂාම්"සි සිද්ධ යි. මේ බාහුලකප්‍රයොගයන් පිළි බඳ හෙද දක්වන්නාහු "ක්වචිත්" යනාදිය කිහු.

a. ක්වචිත්, කිසියම් ප්‍රයොගයෙක්හි; ප්‍රවෘත්තේඃ, (නිෂිද්ධකාර්‍ය්‍ය යාගේ) පැවැත්ම ද හෙවත් පැමිණීම ද; ක්වචිත්, කිසියම් ප්‍රයොග යෙක්හි; අප්‍රවෘත්තේඃ (ප්‍රවර්තමානකාර්‍ය්‍යයාගේ) නොපැවැත්ම ද; ක්වචිත්, කිසියම් ප්‍රයොගයෙක්හි; විභාෂා, (නිත්‍ය විධිහුගේ) විකල්ප ය ද; ක්වචිත්, කිසියම් ප්‍රයොගයෙක්හි; අන්‍යත් එව, (ප්‍රවර්තමාන කාර්‍ය්‍යයෙන්) අනෙකක් ද වේ. විධේඃ, විධිහුගේ හෙවත් ව්‍යාකරණ සූත්‍රයාගේ; විධානම්, කිරීම; බහුධා, බොහෝ පරිද්දෙන්; සමීක්ෂ්‍ය, බලා; බාහුලකම්, බාහුලකවිධිය, හෙවත් වෛදිකප්‍රයොගය; චතුර් විධම්, සිවුවැදෑරුම් සොට; වදන්ති, කියත්.

මෙහි "සෙමාම්" යනාදියෙහි විසර්ගලොපයෙන් පසු ප්‍රතිෂිද්ධ සන්ධිහුගේ ප්‍රාප්තිය ඇතිබැවින් නිෂිද්ධකාර්‍ය්‍යයාගේ ප්‍රවෘත්ති යයි. "භූම්‍යාදදෙ" යනාදියෙහි "නාම්නොරඃ" යන සූත්‍රයෙන් පැමි ණෙන රකාරය නුවූ බැවින් ප්‍රවර්තමානකාර්‍ය්‍යයාගේ අප්‍රවෘත්ති යයි. අකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේ තෘතීයා බහුවචනයෙහි අවිකල්පයෙන් නියමිත "දෙවෛඃ" යනාදි රූප වෙදයෙහි "දෙවෛඃ– දෙවෙභිඃ" සි කරණලද විකල්පය හා "ඝඡසහරෙඵ" යන මොවුන් පරකල්හි "හංසඃ" යනාදියෙහි ඛිත්‍රුවණීයට විකල්පයෙන් ඵ යන්න වීමෙන් "හඵසඃ" යනාදීන් කරණලද විකල්පය ද, "භූම්‍යාදදෙ" යනාදි යෙහි විසර්ගයට පූර්ව නියමිත රකාරය නොව ලොප් වූ බැවින් කියනලද්දෙන් අනෙකක් ද වීය. මෙහිලා පවර්ධ නිරුක්තය ද දක්වන්නාහු "වර්ණාගමඃ" යනාදිය කිහු.

a. වණ්ණාගමෝ වණ්ණවිපරියයෝ ච
මෝ චාපරෝ වණ්ණවිකාරනාසෝ,
ධාතොස්තදත්ථාතිසයෙන යොග-
ස්තදුච්චතෙ පඤ්චවිධං නිරුත්තම්.

b. වණ්ණාගමෝ ගවෙන්ද්‍රාදෝ සිංහෙ වණ්ණවිපරියයඃ
ඡොඩශාදෝ විකාරශ්ච වණ්ණනාශඃ පෘශොදරෙ,
වණ්ණවිකාරනාශාභ්‍යාං ධාතොරතිශයෙන යඃ
යොගඃ ස උච්යතෙ ප්‍රාඥෙර්මයූරභ්‍රමරාදිෂු.

---

a. වණ්ණාගමඃ, වණ්ණාගමය ද; වණ්ණවිපරියයශ්ච, වණ්ණයන්ගේ විපරියාසය ද, හෙවත් වණපෙරැළිය ද; අපරෝ, අන්‍ය වූ; වණ්ණවිකාරනාසෝ, වණ්ණවිකාරය වණ්ණලොපය යන; වෝ ච, දෙක ද; ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; තදත්ථාතිසයෙන, තත්ප්‍රසිද්ධාර්ථාතිසයිත අර්ථානන්තරයක් හා; යොගඃ, යෙදීම ද; (නොහොත්) තදත්ථාතිසයෙන, ඒ වණවිකාර නාශ දෙක කිරීමෙන් ගම්‍යමාන අතිශයාර්ථයක් සමග; යොගඃ, යෙදීම ද (කියා); තත් නිරුක්තම්, ඒ නිරුක්තය; පඤ්චවිධම්, පස්වැදෑරුම් යයි; උච්යතෙ, කියනු ලැබේ.

b. ගවෙන්ද්‍රාදෝ, "ගවෙන්ද්‍ර" ශබ්දාදියෙහි; වණ්ණාගමඃ, වණ්ණාගමය ද; සිංහෙ, සිංහශබ්දයෙහි; වණ්ණවිපරියයඃ, වණ්ණවිපරියාසය ද, ෂොඩශාදෝ, ෂොඩශ ශබ්දාදියෙහි; විකාරශ්ච, වණ්ණවිකාරය ද; පෘෂොදරෙ, පෘෂොදර ශබ්දයෙහි; වණ්ණනාශඃ, වණ්ණලොපය ද වේ. වණ්ණවිකාරනාශාභ්‍යාම්, වණ්ණවිකාර වණ්ණලොප දෙකෙන් (ගම්‍යමාන වූ) ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; අතිශයෙන, අතිශයාර්ථයක් සමග; යඃ යොගඃ, යම් යෙදීමක් වේ ද; සඃ, හෙතෙම; ප්‍රාඥෙඃ, පණ්ඩිතයන් විසින්; මයූරභ්‍රමරාදිෂු, මයූර භ්‍රමර ශබ්දාදියෙහි; උච්යතෙ, කියනු ලැබේ.

චතුර්විධත්වයෙන් කී යථොක්ත බාහුලක විධිය වනාහි වණ්ණාගමාදි වශයෙන් නිර්දිෂ්ට පඤ්චවිධ නිරුක්ත යයි ඇතැම් ආචාර්යයන් විසින් ප්‍රකාශිත යි. එනම්- "නිරුච්යතෙඓසමිනනිති= නිරුක්තම්" යනු හෙයින් මෙහි වණ්ණාගමාදියෙන් අර්ථය නීහරණය කොට කියනු ලබන බැවින් ඒ බාහුලකවිධියට නිරුක්ත යයි කියනු ලැබේ. ඒ පඤ්චවිධ නිරුක්තය හා උදාහරණ දක්වන්නාහු "වණ්ණාගමෝ ගවෙන්ද්‍රාදෝ" යනාදිය කීහු. "වණ්ණාගමය වණ්ණවිපරියාසය වණ්ණවිකාරය වණ්ණනාශය ධාත්වර්ථාතිසයයොගය" යන මොහු පඤ්චවිධනිරුක්තයෝ යි. මෙහි පූර්වෝක්ත ගවෙන්ද්‍රාදි සංහිතාවන් මෙන් ආගමවිධියෙන්

a. (චිනකමහනෙන=චිනඃකමහනෙන, ඟුනඃ ශෙඵං චිත්=ඟුනශ්චිච්ඡෙඵම්.)

b. "ආකබසයොරුඃ" අකාරෙ බසෙ ච පරෙ විසර්ජනීයස්‍ය සහ උඃ ස්‍යාච්චිදභවති. ගුඬඃ+ආතමා-ගුඬොතමා.

සිබවූවෝ වණීාගමයට උදාහරණ සි. "හිංස" යන ධාතුවකෙරෙන් අප්‍රත්‍යය වූ කල්හි හකාර සකාර දෙදෙනාගේ පෙරැළියෙන් "සිංහ" යන රූපය සිබ සි. මෙසේ වණපෙරැළියෙන් සිබවූවෝ වණීව්පය්‍යාසයට උදාහරණ සි. "ෂෂ්+දශ" යන තන්හ "ෂ්" යන්නට උකාරය හා දයන්නට ඩයන්න ද ව්කාරවීමෙන් "ෂොඩශ" යන රූපය සිබ සි. මෙසේ වණීයකට වණීයක් වෙනස්වීමෙන් හෙවත් ආදෙශ වීමෙන් සිබවූවෝ වණීව්කාරයට උදාහරණ සි. "පෘෂත්‡උදරම්" යන තන්හි තකාරලොපයෙන් "පෘෂොදරම්" යනු සිබ සි. මෙසේ වණීයන් ලොප්වීමෙන් සිබවූවෝ වණීනාශයට උදාහරණ සි. "මහ්‍යාමතිශයෙන රෞති" යන වාක්‍යයෙහි හා "භ්‍රමන්නතිශයෙන රෞති" යන වාක්‍යයෙහි "මති භ්‍රමත්" යන ශබ්දවය පුළුකොට ඇති "රු ශබෙද" යන ධාතුවෙන් "ඔ" ප්‍රත්‍යය ව "මති" යන්නේ හකාර ඊකාර දෙකට ඝකාර උකාර දෙක ව්කාර වීමෙන් හා "භ්‍රමත්" යන්නේ තකාර නාශයෙන් "මග්‍රර, භ්‍රමර" ශබ්ද සිද්ධ සි. මෙසේ අතිශයාර්ථයෙන් යුකත වූ ශබ්දයෝ අතිශයාර්ථයොගයට උදාහරණ සි. මෙහි "රු" ධාතුවෙහි විද්‍යමානවූ ශබ්දාර්ථයට අතිශයාර්ථය යුකතවීමෙන් ශිඛින්-ෂට්පද-මය වාච්‍ය වේ. අතිශයාර්ථ යොගයෙන් තොරවූයේ නම් ඒ නාමවය වාච්‍ය නොවේ. මෙසේ හෙසින් ලෞකික විධියෙහි ද මේ බාහුලක විධිය වේ.

a. ("චිත්-කමහනෙන" යන තන්හි සකාරාගම විධියෙන් "චිතඃකමහනෙන" යනු ද "ඟුනඃ ශෙඵං චිත්" යන තන්හි පද ව්පය්‍යාසයෙන් "ඟුනශ්චිච්ඡෙඵම්" යනු ද වේ.)

b. ආත්බසයොඃ, ආකාරය බසප්‍රත්‍යාහාරය යන දෙක පර කල්හි; උඃ, (පරනිමිත්ත සමග විසර්ගයට) උකාරය වේ. ආකාරෙ, ආකාරය ද; බසෙ ච පරෙ, බසප්‍රත්‍යාහාරය ද පරකල්හි; විසර්ජනීයස්‍ය, විසර්ගයට; සහ, පරනිමිත්ත සමග; ක්වචිත්, කිසිතන්හි; උඃ භවති, උකාරය වේ. "ගුඬඃ+ආතමා" යන තන්හි "ගුඬොතමා" යනු වේ. (මේ ද වෛදික ප්‍රයොගයෙකි.) විසර්ගසන්ධිප්‍රක්‍රියා, විසර්ග සන්ධිප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්ත සි.

විසර්ගසන්ධිප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාව

සන්ධිප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාව නිමි.

විභක්තිප්‍රක්‍රියාඛ්‍යාව.

a. **අථ විභක්තිර්විභාව්‍යතෙ, සා ච්ඩා-ස්‍යාදිඝන්‍යාදිශව.**

76. **විභක්ත්‍යන්තං පදම්.** (විභක්ත්‍යන්තම් 1, 1; පදම් 1, 1;)

b. **විභක්ත්‍යන්තං රූපං පදසංඥං භවති. තත්‍ර ස්‍යාදිර්විභක්තිර්නාමෙනා යොජ්‍යතෙ.**

සන්ධිප්‍රක්‍රියාව මෙසේ සැකෙවින් ශෘඳුභාවයට පමුණුවා ඉක්බිති විභක්තිප්‍රක්‍රියාඛ්‍යාව කරන්නාහු "අථ විභක්තිඃ" යනාදිය කිහු.

a. අථ, (සන්ධිප්‍රක්‍රියාවට) අනතුරුව; විභක්තිඃ, විභක්තිප්‍රක්‍රියාව; විභාව්‍යතෙ, ප්‍රකාශකරණුලැබේ, හෙවත් කියනු ලැබේ. සා, ඒ විභක්ති තොමෝ; ච්ඩා, දෙවැදෑරුම් වේ. එනම්-ස්‍යාදිඃ, සිආදියද; ත්‍යාදිශව, තිආදිය ද කියාසි.

"විභජ්‍යතෙනෙන පෘථක්ක්‍රියතෙනෙන සඞ්ඛ්‍යාකර්මාදයොර්ථා යයා සා= විභක්තිඃ" යනු "විභක්ති" යන සංඥා නාමයාගේ නිර්වචනයි. ඒ ඒ නාමයන් පිළිබඳ වූ එකත්වාදිසඞ්ඛ්‍යාර්ථ හා කර්මාදි අර්ථ යමකින් බෙදනුලැබෙත් නම් ඒවිභක්ති නම් වේ යනු එහි අර්ථයි. මේ විභක්ති විධියෙහි ඇතුළත් ශබ්දයෝ වනාහි සවරූපතහසාන්නත්වශයෙන් දෙපරිදි වූවෝ ද, පුංසත්‍රීනපුංසකත්වශයෙන් තෙපරිදි වූවෝ ද, මෙහි වර්ණනා කරණු ලැබෙත්. ඔවුන්ගේ එකත්වාදිසඞ්ඛ්‍යාර්ථ හා කර්මාදි අර්ථ ද වක්ෂ්‍යමාණ "සි ඔ ජස්" යනාදියෙන් බෙදනු ලැබෙති, එබැවින් ඒ "සි" ආදියට හා තදාශ්‍රිතපදයන්ට ද විභක්තියයි ව්‍යවහාර කරණුලැබේ. ආඛ්‍යාතයෙහි වූකලි ඒ ඒ ධාතූන් පිළිබඳවූ වර්තමානාදිභෙද සහගත අර්ථසමූහය "තිප් තස් අන්ති" යනාදියෙන් බෙදනුලබන බැවින් ඔවුන්ට ද විභක්තියයි කියනු ලැබේ. මේ නාම විභක්තිවිධිය ප්‍රකාශකරන්නාහු "විභක්ත්‍යන්තං පදම්" යනාදිය කිහු.

76. (පදසංඥාසූත්‍රයි) විභක්ත්‍යන්තම්, විභක්තියක් අන්තකොට ඇත්තේ; පදම්, පද නම් වේ.

b. විභක්ත්‍යන්තම්, විභක්තියක් අන්තකොට ඇත්තාවූ; රූපං, ශබ්දරූපය, පදසංඥං භවති, පදසංඥ වේ. තත්‍ර, ඒ විභක්ති දෙකොටස අතුරෙන්; ස්‍යාදිඃ විභක්තිඃ. සි ආදි විභක්ති සමූහය; නාම්නඃ, නාමයා කෙරෙන්; යොජ්‍යතෙ, යොදනු ලැබේ.

77. අවිහකති නාම. (අවිහකති 1, 1; නාම 1, 1;)

a. විභක්තිරහිතං ධාතුවර්ජිතඤ්චාජීවච්ඡබ්දරූපං නාමෝ වුත්තෝ. කෘත්තද්ධිතසමාසාශ්ච. ප්‍රාතිපදිකඤ්ච සංඥා ඉති කෙචිත්.

---

77. (නාමසංඥාසූත්‍රයි.) අවිභක්ති, විභක්ති රහිතවූ ශබ්දරූපය; නාම, නාම නම් වේ.

a. විභක්තිරහිතම්, විභක්ති විරහිතවූ ද, හෙවත් විභක්ත්‍යන්ත නොවූ ද; ධාතුවර්ජිතඤ්ච, ධාතුසංඥාවෙන් නොරක්කරණලද්දාවූ ද; අජීවත්, අජීයෙන් යුතුකවූ; ශබ්දරූපම්, ශබ්දස්වරූපය; නාම උච්‍යතෙ, නාමයයි කියනුලැබේ. කෘත්තද්ධිතසමාසාශ්ච, කෘදන්ත තද්ධිතාන්ත සමාසාන්තයෝ ද නාම නම් වෙත්; ප්‍රාතිපදිකසංඥාඃ ඉති, ප්‍රාතිපදික සංඥා ඇත්තාහුයයි; කෙවිත්, සමහරු කියත්.

මෙහි විභක්තිරහිත ශබ්දස්වරූපය නාමයයි සූත්‍රොක්තයි, එය පාණිනීයාදියෙහි නිර්දිෂ්ටලක්ෂණානුසාරයෙන් විස්තරකරන්නාවූ වාර්තිකයෝ "විභක්තිරහිතම්"යනාදිය කීහු. සූත්‍රයෙහි "අවිභක්ති" යන පදය පයිදෘසභාවයෙහි වූ "නඤ්" නිපාතය සමග සමසන බැවින් "පයිදෘසඃ සදෘගග්‍රාහී" යනාදි නියමයෙන් විභක්තියට සමාන වූ ශබ්දස්වරූපය නාමයයි තට්ටීකාදියෙහි ප්‍රකාශිතයි, වෘත්තියෙහි-විභක්තියෙන් තොරවූ ද ධාතුවෙන් තොරවූ ද අජීවත් ශබ්දස්වරූපය නාමයයි කීහු. එනම්-කෙවල ධාතුව අජීවත් වියහැකි නොවේ, ධාතුව හා ප්‍රත්‍යයාදිය එකතුවීමෙන් විකෘතව සිඩවූ ශබ්දස්වරූපය වන්නේ අජීවත් වේ. ඒ ශබ්දය ධාතුස්වරූපයෙන් වර්ජිතයි, ඒ රූපය විභක්තියෙන් තොරවූයේ නාම යයි කියනු ලැබේ. මෙහි පාණිනීයාදි අන්‍යව්‍යාකරණයෙන් ගෙණ "කෘත්තද්ධිත සමාසාශ්ච" යන්න කුමක් සඳහා නිර්දිෂ්ටද යත්?, පූර්ෂොක්ත පරිදි දෙන් ධාතුවර්ජිත නොවූ අජීවත් කෘදන්තශබ්දයෝ ද භාෂාවෙහි විද්‍යමානය, එනම්-ක්ත්‍රිප්‍රත්‍යයාන්තාදිවූ "සොම්පා" ශබ්දාදියයි, ඔවුන් ද නාමසංඥාවට ඇතුළත් කිරීම පිණිස "කෘත්" ග්‍රහණය කරණලදී, ප්‍රත්‍යයවත් වීමෙන් පූර්ෂප්‍රත්‍යාමත්වය හැර විකෘතව සිඩවූ තද්ධිතාන්ත ශබ්ද ද විද්‍යමානය, එනම් "චොර" යනාදි නාම යන් ගෙන් සඩාඊයෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයාදිය වීමෙන් සිඩවූ "චෞර" ශබ්දාදියයි, ඔවුන් ප්‍රත්‍යය ගොගයෙන් අර්ථාන්තරාන්විත නුවූවත් පූර්ෂාවස්ථාවෙන් විකෘත බැවින් නැවත පෙර තුබුනු "චොර"

78. තසමාත්–සි ඔෟ ජස්, අම් ඔෟ ශස්, ටා භ්‍යාම් භිස්, ඩෙ භ්‍යාම් භ්‍යස්, ඩසි භ්‍යාම් භ්‍යස්, ඩස් ඔස් ආම්, ඞි ඔස් සුප්.

(තසමාත් 5, 1; සි ඔෟ ජස්- ඞි ඔ ස් සුප් 1, 3;)

a. තසමාන්‍නාමනඃ පරාඃ ස්‍යාදයඃ සප්තවිභක්තයෝ භවන්ති. තත්‍රාප්‍යමාත්‍රෙක්ෂත්වව්‍යක්ෂායාං ප්‍රථමෙක්‍යවචනං සිඃ.

යන නාමය වෙනස්ව සිඩවූ "වෞර" යන නාමය සංඥාන්තරයක් කිරීම පිණිස "තඩිත" ග්‍රහණය කරණලදී. ඒ ඒ සමාසයන්හි සමස්‍යමාන ශබ්දයෝ වාක්‍යාවස්ථාවෙහිදී විභක්ත්‍යන්ත ව පදබවට පැමිණෙත්, පසුව ඔවුහු සමාසාවස්ථවෙහි තත්තත්විභක්තිලොපාදියෙන් විගතපදභාවයට පැමිණ අන්‍යසදෘපවූ එක නාමභාවයක් භජනය කරන්නෝ වෙති. එසේවූ ඒ නාමයන් කෙරෙන් ද විභක්ති යොදූ කතීෘකර්මාදි අර්ථ ප්‍රකාශකිරීම උවමනා බැවින් ඔවුන්ට ද නාම සංඥාකරණු පිණිස "සමාස" ග්‍රහණය කරණලදී. මෙසේ නොකෙළේ නම් විභක්තිරහිතවූයේ නාමයයි පූර්වෝක්ත බැවින් මෙහි පූර්ව විභක්ත්‍යවස්ථාව සලකා "එකදෙශවිකෘතමනන්‍යවද්භවති" යනු න්‍යාය හෙයින් නැවත විභක්ති කිරීම නොකැමති වේ. "අර්ථවද ධාතුරප්‍රත්‍යයඃ ප්‍රාතිපදිකම්" යනු ද "කෘත්තද්ධිතසමාසාශ්ච" යනුද පාණිත්‍යාදියෙහි ප්‍රාතිපදිකසංඥාසූත්‍ර යි. "ප්‍රාතිපදික, ලිඞ්ග" යනු ද "නාම" යන්නෙහි පර්‍ය්‍යායනාමයෝයි.

78. (විභක්තිවිධිසූත්‍රයි) තසමාත්, ඒ නාමයා කෙරෙන් පරව; සිඔෟජස්, "සි ඔෟජ ස්" යන තුණ ද; අම් ඔෟ ශස්, "අම් ඔෟ ශස්" යන තුණද; ටාභ්‍යාම් භිස්, "ටා භ්‍යාම් භිස්" යන තුණද; ඩෙභ්‍යාම්භ්‍යස්, "ඩෙ භ්‍යාම් භ්‍යස්" යන තුණ ද; ඩසිභ්‍යාම්භ්‍යස්, "ඩසි භ්‍යාම් භ්‍යස්" යන තුණ ද; ඩස් ඔස් ආම්, "ඩස් ඔස් ආම්" යන තුණ ද; ඞිඔස්සුප්, "ඞි ඔස් සුප්" යන තුණ ද වෙත්.

a. තසමාත් නාමනඃ, ඒ නාමයා කෙරෙන්; පරාඃ, පරව; ස්‍යාදයඃ, සි ආදි වූ; සප්තවිභක්තයඃ, විභක්ති සත; භවන්ති, වෙත්. තත්‍ර අපි, එහිද; අර්ථමාත්‍ර, ලිඞ්ගාර්ථමාත්‍රය සම්බන්ධි වූ; එකත්වව්‍යක්ෂායාම්, එකසඛ්‍යාවයක් කියනු කැමතිකල්හි; ප්‍රථමෙක්‍යවචනම්, ප්‍රථමාඑක වචන වූ; සිඃ, සිවිභක්තිය යෙදියයුතුයි.

මේ සූත්‍රය ඵපදයි, එහෙත් සමහරු ස්‍යාදීන් ත්‍රිකයක් පාසා විභක්ත්‍යන්තවශයෙන් ගෙණ අෂ්ටපදිකයයි ද, සමහරු

අකාරන්තතෝ පුංලිඞ්ගෝ දෙවශබ්දෝ, "දෙව+සි" ඉති සථිතෙ-ඉකාරෝ සෙරිති විශෙෂණාථ්ථෝ.

79. සෝර්විසගීෝ. (සූත්‍රෝ 6, 2; විසගීෝ 1, 1;)

b. සකාරරෙඵසොර්විසජ්නීයාදෙශෝ භවත්‍යඛාතෙ රසෙ පදන්තෙ ච, * චකාරාගතපදන්තෙ උභයොඛ්‍යාතු නාමෙනෝ, දෙවඃ.

සි ආදිය වෙන් වෙන්ව විභක්ත්‍යන්ත වශයෙන් ගෙණ වාවිංශති පදිකයයි ද කිහු. මෙයින් සංඥාවිශෙෂයක් ද ගම්‍යමානයි. එනම් "සි ඔ ජස්" යනාදිහු තුණ තුණ පිළිවෙළින් "ප්‍රථමා, ත්‍රිතීයා, තෘතීයා, චතුර්ථී, පඤ්මී, ෂෂ්ඨී, සප්තමී" යන මේ විභක්තිසංඥ ඇත්තෝ වෙත්, ඒ "සි ඔ ජස්" ආදි ත්‍රිකයන්හි ද එකාක් එකක් එකවිබහුවචන සංඥ ඇත්තෝ ද වෙත්. එහි- "සි, ජස්, ශස්, ටා, ඩෙ, ඩස්, ඩි. සුප්" යන මේ විභක්තිවල පිළිවෙළින් "ඉ, ඒ, ශ්, ච්, ඬ්, ඬ්, ඬ්, ප්" යන මොහුද "ඩසි" යන්නේ "ඩඉ" යන දෙක ද ඉත් අකුරුයි, ඔවුන්ගේ ප්‍රයොජනය වක්ෂ්‍යමාණවූ "ඉකාරඃ සෙරිති විශෙෂණාථ්ථඃ" යනාදියෙන් ප්‍රකාශකරණු ලැබේ. පූර්ෂොක්ත නාම සංඥකයන් අතුරෙන් ප්‍රථමකොට අකාරාන්තයන්ගේ විභක්ති රූප නිරූපණය කරන්නාහු "අකාරාන්තඃ" යනාදිය කිහු.

a. අකාරාන්තඃ. පුංලිඞ්ගඃ, අකාරාන්තපුංලිඞ්ගවූ; දෙවශබ්දඃ, දෙවශබ්දය කියනු ලැබේ. දෙවසිඉති, "දෙවසි" කියා; සථිතෙ, සිවිභක්ති (පදසිද්ධිය වක්ෂ්‍යමාණාකාර වේ); ඉකාරඃ, (සියන්නේ) ඉකාරය තෙම; සෙඃ ඉති, "සෙඃ" සි; විශෙෂණාථ්ථඃ, වෙසෙසා කිම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. (සිවිභක්තියේ ඉකාරය ඉත්වශයෙන් යොදනලද්දේ "සෙරු" යනාදි සූත්‍රයොජනාවන්හි ප්‍රකෘති සයන් නෙන් වෙන්කොට දැක්වීම පිණිසයි. එහි ඉකාරය ඉත්බැවින් ලොප්ව "දෙව+ස්" කියා සිටී.)

79. (විසගීදෙශවිධිසූත්‍රයි) සූත්‍රඃ, සකාර රෙඵ දෙකට; විසගීඃ, විසගීදෙශ වේ.

b. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදන්තෙ ච, විරාමය පරකල්හි ද; අඛාතොඃ, ඛාතුසම්බන්ධිත්‍රුවූ; සකාර රෙඵයොඃ, සකාර රෙඵ දෙකට; විසර්ජනීයාදෙශඃ භවති, විසර්ගාදෙශ වේ. චකාරාත්, චග්‍රහණයෙන්; පදන්තෙ, විරාමය පරකල්හි;

---

* මේ පාඨය ඇතැම්පොත්හි අදෘශ්‍යමානයි. මෙය තුබ්බාත් අසම්බොධ යක් නොවේ.

a. මිඤ්ඣවිවක්ඛායාං ඔෑ, "ඔ ඔෑ ඔෑ" (ප්‍ර: සූ: 33) දෙවෙෑ, බහුත්තවිවක්ඛායාං "දෙව+ජස්" ඉති සඨිතෙ ජකාරෝ ජසිති විශෙෂණාඵිඃ, ජකාරස්සෙත්සංඥා, ඉත්සංඥායාං නස්ස ලොපඃ, "දෙව+අස්" ඉති සඨිතෙ දීඝිච්ඡඝෙෑ, දෙවාඃ,

b. "අකාරාජ්ජසොසුක් ඣවිත්ථකතව්‍යශජඤසි" කින්ත්වාදෙනෙන; දෙවාසඃ, බ්‍රාහ්මණාසඃ.

උභයොඃ ධාතූනාමෙනාඃ, ධාතු නාමදෙක (ම) සම්බන්ධව වේ. දෙවඃ, ප්‍රථමෛකවචනයෙහි "දෙවඃ" යනු වේ. (දෙවඃ, දෙවිතෙම)

රසප්‍රත්‍යාහාරය හෝ විරාමය පරකල්හි නාම සම්බන්ධි සකාර රකාර දෙකට ද විරාමය පරකල්හි ධාතුසම්බන්ධි සකාර රකාර දෙකට ද විසර්ගය වේ. "ආසෙත, බීභත්සීති" යනාදියෙහි ධාතු සම්බන්ධි බැවින් රසප්‍රත්‍යාහාරය පරනිමිත්තෙහන් සකාර රකාර යන්ට විසර්ගය නොවී.

a. ඣවිවක්ඛායාම්, (ලිඞ්ගාඵියාගේ) විභාවයක් කියනු කැමති කල්හි; ඔෑ, "ඔෑ" විභක්තිය වේ. ඔ ඔෑ ඔෑ, "ඔ ඔෑ ඔෑ" යන සූත්‍රයෙන් සඤ්ඤාකල්හි; දෙවෙෑ, "දෙවෙෑ" යනු වේ. (දෙවෙෑ, දෙවියෝ දෙදෙනෙක් තුමූඃ) බහුත්තවිවක්ඛායාම්, බොහෝ බවක් කියනු කැමතිකල්හි; දෙවජස් ඉති, "දෙව ජස්" කියා; සඨිතෙ, සිටි කල්හි; ජකාරඃ, ජකාරය තෙම; ජසිති, "ජසි" යනාදි සූත්‍රයන්හි 'ජසි' කියා; විශෙෂණාඵිඃ, වෙසෙසා කිම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය. ජකාරස්ස, ජකාරයට; ඉත්සංඥා, ඉත්සංඥා වේ. ඉත් සංඥායාම්, ඉත්සංඥා ඇතිකල්හි; තස්ස, ඕහට; ලොපඃ, ලොප් වේ. දෙව අස් ඉති, "දෙව+අස්" කියා; සඨිතෙ, සිටිකල්හි; දීඝිච්ඡඝෙෑ, දීඝිය විසර්ගය යන දෙක වෙත්. දෙවාඃ, ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි "දෙවාඃ" යනු වේ. (දෙවාඃ, දෙවියෝ තුමූ.)

b. ඡඳසි, වෙදයෙහි; ඣවිත්, කිසිතන්හි; අකාරාත්, අකාරයා කෙරෙන් පර වූ; ජසඃ, ජස්විභක්තියට; අසුක්, "අසුක්" ආගමය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතු යි. කිත්ත්වාත්, කකාරය ඉත් කොට ඇති බැවින්; අනෙත, අන්තයෙහි වේ. දෙවාසඃ බ්‍රාහ්මණාසඃ, "දෙවාසඃ, බ්‍රාහ්මණාසඃ" යනු ඊට උදාහරණ යි. ("අසුක්" යන්නේ උයන්න හා කයන්න ද ඉත් අකුරු යි, උයන්න උච්චාරණය පිණිස යි, කයන්න සථාන නියමය පිණිස යි, මෙහි ජස් විභක්තියට "අසුක්" ආගම කළ කල්හි "දෙව අස්අස්" කියා වේ. නැවත දීඝිය හා විසර්ගය කළ කල්හි "දෙවාසඃ" යනු වේ, "බ්‍රාහ්මණාසඃ" යනු ද මෙසේ යි.

a. විතීයෙකවචනෙ "දෙව+අම්" ඉති සථිතෙ :-

80. අම්ශසොරස්‍ය. (අම්ශසොඃ 6, 2; අස්‍ය 6, 1;)

b. සමානාදුත්තරයොරම්ශසොරකාරස්‍ය ලොපො භවත්‍ය ධාතොඃ. දෙවම්, (පූජිවත්) දෙවෞ. බහුත්ව විවක්ෂායාං "දෙව+ශස්" ඉති සථිතෙ ශකාරඃ ශසීති විශෙෂණාර්ථඃ.

81. සො නඃ පුංසඃ. (සඃ 6, නඃ 1, 1; පුංසඃ 5, 1;)

c. පුංලිඞ්ගාත්සමානාදුත්තරස්‍ය සශඃ සකාරස්‍ය නකාරා දෙශො භවති.

82. ශසි. (ශසි 7, 1;)

---

a. විතීයෙකවචනෙ, ත්‍රිතීයාඑකවචනයෙහි; දෙව_අම් ඉති, "දෙ+අම්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි :-

80. (ලොපවිධිසූත්‍ර සි.) අම්ශසොඃ, (සමානවර්ණියා කෙරෙන් පර) අම් ශස් විභක්ති දෙක සම්බන්ධ වූ; අස්‍ය, අකාරයට (ලොප් වේ.)

b. අධාතොඃ, ධාතුරහිත වූ; සමානාත් උත්තරයොඃ, සමාන වර්ණියාකෙරෙන් පර වූ; අම්ශසොඃ, අම් ශස් දෙදෙනාගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. දෙවම්, "දෙවම්" යනු වේ. (දෙවම්, දෙවියා.) (මෙහි ධාතුරහිතයා කෙරෙන් යම් කිමෙන් ක්විප්‍රත්‍යයාන්ත වූ "සොමපා" ශබ්දාදියෙන් පර "අම් ශස්" දෙකේ අයන්නට ලොප් නොවේ.) පූජිවත්, පෙර මෙන්; දෙවෞ, විවචනයෙහි "දෙවෞ" යනු වේ. දෙවෞ, දෙවියන් දෙදෙනෙකුන්; බහුත්වවිවක්ෂායාම්, බොහෝ බවක් කියනු කැමති කල්හි; දෙව ශස් ඉති, "දෙව+ශස්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; ශකාරඃ, ශකාරය තෙම; ශසීති, "ශසි" යනාදි සූත්‍රයන්හි 'ශසි' කියා; විශෙෂණාර්ථඃ, වෙසෙසා කීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය.

81. (නකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) පුංසඃ, පුංලිඞ්ගයාකෙරෙන් පර වූ; සඃ, (ශස්විභක්තිහුගේ) සකාරයට; නඃ, නකාරාදෙශ වේ.

c. පුංලිඞ්ගාත්, පුංලිඞ්ග වූ; සමානාත්, සමානවර්ණියාකෙරෙන්; උත්තරස්‍ය, මත්තෙහි වූ; ශසඃ, ශස්විභක්තිහුගේ; සකාරස්‍ය, සකාරයට; නකාරාදෙශඃ භවති, නකාරාදෙශ වේ.

82. (දීර්ඝවිධිසූත්‍ර සි.) ශසි, ශස්විභක්ති පරකල්හි (පූජියට දීර්ඝ වේ.)

a. ශසි පරෙ පූර්‍යස්‍ය දීඝෝ භවති. "යදුදෙශඃ තවද්භවති" දෙවන්.

b. නෘතීයෛකවවනෙ "දෙව+ටා" ඉතිසථිතෙ ටකාරොනුබන්ධඔටනෙනි විශෙෂණාර්‍ථඃ. උවචරිතප්‍රධවංසිභ්‍යනුබන්ධඃ.

83. ටෙන. (ටා 1. 1; ඉන 1, 1;)

c. අකාරාත්පරෂ්ටා ඉනොභවති. "අ ඉ එ" (ප්‍ර. සූ. 27) දෙවෙන.

---

a. ශසි පරෙ, ශස්විභකති පරකල්හි; පූර්‍යස්‍ය, (ඉන්) පූර්‍ය වූ සවරයට; දීඝඃ භවති, දීඝ වේ. ("තස්මින්නිති නිර්දිෂ්ටෙ පූර්‍යස්‍ය" යනු කිහෙයින් මෙහිදු "ශසි" යන සප්තම්‍යන්තදේශයෙන් පූර්‍යයට දීඝ වන බැව් හැඟේ.) යදුදෙශඃ, යමකට ආදෙශයක් ච්‍යන් (එය); තද්වත්, එමෙන් හෙවත් පෙර මෙන්; භවති, වේ.

මේ පූර්‍යසූත්‍රවයෙන් එකකින් "ශස්" විභක්තිහුගේ ආදිලොපය හා අනිකෙන් ශෙෂ වූ සකාරයට "න්" යන්න ආදෙශව "දෙවන්" යි සිටී, එහෙත් මේ සූත්‍රයෙන් ශස්විභක්තිය පරකල්හි දීඝිය නියමිත යි. ඒ මේ න්‍යාය පරිද්දෙන් විය යුතු යි, එනම්-යමකට ආදෙශයක් (හෝ ලොපයක්) වීමෙන් එහි වෙනසක් වුවත් ඒ පෙරපරිද්දෙන් සලකා ඒ පරනිමිත්තෙනන් කටයුතු විධි වෙත් යනු යි, හෙද යථෙෂ්ට භාවයෙනි, "ඉෂ්ටසාධනාර්‍ථමෙව න්‍යායඃ සම්ක්‍රියතෙ නඤනිෂ්ටසාධනාර්‍ථම්" යන ප්‍රාචොක්තියෙන් ඒ ප්‍රකාශිත යි, ඉෂ්ටසිඞ්ධිය පිණිසම න්‍යාය ප්‍රකාශකරණු ලැබේ, අනිෂ්ට වූවක් සිඞකිරීම පිණිස නොවේ යනු එහි භාවය යි.

b. නෘතීයෛකවවනෙ, නෘතීයාඑකවව්‍යනෙහි; දෙවටාඉති, "දෙව+ටා" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; අනුබන්ධඃ, අනුබන්ධ වූ; ටකාරඃ, ටකාරයතෙම; ටෙනඉති, "ටෙන" යනාදි සූත්‍රයන්ගේ; විශෙෂණාර්‍ථඃ, වෙනසප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය. අනුබන්ධඃ හි, අනුබන්ධය වනාහි; උචවරිතප්‍රධවංසි, උසුරුවීමෙන් පසු නැසෙනසුලු වේ.

83. (ඉන ආදෙශවිධිසූත්‍ර යි.) ටා, (අකාරයා කෙරෙන් පර වූ) ටාවිභක්තිය; ඉන, ඉන ආදෙශ වේ.

c. අකාරාත් පරඃ, අකාරයා කෙරෙන් පර වූ; ටා, ටාවිභක්තිය; ඉනඃ භවති, ඉනාදෙශ වේ. අඉඑ, "අඉඑ" යන සූත්‍රයෙන් සන්ධි වූ කල්හි; දෙවන, "දෙවෙන" යනු වේ. (දෙවෙන, දෙවිහු විසින්;)

84. අදහි. (අත් 1, 1; භ. 7, 1;)

a. අකාර ආ භවති භකාරෙ පරෙ. දෙවාභ්‍යාම්.

85. බහ්‍යඃ. (ත් 6, 1; 6. භ 1; අඃ 1, 1;)

a. අකාරාත්පරස්‍ය හිඝොභකාරස්‍යාකාරොභවති. "අඉඒ" (27 ප්‍ර. සූ.) "දෙව+එස්" ඉතිසපිතෙ වෘඩ්විසර්ගෞ, දෙවෛඃ.

c. "අකාරස්‍ය හිසි ජඳසෙඃකාරෙ වක්තව්‍යඃ" දෙවෙභිඃ, කණේභිඃ. චතුර්ථ්‍යෙකවචනෙ දෙව+ඔ ඉති සපිතෙ-ඔකාරෙ ඕත්කාරෙඊාඊඃ සඒත්‍ර.

---

84. (දීඝීවිධිසූත්‍ර සි) භි, (විභක්තිසම්බන්ධි) භකාරය පරකල්හි; අත්, අකාරය (දීඝී වේ.)

a. භකාරෙ පරෙ, භකාරය පරකල්හි; අකාරඃ, අකාරයතෙම; ආ භවති, ආයන්නක් වේ. දෙවාභ්‍යාම්, තෘතීයා විවචනයෙහි "දෙවාභ්‍යාම්"යනුවේ. (දෙවාභ්‍යාම්, දෙවියන්දෙදෙනෙකුන් විසින්)

85. (අකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) භි, භිස් විභක්තිය සම්බන්ධි වූ; ත්, භකාරයට; අඃ, අකාරයෙක් වේ.

b. අකාරාත්පරස්‍ය, අකාරයා කොරෙන් පර වූ; භිසඃ, භිස් විභක්තිහුගේ; භකාරස්‍ය, භකාරයට; අකාරඃ භවති, අකාරාදෙශ වේ. "අඉඒ" යන සූත්‍රයෙන් අකාර ඉකාර දෙකට ඒකාරය වේ; "දෙවඒස් ඉති" දෙව එස්" කියා; සපිතෙ, සිවිකල්හි; වෘඩ්විසර්ගෞ, වෘඩිය විසර්ගය යන දෙක වෙත්. දෙවෛඃ, තෘතීයා බහුවචනයෙහි "දෙවෛඃ" යනු වේ. (දෙවෛඃ, දෙවියන් විසින්)

මෙහි "භි" යන්නෙන් "භිස්" විභක්තිය ගණ්හුලැබේ. "සංඥෙකදෙශඃ සංඥිනොභවති" යනු ක්‍රාන්‍යාය යි, සංඥවන්ගේ එකදෙශයෝ ද සංඥ ඇත්තෝ වෙති යනු එහි අදහස යි, මෙහි "භිස්" යන්න වෙනුවට තදෙකදෙශයක් වූ "භි" යන්න ව්‍යවහාර ත යි, "දෙවෛඃ" යන රූපසිද්ධියෙහි "දෙව" ශබ්දයා කොරෙන් පර "භිස්" විභක්තිහුගේ භකාරසථ ඉකාරය වෙන්කොට "දෙව+භ් ඉස්" කියා තබාගතයුතුයි. පසුව මේ සූත්‍රයෙන් භකාරයට අකාරය කොට ප්‍රථමයෙන් "අඉ" දෙකට එයන්න ද පසුව වකාරසථ අකාරයට හා "එ" යන්නට "ඓ" යන්න ද සකාරයට විසර්ගය ද කට යුතු යි.

c. ඡන්දසි, වෙදවිෂයෙහි; භිසි, භිස් විභක්තිය පරකල්හි, අකාරස්‍ය, අකාරයට; ඒකාරඃ, ඒකාරය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතු යි.

86. ඩෙ අස්. (ඩෙ 6, 1; අස් 1, 1;)

a. අකාරාත්පරස්‍ය ඩෙ ඉත්‍යෙතස්‍යාගමෝ භවති, කිතඞ්වාදනෙන. "එ අය්" (20 ප්‍ර: සූ:) "සවණේ දීඝිඃ සහ" (26 ප්‍ර: සූ:) දෙවාඝ දෙවාභ්‍යාම්.

87. එසහි බහුතෙ. (එ 1, 1; සහි 7, 1; බහුතෙ 7, 1;)

b. අකාරස්‍ය එතඞ් භවති සකාරෙ භකාරෙ ච පරෙ බහුතෙ සති, දෙවෙභ්‍යඃ. පඤ්චම්‍යෙකවචනෙ දෙව+ඞසි+ඉතිසථිතෙ ඉකාරඃ ප්‍රත්‍යයභෙදඥාපනාර්ථඃ.

"දෙවෙභිඃ කණේභිඃ" යනු ඊට උදාහරණයි. චතුර්ථ්‍යෙකවචනෙ, චතුර්ථිඑකවචනයෙහි; දෙවඩෙඉති, "දෙව+ඩෙ" කියා; සථිතෙ, සිවිකල්හි (වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඞ්ධිය කටයුතුයි.) ඞකාරඃ, (ඉත් සංඥා) ඞකාරය; සර්‍වාදි, සැමතන්හි; ඞිත්කාර්‍යාර්ථඃ, ඞිත් කරණයෙන් කටයුතුදේ ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය. ("ඞිති" යනාදි සූත්‍රයන්ගෙන් නියමිත ඒ ඒ විධි ඞකාරය ඉත්කොට ඇති "ඩෙ, ඩසි, ඩස්, ඞි" යන විභක්‍තීන් සතරම පරකල්හි කිරීම ඞකාර ඉත්කරණයෙහි ප්‍රයොජනයයි.)

86. (අක් ආගමවිධිසූත්‍රයි) ඩෙ, (අකාරයා කෙරෙන් පර) ඩෙ විභක්‍තියට; අක්, අක්ආගම වේ.

a. අකාරාත් පරස්‍ය, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; ඩෙ ඉති, "ඩෙ" යන; එතස්‍ය, මොහුසම්බන්ධ ව; අක්ආගමඃ භවති, අක් ආගම වේ. ඞිත්ත්වාත්, කකාරය ඉත්කොට ඇතිබැවින්; අන්තෙ, අන්තයෙහි වේ. "එ අස්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ. "සවණේ දීඝිඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් දීඝි වේ. දෙවාඝ, චතුර්ථිඑකවචනයෙහි "දෙවාඝ" යනුද; දෙවාභ්‍යාම්, ච්වචනයෙහි "දෙවාභ්‍යාම්" යනුද වේ. (දෙවාය, දෙව්යාට; දෙවාභ්‍යාම්, දෙව්යන් දෙදෙනෙකුන්ට;)

87. (එකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) බහුතෙ, බහුවචනඑයෙහි (පවත්නාවූ); සහි, සකාරය හෝ භකාරය පරකල්හි; එ, (අකාරයට) එකාරය වේ.

b. බහුතෙ සති, බහුවචනභාවය ඇතිකල්හි; සකාරෙ, සකාරයද, භකාරෙ ච, භකාරයද; පරෙ, පරකල්හි; අකාරස්‍ය, අකාරයට; එත්වං භවති, එකාරබව වේ. දෙවෙභ්‍යඃ, චතුර්ථිබහුවචනයෙහි "දෙවෙභ්‍යඃ" යනු වේ. (දෙවෙභ්‍යඃ, දෙව්යන්ට); පඤ්චම්‍යෙකවචනෙ,

88. ඔසිරත්. (ඔසිः 1, 1; අත් 1, 1;)

a. අකාරාන්තපරෙ ඔසිරත් භවති; දෙවාත් දෙවාභ්‍යාම් දෙවෙභ්‍යඃ. ෂෂ්ඨ්‍යකවචනෙ "දෙව+ඔස්" ඉතිසථිතෙ:-

89. ඔස් ස්‍ය. (ඔස් 1, 1; ස්‍ය 1, 1;)

b. අකාරාන්තපරෙ ඔස් ස්‍යො භවති, දෙවස්‍ය.

90. ඔසි. (ඔසි 7, 1;)

c. අකාරස්‍ය ඔසි පරෙ එඒං භවති, "එ අස්" (20 ප්‍ර: සූ:) දෙවයොඃ.

පඨමීඑකවචනයෙහි; දෙව ඔසි ඉති, "දෙව+ඔසි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; ඉකාරඃ, අනුබන්ධඉකාරය; ප්‍රත්‍යයහෙදඥපනාර්ථඃ, ප්‍රත්‍යයෙහි වෙනස ඇඟවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. (ෂෂ්ඨී එකවචනයෙහි යෙදෙන විභක්තිය ද "ඔස්" යන්න බැවින් පදසිද්ධිවිශයෙහි ලා මේ එසින් වෙනස්කොට දැක්වීම පිණිස ඉයන්න ඉත්වශයෙන් යොදනලදී.)

88. (අත් ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඔසි, (අකාරයා කෙරෙන්) පර ඔසි විභක්තිය; අත්, "අත්" ආදෙශ වේ.

a. අකාරාත් පරඃ, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; ඔසිඃ, ඔසි විභක්තිය; අත්භවති, "අත්" ආදෙශ වේ. පඨමීඑකවචනයෙහි "දෙවාත්" යනු ද, ච්විවචනයෙහි "දෙවාභ්‍යාම්" යනු ද, බහුවචනයෙහි "දෙවෙභ්‍යඃ" යනු ද වේ. (දෙවාත්, දෙවියා කෙරෙන්; දෙවාභ්‍යාම්, දෙවියන් දෙදෙනෙකුන් කෙරෙන්; දෙවෙභ්‍යඃ, දෙවියන් කෙරෙන්); ෂෂ්ඨ්‍යකවචනෙ, ෂෂ්ඨීඑකවචනයෙහි, දෙව ඔස් ඉති, "දෙව+ඔස්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි:-

89. (ස්‍යාදෙශවිධිසූත්‍රයි) ඔස්, (අකාරයා කෙරෙන් පර) ඔස් විභක්තිය; ස්‍ය, "ස්‍ය" ආදෙශ වේ.

b. අකාරාත් පරඃ, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; ඔස්, ඔස්විභක්තිය; ස්‍යඃ භවති; "ස්‍ය" ආදෙශ වේ. දෙවස්‍ය, ෂෂ්ඨීඑකවචනයෙහි "දෙවස්‍ය" යනු වේ. (දෙවස්‍ය, දෙවයාගේ;)

90. (එකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඔසි, ඔස්විභක්තිය පරකල්හි (අකාරයට එකාරය වේ.)

c. ඔසි පරෙ, ඔස්විභක්තිය පරකල්හි; අකාරස්‍ය, අකාරයට; එඒං භවති, එකාරඒව වේ. "එඅය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ. දෙවයොඃ, ෂෂ්ඨීච්විවචනයෙහි "දෙවයොඃ" යනු වේ. (දෙවයොඃ, දෙවියන් දෙදෙනෙකුන්ගේ.)

91. නුඩාමඃ. (නුට් 1, 1; ආමඃ 6, 1;)

a. සමානාදුත්තරස්‍යාමෝ නුඩාගමෝ භවති. විභක්තා දාදෞ, උකාර උච්චාරණාර්ථඃ.

92. නාම්. (නාම් 7, 1;)

b. නාම් පරෙ පූර්‍වස්‍ය දීඝෝ භවති; දෙවානාම්.

c. සප්තම්‍යෙකවචනෙ දෙව+ඞි ඉති සථිතෙ:- "අඉඑ" (27 ප්‍ර: සූ:) දෙවෙ, දෙවයොඃ, බහුවචිවක්ෂායාං-දෙව+සුප් ඉති සථිතෙ:- පකාරස්‍යෙත්සංඥායාං ලොපඃ, "එසඉබහුවෙ" (87 ප්‍ර: සූ:)

---

91. (නුට් ආගමවිධිසූත්‍රයි) ආමඃ, (සමානවර්ණීයාකෙරෙන් පර) ආම්විභක්තියට; නුට්, නුට් ආග වේ.

a. සමානාත්, සමානවර්ණීයා කෙරෙන්; උත්තරස්‍ය, මත්තෙහි වූ; ආමඃ, ආම්විභක්තියට; නුඩාගමඃ භවති, නුට්ආගම වේ. විභක්තාත්, ටකාරය ඉත්කොට ඇතිබැවින්; ආදෞ, (ආම්විභක්තියහුගේ) ආදියෙහි වේ. උකාරඃ, උකාරය; උච්චාරණාර්ථඃ, උසුරුවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය.

92. (දීර්ඝවිධිසූත්‍රයි.) නාම්, නාම්යන්න පරකල්හි; (පූර්‍වයට දීර්ඝවේ.)

b. නාම් පරෙ, නාම් යන්න පරකල්හි; පූර්‍වස්‍ය, ඉන්පූර්‍වවූ සවරයට; දීර්ඝඃ භවති, දීර්ඝ වේ. දෙවානාම්, ෂෂ්ඨිබහුවචනයෙහි "දෙවානාම්" යනු වේ. (දෙවානාම්, දෙවියන්ගේ;) මෙහි "නාම්" යනු "නුට්" ආගම සහිත ආම් විභක්තියයි.

c. සප්තම්‍යෙකවචනෙ, සප්තම්‍යෙකවචනයෙහි; දෙව ඞි ඉති, "දෙව+ඞි" කියා; සථිතෙ, සිටි කල්හි; අඉඑ, "අඉඑ" යන සූත්‍රයෙන් සඤ්ඣ; දෙවෙ, "දෙවෙ" යනු වේ. දෙවයොඃ, ඒවචනයෙහි "දෙවයොඃ" යනු වේ. (දෙවෙ, දෙවියා කෙරෙහි; දෙවයොඃ, දෙවියන් දෙදෙනෙකුන් කෙරෙහි). බහුවචිවක්ෂායාම්, (සප්තමී) බහුවචනබවක් කියනුකැමතිකල්හි; දෙව සුප් ඉති, "දෙව+සුප්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිද්ධිය කටයුතුයි). ඉත්සංඥායාම්, ඉත් සංඥයෙහි ලා; පකාරස්‍ය, පකාරයට; ලොපඃ, ලොප් වේ. "එසඉබහුවෙ" යන සූත්‍රයෙන් අකාරයට එකාරය වේ.

93. කවිලාත් ෂඃ සඃ කෘතස්‍ය.

(කවිලාත් 5, 1; ෂඃ 1, 1; සඃ 6, 1; කෘතස්‍ය 6, 1;)

a. කවර්‍ගාදිලාවම ප්‍රත්‍යාහාරාදුත්තරස්‍ය කෙනචිත්සූත්‍රේණ කෘතස්‍ය සකාරස්‍ය ෂකාරාදෙශොභවති; අනෙන සම්භස්‍ය තු න භවති; දෙවෙෂු.

මේ "සුප්" විභක්තියේ පකාර ඉත් කරණයෙන් පාණිනීය සූත්‍ර විෂයෙහි පෙණෙන ප්‍රයොජනය මෙහි නොදක්නා ලැබේ. පාණිනීය ව්‍යාකරණයෙහි ප්‍රථමාඒකවචනයට "සු" විභක්තිය ව්‍යවහෘත සි, ඒ "සු" යන්න "ප්" යන්න සමග ප්‍රත්‍යාහාරකොට ගෙණ සිය ලුම විභක්තීන්ට "සුප්" යයි සංඥාකරණලදී.

93· (ෂකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි) කවිලාත්, කවර්‍ගීය හෝ ඉල ප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් පරවූ; කෘතස්‍ය, (කිසියම් සූත්‍රයකින්) කරණලද් දුවූ; සඃ, දන්තජසකාරයට; ෂඃ, මූර්ධජෂකාරය වේ.

a. කවර්‍ගාත්, කවර්‍ගීයා කෙරෙන් ද; ඉලාත් ප්‍රත්‍යාහාරාත් ව, ඉලප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් ද; උත්තරස්‍ය, මත්තෙහි වූ; කෙනචිත් සූත්‍රේණ, කිසි සූත්‍රයකින්; කෘතස්‍ය, කරණලද්දුවූ; සකාරස්‍ය, දන්ත්‍ය සකාරයට; ෂකාරාදෙශඃ භවති, මූර්ධජ ෂකාරාදෙශ වේ. අනෙන සම්භස්‍ය තු, අන්තයෙහි සිටියහුට වනාහි; න භවති, නොවේ. දෙවෙෂු, සප්තමීබහුවචනයෙහි "දෙවෙෂු" යනු වේ. (දෙවෙෂු, දෙවියන් කෙරෙහි;)

"ඉ ඊ උ ඌ ඍ ඎ ඏ ඐ එ ඒ ඔ ඕ හයවරල ක ඛ ග ඝ ඩ" යන මේ වර්ණියක් කෙරෙන් පරව කිසියම් සූත්‍රයකින් කරණ ලද්දක් ව සිටි දන්තජසකාරයට මූර්ධජෂකාරය වේ. හෙද සවරරහිතව "ස්" යන්නෙන් කෙළවරව සිටියහුට නොවේ. "දෙවෙෂු" යන තන්හි "තසමාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් කරණලද්දක්ව ඉලප්‍රත්‍යාහාරාත්මක එයන්නෙන් පරව සිටි "සු" සඛ්‍යාත දන්ත්‍ය සකාරයට මූර්ධජෂකාරය විය, අන්තයෙහි සිටියහුට නොවේයයි කිමෙන් "හරිස්තත්‍ර" යනාදියෙහි දන්තජසකාරය මූර්ධජ නොවේ. මෙහි අනික් නිමිති ඇතත් "හරිස්" සි සකාරයම අන්තාක්ෂරව සිටිබැවින් නොවේ. මේ සූත්‍රයෙහි "කවිලාත් සඃ ෂඃ" සි යෙදියයුත්ත "කවිලාත් ෂඃ සඃ" සි යොදනලදී. එසේ යෙදීමෙන් පූර්වනිමිත්තට හා ආදෙශි වර්ණියටත් අතර නුම් ආගමය විසර්ගීය ශසප්‍රත්‍යාහාරය යන මෙයින් යමක් සිටියත් මෙකී කාර්‍යය වන්නේයයි ප්‍රකාශිතයි. "හර්ිංෂි, හර්ිංෂ්ව, හර්ිෂ්ව" යනු ඒට උදාහරණයි.

94. ආමන්ත්‍රණෙ සිර්ධිඃ.

(ආමන්ත්‍රණෙ 7, 1; සිඃ 1, 1; සිඃ 1, 1;)

a. **ආමන්ත්‍රණමභිමුඛීකරණම්, තසම්නන්තෛ විහිතඃ සිර්ධි සංඥෙ භවති,**

95. සමානාඩෙලෝපොঽධාතොඃ.

(සමානාත් 5, 1; ඩෙඃ 6, 1; ලොපඃ 1, 1; අධාතොඃ 5, 1;)

b. **සමානාදුත්තරස්‍ය ඩෙලෝපො භවත්‍යධාතොඃ, හ්‍රස්වාත් සමානාදුත්තරස්යෙති ඥෙයම්.**

c. **"ආභිමුඛ්‍යාභිව්‍යක්තයෙ හෙ ශබ්දස්‍ය ප්‍රාකප්‍රයොගඃ" හෙ දෙව හෙ දෙවෙ හෙ දෙවාඃ. එවං ඝටපටඝනමහකුමහාදඝොප්‍යකාරාන්තානාඃ පුංලිඞ්ගාඃ.**

---

94. (ඩිසංඥවිධිසූත්‍ර සි.) ආමන්ත්‍රණෙ, ආමන්ත්‍රණාඊයෙහි; සිඃ, සිවිභක්තිය; ඩිඃ, ඩිසංඥ වේ.

a. ආමන්ත්‍රණම්, ආමන්ත්‍රණ නම්; අභිමුඛීකරණම්, අනභිමුඛ වූ වෙකු අභිමුඛකිරීම සි. තසම්න්නාඊ, ඒ ආමන්ත්‍රණාඊයෙහි; විහිතඃ, කරණලද්දු වූ; සිඃ, සිවිභක්තිය; ඩිසංඥඃ භවති, ඩිසංඥ වේ. (ලිඞ්ගාඊයෙහි විහිත ප්‍රථමා විභක්තිය වනාහි ආමන්ත්‍රණාඊයෙහි ද වේ, එහි එකවචනරූපය ලිඞ්ගාඊ ප්‍රථමාරූපයෙන් වෙනස් වනබැවින් ඒ වෙනසින් පදසිඞ්කිරීම සඳහා "සි" යන්නට "ඩි" යයි නම්කරණ ලදී.)

95. (ඩිලොපවිධිසූත්‍ර සි.) සමානාත්, සමානසඛරයාකෙරෙන් පර වූ; ඩෙඃ, ඩිසංඥයට ලොපඃ, ලොප් වේ; අධාතොඃ, ධාතුහු කෙරෙන් පර වූ වහුට නොවේ.

b. අධාතොඃ, ධාතු තොරකොට ඇත්තා වූ; සමානාත්, සමාන වණීයා කෙරෙන්; උත්තරස්‍ය, පර වූ; ඩෙඃ, ඩිසංඥයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. හ්‍රස්වාත්, හ්‍රස්ව වූ; සමානාත්, සමානවණීයා කෙරෙන්; උත්තරස්‍ය ඉති, පරවූවහුට යයි; ඥෙයම්, දනයුතු සි. (මෙහි ධාතුහුකෙරෙන් ඩිලොපය නොවේයයි කීමෙන් ධාතු සඛභාවය නොහළා වූ ක්‍රිප්‍රත්‍යයාන්ත "සොමපා" ශබ්දාදියෙන් පර ඩිසංඥය ලොප් නොවේ, එහෙයින් ඔවුන්ගේ ආමන්ත්‍රණ එකවචනයෙහි "හෙසොමපාඃ" යනාදිය වේ. හ්‍රස්ව සමාන වණීයා කෙරෙන්ම ලොපය වේයයි කීමෙන් "හාහා" ශබ්දාදියෙන් පර ඩිලොපය නොව "හෙහාහාඃ" යනාදිය වේ.

c. ආභිමුඛ්‍යාභිව්‍යක්තයෙ, අභිමුඛභාවය විශෙෂයෙන් ප්‍රකට කිරීම පිණිස; හෙ ශබ්දස්‍ය, "හෙ" යන නිපාතයාශබ්දයාගේ;

a. අකාරානන්තානාමපි සබ්බාදීනාං තු විශෙෂඃ- "සබ්බ්විශ්ව උභ උභය අන්‍ය අන්‍යතර ඉතර ඛතර ඛතම සම ඉම නව්ත් ත්ව භවන් නෙම එක පූර්ව පර අවර දක්ෂිණ උත්තර අපර අධර සව අන්තර ත්‍යද් තද් යද් එතද් ඉදම් අදස් ඒ කිම් සුෂමද් අස්මද්" එතෙ සබ්බාදයස්ත්‍රිලිඞ්ගාඃ; තත්‍ර පුංලිඞ්ග රූපනයඃ, අකාරාන්තඃ සබ්ශබ්දඃ, සබ්ඃ, සබ්ෞ.

ප්‍රාකප්‍රයොගඃ, පූර්වයෙන් යෙදීම වේ ("හෙ" යන නිපාතය සම්බොධනාර්ථ බැවින් එය නාමයන්ගේ මුලින් යෙදීමෙන් සම්බොධනාර්ථය ප්‍රකට වේ.) "හෙදෙව හෙදෙවෞ හෙ දෙවාඃ" යනු සම්බොධන එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි. (හෙදෙව, එම්බා දෙවිය; හෙදෙවෞ, එම්බා දෙවිවරු දෙදෙනෙනි; හෙදෙවාඃ, එම්බා දෙවිවරුනි. මින් පසු සියලු ශබ්දයන්ගේ ම ඒ ඒ අර්ථ මෙපරිද්දෙන් ඒ ඒ විභක්ති විෂයෙහි යොදා කියයුතු යි.) ඝට, කාලඝවාචක වූ "ඝට" ශබ්දය; පට, වස්ත්‍රවාචක වූ "පට" ශබ්දය; සත්තමහ, සප්තුණාවාචක වූ "සත්තමහ" ශබ්දය; කුම්භ, ද්‍රොණාදිවාචක වූ "කුම්භ" ශබ්දය; ආදයඃ අපි, මේ ආදිවූ ද; අකාරාන්තාඃ පුංලිඞ්ගාඃ, අකාරාන්තපුංලිඞ්ගශබ්දයෝ; එවං, මෙසේ යි.

a. අකාරාන්තානාම් අපි, අකාරාන්තවූ ද; සබ්බාදීනාම්, සබ්ශබ්දාදින්ගේ; විශෙෂඃ තු, සවලප විශෙෂයෙක් වේ. සබ්ද විශ්ව, කෘත්‍රිම නාමපර්‍යායවූ "සබ්ද" ශබ්දය හා "විසව" ශබ්දය; උභ, ද්විත්වවිශිෂ්ටාවාචක වූ "උභ" ශබ්දය; උභය, උභාවයවවාචක වූ "උභය" ශබ්දය; අන්‍ය, භින්නාර්ථවාචක වූ "අන්‍ය" ශබ්දය; අන්‍යතර, විනිර්ධාරිත භින්නාර්ථවාචක වූ "අන්‍යතර" ශබ්දය; ඉතර, අන්‍යාර්ථනීවාර්ථවාචක වූ "ඉතර" ශබ්දය; ඛතර, "ඛතර" ප්‍රත්‍යයාන්ත (කතරාදි) ශබ්දය; ඛතම, "ඛතම" ප්‍රත්‍යයාන්ත (කතමාදි) ශබ්දය; සම, සර්‍වාර්ථපර්‍යායවූ "සම" ශබ්දය; සිම, සර්‍වාද්‍යර්ථවාචක වූ "සිම" ශබ්දය; නව්ත් ත්ව, අන්‍යාර්ථපර්‍යායවූ "නව්ත්" ශබ්දය හා "ත්ව" ශබ්දය; භවත්, පූජාර්ථවූ "භවත්" ශබ්දය; නෙම; අර්ධාර්ථවාචක වූ "නෙම" ශබ්දය; එක, අන්‍යාද්‍යර්ථවාචකවූ "එක" ශබ්දය; පූර්ව, පූර්වාදිග්දෙශකාලවාචක "පූර්ව" ශබ්දය; පර, අන්‍යාදිදිග්දෙශකාලවාචක වූ "පර" ශබ්දය; අවර, පශ්චාදදිග්දෙශකාලවාචක වූ "අවර" ශබ්දය; දක්ෂිණ, දක්ෂිණදිග්දෙශකාලවාචක වූ "දක්ෂිණ" ශබ්දය; උත්තර, අනන්තර දිග්දෙශකාලවාචක වූ "උත්තර" ශබ්දය; අපර, පශ්චිමදිග්දෙශ

96. ජසී. (ජස් 1, 1; ඊ 1, 1;)

a. සඞ්ඛ්‍යාදෙරකාරාවසානාතපරෝ ජස් ඊ භවති. "ගුරෝ ශිච්ච සඞ්ඛ්‍යා වක්තව්‍යා" "අ ඉ එ" (27. ප්‍ර. සූ.) සඞේ. සඞ්මි සඞේෂ සඞාන්; පූර්වවත්ප්‍රක්‍රියා.

කාලවාචක වූ "අපර" ශබ්දය; අධර, හීනාදිගේ ශෙවාචක වූ "අධර" ශබ්දය; සව, ආත්මාත්මීයවාචක වූ "සව" ශබ්දය; අනන්තර, පරිධානවර්ජ්‍යෙෂ්වාගාථිවාචක වූ "අනන්තර" ශබ්දය; තාදර්තද්, පූර්වෝක්තපරාමර්ශී වූ "තාදර්" ශබ්දය හා "තද්" ශබ්දය; යද්, අතියමොදෙශක වූ "යද්" ශබ්දය; එතද් ඉදම්, ප්‍රත්‍යක්ෂෝපස්ථිත වාචක වූ "එතද්" ශබ්දය හා "ඉදම්" ශබ්දය; අදස්, ප්‍රත්‍යක්ෂඥානවිෂයෝපස්ථිතවාචක වූ "අදස්" ශබ්දය; කිම්, විත්තවිශිෂ්ටවාචක වූ "කිම්" ශබ්දය; කිම්, ප්‍රශ්නාක්ෂේප වාචක වූ "කිම්" ශබ්දය; යුෂ්මත්, ආමන්ත්‍රණෝපස්ථිතවාචක වූ "යුෂ්මත්" ශබ්දය; අස්මත්, ආත්ම ශබ්දවාචක වූ "අස්මත්" ශබ්දය; එතෙ සඞ්ඛ්‍යාදයඃ, මේ සඞ්ඛ්‍යාශබ්ද දුහු; ත්‍රිලිඞ්ගාඃ, තිලිඟු වෙත්; තත්‍ර; ඒ ලිඞ්ගත්‍රය අතුරෙන්; පුංලිඞ්ගෙ, පුංලිඞ්ගයෙහි, රූපන්‍යයඃ රූපක්‍රමය කියනුලැබේ. අකාරාවසානාඃ, අකාරාවසාන වූ; සඞ්ඛ්‍යාශබ්දාඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දය නිදර්ශන කරණ්ණු ලැබේ "සඞ්ඃ සඞේෂ" යනු ප්‍රථමා එකවචන බිවවචනයි.

96. (ඊකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ජස්, (අකාරාවසානසඞ්ඛ්‍යාශබ්දාදියෙන් පරවූ) ජස් විභක්තිය; ඊ, ඊයන්න වේ.

a. අකාරාවසානාත්, අකාරාවසාන වූ; සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දාදිය කෙරෙන්; පරඃ, පර වූ; ජස්, ජස්විභක්තිය; ඊ භවති, ඊයන්න වේ. ගුරුඃ, ගුණාක්ෂරය ද; ශිත්ව, ශකාරය ඉත්කොට ඇත්තේ ද; සඞ්ඛ්‍යා, මූලුල්ලට වේයයි; වක්තව්‍යඃ, කියයුතු යි. 'අඉඑ" යන සූත්‍රයෙන් සන්ධිවූකල්හි ප්‍රථමා බහුවචනාවයහි "සඞේ" යනුවේ. "සඞ්මි සඞ්ෂ සඞාන්" යනු තෘතීයා එකවචන බිවවචන බහුවචන යි. ප්‍රක්‍රියඃ (මොවුන්ගේ) පදසිද්ධික්‍රියාව; පූර්වවත්, පෙර (දෙවශබ්දයෙහි) මෙනි.

මෙහි "ජස්" විභක්තියට ඉකාරය කිරීම ද පදසිද්ධියට සෑහෙත්ම ඊකාරය නියමිත යි. ඒ ජස්විභක්තිය මූලුල්ලටම කිරීම පිණිස යි. හ්‍රස්වාක්ෂරයෙන් පදසිද්ධිය කළහැකි තන්හි දීර්ඝවිධානය ද කාලව්‍යඤ්ජනාරය ඉත්කොට විධානය ද ආදෙශියාගේ මූලුල්ලට වනබැවි හැඟවීම පිණිස යයි නියමිත යි.

97. ළෑර්නො ණො'නනෙන.

(ළෑඃ 5, 1; නඃ 6, 1; ණඃ 1, 1; අනනෙන 7, 1;)

a. ෂකාරරෙඵඍවණීභ්‍යඃ පරස්‍ය නකාරස්‍ය ණකාර දෙශො භවති, අනෙන සථිතස්‍ය න භවති, නෙන සථීනිත්‍යාදි.

98.. අවකුපවන්නරෙපි.

(අවකුපවන්නරෙ 7, 1; අපි 1, 1;)

b. අවප්‍රත්‍යාහාරෙණ කවගීණ ච මඩ්‍යෙ ව්‍යවධානෙපි භවති, නාන්‍යෙන. සඛෙණ සථීභ්‍යාම් යඛෙඃ. චතුර්ථ්‍යන්ත වචනෙ සථි+ඩෙ ඉති සථිනෙ. :-

---

97. (ණකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) ළෑඃ, මූර්ධන්‍යෂකාරය රෙඵය ඍවණීය යන මොහුකෙරෙන් පර වූ; නඃ, දන්ත්‍යනකාරයට; ණඃ, මූර්ධන්‍ය ණකාරය වේ; අනනෙන, අන්තයෙහි (සිටියහුට) නොවේ.

a. ෂකාරරෙඵඍවණීභ්‍යඃ, ෂකාරය රෙඵය ඍවණීය යන මොවුන් කෙරෙන්; පරස්‍ය, පර වූ; නකාරස්‍ය, දන්ත්‍යනකාරයට; ණකාරාදෙශඃ භවති, මූර්ධන්‍යණකාරාදෙශ වේ. අනෙනසථිතස්‍ය, අන්තයෙහි සිටියහුට; නභවති, නොවේ. තෙන, එහෙයින්; සථීන් ඉත්‍යාදි, "සථීන්" යනාදිය වේ; හෙවත් "සථීන්" යනාදියෙහි මූර්ධන්‍ය ණකාරය නොවේ.

ෂකාරරකාරඍවණීයන් කෙරෙන් පර වූ දන්ත්‍යනකාරයට මූර්ධන්‍ය ණකාරය වේ, හෙද සවරරහිත්‍යයෙන් තමන්ම අන්තව සිටියහුට නොවේ. "සථීන්" යන තන්හි නයන්න සවරරහිතව තමන්ම අන්තව සිටි බැවින් මූර්ධන්‍ය නොවී.

98. (ණකාරාදෙශනියම සූත්‍ර සි.) අවකුපවන්නරෙ අපි, අව ප්‍රත්‍යාහාරය කවගීය පවගීය යන මෙයින් අතර ඇතිකල්හි ද (දන්ත්‍ය නකාරයට මූර්ධන්‍ය ණකාරය වේ.)

b. අවප්‍රත්‍යාහාරෙණ, අවප්‍රත්‍යාහාරයෙන් ද; කවගීණ, කවගී යෙන් ද; පවගීණ ච, පවගීයෙන් ද; මඩ්‍යෙ, "මඩ්‍යෙ" යයි සේසි; ව්‍යවධානෙ අපි, අතර ඇති තන්හි ද; භවති, (දන්ත්‍ය නකාරයට මූර්ධන්‍ය ණකාරය) වේ; අන්‍යෙන, අනිකකින් (අතර ඇති තන්හි); න, නොවේ. "සඛෙණ සථීභ්‍යාම් සඛෙඃ" යනු තෘතීයා එකවචන ච්වන බහුවචන සි.

පූර්වසූත්‍රයෙන් සාමාන්‍යයෙන් විහිත ණකාර විධිය අවප්‍රත්‍යාහාර කවගී පවගීයන්ගෙන් අතර ඇති තන්හි ද වේයයි මේ සූත්‍රයෙන් විශෙෂයෙන් නියමකරණ ලදී. එනම් පූර්වනිමිති වූ

99. සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ සමට්. (සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ 5, 1; සමට් 1, 1;)

a. සඞ්ඛ්‍යාදෙරකාරණනාන්තපරස්‍ය චතුර්‍ථ්‍යෙකවචනස්‍ය සම්බන්ධාගමෝ භවති. ටකාරඃ සන්ධානනියමාර්‍ථඃ. "එ ඒ ඓ" (32. ප්‍ර. සූ.) සඞ්ඛ්‍යෛම සඞ්ඛ්‍යාභ්‍යාම් සඞ්ඛ්‍යෙභ්‍යඃ. පඤ්චම්‍යෙකවචනෙ "සඞ්+අත්" ඉති සථිතෙ :-

---

ෂකාර රෙඵ ඍවර්‍ණී යන මොවුන්ට හා ආදෙශි වර්‍ණීය වූ නකාරය ටත් අතර "අ ඉ උ ඍ ඎ එ ඒ ඕ ඖ, ක ඛ ග ඝ ඞ, ප ඵ බ භ ම" යන මේ වර්‍ණී එකක් හෝ කිපයක් සිටියත් පූර්‍වොක්ත කාර්‍ය්‍ය වේය යනු සි. "සඞ්ඛ්‍යෙණ" යන තන්හි රකාර නකාර දෙක අතර සිටියේ වකාරය හා එකාර යසි, එබැවින් එහි දන්ත්‍යනකාරයට මූර්‍ධන්‍ය ණකාරය විය. මේ සූත්‍රයේ "අපි" ශබ්දය අනුක්ත සමුච්චයාර්‍ථ සි, එබැවින් එසින් සූත්‍රයෙහි නොකියනලද්දවුන් ගේ ද සමුච්චය කිරීම වේ. එනම් : "ජිහ්වාමූලීය උපධ්මානීය අනුස්වාර විසර්‍ග නුම්ආගම" යන මොවුන්ගෙන් අතර ඇතිතන්හි ද ණකාරය වේ. "උර ෟ කායෙණ, උර ෟ පෙණ, වෘංහණම්" යන්නාදිය ඊට උදාහරණ සි. මේ ණකාර විධය පිළිබඳ විශෙෂයෝ පසුව තන්හි තන්හි කියවෙත්, ඒ විශෙෂ එහිදී දතයුතු සි.

99. (සම්බන්ධාගමවිධිසූත්‍ර සි) සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ, (අකාරාන්ත) සඞ්ඛ්‍යශබ්දාදිය කෙරෙන් පර (ඩෙ විභක්තියට); සම්ට්, "සම්ට්" ආගම වේ.

a. අකාරාන්තාත් සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ, අකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යශබ්දාදිය කෙරෙන්; පරස්‍ය, පර වූ; චතුර්‍ථ්‍යෙකවචනස්‍ය, චතුර්‍ථී එකවචනයට; සම්බන්ධාගමඃ භවති, ස්ම්ට්ආගම වේ. ටකාරඃ, අනුබන්ධ ටකාරය; සන්ධානනියමාර්‍ථඃ, සන්ධානනියමය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. "එඒඓ" යන සූත්‍රයෙන් සන්ධි වේ. "සඞ්ඛ්‍යෛම සඞ්ඛ්‍යාභ්‍යාම් සඞ්ඛ්‍යෙභ්‍යඃ" යනු චතුර්‍ථී එකවචන විවචන බහුවචන සි. පඤ්චම්‍යෙකවචනෙ, පඤ්චමී එකවචනයෙහි; සඞ් අත් ඉති, "සඞ්+අත්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිද්ධිය වේ.) මෙසඞ්ඛ්‍යශබ්දාදිය ද අකාරාන්ත බැවින් "ඩෙරක්" යන සූත්‍රයෙන් "අක්" ආගමය පැමිණෙත් ම "තක්‍රකෞණ්ඩින්‍ය" න්‍යායයෙන් ඒ බාධිත වේ. බ්‍රාහ්මණයාට දී ද කෞණ්ඩින්‍යයන්ට මෝරු ද දෙවසි කීකල කෞණ්ඩින්‍යයන් ද බ්‍රාහ්මණයන්ට ම ඇතුළත්වුවත් ඔහුට මෝරු පමණක් දීම න්‍යායය සි.

100. අතඃ (අතඃ 6, 1;)

a. සඕදෙරකාරාගනනාතපරස්‍යානඃ සමඩාගමෝ භවති. දීඝිඃ; සඊස්මාත් සඊාභ්‍යාම් සඒභ්‍යඃ; සඊස්‍ය සඊයොඃ.

101. සුඩාමඃ (ඇච් 1, 1; ආමඃ 6, 1;)

b. සඕදෙරවණ්ණානනාත්පරස්‍යාමඃ සුඩාගමෝ භවති. සඒෂාම්. සපතමෙඅකවවනෙ "සඊ+ඕ" ඉති සථිතෙ :-

102. ඕ සමින්. (ඕ 1, 1; ස්මිත් 1, 1;)

c. සඕදෙරකාරාගනනාන්පරෙ ඕ සමින් භවති. සඊස්මින් සඊයොඃ සඒෂු, හෙ සඊ හෙසඒෂු ඉත්‍යාදි.

---

100. (සමඩාගමවිධිසූත්‍ර සි.) අතඃ, (අකාරාන්ත සර්ශබ්දයි කෙරෙන් පර) අත්යන්නට (සම්ට් ආගම වේ.)

a. අකාරාන්නාත් සර්දෙඃ පරස්‍ය, අකාරාන්ත සර්ශබ්දයි කෙරෙන් පර වූ; අතඃ, අත්යන්නට; ස්මඩාගමඃ භවති, ස්මට් ආගම වේ. දීඝිඃ, ("සවණේ දීඝිඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන්) දීඝි වේ. "සර්ස්මාත් සර්භ්‍යාම් සර්භ්‍යඃ" යනු පවමී එකවවන විවවන බහුවවන සි. "සර්ස්‍ය සර්යොඃ" යනු ෂෂ්ඨී එකවවන විවවන සි.

101. (සුට් ආගමවිධිසූත්‍ර සි.) ආමඃ, (අවර්ණාන්තසර්ශබ්දයි කෙරෙන් පර) ආම්විභක්තියට; සුට්, සුට්ආගම වේ.

b. අවර්ණාන්නාත් සර්දෙඃ පරස්‍ය, අවර්ණාන්තසර්ශබ්දයි කෙරෙන් පර වූ; ආමඃ, ආම්විභක්තියට; සුඩාගමඃ භවති, සුට්ආගම වේ. (මෙහි උකාර වකාර දෙක ඉත්අකුරු සි.) "සර්ෂාම්" යනු ෂෂ්ඨීබහුවවන සි; සපතමෙඅකවවනෙ, සපතමී එකවවනයෙහි; සර්ඕ ඉති, "සර්+ඕ" කියා; සථිතෙ, සිට්ඛල්හි (වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඬිය වේ.)

102. (සමින් ආදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) ඕ, (අකාරාන්තසර්ශබ්දයි කෙරෙන් පර) ඕවිභක්තිය; සමින්, සමින් ආදෙශ වේ.

c. අකාරාන්නාත් සර්දෙඃ පරඃ, අකාරාන්තසර්ශබ්දයි කෙරෙන් පර වූ; ඕ, ඕවිභක්තිය; සමින් භවති, සමින් ආදෙශ වේ. "සර්ස්මින් සර්යොඃ සඒෂු" යනු සපතමී එකවවන විවවන බහුවවන සි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

2. එවං විශ්වාදිනාමෙකශබ්දපර්‍යන්නානාංසර්ශබ්දවද්රූපං ඥෙයම්, ඛතරඛතමෞ විහාය; තෞ ප්‍රත්‍යයෞ, තතඤ්ච තදන්නාඃ ශබ්දා ග්‍රාහ්‍යාඃ, තථෛව විශ්වශබ්දඃ-විශ්වඃ විශ්වෞ විශ්වෙ ඉත්‍යාදි. උභශබ්දෙනිත්‍යං ච්චවනාන්තඃ, උභෞ උභාභ්‍යාම් උභයෝඃ, හෙඋභෞ. උභයශබ්දස්‍ය ච්චවනාභාවා දෙකවචන බහුවචනෙ භවතඃ; උභයඃ උභයෙ, උභයම් උභයාන්, උභයෙන උභයෛඃ, උභයස්මෛ උභයෙභ්‍යඃ, උභයස්මාත් උභයෙභ්‍යඃ, උභයස්‍ය උභයෙෂාම්, උභයස්මින් උභයෙෂු, හෙඋභය හෙඋභයෙ. අන්‍යඃ අන්‍යෞ අන්‍යෙ ඉත්‍යාදි. ඉතරඃ ඉතරෞ ඉතරෙ ඉත්‍යාදි. කතරඃ කතරෞ කතරෙ ඉත්‍යාදි. එවමෙක ශබ්දපර්‍යන්නානාං රූපං ඥෙයම්.

---

2. එවම්, මෙසේ; එකශබ්දපර්‍යන්නානාම්, එකශබ්දය කෙළවර කොට ඇත්තා වූ; විශ්වාදීනාම්, විශ්වශබ්දාදීන්ගේ; රූපම්, පදසඞ්ඛ්‍යාත රූපය; සර්වශබ්දවත්, සර්වශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දතයුතුයි. ඛතර ඛතමෞ, ඛතර ඛතම දෙකා; විහාය, හැර යි. ("ඛතර ඛතම" දෙකා ප්‍රත්‍යයන් බැවින් ඒ දෙදෙනාගේ ශබ්දඞ්ගයෙන් ගැණීම හැරය යන අර්ථ යි.) තෞ, ඒ දෙකා; ප්‍රත්‍යයෞ, ප්‍රත්‍යය දෙකකි; තතඃ; එහෙයින්; තදන්නාඃ, ඒ අන්තකොට ඇත්තා වූ; ශබ්දඃ, ශබ්දයෝ; ග්‍රාහ්‍යාඃ, ගතයුතු යි; තථාඑව, එපරිද්දෙන් ම; විශ්වශබ්දඃ, විශ්වශබ්දය කියනු ලැබේ. එනම්- "විශ්වඃ විශ්වෙ විශ්වෙ" යනු ප්‍රථමා එකච්බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. උභශබ්දඃ, උභශබ්දය තෙම; නිත්‍යං, සතතයෙන්; ච්චවනාන්තඃ, ච්චවනාන්ත යි. "උභෞ" යනු ප්‍රථමා ච්තීයා ච්චවන යි; "උභයොඃ" යනු ෂෂ්ඨී සප්තමී ච්චවන යි. "හෙඋභෞ" යනු සම්බොධන ච්චවන යි. උභයශබ්දස්‍ය, උභයශබ්දයාගේ; ච්චවනාභාවාත්, ච්චවනයක් නැතිබැවින්; එකවචන බහුවචනෙ, එකවචන බහුවචන දෙකා; භවතඃ, වෙත්. "උභයඃ උභයෙ" යනු ප්‍රථමා එකවචන බහුවචන යි. "උභයම් උභයාන්" යනු ච්තීයා එකවචන බහුවචන යි; "උභයෙන උභයෛඃ" යනු තෘතීයා එකවචන බහුවචන යි. "උභයස්මෛ උභයෙභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී එකවචන බහුවචන යි; "උභයස්මාත් උභයෙභ්‍යඃ" යනු පඤ්චමී එකවචන බහුවචන යි; "උභයස්‍ය උභයෙෂාං" යනු ෂෂ්ඨී එකවචනබහුවචන යි. "උභයස්මින් උභයෙෂු" යනු සප්තමී එකවචන බහුවචන යි; "හෙඋභය හෙඋභයෙ" යනු සම්බොධන

a. පූර්වාදීනාන්තු විශේෂඃ. පූර්වඃ පූර්වේ, "පූර්වාදීනාං තු නවානාං ජස ඊකාරෝ වා වක්තව්‍යඃ" පූර්වේ-පූර්වාඃ, පූර්වම් පූර්වේ පූර්වාන්, පූර්වේණ පූර්වාභ්‍යාම් පූර්වෛඃ, පූර්වස්මෛ පූර්වාභ්‍යාම් පූර්වේභ්‍යඃ,

b. "පූර්වාදිභ්‍යෝ නවභ්‍යෝ ඔසිඞ්භ්‍යඃ සමාත්සමිනෞ වා වක්තව්‍යෞ" පූර්වස්මාත්-පූර්වාත් පූර්වාභ්‍යාම් පූර්වේභ්‍යඃ, පූර්වස්‍ය පූර්වයෝඃ පූර්වේෂාම්, පූර්වස්මින් පූර්වේ පූර්වයෝඃ පූර්වේෂු, හෙපූර්ව හෙපූර්වේ හෙපූර්වේ-හෙපූර්වඃ. පරශබ්දඃ, පරඃ පරෝ පරේ-පරාඃ ඉත්‍යාදි. එවමනන්තරශබ්දපර්‍යන්තානාං රූපං ඥෙයම්.

එකවචන බහුවචන යි. "අන්‍යඃ අන්‍යෞ අන්‍යේ" යනු "අන්‍ය" ශබ්ද ප්‍රථමා එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "ඉතරඃ ඉතරෞ ඉතරේ" යනු "ඉතර" ශබ්ද ප්‍රථමා එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "කතරඃ කතරෞ කතරේ" යනු "කතර" ශබ්ද එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. එකශබ්දපර්‍යන්තානාම්, "එක" ශබ්දය කෙළවරකොට ඇත්තවුන්ගේ; රූපම්, පදරූපය; එවම්, මෙසේ; ඥෙයම්, දතයුතු යි.

a. පූර්වාදීනාන්තු, පූර්වශබ්දාදීන්ගේ පදරූප වනාහි; විශේෂඃ, (සර්‍වාදීන්ටවඩා) විශේෂ වේ. "පූර්වඃ පූර්වේ"යනු ප්‍රථමා එකවචන ද්විවචන යි. පූර්වාදීනාං නවානාන්තු, පූර්වාදි ශබ්ද නවය සම්බන්ධි විශේෂයෙක් නම්; ජසඃ, (ඔවුන්කෙරෙන් පර) "ජස්" විභක්තියට; ඊකාරඃ, ඊකාරය දෙශය; වා, විකල්පයෙන්; වක්තව්‍යඃ, කියයුතු යි. ("පූර්ව පර අවර දක්ෂිණ උත්තර අපර අධර සව අන්තර" යන මොහු පූර්වාදිහු යි.) "පූර්වේ" යනු ද "පූර්වාඃ" යනු ද ප්‍රථමා බහුවචන යි. "පූර්වම් පූර්වේ පූර්වාන්" යනු ද්විතීයා එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි. "පූර්වේණ පූර්වාභ්‍යාම් පූර්වෛඃ" යනු තෘතීයා එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි; "පූර්වස්මෛ පූර්වාභ්‍යාම් පූර්වේභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි.

b. පූර්වාදිභ්‍යඃ, පූර්වශබ්දය ආදිකොට ඇත්තා වූ; නවභ්‍යඃ, ශබ්ද නවයෙන් පර වූ; ඔසිඞ්භ්‍යඃ, "ඔසි ඞි" යන විභක්ති දෙකට; සමාත් සමිනෞ, "සමාත් සමින්" යන දෙක; වා වක්තව්‍යෞ, විකල්පයෙන් කියයුතු යි. (මෙහි "සමාත්" යනු "සම්ච්" ආගමයෙන් යුක්ත "අත්" ආදෙශ යයි.) "පූර්වස්මාත්" යනු ද "පූර්වාත්" යනු ද පඤ්චමී එකවචන යි; "පූර්වාභ්‍යාම් පූර්වේභ්‍යඃ" යනු ද්විවචන

a. **සඒාදිඃ සඒනාමාඛ්‍යෝ න චෙදෙගෞණෝඨවාහිධා,**
පූඒාදිශ්ච ව්‍යවස්ථායාං සමොතුල්‍යෙනනරොපුරි,
පරිධානෙ වහියෙඒාගෙ සෙඃඒඤ්‍ඤන්‍යන්‍යවාච්‍යපි.

b. **සවාහිධෙයාපෙක්ෂාවධිනියමෝ ව්‍යවස්ථා, ව්‍යවස්ථායාං කිම්? දක්ෂිණා ගාථිකාඃ, කුශලා ඉත්‍යඒඃ.**

බහුවචනයි; "පූඒස්‍ය පූඒයොඃ පූඒෂාම්" යනු ෂෂ්ඨී එකවචන චිවචන බහුවචනයි. "පූඒසමින්" යනු ද "පූඒේ" යනු ද සප්තමී "එකවචනයි; "පූඒයොඃ පූඒෂූ" යනු චිවචන බහුවචනයි; "හෙ පූඒ හෙපූඒේ" යනු සම්බොධන එකවචන චිවචනයි; "හෙ පූඒේ" යනු ද "හෙ පූඒාඃ" යනු ද බහුවචනයි. පරශබ්දඃ, "පර" ශබ්දය කියනුලැබේ. "පරඃ පරෙ" යනු එකවචන චිවචනයි; "පරෙ" යනු ද "පරාඃ" යනු ද බහුවචනයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. අනන්තර ශබ්ද පඤ්චානාම්, "අනන්තර" ශබ්දය කෙළවරකොට ඇත්තවුන් ගේ; රූපම්, රූපක්‍රමය; එවම්, මෙසේ; ඥෙයම්, දතයුතුයි.

යථොක්ත ලක්ෂ්‍යලක්ෂණසඳ්ගීනයෙන් සඒනාමයන්ගේ රූප හෙද නිරූපණය කොට ඉක්බිති ඔවුන්ගේ සඒනාමත්වය ලැබෙන නොලැබෙන තැන් දක්වන්නාහු රාමචන්ද්‍රාචාර්‍ය්‍ය ප්‍රණීත "ශඒාදිඃ" යනාදි ගාථාව ආපොපදෙශත්වයෙන් දැක්වූහ.

a. වෙත්, ඉදින්; සඒාදිඃ, සඒශබ්දාදිය; න ගෞණඃ, අප්‍රධාන නොවේ නම්; අථවා, නොහොත්; න අභිධා, සංඥාවාචක ද නොවේ නම්; සඒනාමාඛ්‍යඃ, සඒනාම නම් වන්නේය; පූඒාදිශ්ච, පූඒශබ්දාදි ය ද; ව්‍යවස්ථායාම්, ව්‍යවස්ථාඒයෙහි පවතී නම් සඒනාම වේ. සමඃ, "සම" ශබ්දය; අතුල්‍යෙ, තුල්‍යාඒභින්න තන්හි පවතී නම් සඒනාම වේ. "අනන්තරඃ, "අනන්තර" ශබ්දය; අපුරි, පුරභින්නවූ; වහියෙඒාගෙ, වහියෙඒාගාඒයෙහි ද; පරිධානෙ, පරිධානවස්ත්‍රාඒයෙහි ද පවතී නම් සඒනාම වේ. සවඃ, "සව" ශබ්දය; අඒඥාතිඅන්‍යවාචි, ඛනාඒඥාත්‍යඒයන්ගෙන් අන්‍යවූ අඒයක් ප්‍රකාශකෙරේ නම් සඒනාම වේ.

b. ව්‍යවස්ථා, මෙහි කී ව්‍යවස්ථා නම්; සවාභිධෙයාපෙක්ෂාවධි නියමඃ, සවකීය නාමයෙන් අපෙක්ෂාකිරීම ඇති සීමානියමයයි. ව්‍යවස්ථායාම්, ව්‍යවස්ථාවෙහි යනු; කිම්, කිම්?; දක්ෂිණාඃ, ශ්‍රෙෂ්ඨවූ; ගාථිකාඃ, ගාථිකායෝඃ, හෙවත් ඊ කිමෙන් ජීවත්

වන්නෝය, යන තන්හි ව්‍යවස්ථාරහිත බැවින් "දක්ඛිණ" ශබ්දය සඤ්ඤා නොවේ. කුසලාඃ ඉති, දක්ඛයෝ යන; අඤ්ඤඃ, අඤ්ඤයි.

සියලුම සඤ්ඤාවයෝ වූකලි තමන්ගේ අර්ථය සමාස යොගාදි යෙන් අප්‍රධාන ව හෝ සංඥාවාචක ව පවත්නාකල්හි සඤ්ඤා නොවෙති, ඉන් වෙනස් වූවෝ ම සඤ්ඤා වෙති, ඊට හෙතුව නම් "සෙසේෂාං නාමානි=සඤ්ඤාමානි" යන නිරුක්තියෙන් සියලු නාම යන්ට අයිති නාමයන් ම සඤ්ඤාවයන් වීමයි. සමාසයොගාදියෙන් අප්‍රධානවූවෝ හෝ සංඥාවාචක වූවෝ එසේ සියලු නාමයන්ට අයිති නොවෙති, එබැවින් ඔවුහු සඤ්ඤා නොවෙත්. "අතිසඤ්" ශබ්ද යෙහි විද්‍යමාන සඤ් ශබ්දය වනාහි සමාසයොගයෙන් අප්‍රධාන වේ. එසේ අප්‍රධානවන්නේ "අතිසඤ්" ශබ්දයෙන් සියල්ල යන අර්ථය නොව සියල්ල අතික්‍රමණය කෙළේ යන අර්ථය වාච්‍යවනහෙයිනි. එබැවින් එබඳුතන්හි සඤ්ඤාමකාර්‍යය නොවේ. ඊශ්වරයාට ද "සඤ්" කියා නමෙකි, එහි ද "සඤ්" ශබ්දය සඤ්ඤා නොවේ. තවද මේ සඤ් නාමයන්අතර පවත්නා "පූඤ් පරඅපර දක්ඛිණ අනන්තර අපර අධර" යන මේ ශබ්දයෝ වනාහි ව්‍යවස්ථාවාචක තන්හි පමණක් සඤ්ඤා වෙති, ව්‍යවස්ථා නම් ඒ පූඤ්ආදි නාමයන්ගෙන් කාලදෙශදිශාදියක් වෙන් කිරීමයි. "පූඤ්සෙම බ්‍රහ්මණෙ" යන තන්හි පූඤ් ශබ්දයෙන් පූර්ණකාලය වාච්‍ය බැවින් සඤ්ඤා වේ. පූර්ණකාලීන බ්‍රහ්මයාට යනු එහි අර්ථයි. "පරාය විෂ්ණවෙ" යන තන්හි "පර" ශබ්දයෙන් කාලදෙශාදියක් වාච්‍ය නොවන බැවින් සඤ්ඤා නොවේ. එහි "පර" ශබ්දය ශ්‍රෙෂ්ඨාර්‍ථයි. ශ්‍රෙෂ්ඨවූ විෂ්ණුට යනු එහි අර්ථයි. "සම" ශබ්දය තුල්‍යාර්‍ථයෙහි සඤ්ඤා නොවේ, තුල්‍යාර්‍ථභින්න තන්හි සඤ්ඤා වේ. "සමසමාත් පූඤ්ඃ" යන තන්හි "සම" ශබ්දය තුල්‍යාර්‍ථ නොව සකලාර්‍ථ බැවින් සඤ්ඤා වේ. සියල්ලෙන් පූර්ණ වූයේ යන අර්ථයි. "තෙන සමාය" යන තන්හි "සම" ශබ්දය තුල්‍යාර්‍ථ බැවින් සඤ්ඤා නොවේ. ඔහු හා තුල්‍යවූවහුට යන අර්ථයි. "අනන්තර" ශබ්දය වනාහි පුරයක්හුගේ නොව වෙන කිසි වක්හුගේ පිටත සිටියක්හු ප්‍රකාශකරණ තන්හිද පරිධානවස්ත්‍රවාචක තන්හිද සඤ්ඤා වේ. පරිධානවස්ත්‍ර නම් නාභියෙන් යට හඳින වස්ත්‍රයයි. "අන්තරෙ අන්තරා වා ගෘහාඃ" යන තන්හි "අන්තර" ශබ්දය වහියෙර්‍ගාර්‍ථ බැවින් සඤ්ඤා වේ. පිටතවූ ගෘහයෝ යනු

a. "ප්‍රථමචරමතයාඅඩලපාඣතිපයඒමානාං ජසර්කාරෙ වා වක්තව්‍යඃ" ප්‍රථමඃ ප්‍රථමෞ ප්‍රථමෙ-ප්‍රථමාඃ; චරමඃ

එහි අඣී සි. "අන්තරෙ අන්තරා වා ශාටකාඃ" යන තන්හි "අන්තර" ශබ්දය පරිධාන වස්ත්‍රාඣී බැවින් සඤ්ඥා ම වේ. යට හැඳියයුතු ශාටකයෝ යනු එහි අඣී සි. "අඣාන්තරාය" යන තන්හි "අන්තර" ශබ්දය වහියෙඃගාඣී හෝ පරිධානවස්ත්‍රාඣී නොවන බැවින් සඤ්ඥා ම නොවේ. මෙහි "අන්තර" ශබ්දය විශෙෂාඣී සි. අඣී විශෙෂ යක් පිණිස යනු එහි අඣී සි. "අන්තරායාං පුරි" යන තන්හි "අන්තර" ශබ්දය පුරය සමබන්ධි පිටත යන අඣීයෙහි බැවින් සඤ්ඥා ම නොවේ, පිටත වූ පුරයෙහි යනු එහි අඣී සි. "සතාං සවෛෙම" යන තන්හි "සව" ශබ්දය ආත්මීයාඣී බැවින් සඤ්ඥා ම වේ. "යදුසවාය" යන තන්හි "සව" ශබ්දය ඉත්‍යඣී හෝ ධනාඣී බැවින් සඤ්ඥා ම නොවේ. යදුකුලිකයන්ගේ නැවූවහුට හෝ ධනය වූවහුට යනු එහි අඣී සි.

තවද තෘතීයා සමාසව සිටි සඤ්ඥබ්දාදිය හෝ තෘතීයාසමාසයට සුදුසු වාක්‍යයෙහි සිටි සඤ්ඥබ්දාදිය ද, බහුවසමාස ව සිටි සඤ්ඥබ්දාදිය ද සඤ්ඥා ම නොවේයයි පාණිනීයාදියෙහි නිර්දිෂ්ටසි. "මාසපූඣාය" යන තන්හි "පූඣ" ශබ්දය තෘතීයා තත්පුරුෂ සමාස බැවින්ද, "මාසෙන පූඣාය" යන තන්හි තෘතීයාව සමාසයට සුදුසු වාක්‍යයෙහි සිටිබැවින් ද සඤ්ඥා ම නොවේ. "වණිග්‍රමෙතරාණාම්" යන තන්හි "ඉතර" ශබ්දය බහුව සමාස ව සිටි බැවින් සඤ්ඥා ම නොවේ. බහුවසමාස වූතන්හි ප්‍රථමා බහුවචනවිෂයෙහි විකල්පයෙන් සඤ්ඥා ම ව "වණිග්‍රමෙතරෙ' යනු ද "වණිග්‍රමෙතරාඃ" යනුද වේ.

මෙතෙකින් සඤ්ඥබ්දාදීන්ගේ විශෙෂ දක්වා අකාරාන්තයන් පිළිබඳ තවත් විශෙෂ දක්වන්නාහු "ප්‍රථම" යනාදිය කිහු.

a. ප්‍රථම, "ප්‍රථම" ශබ්දය; චරම, 'චරම" ශබ්දය; තයාය්ච්, "තයච්" ප්‍රත්‍යයාන්තය හා "අයච්" ප්‍රත්‍යයාන්තය; අල්ප, "අල්ප" ශබ්දය; අඣ්, "අඣ්" ශබ්දය; කතිපය, "කතිපය" ශබ්දය; නෙම නාම්, "නෙම" ශබ්දය යන මොවුන් සම්බන්ධිවූ; ජසඃ, ජස්විභක්තියට; ඊකාරඃ, ඊකාරාදෙශය; වා වක්තව්‍යඃ, විකල්පයෙන් කිය යුතුසි. "ප්‍රථමඃ පථමෞ" යනු "ප්‍රථම" ශබ්ද ප්‍රථමා එකවචන

වරමෙෆ වරමෙ වරමාඃ; ශෙෂං දෙවවත්, තයායඩෙෆ ප්‍රත්‍යයෙෆ, තදන්තානාඃ ශබ්ද ග්‍රහ්‍යාඃ, තයට් ප්‍රත්‍යයානෙනා විතය ශබ්දඃ, විතයඃ විතයෙෆ විතයෙ-විතයාඃ: එවං ත්‍රිතය ශබ්දඃ, අයට් ප්‍රත්‍යයානෙනා වයඃ ත්‍රයශ්ච, එවං නෙමපර්‍යන්තානා නාං රූපං ඥෙයම්.

b. "තියස්‍ය සඞ්වඳ්‍රූපං ඕකාර්‍ය වා වක්තව්‍යම්" විතියඃ විති යෙෆ විතියාඃ, විතියම් විතියෙෆ විතියාන්, විතියෙන විතියා භ්‍යාම් විතීයෙඃ, විතියයෙම්-විතියාය විතියාභ්‍යාම් විතී යෙභ්‍යඃ, විතියස්මාත්-විතියාත් විතියාභ්‍යාම් විතියෙභ්‍යඃ, විතියස්‍ය විතියයොඃ විතියානාම්, විතියස්මින්-විතියෙ විතිය යොඃ විතියෙෂු, හෙ විතිය හෙ විතියෙෆ හෙ විතියාඃ. එවං ත්‍රිතියශබ්දඃ.

විවචනයි, "ප්‍රථමෙ" යනු ද "ප්‍රථමාඃ" යනු ද බහුවචන යි. "චරමඃ චරමෙෆ චරමෙ-චරාමාඃ" යනු ද මෙසේ යි. ශෙෂම්, සෙස්ස; දෙව වත්, "දෙව" ශබ්දය මෙනි. තයායඩෙෆ, "තයට් අයට්" යන දෙකෙ; ප්‍රත්‍යයෙෆ, ප්‍රත්‍යය දෙකකි; (එහෙයින්) තදන්තාඃ, ඒ අන්තකොට ඇත්තාවූ; ශබ්දඃ, ශබ්දයෝ; ග්‍රහ්‍යාඃ, ගනයුතුයි. විතයශබ්දඃ, විතය ශබ්දයතෙම; තයට්ප්‍රත්‍යයානන්තඃ, "තයට්" ප්‍රත්‍යයාන්තයි; "විතයඃ විතයෙෆ"යනු ප්‍රථමා එකවචන විවචනයි; "විතයෙ"යනු ද "විතයාඃ" යනු ද බහුවචනයි; ත්‍රිතයශබ්දඃ, "ත්‍රිතය" ශබ්දය; එවං, මෙසේ යි. වයඃ, "වය" ශබ්දයද; ත්‍රයශ්ච, "ත්‍රය" ශබ්දයද; අයට් ප්‍රත්‍යයාන්තඃ, "අයට්" ප්‍රත්‍යයාන්ත යි. නෙමපර්‍යන්තානාම්, "නෙම" ශබ්දය කෙළ වරකොට ඇත්තවුන්ගේ; රූපම්, රූපය; එවම්, මෙසේ; ඥෙයම්, දනයුතුයි.

b. ඕතසු, ඕකාරය ඉත්කොට ඇති විභක්ති පරකල්හි; තියස්‍ය, තියප්‍රත්‍යයාන්තශබ්දයාගේ; රූපම්, රූපය; වා, විකල්පයෙන්; සඞ්වත්, සඞ්ඛ්‍යානාම මෙන් වේයයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. (ඕකාර ඉත්විභක්ති නම් "ඔ ඕසි ඕස් ඕ" යන මොහු යි.) "විතීයඃ විතී යෙෆ විතීයාඃ, විතීයම් විතීයෙෆ විතීයාන්, විතීයෙන විතීයා භ්‍යාම් විතීයෙඃ" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එක වචන විවචන බහුවචන යි. "විතීයයෙම" යනු ද "විතීයාය" යනු ද චතුර්ථීඒකවචන යි; "විතීයාභ්‍යාම් විතීයෙභ්‍යඃ" යනු විවචන බහුවචනයයි. "විතීයස්මාත්" යනු ද "විතීයාත්" යනු ද පඤ්චමීඒකවචනයි; "විතීයාභ්‍යාම් විතීයෙභ්‍යඃ" යනු විවචනු

a. අකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගෝ මාඝශබ්දඃ.

102. මාඝස්‍යාලෙලෝපෝ වා.

(මාඝස්‍ය 6, 1; අලෙලෝපඃ 1, 1; වා 1, 1;)

b. මාඝශබ්දස්‍යාකාරස්‍ය ලෝපෝ වා භවති සර්වාසු විභක්තිෂු පරතඃ.

103. හසෙපඃ සෙර්ලෝපඃ.

(හසෙපඃ 5, 1; සෙඃ 6, 1; ලෝපඃ 1, 1;)

c. හසාන්තාදිඛන්තාච්ච පරස්‍ය සෙර්ලෝපෝ භවති.

බහුවචනයි; "විතීයස්‍ය විතීයයෝඃ විතීයානාම්" යනු ෂෂ්ඨීඒකවචන ච්වචන බහුවචනයි. "විතීයසමින්-විතීයෙ" යනු සප්තමී ඒකවච නයි. "විතීයයෝඃ විතීයෙෂු" යනු ච්වචන බහුවචනයි; "හෙච්තීය හෙච්තීයෙෂ හෙච්තීයඃ" යනු සම්බොඛන ඒකච්බහුවචනයි. තෘතීය ශබ්දඃ, තෘතීය ශබ්දය ද; එවම්, මෙසේ යි.

a. අකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ, අකාරාන්තපුංලිඞ්ග වූ; මාඝශබ්දඃ, මාඝශබ්දය කියනුලැබේ.

102. (අකාරලෝපච්ධි සූත්‍රයි.) වා, විකල්පයෙන්; මාඝස්‍ය, මාඝශබ්දයාගේ; අත්ලෝපඃ, අකාරලෝපය වේ.

b. සර්වාසු විභක්තිෂු පරතඃ, සියලු විභක්ති පරකල්හි; මාඝ ශබ්දස්‍ය, මාඝශබ්දයාගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; වා, විකල්පයෙන්; ලෝපඃ භවති, ලෝප් වේ.

103. (සිලෝපච්ධි සූත්‍රයි.) හසෙපඃ, හසප්‍රත්‍යාහාරාන්තයා කෙරෙන් හා ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් පරවූ; සෙඃ, සිච්භක්ති යට; ලෝපඃ, ලෝප් වේ.

c. හසාන්තාත්, හසප්‍රත්‍යාහාරාන්තයා කෙරෙන් ද; ඊඛන්තාත් ච, ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ද; පරස්‍ය, පරවූ; සෙඃ, සිච්භක්ති යට; ලෝපඃ භවති, ලෝප් වේ. (මෙහි පූර්ව සූත්‍රයෙන් මාඝ ශබ්දයා ගේ සකාරසථ අකාරය ලෝප්වූ පසු "මාඝ්" යි සිටි රූපයෙන් පර සිච්භක්තිය ලෝප් වේ.)

a. මාඃ-මාසඃ මාසෞ-මාසෞ මාසඃ-මාසාඃ, මාසම්-මාසම් මාසෞ-මාසෞ මාසඃ-මාසාන්, මාසා-මාසෙන "ස්ත්‍රෝර්විසර්ගඃ" (79: ප්‍රඃ සූඃ) "ආදඛෙ ලොපශ්" (67: ප්‍රඃ සූඃ) මාභ්‍යාම්-මසාභ්‍යාම් මාභිඃ-මාසෛඃ, මාසෙ-මාසාය මාභ්‍යාම් මාසාභ්‍යාම් මාභ්‍යඃ-මාසෙභ්‍යඃ, මාසඃ-මාසාත් මාභ්‍යාම්-මාසාභ්‍යාම් මාභ්‍යඃ-මාසෙභ්‍යඃ, මාසඃ-මාසස්‍ය මාසෝඃ-මාසයෝඃ මාසාම්-මසානාම්, මාසි-මාසෙ මාසෝඃ-මාසයෝඃ මසසු-මාසෙසු, හෙමාඃ හෙමාසඃ හෙමාසෞ-හෙමාසෞ හෙමාසඃ-හෙමාසාඃ.

---

a. "මාඃ" යනු ද "මාසඃ" යනු ද ප්‍රථමාඑකවචන යි; "මාසෞ-මාසෞ" යනු ච්වනයි; "මාසඃ මාසාඃ" යනු බහුවචනයි; "මාසම්-මාසම්" යනු ත්‍රිතීයාඑකවචනයි; "මාසෞ-මාසෞ" යනු ච්වනයි; "මාසඃ-මාසාන්" යනු බහුවචනයි; "මාසා-මාසෙන" යනු තෘතීයා එකවචනයි; "ස්ත්‍රෝර්විසර්ගඃ" යන සූත්‍රයෙන් සකාරයට විසර්ගය වේ. "ආදඛෙලොපශ්" යන සූත්‍රයෙන් විසර්ගයට ලොප් වේ. "මාභ්‍යාම්-මාසාභ්‍යාම්" යනු තෘතීයා ච්වනයි; "මාභිඃ-මාසෛඃ" යනු බහුවචනයි; "මාසෙ-මාසාය" යනු චතුර්ථීඑකවචනයි; "මාභ්‍යාම්-මාසාභ්‍යාම්" යනු ච්වනයි; "මාභ්‍යඃ-මාසෙභ්‍යඃ" යනු බහුවචනයි; "මාසඃ-මාසාත්" යනු පඤ්චමීඑකවචනයි; "මාභ්‍යාම්-මාසාභ්‍යාම්" යනු ච්වනයි; "මාභ්‍යඃ-මාසෙභ්‍යඃ" යනු බහුවචනයි; "මාසඃ-මාසස්‍ය" යනු ෂෂ්ඨීඑකවච යි; "මාසෝඃ-මාසයෝඃ" යනු ච්වනයි; "මාසාම්-මාසානාම්" යනු බහුවචනයි; "මාසි-මාසෙ" යනු සප්තමී එකවචනයි; "මාසෝඃ-මාසයෝඃ" යනු ච්වනයි; "මාසසු-මාසෙසු" යනු බහුවචනයි, "හෙමාඃ-හෙමාසඃ" යනු සම්බොධන එකවචනයි; "හෙමාසෞ-හෙමාසෞ" යනු ච්වනයි; "හෙමාසඃ-හෙමාසාඃ" යනු බහුවචනයි. ("මාස" ශබ්දයෙන් මසෙක් යන අර්ථ කියත්. "මාස" ශබ්දයාගේ අකාරලොපය වූ පඤ්චයෙහි සවරාදිවිභක්ති පරකල්හි හල්සකාරය සවරාරූඪවීමෙන් ද, ව්‍යඤ්ජනාදි විභක්ති පරකල්හි සකාරයට විසර්ගය හා විසර්ගයට වියහැකි සන්ධ්‍යාර්ථයන් වීමෙන් ද පදසිද්ධිය වේ. ලොප් නොවූ පඤ්චයෙහි "දෙව" ශබ්දය මෙනි.)

අකාරාන්තපුංලිඞ්ගශබ්දයන්ගේ රූපභෙදය මෙසේ ලක්ෂ්‍ය ලක්ෂණ සඳහීතයෙන් දක්වා ආකාරාන්තපුංලිඞ්ගයන් දක්වන්නාහු "ආකාරාන්තාඃ" යනාදිය කීහු.

a. ආකාරාන්තඃ පුලිඞ්ගඃ සොමපාශබ්දඃ, සොමපාඃ සොමපෞ සොමපාඃ, සොමපාම් සොමපෞ.

104. ආතොධාතොර්ලොපඃ.

(ආතඃ 6, 1; ධාතොඃ 6, 1; ලොපඃ 1, 1;)

b. ධාතුසම්බන්ධින ආකාරස්‍ය ලොපො භවති ශසාදෞ සවරෙ පරෙ; සොමපඃ,

c. (කවිඛ්‍යාතා ධාතවො ඝඤපි ශබ්දත්වං ප්‍රාපතාඝතාපි ධාතුත්වං නජහති.)

---

a. ආකාරාන්තඃ, පුංලිඞ්ගඃ, ආකාරාන්ත පුංලිඞ්ග වූ; සොමපා ශබ්දඃ, "සොමපා" ශබ්දය කියනු ලැබේ. "සොමපාඃ සොමපෞ සොමපාඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචන ව්වචන බහුවචන යි; "සොමපාම් සොමපෞ" යනු ව්තීයා එකවචන ව්වචන යි.

104. (ආකාරලොපව්ධි සූත්‍ර යි.) ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධී වූ; ආතඃ, ආකාරයට; ලොපඃ, ලොප් වේ.

b. ශසාදෞ, ශස්ව්හකතීය ආදිකොට ඇත්තා වූ; සවරෙපරෙ, සවරයා පරකල්හි, හෙවත් සවරාදිකව්හකති පරකල්හි; ධාතුසම්බන්ධීතඃ, ධාතුසම්බන්ධී වූ; ආකාරස්‍ය, ආකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "සොමපඃ" යනු ව්තීයා බහුවචන යි. ("පා දෘ" යනාදි ධාතුකෙරෙන් පරව ක්‍විප්ප්‍රත්‍යය ව්මෙන් සිඛව ධාතුසවරූපය නොහළා වූ නාමයන්ගේ අග සිටි ආඝන්නට මේ සූත්‍රයෙන් ලොප් වේ. "ක්‍විප්" ප්‍රත්‍යයානන්ත ශබ්ද ධාතුසවරූපයෙන් තොරනොවන බැව් දක්වනු පිණිස "ක්‍විඛන්තාඃ" යනාදිය කිහු.)

c. ක්‍විඛන්තාඃ, ක්‍විප්ප්‍රත්‍යයාන්ත වූ; ධාතවඃ, ධාතූහු; ශබ්දත්වං, ශබ්ද භාවයට; යදි අපි ප්‍රාප්තාඃ, ඉදින් පැමිණියෝ වෙත් ද; තථාපි, එසේ නුමුත්; ධාතුත්වං, ධාතුභාවය; නජහති, නොහරිත්. ("ක්‍විප්" ප්‍රත්‍යයාන්තධාතු ප්‍රත්‍යයාන්ත ව්මෙන් ශබ්දත්වයට පැමිණියත් ධාතුසභාවය නොහරින බැවින් ධාතුනාමයෙන් ම ව්‍යවහාර කෙරෙති, ඒ මේ "සොමපා" ශබ්දාදි යහි, "සොමපා" ශබ්ද යෙහි "පා" යනු ධාතු යි, ක්‍විප් ප්‍රත්‍යය ව්මෙන් ඒ ධාතුරූපය වෙනස්නොවීය. ක්‍විප් ප්‍රත්‍යය පමණක් නොව මෙසේ ධාතු සවරූපය වෙනස්නොකරණ වෙනත් ප්‍රත්‍යයෝ ද වෙත්. ඒ බැව්

a. සොමපා සොමපාභ්‍යාම් සොමපාභිඃ, සොමපෙ සොමපාභ්‍යාම් සොමපාභ්‍යඃ, සොමපඃ සොමපාභ්‍යාම් සොමපාභ්‍යඃ, සොමපඃ සොමපොඃ සොමපාම්, සොමපි සොමපොඃ සොමපාසු, "අධාතොෝ" ඉති විශෙෂණාඩ්ලෝපො නාඝති, හෙ සොමපාඃ හෙසොමපෞ හෙසොමපාඃ; එවං කිලාලපා ශඞ්ඛමඛා මධුපා විශ්වපා ධනද වඞ්ඕද ප්‍රභෘතයඃ.

"ශතෘශාන ඣිඛන්තාන්නාං ඣසන්තාන්නාං තථෛව ච,
තෘජන්තාන්නාං ච ධාතූනාං ධාතුඞ්ගං නොපහන්‍යතෙ"

යන මෙයින් ප්‍රකාශිත යි. "ශතෘ ශාන ඣිප් ඣස් තෘච්" යන මේ ප්‍රත්‍යයන් අන්තකොට ඇති ධාතූන්ගේ ධාතුඞ්ගය නොනසනු ලැබේ යනු එහි අර්ථ යි.

a. "සොමපා, සොමපාභ්‍යාම්, සොමපාභිඃ; සොමපෙ, සොමපාභ්‍යාම්, සොමපාභ්‍යඃ; සොමපඃ, සොමපොඃ, සොමපාම්; සොමපි, සොමපොඃ, සොමපාසු" යනු පිළිවෙළින් තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි. අධාතොඃ ඉති, "අධාතොඃ" කියා, හෙවත් ධාතු කෙරෙන් ඩිසංඥලොපය නොවේය යන; විශෙෂණාත්, විශෙෂණයෙන් හෙවත් වෙන් කොට කීමෙන්; ඩෙඃ, ඩිසංඥයට; ලොපඃ නාඝති, ලොපයෙක් නැත්තේය. "හෙසොමපාඃ හෙසොමපෞ හෙසොමපාඃ" යනු සම්බොධන එකවචන ද්විවචන බහුවචන යි. ("සොමපා" ශබ්දයෙන් සොමරස පානයකරන්නෙක් යන අර්ථ කියත්.) කිලාලපා, ජලාදිය පානය කරන්නෙකු වාචක වූ "කිලාලපා" ශබ්දය; ශඞ්ඛධමා, සක් පිඹින් නෙකු වාචක වූ "ශඞ්ඛධමා" ශබ්දය; මධුපා, මධු පානයකරන්නෙකු (භෘඞ්ග) වාචක වූ "මධුපා" ශබ්දය; විශ්වපා, ලොව හෝ සියල්ල රක්නෙකු වාචක වූ "විශ්වපා" ශබ්දය; ධනද, ධනය දෙන්නෙකු වාචක වූ "ධනද" ශබ්දය; වඞ්ඕද, තෙජස් ආදිය දෙන්නෙකු වාචක වූ "වඞ්ඕද" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ, මේ ආදීහු ද; එවම්, මෙසේ යි.

බොහෝසෙයින් භාෂාවෙහි පවත්නා ආකාරාන්තපුංලිඞ්ග ශබ්දයෝ නම් ආකාරාන්ත ධාතුකෙරෙන් "ඣිප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිපන් මේ "සොමපා" ශබ්දාදීහු වෙත් එසේ ධාතු සම්බන්ධ නොවන්නා වූ ආකාරාන්ත ශබ්ද ද ඇති බැවින් ඔවුන් දක්වන්නාහු "භාභා" ශබ්දය කිහු.

a. ආකාරූනෙනා හාහාශබ්දඃ, හාහාඃ හාහෞ හාහාඃ, හාහාම් හාහෞ හාහාන්, "ආදඤනාච්ඡසෝ නඤාහඃව" ඉත්‍යෞඤෙ, නෙන හාහාඃ, "සවණේ දීඝඃ සහ" (26. ප්‍ර. සූ) හාහා හාහාභ්‍යාම් හාහාභිඃ, "එඑඓඑ" (32. ප්‍ර. සූ.) හාහෙ හාහාභ්‍යාම් හාහාභ්‍යඃ, හාහාඃ හාහාභ්‍යාම් හාහාභ්‍යඃ, හාහාඃ හාහෞඃ, "ආකාරූනෙනෂු ආඛ්‍යනානාමෙව නුඩාගමෝ නාන්‍යෙෂාම්" ඉති නියමාත්- "සවණේ දීඝඃ සහ" (26. ප්‍ර. සූ.) හාහාඕ, හාහෙ හාහෞඃ හාහාසු, හෙහාහාඃ හෙහාහෞ හෙහාහාඃ; තථෛව හූහූශබ්දඃ.

---

a. ආකාරූනෙනඃ හාහාශබ්දඃ, ආකාරූනෙන "හාහා" ශබ්දයා කියනුලැබේ. "හාහාඃ හාහෞ හාහාඃ" යනු ප්‍රථමා සි; "හාහාම් හාහෞ හාහාන්" යනු විතීයා සි. ආදඤනාත්, ආකාරූනෙනයා කෙරෙන් පර වූ; ශසඃ, ශස්ච්ඡකතියට; නඤාභාවඃ ඉති, නකාර භාවය නොවේය සි; එඛෙ, සමහරු කියත්; නෙන, එහෙයින්; හාහාඃ, විතීයාබහුවචනයෙහි "හාහාඃ" යනු ද වේ. "සවණේ දීඝඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් දීඝ වේ; "හාහා හාහාභ්‍යාම් හාහාභිඃ" යනු තෘතීයා සි. "එඑඓඑ" යන සූත්‍රයෙන් "ආඑ" දෙකට ඓකාරය වේ; "හාහෙ හාහාභ්‍යාම් හාහාභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි සි; "හාහාඃ හාහාභ්‍යාම් හාහාභ්‍යඃ" යනු පඤමී සි; "හාහාඃ හාහෞඃ" යනු ෂෂ්ඨීඑකවචන ච්චවන සි. ආකාරූනෙනෂු, ආකාරූනෙන ශබ්දයන් අතුරෙහි; ආඛ්‍යනානාං එව, ආප්‍රත්‍යයානන්තයන් සම්බන්ධවම; නුට් ආගමඃ, "නුට්" ආගම වේ; අන්‍යෙෂාම්, අන්‍යයන් සම්බන්ධව; නඤති, නොවේය සි; නියමාත්, නියම හෙයින්; සවණේ දීඝඃ සහ, "සවණේ දීඝඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් (දීඝීභළ කල්හි); හාහාම්, ෂළ්සීබහුවචන යෙහි "හාහාම්" යනු වේ; "හාහෙ හාහෞඃ හාහාසු" යනු සප්තමී සි; "හෙහාහාඃ හෙහාහෞ හෙහාහාඃ" යනු සම්බොධන සි. හූහූශබ්දඃ, "හූහූ" ශබ්දය ද; තථාඑව, එසේමය.

මෙහි "හූහූ" ශබ්දය "හාහා" ශබ්දය වැනිය සි කියනලද්දේ ධාතුසම්බන්ධි "සොමපා" ශබ්දයීයෙන් තොරව "හාහා" ශබ්ද යාගේ රූපභෙදය වූවාක්මෙන් ධාතුසම්බන්ධි ඌකාරූනෙනයන්ගෙන් තොරව "හූහූ" ශබ්දයාගේ රූපභෙදය වන බැව් දැක්වීමට ය.

a. **ඉකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගෝ හරිශබ්දඃ, තත්‍ර ප්‍රථමෛකවචනෙ "හරි+සි" ඉති සථිතෙ "ස්සොර්විසර්ගඃ** (ප්‍ර. ප්‍ර. සූ.) **හරිඃ.**

105. ඔෞ යූ. (ඔෞ 1, 1; යූ 2, 2;)

b. **ඉකාරාන්තාදුකාරාන්තාච්ච පරඔෞකාරොයූ ආපද්‍යතෙ, ඒඋෞ භවතඃ, හරී. "හරි+ජස්" ඉති සථිතෙ :-**

106. එ ඔ ජ සි. (එ 1, 1; ඔ 1, 1; ජසි 7, 1;)

c. **ඉකාරාන්තස්‍ය උකාරාන්තස්‍ය ච ජසි පරෙ එකාර ඔකාරශ්ච භවති. "එ අය්"** (20. ප්‍ර. සූ.) **හරයඃ.**

මෙසේ ආකාරාන්තපුංලිඞ්ගයන් දක්වා ඉකාරාන්තයන් හා උකාරාන්තයන් දක්වන්නාහු "ඉකාරන්තඃ" යනාදිය කිහු.

a. ඉකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ, ඉකාරාන්ත පුංලිඞ්ග වූ; හරිශබ්දඃ, "හරි" ශබ්දය කියනුලැබේ. තත්‍ර, එහි; ප්‍රථමෛකවචනෙ, ප්‍රථමා එකවචනයෙහි; හරි සි ඉති, "හරි+සි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; "ස්සොර්විසර්ගඃ" යන සූත්‍රයෙන් සකාරයට විසර්ගය වේ; හරිඃ, ප්‍රථමා එකවචනයෙහි "හරිඃ" යනු වේ.

105. (ඒ උෞ ආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ඔෞ, (ඉකාරාන්ත උකාරාන්ත දෙකෙන් පර) ඔෞවිභක්තිය; යූ, ඒකාර උෞකාර දෙකට පැමිණේ.

b. ඉකාරාන්තාත්, ඉකාරාන්තයා කෙරෙන් ද; උකාරාන්තාත් ච, උකාරාන්තයා කෙරෙන් ද; පරඃ, පර වූ; ඔෞකාරඃ, ඔෞවිභක්තිය; යූ, ඒ උෞ දෙකට; ආපද්‍යතෙ, පැමිණේ. ඒ උෞ භවතඃ, ඒ උෞ දෙක වෙත් (යන අර්ථ සි.) හරී, ප්‍රථමාච්චවනයෙහි "හරී" යනු වේ. හරි ජස් ඉති, "හරි+ජස්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි:-

106. (එඔආදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) ජසි, ජස්විභක්තිය පරකල්හි; එ, (ඉකාරාන්තයට) එකාරය ද; ඔ, (උකාරාන්තයට) ඔකාරය ද වේ.

c. ජසි පරෙ, ජස්විභක්තිය පරකල්හි; ඉකාරාන්තස්‍ය, ඉකාරාන්තයට ද; උකාරාන්තස්‍ය ච, උකාරාන්තයට ද; එකාරඃ, එකාරය ද; ඔකාරශ්ච, ඔකාරය ද; භවති, වේ. "එඅය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ; හරයඃ, ප්‍රථමාබහුවචනයෙහි "හරයඃ" යනු වේ. ("හරි" ශබ්දයාගේ ඉකාරයට එකාරය හා එකාරයට "අය්" ආදෙශ ද වේ.)

107. ඩෙඅ. (ඩෙඈ 7, 1;)

a. ඉකාරාගනස්‍ය උකාරාගනස්‍ය ච විභිඤයෙ එකාර ඔකාරශව භවති, හෙහරෙ හෙහරී හෙහරයඃ, හරිම් හරී හරින්.

108. ටානා'සන්‍ත්‍රියාම්. (ටා 1, 1; නා 1,1; අසන්‍ත්‍රියාම් 7, 1;)

b. ඉකාරාගනාදුකාරාගනාච්ච පරෂ්ටා නා භවති අසන්‍ත්‍රියාම්. හරිණා හරිභ්‍යාම් හරිභිඃ.

109. ඞිති. (ඞිති 7, 1;)

c. ඉකාරාගනස්‍ය උකාරගනස්‍ය ච ඞිති පරෙ එකාරඃ ඔකාරශව භවති, "එ අය්" (20. ප්‍ර. සූ.) හරයෙ හරිභ්‍යාම් හරිභ්‍යඃ.

---

107. (එඔආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ඩෙඈ, ඩිසංඥවිෂයෙහි ("ඉඋ" දෙකට "එඔ" දෙක වෙත්.)

a. ඩිවිෂයෙ, ඩිසංඥවිෂයෙහි; ඉකාරාන්තස්‍ය, ඉකාරාන්තයට ද, උකාරාන්තස්‍ය ච, උකාරාන්තයට ද; එකාරඃ, එකාරය ද; ඔකාරශව, ඔකාරය ද; භවති, වේ. "හෙහරෙ හෙහරී හෙහරයඃ" යනු සමෙඛාධන එකවචන ච්වචන බහුවචන යයි; "හරිම් හරී හරින්" යනු විතීයා සි.

108. (නාආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ටා, (ඉකාරාන්ත උකාරාන්තයන් කෙරෙන් පර) ටා විභකතිය; නා, නායන්තක් වේ; අසන්‍ත්‍රියාම්, සන්‍ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි නොවේ.

b. ඉකාරාන්තාත්, ඉකාරාන්තයාකෙරෙන් ද; උකාරාන්තාත් ච, උකාරාන්තයා කෙරෙන් ද; පරඃ, පර වූ; ටා, ටාවිභකතිය, නාඛවති, නායන්තක් වේ; අසන්‍ත්‍රියාම්, සන්‍ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි නොවේ. "හරිණා හරිභ්‍යාම් හරිභිඃ" යනු තෘතියා සි. ("හරිණා" යන තන්හි රකාර නිමිත්තෙතන් දන්ත්‍යනකාරයට මූර්ධන්‍යණකාර යයි.)

109. (එඔආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ඞිති, ඔකාරය ඉත් කොට ඇත්තක් පරකල්හි; ("ඉඋ" දෙකට "එඔ" දෙක වෙත්.)

c. ඞිති පරෙ, ඔකාරය ඉත්කොට ඇත්තක්. පරකල්හි; ඉකාරාන්තස්‍ය, ඉකාරාන්තයට ද; උකාරාන්තස්‍ය ච, උකාරාන්තයට ද; එකාරඃ, එකාරය ද; ඔකාරශව, ඔකාරය ද; භවති, වේ. එඅය්, "එඅය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ. "හරයෙ හරිභ්‍යාම් හරිභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථිඑකවචන ච්වචන බහුවචන සි.

110. ඞස්‍ය. (ඞස්‍ය 6, 1;)

a. **එදෙභ්‍යාම් පරස්‍ය ඞසිඞසොරකාරස්‍ය ලොපො භවති. හරෙඃ හරිභ්‍යාම් හරිභ්‍යඃ, හරෙඃ හයෙභ්‍යඃ හරිණාම්.**

111. ඩෙරෞ ඩිත්. (ඩෙඃ 6, 1; ඔෞ 1, 1; ඩිත් 1, 1;)

b **ඉදුභ්‍යාමුත්තරස්‍ය ඩෙරෞ භවති, ස ච ඩිත්.**

112. ඩිති ටෙඃ. (ඩිති 7, 1; ටෙඃ 6, 1;)

e. **ඩිති පරෙ ටෙලොපො භවති. හරෞ හයෙභ්‍යඃ හරිභූ, එවං අග්නි ගිරි රවි කවි ප්‍රභෘතයඃ පුංලිඞ්ගාඃ.**

---

110. (ලොපවිධි සූත්‍ර සි.) ඞස්‍ය, (එඞදෙකෙන් පර) ඞසි ඞස් දෙදෙනාගේ ඞකාරයෙන් යුක්ත අකාරයට (ලොප් වේ.)

a. එදෙභ්‍යාම් පරස්‍ය, එඞදෙකෙන් පර වූ; ඞසිඞසොඃ, ඞසි ඞස් විභක්තිදෙදෙනාගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "හරෙඃ හරිභ්‍යාම් හරිභ්‍යඃ" යනු පවමීඑකවචන ච්‍ව චන බහුවචන සි; "හරෙඃ හයෙභ්‍යඃ හරිණාම්" යනු ෂෂ්ඨීඑකවචන ච්‍වචන බහුවචන සි.. ("හරෙඃ" යන තන්හි පූර්වසූත්‍රයෙන් ඉකාර යට එකාරය වේ; නැවත මේ සූත්‍රයෙන් එයන්නෙන් පර ඞසිඞස් දෙදෙනාගේ අයන්නට ලොප් යසි.)

111. (ඔෞඅදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ඩෙඃ, (ඉඋදෙකෙන් පර) ඞිවිභක්තියට; ඔෞ, ඔෞඅදෙශ වේ; ඩිත්, (ඒ) ඩිත්සංඥ වේ.

b. ඉදුභ්‍යාම්, ඉකාර උකාර දෙකෙන්; උත්තරස්‍ය, මත්තෙහි වූ; ඩෙඃ, ඞිවිභක්තියට; ඔෞ භවති, ඔෞ ආදෙශ වේ; සඃ ව, හෙද; ඩිත්, ඩිත්සංඥ වේ.

112. (ලොපවිධි සූත්‍ර සි.) ඩිති, ඩකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් පරකල්හි; ටෙඃ, විසංඥයට (ලොප් වේ.)

e. **ඩිති** පරෙ, ඩකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් පරකල්හි; ටෙඃ, විසංඥයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "හරෞ හයෙභ්‍යඃ හරිභූ" යනු සපනාම් සි. (හරිශබ්දයෙන් "ඓෂණූ" ආදි අවී කියත්.) අග්නි, වහ්නි වාචක වූ "අග්නි" ශබ්දය; ගිරි, පර්වතවාචක වූ "ගිරි" ශබ්දය; රවි, සූර්‍යවාචක වූ "රවි" ශබ්දය; කවි, පණ්ඩිතවාචක වූ "කවි" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ, මේ ආදිකොට ඇත්තා වූ; පුංලිඞ්ගාඃ, පුංලිඞ්ග ශබ්දයෝ, එවම්, මේසේ සි.

a. **උකාරාන්තානාඤ්ච විෂ්ණ්වායුභානුප්‍රභෘතීනාඤ්චෙතෙ රෙව සූත්‍රෙඃ සිධ්‍යන්ති; භානුඃ භානූ භානවඃ, භානුම් භානූ භානූන්, භානුනා භානුභ්‍යාම් භානුභිඃ, භානවෙ භානුභ්‍යාම් භානුභ්‍යඃ, භානොඃ භානුභ්‍යාම් භානුභ්‍යඃ, භානොඃ භානවොඃ භානූනාම්, භානෞ භානවොඃ භානුෂු, හෙභානොා හෙභානූ හෙභානවඃ ඉත්‍යාදි, එවං විෂ්ණ්වායුප්‍රභෘතීනාඃ.**

b. **ඉකාරාන්තස්‍යාපි සඛිශබ්දස්‍ය භෙදඃ.සඛි සි ඉතිසපිතෙ :–**

114. සෙර්ඩාඩෙඃ. (සෙඃ 6, 1; ඩා 1, 1; අඞඃ 6, 1;)

---

a. උකාරාන්තානාඃ ච, උකාරාන්ත වූ ද; විෂ්ණු, නාරායණවාචක වූ "විෂ්ණු" ශබ්දය; වායු, වාතවාචක වූ "වායු" ශබ්දය; භානු, සූර්‍ය්‍ය වාචක වූ "භානු" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ අපි, මේ ආදි ශබ්දයෝ ද; එතෙඃ එව සූත්‍රෙඃ, මේ (කියන ලද "ඔෂ්ණ" යනාදි) සූත්‍රවලින් ම; සිධ්‍යන්ති, සිද්ධවෙත්. "භානුඃ භානූ භානවඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචන බහුවචන යි. "භානුම් භානූ භානූන්" යනු ද්විතීයා යි; "භානුනා භානුභ්‍යාම් භානුභිඃ" යනු තෘතීයා යි; "භානවෙ භානුභ්‍යාම් භානුභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි යි; "භානොඃ භානුභ්‍යාම් භානුභ්‍යඃ" යනු පඤ්චමී යි; "භානොඃ භානවොඃ භානූනාම්" යනු ෂෂ්ඨී යි; "භානෞ භානවොඃ භානුෂු" යනු සප්තමී යි; "හෙභානොා හෙභානූ හෙභානවඃ" යනු සම්බොධන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. විෂ්ණ්වායුප්‍රභෘතයඃ, විෂ්ණ්වායු ශබ්දාදීහු ද; එවං, මෙසේ යි.

ඉකාරාන්තශබ්දරූප සිද්ධ වූ සූත්‍රයන්ගෙන් ම උකාරාන්ත ශබ්දරූප ද සිද්ධවෙන්න් උකාරාන්ත ද මෙහි ම උදාහෘත යි. මෙතැන් පටන් ඉකාරාන්තයන්ගේ විශෙෂ දක්වන්නාහු "ඉකාරාන්තස්‍යාපි" යනාදිය කීහු.

b. ඉකාරාන්තස්‍ය අපි, ඉකාරාන්ත වූ ද; සඛිශබ්දස්‍ය, "සඛි" ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, ප්‍රභෙදය කියනුලැබේ. සඛි සි ඉති, "සඛි+සි" කියා; සපිතෙ, සිවිකල්හි; (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිද්ධිය වේ.)

114. (ඩාආදෙශවිධිසූත්‍ර යි.) අඞෙඃ, ධිසංඥය තොරකොට ඇත්තා වූ; සෙඃ, සිවිභක්තියට; ඩා, ඩායන්නක් වේ.

a. සඞ්ඛ්‍යාශබ්දාත් පරස්‍ය සෙරඩෙර්ඩා භවති, ඕත්ඩාටඕ ලොපඃ. සඛා.

115 ඒ සඛ්‍යුඃ. (ඒ 1, 1; සඛ්‍යුඃ 6, 1;)

b. සඞ්ඛ්‍යාශබ්දස්‍යෝකාරාදෙශො භවති ධිවර්ජිතෙෂු පචස්‍ය පරෙෂු. "ෂඤ්ඣිනිර්දිෂ්ටස්‍යාදෙශඤාදනාදෙශස්‍ය ඥෙයඃ" ආයා දෙශඃ, සඛායෞ.

c. "ඕවචනස්‍ය වා ඡඳසි" සඛායා, සඛායඃ, සඛායම් සඛායෞ-සඛායා, සඞ්භිර්.

---

a. සඞ්ඛ්‍යාශබ්දාත් පරස්‍ය, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයා කොරෙන් පර වූ; අඩෙඃ, ධිසංඥය තොරකොට ඇත්තා වූ; සෙඃ, සිවිභක්තියට; ඕභවති, ඕ යන්නක් වේ. ඕත්ඩාත්, ඔකාරය ඉත්කොට ඇති බැවින්; ට්ලොපඃ, ටිසංඥලොපය වේ. "සඛා" යනු ප්‍රථමා එකවචන යි.

115. (ඒකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) සඛ්‍යුඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයාගේ අන්ත යට; ඒ, ඒකාරාදෙශ වේ.

b. ධිවර්ජිතෙෂු, ධිසංඥය තොරකොට ඇත්තාවූ; පචස්‍යුපරෙෂු, විභක්ති පස පරකල්හි; සඞ්ඛ්‍යාශබ්දස්‍ය, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දාන්තයට; ඒකාරා දෙශඃ භවති, ඒකාරාදෙශ වේ. ෂඤ්ඣිනිර්දිෂ්ටස්‍ය, ෂඤ්විභක්ති යෙන් දක්වනලද්දහුට; ආදෙශඃ, (යම්) ආදෙශයක් වේනම් (එය); තදන්තස්‍ය, ඒ ෂඤ්යෙන් දක්වනලද්දහුගේ අන්තයට (වේයයි); ඥෙයඃ, දතයුතු යි. ආයාදෙශඃ, ඒකාරයට "ආය්" ආදෙශ වේ. සඛායෞ, ප්‍රථමාවිවචනයෙහි "සඛායෞ" යනු වේ.

මෙහි කී ධිවර්ජිතපචවිභක්තියෙහි සිවිභක්තිය ද ඇතුළත් වේ. එහෙත් පූර්‍වොක්ත ඩාදෙශවිධියෙන් මේ විධිය සිවිභක්ති විෂ යෙහි ප්‍රතිෂිඛ යි. සිපරකල්හි ඒ ආදෙශ වුවත් සිහට ආදෙශ වූ ඩා යන්න පරනිමිත්තෙන් එය ලොප්ව "සඛා" යි සිඛ යි.

c. ඡඳසි, වෙදවිෂයෙහි; ඕවචනස්‍ය, ඕවචන වූ ඔවිභක්ති යට; වා, විකල්පයෙන්; ආ, ආයන්න වේ. "සඛායා" යනු ඒව උදාහරණ යි; "සඛායඃ" යනු ප්‍රථමා බහුවචන යි; "සඛායම් සඛා යෞ" යනු ඒතීයාඑකවචන ඕවචන යි; "සඛායඃ" යනු වෙදවිෂ යෙහි ඕවචන යි; "සඞ්භිර්" යනු ඒතීයාබහුවචන යි.

116. සඛිපත්‍යෝරීක්. (සඛිපත්‍යෝඃ 6, 2; ඊක් 1, 1;)

a. සඛිපතිශබ්දයොරිගාගමෝ භවති ටාඩෙඞිෂු පරතඃ, දීඝිඛාත් නා න භවති, සඛ්‍යා. "ආගමජ්මනිත්‍ය" මිතිනාය ඇත්ත- සඛිනා පතිනා. සඛිභ්‍යාම් සඛිභිඃ, සඛ්‍යෙ සඛිභ්‍යාම් සඛිභ්‍යඃ.

117. සෘඞ්ඩෙ. (සෘක් 1, 1; ඩෙ 7, 1;)

---

116. (ඊක්ආගමවිධිසූත්‍ර යි.) සඛිපත්‍යෝඃ, සඛිපතිශබ්ද දෙන සම්බන්ධ ව; ඊක්, ඊක් ආගම වේ.

a. ටාඩෙඞිෂු පරතඃ, "ටාඩෙඞි" යන මේ විභක්ති පරකල්හි; සඛිපතිශබ්දයෝඃ, සඛිපතිශබ්ද දෙන සම්බන්ධව; ඊක්ආගමඃ භවති, ඊක් ආගම වේ. දීඝීබාත්, දීඝීභාවය හෙතුකොටගෙණ; නා, නායන ආදේශය; නභවති, නොවේ; "සඛ්‍යා" යනු තෘතීයාඒක වචන යි. ආගමජම්, ආගමවශයෙන් වූයේ; අනිත්‍යං ඉති, අනිත්‍යඇ යන; නායායාත්, නායාගහෙයින්; සඛිනා පතිනා, (ඊක් ආගම නොව) "සඛිනා පතිනා" යනු ද වේ. "සඛිභ්‍යාම් සඛිභිඃ" යනු තෘතීයා ච්වචන බහුවචන යි. "සඛ්‍යෙ සඛිභ්‍යාම් සඛිභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථිඒක වචන බහුවචන යි.

මෙහි "ඉක්" ආගම කරණලද්දේ නම් "සඛි ඉ ටා" යි සිටිනේ වේ. එකල "ටානාසන්‍රියාම්" යන සූත්‍රවිධිහුගේ අන්තරඞ්ග භාව යෙන් දීඝී විධිය වළක්වා ඉයන්නෙන් පර ටා විභක්තියට නාදේශය පැමිණේ. එබැවින් ඒ වළක්වනු පිණිස "ඊක්" ආගමය නියමිත යි.

117. (සෘක් ආගමවිධි සූත්‍ර යි.) ඩෙ, (ඩසිඩස් දෙදෙනාගේ) ඩකාරය පරකල්හි; සෘක්, (සඛිපතිශබ්ද දෙන සම්බන්ධව) සෘක් ආගම වේ.

---

* මෙහි "සෘදිප්‍රයොගසිද්ධ්‍යර්ථමාහ- "ආගමජ්මනිත්‍යම්' යි ඇතැම් පොත්හි පෙනේ. "ආගමජ්මනිත්‍යම්" යනු සෘදිස්හේ ප්‍රයොගසිද්ධිය පිණිස කීය, යනු එහි අර්ථ යි.

a. සඛිපතිශබ්දයොර්ඍාගාගමො භවති ඩසිඩසොර්ඩ කාරෙ පරෙ. සඛෘ අස් ඉති සථිතෙ ;-

118. ඍතොඩ උඃ. (ඍතඃ 5, 1; ඩඃ 6, 4; උඃ 1, 1;)

b. ඍකාරාණනාත් පරස්‍ය ඩසිඩසොරකාරස්‍ය උකාරෙ භවති, ස ච ඬිත්, ඬිත්ඛාවට්ලොපඃ. සඛ්‍යුඃ සඛිභ්‍යාම් සඛිභ්‍යඃ, සඛ්‍යුඃ සඛ්‍යොඃ සඛීනාම්. සපතමේ‍යකවචනෙ "ඩෙරෞ ඬිදි" නේ‍යෟකාරෙ කෘතෙ සඛිපතේ‍යාරිගාගමඃ, සඛේ‍යෟ සඛ්‍යොඃ සඛිෂු, "අඩෙ" ඉති විශෙෂණාදෙකාරෙ ධිවිෂයෙ, හෙසඛෙ හෙසඛායෞ හෙසඛායඃ.

---

a. ඩසිඩසොඃ, "ඩසිඩස්" යන විහකති දෙදෙනාගේ; ඩකාරෙ පරෙ, ඩකාරය පරකල්හි; සඛිපතිශබ්දයොඃ, "සඛිපති" ශබ්දදෙක සම්බන්ධව; ඍගාගමඃ භවති, ඍක් ආගම වේ. සඛෘ අස් ඉති, "සඛෘ+අස්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි :-

118. (උකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ඍතඃ, ඍකාරයා කෙරෙන් පර වූ; ඩ, ඩකාරයෙන් යුත් අකාරයට; උඃ, උකාරය වේ.

b. ඍකාරාණනාත් පරස්‍ය, ඍකාරාණනයා කෙරෙන් පර වූ; ඩසිඩසොඃ, "ඩසිඩස්" යන විහකති දෙක සම්බන්ධ වූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; උකාරඃ භවති, උකාරය වේ. සඃ ච, ඒ උකාරය ද; ඬිත්, ඬිත් සංඥ වේ. ඬිත්ඛාත්, ඬිත් සංඥ බැවින්; ට්ලොපඃ, ට සංඥ ලොපය වේ. (මෙහි ටසංඥය නම් ආගම වූ ඍකාර යයි.) "සඛ්‍යුඃ සඛිභ්‍යාම් සඛිභ්‍යඃ" යනු පඨමී එකවචන බහුවචන යි; "සඛ්‍යුඃ සඛ්‍යොඃ සඛීනාම්" යනු ෂෂ්ඨීඑකවචන බහුවචන යි. සපතමේ‍යකවචනෙ, සපතමීඑකවචනයෙහි; ඩෙරෞ ඬිත් ඉති, 'ඩෙරෞ ඬිත්" යන සූත්‍රයෙන්; ඔෟකාරෙ කෘතෙ, ඔෟකාරය කළ කල්හි; සඛිපතේ‍යාඃ, සඛිපතිශබ්ද දෙක සම්බන්ධව; ඊගාගමඃ, ඊක් ආගම වේ. "සඛේ‍යෟ සඛ්‍යොඃ සඛිෂු" යනු සපතමී එකවචන බහුවචන යි; අධෙඃ ඉති, "අධෙඃ" කියා, හෙවත් ධිසංඥ යට නොවේය යන; විශෙෂණාත්, විශෙෂණයෙන්; ධිවිෂයෙ, ධිසංඥවිෂයෙහි; එකාරඃ, එකාරය වේ. "හෙසඛෙ හෙසඛායෞ හෙසඛායඃ" යනු සම්බොධන එකවචන බහුවචන යි; (සඛි ශබ්ද යෙන් යහලුවෙක් යන අර්ථ කියත්.) ("සෙර්ඩාධෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් සඛිශබ්දයා කෙරෙන් පර ධිසංඥයට ඩාදෙශය නොවේයයි කී හෙයින් මෙහි "ධෞ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතනාය්‍ය වේ.)

a. **පතිශබ්දස්‍ය ප්‍රථමාවිභක්තියෙකවචනේ හරිශබ්දවත්ප්‍රක්‍රියා, තෘතීයාදෞ තු සඛිශබ්දවත්. පතිඃ පතී පතයඃ, පතිම් පතී පතීන්, පත්‍යා පතිභ්‍යාම් පතිභිඃ, පත්‍යෙ පතිභ්‍යාම් පතිභ්‍යඃ, පත්‍යුඃ පතිභ්‍යාම් පතිභ්‍යඃ, පත්‍යුඃ පත්‍යෝඃ පතීනාම්, පත්‍යෞ පත්‍යෝඃ පතිෂු. හෙපතෙ හෙපතී හෙපතඃ.**

b. **"පතිරසමාස එව සඛිශබ්දවදවකල්පනීයඃ." තතඃ සමාසානන්තර්‍ය නාදයෝ භවන්ති, ප්‍රජාපතිනා ප්‍රජාපතයෙ, ශ්‍රීපතිනා ශ්‍රීපතයෙ ඉත්‍යාදි. "ෂෂ්ඨීයුක්තඡඤ්ඣඞ්ඝි වා" "සීතායාඃ පතයෙ නමඃ" ඉත්‍යාදිප්‍රයොගදර්ශනාත්.**

---

a. ප්‍රථමාවිභක්තියෙකවචනේ, ප්‍රථමාවිභක්තියා දෙක්හි; පතිශබ්දස්‍ය, පති ශබ්දයාගේ; ප්‍රක්‍රියා, පදසාධනක්‍රියාව; හරිශබ්දවත්, හරිශබ්දයෙහි මෙනි. තෘතීයාදෞ තු, තෘතීයාදියෙහි වනාහි; සඛිශබ්දවත්, සඛි ශබ්දයෙහි මෙනි. "පතිඃ පතී පතයඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචන බිවචන බහුවචනයි. "පතිම් පතී පතීන්" යනු ද්විතීයා එකවචන බිවචන බහුවචනයි. "පත්‍යා පතිභ්‍යාම් පතිභිඃ, පත්‍යෙ පතිභ්‍යාම් පතිභ්‍යඃ, පත්‍යුඃ පතිභ්‍යාම් පතිභ්‍යඃ, පත්‍යුඃ පත්‍යෝඃ පතීනාම්, පත්‍යෞ පත්‍යෝඃ පතිෂු, හෙපතෙ හෙපතී හෙපතයඃ" යනු පිළිවෙළින් තෘතී යාදි එකවචන බිවචන බහුවචනයි. (පතිශබ්දයෙන් සවාමියා යන අර්ථ කියත්.)

b. අසමාසඃ එව, සමාස රහිතවූ ම; පතිඃ, පතිශබ්දය; සඛිශබ්ද වත්, සඛිශබ්දය මෙන් (වේයසි;) වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. තතඃ, එහෙයින්; සමාසානන්තර්‍යස්‍ය, සමාසානන්තර පති ශබ්දය සම්බන්ධව; නාදයඃ භවන්ති, "නා" ආදි ආදේශයෝ වෙත්. ප්‍රජාපතිනා ප්‍රජා පතයෙ ශ්‍රීපතිනා ශ්‍රීපතයෙ ඉත්‍යාදි, (එහෙයින්) "ප්‍රජාපතිනා ප්‍රජාපතයෙ ශ්‍රීපතිනා ශ්‍රීපතයෙ" යනාදිය වේ. ඡන්දසි, වෙදවිෂයෙහි; ෂෂ්ඨීයුක්තඃ, ෂෂ්ඨීවිභක්ත්‍යන්තයක් සමග යුක්තවූයේ; වා, විකල්පයෙන් (සඛිශබ්දය වැනි) වේ. සීතායාඃ, සීතාවගේ; පතයෙ, සවාමියාට; නමඃ, නමස්කාර වේවා; ඉත්‍යාදි ප්‍රයොග දර්ශනාත්, මේ ආදි ප්‍රයොග දක්නා හෙයිනි.

සමාස රහිත කෙවල පතිශබ්දයම සඛිශබ්දය මෙන් සිඳියි. එහෙයින් සමාසවූ පතිශබ්දය "නාඨාඃස්‍ත්‍රියාං, ඞිති, ඞස්‍ය, ඩෙරෙඁ ඞිත්" යනාදි සූත්‍රවිහිත ඣායඃීයන් මෙමෙන් හරිශබ්දය මෙන් සිඳියි. "ප්‍රජාපතිනා ප්‍රජාපතයෙ" යනාදිය ඊට නිදර්ශනයි. වෙදවිෂයෙහි

a. **විශබ්ද නිත්‍යං ච්වචනානනඃ, "ච්+ඔඅ" ඉති සපිතෙ-**

119. ත්‍යදදෙඡ්ටරඃ සය්‍යාදෙඅ.

(ත්‍යදදෙඃ 6, 1; ටෙඃ 6, 1; අඃ 1, 1; සය්‍යාදෙඅ 7, 1;)

b. **ත්‍යදඅදඡ්ටෙරඣාරොඅ භවති සය්‍යාදෙඅ පරෙ. මෙඅ මෙඅ මාභය්‍යාම් මය්‍යාභය්‍යාම් මයොඃ මයොඃ.**

c. **ත්‍රිශබ්ද නිත්‍යං බහුවචනානනඃ, "ත්‍රි+ජස්" ඉති සපිතෙඃ- "එඛ ජසි" (107 ප්‍රඃ සූඃ) ත්‍රයඃ ත්‍රීන් ත්‍රිභිඃ ත්‍රිභ්‍යඃ ත්‍රිභ්‍යඃ.**

වූකලි ෂෂ්ඨීවිභක්‍යන්තයක් හා යුක්ත පතිශබ්දය විකල්පයෙන් සඛිශබ්දය මෙන් සිඛයයි කියා ඊට නිදර්ශන වශයෙන් "සීතායඃ පතයෙ නමඃ" යනු කීහු. මෙහි පතිශබ්දය "සීතායඃ" යන ෂෂ්ඨ්‍යන්තය සමග යුක්තවූ බැවින් එහි චතුර්ථීඑකවචනය සඛිසබ්දය මෙන් නොව "පතයෙ" සි ශරිශබ්දය මෙන් සිඛයි. මේ වෙදවිධිය බොහෝ පොත්හි අවිද්‍යමානයි.

a. විශබ්දඃ, විශබ්දය තෙම; නිත්‍යම්, සනතයෙන්; ච්වචනාන්තඃ, ච්වචනාන්තයි. ච් ඔඅ ඉති සපිතෙ, "ච් ඔඅ" කියා සිටි කල්හි:-

119. (අකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි) සය්‍යාදෙඅ, සිවිභක්ති ආදිය පර කල්හි; ත්‍යදදෙඃ, ත්‍යත්ශබ්දාදිය සම්බන්ධිවූ; ටෙඃ, විසංඥයට; අඃ, අකාරයෙක් වේ.

b. සය්‍යාදෙඅ පරෙ, සිවිභක්ති ආදිය පරකල්හි; ත්‍යදදෙඃ, ත්‍යත්ශබ්දාදිය සම්බන්ධිවූ; ටෙඃ, විසංඥයට; අකාරඃ භවති, අකාර යෙක් වේ. "මෙ, මෙඅ" යනු ප්‍රථමාවිතීයා ච්වචනයි; "මාභ්‍යාම්, මාභ්‍යාම්" යනු තෘතීයා චතුර්ථීපඤමීඑකවචනයි; "මයොඃ මයොඃ" යනු ෂෂ්ඨීසප්තමී ච්වචනයි. (විශබ්දයෙන් දෙක යන අර්ථ කියත්.) ("ත්‍යද් තද් යද් එතද් ඉදම් අදස් ච් කිම් යුෂ්මත් අස්මත්" යන මොවුන්ගේ විසංඥයට මේ සූත්‍රයෙන් අකාරය වේ.)

c. ත්‍රිශබ්දඃ, ත්‍රිශබ්දය තෙමේ; නිත්‍යං, සනතයෙන්; බහුවච නානනඃ, බහුවචනාන්තයි. ත්‍රිජස්ඉති, "ත්‍රිජස්" කියා; සපිතෙ, සිටි කල්හි; "එඛජසි" යන සූත්‍රයෙන් (ඉකාරයට එකාරය වේ.) "ත්‍රයඃ ත්‍රීන් ත්‍රිභිඃ ත්‍රිභ්‍යඃ ත්‍රිභ්‍යඃ" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා චතුර්ථී පඤමී බහුවචනයි.

120. ත්‍රෙරයඞ්. (ත්‍රෙඃ 6, 1; අයඞ් 1, 1;)

a. ත්‍රිශබ්දස්‍යාඃඞාදෙශො භවති නාම් පරෙ. ඞකාරෙ නන්‍යා දෙශාඊඃ, "ඞිදන්‍තස්‍ය වක්‍තව්‍යඃ" ත්‍රයාණාම් ත්‍රිඍ.

b. කතිශබ්ද නිත්‍යං බහුවචනාන්‍තස්ත්‍රිඍ ලිඞ්ගෂු සරූපඃ.

121. ඩතෙශව. (ඩතෙඃ 5, 1; ව 1, 1;)

c. ඩත්‍යන්‍තනාතපරයොඊශශසොඊලුග් භවති. "ලුකි න නන්‍යනිමිත්‍තම්" -ලුකි ජාතෙ සති නන්‍යනිමිත්‍තං ඝාඃඪ් න ස්‍යාත්. කති කති කතිභිඃ කතිභ්‍යඃ කතිභ්‍යඃ කතිනාම් කතිෂු හෙඪති.

---

120. (අයඞ් ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ත්‍රෙඃ, ත්‍රිශබ්දය සම්බන්‍ධව; අයඞ්, "අයඞ්" ආදෙශ වේ.

a, නාම් පරෙ, නාම් යන්න පරකල්හි; ත්‍රිශබ්දස්‍ය, ත්‍රිශබ්දයට; අයඞ් ආදෙශඃ භවති, "අයඞ්" ආදෙශ වේ. ඞකාරඃ, (මෙහි අනුබන්ධ) ඞකාරය; අන්‍ත්‍යාදෙශාඊඃ, අන්‍තයෙහි වූවහුට ආදෙශවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. ඔත්, ඞකාරය ඉත්කොට ඇත්තේ; අන්‍ත්‍යස්‍ය, අන්‍තයෙහි වූවහුට වේයයි; වක්‍තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "ත්‍රයාණාම් ත්‍රිඍ" යනු ෂෂ්ඨිසප්තමී බහුවචනයි. (ත්‍රිශබ්දයෙන් තුණ යන අර්ථ කියත්.)

මෙහි "අයඞ්" යන්නෙන් "අය" යනු පමණක් ගණුලැබේ. ඞයන්න ඉත්සංඥයි, එහි ප්‍රයොජනය ත්‍රිශබ්දයාගේ අන්‍ත ඉකාරයට වනබැව් ඇඟවීමයි. අන් තන්හිදු ඞකාරය ඉත්කොට ඇති ආදෙශය ආදෙශි ශබ්දයාගේ අන්‍ත්‍ය අවයවයට කිරීම නියමකරණු පිණිස "ඞිදන්‍ත්‍යස්‍ය" යනු කිහු.

b. කතිශබ්දඃ, කතිශබ්දය තෙමේ; නිත්‍යං, සතතයෙන්; බහුවචනාන්‍තඃ, බහුවචනාන්‍තයි. ත්‍රිඍ ලිඞ්ගෂු, ලිඟුතුණෙහි; සරූපඃ, සමානරූප ඇත්තේ වේ; කතිජස් ඉති, "කති+ජස්" කියා, සිතෙ, සිවිකල්හි:-

121. (ලුක්විධි සූත්‍රයි.) ඩතෙශව, ඩතිප්‍රත්‍යයාන්‍තයා කෙරෙන් පර ("ජස් ශස්" දෙකට ද ලුක් යන්නෙන් ලොප් වේ.)

c. ඩත්‍යන්‍තනාත් පරයොඃ, ඩතිප්‍රත්‍යයාන්‍තයා කෙරෙන් පරවූ; ජස්ශසොඃ, ජස්ශස් දෙකට; ලුක් භවති, (ලුක්යන්නෙන් ලොප් වේ. ලුකි, "ලුක්" යන්න ඇති කල්හි, හෙවත් "ලුක්" යන්නෙන්

a. ඊකාරාන්තානං පුංලිඞ්ගානං සුශ්‍රීශබ්දඃ, සුශ්‍රීඃ.

122. යෙවාඞ්ඛාතොරියුවෞ සඞ්ඛරෙ.

(යෙවඃ 6, 2; ඛාතොඃ 6, 1; ඉයුවෞ 1, 2; සඞ්ඛරෙ 7, 1;)

b. ඛාතොරිකාරොකාරයොරියුවෞ භවතඃ සඞ්ඛරෙ පරෙ. සුශ්‍රියෞ සුශ්‍රියඃ, සුශ්‍රියම් සුශ්‍රියෞ සුශ්‍රියඃ, සුශ්‍රියා සුශ්‍රීභ්‍යාම් සුශ්‍රීභිඃ, සුශ්‍රියෙ සුශ්‍රීභ්‍යාම් සුශ්‍රීභ්‍යඃ, සුශ්‍රියඃ සුශ්‍රීභ්‍යාම් සුශ්‍රීභ්‍යඃ, සුශ්‍රියඃ සුශ්‍රියොඃ සුශ්‍රියාම්, සුශ්‍රියි සුශ්‍රියොඃ සුශ්‍රීෂු, හෙසුශ්‍රීඃ හෙසුශ්‍රියෞ හෙසුශ්‍රියඃ. නථෙව සුධිශබ්දඃ, සුෂ්ඨු ධ්‍යායතීති=සුධීඃ, සුධියෞ සුධියඃ, සුධියම් ඉත්‍යාදි.

ලොපය ඇතිකල්හි; තන්නිමිත්තම්, ඒ නිමිතිකොට ඇති කාර්‍යය; න, නොවේ. ලුකි ජාතෙ සති, ලුක් යන්න ඇතිවූ කලිහි; තන්නිමිත්තං කාර්‍යම්, ඒ නිමිති කොට ඇති කාර්‍යය; නඝ්‍යාත්, නොවන් නේය. "කති-හෙකති" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමාදි බහුවචනයි. (කතිශබ්දයෙන් කිදෙනෙක් යන අර්ථ කියත්.)

මෙහි "රඃ සඞ්ඛ්‍යායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් "සඞ්ඛ්‍යායාඃ" යනු වැටෙන බැවින් සඞ්ඛ්‍යාවී ඔති ප්‍රත්‍යයානන්තරයා කෙරෙන් යයි ගත සුතුයි. ඒ ශබ්ද නම්- "කති යති තති" යන මොහුයි. යමක් වන්හි "ලුක්" යන වචනයෙන් ලොප්වූ කල්හි එහි "ප්‍රත්‍යය ලොපෙ ප්‍රත්‍යයලක්ෂණම්" යන න්‍යාය අනුරු කොට ඒ ලොප්වූ අකුරු නිමිති වීමෙන් වියහැකි කාර්‍යයන්ගේ ප්‍රතිෂෙධය වේ. මෙහිද "එඔජසි" යනාදි සූත්‍රයන්ගෙන් පැමිණියහැකි කාර්‍යයන්ගේ ප්‍රතිෂෙධය වේ. මෙතෙකින් ඉකාරාන්ත උකාරාන්තයන්ගේ රූපභෙද නිදර්ශනය කොට ඊකාරාන්ත ඌකාරාන්තයන් දක්වන්නාහු "ඊකාරාන්තඃ" යනාදිය කිහු.

a. ඊකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ, ඊකාරාන්තපුංලිඞ්ගවූ; සුශ්‍රීශබ්දඃ, සුශ්‍රීශබ්දය කියනු ලැබේ. "සුශ්‍රීඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි.

122. (ඉය් උව් ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) සඞ්ඛරෙ, සඞ්ඛරයා පරකල්හි; ඛාතොඃ, ඛාතුසම්බන්ධිවූ; යෙවඃ, ඊඌ දෙකට; ඉයුවෞ, "ඉය්උව්" යන ආදෙශ දෙක වෙත්.

b. සඞ්ඛරෙ පරෙ, සඞ්ඛරයා පරකල්හි; ඛාතොඃ, ඛාතුසම්බන්ධිවූ; ඊකාරොකාරයොඃ, ඊකාර ඌකාර දෙකට; ඉයුවෞ භවතඃ, "ඉය් උව්" යන ආදෙශ දෙක වෙත්. "සුශ්‍රියෞ සුශ්‍රියඃ" යනු

a. එවමූඛාරාණනඃ සවයම්භූශබ්දඃ, සවයමහවතීති- සවය මභූඃ සවයම්භූවෞ සවයම්භූවඃ, සවයම්භූවම් සවයම්භූවෞ සවයම්භූවඃ, සවයම්භූවා සවයම්භූභ්‍යාම් සවයම්භූභිඃ, සවය ම්භූවෙ සවයම්භූභ්‍යාම් සවයම්භූභ්‍යඃ, සවයම්භූවඃ සවයම්භූ භ්‍යාම් සවයම්භූභ්‍යඃ, සවයම්භූවඃ සවයම්භූවොඃ සවයම්භූවාම්, සවයම්භූවි සවයම්භූවොඃ සවයම්භූසු, හෙසවයම්භූඃ හෙසවය ම්භූවෞ හෙසවයම්භූවඃ ඉත්‍යාදි.

ප්‍රථමාච්චවන බහුවචන සි. "සුශ්‍රියම් සුශ්‍රියෞ සුශ්‍රියඃ—හෙසුශ්‍රීඃ හෙසුශ්‍රියෞ හෙසුශ්‍රියඃ" යනු පිළිවෙළින් ච්තීයා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී යමෙබාධන එකවචන ච්වචන බහුවචන සි. ("සුශ්‍රී" ශබ්දයෙන් යහපත් ශොභාදිය ඇත්තෙක් යන අර්ථ කියත්.) සුධීශබ්දඃ, සුධීශබ්දය ද; තථා එව, එසේමය. සුෂ්ඨු, මනාකොට; ධ්‍යායතීති, සිතානු සි; සුධීඃ, සුධීනම්; "සුධීඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචන සි; "සුධියෞ සුධියඃ" යනු ච්වචන බහුවචන සි; "සුධියම්" යනු ච්තීයා එකවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (සුධී ශබ්දයෙන් පණ්ඩිතයෙක් යන අර්ථ කියත්.)

"යෙවාඩීතොඃ" යනාදි සූත්‍රයෙහි "යෙවඃ" යන්න ඉ උ දෙක පිළිබඳ හ්‍රස්ව දීර්ඝ්වයටම සාධාරණ වුවත් මෙහි හ්‍රස්ව වූ ඉකාරාන්ත උකාරාන්ත ධාතුකෙරෙන් "ක්විප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිපන් ශබ්ද අව්‍යවමාන බැව්න් දීර්ඝ් "ඊ ඌ" දෙක පමණක් ගණු ලැබේ. එහෙත් පසු අඛ්‍යාතයෙහි වක්ෂ්‍යමාණ "නුධාතොඃ" යන සූත්‍රය හා මේ "යෙවඃ" යන්න සම්බන්ධ වීමෙන් එහිදී හ්‍රස්ව දීර්ඝ්වයම ගණු ලැබේ. "සුශ්‍රී සුධී" යන ශබ්දවය සුපූර්ව "ශ්‍රී, ධී" යන ධාතුවයෙන් ක්විප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිෂ්පන්න සි. එහි අන්ත ඊකාරය ධාතුසම්බන්ධ බැව්න් මේ සූත්‍රයෙන් "අය්" ආදේශය වේ. ඊකාරාන්ත ධාතු කොරෙන් ක්විප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිෂ්පන්නව ධාතුස්වරූපය නොහ ළා වූ මෙබඳු අනිකුත් ඊකාරාන්තයෝ ද මෙසේ සි. හෙද "යෙවෞ වඃ" යන සූත්‍රයෙන් වක්ෂ්‍යමාණ විධි හැර සි.

a. ඌකාරාන්තඃ, ඌකාරාන්ත වූ; සවයම්භූශබ්දඃ, සවයම්භූ ශබ්දය ද; එවං; මෙසේ සි. සවයං, තෙමේ; භවතීති, වේනුසි; සවයම්භූඃ, සවයම්භූ නම් වේ; "සවයම්භූඃ" යනු ප්‍රථමාඑක වචන සි, "සවයම්භූවෞ සවයම්භූවඃ" යනු ච්වචන බහුවචන සි; "සවයම්භූවම්-හෙ සවයම්භූවඃ" යනු තුණ තුණ පිළිවෙළින්

a. **සෙනානීශබ්දස්‍යාවිශේෂෝ හසාදෞ, සවරාදෞ තු විශේෂඃ.**

123. යෙවඎ වා. (යෙවඎ 1, 2; වා 1, 1;)

b. **ධානොරවයසංයොගඃ සූචෝ යස්මාදීකාරඋකාරාවව නාසති තදනන්තස්‍යානෙකස්වරස්‍ය කාරකාව්‍යයපූර්වශ්චෙකස්වරස්‍ය ච ධානොරීකාරස්‍ය ඌකාරස්‍ය ච යකාරවකාරෞ භවතඃ සවරෙ පරෙ, වඕභූපුනර්භූව්‍යතිරික්තභූශබ්දසුධිශබ්දෞ වර්ජයිත්වා, වාග්‍රහණාදියඃ විවක්ෂා,**

විතීයාදි එකවචන චිවචන බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (''සවයම්භූ'' ශබ්දයෙන් බ්‍රහ්මයා යන අර්ථ කියත්.) මේ ''සවයම්භූ'' ශබ්දය ''සවයං'' යන නිපාත පූර්ව භූධාතුවෙන් ක්විප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිෂ්පන්න යි. ක්විප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිෂ්පන්න අනිකුදු ශබ්දයෝ ද මෙසේ යි.

a. හසාදෞ, හස්ආදි විභක්ති පරකල්හි; සෙනානීශබ්දස්‍ය, සෙනානීශබ්දයාගේ; අවිශෙෂඃ, (සුශ්‍රීශබ්දාදියට වඩා) වෙනසක් නොවේ; සවරාදෞ තු, සවරාදික විභක්ති පරකල්හි වනාහි; විශෙෂඃ, වෙනස වේ.

123. (යකාරවකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි) වා, ව්‍යවස්ථිත විභාෂා වශයෙන්; යෙවඎ, (ධාතුසම්බන්ධි ඒ ඌ දෙකට) යකාර වකාර දෙක වෙත්.

b. ධානොඃ, ධාතුසම්බන්ධි වූ; අවයවසංයොගඃ, අවයවසංයොග යෙක්; යස්මාත්, යම්; ඊකාරාත්, ඊකාරයක් කෙරෙන් ද; ඌකාරාවව, ඌකාරයක් කෙරෙන් ද; පූර්ඃ, පූර්වූයේ; නාස්ති, නැත්තේ ද; තදනන්තස්‍ය, ඒ (ඊකාරයක් හෝ ඌකාරයක්) අනන්තයට ඇත්තා වූ; අනෙකස්වරස්‍ය, අනෙකස්වර ධාතුහුගේ ද; කාරකාව්‍යය පූර්ස්‍ය, කාරකයක් හෝ අව්‍යයශබ්දයක් පූර්වයට ඇත්තා වූ; එකස්වරස්‍ය ධානොඃ ච, එකස්වර ධාතුහුගේ ද; ඊකාරස්‍ය, ඊකාරයට ද; ඌකාරස්‍ය ච, ඌකාරයට ද; සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; යකාරවකාරෞ, යකාර වකාර දෙක; භවතඃ, වෙත්. වඕභූපුනර්භූව්‍යතිරික්ත, වඕභූ පුනර්භූ යන මෙයින් තොරකණ ලද්දා වූ; භූශබ්ද සුධිශබ්දෞ, භූශබ්ද සුධිශබ්ද දෙක; වර්ජයිත්වා, හැර යි. වාග්‍රහණාත්, වාශබ්දග්‍රහණයෙන්; ඉයං විවක්ෂා, මේ කියනු කැමැත්තීවේ.

a. සෙනානීඃ සෙනාන්‍ය෌ සෙනාන්‍යඃ, සෙනාන්‍යම් සෙනාන්‍ය෌ සෙනාන්‍යඃ, සෙනාන්‍යා සෙනානීභ්‍යාම් සෙනානීභිඃ, සෙනාන්‍යෙ සෙනානීභ්‍යාම් සෙනානීභ්‍යඃ, සෙනාන්‍යඃ සෙනානීභ්‍යාම් සෙනානීනාම්, සෙනාන්‍යඃ සෙනාන්‍යෝඃ "සෙනාන්‍යාදීනාං වාමො නුඩ් වක්තව්‍යඃ" සෙනානීනාම්—සෙනාන්‍යාම්; "සෙනානී+ඞි" ඉති සථිතෙ :-

---

පූර්සූත්‍රොක්තසාමාන්‍යවිධිය මේ සූත්‍රයෙන් වෙනස්කරණ ලදී. මෙහි කියනලද විශෙෂලක්ෂණ රහිත තන්හි ඊඌදෙකට පූර්සූත්‍ර යෙන් විහිත "ඉය් උව්" දෙකම වේ. මේ ලක්ෂණයන්ගෙන් යුත් තන්හි යකාර වකාර දෙක වේ. මෙහි කියනලද්දේ අනෙකසවර ධාතුක ශබ්දයන්ගේ අන්තයෙහි වූ ධාතු පිළිබඳ ඊකාරයට හා ඌ කාරයට පූර්යෙහි ඒ ධාතුව පිළිබඳ වූම සංයොගයක් නැත්නම් එබඳු ඊ ඌ දෙකට ද, එකසවර ධාතු වුවත් සාමීදි කාරකයක් හෝ අව්‍යය ශබ්දයක් පූර්ව සිටියොත් එබඳු එකසවර ධාතූන්ගේ ඊ ඌ දෙකට ද යකාර වකාර වන බව සි. එහෙත් "වඕහූ පුනර්හූ (දූන්හූ කාරුහූ) සුධී" යන මේ ශබ්දයන් හැර සි. "දීධී" ආදි අනෙ සවර ධාතු කෙරෙන් "ක්විප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිඛ "දීධී" ආදි ශබ්ද අනෙක සවරධාතු නිෂ්පන්න ශබ්දයෝ සි. "සෙනානී" ආදිහු එක සවර ධාතු නිෂ්පන්න සි. මේ විශෙෂ ව්‍යාඟි සූත්‍රොක්ත වා ශබ්ද බලයෙන් විවක්ෂිත සි, මෙහි වාශබ්දය ව්‍යවසථිතවිභාෂාර්ථ සි, ව්‍යව සථිත විභාෂා නම් විෂයාන්තරයක් හැරීමෙන් විෂයවිශෙෂයෙක්හි සිටි විවිධ කල්පන යයි, කියන ලද කාර්‍යීය විශෙෂ විභාග වශ යෙන් වෙන්කොට තැබීම යයි සේ සි.

a. "සෙනානීඃ—සෙනානීභ්‍යඃ" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමා තීයා තෘතීය චතුර්ථි පඤ්චමී එකවචන බහුවචන සි, "සෙනාන්‍යඃ සෙනාන්‍යොඃ" යනු ෂෂ්ඨි එකවචන ද්විවචන සි, සෙනාන්‍යාදීනාම්, "සෙනානී" ශබ්දය ආදකොට ඇත්තවුන් සම්බන්ධි වූ; ආමඃ. "ආම්" විභක්තියට; වා, විකල්පයෙන්; නුට් වක්තව්‍යඃ, "නුට්" ආගමය කිය යුතු සි; "සෙනානීනාම්-සෙනාන්‍යාම්" යනු ෂෂ්ඨි බහුවචන සි. සෙනානී ඞි ඉති, "සෙනානී+ඞි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි :-

124. ආම් ඩෙඃ. (ආම් 1, 1; ඩෙඃ 6, 1;)

a. ආඛ්‍යන්තාදිඛ්‍යන්තානීඃශබ්දාවෙවාත්තරස්‍ය ඩෙරාමාදෙශෝ භවති. සෙනාන්‍යාම් සෙනාන්‍යෝඃ සෙනානීෂු, හෙසෙනානීඃ හෙ සෙනාන්‍ය෌ හෙ සෙනාන්‍යඃ, එවං ග්‍රාමණ්‍ය්‍ර ප්‍රභෘතයඃ.

b. එවමූකාරාන්තෙනා යවලූශබ්දඃ, යවලූඃ යවලෙවෟ ලශලවඃ, යවලවම් යවලෙවෟ යවලවඃ, යවලවා යවලූභ්‍යාම් යවලූභිඃ, යවල්වෙ යවලූභ්‍යාම් යවලූභ්‍යඃ, යවල්වඃ යවලූභ්‍යාම් යවලූභ්‍යඃ, යවල්වාඃ යවල්වොඃ යවලූනාම්-යවල්වාම්, යවල්වි යවල්වොඃ යවලූෂු, හෙ යවලූඃ හෙ යවල්වෟ හෙ යවල්වඃ. එවං වෂීභූපුනර්භූ ප්‍රභෘතයඃ.

c. සංයොගපූර්වස්‍ය තු සුශ්‍රීයෟ කටප්‍රැවෟ. එකසවරෙ තු

---

124. (ආම්ආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ඩෙඃ, (නීශබ්දයා කෙරෙන් හා ආප්ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තයන් කෙරෙන් ද පර වූ) ඕවිභක්තියට; ආම් ආම් ආදෙශ වේ.

a. ආඛ්‍යන්තාත්, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ද; ඊඛ්‍යන්තාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ද; නීශබ්දාච්ච, නීශබ්දයාකෙරෙන් ද; උත්තරස්‍ය, මත්තෙහි වූ; ඩෙඃ, ඕවිභක්තියට; ආම් ආදෙශඃ භවති, ආම් ආදෙශ වේ. "සෙනාන්‍යාම්-හෙසෙනාන්‍යඃ" යනු සප්තමී සමෙබොධන එකවිබහුවචන සි. (සෙනානී ශබ්දයෙන් සෙනාපති යන අර්ථ කියත්.) ග්‍රාමණ්‍යිප්‍රභෘතයඃ, ග්‍රාමණ්‍ය් ශබ්දාදීහු ද; එවං මෙසේ සි; ("ග්‍රාමණ්‍ය්" ශබ්දයෙන් ග්‍රාමාධිපති යන අර්ථ කියත්.)

b. ඌකාරාන්තඃ, ඌකාරාන්ත වූ; යවලූශබ්දඃ, "යවලූ" ශබ්දය ද; එවම්, මෙසේ සි. "යවලූඃ-හෙයවල්වඃ" යනු ප්‍රථමාදිඑකවචන ච්වන බහුවචන සි. ("යවලූ" ශබ්දයෙන් යව කපන්නෙක් යන අර්ථ කියත්.) වෂීභූපුනර්භූප්‍රභෘතයඃ, "වෂීභූපුනර්භූ" ශබ්දාදීහු ද; එවම්, මෙසේ සි.

c. සංයොගපූර්වස්‍ය තු, සංයොගයක් පූර්වයොට ඇත්තහුට වනාහි (නොවෙත් යයි කීමෙන්); සුශ්‍රියෟ කටප්‍රැවෟ, "සුශ්‍රියෟ කටප්‍රැවෟ" යනු වේ, (හෙවත් "සුශ්‍රියෟ කටප්‍රැවෟ" යනාදියෙහි යකාර වකාර නොව "ඉය් උව්" ආදෙශ සි.) එකසවරෙ තු, එකසවර ශබ්දයෙහි වනාහි (නොවෙත් යයි කීමෙන්),

නියෞ ලුවෞ. කාරකාව්‍යයපූර්‍වභාවෙ තු-පරමනියෞ. ඛාඞ්ව වයවසංයොගපූර්‍වෙකාරෙකාරයොරෙව න යෙවෞ, නෙන උනෙන්‍යෞ "නාම්නශ්ච කෘතා සමාස" ඉති කෘත්‍සමාස එව, තදව්‍යතිරිකෙත සමාසෙ තු නයෙවෞ, නෙන කුඩියෞ, ඉති බහුව්‍රිහෞ තු ඉයුවෞ සනඃ.

නියෞ ලුවෞ, "නියෞ ලුවෞ" යනු වේ. (හෙවත් "නියෞ ලුවෞ" යනාදියෙහි යකාරවකාර නොව "ඉය්උව්" ආදෙශයි;) කාරකාව්‍යයපූර්‍වභාවෙ තු, කාරකයක් හෝ අව්‍යයශබ්දයක් පූර්‍ව කොට නැතිතන්හි වනාහි නොවෙත්යයි කීමෙන්;) පරමනියෞ, "පරමනීයෞ" යනු වේ. (හෙවත් "පරමනියෞ" යන්නෙහි යකාරය නොව "ඉය්" ආදෙශයි;) ඛාඞ්වවයවසංයොගපූර්‍වී, ඛාතුසම්බන්ධී අවයවසංයොගයක් පූර්‍වකොට ඇත්තා වූ; ඊකාරෙකාරයෙහි එව, ඊකාර උකාර දෙකට ම; නයෙවෞ, යකාරවකාරදෙක නොවෙත්; නෙන, එහෙයින්; උන්‍යෙන්‍යෞ, "උන්‍යෙන්‍යෞ" යනු වේ. (හෙවත් "උන්‍යෙන්‍යෞ" යන තන්හි යකාරය වියැ;) නාම්නශ්ච කෘතා සමාසඃ ඉති, "නාම්නශ්ච කෘතාසමාසඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත වූ; කෘත්‍ස මාසෙ එව; කෘත්‍සමාසයෙහි ම; හෙවත් කෘදන්නතත්පුරුෂ සමාස යෙහිම (යකාරවකාරයෝ වෙත්;) තද්ව්‍යතිරිකෙත සමාසෙ තු, එයින් ඉතිරි වූ සමාසයෙහි වනාහි; නයෙවෞ, යකාරවකාරයෝ නොවෙත්; නෙන, එහෙයින්; කුඩියෞ, "කුඩියෞ" යනු වේ; ඉති, මෙසේ හෙයින්; බහුව්‍රීහෞ තු, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි වනාහි, ඉයුවෞ සනඃ, "ඉය්උව්" ආදෙශ දෙක වෙත්.

මෙහි "සුශ්‍රී" ශබ්දයෙහි ඊයන්නට පූර්‍වව ශ්‍රීධාතුව සම්බන්ධිවූම ශකාරරකාරසංයොගය සිටි බැවින් යකාරය නොවීය, "කටප්‍රෑ" ශබ්දයෙහි උෞයන්නට පූර්‍වව "ප්‍රෑ" ධාතුව සම්බන්ධි පකාරරකාර සංයොගය සිටි බැවින් වකාරය නොවීය. "නියෞ ලුවෞ" යන තන්හි "නී ලූ" ශබ්ද එකසර බැවින් යකාරවකාර නොවූහ. "පරමනියෞ" යන තන්හි "පරමනී" ශබ්දයෙහි "නී" යන ධාතු වට මුලින් කාරකයක් හෝ අව්‍යයශබ්දයක් නොසිටි බැවින් යකාරය නොවීය, මෙහි "පරමා නීයඃස්‍ය සඃ" යි වාක්‍යය බැවින් නීයන් නට මුලින් සිටියේ "පරම" යන ප්‍රථමාවයි, ඒ කාරකයක් නොවන බැවින් යථොක්ත විධිය නොවීය. "උන්‍යෙන්‍යෞ"යන තන්හි "උනනී" ශබ්දයෙහි "නනී" යන සංයොගය ධාතුවෙහි ඇතිවූවක් නොව "ලත්" යන උපසර්ගයෙන් ඇතිවූවක් බැවින් යකාරය වීය, කාරක

a. ඊකාරෆෙනා වාතප්‍රමීශබ්දඃ, වාතප්‍රමීඃ වාතප්‍රමෞ වාතප්‍රම්‍යඃ, වාතප්‍රම්මී වාතප්‍රමෞ වාතප්‍රමීන්, වාතප්‍රම්‍යා වාතප්‍රමීභ්‍යාම් වාතප්‍රමීභිඃ, වාතප්‍රමෞ වාතප්‍රමීභ්‍යාම් වාතප්‍රමීභ්‍යඃ, වාතප්‍රම්‍යඃ වාතප්‍රමීභ්‍යාම් වාතප්‍රමීභ්‍යඃ, වාතප්‍රම්‍යඃ වාතප්‍රමෞඃ වාතප්‍රම්‍යාම්, වාතප්‍රමී වාතප්‍රමෞඃ වාතප්‍රමීෂු, හෙ වාතප්‍රමීඃ හෙ වාතප්‍රමෞ හෙ වාතප්‍රම්‍යඃ.

b. අමී වාතප්‍රමීමාඃ ශසි වාතප්‍රමිනීති,
ඩෞ තු වාතප්‍රමී ශෙෂං ග්‍රාමණීසදෘශං භවෙත්.

ඊක් හෝ අව්‍යය ශබ්දයක් පූර්ව සිටි කෘදන්ත තත්පුරුෂ සමාස යෙහි සිඛවූවන්ට ම මේ ඝකාර වකාරයෝ වෙත්, අන්‍යසමාසයන්හි සිඛවූවන්ට "ඉස්ඵව්" ආදෙශයෝ වෙත්. පූර්ෝක්ත "සෙනානී" ශබ්දාදියෙහි "සෙනාං නයතීති=සෙනානීඃ, ග්‍රාමං නයතීති=ග්‍රාමණීඃ" යවාන් ලූනාතීති=යවලූඃ, වඕසු භවතීති=වඕභූඃ, පුනර් භවතීති= පුනර්භූඃ" යන වාක්‍යයන්හි "සෙනාම්, ග්‍රාමම්, යවාන්" යන කර්මකාරක "නී ලූ" යන කෘදන්ත සමග ද, "වඕසු" යන අධිකරණ කාරය හා "පුනර්" යන අව්‍යය ශබ්දය භූධාතුව සමග ද තත්පුරුෂ සමාස යි.

මෙසේ ධාතුසම්බන්ධි ඊකාරාන්ත ඌකාරාන්තයන් දක්වා පසුව ධාතු සම්බන්ධි නොවූ ඊ ඌ අන්තයන්ගේ රූප දක්වන්නාහු "වාතප්‍රමී, භූභූ" යන ශබ්දයවය කියත්.

a. ඊකාරාන්තඃ, ඊකාරාන්ත වූ; වාතප්‍රමීශබ්දඃ, වාතප්‍රමීශබ්දය කියනුලැබේ. "වාතප්‍රමීඃ-හෙ වාතප්‍රම්‍යඃ" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමාදි එකවචන බිවචන බහුවචනයි. (වාතප්‍රමී ශබ්දයෙන් වාතමෘගයෙක් හෙවත් ශීඝ්‍රගාමී මෘගයෙක් යන අර්ථ කියත්.

මේ "වාතප්‍රමී" ශබ්දය "වාත" ශබ්දෝපපද ප්‍ර පූර්ව "මා" ධාතු වෙන් "ඊ" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිඛයි. "වාතං ප්‍රමිමීතෙ ප්‍රමාති වා=වාත ප්‍රමීඃ" යනු එහි විග්‍රහයි. මෙසේ හෙයින් මෙහි ඊයන්න ධාතු සම්බන්ධි නොවේ, ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධි වේ. එබැවින් එහි ඊයන්නට සවරපරකල්හි "ඉයං සවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් යකාරය වේ.

b. අමී, අම්විභක්තිව්‍යයෙහි; හෙවත් ප්‍රථමාඒකවචනයෙහි; වාතප්‍රමීම්, "වාතප්‍රමීම්" යන රූපය ද; ශසි, ශස්විභක්ති විෂයෙහි; වාතප්‍රමීන් ඉති, "වාතප්‍රමීන්" යන රූපය ද; ඩෞඃ තු,

a. තෛවොඋකාරාදෙතා හූහූශබ්දඃ, හූහූඃ හූහෙවෟ හූහවඃ, හූහූම් හූහෙවෟ හූහූන්, හූහවා හූහූභ්‍යාම් හූහූභිඃ, ඉත්‍යාදි. ඍකාරාන්තඃ පිතෘශබ්දඃ, පිතෘ සි ඉති සථිතෙ:-

125. සෙරා. (ඝසඃ 6, 1; ආ 1, 1;)

b. ඍකාරාන්තානාඋපරස්‍ය සෙරා භවති, ස ච ඞිත්, ඞිත්ඣා ටවිලොපඃ, පිතා.

126. අර් පඵසු. (අර් 1, 1; පඵස් 7, 3;)

ඞිවිභක්තිවිෂයෙහි; වාතප්‍රම්, "වාතප්‍රම්" යන රූපයද; ආහූඃ, කියත්; ශෙෂං, සෙස්ස; ග්‍රාමණීසදෘශං භවෙත්, ග්‍රාමණී ශබ්දය හා සමාන වන්නේය. ("වාත" ශබ්දෙපපද ප්‍රපූර්ව "ම්" ධාතුවෙන් "ක්විප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිඛ "වාතප්‍රම්" ශබ්දයක් ද විද්‍යමානයි. එහි ඊයන්න ධාතුසම්බන්ධ වේ. එබැවින් එහි "අම්, ශස්, ඞි" විභක්තිවිෂයෙහි "වාතප්‍රම්‍යම්, වාතප්‍රම්‍යඃ, වාතප්‍රම්‍යි" යනු වේ. සෙසු තන්හි සමාන්‍යය. ධාතුසම්බන්ධ තන්හි "යොඞීතොරියුවෞ සවරෙ, යෞවා" යන සූත්‍රවයෙන් ණාය්‍යීය වේ. ධාතුසම්බන්ධ නොවන තන්හි සන්ධි කාය්‍යීය වේ.

a. ඌකාරාන්තඃ, ඌකාරාන්ත වූ; හූහූශබ්දඃ, හූහූශබ්දයද; තථාඑව, එසේමය. "හූහූඃ-හූහූභිඃ" යනු ප්‍රථමාවිතීයාතෘතීයා එක විබහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (හූහූ ශබ්දයෙන් එනම් දෙවගන්ධර්ව විශෙෂයක් කියත්.) මේ "හූහූ" ශබ්දය සංඥාවාචක ශබ්දයෙකි. එබැවින් එහි ඌකාරය ද ධාතුසම්බන්ධ නොවේ. මෙසේ ඒ ඌ අන්තයන්ගේ රූපභෙද නිරූපණයකොට "ඍකාරාන්තඃ" යනාදි වශයෙන් ඍකාරාන්තයන් දක්වත්.) ඍකාරාන්තඃ පිතෘ ශබ්දඃ, ඍකාරාන්ත පිතෘ ශබ්දය කියනු ලැබේ; පිතෘ සි ඉති, "පිතෘ+සි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි:-

125. (ආකාරාදෙශ විධිසූත්‍රයි.) සෙඃ, (ඍකාරාන්තයා කොරෙන් පර) සිවිභක්තියට; ආ, ආයන්න වේ.

b. ඍකාරාන්තාත් පරස්‍ය, ඍකාරාන්තයා කොරෙන් පරවූ; සෙඃ, සිවිභක්තියට; ආ භවති, ආයන්න වේ. සඃ ච, හෙ ද; ඞිත්, ඞිත් සංඥ වේ; ඞිත්ඣාත්, ඞිත්සංඥ බැවින්; ටිලොපඃ, ටිසංඥලොප ය වේ. පිතා, ප්‍රථමාඑකවචනයෙහි; "පිතා" යනු වේ.

126. (අර් ආදෙශ විධි සූත්‍රයි.) පඵසු, (සිආදි විභක්ති) පස පර කල්හි; අර්, (ඍකාරයට) අර් ආදෙශ වේ.

a. ඍකාරස්‍යාර් භවති පඨසු සි‍්‍යාදිෂු පරෙෂු, පිතරෞ පිතරඃ, පිතරම් පිතරෞ පිතෘන්, ඍරම්" (18 ප්‍ර: සූ:) **පිත්‍රා පිතෘභ්‍යාම් පිතෘභිඃ, පිත්‍රෙ පිතෘභ්‍යාම් පිතෘභ්‍යඃ, පිතඃ පිත්‍රෝඃ පිතෘණාම්.**

127. ඩෙඅ්. (ඩෙඅ් 7, 1;)

b. ඍකාරස්‍යාර් භවති ඩෙඅ් පරෙ. පිතරි පිත්‍රෝඃ පිතෘෂු. පිතෘ ඩි ඉති සඤ්ඤෙ:-

128. ඩෙරර්. (ඩෙඃ 6, 1; අර් 1, 1;)

---

a. සි‍්‍යාදිෂු, සිව්හකනිය ආදිකොට ඇත්තා වූ; පඨසු පරෙෂු, ච්ඡකති පස පරකල්හි; ඍකාරස්‍ය, ඍකාරයට; අර් භවති, අර් ආදෙශ වේ. "පිතරෞ පිතරඃ" යනු ප්‍රථමා ච්වචන බහුවචනයි; "පිතරම් පිතරෞ පිතෘන්" යනු ච්තීයා එකවචන ච්වචන බහුවචනයි. "ඍරම්" යන සූත්‍රයෙන් ඍකාරයට රකාරය වේ. "පිත්‍රා-පිතෘභ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථී එකවචන ච්වචන බහුවචනයි. "ඍතොඩඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඩසිඩස් දෙකේ ඩයන්නට උයන්න වේ; "පිතුඃ-පිතෘණාම්" යනු පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවචන ච්වචන බහුවචනයි. (මේ සූත්‍රයෙන් ඔපර නිමිත්තෙහන් ද "අර්" ආදෙශය පැමිණිය හැකිවත්ම "සොරා" යන සූත්‍රව්ධිහුගේ බලවත්බවයෙන් එය සිවිෂයෙහි ප්‍රතිෂිඩයි. අර් ආදෙශය කළ පසුද "යදුදෙශඃ තද්වද් භවති" යනු න්‍යාය හෙයින් සියන්නට ආයන්න කොට ටිංඥ ලොපයෙන් සිඩඃටහැකියයි ද ඇතැම් ටීකාකාරයන්ගේ මතයි.

127. (අර්ආදෙශව්ධි සූත්‍රයි.) ඩෙඅ්, ඕව්හකනිය පරකල්හි (ඍකාරයට අර් ආදෙශ වේ.)

b. ඩෙඅ් පරෙ, ඕව්හකනිය පරකල්හි; ඍකාරස්‍ය, ඍකාරයට; අර් භවති, අර් ආදෙශ වේ. "පිතරි පිත්‍රෝඃ පිතෘෂු" යනු සප්තමී එකවචන ච්වචන බහුවචනයි. පිතෘ ඩි ඉති, "පිතෘ+ඩි" කියා; සඤ්ඤෙ, සිව්කල්හි:-

128. (අර් ආදෙශව්ධි සූත්‍රයි.) ඩෙඃ, (ඍකාරයා කෙරෙන් පර) ඩිසංඥයට; අර්, අර් ආදෙශ වේ.

a. සෘකාරාඅනාන් පරස්‍ය ඩෙරඩ් භවති, ස ච ඞිත්, ඞිත්සංඥවේවිලොපඃ. හෙපිතඃ හෙ පිතරෞ හෙ පිතරඃ. එවං ජාමාතෘ භ්‍රාත්‍රාදයඃ.

b. නෘශබ්දඃ-"සෙරු" (124: ප්‍ර: සූ:) නෘ නරෞ නරඃ, නරම් නරෞ නෘඍන්, නෘ නෘභ්‍යාම් නෘභිඃ, ඩෙ නෘභ්‍යාම් නෘභ්‍යඃ, "සෘතොඞ ඊඃ" (117: ප්‍ර: සූ:) නෘඃ නෘභ්‍යාම් නෘභ්‍යඃ, නෘඃ ඤොඃ:- "නෘචා නාම් දීඝීඃ" නෘඍණාම්-නෘණාම්, "ඞෙඅ" (126: ප්‍ර: සූ:) නරි ඤොඃ නෘෂු, හෙ නඃ හෙ නරෞ හෙ නරඃ.

c. කතීෘශබ්දස්‍ය පඤ්චසු විශෙෂඃ-

128. සතුරාර්. (සතුඃ 6, 1; ආර 1, 1;

---

a. සෘකාරාඅනාත්පරස්‍ය, සෘකාරාඅනයා කෙරෙන් පරවූ; ඩෙඃ, ඩිසංඥයට; අර් භවති, අර් ආදෙශ වේ; සඃ ච, හෙද; ඞිත්, ඞිත්සංඥ වේ; ඞිත්ත්වාත්, ඞිතසංඥ බැවින්; විලොපඃ, විසංඥලොපය වේ. "හෙපිතඃ හෙපිතරෞ හෙපිතරඃ" යනු සම්බොධන එකවචන ච්වචන බහුවචන සි. (පිතෘශබ්දයෙන් පියෙක් යන අර්ථ කියත්.) ජාමාතෘභ්‍රාත්‍රාදයඃ, ජාමාතෘභ්‍රාතෘශබ්දාදීහු ද; එවම්, මෙසේ සි.

b. නෘශබ්දඃ, නෘශබ්දය කියනුලැබේ. "සෙරු" යන සූත්‍රයෙන් සිවිභක්තියට ආකාරය වේ. "නෘ-නෘභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා චතුර්ථී එකවචන ච්වචන බහුවචන සි; "සෘතොඞ ඊඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත ඝායඞීය වේ. "නෘඃ නෘභ්‍යාම් නෘභ්‍යඃ" යනු පඤ්ච එකවචන ච්වචන බහුවචනය සි; "නෘඃ ඤොඃ" යනු ෂෂ්ඨී එකවචන ච්වචන සි. නාම්, නාම් යන්න පරකල්හි; නෘඃ, නෘශබ්ද යට; වා, විකල්පතෙන්; දීඝීඃ, දීඝී වේ; "නෘඍණාම්-නෘණාම්" යනු ෂෂ්ඨී බහුවචන සි. "ඞෙඅ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත ඝායඞීය වේ. "නරි-හෙනරඃ" යනු සප්තමී සම්බොධන එකච්බහුවචන සි. (නෘශබ්ද යෙන් මිනිසෙක් යන අර්ථ කියත්.)

මෙතැන්පටන් ඍකාරාඅනයන්ගේ විශෙෂ දක්වන්නාහු "කතීෘ ශබ්දස්‍ය" ඉත්‍යාදිය කීහු.

c. කතීෘශබ්දස්‍ය, කතීෘශබ්දයාගේ; පඤ්චසු, පඤ්චවිභක්තිවිෂ යෙහි; විශෙෂඃ, වෙනස වේ.

128. (ආර් ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) සතුඃ, සඃකාරය හෝ තෘප්‍රත්‍යය සම්බන්ධිවූ (ඍකාරයට;) ආර්, ආර්, ආදෙශ වේ.

a. සකාරතෘප්‍රත්‍යයසම්බන්ධින ඍකාරස්‍යාර් භවති පවසු පරෙෂු. කතීර් සි ඉති සථිතෙ-"සදෘදෙශඃ තද්වද්භවති" "සෙරා" (124: ප්‍ර: සූ:) ඞිත්ඛාවිවිලොපඃ. කතී කතීරෞ කතීරඃ, කතීරම් කතීරෞ කතීඍන්, කත්‍රා කතීඍභ්‍යාම් කතීඍභිඃ, කර්ත්‍රෙ කතීඍභ්‍යාම් කතීඍභ්‍යඃ, "ඍතොඞඩුඃ" (ප්‍ර: සූ:) කර්තුඃ කතීඍභ්‍යාම් කතීඍභ්‍යඃ, කර්තුඃ කර්ත්‍රොඃ කතීඍණාම්, කතීරි කර්ත්‍රොඃ කතීෂු, "ඩෙරර්" (127: ප්‍ර: සූ:) හෙ කතීඃ හෙ කතීරෞ හෙ කතීරඃ, ඉත්‍යාදි. එවං නප්තෘ හොතෘප්‍රශාෂ්තෘ පොතෘඋද්ගාතෘප්‍රහෘතයඃ.

b. සඛා නප්තා ච නෙෂ්ටා ච තෂ්ටා කතී නෛව ච,
හොතා පොතා ප්‍රශාෂ්තා ච හ්‍යෂ්ටෞ සඛ්‍යුරුදයඃ සම්ඍතාඃ.

---

a. සකාරතෘප්‍රත්‍යයසම්බන්ධිනඃ, සකාරය හෝ තෘප්‍රත්‍යය සම්බන්ධිවූ; ඍකාරස්‍ය, ඍකාරයට; පවසු පරෙෂු, (සි ආදි) විභක්ති පස පරකල්හි; ආර් භවති, ආර් ආදෙශ වේ. කතීර් සි ඉති, "කතීර්+සි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; යදෘදෙශඃ, යම්කට ආදෙශයක් වූයේ නම් (එය;) තත්වත්, එමෙන්; හෙවත් පෙර තුබුනු පරිද්දෙන්; භවති, වේ. "සෙරා" යන සූත්‍රයෙන් සිහට ආකාරය වේ; ඞිත්ත්වාත්, (ඒ) ඞිත්සංඥ බැවින්; විලොපඃ, විසංඥලොපය වේ. "කතීර-කතීරභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතියා තෘතීයා චතුර්ථී එකවිබහුවචන සි. "ඍතොඞඩුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඞසිඞස්දෙකේ ඞකාරයට උකාරය වේ. "කර්තුඃ-කතීඍණු" යනු පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී එකවිබහුවචන සි. "ඩෙරර්" යන සූත්‍රයෙන් ඩිසංඥයට අර් ආදෙශ වේ. "හෙඛතීඃ හෙ කතීරෞ හෙකතීරඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (කතීඍශබ්දයෙන් කරන්නෙක් යන අර්ථ කියත්.) නප්තෘ, නප්තෘශබ්දය; හොතෘ, හොතෘශබ්දය; ප්‍රශාෂ්තෘ, ප්‍රශාෂ්තෘශබ්දය; පොතෘ, පොතෘශබ්දය; උද්ගාතෘ, උද්ගාතෘශබ්දය; ප්‍රහෘතයඃ, මේ ආදිහු ද; එවම්, මෙසේ සි.

පූර්වයෙහි සාමාන්‍යයෙන් ස්‍යාදිවිභක්ති පස පරකල්හි ඍකාරයට අර් ආදෙශය නියම කොට මේ සූත්‍රයෙන් විශෙෂොක්ති වශයෙන් සකාරය පිළිබඳ ඍකාරයට හෝ තෘච් ප්‍රත්‍යය පිළිබඳ ඍකාරයට යථොක්ත විභක්ති පස පරකල්හි "ආර්" ආදෙශය වේයයි කියනලදී. ඒ ශබ්දගණය දක්වන්නාහු "සඛා" යනාදි ශ්ලොකය කීහු.

b. සඛා, භගිනී වාචක වූ; "සඛෘ" ශබ්දය; නප්තා, පෞත්‍ර (මුනුබුරු) වාචක වූ "නප්තෘ" ශබ්දය; නෙෂ්ටා ච, ඍත්විජ්

a. **"උකාරණන්තස්‍යාපි ක්‍රොෂ්ටුශබ්දස්‍ය පඤ්චම්‍යාදිෂු නෘප්‍රත්‍යය ඝාණන්තා වක්තව්‍යා" ක්‍රොෂ්ටා සි ඉති සථිතෝ:- සුතුරාර්"** (128: ප්‍ර: සූ:) **"සෙරු"** (124: ප්‍ර: සූ:) **ක්‍රොෂ්ටා ක්‍රොෂ්ටාරෞ ක්‍රොෂ්ටාරඃ, ක්‍රොෂ්ටාරම් ක්‍රොෂ්ටාරෞ "ශසි නෘප්‍රත්‍යයවද් භාවාභාවාත්" ක්‍රොෂ්ටූන්** *

(සෘතුයාගඝාර) වාචක වූ "නෞෂ්ටෘ" ශබ්දය; ත්‍රිෂ්ටා, දෙවවඞ්කී (දෙව්වඩු) වාචක වූ "ත්‍රිෂ්ටෘ" ශබ්දය; තථෛව ච, එසේම; කර්තෘ, කාරක (කරන්නෙක්) වාචකවූ "කර්තෘ" ශබ්දය; හෝතා, හෝම කර්තෘවාචක වූ "හෝතෘ" ශබ්දය; පෝතා, පවිත්‍රකාරවාචක වූ "පෝතෘ" ශබ්දය; ප්‍රශාසනා ච, ප්‍රශංසාකාර වාචක වූ "ප්‍රශාසනෘ" ශබ්දය යන; අෂ්ටෞ හි, (මේ) අට වනාහි; සවස්‍රාදයඃ, සවසෘශබ්දාදිහු යයි; සමෘතාඃ, දන්නාලද්දාහ. (සූත්‍රයෙන් කියනලද සකාරය පිළිබඳ සෘකාරය සවසෘශබ්දයෙහි ද, තෘච්ප්‍රත්‍යය පිළිබඳ සෘකාරය නප්තෘ ශබ්දාදියෙහි ද වේ. සවසෘශබ්දය "ඍච්" ප්‍රත්‍යයෙන් ද "නප්තෘ" ශබ්දාදිය "තෘච්" ප්‍රත්‍යයෙන් ද සිඛ යි. †

"ක්‍රුෂ" ධාතුවෙන් ඔණාදික "තුච්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් උකාරාන්ත ව නිපන් "ක්‍රොෂ්ටු" ශබ්දයාගේ බොහෝ විභක්තිරූප සෘකාරාන්ත යන්ගේ මෙන් සිඛබැවින් මෙතැන් පටන් ඒ භෙදය දක්වත්.

a. අධිෂු, ඩිසංඥය තොරතොට ඇත්තා වූ; පඤ්ච, (සිආදි) විභක්ති පස පරකල්හි; උකාරාන්තාස්‍ය අපි, උකාරාන්තවූ ද; ක්‍රොෂ්ටුශබ්දස්‍ය, ක්‍රොෂ්ටුශබ්දයාගේ; තෘප්‍රත්‍යයාන්තතා, තෘ ප්‍රත්‍යයාන්තභාවය: වක්තව්‍යා, කියයුතුයි. **ක්‍රොෂ්ටෘ සි ඉති,** "ක්‍රොෂ්ටෘ+සි" කියා; සථිතෝ, සිටිකල්හි; "සුතුරාර්" යන සූත්‍රයෙන් "ආර්" ආදෙශ ද "සෙරු" යන සූත්‍රයෙන් සිහට ආකාර

---

* මේ පාඨය "අම්ශසි තෘප්‍රත්‍යයවද්භාවෝ වෙති කෙවිත්, ක්‍රොෂ්ටුම්, ක්‍රොෂ්ටෘන්" කියා ඇතැම් පොත්හි පෙණේ. අම්විභක්තියද ශස්ඒභක්තියද පරකල්හි තෘප්‍රත්‍යයවද් භාවය විකල්පයයි සමහරු නියත් යනු එහි අර්ථයි. "ක්‍රොෂ්ටුම්" යනු විකල්පයෙන් තෘවත් නොවීමට.ද "ක්‍රොෂ්ටෘන්" යනු ශස් විභයෙහි විකල්පයෙන් වීමට ද උදාහරණයි.

† මුග්ධබොධවෘත්තකාරයෙහි:-

නප්තා ච නෝතා ගදිතෝථ පෝතෘ ක්ෂත්තෘථ නෙෂ්ටා තදනුප්‍රශාසනා ශාසනාථ ශංසනා ච තෘකාන්තතුල්‍යා අෂ්ටෙති ශබ්දාඃ ඛලු වාඩිභාජාඃ.

යනුවෙන් "නප්තෘ" ශබ්දාදි අට "තෘන්" ප්‍රත්‍යයාන්තශබ්ද සමූහයයි ද ඔවුහු වාඩිය (අර්ථ ආදෙශය) නප්තෘ සෝතෘ ෂයි ද කියනලදී.

a, "තෘතීයාදෞ සවරාදෞ තෘප්‍රත්‍යයානන්තතා වා වක්තව්‍යා" ක්‍රොෂ්ටෘ-ක්‍රොෂ්ටූනා ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභිඃ, ක්‍රොෂ්ටෝ-ක්‍රොෂ්ටවේ ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යඃ, ක්‍රොෂ්ටුඃ ක්‍රොෂ්ටෝඃ ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යඃ, ක්‍රොෂ්ටූඃ-ක්‍රොෂ්ටෝඃ ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යඃ, ක්‍රොෂ්ටූඃ-ක්‍රොෂ්ටෝඃ ක්‍රොෂ්ටෝඃ-ක්‍රොෂ්ටවඃ ක්‍රොෂ්ටූනාම්.

b. "කෘතාකෘතප්‍රසඞ්ගී යෝ විධිඃ ස නිත්‍යඃ; නිත්‍යානිත්‍යයොශ්ච නිත්‍යවිධිර්බලවාන්" ඉති ප්‍රථමනුඩාගමේ කෘතේ සවරාදිත්වාභාවාත් තෘප්‍රත්‍යයවද්භාවෝ න භවති, ක්‍රොෂ්ටූනාම්, ක්‍රොෂ්ටරි-ක්‍රොෂ්ටෞ ක්‍රොෂ්ටෘඃ-ක්‍රොෂ්ටවඃ ක්‍රොෂ්ටූසු. අඛෙරිති විශෙෂණාඩෙක්‍රොෂ්ටා හෙක්‍රොෂ්ටාරෞ හෙක්‍රොෂ්ටාරඃ. ඖමාරඤ්චතෘප්‍රත්‍යයානන්තස්‍ය ක්‍රුශෙඤ්චානෞඃ පෘථග්‍රූපමාහුඃ.

දෙශ ද වේ. "ක්‍රොෂ්ටා ක්‍රොෂ්ටාරෞ ක්‍රොෂ්ටාරඃ" යනු ත්‍රිතීයා එකවිබහුවචන යි; "ක්‍රොෂ්ටාරම් ක්‍රොෂ්ටාරෞ" යනු ත්‍රිතීයා එක වචන ත්‍රිවචන යි. ශසි, ශස්ව්භකතීය පරකල්හි; තෘප්‍රත්‍යයවද්භාවාභාවාත්, තෘප්‍රත්‍යයවද්භාවය නොවීමෙන්; ක්‍රොෂ්ටූන්, ත්‍රිතීයාබහුවචනයෙහි "ක්‍රොෂ්ටූන්" යනු වේ.

a. තෘතීයාදෞ, තෘතීයාව ආදිකොට ඇත්තා වූ; සවරාදෞ, සවරාදි විභක්ති පරකල්හි; තෘප්‍රත්‍යයානන්තතා, තෘප්‍රත්‍යයානන්තවද්භාවය; වා වක්තව්‍යා, විකල්පයෙන් කියයුතු යි. "ක්‍රොෂ්ටා-ක්‍රොෂ්ටූනා ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභිඃ, ක්‍රොෂ්ටෝ-ක්‍රොෂ්ටවේ ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යඃ, ක්‍රොෂ්ටූඃ-ක්‍රොෂ්ටෝඃ ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යාම් ක්‍රොෂ්ටූභ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්පි පවමී එකවිබහුවචන යි; "ක්‍රොෂ්ටූඃ—ක්‍රොෂ්ටෝඃ ක්‍රොෂ්ටෘඃ—ක්‍රොෂ්ටවඃ ක්‍රොෂ්ටූනාම්" යනු ෂඤ්චිඑකවිබහුවචන යි.

b. කෘතාකෘතප්‍රසඞ්ගී, (විධ්‍යනන්තරයක්) කරණ ලද කල්හි හෝ නොකරණ ලද කල්හි පැමිණෙන්නා වූ; යඃ විධිඃ, යම් විධියක් වේ ද; සඃ, ඒ විධිය; නිත්‍යඃ, නිත්‍ය විධිය වේ. නිත්‍යානිත්‍යයොඃ මධ්‍යෙ, නිත්‍යවිධි අනිත්‍යවිධි දෙක අතුරෙන්; නිත්‍යවිධිඃ, නිත්‍යවිධිය; බලවාන්, බලවත් වේ. ඉති, මෙසේ; හෙවත් මේ න්‍යායයෙන්; ප්‍රථමනුඩාගමේ කෘතේ, පළමුකොට නුව් ආගමය කළකල්හි; සවරාදිත්වාභාවාත්, සවරයක් ආදියෙහි නැතිබැවින්; තෘප්‍රත්‍යයවද්භාවඃ, තෘප්‍රත්‍යයානන්තවද්භාවය; න භවති, නො වේ. "ක්‍රොෂ්ටූනාම්" යනු ෂඤ්චිබහුවචන යි.

a. **සෘකාරාන්තා ඍකාරාන්තා ඍෘකාරාන්තාශ්චාප්‍රසිඛාඃ, අප්‍රසිඛා ඉති වෘඛව්‍යවහාරෙ, නඩ්ඛිඛානාදෞ, නෙන ඒර්විෂ්ණුර්විමාරුන ඉත්‍යෙකාක්ෂරමාලායාම්, තථා අනෙ ඛාර්‍ථිමඤ්ජයිෂ්‍යාම්.**

ක්‍රොෂ්ටරි—ක්‍රොෂ්ටෞ ක්‍රොෂ්ට්‍රෝඃ—ක්‍රොෂ්ටවඃ ක්‍රොෂ්ටූෂු" යනු සප්තමී එකවිබහුවචන සි. අධෙඃ, ඉති, "අධෙඃ" කියා; විශෙෂණාත්, වෙනස්කොට කීමෙන්; හෙක්‍රොෂ්ටො, සම්බොධන එකවචන යෙහි "හක්‍රොෂ්ටො" යනු වේ. ඒවචන බහුවචන දෙක්හි "හෙ ක්‍රොෂ්ටාරෞ හෙක්‍රොෂ්ටාරඃ" යනු වේ. ("ක්‍රොෂ්ටු" ශබ්දයෙන් සිවලා යන අර්ථ කියත්.) කෞමාරඃ, කෞමාරවායණීයෝ; තෘප්‍රත්‍යයාන්තස්‍ය, තෘප්‍රත්‍යයාන්ත වූ; ක්‍රෘශෙඃ ධාතොඃ, ක්‍රෘශ ධාතුහුගේ; පෘථක්රූපං, වෙන් වූ (ඍකාරාන්ත ශබ්ද) රූපයක්; ආහුඃ, කියත්.

"ක්‍රොෂ්ටූනාම්" යන පදයාගේ සිඩියෙහි අම්විභක්තිය පර නිමිත්තෙන් එකවිට වියහැකි විධිවයෙක් පැමිණේ, එනම් නුවි ආගම හා තෘප්‍රත්‍යයවද්භාව යයි, ඉන් එකක් වළක්වා එකක් කිරීමට න්‍යාය වශයෙන් "කෘතාකෘතප්‍රසඞ්ගි" යනාදිය කිහු, මේ විධිවයෙන් නුවි ආගම විධිය වනාහි තෘවද්භාවය කළත් නොකළත් වියහැකි වේ, එබැවින් ඒ නිත්‍යවිධියෙකි. තෘවද්භාවය වනාහි නුවි ආගමය නොකළකල්හිම වියහැකි වේ, කුමක් හෙයින්දයත්? ඒ කළපසු විභක්තියෙහි සවරාදිභාවය නැතිව "ආම්" යන්න "නාම්"සි සිටින බැවිනි, එබැවින් ඒ අනිත්‍යවිධියෙකි. ඒ නිත්‍යානිත්‍යවිධිවය අතුරෙන් නිත්‍යවිධිය වූ නුවිආගමය ම වේ. නුවි ආගමය වූ පසු තෘවද්භාවය වැළකේ. තවද මෙහි දක්වන ලද "ක්‍රොෂ්ටු" ශබ්දය "ක්‍රෘශ" ධාතුව කෙරෙන් "තුවි" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් උකාරාන්තව සිඛ සි, පදසිඩියෙහිදී සිආදිවිභක්ති පස පර කල්හි "තෘවි" ප්‍රත්‍යයාන්තයක් මෙන් ඍකාරාන්තභාවයෙන් පද සිඩිය වේ, තෘතීයාදි සවරාදි විභක්ති පරකල්හි ඍකාරාන්තසවභාවයෙන් හා උකාරාන්තසවභාවයෙන් ද සිඛ සි, සමහරු "තෘවි" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් ඍකාරාන්තව සිඛ වූ "ක්‍රොෂ්ටෘ" ශබ්දය ද කියත්.

a. ඍෘකාරාන්තාඃ, ඍෘකාරාන්ත ශබ්දයෝ ද; ඍකාරාන්තාඃ, ඍකාරාන්තශබ්දයෝ ද; ඍකාරාන්තාශ්ච, ඍකාරාන්තශබ්දයෝ ද; අප්‍රසිඛාඃ, අප්‍රසාට වෙත්. අප්‍රසිඛාඃ ඉති, අප්‍රසාට වෙත් යනු;

a. සෘතෘදෛත්‍යමාතෘ සෘාදෘෘදේව්‍යාම්ෂතු ලතානන්තරෙ, වායවාදින්‍ය මහිධ්‍රෙ ච විෂණාවෙ ඒ ප්‍රකිර්තිතෙෂ.

b. අත්‍ර සෘෘකාරස්‍ය සඵරාදෙෂ "සෘරම්" (17. ප්‍ර. සූ.) සෘෘඃ රෙෂ රඃ, සෘෘම් රෙෂ සෘෘන්, රා සෘෘභ්‍යාම් සෘෘභිඃ, භෙ සෘෘඃ භෙ රෙෂ භෙරඃ, ඉත්‍යාදි.

වෘඩව්‍යවහාරෙ, පණ්ඩිතව්‍යවහාරයෙහි වේ. අභිධානාදෙෂ, අභිධාන (නිඝණ්ටු) ආදියෙහි; නතු, අප්‍රකට නොවෙත්, තෙන, එහෙයින්; එඃ, එශබ්දය; විෂණු, විෂණ්වර්ථය; රවි, සූය්‍යර්ථය; මාරුතෙ ඉති, වාතාර්ථය යන මෙහි වේ යයි; එකාක්ෂරමාලායාම්, එකාක්ෂරමාලා වෙහි නිර්දිෂ්ට සි; තථා, එසේම; අනෙකාර්ථ මජය්‍යාම්, අනෙකාර්ථ මඤරියෙහි ද (මේ වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් කියනලදි):—

a. යඃ, යඃශබ්දයතෙම; දෛත්‍යමාතරි, අසුරමාත්‍රර්ථයෙහි ද; යෘඃ, යෘඃශබ්දයතෙම; දෙව්‍යාම්, දෙවමාත්‍රර්ථයෙහි ද; ස්‍යාත්, වන් නේය; ඎඃතු, ඎඃශබ්දය වනාහි; ලතානන්තරෙ, ලතානන්තරාර්ථයෙහි වේ; එ එඑ, "එඑ" යන ශබ්දදෙක; වායවාදින්‍ය, වාතාර්ථයෙහි හා සූය්‍යර්ථයෙහි ද; මහිධ්‍රෙ ච, පෘථිවාර්ථයෙහි ද; විෂෙණෂ, විෂෙණවර්ථ යෙහි ද; ප්‍රකීර්තිතෙෂ, ප්‍රකාශකරණ ලද්දහ.

භාෂාවෙහි ඉතාමත් ප්‍රකට වූ "අආඉඊඋඌඍ" යන මේ සවර අන්තකොට ඇති ශබ්ද පිළිවෙළින් දක්වා නැවත "සෘෘඎඑ" යන මේ සවර අන්තකොට ඇත්තවුන්ගේ අප්‍රකටභාවය දක්වනු පිණිස "සෘෘකාරාන්තාඃ" යනාදිය කීහු; සෘෘකාරාන්තාදි ශබ්ද භාෂාව්‍යවහාරයෙහි අප්‍රකට වූවත් අභිධානාදිසෙහි විද්‍යමාන බැවි දක්වනු පිණිස "නාඛ්භිධානාදෙෂ" යනාදිය කීහු. සිඛාන්ත කෞමුදියෙහි "කෘෘ ගමෂ සෙ" යනාදි ශබ්ද සෘෘඎඑ අන්තවියෙන් දක්වන ලද්දහ.

b. අත්‍ර, මෙහි; සෘෘකාරස්‍ය, සෘෘකාරයට; සඵරාදෙෂ, සඵරාදි විභක්තිපරකල්හි; සෘරම්, "සෘරම්" යන සූත්‍රයෙන් (රකාරය වේ. යෘඃ රෙෂ රඃ හෙඃයෘඃ හෙරෙෂ හෙරඃ" යනු ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා සම්බොධන එකවචන බිවවන බහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය ඉවි.

a. භවණීස්‍ය සාවණීත්‍යාත් පිතෘශබ්දවත්ප්‍රක්‍රියා. ආ අලෞ අලඃ, අලම් අලෞ භෞන්, ලා භභ්‍යාම් භභිඃ, ලෙ භභ්‍යාම් භභ්‍යඃ, ඃ භභ්‍යාම් භභ්‍යඃ, ඃ ලොඃ භෞනාම්, ලි ලොඃ භඝු, භෙ අඃ භෙ අලෞ භෙ අලඃ, ඉති භශබ්දරූපාණි.

b. එකාරාන්තස්‍ය තු උද්‍යංශවායෞ එඃ රව්‍යෙවති විග්‍රහෙ විභක්තිලොපෙ සාතෙ "උද්‍යදෙඃ" ඉති සමඤ්ඤං නාම; උද්‍යදෙඃ උද්‍යදයෞ උද්‍යදයඃ, හෙඋද්‍යදෙඃ හෙඋද්‍යදයෞ හෙඋද්‍යදයඃ, සමානඨාභාවානන ඩිලොපඃ, උද්‍යදයම් උද්‍යදයෞ උද්‍යදයඃ, උද්‍යදයා උද්‍යදෙභ්‍යාම් උද්‍යදෙභිඃ, උද්‍යදයෙ උද්‍යදෙභ්‍යාම් උද්‍යදෙභ්‍යඃ, උද්‍යදෙඃ "ඞස්‍ය" ඉත්‍යකාර ලොපඃ, උද්‍යදෙභ්‍යාම් උද්‍යදෙභ්‍යඃ, උද්‍යදෙඃ උද්‍යදයොඃ උද්‍යදයාම්, උද්‍යදයි උද්‍යදයොඃ උද්‍යදෙඝු.

---

a. භවණීස්‍ය, භවණීයාගේ; සාවණීත්‍යාත්, සවණීභාවයෙන්; ප්‍රක්‍රියා, පදසාධනක්‍රියාව; පිතෘශබ්දවත්, පිතෘශබ්දයෙහි මෙනි; "ආ අලෞ අලඃ—හෙඅඃ හෙ අලෞ හෙ අලඃ" යනු ප්‍රථමාදි එක වචන බිවචන බහුවචන සි; භශබ්දරූපානි, භශබ්දයෙහි රූපයෝ; ඉති, මෙසේ සි.

මෙහි "සෘභ" වණීදෙදෙනාගේ අන්‍යොන්‍යසවණීත්වයෙන් "සෙරා" යන සූත්‍රයෙන් "භ" ශබ්දයා සොරෙන් ද පර සිහට ආකාරාදෙශ වේ, පසුව භශබ්දයාගේ විසංඥය ද ඒ භයන්නම බැවින් එය ලොප්ව "ආ"සි සිඬ සි. "පිතෘ" ශබ්දාදියෙහි සෘකාර යට "අර්" ආදෙශතන්හි මෙහි "අල්" ආදෙශය ද රකාරාදෙශ තන්හි මෙහි ලකාරාදෙශය ද වේ. "ඃ" යන රූපයාගේ සිඬි ය ඃකාරයාගේ සෘවද්භාවයෙන් "පිත්‍රුඃ" යනු මෙනි, ඒ රූපය පාණිනීය ක්‍රමයෙන් "උල්" යනු වේ.

b. එකාරාන්තස්‍ය තු, එකාරාන්තශබ්දය සම්බන්ධි විභක්තිරූප විශෙෂයෝ කියනු ලැබෙත්. උද්‍යන් ව, උද්ගතවූයේ ත්; අසෙෂ, මෙතෙමේය; එඃ, "එඃ" යසි සේසි; රවිඃ ව ඉති, හිරුවූයේත් මෙතෙමේය යන; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි; විභක්තිලොපෙ සාතෙ, විභක්තිලොපය කළකල්හි; උද්‍යදෙඃ ඉති, "උද්‍යදෙ" යන; සමඤ්ඤා නාම, සමාඛ්‍යානාමය වේ. "උද්‍යදෙඃ—හෙඋද්‍යදයඃ" යනු ප්‍රථමා සමෙඛ්‍යාධන එකවචන බිවචන බහුවචන සි; සමාඛ්‍යාභාවාත්, සමාන වණීභාවයක් නැතිහෙයින්; න ඩිලොපඃ, ඩිසංඥලොපයෙක් නො වේ; "උද්‍යදයම්—උද්‍යදෙභ්‍යඃ" යනු ද්විතීයා තෘතීයා චතුර්ථි එක බිබහුවචන සි; "උද්‍යදෙඃ" යනු පඤ්චමී එකවචන සි. ඞස්‍ය ඉති, "ඞස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන්; අකාරලොපඃ, ආකාරලොපය වේ. "උද්‍ය

a. ඒකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ සුරෛශබ්දඃ:—

129. රෛ සඞි. (රෛ 6, 1: සඞි 7, 1;)

b. **රෛශබ්දස්‍යාකාරාදෛශෝ භවති සකාරහකාරාදෛ විභක්ත෌ පරතඃ, සුරාඃ සුරායෛ, සවරාදෛ සඞීත්‍රායාදෛශඃ:— සුරායඃ; සුරායම් සුරායෛ සුරායඃ, සුරායා සුරාභ්‍යාම් සුරාභිඃ, සුරායෛ සුරාභ්‍යාම් සුරාභ්‍යඃ, සුරායඃ සුරාභ්‍යාම් සුරාභ්‍යා, සුරාය සුරාණාඃ සුරායාම්, සුරායි සුරායෝඃ සුරාසු, හෙ සුරාඃ හෙ සුරායෛ හෙ සුරායඃ. එවං රෛශබ්දඃ.**

c. **ඔකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගෝ ගොශබ්දඃ, ගෝ සි ඉති සඞීතෙ—**

130. ඔරෞ. (ඔඃ 6, 1; ඔෞ 1, 1;)

දෙභ්‍යාම් උද්‍යදෙභ්‍යඃ" යනු පඤ්චමී ව්‍යවචන බහුවචන යි; "උද්‍යදෙඃ—උද්‍යදෙෂු" යනු ෂෂ්ඨී සප්තමී එකවිබහුවචන යි.

a. ඒකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ, ඒකාරාන්තපුංලිඞ්ග වූ; සුරෛශබ්දඃ, සුරෛශබ්දය කියනු ලැබේ.

129. සඞි, සකාරය හෝ හකාරය පරකල්හි; රෛ, රෛශබ්දාන්තයට (ආකාරයෙක් වේ.)

b. සකාරහකාරාදෛ, සකාරය හෝ හකාරය ආදිකොට ඇත්තාවූ; විභක්ත෌ පරතඃ, විභක්තිය පරකල්හි; රෛශබ්දස්‍ය, රෛශබ්දයාගේ අන්තයට; ආකාරාදෛශඃ භවති, ආකාරාදෛශ වේ. "සුරාඃ සුරායෛ" යනු ප්‍රථමාඒකවචන ව්‍යවචන යි. සවරාදෛ, සවරාදි විභක්ති පරකල්හි; සඞීත්‍ර, සැමතන්හි; ආයාදෛශඃ, "ආය්" ආදෛශ වේ. "සුරායඃ" යනු ප්‍රථමාබහුවචන යි. "සුරායම්—හෙ සුරායඃ" යනු ද්විතීයා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී සම්බොධන එකවිබහුවචන යි. ("සුරෛ" ශබ්දයෙන් යහපත් ධන වතෙක් යන අර්ථ කියත්.) රෛශබ්දඃ, රෛශබ්දය ද; එවම්, මෙසේ යි.

c. ඔකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ, ඔකාරාන්තපුංලිඞ්ග වූ; ගොශබ්දඃ, ගොශබ්දය කියනු ලැබේ. ගෝ සි ඉති, "ගෝසි" කියා; සඞීතෙ, සිවිභක්ති පස පරකල්හි; (ව්‍යඤ්ජ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඞ්ධ වේ.)

130 (ඔකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ඔ, ඔකාරයට; ඔෞ, (ඝිආදි විභක්ති පස පරකල්හි) ඔෞකාරාදෙශ වේ.

a. ඔකාරස්‍යොඋකාරාදෙශො භවති පචසු පරෙසු. ගෞඃ, "ඖ ආව්" (22: ප්‍ර: සූ:) ගාවෞ ගාවඃ.

132. ආම් ගසි. (ආ 1, 1; අම් ඝසි 7, 1;)

b. ඔකාරස්‍යාකාරං භවති අම් ශසි ච පරෙ. ගාම්; "ඖආව්" (22: ප්‍ර: සූ:) ගාවෞ ගාඃ, ගවා ගොභ්‍යාම් ගොභිඃ, ගවෙ ගොභ්‍යාම් ගොභ්‍යඃ, "ඞසි" ඉත්‍යලෙලොපඃ, ගොඃ ගොභ්‍යාම් ගොභ්‍යඃ, ගොඃ ගවොඃ ගවාම්.

133. අන්‍නෙ ගොරාම්.

(අන්‍නෙ 7, 1; ගොඃ 6, 1; ආම් 6, 1;)

c. ඍගන්‍නෙන වර්‍තමානස්‍ය ගොශබ්දස්‍යාමො නුඩාගමො භවති. ගොනාම්; ගව් ගවොඃ ගොෂු, හෙ ගෞඃ හෙ ගාවෞ හෙ ගාවඃ.

---

a. පචසු පරෙෂු, (සිආදි විභක්ති) පස පරක්කල්හි; ඔකාරස්‍ය, ඔකාරයට; ඖකාරාදෙශඃ භවති, ඖකාරාදෙශ වේ. "ගෞඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචන යි; "ඖආව්" යන සූත්‍රයෙන් "ආව්" ආදෙශ වේ; "ගාවෞ ගාවඃ" යනු ප්‍රථමාබිවචන බහුවචන යි.

132. (ආකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) අම්ශසි, අම්විභක්තිය හා ශස් විභක්තිය පරක්කල්හි; ආ, (ඔකාරයට) ආකාරය වේ.

b. අම්, අම්විභක්තිය ද; ශසි ච, ශස්විභක්තිය ද; පරෙ, පර කල්හි; ඔකාරස්‍ය, ඔකාරයට; ආත්වං භවති, ආකාරබව වේ. "ගාම්" යනු ත්‍රිතීයාඑකවචන යි. "ඖ ආව්" යන සූත්‍රයෙන් ඖකාරයට ආව් ආදෙශ වේ. "ගාවෞ ගා " යනු බිවචනබහුවච න යි. "ගවා—ගොභ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථී එකබිබහුවචන යි. ඞස්‍ය ඉති, "ඞස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන්; අලෙලොපඃ, අකාර ලොපය වේ. "ගොඃ-ගවාම්" යනු පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකබිබහුවචන යි.

133. අන්‍නෙ, ඍග්වෙදනාමයෙහි (පවත්නා වූ); ගොඃ, ගො ශබ්දය සම්බන්ධි වූ; ආම්, ආම්විභක්තියට (නුට් ආගම වේ.)

c. ඍගන්‍නෙන වර්‍තමානස්‍ය, ඍග්වෙදනාමයෙහි පවත්නා වූ; ගොශබ්දස්‍ය, ගොශබ්දය සම්බන්ධි වූ; ආමඃ, ආම්විභක්තියට; නුඩාගමඃ භවති, නුට් ආගම වේ. "ගොනාම්" යනු වෙදවිෂ යෙහි ෂෂ්ඨීබහුවචන යි; "ගව්-හෙගාවඃ" යනු සප්තමී සම්බොධන එකබිබහුවචන යි. (ගො ශබ්දයෙන් ගෙරි යන අර්ථ කියත්.)

a. ඖකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගෝ ගෛශබ්දඃ, තස්‍ය හසාදෞ විශෙෂඃ, සවරාදෞ ආවාදෙශඃ. ගෛඃ ගලාවෞ ගලාවඃ, හෙ ගෛඃ හෙ ගලාවෞ හෙ ගලාවඃ, ගලාවම් ගලාවෞ ගලාවඃ, ගලාවා ගෛභ්‍යාම් ග්ලෞභිඃ, ග්ලාවෙ ග්ලෞභ්‍යාම් ග්ලෞභ්‍යඃ, ග්ලාවඃ ග්ලෞභ්‍යාම් ග්ලෞභ්‍යඃ ග්ලාවඃ ග්ලාවොඃ ග්ලාවාම්, ග්ලාවි ග්ලාවොඃ ගෛෂු, ඉත්‍යාදි.

ඉති සවරාන්තපුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා.

---

a. ඖකාරාන්තඃ පුංලිඞ්ගඃ, ඖකාරාන්තපුංලිඞ්ග වූ; ගෛ ශබ්දඃ, ගෛශබ්දය කියනු ලැබේ. තස්‍ය, ඔහුගේ; හසාදෞ, හස් ආදිකොට ඇති විභක්ති පරකල්හි; අවිශෙෂඃ, වෙනසක් නොවේ. සවරාදෞ, සවරාදිවිභක්ති පරකල්හි; ආවාදෙශඃ, "ආව්" ආදෙශ වේ. "ගෛඃ-ගෛෂු" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමාදි එකවචන බහුවචන ඔ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("ගෛ" ශබ්දයෙන් වඤ්ජයා යන අර්ථ කියත්.) සවරාන්ත පුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා, සවරාන්තපුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්ත ඔ.

සවරාන්තපුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාව.

---

a. **අථ සවරාන්තානාඃ සත්‍රීලිඞ්ගාඃ ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, තත්‍ර ආඛ්‍යන්ත සත්‍රීලිඞ්ගා ගඞ්ගාශබ්දඃ, ගඞ්ගා සි ඉති සථිතෙ :-**

134. ආථඃ. (ආථඃ 5, 1;)

b. **අඛ්‍යාන්තාත්පරස්‍ය සෙලෝපො භවති, ගඞ්ගා.**

135. ඔෞරී. (ඔෞඃ 1, 1; ඊ 2, 1;)

c. **ආඛ්‍යන්තාත් පර ඔෞඞිකාරමාපද්‍යතෙ. "අඉථ"** (26: ප්‍රඃ සූඃ)**ගඞ්ගෘ ගඞ්ගාඃ.**

136. ධිරිඃ. (ඞිඃ 1, 1; ඉඃ 1, 1;)

අකාරාන්තයන් පටන් ඔෞකාරාන්තයන් කෙළවර කොට ඇති සවරාන්ත පුංලිඞ්ගශබ්දයන් නිරූපණය කොට සවරාන්ත සත්‍රී ලිඞ්ගයන් දක්වන්නාහු "අථ" යනාදිය කිහු.

a. අථ, (සවරාන්තපුංලිඞ්ගයට) අනතුරුව; සවරාන්තාඃ සත්‍රී ලිඞ්ගාඃ, සවරාන්ත සත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයෝ; ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, දක්වනු ලැබෙත්. තත්‍ර, ඔවුන් අතුරෙහි; ආඛ්‍යන්තසත්‍රීලිඞ්ගඃ, ආප්‍රත්‍යයාන්ත සත්‍රීලිඞ්ග වූ; ගඞ්ගාශබ්දඃ, ගඞ්ගාශබ්දය; කියනු ලැබේ. ගඞ්ගා සි ඉති, "ගඞ්ගා+සි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි :-

134. (සිවිභක්තිලොපවිධි සූත්‍ර සි.) ආථඃ, ආප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් පර (සිවිභක්තියට ලොප් වේ.)

b. ආඛ්‍යන්තාතපරස්‍ය, ආප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් පර වූ; සෙඃ, සිවිභක්තියට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "ගඞ්ගා" යනු ප්‍රථමාඑකවචන සි. (අකාරාන්තසත්‍රීලිඞ්ගශබ්ද භාෂාවෙහි අවිද්‍යමාන බැවින් මෙහි ප්‍රථමකොට ආකාරන්ත "ගඞ්ගා" ශබ්දය දක් වනලදි.)

135. (ඊකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ඔෞඃ, ආප්‍රත්‍යයාන්තය, කෙරෙන් පර) ඔෞවිභක්තිය; ඊ, ඊකාරබවට පැමිණේ.

c. ආඛ්‍යන්තාතපරඃ, ආප්‍රත්‍යයාන්තයාකෙරෙන් පර වූ; ඔෞඃ ඔෞවිභක්තිය; ඊකාරං ආපද්‍යතෙ, ඊකාරබවට පැමිණේ. "අඉථ" යන සූත්‍රයෙන් "ආඊ" දෙකට එකාරය වේ. "ගඞ්ගෘ ගඞ්ගාඃ" යනු ප්‍රථමාවිවචන බහුවචන සි.

136. (ඉකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) ධිඃ, (ආප්‍රත්‍යයාන්තයාකෙරෙන් පර ධිසංඥය, හෙවත් ආමන්ත්‍රණ සිවිභක්තිය; ඉඃ, ඉකාරයෙක් වේ.

a. ආඛ්‍යනාත්පරෝ ධිර්ජීවති. හෙ ගඩෙඝ හෙ ගඩෙඝ හෙ ගඩඝාඃ, ගඩඝාම් ගඩෙඝ ගඩඝාඃ,

137. ටෞසොරෙ. (ටෞසෝඃ 7, 2; එ 1, 1;)

b. ආඛ්‍යනස්‍ය ටෞසෝඃ පරයොරෙචං භවති. "එ අය්" (19. ප්‍ර. සූ.) ගඩඝයා ගඩඝාභ්‍යාම් ගඩඝායිඃ.

138. ඕතාං යට්. (ඕතාං 6, 3; යට් 1, 1;)

c. ආඛ්‍යනාත් පරෙෂාං ඩෙඩසිඩස්ඩි ඉත්‍යෙතෙෂාං ඕතාං වචනානාං ඣඩාගමෝ භවති. ටකාරඃ ස්ථානිනියමාර්ථඃ. ගඩඝාඉෙ ගඩඝාභ්‍යාම් ගඩඝාභ්‍යඃ, ගඩඝායාඃ ගඩඝාභ්‍යාම් ගඩඝාභ්‍යඃ, ගඩඝායාඃ ගඩඝයොඃ ගඩඝානාම් "ආමෙඩඃ" (123. ප්‍ර. සූ.) ගඩඝාසාම් ගඩඝයොඃ ගඩඝාසු.

---

a. ආඛ්‍යනාත් පරඃ, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයාකෙරෙන් පර වූ; ධිඃ, ධිසංඥය; ඉඃ භවති, ඉයන්නක් වේ. "හෙගඩෙඝ හෙගඩෙඝ හෙ ගඩඝාඃ" යනු ආමන්ත්‍රණ එකවචන ච්වචන බහුවචන යි. "ගඩඝාම් ගඩෙඝ ගඩඝාඃ" යනු ච්තීයා එකවචන ච්වචන බහුවචන යි.

137. (එකාරාදෙශච්ධි සූත්‍ර යි.) ටෞසෝඃ, "ටා ඔස්" යන විභක්තිදෙක පරකල්හි, එ, (ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයට) එකාරයෙක් වේ.

b. ටෞසෝඃ පරයොඃ, "ටා ඔස්" යන විභක්තිදෙක පරකල්හි; ආඛ්‍යනස්‍ය, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයට; එත්වම් භවති, එකාරබව වේ. "එ අය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ. (ටා ඔස් විභක්තිදෙක පරකල්හි ආප්ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයන්ගේ අන්ත ආකාරයට මේ සූත්‍රයෙන් එකාර යයි. "ගඩඝයා ගඩඝාභ්‍යාම් ගඩඝාභිඃ" යනු තෘතීයා එකච්බහුවචන යි.

138. (යට්ආගමච්ධි සූත්‍ර යි.) ඕතාම්, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් පර) ඔකාර ඉත් ච්භක්තීන්ට; යට්, "යට්" ආගම වේ.

c. ආඛ්‍යන්තාත් පරෙෂාම්, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයාකෙරෙන් පර වූ; ඩෙ ඩසි ඩස් ඩි ඉති, "ඩෙ ඩසි ඩස් ඩි" යන; එතෙෂාං, මේ; ඕතාං වචනානාම්, ඔකාරය ඉත්කොට ඇති වචනයන්ට; යඩාගමඃ භවති, "යට්" ආගමය වේ. ටකාරඃ, ටකාරය; ස්ථානිනියමාර්ථඃ, ස්ථාන නියමය ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. (මෙහි

a. **එවම් අම්බා අක්කා අල්ලාප්‍රභෘතයඃ, අම්බා අම්බෙ අම්බාඃ. ශෙෂං ගඞ්ගාවත්.**

139. අම්බාදීනාං ඩෙ හ්‍රස්වඃ.

(අම්බාදීනාම් 6, 3; ඩෙ 7, 1; හ්‍රස්වඃ 1, 1;)

b. **අම්බාදීනාං ඩෙ පරෙ හ්‍රස්වො භවති. හෙ අම්බ හෙ අම්බෙ හෙ අම්බාඃ. යථාම්බාශබ්දෙ විසවරෙ මාත්‍රීඃ, එවං යෙ විසවරා මාත්‍රීාස්තෙෂාං ඩෙ පරෙ හ්‍රස්වතා ස්‍යාත්. හෙ අක්ක හෙ අක්කෙ හෙ අක්කාඃ, හෙ අල්ල හෙ අල්ලෙ හෙ අල්ලාඃ.**

විභක්තියට මුලින් යකාරය කිරීම සථානනියම යි.) "ගඞ්ගායෙ–ගඞ්ගාන්‍යාම්" යනු පිළිවෙළින් චතුර්ථි පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකච් බහුවචනයි; "ආම්ඩෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඕවිභක්තියට "ආම්" ආදෙශ වේ. "ගඞ්ගායාම් ගඞ්ගයොඃ ගඞ්ගාසු" යනු සප්තමී එකච්බහුවචනයි. (ගඞ්ගාශබ්දයෙන් නදිය යන අර්ථ කියත්.)

මෙහි "ගඞ්ගා" ශබ්දයා කෙරෙන් පර ඩෙවිභක්තියෙහි එකාර යට මුලින් යකාරය ද යකාරසථ අකාරයට හා පරවූ එකාරයට ඒ කාරය ද වීමෙන් "ගඞ්ගායෙ" යනු සිඩ යි. සෙස්සද මෙසේ යි.

a. අම්බාඅක්කාඅල්ලාප්‍රභෘතයඃ, "අම්බා අක්කා අල්ලා" යනාදී හුද; එවම්, මෙසේ යි, "අම්බා අම්බෙ අම්බාඃ" යනු ප්‍රථමා එකාවි බහු වචන යි; ශෙෂම්, සෙස්ස; ගඞ්ගාවත්, ගඞ්ගාශබ්දය මෙනි. (අම්බා ශබ්දයෙන් හා අක්කා අල්ලා යන ශබ්දවයෙන් මවූ යන අර්ථ කියත්.)

139. (හ්‍රස්වවිධිසූත්‍රයි.) ඩෙ, ඩිසංඥය පරකල්හි; අම්බාදීනම්, අම්බාශබ්දාදීන්ට; හ්‍රස්වඃ, හ්‍රස්ව වේ.

b. ඩෙ පරෙ, ඩිසංඥය පරකල්හි; අම්බාදීනාම්, අම්බාශබ්ද දීන්ට; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. "හෙ අම්බ හෙ අම්බෙ හෙ අම්බාඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි. යථා, යම්සේ; අම්බාශබ්දඃ, අම්බාශබ්දය තෙම; විසවරඃ, සවරදෙකක් ඇත්තේ; මාත්‍රීඃ, මාතෘ අර්ථකොට ඇත්තේ වේද; එවං, මෙසේ; විසවරාඃ, සවරදෙකක් ඇත් තාවූ; මාත්‍රීාඃ, මාතෘ අර්ථකොට ඇත්තාවූ; යෙ, යම් ශබ්දයෝ වෙත් ද; ඩෙ පරෙ, ඩිසංඥය පරකල්හි; තෙෂාම්, ඔවුන්ගේ; හ්‍රස්වතා, හ්‍රස්වභාවය; ස්‍යාත්, වන්නේය; "හෙ අක්ක හෙ අක්කෙ හෙ අක්කාඃ" යනු ද "හෙ අල්ල හෙ අල්ලෙ හෙ අල්ලාඃ" යනු ද සම්බොධන එකවිබහුවචන යි.

a. **අම්බාදීනාමිති කොපිඃ? අම්බාවාචකානාං ජනනීවාචකානාං, විසඃරුණාං ශබ්දානාං ඩෞ පරෙ හ්‍රස්වො භවති.**

b. **"ඩලකවතාං න"** *

c. **ඩලකවතාං අම්බාදීනාං ඩෞ පරෙ හ්‍රස්වො න භවති. අසංයොගා ඩලකා ග්‍රාහ්‍යාඃ, අසංයොගා ඉති කිම්? හෙ අම්බා ඩෙ හෙ අම්බාලෙ හෙ අම්බිකෙ. එවං ශ්‍රද්ධා මෙධා ශාලා මාලා හෙලා දෙලා ප්‍රභෘතයඃ.**

d. **සර්වාදීනානත්තු ඕත්සු විශෙෂඃ.**

---

a. අම්බාදීනාම් ඉති, "අම්බාදීනාම්" යනු; කඃ අර්ථඃ, කවර අර්ථ ද?; අම්බාවාචකානාම්, "අම්බාවාචකානාම්"සි සේසි; ජනනී වාවකානාම්, මාතෘවාවක වූ; විසඃරුණාං ශබ්දානාම්, විසර්ග ශබ්දයන්ට; ඩෞ පරෙ, ඩිසංඥය පරකල්හි; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ.

b. ඩලකවතාම්, "ඩලක" යන මොවුන්ගෙන් යුක්තවූ (අම්බා ශබ්දයින්ට;) න, හ්‍රස්ව නොවේ.

c. ඩෞ පරෙ, ඩිසංඥය පරකල්හි; ඩලකවතාම්, ඩලකවත් වූ; අම්බාදීනාම්, අම්බාශබ්දයින්ට; හ්‍රස්වඃ න භවති, හ්‍රස්ව නොවේ. අසංයොගාඃ, සංයොගරහිත වූ; ඩලකාඃ, "ඩලක" යන අක්ෂරයෝ; ග්‍රහ්‍යාඃ, ගතයුතුසි; අසංයොගාඃ ඉති, සංයොගනැත්තෝය යනු; කිම්, කිම?; හෙ අම්බාඩෙ හෙ අම්බාලෙ හෙ අම්බිකෙ, "හෙ අම්බාඩෙ හෙ අම්බාලෙ හෙ අම්බිකෙ" යන තන්හි සංයොග රහිත "ඩලක" යන අක්ෂරයන්ගෙන් යුත් බැවින් හ්‍රස්ව නොවූ හෙයිනි. ශ්‍රද්ධා, චිත්තප්‍රසාදදිවාවක "ශ්‍රද්ධා" ශබ්දය; මෙධා (ධාරණ) ප්‍රඥා වාවක "මෙධා" ශබ්දය; ශාලා, ගෘහවාවක "ශාලා" ශබ්දය; මාලා, පුෂ්පවාවක වූ "මාලා" ශබ්දය; හෙලා, රතික්‍රීඩොත්සව වාවක වූ "හෙලා" ශබ්දය; දෙලා, දෙලා යන්ත්‍ර (උන්සිල්ලා) වාවක වූ "දෙලා" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ, මේ ආදිහුද; එවම්, මෙසේ සි. ("අම්බාඩා අම්බාලා ඉම්බිකා" යන ශබ්දයන්හි "ඩලක" යන වර්ණයන් "යුක්ත වීමෙන් විසර්ජනීය අක්ම වූ බැවින් හ්‍රස්ව නොව ඩිසංඥයට ඉකාරය වීමෙන් "අම්බාඩෙ" යනාදිය සිද්ධසි.)

d. ඕත්සු, ඔකාරය ඉත්කොට ඇති විභක්ති පරකල්හි; සර්වාදීනානත්තු, සර්වාශබ්දයින්ගේ වනාහි; විශෙෂඃ, වෙනස වේ.

---

* ඒ පාඨය සමහර පොත්හි අවිද්‍යමානයි. "ඩලකවතීනාං"ය සමහර.

a. "ආඛනඃ සන්‍ත්‍රියාම්:- අකාරාඉනානනාමභඃසන්‍ත්‍රි යාං වර්‍ති මානාදුප්‍රත්‍යයෝ භවති. සඛී ඛෙ ඉති සර්‍වතෝ:-

140. යටොචච. (යටඃ 6, 1; අත් 1, 1; ච 1, 1;)

b. ආඛනනාතඃසඛ්‍යාදෙඃ පරස්‍ය යටඃ සුඩාගමෝ භවති සුචිඃස්‍ය චාපොඞාරෙ භවති. සඛ්‍යෛඃ සඛිභ්‍යාම් සඛිභ්‍යඃ, සඛිඃස්‍යාඃ සඛිභ්‍යාම් සඛිභ්‍යඃ, සඛිඃස්‍යාඃ සඛ්‍යෝඃ සඛිඃසාම්, "ආමෙඞඃ" (123: ප්‍ර: සූ:) සඛිඃස්‍යාම් සඛ්‍යෝඃ සඛිඃසු, හෙ සඛේ හෙ සඛේ හෙ සඛිඃ. එවං විශ්වාදිනාං සඛිශබ්දවදුරූපං ඥෙයම්.

---

a. ආඛනඃ සන්‍ත්‍රියාම්, "ආඛනඃ සන්‍ත්‍රියාම්" යන සූත්‍රයෙන්; සන්‍ත්‍රියාං වර්‍තමානාත්, සන්‍ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි පවත්නා වූ; අකාරාඉනාත් නාමඃන, අකාරාඉනත්‍යානාමයා කෙරෙන්; ආප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ආප් ප්‍රත්‍යය වේ; (එකල්හි) සඛී ඛෙ ඉති, "සඛී ඛෙ" කියා; සර්‍වතෙ, සිවි කල්හි; (වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඞ්ධ වේ.)

යම් ශබ්දයක මූලප්‍රකෘතිය පුංලිඞ්ග නම් ඒ නැවත සන්‍ත්‍රිලිඞ්ග යෙහි ව්‍යවහාර කිරීමේදී ආප්ප්‍රත්‍යයාදිය යෙදීමෙන් වෙනස්කර ගතයුතු වේ, පුංලිඞ්ගවිෂයෙහි "සඛි" යි සිටි ශබ්ද ප්‍රකෘතිය සන්‍ත්‍රි ලිඞ්ගවිෂයෙහි "ආප්" ප්‍රත්‍යය යොදා "සඛී"යි ව්‍යවහාර කරණ බැව් දැක්වීම පිණිස "ආඛනඃ සන්‍ත්‍රියාම්" යන සන්‍ත්‍රිප්‍රත්‍යයප්‍රක්‍රියානන්තගීත සූත්‍රවෘත්තිවය මෙහි නිර්දිෂ්ට යි. "විශ්වා" ශබ්දාදීහු ද මෙසේ යි. ආකාරාඉනාගඞාශබ්දාදියට වඩා "සඛී" ශබ්දාදියෙහි විශෙෂරූප දක්වනුවස් "යටොචච" යනාදිය කිහ.)

140. යටඃ, (ආඛනනාසඛීශබ්දාදියෙන් පර වූ ("යට්" ආගමයට ("සුට් ආගම වේ;) අත් ච, (ආකාරයට) අකාරය ද වේ.

b. ආඛනනාත්, ආප්ප්‍රත්‍යයාඉනත්‍ව වූ; සඛ්‍යාදෙඃ පරස්‍ය, සඛී ශබ්දාදිය කෙරෙන් පර වූ; යටඃ, "යට" ආගමයට; සුට්ආගමඃ භවති, සුට්ආගම වේ; සුචිඃස්‍ය, සුචිවූ; ආපඃ ච, ආප්‍රත්‍යයට ද; අකාරඃ භවති, අකාරයෙක් වේ. "සඛ්‍යෛඃ—සඛිඃසාම්" යනු පිළිවෙළින් චතුර්ථි පඤ්චම ෂෂ්ඨී එකවිඛනුවවන යි; "ආමෙඞඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඞිවිහකති යට "ආම්" ආදෙශ වේ. "සඛිඃස්‍යාම්-හෙ සඛිඃ" යනු සප්තමී සමෙඛාධන එකවිඛනුවවන යි. එවං, මෙසේ; විශ්වාදීනාං, විශ්වා ශබ්දාදින්ගේ; රූපම්, රූපක්‍රමය; සඛිශබ්දවත්, සඛිශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දතයුතුයි.

a. (උභයශබ්දස්ස ච්චවනටාබ්විෂයත්තාදනත්‍රු ප්‍රයොගඃ කතීව්‍යඃ, නදීශබ්දවද්‍රූපං ඥෙයම්. ච්තීයාතෘතීයාශබ්ද යොසතු ඕත්සු වා සඕශබ්දවද්‍රූපං ඥෙයම්, ප්‍රථමාදයො ගඞ්ගාශබ්දවත්. සොමපා පූච්වත්.) *

b. ජරාශබ්දස්ස හෙදඃ-

"ඕතාං යව්" යන සූත්‍රයෙන් "ඞෙ ඛසි ඕස් ඕ" යන විභක්ති පිළිබඳව විහිත "යව්" ආගමයට මේ "සඕ" ශබ්දාදිය පිළිබඳ කල්හි "සුව්" ආගම හා ශබ්දාන්ත ආකාරයට අකාරයද වේ. "සඕ+ඞෙ" කියා සිටිකල්හි පූර්සූත්‍රයෙන් ඞෙවිභක්තියෙන් පූර්යෙහි "සව්" ආගම හා "යව්" ආගමයෙන් පෙරටුව "සුව්" ආගමය ද ආකාරයට අකාරයද වීමෙන් "සඕ+ස්+ය+එ" යනු වේ. නැවත යකාරසථ අකාරයට හා එකාරයට ඒකාරව සංයොගවූ කල්හි "සඕසෙය" යනු වේ. සෙස්ස ද මේ නයින් දතයුතු,

a. (උභයශබ්දස්ය, උභයශබ්දය තමා; ච්චවනටාබ්විෂයත්තාත්, ච්චවනයට හා ටාප් (ආප්) ප්‍රත්‍යයට විෂය නොවන බැවින්; අන්‍යත්‍ර, අන්තන්හි; ප්‍රයොගඃ කතීව්‍යඃ, ප්‍රයොගය කටයුතුයි; රූපම්, රූප ක්‍රමය; නදීශබ්දවත්, නදීශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දතයුතුයි. ච්තීයා තෘතීයාශබ්දයොසතු, ච්තීයා තෘතීයා ශබ්ද දෙදෙනාගේ වනාහි; රූපම්, රූපය; ඕත්සු, ඔකාර ඉත්කොට ඇති විභක්ති පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; සඕශබ්දවත්, සඕශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දත යුතුයි. ප්‍රථමාදයඃ, ප්‍රථමාශබ්දාදීහු; ගඞ්ගාශබ්දවත්, ගඞ්ගාශබ්දය මෙනි; සොමපා, සොමපා ශබ්දය; පූර්වත්, පෙර (පුංලිඞ්ගයෙහි) මෙනි; (මෙහි කියනලද "උභය" ශබ්දයා කොරෙන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ආප්ප්‍රත්‍යය නොව ඊප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "උභයී" යනු සිඛ වේ. ඒ වනාහි පසුව කියනු ලබන "නදී" ශබ්දයමෙන් වරනැගේ, හෙද ච්චවනය හැරයි.)

මෙසේ "සඕ" ශබ්දාදියෙහි වෙනස් විදි දක්වා "ජරා" ශබ්ද යාගේ රූපසිඞ්ච්ඡියෙහිද වෙනස ඇති බැවින් ඒ දක්වනු සඳහා "ජරාශබ්දස්ය හෙදඃ" යනාදිය කීහු.

a. ජරාශබ්දස්ය, ජරාශබ්දයාගේ; හෙදඃ, වෙනස කියනුලැබේ-

---

* මේ පාඨයෝ බොහෝ පොත්හි නැත්තාහ.

a. "ජරායාඃ සඵරාදෙෞ ජරස් වා වක්තව්‍යඃ" ජරා ජරසෞ-ජ්රෙ ජරසඃ-ජරාඃ, ජරසම්-ජරාම් ජරසෞ-ජ්රෙ ජරසඃ-ජරාඃ, ජරසා-ජරයා ජරාභ්‍යාම් ජරාභිඃ, ජරසෙ-ජරායෙ ජරාභ්‍යාම් ජරාභ්‍යඃ, ජරසඃ-ජරායාඃ ජරාභ්‍යාම් ජරාභ්‍යඃ, ජරසඃ-ජරායාඃ ජරසොඃ ජරයොඃ ජරසාං-ජරාණාම්, ජරසි-ජරායාම් ජරසොඃ-ජරයොඃ ජරාසු, හෙජරෙ හෙජරසෞ-හෙජරෙ හෙජරසඃ-හෙජරාඃ.

b. නදනනවිඛිරත්‍රෙඤ්‍යතෙ "එඛදෙශවිඛෘතමනන්‍යවද් භවති"ති න්‍යායාත්; ජරස් සඵරාදෙෞ නිර්ජරස්‍යාපි භවති, නිජීරඃ නිජීරසෞ-නිජීරෞ නිජීරසඃ-නිජීරාඃ, නිජීරසම්-නිජීරම් නිජීරසෞ-නිජීරෞ නිජීරසඃ-නිජීරාන්, "කෙවිදුදුවිඝාතා විඡ්‍රඤනී" නිජීරඝින-නිජීරසා-නිජීරෙණ නිජීරාභ්‍යාම් "හිස් එස් වක්තව්‍යඃ" නිජීරසෙඃ-නිජීරෙඃ, නිජීරසෙ-නිජීරාය නිජීරාභ්‍යාම් නිජීරෙභ්‍යඃ, නිජීරසාත්-නිජීරසඃ-නිජීරාන් නිජීරාභ්‍යාම් නිජීරෙභ්‍යඃ, නිජීරසඃ නිජීරස්‍ය නිජීරසොඃ-නිජීරයොඃ නිජීරසාම්-නිජීරාණාම්, නිජීරසි-නිජීරෙ නිජීරසොඃ-නිජීරයොඃ නිජීරෙෂු, හෙ නිජීර හෙ නිජීරසෞ-හෙ නිජීරෞ හෙ නිජීරසඃ-හෙ නිජීරාඃ. †

---

a. සඵරාදෙෞ, සඵරාදිවිහිතති පරකල්හි; ජරාශබ්දස්‍ය, ජරා ශබ්දයට; වා, විකල්පයෙන්; ජරස්, "ජරස්" ආදෙශය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "ජරා" යනු ප්‍රථමා එකවචන යි; "ජරසෞ-පරෙ" යනු ව්විවන යි; "ජරසඃ ජරාඃ" යනු බහුවචන යි; "ජරසම්-ජරාම්" යනු ව්තීයා එකවචන යි; "ජරසෞ-ජරෙ" යනු ව්විවන යි; "ජරසඃ-ජරාඃ" යනු බහුවචන යි; "ජරසා-ජරයා" යනු තෘතීයා එකවචන යි; "ජරාභ්‍යාම්-ජරාභිඃ" යනු ව්විවචනබහුවචන යි; "ජරසෙ-ජරායෙ-හෙ ජරසඃ-හෙ ජරාඃ" යනු පිළිවෙළින් චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී සම්බොධන එකව්බහුවචන යි; ("ජරා" ශබ්දයෙන් ජරාව (දිරීම) යන අර්ථ කියත්.) මෙහි "ජරස්" ආදෙශය වූ පක්ෂයෙහි සඞ්කාරාන්තශබ්දයක් මෙන්ද ආදෙශ නොවූ පක්ෂයෙහි "ගඞ්ගා" ශබ්දය මෙන් ද වරනැගිය යතුයි.

b. එඛදෙශවිඛෘතම්, එකදෙශයකින් වෙනස්කරණලද්ද; අනන්‍යවද් භවතීති, අනික්ක් මෙන් නොවේයයි; න්‍යායාත්

---

† මේ "නදනනවිඞිඃ" යනාදි පාඨ බොහෝ සාරසංග්‍රහයන්හි නැත්තාහ.

a. ඉකාරාන්තඃ සත්‍රිලිඞ්ගෝ බුද්ධිශබ්දඃ:- තස්‍ය ප්‍රථමාවිභක්තියයොර්ඉදිශබ්දවත් ප්‍රක්‍රියා, බුද්ධිඃ "ඕත්සු" (104: ප්‍ර: සූ:) බුද්ධී බුද්ධයඃ, හෙ බුද්ධෙ හෙ බුද්ධී හෙ බුද්ධයඃ, බුද්ධිම් බුද්ධී බුද්ධීඃ,-සත්‍රිලිඞ්ගත්වාන්නපුංසකත්වාභාවෝ විශෙෂඃ, "පුංස" ඉති විශෙෂණාත් සත්‍රියාං ශසඃ සකාරස්‍ය නකාරාදෙශෝ න භවති, බුද්ධ්‍යා බුද්ධිභ්‍යාම් බුද්ධිභිඃ:-

---

න්‍යාය හෙයින්; තදන්තවිධිඃ, ඒ ජරාශබ්දය අන්තකොට ඇත්තහු පිළිබඳ විධිය; අත්‍ර, මේ නිර්ජරශබ්දයෙහි; ඉෂ්‍යතෙ, අභිමත වේ. (එහෙයින්) සවරාදෞ, සවරාදි විභක්ති පරකල්හි; නිර්ජරස්‍ය අපි, නිර්ජරශබ්දයට ද; ජරස්, "ජරස්" ආදෙශය; භවති, වේ. "නිර්ජරඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචනයි; "නිර්ජරසෟ-නිර්ජරෟ" යනු ත්විවචනයි; "නිර්ජරසඃ-නිර්ජරාඃ" යනු බහුවචනයි; "නිර්ජරසම්-නිර්ජරම් නිර්ජරසෟ-නිර්ජරෟ නිර්ජරසඃ-නිර්ජරාන්" යනු ත්‍රිතීයා එකත්‍රිබහුවචනයි. කෙවිත්, ඇතැම් තෙනෙක්; ආදෞ, ජරස් ආදෙශයෙන් පෙර; ඉනා තෞ, "ඉන ආත්" යන දෙක; ඉච්ඡන්ති, කැමැත්තෙත්. "නිර්ජරඝ්න-නිර්ජරඝා-නිර්ජරෙණ" යනු තෘතීයා එකවචනයි; "නිර්ජරාභ්‍යාම්" යනු ත්විවචනයි. භිස්, භිස් විභක්තීයට; ඓස්, ඓස් ආදෙශය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "නිර්ජරෛඃ-නිර්ජරෛඃ" යනු තෘතීයා බහුවචනයි. "නිර්ජරසෙ-නිර්ජරාය-හෙ නිර්ජරසඃ-හෙ නිර්ජරාඃ" යනු පූර්ෝක්ත පස්ත්‍රිවෙළින් චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී සම්බොධන එක ත්‍රිබහුවචනයි. ("නිර්ජර" ශබ්දයෙන් දෙවි යන අර්ථ කියත්.) මෙහි "නිර්ජරඝ්න, නිර්ජරඝාත්" යන දෙතන්හි "ජරස්" ආදෙශයෙන් පෙර වා විභක්තියට "ඉන" ආදෙශ හා පඤ්චමී "අත්" යන්නට "ආත්" ආදෙශයි.

"එකදෙශවිකෘතමනන්‍යවද්භවති" යනු න්‍යාය හෙයින් මෙහි "නිර්" යන්න හා බහුව්‍රීහි සමාස ත්‍රීමෙන් විකෘතව සිඩවූ "නිර්ජර" ශබ්දයාගේ "ජර" යන්නට ද "ජරස්" ආදෙශය වේ. එකදෙශ විකෘතයන්ගේ අනන්‍යත්වය කෙසේද යත්? සුනඛයෙකු වාලධිවෙජ දනාදියෙන් විකෘතත්වයට පමුණුවනලද්දේත් සුනඛයාම මුත් අශ්ව යෙකු නොවන්නාක් මෙනි.

a. ඉකාරාන්තඃ සත්‍රිලිඞ්ගඃ, ඉකාරාන්තසත්‍රිලිඞ්ග වූ; බුද්ධිශබ්දඃ, බුද්ධිශබ්දය කියනුලැබේ. තස්‍ය, ඔහුගේ; ප්‍රථමාවිභක්තියයොඃ, ප්‍රථමාවිභක්තියාදෙක්හි; ප්‍රක්‍රියා, පදසිද්ධික්‍රියාව; හරිශබ්දවත්, හරි ශබ්දය මෙනි; "බුද්ධිඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි; "ඕත්සු" යන

140. ඉදුද්භ්‍යාම්. (ඉදුද්භ්‍යාම් 5, 2;)

a. සත්‍රියාං වතීමානාභ්‍යාම්, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පවත්නා වූ; ඉකාරොකාරාභ්‍යාම්, ඉකාරඋකාරදෙකෙන්; පරේෂාම්, පරවූ; ඞිතාං වචනානාම්, ඞකාරඉත්කොට ඇති විභක්තීන්ට; වා, විකල්පයෙන්; අඞාගමඃ භවති, "අව්" ආගම වේ. "ඉයං සවරේ" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාරයට යකාරය වේ; "එඑඑ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ; "බුඩ්‍යෙ" යනු චතුර්ථීඑකවචනයි; "ඞිතිටෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාරයට එකාරය වේ. "එඅය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ; "බුඩයෙ" යනු ද චතුර්ථීඑකවචනයි; "බුඩිභ්‍යාම් බුඩිභ්‍යඃ" යනු ච්වචනබහුවචනයි; "බුඩ්‍යාඃ" යනු පඤ්චමී එකවචනයි; "ඞස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් ඞකාරයට ලොප්වේ; "බුඩෙඃ" යනු ද පඤ්චමී එකවචනයි; "බුඩිභ්‍යාම් බුඩිභ්‍යඃ" යනු ච්වචන බහුවචනයි; "බුඩ්‍යාඃ-බුඩෙඃ බුඩ්‍යෙඃ බුඩීනාම්" යනු ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචනයි.

සූත්‍රයෙන් ඔෟවිභක්තියට ඊකාරය වේ; "බුඩී බුඩයඃ" යනු ච්වචන බහුවචනයි; "හෙබුඩෙ හෙබුඩී හෙබුඩයඃ" යනු සම්බොධන එක ච්බහුවචනයි; "බුඩිම් බුඩී බුඩීඃ" යනු ච්තීයාඑකාච්බහුවචනයි. සත්‍රීලිඞ්ගත්වාත්, සත්‍රීලිඞ්ග බැවින්; නත්වාභාවාඃ, නකාරභාවය නොවීම; විශෙෂඃ, වෙනයි; (එතම්)-පුංසඃ ඉති, "පුංසඃ" කියා (පුංලිඞ්ගයා කෙරෙන්ම පරවූ ශස්ච්භක්තිහුගේ සකාරයට නකාරය වේයයි;) විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කිමෙන්; සත්‍රියාම්, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි; ශසඃ, "ශස්" විභක්තිහුගේ; සකාරස්‍ය, සකාරයට; නකාරාදෙශඃ, නකාරාදෙශය; නභවති, නොවේ. "බුඩ්‍යා බුඩිභ්‍යාම් බුඩිභිඃ" යනු තෘතීයා එකාච්බහුවචනයි.

140. (අව්ආගමච්ඩිසූත්‍රයි.) ඉදුද්භ්‍යාම්, ඉකාරඋකාර දෙකෙන් පර (ඞිත් විභක්තීන්ට විකල්පයෙන් "අව්" ආගම වේ.)

a. සත්‍රියාං වතීමානාභ්‍යාම්, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පවත්නා වූ; ඉකාරොකාරාභ්‍යාම්, ඉකාරඋකාරදෙකෙන්; පරේෂාම්, පරවූ; ඞිතාං වචනානාම්, ඞකාරඉත්කොට ඇති විභක්තීන්ට; වා, විකල්පයෙන්; අඞාගමඃ භවති, "අව්" ආගම වේ. "ඉයං සවරේ" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාරයට යකාරය වේ; "එඑඑ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ; "බුඩ්‍යෙ" යනු චතුර්ථීඑකවචනයි; "ඞිතිටෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාරයට එකාරය වේ. "එඅය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ; "බුඩයෙ" යනු ද චතුර්ථීඑකවචනයි; "බුඩිභ්‍යාම් බුඩිභ්‍යඃ" යනු ච්වචනබහුවචනයි; "බුඩ්‍යාඃ" යනු පඤ්චමී එකවචනයි; "ඞස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් ඞකාරයට ලොප්වේ; "බුඩෙඃ" යනු ද පඤ්චමී එකවචනයි; "බුඩිභ්‍යාම් බුඩිභ්‍යඃ" යනු ච්වචන බහුවචනයි; "බුඩ්‍යාඃ-බුඩෙඃ බුඩ්‍යෙඃ බුඩීනාම්" යනු ෂෂ්ඨී එකාච්බහුවචනයි.

"බුඩ්‍යෙ" යන පදසිඞ්ධියෙහි "බුඩි" ශබ්දයා කෙරෙන් චතුර්ථී එකවචන ඩෙච්භක්තිය පරකල්හි "අව්" ආගමව "බුඩි+අ+එ" යනු වේ. නැවත ඛකාරඃඨ ඉකාරයට යකාරය හා

141. සත්‍රියාං යොඃ (ස්‍ත්‍රියාම් 7, 1; සොඃ 5, 1;)

a. ඉගව උගව යුෂ්මදස්මදාදිවර්ණානාදුවර්ණානාවව සත්‍රියාං වතීමානාත් පරස්‍ය ඩෙර්ආදෙශෝ භවති. බුබ්‍යාම්-"අඩාගමාභාවෙ ආමොපත්‍යභාවඃ" "ඩෙරෞ ඞිත්" (110: ප්‍ර: සූ:) බුඩෞ බුඩ්‍යෝඃ බුඩිෂු. එවං මතිභූතිධෘතිඛ්‍යාතිරුචි ප්‍රභෘතයඃ.

"අළු" දෙකට ළුකාරය ද වූකල්හි "බුඩ්ළ්‍ය" යනු වේ. "අව්" ආගම නො වූ පක්‍ෂයෙහි හරි ශබ්දයාගේ මෙන් සිඩව "බුඩයෙ" යනු වේ. "බුඩ්‍යෝඃ" යන තන්හි ද අව්ආගම හා යකාරාදෙශය ද අකාරදීර්‍ඝය ද වීමෙන් සිඩ යි. "අව්" නොවූ පක්‍ෂයෙහි හරිශබ්දය මෙනි.

141. (ආම් ආදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) සත්‍රියාම්, සත්‍රීලිඩ්භයෙහි (පවත්නා වූ); යොඃ, ඉවර්ණාන්තයාකෙරෙන් හා උවර්ණාන්තයා කෙරෙන් පර (ඞිවිභක්තියට ආම් ආදෙශ වේ.)

b. ඉඃ ච, ඉයන්න ද; උඃ ච, උයන්න ද; යුඃ, යු නම් වේ. සත්‍රියාං වතීමාන්‍යාත්, සත්‍රීලිඩ්භයෙහි පවත්නා වූ; තසමාත්, ඒ; ඉවර්ණාන්තාත්, ඉවර්ණාන්තයා කෙරෙන් ද; උවර්ණාන්තාත් ච, උවර්ණාන්තයා කෙරෙන් ද; පරස්‍ය, පර වූ; ඩෙඃ, ඞිවිභක්තියට; ආම ආදෙශඃ භවති, ආම් ආදෙශ වේ; "බුඩ්‍යාම්" යනු සප්තමී එකවචන යි; අඩාගමාභාවෙ, අව් ආගම නැති තන්හි; ආමඃ අපි, ආම් ආදෙශයා ගේ ද; අභාවඃ, නොවීම වේ. "ඩෙරෞ ඞිත්" යන සූත්‍රයෙන් ඞිත් සංඥ ඖ ආදෙශය වේ. "බුඩෞ" යනු ද සප්තමී එකවචන යි; "බුඩ්‍යෝඃ බුඩිෂු" යනු ච්වනබහුවචනයි; ("බුඩි" ශබ්දයෙන් "ප්‍රඥව" යන අර්ථ කියත්.) මති, ඥානවාචක වූ "මති" ශබ්දය; භූති, සම්පත්ත්‍යාදි වාචක වූ "භූති" ශබ්දය; ධෘති, ධෘඤ්ධාරණාර්ථවාචක වූ "ධෘති" ශබ්දය; ඛ්‍යාති, ශොභාද්‍යර්ථවාචක වූ ඛ්‍යාති ශබ්දය; රුචි, අභිලාෂාදර්ථ වාචක වූ "රුචි" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ, මේ ආදීහු ද; එවම්, මෙසේ යි.

"බුඩ්‍යාම්" යන පදයාගේ සිඩ්යෙහි "බුඩි" ශබ්දයාකෙරෙන් ඞිවිභක්තිය සිවිකල්හි සත්‍රීලිඩ්භ ඉකාරාන්තයා කෙරෙන් විය හැකි "අව්" ආගම හා ඞිවිභක්තියට නියමිත "ආම්" ආදෙශය ද වූකල්හි ඉයන්නට යයන්න හා සවර්ණ දීර්‍ඝය ද වේ. තව ද යථොක්ත "අව්" ආගමය විකල්ප බැවින් එය නොවූතන්හි

a. **එවං ධෙනුරජ්ජුතනුප්‍රභෘතයොපකාරාණාං ස්ත්‍රීලිඞ්ගා එතෞරෙව සූත්‍රෞඃ සිධ්‍යන්ති; ධෙනුඃ ධෙනූ ධෙනවඃ, ධෙනුම් ධෙනූ ධෙනූඃ, ස්ත්‍රීලිඞ්ගත්වානපත්‍යභාවඃ; ධෙන්වා ධෙනුභ්‍යාම් ධෙනුභිඃ, ධෙන්වෙ—ධෙනවෙ ධෙනුභ්‍යාම් ධෙනුභ්‍යඃ, ධෙන්වඃ—ධෙනෝඃ ධෙනුභ්‍යාම් ධෙනුභ්‍යඃ, ධෙන්වඃ ධෙනුෂු, හෙ ධෙන්වෝ හෙ ධෙනූ හෙ ධෙනවඃ.**

b. **ඊඛන්තඃ ස්ත්‍රීලිඞ්ගෝ නදීශබ්දඃ—"හසෙපඃ සෙලෝපඃ"** (102. ප්‍ර. සූ.) **නදී නද්‍යෞ නද්‍යඃ, නදීම් නද්‍යෞ නදීඃ, නද්‍ය නදීභ්‍යාම් නදීභිඃ.**

"ආම්" ආදෙශය ද නොවේ. ඒ වනාහි "ඝන්නියොගශිෂ්ටානාං සහ වා ප්‍රවෘත්තිඃ සහ වා නිවෘත්තිඃ" යන න්‍යාය හෙයිනි. එක් කාර්‍ය්‍ය යෙක්හි ලා අනුශාසනයකරණලද්දවුන්ගේ පැවැත්ම හෝ නැවැත්ම එකවිට වේ යනු ඒ න්‍යායයෙහි අදහස සි, යථොක්ත "අව්" ආගමය හා "ආම්" ආදෙශය යන දෙකම එකවිට ම වේ, ඒ දෙකම ස්ත්‍රීඞ්ගය ඇසුරුකොට පවත්නා විධිහෙයිනි; එබැවින් එකක් හුගේ අප්‍රවෘත්තිය වූ කල්හි අන්‍යවිධිහුගේ ද අප්‍රවෘත්ති යසි. ඒ දෙදෙනාගේ අප්‍රවෘත්තියෙහි ඕහට ඔෟ ආදෙශ වීමෙන් "බුඩෞ" යනු වේ.

a. එවම්, මෙසේ; ධෙනු, නවප්‍රසූතගොවාචකවූ "ධෙනු" ශබ්දය; රජ්ජු, බඤ්ඤදම (රැහැන්) වාචක වූ "රජ්ජු" ශබ්දය; තනු, ශරීර වාචක වූ "තනු" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ, මේ ආදී වූ; උපකාරාණාඃ ස්ත්‍රීලිඞ්ගාඃ අපි, උපකාරාණාස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයෝ ද; එතෞඃ එව සූත්‍රෞඃ, මේ "ඉදුද්භ්‍යාම්" යනාදි සූත්‍රවලින් ම; සිධ්‍යන්ති, සිඛවෙත්. "ධෙනූඃ—ධෙනූඃ" යනු ප්‍රථමාවිතීයා එකවිබහුවචන සි; ස්ත්‍රීලිඞ්ගත්වාත්, ස්ත්‍රීලිඞ්ගබැවින්; නපුංසකත්වාභාවඃ, (ශස්විභක්තිහුගේ) සකාරයට නකාරභාවය නොවේ. "ධෙන්වා- හෙ ධෙන්වඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී සම්බොධන එකවිබහුවචන සි.

b. ඊඛන්තඃ ස්ත්‍රීලිඞ්ගඃ, ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තස්ත්‍රීලිඞ්ග වූ; නදීශබ්දඃ, "නදී" ශබ්දය කියනු ලැබේ. "හසෙපඃ සෙලෝපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සිවිභක්තියට ලොප් වේ. "නදී—නදීභිඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචන සි.

142. ඕතාමට්. (ඕතාම් 6, 3; අට් 1, 1;)

a. සත්‍රියාං වතීමානාදිකාරණනාදුකාරාණනාවව පරෙෂාං ඕතාං වචනානාමඩාගමෝ භවති. නදෛ නදිභ්‍යාම් නදිභ්‍යඃ, නද්‍යඃ නදිභ්‍යාම් නදිභ්‍යඃ, නද්‍යඃ නදෛඃ නදිනාම්, නදාම් නදෛඃ නදිෂු.

143. ඩෙඖ හ්‍රස්වඃ. (ඩෙඖ 7, 1; හ්‍රස්වඃ 1, 1;)

b. ඉයුව්ස්ථානවර්ජිතයොරධාතොරීදූතොඃ සත්‍රීශබ්දස්‍ය ච සත්‍රියාං ඩෙඖ පරෙ හ්‍රස්වෝ භවති. හෙ නදි හෙ නදෛඖ හෙ නද්‍යඃ, හ්‍රස්වවිධිසාමර්ත්‍යාත්‍රන ගුණඃ.

---

142. ("අට්" ආගමවිධිසූත්‍ර සි.) ඕතාම්, (සත්‍රීලිඞ්ගඊඌදෙකෙන් පර) ඕත්වීභක්තීන්ට; අට්, අට් ආගම වේ.

a. **සත්‍රියාං** වතීමානාත්, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පවත්නා වූ; **ඊකාරාන්තාත්**, ඊකාරාන්තයාකෙරෙන් ද; **ඌකාරාන්තාච්ච, ඌකාරාන්තයා** කෙරෙන් ද; පරෙෂාං, පරවූ; ඕතාං වචනානාම්, ඕකාරඉත් කොට ඇති වචනයන්ට; අඩාගමඃ භවති, අට් ආගම වේ. "නදෛ—නදීෂු" යනු චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී එකවිබහුවචන සි.

මෙහි "යෙඃ" යන පදයාගේ අනුවර්තනයෙන් සාමාන්‍යයෙන් "ඉඋ" දෙක ගතහැකිවූවත් "ඉදුද්භ්‍යාම්" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාර උකාර දෙක පිළිබඳව විකල්පවිධානය කළ බැවින් මේ නිත්‍ය විධියෙහි ලා ඊ ඌ දෙක කෙරෙන් යයි ගතයුතු වේ.

143. (හ්‍රස්වවිධිසූත්‍ර සි.) ඩෙඖ, ඩිසංඥය පරකළ්හි; හ්‍රස්වඃ (ඉයුව් සථානවර්ජිත අධාතුක ඊඌ දෙකට හා සත්‍රීශබ්දයට) හ්‍රස්ව වේ.

b. ඩෙඖ පරෙ, ඩිසංඥය පරකළ්හි; ඉයුව්ස්ථානවර්ජිතයොඃ, "ඉස්ඵව්" දෙකට සථාන නො වූ; අධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධි නො වූ; ඊදූතොඃ, ඊඌදෙකට ද; සත්‍රීශබ්දස්‍ය ච, සත්‍රීශබ්දයට ද; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. "හෙ නදි හෙ නදෛඖ හෙ නද්‍යඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි; හ්‍රස්වවිධිසාමර්ත්‍යාත්, හ්‍රස්වවිධි හුගේ සමර්ථභාවයෙන්; න ගුණඃ, ගුණ (එකාරය) නොවේ. (නදීශබ්දයෙන් ගංගාව යන අර්ථ කියත්.) මෙහි නිර්දිෂ්ට ඉයුව් සථාන නම් "යොඅඕතොරියුවෙඖ සවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් නියමිත ධාතුසම්බන්ධි ඊඌදෙක සි. ඉයුව්ස්ථානවර්ජිතත්‍ව

a. එවං ගෞරී ගෞතමී මහී සරඞ්ඝති බ්‍රාහ්මණී කෞමාරී මධුමති ප්‍රභෘතයඃ. ගෞරී ගෞර්යෞ ගෞර්යඃ, හෙ ගෞරි හෙ ගෞර්යෞ හෙ ගෞර්යඃ, ගෞරීම් ගෞර්යෞ ගෞරීඃ, ගෞතමී ගෞතම්‍යෞ ගෞතම්‍යඃ, හෙ ගෞතමි; සරඞ්ඝති සරඞ්ඝත්‍යෞ සරඞ්ඝත්‍යඃ, හෙ සරඞ්ඝති; බ්‍රාහ්මණී බ්‍රාහ්මණ්‍යෞ බ්‍රාහ්මණ්‍යඃ, හෙ බ්‍රාහ්මණී: කෞමාරී ඤකෞමාර්යෞ කෞමාර්යඃ හෙ ඤකෞමාරි; මධුමති මධුමත්‍යෞ මධුමත්‍යඃ, හෙ මධුමති; ඉත්‍යාදි

යෙන් ම ධාතුසම්බන්ධනොවන්නහුට යයි හැඟෙනත් පුනර්ධාතු ග්‍රහණයෙන්—ඉයුවිසථානවර්ජිත වුවත් ධාතු පිළිබඳ තන්හි හ්‍රස්වය නොවන බැව් සූචිත යි. "ප්‍රධී" ශබ්දය "ඉය්" ආදේශයට සථානවූවත් ධාතුපිළිබඳ බැවින් හ්‍රස්ව නොව "හෙ ප්‍රධි" යනු වේ. "සත්‍රී" ශබ්දය "ඉය්" යන්නට සථානවූවත් මෙහි අනුවර්තිත වා ශබ්දයාගේ ව්‍යවසථාභාවයෙන් එය ද හ්‍රස්වවිධියට ඇතුළත් වේ.

a. ගෞරී, උමාවාචක වූ "ගෞරී" ශබ්දය; ගෞතමී, ගොතම විද්‍යාවාචක වූ "ගෞතමී" ශබ්දය; මහී, භූමිවාචක වූ "මහී" ශබ්දය; සරස්වතී, නදී හෝ වාග්වාචක වූ "සරස්වතී" ශබ්දය; බ්‍රාහ්මණී, බ්‍රාහ්මණභාර්‍යාවාචක වූ "බ්‍රාහ්මණී" ශබ්දය; කෞමාරී, කාන්තිසෞභාග්‍යවාචක වූ "කෞමාරී" ශබ්දය; මධුමතී, එනම් නදීවාචක වූ "මධුමතී" ශබ්දය; ප්‍රභෘතයඃ, මේ ආදීහුද; එවම්, මෙසේ යි. "ගෞරී-ගෞරී" යනු ප්‍රථමාසම්බොධනවිභක්තියා එකවචනය යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "ගෞතමී ගෞතම්‍යෞ ගෞතම්‍යඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචනබහුවචන යි. "හෙගෞතමි" යනු සම්බොධන එකවචන යි. "සරස්වතී සරස්වත්‍යෞ සරස්වත්‍යඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචනබහුවචන යි; "හෙ සරස්වති" යනු සම්බොධන එකවචන යි; "බ්‍රාහ්මණී බ්‍රාහ්මණ්‍යෞ බ්‍රාහ්මණ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචනබහුවචන යි; "හෙබ්‍රාහ්මණී" යනු සම්බොධන එකවචන යි; "කෞමාරී කෞමාර්යෞ කෞමාර්යඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචනබහුවචන යි: "හෙකෞමාරී" යනු සම්බොධන එකවචන යි; "මධුමතී මධුමත්‍යෞ මධුමත්‍යඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවචනබහුවචන යි; "හෙ මධුමති" යනු සම්බොධන එකවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

a. "ක්‍රොෂ්ටොඃ සත්‍රියාං තෘවද්භාවඃ ස්‍යාත්" නෙනක්‍රොෂ්ට්‍රී ක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යෑ ක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යඃ, ක්‍රොෂ්ට්‍රිම්, ශෙෂං නදිවත්. හෙ ක්‍රොෂ්ට්‍රී හෙ ක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යෑ හෙ ක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යඃ. *

b. ඊකාරෙනෙනා ලක්ෂ්මී ශබ්දඃ—ලක්ෂ්මීශබ්දස්‍යෛඛනනඛා භාවාත් සෙලෝපො නාඝති, ලක්ෂ්මීඃ ලක්ෂ්මාෑ ලක්ෂ්මාඃ, ලක්ෂ්මීම් ලක්ෂ්මාෑ ලක්ෂ්මීඃ, ශෙෂං නදිඛත්, හෙ ලක්ෂ්මී හෙ ලක්ෂ්මාෑ හෙ ලක්ෂ්මාඃ, සත්‍රීශබ්දස්‍යෛඛනනඛාත් සෙලෝපොඝති, සත්‍රී :-

---

a. සත්‍රියාම්, සත්‍රිලිඞ්ගයෙහි (ද); ක්‍රොෂ්ටොඃ, ක්‍රොෂ්ටුශබ්ද යාගේ; තෘවද්භාවඃ, තෘව් ප්‍රත්‍යයානන්තවද්භාවය (ඍකාරානන්ත භාවය); ස්‍යාත්, වන්නේය; එහෙයින් (ප්‍රථමාඑකවචනයෙහි) "ක්‍රොෂ්ට්‍රී" යනු වේ; "ක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යෑ" යනු ඒවචන සි. "ක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යඃ" යනු බහුවචන සි; "ක්‍රොෂ්ට්‍රිම්" යනු විතීයෛකවචන සි; ශෙෂම්, සෙස්ස; නදීවත්, නදීශබ්දය මෙනි; "හෙක්‍රොෂ්ට්‍රී හෙක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යෑ හෙක්‍රොෂ්ටෘෂ්‍යඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි.

b. ඊකාරානන්තඃ, ඊකාරානන්ත වූ; ලක්ෂ්මීශබ්දඃ, ලක්ෂ්මීශබ්දය කියනු ලැබේ; ලක්ෂ්මීශබ්දස්‍ය, ලක්ෂ්මීශබ්දයාගේ; ඊබනන්තඛා භාවාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයානන්තභාවය නොවන හෙයින්; සෙඃ, සිවිභක්‍තියට; ලොපඃ නාඝති, ලොපයෙක් නැත. "ලක්ෂ්මීඃ-ලක්ෂ්මීඃ" යනු ප්‍රථමාවිතීයාඑකවිබහුවචන සි; හෙලක්ෂ්මි හෙ ලක්ෂ්මාෑ හෙ ලක්ෂ්මාඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි; සත්‍රීශබ්දස්‍ය, සත්‍රී ශබ්දය තමා; ඊබනන්තඛාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයානන්ත බැවින්; සෙඃ, සිවිභක්‍තියට; ලොපඃ අඝති, ලොපය ඇත. "සත්‍රී" යනු ප්‍රථමාඑකවචන සි.

සත්‍රිලිඞ්ග ඊකාරානන්ත ශබ්ද තුන්පරිද්දෙකින් දක්නා ලැබෙත්. -එනම්, "ඊප්" ප්‍රත්‍යයවීමෙන් සත්‍රිලිඞ්ග වූ "නදී" යනාදි ශබ්දද, ධාතු පිළිබඳ ඊයන්නෙන් යුත් "ශ්‍රී" යනාදී ශබ්ද ද, ධාතු පිළිබඳ නො වූ ඊකාරයෙන් යුත් "ලක්ෂ්මී" යනාදි ශබ්ද ද වෙත්. මේ "ලක්ෂ්මී" ශබ්දය වනාහි "ලක්ෂ දර්ශනෙ" යන ධාතුවෙන්

---

* මේ පාඨයෝ බොහෝ සාරසවතයන්හි නොදක්නා ලැබෙත්. "ක්‍රොෂ්ටු" ශබ්දය ද ඊප්ප්‍රත්‍යයානන්ත සත්‍රිලිඞ්ග ශබ්දගණයෙහි ඇතුළත් ශබ්දයෙකි, ඒ ශබ්දයාගේ ප්‍රකෘතිය උකාරාන්ත වුවත් සත්‍රිභාවයෙහි තෘවද්භාවයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්ත වන බැවි දැක්වීමට මේ පාඨ නිර්දිෂ්ට සි.

145. සත්‍රිහ්‍රැවොඃ. (ස්‍රිහ්‍රැවොඃ 6, 2;)

a. **සත්‍රිශබදස්‍ය හ්‍රැශබදස්‍ය ච ඉයුවෙ භවතඃ සවරෙ පරෙ, සත්‍රියෙ සත්‍රියඃ. හෙ සත්‍රි හෙ සත්‍රියෙ හෙ සත්‍රියඃ.**

146. වාම්ශසි. (වා 1, 1; අම්ශසි 7, 1;)

b. **සත්‍රිශබදස්‍ය අම් ශසි ච පරෙ වා ඉය් භවති. සත්‍රියම්-සත්‍රිම් සත්‍රියෙ සත්‍රියඃ-සත්‍රිඃ, සත්‍රියා සත්‍රිභ්‍යාම් සත්‍රිභිඃ, සත්‍රියෙ සත්‍රිභ්‍යාම් සත්‍රිභ්‍යඃ, සත්‍රියඃ සත්‍රිභ්‍යාම් සත්‍රිණාම්, සත්‍රියි සත්‍රියොඃ සත්‍රිෂු.**

පරව ඔණදිඝ "ම්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිඛ සි. එබැවින් එහි අන්ත සවරය ධාතු පිළිබඳ නොවේ. "අවී, තන්ත්‍රී" ශබ්දාදිහු ද එසේ සි. "සත්‍රී" ශබදය පිළිබඳ ඊයන්න ද ධාතු පිළිබඳ නොවේ. එහෙත් එහි ඊයන්නට "ඉය්" ආදෙශ වන බැවින් එය වෙනස් කරණු පිණිස "සත්‍රිහ්‍රැවොඃ" යනාදිය කිහු.

145. (ඉය් උව් ආදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) සත්‍රිහ්‍රැවොඃ, සත්‍රිශබද හ්‍රැශබද දෙදෙනාගේ අන්තයට (සවරයා පරකල්හි "ඉය්උව්" ආදෙශ දෙකා වෙත්.)

a. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; සත්‍රිශබදස්‍ය, සත්‍රිශබදයට ද; හ්‍රැශබදස්‍ය ච, හ්‍රැශබදයට ද; ඉයුවෙ භවතඃ, "ඉය්උව්" යන ආදෙශ දෙකා වෙත්. "සත්‍රියෙ සත්‍රියඃ" යනු ප්‍රථමාවිවචනබහුවචන සි; "හෙ සත්‍රි හෙ සත්‍රියෙ හෙ සත්‍රියඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි.

146. ("ඉය්" ආදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) අම්ශසි, අම්විභක්තිය හා ශස්විභක්තිය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන් (සත්‍රිශබදාන්තයට "ඉය්" ආදෙශය වේ.)

b. අම්, අම්විභක්තිය ද; ශසි ච, ශස්විභක්තිය ද; පරෙ, පරකල්හි; සත්‍රිශබදස්‍ය, සත්‍රිශබ්දයට; වා, විකල්පයෙන්; ඉය් භවති, "ඉය්" ආදෙශය වේ. සත්‍රියම්-සත්‍රිම් සත්‍රියෙ සත්‍රියඃ-සත්‍රිඃ" යනු ත්‍රිතීයා එකවිබහුවචන සි; "සත්‍රියා—සත්‍රිෂු" යනු තෘතීයා චතුර්ථි පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී එකවිබහුවචන සි. (සත්‍රිශබදයෙන් වනිතාව යන අර්ථ කියත්.)

කිසිතැනෙක්හි කිපයක් අඩුරෙන් එකාදෙශයක්හුගේ ද අනුවර්තනය වියහැකි බැවින් මෙහි "සත්‍රි හ්‍රැවොඃ" යන සූත්‍රයාගේ එක දෙශයක් වශයෙන් "සත්‍රියඃ"සි අනුවර්තිත සි.

a. ඊකාරාන්තඃ ශ්‍රී ශබ්දඃ, අනීඛන්තත්වාත් සෙළෝපෝ නාඝ්නි. ශ්‍රීඃ "යෙවාඩීනොරියුවෞ සවරේ" (122: ප්‍ර: සූ:) ශ්‍රියෞ ශ්‍රියඃ, ශ්‍රියම් ශ්‍රියෞ ශ්‍රියඃ, ශ්‍රියා ශ්‍රීභ්‍යාම් ශ්‍රීභිඃ.

147.. වෙය්‍යුවඃ. (ම: 1, 1; ඉයුවඃ 5, 1;)

b. ඉයුවඛනානන්නිත්‍යං සන්‍ධියාං වතීමානාත් පරෙෂාං ඞීනාං වචනානාං වා අඩාගමෝ භවති, සන්‍ධියාඝනු නිත්‍යම්. ශ්‍රියෙ-ශ්‍රියෙ ශ්‍රීභ්‍යාම් ශ්‍රීභ්‍යඃ, ශ්‍රියඃ ශ්‍රීභ්‍යාම් ශ්‍රීභ්‍යඃ, ශ්‍රියාඃ-ශ්‍රියඃ ශ්‍රියොඃ "ශ්‍රියාදීනාං වාමෝ නුඩ් වක්තවත්‍යඃ" ශ්‍රීණාම්-ශ්‍රියාම්, ශ්‍රියාම්-ශ්‍රියි "අඩාගමාභාවෙ ආමොප්‍යභාවඃ" ශ්‍රියොඃ ශ්‍රීෂු, හෙ ශ්‍රියෞ හෙ ශ්‍රියඃ.

---

a. ඊකාරාන්තඃ, ඊකාරාන්ත වූ; ශ්‍රීශබ්දඃ; ශ්‍රිශබ්දය කියනු ලැබේ. අනීඛන්තත්වාත්, (එය) ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්ත නොවන බැවින්; සෙළෝපඃ, සිව්භක්තිලොපය; නාඝ්නි, නැත්තේය. ප්‍රථමා එක වචනයෙහි "ශ්‍රීඃ" යනු වේ. "යෙවාඩීනොරියුවෞ සවරේ" යන සූත්‍රයෙන් සවරයා පරකල්හි "ඉය්" ආදෙශය වේ. "ශ්‍රියෞ ශ්‍රියඃ" යනු ප්‍රථමාබ්විවචන බහුවචන යි; "ශ්‍රියම්-ශ්‍රීභිඃ" යනු ද්විතීයා තෘතීයා එකබ්බහුවචන යි.

147. (අට් ආගමබ්ධිසූත්‍ර යි.) ඉයුවඃ, සන්ත්‍රිලිඛිතික "ඉය්" ආදෙශයෙන් හා "උව්" ආදෙශයෙන් පර (ඞිත්බ්භක්තීන්ට); වා, විකල්පයෙන් (අට්ආගම වේ.)

b. නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; සන්‍ධියාං වතීමානාත්, සන්ධිලිඛිතයෙහි පවත්නාවූ; ඉයුවන්නාත්, ඉය් අන්තයාකොරෙන් හා උව් අන්තයා කොරෙන්; පරෙෂාම්, පර වූ; ඞීනාං වචනානාම්, ඞකාර ඉත්කොට ඇති වචනයන්ට; වා, විකල්පයෙන්; අඩාගමඃ භවති, අට්ආගම වේ; සන්‍ධියාඝනු, සන්‍ධිශබ්දයට ඵනාහි; නිත්‍යම්, නිත්‍ය යෙන් වේ. "ශ්‍රියෙ—ශ්‍රියෙ—ශ්‍රීභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි පඤ්චමී එකබ්බහුවචන යි; "ශ්‍රියාඃ-ශ්‍රියඃ ශ්‍රියොඃ" යනු ෂෂ්ඨී එකවචන ද්විවචන යි. ශ්‍රියාදීනාම්, ශ්‍රී ශබ්දාදිය සම්බන්ධී වූ; ආමඃ, ආම්බ්භක්තියට; වා, විකල්පයෙන්; නුට් වක්තවත්‍යඃ, නුට් ආගමය කිය යුතු යි; "ශ්‍රීණාම්-ශ්‍රියාම්" යනු ෂෂ්ඨී බහුවචන යි; "ශ්‍රියාම්-ශ්‍රියි" යනු සප්තම්‍යෙකවචන යි. අඩාගමාභාවෙ, අට් ආගම නොවූහාත්හි; ආමඃ අපි, ආම් ආදෙශයාගේ ද; අභාවඃ, නොවීම වේ. "ශ්‍රියොඃ ශ්‍රීෂු" යනු සප්තමී ද්විවචන බහුවචන යි; "හෙශ්‍රීඃ හෙශ්‍රියෞ හෙශ්‍රියඃ" යනු සම්බොධන එකබ්බහුවචන යි. (ශ්‍රිශබ්දයෙන් ලක්ෂ්‍ය යන අර්ථ කියත්.)

a. එවං ධී ශ්‍රී ප්‍රභෘතයොපසර්ජනීභවනාඃ. ධීඃ ධියෞ ධියඃ, හෙ ධීඃ හෙ ධියෞ හෙ ධියඃ, ශ්‍රීඃ ශ්‍රියෞ ශ්‍රියඃ. හෙ ශ්‍රීඃ.

b අවී ලක්ෂ්මී තරී තන්ත්‍රී ධී ශ්‍රී ශ්‍රීණාමුදාහෘතාඃ,
සප්තානාමෙව ශබ්දානාං සිලොපො න කදාචන.

c. එවං භූශබ්ද, භ්‍රූ ශබ්දයොව-භූඃ භුවෞ භුවඃ, භුවම් භුවෞ භුවඃ, භුවා භූභ්‍යාම් භූභිඃ, භුවෙ-භුවෙ භූභ්‍යාම් භූභ්‍යඃ, භුවඃ-භුවඃ භූභ්‍යාම් භූභ්‍යඃ, භුවඃ-භුවඃ භුවොඃ භුවාම්-භූනාම්, භුවාම් භුවි භුවොඃ භූෂු, හෙ භූඃ හෙ භුවෞ හෙ භුවඃ. එවං—භ්‍රූඃ භ්‍රුවෞ භ්‍රුවඃ, භ්‍රුවම් භ්‍රුවෞ භ්‍රුවඃ,

---

"වෙයුවඃ" යන සූත්‍රයෙහි වාශබ්දය ව්‍යවස්ථාවාචක බැවින් වෘත්තියෙහි සහිශබ්දය සම්බන්ධි අව්ආගමයාගේ නිත්‍යත්වය ප්‍රකාශිත යි, සප්තමේෂ්‍යාවචනයෙහි අව්ආගම විකල්පපක්ෂයෙහි ඕවිභක්තියට විහිත "ආම්" ආදෙශය ද විකල්ප වේ. ඒ "සන්නියොගශිෂ්ටානාං සහ වා ප්‍රවෘත්තිඃ සහ වා නිවෘත්තිඃ" යන න්‍යායබලයෙනි.

a. අනීබන්තාඃ, ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්ත නොවූ; ධීශ්‍රීප්‍රභෘතයඃ අපි, ධීශ්‍රී යනාදී ශබ්දයෝ ද; එවම්, මෙසේ යි. (ශ්‍රීශබ්දය මෙනි); "ධීඃ-හෙධියඃ" යනු ප්‍රථමාඒකවචන එකව්බහුවචන යි; "ශ්‍රීඃ ශ්‍රියෞ ශ්‍රියඃ" යනු ප්‍රථමා එකව්බහුවචන යි; "හෙශ්‍රීඃ" යනු සම්බොධන එකවචන යි.

b. අවී, රජඃසවලක්ෂ්මීවාචක "අවී" ශබ්දය; ලක්ෂ්මී, හරිප්‍රියාවාචක "ලක්ෂ්මී" ශබ්දය; තරී, නෞකා හෝ ධ්‍රුවාවාචක "තරී" ශබ්දය; තන්ත්‍රී, වීණාවාචක "තන්ත්‍රී" ශබ්දය; ධී, ප්‍රඥාවාචක "ධී" ශබ්දය; ශ්‍රී, ලජ්ජාවාචක "ශ්‍රී" ශබ්දය; ශ්‍රීණාං, ශොභාදීවාචක "ශ්‍රී" ශබ්දය යන; සප්තානාං ශබ්දානාං එව, ශබ්ද සත සම්බන්ධිවූ ම; සිලොපඃ, සිව්භක්තිහුගේ ලොපය; කදාචන, කිසි කාලෙක්හි; න උදාහෘතාඃ, නොදක්වන ලදී.

c. භූශබ්දඃ, භූශබ්දය ද; භ්‍රූශබ්දශ්ච, භ්‍රූශබ්දය ද; එවම්, මෙසේ යි; "භූඃ භුවෞ භුවඃ—හෙභූඃ හෙභුවෞ හෙභුවඃ" යනු ප්‍රථමාදි එකවචන ව්වචන බහුවචන යි. (භූශබ්දයෙන් පෘථිවිය යන අර්ථ කියත්.) එවම්, මෙසේ; "භ්‍රූඃ භ්‍රුවෞ භ්‍රුවඃ-හෙභ්‍රූඃ හෙභ්‍රුවෞ හෙභ්‍රුවඃ" යනු ප්‍රථමාදි එකවචන ව්වචන බහුවචන යි; (භ්‍රූශබ්දයෙන් බැම යන අර්ථ කියත්.). සුභ්‍රූශබ්දඃ, සුභ්‍රූශබ්දය ද; එවම්, මෙසේ යි; "සුභ්‍රූඃ සුභ්‍රුවෞ සුභ්‍රුවඃ" යනු

ත්‍රැවා ත්‍රැභ්‍යාම් ත්‍රැභිඃ, ත්‍රැවෛ-ත්‍රැවෛ ත්‍රැභ්‍යාම් ත්‍රැභ්‍යඃ, ත්‍රැවාඃ-ත්‍රැවඃ ත්‍රැභ්‍යාම් ත්‍රැභ්‍යඃ, ත්‍රැවඃ-ත්‍රැවඃ ත්‍රැවොඃ ත්‍රැවාම් -ත්‍රැණාම්, ත්‍රැවාම්-ත්‍රැවි ත්‍රැවෛඃ ත්‍රැෂු, හෙ ත්‍රැඃ හෙ ත්‍රැවෛ හෙ ත්‍රැවඃ. එවං සුත්‍රැශබ්දඃ-සුත්‍රැඃ සුත්‍රැවෛ සුත්‍රැවඃ; සුත්‍රැ ශබ්දස්‍ය ඩෛ ත්‍රසව ඉති කෙවිත්, හෙ සුත්‍රැඃ-හෙ සුත්‍රැ හෙ සුත්‍රැවෛ හෙ සුත්‍රැවඃ. වඩ්ඣජම්බවාදීනාං තු නදීවද්‍රූපං ඥෙයම්-වඩ්ඣඃ වඩෛවෟ වඩවඃ, හෙ වඩ්ඣ හෙවඩෛවෟ හෙ වඩවඃ, ශෙෂං නදීවත්. එවඃ ජම්බ්ඣඃ ජම්බෛවෟ ජම්බවඃ, හෙජම්බ්ඣ ඉත්‍යාදි.

a. ඍකාරාන්තෙනා මාතෘශබ්දඃ, තස්‍ය පිතෘවත් ප්‍රක්‍රියා මාතෘ සි ඉති සර්ථනෙඃ- "සෙරා (125: ප්‍රඃ සූඃ) මාතා

ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි; ඩෛ, ධිසංඥයපරකල්හි; සුත්‍රැශබ්දස්‍ය, සුත්‍රැශබ්දයට; ත්‍රසඃ ඉති, ත්‍රසව වේයසි; කෙවිත්, සමහරු කියත්. "හෙසුත්‍රැඃ-හෙසුත්‍රැ හෙසුත්‍රැවෛ හෙසුත්‍රැවඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි; (සුත්‍රැශබ්දයෙන් ස්ත්‍රිය යන අර්ථ කියත්.) වඩ්ඣජම්බවාදීනාං තු, වඩ්ඣජම්බුශබ්දාදීන්ගේ වනාහි; රූපම්, රූප (ක්‍රම)ය; නදීවත්, නදීශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දතයුතු සි; "වඩ්ඣඃ-හෙවඩ්ඣඃ" යනු ප්‍රථමා සම්බොධන එකවිබහුවචන සි; ශෙෂම්, සෙස්ස; නදීවත්, නදීශබ්දය මෙනි. ("වඩ්ඣ" ශබ්දයෙන් භායස්‍ත්‍රීව යන අර්ථ කියත්.) එවම්, මෙසේ; "ජම්බ්ඣඃ ජම්බෛවෟ ජම්බවඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචන සි; "හෙජම්බ්ඣ" යනු සම්බොධන එකවචන සි; ඉත්‍යාදි මේ ආදිය වේ.

"භූ, ත්‍රැ, සුත්‍රැ" යන ශබ්ද පූර්ෂොත්තම ශ්‍රී ශබ්දාදිය මෙන් වරනැගිය යුතුයි, මෙහි "ඌව්" ආදෙශය පමණක් වෙනස් වේ. හෙද "භූ" ශබ්දයෙහි ඌකාරයට "යොඬොරියුවෞ සවරේ" යන සූත්‍රයෙන් ද, අධාතුජත්වයෙන් "ත්‍රැ, සුත්‍රැ" ශබ්දයන්ගේ ඌකාරයට "ස්ත්‍රිත්‍රැවොඃ" යන සූත්‍රයෙන් ද වේ. "සුත්‍රැ" ශබ්දසම්බොධනෙක වචනයෙහි ත්‍රසවවිධියෙන් සිඹ රූපයක් ද මතානන්තරවශයෙන් කියත්, පාණිනීයමතයෙහි "සුත්‍රැඃ" යනු වේ. "වඩ්ඣජම්බු" ශබ්දාදියෙහි රූප නදී ශබ්දයේ මෙන් සිඹ සි. මෙහි වකාරාදිය වීම හා සිවිභක්තියට ලොප් නොවීමද වෙනසි.

a. ඍකාරාන්තඃ, ඍකාරාන්ත වූ; මාතෘශබ්දඃ, මාතෘශබ්දය කියනු ලැබේ. තස්‍ය, ඔහුගේ; ප්‍රක්‍රියා, පදසිද්ධික්‍රියාව; පිතෘවත්, පිතෘශබ්දය මෙනි. මාතෘ සි ඉති සර්ථතෙ, මාතෘ සි කියා සිවිභක්තියට ආකාරය වේ. "සෙරා" යන සූත්‍රයෙන් සිවිභක්තියට ආකාරය

මාතරෞ මාතරඃ, මාතරම් මාතරෞ "සත්‍රීලිඞ්ගඩාවඡඝි" මාතෘඍඃ, නඩාභාවෝ ඩිශෙෂඃ, "ශඝි"නි දීඝීකම්: හෙ මාතඃ හෙමාතරෞ හෙමාතරඃ ඉත්‍යාදි; ඍකාශබ්දඝ්‍ය සාතීඃ ශබ්දවත් ප්‍රක්‍රියා. සඩසා සඩසාරෞ සඩසාරඃ, සවසාරම් සවසාරෞ "ශඝි" (28: ප්‍ර: සූ:) සවඝෘඍඃ, හෙසවඝඃ, හෙසවඝාරෞ හෙසවඝාරඃ. රෙශබ්දඝ්‍ය සුරෙශබ්දවත් ප්‍රක්‍රියා, රඃ රායෞ රායඃ, හෙරඃ. ගොශබ්දඝ්‍ය සුඹවත්. නෞ ශබ්දඝ්‍ය ගෙලෞ ශබ්දවත් ප්‍රක්‍රියා; නෞඃ නාවෞ නාවඃ, හෙනෞඃ හෙනාවෞ හෙනාවඃ.

ඉති සවරාන්තසත්‍රීලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා.

"මාතා මාතරෞ මාතරඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; "මාතරම් මාතරෞ" යනු විතීයා එකාවචනවිවචනයි. සත්‍රීලිඞ්ගඩාත්, සත්‍රීලිඞ්ග බැවින්; ශඝි, ශස්විහකනි විෂයෙහි; "මාතෘඍඃ" යනු වේ. (එනම්)–නඩාභාවඃ, (ශස්විහකනිහුගේ සඤාරයට) නඤාරභාවය නොවීම; විශෙෂඃ, වෙනයි. ශඝි ඉති, "ශඝි" යන සූත්‍රයෙන්; දීඝීකම්, දීඝී භාවය වේ. "හෙමාතඃ හෙමාතරෞ හෙමාතරඃ" යනු සමෙබාධන එකවිබහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (මාතෘශබ්දයෙන් මව යන අර්ථ කියත්.) සවඝෘශබ්දඝ්‍ය, සවඝෘශබ්දයාගේ; ප්‍රක්‍රියා, පද සිඞ්ක්‍රියාව; සනීෘවත්, සනීෘශබ්දය මෙනි; "සවසා සවසාරෞ සවසාරඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචනයි; "සවසාරම් සවසාරෞ" යනු විතීයා එකාවචනවිවචනයි; "ශඝි" යන සූත්‍රයෙන් ශස්විහකනිය පරකල්හි පූර්‍වයට දිර්‍ඝවේ; "සවඝෘඍඃ" යනු විතීයා බහුවචනයි; ("සවඝෘ" ශබ්ද යෙන් නැඟනිය යන අර්ථ කියත්.) රෙශබ්දඝ්‍ය, රෙශබ්දයාගේ; ප්‍රක්‍රියා, පදසිඞ්ක්‍රියාව; සුරෙශබ්දවත්, සුරෙශබ්දය මෙනි; "රඃ රායෞ රායඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචනයි; "හෙ රඃ" යනු සමෙබාධන එකවචනයි; (රෙශබ්දයෙන් ධනය යන අර්ථ කියත්.) ගොශබ්දඝතු, ගොශබ්දය වනාඟි, පූර්‍වවත්, පෙර (පුංලිඞ්ගයෙහි) මෙනි; (ගොශබ්දයෙන් ගොධෙනුව යන අර්ථ කියත්.) නෞ ශබ්දඝ්‍ය, නෞ ශබ්දයාගේ; ප්‍රක්‍රියා, පදසිඞ්ක්‍රියාව; ග්ලෞශබ්දවත්, ග්ලෞ ශබ්දය මෙනි; "නෞඃ–හෙනාවඃ" යනු ප්‍රථමාඝමෙබාධන එකවිබහු වචනයි; (නෞ ශබ්දයෙන් නැව යන අර්ථ කියත්.) සවරාන්තසත්‍රී ලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා, සවරාන්තසත්‍රීලිඞ්ගපදසාධන ක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

සවරාන්තසත්‍රීලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාඒ ව්‍යාඛ්‍යාවයි.

a. අථ සවරාණනා නපුංසකලිඞ්ගාඃ ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ. තත්‍රා කාරාණනඃ කුලශබ්දඃ, තස්‍ය ප්‍රථමාච්තීයෙකවචනෙ:-

148. අතොම්. (අනඃ ඃ, 1; අම් 1, 1;)

b. අකාරාණනාණනපුංසකලිඞ්ගාත් පරයොඃ ස්‍යමොරම් භවන්‍යඩෞ; අමොග්‍රහණං ලුග්ව්‍යාවෘත්‍යර්ථම්. "අම්ශසොරස්‍ය" (80: ප්‍ර: සූ:) කුලම්.

---

a. අථ, (සවරාණනසත්‍රිලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාවට) අනතුරුව; සවරාණනාඃ නපුංසකලිඞ්ගාඃ, සවරාණන නපුංසක ලිඞ්ගශබ්දයෝ; ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, දක්වනු ලැබෙත්. තත්‍ර, එහි; අකාරාණනඃ කුලශබ්දඃ, අකාරාණන කුලශබ්දය කියනුලැබේ. තස්‍ය, ඔහුගේ; ප්‍රථමාච්තීයෙකවචනෙ, ප්‍රථමෙකවචනයෙහි හා විතීයෙකවචනයෙහි (වක්‍ෂ්‍යමාණ සූත්‍ර යෙන් කාර්‍ය්‍ය වේ.)

148. (අම් ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) අනඃ, අකාරාණන නපුංසක ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පර (සි අම් දෙකට); අම්, අම් ආදෙශ වේ.

b. අඩෞ, ධිසංඥවර්ජිතතන්ත්‍රි; අකාරාණනාත් නපුංසක ලිඞ්ගාත් පරයොඃ, අකාරාණන නපුංසක ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යමොඃ, "සි අම්" යන විභක්තිදෙකට; අම් භවති, අම් ආදෙශ වේ. අමඃ ග්‍රහණම්, අම් ආදෙශයාගේ ගැණීම; ලුග්ව්‍යාවෘත්‍යර්ථං, ලොපයා ගේ වැළැක්ම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. "අම්ශසොරස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් "අම්" යන්නේ අකාරයට ලොප්වේ. "කුලම්" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි.

මේ සූත්‍රය "අනඃ+ම්" සි පදවෙර්ද කරත්හොත් "අජර" ශබ්ද ප්‍රථමාච්තීයෙකවචනයන්හි සිඩ "අජරඃම්" යන රූපයාගේ නිෂ්පත්තියට බාධා වේ. මෙහි "අනඃ" සි තපර කරණය නැතත් හ්‍රස්ව අයන්නයයි ගතහැකි වේ. කුමක් හෙයින්ද? යත්, නපුංසක ලිඞ්ගයෙහි දීර්‍ඝස්වරාන්තයන්ගේ හ්‍රස්වත්වය නිත්‍යයෙන්ම සිඩ වෙයිනි, එහෙත් මෙහි සුඛොච්චරණය සඳහා තපර ග්‍රහණය කරණ ලදී. තවද මෙහි "අම්" විභක්තියට යලිත් "අම්" ආදෙශය කිමටද යයි සැක කටයුතු බැවින් තන්නිවාරණය පිණිස වෘත්තියෙහි "අමොග්‍රහණම්" යනාදිය කීහු. එනම්-මෙහි පසුව කියනුලබන "නපුංසකාත්‍ස්‍යමොර්ලුක්" යන සූත්‍රය වනාහි සූත්‍රපරිපටියෙන් ගත්කල නපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාවෙහි මූල්සූත්‍රය වේ, ඉන් 'සි අම්'දෙකට ලොපය නියම්තයි, මෙහිදී ඒ වැළැක්වීම පිණිස මේ සූත්‍රය විරචිතයි.

149. ඊමෙඉ. (ඊම් 2, 1; ඔඉ 1, 1;)

a. නපුංසකලිඞ්ගාත් පර ඔඉරිකාරමාපද්‍යතෙ. "අ ඉ ඵ" (27: ප්‍ර: සූ:) **කුලෙ.**

150. ජශ්ශසොඃ ශිඃ. (ජශ්ශසොඃ 6, 2; ශිඃ 1, 1;)

b. නපුංසකලිඞ්ගාත්පරයොර්ජශ්ශසොඃ ශිඃවති. ශකාරඃ සඵාදෙශාර්ථඃ– "ගුරූඃ ශිවව සඵස්‍ය වක්තවව්‍යඃ"†

---

149. (ඊකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ඔඉ, නපුංසකලිඞ්ගයා කෙරෙන් පර) ඔඉ විභක්තිය; ඊම්, ඊකාරයට පැමිණේ.

a. නපුංසකලිඞ්ගාත් පරඃ, නපුංසක ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරවූ; ඔඉ, ඔඉවිභක්තිය; ඊකාරං ආපද්‍යතෙ, ඊකාරයට පැමිණේ. "අඉඵ" යන සූත්‍රයෙන් "අඉ" දෙකට එකාරය වේ. "කුලෙ" යනු ප්‍රථමා ච්වවනයි. (මෙහි පදසිඞ්ධියට ඉකාරය ද සැහෙත්ම ඊකාරවිධානය "වාරිණී" යනාදීන්ගේ සිඞ්ධිය පිණිසයි.)

150. (ශිආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ජස්ශසොඃ, ජස්ශස්විභක්තිදෙකට; ශිඃ, ශි ආදෙශ වේ.

b. නපුංසකලිඞ්ගාත් පරයොඃ, නපුංසකලිඞ්ග ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ජස්ශසොඃ, ජස්ශස්විභක්තිදෙකට; ශිඃ හවති, "ශි" යන ආදෙශය වේ. ශකාරඃ, අනුබන්ධ ශකාරය තෙම; සඵාදෙශාර්ථඃ, මුළුල්ලට ආදෙශවීම ප්‍රයොජ්‍යනකොට ඇත්තේය. ගුරූඃ, ගුරීක්ෂර යද; ශිත්ව, තාලව්‍යශකාරය ඉත්කොට ඇත්තේද; සඵස්‍ය, මුළුල් ලට (වේයසි); වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි.

මෙහි විහිත "ශි" ආදෙශයෙහි ඉයන්න පමණක් කාර්‍යීසිඞ් යෙහි ලා ගණුලැබේ. ශයන්න ඉත්සංඥයි, ඒ වනාහි සථානියම පිණිසයි, එනම් ජස්ශස් දෙකේ මුළුල්ලටම කිරීමයි, ඒ ප්‍රකාශ කිරීම පිණිස "ගුරූඃ" යනාදිය කිහු, එනම් ලඝ්වක්ෂරයක් කිරීමෙන් ද පදසිඞ්ධියට සැහෙත්ම ගුරු අක්ෂර විධානයද, තාලව්‍යශකාරය ඉත්කොට යොදූ විධානය ද ආදෙශිහුගේ මුලුල්ලටම වනබැව් ඇහ වීම පිණිසයි.

---

† මෙහි සමහර පොත්හි "ඔෂ්ඨි නිර්දිෂ්ටස්‍යෙත්‍යාදෙශාපවාදඃ" යන පාඨයක්ද විද්‍යමානයි. ඔෂ්ඨිනිර්දිෂ්ටස්‍ය ඉති, "ඔෂ්ඨිනිර්දිෂ්ටස්‍යාදෙශසන දන්තස්‍ය ඥෙයඃ" යන; අස්‍ය, මෝනුගේ හෙවත් අන්තයට ආදෙශකිරීමේ: අපවාදඃ, වැළැක් මයි. යනු එහි පදාර්ථයි. ආදෙශය වනාහි ඔෂ්ඨිවිභක්තියෙන් දක්වනලද ආදෙශිහුගේ අන්තයට වේයයි නියමිත න්‍යාය මෙහි වැළැක්වීම වේ යනු කෘවයයි.

151. නුමයමඃ. (නුම් 1, 1; අයමඃ 6, 1;)

a. නපුංසකස්‍ය නුමාගමෝ භවති ශෞ පරෙ. යම්ප්‍රත්‍යාහාරාණන්තස්‍ය න භවති. "මිදණන්‍යාත්සවරාත්පරෙ වක්තව්‍යඃ." උකාර උච්චාරණාර්ථඃ, මකාරඃ සථානිගමාර්ථඃ.

153. නොපධායාඃ. (නඃ 6, 1; උපධායාඃ 6, 1;)

b. නාණන්තස්‍යොපධායා දීර්ඝෝ භවති ශෞ පරෙ ඩිවර්ජ්‍යජි නෙෂු පචසු පරෙෂු නාම් ච. "නොපධායාඃ" ඉත්‍යත්‍ර "ජ්ඣඝිතු

---

151. (නුම්ආගමවිධිසූත්‍රයි.) අයමඃ, යම්ප්‍රත්‍යාහාරාණන්ත (නපුංසකලිඞ්ගශබ්දයට); නුම්, නුම් ආගම වේ.

a. ශෞ පරෙ, ශි ආදෙශය පරකල්හි; නපුංසකස්‍ය, නපුංසක ලිඞ්ගශබ්දයට; නුමාගමඃ භවති, නුම් ආගමය වේ. යම්ප්‍රත්‍යාහාරාණන්තස්‍ය, යම්ප්‍රත්‍යාහාර වර්ණියක් අන්තකොට ඇති ශබ්දයට; න භවති, නොවේ. ම්ත්, මකාරය ඉත්කොට ඇත්තේ; අණන්‍යාත් සවරාත් පරඃ, අන්‍යස්වරයාකෙරෙන් පරවූයේ; වක්තව්‍යඃ, කිය යුතුයි. උකාරඃ, උකාරය තෙම; උච්චාරණාර්ථඃ, උසුරුවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. මකාරඃ, මකාරය; සථානිගමාර්ථඃ, (යථොක්ත) සථානිගමය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ.

මෙහි නුම් ආගමයෙන් "න්" යන්න පමණක් ගනුලැබේ, එහි උයන්න හා මයන්න ද ඉත්සංඥයි, උයන්න උච්චාරණය පිණිස ද මයන්න සථානිගමය පිණිස ද වේ, එනම් මයන්න ඉත්කොට ඇත්තේ යම්ශබ්දයක් පිළිබඳව නියමකරණුලැබේ නම් ඒ ඔහුගේ අන්‍යස්වරයා කෙරෙන් පරව වීම සථානිගමයයි. නවද මේ ආගමය "යම්" ප්‍රත්‍යාහාරාණන්ත ශබ්දයන්ට නොවේයයි කිහෙයින් "විමලදිව්, වාර්ඵල්, සුගණ්, ප්‍රසාම්" යනාදී ශබ්දයන්ට නොවේ.

151. (දීර්ඝවිධිසූත්‍රයි.) නඃ, නකාරාණන්තයාගේ; උපාධායාඃ, උපාධාසංඥයට (දීර්ඝ වේ.)

b. ශෞ පරෙ, ශි ආදෙශය පරකල්හිද; ඩිවර්ජ්‍යජිතෙෂු, ඩිසංඥය නොරකොට ඇති; පචසු පරෙෂු, විභක්තිපස පරකල්හිද; නාම් ච, නාම් යන්නපරකල්හිද; නාණන්තස්‍ය, නකාරාණන්තයාගේ; උපධායාඃ, උපධාසංඥයට; දීර්ඝඃ භවති, දීර්ඝ වේ. නොපධායාඃ ඉත්‍යත්‍ර, "නොපධායාඃ" යන මෙහි; ජ්ඣඝි තු භවතීති

භවති''ති නියමාත් සන්ධිඃ, ''ඡන්දෝවත් සූත්‍රාණි''ති වචනාත්. කුලානි. පුනරපි-කුලම් කුලෙ කුලානි, ශෙෂං දෙවවත්; කුලෙන කුලාභ්‍යාම් කුලෛඃ, කුලාය කුලාභ්‍යාම් කුලෙභ්‍යඃ, කුලාත් කුලාභ්‍යාම් කුලෙභ්‍යඃ, කුලස්‍ය කුලයොඃ කුලානාම්, කුලෙ කුලයොඃ කුලෙෂු, හෙකුල හෙකුලෙ හෙකුලානි, එවං මූලඵල පත්‍රපුෂ්පකුණ්ඩකුටුම්බාදයඃ.

a. සර්වාදිනාමඛාරාහනානාමන්‍යාදිපඨශබ්දව්‍යතිරික්තානාං ප්‍රථමාවිභක්තියන්තානාං කුලශබ්දවත්ප්‍රක්‍රියා. සර්වං සවෙ සර්වාණි, පුනරප්‍යෙවම්, ශෙෂං පූර්වවත්; සවෙණ සර්වාභ්‍යාම් සවෛඃ, සර්වස්මෛ සර්වාභ්‍යාම් සවෙභ්‍යඃ, සර්වස්මාත් සර්වාභ්‍යාම් සවෙභ්‍යඃ, සර්වස්‍ය සර්වයොඃ සවේෂාම්, සර්වස්මින් සර්වයොඃ සවේෂු, හෙසර්ව හෙසවෙ හෙසර්වාණි. අන්‍යාදිනාං පඤ්චානාං විශෙෂොඝති, ''අන්‍ය ඕ'' ඉති සම්භෙ.:-

---

වෙදයෙහි වූකලි වේයයි; නියමාත්, නියමය හෙයින්; සන්ධිඃ, සන්ධිය; (එනම්) සූත්‍රාණි, සූත්‍රයෝ; ඡන්දෝවත්, වෙදය මෙන් (වෙත් යන); වචනාත්, වචනය හෙයිනි. ''කුලානි'' යනු ප්‍රථමාබහුවචන යි; පුනඃ අපි, නැවත විතීයාවෙහි ද, ''කුලම් කුලෙ කුලානි'' යනු වේ. ශෙෂං, සෙස්ස; දෙවවත්, දෙවශබ්දය මෙනි. ''කුලෙන— හෙකුලානි'' යනු තෘතීයාදි එකවිබහුවචන යි. (කුලශබ්දයෙන් වංශය යන අර්ථ කියත්.) මූල, මූල්ජාතියක් වාචක වූ ''මූල'' ශබ්දය; ඵල, ගෙඩිජාතියක් වාචක වූ ''ඵල'' ශබ්දය; පත්‍ර, කොළජාතියක් වාචක වූ ''පත්‍ර'' ශබ්දය; පුෂ්ප, මල්ජාතියක් වාචක වූ ''පුෂ්ප'' ශබ්දය; කුණ්ඩ, කුඩුජාතියක් වාචක වූ ''කුණ්ඩ'' ශබ්දය; කුටුම්බාදයඃ, ධන වාචක වූ ''කුටුම්බ'' ශබ්දය යන මේ ආදීහු ද; එවම්, මෙසේ යි.

මේ ''නොපධායාඃ'' යන සූත්‍රය ඇතැම් කෙනෙක් එකපදිකයයි කිහු. ඇතැම් කෙනෙක් විපදික යයි ගෙණ ''න'' යන්න ලුප්ත ෂෂ්ඨී විභක්ත්‍යන්ත වශයෙන් කිහ. මෙහි වෘත්තියෙහි වනාහි ''නඃ උපධායාඃ''යි සිටිතන්හි ''ආදබෙලොපශ්'' යන සූත්‍රයෙන් විසර්ගලොපය වූ පසු සූත්‍ර පිළිබඳ සන්ධ්‍යාදිවිධි ද වෙදවිධිවශයෙන් වියහැකි බැවින් එහි නැවත සන්ධිවිධිවශයෙන් ඔකාරය විමෙන් ''නොපධායාඃ''යි සිඩ යයි කිහු.

a. අන්‍යාදි, අන්‍යශබ්දය ආදිකොට ඇත්තා වූ; පඤ්චශබ්දව්‍යතිරික්තානාම්, ශබ්දපසෙන් නොරඤ්ජණලද්ධ වූ; අකාරාන්තානාං සර්වාදීනාම්, අකාරාන්ත සර්වශබ්දාදීන්ගේ; ප්‍රථමාවිභක්තියයෝඃ,

153. ශත්‍යන්‍යාදෙඃ. (ශතු 1, 1; අන්‍ය දෙඃ 6, 1;)

a. අන්‍යාදෙර්ණාත්පරස්යෝඃ ස්‍යමෝඃ ශතුර්භවති, ශකාරඃ සර්වාදෙශාර්ථඃ, උකාර උච්චාරණාර්ථඃ

154. වාවසානෙ. (වා 1, 1; අවසානෙ 7, 1;)

b. අවසානෙ වර්තමානානාං ඛසානාං ජබා භවන්ති වර්ජා වා. අන්‍යත්-අන්‍යද් අන්‍යෙ අන්‍යානි, පුනරප්‍යෙවම්, ශෙෂං සර්වවත්. අන්‍යතරත්-අන්‍යතරද් අන්‍යතරෙ අන්‍යතරාණි. ඉතරත්-ඉතරද් ඉතරෙ ඉතරාණි. කතරත්-කතරද් කතරෙ කතරාණි. කතමත්-කතමද් කතමෙ කතමානි. ශෙෂං සර්වවද්‍රූපම්. ප්‍රථමාදයඃ කුලවත්, ප්‍රථමම් ප්‍රථමෙ ප්‍රථමානි.

ප්‍රථමාවිතීයාදෙක්හි; ප්‍රක්‍රියා, පදසිද්ධික්‍රියාව; කුලශබ්දවත්, කුල ශබ්දය මෙනි. "සර්වම් සර්වෙ සර්වාණි" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි; පුනඃ අපි, නැවත විතීයාවද; එවම්, මෙසේ යි; ශෙෂම්, සෙස්ස; පූර්වවත්, පෙර (පුංලිඞ්ගයෙහි) මෙනි. "සර්වෙණ-හෙසර්වාණි" යනු තෘතීයාදි එකවිබහුවචන යි. අන්‍යාදීනාං පඤ්චානාම්, අන්‍යාදි පඤ්ච ශබ්දයන්ගේ; විශෙෂඃ අස්ති, වෙනස ඇත්තේය; (එනම්) අන්‍ය සි ඉති, "අන්‍ය සි" කියා; සර්වතෙ, සිට්කල්හි :-

153. (ශතුආදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) අන්‍යාදෙඃ, අන්‍යශබ්දාදිය කෙරෙන් පර වූ (සි අම්දෙකට); ශතු, ශතු යන ආදෙශය වේ.

a. අන්‍යාදෙඃ ගණාත්, අන්‍යාදි ශබ්දගණයා කෙරෙන්; පර යෝඃ, පර වූ; ස්‍යමෝඃ, සි අම් දෙකට; ශතුඃ භවති, ශතු යන ආදෙශය වේ. ශකාරඃ, (මෙහි අනුබන්ධ) ශකාරය; සර්වාදෙශාර්ථඃ, මුළුල්ලට ආදෙශවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය; උකාරඃ, උකාරය; උච්චාරණාර්ථඃ, උසුරුවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය.

154. (ජබවපාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) අවසානෙ, පදාවසානයෙහි පවත්නා වූ (ඛසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයන්ට); වා, විකල්පයෙන් (ජබ ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ ද වජප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ ද වෙත්.)

b. අවසානෙ වර්තමානානාම්, පදාන්තයෙහි පවත්නා වූ; ඛසානාම්, ඛසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයන්ට; ජබාඃ භවන්ති, ජබප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයෝ වෙත්. වජාඃ වා, වජප්‍රත්‍යාහාර වර්ණ හෝ වෙත්.

a. **අකාරාන්තෝ නපුංසකලිඞ්ගඃ සොමපාශබ්දඃ, "සොම පා සි" ඉති සථිතෙ:-**

155. නපුංසකස්‍ය. (නපුංසකස්‍ය 6, 1;)

b. **නපුංසකස්‍ය හ්‍රස්වෝ භවති සඑාසු විභක්තිෂු පරතඃ, "අතොම්" (148: ප්‍ර: සූ:) සොමපම් සොමපෙ සොමපානි, හෙ සොමප, ශෙෂං කුලවත්. ඉකාරාන්තෝ නපුංසකලිඞ්ගඃ.**

(පදන්තව සිටි ඛසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියන්ට 'ජබ වප' යන ප්‍රත්‍යාහාර වයේම වර්ණියෝ වෙත්, මොවුන්ගේ වීම වර්ණි සාම්‍යයෙනි, මෙහි "අන්‍යත්" යන තන්හි තයන්න වපප්‍රත්‍යාහාරාන්තමක සි; ඊට ජබ ප්‍රත්‍යාහාරීය දයන්න වීමෙන් "අන්‍යද්" යනු ද වේ.) "අන්‍යත්-අන්‍යද් අන්‍යෙ අන්‍යානි" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාව) ද; එවම්, මෙසේ සි. ශෙෂං, සෙස්ස; සඑීවත්, සඑී ශබ්දය මෙනි. "අන්‍යතරත්-කතමානි" යනු අන්‍යතර ඉතර කතර කතම යන ශබ්දයන්ගේ ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි; ශෙෂං රූපම්, සෙසු රූපසමූහය; සඑීවත්, සඑීශබ්දය මෙනි. ප්‍රථමාදඃ, ප්‍රථම ශබ්දාදීහු; කුලවත්, කුලශබ්දය මෙනි; "ප්‍රථමම් ප්‍රථමෙ ප්‍රථමානි" යනු ප්‍රථමාඑාවිබහුවචන සි.

පූර්‍වොක්ත නපුංසක ලිඞ්ගික අන්‍යාදිශබ්ද පඨකයෙහි අව ශෙෂ සඑ්‍යාමයන්ට වඩා ඇති වෙනස නම්-සි අම් දෙකට "ශතු" යන ආදෙශය වීමයි, ශතු ආදෙශයෙන් 'ත්' යන්න පමණක් ගණු ලැබේ.

a. අකාරාන්තඃ නපුංසකලිඞ්ගඃ, අකාරාන්තනපුංසකලිඞ්ග වූ; සොමපාශබ්දඃ, සොමපාශබ්දය කියනු ලැබේ. සොමපා සි ඉති, "සොමපා සි" කියා සථිතෙ, සිටිකල්හි:-

154. (හ්‍රස්වවිධි සූත්‍ර සි.) නපුංසකස්‍ය, (දීර්‍ඝසවරාන්ත) නපුංසක ලිඞ්ගයට (හ්‍රස්ව වේ)

b. සඑීසු විභක්තිෂු පරතඃ, සියලු විභක්ති පරකල්හි; නපුංසකස්‍ය, නපුංසකලිඞ්ගශබ්දයට; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. සවරාන්තනපුංසකලිඞ්ග ශබ්දයන්ගේ අන්තයෙහි සිටි දීර්‍ඝ සවරයට මේ සූත්‍රයෙන් හ්‍රස්ව වේ. හ්‍රස්ව වූ පසු හ්‍රස්ව සවරාන්ත යන්ගේ මෙන් "අතොම්" යන සූත්‍රයෙන් සි අම් දෙකට අම්

156. නපුංසකාත් සෘමොර්ලුක්.

(නපුංසකාත් 5, 1; සෘමොඃ 6, 2; ලුක් 2, 1;)

a. **නපුංසකලිඞ්ගාත් පරයොඃ සෘමොර්ලුග්භවති, අසපි.**

157. නාම්නඃ සවරෙ. (නාම්නඃ 6, 1; සවරෙ 7, 1;)

b. **නාම්‍යනන්තස්‍ය නපුංසකස්‍ය නුමාගමො භවති විභක්තා සවරෙ පරෙ. "ඊමෙඅ" (149: ප්‍රඃ සූඃ) අසපිනී අසපිනි, පුන රප්‍යෙවම්.**

158. අච්චාසථ්නාං ශසාදෙඅ.

(අත් 1, 1; ච 1, 1; අසථ්නාම් 6, 3; ශසාදෙඅ 7, 1;)

ආදෙශ වේ.) "සොමපම් සොමපෙ සොමපානි" යනු ප්‍රථමා එකාවචන බහුවචන සි. "හෙසොමප" යනු සම්බොධන එකාවචන සි; ශෙෂම්, සෙස්ස; කුලවත්, කුලශබ්දය මෙනි. ඉකාරාන්තඃ අසපි ශබ්දඃ, ඉකාරාන්ත අසපිශබ්දය කියනු ලැබේ.

156. (ලුග්විධිසූත්‍ර සි.) නපුංසකාත්, (ඉකාරාන්තාදි) නපුංසක ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පර වූ, සෘමොඃ, සි අම් දෙකට; ලුක්, (ලුක් යන්නෙන්) ලොප් වේ.

a. නපුංසකලිඞ්ගාත් පරයොඃ, නපුංසකලිඞ්ගයාකෙරෙන් පරවූ; සෘමොඃ, සි අම්දෙකට; ලුක් භවති, ලුක් වේ. "අසපි" යනු ප්‍රථමාඑකවචන සි.

157. (නුම්ආගමවිධිසූත්‍ර සි.) සවරෙ, සවරයාපරකල්හි; නාම්නඃ, නාමින් සවරාන්තනපුංසකලිඞ්ග ශබ්දයට (නුම් ආගම වේ.)

b. විභක්තිසවරෙ පරෙ, විභක්තිසවරයා පරකල්හි; නාම්‍යනන්තස්‍ය, නාමින්සවරාන්ත වූ; නපුංසකස්‍ය, නපුංසකලිඞ්ගශබ්දයට; නුමාගමඃ භවති, නුම් ආගම වේ. "ඊමෙඅ" යන සූත්‍රයෙන් ඔඅ විභක්තියට ඊකාරය වේ. "අසපිනී අසපිනි" යනු විවචන බහුවචන සි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාව) ද; එවම්, මෙසේ සි. (මෙහි විභක්තිසවරය නම් විභක්තියෙහි ප්‍රකෘතියෙන් සිටි සවරය හෝ ආදෙශයෙන් ලැබුනු සවර යසි.)

158. ශසාදෙඅ, ශස්විභක්තිය මය්‍යාදෘකොට ඇති සවර විභක්ති පරකල්හි; අසථ්නාං, අසපිශබ්දය ආදිකොට ඇත්තවුන්ට (නුම් ආගම වේ); අත් ච, (ඉකාරයට) අකාරය ද වේ.

a. **අසඨනාං අසඨාදීනාං නුමාගමෝ භවති පූර්වස්‍ය ඉකාරස්‍ය චාකාරාදෙශෝ භවති ශසාදෙෂු සවරෙ පරෙ. †**

159. අලෙලොපඃ සවරෙමවයුකතාචිජසාදෙෂු.

(අලෙලොපඃ 1, 1; සවරෙ 7. 1; අමවයුකතාන් 5, 1; ශසාදෙෂු 7, 1;)

---

a. ශසාදෙෂු, ශස්ආදිකොට ඇත්තාවූ; සවරෙපරෙ, සවරයා පරකල්හි; අසඨනාං, "අසඨනාං"සි සේසි; අසඨාදීනාම්, අසපි ශබ්ද දීන්ට; නුමාගමඃ භවති, නුම් ආගම වේ; පූර්වස්‍ය ඉකාරස්‍ය ච, පූර්වවූ ඉකාරයටද; අකාරාදෙශඃ භවති, අකාරාදෙශ වේ.

මේ සූත්‍රයෙහි "අසඨනාම්"සි බහුවචනග්‍රහණය ආදිශබ්දාර්ථයි, එබැවින් ඒ බහුවචනග්‍රහණයෙන් "දධි සක්ථි අක්ෂි" යන ශබ්ද යෝද ගණුලැබෙත්. මෙහි "සශාදෙෂු" යන තනහි "ආදි" ශබ්දය මයම්‍යාදෘර්ථයි. එබැවින් "ශසාදෙෂු" යන්න අතද්ගුණ බහුව්‍රීහි සමාස වශයෙන් ගෙණ ශස් විභකතිය හැර ඒ මයම්‍යාදෘකොට ඇති වාදි සවර විභකති පරකල්හි කාර්‍යීයවේයයි අර්ථගතයුතුයි. අතද් ගුණ බහුව්‍රීහි සමාස නම්–සමසන පදයන්ගේ ගුණ අන්‍ය පදයෙහි නොහැහෙන සමාසයයි. මේ "ශසාදෙෂු" යන්නෙහි අන්‍යපදය "වාදෙෂු" යනුයි. මේ අන්‍යපදයෙහි සමසන පදයෙහි සිටි "ශස්" යන්නේ ගුණය අවිද්‍යමානයි. තවද මෙසේ ගත්කල්හි මේ සූත්‍රයෙහි "ශසාදෙෂු" යන්න වෙනුවට "වාදෙෂු"සි යෙදිය යුතුව තිබිය දී "ශසාදෙෂු"සි යොදනලද්දේ "වසොර්ලුඃ" යන සූත්‍රයට "ශසාදෙෂු"සි අනුවර්තනය කිරීම පිණිසයි. "නාම්නඃ සවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් නුම් විධානය පැමිණෙන්ම මේ සූත්‍රයෙන් නුම් විධානය "ප්‍රියදසනා බ්‍රාහ්මණෙන" යනාදි වශයෙන් දෘශ්‍යමාන පුංලිඞ්ග රූප විෂයෙහි හෝ නුම් විධානය පිණිස ද නුම්විධානයාගේ අවශ්‍යකත්වය පිණිස ද වේ.

159. (අකාරලොපවිධිසූත්‍රයි.) ශසදෙෂු, ශස්විභකතිය ආදි කොට ඇත්තාවූ; සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; අමවයුකතාන්, මකාර වකාරානන්තසංයොග රහිතයා කෙරෙන් පරවූ; අලෙලොපඃ, අකාර යට ලොප් වේ.

---

† "ශස් ආදිර්යස්‍ය ස ශසාදිඃ-වාදිඃ, ශසාදිර්ව්‍යද්තුණසංවිඥානා බහුව්‍රීහිඃ යථා-චිත්‍රගුර්බහුධනඃ" යන මේ පාඨයෝද ඇතැම් සාරඝ්‍රාහයන්හි දක්නා ලැබෙත්, ශස් යන්න ආදිවූයේ යමෙකුට නම් ඒ ශසාදිනාම්. එනම්-වාදියයි. ශසාදෙෂු යන මෙහි අතද්ගුණ සංවිඥාන බහුව්‍රීහි සමාසයි. චිත්‍රගු බහුධනශබ්ද මෙනි යනු එහි අර්ථයි.

a. නානන්තස්‍යොපධායා අකාරස්‍ය ලොපොභවති ශසාදෙ සවරෙ පරෙ තඩිතෙ ඊපි ඊකාරෙ ච. මකාරවකාරාගන්ත සංයොගාදුත්තරස්‍ය න භවති. *අසථනා අසථිභ්‍යාම් අසථිභිඃ, අසෙථන අසථිභ්‍යාම් අසථිභ්‍යඃ, අසථනඃ අසථිභ්‍යාම් අසථිභ්‍යඃ, අසථනඃ අසෙථනාඃ අසථනාම්.

161. වෙඩ්‍යාඃ. (වා 1, 1; ඊඩ්‍යඃ 7, 2;)

b. නානන්තස්‍යොපධායා ඊඩ්‍යාඃ පරයොඃ අකාරස්‍ය ලොපො භවති. අසථනි-අසථනි අසෙථනාඃ අසථිෂු.

---

b. ශසාදෙ, ශස්විභක්තිය ආදිකොට ඇත්තාවූ; සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි ද; තඩිතෙ, තඩිතප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ද; ඊපි, ඊප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊකාරෙ ච, ඊකාරය පරකල්හි ද; නානන්තස්‍ය, නකාරාන්තයාගේ; උපධායාඃ, උපධාසංඥ වූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප්වේ. මකාරවකාරාන්තසංයොගාත්, මකාරවකාරාන්තසංයොගයා කෙරෙන්; උත්තරස්‍ය, පරවූවහුට; නභවති, නොවේ. "අසථනා-අසථනාම්" යනු තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචනයි.

මේ සූත්‍රයෙහි "ශසාදෙ" යන තන්හි ආදිශබ්දය අභිවිධ්‍යර්ථයි, එබැවින් මෙහි "ශස්" විභක්තිය පටන්කොට ඇති සවරවිභක්ති සියල්ලම ගණුලැබේ. එහෙයින් මෙහි "ශසාදෙ" යන්න තද්ගුණ බහුව්‍රීහි සමාසයි.

160. (අකාරලොපවිධිසූත්‍රයි.) ඊඩ්‍යොඃ, ඊකාරය ඕවිභක්තිය යන දෙක පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; (නකාරාන්තයාගේ උපධා සංඥ අකාරයට ලොප් වේ.

c. ඊඩ්‍යොඃ පරයොඃ, ඊකාරය ඕවිභක්තිය යන දෙක පර කල්හි; නානන්තස්‍ය, නකාරාන්තයාගේ; උපධායාඃ, උපධාසංඥ වූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. අසථනි-අසථනි, අසෙථනාඃ අසථිෂු" යනු සප්තමී එකවිබහුවචනයි. (සුසීසූත්‍රොක්ත කාර්‍යය මේ සූත්‍රයෙන් විකල්පිතයි.)

---

* අම්වයුකනාවජඃදුවිත්‍යත්‍ර තද්ගුණසංවිඥොබහුව්‍රීහිඃ. ලම්බකර්ණී ඉති වත්, අනඃ ශසොපස්‍යානරණම්" යන මේ පාඨයෝද ඇතැම් සාරසත්තයන්හි පෙණෙත්— "අම්වයුකනාවජඃදෙ" යන මෙහි ශසාදෙ" යනු තද්ගුණ සංවිඥා බහුව්‍රීහි සමාසයි. ලම්බකර්ණශබ්දය මෙනි. එහෙයින් ශස් විභක්තිය්ද ගැණේමයි යනු අර්ථයි.

a. "ඉවණාම් නපුංසකෙ ඩෙ වා ගුණො වක්තව්‍යඃ" එකතං හි:-

b. සම්බොධනෙ තුශනසසත්‍රිරූපං
සානං තථා නානතමථාපදනතම්,
මාධ්‍යන්දිනිඒඡ්වි ගුණං නවිගනෙන
නපුංසකෙ ව්‍යාඝ්‍රපදං වරිෂ්‍යඃ.

c. "ඉඋණ් සඃඔක්" ඉති පාණිනියානාමික්ප්‍රත්‍යාහාරඃ, හෙඅසෙථ-හෙඅසපි හෙ අසපිනී හෙඅසථිනි. එවං දධිසක්ථ්‍යක්ෂි ප්‍රභෘතයඃ ශබ්දඃ.

---

a. ඩෙ, ධිසංඥය පරකල්හි; නපුංසකෙ, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි; ඉවණාම්, "ඉඋඍ" යන මොවුන්ට; වා, විකල්පයෙන්; ගුණඃ වක්තව්‍යඃ, ගුණය කියයුතුයි. උකතං හි, (ඒ මෙසේ ද) කියන ලද්දේමය.

b. ව්‍යාඝ්‍රපදම්, ව්‍යාඝ්‍රපදගොත්‍ර ඇත්තවුන් අතුරෙන්; වරිෂ්‍යඃ, ශ්‍රෙෂ්ඨවූ; මාධ්‍යන්දිනිඃ, මාධ්‍යන්දිනි නම් ඍෂිතෙම; උශනසඃ, උශනස් ශබ්දයාගේ; සම්බොධනෙ, ආමන්ත්‍රණ එකාවචනයෙහි; ත්‍රිරූපං, රූපත්‍රයක්; වෂටි, කැමැතිවෙයි; (එනම්) සානතම්, සකාරානතරූප යක් ද; තථා, එසේම; නානතම්, නකාරානතරූපයක්ද; අථාපි, ලියත්; අදනතම්, අකාරානතරූපයක්ද; (කැමැතිවෙයි); ඉගනෙන නපුංසකෙ තු, ඉක්සමාහාරානත නපුංසකලිඞ්ගයෙහි වනාහි; ගුණම්, ගුණය කැමතිවෙයි.

c. ඉඋණ් සඃඔක්ඉති, "ඉඋණ් සඃඔක්" යනු පාණිනීයානාම්, පාණිනීය ආචාර්‍යවරයන්ගේ; ඉක්ප්‍රත්‍යාහාරඃ, ඉක්ප්‍රත්‍යාහාරයයි; "හෙඅසෙථ-හෙඅසපි හෙඅසපිනී හෙඅසථිනි" යනු සම්බොධන එකාවි බහුවචනයි; ("අසපි" ශබ්දයෙන් ඇට යන අර්ථ කියත්.) දධි, දුග්ධ විකෘතිවාචක දධිශබ්දය; සක්ථි, ඌරුවාචක සක්ථි ශබ්දය; අක්ෂිප්‍ර භෘතයඃ, චක්ෂුර්වාචක "අක්ෂි" ශබ්දය යන මේ ආදිහුද; එවම්, මෙසේයි.

"ඉවණාම්" යනාදි වාර්තික පාඨයෙන් සම්බොධන එකාවචන යෙහි නපුංසකලිඞ්ග ශබ්දයන්ගේ අන්තයෙහිවූ "ඉඋඍඃ" යන මේ තුනට පිළිවෙළින් "එ, ඔ, අර්" යන තුන ගුණ වෙත්යයි නියමිතයි. ඒ සවමන්තය ස්ථූලඅරණ්‍යවස් "සම්බොධනෙ" යනාදි ශ්ලෝකය නිර්දිෂ්ටයි. මේ ශ්ලෝකයෙහි නිර්දිෂ්ට "ඉක්" ප්‍රත්‍යාහාරය පාණි

a. **ඉකාරාන්තෙභ්‍යා නපුංසකලිඞ්ගා වාරිශබ්දාඃ-වාරි වාරිණී වාරිණි, පුනරේවම්. වාරිණා වාරිභ්‍යාම් වාරිභිඃ, වාරිණෙ වාරිභ්‍යාම් වාරිභ්‍යඃ, වාරිණඃ වාරිභ්‍යාම් වාරිභ්‍යඃ, වාරිණඃ වාරිණොඃ වාරිණාම්, වාරිණි වාරිණොඃ වාරිෂු, හෙ වාරෙ-හෙවාරි හෙවාරිණී හෙවාරිණි.**

b. **ඊකාරාන්තෙභ්‍යා ග්‍රාමණීශබ්දාඃ, "නපුංසකස්‍ය** (155: ප්‍ර: සූ:) **ඉති හ්‍රස්වඃ, "නාම්නඃ සවරෙ"** (157: ප්‍ර: සූ:) **ඉතිනුමාගමඃ ග්‍රාමණි ග්‍රාමණිනී ග්‍රාමණිනි, පුනරේවම්.**

161. ටාදවුකතපුංසකං පුංවවා.

(ටාදෙඃ 7, 1; උකතපුංසකං 1, 1; පුංවත් 1, 1; වා 1, 1;)

නීයව්‍යාකරණ ක්‍රමයෙන් ගතයුතුයි. ඒ දක්වනු පිණිස "ඉඋණ් සෘකක්" යනාදිය කීහු. එහි "ඉඋසෘඣ" යන වණ්වතුෂකය ඉක් ප්‍රත්‍යාහාරාත්මකවුවත් මෙහි ඣවණ්ණාන්ත ශබ්දයන්ගේ අප්‍රකටත්ව යෙන් "ඉඋසෘ" යන වණ්ත්‍රය පමණක් ගණුලැබේ. "සමෙඛාධනෙ" යනාදිශ්ලෝකයෙහි පූර්වපාදය හසන්තයෙහි "උශනස්" ශබ්දය පිළිබඳවද, අන්ත්‍යපාදය ඉක්ප්‍රත්‍යාහාරාන්ත නපුංසකලිඞ්ගයට ගුණ කිරීම පිළිබඳවද විරචිතයි.

a. ඉකාරාන්තාඃ නපුංසකලිඞ්ගඃ, ඉකාරාන්තනපුංසකලිඞ්ග වූ; වාරිශබ්දඃ, වාරිශබ්දය කියනුලැබේ. "වාරි වාරිණී වාරිණි" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාවෙහි) ද; එවම්, මෙසේයි. "වාරිණා-හෙවාරිණි" යනු තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී සම්බොධන එකවිබහුවචනයි. (වාරිශබ්දයෙන් ජලය යන අර්ථ කියත්.)

b. ඊකාරාන්තාඃ ග්‍රාමණීශබ්දඃ, ඊකාරාන්ත ග්‍රාමණී ශබ්දය කියනුලැබේ. නපුංසකස්‍යඉති, "නපුංසකස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් ඊකාරයට හ්‍රස්ව වේ; නාම්නඃ සවරෙ ඉති, "නාම්නඃ සවරෙ" යන සූත්‍රයෙන්; නුමාගමඃ, නුම් ආගම වේ; "ග්‍රාමණී ග්‍රාමණිනී ග්‍රාමණිනි" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාවෙහි) ද; එවම්, මෙසේයි.

161. (අතිදෙශසූත්‍රයි.) ටාදෙඃ, ටාආදි සවරවිභක්ති පර කල්හි; උකතපුංසකම්, අර්ථයෙන් කියනලද පුංස්ත්වය ඇති (නපුංසකලිඞ්ග) ශබ්දය; වා, විකල්පයෙන්; පුංවත්, පුංලිඞ්ගයමෙන් වෙයි.

a. උකනපුංසකං නාම්‍යන්තං නපුංසකලිඞ්ගං වාදෞ සඞරේ පරෙ පුංවඞ්ගා භවති.

b. යන්නිමිත්තමුපාදාය පුංසි ශබ්දඃ ප්‍රවර්තතෙ,
නපුංසකෙ තදෙවස්‍යාදුකනපුංසකං තදුච්‍යතෙ.

c. එක එව හි යඃ ශබ්දඃ ත්‍රිෂු ලිඞ්ගෂු වර්තතෙ,
එකමෙවාභිධත්තෙ උකනපුංසකං තදුච්‍යතෙ.

---

a. උකනපුංසකම්, කියනලද පුලලිඞ්ග ප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත ඇත් තාවූ; නාම්‍යන්තම්, නාමින් සවරාන්ත වූ; නපුංසකලිඞ්ගම්, නපුංසක ලිඞ්ගයතෙම; වාදෞ, වා ආදි සවරවිහකති පරකල්හි; වා, විකල්ප යෙන්; පුංවත් භවති, පුංවත් වේ.

පුංලිඞ්ගවිෂයෙහි යම් අර්ථයක් නිමිත්තකොට පවත්නා යම්කිසි ඉකාරාන්තාදි ශබ්දයක් නපුංසකලිඞ්ගයෙහි ද ඒ අර්ථය ම නිමිති කොට පවතී නම් වාදිසවරාදිකවිහකතිවිෂයෙහි ඔවුන්ගේ රූපයක් පුංලිඞ්ගයෙහි මෙන්ද සිඩ වේ යනු මේ සූත්‍රයෙහි අදහසයි. "උකනඃ පුමාන් යෙන තත්=උකනපුංසකම්" යන විග්‍රහවශයෙන් ගත්කල පුංස්ත්වය පැවසීමට ඉවහල්වූ නපුංසකලිඞ්ගය යනු "උකනපුංසක" යන්නෙහි අර්ථයි. "උකනඃ පුමාන් යසම්න්නර්ථෙ ශබ්දප්‍රවෘත්ති නිමිත්තෙ ස=උකනපුංසකඃ, සොසම්න්නාසතීති=උකනපුංසකම්" යන සමාසතද්ධිත විග්‍රහවශයෙන් ගත්කල පුංස්ත්වය පැවසීමට විෂය වූ ප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත සඞඛ්‍යාත අර්ථය ඇති නපුංසකලිඞ්ගය උකන පුංසක නම් වේ යනු අර්ථයි. මේ උකනපුංසකත්වය වැඩිවසයෙන් හඳුන්වාලීමට ඒ ඒ ආචාර්‍යවරයන් විසින් විරචිත "යන්නිමිත්ත" ඝ්‍යාදි වක්ෂ්‍යමාණ ශ්ලෝකායෝද මෙහි නිර්දිෂ්ටයි.

b. ශබ්දම්, ශබ්දයතෙම; යන්නිමිත්තං උපාදාය, යම් (ශබ්ද ප්‍රවෘත්ති) නිමිත්තක් ග්‍රහණය කොට; පුංසි, පුංලිඞ්ගයෙහි; පවර්තතෙ, පවතීද; නපුංසකෙ, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි(ද); තත්එව, ඒ නිමිත්තම; ස්‍යාත්, වන්නේනම්; තත්, එය; උකන පුංස්කම්, උකනපුංස්කයයි; උච්‍යතෙ, කියනුලැබේ. (මේ එක් ආචාර්‍යයී මතයෙකි.)

c. එකඃ එව හි, එක ම; යඃ ශබ්දඃ, යම් ශබ්දයක්; ත්‍රිෂු ලිඞ්ගෂු, ලිඞ්ගත්‍රයෙහි; වර්තතෙ, පවතීද; එකම් එව අර්ථම්, එකම අර්ථයක්; ආඛ්‍යාති, ප්‍රකාශකෙරේද; තත්, එය; උකනපුංස්කම්, උකන පුංස්කයයි; උච්‍යතෙ, කියනුලැබේ. (මේද එක් ආචාර්‍යයී මත යෙකි.)

a. පිලූඑඃඝඃ එලං පිලු පිලූනෙ නතු පිලංව,
වඃඝෙ නිමිතතං පිලුඛං තජජඛං තත්එලෙ පුනඃ.

මෙහි මූලින් කී ආචාර්‍ය්‍ය මතයෙන් ප්‍රකාශිතවූයේ යම් ශබ්ද යක් යම් අර්‍ථයක් නිමිති කොට පුංලිඞ්ගයෙහි පැවැත්තේ නම් ඒ අර්‍ථයම නිමිතිකොට නපුංසකලිඞ්ගයෙහි පවත්නා ශබ්දය උකත පුංස්ක නම් වේ යනුයි. එනම්—මේ "ග්‍රාමණී" ශබ්දය ග්‍රාමාධිපති යන අර්‍ථය නිමිතිකොට පුංලිඞ්ගයෙහි පැවැත්තේ වේ, ඒඅර්‍ථයම නිමිතිකොට නපුංසකලිඞ්ගයෙහි ද පවත්නා බැවින් ඒ උකතපුංස්කයි. දෙවැනි ආචාර්‍ය්‍ය මතයෙන් ප්‍රකාශවූයේ යම් ශබ්දයක් ලිඞ්ගත්‍රයෙහිම පවතිමින් ඒ ලිඞ්ගත්‍රයෙහි එක අර්‍ථයම ප්‍රකාශකරත් හොත් ඒ උකතපුංස්ක නම් වේ යනුයි. මේ "ග්‍රාමණී" ශබ්දය ග්‍රාමාධිපති යන අර්‍ථයෙහි ලිඞ්ගත්‍රයේ ම පවත්නේ වේ. මෙසේ ගත්කල පුංලිඞ්ගයෙහි එක් අර්‍ථයක් නිමිතිකොට පවත්නා ශබ්දය නපුංසකලිඞ්ගයෙහි වෙන අර්‍ථයක් නිමිතිකොට පවතී නම් ඒ උකත පුංස්ක නොවේ. ඒ බව මේ "පිලූඃ" යනාදි ශ්ලෝකයෙන් කියනු ලැබේ.

a. වඃඝඃ, වඃඝය තෙම; හෙවත් "වඃඝ" ශබ්දයාගේ ප්‍රවෘත්තියට නිමිත්තවූයේ; පිලූඃ, "පිලූඃ" යනු වේ. හෙවත් පුංලිඞ්ගික පිලු ශබ්දය වේ; එලම්, එලයතෙම; හෙවත් "එල"ශබ්දයාගේ ප්‍රවෘත්තියට නිමිත්තවූයේ; පිලු, "පිලු" යනු වේ, හෙවත් නපුංසකලිඞ්ගික පිලුශබ්දය වේ; පිලූනෙ, (එලවාචකත්වය්හිවූ) "පිලූනෙ" යන්න; නතු පිලවෙ, "පිලවෙ" කියා නොවේ; හෙවත් (පුංවත්ව) "පිලවෙ" කියා නොවේ; වඃඝෙ, වඃඝයෙහි; නිමිත්තම්, ප්‍රවෘත්තිනිමිත්ත; පිලුඛම්, පිලුබවයි හෙවත් පිලුජාතියයි; පුනඃ, නැවත; තත්එලෙ, ඒ එලයෙහි (නිමිත්ත;) තජජඛම්, එයින් හටගත් බවයි.

මේ ශ්ලෝකයෙන් ශබ්දප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත භින්න තන්හි උකත පුංස්ක නොවන බැව් ප්‍රකාශිතයි, එනම්—"පිලූ" ශබ්දය පුන්නපුංසක යන ලිඞ්ගවයෙහි පවත්නේ වේ, පුංලිඞ්ගයෙහි "පිලූ" ශබ්දයාගේ පැවැත්මට නිමිති වූයේ වඃඝයයි, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි වනාහි නිමිති වූයේ එයින් හටගත් ඵලයයි. මේ ශබ්දයාගේ භින්න නිමිත්තත්වයයි. එහෙයින් නපුංසකලිඞ්ගයෙහි පවත්නා ඵලවාචක "පිලූ" ශබ්දය උකතපුංස්කත්වරහිතවූයේ යථොක්ත "වාදවුක්ත පුංස්කම" යනාදි සූත්‍රයෙන් පුංවත් නොවේ; ඒ සඳහා "පිලූනෙ

a. **ග්‍රාමණ්‍යා-ග්‍රාමණ්‍යෝ ග්‍රාමණ්‍යභ්‍යාම් ග්‍රාමණ්‍යභිඃ, ග්‍රාමණ්‍යෙ-ග්‍රාමණ්‍යෝ ග්‍රාමණ්‍යභ්‍යාම් ග්‍රාමණ්‍යභ්‍යඃ, ග්‍රාමණ්‍යඃ-ග්‍රාමණ්‍යෝඃ ග්‍රාමණ්‍යභ්‍යාම් ග්‍රාමණ්‍යභ්‍යඃ, ග්‍රාමණ්‍යඃ ග්‍රාමණ්‍යෝඃ ග්‍රාමණ්‍යොඃ-ග්‍රාමණ්‍යෝඃ ග්‍රාමණ්‍යාම් "නුමනනඝ්‍යාම්දීඝිඃ" ග්‍රාමණ්‍යාම්, ග්‍රාමණ්‍යාම්-ග්‍රාමණ්‍යි ග්‍රාමණ්‍යොඃ- ග්‍රාමණ්‍යෝඃ ග්‍රාමණ්‍යිෂු, හෙග්‍රාමණ්‍ය-හෙග්‍රාමණ්‍ය හෙග්‍රාමණ්‍යි හෙග්‍රාමණ්‍යි.**

b. **උකාරාන්තා මධුශබ්දඃ, මධු මධූනි මධූනි, පුනරපි; මධුනා ඉත්‍යාදි. ඍකාරාන්තඃ කර්තෘශබ්දඃ, කර්තෘ කර්තෘණී කර්තෘණි, පුනරපෙවම්, හෙකර්තෘ-හෙකර්තෘ හෙකර්තෘණී හෙකර්තෘණි, කර්ත්‍රා-කර්තෘණා ඉත්‍යාදි.**

න්තු පිලවෙ" යනු කිහු. එනම්, එලවාවක "පිලු" ශබ්දයාගේ චතුර්‍ථීඒකවචනයෙහි "පිලුනෙ" යන රූපයම වේ, පුංවත්ව "පිලවෙ" යන රූපයෙක් නොවේ, චතුර්‍ථීඒකවචනයෙහි පමණක් නොව සූත්‍රෝක්ත පුංවද්විධානයට යොගය්‍යවූ කොතන්හිත් නොවේ. මෙහි ටා විභක්තිව්‍යිෂයෙහි පුන්නපුංසකලිඞ්ගවයෙහි රූප සමය, එබැවින් ඒ හැර චතුර්‍ථීඒකවචන රූපය උදාහරතයි.

a. "ග්‍රාමණ්‍යා-ග්‍රාමණ්‍යෝ-ග්‍රාමණ්‍යාම්" යනු තෘතීයා චතුර්‍ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවිඛහුවචනයි. ආම්, ආම් විභක්තිය පරකල්හි; නුමනනඝ්‍ය, නුම් ආගම අන්තයකොට ඇත්තහුට; දීඝිඃ, දීඝී වේ. "ග්‍රාමණ්‍යාම්" යනු නපුංසකව්‍යිෂයෙහි ෂෂ්ඨී බහුවචනයි. "ග්‍රාමණ්‍යාම්-ග්‍රාමණ්‍යි-හෙග්‍රාමණ්‍යි" යනු සප්තමී සමෙඛාධන එකවි බහුවචනයි. ("ග්‍රාමණ්‍යි" ශබ්දයෙන් ග්‍රාමාධිපති කුලය යන අර්‍ථ කියත්.)

b. උකාරාන්තඃ, උකාරාන්ත වූ; මධුශබ්දඃ, මධුශබ්දය කියනු ලැබේ. "මධූ මධූනි මධූනි" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාව) ද (මෙසේ කි.) "මධුනා" යනු තෘතීයා එකවචනයි. (මධුශබ්දයෙන් මී යන අර්‍ථ කියත්.) ඍකාරාන්තඃ, ඍකාරාන්ත වූ; කර්තෘශබ්දඃ, කර්තෘශබ්දය කියනුලැබේ; "කර්තෘ කර්තෘණී කර්තෘණි" යනු ප්‍රථමාඒකවිබහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාවෙහි) ද; එවම්, මෙසේයි; "හෙකර්තෘ-හෙකර්තෘ හෙකර්තෘණී හෙකර්තෘණි" යනු සමෙඛාධන එකවිබහුවචනයි. "කර්ත්‍රා-කර්තෘණා" යනු තෘතීයා එකවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

a. ඒකාරාන්තෝ නපුංසකලිඞ්ගඃ සුරෙශබ්දඃ-සුෂ්ඨු රායෝ යස්‍ය තත් ඉති විග්‍රහෙ "හ්‍රස්වාදෙශෙ සඞ්ඛ්‍යක්ෂරාණාම් කාරොකාරෙෆ ච වක්තව්‍යෙ" සුරි සුරිණී සුරිණි, පුනර පේවම්; හෙසුරෙ-හෙසුරි හෙසුරිණී හෙසුරිණි, සුරායා-සුරිණා ඉත්‍යාදි.

b. ඔකාරාන්තෝ නපුංසකලිඞ්ග උපගොශබ්දඃ, උපගතා ගාවෝ යස්‍ය තත්—උපගු උපගුනී උපගුනි, පුනරපේවම්, තෘතීයාදෙෆ සවරෙ විකල්පඃ, උපගවා—උපගුනා ඉත්‍යාදි.

---

a. ඒකාරාන්තඃ නපුංසකලිඞ්ගඃ, ඒකාරාන්ත නපුංසක ලිඞ්ගවූ; සුරෙශබ්දඃ, සුරෙශබ්දය කියනුලැබේ. සුෂ්ඨු, යහපත්වූ; රායඃ, ධනයෝ; යස්‍ය, යම් කුලයකට වෙත්ද; තත් ඉති, ඒ කුල යයි ගතයුතුවූ; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි; වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඞ්ධ වේ, (එනම්) හ්‍රස්වාදෙශෙ, ආදිශ්‍යමාන හ්‍රස්වවර්ණමධ්‍යයෙහි; සඞ්ඛ්‍යක්ෂරාණාම්, සඞ්ඛ්‍යක්ෂරයන්ට; ඉකාරොකාරෙෆච, ඉකාර උකාර දෙකද; වක්තව්‍යෙෆ, කියයුතුයි; "සුරි සුරිණී සුරිණි" යනු ප්‍රථමා එකවිඛහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාවෙහි) ද; එවම්, මෙසේයි; හෙ සුරෙ-හෙසුරි හෙසුරිණී හෙසුරිණි" යනු සමෙඛාධන එකවිඛහු වචනයි; "සුරායා-සුරිණා" යනු තෘතීයා එකවචන යි; ඉත්‍යාදි, යනා දිය වේ; ("සුරෙ" ශබ්දයෙන් යහපත් ධනය ඇති කුලය කියත්.)

"නපුංසකස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් නියමිත හ්‍රස්වවිධිය සඞ්ඛ්‍යක්ෂර යන්ට වන කල්හි "ඒඓ" දෙකට "ඉ" යන්න හා "ඔඖ" දෙකට "උ" යන්න ද වේ. මෙහි "සුරෙ" ශබ්දයෙහි ඒකාරයටද හ්‍රස්ව විධිය පැමිණීමෙන් "සුරි" කියා සිඞ්ධ යි, පසුව එහි ඉකාරාන්ත "වාරි" ශබ්දයෙහි මෙන් පදසිඞ්ධ වේ.

b. ඔකාරාන්තඃ නපුංසකලිඞ්ගඃ, ඔකාරාන්ත නපුංසකලිඞ්ගවූ; උපගොශබ්දඃ, උපගොශබ්දය කියනුලැබේ. උපගතාඃ, ලඟට පැමි ණියාවූ නොහොත් ප්‍රසිඞ්ධවූ; ගාවඃ, ගෙරි; යස්‍ය, යම් කුලයකට වෙත්ද; තත්, එය; උපගු, (ප්‍රථමා එකවචනයෙහි) "උපගු" යනු වේ. "උපගුනී උපගුනි" යනු ස්ත්‍රීවචන බහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත (විතීයාවෙහි) ද; එවං, මෙසේයි; තෘතීයාදෙෆ, තෘතීයා විභක්තිය ආදිකොට ඇත්තාවූ; සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; විකල්පඃ, විකල්පයි; "උපගවා-උපගුනා" යනු තෘතීයා එකවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("උපගු" ශබ්දයෙන් උපසර්පිත වූ හෝ ප්‍රසිඞ්ධවූ ගෙරි ඇති කුලයක් කියත්.)

a. ඖකාරෙනෙනා නපුංසකලිඞ්ගඃ අතිනෞශබ්දඃ, නාව මති ක්‍රාඥනමතිනු අතිනුනී අතිනූනි ඉත්‍යාදි, ශොභනාද්‍යෞ ස්ත්‍රිය්‍යා තත්—සුදෘශ සුදෘශනී සුදෘශනි, හෙසුද්‍යෞ—හෙසුදෘශ හෙසුදෘශනී හෙසුදෘශනි, සුදෘශා-සුදෘශනා ඉත්‍යාදි; සඒමුනෙනයම්.

ඉති සවරූපානනපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා.

---

a. ඖකාරාන්තඃ නපුංසකලිඞ්ගඃ, ඖකාරාන්ත නපුංසකලිඞ්ගවූ; අතිනෞශබ්දඃ, "අතිනෞ" ශබ්දය කියනු ලැබේ. නාවං, නැව; අතික්‍රාන්තාම්, ඉක්මවූයේ (යන අර්ථයෙහි); අතිනු, (ප්‍රථමා එකවචන යෙහි) "අතිනු" යනු වේ; "අතිනුනී අතිනූනි" යනු ත්‍රිවචන බහුවචන සි; ඉත්‍යාදි මේ ආදිය වේ. (ශොභනා, යහපත් වූ; ද්‍යෞඃ, ස්ත්‍රීයය; යස්‍ය, යමෙකුගේ ද; තත්, ඒ; සුදෘශ, (ප්‍රථමාඑකවචන යෙහි) "සුදෘශ" යනු වේ. "සුදෘශනී සුදෘශනි" යනු ත්‍රිවචන බහුවචන සි; "හෙසුද්‍යෞ-හෙසුදෘශ හෙසුදෘශනී හෙසුදෘශනි" යනු සම්බොධන එකත්‍රිබහුවචන සි; "සුදෘශා-සුදෘශනා" යනු තෘතීයා එකවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("සුද්‍යෞ" ශබ්දයෙන් යහපත් කාන්තිය ඇති පුෂපයක් කියත්.) සඒං, සියල්ල; උත්තෙනයම්, වරදැහිය යුතු සි; සවරූපාන නපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා, සවරූපාන නපුංසකලිඞ්ග ප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්ත සි. (මෙහි නිර්දිෂ්ට "ග්‍රාමණී" ශබ්දය පටන් කොට ඇති සියලුම ශබ්ද උක්තපුංසකත්වලක්ෂණ යුක්ත සි, එබැවින් තෘතීයාදි සවරවිභක්තිවිෂයෙහි පුංවද්භාව යෙන් ද රූප සිඬ සි.)

සවරූපානනපුංසකලිඞ්ග ප්‍රක්‍රියාවිවාඛ්‍යාවයි.

---

a. අථ හසාඅන්තානාඃ පුංලිඞ්ගාඃ ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, තත්‍රහකාරාඅන්තානාඃ අනඩුහ් ශබ්දඃ, අනඩුහ් සි ඉති සථිතෙඃ- "පඤ්චනඩුහ ආමාගමොවක්තව්‍යඃ." *

160. සාවනඩුහඃ. (සෞ 7, 1; අනඩුහඃ 0, 1;)

b. අනඩුහ් ශබ්දස්‍ය සෞ පරෙ නුමාගමොභවති.

මෙසේ තත් තද් විභක්තිරූප නිරූපණයෙන් සවරාන්ත ලිඞ්ග විභක්ති කාණ්ඩත්‍රය යෘජුභාවයට පමුණුවා හසාන්ත විභක්ති කාණ්ඩත්‍රයාරම්භය කරන්නාහු—"අථ හසාඅන්තානාඃ" යනාදිය කීහු. මෙහි හසාන්ත නාම වූකලි වර්ණපරිපාටියෙන් නොව ප්‍රත්‍යාහාර පරිපාටියෙන් හකාරාන්තයන් පටන් සකාරාන්තයන් සෙළවර කොට ඇති නාමයන් ක්‍රමයෙන් නිර්දෙශ කරන්නාහු ප්‍රථමකොට හකාරාන්ත නාමයන්ගේ රූපභෙද දක්වනු පිණිස "තත්‍ර හකාරාන්තානාඃ" යනාදිය කීහු.

a. අථ, සවරාන්ත නපුංසකාලිඞ්ගකාණ්ඩයට අනතුරුව; හසාඅන්තාඃ පුංලිඞ්ගාඃ, හසාන්ත පුංලිඞ්ග ශබ්දයෝ; ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, දක්වනු ලැබෙත්. තත්‍ර, ඔවුන් අතුරෙහි; හකාරාඅන්තානාඃ අනඩුහ්ශබ්දඃ, හකාරාන්ත "අනඩුහ්" ශබ්දය කියනු ලැබේ. අනඩුහ් සි ඉති, "අනඩුහ් සි" කියා; සථිතෙ. සිටිකල්හි; පඤ්චසු, (සප්තම්‍යාදිවිභක්ති) පස පරකල්හි; අනඩුහඃ, "අනඩුහ්" ශබ්දයට; ආමාගමඃ, "ආම්" ආගමය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතු සි. (මෙහි "ආම්" යන්නේ මයන්න ඉත් බැවින් ආයන්න ඔකාරසථ උකාරයෙන් පරව වේ.)

160. (නුම් ආගමවිධි සූත්‍ර සි.) සෞ, සිවිභක්ති පරකල්හි; අනඩුහඃ, "අනඩුහ්" ශබ්දයට (නුම් ආගම වේ.)

b. සෞ පරෙ, සිවිභක්තිය පරකල්හි; අනඩුහ්ශබ්දස්‍ය, "අනඩුහ්" ශබ්දයට; නුමාගමඃ භවති, "නුම්" ආගම වේ. ("නුම්" යන්නේ උකාරය උච්චාරණය පිණිසද, මකාරය සථානීයමය පිණිස ද වේ. සථානීයමය නම් මෙහි ආගම වශයෙන් පැමිණි ආ සඞ්ඛ්‍යාත අන්තසවරයා කෙරෙන් පරව "න්" යන්න කිරීම සි.)

---

* ඇතැම් පොත්හි මෙසේ- "පඤ්චසුවනඩුහඃ"-පඤ්චසු වවනොසුවනඩුහ ආමාගමොභවති ශෞව"සි සූත්‍රවෘත්තිග්‍රන්ථක් දක්නා ලැබේ. එහි අර්ථ සුගම සි.

161. සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ.

(සංයොගාන්තස්‍ය 6, 1; ලොපඃ 1, 7;)

a. සංයොගාන්තස්‍ය ලොපො භවති රසෙ පදඤ්ඤෙන ච. "හසෙපඃ සෙලෝපඃ" (102: ප්‍ර: සූ:) "නුම්විධිසාමර්ථ්‍යාදදන්‍තාභාවඃ"—අනඩ්වාන් අනඩ්වාහෞ අනඩ්වාහඃ, අනඩ්වාහම් අනඩ්වාහෞ අනඩ්හඃ, අනඩ්හා—

162. වසාං රසෙ. (වසාම් 6, 3; රසෙ 7, 1;)

---

164. (සංයොගාන්තාලොපවිධි සූත්‍ර සි.) සංයොගාන්තස්‍ය, සංයොගයෙහි අන්ත්‍යවර්ණියට; ලොපඃ, ලොප් වේ.

a. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදඤ්ඤෙව, පදඤ්ඤයෙහි ද; හෙවත් විරාමය පරකල්හි ද; සංයොගාන්තස්‍ය, සංයොගයෙහි අන්ත්‍යවර්ණියට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "හසෙපඃ සෙලෝපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සිව්හකහිලොපය වේ. නුම් විධිසාමර්ථ්‍යාත්, නුම් විධානයාගේ සමර්ථභාවයෙන්; දන්‍තාභාවඃ, ("වසාං රසෙ" යන සූත්‍රයෙන් පැමිණෙන) දකාරභාවයාගේ නොවීම වේ. "අනඩ්වාන්—අනඩ්හඃ" යනු ප්‍රථමාවිභක්තියාඑකවච්බහුවචන සි. "අනඩ්හා" යනු තෘතීයාඑකවචන සි.

මෙහි පූර්වසූත්‍රයන්ගෙන් "ආම්" ආගම හා "නුම්" ආගම ඇළ කල්හි "අනඩ් ආ න් හ් සි" යනු වේ. පසුව සංයොගාන්තලොපය හා සිලොපය කොට සන්ධිකළ කල්හි "අනඩ්වාන්" යනු වේ. තවද මෙහි විශෙෂවිධි වූ නුම් විධානයාගේ පැමිණීමෙන් සංයොගව සිටියහුගේ අන්තලොපය විය; එබැවින් මෙහි "වසාංරසෙ" යන සූත්‍රයෙන් පැමිණියහැකි දකාරභාවයාගේ ප්‍රතිෂෙධය විය. තවද මෙහි කි "නුම්විධිසාමර්ථ්‍යාත්" යන්න වෙනුවට "ලොපවිධිසාමර්ථ්‍යාත්"යි ඇතැම් පොත්හි දක්නා ලැබේ. ඒ නොමැනවි, කුමක්හෙයින්ද? යත්; මෙහි සංයොගාන්තලොපය නුම් විධිය නිසා වූ බැවින් දන්‍ත ප්‍රතිෂෙධයාගේ සාමර්ථ්‍යය නුම් විධිය පිළිබඳ වනහෙයිනි.

162. (දකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; වසාම් වස්භාගාන්ත ශබ්දයින්ගේ අන්තයට දකාරය වේ.

a. වසු ස්‍රංසු ධ්වංසු භ්‍රංස්ධාතුභ්‍ය ඉත්‍යෙතෙෂාං රසෙ පදෘ යොන ව දකාරං භවති. අනඩුද්භ්‍යාම් අනඩුද්භිඃ, අනඩුහෙ අනඩුද්භ්‍යාම් අනඩුද්භ්‍යඃ, අනඩුහඃ අනඩුද්භ්‍යාම් අනඩුද්භඃ, අනඩුහඃ අනඩුහොඃ අනඩුහාම්, අනඩුහි අනඩුහොඃ "ඔසෙ චපාඤසානාම්" (§3: ප්‍ර: සූ:) අනඩුත්සු.

163. ධාවම්. (ධෞ 7, 1; අම් 1, 1;)

b. අනඩුත් ශබ්දස්‍ය චතුර්ශබ්දස්‍ය ච ධෞ පරෙ අමාගමොභවති. හෙ අනඩ්වන් හෙ අනඩ්වාහෟ හෙ අනඩ්වාහඃ.

c. ගොදුත්ශබ්දස්‍ය භෙදඃ:-

164. දෘදෙඝීඃ. (දෘදෙඃ 6, 1; ඝඃ 1, 1;)

---

a. රසෙ, රසප්‍රත්‍යයාහාරය පරකල්හි ද; පදෘනෙත ව, පදෘන්ත යෙහි ද; වසු, වසුප්‍රත්‍යයාන්තය; ස්‍රංසු, ස්‍රංස්ධාතුය; ධ්වංසු, ධ්වංස් ධාතුය; භ්‍රංසු, භ්‍රංස්ධාතුය; අනඩුත් ඉති, අනඩුත් ශබ්දය යන; එතෙෂාම්, මොවුන්ගේ අන්තයට; දකාරං භවති, දකාර බව වේ. (මෙහි "වසු" යන්නෙන් "වසු" ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දය හා "ක්‍රසු" ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්ද ද ගණුලැබෙත්.) "අනඩුද්භ්‍යාම් අනඩුද්භිඃ" යනු තෘතීයාච්වචන බහුවචන සි; "අනඩුහෙ-අනඩුහාම්" යනු චතුර්ථි පඤමී ෂෂ්ඨී එකච්බහුවචන සි; "අනඩුහි අනඩුහොඃ" යනු සප්තමී එකවචන ච්වචන සි. "ඔසෙ චපා ඤසානාම්" යන සූත්‍ර යෙන් දකාරයට තකාරය වේ; "අනඩුත්සු" යනු සප්තමී බහුවච න සි.

163. (අම් ආගමච්ධි සූත්‍ර සි.) ධෞ, ධිසංඥය පරකල්හි; අම්, (අනඩුත් ශබ්දයට) අම් ආගම වේ.

b. ධෞ, පරෙ, ධිසංඥය පරකල්හි; අනඩුත් ශබ්දස්‍ය, අනඩුත් ශබ්දයට ද; චතුර්ශබ්දස්‍ය ච, "චතුර්" ශබ්දයට ද; අමාගමඃ භවති, අම් ආගම වේ. "හෙ අනඩ්වන් හෙ අනඩ්වාහෟ හෙ අඩ්වාහඃ" යනු සම්බොධන එකච්බහුවචන සි. (අනඩුත් ශබ්දයෙන් ගෙරි කියත්.)

c. ගොදුත්ශබ්දස්‍ය, "ගොදුත්" ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, භෙදය කියනු ලැබේ.

164. (ඝකාරාදෙශච්ධි සූත්‍ර සි.) දෘදෙඃ, දකාරය ආදිකොට ඇති ධාතුහුගේ (හකාරයට) ඝඃ, ඝකාරය වේ.

a. දෘදෙඞ්ධාතොර්ඛකාරස්‍ය ඝඤං භවති ධාතොර්ඣසෙ පරෙ නාමනශ්ච රසෙ පදෘනෙන ච. ගොදුඝ් සි ඉති සථිතෙ:—

146. ආදිජබානාං ඣභාන්තස්‍ය ඣභාඃ සෙධ්වාඃ.

(ආදිජබානාම් 6, 3; ඣභාන්තස්‍ය 6, 1; ඣභාඃ 1, 3; සෙධ්වාඃ 7, 2;)

b. ධාතොර්ඣභාන්තස්‍යාදෙශ් වර්තමානානාං ජභානාං ඣභා භවන්ති සකාරෙ ධ්වශබ්දෙ ච පරෙ නාමනශ්ච රසෙ පදෘනෙන ච. "වාවසානෙ" (152: ප්‍ර: සූ:) **ගොධ්ඝ්—ගොදුඝ්**

---

a. ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධි තන්හි; ඣසෙ පරෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; නාම්නඃ, නාමය සම්බන්ධි තන්හි; රසෙ ච, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදෘනෙන ච, පදෘන්තයෙහි ද; දෘදෙඃ ධාතොඃ, දකාරය ආදිකොට ඇති ධාතුහුගේ; හකාරස්‍ය, හකාරයට; ඝඤං භවති, ඝකාරභාවය වේ. ගොදුඝ් සි ඉති, "ගොදුඝ් සි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි:- (වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඞ්ධිය වේ.)

යම්කිසි නාමයක හෝ ධාතුවක ආදිවර්ණය දකාරය හා ඉන් පර අන්ත්‍යවර්ණය හකාරය වූවොත් ඒ හකාරයට මේ සූත්‍රයෙන් ඝකාරය වේ.

164. (ඣභප්‍රත්‍යාහාරවිධිසූත්‍රයි.) සෙධ්වාඃ, (ධාතුසම්බන්ධිතන්හි) සකාරය ධ්වශබ්දය යන දෙක පරකල්හි (හෝ නාමය සම්බන්ධි තන්හි රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද පදෘන්තයෙහි ද;) ඣභාන්තස්‍ය, ඣභප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් අන්තයට ඇත්තාහුගේ; ආදිජබානාම්, ආදියෙහි වූ ජබප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයන්ට; ඣභාඃ, ඣභප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ වෙත්.

b. සකාරෙ, සකාරය පරකල්හි ද; ධ්වශබ්දෙ ච පරෙ, ධ්වශබ්දය පරකල්හි ද; ඣභාන්තස්‍ය, ඣභප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් අන්තයට ඇත්තාවූ; ධාතොඃ, ධාතුහුගේ ද; රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි හෝ; පදෘනෙන, පදෘන්තයෙහි; නාම්නශ්ච, ඣභප්‍රත්‍යාහාරාන්ත නාමයාගේ ද; ආදෙශ් වර්තමානානාම්, ආදියෙහි පවත්නා වූ; ජබානාම්, ජබප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයන්ට; ඣභාඃ භවන්ති, ඣභප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ වෙත්. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. (ඣභප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් අන්තාවයවව සිටි ධාතුහුගේ ආදි අවයවව සිටි "ජබ" ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයන්ට සකාරය හෝ ධ්වශබ්දය පරකල්හිද

හොදුහෞ හොදුහඃ, හොදුහම් හොදුහෞ හොදුහඃ, හොදුහා; භකාරාදෞ—"දෘදෙඞ්ඃ" ඉති සත්‍වෙ කෘතෙ "ආදිජබානාම්" ඉත්‍යනෙන දකාරස්‍ය ධකාරෙ කෘතෙ "ඣබෙ ජබාඃ" හොඩ්ග්ධ්‍යාම් හොඩ්ග්ධ්‍යඃ, හොදුහෙ හොඩ්ග්ධ්‍යාම් හොඩ්ග්ධ්‍යඃ, හොදුහඃ හොඩ්ග්ධ්‍යාම් හොඩ්ග්ධ්‍යඃ, හොදුහඃ හොදුහොඃ හොදුහාම්, හොදුහි හොදුහොඃ. හොඩ්ක්+සු ඉති සථිතෙ "ඛසෙ චපා ඣසානාම්" ඉති ඛකාරඃ, පශචාත් "ක්විලාත්‍යඃ ෂඃ කෘතස්‍ය" ඉති ෂත්වම්:- "ඣෂසං යොගෙ ඣෂඃ" හොඩ්ක්ෂු, හෙහොඩ්ග්-හෙහොඩ්ක් හෙහොඩ්හෞ හෙහොඩ්හඃ.

a. **මඩ්ගලිඞ්ශබ්දස්‍ය භෙදඃ:-**

එබඳු නාමයාගේ "ජබ" ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියන්ට රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද ඣඝප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියෝ වෙත්. විරාමය පරකල්හි ධාතු නාම දෙකට ම මේ විධිය වේ. මෙහි "ඝ, ධව" යන්නෙන් ආඛ්‍යාතයෙහි "සෙ, ධෙව, ධවම්" යන මොවුහු ගණුලැබෙත්.) "හොඩ්ග්—හොඩ්ක්—හොඩ්හඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා එකවිබහුවචන සි; "හොදුහා" යනු තෘතීයා එකවචන සි; භකාරාදෞ, භකාරය ආදිකොට ඇත්තක් පරකල්හි; දෘදෙඞ්ඃ ඉති, "දෘදෙඞ්ඃ" යන සූත්‍රයෙන්; ඝත්වෙ කෘතෙ, ඝකාරභාවය කළකල්හි; ආදිජබානාම් ඉති, "ආදිජබානාම්" යනාදි වූ; අනෙන, මේ සූත්‍රයෙන්; දකාරස්‍ය, දකාරයට; ධකාරෙ කෘතෙ, ධකාරය කළකල්හි; "ඣබෙජබාඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඣකාරයට ගකාරය වේ. "හොඩ්ග්ධ්‍යාම් හොඩ්ග්ධ්‍යඃ" යනු තෘතීයාච්චචනබහුවචනයි; "හොදුහෙ-හොදුහාම්" යනු චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචනයි; "හොදුහි හොදුහොඃ" යනු සප්තමී එකවචන ච්චචනයි. හොඩ්ක්සු ඉති, "හොඩ්ක්සු" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; "ඛසෙ චපා ඣසානාම් ඉති, "ඛසෙ චපා ඣසානාම්" යන සූත්‍රයෙන්; කකාරඃ, කකාරය වේ. පශචාත්, පසුව; ක්විලාත්‍යඃ ෂඃ කෘතස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන්; ෂත්වං, මූර්ධන්‍ය ෂකාර බව වේ. ඣෂසං යොගෙ, ඣකාර ෂකාරසංයොගයෙහි; ඣෂඃ, ඣෂයන්න වේ. "හොඩ්ක්ෂු" යනු සප්තමී බහුවචනයි. හෙහොඩ්ග්-හෙහොඩ්ක් හෙහොදුහෞ හෙහොදුහඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචනයි; (හොදුහ්" ශබ්දයෙන් හොදෘහනය කරන්නෙක් යන අර්ථ කියත්.)

a. මඩ්ගලිඞ්ශබ්දස්‍ය, මඩ්ගලිඞ්ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූප භෙදය කියනු ලැබේ.

165. හො ඪඃ. (හඃ 6. 1; ඪඃ 1, 1;)

a. හකාරස්‍ය ඪකාරං භවති ධාතොර්ඛසෙ පරෙ නාමනශ්ච රසෙ පදෙනෙන ච. "වාවසානෙ" (152: ප්‍ර: සූ:) මධුලිඞ්-මධුලිට් මධුලිහෝ මධුලිහඃ, මධුලිහම් මධුලිහෝ මධුලිහඃ, මධුලිහා මධුලිඞ්භ්‍යාම් මධුලිඞ්භිඃ, "ඛසෙ චපා ඛසානාම්" (52: ප්‍ර: සූ:) මධුලිට්සු, හෙ මධුලිඞ්-හෙමධුලිට් හෙමධුලිහෝ හෙමධුලිහඃ, ඉත්‍යාදි.

b. මිත්‍රද්‍රුහ්ශබ්දස්‍ය භෙදඃ-

166. ද්‍රුහාදෙර්ඨා.* (ද්‍රුහාදෙඃ 6, 2; ඨා 1, 1;)

---

165. (ඪකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) හඃ, (ධාතුසම්බන්ධි වූ හෝ නාමය සම්බන්ධි වූ) හකාරයට; ඪඃ, ඪකාරය වේ.

a. ඛසෙ පරෙ, ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතුව සම්බන්ධි වූ ද; රසෙ, රස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි (හෝ;) පදෙනෙන, පදනතයෙහි; නාම්නශ්ච, නාමය සම්බන්ධි වූ ද; හකාරස්‍ය, හකාරයට; ඪකාරං භවති, ඪකාරභාවය වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඛකාරය හා චකාරය වේ. "මධුලිඞ්-මධුලිට්-මධුලිඞ්භිඃ" යනු ප්‍රථමාචතුර්ථීයාතෘතීයා එකවිඛහුවචනයි; "හොඪඃ" යන සූත්‍රයෙන් හකාරයට ඪකාරය වේ; "ඛසෙ චපා ඛසානාම්" යන සූත්‍රයෙන් ඪකාරයට ටකාරය වේ; "මධුලිට්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි. "හෙමධුලිඞ්-හෙමධුලිට් හෙමධුලිහෝ හෙමධුලිහඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("මධුලිහ්" ශබ්දයෙන් භ්‍රමරයෙක් යන අර්ථ කියත්.) චතුර්ථී විභක්තිය පටන් කොට ඇති සවරාදිවිභක්ති පරකල්හි ශබ්දනතහකාරය සවරාරූඪකිරීමෙන් ද හස්ආදි විභක්ති පරකල්හි හකාරයට ඪකාරාදිය කිරීමෙන් ද පද සිද්ධි කටයුතුයි.)

b. මිත්‍රද්‍රුහ්ශබ්ද්‍ය, මිත්‍රද්‍රුහ්ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූපභෙදය කියනු ලැබේ.

166. ද්‍රුහාදෙඃ, ද්‍රුහ්ධාත්වාදිය පිළිබඳ (හකාරයට;) වා, විකල්පයෙන් ඪකාරභාවය වේ.

---

* මේ සූත්‍රය ඇතැම් පොත්හි "ද්‍රුහාදීනං ඪත්වඪත්වෙවං" යි දක්නා ලැබේ. ද්‍රුහාදිධාතූන්ගේ හකාරයට ඪත්වඪත්වවිදක විකල්පයෙන් වෙත් යනු එහි අර්ථයි.

a. **ද්‍රෑහ් මුහ් සුනුහ් සනිහ් ඉත්‍යෙතෙෂාං හකාරස්‍ය ඝවඃ. වා භවති ධාත්වෝර්ඣසෙ පරෙ නාම්නශ්ච රසෙ පදෑනෙනචං "වාවසානෙ"** (151: ප්‍ර: සූ:) **මිත්‍රධ්‍රෑග්-මිත්‍රධ්‍රෑක්-මිත්‍රධ්‍රෑඩ්-මිත්‍රධ්‍රෑට් මිත්‍රද්‍රෑහෞ මිත්‍රද්‍රෑහඃ, හෙමිත්‍රධ්‍රෑග්-හෙමිත්‍රධ්‍රෑක් හෙමිත්‍රධ්‍රෑඩ්-හෙමිත්‍රධ්‍රෑට්, මිත්‍රද්‍රෑහම් මිත්‍රද්‍රෑහෞ මිත්‍රද්‍රෑහඃ, මිත්‍රද්‍රෑහා මිත්‍රධ්‍රෑග්භ්‍යාම්-මිත්‍රධ්‍රෑඩ්භ්‍යාම් මිත්‍රධ්‍රෑග්භිඃ-මිත්‍රධ්‍රෑඩ්භිඃ, මිත්‍රධ්‍රෑක්ෂු-මිත්‍රධ්‍රෑට්සු ඉත්‍යාදි. එවං තත්ත්වමුහාදයඃ-(තත්ත්වෙ මුහ්‍යතීති) තත්ත්වමුක් තත්ත්වමුඩ්-තත්ත්වමුට් තත්ත්වමුහෞ තත්ත්වමුහඃ, හෙතත්ත්වමුග්-හෙතත්ත්වමුක් හෙතත්ත්වමුඩ්-හෙතත්ත්වමුට් හෙතත්ත්වමුහෞ හෙතත්ත්වමුහඃ. තත්ත්වමුහම් තත්ත්වමුහෞ තත්ත්වමුහඃ ඉත්‍යාදි.**

---

a. ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධිතන්හි; ඣසෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; නාම්නඃ, නාමයසම්බන්ධිතන්හි; රසෙච, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදෑනෙන ච, පදෑනතයෙහි ද (විරාමයපරකල්හිද;) ද්‍රෑහ් මුහ් සුනුහ් සනිහ් ඉති, "ද්‍රෑහ් මුහ් සුනුහ් සනිහ්" යන; එතෙෂාම්, මේ ශබ්දයන්ගේ; හකාරස්‍ය, හකාරසට; වා, විකල්පයෙන්; ඝවඃ, ඝකාරභාවය; භවති, වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඝකාරයට ගකාර කකාරදෙක හා ඨකාරයට ඩකාර ටකාර දෙක ද වෙත්. "මිත්‍රධ්‍රෑග්-මිත්‍රධ්‍රෑක් මිත්‍රධ්‍රෑඩ්-මිත්‍රධ්‍රෑට්" යනු ප්‍රථමාඑකවචනයි; "මිත්‍රද්‍රෑහෞ මිත්‍රද්‍රෑහඃ" යනු ච්වචන බහුවචනයි; "හෙමිත්‍රධ්‍රෑග්-මිත්‍රධ්‍රෑඩ්භිඃ" යනු සම්බොධන විතීයා එකව්බහුවචනයි; "මිත්‍රධ්‍රෑක්ෂු-මිත්‍රධ්‍රෑට්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (මිත්‍රද්‍රෑහ් ශබ්දයෙන් මිත්‍රද්‍රොහියෙක් යන අර්ථ කියත්.) තත්ත්වමුහාදයඃ, තත්ත්වමුහ් ශබ්දාදිහුද; එවම්, මෙසේයි. තත්ත්වෙ, යථාර්ථයෙහි; මුහ්‍යතීති, මුළාවේ යන (අර්ථයෙහි;) "තත්ත්වමුග්-තත්ත්වමුක් තත්ත්වමුඩ්-තත්ත්වමුට්" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි; "තත්ත්වමුහෞ තත්ත්වමුහඃ" යනු ච්වචනබහුවචනයි. "හෙ තත්ත්වමුග්-තත්ත්වමුහඃ" යනු සම්බොධන විතීයා එකව්බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("තත්ත්වමුහ්" ශබ්දයෙන් තත්ත්වයෙහි මුළාවන්නෙක් යන අර්ථ කියත්.)

මේ "ද්‍රෑහාදෙර්ඣ" යන සූත්‍රයෙහි ආදිශබ්දයෙන් "ද්‍රෑහ් මුහ් ස්නුහ් ස්නිහ්" යන මේ ධාතු ගණුලැබෙත්. මෙහි "ද්‍රෑහ්" ධාතුව දකාරය ආදිකොට ඇති හකාරාන්ත ධාතුවක් බැවින්

a. භාරවාහ් ශබ්දස්‍ය භෙදඃ:— "හොඞඃ" (164: ප්‍ර: සූ:) "වාවසානෙ" (153: ප්‍ර: සූ:) භාරවාඞ්—භාරවාට් භාරවාහෞ භාරවාහඃ, භාරවාහම් භාරවාශ්හෞ :-

167. වාහො වෙ ශසාදෙ සවරෙ. *

(වාහඃ 6, 1; වා 6, 1; ඔෂ් 1, 1; ශසාදෙ 7, 1; සවරෙ 7, 1;)

b. වාහො වඣාරසෞඣාරාදෙශො භවති ශසාදෙ සවරෙ පරෙ. භාරෞහඃ, භාරෞහා භාරවාඞ්භ්‍යාම් භාරවාඞ්භිඃ.

"දෘදෙඞ්ඃ" යන සූත්‍රයෙන් එහි හඣාරයට නිත්‍යයෙන් ඣය ලැබේ. "මුහ්" ආදි තුණෙහි ආදියෙහි දඣාරය නැති බැවින් ඒ සූත්‍රයෙන් ඣය නොලැබේ. එහෙයින් ඔවුන්ගේ හඣාරයට "හොඞඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඣය ලැබේ. "ද්‍රුහාදෙඕ" යන මේ සූත්‍රයෙන් වහාහි ද්‍රුහ් ධාතුවේ හඣාරයට දෘදිඞ්භයෙන් නිත්‍යයෙන් පැමිණෙන ඣය යද, දෘදිඞ්භයක් නැතිබැවින් "මුහ්" ආදීන්ගේ හඣාරයට නොපැමිණියහැකි ඣය ද විකල්පයෙන් වේයයි මෙයින් නියමිත යි. එබැවින් මේ ද්‍රුහාදීන්ගේ හඣාරයට මේ සූත්‍රයාගේ විකල්ප විධාන යෙන් ඣය ඣය දෙක ම වෙත්.

a. භාරවාහ් ශබ්දස්‍ය, "භාරවාහ්" ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූප භෙදය කියනු ලැබේ. "හොඞඃ" යන සූත්‍රයෙන් හඣාරයට ඣකාරය වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඣකාරයට ඞකාරය හා ටකාරය වේ. "භාරවාඞ්-භාරවාට් භාරවාහෞ භාරවාහඃ" යනු ප්‍රථමා එකවි බහුවචන යි; "භාරවාහම් භාරවාහෞ" යනු ද්විතීයා එකවචන යි.

167, (ඔෂ්ඣාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ශසාදෙ, ශස්විහකතිය ආදි කොට ඇත්තා වූ; සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; වාහඃ, වාහ්ධාතුහුගේ; වා, වායන්නට; ඔෂ්, ඔෂ්ඣාරාදෙශ වේ.

b. ශසාදෙ, ශස්විහකතිය ආදිකොට ඇත්තා වූ; සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; වාහඃ, වාහ්ධාතුහුගේ; වඣාරස්‍ය, වඣාරයට; ඔෂ්ඣාරාදෙශඃ භවති, ඔෂ්ඣාරාදෙශ වේ. "භාරෞහඃ" යනු ද්විතීයා බහුවචන යි; "භාරෞහා භාරවාඞ්භ්‍යාම් භාරවාඞ්භිඃ" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචන යි.

---

* "වාහො වෙ පෙෂ ශෙවනාශ්තු වා" යනු මුග්ධබොධ සූත්‍ර යි, මෙහි ශෙවතශබ්දයෙ සොරෙන් පර වාහ්ධාතුහුගේ වායන්නට වූකලී මෙහී විධිය විකල්ප යයි කීහු.

a. ශෙවතවාහ් උක්ඨශාස් පුරොඩාශ අවයාජාං ඩස් * රසෙ පදුන්නෙ වෙති වක්තව්‍යම්”- ඕත්ඕවාවර්ලොපඃ, “අවඕසොඃ සෞ” ශෙවතවාඃ ශෙවතවාහෞ ශෙවතවාහඃ. ශෙවතවාහම් ශෙවතවාහෞ ශෙවතවාහඃ,-අත්‍ර “වාහොඃ වෞ ශසාදෞ සවරෙ වෙ”ති-ඕවිත්, ශෙවතෞහඃ, ශෙවතෞහෙ-ශෙවතවාහෙ-ශෙවතවොහ්‍යාම් ශෙවතවොහිඃ, ශෙවතෞභා-ශෙවතවාභා ශෙවතවොභ්‍යාම් ශෙවතවොභඃ, ශෙවතෞභඃ ශෙවතවාභඃ ශෙවතවොභ්‍යාම් ශෙවතවොභ්‍යඃ, ශෙවතෞභඃ- ශෙවතවාභඃ ශෙවතෞහොඃ-ශෙවතවාහොඃ ශෙවතෞභාං-ශෙවතවාභාම්, ශෙවතෞකි- ශෙවතවාකි ශෙවතෞහොඃ- ශෙවතවාහොඃ ශෙවතවඃසු ශෙවතවඃසු, “අවයාඃ ශෙවතවාඃ පුරොඩාශෙවතෙ කෘත දීකීඃ සම්බුඛෞ නිපාත්‍යන්තෙ, චකාරාදුක්ථශා ඉති ඕවිත්, හෙශෙවතවාඃ, වෙති ඕවිත්-හෙශෙවතවඃ, හෙශෙවතවාහෞ හෙශෙවතවාභඃ. “ශෙවතමාඝනං වහතීති=ශෙවතවාඃ ඉති ව්‍යුත්පත්තිඃ.

---

a. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදුන්නෙ ච, පදුන්නෙ යෙහි ද; ශෙවතවාහ්, ශෙවතවාහ් ශබ්දය; උක්ථශාස්, උක්ථශාස් ශබ්දය; පුරොඩාශ්, පුරොඩාශ්ශබ්දය; අවයාජාං, අවයාජ්ශබ්දය යන මොවුන්ගේ අන්තයට; ඩස් ව ඉති, “ඩස්” යන්නක් වේ යයි ද; වක්තව්‍යම්, කියයුතු යි. ඕත්ඕවාත්, ඔකාරය ඉත්කොට ඇති බැවින්; ව්ලොපඃ, විසංඥලොපය වේ. “අවඕසොඃ සෞ” යන සූත්‍රයෙන් දීඝී වේ. “ශෙවතවාඃ-ශෙවතවඃසු-ශෙවතවඃසු” යනු ප්‍රථමාදි එකවිබහුවචන යි. අවයාඃ ශෙවතවාඃ පුරොඩාඃ, “අවයාඃ ශෙවතවාඃ පුරොඩාඃ” යන; එතෙ ච, මොහුද; කෘතදීඝීඃ, කරණ ලද දීඝීඇත්තාහු; සම්බුඛෞ, සම්බොධනයෙහි; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණු ලැබෙත්. චකාරාත්, චග්‍රහණයෙන්; උක්ථශාඃ ඉති, උක්ථශාඃ යනු ද; කෙවිත්, සමහරු කියත්. “හෙශෙවතවාඃ” යනු දීඝී වූ පක්ෂයෙහි සම්බොධන එකවචන යි; කෙවිත්, සමහරු; වා ඉති, දීඝීය විකල්ප යයි කියත්; “හෙශෙවතවඃ” යනු විකල්පයෙන් දීඝීනුවූ පක්ෂයෙහි උදාහරණයි; “හෙශෙවතවාහෞ හෙශෙවතවාභඃ”

---

* මේ “ඩස්” යන්න මුග්ධබොධයෙහි “ඩස්ඩ්”හි නියමිත යි, ඒ වනාහී අන්ත්‍යාවයවයට වන්ම ලිඛිතභාජිතය වනබැවින් “ශෙවතවාඃඩ්” ශබ්දදියට ආගන්තුකයෙන් දීඝීකරණු පිණිස යි. එහි “ඩස්ඩොඃ ඩඃ වා” යන සූත්‍රයෙන් සම්බොධනයෙහි ඩස්ඩ් ආදේශාන්තයට දීඝීය ද විකල්පිත යි.

a. උක්ථශාඃ උක්ථශාෂෞ උක්ථශාසඃ, උක්ථශාෂම් උක්ථ
ශාෂෞ උක්ථශාසඃ, උක්ථශාභා උක්ථශොභ්‍යාම් උක්ථ
ශොභිඃ උක්ථශාෂෙ උක්ථශොභ්‍යාම් උක්ථශොභ්‍යඃ, උක්ථ
ශාසු උක්ථශඃසු, හෙඋක්ථශාඃ-හෙඋක්ථශඃ හෙඋක්ථශාෂෞ
හෙඋක්ථශාසඃ, ඉත්‍යාදි. පුරොඩාඃ පුරොඩාශෞ පුරොඩාශඃ,
පුරොඩාශම් පුරොඩාශෞ පුරොඩාශඃ, පුරොඩාභා පුරොඩෝ
භ්‍යාම් පුරොඩෝභිඃ, පුරොඩාශෙ පුරොඩෝභ්‍යාම් පුරොඩෝභිඃ,
පුරොඩාශෙ පුරොඩෝභ්‍යාම් පුරොඩෝභ්‍යඃ,පුරොඩාසු-පුරොඩඃසු,
හෙපුරොඩාඃ හෙපුරොඩඃ හෙපුරොඩාශෞ හෙපුරොඩාශඃ.
අවශාඃ අවයාජෞ අවයාජඃ අවයාජම් අවයාජෞ අවයාජඃ,
අවයාජා අවයෝභ්‍යාම් අවයෝභිඃ, අවයාජෙ අවයෝභ්‍යාම්
අවයෝභ්‍යඃ, අවශසු-අවයඃසු, හෙ අවයාඃ-හෙ අවශඃ හෙ අව
යාජෞ හෙ අවයාජඃ.

b. තුරාසාහ් ශබ්දස්‍ය භෙදඃ :-"භොඩිඃ" (165: ප්‍ර: සූ:)

යනු ඒවචන බහුවචන යි; ශෙචතං, ශෙචතවණී වූ; ආසනං, ආසන යක්; වහතීති, උසුලා යි (යන අර්ථයෙහි); ශෙචතවාඃ ඉති, "ශෙචත වාහ්"යි ව්‍යුත්පත්තිඃ, ශබ්දව්‍යුත්පත්ති යයි. ("ශෙචතවාහ්" ශබ්ද යෙන් ශක්‍රයා යන අර්ථ කියත්.)

a. "උක්ථශාඃ-උක්ථශොභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා චතුර්ථි එකත්‍රිබහුවචන යි, "උක්ථශඃසු- උක්ථශඃසු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙ උක්ථශාඃ-හෙඋක්ථශඃ හෙඋක්ථශාෂෞ හෙඋක්ථ ශාසඃ" යනු සම්බොධන එකත්‍රිබහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("උක්ථශාස්" ශබ්දයෙන් යාගඝටීඃයෙනෙකු කියත්.) "පුරොඩාඃ-පුරොඩොභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා චතුර්ථි එකත්‍රිබහුවචනයි; "පුරොඩඃසු-පුරොඩඃසු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙපුරොඩාඃ-හෙපුරොඩඃ හෙපුරොඩාෂෞ හෙපුරොඩාසඃ" යනු සම්බොධන එකත්‍රි බහුවචන යි. ("පුරොඩස්" ශබ්දයෙන් යාගද්‍රව්‍යයක් කියත්.) "අවශාඃ-අවයෝභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයාතෘතීයා චතුර්ථි එකත්‍රිබහු වන යි; "අවශසු-අවයඃසු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙඅවයාඃ-හෙඅවයඃ හෙ අවයාජෞ හෙඅවයාජඃ" යනු සම්බොධන එකත්‍රිබහු වචන යි. ("අවයාජ්" ශබ්දයෙන් නිර්‍ඣිත යාගඝටයෙකු කියත්.)

b. තුරාසාහ් ශබ්දස්‍ය, තුරාසාහ්ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූපභෙදය කියනු ලැබේ; "භොඩිඃ" යන සූත්‍රයෙන් භකාරයට ඩකාරය වේ.

168. සහෙඃ ෂඃ සාඞ්. (සහෙඃ 6, 1; ෂඃ 1, 1; සාඞ් 7, 1;)

a. සහෙඃ සකාරස්‍ය ෂකාරාදෙශො භවති සාඞි සති, "වාව සානෙ" (151: ප්‍ර: සූ:) තුරාෂාඞ්-තුරාෂාට් තුරාසාහෟ තුරාසාහඃ. තුරාසාහම් තුරාසාහෟ තුරාසාහඃ, තුරාසාභා තුරාෂාඞ්භ්‍යාම් තුරාසාහෟ තුරාසාහඃ, තුරාසාභා තුරාෂාඞ්භ්‍යාම් තුරාෂාඞ්භිඃ, තුරාසාහෙ තුරාෂාඞ්භ්‍යාම් තුරාෂාඞ්භ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි. හෙතුරාෂාඞ්-හෙතුරාෂාට් හෙතුරාසාහෟ හෙතුරාසාහඃ.

---

168. සාඞි, සාඞ්යන්න ඇතිකල්හි; සහෙඃ, සහධාතුහුගේ සකාරයට; ෂඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාරය වේ.

a. සාඞි සති, සාඞ්යන්න ඇතිකල්හි; සහෙඃ, සහධාතුහුගේ; සකාරස්‍ය, සකාරයට; ෂකාරාදෙශඃ භවති, ෂකාරාදෙශ වේ; "වාව සානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඩකාරය හා ටකාරය වේ. "තුරාෂාඞ්-තුරාෂාට්-තුරාෂාඞ්භ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා චතුර්ථි එකවිබහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ; "හෙ තුරාෂාඞ්-හෙතුරාෂාට් හෙතුරාෂාට් හෙතුරාසාහෟ හෙතුරාසාහඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි; ("තුරාසාහ්" ශබ්දයෙන් ඉන්ද්‍රයා කියත්.)

"තුරාසාහ්" ශබ්දයාගේ හකාරයට "හොඃඃ" යන සූත්‍රයෙන් සකාරය කළකල්හි "තුරාසාඃ" යනු වේ. එකල අන්ත්‍යභාගයෙහි "සාඃ" යන්න ඇතිබැවින් එහි සකාරයට මේ සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍ය ෂකාර යයි.

මෙහි හකාරාන්තපුංලිඞ්ග ශබ්ද මෙතෙකින් අවසන් කොට මෙතැන් පටන් රකාරාන්ත පුංලිඞ්ගයන් නිදර්ශනය කෙරෙත්. මෙහී හකාරාන්තයෝ වනාහි හකාරයට පැමිණෙන ආදෙශවිධි වශයෙන් ත්‍රිවිධ වෙත්. එනම්-ෂකාරාදෙශය පැමිණෙන්නා වූ දකාරය ආදිකොටඇති හකාරාන්ත ධාතූන්ගෙන් නිපන් ශබ්දද, සකාරාදෙශ පැමිණෙන්නා වූ දකාරය ආදිකොට නැති හකාරාන්ත ධාතූන්ගෙන් නිපන් ශබ්ද ද, සකාර සකාර දෙකම පැමිණෙන "ද්‍රැහ් මුහ් ස්නුහ් ස්නිහ්" යන ධාතූන්ගෙන් නිපන් ශබ්ද ද වෙත්. මේ හැර "වාහ්" ධාතුවෙන් නිපන් ශබ්දයන්ගේ වායන්නට ඔෟයන්න වීමද "සහ්" ධාතුවෙන් නිපන් ශබ්දයන්ගේ සකාරයට ඇතැම් තන්හි ෂකාරය වීමද භෙදවශයෙන් සැලකිය යුතුයි.

a. රෙඵානන්තශ්චතුර්ශබ්දෝ නිත්‍යං බහුවචනාන්තඃ-

168. චතුරාම් ශෞ ච.

(චතුර් 6, 1; ආම් 1, 1; ශෞ 7, 1; ච 1, 1;)

b. චතුර්ශබ්දස්‍යාමාගමෝ භවති ධිවර්ජිතෙෂු පඨසු පරෙෂු ශෞ ච. චත්වාරඃ චතුරඃ චතුර්භිඃ චතුර්භ්‍යඃ.

169. රඃ සඞ්ඛ්‍යායාඃ. (රඃ 5, 1; සඞ්ඛ්‍යායාඃ 5, 1;)

c. රෙඵානන්තසඞ්ඛ්‍යායාඃ පරස්‍යාමෝ නුඞාගමෝ භවති. ණත්වච්ඡෙ-චතුර්ණ්ණාම්.

---

a. රෙඵානන්තඃ, රෙඵානන්තවූ; චතුර්ශබ්දඃ, චතුර්ශබ්දය; නිත්‍යම්, සතතයෙන්; බහුවචනාන්තඃ, බහුවචනාන්තයි.

168. (ආම්ආගමවිධි සූත්‍රයි.) ශෞ ච, ශි ආදෙශය පරකල්හි ද (ච්ශබ්දසමුච්චයෙන් ධිවර්ජිතපඨවිභක්තීන් පරකල්හි ද;) චතුර්, චතුර්ශබ්දයට; ආම්, ආම් ආගම වේ.

b. ධිවර්ජිතෙෂු, ධිසංඥය නොරක්නාට ඇත්තා වූ; පඨසු පරෙෂු, විභක්ති පස පරකල්හි ද; ශෞ ච, ශි ආදෙශය පරකල්හි ද; චතුර්ශබ්දස්‍ය, චතුර්ශබ්දයට; ආමාගමඃ භවති, ආම් ආගම වේ. "චත්වාරඃ" යනු ප්‍රථමාබහුවචනයි; "චතුරඃ" යනු ද්විතීයා බහුවචනයි; "චතුර්භිඃ" යනු තෘතීයා බහුවචනයි; "චතුර්භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී පඤ්චමී බහුවචනයි.

මෙහි "ආම්" යන්නෙහි මයන්න ඉත් බැවින් එනි ආයන්න "චතුර්" ශබ්දයෙහි උයන්නෙන් පරව වේ. හොවල "චතුර්" ශබ්දය වනාහි බහුවචනාන්ත වත්ම අන්‍යාර්ථී සමාසවශයෙන් සිඛ "ප්‍රියචතුර්" ශබ්දාදියෙන් පර සිවිභක්ත්‍යාදිය පර කල්හිද "ආම්" ආගමය කිරීම පිණිස මෙහි "පඨසු" සි අනුවෘත්තයි. "ශි" යන්න නිමිති කිරීමෙන් නපුංසකලිඞ්ගයෙහි ජස් ශස් විභක්ති පරකල්හිද "ආම්" ආගම වනබව දක්වනලදී.

169. (නුට්ආගමවිධි සූත්‍රයි.) රඃ, රකාරාන්ත වූ; සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන් පර ("ආම්" විභක්තියට නුට් ආගම වේ.)

c. රෙඵානන්තසඞ්ඛ්‍යායාඃ පරස්‍ය, රෙඵානන්තසඞ්ඛ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන් පර වූ; ආමඃ, ආම්විභක්තියට; නුඞාගමඃ භවති, නුට් ආගම වේ. ණත්වච්ඡෙ, ණකාරබව විධිය යන දෙඩ වෙත්. "චතුර්ණ්ණාම්" යනු ෂෂ්ඨීබහුවචනයි; (මෙහි ආගම වූ නකාරය රකාරයා කෙරෙන් පර බැවින් මූර්ධන්‍යව විධි ද වේ.)

a. (**"රෝ සුපි" සප්තම්බහුවචනෙ රෙරෙව විසර්ජනීයො නාන්‍යරෙඵස්‍ය**) † **චතුර්ෂු, (අත්‍ර ඤපකං "යක්වතුර්ෂි" දං සූත්‍රම්.)** *

b. **(තදන්තවිධිරත්‍රෙෂ්‍යතෙ, ප්‍රියාඃ චත්වාරෙ යස්‍ය සඃ=ප්‍රිය චත්වාඃ ප්‍රියචත්වාරෞ ප්‍රියචත්වාරඃ, ප්‍රියචත්වාරම් ප්‍රියචත්වාරෞ ප්‍රියචතුරඃ, ප්‍රියචතුර ප්‍රියචතුර්භ්‍යාම් ප්‍රියචතුර්භිඃ, ගෞණත්වෙ නුට් නෙෂ්‍යතෙ-ප්‍රියචතුරාම්, ප්‍රාධාන්‍යෙ තු ස්‍යාදෙව, පරම චතුර්ණ්ණාම් "ධාවම්" හෙප්‍රියචත්වඃ හෙප්‍රියචත්වාරෞ හෙප්‍රිය චත්වාරඃ.)** ‡

---

a. සුපි, සුප්විභක්තිය පරකල්හි; රොඃ, රුයන්නට විසර්ගය වේ. සප්තම්බහුවචනෙ, සප්තම්බහුවචනයෙහි; රොරෙව, රුයන්නට ම; විසර්ජනීයඃ, විසර්ගය වේ. අන්‍යරෙඵස්‍ය, අන්‍ය වූ රෙඵයකට; න, නොවේ. "චතුර්ෂු" යනු සප්තම්බහුවචනයි; යක්වතුර්ෂු ඉති, "යක්වතුර්ෂු" යන; ඉදම් සූත්‍රම්, මේ සූත්‍රය; අත්‍ර, මෙහි හෙවත් මේ "චතුර්ෂු" යන රූපවිෂයෙහි; ඤපකම්, (රකාරයට විසර්ගය නොවන බැව්) අභවන්නේ වේ.

"ස්‍රෝර්විසර්ගඃ" යන සූත්‍රයෙන් රකාරයට ආදෙශවන්නා වූ විසර්ගය සුප්විභක්තිය පරකල්හි වන්‍නාහි ආදෙශ වශයෙන් පැමිණ සිටි රයන්නකට මුත් ප්‍රකෘති රයන්නට නොවේ. මේ "චතුර්" ශබ්දයේ රයන්න ද ප්‍රකෘති රයන්නක් බැවින් ඊට විසර්ගය නොව "චතුර්ෂු" කියා වේ. ඒබව මෙහි "යක්වතුර්ෂු" යන සූත්‍රයෙහි "චතුර්ෂු" යන්නෙන් ද දතහැකි වේ.

b. තදන්තවිධිඃ, ඒ චතුර්ශබ්දන්තවිධිය; අත්‍ර මෙහි, හෙවත් මේ වක්‍ෂ්‍යමාණ "ප්‍රියචතුර්" ශබ්දයෙහි ද; ඉෂ්‍යතෙ, අභිමත වේ; ප්‍රියාඃ, ප්‍රියවූවෝ; චත්වාරඃ, සතරදෙනෙක්; යස්‍ය, යමෙකුට වෙත්ද; සඃ, හෙතේම; ප්‍රියචත්වාඃ, "ප්‍රියචතුර්" නම් වේ. "ප්‍රියචත්වාඃ-ප්‍රිය චතුර්භිඃ" යනු ප්‍රථමා තිතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචනයි. ගෞණත්වෙ, අප්‍රධාන භාවයෙහි; නුට්, නුට්ආගමය; නෙෂ්‍යතෙ, අභිමත නොවේ. ප්‍රියචතුරාම්, (එහෙයින් ෂෂ්ඨීබහුවචනයෙහි) "ප්‍රියචතුරාම්" යනු වේ. ප්‍රාධාන්‍යෙ තු, ප්‍රධාන භාවයෙහි වන්‍නාහි; පරමචතුර්ණ්ණාම්, (නුට් ආගමවීමෙන්) "පරම චතුර්ණ්ණාම්" යනු වේ. "ධාවම්" යන සූත්‍ර යෙන් ධිසංඥය පරකල්හි අම් ආගම වේ. "ප්‍රියචත්වඃ" යනාදිය සමෙඛොධන එකවිබහුවචනයි.

---

† මේ පාණිනීය සූත්‍රයක් හා වෘත්තියකි. * මේ වාක්‍යය බොහෝ ඵපොත්හි නැත්තේ වේ. ‡ මේ පාඨයෝ ද බොහෝ පොත්හි නැත්තාහ.

a. **නඤාරුණෙනා රාජන්ශබ්දඃ, රාජන් සි ඉති සථිතෙ "නොපධායාඃ"** (149: ප්‍ර: සූ:) **ඉති පවසු දීඝඃ, "හසෙපඃ සෙර්ලොපඃ"** (10: ප්‍ර: සූ:).

170. නාමෙනා නො ලොපශධෙ.

(නාමනඃ 6, 1; නඃ 6, 1; ලොපශ් 1, 1; අශධෙ 7, 1;)

b. නාමෙනා නඤාරඝ්‍යානාගමජඝ්‍ය ලොපශ් භවති රසෙ පදුනෙන චාධෙ. *

: "චතුරම්ශෙ ව" යන සූත්‍රයෙන් පැමිණෙන "ආම්" ආගමය ඩිවර්ජිතපචවිභක්ති විෂයෙහි වේයයි නියමිතයි, එබැවින් මේ "ප්‍රියචතුර්" ශබ්දයිය පිළිබඳ තන්හි ඒ විධිය පචවිභක්ති විෂයෙහිම වේ. තවද මෙහි "ප්‍රියචතුර්" ශබ්දය පිළිබඳ "චතුර්" යන්නේ සඞ්ඛ්‍යාඒය ප්‍රධාන නොවේ, එය ප්‍රියශබ්දය හා සමාසවිමෙන් අන්‍යපදඒය එනම් ප්‍රියයන් සතරදෙනෙක් ඇත්තේ යන අඒය ප්‍රධාන වේ. "පරමචතුර්" ශබ්දයෙහි "චතුර්" යන්නෙන් සඞ්ඛ්‍යාඒය ම ප්‍රධාන වේ.

මෙසේ රඤාරුණන්තපුංලිඞ්ගත්වයෙන් "චතුර්" ශබ්දය දක්වා නැවත නඤාරුණනයන් දක්වන්නාහු "නඤාරුණෙනා රාජන් ශබ්දඃ" යනාදිය කිහු.

a. නඤාරුණනඃ, නඤාරුණන වූ; රාජන්ශබ්දඃ, රාජන්ශබ්දය කියනුලැබේ. රාජන් සි ඉති, "රාජන්-සි" කියා; සථිතෙ, සිවිභක්ති; නොපධායාඃ ඉති, "නොපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන්; පචසු, සප්‍යාදි විභක්ති පස පරඞ්ගත්; දීඝඃ, දීඝ් වේ. "හසෙපඃ සෙර්ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සිවිභක්තියට ලොප් වේ.

170. (නඤාරලොපශ්විධි සූත්‍රයි.) අධෙ, විසංඥය තොර කොට ඇත්තා වූ; (රසප්‍රත්‍යාහාරය හෝ විරාමය පරඞ්ගත්;) නඃ, නඤාරුණන වූ; නාම්නඃ, නාමයාගේ අන්තයට; ලොපශ් ("ලොපශ්" යන්නෙන්) ලොප් වේ.

b. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරඞ්ගත් ද; පදුනෙන ච, විරාමය පරඞ්ගත් ද; නාම්නඃ, නාමාන්තය පිළිබඳ වූ; අන්‍යාගමජඝ්‍ය,

---

* මෙහි— "වඤාරාත් සඞ්ඛ්‍යාඤාමෙනාලොපශ් න භවති, සුශ්‍රු ඝිනඤි පාප මිති-සුඝින්" යන මේ පාඨයෝ ද ඇතැම් පොත්හි දක්නා ලැබෙත්. ව ශබ්ද ග්‍රහණයෙන් කිසිතන්හි ලෙස් නොවේ යනු ද එබැවින් පාපඝ මොනවට නසන සේ යන අර්ථයෙන් වූ "සුඝින්" ශබ්දයාගේ නඤාරලොපය නොවේ යනු ද එහි අර්ථයි. මේ පාඨයෝ මෙහි උවමනා කොවෙති, කුමක් හෙයින්ද? යත් මේ සූත්‍රයේ පුනර්ග්‍රාම්ග්‍රහණයෙන් ප්‍රධානි නාමය පිළිබඳ නයන්නටම ලොපය වන බැවින්, මේ "සුඝින්, පවන්" යනාදියෙහි වනාසි ආදෙශයෙන් පැමිණි නයන් ඝ බැවින් ලොප් නොවේ.

a. **රාජා රාජතෞ රාජානඃ, රාජානම් රාජතෞ "අලෙලොපඃ සවරෙමවයුකතාවඡසාදෞ (156: ප්‍ර: සූ:)" ඉත්‍යුපධායා ලොපඃ, "සෙනාඃ ශවුභිඃ ශවුඃ" (42: ප්‍ර: සූ:) ඉති නකාරස්‍ය ඤකාරඃ.**

b. **"ජඤෝර්ඤඃ"-ජකාරඤකාරසංඥොගෙ ඤ ඉත්‍යක්ෂරං භවති. රාඤඃ, රාඤ රාජභ්‍යාම්- (යොගානාමුභයනඃ සම්බන්ධඃ) "ලොපශි පුනර්නඝනිඃ" ඉති නියමාත්. "අදඝි" (81: ප්‍ර: සූ:) ඉත්‍යාඛං න. රාජභිඃ, රාඤෙ රාජභ්‍යාම් රාජභ්‍යඃ, රාඤඃ රාජභ්‍යාම් රාජභ්‍යඃ, රාඤඃ රාඤෞඃ රාඤාම්, රාඤි- "වෙඩ්ඩ්‍යාඃ" (157: ප්‍ර: සූ:) ඉති රාජනි රාඤෞඃ රාජසු, අධාවිති විශෙෂණාඩෙරාජන් හෙරාජතෞ හෙරාජානඃ.**

ආගමවිධියෙන් නූපන්නාවූ: නකාරස්‍ය, නකාරයට; ලොපශ් භවති, (ලොපශ් යන්නෙන්) ලොප් වේ; අඩෙෂ, ධිසංඥය පරකල්හි නොවේ. (මෙහි "නාම්නඃ" යන්න අනුවර්තත වත්ම පුනර්නාම ග්‍රහණයෙන් ප්‍රකෘතිසථ නකාරයටම එනම් ආදෙශාගමජ නොවූ නකාරයටම ලොප් වේ. "ලොපශ්" යන්නෙන් ලොප්කිරීමෙහි ඵලය පසුව කියනුලැබේ.)

a. "රාජා රාජතෞ රාජානඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචනයි; "රාජානම් රාජතෞ" යනු විතීයා එකවිවචනයි; අලෙලොපඃ සවරෙම් වයුකතාවඡසාදෞ ඉති, "අලෙලොපඃ සවරෙම්වයුකතාවඡසාදෞ" යන සූත්‍රයෙන්; උපධායඃ, උපධාසංඥයට; ලොපඃ, ලොප් වේ. සෙනාඃශ්වුභිඃ ශ්වුඃ ඉති, "සෙනාඃශ්වුභිඃශ්වුඃ" යන සූත්‍රයෙන්; නකාරස්‍ය, නකාරයට; ඤකාරඃ, ඤකාරය වේ.

b. ජඤෝඃ. (සංයොග වූ) ජකාර ඤකාර දෙකට; ඤඃ, "ඤ" යන්න වේ. ජකාර ඤකාර සංඥොගෙ, ජකාර ඤකාර සංයොග යෙහි; ඤඃ ඉති, "ඤ" යන; අක්ෂරං භවති, අක්ෂරය වේ. "රාඤඃ" යනු විතීයාබහුවචනයි. "රාඤ රාජභ්‍යාම්" යනු තෘතීයා එකවිවචනයි; යොගානාම්, සූත්‍රයන්ගේ; සම්බන්ධඃ, සම්බන්ධය; උභයතඃ, අවයවවයෙක්හි වේ. (එනම්) ලොපශි පුනර්න සඝිඃ ඉති, "ලොපශිපුනර්නසඝිඃ" යන; නියමාත්, නියමය හෙයින්; අද්ඝි ඉති, "අදඝි" යන සූත්‍රයෙන්; ආඛම්, ආගම බව; න, නොවේ; "රාජභිඃ" යනු තෘතීයාබහුවචනයි. "රාඤෙ—රාඤම්" යනු චතුර්ථී පවම් ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචනයි; "රඤි" යනු සප්තමී එකවචනයි. වෙඩ්ඩ්‍යාඃ ඉති, "වෙඩ්ඩ්‍යාඃ" යන සූත්‍රයෙන්

a. එවං යඤ්වනාත්මන් සුධඊන් ප්‍රභෘතයඃ-ඝඤ්වා යඤ්වා නෞ යඤ්වානඃ, යඤ්වානම් යඤ්වානෞ "අමවයුකනාදි"නි විශෙෂණාදලෙලාපො නාසති; යඤ්වනඃ, යඤ්වනා යඤ්වභ්‍යාම් යඤ්වභිඃ, යඤ්වනෙ යඤ්වභ්‍යාම් යඤ්වභ්‍යඃ, යඤ්වනඃ ඉත්‍යාදි, හෙයඤ්වන් හෙයඤ්වානෞ හෙයඤ්වානඃ, ආත්මාආත්මානෞ ආත්මානඃ, ආත්මානම් ආත්මානෞ ආත්මානඃ, ආත්මනා ආත්මභ්‍යාම් ආත්මභිඃ, ඉත්‍යාදි. හෙ ආත්මන් හෙ ආත්මානෞ හෙ ආත්මානඃ, සුධඊ සුධඊණෞ සුධඊණඃ, සුධඊණම් සුධඊණෞ සුධඊණඃ, සුධඊණා සුධඊභ්‍යාම් සුධඊභිඃ, ඉත්‍යාදි; හෙසුධඊන් හෙසුධඊණෞ හෙසුධඊණඃ. යවන් සුවන් මඝවන් ශබ්දානාං පඤ්ච රාජන් ශබ්දවත් ප්‍රක්‍රියා. ශවා ශවානෞ ශවානඃ, ශවානම් ශවානෞ :- ශසාදෙව තු විශෙෂඃ.

උපධාලොප විකල්පපක්ෂයෙහි; රාජනි, "රාජනිඃ" යනු වේ. "රාඥෙඃ රාජසු" යනු විවචනබහුවචන යි; අධෙෞ ඉති, "අධෙෞ" කියා හෙවත් ඩියංඥය පරකල්හි නොවේ යයි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කී මෙන්; හෙරාජන්, "හෙරාජන්" යනු වේ. "හෙරාජන් හෙරාජානෞ හෙරාජානඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි.

"රාජභ්‍යාම්" යන පදසිද්ධියෙහි "රාජන්" ශබ්දසථානයකාරය "ලොපශ්" ශබ්දයෙන් ලොප් වූ පසු "ලොපශි පුනර්න සඤ්ඃ" යන නියමයෙන් "අද්ඝි" යන සූත්‍රයෙන් අකාරයට ආකාරය නො වේ. එහි "ලොපශිපුනර්නසඤ්ඃ" යන්නෙහි නියමය නම් ලොපශ් යන්නෙන් ලොපය පැමිණි තන්හි නැවත සඤ්ඥායෂ්‍යක් නොවේය යනු යි, එසේ ගතයුත්තේ ඒ නියමය සඤ්ඥධ්‍යායෙහි පමණක් සම්බන්ධ වීමෙනි, එබැවින් එය සඤ්ඥධ්‍යායෙහි පමණක් නොව මෙහි ද අන්විදියකින් සම්බන්ධ කටයුතු බැවි දක්වනු පිණිස "යොගානාම්" යනාදිය කිහු. මෙහි ඒ නියමය සම්බන්ධවීමේදී "සඤ්ඃ" යන්නෙන් තොරව "ලොපශිපුනර්න" කියා සම්බන්ධ වේ. එසේල්හි "ලොපශ්" යන්න ඇති තන්හි නැවත ෂායෂ්‍යානන්තරයක් නොවේ. යන අර්ථය ගතයුතු වේ. එබැවින් ලොපශ් යන්නෙන් නකාර ලොපය කළ මෙහි "අද්ඝිඃ" යන සූත්‍රවිධියෙන් නොපැමිණේ.

a. යජ්වන්නාත්මන්සුධඊන්ප්‍රභෘතයඃ, "යජ්වන් ආත්මන් සුධඊන්" ඉතු මොවුන් ආදිකොට ඇත්තාහු ද; එවම්,

172. ශවාදෙඃ. (ශවාදස 6, 1;)

a. ශවාදෙඕකාර උඛං ප්‍රාපෙනොති ශසාදෞ සඛරෙ පරෙ ඊපි ඊකාරෙ ච. (තඩිතෙ සඛරෙ තු න භවති, අත්‍ර නිශාමකං

මෙසේ සි. "යජ්වා යජ්වානෞ යජ්වානඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවව න සි; "යජ්වානම් යජ්වානෞ" යනු විතීයා එකවිවවන සි; අමව යුක්තාදිති, "අම්වයුක්තාත්" කියා; හෙවත් මකාරවකාර සංයොගයා කෙරෙන් නොවේ යසි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කීමෙන්; අලෙලොපඃ, අකාරලොපයෙක්; නාසති, නැත්තේය; "යජ්වනඃ" යනු විතීයා බහුවවන සි. "යජ්වනා—යජ්වභ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්පි එකවිබහුවවන සි. "යජ්වනඃ" යනු පඤ්චමීඑකවවන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙයජ්වන් හෙයජ්වානෞ හෙයජ්වානඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවවන සි; ("යජ්වන්" ශබ්දයෙන් යාගය කියත්.) "ආතමා-ආතමභිඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවවන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ; "හෙආතමන් හෙආතමානෞ හෙආතමානඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවවන සි; ("ආතමන්" ශබ්දයෙන් ආතමය කියත්.)"සුධමීා-සුධමීභිඃ"යනුප්‍රථමාවිතීයා තෘතීයා එකවිබහුවවනසි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ; "හෙසුධමීන් හෙසුධමීාණෞ හෙසුධමීාණඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවවන සි. ("සුධමීන්" ශබ්දයෙන් යහපත් ධම් ඇත්තෙකු කියත්.) පචසු, සාදිවිභක්තිපස පරකල්හි; ශවන් යුවන් මඝවන් ශබ්දානාම්, "ශවන් යුවන් මඝවන්" යන ශබ්දයන් ගේ; ප්‍රක්‍රියා, පදසිඞ්ක්‍රියාව; රාජන් ශබ්දවත්, රාජන් ශබ්දය මෙනි. "ශවා ශවානෞ ශවානඃ" යන ප්‍රථමාඑකවිබහුවවන සි; "ශවානම් ශවානෞ" ය්නු විතීයා එකවිවවන සි. ශසාදෞ තු, ශස්ආදිය පරකල්හි වනාහි; විශෙෂඃ, වෙනස වේ.

171. (උකාරාදෙශවිධිසූත්‍ර සි.) ශවාදෙඃ, ශවන්ශබ්දාදිය සම්බන්ධි (වකාරයට උකාරය වේ.)

a. ශසාදෞ, ශස්විභක්තිය ආදිකොට ඇත්නා වූ; සඛරෙපරෙ, සඛරයා පරකල්හි ද; ඊපි, ඊප්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊකාරෙ ච, ඊකාරය පරකල්හි ද; ශවාදෙඃ, ශවන්ශබ්දාදිය පිළිබඳ වූ; වකාරඃ, වකාරයනෙම; උඛං ප්‍රාප්නොති, උකාරත්වයට පැමිණේ. (තඩිතෙ සඛරෙ තු, තාඩිතසඛරයා පරකල්හි වනාහි; නාභවති,

පාණිනීයසූත්‍රම්- "ශ්වයුවමඝොනාමතඩිතෙ." තෙන "මාඝවනං භවති) * **ශුනඃ ශ්වභ්‍යාම් ශ්වභ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි; හෙ ශ්වන් හෙශ්වානෞ හෙශ්වානඃ. යුවා යුවානෞ යුවානඃ, යුවානම් යුවානෞ, යුවන් ශබ්දස්‍ය තු වකාරස්‍යොකෘතෙ "සවණේ දීර්ඝඃ සහ"** (23: ප්‍ර: සූ:) **ශුනඃ ශුනා යුවභ්‍යාම් යුවභිඃ, ශුනෙ යුවභ්‍යාම් යුවභ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි; හෙයුවන් හෙයුවානෞ හෙයුවානඃ. මඝවා මඝවානෞ මඝවානඃ, මඝවානම් මඝවානෞ, මඝවන් ශබ්දස්‍ය වස්‍යොකෘතෙ "උඹ"** (25: ප්‍ර: සූ) **මඝොනඃ, මඝොනා මඝවභ්‍යාම් මඝවභිඃ, මඝොනෙ මඝවභ්‍යාම් මඝවභ්‍යඃ ඉත්‍යාදි, හෙ මඝවන් හෙ මඝවානෞ හෙ මඝවානඃ.**

නොවේ. අනු, මෙහි හෙවත් මේ තඞිතසඵරය පරතන්හි නොවන බව; පාණිනීයසූත්‍රම්, පාණිනීයසූත්‍රය; නියාමඤං, නියම කරන්නේ වේ. (එනම්) ශ්වයුවමඝොනාමතඩිතෙ, "ශ්වයුවමඝොනාමතඩිතෙ" † යනු සි. තෙන, එහෙයින්; මාඝවනං භවති, (තඞිතයෙහි) "මාඝවනම්" යනු වේ. "ශුනඃ" යනු ච්තීයා බහුවචන සි; "ශුනා-ශ්වභ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථි පඤ්චමී එකච්බහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ; හෙශ්වන් හෙශ්වානෞ හෙශ්වානඃ" යනු සම්බොධන එකච්බහුවචන සි; ("ශ්වන්" ශබ්දයෙන් ශුනඤයෙක් යන අර්ථ කියත්.) "යුවා යුවානෞ" යනු ච්තීයා එකච්වචන සි; යුවන් ශබ්දස්‍ය, යුවන් ශබ්දය සම්බන්ධ වූ; වකාරස්‍ය තු, වකාරයට වනාහි; උකෘතෙ, උකාරබව කළාල්හි; "සවණේ දීර්ඝඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් දීර්ඝ වේ; "ශුනා-යුවභ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථි එකච්බහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙ යුවන් හෙයුවානෞ හෙ යුවානඃ" යනු සම්බොධන එකච්බහුවචන සි; ("යුවන්" ශබ්දයෙන් තරුණයෙක් යන අර්ථ කියත්.) "මඝවා මඝවානෞ මඝවානඃ" යනු ප්‍රථමා එකච්බහුවචන සි; "මඝවානම් මඝවානෞ" යනු ච්තීයා එකාවචන සි. මඝවන් ශබ්දස්‍ය, මඝවන් ශබ්දයාගේ; වස්‍ය, වකාරයට; උකෘතෙ, උකාරබව කළ කල්හි; "උඹ" යන සූත්‍රයෙන් ඔකාරය වේ; "මඝොනඃ" යනු ච්තීයා බහුවචන සි; "මඝොනා-මඝ

---

* සම්හර පොත්වල මෙහි "තඞිතෙ" යන්නක් ද දක්නා ලැබේ. නමුත් "තඞිතෙ සවරෙතු" යනාදිය විද්‍යමාන බැවින් එය යුක්ති යුක්ත නොවේ.

† "ශ්වයුවමඝොනාම්, ශ්වන්යුවන් මඝවන් ශබ්දයන්ගේ (වකාරයට සම්ප්‍රසාරණ සංඥ වේ; අතඞිතෙ, තඞිතයෙහි නොවේ" යනු මෙහි අර්ථ සි.

අ. (''මඝවා බහුලම්'' මඝවන් ශබ්දස්‍ය වා තෘ ඉත්‍යාදෙශෝ ස්‍යාත්. සෘකාරෙ ත්‍රිත්කායෂ්වපීඃ, බහුලග්‍රහණාත්සඒ විධයෝ ව්‍යභිවරන්ති, ''ත්‍රිතොනුම්'' මඝවාන් මඝවතෝනා මඝවතඃ, මඝවතෝඃ මඝවතඃ, මඝවතා මඝවද්භ්‍යාම් මඝවද්භිඃ, මඝවතෙ මඝවද්භ්‍යාම් මඝවද්භ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි; හෙමඝවක හෙමඝවතෝනා හෙමඝවතඃ) * ''ස කිල සංයුගමූර්ධනි සහායතාං මඝවතඃ ප්‍රතිපද්‍ය මහාරථඃ'' ඉති ප්‍රයොගදර්ශනාත්.

වභ්‍යඃ'' යනු තෘතීයා චතුර්ථි එකත්බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ''හෙමඝවන් හෙ මඝවානෝ හෙමඝවානඃ'' යනු සම්බොධන එකත්බහුවචන යි; (''මඝවන්'' ශබ්දයෙන් ශක්‍රයා යන අර්ථ කියත්.)

මේ ''ශ්වාදෙඃ'' යන සූත්‍රයට ''වසොර්ලඃ'' යන සූත්‍රයෙන් ''වඃ'' යනු අනුවර්තන යි. මෙහි ''වඃ'' යන්නෙන් වකාරයෙන්යුත් අකාරය යන අර්ථය ගණුලැබේ. එබැවින් මෙහි වකාර සහිත අකාරයට උකාරාදෙශ යි.

අ. බහුලම්, බහුලවශයෙන්; මඝවා, ''මඝවන්'' ශබ්දයට තෘ ආදෙශ වේ. මඝවන්ශබ්දස්‍ය, මඝවන්ශබ්දයට; වා, විකල්පයෙන්; තෘඉති, ''තෘ'' යන; අනන්තාදෙශඃ ස්‍යාත්, අනන්තාදෙශය වන්නේය; යෘකාරඃ, (අනුබන්ධ) යෘකාරය; ත්‍රිත්කායෂ්වපීඃ, ත්‍රිත්කායෂ්වය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. බහුලග්‍රහණාත්, බහුලග්‍රහණයෙන්; සඒ විධයඃ, සියලුවිධිහු; ව්‍යභිවරන්ති, ව්‍යභිචාරීහුවෙත් හෙවත් අනියමවෙත්; ''ත්‍රිතොනුම්'' යන සූත්‍රයෙන් නුම් ආගම වේ. ''මඝවාන්-මඝවද්භ්‍යඃ'' යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා චතුර්ථි එකත්බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ''හෙමඝවන් හෙමඝවතඃ'' යනු සම්බොධන එකත්බහුවචන යි. සඃ මහාරථඃ කිල, ඒ මහාරථරජතෙම වනාහි; සංයුගමූර්ධනි, යුද්ධමස්තකයෙහි; මඝවතඃ, ශක්‍රයාගේ; සහායතාං, යහලුබවට; ප්‍රතිපද්‍ය, පැමිණ; ඉති, මෙසේ; ප්‍රයොගදර්ශනාත්, ප්‍රයොග දැක්මෙනි.

''මඝවාබහුලම්'' යනු පාණිනීය සූත්‍රයෙකි, ''මඝවන්'' ශබ්දයෙන් නිපන් තකාරාන්තරූප ද භාෂාවෙහි සමහර තන්හි දක්නා ලද බැවින් තෘ ආදෙශකොට තකාරාන්ත කිරීම පිණිස

---

* මේ ''මඝවා බහුලම්'' යන සූත්‍රය හා තද්වෘත්තාර්ථදර්ශන පාණිනීයසූත්‍රයත් සඳහන් වෙත්.

a. (“අඒණඅන්‍ත්‍රඅවනඤඃ”- නඤ්වජීඅස්‍යාඒණඅන්‍තඅ ඉත්‍ය නන්‍තාදෙශඃ ස්‍යාදසෞ විහකෙතෞ පරතඃ. අඒඃ අඒනෙතෞ අඒනන්‍තඃ, අඒනන්‍තම් අඒනෙතෞ අඒනඃ, අඒනාඃ අඒද්භ්‍යාම් අඒද්භිඃ, අඒනෙ අඒද්භ්‍යාම් අඒද්භ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි; හෙඅඒන් හෙ අඒනෙතෞ හෙඅඒනන්‍තඃ. නඤ්වජීඅෙතීති කිම්? අනඒඃ අන ඒඃණෞ අනඒඃණඃ, අනඒඃණම් අනඒඃණෞ අනඒණඃ, අන ඒණාඃ අනඒද්භ්‍යාම් අනඒද්භිඃ, අනඒසු ඉත්‍යාදි.) * නකාරඅන්ත ස්‍යාපි පඨින් ශබ්දස්‍ය භෙදඃ.

172. ඉතොත් පවසු. (ඉනඃ 6; 1, අත් 1, 1; පවසු 7, 3;)

එය මෙහි ද ඇතුළත් කරණ ලදී. නකාරාන්තරූප කවිප්‍රයොග යන්හි ද ඇතිබැව් දක්වනු පිණිස “සකිල” යනාදි රඝුවංශ මහා කාව්‍යයෙහි ශ්ලොකපාදය ද නිදර්ශිත සි. “මඝවන්-මඝවත්”සි ශබ්දවයක් ම විද්‍යමාන බැව් සමහරු කිහු.

a. (අසෞ, සිවිභක්ති වර්ජිතයා පරකල්හි; අනඤඃ, “නඤ්” නිපාතවර්ජිත වූ; අඒණඃ, අඒන් ශබ්දයාගේ අන්තයට; තෘ, තෘ ආදෙශ වේ. අසෞ විහකෙතෞ පරතඃ, සිවර්ජිත විභක්ති පර කල්හි; නඤ්වජීඅස්‍ය, නඤ්නිපාතරහිත වූ; අඒණඃ, අඒන්ශබ්ද යට; තෘ ඉති, “තෘ” යන; අන්‍තාදෙශඃ ස්‍යාත්, අන්‍තාදෙශය වන්නේය. “අඒඃ—අඒද්භ්‍යඃ” යනු ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා චතුර්ථි එකවිබහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. “හෙඅඒන් හෙ අඒනෙතෞ හෙඅඒනන්‍තඃ” යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි. නඤ්වජීඅස්‍ය ඉති, නඤ්නිපාතය තොරකොට අන්තහුටය යනු; කිම්, කිම; “අනඒඃ” යනාදියෙහි තෘආදෙශ නැති හෙයිනි. එහෙයින් “අනඒඃ අනඒභිඃ” යනු “නඤ්” නිපාත යුකත “අනඒන්” ශබ්ද ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචන සි; “අන ඒසු” යනු සප්තමී බහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. නකා රාන්තස්‍ය අපි, නකාරාන්ත වූ ද; පඨින්ශබ්දස්‍ය, පඨින් ශබ්දයා ගේ; භෙදඃ, රූපභෙදය වේ.

172. (අකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) පවසු, සිආදිවිභක්ති සප පර කල්හි; ඉතඃ, (පඨින්ශබ්දාදීන්ගේ) ඉකාරයට; අත්, අකාරාදෙශ වේ.

---

* මේ සූත්‍රවෘත්‍යාදිය පාණිනිය වේ.

a. **පඤ්චම්‍යාදිම්හි පරෙම්හි පඨ්‍යාදීනාමිකාරස්සාකාරෙ භවති.**

173. ථොනුට්. (ථඃ 6, 1; නුට් 1, 1;)

b. **පඨ්‍යාදීනාං ථකාරස්ස නුඩාගමෙ භවති පඤ්ච ම්‍යාදිම්හි පරෙම්හි. "පඤ්ච ම්හි" ඉති සම්‍යක :-**

174. ආ සෞ. (ආ 1, 1; සෞ 7, 1;)

c. **පඨ්‍යාදීනාං වෙරන්තං භවති සෞ පරෙ. පඤ්චඃ "නොපධාඃ"** (152: ප්‍රඃ සූ) **පඤ්චානෞ පඤ්චානඃ, පඤ්චානම් පඤ්චානෞ :-**

175. පඨ්‍යාං ටෙඃ. (පඨ්‍යාම් 6, 3; ටෙඃ 6, 1;)

---

a. ම්‍යාදිම්හි පඤ්ච පරෙම්හි, සිආදිවිභක්තිපඤ්ච පරකල්හි; පඨ්‍යාදීනාම්, "පථින්" ශබ්දාදින්ගේ; ඉකාරස්ස, ඉකාරයට; අකාරඃ භවති, අකාරය වේ. (ඉකාරයට අකාරය වූකල්හි "පථන්" කියා වේ.)

173. (නුට්ආගමවිධි සූත්‍ර යි.) ථඃ, (පථින් ශබ්දාදින්ගේ) ථකාර යට; නුට්, (පඤ්චවිභක්තින් පරකල්හි) නුට් ආගම වේ.

b. ම්‍යාදිම්හි, සිවිභක්තිය ආදියොට ඇත්තා වූ; පඤ්ච පරෙම්හි, විභක්ති පඤ පරකල්හි; පඨ්‍යාදීනාම්, පථින්ශබ්දාදින්ගේ; ථකාරස්ස, ථකාරයට; නුඩාගමඃ භවති, නුට් ආගම වේ. පඤ්ච ම්හි ඉති, "පඤ්ච ම්හි" කියා; සිද්ධෙ, සිටිකල්හි; (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පද සිඬිය වේ.)

174. (අකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) සෞ, සිවිභක්තිය පරකල්හි; ආ, (පථින්ශබ්දාදින්ගේ විසංඥයට) ආකාරය වේ.

c. සෞ පරෙ, සිවිභක්තිය පරකල්හි; පඨ්‍යාදීනාම්, පථින් ශබ්දාදින්ගේ; ටෙඃ, විසංඥයට; ආන්තං භවති, ආකාරබව වේ. "පඤ්චඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචන යි. "නොපධාඃ" යන සූත්‍රයෙන් දීඝ වේ. "පඤ්චානෞ පඤ්චානඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිවචන බහුවචන යි; "පඤ්චානම් පඤ්චානෞ" යනු ෂෂ්ඨියා එකවචන යි.

175. (ටිලොපවිධි සූත්‍ර යි.) පඨ්‍යාම්, "පථින්" ශබ්දාදිය සම්බන්ධ වූ; ටෙඃ, විසංඥයට (ශසාදිසවර පරකල්හි ලොප් වේ.)

a. පථ්‍යාදීනාං ටෙලෝපෝ භවති ශසාඅදඈ සඛරෙ පරෙ ජ්ඣි ජ්ඣාරෙ ච (නඛිනෙ) පථඃ, පථා පථිභ්‍යාම් පථිභිඃ, පථෙ පථිභ්‍යාම් පථිභ්‍යඃ, පථඃ පථිභ්‍යාම් පථිභ්‍යඃ, පථඃ පථෝඃ පථාඞ්, පථි පථෝඃ, නලෝපඃ "ඣිලාත්සඃ ඝඃ" (93: ප්‍ර: සූ:) පථිෂු, හෙපන්ථාඃ හෙපන්ථානෝ හෙපන්ථානඃ, එවං මථින් ඝෘහුක්ෂින් ප්‍රහෘතයඃ, මන්ථාඃ මන්ථානෝ මන්ථානඃ. ඝෘහුක්ෂාඃ ඝෘහුක්ෂාණෝ ඝෘහුක්ෂාණඃ, ඉත්‍යාදි. දණ්ඩින්ශබ්දස්‍ය භෙදඃ :-

176. ඉනාං ශෞ සෞ. (ඉනාම් 6, 3; ෂෞ 7, 1; සෞ 7, 1;)

b. ඉන් හන් සුඹන් අඇමන් ඉන්‍යෙනෙෂාං ශෞ සෞ වාඛෞ පරෙ උපධායා දීඝඃ භවති. ඝිලොපනලොපෞ;

---

a. ශසාදෙඹ, ශස්විභක්තිය ආදිකොට ඇත්තා වූ; සඛරෙපරෙ, සඛරයා පරකල්හි ද; (නඛිනෙ, නඛිතයා පරකල්හි ද), ඣ්ජි, ඣ්ජ් ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඣ්ඣාරෙ ච, ඣ්ඣාරය පරකල්හි ද; පථ්‍යාදීනාම්, පථින්ශබ්දාදීන්ගේ; ටෙඃ, විසංඥයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ; "පථඃ" යනු ත්‍රිතීයා බහුවචන යි; "පථා—පථාම්" යනු තෘතීයා චතුර්ථි පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචන යි; "පථි පථෝඃ" යනු සප්තමී එකවිවචන යි; නලොපඃ, නකාර ලොපය වේ. "ඣිලාත්සඃ ඝඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍ය ෂකාරය වේ. "පථිෂු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙපන්ථාඃ හෙපන්ථානෝ හෙපන්ථානඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි; ("පථින්" ශබ්දයෙන් මාඝීය කියත්.) මථින් ඝෘහුක්ෂින් ප්‍රහෘතයඃ, "මථින් ඝෘහුක්ෂින්" ශබ්දාදීන්‍ර ද; එවම්, මෙසේ යි; "මන්ථාඃ මන්ථොනෝ මන්ථානඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචන යි; ("මථින්" ශබ්දයෙන් මන්ථන දණ්ඩ කියත්.) "ඝෘහුක්ෂාඃ ඝෘහුක්ෂාණෝ ඝෘහුක්ෂාණඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("ඝෘහුක්ෂින්" ශබ්දයෙන් ඉන්ද්‍රයා කියත්.) දණ්ඩින් ශබ්දස්‍ය, දණ්ඩින්ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූපභෙදය කියනු ලැබේ.

176. (උපධාදීඝ්විධි සූත්‍ර යි.) ශෞ, ශිඅාදෙශය පරකල්හි ද; සෞ, සිවිභක්තිය පරකල්හි ද; ඉනාම්, ඉන් භාගාන්තශබ්දාදීන්ගේ (උපධාසංඥයට දිඝ් වේ.)

b. ශෞ, ශිඅාදෙශය පරකල්හි ද; අඛෞ, ඩිසංඥය තොර කොට ඇත්තා වූ; සෞ ච, සිවිභක්තිය පරකල්හි ද; ඉන්, ඉන් භාගාන්තශබ්දය; හන්, හන්ශබ්දය; පූෂන්, පූෂන්ශබ්දය; අඇමන් ඉති, අඇමන්ශබ්දය යන; එතෙෂාම්, මොවුන්ගේ; උපධායාඃ,

දණ්ඩි දණ්ඩිනෞ දණ්ඩිනඃ, දණ්ඩිනම් දණ්ඩිනෞ දණ්ඩිනඃ, දණ්ඩිනා දණ්ඩිභ්‍යාම් දණ්ඩිභිඃ, දණ්ඩිනෙ දණ්ඩිභ්‍යාම් දණ්ඩිභ්‍යඃ, දණ්ඩිෂු, ඉත්‍යාදි. හෙදණ්ඩින් හෙදණ්ඩිනෞ හෙදණ්ඩිනඃ. බ්‍රහ්මහා බ්‍රහ්මහණෞ බ්‍රහ්මහණඃ, බ්‍රහ්මහණම් බ්‍රහ්මහණෞ, ශසාදෘවල්ලොපඃ.

177. හනෝ සෞ. (හනඃ 6, 1; ස් 1, 1; නෙ 7, 1;)

b. හනෙනඞ්ගොඛීඤාරස්‍ය ඝඨං භවති අව්‍යවධානෙ නකාරෙ පරෙ ව්‍යවධානෙ ඤිති ණිති ච පරෙ. ඝඃයොගෙ ණඨනිඝෙධාඊඃ.

උපධාසංඥයට; දීඝිඃ භවති, දීඝී වේ. සිලොපනලොපෙෆ, සිවිභක්තිලොපය නකාරලොපය යන දෙක වෙත්; "දණ්ඩී—දණ්ඩිභ්‍යඃ' යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා චතුර්ථී එකවිබහුවචන සි. "දණ්ඩිෂු" යනු සප්තමී බහුවචන සි; ඉත්‍යාදි. මේ ආදිය වේ. "හෙදණ්ඩින් හෙදණ්ඩිනෞ හෙදණ්ඩිනඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි. ("දණ්ඩින්" ශබ්දයෙන් දඬුගත් පුරුෂයෙක් යන අර්ථ කියත්.) "බ්‍රහ්මහා බ්‍රහ්මහණෞ බ්‍රහ්මහණඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහුවචන සි. "බ්‍රහ්මහණම් බ්‍රහ්මහණෞ" යනු විතීයා එකවිවචන සි. ශසාදෙෆ, ශස් ආදි සවර පරකල්හි; අල්ලොපඃ, අකාරලොපය වේ.

මේ "ඉන්" භාගානන්ත ශබ්දයීන්ට ද නකාරානන්ත බැවින් "නොප ධායඃ" යන සූත්‍රයෙන් දීඝිය පැමිණෙත් ම "ඔෆ" විභක්තියාදිය හැර "සි" විභක්තිය හා "ශි" ආදෙශය පරකල්හි පමණක් මේ ශබ්දයන්ට දීඝිය වේයයි නියමය පිණිස මේ සූත්‍රය හදුරණ ලදී.

177. (ඝකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) නෙ, නකාරය ද (ඤකාර ණකාර ඉත්කොට ඇති ප්‍රත්‍යය ද පරකල්හි); හනඃ, හන්ධාතු හුගේ හකාරයට; ස්, "ඝ්" යන්න වේ.

a. නකාරෙ පරෙ, නකාරය පරකල්හි; අව්‍යවධානෙ, අව්‍යවහිත තන්හි ද; ඤිති, ඤකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් හෝ; ණිති ච පරෙ, ණකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් පරකල්හි; ව්‍යවධානෙ ච, ව්‍යවහිතතන්හි ද; හනෙනඃ ධාතොඃ, හන්ධාතුහුගේ; හකාරස්‍ය, හකාරයට; ඝඨං භවති, ඝකාර බව වේ. ඝඃ යොගඃ, ඝකාරසංයොගය; ණඨනිඝෙධාඊඃ, මූර්ධන්‍ය ණකාර

a. "හනෙතරත්පූර්ව්වස්‍ය"-හනෙතරඝාරපූර්ව්වස්‍යෛව ණත්වං ස්‍යාත්නනාන්‍යස්‍ය. බ්‍රහ්මඝ්නඃ, බ්‍රහ්මඝ්නා බ්‍රහ්මහත්‍යාම් බ්‍රහ්ම හත්‍යාඃ, බ්‍රහ්මඝ්නෙ බ්‍රහ්මහත්‍යාම් බ්‍රහ්මහත්‍යඃ, බ්‍රහ්මඝ්නඃ බ්‍රහ්ම හත්‍යාම් බ්‍රහ්මහත්‍යඃ, බ්‍රහ්මඝ්නඃ බ්‍රහ්මඝ්නොඃ බ්‍රහ්මඝ්නාම්, බ්‍රහ්මඝ්නි-බ්‍රහ්මහණි බ්‍රහ්මඝ්නොඃ බ්‍රහ්මහසු, හෙබ්‍රහ්මහන් හෙබ්‍රහ්මහණෞ හෙබ්‍රහ්මහණඃ.

b. පූෂා පූෂණෞ පූෂණඃ, පූෂණම් පූෂණෞ පූෂ්ණඃ, පූෂ්ණා පූෂභ්‍යාම් පූෂභිඃ, පූෂ්ණෙ පූෂභ්‍යාම් පූෂභ්‍යඃ, පූෂ්ණඃ පූෂ භ්‍යාම් පූෂභ්‍යඃ, පූෂ්ණඃ පූෂ්ණොඃ පූෂ්ණාම්, පූෂණි-පූෂණි

භාවයාගේ වැළැක්ම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. (වක්‍ෂ්‍යමාණවූ "බ්‍රහ්මඝ්නඃ" යනාදියෙහි "බ්‍රහ්මහන්" ශබ්දයෙහි හකාරසථ අකාරය ලොප්වූ පසු නකාරය පරනිමිත්තෙනන් අන්‍යවර්ණියකින් අව්‍යවහිතව ඒලහම ආදියෙහි සිටි "හ්" යන්නට මේ සූත්‍රයෙන් "ඝ්" යන්න වේ. "ඝාතයති ඝාතඃ" යනාදියෙහි ඝකාර ණකාර ඉත් ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි අන්‍ය වර්ණයන්ගෙන් ව්‍යවහිතවූවත් ඝකාරය වේ.)

a. (හනෙතඃ, "හන්" ධාතුහුගේ; අත්පූර්ව්වස්‍ය, අකාරය පූර්ව කොට ඇති (දන්ත්‍ය නකාරයට මූර්ධන්‍ය ණකාරය වේ.) හනෙතඃ, හන්ධාතුහුගේ; අත්පූර්ව්වස්‍ය එව, අකාරය පූර්වකොට ඇත්තා වූ (නකාරයටම;) ණත්වං ස්‍යාත්, ණකාරබව වන්නේය. අන්‍යස්‍ය, අනිඝක්හට; න, නොවන්නේය. "බ්‍රහ්මඝ්නඃ" යනු ත්‍රිතීයා බහු වචනයි. "බ්‍රහ්මඝ්නා—හෙබ්‍රහ්මහණඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චම් ෂෂ්ඨී සප්තමී සම්බොධන එකව්බහුවචනයි; "බ්‍රහ්මහන්" ශබ්ද යෙන් බ්‍රාහ්මණන්‍යාශ්‍රයෙකු කියත්.)

"බ්‍රහ්මඝ්නඃ" යනාදියෙහි නකාරයට මූර්ධන්‍ය ණකාරය වීමට නිමිති ඇතත් ඒ වැළැක්වීමට මේ සූත්‍රය කියන්නාදි "හන්" ධාතු වෙහි නකාරය මූර්ධන්‍ය වන්නේ ඒ නකාරයට පෙර අඝන්ත ඇති තන්හි පමණෙකි. මෙහි නයන්නෙන් පෙර "ඝ" යන් නයි.

b. "පූෂා—පූෂණාම්" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චම් ෂෂ්ඨී එකව්බහුවචනයි; "පූෂණි—පූෂණ" යනු සප්තමී එකවචන යි. ඩෙඃ, ඞිව්භක්තිය පරකල්හ; වා, විකල්පයෙන්; ලොපඃ

---

* මේ "හනෙතරත්පූර්ව්වස්‍ය" යනාදිය පාණිනීය වේ.

"ඬෟ විලොපො වෙති කෙවිත්" පූර්ව පුෂ්ණෝඃ පූෂසු, හෙ පූෂන් හෙපූෂණෟ හෙපූෂණඃ. අයීමා අයීමණෟ අයීමණඃ, අයීමණම් අයීමණෟ අයීමණඃ, අයීමණා අයීමභ්‍යාම් අයීමභිඃ, ඉත්‍යාදි, හෙඅයීමන් හෙඅයීමණෟ හෙඅයීමණඃ. සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දඃ පඞ්ච්ත්‍රභෘතයෝ බහුවචනාන්තා සත්‍රිසු සරූපාඃ. පඞ්ච් ජස් ඉති සථිතෙඃ-

178. ජශඃසොර්ලුක්. (ජශඃසෝඃ 6, 2; ලුක් 1, 1;)

a. ඣකාරනඣකාරාන්තසඞ්ඛ්‍යායාඃ පරයොර්ජීඃශොර්ලුග් භවති.

b. "ලුකි න තන්නිමිත්තම්" නෙන "නොපධායාඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) ඉති දීර්ඝත්වං න, පඞ්ච පඞ්ච පඞ්භිඃ පඞ්භ්‍යඃ පඞ්භ්‍යඃ.

ඉති, විසංඥලොපය වේයයි; කෙවිත්, කිසිවෙක් කියත්. "පූර්ව" යනු විසංඥලොපයවූ පඤමයෙහි සප්තමී එකවචනයි; "පුෂණෝඃ පූෂසු" යනු ඒවචන බහුවචනයි; "හෙපූෂන් හෙපූෂණෟ හෙපූෂණඃ" යනු සමෙඛාධන එකවිබහුවචනයි; ("පූෂන්" ශබ්දයෙන් සූයඞ්යා කියත්.) "අයීමා—අයීමභිඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා එකවි බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙඅයීමන් හෙඅයීමණෟ හෙඅයීමණඃ" යනු සමෙඛාධන එකවිබහුවචනයි; (අයීමන් ශබ්දයෙන් සූයඞ්යා කියත්. පඞ්ච් ප්‍රභෘතයඃ, පඞ්ච් ශබ්දය ආදිකොට ඇත්තාවූ; සඞ්ඛ්‍යාශබ්දඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයෝ; බහුවචනාන්තාඃ, බහුවචනාන්ත වෙත්; ත්‍රිෂු, ලිඞ්ගත්‍රයෙහි; සරූපාඃ, සමාන රූප ඇත්තෝ වෙත්; පඞ්චජස්ඉති, "පඞ්ච් ජස්" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි:-

178. (ලුග්විධිසූත්‍රයි.) ජස් ශසොඃ, ජස් ශස් විහකති දෙකට; ලුක්, "ලුක්" යන්නෙන් ලොප් වේ.

a. ඣකාරනඣකාරාන්තසඞ්ඛ්‍යායාඃ, ඣකාර නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දයා කෙරෙන්; පරයොඃ, පර වූ; ජස්ශසොඃ, ජස්ශස්විහකති දෙකට; ලුක්භවති, (ලුක්යන්නෙන්) ලොප් වේ.

b. "ලුකි න තන්නිමිත්තම්" යන සූත්‍රයෙන් "ලුක්" යන්නෙන් ලොප්කළ කල්හි ඒ නිමිත්තකොට ඇති කාර්‍යය ප්‍රතිෂිඛයි. නෙන, එහෙයින්, නොපධායාඃ ඉති, "නොපධායාඃ"යන සූත්‍රයෙන්; දීර්ඝත්වම්, දීර්ඝභාවය; න, නොවේ. "පඞ්ච පඞ්ච" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා බහුවචනයි; "පඞ්භිඃ" යනු තෘතීයා බහුවචනයි; "පඞ්භ්‍යඃ පඞ්භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී පඤමී බහුවචනයි.

179. ඡණඃ. (ෂණඃ 5, 1;)

a. ෂකාර නකාරාන්තසඞ්ඛ්‍යායාඃ පරස්‍යාමෝ නුඩාගමෝ භවති. "නොපධායාඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) "නාමෙනා නෝ ලෝප ශඩෛ" පඤ්චානාම් පඤ්ච. එවං සප්තන් නවන් දශන් ප්‍රභෘතයඃ, අෂ්ටන්ශබ්දස්‍ය භෙදඃ:-

180. අෂ්ටනෝ ඩෛ වා.

(අෂ්ටනඃ 5, 5; ඩෛ 1, 1; වා 1, 1;)

b. අෂ්ටන්ශබ්දාත් පරයොර්ජ්ස්ශසොර් ඩෛ භවති, ඞිඩා විවිලොපඃ. අෂ්ටෞ-අෂ්ට අෂ්ටෞ-අෂ්ට.

181. වාසු. (වා 1, 1; ආ 1, 1; ආසු 7, 3;)

---

179. (නුට් ආගමවිධි සූත්‍රයි.) ෂණඃ, ෂකාර නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දයා කෙරෙන් පර (ආම් විභක්තියට නුට් ආගම වේ.)

a. ෂකාරනකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යායාඃ පරස්‍ය, ෂකාරාන්ත නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ආමඃ, ආම්විභක්තියට; නුඩාගමඃ භවති, නුට් ආගම වේ. "නොපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් දීර්ඝ වේ. "නාම්නෝ" යනාදි සූත්‍රයෙන් නකාරලොපය වේ. "පඤ්චානාම්" යනු ෂඊ බහුවචනයි; "පඤ්චසු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; (පඤ්ච ශබ්දයෙන් පඟ යන අර්ථ කියත්) සප්තන් නවන් දශන් ප්‍රභෘතයඃ, සප්තන් නවන් දශන් යනාදීහු ද; එවම්, මෙසේයි. අෂ්ටන්ශබ්දස්‍ය, අෂ්ටන් ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූපභෙදය කියනුලැබේ.

180. (ඩෛ ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) අෂ්ටනඃ, අෂ්ටන්ශබ්දයා කෙරෙන් පර (ජස්ශස් දෙකට); වා, විකල්පයෙන්; ඩෛ, ඩෛ ආදෙශ වේ)

b. අෂ්ටන්ශබ්දාත් පරයොඃ, අෂ්ටන්ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ජස්ශසොඃ, ජස්ශස්විභක්තිදෙකට; වා, විකල්පයෙන්; ඩෛ භවති, ඩෛ ආදෙශ වේ; ඞිඩාත්, ඩයාරය ඉත්කොට ඇති බැවින්; ටිලොපඃ, ටිසංඥලොපය වේ. "අෂ්ටෞ-අෂ්ට" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා බහුවචනයි.

181. (ආකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ආසු, මේ තෘතීයාදි විභක්ති පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; ආ, ("අෂ්ටන්" ශබ්දයාගේ ටිසංඥයට) ආකාරය වේ.

a. අෂ්ටන්ශබ්දස්‍ය ආසු විභක්තිෂු පරාසු වා ටෙරාත්වං භවති. අෂ්ටභිඃ-අෂ්ටාභිඃ, අෂ්ටභ්‍යඃ-අෂ්ටාභ්‍යඃ, අෂ්ටභ්‍යඃ-අෂ්ටාභ්‍යඃ, අෂ්ටානාම්, අෂ්ටසු-අෂ්ටාසු.

b. ගෞණත්වෙපි ආත්වං ජශ්ශසෝර්ඩෞත්වං වෙත්‍යෙකෙ, ප්‍රියාෂ්ටා-ප්‍රියාෂ්ටාඃ ප්‍රියාෂ්ටානෞ-ප්‍රියාෂ්ටෞ ප්‍රියාෂ්ටානඃ-ප්‍රියාෂ්ටෞ-ප්‍රියාෂ්ටාඃ, ප්‍රියාෂ්ටානං-ප්‍රියාෂ්ටාම් ප්‍රියාෂ්ටානෞ-ප්‍රියාෂ්ටෞ ප්‍රියාෂ්ටනඃ-ප්‍රියාෂ්ටෞ-ප්‍රියාෂ්ටාන්, ප්‍රියාෂ්ටනා-ප්‍රියාෂ්ටා ප්‍රියාෂ්ටාභ්‍යාම්-ප්‍රියාෂ්ටභ්‍යාම් ප්‍රියාෂ්ටාභිඃ-ප්‍රියාෂ්ටභිඃ, ප්‍රියාෂ්ටෙනෙ-ප්‍රියාෂ්ටෙ ප්‍රියාෂ්ටාභ්‍යාං-ප්‍රියාෂ්ටභ්‍යාම් ප්‍රියාෂ්ටාභ්‍යඃ-ප්‍රියාෂ්ටභ්‍යඃ, ප්‍රියාෂ්ටනඃ-ප්‍රියාෂ්ටාඃ ප්‍රියාෂ්ටාභ්‍යාං-ප්‍රියාෂ්ටභ්‍යාම් ප්‍රියාෂ්ටාභ්‍යඃ-ප්‍රියාෂ්ටභ්‍යඃ, ප්‍රියාෂ්ටනඃ-ප්‍රියාෂ්ටාඃ ප්‍රියාෂ්ටෙනඃ-ප්‍රියාෂ්ටෙඃ ප්‍රියාෂ්ටෙනාං-ප්‍රියාෂ්ටාම් ප්‍රියාෂ්ටනි— ප්‍රියාෂ්ටනි—ප්‍රියාෂ්ටෙ ප්‍රියාෂ්ටෙනාඃ—ප්‍රියාෂ්ටෙඃ ප්‍රියාෂ්ටාසු-ප්‍රියෂ්ටසු; හෙප්‍රියාෂ්ටන්-හෙප්‍රියාෂ්ටාඃ හෙප්‍රියාෂ්ටානෞ-හෙප්‍රියාෂ්ටෞ හෙප්‍රියාෂ්ටානඃ හෙප්‍රියාෂ්ටෞ-හෙප්‍රියාෂ්ටඃ.

---

a. ආසු විභක්තිෂු පරාසු, මේ විභක්තිපරකාල්හි; අෂ්ටන්ශබ්දස්‍ය, අෂ්ටන්ශබ්දයාගේ; ටෙඃ, ටිසංඥයට; වා, විකල්පයෙන්; ආත්වම් භවති, ආකාරබව වේ. "අෂ්ටභිඃ-අෂ්ටාභිඃ-අෂ්ටසු අෂ්ටාසු" යනු තෘතීයාදි බහුවචන සි. ("අෂ්ටන්" ශබ්දයෙන් අට යන අර්ථ කියත්.)

b. ගෞණත්වෙ අපි, අප්‍රධානභාවයෙහි ද; ආත්වම්, ආකාර භාවය ද; ජශ්ශසෝඃ, ජස්ශස්විභක්තිදෙකට; ඩෞත්වම්, "ඩෞ" ආදෙශබව ද; වා ඉති, විකල්පයෙන් වේයයි; එකෙ, සමහරු කියත්. "ප්‍රියාෂ්ටා ප්‍රියාෂ්ටාඃ-හෙප්‍රියාෂ්ටානඃ-හෙප්‍රියාෂ්ටෙ හෙප්‍රියාෂ්ටාඃ" යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමාදි එකවිබහුවචනයි; ("ප්‍රියාෂ්ටන්" ශබ්දයෙන් ප්‍රියවූවන් අටදෙනෙක් අත්තෙකු කියත්.) මෙහි ඒ ඒ විභක්ති වචන රූප මින් පසු කියනුලබන ශෙලාඝායෙන් වෙන්කොට ගත හැකිවෙත්.)

අෂ්ටන්ශබ්දය තවත් ශබ්දයක් හා බහුව්‍රීහිසමාසාදිය වීමෙන් තත්සඛ්‍යාඒය අප්‍රධානවූ තන්හි ද පූර්‍වොක්ත ආකාරය හා ඩෞ ආදෙශය වේ. "ප්‍රියා අෂ්ටෞ යස්‍ය සඃ-ප්‍රියාෂ්ටා-ප්‍රියාෂ්ටඃ" යනු මෙහි සමාසයි, මෙහිදී ප්‍රියවූවන් අටදෙනෙක් ඇත්තෙක් යන අන්‍යාඒය ප්‍රධානබැවින් අෂ්ටන්ශබ්දයාගේ අඛ්‍යාඒය අප්‍රධානවේ.

a. ජසි ත්‍රීණ්‍යෙව රූපාණි ශසි ත්‍රීණ්‍යෙව වෛ පුනඃ, ඩාවපි ත්‍රීණි රූපාණි ශෙෂෙ වෛ වෛ ප්‍රියාෂ්ටනඃ.*

b. මකාරාදින ඉදම්ශබ්දඃ—

182. ඉදමොයං පුංසි. (ඉදමඃ 6, 1; අයම් 1, 1; පු·සි7, 1;)

c. ඉදම්ශබ්දස්‍ය පුංසි විෂයෙ අයමාදෙශො භවති සිසඞ්ඛ්‍යස්‍ය. අයම්.

d. ච්වවනාදෞ "ත්‍යදාදෙරෙටඃ" ඉති සඞ්ක්‍රාන්තාකාරඃ. ඉද ඔෞ ඉති සම්පතෙ:—

183. දස්‍ය මඃ. (දස්‍ය 6, 1; මඃ 1, 1;)

---

a. ජසි, ජස්විභක්තිවිෂයෙහි හෙවත් ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි; ප්‍රියාෂ්ටනඃ, ප්‍රියාෂ්ටන් ශබ්දයාගේ; ත්‍රීණි එව රූපාණි, රූප තුණක් ම වෙත්; පුනඃ, නැවත; වෛ, එකාන්තයෙන්; ශසි, ශස්විභක්තිවිෂයෙහි හෙවත් ද්විතීයා බහුවචනයෙහි; ත්‍රීණිඑව, තුණක් ම වෙත්; ඩෞ අපි, ඕවිභක්තිවිෂයෙහි ද හෙවත් සප්තමී එකාවචනයෙහි ද; ත්‍රීණි රූපාණි, රූප තුණක් වෙත්; ශෙෂෙ, සෙසුතන්හි; වෙ වෙ, දෙක දෙක වෙත්.

b. මකාරාන්තඃ, මකාරාන්තාවූ; ඉදම්ශබ්දඃ, ඉදම්ශබ්දය කියනු ලැබේ.

182. ("අයම්" ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) පුංසි, පුංලිඞ්ගයෙහි; ඉදමඃ, (සිසඞ්ඛ්‍යත) ඉදම්ශබ්දයට; අයම්, අයම් ආදෙශ වේ.

c. පුංසි විෂයෙ, පුංලිඞ්ගවිෂයෙහි; සිසඞ්ඛ්‍යස්‍ය, සිඞ්ඛ්‍යක්ති යෙන් යුක්තවූ; ඉදම්ශබ්දස්‍ය, ඉදම්ශබ්දයට; අයමාදෙශඃ භවති, "අයම්" යන ආදෙශය වේ. "අයම්" යනු ප්‍රථමාඒකාවචනයි.

d. ච්වවනාදෞ, ච්වවනාදියෙහි; ත්‍යාදාදෙරෙටඃ ඉති, "ත්‍යාදාදෙරෙටඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන්; සඞ්ක්‍රාන්ත, සැමතන්හි; අකාරඃ, අකාරය වේ. ඉද ඔෞ ඉති, "ඉද ඔෞ" කියා; සම්පතෙ, සිට්කාල්කි:-

183. (මකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) දස්‍ය, (ත්‍යත්ශබ්දාදීන් සම්බන්ධී) දකාරයට; මඃ, මකාරය වේ.

---

* මේ "ප්‍රියාෂ්ටන්" ශබ්දය පිළිබඳ පාඨ බොහෝ සාරසවතයන්හි නැත්තාහ.

a. **ත්‍යාදීනාං දකාරස්‍ය මකාං භවති ස්‍යාද෌ පරෙ. "ඔ ඔෆ ඔෆ"** (33: ප්‍ර: සූ:) **ඉමෙෆ, සඞ්ඛ්‍යාදිකාත් "ජස්ඉ"** (96: ප්‍ර: සූ:) **ඉමෙෆ, ත්‍යාදීනාං ඛෙරභාවඃ, ඉමම් ඉමෙෆ ඉමාන්.**

184. අන ටෆසොඃ. (අන 1, 1; ටෆසඃ 7, 2;)

b. **ඉදමොනාදෙශො භවති ටෆසොඃ පරයොඃ කෘතඝන ස්‍ය "ටෙන"** (79: ප්‍ර: සූ:) **අනෙන:-**

185. සභ්‍යඃ. (සභ 7, 1; අඃ 1, 1,)

c. **ඉදමඃ සකාරෙ හකාරෙ ච පරෙ අකාරාදෙශො භවති කෘතඝනස්‍ය. (ත්‍යාදීකාදකඞිඛෆ පුනරකවිධානං සඞ්ඛ්‍යා දෙශාර්ථම්, නදුභ: කෘතඝනස්‍යෙති.) "අදඞි** (84: ප්‍ර: සූ:) **ඉන්‍යාකම්, ආභ්‍යාම්.**

---

a. ස්‍යාද෌ පරෙ, සිවිභක්තිය ආදිකොට ඇත්තහු පරකල්හි; ත්‍යාදීනාම්, ත්‍යාදිශබ්දයින්ගේ; දකාරස්‍ය, දකාරයට; මකාම් භවති, මකාර බව වේ. "ඔ ඔෆ ඔෆ" යන සූත්‍රයෙන් ඔෆකාරය වේ. "ඉමෙෆ" යනු ප්‍රථමාච්වචනයි, සඞ්ඛ්‍යාත්, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයිය බැවින්; ජසි, "ජස්ඉ" යන සූත්‍රයෙන් ජස්විභක්තියට ඊකාරය වේ. "ඉමෙ" යනු ප්‍රථමාබහුවචනයි. ත්‍යාදීනාම්, ත්‍යත්ශබ්දයින් සම්බන්ධ වූ; ඛෙඃ, ඛිසංඥයාගේ; අභාවඃ, නොවීම වේ. "ඉමම් ඉමෙෆ ඉමාන්" යනු ත්‍රිතීයා එකවිබහුවචනයි. (ත්‍යත් ශබ්දයිය සම්බන්ධ විසංඥයට අකාරය වීමෙන් පසු ශෙෂවූ දකාරයට මේ සූත්‍රයෙන් මකාරය වේ. මෙහි වෘත්තියෙහි "ස්‍යාද෌" කියා සිවිභක්තිය පටන් කොට ගැණීම අතද්ගුණ සංවිඥාන බහුව්‍රීහි සමාස වශයෙනි.)

184. (අනආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) ටෆසොඃ, ටාඔස් යන විභක්ති ත්‍රය ප්‍රකල්හි; අන, (ඉදම් ශබ්දයට) යන ආදෙශය වේ.

b. ටෆසොඃ පරයොඃ, ටා ඔස් යන විභක්තිදෙක පරකල්හි; කෘතඝනස්‍ය ඉදමඃ, මුළු ඉදම් ශබ්දයට; අනාදෙශඃ භවති, "අන" යන ආදෙශය වේ. "ටෙන" යන සූත්‍රයෙන් ටාවිභක්තියට "අන" ආදෙශ වේ. "අනෙන" යනු තෘතීයා එකවචනයි.

185. (ආකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) සභි, සකාරය හෝ භකාරය පර කල්හි; අඃ, (ඉදම් ශබ්දයට) අකාරය වේ.

c. සකාරෙ, සකාරය පරකල්හි ද; භකාරෙ ච පරෙ, භකාරය පරකල්හි ද; කෘතඝනස්‍ය ඉදමඃ, මුළු ඉදම්ශබ්දයට; අකාරාදෙශඃ භවති, අකාරාදෙශ වේ. ත්‍යාදීකාත්, ත්‍යත්ශබ්දාදිය බැවින්;

186. භිස් භිස්. (භිස් 1, 1; ඔස් 1, 1;)

a. **ඉදමදසොර්ගිස් ගිසෙව භවති. තෙන භකාරස්‍ය අත්වං න. "එසහි බහුතෙව" (87: ප්‍ර: සූ:) එහිඃ.**

b. **ඉදම් ඩෙ ඉති සපිතෙඃ- "තාදෘදෙඡෙටරඃ සාදෙඋ" (120: ප්‍ර: සූ:) "සඒදෙඃ සමව්, (99: ප්‍ර: සූ:) "සහ්‍යඃ" (189: ප්‍ර: සූ:) අසෙම ආහ්‍යාම් එහ්‍යඃ; "ඛසිරත්" (88: ප්‍ර: සූ:) "අතඃ" (100: ප්‍ර: සූ:) අසමාත් ආහ්‍යාම් එහ්‍යඃ. "ඛස්සඋ" (89: ප්‍ර: සූ:) අසඋ, "අත තෙඋසොඃ" (188: ප්‍ර: සූ:) "ඛසි" (90: ප්‍ර: සූ:) "ඒ ඒ" (20: ප්‍ර: සූ:) අතයොඃ, "සුඛාමඃ" (101: ප්‍ර: සූ:) "සහ්‍යඃ" (189: ප්‍ර: සූ:) "එසහි බහුතෙව" (87: ප්‍ර: සූ:) "ක්විලාත්" (93: ප්‍ර: සූ:) එඡාම්, "ඞි සමින්" (102: ප්‍ර: සූ:) අසමින් අනයොඃ එඡු.**

අත්වසිඩෙඋ, අත්වසිඞ්ය දැතිකල්හි; පුනඃ, නැවත; අත්විධානම්, අකාරහාවයාගේ විධානය; සඒදෙඡාඒම්, මුළුල්ලට ආදෙශවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. තත්, එහෙයින්; කෘත්සනස්‍ය ඉති, "කෘත්සනස්‍ය" යනු; ආහ, කීහ. අද්හි ඉති, "අද්හි" යන සූත්‍රයෙන්; ආත්වම්, ආකාරබව වේ. "ආහ්‍යාම්" යනු තෘතීයා විවචනයි.

186. (භිස්ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) භිස්, (ඉදම් අදස් ශබ්දවය කෙරෙන් පර) භිස් විභක්තිය; භිස්, භිස් ආදෙශ වේ.

a. ඉදම් අදසොඃ, ඉදම් අදස් යන ශබ්දදෙක සම්බන්ධි වූ; භිස්, භිස්විභක්තිය; භිස් එව භවති, භිස් යනු ම වේ. තෙන, එහෙයින්; භකාරස්‍ය, භකාරයට; අත්වම්, අකාරබව; න, නොවේ. "එස්හි බහුතෙව" යන සූත්‍රයෙන් අකාරයට එකාරය වේ. "එතිඃ" යනු තෘතීයා බහුවචනයි. (මෙහි "භිස්" විභක්තියට "භිස්" යන්න ඒමෙන් විධ්‍යනන්තරභාවය ප්‍රතිෂිධයි. එහෙයින් මෙහි "භිස්" විභක්තිහුගේ භකාරයට නියමිත අකාරය නොවේ.)

b. ඉදම් ඩෙ ඉති, "ඉදම් ඩෙ" කියා; සපිතෙ, සිටිකල්හි; තාදෘදෙඡෙටරඃ සෙඋදෙඋ" යන සූත්‍රයෙන් විසංඥයට අකාරය වේ. "සඒදෙඃ සමව්" යන සූත්‍රයෙන් "සමව්" ආගම වේ, "සහ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉදම් ශබ්දයට අකාරය වේ. "අසෙම ආහ්‍යාම් එහ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි එකවි බහුවචනයි; "ඛසිරත්" යන සූත්‍රයෙන් "අත්" ආදෙශ වේ; "අසමාත් ආහ්‍යාම් එහ්‍යඃ" යනු පඤ්චමී එකවිබහුවචනයි; "ඛස් සඋ" යන සූත්‍රයෙන් ඛස් විභක්තිහු

a. **"ඉදමොප්‍යඞාදෙශෙ විතියාටෝසෙසවචනාදෙශො වකතව්‍යඃ."** උකතස්‍ය පුනඃශ්‍රවණමන්වාදෙශඃ. **එනම් එනෞ එනාන්, එනෙන එනයොඃ.** ප්‍රශාම් ශබ්දශ්‍ය භෙදඃ:-

b. **"මොනොඛානොඃ"** ඛානොඞ්ඛාරස්‍ය නඛාරාදෙශො භවති රසෙ පදනෙත ච. **ප්‍රශාන් ප්‍රශාමෞ ප්‍රශාමඃ, භෙප්‍රශාන් භෙප්‍රශාමෞ භෙප්‍රශාමඃ, ප්‍රශාමම් ප්‍රශාමෞ ප්‍රශාමඃ, ප්‍රශාමා ප්‍රශාන්භ්‍යාම් ප්‍රශාන්භිඃ, ඉත්‍යාදි.** *

ඝට "සය" යන ආදෙශය වේ; "අසය" යනු ෂෂ්ඨීඑකවචනයි; "අනටෙඅසොඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ඉදම්" ශබ්දයට අනාදෙශ වේ; "ඔසි" යන සූත්‍රයෙන් අකාරයට එකාරය වේ. "එ අය්" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ. "අනයොඃ" යනු ෂෂ්ඨී ච්වචනයි; "සුඛාමඃ" යන සූත්‍රයෙන් ආම්විභක්තියට "සුට්" ආගම වේ. "සභ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ඉදම්" ශබ්දයට අකාරය වේ. "ඒස්සි බහුත්වෙ" යන සූත්‍රයෙන් අකාරයට එකාරය වේ. "ඣලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් සකාරයට ෂකාරය වේ. "එෂාම්" යනු ෂෂ්ඨී බහුවචනයි; "ඞි සමින්" යන සූත්‍රයෙන් ඞිවිභක්තියට "සමින්" ආදෙශ වේ; "අසමින්" යනු සප්තමී එකවචනයි; "අනයොඃ" යනු සප්තමී ච්වචනයි; "එෂු" යනු බහුවචනයි; ("ඉදම්" ශබ්දයෙන් මේ යන අර්ථ කියත්.)

a. අඞාදෙශෙ, (කිවක්හුගේ) පශ්චාත්භාථනයෙහි; විතීයා ටෝසසු, විතීයාඞිභක්ති ටාඞිභක්ති ඔස්ඞිභක්ති යන මොවුන් පර කල්හි; ඉදමඃ අපි, ඉදම් ශබ්දයට ද; එනාදෙශඃ, "එන" යන ආදෙ ශය; වකතව්‍යඃ, කියයුතුයි. උකතස්‍ය, කියනලදදක්හුගේ; පුනර් භාෂණම්, නැවත කීම; අඞාදෙශඃ, අඞාදෙශ නම් වේ. "එනම් එනෞ එනාන්" යනු එනාදෙශපඤ්ඡයෙහි විතීයා එකවිබහුවචනයි. "එනෙන" යනු තෘතීයා එකවචනයි. "එනයොඃ" යනු ෂෂ්ඨී සප්තමී ච්වචනයි. ප්‍රශාම්ශබ්දස්‍ය, ප්‍රශාම් ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූප භෙදය කියනුලැබේ. (අඞාදෙශනම්- පූර්ව වාක්‍යයෙක්හි ප්‍රකාශ කළ යමක් අපරවාක්‍යයෙක්හි කීමයි, ඒ වාක්‍යහි "ඉදම්" ශබ්දයෙන් වකතව්‍යතන්හි යථොක්ත විභක්ති පරිණිමිතෙනන් ඉදම් ශබ්දයට එනාදෙශය වේ.)

b. ඛානොඃ, ඛාතුසම්බන්ධි වූ; මඃ, මකාරයට; නඃ, නකාරාදෙශ වේ. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදනෙත ච, පදනත

---

* මේ පාඨයෝ බොහෝ සාරස්වතයන්හි නැත්තාහ. මොවුහු පාණිනීය සූත්‍රවෘත්තාභ්‍යුදහරණයෝ වෙත්.

a. **කිම්ශබ්දස්‍ය භෙදඃ—තස්‍ය "ත්‍යදාදෙරෝරඃ සෳාදෞ"** (119: ප්‍ර: සූ:) **ඉති සඑත්‍රාකාරෙ කෘතෙ සඑශබ්දවද්‍රූපං ඥෙයම්. කඃ කෞ කෙ, කම් කෞ කාන්, කේන කාභ්‍යාම් කේභ්‍යඃ, කස්‍යෛ කාභ්‍යාම් කේභ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි.**

b. **ඛකාරාදන්තස්තත්ත්වබුඩිශබ්දඃ-තස්‍ය රසෛ පදාන්තෙ ච "ආදිජබානාං කිභානාදස්‍ය කිභඃ සෙඪවඃ"** (167: ප්‍ර: සූ) **"හසෙපඃ සෙලෝපඃ** (104: ප්‍ර: සූ:) **"වාවසානෙ"** (154: ප්‍ර: සූ:) **තත්ත්වභූත්-තත්ත්වභූද් තත්ත්වබුඩෞ තත්ත්වබුඩඃ, තත්ත්වබුඩම් තත්ත්වබුඩෞ තත්ත්වබුඩඃ, තත්ත්වබුඩා තත්ත්වබූභ්‍යාම් තත්ත්වභූද්භිඃ ඉත්‍යාදි, හෙතන්ත්වභූත්-හෙතන්ත්වභූද් හෙතන්ත්වබුඩෞ හෙතන්ත්වබුඩඃ. ජකාරාදනඃ සම්‍රාජ්ශබ්දඃ :-**

යෙහි ද; ඛාතොඃ, ඛාතුසම්බන්ධී වූ; මකාරස්‍ය, මකාරයට; නකාරාදෙශඃ භවති, නකාරාදෙශ වේ; "ප්‍රශාන්—ප්‍රශාන්භිඃ" යනු ප්‍රථමා සම්බොධන චිතීයා තෘතීයා එකත්වබහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (ප්‍රශාම්ශබ්දයෙන් සංසිදෙන්නෙකු කියත්.) (මෙහි "ප්‍රශාම්" ශබ්දය ප්‍රපූර්ව "ශම්" ධාතුවෙන් "ක්විප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිඛවැවින් ධාතුත්වය අජහිතවූයේ ධාතුනාමයෙන් ව්‍යවහෘත සි.)

a. කිම්ශබ්දස්‍ය, කිම්ශබ්දයාගේ; භෙදඃ, රූපභෙදය කියනු ලැබේ. තස්‍ය, ඔනුගේ ටිසංඥයට; ත්‍යදාදෙරෝරඃ සෳාදෞ ඉති, "ත්‍යදාදෙරෝරඃ සෳාදෞ" යන සූත්‍රයෙන්; සඑත්‍රා, සැම තන්හි; හෙවත් සියලු විභක්ති පරකල්හි; අකාරෙ කෘතෙ, අකාරය කළ කල්හි; රූපම්, රූපක්‍රමය; සඑශබ්දවත්, සඑශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දත යුතු සි. "කඃ—කොභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමාචිතීයා තෘතීයා චතුර්ථි එකත්වබහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

b. ඛකාරාදන්තඃ, ඛකාරාදන්ත වූ; තත්ත්වබුඩිශබ්දඃ, තත්ත්වබුඩි ශබ්දය කියනු ලැබේ. තස්‍ය, ඔහට; රසෛ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පර කල්හි ද; පදාන්තෙ ච, පදාන්තයෙහි ද; "ආදිජබානාම්-සෙඪවඃ" යන සූත්‍රයෙන් ජබ ප්‍රත්‍යාහාරාක්ෂරයන්ට "ඛිභ" ප්‍රත්‍යාහාරාක්ෂර යෝ වෙත්. "හසෙපඃ සෙලෝපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සිව්භක්ති ලොපය වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ජබප්‍රත්‍යාහාරය හා චපප්‍රත්‍යාහාරය වේ. "තත්ත්වභූද් — තත්ත්වභූත් - තත්ත්වභූද්භිඃ" යනු ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා එකත්වබහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ

187. ඡශෂරාජාදෙඃ ඡිඃ. (ඡශෂරාජාදෙඃ 6, 1; ෂඃ 1, 1;)

a. ඡකාරඣකාරඝකාරානාං රාජ් යජ් සෘජ් මෘජ් භ්‍රාජාදෙශව ෂකාරෝ භවති ධාතෝර්ඛසෙ පරෙ නාමනශව රසෙ පදුනෙන ච. ෂස්‍ය ෂඪං ඩඪනිෂෙධාඪී මාඛ්‍යාතාදෙඃ, තෙන මෙෂ්ටිත්‍යාදි.

188. ෂ්ටා ඩඃ. (ෂඃ 6, 1, ඩඃ 1, 1;)

b. ෂකාරස්‍ය ඩඪං භවති ධාතෝර්ඛසෙ පරෙ නාමනශව රසෙ පදුනෙන ච. "වාවසානෙ" (154: ප්‍ර: සූ:)

ආදිය වේ. "හෙතත්ඪභූද්-හෙතත්ඪභූත් හෙතත්ඪබුධෙඃ හෙතත්ඪබුධඃ" යනු සම්බොධන එකච්බහුවචන යි; ("තත්ඪබුධි" ශබ්දයෙන් තත්ඪය දන්නෙකු කියත්.) ජකාරාන්තඃ, ජකාරාන්ත වූ; සම්‍රාජ් ශබ්දඃ, "සම්‍රාජ්" ශබ්දය කියනු ලැබේ.

187. (ෂකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ඡශෂරාජාදෙඃ, ඡකාරාන්තය ඣකාරාන්තය ෂකාරාන්තය රාජ්ශබ්දාදිය යන මේ සමූහයාගේ අන්තයට; ෂඃ, ෂකාරාදෙශ වේ.

a. ධාතෝඃ, ධාතුසම්බන්ධිවූයේ නම්; ඛසෙ පරෙ, ඛයප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; නාමනඃ, නාමය සම්බන්ධිවූයේ නම්; රසෙ ච, රස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදුනෙන ච, (ධාතුනාමදෙක්හිම) පදුන්නය පරකල්හි ද; ඡකාරාන්තස්‍ය, ඡකාරාන්තශබ්දයාගේ ද; ඣකාරාන්තස්‍ය, ඣකාරාන්තශබ්දයාගේ ද; ෂකාරාන්තස්‍ය, ෂකාරාන්තශබ්දයාගේ ද; රාජ් යජ් සෘජ් මෘජ් භ්‍රාජා දෙඤ, "රාජ් යජ් සෘජ් මෘජ් භ්‍රාජ්" යනාදිහුගේ ද (අන්තයට); ෂකාරඃ භවති, ෂකාරාදෙශ වේ. ෂස්‍ය, ෂකාරයට; ඪම්, (නැවත) ෂකාරභාවය; ඩඪනිෂෙධාඪීම්, ඩකාරභාවයාගේ ප්‍රතිෂෙධය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. තෙන, එහෙයින්; ආඛ්‍යාතාදෙඃ තු, ආඛ්‍යාතාදියෙහි වනාහි; ඪම්, ඩකාරභාවය; නාඪති, නැත්තේය; වෙෂ්ටිත්‍යාදි, (එහෙයින්) "වෙෂ්ටි" යනාදිය වේ. (මෙහි "ඉස්" ධාතුහුගේ ෂකාරයට "ෂ්ටාඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඩකාරය නොවේ.

188. (ඩකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ෂඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාරයට; ඩඃ, ඩකාරය වේ.

b. ඛසෙ පරෙ, ඛසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; ධාතෝඃ, ධාතු සම්බන්ධිවූ ද; රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි හෝ; පදුනෙන ච,

a. "මොරාජී සමඃ ඛෙඖ." ඣිබ්බෙන රාජතෙඖ පරෙසමොමස්‍ය ම එව ස්‍යාත්: නෙනානුඝාරාභාවඃ. සම්‍රාට්—සම්‍රාඩ් සම්‍රාජෞ සම්‍රාජඃ, සම්‍රාජම් සම්‍රාජෞ සම්‍රාජඃ, සම්‍රාජා සම්‍රාඩ්භ්‍යාම් ජම්‍රාඩ්භිඃ, ඉත්‍යාදි, සම්‍රාට්සු, හෙසම්‍රාට්-හෙසම්‍රාඩ් හෙසම්‍රාජෞ හෙසම්‍රාජඃ. එවං විරාජාදයඃ.

b. "යුජෙරසමාසෙ" යුජෙඃ සුවි නුම් ස්‍යාදසමාසෙ.

c. "ඣින්ප්‍රත්‍යයඝස්‍ය කුඃ" ඣින්නන්තනස්‍ය ධාතොඃ කාවඝීනාදෙශඃ ස්‍යාදසමාසෙ ඤලි පදඤෙන ච; ප්‍රත්‍යයඝඛෙදන ප්‍රත්‍යයාන්තනස්‍ය ග්‍රහණම්. යුඞ්-

---

විරාමය පරකල්හි; නාම්නශ්ච, නාමය සම්බන්ධිවූ ද; ෂකාරස්‍ය, ෂකාරයට; ඩත්වං භවති, ඩකාරබව වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ජබ්ප්‍රත්‍යාහාරය හා චපප්‍රත්‍යාහරය වේ.

a. ඛෙඖ, ඣිප්‍රත්‍යයාන්ත වූ; රාජ්, රාජ්ධාතුව පරකල්හි; සමඃ, "සම්" ශබ්දයාගේ අන්තයට; මඃ, මකාරය වේ. ඣිබ්බෙන, ඣිප්‍රත්‍යයාන්ත වූ; රාජතෙඖ පරෙ, "රාජ්" ධාතුව පරකල්හි; සමඃ, සම්ශබ්දයාගේ; මකාරස්‍ය, මකාරයට; මඃ එව ස්‍යාත්, මකාරයම වන්නේය. නෙන, එහෙයින්; අනුඝාරාභාවඃ, අනුඝාරයාගේ නොවීම වේ. "සම්‍රාට් සම්‍රාඩ්-සම්‍රාඩ්භිඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවචන බහුවචන යි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "සම්‍රාට්සු" යනු සප්තමී බහුවචන යි "හෙසම්‍රාට්-හෙසම්‍රාඩ් හෙසම්‍රාජෞ හෙසම්‍රාජඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි. ("සම්‍රාජ්" ශබ්දයෙන් මඩලෙශ්වර රජෙකු කියත්.) විරාජාදයඃ, විරාජ්ශබ්දාදීහු ද; එවම්, මෙසේ යි.

b. අසමාසෙ, සමාසරහිත තන්හි; යුජෙඃ, "යුජ්" ධාතුවට (නුම්ආගම වේ.) සුවි, සුවිප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; හෙවත් සිවිහ කතිය පටන් ඒතීයා ඔඖ විහකතිය ඤලවරකොට ඇත්තවුන් පරකල්හි; අසමාසෙ, සමාසරහිත තන්හි; යුජෙඃ, යුජ්ධාතුවට; නුම් ස්‍යාත්, නුම්ආගම වන්නේය.

c. ඣින්ප්‍රත්‍යයඝස්‍ය, ඣින්ප්‍රත්‍යයාන්තධාත්වන්තයට; කුඃ, කාවඝීනාදෙශ වේ. අසමාසෙ, සමාසරහිත තන්හි; ඤලි, ඤල් (ඤස්) ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදඤෙන ච, විරාමය පරකල්හි ද; ඣින්ත්‍යාන්තස්‍ය ධාතොඃ, ඣින් ප්‍රත්‍යයාන්ත ධාතුවට; කාවඝීනාන්තා

a. අනුස්වාරපරසවණේෆ. යුඤ්ජ්ෆ යුඤ්ජඃ, යුඤ්ජම් යුඤ්ජ්ෆ යුඤ්ජඃ, යුඤ්ජ යුග්භ්‍යාම් යුග්භිඃ, යුඤ්ජේ යුග්භ්‍යාම් යුග්භ්‍යඃ, "වොඃ කුඃ" "ඛසෙ චපාඃ" (51: ප්‍ර: සූ:) "ඝ්ඣ්ලාක්" (90: ප්‍ර: සූ:) "කඛසංයොගෙ ක්ෂඃ" යුඤ්ඣු, හෙයුඬ් හෙ යුඤ්ජ්ෆ හෙයුඤ්ජ්ඣඃ, ඉත්‍යාදි. අසමාසෙ කිම්? අශ්වයුක්-අශ්වයුග් අශ්වයුජ්ෆ අශ්වයුජඃ, අශ්වයුජම් අශ්වයුජ්ෆ අශ්වයුජඃ, අශ්ව යුඤ් අශ්වයුග්භ්‍යාම් අශ්වයුග්භිඃ, ඉත්‍යාදි. සමාධෳඊඝ්‍ය යුජේර්න නුම්-යුක්, සමාධිමානිනාඝ්‍යඃ.

b. දකාරාණෙනා ඵිපාද්ශබ්දඃ :- ඵිපාද්-ඵිපාත් ඵිපාදෙ ඵිපාදඃ, ඵිපාදම් ඵිපාදෙ :-

---

දෙශඃ ස්‍යාත්, කවර්ගීයනාදෙශ වන්නේය. ප්‍රත්‍යයශබ්දෙන, ප්‍රත්‍යය ශබ්දයෙන්; ප්‍රත්‍යයාන්තස්‍ය, ප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ; ග්‍රහණම්, ගැණීම වේ. "යුඞ්" යනු ප්‍රථමාඑකවචන යි.

a. අනුස්වාරපරසවණේෆ, අනුස්වාරය හා (ඉන්) පරවර්ණයට සමාන වූ ඤකාරය යන දෙක වෙත්. "යුඤ්ජ්ෆ යුඤ්ජඃ" යනු ප්‍රථමා ඒවචන බහුවචන යි; "යුඤ්ජම්-යුග්භ්‍යඃ" යනු ද්විතීයා තෘතීයා චතුර්ථී එකාවි බහුවචන යි. වොඃ, වවර්ගීයට; කුඃ, කවර්ගීය වේ. "ඛසෙ චපාඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් ඛසප්‍රත්‍යාහාරයට චපප්‍රත්‍යා හාරය වේ. "ඣ්ලාක්" යනාදි සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍ය ෂකාරය වේ. කඛසංයොගෙ; කකාර ෂකාර සංයොගයෙහි; ක්ෂඃ, "ක්ෂ" යන්න වේ. "යුඤ්ඣු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙයුඬ් හෙයුඤ්ජ්ෆ හෙ යුඤ්ඣඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. අසමාසෙ කිම්, සමාසරහිත තන්හි යනු කිම?; "අශ්වයුක්-අශ්වයුග්-අශ්වයුක්භිඃ" යනු ප්‍රථමා ද්විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවච න යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (මෙහි සමාසබැවින් නුම් ආගමාදිය නො වේ. "අශ්වයුජ්" ශබ්දයෙන් අශ්ව යොජකයෙකු කියත්.) සමාධ්‍යඊඝ්‍ය, සමාධිය අඊඝොට ඇත්තා වූ; යුජේඃ, යුජ්ධාතුව සම්බන්ධව; න නුම්, නුම් ආගම නොවේ. "යුක්" යනු (එහි) ප්‍රථමා එකවචන යි. සමාධිමාන් ඉනි, සමාධිඇත්තේය යන; අඊඝඃ, අඊඝ යි.

b. දකාරාණෙනඃ, දකාරාණන වූ; ඵිපාද්ශබ්දඃ, ඵිපාද්ශබ්දය කියනු ලැබේ. "ඵිපාත් ඵිපාදෙ ඵිපාදඃ" යනු ප්‍රථමාඑකවිබහු වචන යි. "ඵිපාදම් ඵිපාදෙ" යනු ද්විතීයා එකවිවචන යි.

a. **"පාදඃ පත්" පාද්ශබ්දස්‍ය පදාදේශඃ ස්‍යාච්ඡසාදෞ සඛරෙ පරෙ නඛිතෙ ර්පි ර්කාරෙ ච. ච්පදඃ, ච්පද ච්පාද්භ්‍යාම් ච්පාද්භිඃ, ච්පදෙ ච්පාද්භ්‍යාම් ච්පාද්භ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි, හෙච්පාත්—හෙච්පාද් හෙච්පාදෞ හෙච්පාදඃ.**

b. **දකාරාගනාඤ්‍යද් තද් යද් එතද් ශබ්දඃ, ත්‍යද් සි ඉති සථිතෙ:—**

189. **සසාඃ.** (ස් 1; 1; තඃ 6, 1;)

c. **ත්‍යදාදෙඤකාරස්‍ය සඛං භවති සෞ පරෙ. ස්‍යඃ තෞ, ත්‍යම් තෞ ත්‍යාන්, තෞන ත්‍යාභ්‍යාම් තෞඃ, ත්‍යස්මෙ ත්‍යාභ්‍යාම් තෞභ්‍යඃ, ත්‍යස්මාත් ත්‍යාභ්‍යාම් තෞභ්‍යඃ, ත්‍යස්‍ය ත්‍යයොඃ තෞඞාම්, ත්‍යස්මින් ත්‍යයොඃ තෞසු.**

---

a. පාදඃ, පාද්ශබ්දයට; පත්, පත් ආදෙශ වේ. ශසාදෙෞ, ශස් ආදිකොට ඇත්තා වූ; සඛරෙ පරෙ, සඛරයා පරකාල්හි ද; ර්පි, ර්ප් ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ර්කාරෙ ච, ර්කාරය පරකාල්හි ද; පාද්ශබ්දස්‍ය, පාද් ශබ්දයට; පදාදෙශඃ ස්‍යාත්, පත් ආදෙශ වන්නේය. "ච්පදඃ" යනු ච්තීයා බහුවචනයි; "ච්පද-ච්පාද්භ්‍යඃ" යනු තෘතීයා චතුර්ථි එකච්බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙච්පාත්-හෙච්පාද්" හෙච්පාදෞ හෙච්පාදඃ" යනු සමෙබාධන එකච්බහුවචනයි; ("ච්පාද්" ශබ්දයෙන් දෙපා ඇත්තෙකු කියත්.)

b. දකාරාගනාඃ, දකාරාගන වූ; ත්‍යද් තද් යද් එතද් ශබ්දඃ, "ත්‍යද් තද් යද් එතද්" ශබ්දයෝ කියනු ලැබෙත්; ත්‍යද් සි ඉති, "ත්‍යද් සි" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි (වක්‍ෂ්‍යමාණාධාරයෙන් පද සිඞ්ධ වේ.)

189. (සකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) තඃ, (ත්‍යද්ශබ්දාදිය සම්බන්ධි) තකාරයට; සඃ, සකාරාදෙශ වේ.

c. සෞ පරෙ, සිව්හකතිය පරකාල්හි; ත්‍යදාදෙඃ, ත්‍යද්ශබ්දාදිය සම්බන්ධි වූ; තකාරස්‍ය, තකාරයට; සඛං භවති, සකාරබව වේ. "ස්‍යඃ-තෞෂ්" යනු ප්‍රථමාදි එකච්බහුවචනයි; (ත්‍යද්ශබ්ද යෙන් ඒ යන අර්ථ කියත්.) "සඃ-තෞඃ" යනු ප්‍රථමා ච්තීයා

---

* 'මොඃ රාජී සමඃ ක්විඃ, යුජෙරසමාසෙ, ක්වින්ප්‍රත්‍යයස්‍ය කුඃ, පාදඃ පත්" යන මේ සූත්‍ර පාණිනීය සූත්‍රයෝ සි. මේ සූත්‍ර හා එහි ඇතුලත් උදාහරණාදිය ද ඵබාහෝ සාරස්වතයන්හි තැත්තාහ.

සඃ නෞ නෙ, නම් නෞ නාන්, නෙන නාභ්‍යාම් නෛඃ. නසෛම්, ඉත්‍යාදි. යඃ යෞ යෙ, යම් යෞ යාන්, යෙන යාභ්‍යාම් යෛඃ. යසෛම්, ඉත්‍යාදි. එෂඃ එනෞ එනෙ, "එත දදුඩාදෙශෙ විතියාටෞසෛවනෞ වා වක්තව්‍යඃ" එනං-එනම් එනෞ-එනෞ එනාන්-එනාන්, එනෙන-එනෙන එනාභ්‍යාම් එනෛඃ, එනසෛම් එනාභ්‍යාම් එනෙභ්‍යඃ, එනස්මාත් එනාභ්‍යාම් එනෙභ්‍යඃ, එනස්‍ය එනස්‍ය එනයෝඃ-එනයෝඃ එනෙෂාම්, එනස්මින් එනයෝඃ-එනයෝඃ එනෙෂු. එතෙන ව්‍යාඛ්‍යානමධිතමෙනං ජනෙඋඛ්‍යාපඝ.

a. ඡකාරාගනඤන්තඋප්‍රාඡශබ්දඃ:- "ඡශඡරාඡාදෙඃ ෂඃ" (190: ප්‍ර: සූ:) "වාවසානෙ" (153: ප්‍ර: සූ:) **නත්තඋප්‍රාට්-නත්තඋප්‍රාඩ් නත්තඋප්‍රාඡෞ නත්තඋප්‍රාඡඃ, නත්තඋප්‍රාඡම් නත්තඋප්‍රාඡෞ නත්තඋප්‍රාඡඃ, නත්තඋප්‍රාඡම්** "ඡශඡරාඡාදෙඃ ෂඃ" (190: ප්‍ර: සූ:) "ෂොඩඃ" (191: ප්‍ර: සූ:) **නත්තඋප්‍රාඩ්භ්‍යාම් නත්තඋප්‍රාඩ්භිඃ, නත්තඋප්‍රාඡෙ නත්තඋප්‍රාඩ්භ්‍යාම් නත්තඋප්‍රාඩ්භ්‍යඃ, නත්තඋප්‍රාඡඃ නත්තඋප්‍රාඩ්භ්‍යාම් නත්තඋප්‍රාඩ්භ්‍යඃ, නත්තඋප්‍රාඡඃ නිත්තඋප්‍රාඡෝඃ නත්තඋප්‍රාඡාම්, නත්තඋප්‍රාඡි නත්තඋප්‍රාඡෝඃ නත්තඋප්‍රාට්සු.**

තෘතීයා එකවිබහුවචනයි; "තසෛම්" යනු චතුර්ථී එකවිවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (තත්ශබ්දයෙන් ද ඒ යන අර්ථ කියත්.) "යඃ-යෙඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචනයි; "යසෛම" යනු චතුර්ථී එකවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (යද් ශබ්දයෙන් යමක් යන අර්ථ කියත්.) "එෂඃ එනෞ එතෙ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි. අඩාදෙශෙ, පශ්චාදුකතියෙහි; හෙවත් කිවක් නැවත කිමෙහි; විතීයා ටෞඃසු, විතියා විභක්ති ටාවිභක්ති ඔස්විභක්ති පරකල්හි; එතදඃ, එතද්ශබ්දයට; වා, විකල්පයෙන්; එනඃ, එනාදෙශඝ, වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "එනම්-එනම් එතෙෂු" යනු විතීයාදි එකවිබහුවචනයි; එතෙන, මොහු විසින්; ව්‍යාකරණං, ව්‍යාකරණය; අධීතම්, හදාරණලදි; එනම්, මොහුට; ඡඳඃ, ඡඳඝ; අධ්‍යාපය, අධ්‍යාපනය කරව; (මෙහි පූර්වොක්ත "එතෙන" යන්නෙන් කියනලද්දහුම පසුව කීමට යෙදූ "එතත්" ශබ්ද විතීයා එකවචනයෙහි "එන" ආදෙශව "එනම්" යි සිඩයි.)

a. ඡකාරාගනඃ, ඡකාරාගන වූ; නත්තඋප්‍රාඡශබ්දඃ, "නත්තඋප්‍රාඡ්" ශබ්දය කියනුලැබේ. "ඡශඡරාඡාදෙඃ ෂඃ" යන සූත්‍රයෙන්

a. ඨකාරනෙනාග්නිමච් ශබ්දඃ:- "වාවසානෙ" (152: ප්‍ර: සූ:) අග්නිමත්-අග්නිමද් අග්නිමථෞ අග්නිමථඃ, අග්නිමථම් අග්නිමථෞ අග්නිමඨඃ, අග්නිමථා අග්නිමද්භ්‍යාම් අග්නිමද්භිඃ, ඉත්‍යාදි, හෙඅග්නිමත්-හෙඅග්නිමද් හෙඅග්නිමථෞ හෙඅග්නිමථඃ.

b. චකාරනනඃ ප්‍රත්‍යච්ශබ්දඃ:-"අවෙඃ පඤ්චසු නුමාගමො වක්තව්‍යඃ" "ඤෙනාඃ ශ්චුභිඃ ශ්චුඃ" (44: ප්‍ර: සූ:) "සංයොගානනස්‍ය ලොපඃ." (162: ප්‍ර: සූ:)

190. චොඃ කුඃ. (චොඃ 6, 1; කුඃ 1, 1;)

ෂකාරය වේ; "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් ජබ්ප්‍රත්‍යාහාර වප ප්‍රත්‍යාහාර දෙකා වෙත්; "තත්ත්‍රිප්‍රාච්-තත්ත්‍රිප්‍රාඩ්-තත්ත්‍රිප්‍රාඡඃ" යනු ප්‍රථමාවිතීයා එකාවබහුවචනයි; "තත්ත්‍රිප්‍රාඡා" යනු තෘතීයා එකාවචනයි; "ඡශඡරාඡාදෙඃ ඡඃ" යන සූත්‍රයෙන් ෂකාරය වේ; "ඡොඪඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඪකාරය වේ. "තත්ත්‍රිප්‍රාඡේ-තත්ත්‍රිප්‍රාව්සු" යනු චතුර්ථී පඤ්මී ෂප්ඨී සප්තමී එකාවබහුවචනයි. ("තත්ත්‍රිප්‍රාඡ්" ශබ්දයෙන් තත්ත්‍රිය පිළිවිසින්නෙකු කියත්.)

a. ඨකාරාන්තඃ, ඨකාරාන්ත වූ; අග්නිමථ්ශබ්දඃ, "අග්නිමථ්" ශබ්දය කියනු ලැබේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් වපප්‍රත්‍යාහාර ජබ්ප්‍රත්‍යාහාර දෙකා වෙත්. "අග්නිමත්-අග්නිමද්-අග්නිමද්භිඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා එකාවබහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙඅග්නිමත්-හෙඅග්නිමථෞ හෙඅග්නිමථඃ" යනු සම්බොධන එකාවබහුවචනයි. ("අග්නිමථ්" ශබ්දයෙන් ගිනි ගාන්නෙකු කියත්.)

b. චකාරාන්තඃ, චකාරාන්ත වූ; ප්‍රත්‍යච්ශබ්දඃ, ප්‍රත්‍යච්ශබ්දය කියනුලැබේ. පවසු, ස්‍යාදිවිභක්ති පස පරකල්හි; අවෙඃ, "අව්" ධාතුව සම්බන්ධව; නුමාගමඃ වක්තව්‍යඃ, නුම් ආගමය කියයුතුයි. "ඤෙනාඃ ශ්චුභිඃ ශ්චුඃ" යන සූත්‍රයෙන් නකාරයට ඤකාරය වේ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්තයට ලොප් වේ.

190. (කවර්ගාදෙශච්ඩි සූත්‍රයි.) චොඃ, චවර්ගයට; කුඃ, කවර්ගා දෙශ වේ.

a. වවගීස්‍ය කවගීාදෙශෝ භවති ධාතෝර්ඛසෙ පරෙ නාමිනශ්ච රසෙ පදඅන්තෙ ච යථාසඛ්‍යඅන. ප්‍රත්‍යඞ් ප්‍රත්‍ය ඤඤ්වෞ ප්‍රත්‍යඤඤ්වඃ, ප්‍රත්‍යඤඤ්වම් ප්‍රත්‍යඤඤ්වෞ:-

191. අවෙර්දීඝීශ්ච. * (අවෙඃ 6, 1; දීඝීඃ 1, 1; ච 1, 1;)

b. අවෙරකාරස්‍ය ලොපෝ භවති සූචීස්‍ය ච දීඝීඃ ශසාදෞ සවරෙ පරෙ තඩිතෙ ඊපි ඊකාරෙ ච. ප්‍රතීවඃ, (නිමිත්තා භාවෙ නෛමිත්තිකස්‍යාප්‍යභාවඃ.") ප්‍රතීවා "වොඃ කූඃ" (149: ප්‍ර: සූ:) ප්‍රත්‍යග්භ්‍යාම් ප්‍රත්‍යග්භිඃ, ප්‍රතීවෙ ප්‍රත්‍යග්භ්‍යාම් ප්‍රත්‍යග්භ්‍යඃ, ප්‍රත්‍යඤ්ඝු, හෙප්‍රත්‍යඞ් හෙප්‍රත්‍යඤ්ඛ්වෞ හෙප්‍ර ත්‍යඤ්ඛ්වඃ.

---

a. ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධිහන්හි; ඞසෙ පරෙ, ඞසප්‍රත්‍යා හාරය පරකල්හි ද; නාමිනඃ, නාමය සම්බන්ධිතන්හි; රසෙ ච, රස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදඅන්තෙ ච, පදඅන්තයෙහි ද; යථාසඛ්‍ය න, පිළිවෙළින්; වවගීස්‍ය, වවගීයට; කවගීාදෙශඃ භවති, කවගීාදෙශ වේ. "ප්‍රත්‍යඞ් ප්‍රත්‍යඤ්ඛ්වෞ ප්‍රත්‍යඤ්ඛ්වඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; "ප්‍රත්‍යඤ්ඛ්වම් ප්‍රත්‍යඤ්ඛ්වෞ" යනු ත්‍රිතීයා එකවචනයි.

"ප්‍රත්‍යඞ්" යන පදයාගේ සිඩයෙහි "ප්‍රත්‍යච්" ශබ්දයෙන් පරව සිවිහකතිය කොට "නුම්" ආගම කළ කල්හි "ප්‍රත්‍යන්ච්ස්" යනු වේ. මෙහි "න්ච්" දෙදෙනාගේ සංයොගයෙහි "සෙනඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් නකාරයට ඤකාරය වේ. එකල "ප්‍රත්‍යඤ්ච්ස්" යනු වේ. මෙහි සිලොපසංයොගාන්තලොපයන් කළ කල්හි "ප්‍රත්‍යඤ්" යනු වේ. මෙය පදඅන්ත බැවින් "වොඃ කූඃ" යන්නෙන් චවගීාන්ත ඤකාරයට කවගීාන්ත ඩකාරය කළකල්හි "ප්‍රත්‍යඞ්" යනු වේ. නුම් ආගම හා ඒ නයන්නට ඤයන්ත වීමෙන් "ප්‍රත්‍යඤ්ඛ්වෞ" යනාදිය සිඩයි.

191. (අකාරලොප හා දීඝීවිධි සූත්‍රයි.) අවෙඃ, අව්ධාතුහුගේ (අකාරයට ලොප් වේ.) දීඝීශ්ච, (සූචීයට) දීඝීද වේ.

b. ශසාදෞ, ශස්ආදිකොට ඇත්තාවූ; සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි ද; තඩිතෙ, තඩිතප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ද; ඊපි, ඊප්

---

* මේ සූත්‍රය සමහර පොත්හි "අඤ්ඛ්වර්දීඝීශ්ච" කියා ද, සමහර පොත්හි "අවෙරලොපදීඝීශ්ච" කියා ද දක්නා ලැබේ. මෙහි "අව්" ධාතුව ශමනාර්ථ බැවින් "අවෙඃ" යි කීම ද "අලෙලොපඃ" යන්න අනුවර්ත්තනය කළහැකි බැවින් "අලෙලොපඃ" යි නොකීම ද උචිතයයි හැඟේ.

a. "නාඤේඃ පූජායාම්" * පූජාඪ්‍යාඤ්වනෙරුපධා භූතස්‍ය තස්‍ය ලොපො නඤ්‍යාත්; අලුප්ත නකාරඛාන්නතුම්. "ඤින්ප්‍රත්‍යයඤ්‍ය කුඃ" "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" (162: ප්‍ර: සූ:) ප්‍රත්‍යඬ් ප්‍රත්‍යඤේවෟ ප්‍රත්‍යඤ්වඃ, ප්‍රත්‍යඤ්වම් ප්‍රත්‍යඤේවෟ "නලොපාභාවාදකාරසාලොපඃ" ප්‍රත්‍යඤ්වඃ, ප්‍රත්‍යඤ්වා ප්‍රත්‍යඬ්භ්‍යාම් ප්‍රත්‍යඬ්භිඃ, ඉත්‍යාදි, "ඬ්ණඃ කුක්ටුක් වා ශරි" ප්‍රත්‍යඬ්ඤු-ප්‍රත්‍යඬ්ඤු.)

ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊකාරෙ ච, ඊකාරය පරකල්හි ද: අවෙඃ, අව් ධාතුහුගේ, අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. පූජි ස්‍ය ව, පූජියට ද; දීඞ්ඃ, දීඞ් වේ. "ප්‍රතීවඃ" යනු ඓතීයා බහුවච න සි. නිමිත්තාභාවෙ, නිමිත්ත නැතිකල්හි; නෛමිත්තිකස්‍ය අපි, නිමිත්ත ඇත්තහුගේ ද හෙවත් නිමිත්ත නිසා වූ විධිහු ගේ ද; අභාවඃ, නොවීම සි. "ප්‍රතීවා" යනු තෘතීයා එකවචන සි; "වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් වවගීයට කවගීය වේ; "ප්‍රත්‍යග්භ්‍යාම් ප්‍රත්‍යග්භිඃ" යනු තෘතීයා ඓවචන බහුවචන සි; "ප්‍රතීවෙ ප්‍රත්‍යග් භ්‍යාම් ප්‍රත්‍යග්භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි එකවිබහුවචන සි; "ප්‍රත්‍යඤ්ඤු" යනු සප්තමී බහුවචන සි; "හෙප්‍රත්‍යඬ් හෙප්‍රත්‍යඤේවෟ හෙප්‍ර ත්‍යඤ්වඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි; ("ප්‍රත්‍යව්" ශබ්ද යෙන් පශ්චිමකාලය හෝ දෙශය කියත්.)

මෙහි ශස්ආදි සවර විභක්ති පරනිමිත්තෙන් "ප්‍රත්‍යව්" ශබ්ද යාගේ "අව්" ධාතුව පිළිබඳ අයන්නට ලොපය හා ඒ අයන්නෙන් පෙර සිටි ඉයන්නට දීඞ් ද වීමෙන් "ප්‍රතීවඃ" යනාදිය සිඛ සි. තවද මෙහි "ප්‍රත්‍යව්" යන තන්හි යකාරය වීමට නිමිති වූ "අව්" යන්නේ අකාරය නැති වූ කල්හි ඒ නිමිත්තෙන් ඇති වූ යකාර ය ද නැතිවේ යයි කියන ලදී.

a. පූජායාම්, පූජාර්ථයෙහි වූ; අඤේඃ, "අන්ච්" ධාතුහුගේ නකාරයට; න, ලොප් නොවේ. පූජාර්ථස්‍ය, පූජාර්ථ වූ; අඤ්වතෙඃ, "අන්ච්" ධාතුහුගේ; උපධාභූතස්‍ය, උපධාසංඥ වූ; නස්‍ය, නකාරයට; ලොපඃ නඤ්‍යාත්, ලොප්නොවන්නේය; අලුප්ත නකාරත්වාත්, ලොප් නොකරණ ලද නකාරය ඇතිබැවින්; නනුම්, නුම් ආගම නොවේ. "ඤින්ප්‍රත්‍යයස්‍ය කුඃ" යන්නෙන් කවගීය වේ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්තයට ලොප් වේ. "ප්‍රත්‍යඬ් ප්‍රත්‍යඤේවෟ ප්‍රත්‍යඤ්වඃ"

---

* මේ පාණිනීය සූත්‍රය හා තද්වෘත්‍යුදාහරණ ද සබාහෝ පොත්හි නැත්තාහ.

a. එවං තියඝිච් ප්‍රභෘතයඃ-තියඝිඩ් තියඝිඤෙවඉ තියඝිඤඃ, තියඝිඤම් තියඝිඤෙවඉ.

192ඃ තිරශ්චාදයඃ. (තිරශ්චාදයඃ 1, 3;)

b. තිරශ්චාදයඃ ශබ්ද නිපාත්‍යනෙන ශසාදෙඉ සවරෙ පරෙ තඩ්නෙ ඊපි ඊකාරෙ ච. තිරශ්චඃ, තිරශ්චා තියඝිග්භ්‍යාම් තියඝිග්භිඃ, තියඝිඤු; හෙතියඝිඩ් හෙතියඝිඤෙවඉ හෙ තියඝිඤඃ.

යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි; "ප්‍රත්‍යඤ්චම් ප්‍රත්‍යඤ්චෙඉ" යනු විතීයා එකවිවචන සි; නලොපාභාවාත්, නකාරලොපය නැතිබැවින්; අකාරස්‍ය, අකාරයට; අලොපඃ, ලොප් නොවේ; "ප්‍රත්‍යඤ්චඃ" යනු විතීයා බහුවචන සි. "ප්‍රත්‍යඤ්චා ප්‍රත්‍යඞ්භ්‍යාම් ප්‍රත්‍යඞ්භිඃ" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචන සි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "ඩෙණාඃ කුක් ටුක් වා ශරි" යන්නෙන් කුක් ආගම වේ. "ප්‍රත්‍යඞ්ඤු—ප්‍රත්‍යඞ්ඤු" යනු සප්තමී බහුවචන සි. ("ප්‍රත්‍යන්ච්" ශබ්දයෙන් ප්‍රතිපූජක යෙකු කියත්.)

මෙහි "ප්‍රත්‍යන්ච්" ශබ්දය බැවින් "න්ච්" යන දෙදෙනාගේ සංයොගයෙහි නකාරයට ඤකාරය වීමෙන් "ප්‍රත්‍යඤ්ච්" සි සිවිකල්හි සංයොගාන්ත ලොපාදිය හා ඣවඝීනන්තාදෙශාදිය වීමෙන් "ප්‍රත්‍යඞ්" සි සිඩ සි.

a. තියඝිච්ප්‍රභෘතයඃ, "තියඝිච්" ශබ්දාදීහු ද; එවම්, මෙසේ සි. "තියඝිඩ් තියඝිඤ්චෙඉ තියඝිඤ්චඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි; "තියඝිඤ්චම් තියඝිඤ්චඃ" යනු විතීයා එකවිවචන සි.

192. (නිපාතනවිධි සූත්‍ර සි.) තිරශ්චාදයඃ, "තිරශ්ච්" ආදීහු නිපාතනය කරණු ලැබෙත්.

b. ශසාදෙඉ, ශස්ආදිකොට ඇත්තා වූ; සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි ද; තඩිතෙ, තඩිතප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊපි. ඊප්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊකාරෙ ච, ඊකාරය පරකල්හි ද; තිරශ්චාදයඃ ශබ්දඃ, "තිරශ්ච්" ආදිශබ්දයෝ; නිපාත්‍යනෙන, නිපාතනය කරණු ලැබෙත්. "තිරශ්චඃ" යනු විතීයා බහුවචන සි; "තිරශ්චා තියඝිග්භ්‍යාම් තියඝිග්භිඃ" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචන සි; "තියඝිඤු" යනු සප්තමී බහුවචන සි. "හෙතියඝිඩ් හෙතියඝි ඤ්චෙඉ හෙතියඝිඤ්චඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන සි.

a. **"විශ්වශෙදවයොශව වෙරද්‍රාඝවනෞ වප්‍රත්‍යයෙ"* අනයොඃ සඒනාමනශව වෙරද්‍රාදෙශඃ සාාමප්‍රත්‍යයානෙන සෙවනෞ පරෙ. අමුං අඝවතිති විග්‍රහෙ අදඝෂෙවරද්‍රාඃ දෙශඃ.**

b. **"අදසොෂසඊදුදුදෙමඃ" අදසොඝානඝස්‍ය දුත් පරස්‍ය උදුතෞ සානඃ, දශ්‍ය ච මඃ සාාත්. අදමුශඞ්-අමුද්‍රාන-අමුමු ශඞ්-අදද්‍රාඞ්.**

c. **පරතඃ කෙවිදිඒජනති කෙවිදිඒජනති පූඒනඃ, උභයොඃ කෙවිදිඒජනති කෙවිදිඒජනති නොභයොඃ.**

(තියස්‍රීව්" ශබ්දයෙන් තිරිසනෙක් යන අර්ථ කියත්.) මේ සූත්‍රයෙන් "තියස්‍රීව්, උදව්, සධ්‍රාව්, සමාව්" යන ශබ්දයන්ට පිළිවෙළින් "තිරශ්ච්, උදීව්; සධ්‍රීව්, සමීව්" යන මොහු නිපාතනය කරණු ලැබෙත්.)

a. වප්‍රත්‍යයෙ, වප්‍රත්‍යයානන්ත වූ; අඝ්වතෞ, "අන්ච්" ධාතුව පරකල්හි; විශ්වශ්දෙවයොශව, විශ්වක් දෙව ශබ්ද දෙදෙනාගේ ද; (වශබ්දයෙන් සඒනාමයාගේ ද); වෙඃ, විසංඥයට; අද්‍රි, "අද්‍රි" යන ආදෙශය වේ. වප්‍රත්‍යයානෙන, වප්‍රත්‍යයානන්ත වූ; අඝ්වතෞ පරෙ, "අන්ච්" ධාතුව පරකල්හි; අනයොඃ, මේ "විශ්වක් දෙව" ශබ්ද දෙදෙනාගේ ද; සඒනාම්නශව, සඒනාම ශබ්දයාගේ ද; වෙඃ, විසංඝඥයට; අද්‍රාදෙශඃ සාාත්, අද්‍රිආදෙශ වන්නේය. අමුං අචති ඉති, "අමුං අඝ්චති" යන; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි; අදසඃ, අදස්ශබ්දයාගේ; වෙඃ, විසංඥයට; අද්‍රාදෙශඃ, අද්‍රි ආදෙශ වේ.

b. අසෙඃ, සකාරරහිත වූ; අදසඃ, අදස්ශබ්දයාගේ; දුත්, දකාරයා කෙරෙන් පරවූවහුට; උ, උවණ්‍රය වේ, දඃ, දකාරයට, මඃ, මකාරය වේ. අසානන්තස්‍ය, සකාරානන්ත නො වූ; අදසඃ, අදස්ශබ්ද යාගේ; දුත් පරස්‍ය, දකාරයාකෙරෙන් පර වූවහුට; උදුතෞ සානඃ, උකාර ඌකාරදෙක වෙත්. දශ්‍ය ච, දකාරයට ද; මඃ සාාත්, මකාරය වන්නේය. "අදමුශඞ්-අමුද්‍රාඞ්- අමුමුශඞ් · අදද්‍රාඞ්" යනු ප්‍රථමා එකවචන සි (මෙහි දයන්නෙන් පර හ්‍රස්ව වණ්‍රයට උයන්න ද දීර්ඝයට ඌයන්න ද වේ.

c. කෙවිත්, කිසිවෙක්; පරතඃ, පරභාගයෙහි; ඉවඡ්‍රාති, (උකාරය හා මකාරය) සෑමැතිවෙත්; කෙවිත්, කිසිවෙක්;

---

* මේ සූත්‍රය හා මේ අනාතුරු කියනු ලබන සූත්‍රවය ද පාණිනිය සූත්‍රයෝ සි මේ සූත්‍රය හා "විශ්වද්‍රාඞ්, දෙවද්‍රාඞ්" යනු අවසන්කොට ඇති වාත්තාවුදහරණාදිය ද බොහෝ සාරස්වතයන්හි දැක්තහ.

a. **විශ්වද්‍ර්‍යඞ්, දෙවද්‍ර්‍යඞ්. උදඞ් උදඤ්චූ උදඤ්චඃ, උදඤ්චම් උදඤ්චෞ.**

b. **"උදඊත්" * උච්ඡබ්දුත් පරස්‍ය ලුප්තනකාරස්‍යාඤ්ච නෙරකාරස්‍යෙකාරදෙශෝ භවති ශසාදෞ සවරෙ පරෙ නඩිතෙ ඊපි ඊකාරෙ ච.**

පූර්‍ණතඃ, පූර්‍ණභාගයෙහි; ඉච්ඡතති, කැමැතිවෙත්; කෙවිත්, කිසිවෙක්; උභයොඃ, පරභාග පූර්‍ණභාග දෙක්හි; ඉච්ඡතති, කැමැතිවෙත්; කෙවිත්, කිසිවෙක්; උභයොඃ, පරභාග පූර්‍ණභාග දෙක්හි; න ඉච්ඡතති, නොකැමැති වෙත්.

මෙහි වප්‍රත්‍යයාන්ත "අන්ව්" ධාතුවෙන් පූර්‍ණව සිටි අදස් ශබ්දයාගේ විසංඥයට "අද්‍ර්‍ව්" ආදෙශ කළකල්හි "අදද්‍ර්‍යව්" යනු වේ. පසුව "අදම්මුයඞ්" යනාදි රූපචතුෂ්කය සිඛකිරීමෙහිදී එහි සවර ව්‍යඤ්ජන විවෙජද කොට "අද්+අ-ද්+ඊ-ඊ+අව්" සි තබාගතයුතු සි. පසුව "අදසොසෙඃ" යනාදියෙන් විහිත විධිවය "පරතඃ" යනාදි ශ්ලොකයෙහි නියමය පරිද්දෙන් පසෙක්හි පරභාගයෙක්හි "ද්" යන්නෙන් පර "ඊ" යන්නට උයන්න හා ඒ "ද්" යන්නට "ම්" යන්න ද පූර්‍ණොක්ත කවඟාදිය ද කොට සවරූපෘ කිරීමෙන් "අදම්මුයඞ්" යන රූපය ද, පසෙක්හි පූර්‍ණ "ද්" යන්නෙන් පර අයන්නට උයන්න හා ඒ "ද්" යන්නට "ම්" යන්න කොට "අම්මුද්‍ර්‍යඞ්" යන රූපය ද, පසෙක්හි පරභාගයෙහි "ද්" යන්නෙන් පර "ඊ" යන්නට උයන්න හා ඒ "ද්" යන්නට "ම්" යන්න ද; පූර්‍ණ "ද්" යන්නෙන් පර අයන්නට උයන්න හා ඒ "ද්" යන්නට "ම්" යන්න ද කොට "අම්මුයඞ්" යන රූපය ද, පසෙක්හි දෙතන්හිම යථොක්ත විධි නොකොට "අදද්‍ර්‍යඞ්" යන රූපය ද සිඛකටයුතු සි.

a. "විශ්වද්‍ර්‍යඞ්-දෙවද්‍ර්‍යඞ්" යනු "විශ්වක්, දෙව" ශබ්දදෙදෙනාගේ විසංඥයට "අද්‍ර්‍ව්" ආදෙශකළ තන්හි ප්‍රථමා එකවචන සි. "උදඞ් උදඤ්චෞ උදඤ්චඃ" යනු "උදව්" ශබ්ද ප්‍රථමා එකච්බහුවචන සි; "උදඤ්චම් උදඤ්චෞ" යනු විතීයා එකච්වචන සි.

b. උදඃ, උත්ශබ්දයා කෙරෙන් පර (ලුප්තනකාරය ඇති "අන්ව්" ධාතුහුගේ අකාරයට); ඊත්, ඊකාරය වේ. ශසාදෞ සවරෙ පරෙ, ශය් ආදි සවරය පරකල්හි ද; නඩිතෙ, නඩිත ප්‍රත්‍යයා පරකල්හි ද; ඊපි, ඊප්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊකාරෙ ච,

---

* මේ පාණිනීය සූත්‍රයෙකි.

a. උදීචඃ, උදීචා උදග්භ්‍යාම් උදග්භිඃ, උදක්ෂු, හෙඋදඞ් හෙඋදක්ෂෙචා හෙඋදක්ෂුචඃ. එවං සම්‍යච්ශබ්දඃ—සම්‍යඞ් සම්‍ය ක්ෂෙචා සම්‍යක්ෂුචඃ, සම්‍යක්ෂුචම් සම්‍යක්ෂෙචා සම්‍ීචඃ, සම්‍ීචා, ඉත්‍යාදි.

b. තක්ෂාරාත්මනා ඔරුච්ශබ්දඃ:-"හසෙපඃසෙලෝපඃ" (102: ප්‍ර: සූ:) "වාවසානෙ" (152: ප්‍ර: සූ:) මරුත්-මරුද් මරුත්මෙචා මරුතඃ, මරුතම් මරුත්මෙචා මරුතඃ, මරුතා මරුද්භ්‍යාම් මරුද්භිඃ ඉත්‍යාදි. හෙමරුත්—හෙමරුද් හෙමරුත්මෙචා හෙම රුතඃ. එවං අග්නිවිත් ප්‍රභෘතයඃ. අග්නිවිත්-අග්නිවිද් අග්නි විත්මෙචා අග්නිවිතඃ, හෙඅග්නිවිත්—හෙඅග්නිවිද් හෙඅග්නි විත්මෙචා හෙඅග්නිවිතඃ.

ඊකාරය පරකල්හි ද; උච්ශබ්දත් පරස්‍ය, උත්ශබ්දයා කෙරෙන් පර වූ; ලුප්‍යනඃකාරස්‍ය, ලොප්කරණලද නකාරය ඇත්තාවූ; අක්ෂු තෙඃ, "අන්ච්" ධාතුහුගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ඊකාරාදෙශඃ, භවති, ඊකාරාදෙශ වේ.

a. "උදීචඃ" යනු ත්‍රිතීයා බහුවචනයි; "උදීචා උදග්භ්‍යාම් උදග්භිඃ" යනු තෘතීයා එකච්බහුවචනයි. "උදක්ෂු" යනු සප්තමී බහුවචනයි. "හෙඋදඞ් හෙඋදක්ෂෙචා හෙඋදක්ෂුචඃ" යනු සම්බොධන එකච්බහුවචනයි; ("උදච්" ශබ්දයෙන් උත්තර දෙශය කියත්.) සම්‍යච්ශබ්දඃ, සම්‍යච්ශබ්දය ද; එවම්, මෙසේයි. "සම්‍යඞ් සම්‍යක්ෂෙචා සම්‍යක්ෂුචඃ" යනු ප්‍රථමා එකච් බහුවචනයි; "සම්‍යක්ෂුචම් සම්‍යක්ෂෙචා සම්‍ීචඃ" යනු ත්‍රිතීයා එකච් බහුවචනයි. "සම්‍ීච," යනු තෘතීයා එක වචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("සම්‍යච්" ශබ්දයෙන් සත්‍යවචන ඇත්තෙකු කියත්.)

b. තක්ෂාරාත්මනඃ, තක්ෂාරාත්මන වූ; මරුච්ශබ්දඃ, මරුත් ශබ්දය කියනුලැබේ. "හසෙපඃ" සත්‍යාදි සූත්‍රයෙන් සිවිහකති ලොපය වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් වප ප්‍රත්‍යහාර ජබ ප්‍රත්‍යහාර දෙක වෙත්. "මරුත්—මරුද්—මරුද්භිඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා එකච්බහුවචනයි. "හෙමරුත්—හෙමරුද් හෙමරුත්මෙචා හෙමරු තඃ" යනු සම්බොධන එකච්බහුවචනයි. ("මරුත්" ශබ්දයෙන් වාතය කියත්.) අග්නිවිත්ප්‍රභෘතයඃ, "අග්නිවිත්" ආදිය; එවං, මෙසේයි. "අග්නිවිත්—අග්නිවිද්—හෙඅග්නිවිතඃ" යනු ප්‍රථමා සම්බොධන එක ච්බහුවචනයි. "අග්නිවිත්" ශබ්දයෙන් ගිනි පුදන්නෙකු කියත්.)

a. තකාරාන්තෝ උකාරානුබන්ධෝ මහච්ඡබ්දඃ:—

193. ත්‍රිතෝ නුම්. (ත්‍රිතඃ 6, 1; නුම් 1, 1;)

b. (උශ්ච ඍශ්ච=වඃ, වඃ ඉත් යස්‍ය සඃ=ත්‍රිත්, තස්‍ය, ත්‍රිතඃ) උකාරානුබන්ධස්‍ය ඍකාරානුබන්ධස්‍ය ච නුමාගමෝ භවති පුංසි පචසු පරෙෂු.

194. නස්‍යමමහතෝඩෞ දීර්ඝඃ ශෞ ච.

(නස්‍යමමහතඃ 6, 1; අඩෞ 7, 1; දීර්ඝඃ 1, 1; ශෞ 7, 1; ච 1, 1;)

c, න්ස් ච අප් ච මහාංශ්ච එතෙෂාං සමාහාරඃ=න්සමම හත්, තස්‍ය න්සමමහතඃ, අඩෞ දීර්ඝඃ ශෞ, (චෙත්‍යවත්‍යයම්.)

---

a. තකාරාන්තඃ, තකාරාන්ත වූ; උකාරානුබන්ධඃ, උකාරානු බන්ධ වූ; මහච්ඡබ්දඃ, "මහත්" ශබ්දය කියනුලැබේ.

193. (නුම් ආගමවිධි සූත්‍රයි.) ත්‍රිතඃ, උකාරය හෝ ඍකාරය ඉත්කොට ඇත්තහුට; නුම්, (පුංලිඞ්ග ස්‍යාදි පචකයෙහි) නුම් ආගම වේ.

b. (උඃ ව, උයන්න ද; ඍඃ ව, ඍඅයන්න ද; වඃ, වඃ යනු වේ; වඃ ඉත්, වඃ ඉත්වූයේ; යස්‍ය, යමෙකුගේ ද, සඃ, හෙතෙම; ත්‍රිත් "ත්‍රිත්" නම් වේ. තස්‍ය ත්‍රිතඃ, ඒ ත්‍රිත්හටයි.) පුංසි, පුංලිඞ්ගයෙහි; පචසු පරෙෂු, ස්‍යාදිවිභක්ති පස පරකල්හි; උකාරානුබන්ධස්‍ය, උකා රානුබන්ධ ශබ්දයට ද; ඍකාරානුබන්ධස්‍ය ච, ඍකාරානුබන්ධ ශබ්දයට ද; නුමාගමඃ භවති, නුම් ආගම වේ.

194. (දීර්ඝවිධි සූත්‍රයි.) අඩෞ, විසංඥය තොරකොට ඇති විභක්ති පචකය පරකල්හි ද; ශෞ ච, ශිෂ්‍යාදෙශය පරකල්හි ද; න්සමමහතඃ, න්ස්භාගාන්තය අප්ශබ්දය මහත් ශබ්දය යන මේ සමූහයට; දීර්ඝඃ, දීර්ඝ වේ.

c. න්ස් ච, න්ස් යනුද; අප් ච, අප් යනු ද: මහාන් ච, මහත් යනු ද (යන); එතෙෂාම්, මොවුන්ගේ; සමාහාරඃ, සමාහාරය; න්සමමහත්, "න්සමමහත්" යනු වේ; අඩෞ, විසංඥය තොරකොට ඇති විභක්ති පචකය පරකල්හි ද; ශෞ ච, ශිෂ්‍යාදෙශය පර කල්හි ද; තස්‍ය න්සමමහතඃ, ඒ න්ස් අප් මහත් යන සමූහයට; දීර්ඝඃ, දීර්ඝ වේ; ච ඉති, ච යනු; අවය්‍යයම්, අව්‍යයයි; යනු සප දවෙජදුර්‍ණීයි.)

a. නඃසන්තස්‍යාඒශබ්දස්‍ය මහච්ඡබ්දස්‍ය ච දිඝෝ භවති පඑසු පරෙෂු ඛිවර්ජිතෙෂු ශෞ ච පරෙ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" (161: ප්‍ර: සූ:) මහාන් මහාන්තෞ මහාන්තඃ, මහාන්තම් මහාන්තෞ මහතඃ, මහතා මහද්භ්‍යාම් මහද්භිඃ, මහතෙ මහද්භ්‍යාම් මහද්භ්‍යඃ, ඉත්‍යාදි, හෙමහන් හෙමහාන්තෞ හෙ මහාන්තඃ.

b. (නඃසන්තස්‍යෙත්‍යාගමජ්ඤාපකාරශ්‍රුක්තස්‍යාන්තස්‍ය ඥෙයම්, තෙන කාංස්ශබ්දස්‍ය ඣිබ්ඛන්තස්‍ය න දිඝඃ, "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ (191: ප්‍ර: සූ:) කාන් කාංසෞ කාංසඃ, කාංසම් කාංසෞ කාංසඃ, කාංසා කාන්භ්‍යාම් කාන්භිඃ, කාන්ඝු, හෙකාන්, ශොභනා ආපො යඝ්මින්නසෞ=සඩාප්=සඩාබ් සඩාපෞ සඩාපඃ. සඩාම්පි තඩාගානි.

---

a; ඛිවර්ජිතෙෂු, ඛිසංඥය වර්ජිතකොට ඇත්තා වූ; පඑසු පරෙෂු, සඃදිවිහකති පස පරකල්හිද; ශෞ ව පරෙ, ශි ආදෙශය පරකල්හි ද; න්සන්තස්‍ය, න්ස්භාගාන්තයට ද; අප්ශබ්දස්‍ය, අප් ශබ්දයට ද; මහත් සබ්දස්‍ය ච, මහත් ශබදයට ද; දිඝඃ භවති, දීඝ් වේ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්ත යට ලොප් වේ; "මහාන්—මහද්භ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා චතුර්ථී එකවිබහුවවනයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙමහන් හෙමහාන්තෞ හෙමහාන්තඃ" යනු සමෙබාධන එකවිබහුවවනයි. ("මහත්" ශබ්දයෙන් මහතෙකු කියත්.)

b. න්සන්තස්‍ය ඉති, "න්සන්තස්‍ය" යන මෙයින්; ආගමජ්ඤාපකාරයුක්ත, ආගම වශයෙන් උපන් තකාරයෙන් යුක්ත වූ; සාන්තස්‍ය, සකාරාන්තයට යයි; ඥෙයම්, දතයුත්තයි; තෙන, එහෙයින්; ඣිබ්ඛන්තස්‍ය, ඣිප්ප්‍රත්‍යයාන්ත වූ; කාංස්ශබ්දස්‍ය, කාංස්ශබ්දයට; නදිඝඃ, දීඝ් නොවේ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්තයට ලොප් වේ. "කාන්-කාන්භිඃ" යනු ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා එකවිබහුවවනයි; "කාන්ඝු" යනු සප්තමී බහුවවනයි; "හෙ කාන්" යනු සමෙබාධන එකවවනයි; ("කාංස්" ශබ්දයෙන් සඛණ්ඩාදි මය පාත්‍රයක් කියත්.) ශොභනාඃ, යහපත් වූ; ආපඃ, ජලය; යඝ්මින්, යම් තැනෙක්හි ද; අසෞ, මේ තෙම; සඩාප්-සඩාබ්, "සඩාප්" යනු ද "සඩාබ්" යනු ද වේ; (ප්‍රථමා එකවවනයි;) "සඩාපෞ සඩාපඃ" යනු චිවවන බහුවවනයි. "සඩාම්පි" යනු නපුංසකලිඞ්ග ප්‍රථමා බහුවව නයි; තඩාගානි, තඩාගයෝයි.

a. තකාරාගන්ත උකාරානුබන්ධො භවච්ඡබ්දඃ- "ව්‍රිතොනුම්" (187: ප්‍ර: සූ:) ඉති නුම්ආගමඃ.

195. අඩ්සොඃ සෙෂ්. (අඩ්සොඃ 6, 2; සෙෂ් 7, 1;)

b. (අඩ්සොඃ සෙෂ් ඉති ධාතොර්නෙෂ්‍යතෙ.) අඩ්යන ස්‍යාසනන්තස්‍ය ච දිඞ්ඕ භවති ධිවර්ජිතෙ සෙෂ් පරෙ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" (163: ප්‍ර: සූ:) "හසෙපඃ" (102: ප්‍ර: සූ:) භවාන් භවන්තෞ භවන්තඃ, භවන්තම් භවන්තෞ භවතඃ, භවතා භවද්භ්‍යාම් භවද්භිඃ, භවතෙ භවද්භ්‍යාම් භවද්භ්‍යඃ, භවතඃ භවතොඃ භවතාම්, භවති භවන්තොඃ භවත්සු, හෙභවන් හෙභවන්තෞ හෙභවන්තඃ.

c. (අසන්නන්තස්‍යෙත්‍යසුප්‍රත්‍යයාන්තස්‍යෙති විවක්ෂිතම්, තෙන පිණ්ඩං ග්‍රසතීති=පිණ්ඩග්‍රඃ පිණ්ඩග්‍රසෞ පිණ්ඩග්‍රසඃ, පිණ්ඩග්‍රසම් පිණ්ඩග්‍රසෞ පිණ්ඩග්‍රසඃ, ඉත්‍යාදි. සඃඩාරානුබන්ධස්‍ය භවත් ශබ්දස්‍ය නුමාගම එව, අඩ්අන්තඩාභාවාන්නදිඞ්ඃ, "ව්‍රිතොනුම්" (186: ප්‍ර: සූ:) "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" (161: ප්‍ර: සූ:) භවන් භවන්තෞ භවන්තඃ, භවන්තම් භවන්තෞ භවතඃ, භවතා භවද්භ්‍යාම් භවද්භිඃ, භවත්සු, ඉත්‍යාදි, හෙභවන් හෙභවන්තෞ හෙභවන්තඃ.)

---

a. තකාරාන්තඃ, තකාරාන්ත වූ; උකාරානුබන්ධඃ, උකාරානුබන්ධ වූ; භවත්ශබ්දඃ, "භවත්" ශබ්දය කියනු ලැබේ. ව්‍රිතොනුම් ඉති, "ව්‍රිතොනුම්" යන සූත්‍රයෙන්; නුමාගමඃ, "නුම්" ආගම වේ.

195. (දිඞ්දිඩ් සූත්‍රඝි.) සෙෂ්, (ධිවර්ජිත) සිවිභක්ති පරකල්හි; අඩ්සොඃ, අතු ප්‍රත්‍යයාන්ත අස් ප්‍රත්‍යයාන්ත දෙකට (දිඞ් වේ.)

b. (අඩ්සොඃ සෙෂ් ඉති, "අඩ්සොඃ සෙෂ්" යන (මේ) සූත්‍රයෙන්; ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධව; නෙෂ්‍යතෙ, (දිඞ්විධිය) අභිමත නොවේ;) ධිවර්ජිතෙ, ධිසංඥය නොරඳොට ඇති; සෙෂ්පරෙ, සි පරකල්හි; අඩ්අන්තස්‍ය, අතු ප්‍රත්‍යයාන්තයට ද; අඩ්අන්තස්‍ය ච, අසු ප්‍රත්‍යයාන්තයට ද, දිඞ්ඃ භවති, දිඞ් වේ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්තයට ලොප් වේ; "හසෙපඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් සිහට ලොප් වේ. "භවාන්-හෙභවන්තඃ" යනු ප්‍රථමාද් එකවිබහුවචනයි; ("භවත්" ශබ්දයෙන් "යුෂ්මත්" යන අර්ථ කියත්.)

c. (අඩ්අන්තස්‍ය ඉති, "අඩ්අන්තස්‍ය" යන්නෙන්; අසුප්‍රත්‍යයාන්තස්‍ය ඉති, අසු ප්‍රත්‍යයාන්තයට යයි; විවක්ෂිතම්, විවක්ෂා

a, එවං පවත් ශබ්දඃ, පවන් පවන්නෑ පවන්නඃ, පවන්නම් පවන්නෙනෑ පවන්නඃ, ඉත්‍යාදි. හෙපවන් හෙපවන්නෙනෑ හෙපවන්නඃ,

b, (“ච්‍රුක්නානාං ජක්ෂාදීනාං ච ශතුර්නුම්ප්‍රතිෂෙධඃ පුංලිඞ්ග නිත්‍යං වක්තවේ‍යා නපුංසකෙ වා ශෙෂ ච” දඛත්-දඛද් දඛන්නෑ දඛන්නඃ, දඛන්ම් දඛන්නෑ දඛන්නඃ, දඛන්‍ය දඛ භ්‍යාම් දඛද්භිඃ, ඉත්‍යාදි. නපුංසකෙ දඛත්-දඛද් දඛති දඛති—දඛන්ති. “ජක්ෂ ජාගෘ දරිද්‍රා ශාස් දිධි වෙවී චකාස්” එතෙ ජක්ෂාදයඃ,

---

කරණලදී. තෙන, එහෙයින්; පිණ්ඩං ග්‍රසතීති “පිණ්ඩං ග්‍රසති” යන විග්‍රහයෙහි; පිණ්ඩග්‍රඃ, ප්‍රථමාඑකවචනයෙහි “පිණ්ඩග්‍රඃ” යනු වේ. “පිණ්ඩග්‍රසෙෆ පිණ්ඩග්‍රසඃ” යනු ච්වචන බහුවචන යි; “පිණ්ඩ ග්‍රසම් පිණ්ඩග්‍රසෙෆ පිණ්ඩග්‍රසඃ” යනු ත්‍රිතීයා එකාච්බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (මෙහි “පිණ්ඩග්‍රස්” ශබ්දයාගේ අන්ත යෙහි විද්‍යමාන වූ “අස්” යන්න “අසු” ප්‍රත්‍යයාන්ත නොවන බැවින් දිඝී නොවේ. ඍකාරානුබන්ධස්‍ය, ඍකාරානුබන්ධ වූ; භවත් ශබ්දස්‍ය, භවත් ශබ්දයට; නුමාගමඃ එව, නුම් ආගමයම් වේ; අඞ්නන්තඞාභාවාත්, “අතු” ප්‍රත්‍යයාන්ත නොවන බැවින්; නදීඝිඃ, දීඝිනොවේ; “ඞ්‍රිතොනුම්” යන සූත්‍රයෙන් නුම් ආගම වේ; “සං යොගාන්තස්‍ය ලොපඃ” යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්තයට ලොප් වේ. “භවන්—භවද්භිඃ” යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා එකාච්බහු වචන යි; “භවත්සු” යනු සප්තමී බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. “හෙභවන් හෙභවන්නෙනෑ හෙභවන්නඃ” යනු සම්බොධන එකාච්බහුවචන යි; (ඍකාරානුබන්ධ “භවත්” ශබ්දයෙන් වර්තීමාන කාලය කියත්.)

a. පවත් ශබ්දඃ, පවත් ශබ්දය ද; එවම්, මෙසේ යි; “පවන් පවන්නෑ පවන්නඃ—පවතඃ” යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා එකාච් බහුවච නයි; “පවත්සු” යනු සප්තමී බහුවචන යි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. “හෙපවන් හෙපවන්නෙනෑ හෙපවන්නඃ” යනු සම්බොධන එකාච් බහුවචන යි; (“පවත්” ශබ්දයෙන් පිසන්නෙකු කියත්.)

b. ච්රුක්නානාම්, ච්රුක්නධාතු හෙවත් ච්ඡධාතු සම්බන්ධි වූ ද; ජක්ෂාදීනාච, ජක්ෂාදිධාතු සම්බන්ධිවූ ද; ශතුඃ, ශතෘප්‍රත්‍ය ඨට; නුම් ප්‍රතිෂෙධඃ, නුම් විධානයාගේ ප්‍රතිෂෙධය; පුංලිඞ්ග,

a, ශකාරානෙනා විශ්ශබ්දඃ— "ජශෂරාජාදෙඃ ෂඃ" (189: ප්‍රඃ සූඃ) **ඉති ෂත්වම්, "ඡොඩඃ"** (190: ප්‍රඃ සූඃ) **ඉති ඩත්වම් "වාව සානෙ"** (152: ප්‍රඃ සූඃ) **ඉති වපා ජබාශව, විට්-විඩ් විශෞ විශඃ, විශම් විශෞ විශඃ, විශා විඩ්භ්‍යාම් විඩ්භිඃ, විට්සු, ඉත්‍යාදි; හෙවිට්-හෙවිඩ් හෙවිශෞ හෙවිශඃ.**

b. ෂකාරානනඃ ෂෂ්ශබ්ද නිත්‍යං බහුවචනානනසන්ත්‍රිසු සරූපඃ, ෂෂ් ජස් ඉති සමිතෙ-"ජශෂසොර්ලුක්" (180: ප්‍රා සූඃ) **"ඡොඩඃ"** (190: ප්‍රඃ සූඃ) **"වාවසානෙ"** (152: ප්‍රඃ සූඃ) **ෂට්-ෂඩ් ෂඩ්භ්‍යඃ, ෂණ්ණාඃ"** (180: ප්‍රඃ සූඃ) **ඉති නුට්, "ඡොඩඃ"** (190: ප්‍රඃ සූඃ) **ෂඩ් නාම් ඉති සමිතෙ :-**

පුංලිඞ්ගයෙහි; නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; වක්තව්‍යඃ, කියයුතු යි; නපුංසකෙ, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි; ශෞ ච, ශිෂ්‍යාදෙශය පරකල්හි ද; වා, විකල්පයෙන් කියයුතු යි, "දධත්-දධද්-දධද්භිඃ" යනු ප්‍රථමාවිතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. නපුංසකෙ, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි; "දධත්-දධද් දධතී දධති—දධන්ති" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි; ("දධත්" ශබ්දයෙන් දරන්නෙකු කියත්.) ජක්ෂ ජාගෘ දරිද්‍රා ශාස් දීධී වෙවී චකාස්, "ජක්ෂ-චකාස්" යන; එතෙ, මොහු; ජක්ෂාදඃ, ජක්ෂාදිහුයි. (මෙහි කී ච්‍රුකතධාතු නම්-පදසිද්ධි විෂයෙහි ච්‍රුතියට පැමිණෙන ධාතු යි. "ධා" ධාතුව ච්‍රුතවීමෙන් "දධත්"යි සිඩවූවාක් මෙනි.)

a. ෂකාරානනඃ, ෂකාරානන වූ; විශ්ශබ්දඃ, විශ්ශබ්දය කියනු ලැබේ. ජශෂරාජාදෙඃ ෂඃ ඉති, "ජශෂරාජාදෙඃ ෂඃ" යන සූත්‍රයෙන්; ෂත්වම්, මූර්ධන්‍යෂකාරභාවය වේ. ඡොඩඃ ඉති, "ඡොඩඃ" යන සූත්‍රයෙන්, ඩත්වම්, ඩකාරභාවය වේ. වාවසානෙ ඉති, "වාව සානෙ" යන සූත්‍රයෙන්; වපාඃ, වපප්‍රත්‍යාහාරාක්ෂරයෝ ද; ජබාශව, ජබප්‍රත්‍යාහාරාක්ෂරයෝ ද වෙත්; "විට් විඩ්-විඩ්භිඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචන යි; "විට්සු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙවිට්-හෙවිඩ් හෙවිශෞ හෙවිශඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි. ("විශ්" ශබ්දයෙන් වෛශ්‍ය යන් කියත්.)

b. ෂකාරානනඃ, ෂකාරානන වූ; ෂෂ්ශබ්දඃ, ෂෂ්ශබ්දය; නිත්‍යං, සතතයෙන්; බහුවචනානනඃ, බහුවචනානන යි; ත්‍රිෂු, ලිඞ්ගත්‍රයෙහි; සරූපඃ, සමාන රූප ඇත්තේ වේ. ෂෂ් ජස් ඉති, "ෂෂ්

196. ඩිණඃ. (ඩ් 6, 1; ණඃ 1, 1;)

a. සඞ්ඛ්‍යාසම්බන්ධිනෝ ඩකාරස්‍ය ණත්වං භවති නාම් පරෙ. "ෂට්භිඃ ෂට්භ්‍යඃ" (45: ප්‍ර: සූ:) ෂණ්ණාම්. ක්වච්දපදත්වෙනපි පදනන්තාශ්‍රයණීයා. ෂට් සු ඉති ස්ථිතෙ:- "ඕඩඃ" (190: ප්‍ර:සූ:) "ඛසෙ චපා" (53: ප්‍ර: සූ:) ඉති ටකාරෙ කෘතෙ ෂට්සු ඉත්‍යත්‍ර "ෂට්භිඃ ෂට්භ්‍යඃ" (45: ප්‍ර: සූ:) ඉති ෂකාරස්‍ය ෂත්වෙ ප්‍රාප්තෙ පදනන්තාශ්‍රයණීයා, "ඨොරන්‍යාන්" (64: ප්‍ර: සූ:) ඉති ෂත්ව නිෂෙධඃ

ජස්" කියා; සහිතෙ, සිටිකල්හි; "ජස්ශසොර්ලුක්" යන සූත්‍රයෙන් ජස්ශස් දෙකට ලුක්යන්නෙන් ලොප් වේ. "ඕඩඃ" යන සූත්‍ර යෙන් වපප්‍රත්‍යාගාර ජබප්‍රත්‍යාහාර දෙක වෙත්; "ෂට්—ෂඞ්" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා බහුවචන යි. "ෂඞ්භිඃ" යනු තෘතීයා බහුවචන යි. "ෂඞ්භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී පඤ්චමී බහුවචන යි; ෂණඃ ඉති, "ෂණඃ" යන සූත්‍රයෙන්; නුට්, නුට් ආගම වේ. "ඕඩඃ" යන සූත්‍රයෙන් ෂකාරයට ඩකාරය වේ; ෂඞ්නාම් ඉති, "ෂඞ්නාම්" කියා; සහිතෙ, සිටිකල්හි; (වක්‍ෂ්‍යමාණකාරයෙන් පද සිද්ධ වේ.)

196. (ණකාරුදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ඩ්, (සඞ්ඛ්‍යාසම්බන්ධි) ඩකාරයට; ණඃ, (නාම්යන්න පරකල්හි) ණකාරය වේ.

a. නාම් පරෙ, නාම්යන්න පරකල්හි; සඞ්ඛ්‍යාසම්බන්ධිනඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්ද සම්බන්ධි වූ; ඩකාරස්‍ය, ඩකාරයට; ණත්වං භවති, ණකාරබව වේ. "ෂ්ටුභිඃ ෂ්ටුඃ" යන සූත්‍රයෙන් දන්ත්‍යෂකාරයට මූර්ධන්‍යණකාරය වේ. "ෂණණාම්" යනු ෂෂ්ඨබහුවචන යි; ක්වච්ත්, කිසිතැනෙක්හි; අපදත්වෙනපි, පදනන්තරහිත තන්හිද; පදනන්තතා, පදනන්තභාවය; ආශ්‍රයණීයා, ආශ්‍රයකටයුතු යි. (එනම්) ෂට්සු ඉති, "ෂට්සු" කියා; සහිතෙ, සිටිකල්හි; "ඕඩඃ" යන සූත්‍ර යෙන් ෂකාරයට ඩකාරය වේ; (පසුව) "ඛසෙ චපා" යනාදි සූත්‍ර යෙන්; ටකාරෙ කෘතෙ, ඩකාරයට ටකාරය කළ කල්හි; ෂට්සු, ඉත්‍යත්‍ර, "ෂට්සු" යන මෙහි; ෂ්ටුභිඃ ෂ්ටුඃ ඉති, "ෂ්ටුභිඃ ෂ්ටුඃ" යන සූත්‍රයෙන්; සකාරස්‍ය, සකාරයට; ෂත්වෙ ප්‍රාප්තෙ, ෂකාරබව පැමිණිකල්හි; පදනන්තතා, පදනන්තභාවය; ආශ්‍රයණීයා, ආශ්‍රය කට යුතු යි; (එකල්හි) ඨොරන්‍යාන් ඉති, "ඨොරන්‍යාන්" යන සූත්‍ර යෙන්; ෂත්වනිෂෙධඃ, මූර්ධන්‍යෂකාර භාවයාගේ ප්‍රතිෂෙධය වේ.

197. දෙඡාං රඃ. (දෙඡාම් 6, 3; රඃ)

a. දෙඡ් සජුඡ් ආශිඡ් භවිඡ් ප්‍රභෘතීනාං ඡකාරස්‍ය රෙඵෝ භවති රසෙ පදඤෙන ච. "හසෙඵඃ" (102: ප්‍ර: සූ:) "ස්ත්‍රෝර්ව්‍ව්‍සඝීඃ" (177: ප්‍ර: සූ:) දෙඃ දෙඡෞ දෙඡඃ, දෙඡම් දෙඡෞ "ශසාදුවනඤඝනතා වා වක්තව්‍යා" දෙඡඃ දෙඡ්ණඃ" දෙඡා-දෙඡ්ණා දෙඡ්‍යාම්-දෙඡභ්‍යාම්-දෙර්ඡිඃ-දෙඡභිඃ, දෙඡෙ-දෙඡ්ණෙ දෙඡ්‍යාම්-දෙඡභ්‍යාම් දෙඡ්‍යඃ-දෙඡභ්‍යඃ, දෙඡඃ-දෙඡ්ණඃ දෙඡ්‍යාම් දෙඡභ්‍යාම් දෙඡ්‍යඃ-දෙඡභ්‍යඃ, දෙඡඃ දෙඡ්ණඃ දෙඡොඃ-දෙඡ්ඡෙණාඃ දෙඡාං දෙඡ්ණාම්, "වෙඩ්‍යඃ (158: ප්‍ර: සූ:) දෙඡණී-දෙඡණී-දෙඡි දෙඡොඃ-දෙඡ්ඡෙණාඃ, දෙඡ සු ඉති සති "දෙඡාං රඃ (200: ප්‍ර: සූ:) "ස්ත්‍රෝර්ව්‍ව්‍සඝීඃ" (77: ප්‍ර: සූ:) "ශඡසෙව" (60: ප්‍ර: සූ:) ඉති සඤ්ඡෙ කෘතෙ "ඣලාත්" (91: ප්‍ර: සූ:) ඉති ඣඤ්ඡම්, "නුම් විසර්ජනීයශසව්‍යවධානෙපි ඣලා දිති සඤ්‍ය ඣඤ්ඡම් වාච්‍යම්" * "කෘතාකෘතප්‍රසඞ්ගී යො විධිඃ ස නිත්‍යඃ" දෙඡුඃ-දෙඡුඃ-දෙඡසු, හෙදෙඃ හෙදෙඡෞ හෙදෙඡඃ සඵතම්බහුවචනෙ ඣෘත්‍රිමඣාව්‍ව්‍සඝීඃ. එවං සජුඡශබ්දඃ.

("ඡව්‍ව්‍සු" යන තන්හි වකාරය අපදාන්ත හෙයින් ඒ හා සංයොගවූ සකාරයට ඡකාරය වත්ම වකාරයාගේ පදාන්තතාකරණයෙන් "ඨොරනත්‍යාත්" යන සූත්‍රයෙන් තත්ප්‍රතිෂෙධය කිරීම පිණිස "ක්විදපදාන්තෙපි" යනාදි කිහු.)

197. (රකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) දෙඡාම්, දෙඡ්ශබ්දාදීන්ගේ (ඡකාරයට රෙඵය වේ.)

a. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදාන්තෙ ච, පදාන්ත යෙහි ද; දෙඡ්සජුඡ් ආශිඡ් භවිඡ් ප්‍රභෘතීනාම්, "දෙඡ් සජුඡ් ආශිඡ් භවිඡ්" යන මේ ආදීන්ගේ; ඡකාරස්‍ය, ඡකාරයට; රෙඵඃ භවති, රෙඵය වේ. "හසෙඵඃ" යනාදී සූත්‍රයෙන් සිවිහක්තිලොපය වේ; ස්ත්‍රෝර්ව්‍ව්‍සඝීඃ" යන සූත්‍රයෙන් රකාරයට විසර්ගීය වේ. "දෙඃ දෙඡෞ දෙඡඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි; "දෙඡෞ" යනු ද්විතීයා එකවචන සි; ශසාදෙෂු, ශස් ආදි විභක්ති පරකල්හි;

---

* මේ න්‍යාය ඔබානෝ පොත්හි දක්නා නොලැබේ. "දෙඡ්සු" යන රූපයාගේ සිඹියෙහි සුප් විභක්තිඝුගේ සකාරයට මූර්ධන්‍ය ෂකාරය කිරීම ප්‍රෞඪකාරයට විසර්ගීය කලත් නොකලත් හැකි බැවින් නිත්‍යවිධියක් වශයෙන් දක්වනු සඳහා කියනලද්දේ යයි හැඟේ.

2. "සප්‍රෂාශිෂෝ රසෙ පදඤෙන ච දිෂිං වක්තව්‍ය"ඃ "ව්‍යොර්විහසෙ" ඉති සිඩෙ ඉදං නවක්තව්‍යම්, අථවාතසෛ්‍ය වෙදං සූචකම්. "දෙෂාං රඃ" (200: ප්‍ර: සූ:) සප්‍රඃ සප්‍රෂෞ සප්‍රෂඃ සප්‍රෂම් සප්‍රෂෞ සප්‍රෂඃ, සප්‍රෂා සප්‍රඞ්‍යාම් සප්‍රර්ෂිඃ, සප්‍රඞ්ෂු-සප්‍රඃසු, ඉත්‍යාදි, හෙසප්‍රඃ හෙසප්‍රෂෞ හෙසප්‍රෂඃ. සකාරාණාඃ පුංස්ශබ්දඃ-පුංස් සි ඉති සථිතෙ :—

වා, විකල්පයෙන්; අත්‍යානන්තතා, "අන්" භාගානන්තභාවය; වක්තව්‍යා, කියයුතුයි. (අන් අන්තව "දෙෂන්"සි සිටි තන්හි සවර පරකල්හි උපධා ලොපයෙන් හා ව්‍යඤ්ජන පරකල්හි නකාර ලොපයෙන් පද සිඩිය වේ.) "දෙෂඃ-දෙෂණඃ" යනු චිතීයා බහුවචන යි. "දෙෂා-දෙෂණා-දෙෂාං-දෙෂණාම්" යනු තෘතීයා චතුර්ථි පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචන යි. "වෙඩ්‍යාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් උපධා ලොපය වේ. "දෙෂණි-දෙෂණී-දෙෂි" යනු සප්තමී එකවචන යි. "දෙෂොඃ-දෙෂෙණාඃ" යනු ච්වචන යි. දෙෂ් සු ඉති, "දෙෂ්සු" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි; "දෙෂාං රඃ" යන සූත්‍රයෙන් ෂකාරයට රෙඵය වේ. "ස්‍රොර්ව්‍රිසඝීඃ" යන සූත්‍රයෙන් රකාරයට විසඝීයවේ; "ෂෂසෙවා" යන සූත්‍රයෙන්; සඞ්ඝ කෘතෙ, සකාරබව කළ කල්හි; ඣලාත් ඉති, "ඣලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන්; ෂත්වම්, ෂකාරබව වේ. නුම් විසර්ජනීය ශසව්‍යවධානෙපි, නුම් ආගමය විසඝීය ශසප්‍රත්‍යාහාරය යන මෙයින් අනන්තරිතසථානයෙහි ද; ඣලාත් ඉති, "ඣලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන්; සස්‍ය, දන්ත්‍ය සකාරයට; ෂත්වම්, මූර්ධන්‍ය ෂකාරභාවය; වාවැම්, කියයුතු යි. කාතාකෘතප්‍රසඞ්ගී, කළ කල්හි හෝ නොකළ කල්හි පැමිණෙන සුලුවූ; ඃ විධිඃ, යම් විධියක්වේ නම්; සඃ, ඒ විධිය; නිත්‍යඃ, නිත්‍ය වේ. "දෙෂ්ෂු-දෙඃෂු-දෙෂසු" යනු සප්තමී බහුවචන යි. "හෙදෙඃ හෙදෙෂෞ හෙදෙෂඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන යි; ("දෙෂ්" ශබ්දයෙන් බාහුව යන අර්ථ කියත්.) සප්තමී බහුවචනෙ, සප්තමී බහුවචනයෙහි; කෘත්‍රිමකාත්, කිරීමකින් නිපන් (රකාරය) බැවින්; විසඝීඃ, විසඝීය වේ. (සුප්විභක්තිය පරකල්හි ප්‍රකෘති රකාරයට විසඝීය නොවේ යයි කී බැවින් මේ කියන ලදී.) සප්‍රඞ්ෂ ශබ්දඃ, සප්‍රඞ්ෂ ශබ්දයද; එවම්, මෙසේයි.

a. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හිද; පදඤෙන ච, පදඤන යෙහිද; සප්‍රෂාශිෂෝඃ, සප්‍රඞ්ෂාශිස් දෙකේ අන්තයට; දීඝිඃ

198. පුංසොසුඞ්. (පුංසඃ 6, 1; අසුඞ් 1, 1;)

a. පුංස්ශබ්දස්‍ය අසුඞාදෙශෝ භවති පුංසි පවස්‍ය පරෙෂු ශෞ ච. ඞකාරෙණන්‍යාදෙශාර්ථඃ, උකාරෙ නුම්විධානාර්ථඃ.

b. (රෙඵඃ සවරපරං වර්ණං දෘෂ්ටවාරොහති නවර්ශිරඃ,
පුරඃ සර්පිතං යදු පශ්‍යෙදඛඃ සඞ්ක්‍රමතෙ සවරම්.

c. අනුස්වාරෙ නාමස්‍යෙව යාවත්තදෙදශයොගතඃ.
මූර්ධනි සඞ්ගං ලභෙතාවතෙනාක්ෂතෙ පුරතඃ සවරම්.

වකතව්‍යඃ, දීර්ඝය කියයුතුයි. ව්‍යොර්විහසෙ ඉති, "ව්‍යොර්විහසෙ" යන සූත්‍රයෙන්; සිඩෙ, (දීර්ඝය) සිඩකල්හි; ඉදම්, මේ; නවකතව්‍යම්, නොකිය යුතුයි. අථවා, යලිත්; ඉදම්, මෙය; තස්‍ය එව, ඒ සූත්‍ර විධියම; සුවචම්, ප්‍රකාශකරන්නේ වේ. "දෙෂාං රඃ" යන සූත්‍ර යෙන් ෂකාරයට රෙඵය වේ. "සප්තෘඃ-සප්තෘර්භිඃ" යනු ප්‍රථමා තිතීය තෘතීයා එකව්බහුවචන යි; "සප්තෘෂ්ෂු-සප්තෘඃෂු" යනු සප්තමී බහුවච නයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙසප්තෘඃ හෙසප්තුෂෞ හෙසප්තුෂඃ" යනු සම්බොධන එකව්බහුවචන යි. ("සප්තෘ" ශබ්දයෙන් මිත්‍ර යෙකු කියත්.) සඤ්ඤානනඃ, සඤ්ඤානන වූ; පුංස්ශබ්දඃ, පුංස්ශබ්දය කියනු ලැබේ. පුංස් සි ඉති, "පුංස් සි" කියා; සර්පතෙ, සිටිකල්හි වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඩිය වේ.)

198. (අසුඞ් ආදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) පුංසඃ, පුංස්ශබ්දයට; අසුඞ්, අසුඞ් ආදෙශ වේ.

a. පුංසි, පුංලිඞ්ගයෙහි; පවස්‍ය පරෙෂු, ස්‍යාදිවිභක්තිහි පස පර කල්හිද; ශෞ ච, (නපුංසකලිඞ්ගයෙහි) ශි ආදෙශය පරකල්හිද; පුංස්ශබ්දස්‍ය, පුංස්ශබ්දයට; අසුඞාදෙශඃ භවති, අසුඞ් ආදෙශ වේ. ඞකාරඃ, ඞකාරය; අන්‍යාදෙශාර්ථඃ, අන්‍යවර්ණයට ආදෙශවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. උකාරඃ, උකාරය; නුම්විධානාර්ථඃ, නුම් විධානය ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ.

b. මේ ශ්ලොකයෙහි අර්ථව්‍යඛ්‍යානය 30 වන පිටේ නිර්දිෂ්ට යි. මින් රෙඵ ප්‍රවෘත්ත්‍යාකාරය ප්‍රථමකොට දක්වා වක්ෂ්‍යමාණ ශ්ලොක යෙන් අනුස්වාර ප්‍රවෘත්ත්‍යාකාරය දක්වනු ලැබේ.

c. අනුස්වාරඃ, අනුස්වාරයතෙම; නාමස්‍ය එව, නකාරයාගේ හා මකාරයාගේ ස්ථානයෙහි ම වේ. (එහෙයින්) යාවත්, යම්තාක් කල්; තදෙදශයොගතඃ, ඒ නකාරයාගේ හා මකාර

a. "මඃ සඛරෙ" (58: ප්‍ර: සූ:) පුමස් සි ඉති සඨිතෙ :- "ව්‍රතොනුම්" (196: ප්‍ර: සූ:) "නඃසමමහතඃ" (197: ප්‍ර: සූ:) ඉති දීඝඃ, "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" (162: ප්‍ර: සූ:) "හසෙපඃ සෙලොපඃ". (193: ප්‍ර: සූ:) පුමාන් පුමාංසෞ පුමාංසඃ, පුමාංසඕ පුමාංසෞ පුංසඃ, පුංසා, පුංසි පුංසොඃ පුංසු.

199. අසංහවෙ පුංසඃ කක් සෞ.

(අසංහවෙ 7, 1; පුංසඃ 6. 1; කක් 1, 1; සෞ 7, 1)

යාගේ සථානයෙහි යෙදීමෙන් හෙවත් නකාරයට හෝ මකාරයට ආදෙශවීමෙන්; මූර්ධනි, (යම්කිසි වර්ණයක්හුගේ) මූදුනෙහි; සඞ්ඝං, එකතුවීම; ලහෙත්, ලබන්නේ ද; තාවත්, ඒතාක්කල්; පුරතඃ, ඉදිරියෙහි (සිටියා වූ); සඛරම්, සඛරය; න ඊක්ෂතෙ, නොබල සි.

පූර්‍වවසථාවෙහි මකාරයුක්තව සිටි "පුම්ස්" ශබ්දයාගේ මකාරසථානයෙහි "නශවාපදාන්තෙ කිසෙ" යන සූත්‍රයෙන් අනුසඛාරය වීමෙන් "පුංස්" කියා වේ; නැවත සිවිහක්තිය පරනිමිත්තෙන් එහි සකාරයට "අසුඞ්" ආදෙශකළ කල්හි "පුං අස්" කියා වේ. මෙහි අනුසඛාරය කිසි වර්ණියක් වූ උකාරයාගේ මස්තකයෙහි සිටි බැවින් ඉදිරියෙහි සිටි සඛරය වූ "අස්" යන්නෙහි අයන්න බලා පොරොත්තු නොවේ. පසුව "මඃ සඛරෙ" යන සූත්‍රයෙන් මකාරය වීමෙන් මස්තකසථාන රහිත වන්නේ ම සඛරය බලාපොරොත්තු වේ.

a. "මඃසඛරෙ" යන සූත්‍රයෙන් අනුසඛාරයට මකාරය වේ. (එකල සඛරාපෙක්ෂාවෙන්) පුමස් සි ඉති, "පුමස්+සි" කියා; සඨිතෙ, සිටිකල්හි; "ව්‍රතොනුම්" යන සූත්‍රයෙන් නුම් ආගම වේ; න්සමමහතඃ ඉති, "න්සමමහතඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන්; දීඝඃ, දීඝී වේ. "සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සංයොගාන්තයට ලොප් වේ. "හසෙපඃ සෙලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් සිවිහක්තියට ලොප් වේ. "පුමාන්-පුංසඃ" යනු ප්‍රථමා ඒකවචනය සි; "පුංසා" යනු තෘතීයා ඒකවචන සි. "පුංසි පුංසොඃ පුංසු" යනු සප්තමී ඒකවචන සි.

199. (කක්ආගමවිධි සූත්‍ර සි.) සෞ, සුප්විභක්තිය පරකල්හි; අසංහවෙ, වෛදිකප්‍රයොගයෙහි; නොහොත් කිසි ප්‍රයොගයෙක්හි; පුංසඃ, පුංස්ශබ්දයට; කක්, කක් ආගම වේ.

a. වෙදඤ්ඤෙනකවෙද්‍යස්‍ය පරමාතමනෝ බහුවචාසංභවෙ වාවේ‍ය සති පුංස්ශබදස්‍ය කගාගමෝ භවති සුපි පරෙ. කකාරඃ කිත්කාර්‍ය්‍යාර්‍ථඃ. අකාර උච්චාරණාර්‍ථඃ.

200. සෙකාරාදේ‍යාගච.

(සෙකාඃ 6, 2; ආදේ‍යඃ 6, 2; ච 1, 1;)

b. සංයොගාදේ‍යඃ සකාරකකාරයොර්ලොපෝ භවති ධාතොර්ඣසෙ පරෙ නාමනශ්ච රසෙ පදඤ්ඤෙන ච, ඉති සකාරලොපඃ. "ස්‍රිලාත්" (92: ප්‍රඃ සූඃ) ඉති සස්‍ය තවම්, "කෂසංයොගෙ ක්ෂඃ" පුංක්ෂු.

---

a. වෙදඤ්ඤෙනකවෙද්‍යස්‍ය, වෙදඤ්ඤනශාස්ත්‍රවිෂයෙහි එකමයයි දතයුතු වූ; හෙවත් අචිතීයයි ප්‍රතිපාදිත වූ; පරමාතමනඃ, පරමාතමයාගේ; බහුවචාසංභවෙ, බොහෝ බැව් සමඟනොවීම හෙවත් බහුවචනයාගේ අප්‍රයොගය; වාවේ‍ය සති, වාව්‍යකල්හි; සුපි පරෙ, සුප්විභකතිය පරකල්හි; පුංස්ශබදස්‍ය, පුංස්ශබදයට; කගාගමඃ භවති, කක් ආගම වේ. කකාරඃ, කකාරය; කිත්කාර්‍ය්‍යාර්‍ථඃ, කිත් කාර්‍ය්‍යය ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. අකාරඃ, අකාරය; උච්චා රණාර්‍ථඃ, උසුරුවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ.

200 (සකාර කකාරලොපවිධි සූත්‍ර සි.) ආදේ‍යඃච, (සංයොග යාගේ) ආදියෙහිවූ ද; සෙකාඃ, සකාර කකාර දෙකට (ලොප් වේ.)

b. ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධි තන්හි, ඣසෙ පරෙ, ඣසප්‍රත්‍යා හාරය පරකල්හි ද; නාම්නඃ, නාමය සම්බන්ධිතන්හි; රසෙ ච, රස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදඤ්ඤෙන ච, පදඤ්ඤනයෙහි ද; සංයොගාදේ‍යඃ, සංයොගයාගේ ආදියෙහි වූ; සකාරකකාරයොඃ, සකාර කකාරදෙකට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. ඉති, මෙසේ මේ නියම යෙන්; සකාරලොපඃ, සකාරලොපය වේ. ස්‍රිලාත් ඉති, "ස්‍රිලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන්; සස්‍ය, සකාරයට; තවම්, මූර්ධන්‍ය තකාරය වේ. කෂසංයොගෙ, කකාරෂකාර සංයොගයෙහි; ක්ෂඃ, "ක්ෂ" යන්න වේ. එකල්හි "පුංක්ෂු" යනු වේ. ("සංයොගාඤ්ඤස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍ර යෙන් සංයොගාඤ්ඤයට ලොපය නියම බැවින් මෙබඳු සංයොග යන්හි ආදියට ද ලොප්වන බැව් දක්වනු පිණිස "සෙකාඃ" යනාදි සූත්‍රය කියන ලදී.)

a. (නනු පුංඤ්චින්‍යන්ත්‍ර මකාර එව සංයොගාදිර් න සකාර ඉනර්ගි කථං ලොපඃ? පුංඤ්ඣ අත්‍ර "ඒකාරාද්‍යොශව" ඉත්‍ය නෙන සංයොගාද්‍යස්‍ය ලොපෙ ප්‍රාපෙත මකාරස්‍යෙව ලොපො භවෙදනතු සකාරස්‍ය, ආදිත්වාභාවාත්, සංයොගාද්‍යඤ්ඣ පුංස් ඉත්‍යන්ත්‍ර ශිරසි මකාර එව, නඤ්මාදාදිත්වං ච්විධම්—මුඛ්‍යමා පෙක්ෂිකං ච, අත්‍ර සස්‍යාදිත්වමාපෙක්ෂිකම්, පුංස්ක් ඉත්‍යන්ත්‍ර කකාරාපෙක්ෂයා සකාර ආදිඃ, සකාරාපෙක්ෂඃ මකාර ආදිර්ඉති සකාරාස්‍යෙව ලොපඃ.)*

---

a. (පුංඤ්ඣ ඉත්‍යන්ත්‍ර, "පුංඤ්ඣ" යන මෙහි; සංයොගාදිඃ, සංයොග යාගේ ආදිය; නනු මකාරඃ එව, මකාරයම නොවේද?; නසකාරඃ, සකාරය නොවන්නේ නොවේද?; තර්හි, එකල්හි; කථම්, කෙසේ; ලොපඃ, ලොප්වන්නේද? (යනු ප්‍රශ්නයි) පුංඤ්ඣ අත්‍ර, "පුංඤ්ඣ" යන මෙහි; සෙකාරාද්‍යොශව ඉති, "සෙකාරාද්‍යොශව" යන; අනෙන, මේ සූත්‍රයෙන්; සංයොගාද්‍යස්‍ය, සංයොගයාගේ ආදියෙහි වූවහුට; ලොපෙ ප්‍රාපෙත, ලොප් පැමිණිකල්හි; මකාරස්‍ය එව, මකාර යටම; ලොපඃ භවෙත්, ලොප්වන්නේය; සකාරස්‍ය, සකාරයට; නතු, නොවන්නේය, (කුමක්හෙයින්දයත්?) ආදිත්වාභාවාත්, ආදි භාවයක් නැති බැවිනි; (යනු ප්‍රශ්නප්‍රකටීකරණයි;) සං යොගාද්‍යඤ්ඣ, සංයොගයාගේ ආදිවණීය වන්‍යහි; පුංස් ඉත්‍යන්ත්‍ර, "පුංස්" යන මෙහි; ශිරසි, මස්තකයෙහි වූ; මකාරඃ එව, මකාරය මැයි; තසමාත්, එහෙයින්; ආදිත්වම්, ආදිභාවය; ච්විධම්, දෙවදා රුම් වේ. (එනම්) මුඛ්‍යම්, මුඛ්‍යාදිත්වය; ආපෙක්ෂිකං, අපෙක්ෂා කොට ඇත්තා වූ ආදිත්වය (යන දෙකයි;) තත්‍ර, එහි; සස්‍ය, සකා රයාගේ; ආදිත්වම්, ආදිභාවය; ආපෙක්ෂිකම්, අපෙක්ෂාකොට ඇත්තේ වේ; පුංස්ක් ඉත්‍යන්ත්‍ර, "පුංස්ක්" යන මෙහි; කකාරාපෙක්ෂ යා, කකාරයාගේ අපෙක්ෂාවෙන්; සකාරඃ, සකාරය; ආදිඃ, සංයෝ ගාදිය වේ. සකාරාපෙක්ෂයා, සකාරයාගේ අපෙක්ෂාවෙන්; මකා රඃ, මකාරය; ආදිඃ, සංයොගාදිය වේ; ඉති, මේ ප්‍රකාරයෙන්; (මෙසේ සංයොගාදිය වූ හෙයින්;) සකාරස්‍ය එව, සකාරයටම; ලොපඃ, ලොප්වේ; (යනු ප්‍රශ්නවිසර්ජනයයි.) මෙහි ආපෙක්ෂික සං යොගාදිත්වය සකාරය පිළිබඳ බැවින් සූත්‍රනියමය පරිද්දෙන් සකාර යටම ලොප් වේ යනු භාවයි.)

---

* මේ පාඨය බොහෝ පොත්හි නොදක්නා ලැබේ.

a. හෙපුමන් හෙපුමාංසෞ හෙපුමාංසඃ. එවං විමස්ශබ්දඃ, විමාන් විමාන්සෞ විමාංසඃ, විමාංසම් විමාංසෞ:-

201. වසොඊ උඃ. (වසෝඃ 6, 1; වඃ 1, 1; උඃ 1, 1;)

b. වාසෝඃ සම්බන්ධි වකාර උත්වං ප්‍රාප්නොති ශසාදෞ සවරෙ පරෙ තඞ්තෙ ඊපි ඊකාරෙ ච. විදුෂඃ; විදුෂා "වසාං රසෙ (190: ප්‍ර: සූ:) ඉති දත්වම්, විමද්භ්‍යාම් විමද්භිඃ, විදුෂෙ විමද්භ්‍යාම් විමද්භ්‍යඃ, විමත්සු, හෙවිමත් ඉත්‍යාදි. (තඞ්තෙ වෛදුෂ්‍යම්.)

c. එවං තසපිවස් ප්‍රභෘතයඃ. තසපිවාන් තසපිවාංසෞ තසපිවාංසඃ, තසපිවාංසම් තසපිවාංසෞ "නිමිත්තාභාවෙ

---

a. "හෙපුමන් හෙපුමාංසෞ හෙපුමාංසඃ" යනු සමෙඛාධන එකවිබහුවචනයි. ("පුංස්" ශබ්දයෙන් පුරුෂයෙක් යන අර්ථ කියත්.) විවස් ශබ්දඃ, විවස් ශබ්දය ද; එවං, මෙසේ යි. විමාන් විමාංසෞ විමාංසඃ" යනු ප්‍රථමා එකවි බහුවචනයි; "විමාංසම් විමාංසෞ" යනු විතීයා එකවිවචනයි;

201. (උකාරාදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) වසොඃ, වසුප්‍රත්‍යය සම්බන්ධි වූ; වඃ, වකාරය; උඃ, උකාරය වේ.

b. ශසාදෞ, ශස්ආදිකොට ඇත්තාවූ; සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි ද; තඞ්තෙ, තඞිත ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊපි, ඉප් ප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද; ඊකාරෙ ච, ඊකාරය පරකල්හි ද; වසොඃ සම්බන්ධි, වසු ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධි වූ; වකාරඃ, වකාරය තෙම; උත්වං ප්‍රාපෙනාති, උකාරබවට පැමිණේ. ("විද්+වස්" කියා තුබූතන්හි "වස්" යන්නේ වකාරයට උකාරාදෙශයි.) "විදුෂඃ" යනු විතීයා බහුවචනයි; "විදුෂා" යනු තෘතීයා එකවචනයි; වසාං රසෙ ඉති, "වසාං රසෙ" යන සූත්‍රයෙන්; දත්වං, දකාරබව වේ. "විමද්භ්‍යාම් විමද්භිඃ" යනු තෘතීයා විවචන බහුවචනයි; "විදුෂෙ විමද්භ්‍යාම් විමද්භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී එකවි බහුවචනයි; "විමත්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; "හෙවිමත්" යනු සම්බොධන එකවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("විවස්" ශබ්දයෙන් පණ්ඩිත යන අර්ථ කියත්.) තඞිතෙ, තඞිත යෙහි; වෛදුෂ්‍යම්, ("විදුෂොර්භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි වකාරසට උකාරව) "වෛදුෂ්‍යම්" යනු වේ.

c. තසපිවස් ප්‍රභෘතයඃ, තසපිවස් ශබ්දාදීහුද; එවම්, මෙසේයි. "තසපිවාන් තසපිවාංසෞ තසපිවාංසඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; "තසපිවාංසම් තසපිවාංසෞ" යනු විතීයා එකවි

නෛමිත්තිකස්‍යාප්‍යභාවඃ” ඉතොවකාරමුද්දිශ්‍ය ප්‍රාප්තත්වාද් වක්‍ෂ්‍යාතෙ නන්විවෘත්තිඃ “ආතොනපි” ඉත්‍යාලොපඃ, තසථුඃ, තසථුඃ තසථිවද්භ්‍යාම් තසථිවද්භිඃ, තසථිවත්සු ඉත්‍යාදි, හෙතසථිවන් හෙතසථිවාංසෞ හෙතසථිවාංසඃ.

a. සකාරාන්තඃ ශුශ්‍රුවස්ශබ්දඃ—ශුශ්‍රුවාන් ශුශ්‍රුවාංසෞ ශුශ්‍රුවාංසඃ, ශුශ්‍රුවාංසම් ශුශ්‍රුවාංසෞ, ශුශ්‍රුවස් ශස් ඉති සති තෙ “වසොඊඃ” “ඇවාඣානොරියුවෞ සඵරෙ (121: ප්‍ර: සූ:) “සඵරහිතං පරෙණ සංයොජ්‍යම්” “ක්‍විලාත්” (92: ප්‍ර: සූ:) ඉති ෂත්වම්, ශුශ්‍රුවුෂඃ, ශුශ්‍රුවුෂා “වක්‍ෂාං රසෙ” (114: ප්‍ර: සූ:) “බසෙ චපා” (54: ප්‍ර: සූ:) ශුශ්‍රුවන්සු. හෙශුශ්‍රුවන් හෙශුශ්‍රුවාංසෞ හෙශුශ්‍රුවාංසඃ.

වවනයි; නිමිත්තාභාවෙ, නිමිත්ත නැතිකල්හි; නෛමිත්තිකස්‍ය අපි, නිමිත්ත ඇත්තහුගේ ද; අභාවඃ, නොවීමයි; (එනම්) ඉටඃ, ඉව්ආගමය; වකාරං උද්දිශ්‍ය, වකාරය උදෙසා හෙවත් වකාරය නිමිත්ත කොට; ප්‍රාප්තත්වාත්, පැමිණි බැවින්; වක්‍ෂ්‍ය, (ඒ ඉව් ආගමයට නිමිති වූ) වකාරයට; උත්වෙ, උකාරබව කළ කල්හි; තන්නිවෘත්තිඃ, ඒ ඉව් ආගමයාගේ නැවැත්මයි. ආතොනපි ඉති, “ආතොනපි” යන සූත්‍රයෙන්; ආලොපඃ, ආකාරලොපය වේ. “තසථුඃ” යනු ද්විතීයා බහුවචනයි; “තසථුඃ—තසථිවද්භිඃ” යනු තෘතීයා එකවිබහුවචනයි; “තසථිවත්සු” යනු සප්තමී බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. “හෙතසථිවන් හෙතසථිවාංසෞ හෙතසථිවාංසඃ” යනු සම්බොධන එකවි බහුවචනයි. (“තසථිවස්” ශබ්දයෙන් සිටියේ යන අර්ථ කියත්.)

“සථා ධාතුවෙන් පරව “ඣසු” ප්‍රත්‍යය හා ව්‍යාදිය වීමෙන් “තසථා+වස්” යි සිටිතන්හි “සථාම්” යන සූත්‍රයෙන් ආකාරයට ඉකාරය වීමෙන් “තසථිවස්” ශබ්දයාගේ සිඞ්ගය වේ. මෙහි ඉකාරය වීමට නිමිතිවූයේ වකාරයයි. ඒ නිමිති වූ වකාරය නැතිවූ කල්හි ඉකාරයද නැතිවීමෙන් පසුව “තසථා” කියාම වේ. මේ “තසථුඃ” යනාදීන්ගේ සිඞ්ගයෙහි පසුව “ආතොනපි” යන සූත්‍රයෙන් එහි ආකාරය ලොප් වේ.

a. සකාරාන්තඃ, සකාරාන්ත වූ; ශුශ්‍රුවස්ශබ්දඃ, ශුශ්‍රුවස් ශබ්දය කියනු ලැබේ. “ශුශ්‍රුවාන් ශුශ්‍රුවාංසෞ ශුශ්‍රුවාංසඃ” යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි. “ශුශ්‍රුවාංසම් ශුශ්‍රුවාංසෞ” යනු

a. එවං පෙව්වාන් පෙව්වාංසෞ පෙව්වාංසඃ, පෙව්වාංසම් පෙව්වාංසෞ, ශසි වස්‍යොතෙ කෘතෙ යදාගමත්වාදිඩ් ලොපඃ, පෙවුෂඃ, පෙවුෂා පෙව්වද්භ්‍යාම් ඉත්‍යාදි.

b. සකාරාන්තෙනා ජග්ම්වස් ශබ්දඃ:- ජග්ම්වාන් ජග්ම්වාංසෞ ජග්ම්වාංසඃ, ජග්ම්වාංසම් ජග්ම්වාංසෞ "ඉකාරමුද්දිශ්‍ය ප්‍රාප්තත්වාද් වස්‍යොතෙ කෘතෙ ඉවොපි නිවෘත්තිඃ, ජග්මුෂඃ, ජග්මුෂා ජග්ම්වද්භ්‍යාම් ජග්ම්වත්සු, ඉත්‍යාදි.

ත්‍රීතීයා එකව්බහුවව්‍යනයි. ශුශ්‍රුවස් ශස් ඉති, "ශුශ්‍රුවස් ශස්" කියා; සන්‍ධිතෙ, සිවිකල්හි; "වසොඊඃ" යන සූත්‍රයෙන් වකාරයට උකාරය වේ; "යොඞීතොඃ" යනාදී සූත්‍රයෙන් උකාරයට "උව්" ආදෙශ වේ; "සඵරහිතං" යනාදි ක්‍රමයෙන් වකාරය උකාරය හා යුක්ත වේ; ක්‍රිලාත් ඉති, "ක්‍රිලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන්; ෂත්වම්, මූර්ධන්‍ය ෂකාරබව වේ; "ශුශ්‍රුවුෂඃ" යනු ත්‍රීතීයා බහුවව්‍යනයි; "ශුශ්‍රුවුෂා" යනු තෘතීයා එකවව්‍යනයි; "වසාං රසෙ" යන සූත්‍රයයන් දකාරය වේ; "ඛසෙවපා" යනාදි සූත්‍රයෙන් තකාරය වේ; "ශුශ්‍රුවත්සු" යනු සප්තමී බහුවව්‍යනයි; "හෙශුශ්‍රුවන් හෙශුශ්‍රුවාංසෞ හෙශුශ්‍රුවාංසඃ" යනු සම්බොධන එකව් බහුවව්‍යනයි; ("ශුශ්‍රුවස්" ශබ්දයෙන් ඇසුවේ යන අර්ථ කියත්.)

a. එවං, මෙසේ; "පෙව්වාන් පෙව්වාංසෞ පෙව්වාංසඃ" යනු "පෙව්වස්" ශබ්ද ප්‍රථමා එකව්බහුවව්‍යනයි; "පෙව්වාංසම් පෙව්වාංසෞ" යනු ත්‍රීතීයා එකවව්‍යනයි; ශසි, ශස්විභක්තිය පරකල්හි; වස්‍ය, වකාරයට; උත්‍වෙ කෘතෙ, උකාර බව කළ කල්හි; යදාගමත්වාත්, (ඉව්යන්ත) යමක් නිමිත්තකොට වූ ආගමයක් බැවින්; ඉඞ්ලොපඃ, (නිමිත්ත නැතිකල්හි ඒ) ඉව් ආගමයට ද ලොප් වේ; "පෙවුෂඃ" යනු ත්‍රීතීයා බහුවව්‍යනයි; "පෙවුෂා පෙව්වද්භ්‍යාම්" යනු තෘතීයා එකව්වව්‍යනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("පෙව්වස්" ශබ්ද යෙන් පිසුවේ යන අර්ථ කියත්.)

b. සකාරාන්තඃ, සකාරාන්ත වූ; ජග්ම්වස් ශබ්දඃ, ජග්ම්වස් ශබ්දය කියනු ලැබේ; "ජග්ම්වාන් ජග්ම්වාංසෞ ජග්ම්වාංසඃ" යනු ප්‍රථමා එකව්බහුවව්‍යනයි; "ජග්ම්වාංසම් ජග්ම්වාංසෞ" යනු ත්‍රීතීයා එකව්බහුවව්‍යනයි; වකාරං උද්දිශ්‍ය, වකාරය උදෙසා; ප්‍රාප්තත්වාත්, පැමිණි බැමින්; වස්‍ය, වකාරයට; උත්‍වෙ කෘතෙ, උකාරබව කළ කල්හි; ඉවඃ ඉවි, "ඉව්" ආගමයාගේද;

a. **ජගඞ්ගාන් ජගඞ්ගාංසෞ ජගඞ්ගාංසඃ, ජගඞ්ගාංසම් ජගඞ්ගාංසෞ "ශසි වසෞතෙ කෘතෙ වකාරනිමිත්තස්‍ය "මොනෝධාතෝඃ" ඉති නකාරස්‍යාපි මකාරඃ, ජග්මුෂඃ, ජග්මුෂා ජගඞ්භ්‍යාම් ඉත්‍යාදි. එවං ජඝඞ්ගාන් ජඝඞ්ගාංසෞ ජඝඞ්ගාංසඃ, ජඝඞ්ගාංසම් ජඝඞ්ගාංසෞ ජඝඞ්ගුෂඃ, ජඝඞ්ගුෂා ජඝඞ්භ්‍යාම් ඉත්‍යාදි.** *

නිවෘත්තිඃ, නැවැත්ම වේ. "ජග්මුෂඃ" යනු ත්‍රිතීයා බහුවචනයි; "ජග්මුෂා ජග්මිවද්භ්‍යාම්" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචනයි; "ජග්මිවත්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි මේ ආදිය වේ. ("ජග්මිවස්" ශබ්දයෙන් ගියේ යන අර්ථ කියත්.) මේ "ජග්මිවස්" ශබ්දසථ ඉකාරය ද වකාර නිමිත්තෙන් ඇතිවූවක් බැවින් ඒ නිමිති වූ වකාරය නැතිවිමෙන් ඉකාරය ද නැති විය.)

a. "ජගඞ්ගාන් ජගඞ්ගාංසෞ ජගඞ්ගාංසඃ" යනු "ජගඞ්ස්" ශබ්ද ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; "ජගඞ්ගාංසම් ජගඞ්ගාංසෞ" යනු ත්‍රිතීයා එකවිවචනයි. ශසි, ශස්විහකතිය පරකල්හි; වස්‍ය, වකාරයට; උතෙ කෘතෙ, උකාරබව කළකල්හි; වකාර නිමිත්තස්‍ය, වකාරය නිමිතිකොට ඇත්තා වූ; මොනෝධාතෝඃ ඉති, "මොනෝ ධාතෝඃ" යන සූත්‍රයෙන් ආදෙශ වූ; නකාරස්‍ය අපි, නකාරයටද; මකාරඃ, මකාරය වේ. "ජග්මුෂඃ" යනු ත්‍රිතීයා බහුවචනයි; "ජග්මුෂා ජගඞ්භ්‍යාම්" යනු තෘතීයා එකවිවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("ජගඞ්ස්" ශබ්දයෙන් ගියේ යන අර්ථ කියත්.) එවං මෙසේ; "ජඝඞ්ගාන්-ජඝඞ්ගුෂඃ" යනු "ජඝඞ්ස්" ශබ්ද ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා එකවිබහුවචනයි; "ජඝඞ්ගුෂා ජඝඞ්භ්‍යාම්" යනු තෘතීයා එකවිවචනයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("ජඝඞ්ස්" ශබ්දයෙන් හිංසාකොළේ යන අර්ථ කියත්.)

මේ "ජගඞ්ස්" ශබ්දයද "ගම්" ධාතුවෙන් සිඩයි. මෙහිද පද සිඩි විෂයෙහි වකාරනිමිත්තෙන් ධාතුවේ මකාරයට නකාරය වීමෙන් "ජගන්වස්" යි සිඩවූයේ වේ. නැවත එහි ඒ නිමිත්ත නැතිවූ බැවින් මකාරයම විය. "ජඝඞ්ස්" ශබ්දය "හන්" ධාතුවෙන් සිඩයි.

---

* "තසථිවස්" ශබ්දය පටන් මෙතෙක් ඇති උදාහරණාදිය බොහෝ සාරවත් යයන්හි නැත්තාහ. මෙහි මොවුන් දැක්වීම ඉතා ප්‍රයොජනවති.

a. සකාරාන්තස්‍ය සුවච්ශබ්දස්- "අඞ්සෝස් සෞ" (198: ප්‍ර: සූ:) සුවච්ස් සුවචසෞ සුවචසස්, සුවචසම් සුවචසෞ, සුවචසා සුවචොභ්‍යාම් සුවචොභිස් ඉත්‍යාදි, හෙ සුවච් හෙ සුවචසෞ හෙ සුවචසස්. එවං චන්ද්‍රමස් ප්‍රභෘතයස්, "අඞ්සෝස් සෞ" (197: ප්‍ර: සූ:) "හසෙපස් සෙලෝපස්" (102: ප්‍ර: සූ:) චන්ද්‍රමාස් චන්ද්‍රමසෞ චන්ද්‍රමසස්, චන්ද්‍රමසම් චන්ද්‍රමසෞ චන්ද්‍රමසස්, චන්ද්‍රමසා චන්ද්‍රමොභ්‍යාම් චන්ද්‍රමොභිස්, චන්ද්‍රමස්සු-චන්ද්‍රමස්සු, හෙ චන්ද්‍රමස් හෙ චන්ද්‍රමසෞ හෙචන්ද්‍රමසස් ඉත්‍යාදි. උශනස් ශබ්දස්‍ය භෙදස්:-

202. උශනසාම්. (උශනසාම් 6, 3;)

b. උශනස් පුරුදංශස් අනෙහස් ඉත්‍යෙතෙෂාං සෙර ඛෙර් ඩා භවති. ඩිත්ත්වාඩිලොපස්; උශනා උශනසෞ

---

a. සකාරාන්තස්, සකාරාන්ත වූ; සුවච්ස් ශබ්දස්, "සුවච්ස්"ශබ්දය කියනු ලැබේ. "අඞ්සෝස් සෞ" යන සූත්‍රයෙන් උපධාදීර්ඝය වේ. "සුවචාස් සුවචසෞ සුවචසස්" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; "සුවචසම් සුවචසෞ" යනු ද්විතීයා එකවි වචනයි; "සුවචසා සුව චොභ්‍යාම් සුවචොභිස්" යනු තෘතීයා එකවි බහුවචනයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "හෙසුවච් හෙ සුවචසෞ හෙ සුවචසස්"යනු සමෙබා ධන එකවිබහුවචනයි; ("සුවච්ස්" ශබ්දයෙන් යහපත්වචන ඇත් තෙකු කියත්.) චන්ද්‍රමස්ප්‍රභෘතයස්, "චන්ද්‍රමස්" ශබ්දාදිහු ද; එවං, මෙසේයි; "අඞ්සෝස් සෞ" යන සූත්‍රයෙන් දීර්ඝ වේ. "හසෙපස්" යනාදි සූත්‍රයෙන් සිවිභකතිලොපය වේ. "චන්ද්‍රමාස්-චන්ද්‍රමොභිස්" යනු ප්‍රථමා ද්විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචනයි; "චන්ද්‍රමස්සු-චන්ද්‍රමස්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; "හෙචන්ද්‍රමස් හෙචන්ද්‍රමසෞ හෙචන්ද්‍රමසස්" යනු සමෙබාධන එකවිබහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ("චන්ද්‍ර මස්" ශබ්දයෙන් චන්ද්‍රයා කියත්.) උශනස්ශබ්දස්‍ය, උශනස් ශබ්ද යාගේ; භෙදස්, රූපභෙදය කියනු ලැබේ.

202. (ඩා ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) උශනසාම්, උශනස් ශබ්දාදිය සම්බන්ධි සිවිභකතියට ඩා ආදෙශ වේ.

b. උශනස් පුරුදංශස් අනෙහස් ඉති, "උශනස් පුරුදංශස් අනෙහස්" යන; එතෙෂාං, මොවුන් සම්බන්ධි වූ; අඩෙස්, ඩිසංඥය තොරකොට ඇත්තාවූ; සෙස්, සිවිභකතියට; ඩා භවති, ඩා

උශනසඃ, උශනසම් උශනසෞ උශනසඃ, උශනසා උශනෝ භ්‍යාම් උශනෝභිඃ, උසනසඃසු-උශනඃසු, ඉත්‍යාදි; "උශනසෝ ඩෞ නාඅන්තාදඅන්තනා වා වක්තව්‍යා" හෙඋශනන්-හෙඋශන-හඋශනාඃ හෙඋශනසෞ හෙඋශනසඃ, උභයවිකල්පෙ රූපත්‍රයම් "සම්බොධනෙ තූශනසසත්‍රිරූපම්" නි වචනාත්. (පුරදංශා පුරදංශසෞ පුරුදංශසඃ, ඉත්‍යාදි. අනෙහා අනෙහසෞ අනෙහසඃ, අනෙහසම්, හෙ අනෙහඃ ඉත්‍යාදි.

a. **අදස්ශබ්දස්‍ය හෙදඃ—"ත්‍යාදෙඡොඃ"** (117: ප්‍ර: සූ:) **ඉති සවිත්‍රාඛාරඃ, අද සි ඉති සවිනෙඃ-**

ආදෙශ වේ; ඞිත්ත්වාත්, ඩකාරය ඉත්කොට ඇතිබැවින්; විලොපඃ, විසංඥලොපය වේ. "උශනා-උශනොභිඃ" යනු ප්‍රථමා තිතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචනයි; "උශනසසු-උශනඃසු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ· ඩෞ, ඩිසංඥය පර කල්හි; උශනසඃ, උශනස් ශබ්දයාගේ; නාඅන්තතා, නඅකාරාන්ත භාවය ද; අදඅන්තතා, අඅකාරාන්තභාවය ද; වා, විකල්පයෙන් වක්තව්‍යා, කියයුතුයි; "හෙඋශනන්-හෙඋශන-හෙඋශනඃ හෙඋශනසෞ හෙඋශනසඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචනයි; උභයවිකල්පෙ, විකල්පවයෙහි; රූපත්‍රයම්, රූප තුණක් වේ. සම්බොධනෙ තූශනසසත්‍රිරූපං ඉති, "සම්බොධනෙ තූශනස සත්‍රිරූපම්" යන; වචනාත්, වචනහෙයිනි; ("උශනස්" ශබ්ද යෙන් ශුක්‍රයා යන අර්ථ කියත්.) "පුරුදංශා පුරුදංසෞ පුරුදංශසඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; ඉත්‍යාදී, මේ ආදිය වේ. ("පුරුදංශස්" ශබ්දයෙන් ඉන්‍ද්‍රයා යන අර්ථ කියත්.) "අනෙහා අනෙහසෞ අනෙහසඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; "අනෙහ සම්" යනු ද්විතීයා එකවචනයි; "හෙ අනෙහඃ" යනු සම්බොධන එකවචනයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ; ("අනෙහස්" ශබ්දයෙන් කාලය යන අර්ථ කියත්.)

a. අදස්ශබ්දස්‍ය, අදස් ශබ්දයාගේ; හෙදඃ, රූපභෙදය කියනු ලැබේ. ත්‍යාදෙඡොඃ ඉති, "ත්‍යාදෙඡොඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන්; සවිත්‍ර, සෑමතන්හි හෙවත් සියලු විභක්ති පරකල්හි; අකාරඃ, (විසංඥයට) අකාරය වේ. අද සි ඉති, "අද+සි+" කියා; සවිනෙ, සිවිකල්හි:-

203. සෙඁ සඃ. (සෙඁ 7, 1; සඃ 1, 1;)

a. අදසෝ දකාරස්‍ය සෙඁ පරෙ සඞ්ඛං භවති.

204. සෙරෙඁ. (සෙඃ 6, 1; ඔඁ 1, 1;)

b. අදසඃ සෙරෙඁකාරාදෙශෝ භවති. අසෙඁ, ඒවවනෙ අද ඔඁ ඉති සඨිතෙ:-

205. දස්‍ය මඃ. (දස්‍ය 6, 1; මඃ 1, 1;)

c. ත්‍යාදීනාං දකාරස්‍ය මඞ්ඛං භවති ස්‍යාදෙඁ පරෙ. "ඔ ඔඁ ඔඁ" (31: ප්‍ර: සූ:) අමෙඁ ඉති සඨිතෙ:-

206. මාඩූ. (මාත් 5, 1; ඌ 1, 1;)

---

203. (සකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) සෙඁ, සිවිභක්තිය පරකල්හි; සඃ, (අදස්ශබ්දයාගේ දකාරයට) සකාරය වේ,

a. සෙඁපරෙ, සිවිභක්තිය පරකල්හි; අදසඃ, අදස් ශබ්දයාගේ; දකාරස්‍ය, දකාරයට; සඞ්ඛං භවති, සකාරබව වේ.

204. (ඔඁකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) සෙඃ, සිවිභක්තියට; ඔඁ, ඔඁකාරය වේ.

b. අදසඃ, අදස්ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; සෙඃ, සිවිභක්තියට; ඔඁකාරාදෙශඃ භවති, ඔඁකාරාදෙශ වේ. "අසෙඁ" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි. ඒවවතෙ, ඒවවනයෙහි; අදස් ඔඁ ඉති, "අදස්+ඔඁ" කියා; සඨිතෙ, සිටිකල්හි:-

205. (මකාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) දස්‍ය, (ත්‍යත්ශබ්දාදීන්ගේ) දකාරයට; මඃ, මකාරය වේ.

c. ස්‍යාදෙඁ පරෙ, සිවිභක්ති ආදිය පරකල්හි; ත්‍යාදීනාම්, ත්‍යත්ශබ්දාදීන්ගේ; දකාරස්‍ය, දකාරයට; මඞ්ඛං භවති, මකාර බව වේ. "ඔ ඔඁ ඔඁ" යන සූත්‍රයෙන් ඔඁකාරය වේ. අමෙඁ ඉති, "අමෙඁ" කියා; සඨිතෙ, සිටිකල්හි:-

206. (උවර්ණාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) මාත්, (අදස් ශබ්දයාගේ) මකාරයා කෙරෙන් (පරහ්‍රස්වයට හා දීර්ඝයට;) ඌ, උකාරය හා ඌකාරය (පිළිවෙළින්) වේ.

a. (උශව උෟශව උෟ) **අදසො මකාරාන්තපරස්‍ය හ්‍රස්වස්‍ය හ්‍රස්ව උකාරාදෙශො භවති දීර්ඝස්‍ය ච දීර්ඝ ඌකාරාදෙශො භවති.** අමූ, බහුවචනෙ සඞ්ඛ්‍යාදීනාන් "ජසි" (94: ප්‍ර: සූ:) "දස්‍ය මඃ" (185: ප්‍ර: සූ:) "අ ඉ එ" (25: ප්‍ර: සූ:) **අමෙ ඉති සර්‍වතෙ:-**

207. එරී බහුත්වෙ. (එඃ 6, 1; ඊ 1, 1; බහුත්වෙ 7, 1;)

b. **බහුත්වෙ සති මකාරාන්තපරස්‍ය අදස එකාරස්‍ය ඊකාරාදෙශො භවති.** අම්, ඊකාරවිධිසාමර්‍ථ්‍යාන්නනූකාරඃ, **අමුම් අමූ අමූන්,** මත්‍වොත්‍වෙ කෘතෙ "ටා නාසන්‍ත්‍රියාම්" (107: ප්‍ර: සූ:) **අමුනා අමූභ්‍යාම් අම්හිඃ, අදස් ඩෙ ඉති සර්‍වතෙ :- "න්‍යදුදෙ ත්‍වෙරඃ සර්‍වාදෙඃ"** (117: ප්‍ර: සූ:) **"දස්‍යමඃ"** (185: ප්‍ර: සූ:)

---

a. (උශව, උයන්න ද; උෟශව, උෟයන්න ද; උෟ, උෟනම් වේ. අදසඃ, අදස්ශබ්දයාගේ; මකාරාන්ත් පරස්‍ය, මකාරයා කෙරෙන් පර වූ; හ්‍රස්වස්‍ය, හ්‍රස්වවර්ණයට; හ්‍රස්වඃ උකාරාදෙශඃ භවති, හ්‍රස්ව උකාරාදෙශ වේ; දීර්ඝස්‍ය ච, දීර්ඝවර්ණයට ද; දීර්ඝඃ ඌකාරාදෙශඃ භවති, දීර්ඝ ඌකාරාදෙශ වේ. "අමූ" යනු ප්‍රථමාවිවචන සි. බහුවචනෙ, බහුවචනයෙහි; සඞ්ඛ්‍යාදීනාන්, සඞ්ඛ්‍යාබද්දිය බැවින්; "ජසි" යන සූත්‍රයෙන් ජස්විභක්තියට ඊකාරය වේ. "දස්‍යමඃ" යන සූත්‍රයෙන් දකාරයට මකාරය වේ. "අඉඑ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ. අමෙ ඉති, "අමෙ" කියා; සර්‍වතෙ, සිට්කල්හි :-

207. (ඊකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි. බහුත්වෙ, බහුවචනභාවය ඇති කල්හි; එඃ, (මකාරයා කෙරෙන් පර) එකාරයට; ඊ, ඊකාරය වේ

b. බහුත්වෙ සති, බහුවචනභාවය ඇතිකල්හි; අදසඃ, අදස් ශබ්ද යාගේ; මකාරාන්ත් පරස්‍ය, මකාරයා කෙරෙන් පරවූ; එකාරස්‍ය, එකාරයට; ඊකාරාදෙශඃ භවති, ඊකාරාදෙශ වේ. "අම්" යනු ප්‍රථමා බහුවචන සි; ඊකාරවිධිසාමර්‍ථ්‍යාත්, (මෙහි කියනලද) ඊකාර විධිහුගේ සමර්‍ථභාවයෙන්; නතු ඌකාරඃ, ("මාඩූ" යන සූත්‍රයෙන්) ඌකාරය නොවේ. "අමුම් අමූ අමූන්" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචනසි; මත්‍වොත්‍වෙ කෘතෙ, මකාරබව හා උකාරබව කළකල්හි; "ටානාසන්‍ත්‍රියාම්" යන සූත්‍රයෙන් ටාවිභක්තියට නාදෙශ වේ. "අමුනා අමූභ්‍යාම් අම්හිඃ" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචන සි); අදස් ඩෙ ඉති සර්‍වතෙ, "අදස්+ඩෙ" කියා සිට්කල්හි; "න්‍යදුදෙ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විසංඥයට අකාරය වේ. "දස්‍යමඃ" යන සූත්‍රයෙන්

"සඞ්දෙඃසමඃ" (97: ප්‍ර: සූ:) **"මාදූ"** (208: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂෛම අමූහ්‍යාම් අමීහ්‍යඃ, "න්‍යදුදෙෂෛවරඃ සඃදෙඃ"** (117: ප්‍ර: සූ:) **"දස්‍ය මඃ"** (185: ප්‍ර: සූ:) **"ඛසිරත්"** (86: ප්‍ර: සූ:) **"අනඃ"** (108: ප්‍ර: සූ:) **"සවණේදිඝිඃ සහ"** (24: ප්‍ර: සූ:) **"මාදූ"** (208: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂමාත් අමූහ්‍යාම් අමීහ්‍යඃ, "ඛස්ස්‍ය"** (87: ප්‍ර: සූ:) **"මාදූ"** (208: ප්‍ර: සූ:) **"ඝිලාත්"** (91: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂ්‍ය අමුයොඃ අමීෂාම්, අමුෂමීන් අමුයොඃ අමීෂු.**

a. **"සාඛ්‍යානෙ‍ය්‍යදසඃ කඃ සඃයාදිවවව"** සාමාන්‍යෙ‍ය්‍යෂ්ඨී වාචෙ‍ය සති අදස්ශබ්දාත් පරඃ කප්‍රත්‍යයඃ භවති, සඃ සඃයාදි වද් ඥෙයඃ. එකසෙ‍ය්‍යවවාරණෙන බහවෂ්ඨී ලභ්‍යතෙ

දකාරයට මකාරය වේ. "සඞ්දෙඃ සමඃ" යන සූත්‍රයෙන් "සමඃ' ආගම වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. "අමුෂෛම අමූහ්‍යාම් අමීහ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි එකවිබහුවවන යි; "න්‍යදුදෙඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් අකාරය වේ. "දස්‍යමඃ' යන සූත්‍රයෙන් මකාරය වේ. "ඛසිරත්" යන සූත්‍රයෙන් ඛසිවිභක්තියට "අත්" ආදෙශ වේ. "අතඃ" යන සූත්‍රයෙන් "සමඃ" ආගම වේ. "සවණේ" යනාදි සූත්‍රයෙන් දීඝ වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. "අමු ෂමාත් අමූහ්‍යාම් අමීහ්‍යඃ" යනු පඤ්චමී එකවිබහුවවන යි; "ඛස්ස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් ඛස්විභක්තියට "ස්‍ය" ආදෙශ වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. "ඝිලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍ය ෂකාරය වේ. "අමුෂ්‍ය අමුයොඃ අමීෂාම්" යනු ෂෂ්ඨී එකවිබහු වවන යි; "අමුෂමීන් අමුයොඃ අමීෂු" යනු සප්තමී එකවිබහුවව න යි; ("අදස්" ශබ්දයෙන් මේ යන අර්ථ කියත්.)

a. සාමාන්‍යෙ, සාමාන්‍යෂ්ඨියක් වාච්‍යකල්හි; අදසඃ, "අදස්" ශබ්දයා කෙරෙන්; කඃ, කප්‍රත්‍යය වේ. සඃයාදිවවව, (ඒ) සඃයාදිය මෙන් ද වේ. සාමාන්‍යෙ‍ය්‍යෂ්ඨී, සාමාන්‍යෂ්ඨියක්, වාචෙ‍ය සති, වාච්‍යකල්හි; අදස්ශබ්දාත්පරඃ, "අදස්" ශබ්දයාකෙරෙන් පරව; කප්‍රත්‍යයඃ භවති, කප්‍රත්‍යය වේ. සඃ, ඒ කප්‍රත්‍යය; සඃයාදිවත්, සිවිභක්තියාදිය මෙන්; ඥෙයඃ, දතයුතුයි. (කප්‍රත්‍යයාගේ සඃයාදි වත්වය සඃයාදිය පරකල්හි අදස්ශබ්දයට කවයුතු දේ කප්‍රත්‍යය පරකල්හි ද කිරීම පිණිස යි.) එකස්‍ය උච්චාරණෙන, එකක් කිමෙන්; බහවෂ්ඨඃ, බොහෝ අර්ථයක්; ලභ්‍යතෙ, ලැබේ ද;

තත්සාමාන්‍යම්, "න්‍යදෘදෙෂ්ටෙරඃ සාදෙඃ" (117: ප්‍ර: සූ:) "දස්‍ය මඃ" (185: ප්‍ර: සූ:) "මාදූ" (138: ප්‍ර: සූ:) අමුකඃ අමුකෞ අමුකෘ, අමුකම් අමුකෞ අමුකාන්, අමුකෙන අමුකාභ්‍යාම් අමුකෛඃ, ඉත්‍යාදි; ශෙෂං සඒශබ්දවද්රූපං ඥෙයම්, චකාරාත්පරස්‍යොඅම්, තෙන "න්‍යදෘදෙෂ්ටෙඃ" (117: ප්‍ර: සූ:) "සෞ සඃ" (205: ප්‍ර: සූ:) "මාදූ" (208: ප්‍ර: සූ:) අසුකඃ ඉත්‍යාදි, ඉත්‍යපි භවති.

ඉති හසාන්තපුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා.

තත්, ඒ; සාමාන්‍යං, සාමාන්‍ය නම් වේ. "න්‍යදෘදෙඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විසංඥයට අකාරය වේ. "දස්‍ය මඃ" යන සූත්‍රයෙන් දකාරයට; මකාරය වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. "අමුකඃ–අමුකෙඃ" යනු ප්‍රථමා චිතීයා තෘතීයා එකාවිබහුවචන යි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ශෙෂං රූපං, සෙසු රූප සමූහය; සඒශබ්දවත්, සඒශබ්දය මෙන්; ඥෙයම්, දතයුතු යි. චකාරාත්, චග්‍රහණයෙන්; සාත් පරස්‍ය, සකාරයා කෙරෙන් පරවූවහුට; උත්වං, උකාරබව වේ. තෙන, එහෙයින්; "න්‍යදෘදෙඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විසංඥයට අකාරය වේ. "සෞසඃ" යන සූත්‍රයෙන් දකාරයට සකාරය වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් උකාරය වේ. අසුකඃ ඉත්‍යාදි, "අසුකඃ" යනාදිය වේ. ඉත්‍යපි භවති, මෙසේ ද (රූපසිඞ්ධිය) වේ. හසාන්තපුංලිඞ්ග ප්‍රක්‍රියා, හසාන්තපුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්ත යි.

මෙහි සාමාන්‍යාඒයක් වාච්‍යතන්හි "අදස්" ශබ්දයාගේ අන්ත යෙහි "ක" ප්‍රත්‍යය වේයයි නිර්දිෂ්ට යි. සාමාන්‍යාඒ නම් විශෙෂ ප්‍රකාශනයෙන් තොර වූ අදස් ශබ්දයාගේ ප්‍රකෘති අඒය යි. කප්‍රත්‍ය ඔවූ තන්හි "අමුකඃ" යනාදි රූපයෝ වෙත්.

හසාන්තපුංලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාඒවාඛ්‍යාව.

a. **අථ හසානන්තාඃ සත්‍රිලිඞ්ගාඃ ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ. නත්‍ර හකාරාන්ත උපානහ්ශබ්දඃ :-**

208. නහොධඃ. (නහඃ 6, 1; ධඃ 1, 1;)

b. **නහොහකාරස්‍ය ධකාරාදෙශො භවති ධාත්වොර්ඞ්කසෙ පරෙ නාමනශ්ච රසෙ පදාන්තෙ ච. "වාවසානෙ"** (152: ප්‍ර: සූ:) **උපානත්-උපානද් උපානහෞ උපානහඃ, "ඛසෙ චපා ඞසා නාම්"** (53: ප්‍ර: සූ:) **උපානත්සු, හෙඋපානත්-හෙඋපානද් හෙ උපානහෞ හෙඋපානහඃ. වකාරාන්තඃ දිව්ශබ්දඃ :-**

ප්‍රත්‍යාහාර පරිපාටියෙන් හකාරාන්ත "අනඩුහ්" ශබ්දය පවත් සකාරාන්ත "අදස්" ශබ්දය අවසන්කොට ඇති හසානන්ත පුංලිඞ්ගප්‍ර ක්‍රියාජීවය කොට ඉක්බිති හසානන්තසත්‍රිලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාජීවය කරන් නාවූ ආචාර්‍යවරයෝ "අථ හසානන්තාඃ සත්‍රිලිඞ්ගාඃ" යනාදිය කීහ.

a. අථ, (හසානන්තපුංලිඞ්ගයට)අනතුරුව; හසානන්තාඃ සත්‍රිලිඞ්ගාඃ, හසානන්තසත්‍රිලිඞ්ගශබ්දයෝ; ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, දක්වනු ලැබෙත්. තත්‍ර, ඔවුන් අතුරෙන්; හකාරාන්තඃ, හකාරාන්ත වූ; උපානහ් ශබ්දඃ, උපා නහ් ශබ්දය කියනු ලැබේ.

208. (ධකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) නහඃ, "නහ්" ධාතුහුගේ හකාර යට; ධඃ, ධකාරාදෙශ වේ.

b. ධාත්වොඃ, ධාතුසම්බන්ධි තන්හි; ඞසෙ පරෙ, ඞසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; නාමනඃ, නාමය සම්බන්ධිතන්හි; රසෙ ච, රසප්‍රත්‍යා හාරය පරකල්හි ද; පදාන්තෙ ච, (ධාතුනාමදෙකම සම්බන්ධි තන්හි) විරාමය පරකල්හිද; නහඃ "නහ්" ධාතුහුගේ; හකාරස්‍ය, හකාරයට; ධකාරාදෙශඃ භවති, ධකාරාදෙශ වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් වපප්‍රත්‍යාහාර ජබප්‍රත්‍යාහාර දෙක වෙත්. "උපානත්-උපානද් උපානහෞ උපානහඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන සි. "ඛසෙ චපා ඞසා" යනාදි සූත්‍රයෙන් ධකාරයට තකාරය වේ; "උපානත්සු" යනු සප් තමී බහුවචන සි; "හෙඋපානත්-හෙඋපානද් හෙඋපානහෞ හෙ උපානහඃ" යනු සම්බොධනඑකවිබහුවචන සි. ("උපානහ්" ශබ්ද යෙන් වහන් කියත්.) වකාරාන්තඃ දිව්ශබ්දඃ, වකාරාන්ත දිව්ශබ්දය කියනු ලැබේ.

213. දිව ඔෆ. (දිවඃ 6, 1; ඔෆ 1, 1;)

a. **දිවොඃ වකාරස්‍ය ඔෆකාරාදෙශොඃ භවති සෞ පරෙ. "ඉයඃ සවරෙ"** (13: ප්‍ර. සූ:) **ද්‍යෞඃ දිවඃ.**

214. වාමන්‍යා. (වා 1, 1; අම් 7, 1; ආ 1, 1;)

b **දිවොඃ වකාරස්‍ය වා ආකාරං භවති අම් පරෙ. ද්‍යුම්-දිවම් දිවෞ දිවඃ, දිවා:-**

215. උ රසෙ. (උ 1, 1; රසෙ 7, 1;)

c. **දිවොඃ වකාරස්‍ය උකාරාදෙශොඃ භවති රසෙ පදාන්තෙ ච. දුභ්‍යාම් දුභිඃ, දිවෙ දුභ්‍යාම් දුභ්‍යඃ, දිවඃ, දුභූ, හෙ ද්‍යෞඃ හෙදිවෞ හෙදිවඃ. රෙඵෝනන්තශ්චතුර් ශබ්දඃ:-**

---

913. (ඔෆකාරාදෙශ විධි සූත්‍ර යි.) දිවඃ, දිව් ශබ්දයාගේ වකාර යට; ඔෆ, (සි පරකල්හි) ඔෆකාරාදෙශ වේ.

a. සෞ පරෙ, සිවිභක්තිය පරකල්හි; දිවඃ, දිව් ශබ්දයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාරයට; ඔෆකාරාදෙශඃ භවති, ඔෆකාරාදෙශ වේ. "ඉයං සවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාරයට යකාරය වේ. "ද්‍යෞඃ දිවෞ දිවඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි.

214. (ආකාරාදෙශ විධි සූත්‍ර යි.) අම්, අම්විභක්තිය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන්; ආ, (දිව් ශබ්දයාගේ වකාරයට) ආකාරය වේ.

b. අම් පරෙ, අම්විභක්තිය පරකල්හි; දිවඃ, දිව් ශබ්දයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාරයට; වා, විකල්පයෙන්; ආකාරං භවති, ආකාර බ. වේ. "ද්‍යුම්—දිවම් දිවෞ දිවඃ" යනු ද්විතීයා එකවිබහුවචනයයි; "දිවා" යනු තෘතීයා එකවචන යි.

215. (උකාරාදෙශ විධි සූත්‍ර යි.) රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය (හෝ විරාමය) පරකල්හි; උ, (දිව් ශබ්දයාගේ වකාරයට) උකාරය වේ.

c. රසෙ, රස ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදාන්තෙ ච, විරාමය පරකල්හි ද; දිවඃ, දිව් ශබ්දයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාරයට; උකාරාදෙශඃ භවති, උකාරාදෙශ වේ. "දුභ්‍යාම් දුභිඃ" යනු තෘතීයා විවචන බහුවචන යි; "දිවෙ දුභ්‍යාම් දුභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී එකවිබහුවචන යි; "දිවඃ" යනු පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවචන යි; "දුභූ" යනු

216. ත්‍රිචතුරොඃ ස්ත්‍රියාං තිස්‍රශ්චතස්‍රශ්චත්.

(ත්‍රිචතුරොඃ 6, 2; ස්ත්‍රියාං. 7, 1; තිස්‍රශ්චතස්‍රඃ 1, 2; සෘචත් 1, 1;)

a. **ස්ත්‍රියාං වර්තමානයොඃස්ත්‍රිචතුර්ශබ්දයොඃතිස්‍රශ්චතස්‍රඃ ඉත්‍යෙතාවාදෙශෞ භවතඃ. සෘකාරශ්ච සෘචත්, තතඃ "සතු රුර්" (129: ප්‍ර: සූ:) ඉත්‍යාර් නභවති, කින්තු "සෘරම්" (18; ප්‍ර: සූ:) තිස්‍රඃ, තිස්‍රඃ, තිස්‍රභිඃ, තිස්‍රභ්‍යඃ, තිස්‍රභ්‍යඃ.**

b. **"තිස්‍රශ්චතස්‍රශබ්දයොර්නාම් දීඝිඨං න වක්තව්‍යම්" තිස්‍රණාම්-"ජඤසි වා දීඝිඨම්" තිස්‍රණාම්, තිස්‍රඃසු. චතස්‍රඃ, චතස්‍රඃ චතස්‍රභිඃ, චතස්‍රභ්‍යඃ, චතස්‍රභ්‍යඃ චතස්‍රණාම්-චතස්‍රණාම්, චතස්‍රඃසු. .**

සප්තමී බහුවචන සි; "හෙදෙඃ හෙදිවෙෂ හෙදිවඃ" යනු සමෙඛා ධන එකච්බහුවචන සි. ("දිව්" ශබ්දයෙන් සවර්ණීය හෝ අහස කියත්.) රෙඵානන්තඃ, රෙඵානන්ත වූ; චතුර් ශබ්දඃ, චතුර් ශබ්දය කියනු ලැබේ.

216. (තිස්‍රශ්චතස්‍රඃ ආදෙශච්ඡිසූත්‍ර සි.) ස්ත්‍රියාම්, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි; ත්‍රිචතුරොඃ, ත්‍රිචතුර්ශබ්ද දෙකට; තිස්‍රශ්චතස්‍රඃ, "තිස්‍රඃ චතස්‍රඃ" යන ආදෙශ දෙක වෙත්; සෘචත්, (එහි සෘකාරඃ) සෘකාරය මෙන් සැලකියයුතුසි.

a. ස්ත්‍රියාං වර්තමානයොඃ, ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි පවත්නා වූ; ත්‍රිචතුර් ශබ්දයොඃ, ත්‍රිචතුර් ශබ්දදෙකට; තිස්‍රශ්චතස්‍රඃ ඉති, "තිස්‍රඃ චතස්‍රඃ"යන; එතෙෂ ආදෙශෞ, මේ ආදෙශ දෙක; භවතඃ, වෙත්, සෘකාරශ්ච, තදන්ත යෘකාරය ද; සෘචත්, සෘකාරයමෙන් සැලකියයුතුසි. තතඃ, එහෙයින්; සතුරුර් ඉති, "සතුරුර්" යන සූත්‍රයෙන්; ආර් න භවති, ආර් ආදෙශ නොවේ. කින්තු, වැලිදු, "සෘරම්" යන සූත්‍ර යෙන් රකාරය වේ. "තිස්‍රඃ-තිස්‍රභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා තෘතීයා චතුර්පි පඤමී බහුවචන සි.

b. නාම්, නාම්යන්න පරකල්හි; තිස්‍රශ්චතස්‍රශබ්දයොඃ, "තිස්‍රඃ චතස්‍රඃ" ශබ්දදෙකට; දීඝිඨම්, දීඝිභාවය; නවක්තව්‍යම්, නොකියයුතුසි. "තිස්‍රණාම්" යනු ෂෂ්ඨී බහුවචනයි. ජඤසි, වෙදවිෂයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; දීඝිඨම්, දීඝිභාවය වේ. "තිස්‍රඃසු" යනු එහි ෂෂ්ඨී බහුවචන සි. "තිස්‍රඃසු" යනු සප්තමී

a. සන්ත්‍රියාම්නි ත්‍රිචතුර්භ්‍යෝර්විශෙෂණාත් සන්ත්‍රියාං ගෞණයෝර් නෙතාවාදෙශෞ සතඃ. ප්‍රියාඃසන්ත්‍රියඃසන්ත්‍රීණි වා සඃත්‍යාඃ සා-ප්‍රියන්ත්‍රිඃ, ප්‍රියස්ත්‍රී ප්‍රියන්ත්‍රියඃ, බුඩිවත්. සදු සන්ත්‍රියාං මුඛ්‍යෞ ලිඞ්ගා නන්තරෙ ගෞණෞ නදුදෙශෞ සන එව. ප්‍රියාඃසතීස්ත්‍රෝ යඃත්‍ය සඃ-ප්‍රියතිසා ''ඍරා'' (124: ප්‍ර: සූ:) ප්‍රියතිස්ත්‍රෞ ප්‍රියතිස්ත්‍රඃ, ප්‍රියති ස්ත්‍රම් ප්‍රියතිස්ත්‍රෞ ප්‍රියතිස්ත්‍රඃ ප්‍රියතිස්ත්‍රා ප්‍රියතිසෘභ්‍යාම් ප්‍රියතිසෘභිඃ, ප්‍රියතිසෘඞ්ඹු. කලිඞ්බෙ ප්‍රියාඃසතීස්ත්‍රෝ යඃත්‍ය තත්-ප්‍රියතිසෘ ප්‍රිය තිසෘණාං ප්‍රියතිසෘණාම්. එවං ප්‍රියාඃවතස්ත්‍රෝ යඃත්‍ය සඃ=ප්‍රිය වතසා ප්‍රියවතස්ත්‍රෞ ප්‍රියවතස්ත්‍රඃ, කලිඞ්බෙ-ප්‍රියවතසෘ ප්‍රියව තසෘණාං ප්‍රියවතසෘණාම්.) රෙඵානෙතා ගිර්ශඞ්දඃ:-

---

බහුවචන යි. (''ත්‍රි'' ශබ්දයෙන් තුණ යන අර්ථ කියත්.) වතස්ඃ-වතසෘඞ්ඹු'' යනු ප්‍රථමාදී බහුවචන යි; (''චතුර්'' ශබ්දයෙන් සතර යන අර්ථ කියත්.)

a. ත්‍රිචතුරෙඃ, ත්‍රිචතුර්ශබ්ද දෙක පිළිබඳව (සරණලද්දුවූ); සන්ත්‍රියාං ඉති, සන්ත්‍රිලිඞ්ග ත්‍රිචතුර් ශබ්දදෙකටයයි; විශෙෂණාත්, වෙනස්කොට කිමෙන්; සන්ත්‍රියාම්, සන්ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි; ගෞණයෝඃ, අප්‍රධානවූ ත්‍රිචතුර් ශබ්දදෙකට;එතෙෂ ආදෙශෞ, මේආදෙශදෙක; නසතඃ, නොවෙත්. ප්‍රියාඃ, ප්‍රියවූ පුරුෂයෝ; ත්‍රයඃ, තුන්දෙනෙක් හෝ; ත්‍රීණි වා, (ප්‍රියවූ කුල) තුණක් හෝ; යඃත්‍යාඃ, යම් ස්ත්‍රියෙකුගේ ද; සඃ, ඔතොමෝ; ප්‍රියන්ත්‍රිඃ ''ප්‍රියන්ත්‍රි'' නම් වේ. ''ප්‍රියන්ත්‍රිඃ ප්‍රියන්ත්‍රී ප්‍රියන්ත්‍රියඃ'' යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි; බුඩිවත්, (වරනැඟීම) බුඩිශබ්දය මෙනි. (''ප්‍රි යන්ත්‍රි'' ශබ්දයෙන් ප්‍රියවූවන් තුන්දෙනෙක් ඇත්තියක් කියත්.) මෙහි ''ප්‍රියන්ත්‍රි'' ශබ්දය අන්‍යාර්ථ ප්‍රධාන බහුව්‍රීහි සමාසයෙහි නිපන් බැවින් තත්‍රාපි සන්ත්‍රිලිඞ්ගික ''ත්‍රී'' ශබ්දයාගේ සඞ්ඛ්‍යාර්ථය අප්‍රධාන වේ. එබැවින් යථොක්තා ආදෙශය නොවීය.) යදු, යම්කලෙක්හි සන්ත්‍රියාම්, සන්ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි; මුඛ්‍යෞ, ප්‍රධානවෙත් ද; ලිඞ්ගානන්තරෙ, අන්‍ය ලිඞ්ගයෙහි; ගෞණෞ, අප්‍රධානවෙත් ද; තදු, එකල්හි; ආදෙ ශෞ, මෙකී ආදෙශදෙක; සතඃ එව, වෙත්මය. ප්‍රියාඃ, ප්‍රියවූ සන්ත්‍රියෝ; ත්‍රිඃ, තුන්දෙනෙක්; යඃත්‍ය, යම් පුරුෂයෙකුට වෙත්ද, සඃ, ඒ පුරුෂතෙම; ප්‍රියතිසා, ''ප්‍රියතිසෘ'' නම් වේ; (මහි) ''ඍරා'' යන සූත්‍ර යෙන් සිඟට ආකාරාදෙශ යි; ''ප්‍රියතිසා=ප්‍රියතිසෘභිඃ'' යනු ප්‍රථමා තෘතීයා එකවිබහුවචන යි; ''ප්‍රියතිසෘඞ්ඹු'' යනු සප්තමී බහු වචනයි; (යම්තැනක ''ත්‍රිචතුර්'' ශබ්දචය සමාස වාක්‍යවිශයෙහි

217. යෙවාර්වි හසෙ. (යෙවාඃ 6, 2; ර්වි 7, 1; හසෙ 7,1;)

a. **ධාතොරිකාරොකාරයොර්දීඝ්‍රෝ භවති රෙඵවකාර යොගීසපරයොඃ, ගීඃ ගීරෞ ගීරඃ, ගීරම් ගීරෞ ගීරඃ, ගීර්ෂු ගීර්ෂ්‍යාම් ගීර්ෂිඃ, ගෙගීඃ, හෙගීරෞ හෙගීරඃ. එවං පුර්ධුරාදයඃ**

b. **ඨකාරාන්තඃ සම්ධිශබ්දඃ-"වාවසානෙ"** (154: ප්‍ර: සූ:) **සම්ත්-සම්ද් සම්ධෞ සම්ධඃ, සම්ධම් සම්ධෞ සම්ධඃ, සම්ධා සම්ද්භ්‍යාම් සම්ද්ඝිඃ, "ඣසෙ වපා කාසානාම්"** (55: ප්‍ර: සූ:) **සම්තඤ්ඣ.**

මුඛ්‍යව සත්‍රීලිඞ්ගය භජනය කළහොත් සමාස වූ පසු අන්‍ය ලිඞ්ගයක් භජනය කළත් "තිසෘ වතසෘ" ආදෙශවන බැවි "යදෑ සත්‍රියාම්" යනාදියෙන් කිහු. මෙහි "ප්‍රියතිසෘ" යනාදිය ද එසේ සිඞ්ගි.) කැලිබෙ, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි; ප්‍රියඃ, ප්‍රිය වූ සත්‍රීහු; තිස්‍රඃ, තුන් දෙනෙක්; යස්‍ය, යම්කුලයකට වෙත් ද; තත්, ඒ කුලය; ප්‍රියතිසෘ, "ප්‍රියතිසෘ" නම් වේ. "ප්‍රියතිසෘ ප්‍රියතිසෘණී ප්‍රියතිසෘණි" යනු නපුංසකලිඞ්ග ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි. එවම්, මෙසේ; ප්‍රියඃ, ප්‍රියවූ සත්‍රීහු; චතස්‍රඃ, සතරදෙනෙක්; යස්‍ය, යම් පුරුෂයෙකුට වෙත් ද; සඃ, හෙතෙම; ප්‍රියචතසෘ, "ප්‍රියචතසෘ" නම් වේ. "ප්‍රිය චතසෘ ප්‍රියචතස්‍රෞ ප්‍රියචතස්‍රඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි. කැලිබෙ, නපුංසකලිඞ්ගයෙහි; "ප්‍රියචතසෘ ප්‍රියචතසෘණී ප්‍රියචත සෘණි" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි. රෙඵාන්තඃ, රෙඵාන්ත වූ ගීර්ශබ්දඃ, "ගීර්" ශබ්දය කියනු ලැබේ.

217. (දීඝී විධිසූත්‍ර යි.) හසෙ, හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකොට ඇත්තාවූ; ර්වි, රෙඵය හෝ වකාරය පරකල්හි; යොඃ, ඉකාර උකාර දෙකට දීඝී වේ.

a. හසපරයොඃ, හසප්‍රත්‍යාහාරය පරකොට ඇත්තා වූ; රෙඵ වකාරයොඃ, රෙඵ වකාර දෙක පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතු සම්බන්ධිවූ; ඉකාරොකාරයොඃ, ඉකාර උකාර දෙකට; දීඝීඃ භවති, දීඝීවේ. "ගීඃ-ගීර්භිඃ" යනු ප්‍රථමා තෘතීයා එකවිබහුවචන යි. ("ගීර්" ශබ්ද යෙන් සරස්වතීය කියත්.) පුර්ධුරාදයඃ, "පුර් ධුර්" ශබ්දාදිහුද; එවම්, මෙසේ යි.

b. ඨකාරාන්තඃ, ඨකාරාන්ත වූ; සම්ඩි ශබ්දඃ, "සම්ඩ්" ශබ්දය කියනු ලැබේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් චපප්‍රත්‍යාහා-

a. භකාරාන්තඃ කකුභ්ශබ්දඃ- "වාවසානෙ" (154: ප්‍ර: සූ:) කකුප්-කකුබ් කකුභෝ කකුභඃ, කකුභම් කකුභෝ කකුභඃ, කකුභා කකුබ්භ්‍යාම් කකුබ්භිඃ. කකුප්සු, හෙකකුප්—හෙ කකුබ් හෙකකුභෝ හෙකකුභඃ.

b. දකාරාන්තානාඤ්‍යදෘදයඃ- "ත්‍යදාදෙඤෙරඃ ස්‍යාදෞ" (119: ප්‍ර: සූ:) ඉති සවිත්‍රාකාරඃ, "ආබන්තඃ සන්ත්‍රියාම්" ඉති ආප්, පකාරඃ ඝිලොපාර්ථඃ, සවර්ණදීර්ඝතෙ කෘතෙ සන්ත්‍රිඛෙඝ සඒා ශබ්දවද්රූපං ඥෙයම්. "සෘතඃ" (193: ප්‍ර: සූ:) ඍා, "ඔෞරි" (137: ප්‍ර: සූ:) "අඉඒ" (27: ප්‍ර: සූ:) නෛ නඃ. සා සෙ සඃ. යා යෙ යඃ. එෂා එතෙ එතඃ. එතාම්- එනාම් එතෙ-එනෙ එනඃ-එනඃ, එනයා-එනයා එනයොඃ- එනයොඃ. කා කෙ කඃ. මකාරාන්ත ඉදමිශබ්දඃ-

---

ජබ ප්‍රත්‍යාහාර දෙක වෙත්. "සමිත්-සමිද්-යඞිද්භිඃ" යනු ප්‍රථමා ච්තීයා තෘතීයා එකවිබහුවචනයි. "ඛසෙ" යනාදි සූත්‍රයෙන් තකාරය වේ. "සමිත්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි. ("සමිධ්" ශබ්දයෙන් දර කියත්.)

a. භකාරාන්තඃ, භකාරාන්ත වූ; කකුභ්ශබ්දඃ, කකුභ්ශබ්දය කියනුලැබේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තකාර්‍යය වේ. "කකුප්-කකුබ්-කකුබ්භිඃ" යනු ප්‍රථමා ච්තීයා තෘතීයා එකවි බහුවචනයි. "කකුප්සු" යනු සප්තමී බහුවචනයි; "හෙකකුප්-හෙකකුබ් හෙකකුභෝ හෙකකුභඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචනයි; ("කකුභ්" ශබ්දයෙන් දිශාවන් කියත්.)

b. දකාරාන්තඃ, දකාරාන්ත වූ; ත්‍යදාදයඃ, ත්‍යද්ශබ්දාදිහු කියනු ලැබෙත්. ත්‍යදාදෙඤෙරඃ ස්‍යාදෞ ඉති, "ත්‍යදාදෙඤෙරඃ ස්‍යාදෞ" යන සූත්‍රයෙන්; සවිත්‍ර, සැමතන්හි; අකාරඃ, අකාරය වේ. ආබන්තඃසන්ත්‍රියාං ඉති, "ආබන්තඃසන්ත්‍රියාම්" යන සූත්‍රයෙන්; ආප්, ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. පකාරඃ, (ආප්ප්‍රත්‍යයෙහි) පකාරය; ඝිලොපාර්ථඃ, ඝිච්නකන්ලොපය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. සවර්ණදීර්ඝතෙ කෘතෙ, සමානවර්ණදීර්ඝත්වය කළකල්හි; සන්ත්‍රිඛෙඝ, සන්ත්‍රිඛෙඝයෙහි; සඒාශබ්දවත්, "සඒා" ශබ්දයමෙන්; රූපං, රූපක්‍රමය; ඥෙයං, දතයුතුයි. "සෘතඃ" යන සූත්‍රයෙන් තකාරයට සකාරය වේ. "ස්‍යා" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි; "ඔෞරි" යන සූත්‍රයෙන් ඔෞවිභක්තියට ඊකාරය වේ. "අ ඉ ඒ"

218. ඉයං සත්‍රියාම්. (ඉයම් 1, 1; සත්‍රියාම් 7, 1;)

a. ඉදම්ශබ්දස්‍ය සත්‍රියාම්යං භවති සිසහිතස්‍ය. ඉයම් ඉමෙ ඉමාඃ, ඉමාම්-එනාම් ඉමෙ-එනෙ ඉමාඃ-එනාඃ, "අනටෞ ඔසඃ" (189: ප්‍ර: සූ:) "ටෞඔසාරෙ" (138: ප්‍ර: සූ:) අනයා ආභ්‍යාම් ආභිඃ, ඉදම් ඛෙ ඉති සථිතෙඃ- "න්‍යදෘදෙඥෙරඃ සඃදෙඥ" (120: ප්‍ර: සූ:) "දස්‍ය මඃ" (188: ප්‍ර: සූ:) "ආබතඃ සත්‍රියාම්" "ඕනාං යට්" (139: ප්‍ර: සූ:) "යටොවව" (144: ප්‍ර: සූ:) "ස්භ්‍යඃ" (190: ප්‍ර: සූ:) "සවණේ දීඝීඃ සහ" (27: ප්‍ර: සූ:) අසෙය ආභ්‍යාම් ආභ්‍යඃ. අස්‍යාඃ ආභ්‍යාම් ආභ්‍යඃ, අස්‍යාඃ අනයොඃ-එනයොඃ-එනයොඃ ආසාම්, "ආම්ඛඃ" (125: ප්‍ර: සූ:) අස්‍යාම් අනයොඃ-එනයොඃ ආසු,

---

යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ. "නෙය නෙයඃ" යනු ත්‍රිවචන බහුවචනයි. "සා තෙ තාඃ" යනු තත්ශබ්ද ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි, "යා යෙ යාඃ" යනු යත් ශබ්ද ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; එෂා- එනාඃ" යනු එතත්ශබද ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා එකවි බහුවචනයි. "එතයා-එනයා" යනු තෘතීයෙක වචනයි; "එතයොඃ-එනයොඃ" යනු ෂෂ්ඨී සප්තමී ත්‍රිවචනයි. "කා කෙ කාඃ" යනු කිම්ශබ්ද ප්‍රථමා එකවි බහුවචනයි. මකාරාන්තඃ ඉදම්ශබ්දඃ, මකාරාන්ත ඉදම්ශබ්දය කියනුලැබේ:-

218. (ඉයම් ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) සත්‍රියාම්, සත්‍රිලිඞ්ගයෙහි; ඉයම්, (සිසහිත "ඉදම්" ශබ්දයට) "ඉයම්" ආදෙශ වේ.

a. සත්‍රියාම්, සත්‍රිලිඞ්ගයෙහි; සිසහිතස්‍ය, සිවිභක්තියෙන් යුක්තවූ; ඉදම්ශබ්දස්‍ය, ඉදම් ශබ්දයට; ඉයං භවති, ඉයම් ආදෙශ වේ. "ඉයම්-ඉමාඃ එනාඃ" යනු ප්‍රථමා ත්‍රිතීයා එකවිබහුවචනයි. "අනටෞඔසඃ" යන සූත්‍රයෙන් "අන" ආදෙශ වේ. "ටෞඔසාරෙ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරාදෙශ වේ. "අනයා ආභ්‍යාම් ආභිඃ" යනු තෘතීයා එකවිබහුවචනයි. ඉදම් ඛෙ ඉති සථිතෙ, "ඉදම් ඛෙ" කියා සිටිකල්හි; "න්‍යදෘදෙඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විසංඥයට අකාරය වේ. "දස්‍ය මඃ" යන සූත්‍රයෙන් දකාරයට මකාරය වේ. "ආබතඃ සත්‍රියාම්" යන සූත්‍රයෙන් ආප්‍රත්‍යය වේ. "යටොවව" යන සූත්‍රයෙන් "යට්" ආගම හා ආකාරයට අකාරයද වේ. "ස්භ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ඉදම්" ශබ්දයට අකාරය වේ. "සවණේ දීඝීඃ සහ"

a. වකාරාගමනඤ්චවිශබ්දඃ:- "වොඃ කුඃ" (194: ප්‍ර: සූ) ඉති කුඩම්, "ව්‍යවසානෙ" (154: ප්‍ර: සූ:) ඩත්-ඩග් ඩවෞ ඩවඃ, ඩවම් ඩවෞ ඩවඃ, ඩවා ඩග්භ්‍යාම් ඩග්භිඃ, "වෙඃ කුඃ" (195: ප්‍ර: සූ:) "ඤිලාත්" (93: ප්‍ර: සූ:) "ඣඣසංයොගෙ ඤඃ" ඩඤු, හෙඩක්-හෙඩග් හෙඩවෞ හෙඩවඃ, එවං සෘච් වාච් ප්‍රභෘතයඃ. පකාරාගෙනාප්‍රශබ්දෙ නිත්‍යං බහුවචනානනඃ සත්‍රීලිඞඃ, "නසමමහතො ඩෞ දීඞිඃ යෞ ව" (198: ප්‍ර: සූ:) ආපඃ, අපඃ-

219. හි දපාම්. (ඞ 7, 1; ද් 1, 1; අපාම් 6, 3;)

b. අබාදීනාං භඣරෙ පරෙ දඩං භවති. අද්භිඃ, අද්භ්‍යඃ, අදභ්‍යඃ අපාම්, අප්සු, හෙඅපඃ. අබාදීනාමිත්‍යාදිග්‍රහණං

යන සූත්‍රයෙන් දීඞී වේ. "අසෛ්‍ය=ආසාම්" යනු චතුර්ථි පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවිබහුවචනයි; "ආම්ඩෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඕවිභක්තියට "ආම්" ආදෙශ වේ. "අසාම් අනයොඃ-එනයොඃ ආසු" යනු සප්තමී එකවි බහුවචනයි.

a. වකාරාගතඃ, වකාරාගතවූ; ඩවිශබ්දඃ, ඩවිශබ්දය කියනු ලැබේ. වොඃ කුඃ ඉති, "වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන්; කුඩම්, කාවඞී භාවය වේ. "ඩක්-ඩග්-ඩග්භිඃ" යනු ප්‍රථමා ච්තියා තෘතීයා එකවි බහුවචනයි. "වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් කාවඞීය වේ; "ඤිලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් ඤකාරය වේ. "ඣඣ සංයොගෙඤඃ" යන්නෙන් "ඤ" යන්න වේ. "ඩඤු" යනු සප්තමී බහුවචනයි "හෙඩක්-හෙඩග්-හෙඩවෞ හෙඩවඃ" යනු සමෙඛාධන එකවි බහුවචනයි. ("ඩවි" ශබ්දයෙන් සිව්ය කියත්.) සෘච් වාච් ප්‍රභෘතයඃ, සෘච් වාච් ශබ්දාදිහුද; එවං, මෙසේයි. පකාරාගතඃ, පකාරාගතවූ; අප්ශබ්දඃ, අප්ශබ්දය; නිත්‍යං, සභාගයෙන්; බහුවචනානනඃ, බහුවචනානත වූ; සත්‍රීලිඞඃ, සත්‍රීලිඞයි; "නසමමහතඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් දීඞී වේ. "ආපඃ" යනු ප්‍රථමා බහුවචනයි; "අපඃ" යනු ච්තියා බහුවචනයි.

219. (දකාරාදෙශවිධිසූත්‍රයි.) හි, භකාරය පරකල්හි; "අපාම්" අප්ශබ්දාදීන්ගේ අන්තයට; ද්, "ද්" යන්න වේ.

b. භකාරෙ පරෙ, භකාරය පරකල්හි; අබාදීනාම්, අප්ශබ්දාදීන්ගේ අන්තයට; දඩං භවති, දකාරභාවය වේ. අද්භිඃ-

ගෞණතෙපි දඤාඪ්‍යාම්. අප්ශබ්දස්‍ය පඤ්චම්‍ය ඒකවචනස්‍ය රූපං තත් සඤප් ශබ්දස්‍ය රූපම්. අබාදීනාමිත්‍යත්‍ර අපඃ පාඨෙ අප්ශබ්ද ස්‍යෛව වක්තව්‍ය අපාමිත්‍යත්‍ර බහුවචනාත් "අප් සඤප් බහවප්" එතෙ ග්‍රාහ්‍යාඃ, (සඤාමපි තඩාගානි බහවාමපි තඩා ගානි) † ශොභනා අපෝ යස්මින් ප්‍රදෙශෙ සවප්-සඤප් සඤාපෝ සඤාපඃ, හෙඤාප් ඉත්‍යාදි. ශකාරානෙනා දිශ්ශබ්දඃ-

---

හෙඅාපඃ" යනු පිළිවෙළින් තෘතීයාදි බහුවචනයි. ("අප්" ශබ්ද යෙන් ජලය කියත්) අබාදීනාං ඉති, (මෙහි වෘත්තියෙහි කියන ලද) "අබාදීනාං" යන තන්හි; ආදිග්‍රහණං, ආදිශබ්දග්‍රහණය; ගෞණතෙ අපි, අප්‍රධානභාවයෙහි ද; දඤාඪ්‍යාම්, දකාරභාවය ප්‍රයොජනකොට ඇතේතේ වේ. පඤ්චසු, ස්‍යාදිවිභක්තිපසෙහි; අප්ශබ්දස්‍ය, අප්ශබ්දයාගේ; යත්රූපං, යම් රූපයක් කියන ලද්දේ නම්; තත්, ඒ; සවප්ශබ්දස්‍ය, සවප්ශබ්ද (ආදීසමූහ) යාගේ; රූපං, රූප (සමූහ) යයි. ("ඕදපාම්" යන මේ සූත්‍ර යෙහි; "අපාම්" යන බහුවචනය ඇසුරුකොට තවෘත්තියෙහි "අබාදීනාම්" යන තන්හි කරණලද ආදිග්‍රහණය වනාහි අන්‍යා ඊඃපෙඤ්ඤ සමාසවිධියෙන් අප්‍රධානව සිටි "සවප්" ශබ්දාදිය පිළිබඳ "අප්" ශබ්දයාගේ පකාරයට ද දකාරය කිරීම පිණිසයි. තවද "අප්" ශබ්දය බහුවචනවත්ම "න්සමමහතඃ" යනාදි සූත්‍ර 'යෙන් ඝ්‍යාදි විභක්ති පචකය නිමිත්තකොට නියමිත දීඝීය මේ වඝවප්" ශබ්දාදිය බලාපොරොත්තුවෙන් කියනලදී. කෙවල 'අප්ශබ්දයට වනාහි ජස් කරකලහි පමණක් දීඝී වේ.). අබාදීනාං ඉති, "අබාදීනාම්' යන; අත්‍ර, මෙහි; අපඃ පාඨෙ, "අපඃ" යි කියයුතු පාඨයෙහි හෙවත් අප්ශබ්දය පිළිබඳ කිමෙහි; අප් ශබ්දස්‍ය එව, (කෙවල) අප්ශබ්දයටම (නම්); වක්තව්‍යෙ; (එසා වචනයෙන්) කියයුතු තන්හි; අපාං ඉති, "අපාං" යන; අත්‍ර, මෙහි; බහුවචනාත්, බහුවචනයෙන්; අප්සවප් බහ්වප් එතෙ, "අප් සවප් බහවප්" යන මොහු; ග්‍රාහ්‍යාඃ, ගතයුත්තාහ. සඤාමපි, "සවප්" ශබ්ද නප්‍රුංසකලිඞ්ග ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි "සඤාම්පි" යනු වේ; තඩාගානි, තඩාගයෝසි; බහවාම්පි, "බහවප්" ශබ්ද නප්‍රුංසකලිඞ්ග ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි "බහවා මපි" යනු වේ; තඩාගානි, (ඒත්) තජාගයෝසි; ශොභනාඃ,

---

† මේ මීට පෙරත් දක්වනලද බැවින් මෙහි උවමනා නොවේ.

220. දිශාම්. (දිශාම් 6, 3;)

අ, දිශ් දෘශ් සපෘශ් ඉත්‍යාදීනාං රසෙ පදුනෙන ච කුත්වං භවති. (දිශ් දෘශ් සපෘශ් ස්‍රජ් ඍත්විජ් දධෘෂ් උෂ්ණිහ් අඤ්ජ් යුඤ්ජ් ක්‍රුඤ්ච් එතෙ දිශාමිති බහුවචනෙන ගෘහ්‍යනෙන); **"වාවසානෙ** (154: ප්‍ර: සූ:)" දික්-දිග් දිශෙ දිශඃ, දිශම් දිශෙ දිශඃ, දිශා දිග්භ්‍යාම් දිග්භිඃ, දිශෙ, කුත්වම්, "**ඝිලාත්**" (94 ප්‍ර: සූ:) දික්ෂු, හෙදික්-හෙදිග්. දෘක්-දෘග් දෘශෙ දෘශඃ. සපෘක්-සපෘග් සපෘශෙ සපෘශඃ. ස්‍රක්-ස්‍රග් ස්‍රජෙ ස්‍රජඃ. ඍත්වික්-ඍත්විග් ඍත්විජෙ ඍත්විජඃ, දධෘක්-දධෘග් දධෘෂෙ දධෘෂඃ. උෂ්ණික්-උෂ්ණිග් උෂ්ණිහෙ උෂ්ණිහඃ.

මහා වූ; ආපඃ, ජලය; යස්මින් ප්‍රදෙශෙ, යම්පෙදෙසෙක්හි ද; සවාප්, (ඒ) "සවාප්" නම් වේ. "සවාප්-සවාබ් සවාපෙ සවාපඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන යි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ශකාරාන්තඃ, ශකාරාන්ත වූ; දිශ්ශබ්දඃ, දිශ්ශබ්දය කියනු ලැබේ.

221. (භවගීාදෙශ විධිසූත්‍ර යි.) දිශාම්, දිශ්ශබ්දාදින්ගේ අන්ත යට (රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි හෝ පදාන්තයෙහි) කවගීය වේ.

අ. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදුනෙන ච, පදාන්ත යෙහි ද; දිශ් දෘශ් සපෘශ් ඉත්‍යාදීනාම්, "දිශ් දෘශ් සපෘශ්" යන මේ ආදීන්ගේ අන්තයට; කුත්වං භවති, කවගීභාවය වේ. දිශ්-ක්‍රුඤ්ච් එතෙ, "දිශ්-ක්‍රුඤ්ච්" යන මොහු; දිශාම් ඉති, "දිශාම්" යන මෙහි; බහුවචනෙන, බහුවචනයෙන්; ගෘහ්‍යනෙන, ගණුලැබෙත්. "වාව සානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාය්‍යීය වේ. "දික්-දිග්-දිග්භිඃ" යනු ප්‍රථමා තෘතීයා එකවිබහුවචන යි. "දිශෙ" යනු චතුර්ථී එකවචන යි. කුත්වම්, කවගීභාවය වේ. "ඝිලාත්" යනාදි සූත්‍ර යෙන් විහිතකාය්‍යීය වේ. "දික්ෂු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙ දික්-හෙදිග්" යනු සම්බොධන එකවචන යි; ("දිශ්" ශබ්දයෙන් දිශාව කියත්.) දෘක්-දෘග්-උෂ්ණිහඃ" යනු පිළිවෙළින් "දෘශ් සපෘශ් ස්‍රජ් ඍත්විජ් දධෘෂ් උෂ්ණිහ්" යන මේ ශබ්දයන්ගේ ප්‍රථමා එකවි බහුවචන යි. "දෘශ්" ශබ්දයෙන් දෘෂ්ටිය හෝ දක්නී යන අර්ථද,

a. (අකාරාගතනයනවිශ්ශබ්දඃ-"ඕඩඃ" (192: ප්‍ර: සූ:) "වාව සානෙ" (154: ප්‍ර: සූ:) ත්වි-ත්විඩ් ත්විඕ ත්විඃ, ත්විඪම් ත්විඕ ත්විඃ, ත්විඃ ත්විඩ්භ්‍යාම් ත්විඩ්භිඃ, ත්විට්සු. හෙත්වි හෙත්විඩ් හෙත්විඕ හෙත්විඃ.

b. "සජුඃශිඕ රසෙ පදුනෙන ච දිඝෝ වක්තව්‍යඃ" සජූඃ සජුඕ සජුඃ. ආශිඃ ආශිඕ ආශිඃ, ආශිඪම් ආශිඕ ආශිඃ, ආශිඃ ආශිර්භ්‍යාම් ආශිර්භිඃ, ඉත්‍යාදි, ආශිඃසු ආශිෂ්සු, හෙආශිඃ හෙආශිඕ හෙආශිඃ.

"සඋඃශ්" ශබ්දයෙන් සපඝීකරන්නී යන අර්ථ ද, "ඍජ්" ශබ්දයෙන් මල්මාලාව යන අර්ථ ද, "ඍතුඑප්" ශබ්දයෙන් ඍතුපූජාව යන අර්ථ ද, "දධඃෂ්" ශබ්දයෙන් බුහුටිබව යන අර්ථ ද, "උෂ්ණිහ්" ශබ්දයෙන් එනම් ඡන්දස යන අර්ථ ද කියත්.)

"වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් මේ සූත්‍රයට "කුඃ" යනු අනුවර්තනා කි. මේ "කුඃ" යන්නෙන් කාවගීයම වාච්‍යවූවත් මෙහි වාග්‍යප්‍රයත්න වශයෙන් වියහැකි සවර්ණත්වයෙන් කාවගීයෙහි ප්‍රථම වර්ණය ඉක්මවීමෙහි කරුණක් නැතිබැවින් කයන්න ආදෙශ වේ. ඇතැම් පොත්හි මේ සූත්‍රය "දිශාං කඃ" ක්‍රියාද දක්නා ලැබේ.

a. අකාරාන්තඃ, අකාරාන්ත වූ; ත්විඃශබ්දඃ, ත්විඃශබ්දය කියනු ලැබේ. "ඕඩඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "වාව සානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ත්වි-ත්විඩ්-ත්විඩ්භිඃ" යනු ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචන කි. "ත්විට්සු" යනු සප්තමී බහුවචන කි; "හෙත්විට්-හෙත්විඩ් හෙත්විඕ හෙත්විඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන කි; ("ත්විඃ" ශබ්දයෙන් දීප්තිය කියත්.)

b. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ද; පදුන්නෙ ච, පදුන්නයෙහි ද; සජුඃශිඕඃ, සජුඃ ආශිඃශබ්දදෙකට; දීර්ඝඃ වක්තව්‍යඃ, දීර්ඝය කියයුතු කි; "සජූඃ සජුඕ සජූඃ" යනු ප්‍රථමා එකවිබහුවචන කි; ("සජුඃ" ශබ්දයෙන් මිත්‍ර වූ සත්‍රිය යන අර්ථ කියත්.) "ආශිඃ-අශිර්භිඃ" යනු "ආශිස්" ශබ්ද ප්‍රථමා විතීයා තෘතීයා එකවිබහුවචන කි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ආශිඃසු ආශිෂ්සු" යනු සප්තමී බහුවචන කි; "හෙආශිඃ හෙආශිඕ හෙආශිඃ" යනු සම්බොධන එකවිබහුවචන කි; ("ආශිඃ" ශබ්දයෙන් ඉෂ්ටප්‍රාර්ථනාව කියත්.)

a. **සන්ධිලිඞ්ගස්‍යාදස්ශබ්දස්‍ය යෞ න විශෙෂඃ අසෞ, ම්වචනාදෞ "න්‍යාදෙෂ්ටරඃ ස්‍යාදෞ"** (25: ප්‍ර: සූ:) **ඉතිඅත්‍රෙ කෘතෙනඅනන්තරම් "ආඛ්‍යතඃ සන්‍ධ්‍යාම්"** ඉත්‍යාජ්. **"සවණේ දීර්ඝඃ සහ"** (26: ප්‍ර: සූ:) විහකතිඛ්‍යායීං ප්‍රාක්. පශ්චාත් **"මාඩූ"** (210: ප්‍ර: සූ:) අමූ අමූඃ, අමූම් අමූ අමූඃ, අමූභ්‍යා අමූභ්‍යාම් අමූභිඃ, අමූෂ්‍යෞ අමූභ්‍යාම් අමූභ්‍යඃ, අමූෂ්‍යාඃ අමූභ්‍යාම් අමූභ්‍යඃ, අමූෂ්‍යාඃ අමූයොඃ අමූෂාම්, අමූෂ්‍යාම් අමූයොඃ අමූෂු.

ඉති හසානන්තසන්ධිලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා.

---

a. සන්ධිලිඞ්ගස්‍ය, සන්ධිලිඞ්ග වූ; අදස් ශබ්දස්‍ය, අදස් ශබ්දයාගේ; සෞ, සිව්හකනි විෂයෙහි; නවිශෙෂඃ, වෙනසක් නොවේ. "අසෞ" යනු ප්‍රථමා එකවචන සි; ම්වචනාදෞ, ම්වචනාදි යෙහි; න්‍යාදෙෂ්ටරඃස්‍යාදෞ ඉති, "න්‍යාදෙෂ්ටරඃ ස්‍යාදෞ" යන සූත්‍රයෙන්; අත්‍රෙ කෘතෙ, අකාරභාවය කළ කල්හි; අනන්ත රම්, අනතුරුව; ආඛ්‍යතඃ සන්‍ධ්‍යාම් ඉති, "ආඛ්‍යතඃ සන්‍ධ්‍යාම්" යන සූත්‍ර යෙන්; ආප්, ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. "සවණේ දීර්ඝඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතඛ්‍යායීය වේ. ප්‍රාක්, පළමුකොට; විහකතිඛ්‍යායීම්, විහකති සම්බන්ධිඛ්‍යායීය වේ; පශ්චාත්, පසුව; මාඩූ, "මාඩූ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතඛ්‍යායීය වේ. "අමූ අමූඃ" යනු ප්‍රථමා ම්වචනබහුවචන සි. "අමූම්-අමූෂු" යනු ච්තීයාදි එකම්බහුවචන සි. හසානන්ත සන්ධිලිඞ්ග ප්‍රක්‍රියා, හසානන්ත සන්ධිලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්ත සි.

හසානන්තසන්ධිලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාවේව්‍යඛ්‍යාව.

a. අථ හසාන්තා නපුංසකලිඞ්ගාඃ ප්‍රදර්ශ්‍යන්තේ. තත්‍ර රේඵාන්තා වාර්ශබ්දඃ- "නපුංසකාත්ස්‍යමෝර්ලුක්" (156: ප්‍රඃ සූඃ) රේඵස්‍ය විසර්ගඃ, වාඃ, "ඊමෝ" (149: ප්‍රඃ සූඃ) වාරී "අසම" ඉති විශෙෂණානුම් න භවති. "ජශ්ශසෝඃ ශිඃ" (150: ප්‍රඃ සූඃ) වාරි; පුනරපි, වාඃ වාරී වාරි, වාරෘ වාර්‍භ්‍යාම් වාර්භිඃ, වාර්ෂු. "වාර්ෂු" ඉත්‍යත්‍ර න විසර්ගඃ, "දෙශා" මිති සූත්‍රෙණ කෘතස්‍යෛව රේඵස්‍ය සපතම්බහුවචනෙ පරෙ විසර්ගාදෙශස්‍යෙති වක්තව්‍යම්. හෙවාඃ හෙවාරී හෙවාරි.

හකාරාන්ත උපානහ්ශබ්දය පටන් සකාරාන්ත අදස්ශබ්දය අවසන් කොට ඇති සත්‍රිලිඞ්ගශබ්දයන්ගේ විශෙෂරූප දක්වා නැවත නපුංසකලිඞ්ගික හසාන්තයන්ගේ ද පුංලිඞ්ගයෙන් වෙනස් පදසිඞ්ධි දක්වනු කැමැත්තාහු "අථ හසාන්තා නපුංසකලිඞ්ගාඃ" යනාදිය කීහු.

a. අථ, (හසාන්තාස්ත්‍රීලිඞ්ගයට) අනන්තරුව; හසාන්තාඃ නපුංසකලිඞ්ගාඃ, හසාන්ත නපුංසකලිඞ්ග ශබ්දයෝ; ප්‍රදර්ශ්‍යන්තෙ, දක්වනු ලැබෙත්. තත්‍ර, ඔවුන් අතුරෙන්; රේඵාන්තාඃ, රේඵාන්ත වූ; වාර්ශබ්දඃ, වාර්ශබ්දය (පළමුකොට) කියනු ලැබේ. "නපුංසකාත් ස්‍යමෝර්ලුක්" යන සූත්‍රයෙන් සි අම් දෙකට ලුක් වේ. රේඵස්‍ය, රේඵයට; විසර්ගඃ, විසර්ගය වේ. "වාඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචන සි; "ඊමෝ" යන සූත්‍රයෙන් ඔ විභක්තියට ඊකාරය වේ. "වාරී" යනු ප්‍රථමා ච්වචන සි. අයමඃ ඉති, යම්ප්‍රත්‍යාහාරාන්ත ශබ්දයට නොවේය සි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කීමෙන්; නුම් නභවති, නුම් ආගම නොවේ. "ජශ්ශසෝඃ ශිඃ" යන සූත්‍රයෙන් ජස් ශස් දෙකට ශි ආදෙශ වේ. "වාරී" යනු ප්‍රථමාබහුවචන සි; පුනඃ අපි, නැවත (ත්‍රිතීයාවෙහි) ද; "වාඃ වාරී වාරි" යනු වේ. "වාරෘ වාර්‍භ්‍යාම් වාර්භිඃ" යනු තෘතීයා එකව්බහුවචන සි. "වාර්ෂු" යනු සප්තමී බහුවචන සි; "වාර්ෂු" ඉත්‍යත්‍ර, "වාර්ෂු" යන මෙහී; න විසර්ගඃ, විසර්ගය නොවේ. (කුමක්හෙයින් ද යත් ?) සප්තමී බහුවචනෙ පරෙ, සප්තමී බහුවචනය පරකල්හි; දෙශාම් ඉති සූත්‍රෙණ, "දෙශාම්" යන සූත්‍රයෙන්; කෘතස්‍ය රේඵස්‍ය එව, (කිසියම් සූත්‍රයකින්) කරණලද රේඵයටම විසර්ගාදෙශය වේ; අන්‍යස්‍ය, අනිකක්හට; න ඉති, නොවේයසි; වක්තව්‍යම්, කියයුතු හෙයිනි. "හෙවාඃ හෙවාරී හෙවාරි" යනු සමෙබාධන එකව්බහුවචන සි. ("වාර්" ශබ්දයෙන් ජලය කියත්.)

a. චතුර්ශබ්දස්‍ය "චතුරාම්ශෞ ව" (202: ප්‍ර: සූ:) **ඉත්‍යාම්. චත්වාරි, චත්වාරි, චතුර්භිඃ, චතුභ්‍යඃ, චතුභ්‍යඃ, "රඃ සඞ්ඛ්‍යායාඃ"** (174: ප්‍ර: සූ:) **චතුණ්ණාම්, චතුර්ෂු. නඞ්කාරනෙනාහන්ශබ්දඃ-**

221. අහනඃ සඃ. (අහ්ඃ 6, 1; සඃ 1, 1;)

b. අහන්ශබ්දස්‍ය නඞ්කාරස්‍ය සඞ්කාරෙ භවති රශෙපදෙනෙන ච. "නපුංසකාත්ස්‍යමොර්ලුක්" (165: ප්‍ර: සූ:) "ස්‍රොර්විසර්ගඃ" (79: ප්‍ර: සූ:) අහඃ, "ඊමෙඁ" (149: ප්‍ර: සූ:) "වෙඩ්‍යඃ" (160: ප්‍ර: සූ:) අහ්නි-අහනි "නොපධායාඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) අහානි. පුනරපි. අහඃ අහ්නි-අහනී අහානි, "අලෙලොපඃ සවරෙ" (159: ප්‍ර: සූ:) **ඉත්‍යකාරලොපඃ" අහනා, "අහනඃ සඃ"** (121: ප්‍ර: සූ:) "ස්‍රොර් විසර්ගඃ" (1: ප්‍ර: සූ:) "හබෙ" (66: ප්‍ර: සූ:) "උඹ" (28: ප්‍ර: සූ:) අහොභ්‍යාම් අහොභිඃ, අහෙන අහොභ්‍යාම් අහොභ්‍යඃ, "වෙඩ්‍යඃ" (191: ප්‍ර: සූ:) අහ්නි-අහනි "අහ්නඃ සඃ" (221: ප්‍ර: සූ:) "ස්‍රොර්විසර්ගඃ" (179: ප්‍ර: සූ:) අහඃසු-අහඃසු, හෙඅහඃ හෙ අහ්නි-හෙඅහනි හෙඅහානි.

---

a. චතුර්ශබ්දස්‍ය, චතුර්ශබ්දයට; චතුරාම්ශෞව ඉති, "චතුරාම්ශෞව" යන සූත්‍රයෙන්; ආම්, ආම් ආගම වේ. "චත්වාරි-චතුභ්‍යඃ" යනු ප්‍රථමා විතීය තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී බහුවචනයි. "රඃ සඞ්ඛ්‍යායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් නුට් ආගම වේ. "චතුණ්ණාම් චතුර්ෂු" යනු ෂෂ්ඨී සප්තමී බහුවචනයි. නඞ්කාරානතඃ, නඞ්කාරාන්ත වූ; අහන්ශබ්දඃ, අහන්ශබ්දය කියනු ලැබේ.

221. (සඞ්කාරාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) අහ්නඃ, අහන්ශබ්දයාගේ නඞ්කාරයට; සඃ, සඞ්කාරාදෙශ වේ.

b. රශෙ, රශප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හිද; පදෙනෙව, පදෙන්ත යෙහිද; අහන්ශබ්දස්‍ය, අහන්ශබ්දයාගේ; නඞ්කාරස්‍ය, නඞ්කාරයට; සඞ්කාරඃ භවති, සඞ්කාරය වේ. "නපුංසකාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් "සිඅම්" දෙකට ලුක් වේ. "ස්‍රොර්විසර්ගඃ" යන සූත්‍රයෙන් විසර්ගය වේ. "අහඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි; "ඊමෙඁ" යන සූත්‍රයෙන් ඊකාරය වේ. "වෙඩ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් විභිත්තකාර්‍යීය වේ. "අහනී-අහ්නී" යනු ප්‍රථමා ඒවචනයි; "නොපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විභිත්තකාර්‍යීය වේ. "අහානි" යනු ප්‍රථමා බහුවචනයි; පුනරපි, නැවත විතීයාවෙහිද; "අහඃ-අහානි" යනු වේ. **අලෙලොපඃ**

a. බ්‍රහ්මන්ශබ්දස්‍ය රසෙ පදුන්නෙ ච නලොපඃ, "නපුංස කාත්ස්‍යාමොර්ලුක්" (274: ප්‍ර: සූ:) "නාමෙනා නො ලොපශ ඩෙ" (174: ප්‍ර: සූ:) බ්‍රහ්ම, "ඊමෙ" (149: ප්‍ර: සූ:) බ්‍රහ්මණී "ජශ්ශසොඃ ශිඃ" (150: ප්‍ර: සූ:) "නොපධායාඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) බ්‍රහ්මාණී, පුනරපි, බ්‍රහ්ම බ්‍රහ්මණී බ්‍රහ්මාණී, බ්‍රහ්මණා "නාමෙනා නො ලොපශඩෙ" (174: ප්‍ර: සූ:) බ්‍රහ්මභ්‍යාම් බ්‍රහ්මභිඃ, බ්‍රහ්මණෙ බ්‍රහ්ම භ්‍යාම් බ්‍රහ්මභ්‍යඃ, බ්‍රහ්මසු, ඉත්‍යාදි. "සම්බොධනෙ නපුංසකා නාං නලොපොවා වක්තව්‍යඃ" හෙබ්‍රහ්ම-හෙබ්‍රහ්මන් හෙ බ්‍රහ්මණී හෙබ්‍රහ්මාණී.

සවරෙ ඉති, "අල්ලොපඃ සවරෙ" යනාදි සූත්‍රයෙන්; අකාරලොපඃ, අකාරලොපය වේ. "අහ්නා" යනු තෘතීයෙකවචනයි; "අහ්නඃ සඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කායඒය වේ. "ස්‍රොර්විසගීඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කායඒය වේ. "හබෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ; "උඹ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ. "අහොභ්‍යාම් අහොභිඃ" යනු තෘතීයා විවචන බහුවචනයි; "අහ්නෙ අහොභ්‍යාම් අහොභ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී එකව් බහුවචනයි; "වෙඩ්‍යොඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කායඒය වේ; "අහ්නි-අහනි" යනු සප්තමී එකවචනයි; "අහ්නඃ සඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ. "අහසසු අහඃසු" යනු සප්තමී බහුවචන යි; "හෙඅහඃ-හෙඅහානි" යනු සම්බොධන එකව් බහුවචනයි. ("අහන්" ශබ්දයෙන් දවස කියත්.)

a. රසෙ, රසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හිද; පදුන්නෙව, පදුන්න යෙහිද; බ්‍රහ්මන්ශබ්දස්‍ය, බ්‍රහ්මන්ශබ්දයාගේ; නලොපඃ, නකාර ලොපය වේ. "නපුංසකාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ. "නාමෙනා" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ. "බ්‍රහ්ම" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි; "ඊමෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ. "බ්‍රහ්මණී" යනු විවචනයි; "ජශ්ශසොඃ ශිඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කායඒය වේ. "නොපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ. "බ්‍රහ්මාණී" යනු බහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත විතීයාවෙහිද; "බ්‍රහ්ම බ්‍රහ්මණී බ්‍රහ්මාණී" යනු වේ. "බ්‍රහ්මණා" යනු තෘතීයෙක වනවයි; "නාම්නො" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකායඒය වේ; "බ්‍රහ්මභ්‍යාම් බ්‍රහ්ම භිඃ" යනු තෘතීයා විවචන බහුවචනයි; "බ්‍රහ්මණෙ බ්‍රහ්මභ්‍යාම් බ්‍රහ්ම භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථී එකව් බහුවචනයි; "බ්‍රහ්මසු ' යනු සප්තමීබ හුවච නයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. සම්බොධනෙ, සම්බොධනයෙහි;

a. එවං චමීන් චමීන් කමීන් ශමීන් ප්‍රභෘතයඃ, චම් චමීණී චමාණී, පුනරපි. චම් චමීණී චමාණී. එවං වෛයාමන්ශබ්දඃ-වෛයාම, "ඊමෙඅ්" (194: ප්‍රඃ සූඃ) "වෙඩ්‍යඃ" (160: ප්‍රඃ සූඃ)වෛයාමනී-වෛයාමනී වෛයාමානි. පුනරපි.

b. නාඤ්ඤාදඤ්ඤාඡඤසි ඕඝ්‍යොඃ ලොපො වක්තව්‍යඃ, ඡඤ්සාගමඡඤාගමඡ්‍යොඃ ලොපාලොපෞ ච වක්තව්‍යෞ" පරමෙ වෛයාමන්, සඃ භූතානි, "සඃ" ඉත්‍යත්‍ර ශිලොපෙ කෘතෙ නලොපඃ, දීඝිඛං න නිවර්තතෙ "නිමිත්තාභාවෙ නෛමිත්තිකස්‍යාපභාවඃ" ඉත්‍යෙතස්‍යානවශ්‍යංභාවිකාත්.

නපුංසකානාම්, නපුංසකලිඞඝශබ්දයන්ගේ; නලොපඃ, නකාරලොපය; වා, විකල්පයෙන්; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "හෙබ්‍රහම්-හෙබ්‍රහමන් හෙබ්‍රහමණී හෙබ්‍රහමාණී" යනු සම්බන්ධ එකවිබහුවචනයි. ("බ්‍රහ්මන්" ශබ්දයෙන් වෙදය කියත්.)

a. චමීන් චමීන් කමීන් ශමීන් ප්‍රභෘතයඃ, "චමීන් චමීන් කමීන් ශමීන්" යනාදිහුද; එවං, මෙසේයි. "චම් චමීණී චමාණී" යනු චමීන් ශබ්ද ප්‍රථමා එකව් බහුවචනයි. පුනඃ අපි, නැවත විතීයාවද මෙසේයි. "චම් චමීණී චමාණී" යනු චමීන් ශබ්ද ප්‍රථමා එකවිබහුවචනයි; පුනඃ අපි, නැවත විතීයාවද මෙසේයි. වෛයාමන් ශබ්දඃ, වෛයාමන් ශබ්දයද; එවම්, මෙසේයි. "වෛයාම" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි. "ඊමෙඅ්" යන සූත්‍රයෙන් විහිතඣාය්‍යය වේ. "වෙඩ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතඣාය්‍යය වේ."වෛයාමනී-වෛයාමනී වෛයාමානි" යනු විවචන බහුවචනයි. පුනඃ අපි, නැවත විතීයාවද මෙසේයි. ("චමීන් ශබ්දයෙන් සමද, "චමීන්" ශබ්දයෙන් සන්නාහයද "කමීන්" ශබ්දයෙන් කමීය (කිරීම) ද, "ශමීන්" ශබ්දයෙන් සැපයද "වෛයාමන්" ශබ්දයෙන් අහසද කියත්;)

b. ඡඤසි, වෙදවිෂයෙහි; නාඤ්ඤාත්, නකාරාන්තයා කෙරෙන්ද; අදඤ්ඤාත්, අකාරාන්තයා කෙරෙන්ද පරවූ; ඕඝ්‍යොඃ, ඕවිභක්ති ශි ආදෙශ දෙකට; වා, විකල්පයෙන්; ලොපඃ, ලොපය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. ඡඤසි, වෙදවිෂයෙහි; ආගමිජ්‍යානාගමජ්‍යොඃ, ආගම වශයෙන් උපන්නේය ආගම වශයෙන් නූපන්නේය යන දෙකට; ලොපාලොපෞ ච,

a. ත්‍යදාදීනාං ස්‍යමෝර්ලුකි කෘතෙ වෙරත්වං න භවති, කස්මාත්? ස්‍යාදුවිති විශෙෂණාත්. "ලුකි න තන්නිමිත්තතම්" "නපුංසකාත්ස්‍යමෝර්ලුක්" (156: ප්‍ර: සූ:) "වාවසානෙ" (154: ප්‍ර: සූ:) ත්‍යත්-ත්‍යද් "ත්‍යදදෙෂ්ටරඃ ස්‍යාදෙඋ"(154: ප්‍ර: සූ:) ඉති සඞ්ක්‍රාකාරඃ, "ඊමෙඋ" (149: ප්‍ර: සූ:) නෙය, "ඊශ්ශසොඃ ශිඃ" (150: ප්‍ර: සූ:) "නොපධායාඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) නානි, පුනරපි. ශෙෂං සර්වත්. තත්—තද් තෙ තානි, පුනරපි. යත් යද් යෙ යානි, පුනරපි. එනත්-එනද් එනෙ එනානි.

ලොපය ආලොපය යන දෙකද; වක්තව්‍යෙඋ, (පිළිවෙළින්) කිය යුතුයි. "පරමෙ ව්‍යොමන්" යන තන්හි නකාරාන්ත "ව්‍යොමන්" ශබ්දයා කෙරෙන් පර ඕව්භක්තිහුගේ ලොපයයි. (ආගමයෙන් නූපන් බැවින් "නාම්නොඃ නොලොපශ්ච ඩෙඋ" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි නකාර ලොපය නොවීය.) "සර්වා භූතානි" යන තන්හි අකාරාන්ත "සර්ව" ශබ්දයා කෙරෙන් පර ශි ආදෙශයාගේ ලොපයයි. (මෙහි ආගමයෙන් උපන් බැවින් නකාරලොපයද විය.) සර්වා ඉත්‍යත්‍ර, "සර්වා" යන මෙහි; ශිලොපෙ කෘතෙ, ශි ආදෙශයාගේ ලොපය කළ කල්හි; නලොපඃ, (ආගමජ) නකාරලොපය වේ. දීක්ෂිත්වම්, දීක්ෂිතාවය; නනිවතීතෙ, නොනවති; (කුමක්හෙයින්ද යත්?) නිමිත්තාභාවෙ, නිමිත්ත නැති තන්හි; නෛමිත්තිකස්‍ය අපි, නෛමිත්තිකයාගේද; අභාවඃ ඉති, නොවීම වේ යන; එතස්‍ය, මේ න්‍යායඃ; අනවශ්‍යම් භාවීත්වාත්, අවශ්‍යයෙන් නොවන සුලුබැවිනි.

a. ත්‍යදාදීනාම්, ත්‍යද්ශබ්දාදීන් සම්බන්ධිවූ; ස්‍යමොඃ, සි අම් දෙකට; ලුකි කෘතෙ, (ලුක්යන්නෙන්) ලොප්කළ කල්හි; ටෙඃ, විසංඥයට; අත්වම්, අකාරභාවය; නභවති, නොවේ. කස්මාත්, කුමක්හෙයින්ද යත්?; ස්‍යාදෙඋ ඉති, සි ආදිය පරකළහියයි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කිහෙයින්; (එහෙයින්) ලුකි, ලුක් යන්නෙන් (සිඅම්දෙක) ලොප්කළකල්හි; තන්නිමිත්තම්, ඒ නිමිත්තකොට ඇති (ආකාර) කාර්‍යය; න, නොවේ. "නපුංස කාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යයිද; "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිකාර්‍යද වේ. "ත්‍යත්-ත්‍යද්" යනු ප්‍රථමා එක වචනයි. ත්‍යදදෙඃ ටෙරඃ ස්‍යාදෙඋ ඉති, "ත්‍යදදෙෂ්ටරඃස්‍යා දෙඋ" යන සූත්‍රයෙන්; සඞ්ක්‍රා, සැමතන්හි; අකාරඃ, අකා රය වේ. "ඊමෙඋ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "නෙය"

a. "ඉදමේතදෝරිතියෙකවචනෙ නපුංසකෙ එතමා වාච්‍යඃ." එතත්-එතද් එනත්-එනද් එතෙ-එනෙ එතානි-එනානි, එතෙන-එනෙන ඉත්‍යාදි. කිම් කෙ කානි, පුනරපි. ඉදම් ඉමෙ ඉමානි, ඉදම්-එනත්-එනද් ඉමෙ-එනෙ ඉමානි-එනානි, අනෙන-එනෙන ඉත්‍යාදි.

b. චකාරාණනඃ ප්‍රත්‍යවිශබ්දඃ- "නපුංසකාච්ඡයමොර්ලුක්" (157: ප්‍ර: සූ:) "වොඃ කුඃ" (195: ප්‍ර: සූ:) "වාවසානෙ" (155: ප්‍ර: සූ:) "ප්‍රත්‍යක්-ප්‍රත්‍යග්." "ඊමෙ" (150: ප්‍ර: සූ:) "අවෙර්දිඕශ්ව" (195: ප්‍ර: සූ:) ප්‍රතිවී, "ජශ්ශසොඃ ශිඃ" (151: ප්‍ර: සූ:) "නුමශමඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) "ඝෙනාඃ ශ්චුභිඃ ශ්චුඃ" (46: ප්‍ර: සූ:) ප්‍රත්‍යඤ්ච්, පුනරපි. ශෙෂං සුඑවත්.

යනු ප්‍රථමා ච්වවනයි; "ජශ්ශසොඃ ශිඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කායඊය වේ. "නොපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඊය වේ. "තාහානි" යනු ප්‍රථමා බහුවවනයි. පුනඃ අපි, නැවත ච්තීයාවෙහිද මෙසේයි. ශෙෂං, සෙස්ස; සඊවත්, සඊශබ්දය මෙනි. "තත්-තද් තෙ තානි" යනු තත්ශබ්ද ප්‍රථමා එකච් බහුවවනයි. පුනඃ අපි, නැවත ච්තීයාවෙහි ද මෙසේයි. "යද්-යත් යෙ යානි" යනු යත් ශබ්ද ප්‍රථමා එකච් බහුවවනයි; පුනඃ අපි, නැවත ච්තීයාවෙහි ද (මෙසේයි.) "එතත්-එතද් එතෙ එතානි" යනු එතද් ශබ්ද ප්‍රථමා එකච් බහුවවනයි.

a. නපුංසකෙ, නපුංසකාලිඞ්ගයෙහි; ච්තීයෙකවවනෙ, ච්තීයා එකවවනයෙහි; ඉදමේතදෙඃ, ඉදම් එතද් ශබ්දදෙකට; වා, විකල්ප යෙන්; එනද්, "එනද්" ආදෙශය; වාච්‍යඃ, කියයුතුයි. "එතත්-එනානි" යනු එතද් ශබ්ද ච්තීයා එකච්බහුවවනයි. "එතෙන-එනෙන" යනු තෘතීයෙකවවනයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. "කිම් කෙ කානි" යනු කිම් ශබ්ද ප්‍රථමායි. පුනඃ අපි, නැවත ච්තීයාවෙහි ද මෙසේයි. "ඉදම්-එනානි" යනු ඉදම්ශබ්ද ප්‍රථමා ච්තීයා එකච් බහුවවනයි. "අනෙන-එනෙන" යනු තෘතීයෙක වවනයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

b. චකාරාණනඃ, චකාරාණනවූ; ප්‍රත්‍යවිශබ්දඃ, ප්‍රත්‍යවිශබ්දය කියනුලැබේ. "නපුංසකාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකායඊය වේ. "වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඊය වේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඊය වේ. "ප්‍රත්‍යක්-ප්‍රත්‍යග්" යනු ප්‍රථමා එකවවනයි; "ඊමෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකායඊය

a. තකාරාන්තෝ ජගච්ඡබ්දඃ-"වාවසාන්තෝ" (155: ප්‍ර: සූ) ජගත්-ජගද් "ඊමෝ" (150: ප්‍ර: සූ:) ජගති, "නුමයමඃ" (152: ප්‍ර: සූ:) "නශ්වාපද්‍යනෙන කිසෙ" (58: ප්‍ර: සූ:) ජගන්ති, පුනරපි. මහත්-මහද් මහති "න්සම්මහතෝ" (199: ප්‍ර: සූ:) "නශ්වා පද්‍යනෙන කිසෙ" මහාන්ති, පුනරපි.

b. සකාරාන්තඃ පයස් වචස් යශස් තෙජස් ප්‍රභෘතයඃ. පස්ස් පයසි "න්සම්මහතෝ" (199: ප්‍ර: සූ:) පයාංසි, පුනරපි. වචඃ වචසි වචාංසි, පුනරපි. යශඃ යශසි යශාංසි, පුනරපි. තෙජඃ තෙජසි තෙජාංසි, පුනරපි. ඉත්‍යාදි.

වේ. "අවෙර්දීක්ෂිශ්ව" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ප්‍රතීච්" යනු ච්වවනයි. "ජශ්ශසොඃ ශිඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "නුමයමඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "සෙනාඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ප්‍රත්‍යඤ්ච්" යනු ප්‍රථමා බහුවවනයි; පුනරපි, නැවත ච්තීයාවෙහි ද මෙසේයි. ශෙෂං, සෙස්ස; පූර්‍ව්වත්, පෙර (පුංලිඞ්ගහෙහි) මෙනි.

a. තකාරාන්තඃ, තකාරාන්තවූ; ජගත්ශබ්දඃ, ජගත්ශබ්දය කියනුලැබේ. "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ජගත්-ජගද්" යනු ප්‍රථමා එකවවනයි; "ඊමෝ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ජගති" යනු ච්වවනයි; "නුමයමඃ" යන සූත්‍ර යෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "නශ්වාපද්‍යනෙන" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ; "ජගන්ති" යනු ප්‍රථමා බහුවවනයි. පුනඃ අපි, නැවත ච්තීයාවෙහි ද මෙසේයි. "මහත්-මහද් මහති" යනු ප්‍රථමා එකච්බහුවවනයි; "න්සම්මහතෝ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "මහාන්ති" යනු ප්‍රථමා බහුවවනයි. පුනරපි, නැවත ච්තීයා වෙහිද මෙසේයි.

b. සකාරාන්තඃ, සකාරාන්තවූ; පයස් වචස් යශස් තෙජස් ප්‍රභෘතයඃ, "පයස් වචස් යශස් තෙජස්" යනාදි ශබ්දයෝ කියනු ලැබෙත්. "පයස් පයසි" යනු ප්‍රථමා එකච්බහුවවනයි. "න්සම්ම හතෝ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "පයාංසි" යනු

a. අදස්ශබ්දස්‍ය සඃමොඃඑලුකි කෘතෙ "ස්‍රොර්විසර්ගඃ" (180: ප්‍ර: සූ:) **අදඃ, ඒවවනාදෞ ටෙරඤ්චෙ කෘතෙ මඤ්චොඤ්චෙ ච-අමූ, "න්‍යාදෘදෙඤ්චෙරඃ සඃාදෞ"** (122: ප්‍ර: සූ:) **"දස්‍යමඃ"** (188: ප්‍ර: සූ:) **"ජශ්ශසොඃ ශිඃ"** (151: ප්‍ර: සූ:) **"නුමඝමඃ"** (152: ප්‍ර: සූ:) **"නොපධායාඃ"** (153: ප්‍ර: සූ:) **"මාඩූ"** (211: ප්‍ර: සූ:) **අමූනි. පුනරපි. අමූනා "අද්භි"** (85: ප්‍ර: සූ:) **"මාඩූ"** (211: ප්‍ර: සූ:) **අමූභ්‍යාම් "ඵ ස්භි බහුත්වෙ"** (88: ප්‍ර: සූ:) **"ඵ්‍රිබහුත්වෙ"** (221: ප්‍ර: සූ:)

බහුවචනයි. පුනරපි, නැවත ත්‍රිතීයාවද මෙසේයි. "වවඃ වවසී වවාංසි" යනු වවස්ශබ්ද ප්‍රථමායි. පුනරපි, නැවත ත්‍රිතීයාවද මෙසේ යි. "යශඃ යශසී යශාංසි" යනු යශස් ශබ්ද ප්‍රථමායි. පුනරපි, නැවත ත්‍රිතීයාව ද මෙසේයි. "තෙජඃ තෙජසී තෙජාංසි" යනු තෙජස්ශබ්ද ප්‍රථමායි; පුනරපි, නැවත ත්‍රිතීයාවද මෙසේයි. ඉතඃශ්‍රාදි, මේ ආදිය වේ. ("පයස්" ශබ්දයෙන් කිරි හෝ ජලයද, "වවස්" ශබ්දයෙන් වචනය ද, "යශස්" ශබ්දයෙන් කීර්තිය ද, "තෙජස්" ශබ්දයෙන් තෙද ද කියත්.)

a. අදස්ශබ්දස්‍ය, අදස්ශබ්දය සම්බන්ධවූ; සඃමොඃ, සිඅම් දෙකට; ලුකි කෘතෙ, (ලුක්යන්නෙන්) ලොප්කළකල්හි; "ස්‍රොර් විසර්ගඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ, "අදඃ" යනු ප්‍රථමා එකවචනයි. ඒවවනාදෞ, ඒවවනාදියෙහි; ටෙඃ, ටිසංඥයට; අඤ්චෙ කෘතෙ, අකාරභාවය කළකල්හිද; මඤ්චොඤ්චෙ ච, මකාරභාවය හා උකාරභාවය කළකල්හි ද; අමූ, ප්‍රථමා ඒවවනයෙහි "අමූ" යනු වේ. "න්‍යාදෘදෙඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "දස්‍යමඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "ජශ්ශසොඃ ශිඃ"යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාර්‍ය්‍යය වේ. "නුමඝමඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "නොපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "මාඩූ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "අමූනි" යනු බහුවචනයි. පුනරපි, නැවත ත්‍රිතීයාවද මෙසේයි. "අමූනා" යනු තෘතීයෙක වචනයි. "අද්භි" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "මාඩූ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "අමූභ්‍යාම්" යනු තෘතීයා ඒවවනයි; "ඵස්භි බහුත්වෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ; "ඵ්‍රි බහුත්වෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍ය්‍යය වේ. "අමීභිඃ" යනු

"අම්හිඃ" "සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ සම්ඛ්‍යේ" (100: ප්‍ර: සූ:) **"ඒ ඒඃ ඒඃ"** (33: ප්‍ර: සූ:) **"මෘදූ"** (221: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂ්මාත් අමූභ්‍යාම් අම්භ්‍යඃ, ඛසිරත්"** (89: ප්‍ර: සූ:) **"මාදූ"** (85: ප්‍ර: සූ:) **"සවණේ දීර්ඝඃ සහ"** (11: ප්‍ර: සූ:) **"මාදූ"** (277: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂ්මාත් අමූභ්‍යාම් අම්භ්‍යඃ, "ඞස්‍ය"** (90: ප්‍ර: සූ:) **"මාදූ"** (211: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂ්‍ය, "ඔසි"** (91: ප්‍ර: සූ:) **"ඒ ඒඃ"** (21: ප්‍ර: සූ:) **අමුයොඃ; "සුඩාමඃ"** (120: ප්‍ර: සූ:) **"එස්හි බහුත්වෙ"** (88: ප්‍ර: සූ:) **අම්ෂාම්, "ඞසම්න්"** (101: ප්‍ර: ප්‍ර: සූ:) **අමුෂ්මින් අමුයොඃ "එස්හි බහුත්වෙ"** (24: ප්‍ර: සූ:) **"ඎි ලාත්"** (88: ප්‍ර: සූ:) **අම්ෂු.**

ඉති හසාන්තනපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා..

තෘතීයා බහුවචනයි; "සඞ්ඛ්‍යාදෙඃ සම්ඛ්‍යේ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ; "ඒ ඒඃ ඒඃ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "මෘදූ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අමුෂ්මෙ අමූභ්‍යාම් අම්භ්‍යඃ" යනු චතුර්ථි එකවිබහුවචනයි; "ඛසිරත්" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "සවණේණ දීර්ඝඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අමුෂ්මාත් අමූභ්‍යාම් අම්භ්‍යඃ" යනු පඤ්චමී එකවි බහුවචනයි. "ඞස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "මාදූ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අමුෂ්‍ය" යනු ෂෂ්ඨී එකවචනයි; "ඔසි" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අමුයොඃ" යනු ෂෂ්ඨී ව්වචනයි; "සුඩාමඃ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "එස්හි බහුත්වෙ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අම්ෂාම්" යනු ෂෂ්ඨී බහුවචනයි; "ඞසම්න්" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අමුසම්න් අමුයොඃ" යනු සප්තමී එකවි බහුවචනයි; "එස්හි බහුත්වෙ" යන සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "ඎිලාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් විභක්තිකාර්‍යය වේ. "අම්ෂු" යනු සප්තමී බහුවචනයි. හසාන්ත නපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියා, හාසාන්ත නපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

"ලෝකාවෙජ්ෂස්‍ය සිද්ධිඃ" යනු මේ ව්‍යරණයෙහි ප්‍රඥප්තියෙකි, එබැවින් මේ විභක්තිප්‍රක්‍රියාවෙහි තන්හි තන්හි පූර්

කෘතියෙන් ශෙෂ වූ බොහෝ නාමයෝ ලොකයාගෙන් ගෙණ සල ක්‍ෂණිකව සංග්‍රහ කරණලද්දහ. එහෙත් ඉන් ශෙෂවූ තවත් බොහෝ නාම හා විභක්තිරූප ද භාෂාවිෂයෙහි දක්නා ලැබෙති. භාෂාවිෂයෙහි පවත්නා ඒ ඒ නාමයන්ගේ අර්‍ථාවබොධයෙහි ලා විභක්තිවිධිය මුඛ්‍ය වූ ව්‍යාකරණවිධිය යි. එබැවින් ඒ ශෙෂයන් ගෙන් ද සඵලයක් මෙහි දක්වනු ලැබේ.

අකාරාන්ත පුංලිඞ්ග ශබ්දයන් අතුරෙන් 'පාද, දන්ත, ලූෂ, දෙෂ" යන මේ ශබ්දයන්ට ශස් විභක්ත්‍යාදියෙහි පිළිවෙළින් "පද්, දත්, ලූෂන්, දෙෂන්" යන ආදෙශයෝ විකල්පයෙන් වෙත්, එබැවින් එහි විතීයා බහුවචනයෙහි පටන් "පදඃ-පදූන්, පද්-පාදෙන පද්භ්‍යාම්-පාද්භ්‍යාම් පද්සුඃ-පාත්සෙඃ; දන්තඃ දන්තාන්, දන්තා-දන්තෙන දද්භ්‍යාම්-දන්තාභ්‍යාම් දද්සුඃ-දන්තෙඃ" යනාදි වශයෙන් ද, සවර පරතන්හි "ලූෂන්, දෙෂන්" යන ආදෙශයන්ගේ "අන්" යන්න පිළිබඳ අකාර ලොපයෙන් හා හස් පරතන්හි නකාරලොපයෙන් "ලූෂණඃ-ලූෂාන්, ලූෂණා-ලූෂෙණ ලූෂභ්‍යාම්-ලූෂාභ්‍යාම් ලූෂසුඃ-ලූෂෙඃ; දෙෂ්ණඃ-දෙෂාන්, දෙෂ්ණා-දෙෂෙණ දෙෂභ්‍යාම් - දෙෂාභ්‍යාම් දෙෂසුඃ-දෙෂෙඃ"යනාදි වශයෙන් ද වරනැගෙත්. මේ "පද්" ආදි ආදෙශයෝ වෙන් වසයෙන් ශබ්දයෝ යයි ද ඇතැම් ආචාර්‍යයන්ගේ මතයයි.

සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයක් හෝ "විවිසාය" යන ශබ්දයක් පූර්‍වකොට ඇති "අහන" ශබ්දයාගේ සප්තම්‍යෙකවචනයෙහි "අහන" යන්නට විකල්පයෙන් "අහන්" ආදෙශවීමෙන් ද, ඒ "අහන්" යන්නේ අකාරයට විකල්පයෙන් ලොප්වීමෙන් ද ව්‍යහ්නි- ව්‍යහනි-ව්‍යහෙ ව්‍යහ්නි-ව්‍යහනි-ව්‍යහෙ, සායාහ්නි-සායාහනි-සායාහ්නෙ"යි රූප තුණ තුණ සිඳවෙත්.

ඊකාරාන්ත පුංලිඞ්ග ශබ්දයන් අතුරෙන් වනාහි-තකාරයා කෙරෙන් හෝ තකාරයට ආදෙශව සිටි වර්‍ණයක් කෙරෙන් ද ඛකාරයා කෙරෙන් ද පර වූ ඊකාරයට ආදෙශ වූ යකාරයා කෙරෙන් පර "ඛසි ඛස්" දෙකේ ඛකාරයට විකල්පයෙන් උකාරය වීමෙන් "සුතය්‍යඃ සුත්‍යඃ, ලූනය්‍යඃ ලූන්‍යඃ, සුඛය්‍යඃ සුඛ්‍යඃ" ඝනාදි වශයෙන් රූප දෙකා දෙකා සිඳ වේ. මේ "සුතය්‍යඃ"

යනාදීන්ගේ ශබ්දප්‍රකෘති නම් "සුතී ලූනී සුඛී" යනු යි. මෙහි "සුතී" ශබ්දයෙහි ඊකාරය තයන්නෙන් පරවූයේ ද "ලූනී" ශබ්දයෙහි ඊකාරය තයන්නට ආදෙශ වූ නයන්නෙන් පරවූයේ ද "සුඛී" ශබ්දයෙහි ඊකාරය ඛයන්නෙන් පරවූයේ ද වේ.

ආකාරාන්ත සත්‍රිලිඞ්ගශබ්දයන් අතුරෙන් "නාසිකා පෘත්‍යා නිශා" ශබ්දයන්ට "ශස්" විභක්ත්‍යාදිය පරකල්හි පිළිවෙළින් "නස් පෘත් නිශ්" යන තුණ විකල්පයෙන් ආදෙශවීමෙන් "නසඃ-නාසිකාඃ, නසා-නාසිකයා නොභ්‍යාම්-නාසිකාභ්‍යාම් නොභිඃ-නාසිකාභිඃ; පෘතඃ-පෘත්‍යාඃ, පෘතා-පෘත්‍යායා පෘද්භ්‍යාම්-පෘත්‍යාභ්‍යාම් පෘද්භිඃ-පෘත්‍යාභිඃ; නිශඃ-නිශාඃ, නිශා-නිශයා නිඞ්භ්‍යාම්-නිශාභ්‍යාම් නිඞ්භිඃ-නිශාභිඃ" යනාදි වශයෙන් රූප දෙක දෙක සිඛ වේ.

අකාරාන්තනපුංසකලිඞ්ගයන් අතුරෙන් "ශීර්ෂ හෘදය උදක ආසන" යන ශබ්දයන්ට පිළිවෙළින් "ශීර්ෂන් හෘද් උදන් ආසන්" යන මේ ආදෙශයෝ විකල්පයෙන් වෙත්. එකල "ශීර්ෂාණි, ශීර්ෂණා-ශීර්ෂේණ ශීර්ෂභ්‍යාම්-ශීර්ෂාභ්‍යාම් ශීර්ෂභිඃ-ශීර්ෂෛඃ; හෘන්දි-හෘදයානි, හෘදා-හෘදයෙන හෘද්භ්‍යාම්-හෘදයාභ්‍යාම් හෘද්භිඃ-හෘදයෛඃ; උදානි-උදකානි, උද්නා-උදකෙන උද්භ්‍යාම් උදකාභ්‍යාම් උද්භිඃ-උදකෛඃ, ආසානි-ආසනානි ආසනා-ආසනෙන ආසභ්‍යාම්-ආසනාභ්‍යාම් ආසභිඃ-ආසනෛඃ" යනාදි වශයෙන් රූප දෙක දෙක සිඛ වේ.

උකාරාන්ත "සානු" ශබ්දයට "ශස්" ආදිය පරකල්හි විකල්පයෙන් "ස්නු" ආදෙශවීමෙන් "ස්නුනි-සානුනි, ස්නුනා-සානුනා ස්නුභ්‍යාම්-සානුභ්‍යාම් ස්නුභිඃ-සානුභිඃ" යනාදිය වේ.

හකාරාන්තශබ්දවිෂයෙහි වූ කලි අවණීභින්න සවරයා කෙරෙන් පර "වාහ්" ශබ්දයාගේ වකාරයට ශස් ආදි සවරවිභක්ති පර කල්හි විකල්පයෙන් ඌකාරය වේ. එනම් :-"භූවාහ්, ශාලිවාහ්" ශබ්දාදිය පිළිබඳ වකාරයට යි. ඔවුන්ගේ ඒ විභක්තිරූප "භූහඃ-භූවාහඃ, භූහා-භූවාහා, භූහෙ-භූවාහෙ, ශාලූහඃ-ශාලිවාහඃ, ශාලූහා-ශාලිවාහා, ශාලූහෙ-ශාලිවාහෙ" යනාදි වශයෙන් වෙත්.

නපුංසකලිඞ්ග "අසෘක් යකෘත් ශකෘත්" යන මේ ශබ්දයන්ට "ශස්" ආදි විභක්ති පරකල්හි පිළිවෙළින් "අසන් යකන් ශකන්" යන මේ ආදේශයෝ විකල්පයෙන් වෙත්. එකල 'අසානි-අසෘදුජි අසනා-අසෘජා අසභ්‍යාම්-අසෘග්භ්‍යාම් අසභිඃ-අසෘග්භිඃ; යකානි-යකෘනති, යකනා-යකෘතා යකභ්‍යාම්-යකෘද්භ්‍යාම් යකභිඃ-යකෘද්භිඃ; ශකානි-ශකෘනති ශකනා-ශකෘතා ශකභ්‍යාම්-ශකෘද්භ්‍යාම් ශකභිඃ-සකෘද්භිඃ" යනාදිය වේ.

නපුංසකලිඞ්ග "ගවාව්" ශබ්දයාගේ විභක්තිරූප දක්වන්නා වූ සිඛන්ත කෞමුදිකාරයෝ:-

"ගවාක්ශබ්දස්‍ය රූපාණි ක්ලිවේඒගතිභෙදතඃ,
අසඞ්ඛ්‍යවඞ්පූර්ණෙපේර්නවාධිකශතං මතම්.

සවම්සුප්සු නව ෂට් භාදෙෘ ෂට්කෙ සෘසන්ත්‍රිණි ජශ්ශසොඃ,
චත්වාරි ශෙෂෙ දශකෙ රූපාණීති විභාවය"

යන මෙයින් රූපභෙද කීහු. නපුංසකලිඞ්ග "ගවාව්" ශබ්දයාගේ රූප වනාහි "අව්" ධාතුහුගේ පූජාඒ ගමනාඒ භෙදයෙන් සඤ්ඤා නොවීමෙන් හා "අව(ඞ්)" ආදේශය පූර්ණරූපය යන මොවුන් වීමෙන් ද එක්සිය නවයකි, එනම්:- "සු(සි) අම් සුප්" යන මේ විභක්තිත්‍රයෙහි නවය නවය වීමෙන් (27) සත්විස්සක්ද, භකාරාදික "භ්‍යාම් භිස්" ආදි ෂට්කයෙහි සය සය බැගින් (36) සතියක්ද, ජස්ශස් දෙක්හි තුණතුණ බැගින් (6) සයක්ද, සෙසු විභක්තිදශයෙහි සතර සතර බැගින් (40) සතළිසක්ද, වෙති. මෙහි ගමනාඒ තන්හි ප්‍රථමයෙන් "ගොඅව්" යනු වේ. පසුව ඔකාරයට "අව" ආදේශ වීමෙන් "ගවාව්" කියාද, සඤ්ඤා නොව ප්‍රකෘතිභාව වශයෙන් "ගොඅව්" කියාද, පූර්ණරූප වීමෙන් හෙවත් ඔකාර අකාර දෙකට ඔකාරය වීමෙන් "ගොව්" කියාද වේ, විභක්තිවිෂයෙහි මේ ප්‍රකෘතිත්‍රයෙහි වයන් නට "ක ග" දෙක වීමෙන් "ගවාක්-ගවාග් ගොඅක්-ගොඅග් ගොක්-ගොග්"සි රූප සයකි. පූජාඒතන්හි ප්‍රථමයෙන් "ගොඅන්ව්" යනු වේ. පසුව අවාදේශ ප්‍රකෘතිභාව පූර්ණරූපවිධිවශයෙන් විභක්තාඛ්‍යනත කාර්‍ය්‍ය වීමෙන් "ගවාඞ් ගොඅඞ් ගොඞ්"සි රූප තුණෙකි. එකල ප්‍රථමා එකවචන රූපයෝ සියල්ලම නවයක් වෙත්. ත්‍රිතීයා එකවචනයෙහි හා සප්තමී බහුවචනයෙහිද එසේම

නවයනවය වෙත්. මෙසේම භකාරාදිඝ විභක්තිවිෂයෙහි "ඝවාභ්‍යාම් ගොඅග්භ්‍යාම් ගොග්භ්‍යාම්, ගවාඩ්භ්‍යාම් ගොඅඩ්භ්‍යාම් ගොඩ්භ්‍යාම්"සි සයසය වෙත්. ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි හා විතීයා බහුවචනයෙහි ගම්‍යාඝීපූජ්‍යාඝීවයෙහිම එකලෙසින් "ගවාඃඪි ගොඅඃඪී ගොඃඪි"සි තුණතුණ වෙත්. ශෙෂවූ ඔඝවිභක්ත්‍යාදි දශයෙහි ගම්‍යාඝීතන්හි "අච්" ධාතුහුගේ අකාරලොපය නිත්‍යවේ. එබැවින් ගම්‍යාඝීතන්හි "ගොච්" යනාදි වශවෙන් එකඑකද, පූජ්‍යාඝීතන්හි "ගාවාඃඪි ගොඅඃඪි ගොඃඪි" යනාදි වශයෙන් තුණතුණද වීමෙන් ඒ විභක්ති දශයෙහි රූප සතර සතර වෙත්. මෙසේ සියල්ල එකතුව "ගවාච්" ශබ්දයාගේ විභක්තිරූප (109) එක්සිය නවයෙකි. තවත් මෙසේ පාණිනීයාදී අන්‍ය ව්‍යාකරණානුසාර යෙන් දතයුතු විශෙෂ තන්හි තන්හි දක්නාලැබෙන්.

හ සා න්ත .

නපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාඛ්‍යාව.

a. අථ යුෂ්මදසමදෙඃ සවරූපං නිරූප්‍යතෙ, තයොශ්ච වාච්‍යලිඞ්ගත්වාත් ත්‍රිෂ්වපි ලිඞ්ගෂු සමානං රූපම්. (අව්‍ය යානාන්‍යලිඞ්ගානි, අලිඞ්ග යුෂ්මදසමදි.

සවරූපත්ව හසාන්තත්වශයෙන් හා පුංස්ත්‍රීනපුංසකලිඞ්ග වශ යෙන් භාෂාවෙහි ව්‍යවහාරප්‍රාප්ත ශබ්දභෙදයන්ගේ විභක්තිරූප භෙද නිරූපණය කොට නැවත ලිඞ්ගත්‍රයෙහි සමාන රූපත්වයෙන් පවත්නා "යුෂ්මත්, අසමත්" ශබ්ද දෙදෙනාගේ විභක්තිරූප දක් වන්නාහු "අථ යුෂ්මදසමදෙඃ" යනාදිය කිහු.

a. අථ, (හසාන්තනපුංසකලිඞ්ගප්‍රක්‍රියාවට) අනතුරුව; යුෂ්මද සමදෙඃ, "යුෂ්මත් අසමත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ; සවරූපම්, සවකීය රූපය හෙවත් මුඛ්‍යවිෂයෙහි විභක්තිරූප සමූහය; නිරූප්‍යතෙ, ප්‍රකාශ කරණු ලැබේ. තයොඃ ව, ඒ යුෂ්මත් අසමත් දෙක ද; වාච්, වාග්ව්‍යවහාරයෙහි; අලිඞ්ගත්වාත්, අලිඞ්ගබැවින්; හෙවත් රූපයෙන් ලිඞ්ගභෙදයක් නැති බැවින්; (දෙහෝ නොහොත්) වාච්‍යලිඞ්ග ත්වාත්, වාච්‍ය වූ විශෙෂ්‍යයාගේ ලිඞ්ගයට සමාන ලිඞ්ග ඇති බැවින්; ත්‍රිෂු අපි ලිඞ්ගෂු, ලිඞ්ගත්‍රයෙහි ම, රූපම්, විභක්තිරූපය; සමානම්, සමානවේ. අව්‍යයානි, අව්‍යය ශබ්දයෝ හෙවත් එසේ ලිඞ්ගත්‍රයෙහි වෙනස් නොවන ශබ්දයෝ; අලිඞ්ගානි, අලිඞ්ගවෙත්; (එහෙයින්)– යුෂ්මදසමදි. යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙක ද; අලිඞ්ග, අලිඞ්ග වෙත්.

මෙහි "යුෂ්මත්, අසමත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ විභක්තිරූප දක් වන්නාහු සමාසාදි වශයෙන් අමුඛ්‍යවූවන්ගේ නොව මුඛ්‍යව සවරූපයෙන් සිටින්නවුන්ගේ රූප දක්වන බැවි කිහු. මෙහි කී "වාච්‍යලිඞ්ගත්වාත්" යන්න වනාහි ඇතැම් කෙනෙක් "වාචි අලිඞ්ගත්වාත්"යි විවෙජද කොට වාග්ව්‍යවහාරයෙහි මොවුන් ගේ අලිඞ්ගත්වය කිහු. එනම්=පුංස්ත්‍රීනපුංසක යන ලිඞ්ගත්‍රයේම ප්‍රථමා එකවචනයෙහි "අහම්, අහම්"යි ව්‍යවහාර කරණු ලැබේ. සෙස්ස ද එසේ යි. මෙසේ ව්‍යවහාරප්‍රාප්තියෙන් මොවුන්ගේ ලිඞ්ග භෙදය නොපෙණේ. අන්‍ය සඞ්ඛ්‍යාමයන්ගේ ව්‍යවහාරයෙහි වූකලි ලිඞ්ගත්‍රයෙහි "සඞ්ඃ, සඞ්ඃ, සඞ්ම්" යනාදි වශයෙන් ලිඞ්ගභෙදය පෙණේ. ඇතැම් කෙනෙක් "වාච්‍යස්‍ය විශෙෂස්‍ය ලිඞ්ගම්ව ලිඞ්ගං යයොසෙන= වාච්‍යලිඞ්ග" යන සමාස විග්‍රහවශයෙන් ගෙණ විශෙෂ්‍යපදයාගේ ලිඞ්ගය ඇති බැවින් මේ දෙක වාච්‍යලිඞ්ගයයි කිහු. මේ වාච්‍යලිඞ්ගත්වය වර්ණනා කරන්නාහු :–

222. තුම්හං සිනා. (තුම් අහම් 1, 2; සිනා 3, 11;)

a. සිසහිතයොයුෂ්මදස්මදෙස්තුමහම්ඤ්ඤාවාදෙශෞ භවතෝ යථාසඛ්‍යන. තුම්, අහම්.

223. සුවාවෙ විවචනෙ. (සුවාවෙ 1,2; විවචනෙ 7,1;)

"වාච්‍යමිත්‍යුච්‍යතෙ හෙද්‍යං තල්ලිඞ්ගං භජතෙ තු යඃ,
විශෙෂණත්වමාපන්නෝ වාච්‍යලිඞ්ගඃ ස උච්‍යතෙ"

යනු කීහු. හෙද්‍යසඞ්ඛ්‍යාත විශෙෂ්‍යපදය වාච්‍ය නම්, විශෙෂණ භාවයට පැමිණි යමෙක් ඒ වාච්‍යයාගේ ලිඞ්ගය භජනය කෙරේ නම් ඒ වාච්‍යලිඞ්ග යයි කියනු ලැබේ යනු එහි අර්ථ යි. මෙසේ අර්ථ ගත්කල අන්‍ය වූ සර්ව්‍වශබ්දාදීහු ද මේ ලක්ෂණයෙහි ඇතුළත් වෙති. එහෙත් මෙහි කියන ලද්දේ ප්‍රක්‍රියා විෂයෙහි සිඩ රූපයාගේ වාච්‍යලිඞ්ගභාව යයි, සර්ව්‍වාදීන්ගේ වූකලි එසේ සිඩරූප වාච්‍යලිඞ්ග නොවෙති. එනම්-"සර්ව්‍වඃ"යි සිඩරූපයෙන් පුංලිඞ්ගයක් මුත් අන්‍ය ලිංගයක් වාච්‍ය නොවේ. "තුම්" යනාදියෙන් ලිඞ්ගත්‍රයම වාච්‍ය වේ. තවද ඇතැම් තෙනෙක් "තයොඃ වවාච්‍යලිඞ්ගත්වාත්"යි පද වෙන්දෙකොට ගෙණ "වයන්නෙන් වාච්‍ය වූ ලිංගය වැනි ලිඞ්ගය ඇති" යන අර්ථය ද කීහු. එයින් ප්‍රකාශිතවූයේ වයන්න යම්සේ ලිඞ්ත්‍රයෙහි සමානව යෙදේ ද යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙදෙනාගේ විභක්තිරූප ද එසේම සමානව යෙදෙන බැවින් වාච්‍යලිඞ්ගත්වය වේ යනුයි. මොවුන්ගේ ඒ මුඛ්‍යවිෂයෙහි විභක්තිරූප දක්වන්නාහු "තුමහං සිනා" යනාදිය කීහු.

222. (තුම් අහම් ආදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) සිනා, සිවිභක්තියෙන් යුක්ත වූ (යුෂ්මත් අසමත් දෙකට); තුමහම්, "තුම්, අහම්" යන ආදෙශ දෙක වෙත්.

a. සිසහිතයොඃ, සිවි භක්ති සහිත වූ; යුෂ්මදස්මදෝඃ, "යුෂ්මත් අසමත්" ශබ්දදෙකට; යථාසඛ්‍යන, පිළිවෙළින්; තුම් අහම් ඉති, "තුම් අහම්" යන; එතෞ ආදෙශෞ, මේ ආදෙශදෙක; භවතඃ, වෙත්. "තුම්" යනු "යුෂ්මත්" ශබ්ද ප්‍රථමාඒකවචන යි. "අහම්" යනු "අසමත්" ශබ්ද ප්‍රථමාඒකවචන යි.

223. (සුවාවාදෙශවිධි සූත්‍රයි.) විවචනෙ, විවචනයෙහි; සුවාවෙ, (යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙකට) "සුව ආව" යන ආදෙශ දෙක වෙත්.

a. **යුෂ්මදස්මදෙර්ච්චචනෙ පරෙ යුවඅාව ඉන්‍යෙනා වාදෙශෙ භවතඃ.**

224. අාමෙඹ. (අාම් 1, 1; ඔඹ 1, 1;)

b. **යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පර ඔඹ අාම් භවති. "සවණේදිසිඃ සහ"** (27: ප්‍ර: සූ:) **යුවාම්, අාවාම්.**

225. ය්‍රුයං වයං ජසා. (ය්‍රුයම් වයම් 1, 2; ජසා 3, 3;)

c. **ජසා සහිතයොඃයුෂ්මදස්මදෙර්ය්‍රුයංවයමිත්‍යෙනාවාදෙශෙ භවතඃ. ය්‍රුයම්, වයම්.**

226. ඛිතමදෙකත්වෙ. (ඛිත්මත් 1, 2; එකත්වෙ 1, 1,)

d. **යුෂ්මදස්මදෙඃ ඛිත්මදිත්‍යෙනාවාදෙශෙ භවත එකත්වෙ ගම්‍යමානෙ.**

---

a. විවචනෙ පරෙ, (ප්‍රථමාදී) විවචන සමූහය පරබාල්හි; යුෂ්මදස්මදෙඃ, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්දදෙකට; යුවඅාව ඉති, "යුවඅාව" යන; එතෙඹ අාදෙශෙඹ භවතඃ, මේ අාදෙශ දෙක වෙත්.

224. (අාම්අාදෙශවිධි සූත්‍ර යි.) ඔඹ, (යුෂ්මදස්මත් දෙකෙන් පර) ඔඹවිභක්තිය; අාම්, "අාම්" අාදෙශ වේ.

b. යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාම් පරඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්දදෙකෙන් පර වූ; ඔඹ, ඔඹවිභක්තිය; අාම් භවති, "අාම්" අාදෙශ වේ. "සවණේ" යනාදි සූත්‍රයෙන් දිඝී වේ; "යුවාම්, අාවාම්" යනු ප්‍රථමාවිවචනයි.

225. (ය්‍රුයම්වයම් අාදෙශවිධි සූත්‍ර යි) ජසා, ජස්විභක්තියෙන් යුක්ත වූ "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්දදෙකට; ය්‍රුයම් වයම්, "ය්‍රුයම් වයම්" යන දෙක වෙත්.

c. ජසා සහිතයොඃ, ජස්විභක්ති සහිත වූ; යුෂ්මදස්මදෙඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට, ය්‍රුයං වයං ඉති, "ය්‍රුයම් වයම්" යන; එතෙඹ අාදෙශෙඹ භවතඃ, මේ අාදෙශ දෙක වෙත්. "ය්‍රුයම් වයම්" යනු ප්‍රථමාබහුවචන යි.

226. (ඛිත්මත් අාදෙශවිධිසූත්‍ර යි.) එකත්වෙ, එකවචන භාව යක් ගම්‍යමාන කල්හි; ඛිත් මත්, "ඛිත්මත්" යන අාදෙශ දෙක වෙත්.

b. **එකත්වෙ** ගම්‍යමානෙ, එකත්වයක් ගම්‍යමානකල්හි; යුෂ්මදස්මදෙඃ, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්දදෙකට; ඛිත් මත් ඉති, "ඛිත් මත්" යන; එතෙඹ අාදෙශෙඹ භවතඃ, මේ අාදෙශ දෙක වෙත්.

227. ආමෙස්සහෞ. (ආ 1, 2; අම්ස්සහෞ 7, 1;)

a. **සුෂ්මදස්මදෙඤ්ඤෙවරාඩං භවති අම් සකාරෙ හිසි ච පරෙ "අම්ශසොරස්‍ය" (81: ප්‍ර: සූ:) ඩාම් මාම්, යුවාම් ආවාම්, "ත්‍ය දෙඤ්ඤවරස්‍යාදෞ" ඉත්‍යකාරෙ ඨානෙ ශසි දීඝඩම්, "ශසොනෝ වක්තව්‍යඃ" යුෂ්මාන් අස්මාන්. "ඩතමදෙඛතෙඩ" (237: ප්‍ර: සූ:)**

228. එ ටාඩ්‍යෝඃ. (එ 1, 1; ටාඩ්‍යෝඃ 7, 2;)

b. **සුෂ්මදස්මදෙඤ්ඤෙවරෙඩං භවති ටාඩි ඉත්‍යෙතයොඃ පරයොඃ "එ අය්" (21: සූ:) ඩයා මයා "යුවොවෞ ඒවව නෙ" (324: ප්‍ර: සූ:) "අද්භි" (107: ප්‍ර: සූ:) යුවාභ්‍යාම්, අවාභ්‍යාම්, "ආම්ස්සහෞ" (328: ප්‍ර: සූ:) යුෂ්මාභිඃ, අස්මාභිඃ :-**

---

227. (ආකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) අම්ස්හෞ, අම් විභක්තිය සකාරය හිස්විභක්තිය යන මේ පරකල්හි; ආ, (යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්ද දෙකේ විසංඥයට) ආකාරය වේ.

a. අම්, අම්විභක්තිය ද; සකාරෙ, සකාරය ද; හිසි ච, හිස් විභක්තිය ද; පරෙ, පරකල්හි; යුෂ්මදස්මදෝඃ, යුෂ්මත් අස්මත් දෙදෙනාගේ; ටෙඃ, විසඥයට; ආඒං භවති, ආකාරාඒශය වේ. "අම්ශසොරස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් අම් විභක්තිහුගේ අකාරයට ලොප් වේ. "ඩාම්, මාම්" යනු ද්විතීයා එකවචන යි. "යුවාම්, ආවාම්" යනු ඒවචන යි. ත්‍යදාදෙඤ්ඤවරඃ ස්‍යාදෞ ඉති, "ත්‍යදාදෙඤ්ඤවරස්‍යාදෞ" යන සූත්‍රයෙන්; අන්‍යෙ ඨානෙ, (විසංඥයට) අකාර භාවය කළ කල්හි; ශසි, ශස්විභක්තියෙ පරනිමිත්තෙන්; දීඝඩම්, දීඝභාවය වේ. ශසඃ, ශස්විභක්තිහුගේ සකාරයට; නඃ, නකාරය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි "යුෂ්මාන් අස්මාන්" යනු ද්විතීයාබහුවචනයි, "ඩතමදෙඛතෙඩ" යන සූත්‍රයෙන් "ඩත්මත්" ආදෙශ වේ. ("භ්‍යඃ" යන සූත්‍රය පිළිබඳව කියනලද න්‍යායයෙන් මේ "ආම්ස්හෞ" යන සූත්‍රයෙහි "භි" යන්නෙන් ද "භිස්" විභක්තිය ගණුලාබේ.)

228. (එකාරාදෙශවිධි සූත්‍ර සි.) ටාඩ්‍යෝඃ, ටා ඕ විභක්ති දෙක පරකල්හි; එ, (යුෂ්මත් අස්මත් දෙකේ විසංඥයට) එකාරය වේ.

b. ටාඕ ඉති, ටාඕ යන; එතයොඃ පරයොඃ, මේ විභක්ති දෙක පරකල්හි; යුෂ්මදස්මදෝඃ, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්ද දෙදෙනාගේ; ටෙඃ, විසංඥයට; එඒං භවති, එකාර ඒඛ වේ. "එ අය්"

229. තුභ්‍යංමභ්‍යං ඩයා. (තුභ්‍යංමභ්‍යං 1, 2; ඩයා 3, 1;)

a. ඩයා සහිතයොශ්‍චෂ්ඨ්‍යෙකවචනතුභ්‍යං මභ්‍යං ඉත්‍යෙතාවාදෙශෞ භවතඃ. තුභ්‍යම් මභ්‍යම් යුවාභ්‍යාම් අවාභ්‍යාම්.

230. භ්‍යස් ශ්භ්‍යම්. (භ්‍යස් 1, 1; ශ්භ්‍යම්.)

b. යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පරෝ භ්‍යස් ශ්භ්‍යං භවති. ශකාරෝ භකාරාදිඅවය්‍යාවඝාත්‍යර්ථඃ, නෙනාඅවෙඅවෙ න භවතඃ, "න්‍යදෘදෙෂෙටරඃ සා්‍යාදෞ" යුෂ්මභ්‍යම් අස්මභ්‍යම්.

යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට "අය්" ආදෙශ වේ. "ඩයා, මයා" යනු තෘතීයා එකවචනයි. "යුවාවෞ" යනාදි සූත්‍රයෙන් "යුවඅාව්" යන දෙක වෙත්. "අද්ඩිනි" යන සූත්‍රයෙන් අකාරයට ආකාරය වේ. "යුවාභ්‍යාම් අවාභ්‍යාම්" යනු තෘතීයා විවචනයි. "ආම්ස්හෞ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාය්‍යීය වේ. "යුෂ්මාභිඃ අෂ්මාභිඃ" යනු බහුවචනයි.

229. (තුභ්‍යම් මභ්‍යම් ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ඩයා, ඩෙවිභක්ති සහිත යුෂ්මත් අස්මත් දෙකට; තුභ්‍යං මභ්‍යං, "තුභ්‍යම් මභ්‍යම්" යන ආශෙ දෙක වෙත්.

a. ඩයා සහිතයොඃ, ඩෙවිභක්තියෙන් යුක්තවූ; යුෂ්මදස්මදෙඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට; තුභ්‍යං මභ්‍යං ඉති, "තුභ්‍යම් මභ්‍යම්" යන; එතෞ ආදෙශෞ භවතඃ, මේ ආදෙශ දෙක වෙත්. "තුභ්‍යම් මභ්‍යම්" යනු චතුර්ථි එකවචනයි. "යුවාභ්‍යාම් අවාභ්‍යාම්" යනු විවචනයි.

230. (ශ්භ්‍යම් ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) භ්‍යස්, (යුෂ්මත් අස්මත් දෙකෙන් පර) භ්‍යස් විභක්තිය; ශ්භ්‍යම් "ශ්භ්‍යම්" ආදෙශ වේ.

b. යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාම් පරඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකෙන් පර වූ; භ්‍යස්, භ්‍යස්විභක්තිය; ශ්භ්‍යම් භවති, "ශ්භ්‍යම්" ආදෙශ වේ. ශකාරඃ, ("ශ්භ්‍යම්"යන්නෙහි) ශකාරය; භකාරාදිඅවය්‍යාවඝාත්‍යර්ථඃ, භකාරයාගේ ආදිභාවය වැළැක්ම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. තෙන, එහෙයින්; ආඅවඑඅවෙ, අකාරභාවය එකාර භාවය යන දෙක; නභවතඃ, නොවෙත්. "න්‍යදෘදෙඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිත කාය්‍යීය වේ. "යුෂ්මභ්‍යම් අස්මභ්‍යම්" යනු චතුර්ථි බහුවචනයි. (මෙහි "ශ්භ්‍යම්" යන්නේ ආදියෙහි ශකාරය ඉත්වශයෙන් යොදා භකාරාදිඅවය නොරකිරීමෙන් භකාර පරනිමිත්තෙකන් නියමිත "අ එ" දෙක ප්‍රතිෂිධයි.)

231. ඩසිභ්‍යසෝඃ ශ්තුඃ. (ඩසිභ්‍යසෝඃ §, 2; ශ්තුඃ 1, 1;)

a. පඤ්චම්‍යා ඩසිභ්‍යසෝඃ ශ්තුර්භවති. ශකාරඃ සඞ්ගාදෙශාර්ථඃ, උකාර උච්චාරණාර්ථඃ. ඔන් මත්, යුවාභ්‍යාම් ආවාභ්‍යාම්, "ත්‍යාදෲදෙෂ්ටෙරඃ සාදෙඊ" යුෂ්මත් අසමත්:-

232. තව මම ඩසා. (තව මම 1, 2; ඩසා 3, 1;)

b. ඩසා සහිතයොරයුෂ්මදසම්දෙඤතවමම ඉත්‍යෙතාවා දෙශෞ භවතඃ. තව මම, "යුවාවෞ චිවචනෙ" (324: ප්‍ර: සූ:) "ඔසි" (91: ප්‍ර: සූ:) "ඒ අය්" (21: ප්‍ර: සූ:) යුවයොඃ ආවයොඃ.

233. සාමාකම්. (සාම් 1, 1; ආකම් 1, 1;)

---

231. (ශ්තු ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ඩසිභ්‍යසෝඃ (පඤ්චමිය පිළිබඳ) ඩසිවිභක්ති හෘස් විභක්තී දෙකට; ශ්තුඃ, "ශ්තු" යන්නාදෙශ වේ.

a. පඤ්චම්‍යාඃ, පඤ්චමීවිභක්තිය සම්බන්ධිවූ; ඩසිභ්‍යසෝඃ, ඩසි විභක්තී හෘස් විභක්තී දෙකට; ශ්තුඃ භවති, "ශ්තු" යන්නාදෙශ වේ. ශකාරඃ, (අනුබන්ධ) ශකාරය; සඞ්ගාදෙශාර්ථඃ, (විභක්තිය) මුලුල්ලට ආදෙශවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. උකාරඃ, උකාරය; උච්චාරණාර්ථඃ, උසුරුවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය. "ඔත් මත්" යනු පඤ්චමී එකවචනයි; "යුවාභ්‍යාම් ආවාභ්‍යාම්" යනු ච්වචනයි. "ත්‍යාදෲදෙෂ්ටෙඃ" යන්නාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "යුෂ්මත් අසමත්" යනු බහුවචනයි.

232. (තවමමආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ඩසා, ඩස්විභක්ති සහිත "යුෂ්මත් අසමත්" දෙකට; තවමම, "තව මම" යන ආදෙශ දෙක වෙත්.

b. ඩසා සහිතයොඃ, ඩස්විභක්තියෙන් යුක්තවූ; යුෂ්මදසම දෙඃ, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්ද දෙකට; තව මම ඉති, "තව මම" යන; එතෞ ආදෙශෞ භවතඃ, මේ ආදෙශ දෙක වෙත්. "තව මම" යනු ෂෂ්ඨී එකවචනයි; "යුවාවෞ" යන්නාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ඔසි" යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ. "ඒ අය්" යන සූත්‍රයෙන් "අය්" ආදෙශ වේ. "යුවයොඃ, ආවයොඃ" යනු ෂෂ්ඨී ච්වචනයි.

230. (ආකම් ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) සාම්, සුට් ආගමයෙන් යුක්ත ආම් විභක්තිය; ආකම්, "ආකම්" ආදෙශ වේ.

a. යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පරඃ සාමාකාං භවති. "ත්‍යදාදෙරාඃ සාඩාදෞ" යුෂ්මාකම් අස්මාකම්. "ඝඞ්කෙකෙ" (327: ප්‍ර: සූ:) "එටාඩ්ඩ්‍යාඃ" (274: ප්‍ර: සූ:) "එ අෙ" (21: ප්‍ර: සූ:) ඔසි මසි, යුවයොඃ, ආවයොඃ, "ආමෙසහෟ" (328: ප්‍ර: සූ:) යුෂ්මාසු අස්මාසු.

b. අථානයොඃ ගෞණත්වෙ රූපවිශෙෂෝ නිරූප්‍යතෙ. යදා එකත්වෙ ච්වෙ ච යුෂ්මදස්මදි සමාසාඩ්ඩීයතෘ අන්‍යසඞ්ඛ්‍ය ත්වං තදා ත්වම්මදෞ යුවාවෞ ච භවතඃ, වෙපරිත්‍යෙ තූ නත්වඃ. සි ජස් ඩෙ ඔසසු පරෙසු යෙ ආදෙශාස්තෙ සදා භවෙයුඃ. තථා චොක්තං පාණ්ඩිතයෙඃ-

---

a. යුෂ්මදස්මද්භ්‍යාං පරඃ, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්දදෙකෙන් පරවූ; සාම්, සුට්ආගම සහිත ආම්විභක්තිය; ආකාඃ භවති, "ආකම්" ආදෙශ වේ. "ත්‍යදාදෙරාඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "යුෂ්මාකම් අස්මාකම්" යනු ෂෂ්ඨි බහුවචනයි. "ඝඞ්කෙකෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාර්‍යය වේ. "එටාඩ්ඩ්‍යාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "එ අෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "ඔසි මසි" යනු සප්තම්‍යෙක වචනයි. "ආමෙසහෟ" යන සූත්‍රයෙන් විහිතකාර්‍යය වේ. "යුෂ්මාසු අස්මාසු" යනු බහුවචනයි.

සමහරු මෙහි "සාම්" යන්න "සුටා සහ ආම්-සාම්" කියාද "ආමා සහ-සාම්" කියාද එකශෙෂාදිවශයෙන් ගෙණ පූර්ක්‍රමයෙන් මුඛ්‍යත්වයෙහි සුට් සහිත ආම් යන්නට ආකම් ආදෙශ වේයයි ද, අනි කෙක් ගෞණත්වයෙහි ආම් සහිත යුෂ්මදස්මත් ශබ්දාන්තයට ආකම් ආදෙශ වේයයි ද කිහු.

b. අථ, නැවත; අනයොඃ, මේ යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්ද දෙදෙනා ගේ; ගෞණත්වෙ, අප්‍රධානභාවයෙහි; රූපවිශෙෂඃ, රූපභෙදය; නිරූප්‍යතෙ, ප්‍රකාශකරණු ලැබේ. යදා, යම් කලෙක්හි (යම් සමාස වාක්‍යයෙක්හි); යුෂ්මදස්මදි, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්දදෙක; එකත්වෙ, එකවචනභාවයෙහි හෝ; ච්වෙ ච, ච්වචනභාවයෙහි හෝ වෙත්ද; සමාසාඩ්ඩීයතෘ, සමාසනාමයාගේ අඩීය වනාහි; අන්‍යසඞ්ඛ්‍යඃ, (තවාඛ්‍යසඪ යුෂ්මදස්මත් ශබ්දය සම්බන්ධ සඞ්ඛ්‍යා වෙන්) අන්‍යසඞ්ඛ්‍යාවක් (හෝ) ඇත්තේ වේද; තදා, එකල්හි (එකත්වයෙන් සමාසභාළ කල්හි); ත්වම්මදෞ, "ත්වත්මත්"

a. සමස්‍යමානෙ මෙකත්‍වවාචිනි යුෂ්මදස්මදි,
සමාසාජ්ඕනාන්‍යසඞ්ඛ්‍යශෙවත් ෂෙනා යුවාවෞ තවමාවපි.*

b. † සුජස් ඩෙඩස්සු පරත ආදෙශාඃ සුසුඃ සදෙව තෙ,
තවාහෞ යූසවයෞ තුභ්‍යමහ්‍යෞ නව මමාවපි.

c. එතෙ පරත්වාද් බාධනෙන යුවාවෞ විෂයෙ සඞ්ඝෝ,
තවමාවපි ප්‍රබාධනෙන පූර්වවිප්‍රතිෂෙධනඃ.

දෙකද; යුවාවෞ ව, (විකියෙන් සමාස කළකල්හි) "යුව ආව" යන දෙකද; භවතඃ, වෙත්. වෛපරීත්‍යෙ තු, ඉන් විපරීත භාවයෙහි වනාහි; හෙවත් බහුත්වයෙන් සමාසකළ කල්හි; නසතඃ, ("ඔත්මත්" දෙක හා "යුව ආව" දෙක) නොවෙත්. සි ජස් ඩෙ ඩස්සු පරෙෂු, "සි ජස් ඩෙ ඩස්" යන මොවුන් පර කල්හි; යෙ ආදෙශාඃ, (තත්තත් සූත්‍රොක්ත) යම් ආදෙශයෝ වෙත්ද; තෙ, ඒ ආදෙශයෝ; සදෘ, සෑම කල්හි; භවෙයුඃ, වන්නාහ. පාණිනීයෙ ච, පාතිණීය ව්‍යාකරණයෙහි ද; තථා, එසේ; උක්තම්, කියනලදි (එනම්):—

a. ව්‍යෙකත්වවාචිනී, ත්‍රිවචනත්වය හා එකවචනත්වය ප්‍රකාශ කරන්නාවූ; යුෂ්මදස්මදී, යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙක; සමස්‍යමානෙ, සමාස කරණු ලැබෙත් ද; සමාසාඕඃ, (ඉන් සිඩවූ) සමාස නාමයාගේ අඕය; අන්‍යසඞ්ඛ්‍යශෙවත්, (ඉන්) අන්‍යවූ සඞ්ඛ්‍යාවක් (හෝ) ඇත්තේ වන්නේ නම් (එකල්හි); යුවාවෞ, (විකියෙන් සමස්‍යමාන තන්හි) "යුවආව" යන දෙකද; තවමෞ අපි, (එකත්වයෙන් සමස්‍යමානතන්හි) "තව ම" යන දෙකද; සතඃ, වෙත්.

b. සුජස්ඩෙඩස්සු, "සු ජස්ඩෙඩස්" යන මොවුන්; පරතඃ, පර කල්හි; තෙ ආදෙශාඃ, ඒ ආදෙශයෝ; සදෘ එව, සෑමකල්හිම; සුසුඃ, වන්නාහ; (එනම්)-තවාහෞ, "තව අහ" යන දෙකද; යූසවයෞ, "යූස වය" යන දෙකද; තුභ්‍යමහ්‍යෞ, තුභ්‍ය මහ්‍ය" යන දෙකද; තව මමෞ අපි, "තව මම" යන දෙකද (වන්නාහ.)

c. එතෙ, මේ "තව අහ" යනාදි ආදෙශයෝ; පරත්වාත්, පර භාවයෙන් (හෙවත් තුල්‍යබලවිරොධයෙහි පරකාර්‍යය වේයයි

---

* "යුවාවෞ තන්මදුවපි" සාරස්වත.

† "සුජස්" සාරස්වත.

a. මෙත්‍රකසඛ්‍යඃ සමාසාඥී බහුවඥී යුෂ්මදස්මදි, තඤොරමෙත්‍රකාඥීඛ්‍යානන යුවාවෞ තවමෞ න ච.

කිහෙයින්; සවකෙ විෂයෙ, සවකීයස්ථානයෙහි; (හෙවත් ඒ "සුජස්" ආදි විභක්තිසම්බන්ධීස්ථානයෙහි); යුවාවෞ, "යුව ආව" යන දෙක; බාධනෙත, වළක්වත්. පූර්විප්‍රතිෂෙධඃ, විප්‍රතිෂෙධයෙහි පූර්ව කාර්‍යය ද වේයයි කිහෙයින්; තව මෞ අපි, "තව ම" යන දෙකද; බාධනෙත, වළක්වත්.

a. යුෂ්මදස්මදි, "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්දදෙක; බහ්වර්ථෙ, (සමාසවාක්‍යවිෂයෙහි) බහුවචනාර්ථ ඇත්තෝ වෙත් ද; සමාසාඥීඃ, සමාසනාමයාගේ අර්ථය; මෙකසඛ්‍යඃ, ඒවවන එකවවන (හෝ) ඇත්තේ වේ ද; තයොඃ, ඒ "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්දදෙක; අමෙක තාර්ථත්වාත්, (සමාසවාක්‍යයෙහි) ඒවවනාර්ථභාවය හා එකවවනාර්ථ භාවය රහිත බැවින්; යුවාවෞ, "යුව ආව" යනදෙක; න, නොවෙත්; තවමෞ ච, "තව ම" යන දෙක ද; න, නොවෙත්.

වාක්‍යයෙහි ඒවවනත්වයෙන් පවත්නා "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්ද දෙක "අති" ආදි යම්කිසි ශබ්දයක් හා සමාස කළ කල්හි තත්සම ඝනනාමයාගේ අර්ථය අන්‍යවචනත්වය භජනය කළත් වාක්‍යසථ ඒව චනත්වය ඇසුරුකොට "යුවාවෞ ඒවවනෙ" යන සූත්‍රයෙන් මුඛ්‍ය ත්වයෙහි "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්දඒයට නියමිත "යුව ආව" යන ආදෙශදෙක සමාසත්වයෙන් ගෞණත්ව සිඩ වූ "අතියුෂ්මත්, අත්‍ය ස්මත්" ශබ්දදීන්ගේ "යුෂ්මත්, අස්මත්" දෙකට ද වෙත්. හෙද "සු ජස් ඩෙ ඩස්" යන විභක්ති හැරසි. "සු ජස්" ආදිය පරකල්හි; වන්‍යහි "ත්‍රාහෞ සෞ" යන්‍යාදි සූත්‍රයන්ගෙන් නියමිත වූ "තව අහ" යන්‍යාදී ආදෙශයෝ ම වෙත්, කුමක්හෙයින්ද යත්? "ත්‍රාහෞ සෞ" යන්‍යාදි සූත්‍රවිධි "යුවාවෞ ඒවවනෙ" යන සූත්‍රවිධියෙන් පරවිධි (බසුව කි විධි) හෙයිනි, එසේ පරවිධිය වනබැව් වන්‍යහි "විප්‍රති ෂෙධෙ පරං කාර්‍යම්" යන පාණිනීය සූත්‍රයෙන් නිර්දිෂ්ට සි. පූර්ව පරකාර්‍යවිරුද්ධයක්හුගේ එකිනෙකට තුල්‍යබලවිරොධය ඇතිතන්හි පරකාර්‍යය වේ. හෙවත් යම්තැනෙක්හි පූර්වකාර්‍යය හා පර කාර්‍යය ද වීමට නිමිති ඇත්නම් එහි පරකාර්‍යය වේ යනු එහි අර්ථයි. මෙහි "යුව, ආව" දෙක පූර්වකාර්‍යය ද "තව අහ, යුය වය, තුභ්‍ය මභ්‍ය, තව මම" යන මොහු පරකාර්‍යයෝ ද වෙත්. යථොක්ත ගෞණත්වයෙහි "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට පූර්වපර

a. "සමාසශවාභියෙ නාමේනාම්" ඉති සමාසයංඥායාම්- "අඤ්ඤාදයඃ ක්‍රානනාද්‍යර්ථෙ විතියයා"- ක්‍රානනාද්‍යර්ථෙ අඤ්ඤා දයෝ විතියයා සහ සමස්‍යතෙන ස විතියාතත්පුරුෂඃ සමාසෝ භවතීති තත්පුරුෂඃ.

කායීවයම විමට නිමිති ඇතත් මෙහි පරකායීයන්ගෙන් පූජී කායීය ප්‍රතිෂිඛ සි.

මෙසේම එකත්වයෙන් සිට සමාස වූ තන්හි "තමාවෙකත්වවතෙ" යන සූත්‍රයෙන් "ත ම" යන ආදෙශ දෙක වෙත්. හෙද "සු ජස් ඩෙ ඩස්" යන මොවුන් හැරසි. මෙහි "ත අහ" යනාදිහු පූජීකායීයෝ ද "ත ම" යන දෙක පරකායීය ද වෙත්. මෙහි පූජීකායීයෙන් පරකායීය ප්‍රතිෂිඛ සි. කොසේ ද යත්? විප්‍රතිෂෙධයෙහි හෙවත් තුල්‍යබලවිරොධකායීවයෙහි ඇතැම් තන්හි පූජීකායීය පරකායීයට වඩා බලවත්වන හෙයිනි; එසේ වන්නේ පූජීකායීය "නිත්‍ය අනන්තරඞග අපවාද" යන මේ කායීයන්ගෙන් එකක් වූ තන්හි ප්‍රමණෙකි, ඉන් මෙහි කි "ත අහ" යනාදිකායීයෝ අපවාද සංඛ්‍යාත විශෙෂ කායීයෝ වෙත්, එබැවින් ඒ අපවාද සඞඛ්‍යාත පූජීකායීයෙන් පරකායීය ප්‍රතිෂිඛ සි.

තවද බහුත්වයෙන් සිට සමාස වූ තන්හි විහිත විශෙෂ ආදෙශ විධියක් නැති බැවින් එහි "අනියුෂ්මත්, අත්‍යසමත්" දෙකොන්ම පද සිඛිය වේ. එහිද "සු ජස් ඩෙ ඩස්" යන විභක්තිවිෂයෙහි යථොක්ත "ත අහ" යනාදිහු ම වෙත්. මේ ශ්ලොක පාණිනීය ශ්ලොක බැවින් මෙහි කි සූත්‍ර නියමය හා ආදෙශ නියමය ද පාණිනීයව්‍යාකරණානන්තගීත වේ.

a. නාමනාම්, නාමයන්ගේ; අඤයෙ, අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධිය ඇතිතන්හි; සමාසශව ඉති, සමාසය ද වේයයි (වක්ෂ්‍යමාණ වූ); සංඥායාම්; සමාසසංඥයෙහි ලා; අඤ්ඤාදයඃ, අනිශබ්දාදීහු; ක්‍රානනා ද්‍යර්ථෙ, අතික්‍රමණාදි අර්ථයෙහි; විතීයාය, විතීයා විභක්තිය හා (තත්පුරුෂ සමාස වෙත්යයි කි සූත්‍රය ඇසුරු කොට); ක්‍රානනා ද්‍යර්ථෙ, අතික්‍රමණාදි අර්ථයෙහි පවත්නා වූ; අත්‍යාදයඃ, අතිශබ්ද දීහු, විතීයයා සහ, විතීයාව සමග; සමස්‍යතෙන, සමාස කරණු ලැබෙන් ද; සඃ, හෙතෙම; විතීයා තත්පුරුෂඃ සමාසඃ භවතීති, විතීයා තත්පුරුෂ සමාසය වේයයි (කීහෙයින්); තතපුරුෂඃ, (මෙහිද ඒ) තත්පුරුෂ සමාසය වේ.

a. ත්වාං මාං වා අතික්‍රාන්ත ඉති විග්‍රහ-අතිත්වම් අත්‍යහම්, අතියූයම් අතිවයම්; අතිත්වාම් අතිමාම්, අතිත්වාම් අතිමාම්, අතිත්වාන් අතිමාන්; අතිත්වයා අතිමයා, අතිත්වාභ්‍යාම් අතිමාභ්‍යාම්, අතිත්වාභිඃ අතිමාභිඃ; අතිතුභ්‍යම් අතිමභ්‍යම්, අතිත්වාභ්‍යාම් අතිමාභ්‍යාම්, අතිත්වභ්‍යම් අතිමභ්‍යම්; අතිත්වත් අතිමත්, අතිත්වාභ්‍යාම් අතිමාභ්‍යාම්, අතිත්වත් අතිමත්; අතිතව අතිමම, අතිත්වයොඃ අතිමයොඃ, අතිත්වාකම් අතිමාකම්; "ආම් වෙරෙත්වං කෙවිදිච්ඡතී" අතිත්වයාම් අතිමයාම්; අතිත්වයි අතිමයි, අතිත්වයොඃ අතිවයොඃ, අතිත්වාසු අතිමාසු.

b. යුවාං ආවාං වා අතික්‍රාන්ත ඉති විග්‍රහෙ- "අත්‍ර සි ජස් ඩෙඩ්‍යසු ප්‍රාඟවත්, ඔෆ අම් ඔෆසු තුල්‍යම්"-අතිත්වම් අත්‍යහම්,

---

(එහි);-

a. ත්වාං, තා හෝ; මාං වා, මා හෝ; අතික්‍රාන්තඃ ඉති, අතික්‍රමණය කෙළේය යන; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි (සමාස වූ "අතියුෂ්මත් අත්‍යස්මත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ විභක්තිරූප කියනු ලැබෙත්— අතිත්වම්, අත්‍යහම්—අතිත්වාකම්, අතිමාකම්" යනු "අතියුෂ්මත් අත්‍යස්මත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ ප්‍රථමා ද්විතීයා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකාවිබහුවචන යි. ආම්, ආම්විභක්තිය පරකල්හි; ටෙඃ, විසංඥයට; එත්වං, එකාරබව; කෙවිත්, කිසිවෙක්; ඉවිච්ඡන්ති, කැමති වෙත්. "අතිත්වයාම් අතිමයාම්" යනු එහි ෂෂ්ඨී බහුවචන යි (මෙහි වාක්‍යවිෂයෙහි එබවයෙන් සිටි "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්ද සමාස වූ බැවින් "අතිත්වම් අත්‍යහම්, අතියූයම් අතිවයම්, අතිතුභ්‍යම් අතිමභ්‍යම්, අතිතව අතිමම" යන රූප හැර අන්තන්හි "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්දදෙකට "ත්වත් මත්" යන ආදේශ දෙක විමෙන් ද, "අතිත්වම් අත්‍යහම්" යනාදියෙහි "ත්වම් අහම්" යනාදි ආදේශ විමෙන් ද පදසිඛ යි.)

b. යුවාං, තොප දෙදෙනා හෝ; ආවාං වා, අපදෙදෙනා හෝ: අතික්‍රාන්තඃ ඉති, අතික්‍රමණය කෙළේ යන; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි සමාස වූ "අතියුෂ්මත් අත්‍යස්මත්" ශබ්ද දෙදෙනාගේ විභක්තිරූප කියනු ලැබෙත්.) අත්‍ර, මෙහි; සිජස්ඩෙඩ්සසු, "සි ජස් ඩෙ ඕස්" යන මොවුන් පරකල්හි; ප්‍රාඟ්වත්, පෙර (එකත්වයෙන් සමාස කළතන්හි) ඔෆ අම් ඔෆසු, "ඔෆ අම් ඔෆ" යන මේ විභක්ති පරකල්හි; තුල්‍යම්, සමාන යි.

අතියුවාම් අත්‍යාවාම්, අතිසුයම් අතිවයම්; අතියුවාම් අත්‍යාවාම්, අතියුවාම් අත්‍යාවාම්, අතියුවාන් අත්‍යාවාන්; අතියුවයා අත්‍යාවයා, අතියුවාභ්‍යාම් අත්‍යාවාභ්‍යාම්, අතියුවාභිඃ අත්‍යාවාභිඃ: අතිතුභ්‍යම් අතිමභ්‍යම්, අතියුවාභ්‍යාම් අත්‍යාවාභ්‍යාම් අතියුවභ්‍යම් අත්‍යාවභ්‍යම්; අතියුවත් අත්‍යාවත්, අතියුවාභ්‍යාම් අත්‍යාවාභ්‍යාම්, අතියුවත් අත්‍යාවත්: අතිතව අතිමම අතියුවයොඃ අත්‍යාවයොඃ, අතියුවාකම් අත්‍යාවාකම්; (අතියුවයාම් අත්‍යාවයාම් ඉති කෙවිත්); අතියුවසි අත්‍යාවසි, අතියුවයොඃ, අත්‍යාවයොඃ, අතියුවාසු අත්‍යාවාසු.

a. යුෂ්මාන් අස්මාන් වා අතික්‍රාන්ත ඉති විග්‍රහ-අතිත්වම් අත්‍යහම්, අතියුෂ්මාම්-අත්‍යස්මාම්, අතිසුයම් අතිවයම්; අතියුෂ්මාම් අත්‍යස්මාම්, අතියුෂ්මාම් අත්‍යස්මාම්, අතියුෂ්මාන් අත්‍යස්මාන්; අතියුෂ්මයා අත්‍යස්මයා, අතියුෂ්මාභ්‍යාම් අත්‍යස්මාභ්‍යාම්, අතියුෂ්මාභිඃ අත්‍යස්මාභිඃ; අතිතුභ්‍යම්, අතිමභ්‍යම් අතියුෂ්මාභ්‍යාම් අත්‍යස්මාභ්‍යාම්, අතියුෂ්මභ්‍යම් අත්‍යස්මභ්‍යම් අතියුෂ්මත් අත්‍යස්මත්, අතියුෂ්මාභ්‍යාම් අත්‍යස්මාභ්‍යාම්, අතියුෂ්මත් අත්‍යස්මත්; අතිතව අතිමම, අතියුෂ්මයොඃ අත්‍යස්මයොඃ අතියුෂ්මාකම් අත්‍යස්මාකම්; (අතියුෂ්මයාම් අත්‍යස්මයාම් ඉති කෙවිත්) අතියුෂ්මසි. අත්‍යස්මසි, අතියුෂ්මයොඃ අත්‍යස්මයොඃ, අතියුෂ්මාසු අත්‍යස්මාසු. අනෙනෛනව ප්‍රකාරෙණ සර්වමුනෙනයම්.

ඉති යුෂ්මදස්මත්ප්‍රක්‍රියා.

"අතිත්වම් අත්‍යහම්- අති යුවාකම් අත්‍යාවාකම්" යනු ප්‍රථමා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවි බහුවචන යි. අතියුවයාම් අත්‍යාවයාම් ඉති, (ෂෂ්ඨී බහුවචනයෙහි)"අතියුවයාම් අත්‍යාවයාම්" යනුද; කෙවිත්, සමහරු කියත්. "අතියුවසි-අත්‍යාවාසු" යනු සප්තමී එකවිබහුවචනයි. (මෙහි විවචනයෙන් සමාස වූ බැවින් "සි ජස් ඩෙ ඩස්" යනවිභක්ති හැර අන්තන්හි "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට "යුව ආව" යන දෙක වීමෙන් පද සිඩ යි.

a. යුෂ්මාන්, තොප හෝ; අස්මාන් වා, අප හෝ; අතික්‍රාන්තඃ ඉති, අතික්‍රමණය කෙළේ යන; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි, (සමාස වූ "අතියුෂ්මත් අත්‍යස්මත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ විභක්තිරූප කියනු ලැබෙත්.) "අතිත්වම්—අත්‍යහම්—අතියුෂ්මාකම් අත්‍යස්මාකම්" යනු ප්‍රථමා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී එකවි බහුවචන යි.

a. අථානයොරාදෙශවිශෙෂ විධිර්නිරූප්‍යතෙ.

234. යුෂ්මදසමද්‍යෝ ෂණ්ණාචතුර්ත්‍ථීචිතීයාභිස්තෙ මෙ වාංනෞ වස්නසෞ.

(යුෂ්මදසමද්‍යෝ 6, 2; ෂණ්ණාවතුර්ත්‍ථීවිතීයාභිඃ 3, 3; ස්තෙමෙ 1, 2; වාංනෞ 1, 2; වස්නසෞ 1, 2;)

අතියුෂ්මයාම් අත්‍යසමයාම් ඉති, "අතියුෂ්මයාම් අත්‍යසමයාම්" යනු ද; එකෙ, සමහරු කියත් "අතියුෂ්මයි—අත්‍යසමාසු" යනු සපානී එකචි බහුවචනයි. (මෙහි බහුවචනයෙන් සමාසවූ බැවින් "සි ජස් ඩෙ ඩස්" යන විභක්ති හැර අන්තන්හි ආදෙශ විධියක් නොව ප්‍රකෘතියෙන් සිටි "සුෂ්මත් අෂ්මත්" ශබ්ද දෙකෙන් පදසිද්ධයි. තවද මේ පඤ්චත්‍රයෙහිම පදසිද්ධි කිරීමෙහි "ආමෙෂ, ආමෙසහෂ, (ශසොනොවක්තව්‍යඃ,) එටාඩ්‍යෝඃ, භ්‍යස් ශ්භ්‍යම්, ඔසිභ්‍යසොඃ ශ්ඩ්‍යඃ, සාමාකම්"යන සූත්‍රොක්ත විධිහු වෙත්.) සවීම්, (ගෞණත්‍වයෙහි) සියල්ල; අනෙන ප්‍රකාරෙණ එව, මේ ප්‍රකාරයෙන් ම; උන්නෙයම්, වරනැගිය යුතුයි. යුෂ්මදසමත්ප්‍රකියා, යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙක සම්බන්ධි පද සිද්ධි ක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාපනයි.

යුෂ්මදසමත්ප්‍රක්‍රියාවේ ව්‍යාඛ්‍යාව.

"යුෂ්මත් අසමත්" ශබ්දවයට සාමාන්‍යයෙන් පැමිණෙන "ඝම්, අහම්" යනාදි ආදෙශයන් නිර්දෙශකොට විශෙෂ ආදෙශයන් දක්වන්නාහු "අථානයොඃ" යනාදිය කිහු.

a. අථ, (යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙදෙනාගේ විභක්තිරූප සාධනයට)අනතුරුව; අනයොඃ, මේ "යුෂ්මත් අසමත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ; ආදෙශ විශෙෂවිධිඃ, (පූර්‍වොක්ත) ආදෙශ සම්බන්ධි විශෙෂ විධිය; නිරූප්‍යතෙ, ප්‍රකාශකරණු ලැබේ.

234. (තෙමෙ ආදි ආදෙශවිධි සූත්‍රයි.) ෂණ්ණාචතුර්ත්‍ථීචිතීයාභිඃ, ෂණ්ණාවතුර්ත්‍ථී චිතීයා විභක්ති සහිතවූ; යුෂ්මදස්මද්‍යෝඃ, යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්දදෙකට; තෙමෙ, "තෙමෙ" යන දෙකද; වාංනෞ, "වාංනෞ" යන දෙකද; වස් නසෞ, "වස් නස්" යන දෙකද ආදෙශ වෙත්.

a. යුෂ්මදස්මදෝයඝ්ඨාඝඤ්ඤානාමී ආදේශාඃ සෂ්ඨඃ. කීදෘශයොඃ? ෂඤ්චතුර්ථීවිතීයාසහිතයොඃ, සහිතග්‍රහණාදෂ්ඨවයොඃ පුත්‍රඃ=යුෂ්මත්පුත්‍රඃ, ආවයොඃ පුත්‍රඃ=අස්මත්පුත්‍ර ඉත්‍යාදෞ විභක්තිලොපෙ කෘතෙ ආදේශා නෙති ඥෙයම්, තත්‍රෙත්‍ය වචනෙන සහ හෙමෙ භවතඃ, ච්වචනෙන වාංනෞ, බහුවච නෙන වස්නසෞ ච.

---

a. යුෂ්මදස්මදෝඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට; යථාසඞ්ඛ්‍යන, පිළිවෙළින්; අමී ආදේශාඃ, මේ "තෙ මෙ" යන්නාදි ආදේශයෝ; සෂ්ඨඃ, වන්නාහ. කීදෘශයොඃ, කෙබඳු යුෂ්මත් අස්මත් ශබ්දදෙකටද යත්?; ෂඤ්චතුර්ථීවිතීයා සහිතයොඃ, ෂඤ්චතුර්ථීවිතීයා විභක්ති සහිත යුෂ්මත් අස්මත් දෙකටයි. සහිතග්‍රහණාත්, සහිත ශබ්දයා ගේ ගැණීමෙන්; යුවයොඃ, තොපදෙදෙනාගේ; පුත්‍රඃ, පුත්‍රතෙම (යන විග්‍රහයෙහි); යුෂ්මත්පුත්‍රඃ, "යුෂ්මත්පුත්‍රඃ" යනුද; ආවයොඃ, අප දෙදෙනාගේ; පුත්‍රඃ, පුත්‍රතෙමේ (යන විග්‍රහයෙහි;) අස්මත්පුත්‍රඃ, "අස්මත්පුත්‍රඃ" යනු ද වේ. ඉත්‍යාදෞ, මේ ආදියෙහි; විභක්ති ලොපෙ කෘතෙ, විභක්තිලොපය කළකල්හි; ආදේශාඃ, (යථොක්ත) ආදේශයෝ; න ඉති, නොවෙත්යයි; ඥෙයම්, දතයුතුයි. තත්‍ර, එහි; එකවච්නෙන සහ, එකවචන ("ඔස් ඩෙ" යන දෙක) සමග; තෙමෙ භවතඃ, "තෙමෙ" යන දෙක වෙත්; ච්වචනෙන, ච්වචන ("ඔස් භ්‍යාම් ඔෂ්" යන තුණ) සමග; වාං නෞ, "වාංනෞ" දෙක වෙත්; බහුවච නෙන, බහුවචන (ආම්, භ්‍යස්, ශස් යන තුණ) සමග; වස්නසෞ ච, "වස්නස්" යන දෙකද වෙත්.

මේ "තෙ, මෙ" ආදීහු ආදේශ විශෙෂයෝයි; මොවුහු කුමක් හෙයින් ආදේශ විශෙෂයෝද යත්? ෂඤ්‍යාදියට පූර්වයෙහි නියමිත "තව, මම" ආදිහු කොතන්හි වුවත් වියහැකි ආදේශයෝයි; මොවුහු වන්හි සියලු තන්හිම නොවියහැකි බැවින් ආදේශ විශෙෂ වෙත්.

වක්‍ෂ්‍යමාණවූ "ඞාමාමා" යන විශෙෂ සූත්‍රයෙන් විතීයෙහා වචනයෙහි "ඞා මා" යන දෙක නියමකරණු ලබන බැවින් මෙකී "තෙ මෙ" යන දෙක නොවෙත්. තවද මේ සූත්‍රයෙහි "ෂඤ්චතුර්ථි විතීයාභිඃ"යි විභක්ති නාමයෙන් කරණලද සාමාන්‍ය නිර්දේශය වන්හි විශෙෂ රහිතව ඒ ඒ විභක්ති පිළිබඳ එකවි බහුවියම ගැණීම පිණිසයි. මෙහි කී යථාසඞ්ඛ්‍යවය වූකලි "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙනට පිළිවෙළින් "තෙ, මෙ" ආදි වශයෙන් වීමෙන්ද,

a. සඛේ තෙ ස සමායාතඃ සඛාමී මේ සාම්ප්‍රතං ගතඃ,
නමස්තෙ භගවන් භූයෝ දෙහි මෙ මොක්ෂමව්‍යයම්.

b. සඛාමී වාං ස ජහාසොචෙඋදෂ්ටවා නෞ*දුනයවනාම්,
රාජ් වාං දුෂ්‍යතෙ දුනං ඥානං නෞ මධුසූදනඃ.

එකවචන විවචන බහුවචන යන තුණට පිළිවෙළින් "තෙමෙ, වාම් නෞ, වස්නස්" යන ආදෙශ යුගත්‍රය වීමෙන්ද ලැබේ. මේ සූත්‍ර යෙහි "විතීයා චතුරපි ෂඞ්භිඃ"යි පිළිවෙළින් නොයොදා "ෂඞ්භි චතුර්භි විතීයාඃභිඃ"යි විපරීත කොට යෙදීම වනාහි වන්දා සමාස යෙහි අල්පස්වර ශබ්දයන්ගේ පූර්වනිපාතය උචිත බැවින්යයි බොහෝ ආචාර්‍යයන්ගේ මතයයි. ඇතැම් අය ඒ පිළිබඳව:-

"වෛපරීත්‍යවිධානෙන නියමෝ නෙෂ්‍යතෙ බුධෛඃ,
අතෝ භවනති සර්‍වාසු විභක්තිෂු වසාදයඃ" යි.

කිහු, විපරීත විධානයෙන් ආදෙශයන්ගේ නියමයෙක් පණ්ඩිතයන් විසින් අභිමත නොවේ. එබැවින් මේ වස් ආදි ආදෙශයෝ සියලු විභක්ති විෂයෙහි වෙත්ය යනු එහි අර්‍ථයි, මෙසේ පවසන්නාහු "ගෙයෙ කෙන විනුනෞ වාම්" යනාදි මහාකව්‍යප්‍රයොග ද කිහු, ගෙය විෂයෙහි නෙපි දෙදෙන කවරෙකු විසින් හික්මවනලද්දුහුද යනු එහි අර්‍ථයි, මෙහි "වාම්" යනු ප්‍රථමා විවචනයි. මේ සූත්‍රයෙහි උදාහරණ දක්වන්නාහු "සඛාමී" යනාදි ශ්ලෝකයන් කිහු.

a. තෙ, තාගේ; සඃ සඛාමී, ඒ සඛාම්තෙම; සමායාතඃ, මහා කොට පැමිණියේය. මෙ, මාගේ; සඛාමී, සඛාම්තෙම; සාම්ප්‍රතම්, දැන්; ගතඃ, ගියේය. (මෙහි "තෙ මෙ" යනු සඛාම් යොගයෙහි ෂෂ්ඨි එකවචනයි.) භගවන්, එම්බා නැනැත්ත; තෙ, එබට; භූයඃ, නැවත නැවත; නමඃ, නමස්කාර වේවා. (මෙහි "තෙ" යනු "නමස්" යන නිපාතයොගයෙහි චතුර්ත්‍ථි එකවචනයි.) මෙ, මට; අව්‍යයම්, ව්‍යයරහිත වූ; මොක්ෂම්, මොක්ෂය; දෙහි, දුනමැනව. (මෙහි "මෙ" යනු "දෙහි" යන දානක්‍රියා යොගයෙහි චතුර්ත්‍ථි එකවචනයි.)

b. වාං, නොප දෙදෙනාගේ; සඃ සඛාමී, ඒ සඛාම්තෙම; නෞ, අප දෙදෙනාගේ; දුනයාව්‍යාං, දුනය ඉල්වීම; දෘෂ්ටවා, දැක; උචෙචඃ, උසස්කොට; ජහාස, සිනාසිය. (මෙහි "වාම්" යනු

---

* "දුනයාතනාම්" ඇතැම් තන්හි.

a. දෙවෝ වාම්වනාද් විෂ්ණුර්නරඝානෙනෞ ජනාදීනඃ, සඛාමී වෝ බලවාන් රාජා සඛාමිනොසෞ ජනාදීනඃ.

b. නමෝ වෝ බ්‍රහ්මවිද්භෙභ්‍යෝ ඥානං නොදියතාං ධනම්, සානඤ්ඣන් වඃ ප්‍රපශ්‍යාමඃ පශ්‍යාමෝ නඃ සුදුඃඛිනඃ.

c. අමා සහිතයොසෞෂ්මදඃඛදෙස්ථාමා ඉන්‍යෙතාවා දෙශෞ භවතඃ.

235. ඛාමාමා. (ඛා මා 1, 2; අමා 3, 1;)

සඛාමියොගයෙහි ෂෂ්ඨී විවචනයි. "නෞ" යනු "යාවත්‍යාං" යන භාවක්‍රියායොගයෙහි ෂෂ්ඨී විවචනයි.) රාජා, රජතෙම; වාං, තොප දෙදෙනාට; දෘනං, දෘනය; දෘස්‍යතෙ, දෙන්නේය. මධුසූදනඃ, මධු සූදන නම්වූ විෂ්ණුතෙම; නෞ, අප දෙදෙනාට; ඥානං, ඥානය දෙන්නේය. (මෙහි "වාං නෞ" යනු "දෘස්‍යතෙ" යන දෘනාඪි ක්‍රියා යොගයෙහි චතුර්ත්‍යීවිවචනයි.)

a. විෂ්ණුඃ දෙවඃ, විෂ්ණුදෙව තෙම; වාං, තොපදෙදෙනා; අව තාත්, රකීවා. ජනාදීනඃ, ජනාදීන නම්වූ ඝෘෂ්ණුතෙම; නෞ, අප දෙදෙනා; නරඝාත්, නරඝයෙන් (වෙන්කොට;) අවතාත්, රකීවා (යන තන්හි "වාං නෞ" යනු ඝම්‍යාඪියෙහි ත්‍රිතීයා විවචනයි.) වඃ, තොපගේ; සඛාමී, සඛාමිවූ; රාජා, රජතෙම; බලවාන්, බලවත් වේ. අසෞ ජනාදීනඃ, මේ ඝෘෂ්ණුතෙම; නඃ, අපගේ; සඛාමී, හිමි වේ. (යන තන්හි "වඃ නඃ" යනු සඛාමියොගයෙහි ෂෂ්ඨී බහුවචනයි.)

b. බ්‍රහ්මවිද්භෙභ්‍යඃ, බ්‍රහ්මපදෘඪිය විශෙෂයෙන් දන්නාවූ; වඃ, තොපට; නමඃ, නමස්කාර වේවා (යන තන්හි 'වඃ" යනු "නමස්" යොගයෙහි චතුර්ත්‍යී බහුවචනයි.) නඃ, අපට; ඥානං ධනං, ඥාන සඞ්ඛ්‍යාත ධනය; දීයතාං, දෙනුලැබේවා. (මෙහි "නඃ" යනු දීය තාම්" යන දෘනාඪික්‍රියා යොගයෙහි චතුර්ත්‍යී බහුවචනයි.) වඃ, තොප; සානඤ්ඣන්, සතුටුසහිතවූවන්; (කොට;) ප්‍රපශ්‍යාමඃ, දක්නෙමු; නඃ, අප; සුදුඃඛිනඃ, ඉතා දුක් ඇත්තවුන් (කොට;) පශ්‍යාමඃ, දක් නෙමු. (මෙහි "වඃ නඃ" යනු ඝම්‍යාඪියෙහි ත්‍රිතීයා බහුවචනයි.)

235. (ඛා මා ආදෙශවිධිසූත්‍රයි.) අමා, අම්විභක්තියෙන් යුක්තවූ යුෂ්මත් අස්මත් දෙකට; ඛාමා, "ඛා, මා" යන ආදෙශ දෙක වෙත්.

c. අමාසහිතයොඃ, අම්විභක්තියෙන් යුක්තවූ; යුෂ්මදස්ම දෙඃ, යුෂ්මත් අස්මත් දෙකට; ඛාමා ඉති, "ඛාමා" යන, එතෙම

a. **පශ්‍යාමි ත්වා මදුලීඃං පශ්‍ය මා මදහෙදඃකම්,**
පශ්‍යාමි ත්වා ජගත්පූජ්‍යං පශ්‍ය මා ජගතාං පතිම්.

236. නාදෙෆ. (න 1, 1; ආදෙෆ 7, 1;)

b. **පාදෘදෙෆ වතීමානයොඃයුෂ්මදඃසමදෘදෙනේතෙ ආදෙශා භවන්ති.**

c. **ඔම ඃවාමි භවෙත්කෘෂ්ණඃතව ඃවාමි මහෙශ්වරඃ,**
නව මිත්‍රාණි යානි ඃසුමම මිත්‍රාණි නානෘපි;
නව යෙ ශත්‍රවො රාජ්‍යනම්ම නෙෂ්‍යතිශත්‍රවඃ.

ආදෙශෙෆ, මේ ආදෙශ දෙක; භවතඃ, වෙත්. (මේ විධියෙන් විතීයා එකවචනයෙහි වියහැකි "තෙ මෙ" දෙක ප්‍රතිෂිඛ ඝි.)

a. ත්වා, තා; මදුලීඃං, මදව්‍යාප්තයෙකු (ගළීයුක්තයෙකු කොට) පශ්‍යාමි, බලමි; මා, මා; මදහෙදඃං, මදහෙදය කරන්නෙකු (කොට); පශ්‍ය, බලව, ත්වා, තා; ජගත්පූජ්‍යම්, ලොකයා විසින් පිදියයුත්තෙකු (කොට); පශ්‍යාමි, බලමි; මා, මා; ජගතාංපතිං, ලොකඃවාමියෙකු (කොට); පශ්‍ය, බලව. (මෙහි "ත්වා මා" යනු විතීයා එකවචන ඝි.) මෙසේ ආදෙශ විශෙෂ දක්වා තත්ප්‍රතිෂෙධ විධි දක්වනු පිණිස "නාදෙෆ" යනාදිය කිහු.)

236. (තෙ–මේ ආදි ආදෙශ ප්‍රතිෂෙධවිධි සූත්‍ර ඝි.) ආදෙෆ, වාක්‍යාදියෙහි හෝ ශ්ලොකපාදාදියෙහි පවත්නා වූ "යුෂ්මත් අසමත්" දෙකට; න, මෙකි ආදෙශ නොවෙත්.

b. පාදෘදෙෆ, (වාක්‍යයක්හුගේ ආදියෙහි හෝ) ශ්ලොකපාද යක්හුගේ ආදියෙහි; වතීමානයොඃ, පවත්නා වූ; යුෂ්මදඃසමදෘදෙඃ, "යුෂ්මත් අසමත්" දෙකට; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; නභවන්ති, නොවෙත්. මේ විධියෙන් කවර වාක්‍යයෙක්හි වූවත් ආදියෙහි පවත්නා "යුෂ්මත්- අසමත්" දෙකට මේ ආදෙශ නො වෙත් යයි ගතහැති වේ. එහෙත් වෘත්තියෙහි "පාදෘදෙෆ" යනු වෙන් ශ්ලොකපාදාදියෙහි යයි නිර්දිෂ්ට ඝි. තවද මෙහි 'න' කියා යොගවිභාගකරණයෙන් තවත් බොහෝ තන්හි මේ ප්‍රතිෂෙධය වේයයි ද නිර්දිෂ්ට ඝි. එය අන්‍ය ව්‍යාකරණානුසාරයෙන් වර්ණනය කරන්නාහු "සමෙබොධනපදාදග්‍රෙ" යනාදිය කිහු.

c. කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණතෙම; මම, මාගේ; ඃවාමී භවෙත්, හිමි වන්නේය. (මෙහි "මම" යන්න සාමාන්‍යයෙන් ආදියෙහි බැවින් "ම්" යන ආදෙශය නොවිය.) මහෙශ්වරඃ, මෙහෙසුරු තෙම; තව, තාගේ; ඃවාමි, හිමිවන්නේය. (මෙහි "තව"

a. **"සමේබාධනපදාදග්‍රෙ න භවන්ති වස්සාදයඃ"-අග්‍රෙන තව, දෙවාසමාන් පාහි.**

b. **"පදාන්පරයොරනයොරෙතෙ ආදෙශා වක්තව්‍යාඃ" මාං පාතු, මාං පාතු.**

c. **"එතෙ ආදෙශා අඩාදෙශෙ නිත්‍යමනඩාදෙශෙ වා වක්තව්‍යාඃ"-**

d. **යඃඛං විශ්වස්‍ය ජනකඃතෙම තෙ විෂ්ණවෙ නමඃ. අනඩාදෙශෙ තු-යඃ මෙ මම වා දෙවොසි.**

යන්නට පූර්‍වයෙහි "කෘෂ්ණඃ" යන්න ඇතත් ශ්ලොකපාදාදිය බැවින් "තෙ" ආදෙශය නොවීය.) තව, තාගේ; යානි මිත්‍රාණිසන්තු, යම් මිත්‍රයෝ වන්නාහු නම්; තානි, ඔහු; මම අපි, මාගේ ද; මිත්‍රාණි, මිත්‍රයෝ වන්නාහ. (මෙහි ද ඒ ක්‍රමයෙන් ම "තෙමේ" ආදෙශ නොවීය.) රාජන්, එම්බා රජ; තව, ඔබගේ; යෙ ශත්‍රවඃ, යම් සතුරෝ වෙත් ද; තෙ ඔහුතුමූ; මම, මාගේ; අති ශත්‍රවඃ, ඉතා සතුරො වෙත්. (මෙහි ද එසේ සි.)

a. සමේබාධනපදාත්, සමේබාධනපදයකින්; අග්‍රෙ, මත්තෙහි වූවන්ට; වස්සාදයඃ, වස් ආදී ආදෙශයෝ; නභවන්ති, නොවෙත්. (මේය පූර්‍වොක්ත යොග විභාගයෙන් කථිත සි. අග්නෙ දෙව, අග්නි දෙවය; තව, ඔබ සම්බන්ධි වූ; අසමාන්, අප; පාහි, රකිණු මැනව. (මෙහි "අග්නෙ" යන සමේබාධනයා කෙරෙන් පර යුෂ්මත් ශබ්දය බැවින් "තෙ" ආදෙශ නොවීය, "දෙවාසමාන්" යන තන්හි "දෙව" යන සමේබාධනයා කෙරෙන් පර අසමත් ශබ්දය බැවින් "නඃ" ආදෙශ නොවීය.)

b. පදාත්පරයොඃ, පදයක් කෙරෙන් පර වූ; අනයොඃ, මේ යුෂ්මත් අසමත්දෙකට; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; වක්තව්‍යාඃ, කියයුතු සි. මාං, නා; පාතු රකිවා; මාං, මා; පාතු, රකිවා. (මෙහි "මාං මාං" යන තන්හි පදයක් කෙරෙන් පරනැති බැවින් "මා මා" යනාදෙශ නොවීය.

c. එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; අඩාදෙශෙ, පශ්චා දුකනී යෙහි (කිවක් නැවත කිමෙහි); නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන් ද; අනඩා දෙශෙ, අඩාදෙශ රහිත තන්හි; වා, විකල්පයෙන් ද; වක්තව්‍යාඃ, කියයුතු සි.

d. යඃ ත්වම්, යමබඳු වූ ඔබ; විශ්වස්‍ය ජනකඃ, සියල්ල උපදවන්නෙහි ද; විෂ්ණවෙ, විෂ්ණුදෙව වූ; තස්මෙ තෙ, ඒ ඔබහට; නමඃ, නමස්කාර වේවා, (මෙහි "යඃ ත්වම්" යන්නෙන් කථිත වූ වක්ම "තෙ" යන්නෙන් ද කථිත බැවින් අඩාදෙශ සි, එබැවින් "තෙ" ආදෙශය නිත්‍යවිධි වශයෙන් විය.) අනඩාදෙශෙ තු,

a. "විද්‍යමානපූර්‍වාත් ප්‍රථමානනාත් පරයොරනයො රඞා දෙශෙප්‍යනෙ ආදෙශා වා වක්තව්‍යාඃ"–

b. භක්තශබ්දමප්‍යහං නෙන හරිශබ්දාංත්‍රායතෙ ස මාම්.

c. "අවාක්ෂුෂඥනාඒධාතූනාං යොගෙ නෙතෙ ආදෙශා වක්තව්‍යාඃ":- වෙතසා චාමීක්ෂතෙ, ධ්‍යායති, සම්රති වා, වාක්ෂුෂඥනාඒධාතුයොගෙ තු-භක්තශබ්දා පශ්‍යති චක්ෂුසා, "යුක්තයුක්තෙනපි නිෂෙධඃ"– භක්තඥනව රූපං ධ්‍යායති, රූපෙණ සහ සම්බන්ධාද් ධ්‍යානෙන යුක්තං රූපම්, තද්‍රූපෙණ යුක්තශ්‍ය නවෙත්‍යශ්‍ය යුක්තයුක්තත්වාත්.

අඞාදෙශරහිත තන්හි වනාහි (අනිත්‍යයයි කිහෙයින්) "ඞා මෙ මම" යනාදිය වේ. ඞං, ඔබ; මෙ, මාගේ; දෙවඃ අසි, දෙවිවෙහිය; මම වා, ("මෙ" යන තන්හි) "මම" කියා හෝ වේ.

a. විද්‍යමානපූර්‍වාත්, විද්‍යමාන වූ පදයක් පූර්‍වකොට ඇත්තා වූ; ප්‍රථමානනාත්, ප්‍රථමා විභක්ත්‍යනනයා කෙරෙන්; පරයොඃ, පරවූ; අනයොඃ, මේ යුෂ්මත් අසමත් දෙකට; අඞාදෙශෙ අපි, පඤවා දුකතියෙහි ද; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; වා වක්තව්‍යාඃ, විකල්පයෙන් කියයුතු සි. (යම්කිසි පදයක් පූර්‍වකොට ඇති ප්‍රථමා විභක්ත්‍යනනයා කෙරෙන් පරවූවන්ට අඞාදෙශ ඇතිතන්හි යථොක්ත ආදෙශ විකල්ප වෙත්.

b. ඞම්, තෝ; භක්තඃ, භක්තිඇත්තෙහිය; අහං අපි, මම ද; භක්තඃ, භක්තිඇත්තෙම්; නෙන, එහෙයින්; සඃ හරිඃ, ඒ විෂ්ණු තෙම; ත්‍රාං, තාද; මාං, මාද; ත්‍රායතෙ, රක්ෂාකෙරේ. (මෙහි "තෙන"යි විද්‍යමානපදය පූර්‍වකොට ඇති "හරිඃ" යන ප්‍රථමානනයා කෙරෙන් පර "යුෂ්මත්" ශබ්දයට අඞාදෙශ ඇතත් විකල්පයෙන් "ඞා" ආදෙශ නොව "ඞං" කියා වේ. එසේම "ත්‍රායතෙ" යන්න පූර්‍වකොට ඇති "සඃ" යන ප්‍රථමානනයා කෙරෙන් පරවූ "අසමත්" ශබ්දයට "මා" ආදෙශ නොව "මාම්" කියා වේ. විකල්පයෙන් "ඞ මා" කියා ද වේ.

c. අවාක්ෂුෂඥනාඒධාතූනාං යොගෙ, ඇස පිළිබඳ නොවූ දැනීම අර්‍ථකොට ඇති ධාතූන්ගේ යොගයෙහි; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; න වක්තව්‍යාඃ, නොකියයුතු වෙත්. වෙතසා, සිතින් හෙවත් චිත්තසම්බන්ධි ධ්‍යානයෙන්; ත්‍වාං, තා; ඊක්ෂතෙ, බලයි. ධ්‍යායති, සිතයි; සමරති වා, සිහිකෙරෙයි කියා හෝ වේ. වාක්ෂුෂඥනාඒ ධාතුයොගෙ තු, ඇසපිළිබඳ දැනීම අර්‍ථකොට ඇති ධාතූන්ගේ යොගයෙහි වනාහි මේකී ආදෙශ වෙත්;

a. **"විශෙෂ්‍යපූර්‍ණං සම්බාධනෙතරපූර්‍ණං සම්බාධනං කිඤ්චා අන්‍යසම්බාධනාත්පරයොර්නේතෙ ආදෙශාභවන්ති" ඉති සෙවිත්.**

(එනම්)—භක්තඃ, භක්තිඇත්තේ; ඕඃ, තා; චක්ෂුසා, ඇසින්; පශ්‍යති, බලයි. (මෙහි දැනගැනීම ඇස පිළිබඳ බැවින් යථොක්ත ප්‍රතිෂෙධය නොව "ඕඃ" ආදෙශ විය.) යුක්තයුක්තෙ අපි, යුක්ත වූ අනික්ක් සමග යෙදුනු "යුෂ්මත් අසමත්" දෙකට ද); නිෂෙධඃ, ප්‍රතිෂෙධ වේ. (එනම්)—භක්තඃ, භක්තිඇත්තේ; තව, තාගේ; රූපම්, රූපය; ධ්‍යායති, සිතයි. රූපෙණ සහ, රූපය හා, හෙවත් "රූපං" යන්න හා; සම්බන්ධාත්, සම්බන්ධ හෙයින්; ධ්‍යානෙන, ධ්‍යානය හා හෙවත් "ධ්‍යායති" යන ක්‍රියාව හා; යුක්තඃ, යුක්ත වූයේ; රූපඃ, රූපයයි. තද්‍රූපෙණ, ඒ රූපශබ්දය හා; යුක්තස්‍ය, යුක්ත වූ; තව ඉති, "තව" යන; අස්‍ය, මොහු; යුක්තයුක්තත්වාත්, යුක්ත යුක්ත බැවින් ("තෙ" යනාදෙශ නොවීය.)

මෙහි "ඊක්ෂතෙ ධ්‍යායති සමරති" යන ක්‍රියාවන්ගෙන් වාච්‍ය වූ දැනීම ඇස පිළිබඳ නොව සිත පිළිබඳ බැවින් ඒ ක්‍රියාවන් හා යුක්ත "යුෂ්මත්" ශබ්ද චිතීයා එකවචනයෙහි "ඕඃ" යන ආදෙශය නොවීය. මේ ප්‍රතිෂෙධය වනාහි යුක්ත යුක්ත සඞ්ඛ්‍යාත පරම්පරා සම්බන්ධය ඇති තන්හි ද වේ. පරම්පරා සම්මන්ධය නම් යථොක්ත "ඊක්ෂතෙ" යනාදි ක්‍රියාවන් හා යුක්ත වූ වෙන පදයක් හා සම්බන්ධ වීම යි. මෙහි "ධ්‍යායති" යන ක්‍රියාව හා යුක්ත වූ "රූපම්" යන්න සමග සම්බන්ධ වූ "යුෂ්මත්" ශබ්දයට "තෙ" ආදෙශ නොව "තව"යි සිවිසේ වේ.

a. විශෙෂ්‍යපූර්‍ණම්, විශෙෂ්‍යපදයක් පූර්‍ණකොට ඇත්තාවූ සම්බොධ්‍යය ද; සම්බොධනෙතරපූර්‍ණං සම්බොධනං, සම්බොධනයෙන් අනික්ක් පූර්‍ණකොට ඇත්තා වූ සම්බොධ්‍යය ද; හිත්වා, හැර; අන්‍යස්මාත් සම්බොධනාත්, අන්‍ය වූ සම්බොධන පදයකින්; පරයොඃ, පර වූ යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙකට; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; න භවන්ති ඉති, නොවෙත් යයි; කෙවිත්, සමහරු කියත්.

සම්බොධ්‍යයා කෙරෙන් පර යුෂ්මත් අසමත් ශබ්දදෙකට "තෙමෙ" යනාදි ආදෙශ නොවෙත් යයි පූර්‍වොක්ත සාමාන්‍ය නියමය මෙයින් විශෙෂිතයි, එබැවින් විශෙෂ්‍යපද වූ සම්බොධ්‍යයක්ම හෝ වෙන කිසි පදයක් හෝ පූර්‍ණකොට ඇති සම්බොධ්‍යයා කෙරෙන් පරවූවන්ට මේ ආදෙශ වෙත්.

a. **දෙවාසමාන් පාහි නෘහරෙ විෂ්ණොසමාන් පාහි සවීනඃ.**
b. **"විශෙෂ්‍යපූර්‍වාත්සමෙබොධනෙතරපූර්‍වාතතු භවතහි."**
c. **හරෙ කෘපාලොා නඃ පාහි සවීද රක්ෂ දෙව නඃ.**

237. චාදිභිශ්ච. (වාදිසූ 3, 3; ව 1, 1;)

d. **චාදිභිරපි යොගෙ නෙතෙ ආදෙශා භවතහි.**
e. **"ශුවයොරාවයොශ්චශෙ දඬ්‍රුෂං තුභ්‍යමෙව ච."**

---

a. දෙව, දෙවය; අසමාන්, අප; පාහි, රක්ෂාකරණු මැනව. (මෙහි "දෙව" යන කෙවලසමෙබොධනයා කෙරෙන්පර "අසමත්" ශබ්ද යට "නඃ" ආදෙශ නොවීය.) නෘහරෙ, නරසිංහාවතාරවත්වූ; විෂෙණා, විෂ්ණුදෙවය; සවීතඃ, සියල්ලෙන්; අසමාන්, අප; පාහි, රක්ෂාකරණුමැනව. (මෙහි "නෘහරෙ" යන විශෙෂණ සමෙබොධනය පූර්‍වකොට ඇති "විෂෙණා" යන සමෙබොධනයා කෙරෙන් පර "අසමත්" ශබ්දයට "නඃ" ආදෙශ නොවීය.)

b. විශෙෂ්‍යපූර්‍වාත්, විශෙෂ්‍යපදයක් පූර්‍වකොට ඇත්තාවූ සමෙබොධනයාකෙරෙන් හෝ; සමෙබොධනෙතරපූර්‍වාතතු, සමෙබොධනයෙන් අනිසක් පූර්‍වකොට ඇති සමෙබොධනයාකෙරෙන් වනාහි; භවනහි, යථොක්ත ආදෙශ වෙත්.

c. කෘපාලොා, කරුණා ඇත්තාවූ; හරෙ, විෂ්ණුදෙවය; නඃ, අප; පාහි, රක්ෂාකරණු මැනව; මෙහි "හරෙ" යන විශෙෂ්‍ය සමෙබොධනය පූර්‍වකොටඇත්තාවූ "කෘපාලොා" යන සමෙබොධනයා කෙරෙන් පර අසමත් ශබ්දයට "නඃ" ආදෙශසි.) දෙව, දෙවයන් වහන්ස; සවීද, සැමකල්හි; නඃ, අප; රක්ෂ, රක්ෂාකරණුමැනව. (මෙහි සමෙබොධනයෙන් අනිසක්වූ "රක්ෂ" යන්න පූර්‍වකොට ඇති "දෙව" යන සමෙබොධනයාකෙරෙන් පර අසමත් ශබ්දයට "නඃ" ආදෙශසි.

237. (තෙ–මේ ආදි ආදෙශ ප්‍රතිෂෙධවිධි සූත්‍රයි.) චාදිභිශ්ච, චාදි නිපාත සමග යොගයෙහිද (යථොක්ත ආදෙශනොවෙත්.)

d. චාදිභිඃ අපි යොගෙ, චාදි නිපාත සමග යොගයෙහි ද; එතෙ ආදෙශාඃ, මේ ආදෙශයෝ; නභවනහි, නොවෙත්.

e. ශුවයොඃ, තොප දෙදෙනාගේ ද; ආවයොශ්ච, අප දෙදෙනා ගේද; ඊශඃ, අධිපතිවූ; හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; මාං එව, මාම; රක්ෂතු, රකීවා. දෙවෙශඃ, දෙවෙන්‍දුතෙම; තුභ්‍යම්, තටද; මහ්‍යච, මටද; ශං දඬ්‍රුත්, යහපත දේවා; තුභ්‍යං එව ච, (නැතහොත්) තටම දේවා. (මෙහි "ච එව" යන නිපාතයොග බැවින් "ශුවයොඃ" යනාදි තන්හි යථොක්ත ආදෙශ නුවූහ.)

a. **"ච වා හ අහ එව" ආදිශබ්දතෙතෙ පතෙතෙව ගෘහ්‍යතෙතෙ, නාතෙත්‍ය, "න චවාහාහෙවයුකෙත" ඉතිපාණි නියවචනාත්. සාක්ෂාදේ‍යගෙයං නිෂෙධඃ, න පුනරයුක්ත යුකෙත, "ගිවෝ හරිශව මෙ සවාමී" ත්‍යාදේ‍ෂු.**

ආදෙශවිශෙෂප්‍රක්‍රියා.

---

238. චාදිර්නිපාතඃ. (චාදිඃ 1, 1; නිපාතඃ 1, 1;)

b. **ච වා හ අහ එව එවං නූන පෘථක් විනා නානා සවසති අසති දෙෂා මෘෂා මිථ්‍යා මිථස් අථ අථෝ හ්‍යස් ශවස්**

---

a. ආදිශබෙදන, (සූත්‍රයෙහි) ආදිශබ්දයෙන්; ච වා හ අහ එව, "ච වා හ අහ එව" යන; එතෙ පච එව, මේ පසම; ගෘහ්‍යතෙත, ගණ්‍හුලැබෙත්. අත්‍රෙය, අන්‍යයෝ; න, නොගණ්‍හුලැබෙත්. (කුමක් හෙයින්දයත්?) නවවාහාහෙවයුකෙත ඉති, "නවවාහාහෙව යුකෙත" යන; පාණිනීයවචනාත්, පාණිනීයවචනහෙයිනි; අයං නිෂෙධඃ, මේ ප්‍රතිෂෙධය; සාක්ෂාදේ‍යගෙ, (යුෂමත් අෂමත් ශබ්ද යන් හා ප්‍රත්‍යක්ෂසම්බන්ධයෙහි වේ. පුනර්යුක්තයුකෙත, නැවත යුකතවූවක් හා යුකතතන්හි; න, ප්‍රතිෂෙධය නොවේ. (එනම්) ශිවඃ, ඊශ්වරතෙමේ ද; හරිශව, විෂණ්‍හුතෙමේද; මෙ, මාගේ; සවාමී, හිමිය. ඉත්‍යාදේ‍ෂු, මේ ආදියෙහි (ප්‍රතිෂෙධ නොවේ.) (චාදිහු යුෂමත් අෂමත් ශබ්දගත සම්බවයාදිය ප්‍රකාශ කෙරෙත් නම් එහි සාක්ෂාද්යොගය වේ. මෙහි චයන්න හරිශබ්දගත සම්බවාදාඊය ප්‍රකාශකළ බැවින් සක්ෂාත් යොග නොවේ, ඒ පුනයයුක්ත යුකත වේ, හෙවත් පරම්පරා සම්බන්ධය වේ. එබැවින් මෙහි "තෙ මෙ" ආදින්ගේ ප්‍රතිෂෙධය නොවේ.)

ආදෙශවිශෙෂප්‍රක්‍රියාඨීව්‍යාඛ්‍යාව.

විභක්ත්‍යුත්පත්තියෙන් රූපවිශෙෂඥය භජ්‍යය කරණ ශබ්දගණ දක්වා ඉක්බිති එබඳු රූ වෙසෙසක් නැතිව සියලු ලිඞ්ගවිභක්ත්‍යාදියෙහි රූපසාම්‍යයෙන් පවත්නා අව්‍යයශබ්ද ගණ දැක්වීම පිණිස "චාදිර්නිපාතඃ" යනාදිය කිහු.

238. (නිපාතසංඥසූත්‍රයි.) චාදිඃ, ච ආදි ගණය; නිපාතඃ, නිපාත නම් වේ.

b. ච, සම්බවයාඊාදියෙහි "ච" යනුද; වා, විකල්පාඊාදියෙහි "වා" යනුද; හ, ප්‍රසිඛ්‍යාදියෙහි "හ" යනුද; අහ, පූජාදියෙහි

උවෛවෙස් නීවෛවේ ශනෛස් සඞර් අනනර් ප්‍රාතර් පුනර් භූයස් අහෝ සඞිත් උත සහ සෘතෙ අනන්තරෙණ අනන්තරා නමස් අලම් කෘතම්, අමාන්‍යොන්‍යාඃ(ප්‍රතිෂෙධෙ)ඊෂත් කිල බලු වෙ ආරාත් දූරාත් හෘශම් යත් තත්, සවරාශව, ඉත්‍යෙවමාදිගීණෝ නිපාත සංඥෙ භවති, ද්‍රව්‍ය වචනෝ නෙති ඥෙයම්.

"අහ" යනුද; එව, අවධාරණයෙහි "එව" යනුද; එවම්, උක්ත පරාමර්ශනාදියෙහි "එවම්" යනුද; නූනම්, නිශ්චයාදියෙහි "නූනම්" යනුද; පෘථක්, භින්නතාඒාදියෙහි "පෘථක්" යනුද; විනා, වර්ජනාදියෙහි "විනා" යනුද; නානා, බහුප්‍රකාරාදියෙහි "නානා" යනුද; සවඝ්‍රි, අශීඝ්‍රාදියෙහි "සවඝ්‍රි" යනුද; අඤ්ජි, විද්‍යමානතාදියෙහි "අඤ්ජි" යනුද, දෙෂා, රාත්‍රාඒියෙහි "දෙෂා" යනුද; මෘෂා මිථ්‍යා, අසත්‍යාර්ථයෙහි "මෘෂා මිථ්‍යා" යන දෙකද; මිථස්, අන්‍යොන්‍ය රහොගතත්වයෙහි "මිථස්" යනුද; අථඅථෝ, ආරම්භාදියෙහි "අථ අථෝ" යනුද; හ්‍යස්, ගත දිවසෙහි(රාත්‍රියේ) හ්‍යස් යනුද; ශ්වස්; ආගාම්දිවසාඒියෙහි (හෙට යන අර්ථයෙහි) "ශ්වස්" යනුද; උවෛවෙස්, උච්චතාඒාදියෙහි "උවෛවෙස්" යනුද; නීවෛවෙස්, හීනතාඒාදියෙහි "නීවෛවෙස්" යනුද; ශනෛස්, මන්දභාවාදියෙහි "ශනෛස්" යනුද; සඞර්, සඞගීාදියෙහි "සඞර්" යනුද; අනන්තර්, මධ්‍යතාදියෙහි "අනන්තර්" යනුද; ප්‍රාතර්, ප්‍රභාතකාලාඒියෙහි "ප්‍රාතර්" යනු; පුනර් භූයස්, පෞනඃ පුන්‍යයෙහි "පුනර් භූයස්" යන දෙකද; අහෝ, ඛෙදාදියෙහි "අහෝ" යනුද; සඞිත්, විතර්කාදියෙහි "සඞිත්" යනුද; උත, විකල්පාදියෙහි "උත" යනුද; සහ, සාහිත්‍යාඒියෙහි "සහ" යනුද; ඍතෙ අනන්තරෙණ, විනාඒියෙහි "ඍතෙ අනන්තරෙණ" යන දෙකද; අනන්තරා, මධ්‍යාඒියෙහි "අනන්තරා" යනුද; නමස්, නමස්කාරාඒියෙහි "නමස්" යනුද; අලංකෘතම්, නිවරණාදියෙහි "අලං කෘතම්" යනදෙකද; ප්‍රතිෂෙධෙ, ප්‍රතිෂෙධාඒියෙහි; අමාන්‍යොන්‍යාඃ, "අමාන්‍යොන" යන සතරද; ඊෂත්, අල්පාඒියෙහි "ඊෂත්" යනුද, කිල බලුවෙ, නිශ්චයාදියෙහි "කිල බලු වෙ" යන තුණද; ආරාත්, දූරාඒියෙහි හා සමීපාඒියෙහි "ආරාත්" යනුද; දූරාත්, දූරාඒියෙහි "දූරාත්" යනුද; හෘශම්, අත්‍යර්ථයෙහි "හෘශම්" යනුද; යත්, යත්කාරණාඒියෙහි "යත්" යනුද; තත්, තත්කාරණාඒියෙහි "තත්" යනුද; සවරාශව ඉති, "අ ඉ" ආදි සවරයෝද යන; එව මාදිගීණඃ, මේ ආදිගණය; නිපාතසංඥඃ භවති, නිපාත නම් වේ. ද්‍රව්‍යවචනඃ, ද්‍රව්‍යවචනවූයේ හෙවත් ද්‍රව්‍යයක් ප්‍රකාශකිරීමට ඉවහල්වූයේ; න ඉති, නිපාතසංඥ නොවේයයි; ඥෙයම්, දත යුතුයි. ('වශෙචාරශශාඞ්කයොඃ' යනාදියෙන් වර්ත්තවෙරාඒි වන්‍ද්‍රාඒිදේක්ෂි වේයයි කියනලදි, මෙසේ මෙකි චාදීහු යම් තැනක ද්‍රව්‍යවාචක වෙත් නම් එහි නිපාත නොවෙත්.)

මෙසේ මෙහි ප්‍රකෘතියෙන් නිපාතත්වයට පැමිණි චාදිසමූහය දක්වා ඉක්බිති ඒ ඒ නාමාදිය කොරෙන් ප්‍රත්‍යයාදිය වීමෙන් නිපාතස්වරූපව ඔඩවූවන් දක්වන්නාහු "තත්‍රාදිඃ" යනාදිය කීහු.

a. "තත්‍රාදිර්විභක්ත්‍යර්ථේ නිපාත්‍යතෙ"-තස්මින්නිති=තත්‍ර, යස්මින්නිති=යත්‍ර, කස්මින්නිති=කුත්‍ර, කුහ, ක්ව, අස්මින්නිති=අත්‍ර, තස්මින් කාලෙ=තදා, යස්මින්කාලෙ=යදා, කස්මින්කාලෙ=කදා, අන්‍යස්මින් කාලෙ=අන්‍යදා, සර්වස්මින්කාලෙ=සර්වදා, තෙන ප්‍රකාරෙණ=තථා, යෙන ප්‍රකාරෙණ=යථා, කෙන ප්‍රකාරෙණ=කථම්, අනෙන ප්‍රකාරෙණ=ඉත්‍ථම්, සර්වථා, උභයථා, අන්‍යථා, අන්‍යතරථා, ඉතරථා, තස්මාදිති=තතඃ, යස්මාදිති=යතඃ, අස්මාදිති=අතඃ, කුතඃ, අමුතඃ, සුෂුප්තතඃ, අස්මත්තඃ, භවත්තඃ "සාර්වවිභක්තිකාත්තස් ඉන්‍යෙකෙ" පූර්වතඃ, සර්වතඃ, පූර්වස්මින්නිති=පුරස්තාත්, අධරස්මින්නිති=අධරස්තාත්, පරස්මින්නිති=පරෙණ-පරස්තාත්.

---

a. තත්‍රාදිඃ, "තත්‍ර" යනාදිය; විභක්ත්‍යර්ථේ, විභක්තින් සමඟකි අර්ථයෙහි; නොහොත් විභක්ත්‍යර්ථයෙහි හා කාලාදි අර්ථයෙහි; නිපාත්‍යතෙ, නිපාතනය කරණු ලැබේ. තස්මින් ඉති, "තස්මින්" යන වාක්‍යයෙහි හෙවත් එහි යන අර්ථයෙහි; තත්‍ර, "තත්‍ර" යනු වේ. යස්මින් ඉති, යමෙක්හි යන අර්ථයෙහි; යත්‍ර, "යත්‍ර" යනු වේ. කස්මින්නිති, කොහි යන අර්ථයෙහි; කුත්‍ර, "කුත්‍ර" යනුද; කුහ, "කුහ" යනුද; ක්ව, "ක්ව" යනුද වේ. අස්මින්නිති, මෙහි යන අර්ථයෙහි; අත්‍ර, "අත්‍ර" යනු වේ. තස්මින් කාලෙ, එකල්හි යන අර්ථයෙහි; තදා, "තදා" යනු වේ. යස්මින් කාලෙ, යම්කාලෙක්හි යන අර්ථයෙහි; යදා, "යදා" යනුවේ. කස්මින්කාලෙ, කොයිකාල්හි යන අර්ථයෙහි; කදා, "කදා" යනු වේ. අන්‍යස්මින් කාලෙ, අන්කාලෙක්හි යන අර්ථයෙහි; අන්‍යදා, "අන්‍යදා" යනු වේ. සර්වස්මින් කාලෙ, සියලුකාල්හි යන අර්ථයෙහි; සර්වදා, "සර්වදා" යනු වේ. තෙන ප්‍රකාරෙණ, ඒ ප්‍රකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි; තථා, "තථා" යනු වේ. යෙන ප්‍රකාරෙණ, යම්ප්‍රකාරයකින් යන අර්ථයෙහි; යථා, "යථා" යනු වේ. කෙනප්‍රකාරෙණ, කොයි ප්‍රකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි; කථම්, "කථම්" යනු වේ. අනෙන ප්‍රකාරෙණ, මේ ප්‍රකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි; ඉත්‍ථම්, "ඉත්‍ථම්" යනු වේ. සර්වථා, "සර්වේණ ප්‍රකාරෙණ" යන වාක්‍යයෙහි (සියලු ප්‍රකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි) "සර්වථා" යනු වේ. උභයථා, "උභ යෙන ප්‍රකාරෙණ" යන වාක්‍යයෙහි (දෙයාකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි) "උභයථා" යනු වේ. අන්‍යථා, "අන්‍යෙන ප්‍රකාරෙණ" යන වාක්‍යයෙහි (අන්‍යවූ ප්‍රකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි) "අන්‍යථා" යනු වේ. අන්‍යතරථා, "අන්‍යතරෙණ ප්‍රකාරෙණ" යන වාක්‍ය යෙහි (අන්‍ය තරවූ ප්‍රකාරයකින් යන අර්ථයෙහි) "අන්‍යතරථා"

යනු වේ. ඉතරථා, "ඉතරෙණ ප්‍රකාරෙණ" යන වාක්‍යයෙහි (අන්‍ය වූ ප්‍රකාරයෙන් යන අර්ථයෙහි) "ඉතරථා" යනු වේ. තසමාත් ඉති, එයින් යන අර්ථයෙහි; තතඃ, "තතඃ" යනු වේ. යසමාත් ඉති, යමකින් යන අර්ථයෙහි; යතඃ, "යතඃ" යනු වේ. අසමාත් ඉති, මෙයින් යන අර්ථයෙහි; අතඃ, "අතඃ" යනු වේ. කුතඃ, "ඝසමාදිකි" යන වාක්‍යයෙහි (කොයින් යන අර්ථයෙහි) "කුතඃ" යනු වේ. අමුතඃ, "අමුෂ්මාත්" යන වාක්‍යයෙහි (මෙයින් යන අර්ථයෙහි) "අමුතඃ" යනු වේ. යුෂ්මතතඃ, "ඞිත්" යන වාක්‍යයෙහි (තාකොරෙන් යන අර්ථයෙහි)"යුෂ්මතතඃ"යනු වේ. අසමතතඃ, "මත්" යන වාක්‍යයෙහි (මා කොරෙන් යන අර්ථයෙහි) "අසමතතඃ" යනු වේ. භවතතඃ, "භවතඃ" යන වාක්‍යයෙහි (භවත්හු කොරෙන් යන අර්ථයෙහි) "භවතතඃ" යනු වේ. තස්, "තස්" ප්‍රත්‍යය; සාඞී විභක්තිකඃ ඉති, සඞ්ඛ්‍යාවිභක්ත්‍යර්ථේ ඇත්තේ යයි; එසෙ, සමහරු කියත්. (එහෙයින්) පූර්වතඃ; "පූර්වසම්" යන වාක්‍යයෙහි (පූර්ව යෙහි යන අර්ථයෙහි) "පූර්වතඃ" යනු ද; සර්වතඃ, "සර්වසම්" යන වාක්‍යයෙහි (සියල්ලෙහි යන අර්ථයෙහි) "සර්වතඃ" යනු ද වේ. පූර්වසම්නන්ති, පූර්වයෙහි යන අර්ථයෙහි; පුරඃසාත්, "පුරඃසාත්" යනු වේ. අධරසම්නන්ති, පාත්හි යන අර්ථයෙහි; අධරඃසාත්, "අධරඃසාත්" යනු වේ. පරසම්නන්ති, අනිකෙකු කෙරෙහි යන අර්ථයෙහි; පරෙණ, "පරෙණ" යනු ද; පරඃසාත්, "පරඃසාත්" යනු ද වේ.

මෙහි "තත්‍ර යත්‍ර" යන දෙතන්හි "තත් යත්" ශබ්දදෙකොන් පරව නිපාතනයෙන් සප්තම්‍යර්ථයෙහි ත්‍රප්‍රත්‍යය හා විසංඥයට අකාරාදෙශ යි. "කුත්‍ර කුහ ඣ" යන තන්හි කිම්ශබ්දයා කෙරෙන් සප්තම්‍යර්ථයෙහි පිළිවෙළින් "ත්‍ර, හ, අ" යන ප්‍රත්‍යය හා කිම් ශබ්දයට "කු" ආදෙශ යි. "අත්‍ර" යන තන්හි ඉදම් ශබ්දයා කෙරෙන් "ත්‍ර" ප්‍රත්‍යය හා ඉදම් ශබ්දයට අකාරාදෙශ යි. "තදා යදා කදා" යන තන්හි "තත්, යත්, කිම්" ශබ්දයන් කෙරෙන් කාලාර්ථයෙහි "දා" ප්‍රත්‍යය හා විසංඥයට අකාරාදෙශ යි. "අන්‍යදා, සර්වදා" යන තන්හි ද "අන්‍ය, සර්ව" ශබ්දයන් කෙරෙන් එසේම "දා" ප්‍රත්‍යයයි. "තථා, යථා"යන තන්හි "තත් යත්" ශබ්දකෙරෙන් ප්‍රකාරාර්ථයෙහි "ථා" ප්‍රත්‍යය හා විසංඥයට අකාර යයි. "කථම්" යන තන්හි "කිම්" ශබ්දයා කෙරෙන් "ථම්" ප්‍රත්‍යය හා විසංඥයට අකාරාදෙශ යි. "ඉත්‍ථම්" යන තන්හි 'ඉදම්" ශබ්දය කෙරෙන් "ථම්" ප්‍රත්‍යය හා විසංඥලොපය යි, "සර්වථා-ඉතරථා" යන තන්හි සර්වශබ්දාදියෙන් ථා ප්‍රත්‍ය යයි. "තතඃ යතඃ" යන තන්හි "තත් යත්" ශබ්දකෙරෙන් පඤ්චම්‍යර්ථයෙහි "තස්" ප්‍රත්‍යය හා විසංඥයට අකාරය යයි. "අතඃ" යන තන්හි "ඉදම්" ශබ්දයා කෙරෙන් "තස්" ප්‍රත්‍යය හා "ඉදම්" ශබ්දයට අකාරාදෙශ යි. "කුතඃ" යන තන්හි "කිම්" ශබ්දයාකෙරෙන් "තස්" ප්‍රත්‍යය හා "කිම්" ශබ්දයට "කු" ආදෙශ යි. "අමුතඃ" යන තන්හි "අදස්" ශබ්දයා කෙරෙන් "තස්" ප්‍රත්‍යය හා විසංඥයට අකාරය ද පසුව දකාරයට මකාරය හා අකාරයට උකාරය ද වේ. "යුෂ්මතතඃ අසමතතඃ භවතතඃ"

a. **"අහි ච දූරෙ"-දූරෙඤ්ඵ වාච්‍යෙ සති ආහිප්‍රත්‍යශ්‍ච භවති. දක්ඛිණස්‍යාං දිශි දූරෙ ඉති-දක්ඛිණාහි, (වඝනති වාණ්ඩාලාඃ.) වඝාරද්‍ව්, දක්ඛිණා.**

b. **"කිමඃ සාමාන්‍යෙ විදුදිඃ"-සඞ්ඛ්‍යාවිභක්තාන්තානාන්තාත්කිං ශබ්දාත්සාමාන්‍යෙඤ්ඵ විත් චන ඉත්‍යෙතෙ ප්‍රත්‍යායෙ භවතඃ. කස්විත්, කශ්චන; කුවිත්, කුවන.**

යන තන්හි "යුෂ්මත් අසමත් භවත්" ශබ්ද කෙරෙන් "තස්" ප්‍රත්‍ය ය සි. "පූජිතඃ සම්මතඃ" යන තන්හි ද "තස්" ප්‍රත්‍ය යසි. "පුරස්තාත් අධරස්තාත්, පරස්තාත්" යන තන්හි "පුර අධර පර" ශබ්දයන් කෙරෙන් "ස්තාත්"ප්‍රත්‍ය යසි. "පරෙණ" යන තන්හි "පර"ශබ්දයා කෙරෙන් "එන" ප්‍රත්‍ය යසි.

a. දූරෙ, දූරාඛ්‍යයක් වාව්‍යකල්හි; ආහි ච, ආහිප්‍රත්‍යය ද වේ. දූරඤ්ඵ වාච්‍යෙ සති, දූරාඛ්‍යයක් වාව්‍යකල්හි; ආහිප්‍රත්‍යයඃ භවති, ආහිප්‍රත්‍යය වේ. දක්ඛිණස්‍යාං දිශි, දකුණුදිග; දූරෙ ඉති, දූරෙහි යන අර්ථයෙහි; දක්ඛිණාහි, "දක්ඛිණාහි" යනු වේ. වාණ්ඩාලාඃ, චණ්ඩාලයෝ; දක්ඛිණාහි, දකුණුදිග දුර; වඝනති, වසත්. වඝාරත්, වඝබ්දයෙන්; ආව්, ආව් ප්‍රත්‍යය වේ. දක්ඛිණා, එකල "දක්ඛිණා" යනු වේ. (මේ ප්‍රත්‍යය දෙක "දක්ඛිණ, උත්තර" යන ශබ්දයන් කෙරෙන් වන බැව් පෙණේ.)

b. කිමඃ, කිම්ශබ්දයා කෙරෙන්; සාමාන්‍යෙ, සාමාන්‍යාඛ්‍යයක් වාච්‍යකල්හි; විදුදිඃ, විත් ප්‍රත්‍යයාදිය වේ. සඞ්ඛ්‍යාවිභක්තාන්තානාන්ත්, සියලුවිභක්ති අන්තකොට ඇත්තා වූ; කිම්ශබ්දත්, කිම්ශබ්දයා කෙරෙන්; සාමාන්‍යෙ අර්ථෙ, සාමාන්‍යාඛ්‍යයෙහි; විත්චන ඉති, "විත් චන" යන; එතෙඤ්ඵ ප්‍රත්‍යායෙඤ්ඵ භවතඃ, මේ ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. කස්විත් කශ්චන, සාමාන්‍ය වූ කවරෙක් (කිසිවෙක්) යන අර්ථයෙහි "කස්විත් කශ්චන" යනු වේ. කුවිත් කුවන, සංමාන්‍ය වූ කොතන්හි (කිසියම් තන්හි) යන අර්ථයෙහි "කුවිත් කුවන" යනු වේ.

මෙහි කියනලද "විත් චන" යන ප්‍රත්‍යයචය ලිඞ්ගත්‍රයෙහි ප්‍රථමාදි සඞ්ඛ්‍යාවිභක්ත්‍යන්ත කිම්ශබ්දයා කෙරෙන් ද "ත්‍ර" ආදි ප්‍රත්‍යයානන්ත "කුත්‍ර" යන්නාදිය කෙරෙන් ද සාමාන්‍යාඛ්‍යයෙහි වේ. එනම් "කස්විත් කාචිත් කිඤ්චිත්" යන්නාදි වශයෙන් ලිඞ්ගත්‍රයෙහි ද; "කස්විත් කෙඤ්චිත් කෙචිත්" යන්නාදි වශයෙන් සියලු විභක්ති වචන යන්හිද වේ.

a. "නදධීනකාතීස්න්‍යයොර්ඵා සාත්" නදධීනාර්ථේ කාතීස්න්‍යාර්ථේ වා සාත්ප්‍රත්‍යයෝ භවති. රාඥදධීනං=රාජසාත්, සර්වං හසම ඉති=හසමසාත්, අග්නේඃ අධීනමිති=අග්නිසාත්. "සාත්ප්‍රත්‍යයස්‍ය ෂකාරං නෙච්ඡන්ති."

b. "උඤ්ඡාදෙර්ගර්හණේ"-උරීකෘත්‍ය, උරරීකෘත්‍ය.

239. සද්‍ය ආදිඃ කාලේ. (සද්‍ය ආදිඃ 1, 1; කාලේ 7,1,)

c. නිපාත්‍යතෙ. සද්‍යඃ අද්‍ය සපදි අඩ්‍ගනා ඉදානීම් සම්ප්‍රති සාම්ප්‍රතම් පූර්වේද්‍යුඃ පරෙද්‍යුඃ අන්‍යෙද්‍යුඃ උභයෙද්‍යුඃ ආඥ ශිඝ්‍රම් කිමිති තූණීම් ඝර්ඝ තර්හි ජොෂම් මෝනම්.

---

a. නදධීනකාතීසන්‍යයෝඃ, ඔහුගේ අයිතිය සකලභාවය යන අර්ථදෙක්හි; වා, විකල්පයෙන්; සාත්, සාත්ප්‍රත්‍යය වේ. නදධීනාර්ථේ, ඔහුගේ අයිතිය යන අර්ථයෙහි ද; කාතීසන්‍යාර්ථේ, කෘත් සනහාවාර්ථයෙහි ද; වා, විකල්පයෙන්; සාත්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, සාත් ප්‍රත්‍යය වේ. රාඥඃ, රජහුගේ අධීනං, අයිතිය (යන අර්ථයෙහි); රාජසාත්, "රාජසාත්" යනු වේ. සර්වම්, සියල්ල; හසම ඉති, හලු වූයේ යන අර්ථයෙහි; හසමසාත්, "හසමසාත්" යනු වේ. අග්නේඃ, අග්නිහුගේ; අධීනං ඉති, අයිතිය යන අර්ථයෙහි; අග්නිසාත්, "අග්නි සාත්" යනු වේ. සාත්ප්‍රත්‍යයස්‍ය, සාත්ප්‍රත්‍යයාගේ සකාරයට; ෂත්වං, මූර්ධන්‍ය ෂකාරබව; නඉච්ඡන්ති, නොකැමති වෙත්. (මෙහි "අග්නිසාත්" යන තන්හි සාත් ප්‍රත්‍යයාගේ සකාරය ඉලප්‍රත්‍යා හාරිය ඉකාරයා කෙරෙන් පරවූවත් මූර්ධන්‍ය ෂකාරය නොවන බැව් කිහ.)

b. අඞ්ගීකරණේ, පිළිගැණීම් අර්ථයෙහි; උරී උරරී, 'උරී, උරරී" යන දෙක (පූර්වයෙන්) නිපාතනය කරණු ලැබෙත්. උරී කෘත්‍ය උරරීකෘත්‍ය, සර්කාරකොට යන අර්ථයෙහි "උරීකෘත්‍ය" යනු ද "උරරීකෘත්‍ය" යනු ද වේ.

239. සද්‍යඃආදිඃ, "සද්‍යඃ" යනාදිය; කාලේ, කාලාර්ථයෙහි වේ.

c. නිපාත්‍යතෙ, මේ "සද්‍යඃ" ආදිය නිපාතනය කරණු ලැබේ. සද්‍යඃ, සමාන වූ කාලයෙහි (එකොණෙහි) යන අර්ථයෙහි "සද්‍යඃ" යනු ද; අද්‍ය, මෙදවසෙහි (අද යන අර්ථයෙහි "අද්‍ය" යනු ද; සපදි අඩ්‍ගනා ඉදානීම් සම්ප්‍රති සාම්ප්‍රතම්, පවත්නා කාලයෙහි (දැන් යන අර්ථයෙහි) "සපදි-සාම්ප්‍රතම්" යනු ද; පූර්වේද්‍යුඃ, පෙරදවසෙහි යන අර්ථයෙහි "පූර්වේද්‍යුඃ" යනු ද; පරෙද්‍යුඃ අපරෙද්‍යුඃ

240 ප්‍රාදිරුපසර්ගඃ. (ප්‍රාදිඃ 1, 1; උපසර්ගඃ 1, 1;)

a. "ප්‍ර පරා අප සම් අනු අව නිර් (නිස්) දුර් (දුස්) විආඩ් නි අධි අපි අති සු උත් අභි ප්‍රති පරි උප*ශ්‍රත් අන්තර් ආවිර්" අෂ්ටෞ ශණා උපසර්ගා සංඥකාඃ.

b. අව්‍යයාත් පරස්‍යා විභක්තේර්ලුග්භවති, න ශබ්දනිර්දෙශෙ. †"ආපශ්චෙති වක්තව්‍යම්" අව්‍යයානාං න ච ලිඞ්ගාදිනියමඃ, උක්තඤ්ච:—

"සදෘශං ත්‍රිෂු ලිඞ්ගෙෂු සර්වාසු ච විභක්තිෂු,
වචනෙෂු ච සර්වෙෂු යන්නාව්‍යෙති තදව්‍යයම්."

එක්තාන්‍යලිඞ්ගාන්‍යව්‍යයානි.

ඉති අව්‍යයප්‍රක්‍රියා.

අන්‍යෙදද්‍යුඃ, අනික්දවසෙනි යන අර්ථයෙහි "පරෙදද්‍යුඃ-අන්‍යෙදද්‍යුඃ" යනු ද; ආශු ශීඝ්‍රම් ඛටිති තූණීම්, ශීඝ්‍රභාවාර්ථයෙහි "ආශු-තූණීම්" යනු ද; යර්හි, යම්කලෙක්හි යන අර්ථයෙහි "යර්හි" යනුද; තර්හි, එකල්හි යන අර්ථයෙහි "තර්හි" යනු ද; ජොෂම් මෞනම්, තූෂ්ණීම්භාවයෙහි "ජොෂම් මෞනම්" යනු ද වේ.

240. (උපසර්ග සංඥ සූත්‍ර යි.) ප්‍රාදිඃ, "ප්‍ර" යන මේ ආදිය; උපසර්ගඃ, උපසර්ග නම් වේ.

a. ප්‍ර-ආවිර්, "ප්‍ර-ආවිර්" යන; අයං ගණඃ, මේ ගණය; උපසර්ග සංඥකාඃ, උපසර්ග නම් වේ.

b. අව්‍යයාත් පරස්‍යාඃ, අව්‍යය ශබ්දයා කෙරෙන් පර වූ; විභක්තේඃ, විභක්තියට; ලුග්භවති, ලුක් වේ. ශබ්දනිර්දෙශෙ; ශබ්දත්වයෙන් රූපනිර්දෙශය ඇති තන්හි; න, ලුක් නොවේ. ආපශ්ච ඉති, (අව්‍යයන් කෙරෙන් පර) "ආප්" ප්‍රත්‍යයට ද ලුක් වේ යයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතු යි. (එසේවුවත්) අව්‍යයානාම්, අව්‍යයශබ්දයන්ගේ; ලිඞ්ගාදිනියමඃ, ලිඞ්ගවිභක්ත්‍යාදි නියමයෙක්; නව, නැත්තේ ද වේ. (එහෙයින් නො කියයුතු යි.) තත් ච; ඒ ලිඞ්ගාදිනියමයක් නැතිබවද; උක්තම්, කියන ලදී. (එනම්):-

---

* මේ "ශ්‍රත්" ආදි තුණ බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි උපසර්ගසංඥයෙහි නො ලැබේ.

† 'ආපශ්චෙති වක්තව්‍යම්" යන්න බොහෝ සාරස්වතයන්හි අවිද්‍යමානයි.

යත්, යමක්; ත්‍රිෂු ලිඞ්ගෂු, ලිඞ්ගත්‍රයෙහිද; සප්සු විභක්තිෂු ච, සියලු විභක්තීන්හි ද; සඒෂු වචනෙෂු ච, සියලු වචනයන්හිද; සදෘශම්, සමානවූයේ; නව්‍යෙති, ව්‍යය නොවේද හෙවත් වෙනස් නොවේ ද; තත්, එය; අව්‍යයම්, අව්‍යය නම් වේ.

අලිඞ්ගානි, අලිඞ්ගවූ; අව්‍යයානි, අව්‍යයයෝ; උක්තානි, කියන ලද්දාහ. අව්‍යයප්‍රක්‍රියා, අව්‍යයප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

භාෂාවිෂයෙහි පවත්නා අව්‍යයශබ්ද සමූහයද පදඞ්ගයට පමුණුවා ගැණීම පිණිස ඔවුන් කෙරෙන්ද විභක්තියෙදීම කරණුලැබේ. එහෙත් ඒ අව්‍යයන් කෙරෙන් පර විභක්තීන්ට මෙහි "ලුක්" ශබ්ද යෙන් ලොප් කිරීම නියමිතයි. "අවාප්‍යොඃ" යන තන්හි මෙන් ශබ්දමාත්‍රය ගතයුතු තන්හි ලොප් නොවේ යයිද නිර්දිෂ්ටයි. "මේ "අවාප්‍යොඃ" යන්නෙන් "අව අපි" යන ශබ්දවය ගණුලැබේ. එබැවින් ඉන් පරවූ "ඔස්" විභක්තිය ලොප් නොවීය. තවද– "අව්‍යයාදාප්සුපඃ" යන පාණිනීය සූත්‍රය ඇසුරුකොට මෙහිද "ආපඤෙචති වක්තව්‍යම්"යි කියනලදී. එහෙත් අව්‍යයන්ද පදඞ්ගයට පමුණුවා ගැණීමට විභක්තියෙදීම අත්‍යාවශ්‍යත වුවත් ඔවුන්ගේ ලිඞ්ගභාජිත්වයක් නැති බැවින් "ආප්" ප්‍රත්‍යය යෙදීම අනත්‍යකායයි භාෂ්‍යකාර යන් විසින් කියනලදී. මෙහිද ඊට අනුව "අව්‍යයානාම්" යනාදිය නිර්දිෂ්ටයි.

මෙකී අව්‍යයශබ්ද වනාහි බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි "සවර් ආදි ගණය වාදිගණය ප්‍රාදිගණය විප්‍රත්‍යයාදිගණය"යි චතුර්විධ කොට කියත්. එහි සවර් ආදිගණය හා විප්‍රත්‍යයාදිගණය වාචක වේ. (අත්‍යය කියන්නේ) වේ. වාදිය හා ප්‍රාදිය ද්‍යොතක (අත්‍යය බබුලුවන්නේ) වේ. මොවුන් අතුරෙන් ප්‍රාදිගණය උපසර්ග නම්ද අන්‍යවූ ගණත්‍රය නිපාත නම් ද වේ. එහි "උප සමීපෙ යෘජ්‍යතෙ උච්චාය්‍යතෙ ක්‍රියාවාචකස්‍ය ශබ්දස්‍යෙති=උපසර්ගඃ" යනු නිරුක්තිහෙයින් ක්‍රියාවාචක ශබ්දයාගේ ආදියෙහි යොදා අත්‍යද්‍යොතකත්වයෙන් කියනු ලබන්නේ උපසර්ග නම්, ධාතූහු වනාහි අනෙකාර්ථ වෙති, උපසර්ගයෝ ඒ ධාතු පිළිබඳ ලීනාර්ථයන් ප්‍රකාශකරන්නෝ වෙති. බොහෝ තන්හි එක උපසර්ගයක්ම නොව උපසර්ග කිපයක් එකට යෙදීද අත්‍යද්‍යොතක වෙති. එනම්— "ව්‍යවහාර සුව්‍යවහාර සමභිව්‍යහාර" යනාදි වශයෙනි. මේ උපසර්ගයන්ගේ ද්‍යොතකත්වය වනාහි:–

"ධාත්වර්ථං බාධතෙ කශ්චිත් කශ්චිත්තමනුවර්තතෙ,
තමෙව විශිනෂ්ටාර්ථස්‍ය උපසර්ගගතිස්ත්‍රිධා"

යන මෙයින් නිර්දිෂ්ට ගතිත්‍රයෙන් යුක්තයේ. මේ ගතිත්‍රය නම්-ධාතුව පිළිබඳ ප්‍රසිද්ධාර්ථබාධකත්වය ද, තත්ප්‍රසිද්ධාර්ථානුවර්තීත්වය ද තත්ප්‍රසිද්ධාර්ථවිශෙෂීත්වය ද වේ. "ආගමනම් අවසර්පිතිඃ අනුනාපඃ" යනු ඊට පිළිවෙළින් උදාහරණයි. මෙහි "ගමනම්" යන්නෙහි ප්‍රසිද්ධ වූ "යෑම" යන අර්ථය "ආ" උපසර්ගයෙන් පෙරළා "ඒම" යන අර්ථ ද "අව" යන උපසර්ගයෙන් "සර්පිතිඃ" යන්නෙන් පුසිද්ධවූ "ඉරීම" යන අර්ථයම ද, "අනු" යන උපසර්ගයෙන් "නාපඃ"යන්නෙහි ප්‍රසිද්ධවූ "නැවීම" යන අර්ථයම වෙනස්කොට "නැවත නැවීම" යන අර්ථය ද ප්‍රකාශකරණු ලැබේ. සිංහල උපසර්ගයන්ගේම ගතිය මෙසේයි.

"නිශ්චයෙන පතනන්‍යනෙකෙෂ්වර්ථෙෂ්විති=නිපාතාඃ" යනු "නිපාත" ශබ්දයාගේ නිරුක්තිය බැවින් නිශ්චයෙන් අනෙකාර්ථයන්හි වැටෙන්නෝ නිපාතයෝයි. නිපාතයන් අතුරෙන් ඇතැම් කෙනෙක් අර්ථද්‍යොතකවූවෝද (අර්ථය බබුලුවන්නෝද) ඇතැම් කෙනෙක් අර්ථවාචකවූවෝද (අර්ථය කියන්නෝද) ඇතැම්කෙනෙක් අනර්ථකවූවෝද (අර්ථරහිතවූවෝද) ඇතැම් කෙනෙක් ආගමවූවන් මෙන් අන්‍යයන් හා එකතුව අර්ථවාචකවූවෝද වෙත්. ඒ බැව්:-

"කෙප්‍යෙෂාං ද්‍යොතකාඃ කෙපි වාචකාඃ කෙප්‍යනර්ථකාඃ,
ආගමා ඉව කෙපි සත්‍යඃ සමුදායාර්ථස්‍ය වාචකාඃ"

යන්නෙන් නිර්දිෂ්ටයි. මේ උපසර්ග හා නිපාත ලිඞ්ගවිභක්‍යාදි වශයෙන් ව්‍යය නොව එකලෙසින් පවත්නා බැවින් අව්‍යය නම් වෙත්. පාණිනීන් විසින් මේ අව්‍යයසංඥාවෙහි ලා "තද්ධිතශ්චාසර්වවිභක්තිඃ, කඞාතොසුන්කසුනඃ, අව්‍යයීභාවශ්ච"යන සූත්‍රයෝද හදාරණ ලද්දාහ. එබැවින් සාර්වවිභක්තික නොවූ "තස් ත්‍රා" ආදි තද්ධිතප්‍රත්‍යයාන්තයෝද, "කඞා"ප්‍රත්‍යයාදි කෘදන්තයෝද අව්‍යයීභාවසමාසයද අව්‍යය නම් වෙත්.

අව්‍යයප්‍රක්‍රියාවේ ව්‍යාඛ්‍යාව.

a අධුනා ලිඞ්ගවිශෙෂවිජිඥුපයිෂයා සත්‍රීප්‍රත්‍යයාඃ ප්‍රස්තූයන්තෙ.

241. ආබ්තඃ සත්‍රීයාම් (ආප් 1, 1; අතඃ 5, 1; සත්‍රීයාම් 7, 1;)

b අකාරාන්තාත් සත්‍රීයාං වර්තමානාදාප්‍රත්‍යයෝ භවති. ජ්‍ඤා මායා ශ්‍රද්ධා මෙධා ධාරා-ඉත්‍යාදි.

c "අජාදෙශ්චාඛ්‍යානවාචකත්වාත්"

d "අජාශ්වා ඝොකිලා බාලා වත්සාදෙශ් ත්‍රිඵලාදිකෙ, ඊඛාදෙරපවාදඃ ඊමජාදෙර්ග්‍රහණං පාඨක්."

ඒ ඒ ශබ්දයන්ගේ විභක්ත්‍යන්තසවරූප නිරූපණය කොට ඉක්බිති සත්‍රීඞ්ගයෙහි තත්තත්ප්‍රත්‍යය භෙදයෙන් පවත්නා ශබ්ද ලක්ෂණ සංලක්ෂණය කරන්නා වූ ආචාර්‍යවරයෝ "අධුනා ලිඞ්ග විශෙෂ" යනාදිය කිහු.

a අධුනා, දැන් (අව්‍යයප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව); ලිඞ්ගවිශෙෂ විජිඥුපයිෂයා, (සත්‍රී) ලිඞ්ගභෙද විශෙෂයෙන් දන්වනු කැමැත්තෙන්; සත්‍රීප්‍රත්‍යයාඃ, ස්ත්‍රීප්‍රත්‍යයයෝ; ප්‍රස්තූයන්තෙ, පටන්ගණු ලැබෙත්.

241 සත්‍රීයාම්, සත්‍රීඅර්‍ථයෙහිවූ; අතඃ, අකාරාන්තයාකෙරෙන්; ආප්, ආප්ප්‍රත්‍යය වේ.

b සත්‍රීයාං වර්තමානාත්, සත්‍රීඅර්‍ථයෙහි පවත්නාවූ; අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තයා කෙරෙන්; ආප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ආප්ප්‍රත්‍යය වේ. ජ්‍ඤා, "ජ්‍ඤ" ශබ්දයා කෙරෙන් ස්ත්‍රී අර්‍ථයෙහි ආප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "ජ්‍ඤා" යනු වේ; (භාර්‍යාවයි). මායා, "මාය" ශබ්දයා කෙරෙන් ස්ත්‍රීඅර්‍ථයෙහි ආප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "මායා" යනු වේ. (රැවටීමයි). ශ්‍රද්ධා, "ශ්‍රද්ධ" ශබ්දයා කෙරෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "ශ්‍රද්ධා" යනු වේ. (ඇදහීමයි). මෙධා, "මෙධ" ශබ්දයෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "මෙධා" යනු වේ, (ධාරණප්‍රඥාවයි) ධාරා, "ධාර" ශබ්දයෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "ධාරා" යනු වේ, (ජලධාරාදියයි). ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

c අජාදෙශ්ච, අජශබ්දාදිය කෙරෙන් ද; ආප්, ආප්ප්‍රත්‍යය; වක්තව්‍යඃ, කිය යුතුයි.

d අජා, "අජා" ශබ්දය; අශ්වා, "අශ්ව" ශබ්දය; කොකිලා, "කොකිලා" ශබ්දය; බාලා, "බාලා" ශබ්දය; වත්සාදෙෂ, "වත්ස" ශබ්දය යන මේ ආදිගණයෙහි ද; ත්‍රිඵලාදිකෙ, ත්‍රිඵලාදිගණ

a * අජාදෙශ්‍වති චකාරග්‍රහණාච්ඡුද්‍රාඛන්‍යකෙකන්‍යාදෙෘ ජාතිවාචකතොන ප්‍රථමවයොවාචකතොන ච ඊප් ප්‍රාපනඃ, ඝොජාදිකාතනභවතීති සූචිතම්, අජා එඩකා කොකිලා බාලා ශූද්‍රා ගණිකා ඉත්‍යාදි.

යෙහි ද; ඊබාදෙඃ, ඊප්ප්‍රත්‍යයාදිහුගේ; අපවාදඃඊම්, වැළැක්ම පිණිස; පෘථක්, වෙන් වසයෙන්; අජාදෙඃ ග්‍රහණම්, අජාදිගණ යාගේ ගැණීම වේ.

a අජාදෙශ්‍ව ඉති, "අජාදෙශ්‍ව" යන තන්හි; චකාරග්‍රහණාත්, චකාරග්‍රහණයෙන්; (මෙසේ ප්‍රකාශකරණලදී. එනම්):- ශූද්‍රා කන්‍යකෙත්‍යාදෙෘ, "ශූද්‍රා කන්‍යකා" යනාදියෙහි; ජාතිවාව කතොන, ජාතිවාචකබැවින්ද; ප්‍රථමවයොවාචකතොන ව, ප්‍රථම වයස වාචකබැවින්ද; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය; ප්‍රාපනඃ, පැමිණියේවේ. සඃ, ඒ ඊප්ප්‍රත්‍යය; අජාදිබ්‍යත්, අජාදිය බැවින්; නභවතීති, නොවේ යයි; සූචිතම්, ප්‍රකාශකරණලදී. අජා, "අජ" ශබ්දයා කෙරෙන් ස්ත්‍රී අර්ථයෙහි ආප්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි "අජා" යනුවේ. (එළය යනුයි.) "එඩක, කොකිල, බාල, ශූද්‍ර, ගණික" ශබ්දයන් කෙරෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි "එඩකා, කොකිලා, බාලා, ශූද්‍රා, ගණිකා" යනු වේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (එඩකා, තිරලුය; කොකිලා, කොවුල්ය; බාලා, ලදුරිය; ශූද්‍රා, ශූද්‍ර ජාතිය; ගණිකා, වෙශ්‍යාස්ත්‍රිය;)

මෙහි කී අජාදිය අකාරාන්තවත්ම වෙන්කොට කියනලද්දේ "අජා, එඩකා, අශ්වා, කොකිලා, ශූද්‍රා" යනාදියෙහි ජාතිවාචකත්ව යෙන් "ජාතෙරයොපධාත්" යන සූත්‍රයෙන් වන්නාවූ ඊප්ප්‍රත්‍ය යද, "බාලා කන්‍යකා වත්සා." යනාදියෙහි ප්‍රථමවයොවාචකත්ව යෙන් "ප්‍රථමවයොවාචිනොත ඊබ්වක්තව්‍යඃ" යන්නෙන් වන්නාවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයද, "ත්‍රිඵලා" ශබ්දාදියෙහි සමාහාරවිගුත්වයෙන් "ඊප් සමාහාරෙ ගුණශ්ච" යන්නෙන් වන්නාවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයද, "ගණිකා" යන තන්හි පුංයොගත්වයෙන් "පුංයොගෙ ච" යන සූත්‍රයෙන් වන් නාවූ ඊප්ප්‍රත්‍යයද, ප්‍රතිෂෙධකිරීම පිණිසයි. මෙහි කී ත්‍රිඵලාදිය නම් "ත්‍රිඵලා සංඵලා ඝෘන්‍රඵලා අජිතඵලා ශණඵලා පිණ්ඩඵලා" යනාදියයි, ඉන් "ත්‍රිඵලා"යන තන්හි සමාහාරත්වජාතිත්ව දෙකොන්ම පැමිණියකැකි ඊප්ප්‍රත්‍යයද 'සංඵලා" ආදියෙහි ජාතිත්වයෙන් පැමිණිය හැකි ඊප්ප්‍රත්‍යයද ප්‍රතිෂිඛයි.

---

* මේ වාක්‍යය බොහෝ පොත්වල නොදක්නා ලැබේ. මෙකී වග්‍රහණයෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය සමුච්චයකිරීම හිතා මෙබඳු අර්ථයක් නොහැඟේ. මේ අර්ථ පෘථග් ග්‍රහණයෙන් සූචිතයි. විමසිය යුතුයි.

242. කාප්‍යතඃ. (කාපි 7, 1; අනඃ 6, 1;)

a **සත්‍රියාං කාපි පරෙ පූර්ඞ්‍යාකාරස්‍ය ඉකාරෙ භවති, කන්‍යකාදෙෂු න භවති. කරොතීති=කාරිකා, පවතීති=පාවිකා, පඨතීති=පාඨිකා.**

b **වෂ්ටි භාගුරිරලෙලොපමවාප්‍යොරුපසර්ගීයොඃ, ආපං වෛව හලන්තානාං යථා වාචා නිශා දිශා.**

අවගාහ්‍ය-වගාහ්‍ය, අපිණිනම්-පිණිනම්, අපිධානම්-පිධානම්.

---

242 කාපි, "කාප්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි, නෙවත් කයන්නෙන් යුක්ත ආප්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; අතඃ, අකාරයට ඉකාරය වේ.

a සත්‍රියාං, සත්‍රිඅර්‍ථයෙහි වූ; කාපි පරෙ, "කාප්" ප්‍රත්‍යය පර කල්හි; පූර්ඞ්‍යස්‍ය අකාරස්‍ය, පූර්ඞ්අකාරයට; ඉකාරඃ භවති, ඉකාරය වේ. කන්‍යකාදෙෂු, කන්‍යකා ශබ්දාදියෙහි; නභවති, නොවේ. කරොතීති, කෙරේනුයි; කාරිකා, "කාරිකා" නම් වේ. (කරන්නී යයි). පවතීති, පිසානුයි; පාවිකා, "පාවිකා" නම් වේ; (පිසන්නී යයි) පඨතීති, කියානුයි; පාඨිකා, "පාඨිකා" නම් වේ. (කියන්නී යයි). (මෙහි පුංලිඞ්ගවිෂයෙහි "කාරක" ආදි වශයෙන් සිටි රූප කෙරෙන් සත්‍රිඅර්‍ථයෙහිවූ ආප්ප්‍රත්‍යය කයන්න හා යුක්තවූ කල්හි "කාප්" ප්‍රත්‍යයයි කියනු ලැබේ. ඒ පරනිමිත්තෙන් පූර්ඞ් අකාරයට ඉකාරව "කාරිකා" යනාදිය වේ. මෙහි කි කයන්න වූකලි ප්‍රත්‍යය සථ කකාරයක්ම ව්‍යයුතුයි. එබැවින් "ශක්නොතීති-ශකා" යනාදියෙහි මෙකී ඉකාරය නොවේ. මෙහි කයන්න ධාතුසථ බැවිනි.

b භාගුරිඃ, භාගුරි නම් ආචාර්‍යයාතෙමේ; අවාප්‍යොඃ උපසර්ගීයොඃ "අව අපි" යන උපසර්ගදෙදෙනාගේ; අලෙලොපං, අකාරලොපය; වෂ්ටි, කැමැති වේ. හලන්තානාම්, හලන්තශබ්දයන් සම්බන්ධව; ආපං ව එව, "ආප්" ප්‍රත්‍යයද; වෂ්ටි, කැමැති වේ; යථා, එනම්; වාචා, "වාච්" ශබ්දයා කෙරෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "වාචා" යනුද, නිශා "නිශ්" ශබ්දයා කෙරෙන් ආප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "නිශා" යනුද; දිශා, "දිශ්" ශබ්දයාකෙරෙන් "ආප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "දිශා" යනුද වේ. (මේ ශ්ලොකයෙහි පූර්ඞ්ඞය අව්‍යයප්‍ර ක්‍රියාව පිළිබඳවද අපරාඞ්ඞය මේ සත්‍රිප්‍රත්‍යය පිළිබඳව ද කියනලදී.)

243. හ්‍රස්වෝ වා. (හ්‍රස්වඃ 1, 1; වා 1, 1;)

a **සත්‍රියාම් කාපි පරෙ තරාදෙශ් ච පූර්‍වස්‍ය වා හ්‍රස්වෝ භවති (තරතමරූපකල්පාඃ තරාදයඃ). වෙණ්‍යෙව=වෙණීකා-වෙණිකා, නද්‍යෙව=නදිකා-නදිකා; අතිශයෙන ප්‍රශස්‍යා ඉති=ශ්‍රෙෂ්ඨසි, *අතිශයෙන ශ්‍රෙයසි ඉති=ශ්‍රෙයසිතරා-ශ්‍රෙයසිතරා, "තරතඃ පූර්‍වස්‍ය පුංවත්" ඉශ්‍රයස්තරා; විදුෂිතරා-විදුෂිතරා-විවතතරා, භවතිතරා-භවතීතරා-භවතතරා; සතිතරා-සතීතරා-සතතරා: ඒතෞකාදෙෂ් නභවති, නෞකා.**

අවගාහ්‍ය වගාහ්‍ය, "අවගාහ්‍ය" යන තන්හි "අව" උපසර්ගයාගේ අකාරලොපයෙන් "වගාහ්‍ය" කියාද; අපිහිතම්- පිහිතම්, "අපිහිතම්" යන තන්හි "අපි" උපසර්ගයාගේ අකාරලොපයෙන් "පිහිතම්" කියාද; අපිධානම්-පිධානම් "අපිධානම්" යන තන්හිද "අපි" උපසර්ගයාගේ අකාරලොපයෙන් "පිධානම්" කියාද වේ. (මේ සාගු රිමත වසයෙනි).

243 වා, විකල්පයෙන්; හ්‍රස්වඃ, කාප්‍රත්‍යය හා තරාදිය පර කල්හි) පූර්‍වයට හ්‍රස්ව වේ.

a සත්‍රියාම්, සත්‍රිඅර්‍ථයෙහි; කාපි පරෙ, කාප්‍රත්‍යයඅපරකල්හිද; තරාදෙශ් ච, තරප්‍රත්‍යයාදිය පරකල්හි ද; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; වා, විකල්පයෙන්; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. තරතමරූපකල්පාඃ, "තර තම රූප කල්ප" යන ප්‍රත්‍යයයෝ; තරාදයඃ, තරාදීහු වෙත්. වෙණී එව වෙණිකා, නොහොත් එනම් නදියම; වෙණිකා, (ඊකාර ඨට හ්‍රස්වවීමෙන්) "වෙණිකා" කියාද; වෙණීකා, (විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව නොවීමෙන්) "වෙණීකා" කියාද වේ; නදී එව, නදියම; නදිකා, හ්‍රස්වත්වයෙන් "නදිකා" කියාද; නදීකා, (හ්‍රස්ව නොවීමෙන්) 'නදීකා" කියාද වේ. අතිශයෙන, අතිශයින් ප්‍රශස්‍යා ඉති, පැසසිය යුත්තී නුයි; ශ්‍රෙයසී, "ශ්‍රෙයසී" නම් වේ. අතිශයෙන ශ්‍රෙයසි, ඉතා අතිශයින් පැසසිය යුත්තී නුයි; ශ්‍රෙයසිතරා (හ්‍රස්ව පක්‍ෂයෙහි) "ශ්‍රෙෂ්ඨසිතරා" කියාද; ශ්‍රෙයසීතරා, (විකල්පයෙන් හ්‍රස්වනුවූවක්‍ෂයෙහි) "ශ්‍රෙයසීතරා" කියාද වේ. තරතඃ, තර ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; පුංවත්, පුංවත් වේ. ශ්‍රෙයස්තරා, (එකල්හි) "ශ්‍රෙයස්තරා" යනු වේ. විදුෂිතරා-විදුෂීතරා-විවතතරා. ("අතිශයෙන විදුෂී" යන වාක්‍යයෙහි) හ්‍රස්වවීමෙන් "විදුෂිතරා"

---

* මේ සමහරතන්හි ශ්‍රෙයසි එව-ශ්‍රෙයසිතරා"යි දක්නා ලැබේ.

a *"ආඛ්‍යාතසඤ්ඤානාඛ්‍යාතසඤ්ඤාපි කප්‍රත්‍යයෙ පරෙ බහුව්‍රිහ෌ වා" බහුමාලාකඃ-බහුමාලකඃ, සුසොමපාකඃ- සුසොම පකඃ, වාග්‍රහණාදෙවෙයං විවක්ෂා. නිශවයෙන පතනන්‍යෙන නෙෂ්වඤ්ඡිෂ්විති= නිපාතාඃ, නිපානානාමනෙකාඛ්‍යාතාත්, උක්තං හි:-

---

කියාද, හ්‍රස්ව නොවීමෙන් "විදුෂිතරා" කියාද, පුංවත් වීමෙන් "විවත්තරා" කියාද වේ. (අතිශයින් පණ්ඩිතවූ සත්‍රිය යන අර්ථයි). භවතිතරා-භවතීතරා-භවත්තරා, ("අතිශයෙන භවති" යන වාක්‍ය යෙහි) එසේම "භවතිතරා" කියාද "භවතීතරා" කියාද, 'භවත්තරා' කියාද වේ; (අතිශයින් පිණැත්තී යන අර්ථයි). සතිතරා-සතී තරා-සත්තරා, ("අතිශයෙන සතී" යන වාක්‍යයෙහි "සතිතරා" කියාද, "සතීතරා" කියාද, "සත්තරා" කියාද වේ. (අතිශයින් පතිව්‍රතාසත්‍රිය හෝ සාධ්‍වී යන අර්ථයි) මෙහි පුංවත්වූ තන්හි ත ර ප්‍රත්‍යයෙන් පූර්‍වයෙහි ඒ ඒ ශබ්දයන්ගේ පුංලිඞ්ග විෂයෙහි ශබ්ද ප්‍රකෘතිහු ශෙෂ වෙත්.)

a බහුව්‍රිහ෌, බහුව්‍රිහිසමාසයෙහි; කප්‍රත්‍යයෙ පරෙ, කප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ආඛ්‍යාතස්‍ය, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයටද; අනාඛ්‍යාතස්‍ය අපි, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්ත නුවූවහුටද; වා, විකල්පයෙන්; (හ්‍රස්වවේ). බහුමා ලාකඃ-බහුමාලකඃ, ("බහ්වෙව්‍යා මාලා යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) විකල්පයෙන් හ්‍රස්ව නොවීමෙන් "බහුමාලාකඃ" යනුද, හ්‍රස්ව වීමෙන් "බහුමාලකඃ" යනුද වේ. සුසොමපාකඃ-සුසොමපකඃ, ("සුෂ්ඨු සොමපා යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) හ්‍රස්ව නොවීමෙන් "සුසොමපාකඃ" යනු ද හ්‍රස්වවීමෙන් "සුසොමපකඃ" යනු ද වේ. යහපත් සොමරස පානය කරන්නෙක් ඇත්තේ යන අර්ථයි.) වාග්‍රහණාත් එව, ("හ්‍රස්වො වා" යන සූත්‍රයෙහි) වාශබ්දග්‍රහණ යෙන්ම; ඉයං විවක්ෂා, මේ විවක්ෂාව (කියනුකැමැත්ත) වේ. නිශව යෙන, නිශවයෙන්; අනෙකෙෂු අර්ථෙෂු, නොයෙක් අර්ථයන්හි; පතන්තීති, වැටෙත් නුයි; නිපාතාඃ, නිපාත නම් වෙත්. නිපාතා නාම්, (ඒ) නිපාතයන් තමා; අනෙකාර්ථතාත්. (මෙකි නිර්වචන ය යෙන්) නොයෙක් අර්ථ ඇති බැවිනි; උක්තං හි, (ඒ) කියන ලද්දේමැයි:-

---

* මෙය බොහෝ සාරඝටයන්හි නොදක්නා ලැබේ. සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "ආපොන්‍යතරස්‍යාම්" යන සූත්‍රයෙන් කප්ප්‍රත්‍යයපරකල්හි ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයට හ්‍රස්ව වේයයි කියා "බහුමාලාකඃ-බහුමාලකඃ" යි උදාහරණ කරණ ලදී. විමසා දනයුතුයි.

a **නිපාතාශ්චොපසර්ගාශ්ච ධාතවශ්චෙති තෙ ත්‍රයඃ, අනෙකාර්ථාඃ සමානඃ සමේ පාඨසෙකෂාං නිදර්ශනම්.**

244. නුණ ර්ප් (නුණඃ 5, 1; ර්ප් 1, 1;)

b **නකාරාන්තාදෘකාරාන්තාදණන්තාච්ච සත්‍රියාම්ප්‍රත්‍යයො භවති. දණ්ඩිනී, කරිණී, මාලිනී; (ර්ප්‍රි රාඥඃ අලොපොවක්තව්‍යඃ) රාඥී, "ශ්වාදෙඃ" (172. ප්‍ර. සූ.) ශුනී, භර්ත්‍රී, භෘපභවී.**

---

a සමේ, සියලු; නිපාතාශ්ච, නිපාතයෝද; උපසර්ගාශ්ච, උපසර්ගයෝද; ධාතවශ්ච ඉති, ධාතූහුද යන; තෙ ත්‍රයඃ, ඒ කොටස් තුණ; අනෙකාර්ථාඃ, නොයෙක් අර්ථ ඇත්තානු; සමානඃ, දන්නා ලද්දාහ; තෙෂාං, ඔවුන්ට; පාඨඃ, (උච්චාරණ) පාඨසමූහය; නිදර්ශිතං, නිදසුන්වේ.

"තරතඃ පූර්ණස්‍ය පුංවත්" යනාදියද, "ආබන්තස්‍ය" යනාදියද "ත්‍රසෙවා වා" යන සූත්‍රයෙහි වාශබ්දයෙන් විවක්ෂිත විය. ඒ නිපාතයන්ගේ අනෙකාර්ථත්වයෙනි, ඒ දක්වනුපිණිස "නිශ්චයෙන" යනාදියද, "නිපාතාශ්චොපසර්ගාශ්ච" යනාදියද කියන ලදි. භාෂාවන්හි විද්‍යමානවූ නිපාත උපසර්ග ධාතු යන තුන් කොටස නානාර්ථ බැවින් උච්චාරණ විෂයෙහි පවත්නා තන්ත්‍ර හෙදතමක ශබ්දද නානාර්ථ වෙත්. එබැවින් ඒ ශබ්ද සමූහ තෙමේම ර්ථ නිදර්ශන වේ. තවද සත්‍රිඅර්ථයෙහි ආප්ප්‍රත්‍යය යෙදෙන තැන් සාමාන්‍යයෙන් දක්වා ඉක්බිති ර්ප්ප්‍රත්‍යය යෙදෙන තැන් දක්වනු පිණිස "නුණ ර්ප්" යනාදිය කිහු.

244 නුණඃ, නකාරාන්තය ඍකාරාන්තය අණ්ප්‍රත්‍යයාන්තය යන මොහු කෙරෙන්; ර්ප්, (සත්‍රිඅර්ථයෙහි) ර්ප්ප්‍රත්‍යය වේ.

නකාරාන්තාත්, නකාරාන්තයා කෙරෙන් ද; ඍකාරාන්තාත්, ඍකාරාන්තයා කෙරෙන් ද; අණන්තාත් ච, අණ්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ද; සත්‍රියාං, සත්‍රිඅර්ථයෙහි; ර්ප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ර්ප් ප්‍රත්‍යය වේ. "දණ්ඩිනී" යන තන්හි "දණ්ඩින්" යන නකාරාන්තයා කෙරෙන් සත්‍රිඅර්ථයෙහි ර්ප්ප්‍රත්‍යයයි. "කරිණී, මාලිනී" යන තන්හිද "කරින් මාලින්" යන නකාරාන්තයන් කෙරෙන් ර්ප්ප්‍රත්‍යයයි. (දණ්ඩිනී, දඬුඇත්තිය; කරිණී, ඇතිතිය; මාලිනී, මාලාකාර සත්‍රිය;) ර්ප්, ර්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; රාඥඃ, රාජන් ශබ්දයාගේ; අලොපඃ, අකාරලොපය; වක්තව්‍යඃ කියයුතුයි. "රාඥී" යන

245. යස්‍ය ලොපඃ. (යස්‍ය 6, 1; ලොපඃ 1, 1;)

a ඉශව අශව ඃඃ, තස්‍ය ලොපො භවති සවරෙ යකාරෙ ව පරෙ. (විභක්තිසවරං සුප්‍රත්‍යයං ව වර්ජයිත්වාන්‍යස්මින් සවරෙ යකාරෙ ව පරෙ ඉති ශෙෂයම්. තෙන-දෙවෙ, වාතාය්‍යඃ, උෂ්ණාය්‍යඃ ඉත්‍යත්‍ර න භවති. සමාසතද්ධිතසත්‍රිප්‍රත්‍යශෙෂවශං විධි ච්ඡිදිතව්‍යඃ).

තන්හි "රාජන්" යන නකාරාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි, ("රාජපත්නී" යන අර්‍ථයි). "ශ්වොදෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් වකාරයට උකාරය වේ. "ශුනී" යන තන්හි "ශ්වන්" යන නකාරාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. ("ශුනකී" යන අර්‍ථයි). "කර්ත්‍රී" යන තන්හි "කර්තෘ" යන තෘකාරාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි; (කරන්නී යන අර්‍ථයි). "හර්ත්‍රී" යන තන්හි "හර්තෘ" යන තෘකාරාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි; (හරණකාරක වෞරස්ත්‍රී යන අර්‍ථයි). "ඖපගවී" යන තන්හි "ඖපගව" යන "අණ්" ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. (උපගුප්‍තුත්‍රී යන අර්‍ථයි).

245 යස්‍ය, ඉවර්‍ණයට හා අවර්‍ණයට; ලොපඃ, (සවරය හෝ යකාරය පරකල්හි) ලොප් වේ.

a ඉශව, ඉවර්‍ණයද; අශව, අවර්‍ණයද; ඃඃ, "ඃ" නම් වේ. තස්‍ය, ඕහට (ඉවර්‍ණඅවර්‍ණ දෙකට); සවරෙ, සවරයාපරකල්හිද; යකාරෙ ව පරෙ, යකාරයාපරකල්හිද; ලොපඃ භවති, ලොප්වේ. විභක්තිසවරං, විභක්තිසම්බන්ධි සවරය ද; සුප්‍රත්‍යයං ව, සුප්‍රත්‍යයද; වර්‍ජයිත්වා, හැර; අන්‍යස්මින්, එයින් අන්‍යවූ; සවරෙ, සවරයක්ද; යකාරෙ, යකාරයක්ද; පරෙ ඉති, පරකල්හි යයි; ශෙෂයම්, දතයුතුයි. තෙන, එහෙයින්; දෙවෙ වාතාය්‍යඃ උෂ්ණාය්‍යඃ ඉති, "දෙවෙ වාතාය්‍යඃ උෂ්ණාය්‍යඃ" යන; අත්‍ර, මෙහි; නභවති, අවර්‍ණ ලොපය නොවේ. සමාසතද්ධිතසත්‍රිප්‍රත්‍යශෙෂෙ. සමාසතද්ධිත සත්‍රිප්‍රත්‍යයන් විෂයෙහි; අයං විධිඃ, මේ විධිය; වෙදිතව්‍යඃ, දතයුතුයි. "ණිතො වා" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි වාශන්ත අනුවර්‍තනය වන බවද, එහි ව්‍යවස්ථාවාචකත්වයෙන් මේ "විභක්තිසවරං" යනාදිය විවක්‍ෂිතයයිද ඇතැම් ටීකාවන්හි කියනලදී. මෙහි "දෙවෙ" යන තන්හි 'දෙව' ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ සවරය ඕවිභක්තිසවරය බැවින් ද 'වාතාය්‍යඃ උෂ්ණාය්‍යඃ" යන තන්හි ඊප්ප්‍රත්‍යය බැවින්ද යථොක්ත ලොපය නොවීය (මෙතැන් පටන් වාර්තිකයෝ යථොක්ත වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථා භාවයෙන්ම සුප්‍රත්‍යය නොවන තැන් කිහු.)

a "සවස්‍රාදීනාමමනනනානාං සඞ්ඛ්‍යාවාචිනාං ච නෙප් වකතවය්‍ය:"

b සවසා තිස්‍රශවතසුශව නතානඳ දුහිතා තථා,
ශාතා මානෙති සපෙතතෙ සවස්‍රාදශ උදාහෘතා:.

c සවසා දුහිතා සිමා පචෙන්‍යාදි. "පාදනනානසඛ්‍රියාමිඞ් වා වකතවය්‍ය:" ඕපදී-ඕපාත්, "සෘව් පාදනනාදුඛව වකත වෙය්‍ය න ඊප්" "පාදඃ පත්" (ප්‍ර: සූ:) ඕපදු, සෘත්.

---

a සවස්‍රාදීනාං, "සවසෘ" ශබ්දාදීන් සම්බන්ධව ද; මය්‍යනනනානාං· මන්භාගානනශබ්දයන් සම්බන්ධවද; සඞ්ඛ්‍යාවාචිනාං ච, සඞ්ඛ්‍යා වාචක ශබ්දයන් සම්බන්ධව ද; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය; නවකතවය්‍ය:, නොකියයුතුයි.

b සවසා, සවසෘශබ්දයද; තිස්‍රඃව, "තිසෘ" ආදෙශයද; චත ස්‍රඃව, "චතසෘ" ආදෙශයද; නතානඳ, "නතාන්ද්‍ර" ශබ්දයද; දුහිතා, "දුහිතෘ" ශබ්දයද; තථා, එසේම; ශාතා, "ශාතෘ" ශබ්දයද; මාතා ඉති, "මාතෘ" ශබ්දය යන; එතෙ සප්ත, මේ සත; සවස්‍රා දය:, "සවසෘ" ශබ්දාදිහු යයි; උදාහෘතා:, ගෙණහැර දක්වන ලද්දාහ.

මෙහි පූර්වොක්ත "නෘණ ඊප්" යන සූත්‍රයෙහි කි ඍකාරාන්ත නකාරාන්තයන් අතුරෙන් ඍකාරාන්තවූ මේ "සවඍ" ශබ්දාදිය කෙරෙන්ද නකාරාන්තවූ මන්භාගානන "සීමන්" ශබ්දාදිය කෙරෙන් හා "පචන්" ආදි නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යාවාචකයන් කෙරෙන්ද ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ යයි කියන ලදී. මෙය පාණිනීන් විසින් "නෂට් සවස්‍රාදිභ්‍ය:" යන සූත්‍රයෙන් ෂට්සංඥක ෂකාරාන්ත නකාරාන්ත සංඛ්‍යාශබ්දයන් කෙරෙන් හා සවඍශබ්දාදිය කෙරෙන් ද, "මනඃ" යන සූත්‍රයෙන් මන්භාගානනයාකෙරෙන්ද ඞීප් ටාප් (ඊප් ආප්) ප්‍රත්‍යයදෙක නොවේයයි කියනලදී. මන්භාගානනයා කෙරෙන් ඞාප්ප්‍රත්‍යය වේයයිද කියනලදී.

c "සවසා, දුහිතා" යනු සවසෘශබ්දාදිය කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවීමට උදාහරණයි; "සීමා" යනු මන්භාගානනයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවීමට උදාහරණයි. "පච" යනු නකාරාන්තසංඛ්‍යා ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවීමට උදාහරණයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (පූර්වොක්ත පාණිනීය සූත්‍ර ක්‍රමයෙන් මෙහි "ආප්'

a "අනනනනාද් බහුව්‍රිහෙර්ඩාඩ් වා වාච්‍යඃ" බහුසිමා බහුසීමෙ බහුසිමාඃ, පක්‍ෂෙ-බහුසිමා බහුසිමානෙෆ බහුසිමානඃ, බහුශඒවා බහුශඒවෙ බහුශඒවාඃ, පක්‍ෂෙ-බහුශඒවා බහුශඒවානෙෆ බහුශඒවානඃ.

b "උපඩාලොපිනොනනනාද් බහුව්‍රිහෙරිඩ් වා"- බහුරාජී බහුරාෂ්‍ට්‍රෆ, පක්‍ෂෙ ඩාප්-බහුරාජ්‍ඤ බහුරාෂ්‍ට්‍රජ, ඩාපොපය භාවෙ බහුරාජ්‍ඤ බහුරාෂ්‍ට්‍රානෙෆ. "සඛ්‍යාදෙඩිමින ඊඒ" ඉදමිනි.

ප්‍රත්‍යයද නොවන සේ ගතයුතුයි.) පාදනනාත්, (කරණලද සමාස ඇති) පාත්ශබ්දනනයා කෙරෙන්; සත්‍රියාම්, ත්‍රීඅර්‍ථයෙහි; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය; වා, විකල්පයෙන්; වක්‍තව්‍යඃ, කියයුතුයි. ඉපදී-ඉපාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයවූ පක්‍ෂයෙහි "ඉපදී" යනුද, නුවූපක්‍ෂයෙහි "ඉපාත්" යනුද වේ. (එනම් ඡන්‍දොභෙදයයි.) සෘවි, සෘග්වෙදවිෂයෙහි; පාදනනාත්, "පාත්" ශබ්දනනයා කෙරෙන්; ආප්ඒව, ආප්ප්‍රත්‍යයම; වක්‍තව්‍යඃ, කියයුතුයි; න ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. "පාදඃ පත්" යන සූත්‍රයෙන් පාත්ශබ්දයට "පත්" ආදෙශ වේ. ඉපදඃ, ("වෙෆ පාදෙෆ යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) "ඉපදඃ" යනු වේ. සෘක්, සෘග්විශෙෂයයි.

a අනනනනාත්, අන්හාගානනවූ; බහුව්‍රිහෙඃ, බහුව්‍රිහි සමාසයඃ කෙරෙන්; ඩාප්, ඩාප්ප්‍රත්‍යය; වා, විකල්පයෙන්; වාච්‍යඃ, කියයුතුයි. බහුසීමා, ("බහ්වාඃ සිමානොෆ යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) ත්‍රීඅර්‍ථයෙහි ඩාප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "බහුසිමා" යනු වේ. ව්‍යවන බහුවචන දෙක්හි "බහුසිමෙ බහුසිමාඃ" යනු වේ. පක්‍ෂෙ, විකල්පයෙන් ඩාප්ප්‍රත්‍යය නුවූ පක්‍ෂයෙහි; බහුසිමා බහුසිමානෙෆ බහුසීමානඃ, එකව්‍යබහුවචනයන්හි "බහුසීමා බහුසිමානෙෆ බහුසීමානඃ" යනු වේ. ("බහුසිමා" යනු බොහෝ ඉම් ඇති නගරියක් යන අර්‍ථයි.) (පාණිනීය ක්‍රමයෙන් මෙහි "ඩාප්" ප්‍රත්‍යය කෙවල "සීමන්" ශබ්දයාකෙරෙන්ද වේ.) බහුශඒවා, ("බහවොෆ ශඒවානොෆ යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) ත්‍රීඅර්‍ථයෙහි ඩාප්ප්‍රත්‍යයවීමෙන් "බහුශඒවා" යනු වේ. බහුශඒව බහුශඒවාඃ, ව්‍යවන බහුවචන දෙක්හි "බහුශඒව බහුශඒවාඃ" යනු වේ. පක්‍ෂෙ, ඩාප්ප්‍රත්‍යය නුවූපක්‍ෂයෙහි; බහුශඒවා බහුශඒවානෙෆ බහුශඒවානඃ, එකව් බහුවචනයන්හි "බහුශඒවා බහුශඒවානෙෆ බහුශඒවානඃ" යනුවේ. (බහුශඒවා" යනු බොහෝ යාගකරුවන් ඇති නගරියයි.)

b උපඩාලොපිනඃ, උපඩාසංඥලොපය ඇත්තාවූ; අනනනනාත් අන්හාගානනවූ; බහුව්‍රිහෙඃ, බහුව්‍රිහි සමාසයඃ කෙරෙන්; වා, විකල්ප

246 ඡටවිත්තඃ. (ඡවී තඃ 5, 1;)

a ඡකාර ටකාර උකාර ඍකාරානුබන්ධාවව සන්‍ධ්‍යාම්ප් ප්‍රත්‍යයෝ භවති. (ශ් ච ට් ව උශව ඍශව එෂාං සමාහාරඃ= ඡටවඍ, ඡටවඍ ඉත් යස්‍යෙති=ඡටවිත්, තස්මාත් ඡටවිත්තඃ.

යෙන්; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. බහුරාඥි, ("බහවෝ රාජානෝ යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) ඊප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "බහුරාඥි" යනු වේ. විවක්ෂායෙහි "බහුරාඥ්‍යෑ" යනු වේ. පක්ෂෙ, ඊප්ප්‍රත්‍යය නුවූ පක්ෂයෙහි; ඩාප්, ඩාප්ප්‍රත්‍යය වේ. එහි එකවිවචනයන්හි 'බහු රාජා බහුරාජේ" යනු වේ. ඩාපඃ අපි, ඩාප්ප්‍රත්‍යයාගේ ද; අභාවෙ, නොවීමෙහි; "බහුරාජා බහුරාජානෞ" යනු වේ. ("බහුරාඥී යනු බොහෝ රජුන් ඇති නගරියයි.) සඛ්‍යාශබ්දඃ, සඛ්‍යාශබ්ද යක් ආදි කොට ඇත්තාවූ; දෘම්නඃ, දෘමන් ශබ්දයාකෙරෙන්; ඊප්, ඊප් ප්‍රත්‍යය වේ. විදෘම්නී, ("වෙෞ දෘමනී යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍ය යෙහි) ඊප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "විදෘම්නී යනු වේ. ("විදෘම්නී" යනු රැහැන් දෙකක් ඇති ධෙනුවයි.)

246 ඡටවිත්තඃ, ඡකාරඝ ටකාරඝ උකාරඝ ඍකාරඝ යන මොවුන් ඉත්කොට ඇත්තහු කෙරෙන් (සන්‍ධ්‍යක්ෂරයෙහි ඊප් ප්‍රත්‍යය වේ.)

a ඡකාර ටකාර උකාර ඍකාරානුබන්ධාවව, ඡකාර ටකාර උකාර ඍකාර යන මොවුන් අනුබන්ධකොට ඇත්තහු කෙරෙන්ද; සන්‍ධ්‍යාම්, සන්‍ධ්‍යක්ෂරයෙහි; ඊප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. (ශ් ව, "ශ්" යන්නද; ච් ව, "ච්" යන්නද; උශව උශන්නද; ඍශව, "ඍඃ" යන්නද (යන); එෂාං, මොවුන්ගේ; සමාහාරඃ; සමාහාරය (එක්කොට ගැන්ම) ඡටවඃ "ඡටවඃ" නම් වේ. ඡටවඃ, "ඡටවඃ" යන මේ සමාහාරය; ඉත්, ඉත්වූයේ; යස්‍ය ඉති, යමක් හුගේනුයි; ඡටවිත්, (එය) "ඡටවිත්" නම් වේ. තස්මාත් ඡටවිත්තඃ, ඒ "ඡටවිත්" යන්නහු කෙරෙනි.)

සමාසතද්ධිතකෘදන්තයන්හි ඡකාර ටකාර උකාර ඍකාරයන් ඉත්කොට ඇත්තාවූ ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් නිපන් නාමයන් කෙරෙන් සන්‍ධ්‍යක්ෂරයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. ඔවුන්ගේ විශෙෂජ්ඤානය වනාහි ඒ සමාසතද්ධිතප්‍රක්‍රියාදීන්ගේ පඨනයෙන් පෙර සුකර නොවේ. මෙහිදී තල්ලක්ෂ්‍යලක්ෂණක්‍රමොද්ග්‍රහණය පමණක් දතයුතු වේ.

a ෂ්-වරූකී, ච්-කුරුවරී, උ-ගොමතී, (''ධාතොරුදිතො න''-පණ්ඩවත්, උඛාස්‍රත්.) ඍ-

247. අප්‍යයොරාන්නිත්‍යම්.

(අප්‍යයෝඃ 6, 2, ආත් 5, 1; නිත්‍යම් 1, 1;)

b **අප්‍රත්‍යයඃප්‍රත්‍යයඃසම්බන්ධියොඃකාරාන්පරඝ ශතුර්නිත්‍යං නුමාගමෝ භවති ඊකාරෙ ඊපි ච පරෙ. පචන්ති පඨන්ති දීව්‍යන්ති.**

---

a ෂ්, ෂකාරඉත්ප්‍රත්‍යයාන්තයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයට උදාහරණ නම්; වරූකී, "වරූකී" යනු වේ. ච්, චකාර ඉත්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයට උදාහරණ නම්; කුරුවරී, "කුරුවරී" යනු වේ. උ, උකාරඉත්ප්‍රත්‍යයාන්තයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයට උදාහරණ නම්; ගොමතී, "ගොමතී" යනු වේ. (උදිතඃ, උකාරය ඉත්කොට ඇත්තාවූ; ධාතොඃ, ධාතුනුකෙරෙන්; න, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. පණ්ඩවත් උඛාස්‍රත්, "පණ්ඩවත්, උඛාස්‍රත්" යනු ඊට උදාහරණයි.) ඍ, ඍකාර ඉත්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන් ඊප් ප්‍රත්‍යයට උදාහරණ කියනු ලැබේ (එහි):

247 අප්‍යයෝඃ, අප්‍රත්‍යය ඃප්‍රත්‍යය දෙක සම්බන්ධිවූ; ආත්, ආකාරයාකෙරෙන් පරවූ (ශතෘප්‍රත්‍යයට); නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන් "නුම්" ආගම වේ.

b ඊකාරෙ, ඊකාරය ද; ඊපි ච, ඊප්ප්‍රත්‍යය ද; පරෙ, පරකල්හි; අප්‍රත්‍යයඃප්‍රත්‍යයඃසම්බන්ධියොඃ, අප්‍රත්‍යය ඃප්‍රත්‍යය සම්බන්ධිවූ; අකාරාත් පරඝ, අකාරයා කෙරෙන්පරවූ; ඝතුඃ, ඝතෘ ප්‍රත්‍යයට; නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; නුමාගමඃ භවති, "නුම්" ආගම වේ. පචන්තී, "පචත්" ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්‍රත්‍යය කළකල්හි "පචන්" යනුද; පඨන්ති, "පඨත්" ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි "පඨන්තී" යනුද; දීව්‍යන්ති, "දීව්‍යත්" ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප් ප්‍රත්‍යය කළකල්හි "දීව්‍යන්තී" යනු ද වේ. (මේ ඍකාරඉත්ප්‍රත්‍යයා නන්තයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයට උදාහරණයි.)

මෙහි "වරූකී" යන තන්හි "වෘ" ධාතුවෙන් ෂකාරයඉත් කොට ඇති "ෂාක" ප්‍රත්‍යයව නිපන් "වරූක" ශබ්දයාකෙරෙන්

248. වාදීපොඃ ශතුඃ.

(මා 1, 1; ආඛ් 5, 1; ඊපොඃ 7, 2; ශතුඃ 6, 1;)

a අවණ්ණාන්තපරස්‍ය ශතුඛ්‍ය නුමාගමෝ භවති ඊකාරෙ ඊපි ච පරෙ. නුදතී-නුදනති.

249 නදුදෙඃ. (නදුදෙඃ 5, 1;)

ෂිත්ත්වයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. "කුරුවරී" යන තත්හි "කුරු" පූජී "වර" ධාතුවෙන් "කුරූණූ (දෙශෙණූ) වරති" යන වාක්‍යයෙහි "ව" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් "කුරුවර" ශබ්දයා කෙරෙන් වකාරඉත්ත්වයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. "ගොමතී" යන තන්හි "ගො" ශබ්දයා කෙරෙන් "ගාවඃ සන්ත්‍යස්‍යාඃ" යන වාක්‍යයෙහි 'මතු" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් "ගොමත්" ශබ්දයා කෙරෙන් උකාරඉත්ත්වයෙන් ඊප් ප්‍රත්‍යයයි. "පණ්ඩවත්, උඛාස්‍රත්" යන දෙක "පණ්ඩූ, උඛා" යන ශබ්දවල උපපදකොට ඇති "ඩවන්සූ, ස්‍රන්සූ" යන උකාරානුබන්ධ ධාතුවයෙන් "ක්විප්" ප්‍රත්‍යයව ධාතුසවරූපයෙන් නිපන් බැවින් ඔවුන් කෙරෙන් උකාරඉත්ධාතුත්වයෙන් යථොක්ත ඊප්ප්‍රත්‍යය කොවේ. "පචන්තී, පඨන්තී" යන දෙතන්හි "පච, පඨ" යන ධාතුවයෙන් "අප් කතීරි" යන සූත්‍රයෙක් 'අප්" ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධි අකාරයා කෙරෙන් පර ශතෘප්‍රත්‍යය බැවින් නිත්‍යයෙන් "නුම්" ආගමයි. "දීව්‍යන්තී" යන තන්හි "දිවි" ධාතුවෙන් 'දිවාදෙශ්‍යීඃ" යන සූත්‍රයෙන්වූ "ශ" ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධි අකාරයා කෙරෙන් පර "ශතෘ" ප්‍රත්‍යය බැවින් නිත්‍යයෙන් "නුම්" ආගමයි.

248. ඊපොඃ, ඊකාරය ඊප්ප්‍රත්‍යය යන දෙක පරකල්හි; ආත්, (අප්ප්‍රත්‍යයෙන් අන්‍ය) අවණ්ණාන්තයා කෙරෙන් පරවූ; ශතුඃ, ශතෘප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්; නුම්, නුම් ආගම වේ.

a ඊකාරෙ, ඊකාරය පරකල්හි ද; ඊපිව පරෙ, ඊප්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ද; අවණ්ණාන්තපරස්‍ය, අවණ්ණයාකෙරෙන් පරවූ; ශතුඃ, ශතෘ ප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්; නුමාගමඃ භවති, නුම් ආගම වේ. "නුදතී-නුදනති" යනු ඊට උදාහරණයි. (මේ "නුදතී" යන තන්හි දකාරසථ අකාරය "අප්කතීරි" යන සූත්‍රයෙන්වූ "අප්" ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධි අකාරය නොවේ. ඒ "නුදදෙරඃ" යන සූත්‍රයෙන්වූ අප්‍රත්‍යය වේ එබැවින් ඔහු කෙරෙන් පර "ශතෘ" ප්‍රත්‍යයට විකල්පයෙන් නුම් ආගමයි.)

249. නදුදෙඃ, "නද" ශබ්දුදිගණයා කෙරෙන් (සත්‍රීඅර්ථයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.

a නදාදෙර්ගණාත් සත්‍රියාමිප්‍රත්‍යයෝ භවති. නදී, ගෞරී, ගෞතමී. නදාදිරාකෘතිගණඃ. තෙන-චතුර්ණී, පඤ්ච, වාදශී, පෞර්ණමාසී, ඉත්‍යාදි "ඊප්‍යනඩුහෝ වාම් වක්තව්‍යඃ". අනඩ්වාහී-අනඩුහී.

---

a නදාදෙර්ගණාත්, නදාදිගණයාකෙරෙන්; සත්‍රියාම්, යත්‍රිඅර්ථයෙහි; ඊප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. "නදී" යන තන්හි "නද" ශබ්දයා කෙරෙන් සත්‍රිඅර්ථයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. "ගෞරී, ගෞතමී" යන තන්හි "ගෞර, ගෞතම' ශබ්දයන් කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි. නදාදිඃ, නදාදිය; ආකෘතිගණඃ, ආකාරයෙන් ගත යුතු ශබ්දගණයයි; *තෙන, එහෙයින්, චතුර්ණී, "චතුර්" ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයව්මෙන් "චතුර්ණී" යනුද; පඤ්චම වාදශී පෞර්ණමාසී, 'පඤ්චම වාදශ පෞර්ණමාස" ශබ්දයන් කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "පඤ්චම වාදශී පෞර්ණමාසී" යනුද වේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; අනඩුහඃ, "අනඩුහ්" ශබ්දය සම්බන්ධව; වා, විකල්පයෙන්; ආම්, ආම්ආගම; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. "අනඩ්වාහී-අනඩුහී" යනු ඊට උදාහරණයි. (මෙහි "අනඩ්වාහී" යන තන්හි විකල්පයෙන් "ආම්" ආගමයි.)

---

* මුග්ධබෝධවෘත්තියෙහි නදාදිය දක්වන්නාහුඃ-

"නදෙ මදඤ්චරඤ්චෙවඋරෝ ගෞර වෙලඤ්ච ප්ලවාඃ,
දරකන්දරතාරාරඤ්ඤරුණඃ කණ කාකිණෙඋ.

බදරාම්ලඤ්චෙඋ සූදහරිතඤ්ච විශිතඤ්ඃ,
ගවෙඃ දෙවෝ ධානකඤ්ච මාතාම්හව්තාම්මහෙඋ.

ද්‍රොණඃ සඋණාඩඤ්චෙඋ පාත්‍ර ඤ්චොෂාතකාපුටාඃනාටඃ,
කාවාටමාවටෝ නාටෝ නටෝ හොටපටෙඋ ශයඃ.

වරාටඃ ශුෂ්කුලඃ සූවඃ ශවෝ මණ්ඩලකුණ්ඩලෙඋ,
ද්‍රොහිතාඃ ණ්ඩාඨ කුෂ්මාණ්ඩ මඨපුෂ්කල පිප්පලාඃ.

කදලඃ කාඤ්චලඃ පිණ්ඩකාකලෙඋ ශල්ලඤ්චෝ වෘෂඃ,
අනඩුත් සූමීඤ්චොලෙඋ ව පශඛාතාඃතවෙතාඃඃ.

මාලතඃ ඉමසූපෙඋ ව විල්වමණ්ඩපඤ්චෙකයාඃ,
ගඩුලෝ මහමණ්ඩඋ ව සූශවඃ පෘථිවඃ පෘථූඃ.

සෘෂ්‍යෝ මඩුෂ්‍යා මිත්‍ර්‍යාශව මූකායෝ ගවයෝ හයඃ,
මාත්‍ර් වාහන් තරඃ ශෘඩ්හඃ එතදඋ නාදයඃ.''

(එතද්ගිත්‍යාඛ්‍යානෙකෙපි ගෞරාදෙඋ පඨිතාඃපුනඃ)-යනු කිඹු.

a "හායනාමයසි ච" මිහායනි, චතුර්හායණී, "පුරුෂාමා පරිමාණෙ" මිපුරුෂි-විපුරුෂා වා, පරිඛා.

250. *ඉන්ද්‍රාදෙරානීප්.† (ඉන්ද්‍රාදෙඃ 5, 1; ආනිප් 1, 1;)

b ඉන්ද්‍රාදෙර්ගණාත්සත්‍රියාමානීප්ප්‍රත්‍යයෝ භවති. (ඉන්ද්‍රා දෙරිත්‍යාදිශබ්දාදින්ද්‍ර බ්‍රහ්මන් රුද්‍ර භව ශර්ව මෘඩ වරුණාදයඃ) ඉන්ද්‍රාණී, "බ්‍රහ්මන් යඛස්‍ය නාලොපෝ වාච්‍යඃ" බ්‍රහ්මාණී, රුද්‍රාණී, භවානී, ශර්වාණී, මෘඩානී, වරුණානී.

---

a වයසි, වයසක් වාච්‍යතන්හි; හායනාත් ච, (සංඛ්‍යාවක් පූජා කොට ඇති) හායන ශබ්දයාකෙරෙන් ද ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ; විහායනී ("වෙඉ" හායනෙඉ යස්‍යාඃ සා" ඉන වාක්‍යයෙහි) "විහායනී" යනු වේ. (අවුරුදුදෙකක් වයසැති ස්ත්‍රියයි.) චතුර්හායණී, ("චතුර්හායනා යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) "චතුර්හායණී" යනු වේ. (අවුරුදුහතරක් වයසැති ස්ත්‍රියයි.) පරිමාණෙ, ප්‍රමාණයක්වාච්‍ය තන්හි; පුරුෂාත්, (සඛ්‍යාවක් පූජාකොට ඇති) පුරුෂශබ්දයා කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. විපුරුෂී, ("වෙඉ පුරුෂෙඉ යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) "විපුරුෂී" යනුද; විපුරුෂා වා, විකල්පයෙන් "විපුරුෂා" යනුද වේ. පරිඛා, (පුරුෂ ප්‍රමාණ දෙකක්ඇති) දිග අඟලයි. (මෙහි 'හායන" ශබ්දයා කෙරෙන් හා 'පුරුෂ"ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වත් ම සංඛ්‍යාපූජාබහුව්‍රිහි සමාසයාකෙරෙන්ම වේ.)

250 ඉන්ද්‍රාදෙඃ, ඉන්ද්‍රාදිගණයාකෙරෙන්; ආනීප්, (සත්‍රිඅර්‍ථයෙහි) ආනිප්ප්‍රත්‍යය වේ.

b ඉන්ද්‍රාදෙඃ ගණාත්, ඉන්ද්‍රාදිගණයාකෙරෙන්; සත්‍රියාම්,සත්‍රි අර්‍ථයෙහි; ආනීප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. (ඉන්ද්‍රා දෙඃ ඉති, "ඉන්ද්‍රාදෙඃ" යන මෙහි; ආදිශබ්දාත්, ආදිශබ්දයෙන්; ඉන්ද්‍ර, ඉන්ද්‍රශබ්දය; බ්‍රහ්මන්, "බ්‍රහ්මන්" ශබ්දය; රුද්‍ර "රුද්‍ර" ශබ්දය; භව, "භව" ශබ්දය; ශර්ව, "ශර්ව" ශබ්දය; මෘඩ, "මෘඩ"

---

† මේ සූත්‍රය ඇතැම් කෙනෙක් "ඉන්ද්‍රාදෙරානීප්ච" යනුවෙන් දක්වා "ඉන්ද්‍රා දෙඃ, ඉන්ද්‍රාදිගණයා කෙරෙන්; ආන්, "ආන්" ආගමද; ඊප්ච, ඊප්ප්‍රත්‍යයද වේයයි" අර්‍ථ කියන්. සමහරු මෙහි වග්‍රහණයෙන් මානුලාදියෙන් පරව විකල්පයෙන් "ආනිප්" ප්‍රත්‍යය වේයයිද කියන්.

a "මාතුලෝපාධ්‍යායක්ෂත්‍රියාවයෝවා" මාතුලානී-මාතුලී. උපාධ්‍යායානී-උපාධ්‍යායී, "අයෂීක්ෂත්‍රියාභ්‍යාං වා සවාළුඕ" අයෂ්‍යාණී-අයෂ්‍යා, ක්ෂත්‍රියාණී-ක්ෂත්‍රියා, ආවායෂ්‍යාණී.

ශබ්දය; වරුණාදයඃ, "වරුණ" ශබ්දය යන මේ ආදිහු (ගණු ලැබෙත්). ඉන්‍ද්‍රාණී "ඉන්‍ද්‍ර" ශබ්දයා කෙරෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "ඉන්‍ද්‍රාණී" යනු වේ. (ඉන්‍ද්‍රපත්නියයි). බ්‍රහ්මන්ශබ්දස්‍ය, "බ්‍රහ්මන්" ශබ්දයාගේ; නලොපඃ, නකාරලොපය; වාච්‍යඃ, කිය යුතුයි "බ්‍රහ්මාණී, රුද්‍රාණී භවානී, ශර්‍වාණී, මෘඩානී, වරුණානී" යන තන්හි "බ්‍රහ්මන්, රුද්‍ර, භව, ශර්‍ව, මෘඩ, වරුණ" ශබ්දයන් කෙරෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යයයි. "බ්‍රහ්මාණී" යනු බ්‍රහ්ම පත්නියයි. "රුද්‍රාණී මෘඩානී" යනු ශිවපත්නියයි. "වරුණානී" යනු වරුණ දෙවපත්නියයි.

a මාතුල, "මාතුල" ශබ්දය; උපාධ්‍යාය, 'උපාධ්‍යාය" ශබ්දය; අයෂ්‍ය, "අයෂ්‍ය" ශබ්දය; ක්ෂත්‍රිය, "ක්ෂත්‍රිය" ශබ්දය; ආවායෂ්‍ය. "ආවායෂ්‍ය' ශබ්දය යන මොහු කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන් 'ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. මාතුලානී-මාතුලී, මාතුල ශබ්දයාකෙරෙන් 'ආනීප්' ප්‍රත්‍යයවූ කල්හි "මාතුලානී" යනුද විකල්පයෙන් නුවූතන්හි' "මාතුලී" යනුද වේ (මාතුලපත්නියයි). උපාධ්‍යායානී-උපාධ්‍යායී, "උපාධ්‍යාය" ශබ්දයා කෙරෙන් 'ආනීප්" ප්‍රත්‍යයවූ තන්හි"උපාධ්‍යායානී" යනුද, විකල්පයෙන් නුවූතන්හි 'උපාධ්‍යායී' යනු ද වේ. (උපාධ්‍යාය පත්නියයි) අයෂීක්ෂත්‍රියාභ්‍යාං, "අයෂීක්ෂත්‍රිය ශබ්ද දෙකෙන්; සවාළුඕ, සවාළුඕයෙහි හෙවත් සවකිය සන්ධියෙහි; වා, විකල්පයෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. අයෂ්‍යාණී-අයෂ්‍යා, 'අයෂ්‍ය" ශබ්දයා කෙරෙන් "ආනීප්' ප්‍රත්‍යය වූතන්හි "අයෂ්‍යාණී" යනු ද විකල්පතන්හි "අයෂ්‍යා" යනුද වේ. (වෛශ්‍යජාතීයසන්ධියයි) ක්ෂත්‍රියාණී-ක්ෂත්‍රියා "ක්ෂත්‍රිය" ශබ්දයා කෙරෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වූතන්හි "ක්ෂත්‍රියාණී' යනුද විකල්පතන්හි "ක්ෂත්‍රියා" යනුද වේ. (ක්ෂත්‍රියසන්ධියයි). ආවායෂ්‍යාණී, යන තන්හි "ආවායෂ්‍ය" ශබ්දයා කෙරෙන් "ආනීප්' ප්‍රත්‍යයයි. (ආවායෂ්‍යපත්නියයි).

මෙකී ඉන්‍ද්‍රාදිගණයට "ඉන්‍ද්‍ර වරුණ භව ශර්‍ව රුද්‍ර මෘඩ හිම අරණ්‍ය යව යවන මාතුල උපාධ්‍යාය අයෂ්‍ය ක්ෂත්‍රිය ආවායෂ්‍ය" යන මොහු ඇතුළත් වෙත්. එහි "ඉන්‍ද්‍ර" ශබ්දය පටන් "යවන" ශබ්දය අවසන් කොට ඇත්තවුන් කෙරෙන් **නිත්‍ය**යෙන්ද

a "භිමාරණ්‍යයොඃ භයතෙව" මහද්භිම=භිමානි, මහදර ණ්‍යමරණ්‍යානි, "යවාදෙදුෂෙ" දුෂ්‍යතා යවෙ=යවානි, "යව නාලලිප්‍යාම්" යවනානාං ලිපිඃ=යවනානි.

b "ඊප්සමාහාරෙ ගුණාත්‍රය" ත්‍රයාණාං සමාහාරං=† ත්‍රයි "පුංයොගාත්‍ර ච" ශුද්‍රස්‍ය භාර්‍යා=ශුද්‍රි, ගණිකා. "ගොපාලකා දිනාං න" ගොපාලිකා, පාශුපාලිකා. "සුයම්‍යාදෙදවනාදයාං චාප්" සුයශ්‍රියා සන්‍ති දෙවනා=සුයම්‍යා, අන්‍යා=සුයී

"මාතුල" ශබ්දයිය හෙරෙන් විකල්පයෙන්ද 'ආනීප්' ප්‍රත්‍යය වේයයි කියනලදී. එහිද "ඉන්‍ද්‍ර වරුණ භව ශර්‍ව රුද්‍ර මෘඩ මාතුල උපාධ්‍යාය ආචාර්‍ය්‍ය" යන මොවුන්හෙරෙන් පුංයොගයෙහි ද, "ආර්‍ය්‍ය ක්ෂත්‍රිය" දෙකෙන් පුංයොගරහිත සඛ්‍යිය ස්ත්‍රීත්වයෙහිද වේ. තවද "මාතුල-සුයම්‍යාඛා" යන මෙහි වාඃශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථාව යෙන් පුංයොගයෙහි "ආචාර්‍ය්‍ය" ශබ්දයා හෙරෙන් නිත්‍යයෙන් ආනීප් ප්‍රත්‍යය වේ. පුංයොගරහිත තන්හි ආප්ප්‍රත්‍යයව 'ආචාර්‍ය්‍යා' කියාද වේ. මාතුලාදියෙන් විකල්පයෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. මාතුලොපාධ්‍යාය ශබ්ද දෙකෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයද විකල්පව "මාතුලා, උපාධ්‍යායා" යනුද වේ. චන්‍ද්‍රකීර්තිටීකාවෙහි සුයම්‍යී ශබ්දයා හෙරෙන්ද ආනීප් ප්‍රත්‍යය කොට 'සුයම්‍යාණි" කියාද දක්නා ලැබේ. "භිම" ශබ්දයියෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය යෙදෙන තැන් දක්වනු පිණිස "භිමාරණ්‍යයොඃ" යනාදිය කිහු.

a මහත්භෙ, මහත්බවක් වාච්‍යතන්හි; භිමාරණ්‍යයොඃ, "භිම අරණ්‍ය" ශබ්දදෙක සම්බන්‍ධව "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. මහන් භිමම්, මහත්වූ පින්න; භිමානී. "භිමානී" නම් වේ. මහත් අරණ්‍යම්, මහත්වූ වනය; අරණ්‍යානී, "ආරණ්‍යානී" නම් වේ. දෙෂෙ, දෙෂ යක් වාච්‍යතන්හි; යවාත්, "යව" ශබ්දයාහෙරෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. දූෂ්‍යඃ, දූෂ්‍යවූ; යවඃ, යවධාන්‍යය; යවානී, "යවානී" නම් වේ. ලිප්‍යාම්, ලිපියක් (අක්ෂරවින්‍යාසයක්) වාච්‍යතන්හි; යවනාත්, "යවන" ශබ්දයා හෙරෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යය වේ. යවනානාම්, යවනුන්ගේ; ලිපිඃ, ලිඛිතාක්ෂරවින්‍යාසය; යවනානී. "යවනානී" නම් වේ. (මෙහි "භිම" ශබ්දයිය හෙරෙන් "ආනීප්" ප්‍රත්‍යයයි).

b සමාහාරෙ, සමාහාරාර්‍ථයෙහි; ඊප්, "ඊප්" ප්‍රත්‍යයද; ගුණඃ ච, නාම්න්ස්වරයට ගුණද වේ. ත්‍රයාණාම්, තුන්දෙනෙකුන්ගේ;

---

* "ත්‍රි" යන්න ඇතැම් පොත්වල "අයව්" ප්‍රත්‍යයාන්ත "ත්‍රය" ශබ්දයා හෙරෙන් වඤාරම්භත්වයෙන් "ෂට ත්‍රිතඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය කොට සිඛ හෙරෙන්.

251. ජාතෙරයොපධාත්. (ජාතෝඃ 5, 1; අයොපධාත් 5, 1;)

a ජාතිවාචිනෝ 'යකාරෝපධාදකාරාන්තාච්ඡන්ත්‍රියාම්ප්‍රත්‍යයෝ භවති (අසන්ත්‍රීවිෂයාදිති වාච්‍යම්. තෙන මක්ෂිකා බලාකා ඉත්‍යාදෙඊ න.)

සමාහාරඃ, සමාහෘතීය (එක්කොටගැණීම); ත්‍රයී, "ත්‍රයී" නම් වේ. පුංයොගෙ ව, පුංයොගයෙහි ද (පුරුෂයෙකුගේ යොගය ඇති කල්හිද (ඊප්ප්‍රත්‍ය වේ) ශූද්‍රස්‍ය, ශූද්‍රයාගේ, භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; ශූද්‍රී, ශූද්‍රි නම් වේ. ගණකී, ගණකයාගේ භාර්‍යාව "ගණකී" නම් වේ. (මෙහි පුංයොගයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යයයි) ගොපාලිකාදීනාම්, "ගොපාලිකා" ශබ්දාදීන් සමබන්ධව; න, (පුංයොගයෙහිද) ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. ගොපාලිකා, ගොපල්ලාගේ භාර්‍යාව 'ගොපාලිකා" නම් වේ. පාශූපාලිකා, පසුපල්ලාගේ භාර්‍යාව "පසුපාලිකා" නම් වේ. (මේ පිළිබඳව සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "පාලකානන්තාන්න" යනු කිහු පාලකශබ්දය අන්තකොට ඇත්තහු කෙරෙන් පුංයොගයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. යනු එහි භාවයයි.) සූර්‍යීත්, සූර්‍යීශබ්දයා කෙරෙන්; දෙවතාර්‍යාම්, දෙවතාඊයක් වාච්‍යතන්හි (පුංයොගයෙහි); ආප් ච, ආප්ප්‍රත්‍යය ද වේ. (වඡබද යෙන් දෙවතාවාචක නොවන තන්හි ඊප්ප්‍රත්‍යය ද වේ.) සූර්‍යීස්‍ය, සූර්‍යීයාගේ; සත්‍රී, සත්‍රීතොමෝ; දෙවතා, දෙවතා වූවා; සූර්‍යී, "සූර්‍යී" නම් වේ. අන්‍යා, අන්‍ය වූවා හෙවත් දෙවතා නුවූවා; සූරී, "සූරී" නම් වේ. ("යලොපශව" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි යකාර ලොපයයි. මෙහි ඒ සූත්‍රය තඩිතයෙහි දක්නාලැබේ.)

251 ජාතෙඃ, (අකාරාන්ත) ජාතිවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. අයොපධාත්, යකාරය උපධාකොට ඇත්තහු කෙරෙන් නොවේ.

a අයකාරෙපධාත්, යකාරය උපධාසංඥකොට නැත්තාවූ; අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තවූ; ජාතිවාචිනඃ, ජාතිවාචකශබ්දයා කෙරෙන්; සත්‍රියාම්, සත්‍රිඅර්‍ථයෙහි; ඊප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. අසන්ත්‍රීවිෂයාත් ඉති, සන්ත්‍රීලිඞ්ගය විෂයකොට නැත්තහු කෙරෙන් යයි, හෙවත් නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගවර්‍ජිතයා කෙරෙන් යයි; වාච්‍යම්, කියයුතුයි. තෙන, එහෙයින්; මක්ෂිකා බලාකා ඉත්‍යාදෙඊ, "මක්ෂිකා බලාකා" යනාදියෙහි; න, නොවේ. ("මක්ෂිකා" ශබ්දාදිය ජාතිවචකවුව ද නියතස්ත්‍රීලිඞ්ග බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ.)

a "ගවය හය මුඛය මත්‍සය මනුෂ්‍යාණාං න නිෂෙධඃ" ගවයි ඉත්‍යාදි. සුඛරී හංසි කුඛකුටී බ්‍රාහ්මණී. අයඛාරොපධග්‍රහණාත් ක්ෂත්‍රියා වෛශ්‍යා.

---

a ගවය හය මුඛය මත්‍සය මනුෂ්‍යාණාම්, "ගවය හය මුඛය මත්ස්‍ය මනුෂ්‍ය" යන මේ ශබ්දයන් සම්බන්ධව; නතිෂෙධඃ, ප්‍රති ෂෙධ නොවේ, හෙවත් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ ගවයි ඉත්‍යාදි, (එහෙයින්) "ගවයි" යනාදිය වේ. (මේ "ගවය" ශබ්දයේහි උපධාසංඥය යකාරය වූවද මොවුන් කෙරෙන් ඊප්ප්‍රතය්‍ය වේ.) 'සුඛරී" යන තන්හි ජාතිවාචකත්වයෙන් ස්ත්‍රීඅර්ථයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය යි. "හංසී කුඛකුටී බ්‍රාහ්මණී" යන තන්හි ද එසේයි. අයඛාරොපධග්‍රහණාත්, යකාරය උපධාසංඥකොට නැත්තක් ගැණීමෙන්; ක්ෂත්‍රියා වෛශ්‍යා, "ක්ෂත්‍රියා වෛශ්‍යා" යනු වේ. හෙවත් "ක්ෂත්‍රියා වෛශ්‍යා" යන තන්හි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ.

මෙහි කී ජාතිලක්ෂණ දක්වන්නාවූ වෛයාකරණයෝ:-

"ආකෘතීග්‍රහණා ජාතිර්ලිඞ්ගානාච න සර්ව්භාක්,
සකෘදාඛ්‍යාතනිර්ග්‍රාහ්‍යා ගොත්‍රච චරණෛඃ සහ"

යනු කීහු. මෙහි භාවය-අවයවසංසථානයෙන් දැනගැණීම ඇත්තී හෝ අවයවසංසථාන දැනගැණීමට කරණවූවා ජාති නම් වේ. (යම් ශබ්දයක භින්නපදෘත්ති ඇතත් ඒ භින්නපදෘත්තියන් අවයව සටහනෙන් එකාකාරයොට දතහැකි නම් ඒ භින්නපදෘත්තියන් ඇති ශබ්දය ජාතියයි කියනු ලැබේ.) එනම් මනුෂ්‍ය ගො මෘග හංසාදීන්ගේ අවයවසටහනෙන් ලකුණුකරණු ලබන්නාවූ මනුෂ්‍යත්ව ගොත්ව මෘගත්ව හංසත්වාදියයි හෙවත් මිනිස්බැව් ආදියයි. මේ සාමාන්‍ය ජාතිලක්ෂණයි. මෙසේ ලක්ෂණවශයෙන් ගත්කල මනුෂ්‍යාදි ඒ ඒ ජාතිවලට ඇතුළත්ව පවත්නා ක්ෂත්‍රිය බ්‍රාහ්මණාදි ශබ්ද අවයවසටහන් වශයෙන් එකාකාර බැවින් පෘථග්ජාතිත්වයෙන් තොර වේ. එබැවින් ඒ ක්ෂත්‍රියබ්‍රාහ්මණාදිය ද වෙන් වෙන් වසයෙන් මනුෂ්‍යාදි සාමාන්‍ය ජාතිපදෘත්තියට ඇතුළත් පෘථග්ජාතියයි දක්වනු පිණිස "ලිඞ්ගානාව න සර්ව්භාක්" යනු කීහු. යමක් මනුෂ්‍යාදිය පිළිබඳ ආකාරසාම්‍යයෙන් යුක්තවුවත් සර්ව්ලිඞ්ග භජනය නො කෙරේ නම් හෙවත් පුලල්ලිඞ්ග සත්‍රිලිඞ්ගවය භජනය කෙරේ නම් ඒ ක්ෂත්‍රියබ්‍රාහ්මණාදිය ද ජාති යයි කියනු ලැබේ යනු එහි භාවයයි පූර්වොක්ත අවයවසටහනින්

a ''ශූද්‍රාජ්ජාතෞ න'' ශූද්‍රස්‍ය ජාතිඃ ශූද්‍රා. ''මහත්ස්‍ත්‍රීභ්‍යාං තු ඊප්'' මහාශූද්‍රි, ආභීරජාතිඃ. ''ස්ත්‍රියොගෙ ව'' මහාශූද්‍රස්‍ය'' භාෂ්‍යා=මහාශූද්‍රි.) ''ප්‍රථමවයොවාචිනොතඊප් වක්තව්‍යඃ'' (කාශ්‍යාශබ්දානා) කුමාරි, කිශොරි, බාලහි. ප්‍රථමවයොග්‍රහණාද්-වෘද්ධා සාවිත්‍රී ඉත්‍යාදෞ න (වධූර්ධ, විරණ්ටි, ඉත්‍යත්‍ර ඊප්භවත්‍යෙව.) අද්ග්‍රහණාච්ච්‍රියඃ.

නිශ්චය කොට දැනගැණීමත් ඇල්ලිඛහජනය නොකිරීමත් මේ ලක්ෂණයෙන් යුක්තාඛ්‍ය යුතුයයි දැක්වීම පිණිස ''සඤ්ඥාදඛ්‍යාතනිර්ග්‍රාහ්‍යා'' යනු කිහු. යමක් ඇදින ගැණීම එක්පිඬක ලා එක්වරක් උපදෙස් දුන්කල්හි නැවත අන්පිඬක දුටුවත් ඒ උපදෙශයෙන් එය නිශ්චය කොට ගතහැකි නම් ඒ ජාතිය යනු එහි භාවයයි. කුක්කුට සූකරාදි ඒ ඒ කොටස් එකවරක් උපදෙස් දී හැඳින්නීමෙන් පසු අන් කොටසකදී දුටුවත් වෙන්කොටගත හැකි බැවින් ජාති වෙත්. යමක් සියලුලිහු භජනය නොකළත් එසේ නිශ්චය කොට ගත නොහැකි නම් ඒ ජාති නොවේ. ඒ දෙවදත්තාදි සංඥා ශබ්දයෝයි. ඒ ඒ කොටස්වල ගොත්‍රවශයෙන් වෙනස්වූවන්ද වෙදෙසාදෙශ (ඒ ඒ ශිල්ප) වශයෙන් වෙන්වූවන්ද ආකාරලක්ෂණයෙන් භෙදයක් නැති බැවිනුත් සියලුලිහු භජනය කරණ බැවිනුත් පුළිලක්ෂණ වශයෙන් පෘථග්ජාතිඛ්‍යට ඇතුළත් නොවේ. එබැවින් ඔවුන්ද පෘථග්ජාතිඛ්‍යට ඇතුළත් කරගැණීමට ලක්ෂණානන්තරයක් වශයෙන් ''ගොත්‍රච චරණෛඃ සහ'' යනු කිහු. ඒ ඒ ජාතිවලට ඇතුළත් දරුමුනුබුරු පරම්පරාවෝ ද කඨාදිවෙදෛකදෙශයකින් යුත් කොටස්ද පාථග්ජාති වෙත්ය යනු එහි භාවයයි. මෙහි ''ආකෘති ග්‍රහණා ජාතිඃ'' යන ලක්ෂණයෙන් ''කුක්කුටි, සූකරි'' යනාදියද, ''ලිඛානාච්ච න සන්තීහාක්'' යන්නෙන් ''බ්‍රාහ්මණී වෘෂලී''යනාදිය ද, ''ගොත්‍රච චරණෛඃ සහ'' යන තන්හි ගොත්‍රලක්ෂණයෙන් ගාර්ගී' පෙතෘස්වසෙයි'' යනාදියද, ''චරණෛඃ'' යන්නෙන් ''කඨි, චරකි'' යනාදියද ගණු ලැබේ.

a (ජාතෞ, ජාතිවාචකතන්හි; ශූද්‍රාත්, ''ශූද්‍ර'' ශබ්දයා කොරෙන්; න, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. ශූද්‍රස්‍ය, ශූද්‍රයාගේ; ජාතිඃ, ශූද්‍රා, ''ශූද්‍රා'' නම් වේ. මහත්ස්ත්‍රීභ්‍යාතු, මහත්ශබ්දය පුළුකොට ඇති ''ශූද්‍ර'' ශබ්දයා කොරෙන් වනාහි; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. මහාශූද්‍රි, (එසල්හි) ''මහාශූද්‍රි'' යනු වේ. ආභීරජාතිඃ, ගොපොලුජාති යයි. (''මෙහි ජාතිවාචකවුවත් මහත් ශබ්දය පුළුකොට ඇති බැවින් ඊප් ප්‍රත්‍යය වේ.) ස්ත්‍රියොගෙ ව, ස්ත්‍රියොගයක් ඇතිකල්හිද ඊප්

252. සවාඞ්ගාවා. (සවාඞ්ගාත් 5, 1; වා 1, 1;)

a සවාඞ්ගවාචිනෝ වා සත්‍රියාම්ප්‍රත්‍යයෝ භවති. සුමුඛී–සුමුඛා, මෘගාක්ෂී--මෘගාක්ෂා, තන්වඞ්ගී–තන්වඞ්ගා.

ප්‍රත්‍යය වේ. මහාශූද්‍රයාගේ; භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; මහාශූද්‍රී, "මහාශූද්‍රී" නම් වේ. (මෙහි පුංයොගලක්ෂණයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි.) ප්‍රථමවයොවාචිනඃ, ප්‍රථමවයස වාචකවූ; අතඃ, අකාරාන්ත ශබ්දයා කෙරෙන්; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. කන්‍යාශබ්දත්, "කන්‍යා" ශබ්දයා කෙරෙන්; න, නොවේ. "කුමාරී" යන තන්හි "කුමාර" ශබ්දයා කෙරෙන් ප්‍රථමව යොවාචකත්වයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය යයි. "කිශොරී, කලභී" යන තන්හිද එසේයි. ප්‍රථමවයොග්‍රහණාත්, ප්‍රථමවයස ගැණීමෙන්; වෘඩා සථවිරා ඉත්‍යාදෙෂු, "වෘඩා සථවිරා" යන මේ ආදියෙහි; න, (වරමවයස වාචක බැවින්) ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. වඩ්ඪිතී විරණ්ඪිතී ඉත්‍යත්‍ර, "වඩ්ඪිතී විරණ්ඪිතී" යන මෙහි; ඊප් "ඊප්" ප්‍රත්‍යය; භවති එව, වේමය. අද්‍රව්‍යග්‍රහණාත්, අකාරාන්තයා කෙරෙන් යයි ගැණීමෙන්; ශිශූඃ, 'ශිශු" නම් වේ, හෙවත් "ශිශු" යන්නෙන් පරව ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ.

මෙහි ප්‍රථමවයොවාචක ශබ්දයන් කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේයයි සාමාන්‍යයෙන් කිවත් 'වඩ්ඪිතී, විරණ්ඪිතී" යන තන්හි ඊප් ප්‍රත්‍යය වීමෙන් මධ්‍යවයොවාචකශබ්දයන් කෙරෙන්ද වනබැව් හැඟේ. ඒ සඳහා සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි ' වයස්‍යචරම ඉතිවාච්‍යම්" යනු කීහු. චරමවයස නොවන තන්හි යයි කියයුතු වේ. යනු එහි භාවයයි. ප්‍රාණීන්ගේ වයස බෙදන්නාහු සමහර තන්හි ත්‍රිභෙද කොටද සමහරතන්හි චතුර්භේද කොටද දක්වත්. එය:-

"පිතා රක්ෂති කෞමාරෙ භර්තා රක්ෂති යෞවනෙ,
පුත්‍රාසතු සථාවිරෙ භාවෙ න ස්ත්‍රී ස්වාතන්ත්‍ර්‍යමර්හති"

යන්නෙන්ද:-

"ආද්‍යෙ වයසි නාධීතං විතීයෙ නාර්ජිතං ධනම්,
තෘතීයෙ න තපස්තප්තං චතුර්ථෙ කිං කරිෂ්‍යති"

යන්නෙන් ද ප්‍රකාශිතයි. මෙහි පූර්‍වශ්ලෝකයෙන් වයස්හුගේ ත්‍රිභෙදය ද විතීයශ්ලෝකයෙන් චතුර්භේදය ද නිර්දිෂ්ටයි.

252 සවාඞ්ගාත්, සවාඞ්ගවාචක ශබ්දයා කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන් (ස්ත්‍රීඅර්‍ථයෙහි) ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.

a සවාඞ්ගවාචිනඃ, සවාඞ්ගවාචක ශබ්දයා කෙරෙන්; ස්ත්‍රියාම්, ස්ත්‍රීඅර්‍ථයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඊප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.

a (සුෂ්ඨු ආ සමන්තාදඞ්ගං=සවාඞ්ගම්, සවස්‍ය ප්‍රාණිනොඞ්ගං සවාඞ්ගමිත්‍යුකෙතඞ්ගාඞ්ගිභාවෙනඤ්ඤාදෙරපි සවාඞ්ගත්වං සාත්. අතඃ සවාඞ්ගලක්ෂණමාහ:-

b "ප්‍රාණිසඨමද්‍රවං මූර්තිං සවාඞ්ගං ස්‍යාදවිකාරජම්,
තත්‍ර දෘෂ්ටමනඨං චෙත් සථිතං තවව්ව නාදෘශි"

සුමුඛි-සුමුඛා, ("සුෂ්ඨු මුඛං යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) ඊප්ප්‍රත්‍යය වූ තන්හි 'සුමුඛි' යනුද විකල්පයෙන් නොවූ තන්හි "සුමුඛා" යනුද වේ. (සොඳුරු මුව ඇත්තියයි) මෘගාක්ෂි-මෘගාක්ෂා, ("මෘගස්‍යෙව අක්ෂිණී යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) 'මෘගාක්ෂි" යනුද, විකල්පයෙන් "මෘගාක්ෂා" යනුද වේ. (මුවෙකුගේ වැනි දැස්ඇත්තියයි.) තන්‍වඞ්ගි-තන්‍වඞ්ගා, ("තනු කෘශං අඞ්ගං යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) "තන්‍වඞ්ගි" යනුද, විකල්පයෙන් "තන්‍වඞ්ගා" යනුද වේ. (කෘශවූ මධ්‍යප්‍රදෙශ ඇත්තියයි.) (මෙහි "මුඛ අක්ෂින් අඞ්ග" යන ශබ්දයන් සවාඞ්ගවාචක ශබ්ද බැවින් විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය යයි, මෙතැන්පටන් මෙකී "සවාඞ්ග" යන්නෙහි නිර්වචන හා තල්ලක්ෂණ ද දැක්වීම පිණිස "සුෂ්ඨු" යනාදිය හා "ප්‍රාණිසඨං" යනාදියද කීහු.)

a සුෂ්ඨු, මනාකොට; ආ, "ආ" යි සේයි; සමන්තාත්, හාත් පස්හිවූ; අඞ්ගං, අවයවය; සවාඞ්ගම්, සවාඞ්ග නම් වේ. සවස්‍ය, "සවස්‍ය" යයි සේයි; ප්‍රාණිනඃ, ප්‍රාණියෙකුගේ; අඞ්ගම්, අවයවයද; සවාඞ්ගම්, "සවාඞ්ග" නම් වේ. ඉති උකෙන, මෙසේ කී කල්හි; අඞ්ගාංගීභාවෙන, අවයවය අවයව ඇත්තාය යන දෙදෙනාගේ භාවයෙන්; ඤ්‍යාදෙඃ අපි, ඤ්‍යාදිහුගේද; සවාඞ්ගත්වං ස්‍යාත්, සවාඞ්ගභාවය වන්නේය. අතඃ, එහෙයින්; සවාඞ්ගලක්ෂණම්, සවාඞ්ගලක්ෂණය; ආහ, කියයි:-

b ප්‍රාණිසඨං, ප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි පිහිටියාවූ, හෙවත් සවෙතන ශරීරයෙහි පවත්නාවූ; අද්‍රවම්, ද්‍රවරහිතවූ (දියගතිරහිතවූ;) මූර්තීම්, ආකාරවත්වූ (කාසිනාදිසපර්‍ශී විශෙෂ ඇත්තාවූ); අවිකාරජම්, (ධාතුවෛෂම්‍යාදි) විකාරයකින් හට නොගත්තාවූ (යමක් වේ නම් එය;) සවාඞ්ගං ස්‍යාත්, සවාඞ්ග නම් වන්නේය. තත්‍ර, ඒ ප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි; දෘශ්‍යම්, (චක්ෂුර්ග්‍රාහියෙහි) දක්නාලද්දක්; අතඨං වෙත්, ඒ ප්‍රාණියෙකුකෙරෙහි නොපිහිටියේ නමුත්, හෙවත් අප්‍රාණියෙකුකෙරෙහි පිහිටියේ නමුත් (අද්‍රවාදිගුණ යුක්ත නම්) සවාඞ්ග

a පූර්‍වාඛ්‍ය ප්‍රත්‍යුදාහරණානි:- සුමුඛා ශාලා, අප්‍රාණිසඪ වාත්. සුසෙවද, ද්‍රවත්වාත්. සුඥනා, අමූර්තත්වාත්. සුශොපා, විකාරජත්වාත්.

වේ. තවත්, ඒ ප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි පිහිටියක් මෙන්; තාදෘශි, ඒ ප්‍රාණියෙකු වැන්නෙකු කෙරෙහි; සපිතං ච, සිටියේද (අද්‍රවාදි ගුණ යුකතවූයේ) සවාඛය නම් වේ.

මෙහි 'සවාඛභාවා" යන සූත්‍රයෙන් සවාඛභාවවාචකශබ්දයා කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේයයි කීහු. සවාඛය නම් ප්‍රාණියෙකු පිළිබඳ අවයවයෝයි, එකල්හිදු අඛභාඛභිභාවසම්බන්ධයෙන් ඥනාදි අඛභයන් ද ඇතුළත්වනබැවින් තන්නිරූකරණය කොට මේ වක්‍ෂ්‍යමාණලක්‍ෂණවලින් යුත් අඛභ පමණක් සවාඛභයයි වෙන්කොට හැඟීම පිණිස "ප්‍රාණිසඪම්" යනාදිය කීහු. දිය ගතිරහිතවූ ද ආකාරසහිතවූ ද ශොඵාදිවිකාරයකින් හටනොගත්තාවූ ද සවෙතන ශරීරයෙක්හි පිහිටි යම් අවයවයක් වේනම් ඒ සවාඛය වේ යනු පූර්‍වාඛ්‍යයෙහි භාවයයි. මේ කීමෙන් ප්‍රාණිසඪ අවයව පමණක් සවාඛභවයට ඇතුළත්වන බැවින් උකතප්‍රකාර ලක්‍ෂණවලින්ද යුකත නම් අප්‍රාණිසඪ අවයව ද සවාඛභවයට ඇතුළත් කරගැණීම පිණිස උත්තරාඛ්‍ය කීඅනලදී. අප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි පිහිටි අවයවයක් වුවත් පෙර ප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි දක්නාලද්දේ නම් එයද, ප්‍රාණය නැති නුමුත් ප්‍රාණියෙකු වැනි යමක්කෙරෙහි ප්‍රාණියෙකුගේ අවයවයක් මෙන් යමක් පිහිටියේ නම් ඒද පූර්‍වොකතලක්‍ෂණවලින් ද යුකත නම් සවාඛය වේ යනු එහි භාවයයි. මෙකී ලක්‍ෂණවලින් යුත් අවයවවාචක ශබ්දයන් කෙරෙන් විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.

a පූර්‍වාඛ්‍ය, (ශ්ලොකයාගේ) පූර්‍වාඛ්‍යට; ප්‍රත්‍යුදාහරණානි, විරුබොදාහරණ කියනුලැබෙත්. සුමුඛා, යහපත් මුඛයක් (චාරයක්) ඇත්තාවූ; ශාලා, ශාලාවයි. අප්‍රාණිසඪවාත්, (මෙහි සවාඛභාවාවක මුඛය තමා) අප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි පිහිටි බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවීය. සුසෙවද, ඉතා ඛනඇත්තියයි; ද්‍රවත්වාත්, (මෙහි සෙවදය තමා) ද්‍රවබැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවීය. සුඥනා, යහපත් ඥනය ඇත්තිය; අමූර්තත්වාත්, (මෙහි ඥනය තමා) ආකාර රහිත බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍ය නොවීය. සුශොපා, ඉතා ශොඵ ඇත්තිය; විකාරජත්වාත්, (මෙහි ශොඵය තමා) විකාරයෙන් උපන් බැවින් සවාඛය නොවේයයි ඊප්‍රත්‍යය නොවීය.

a උත්තරාඩ්ස්‍යෝදාහරණානි:-සුකෙශි-සුකෙශා වා රථ්‍යා, අප්‍රාණ්සථස්‍යාපි ප්‍රාණ්නි දෘශ්‍යත්වාත්. සුඝනි-සුඝනා වා ප්‍රතිමා, ප්‍රාණ්වත් ප්‍රාණ්සදෘශෙ සථිතත්වාත්.

b සවාඛ්‍යතෙපි වාශබ්දස්‍ය ව්‍යවසථිතත්වාත් ඔඝාදිෂු විකල්පඃ, වදනාදිෂු න වක්තව්‍යඃ, බිමෙබාඝි බිමෙබාඝා, වාරුකර්ණිඝි වාරුකර්ණී, සමදනති-සමදනතා, පදම් වදනා මෘගනයනා.

---

a උත්තරාඩ්ස්‍ය, උත්තරාඩියට; උදාහරණානි, උදාහරණ කියනු ලැබෙත්. සුකෙශි, ඔහපත් කෙස් ඇත්තිය; සුකෙශා වා, "සුකෙශා" කියා හෝ වේ. රථ්‍යා, පිටියයි. අප්‍රාණිසථස්‍ය අපි, (මෙහි කෙශය තමා) අප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි පිහිටි නුවුත්; ප්‍රාණිනි, ප්‍රාණියකු කෙරෙහි; දෘශ්වත්වාත් (පෙර) දක්නාලද බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වීය. සුඝනි, යහපත් පයොධර යුග්මයක් ඇත්තීය; සුඝනා වා, විකල්පයෙන් "සුඝනා" කියා ද වේ. ප්‍රතිමා, ප්‍රතිමාවයි. ප්‍රාණිවත්, ප්‍රාණියෙකුගේ (අවයවයක්) මෙන්; ප්‍රාණිසදෘශෙ, ප්‍රාණියකු වැනි ප්‍රතිමාව කෙරෙහි; සථිතත්වාත්, පිහිටි බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය ද වීය. (මෙහි "සුඛ්‍ඛා" යන තන්හි ඊප්ප්‍රත්‍යය නොව "සුකෙශි" යන තන්හි වූයේ කෙසේද යත්? 'සුකෙශි" යන තන්හි කෙශය මෙහි අප්‍රාණිසථ වුවත් ඒ කෙශය ප්‍රාණියෙකු කෙරෙහි දක්නා ලද බැවින් ඊප් ප්‍රත්‍යය වීය. "සුඛ්‍ඛා" යන තන්හි ශාලාව පිළිබඳ මුඛය ප්‍රාණි යෙකු කෙරෙහි දක්නා ලද්දක් නොවන බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවීය.

b සවාඛ්‍යතෙ අපි, (වක්‍ෂ්‍යමාණ ශබ්දයන්ගේ) සවාඛ්‍යභාවය ඇති කල්හිද; වාශබ්දස්‍ය, සූත්‍රොක්ත වාශබ්දය තමා; ව්‍යවසථි තත්වාත්, ව්‍යවසථාකරණලද බැවින්; ඔඝාදිෂු, ඔඝාශබ්දාදීන් විෂයෙහි; විකල්පඃ, (ඊප්ප්‍රත්‍යය) විකල්ප වේ. වදනාදිෂු වදන ශබ්දාදියෙහි; න වක්තව්‍යඃ, නොකිය යුතුයි. බිමෙබාඝි-බිමෙබාඝා, (මෙහි ඔඝාදිය බැවින්) ඊප්ප්‍රත්‍යය වූතන්හි "බිමෙබාඝි" යනුද විකල්පයෙන් නුවූතන්හි "බිමෙබාඝා" යනුද වේ. "වාරුකර්ණි-වාරුකර්ණී, සමදනති=සමදනතා" යන තන්හිද එසේයි. "පදම් වදනා, මෘගනයනා" යන තන්හි වදනශබ්දාදිය බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. 'බිමෙබාඝි-බිමෙබාඝා" යනු බිඹුපල වැනිතොල් ඇති සත්‍රියයි; "වාරුකර්ණි-වාරුකර්ණී" යනු මනොඥ වූ කණ්වලය ඇති සත්‍රියයි. "සමදනති-සමදනතා" යනු සමවූදත් ඇති සත්‍රියයි.

a "නඛමුඛයොශ්ච සංඥායාං නෙප්" ශූර්පණඛා, ගෞරමුඛා. "නාසිකාශබ්දාත් කෙවලාච්චනෙප්" නාසිකා. "කෘදිකාරාද කෙනාදීච් වා වකතව්‍යඃ" අඞ්ගුලි අඞ්ගුලිඃ, බ්ලි-බ්ලිඃ, ආජි-ආජිඃ, අකෙනරිති විශෙෂණාත්නාදෘතිඃ, හූතිඃ.

253. එචච මනවාදෙඃ. (එත් 1, 1; ච 1, 1; මනවාදෙඃ 5, 1;)

b මඤාදෙර්ගණාත් සත්‍රියාම්ප්‍රත්‍යයෝ භවති එකාරාදෙශශ්ච. චකාරාත්මනොලඤ්ඨරෑ වා. ආදිශබ්දාත්මඤ්ඨගති වෘෂාකපි පූතක්‍රතූ කුශින කුශිද ග්‍රාහ්‍යඃ මනෝඥියා=මනාඥි මනාච්. අත්‍ර විකල්පෙන පක්ෂෙ මනුඃ. අගෙනෝඥියා=අගනාඥි. (පූනාඃ ක්‍රතවෝ යෂාඤ්ඤති පූනක්‍රතූඃ) පූනක්‍රතෝඥියා=පූනක්‍රතාඥි, ඉත්‍යාදි.

"පද්මවදනා" යනු පියුමක් වැනි මුහුන ඇති ස්ත්‍රියයි. 'මෘග නයනා" යනු මෘගයකුගේ වැනි ඇස් ඇති ස්ත්‍රියයි.)

a සංඥායාම්, සංඥාවාචකතන්හි; නඛමුඛයොඃ ච, "නඛමුඛ" ශබ්දදෙක සම්බන්ධව ද; නර්ප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. ශූර්ණඛා, ("ශූර්ප ඉව නඛා යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි 'ශූර්ණඛා" යනු වේ. කුලුවැනි නිය ඇති එනම් රාවණභගිනියයි. ගෞරමුඛා ("ගෞරං මුඛං යස්‍යාඃ" සා යන වාක්‍යයෙහි) "ගෞරමුඛා" යනු වේ. ගෞර වණී මුඛ ඇති එනම් ස්ත්‍රියයි. කෙවලාත්. හුදකලා වූ; නාසිකාශබ්දාත්, නාසිකා ශබ්දයා කෙරෙන්; නර්ප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. "නාසිකා" යනු ඊට උදාහරණයි. අකෙනඃ, කනිප්‍රත්‍ය යානන්‍ය තොරකොට ඇත්තාවූ; කෘදිකාරාත්, කෘදන්ත ඉකාරය කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඊප්, ඊප්ප්‍රත්‍යය; වකතව්‍යඃ, කියයුතුයි. "අඞ්ගුලි-අඞ්ගුලිඃ" යන තන්හි කෘදන්ත ඉකාරය බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "අඞ්ගුලි" යනුද, විකල්පයෙන් "අඞ්ගුලිඃ" යනුද වේ. 'බ්ලි-බ්ලිඃ, ආජි-ආජිඃ" යන තන්හිද එසේයි. අකෙනඃ ඉති, කනිප්‍රත්‍යයානන්‍යා කෙරෙන් නොවේ යයි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කීමෙන්; කෘතිඃ හූතිඃ, "කෘතිඃ හූතිඃ" යනුවේ. (මෙහි කනිප්‍රත්‍යයානන්ත කෘදන්ත බැවින් ඊප් ප්‍රත්‍යය නොවේ.)

2,3. මඤාදෙඃ, මනුශබ්දාදිගණයා කෙරෙන් (සත්‍රිඅර්ථයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.) එත් ච, (ශබ්දාන්තයට) එකාරාදෙශ ද වේ.

b මඤාදෙර්ගණාත්, මඤාදිගණයා කෙරෙන්; සත්‍රියාම්, සත්‍රිඅර්ථයෙහි, ඊප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. එකාරාදෙශශ්ච,

254. පතන්‍යාදයඃ. (පතන්‍යාදයඃ, 1, 3;)

a පතන්‍යාදයඃ ශබ්දා නිපාත්‍යන්තෙ, පාණිග්‍රහණකර්තෘ පතිඃ, තස්‍ය සත්‍රී පත්නී; භර්තෘයොගෙ එව, අන්‍යත්‍ර ගවාං පතිඃ සත්‍රී. සමානඃ පතිර්‍යස්‍යාඃ සා සපත්නී, භර්තෘයොගෙ එව; අනන්‍යඤ්ඤනී, අන්‍යත්‍ර අනඤ්ඤනී; පතිවතනී සහර්තෘකා; අන්‍යා පත්‍යන්තී. ඝඞි අභිරවි අඩ්ප්‍රරති ස්‍රුවති. ප්‍රථමං සුශ්‍රොණඃ ස්‍රුවති සශ්‍යා. සා ස්‍රාව්, උදිව්, නාශබඳස්‍ය ණිජ් ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ණිජි පරෙ නුඞ්ඛිඩිඛ්‍යාව්‍යා" ආදි.

එකාරාදෙශද වේ. වකාරාත්, වශබ්දග්‍රහණයෙන්; මතොඃ, මනු ශබ්දයාගේ; ටෙඃ විසංඥයට; වා, විකල්පයෙන්; ඕ, ඕකාරාදෙශ වේ. ආදිශබ්දාත්, ආදිශබ්දයෙන්; මත්‍ර. මනු ශබ්දය; අග්නි, අග්නි ශබ්දඃ, වෘෂාකපි, වෘෂාකපිශබ්දය; පුතක්‍රතු, පුතක්‍රතු ශබ්දය; කුසිත, කුසිත ශබ්දය; කුසිදඃ කුසිද ශබ්දය යන මොහු; ග්‍රාහ්‍යාඃ ගත යුතුයි. මතොඃ, මනුහුගේ; භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; මනායි-මනාවි, "මනායි" යනුද "මනාවි" යනු ද වේ. අත්‍ර, මෙහි; විකල්පෙන, විකල්පයෙන්; පක්ෂෙ, පසෙක්හි; මත්‍රඃ, මනු නම් වේ. අග්නෙඃ, අග්නිගේ; භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; අග්නායි, "අග්නායි" නම් වේ. පූතාඃ පවිත්‍රවූ; ක්‍රතවඃ යාගයෝ; යස්‍ය ඉති, යමකුගේ නුයි; පුතක්‍රතුඃ, පුතක්‍රතු නම් වේ. (ශක්‍රස්‍යායි. පුත්‍රක්‍රතොඃ, ශක්‍රයාගේ; භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; පුතක්‍රතායි. පුතක්‍රතායි නම් වේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ.

254. පතන්‍යාදයඃ, "පතනී" ශබ්දාදීහු නිපාතනය කරණු ලැබෙත්.

a පතන්‍යාදයඃ ශබ්දඃ, පත්නී ආදි ශබ්දයෝ; නිපාත්‍යන්තෙ, නිපාතනය කරණු ලැබෙත්. පාණිග්‍රහණකර්තෘ, හස්තග්‍රහණය කරන්නේ; පතිඃ, පති නම් වේ. තස්‍ය, ඔහුගේ; සත්‍රී, සත්‍රීතොමෝ; පත්නී, පත්නී නම් වේ. භර්තෘයොගෙ එව, සවාම්යොග යෙහි ම මෙසේ වේ. අන්‍යත්‍ර, අන්තග්හි; (එසේ නොවේ'එනම්):- ගවාම්, ගෙරින්ගේ; පතිඃ, සවාම්වූ; සත්‍රී, ස්ත්‍රීතොමෝ. (යන තන්හි භර්තෘයොග රහිත බැවින් "පති" කියා වේ. "පත්නී" කියා නොවේ). සමානඃ, සමානවූ; පතිඃ, සවාම්තෙම; යස්‍යාඃ, යම් සත්‍රියකගේ ද; සා, ඕතොමෝ; සපතනී, "සපත්නී" නම් වේ.

a දරශබ්ද නිත්‍යං බහුවචනානතඃ පුංලිඞ්ගඃ, දරඃ, දරෞ, දරාඃ, දරං, දරෞ, දරයෝඃ, දරේඃ, දරභ්‍යඃ, දරභ්‍යඃ, දරස්‍යඃ, දරයෝඃ, දරාණාම්, දරේෂු.

භතීඃයොගෙ එව, සවාම්‍යොඃඅයෙනි ම මෙසේ වේ. අනතජීත්නී, (''අනතගීඃභීඃසත්‍යසත්‍යඃ'') යන වාක්‍යයෙහි ''අනතජීතනී'' යනු වේ. (ගැබිණියයි) අන්‍යත්‍ර, අන්තන්හි; අනතජීතී, ''අනතජීතී'' යනු වේ. පතිවත්නී, (''පතිරස්‍යා අස්‍තී'' යන වාක්‍යයෙහි) 'පතිවතනී'' යනු වේ. සනතීඃකා, සවාම්‍යා සහිත සත්‍රියයි. අන්‍යා, අන්‍යවූවා හෙවත් සවාම්‍රහිතවූවා; පතිමතී, ''පතිමනී'' නම් වේ. සඛී, ''සඛි'' ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිපාතනය කොට ''සඛී'' යනු වේ. (යෙහෙලියයි); අශිෂ්‍යී, ''නවිද්‍යතෙ ශිශුයස්‍යඃ සා'' යන වාක්‍යයෙහි) ''ශිශු'' ශබ්දයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිපාතනය කොට ''අශිෂ්‍යී'' යනු වේ. (දරුවන් නැති සත්‍රියයි). අඞ්ජරතී, ('අඞ්ඃ ජරත් යස්‍යඃ සා'' යන වාක්‍යයෙහි) ''අඞ්ජරත්'' ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිපාතනය කොට ''අඞ්ජරතී'' යනු වේ. (අඩක් ජරාව ඇති සත්‍රියයි). යුවති ''යුවතී'' ශබ්දයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිපාතනය කොට ''යුවතී'' යනු වේ. (තරුණියයි). ප්‍රථමං, පළමුකොට; සූයස්‍යීඃ, සූයස්‍යීතෙම; යඃස්‍යාං, යම්දිශාවෙක්හි; අඤ්චති, ගමන්කෙරේද; සා, ඕතොමෝ; ප්‍රාචී, ''ප්‍රාචී'' නම් වේ. පෙරදිගයි. උදීචී, ''උදචති සූඥෙස්‍යාඃඅස්‍යාං සා'' යන වාක්‍යයෙහි ''උදඤ්චි'' ශබ්දයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නිපාතනය කොට ''උදීචී'' යනු වේ. (උතුරුදිගයි). නඃශබ්දඃඅස්‍ය, නඃශබ්දය සම්බන්ධව; ණීප්‍රත්‍යයඃ භවති, ණීප්‍රත්‍යය වේ. ණීඊ පරෙ, ණීප්‍රත්‍යය පර කල්හි; නුඃ, නඃශබ්දඃඅව; වෘඞ්ඃ, වෘඞ්ඃඅ; වාච්‍යා, කියයුතුයි. ''නාරී'' යනු ඊට උදාහරණයි (මෙහි ''පත්නී, සපත්නී'' යන දෙතන්හි ''පති'' ශබ්දයා කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය හා නුට් ආගම ද විසංඥලොපය ද නිපාතනයෙන් සිඛයි. ''අනතජීත්නී'' යන තන්හි අනතජීත් ශබ්දයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය හා නුට් ආගමයි. ''පතිවත්නී'' යන තන්හි ''පති' ශබ්දයා කෙරෙන් වත් ප්‍රත්‍යය නුට්ආගම ඊප්ප්‍රත්‍යය යන තුණම නිපාතනයෙන් සිඛයි. මෙකී නිපාතනයෙන් සිඛවූ තවත් බොහෝ නාම දක්නා ලැබෙත්. එනම් ''භාජී, ගොණී, නාගී, සඵලී, කුණ්ඩී, කාලී, කුශී, කාමුකී, ඝටී, කවරී, නීලී'' යනාදියයි.

a දරශබ්දඃ, දරශබ්දයතෙම; නිත්‍යං, සතතයෙන්; බහුවචනානතඃ, බහුවචනානතයි; පුංලිඞ්ගඃ, පුංලිඟු වේ. ''දරඃ – දරෞ'' යනු පිළිවෙළින් ප්‍රථමාදි බහුවචනයයි. (මේ ''දර'' ශබ්දය අර්ධ

255. වෛර්ගුණාත්. [ඕ 1, 1; ඕඃ 5; 1, ගුණාත් 5; 1;]

a. උකාරාන්තාද්ගුණවාචිනෝ වා සත්‍රියාමිප් ප්‍රත්‍යයෝ භවති. පට්වී-පටුඃ, මෘදී-මෘද්වීඃ, තනූී-තනුඃ, "ඛරුසංයෝගොපධාත්" ඛරුඃ, පාණ්ඩුඃ.

වශයෙන් සත්‍රී වාචක වූවත් ශබ්දරූප වශයෙන් පුංලිඞ්ග අකාරාන්ත ශබ්දයක් මෙන් ව්‍යවහාර වේ. හෙද බහුත්වයෙහි පමණක් වේ.

255. ගුණාත්, ගුණවාචකවූ; ඕඃ, උකාරාන්තයාකෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.

a ගුණවාචිනඃ, ගුණවාචිවූ; උකාරාන්තාත්, උකාරාන්තයා කෙරෙන්; සත්‍රියාම්, සත්‍රිඅර්ථයෙහි; වා, විකල්පයෙන්; ඊප් ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ. පට්වී-පටුඃ, පටු ශබ්දයාකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වූතන්හි "පට්වී" යනු ද, විකල්පයෙන් නුවතන්හි "පටු" යනු ද වේ. "මෘදී මෘද්වඃ, තනූී-තනුඃ" යන තන්හි "මෘදු, තනු" ශබ්දඤ්ඤයෙන් විකල්පයෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යයයි ඛරුසංයොගොපධාත්, ඛරු ශබ්දයාකෙරෙන් හා සංයොගයක් උපධාසංඥ නොට ඇත්තහු කෙරෙන්; න, ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ. "ඛරුඃ පාණ්ඩුඃ" යනු ඊට උදාහරණයි. (මෙහි "පාණ්ඩු" ශබ්දයාගේ උපධාසංඥය සංයොග සහිත බැවින් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේ.) මේහි කී ගුණවාචක ශබ්දයන්ගේ ලක්ෂණ දක්වන්නාවූ වෛයාකරණයෝ:-

"සතෙව නිවිශතෙපෙති පෘථග්ජාතිෂු දෘශ්‍යතෙ,
ආධෙයශ්‍රයා ක්‍රියාජශ්‍රව සොසත්ත්වප්‍රකෘතිර්ගුණඃ"

යනු කීහු. යමක් ද්‍රව්‍යාශ්‍රවයට පැමිණ නැවත ඉන් පහවේ ද එසේම අන්‍යද්‍රව්‍යයන්හි දකිනුත් ලැබේ ද, ඒ ගුණ නම් වේ. මේසේ ගත්කල මෙකී ද්‍රව්‍යාශ්‍රයාපගමවයෙන් හා පෘථග්ද්‍රව්‍යයන්හි දැක්මෙන් ගමන පවනාදිකමීදගුණභාවයට පැමිණිය හැකිවෙත්. එබැවින් තනූනිවාරණය පිණිස යමක් උත්පාද්‍ය හෝ අක්‍රියාජන්‍ය (ඇතැම් දෙයක් අනිත්‍ය කෝ ඇතැම් දෙයක් නිත්‍ය) වේ නම් එපමණක් ගුණයයි කියනලදී. එනම්, පඤ්චකාදී ද්‍රව්‍යාශ්‍රිත රූපාදිය උත්පාද්‍යභවයෙන් අනිත්‍යගුණයි. ආකාශාදිය පිළිබඳ මහත්ත්වාදිය ක්‍රියාජන්‍ය නොවන බැවින් නිත්‍යගුණයි. ගම්‍ය

256. උත ඌඃ. (උතඃ 5, 1; ඌඃ 1, 1;)

a උකාරාන්තාන්නාම ඌප්‍රත්‍යයෝ භවති, පඬ්ගුඃ-පඬ්ගුඃ, වාමෝරුඃ වාමෝරුඃ, වාශබ්දද්‍රජ්ජ්වාදෞ නාන්‍යවති, රජ්ජුඃ, ධෙනුඃ.

පවනාදිකමීය වනාහි ද්‍රව්‍යාශ්‍රයත්වාදියෙන් යුක්තවුවත් සියලු හන්හි ම අනිත්‍යත්වයෙන් ම පවත්නා බැවින් ගුණවාචකත්වයට නො පැමිණේ. තවද අවයවිද්‍රව්‍යය අවයවයෙහි ඇතුළත්වන නිසාත් අවයවවිනාශයෙන් ඒ අවයවිද්‍රව්‍යය ඉන් පහව යන නිසාත් ඒ සවභාවය නොයෙක් ද්‍රව්‍යයන්හි දෘශ්‍යමාන නිසාත් ඒ ද්‍රව්‍යයන් ඇතැම් දෙයක් අනිත්‍යත්වයෙන් හා ඇතැම් දෙයක් නිත්‍යත්වයෙන් ද පවත්නා නිසාත් ද්‍රව්‍යය ද ගුණත්වයට පැමිණෙන බැවින් තන්නිවාරණය පිණිස යථොක්ත ලක්ෂණවලින් යුක්තව ද්‍රව්‍ය හි ඇතුවූයේ නම් ගුණයයි කියනලදී.

257. උතඃ, උකාරාන්තයාකෙරෙන්; ඌඃ, (විකල්පයෙන්) ඌ ප්‍රත්‍යය වේ.

a උකාරාන්තාත්, උකාරාන්තයාකෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඌප්‍රත්‍යයඃ භවති, ඌප්‍රත්‍යය වේ. පඬ්ගුඃ-පඬ්ගුඃ, ඌප්‍රත්‍යය වීමෙන් "පඬ්ගුඃ" යනුද විකල්පයෙන් ඒ නොව "පඬ්ගුඃ" යනුද වේ; "වාමෝරුඃ-වාමෝරුඃ" යන තන්හිද එසේයි. වා ශබ්දයත්, වාශබ්දයෙන්; රජ්ජ්වාදෞ, "රජ්ජු" ශබ්දාදියෙහි; නභවති, නොවේ. "රජ්ජුඃ, ධෙනුඃ" යනු ඊට උදාහරණයි.

මේ සූත්‍රය මෙහි අවිස්තාරත්වයෙන් නිර්දිෂ්ටයි. මෙය සවිස්තාරත්වයෙන් දක්වන්නාවූ මුඞ්ඛබොධාචාර්‍යයෝ "උකොයුඞ්රජ්ජ්වාදෙර්නුප්‍රාණිජාතෙරුප්"යි සූත්‍රය රචනාකොට යකාරය උඞ් (උපධා) සංඥකොට ඇති ශබ්ද ද රජ්ජුශබ්දාදිය ද තොරකොට ඇත්තාවූ මනුෂ්‍යජාතිවාචක ශබ්දයාකෙරෙන් හා අප්‍රාණී ජාතිවාචක ශබ්දයා කෙරෙන් සත්‍රීඅර්‍ථයෙහි ඌප්‍රත්‍යය වේ යයි කීහු. එහි මනුෂ්‍යජාතිවාචකයා කෙරෙන් ඌප්‍රත්‍යයට "කුරුඃ" යනු ද, අප්‍රාණීජාතිවාචකයාකෙරෙන් ඌප්‍රත්‍යයට "කර්කීඞ්ගුඃ" යනු ද උදාහරණ කරණලදී. 'අඩයඞ්ගුඃ" යන තන්හියකාරය උඞ් (උපධා) සංඥ බැවින් නොවේයයි ද "රජ්ජුඃ, හනුඃ' යනාදියෙහි "රජ්ජු" ශබ්දාදිය බැවින් නොවේයයි ද කියනලදී. පසුව "වාම්

257. යූනස්තිෘ. (යූනඃ 5, 1; තිඃ 1, 2,)

a යුවන්ශබ්දාත් සත්‍රියාං තිප්‍රත්‍යයෝ භවති; සුවතිඃ, එභ්‍යෝ නාම්භ්‍යාත් සෘදශඃ, ආබන්තාන්න ''ආපඃ'' (ප්‍ර. සූ.) ඉති, ඊබන්තාත් ''හශෂපඃ ශෙලෝපඃ'' (ප්‍ර. සූ.) ඉති ශිලෝපඃ.

ඉති සත්‍රීප්‍රත්‍යයප්‍රක්‍රියා.

ලක්ෂණශඵඝසහිතසංඥිතොපමානාදූරොඃ'' යන සූත්‍රයෙන් 'වාම ලක්ෂණ ශඵ සහ සහිත සංඥිත' ශබ්දයන් කෙරෙන් හා උපමාන වාචකශබ්දයන් කෙරෙන් ද පර ''උඞරු'' ශබ්දයාකෙරෙන් උඞප් ප්‍රත්‍යය වේයයි කියා ''වාමොරූඃ, රමෙහොරූඃ''යි උදාහරණ කරණ ලදී. නැවත ''තන්වාදෙර්ඞ්'' යන සූත්‍රයෙන් ''තනු'' ශබ්දයෙහි විකල්පයෙන් වේයයි කියා ''තනූඃ-තනුඃ'' යනාදිය උදාහරණ කරණලදී. එහි ටීකාවෙහි තනුශබ්දයෙහි ''තනු, වඤ්චු, රෑරු, ඝීරු, කඬු, පඬු, ප්‍රීඬු, ගණ්ඩු, කුහු, සරයු'' යන මොහු ඇතුළත් කරණ ලද්දාහ. සිඩාන්තකෞමුදියෙහි ''පඬොශව' යන සූත්‍රයෙන් ''පඬු'' ශබ්දයා කෙරෙන් ද අවිකල්පයෙන් උඞප්ප්‍රත්‍යය වන බැවි කිහු; මුග්ධබොධටීකාවෙහි එහි ද විකල්පයෙන් වන බැවි කිහු.

257. යූනඃ, යුවන්ශබ්දයාකෙරෙන්; තිඃ, තිප්‍රත්‍යය වේ.

a යුවන්ශබ්දාත්, යුවන්ශබ්දයාකෙරෙන්; සත්‍රියාම්, සත්‍රිඅර්‍ථයෙහි; තිප්‍රත්‍යයඃ භවති, තිප්‍රත්‍යය වේ; 'යුවතිඃ'' යනු ර්‍ථව උදාහරණයි. එභ්‍යඃ, මේ (සත්‍රීප්‍රත්‍යයානන්තවූ) ශබ්දයන් කෙරෙන්; නාම්භ්‍යාත්, නාම බැඳින්; සෘදශඃ, සිආද්‍ය විභක්ති වෙත්. ආබන්තාත්, ආප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන්; ' ආපඃ'' ඉති, ''ආපඃ'' යන සූත්‍රයෙන් ද, ඊබන්තාත්, ඊප්ප්‍රත්‍යයාන්තයා කෙරෙන්; හශෂපඃ ශෙලෝපඃ ඉති, ''හශෂපඃ ශෙලෝපඃ'' යන සූත්‍රයෙන් ද; ශිලෝපඃ, ශිඹිහකතිලෝපය වේ. සත්‍රීප්‍රත්‍යය ප්‍රක්‍රියා, සත්‍රීප්‍රත්‍යයප්‍රක්‍රියාඃ; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

සත්‍රීප්‍රත්‍යයප්‍රක්‍රියාවිව්‍යාඛ්‍යාව.

විභක්ත්‍යර්ථප්‍රක්‍රියාර්ථව්‍යඛ්‍යාව.

a අථ විභක්ත්‍යර්ථා නිරූපණෙ, ක්‍රියාසිද්ධ්‍යුපකාරකං කාරකම්, තච්ච ෂඩ්විධම්.

b "කර්තා කර්ම ච කරණං සම්ප්‍රදානං තථෛව ච,
අපාදානාධිකරණ මිත්‍යාහුඃ කාරකාණි ෂට්.

c එකතානුක්තතයා මෙධා කාරකාණි භවන්ති ෂට්,
එකෙන තු ප්‍රථමෛව ස්‍යාදනුක්තෙන තු යථාක්‍රමම්,

d තානි විභක්තිර්ත්‍යහිධියතෙන.

විභක්තිරූපනිරූපණයෙන් අනතුරුව ඒ ඒ ප්‍රත්‍යයභෙදයෙන් නිපන් සත්‍රිලිඞ්ගවිශෙෂ දක්වා ඉක්බිති ඒ ඒ විභක්තීන්ගේ අර්ථ භෙද දක්වන්නාහු ' අථ විභක්ත්‍යර්ථාඃ" යනාදිය කිහු.

a අථ, සත්‍රිප්‍රත්‍යයට අනතුරුව; විභක්ත්‍යර්ථාඃ, (කර්තෘකර්මාදිය පවසන) ප්‍රථමාදි විභක්තීන්ගේ අර්ථසමූහය; නිරූප්‍යතෙ, ප්‍රකාශ කරණු ලැබේ. ක්‍රියාසිද්ධ පකාරකම්, ක්‍රියාසිද්ධියට උපකාරවන්නේ; කාරකම්, කාරක නම් වේ තත් ව, භෙද; ෂඩ්විධම්, සවැදෑරුම්වේ. (එනම්):—

b කර්තා, (ධාත්වර්ථය සිද්ධකරන්නාවූ) කර්තෘ ද; කර්ම ව, (ධාත්වර්ථය ව්‍යාප්තවන්නාවූ) කර්මය ද; කරණම්, (ධාත්වර්ථයට ඉවහල්වූ) කරණය ද; සම්ප්‍රදානම්, (ධාත්වර්ථය පිළිගැණීමට සුදුසුවූ) සම්ප්‍රදානය ද; අපාදානාධි කරණම් ඉති, (ධාත්වර්ථය පැවැත්මට ඉමවූ) අපාදානය හා (ධාත්වර්ථයට පිහිටවූ) අධිකරණය ද යන: ෂට්, මේ සය; කාරකාණි ආහුඃ, කාරකයයි කියත්.

c කාරකාණි ෂට්, මෙකී කාරක සය, උක්තානුක්තතයා, උක්තභාවයෙන් හා අනුක්තභාවයෙන්; භවන්ති, දෙපරිදි වෙත්. උක්තෙ තු, උක්තවූ තන්හි වනාහි; ප්‍රථමා එව ස්‍යාත්, ප්‍රථමාවිභක්තිය ම වන්නේය. අනුක්තෙ තු, අනුක්තකල්හි; යථාක්‍රමම්, පිළිවෙළින් (තෘතීයාදිහු) වෙත්. (මේ උක්තානුක්තභෙදය වක්‍ෂ්‍යමාණවූ "අන්‍යොක්තෙ ප්‍රථමා" යන සූත්‍රවිවරණයෙහි පවසන්නෙමු).

d තානි, ඒ කාරකයෝ; විභක්තීඃ ඉති, විභක්තියයි; අභිධියතෙතර, ප්‍රකාශකරණු ලැබෙත්.

258 ලිඞ්ගාත්ථේ ප්‍රථමා. (ලිඞ්ගාත්ථේ 7, 1; ප්‍රථමා 1, 1;)

a ධාතුප්‍රත්‍යයාතිරික්තනාමස්ථවචනබෝධකරූපං ලිඞ්ගං, තස්යෙව වාත්ථේ සනමාත්‍රේ ප්‍රථමා විභක්තිර්භවති. සකලකාරක භෙදශූන්‍යං වස්තු සත්තා. "ලිඞ්ගාත්ථේ ප්‍රථමා" එතස්‍ය සූත්‍ර ස්‍යෝදාහරණාත්, උවෙවඃ නීවෙවිත්‍යාදීනි, ල්ඞ්ඛාද යොපි ප්‍රථමාර්ථා ඉති සොචිත්; ආදිශබ්දාල්ලිඞ්ගවචනපරි මාණමාත්‍රේපි ප්‍රථමා-ඣාඃඣණඃ, ග්‍රීඃ, ඤුනම්; වචනෙ-එකඃ, බෞ, බහවඃ; පරිමාණෙ-ද්‍රොණඃ, ඛාරි, ආඪකම්.

මෙහි විභක්ත්‍යර්ථනිරූපණය කිරීමට පටන්ගෙණ විභක්ත්‍යර්ථ නම් (ප්‍රධාන වශයෙන්) කාරකාර්ථයයි දක්වන්නාහු පළමුකොට "කාරක" යන්නෙහි තත්‍ත්වාර්ථය දක්වමින් ක්‍රියා සිද්ධියට උප කාරය යන අර්ථයෙන් කාරකයයි ද ඒ කාරක කර්ත්‍රාදි වශයෙන් සයක්යයි ද, තත්කාරකාර්ථ උකතවූ කල්හි (ප්‍රත්‍යයාදියකින් කථිත කල්හි) ප්‍රථමාවිභක්තිය සෙවනය කෙරෙත් යයි ද උක්ත නු වූ කල්හි කර්ත්‍රර්ථයෙහි තෘතීයා විභක්තිය ද, කර්මාර්ථයෙහි ද්විතීයාව ද යනාදීන් ඒ ඒ විභක්ති සෙවනය කෙරෙත්යයි ද කිහු. මෙහි ක්‍රියා සිද්ධියට උපකාරාර්ථයෙන් කාරකයයි කිමෙන් සම්බන්ධය කාරකත්වයට අන්තර්ගත නොවේ. කුමක් හෙයින්දයත්? සම්බන්ධ යාගේ ක්‍රියාසිද්ධ්‍යුපකාරශක්තියක් නැති හෙයිනි, සියලු ක්‍රියාවෝම කර්තෘකර්මාදිකාරකයක් අපෙක්ෂාකොට පවතින්. සම්බන්ධය වනාහි එබදු අපෙක්ෂාවක් නොකෙරේ. "කාරුකෙණ කටඃ ක්‍රියතෙ" යන මෙහි "ක්‍රියතෙ" යන ක්‍රියාව "කාරුකෙණ" යන කර්ත්‍රර්ථයාගේ ද "කටඃ" යන කර්මාර්ථයාගේ ද උපකාරයෙන් තදපෙක්ෂකව සිද්ධ වූයේ වේ. අන්‍ය වූ කරණාදිකාරකයන්ගේ අපෙක්ෂාවෙන් ක්‍රියා වන්ගේ සිද්ධිය ද මෙසේ යි. "ස රාඥඃ පුරුෂෝ භවති" යන මෙහි "භවති" යන ක්‍රියාවගේ සිද්ධියට "පුරුෂඃ" යන කර්තෘපදය උපකාර වේ. "රාඥඃ" යන සම්බන්ධයෙන් වනාහි "පුරුෂඃ" යන්නෙහි වෙන සක් මුත් ඉන් ක්‍රියාසිද්ධියට උපකාරයක් නොවේ. මෙහි සම්බන්ධය කාරකයෙන් තොරවූවත් විභක්ත්‍යර්ථනිරූපණයෙහි ලා සම්බන්ධ ර්ථවිභාගය ද නිරූපණය කරණු ලැබේ, මෙහි පළමුකොට ප්‍රථමාර්ථ නිරූපණය කරන්නාහු "ලිඞ්ගාත්ථේ ප්‍රථමා" යනාදිය කිහු.

258. ලිඞ්ගාත්ථේ, ලිඞ්ගාර්ථයෙහි; ප්‍රථමා, ප්‍රථමාවිභක්තිය වේ.

a. ධාතුප්‍රත්‍යයාතිරික්තම්, ධාතුවෙන් හා ප්‍රත්‍යයෙන් තොරවූ; නොකොත් ධාතුප්‍රත්‍යය දෙකට වැඩිවූ; අර්ථවත්, අර්ථයෙන්

a * "අෂ්ටමුෂ්ටි භවෙත් කිඤ්චි කිඤ්චිදූනෝ ව පුෂ්කලම්,
පුෂ්කලානි ච චත්වාරි ආඪකං පරිකීර්තිතම්.
චතුර්භිරාඪකෛර්ද්‍රෝණඃ ඛාරි ෂොඩශභිඃ ස්මෘතඃ"

b තත් සත් බ්‍රහම.

යුක්තවූ; ශබ්දරූපම්, ශබ්දසවරූපය; ලිඞ්ගම්, ලිඞ්ග නම් වේ. තස්‍ය එව, ඒ ලිඞ්ගයාගේ ම; අර්‍ථෝ, අභිධෙයාර්‍ථයවූ; සන්මාත්‍රෙ, විද්‍යමාන (සවභාව) මාත්‍රය වාව්‍යකල්හි; ප්‍රථමාවිභක්තිඃ භවති, ප්‍රථමා විභක්තිය වේ. සකලකාරකභෙදශූන්‍යම්, සියලු කාරක විශෙෂයන්ගෙන් ශූන්‍ය වූ; වසතු, වසතුව; සත්තා, සත්තා (විද්‍යමාන සවභාව) නම් වේ. ලිඞ්ගාර්‍ථෝ ප්‍රථමා, "ලිඞ්ගාර්‍ථෝ ප්‍රථමා" යන; එතස්‍ය සූත්‍රස්‍ය, මේ සූත්‍රයට; ඉමානි උදාහරණානි, මේ උදාහරණ වෙත්. (එනම්):-උච්චෛඃ නීචෛඃ ඉත්‍යාදීනි, "උච්චෛඃ නීචෛඃ" යනාදීහුයි. ලිඞ්ගාදයඃ අපි, ලිඞ්ගාදිහුද; ප්‍රථමර්‍ථාඃ ඉති, ප්‍රථමාව අර්‍ථකොට ඇත්තාහුයයි; කෙවිත්, සමඟරු (පාණිනීන්‍යාදීහු) කියත්. ආදි ශබ්දයන්, "ලිඞ්ගාදයඃ" යන්නෙහි ආදිශබ්දයෙන්; ලිඞ්ගවචනපරිමාණමාත්‍රෙ අපි, ලිඞ්ගමාත්‍ර වචනමාත්‍ර පරිමාණමාත්‍ර යන මෙහිද; ප්‍රථමා, ප්‍රථමා විභක්තිය වේ. "කෘෂ්ණඃ ශ්‍රීඃ ෂුතම්" යනු ලිඞ්ගමාත්‍ර ප්‍රථමාවට උදාහරණයි. වචනෙ, වචන මාත්‍රයෙහි ප්‍රථමාවට උදාහරණ නම්; එකඃ වෛ බහවඃ, 'එකඃ වෛ බහවඃ" යනු වේ. පරිමාණෙ, පරිමාණමාත්‍රයෙහි ප්‍රථමාවට උදාහරණ නම්; ද්‍රොණඃ ඛාරි ආඪකම්, "ද්‍රොණඃ ඛාරි ආඪකම්" යනු වේ

a අෂ්ටමුෂ්ටි, අටමිටක්, කිඤ්චිත් භවෙත්, කිඤ්චිත් නම් වන්නේය; පුෂ්කලානි චත්වාරි ච, පුෂ්කල සතරක්; ආඪකං පරිකීර්තිතම්, ආඪකයයි ප්‍රකාශ කරණලදී. චතුර්භිඃ ආඪකෛඃ, ආඪක සතර කින්; ද්‍රොණඃ, ද්‍රොණයක් වේ. තෛඃ ෂොඩශභිඃ ච, ඒ ද්‍රොණ සොළසකින්; ඛාරි, ඛාරියක් වේ. (මෙහි කී 'අෂ්ටමුෂ්ටි" යනාදි යද පරිමාණවාචකලිඞ්ගාර්‍ථ ප්‍රථමාවට උදාහරණයි).

b තත්, ප්‍රසිඩවූ; නොහොත් ඥානදෘෂ්ටිගොවරවූ; සත්, විද්‍යමානවූ; නොහොත් අවිනාශි වූ හෝ ප්‍රධාන වූ; බ්‍රහම, පරබ්‍රහම තෙමේයි. (මේ "තත් සත් බ්‍රහම" යන පදත්‍රයද නපුංසකලිඞ්ගාර්‍ථ ප්‍රථමාවට උදාහරණයි). ‡

---

* මෙය බොහෝ පොත්වල දක්නා නොලැබේ.

† ඇතැම් ටීකාවන්හි "සත්, බ්‍රහම" යන දෙනන්හි ලිඞ්ගාර්‍ථ ප්‍රථමාවයයි ද "තත්" යනු ඊට විශෙෂණයයි ද, සමහර තන්හි "බ්‍රහම" යනු ලිඞ්ගාර්‍ථ ප්‍රථමා යයිද "තත්, සත්" යන දෙක ඊට විශෙෂණයයිද කියත්.

මෙහි කී "ලිඞ්ගාදෝ ප්‍රථමා" යන සූත්‍රයෙහි "ලිඞ්ගාදෝ" යන්න ඇතැම් වෛයාකරණයෝ "ලිඞ්ගස්‍ය අදීඃ=ලිඞ්ගාදීඃ" කියා ද, සමහරු "ලිඞ්ගඤ්ච අදීශ්ච තයෝඃ සමාහාරඃ=ලිඞ්ගාදීං" කියා ද වාක්‍යයොජනාව කෙරෙත්. එහි ප්‍රථමවාක්‍යයෙන් ලිඞ්ග යාගේ අදීයෙහි කියාද, අතිකෙන් ලිඞ්ගමාත්‍රයෙහි හා අදීමාත්‍ර යෙහි කියාද අදී ගතයුතු වෙත්. "ලිඞ්ග" යන්නෙහි නිර්වචන දක් වන්නාහු "ලිඞ්ග්‍යතෙනෙති විග්‍රහ්‍යතෙනෙති ඥ්‍යතෙනෙති පුංස්ත්‍රීනපුංසක තයා ශබ්දා අනෙනෙති ලිඞ්ගම්" යනු කීහු. මෙයින් ශබ්දයෝ පුංස්ත්‍රීනපුංසකසවභාවයෙන් ලකුණු කරණු ලැබෙන්නුයි දන්නා ලැබෙන්නුයි ලිඞ්ග නම් යනු එහි අදීයි. කෙවල ධාතුවට හා ප්‍රත්‍යයට අධිකාව ඒ දෙදෙනාගේ සඞ්ගතියෙන් පුංස්ත්‍රීනපුංසක සවභාවයෙන් සිඛවූ ශබ්ද ලිඞ්ගයෝයි. එහි කම්‍යාදි අදීාන්තර විරහිත සවාදීමාත්‍රය ලිඞ්ගාදීයි. "නාපදං ශාස්ත්‍ර ප්‍රයුජ්‍යත" යන න්‍යායයෙන් පදනුවූවක් ශාස්ත්‍රයෙහි නොයොදන්නේ යයි කී බැවින් ඒ ලිඞ්ගය පදබවට පමුණුවා ශාස්ත්‍රයෙහි යොදා තදදීමාත්‍රය ප්‍රකාශකිරීම පිණිස ව්‍යවහෘතවූ ප්‍රථමාව ලිඞ්ගාදී යෙහි ප්‍රථමාවයි. සිඛානතකෞමුදියෙහි "ප්‍රාතිපදිකාදීලිඞ්ගපරි මාණවචනමාත්‍රෙ ප්‍රථමා"ඔි සූත්‍රය හදුරා ප්‍රාතිපදිකාදීමාත්‍රය ලිඞ්ගමාත්‍රය පරිමාණමාත්‍රය වචනමාත්‍රය යන මෙහි ප්‍රථමාව වේ යයි ප්‍රකාශිතයි. මෙහි ප්‍රාතිපදිකාදීග්‍රහණය "සවර් පුනර් උවෙචඃ නීවෙඃ" යනාදි අලිඞ්ගයන් කෙරෙන් ද ප්‍රථමාවිභක්තිය වීම පිණිසයි.

යම්කලෙක්හි මෙකී ලිඞ්ගය කතීෘකම්මාදි අර්ථවිශෙෂයකින් යුක්තවුවොත් එකල්හි තල්ලිඞ්ගාදීතිරොහාවයෙන් විද්‍යමාන සවභාවය වෙනස් වේ. මෙකී ප්‍රථමාවෙන් එබදු වෙනසක් නොවන බැවින් මීට අවිශිෂ්ට පදාර්ථයයි ද ඇතැම් වෛයාකරණයෝ කියත්. මෙසේ අවිශිෂ්ට පදාර්ථසඞ්ඛ්‍යාත ලිඞ්ගාදීාදියෙහි ද වක්ෂ්‍ය මාණවූ "ආමන්ත්‍රණෙ ච" යන සූත්‍රයෙන් ආමන්ත්‍රණාදීයෙහි ද "අන්‍යෙභ්‍යොතෙත ප්‍රථමා" යන සූත්‍රයෙන් උක්තාදීයෙහි ද ප්‍රථමා විභක්තිය වේ.*

* ඇතැම්හු මේ ප්‍රථමාවිභක්තිය ලිඞ්ගාදීයෙහි පමණක් වේයයි ද, ඇතැම්හු ලිඞ්ගාදී උකතාදී යන දෙක්හිම වේයයි ද කියත්.

ශ්‍රීවොපදෙවාචාර්‍යයන් විසින් මේ ප්‍රථමාවිභක්තිය සඳහා "ල්‍යන්ත සම්බුබ්‍යුකතාසෙ ප්‍රථ" ඔි සූත්‍රය හදුරා ලිඞ්ගාදී සම්බොධනාදී උකතාවි යන

a * රවිරිව රාජතෙ රාජ රොෂානකුමාරි රොරුයතෙ,
බොභුජ්‍යතෙ භුවං භූපාලඃ ප්‍රාහාෂානාං රාමලක්ෂ්මණෞ.

---

a. රාජ, රජතෙම; රවිඃ ඉව, හිරු මෙන්; රාජතෙ, බබලයි, කුමාරී, කුමාරිතොමෝ; රොෂාත්, ක්‍රොධයෙන්; රොරුයතෙ, අතිශයින් හඬයි. භූපාලඃ, රජතෙම; භුවම්, පෘථුවිය; බොභුජ්‍යතෙ, අතිශයින් පාලනය කෙරේ. රාමලක්ෂ්මණෞ, රාම ලක්ෂ්මණ

අර්ථයෙහි ප්‍රථමාවිභක්තිය වේයයි කියන ලදි. සමහරු මේ ලිඞ්ගාර්ථ උක්තා ඒවය එකක්කොට සලකාත්යයි සිතාම තථෛකාෂවහි "නහි ක්‍රියාරහිතං වාක්‍යමස්තීති න්‍යායාත් සර්ෂත්‍රෙව ක්‍රියාඛ්‍යාහාරෙණ උක්තාර්ථවාත් ප්‍රථමා ප්‍රාප්නොෂි කර්ෂ්‍යාදිග්‍රහණමිති" යන්නෙන් ක්‍රියා රහිත වාක්‍යයක් නොමැත් තේය යන න්‍යායයෙන් සෑම තන්හිම ක්‍රියාඛ්‍යාහාරයෙන් උක්ත සවභාව යෙන් ප්‍රථමාර්ථයේ පැමිණීම ඇති කල්හි ග්‍රහණය (ලිඞ්ගාර්ථයෙහි ප්‍රථමාව වේයයි ගැණීම) කුමකටදැයි චොදනාකොට තත්පරිහාරවශයෙන් "යත්‍ර අසමාපකක්‍රියාපදං කර්ත්‍රාදි පදයුක්තං තත්‍රෙව ක්‍රියාඛ්‍යාහාරඃ, යත්‍ර තු කෙවලා රූඪශබ්දඃ ප්‍රයුජ්‍යතෙ තත්‍ර තන්‍යාය්‍යාවසරෝ නාස්තීති" යනු කියන ලදී. යම් තැනක වාක්‍ය සමාප්තිය නොකරන්නා වූ ක්‍රියාපදයක් කර්ත්‍රාදිපදයක් හා යුක්ත වේ නම් එහිම (අවශ්‍යයෙන්) ක්‍රියාඛ්‍යාහාරය වේ. යම් තැනක කෙවල රූඪශබ්දයක් යොදනු ලැබේ නම් එහි ඒ න්‍යාය ආවශ්‍යක නොවේ යනු එහි අර්ථයි. මෙයින් ප්‍රකාශිතවූයේ ක්‍රියානපෙක්ෂක කෙවල රූඪශබ්දයන්හි ලිඞ්ගාර්ථප්‍රථමාව ද ක්‍රියාපෙක්ෂකතන්හි උක්තාර්ථප්‍රථමාවද වන බවයි.

ලඝුභාෂ්‍යව්‍යාඛ්‍යාවෙහිද "ලිඞ්ගාර්ථෙ ප්‍රථමා" යන සූත්‍රවිවරණයෙහි "ඝවර්—අත්‍රෙතවාසි, චිනිඃ, කුලම්" යනාදීන් උදාහරණ කොට "නනු චිනි රිත්‍යාදාවස්තීත්‍යඛ්‍යාහාර්‍ය්‍ය තෙ නාන්‍යෙෂාක්තෙ ඉති සිඞ්ඝා ප්‍රථමා කිමත්‍රෙත" යනුවෙන් "චිනිඃ" යනාදියෙහි "අසති" යනු අඛ්‍යාහාර කොට එයින් "අන්‍යෙෂාක්තෙ" යනුවෙන් ප්‍රථමාව සිඞ්ඝා නොවේ ද? මේ "ලිඞ්ගාර්ථෙ ප්‍රථමා" යන සූත්‍රයෙන් කිම්දැයි චොදනාකොට ඊට පරිහාරවශයෙන් "අඛ්‍යාහාරෙණ ගෞරවාත්වෙයර්ථ්‍යාවව" යනු කීහ. අඛ්‍යාහාරවශයන් වාක්‍යය මහත් වන බැවින් ව්‍යර්ථ බැවිනුත් මෙසේ "ලිඞ්ගාර්ථෙ ප්‍රථමා" යන සූත්‍රය උව මනාවේ යනු එහි අර්ථයි. සිඞ්ධාන්තචන්ද්‍රිකා ආඛ්‍යාතාඛ්‍යාදි ව්‍යාකරණයන්හිද ලිඞ්ගාර්ථ ආමන්ත්‍රණාර්ථ උක්තාර්ථ යන තුනෙහිම වෙන්වශයෙන් ප්‍රථමාව වේයයි කීහ.

* ඇතැම් සාරස්වතයන්හි මේ ශෙලාකවලට මුලින් "අන්‍යෙෂාක්තෙප්‍රථමා" යන සූත්‍රය දක්නා ලැබේ. මෙහි මේ "රවිරිව රාජතෙ" යනාදී උදාහරණ විද්‍යමාන බැවින් ඒ යොග්‍යයයි ද හඟිමු.

a මනසි වචසි කායෙ පුණ්‍යපීයූෂපූර්ණා
සත්‍රිභුවනමුපකාරශ්‍රේණිභිඃ ප්‍රීණයන්තඃ,
පරගුණපරමාණූන් පර්වතීකෘත්‍ය නිත්‍යං
නිජහෘදි විකසන්තඃ සන්ති සන්තඃ කියන්තඃ.

b කුමාරාඃ ශෙරතෙ සෛවරං රොරූයතෙන ච නාරකාඃ,
ජෙගීයතෙන ච ගීතඥා මෙම්‍රීයතෙන රාජර්දිතාඃ.

259. ආමන්ත්‍රණෙ ච. (ආමන්ත්‍රණෙ 7, 1, ච 1, 1;)

දෙදෙන; ප්‍රාක්, පූර්වයෙහි; ආසන්නං, වූහ. (මෙහි "රාජතෙ" යන ක්‍රියාවෙන් "රාජා" යනු ද "රොරූයතෙ" යන ක්‍රියාවෙන් "කුමාරී" යනු ද "බොභුජ්‍යතෙ" යන ක්‍රියාවෙන් "භූපාලඃ" යනු ද "ආසන්නාම්" යන ක්‍රියාවෙන් 'රාමලක්ෂ්මණෞ" යනු ද උකත කර්ත්‍රර්ථයෙහි ප්‍රථමාසි.)

a මනසි, සිතෙහිද, වචසි වචනයෙහිද; කායෙ, කයෙහිද; පුණ්‍යපීයූෂපූර්ණාඃ, පින් නැමති අමා පිරුණාවූ; ත්‍රිභුවනං, භුවනත්‍රය; උපකාරශ්‍රේණිභිඃ, උපකාරරාශියෙන්; ප්‍රීණයන්තඃ, පිණවන්නාවූ; පරගුණපරමාණූන්, අන්‍යයන්ගේ ගුණ නැමති පරමාණු; පර්වතීකෘත්‍ය පර්වතයන් මෙන් (මහත්) කොට; නිත්‍යම්, නිතර; නිජහෘදි, සවකීය චිත්තයෙහි, විකසන්තඃ, ප්‍රකාශකරන්නාවූ; සන්තඃ, සජ්ජනයෝ; කියන්තඃ, කිදෙනෙක්; සන්ති, ඇත්තාහුද; (මෙහි "සන්ති" යන ක්‍රියාවෙන් "සන්තඃ" යනාදිය උකත කර්ත්‍රර්ථයෙහි ප්‍රථමාසි.)

b කුමාරාඃ, කුමාරයෝ; සෛවරං, සියකැමැත්තෙන්; ශෙරතෙ, හොවිත්; නාරකාඃ, නිරිසත්තු; රොරූයතෙන ච, අතිශයෙන් වැලපෙත්; ගීතඥාඃ, ගී දන්නෝ; ජෙගීයතෙන ච, අතිශයෙන් ගයත්; රාජර්දිතාඃ, රොගයෙන් පීඩිතවූවෝ; මෙම්‍රීයතෙන, අතිශයින් මියත්; (මෙහි "ශෙරතෙ" යන්නෙන් "කුමාරාඃ" යනුද; "රොරූයතෙන" යන්නෙන් "නාරකාඃ" යනුද, "ජෙගීයතෙන" යන්නෙන් "ගීතඥාඃ" යනුද, "මෙම්‍රීයතෙන" යන්නෙන් "රාජර්දිතාඃ" යනුද උක්තකර්ත්‍රර්ථයෙහි ප්‍රථමාසි.)

259. ආමන්ත්‍රණෙ ච, ආමන්ත්‍රණාර්ථයෙහිද; ප්‍රථමා විභක්තිය වේ.

a අමනන්ත්‍රණෙ අභිමුඛීකරණෙ ප්‍රථමා විභකතිර්භවති.

b මාං සමුඛර ගොවින්ද ප්‍රසීඛ පරමෙශ්වර,
කුමාරෙඌ සෙවරමාසාථාං ක්ෂමධවං හොස්තපස්විනඃ,

260. හොඃසිඃ, (හොසඃ 1' 3,)

c හොස් හගොස් අඝොස් එතෙ ශබ්දා නිපාත්‍යතෙන ධිවිෂයෙ (භවද්භගවදඝවඡබ්දානාං හොස් භගොස් අඝොස් ඉත්‍යෙතඡබ්දරූපත්‍රයං ක්‍රමෙණ නිපාත්‍යතෙ)

---

a ආමනන්ත්‍රණෙ, "ආමනන්ත්‍රණෙ" යයි සේයි, අභිමුඛීකරණෙ, අනභිමුඛවූවකු අභිමුඛකිරීමෙහි; ප්‍රථමාවිභකතිඃ භවති, ප්‍රථමා විභක්තිය වේ.

d ගොවින්ද (භවත්) විෂ්ණුදෙවරාජය; මාං, මා; සමුබර, (භව සාගරයෙන්) සමුද්‍රණය කරණු (ගොඩගණු) මැනව; පරමෙශ්වර, පරමෙශ්වරය (ඔබවහන්සේ); ප්‍රසීද, ප්‍රසන්නවනු මැනව; කුමාරෙඌ, එම්බා කුමාරවරු දෙදෙනෙනි; සෙවරං, සියකැමැත්තෙන් හෙවත් සැපසේ; ආසාථාං, හිඳිව්; හොඃ තපස්විනඃ, පින්වත් තපස් ඇත්තෙනි; ක්ෂමධවම්, ඉවසව්; (මෙහි "ගොවින්ද, පරමෙශ්වර" යන දෙක ආමන්ත්‍රණාඛ්‍ය ප්‍රථමා එකවචනයි, "කුමාරෙඌ" යනු ත්විවචනයි. "තපස්විනඃ" යනු බහුවචනයි.)

260. හොඃ, හොස් සමාහාරයෙහි වූවෝ හෙවත් "හොස් හගොස් අඝොස්" යන මොහු ආමන්ත්‍රණාඛ්‍යයෙහි නිපාතනය කරණුලැබෙත්.

c හොස් හගොස් අඝොස් එතෙ ශබ්දාඃ, "හොස් හගොස් අඝොස්" යන මේ ශබ්දයෝ; ධිවිෂයෙ, ධිසංඥවිෂයෙහි; නිපාත්‍යතෙ, නිපාතනය කරණුලැබෙත්; භවත් භගවත් අඝවත් ශබ්දානාං, "භවත් භගවත් අඝවත්" ශබ්දතුණට; හොස් හගොස් අඝොස් ඉති, "හොස් හගොස් අඝොස් යන; එතත් ශබ්දරූපත්‍රයම්, මේ ශබ්දරූපතුණ; ක්‍රමෙණ, පිළිවෙළින්; නිපාත්‍යතෙ, නිපාතනය කරණුලැබේ.

a **ඛමසව හො දුරුරුඛ්‍ය භගොඝතුඛ්‍යං නමොඝතුතෙ, අධිෂව හො මහාප්‍රඥ ඝානඝා යොඃ සවඝඝමරම්.**

261. ශෙෂාඃ කායේ‍යී කතීඃසාධනයොර්දානපාත්‍රෙ විශෙලෂාවධෙෞ සම්බන්ධි ආධාරභාවයොඃ.

(ශෙෂාඃ 1, 3; කායේ‍යී 7, 1; කතීඃසාධනයොඃ 7, 2; දානපාත්‍රෙ 7, 1; විශෙලෂාවධෙෞ 7, 1; සම්බන්ධෙ 7, 1; ආධාරභාවයොඃ 7, 2;)

b **ශෙෂා විභක්තයොඃ මිතීඃආද්‍ය එෂවර්ථෙෂු භවන්ති, කායේ‍යී කර්මකාරකෙ උත්පාදෙ ආපෙය සංඝාතෙ විකායේ‍යී ච මිතීයාවිභක්තිර්භවති.**

---

a හොඃ දුරුරුඛ්‍ය, එම්බා දුකසේ ආරුඛනය කටහැක්ක; ඛමසව, ඉවසව; භගොඃ, පිණැත්තෙනි; අඝතුතෙ, සතුති (වචන) රහිතවූ; තුභ්‍යම්, ඔබට; නමඃ, නමස්කාර වේවා; හොඃ මහ ප්‍රාඥ, එම්බා මහාපණ්ඩිතය; (ඔබවහන්සේ); අධිෂ්ව, හදුරණ මැනව; අඝොඃ, එම්බා පාපිෂ්ඨය; සවඝඝමරං, සවනාශකවූ පාපය; ඝාතය, නසව (මෙහි "හොඃ භගොඃ අඝොඃ" යනු මිට උදාහරණයි.)

මෙසේ ලිඞ්ගාඛ්‍යෙහි හා ආමන්ත්‍රණාඛ්‍යෙහි ප්‍රථමාව ලක්ෂ්‍ය ලක්ෂණවලින් නිරූපණය කොට ඉක්බිති මිතියාදිවිභක්තීහු සාමාන්‍යයෙන් මේ මේ අර්ථයන්හි වෙත්යයි විධානය කරන්නාහු "ශෙෂාඃ කයේ‍යී" යනාදි සූත්‍රය කිහු.

261. ශෙෂාඃ, මිතියාදී සෙසු විභක්තීහු; කායේ‍යී, කර්මකාරක යෙහි ද; කතීඃසාධනයොඃ, කතීඃකරණ කාරකවයෙහි ද; දානපාත්‍රෙ දානයට භාජනවූ සම්ප්‍රදානකාරකයෙහි ද; විශෙලෂාවධෙෞ, වියොගයෙහි ඉමවූ අවධිකාරකයෙහි ද; සම්බන්ධි, සම්බන්ධාර්ථ යෙහි ද; ආධාරභාවයොඃ, ආධාරකාරකය හා (ක්‍රියාලක්ෂණවූ, භාවය යන දෙක්හි ද (පිළිවෙළින්) වෙත්.

b මිතියාද්‍යඃ, මිතියාව ආදිකොට ඇත්තාවූ; ශෙෂාඃ විභක්තයඃ, සෙසු විභක්තීහු; එෂු අර්ථෙෂු, මෙකී කර්මාදිඅර්ථයන්හි; භවන්ති, වෙත්; කායේ‍යී, කායේ‍යීසඞ්ඛ්‍යාතවූ; කර්මකාරකෙ, කර්මකාරකයෙහි (වන්නාවූ); මිතියාවිභක්තිඃ, මිතියාවිභක්තිය; උත්පාදෙ, ඉපද

a "කත්‍රීප්සිතතමං කම්"

b කත්‍රික්‍රියයා ආප්තුමිෂ්ටතමං කාරකං කර්මසඥං ස්‍යාත්. හරිං හජති.

c "තථා යුක්තමානිප්සිතම්"

d ඊප්සිතතමවත් ක්‍රියයා යුක්තමනීප්සිතමපි කාරකං කර්මසංඥං ස්‍යාත්. නවමානීප්සිතං විවිධම්-චෙෂ්‍යම්තරවව. විෂංභුඩ්ක්තෙ, ග්‍රාමං ගච්ඡංස්තෘණං සඵයති.

වියයුත්තෙහි ද; ආප්‍යෙ, පැමිණිය යුත්තෙහි ද; සංසකාර්‍යෙ, සංසකාරකටයුත්තෙහි ද; විකාර්‍යෙ ව, විකාරකටයුත්තෙහි ද; භවති, වේ.

a කර්තෘ, කතෘට; ඊප්සිතතමම්, අතිශයින් අභිමතවූයේ; කම්, කම් නම් වේ.

b කර්තෘ, කතෘහු විසින්; ක්‍රියයා, ක්‍රියාවෙන්; ආප්තුං, පැමිණෙන්නට; ඉෂ්ටතමම්, අතිශයින් අභිමතවූ; කාරකම්, කාරකය; කර්ම සංඥං ස්‍යාත්, කම් නම් වන්නේය; හරිම්, ඊශ්වරයා; හජති, සෙවනය කෙරේ; (මෙහි "හරිම්" යනු කතෘහුගේ භජනක්‍රියාවෙන් අතිශයින් අභිමත පදාර්‍ථය බැවින් ඊප්සිත කර්මයි.)

c තථා, එපරිද්දෙන්; හෙවත් පූර්‍වොක්ත ඊප්සිතය මෙන්; යුක්තම්, (කතෘහුගේ ක්‍රියාව සමඟ) යුක්තවූ; අනීප්සිතච, අනීප්සිතය ද හෙවත් ක්‍රියාවෙන් පැමිණෙන්නට නොකැමති පදාර්‍ථය ද, කර්ම නම් වේ; (අනීප්සිතය වුවත් ක්‍රියාව හා යුක්තවූවොත් කර්මය වේ යනු භාවයයි.)

d ඊප්සිතතමවත්, ඊප්සිතතමය මෙන්; ක්‍රියයා යුක්තම්, ක්‍රියාවෙන් යුක්තවූ; අනීප්සිතං කාරකම් අපි, ඊප්සිතතුවූ කාරකය ද; කර්මසංඥං ස්‍යාත්, කම් නම් වන්නේය; තත් අනීප්සිතංච, ඒ අනීප්සිතය ද; හෙවත් ඒ කතෘක්‍රියාවෙන් ඊප්සා නොකරණ ලද්ද ද; විවිධම්, දෙවැදෑරුම් වේ; (එනම්)-චෙෂ්‍යම්, චෙෂ්‍ය කර්මයද; ඉතරත් ච, අන්‍යවූ අචෙෂ්‍ය (ඖදාසීන්‍ය) කර්මය දැයි කියයි; විෂං, විෂ; භුඩ්ක්තෙ, අනුභව කෙරේ; (මෙහි විෂානුභවය අනීප්සිතව චෙෂයෙන් කරණලද්දක් බැවින් "විෂම්" යනු අනීප්සිත චෙෂ්‍යකර්මයි); ග්‍රාමං ගච්ඡන්, ගමට යන්නේ; තෘණම්, තණ; ස්‍පෘශති, ස්පර්ශකෙරේ; (මෙහි "ග්‍රාමම්" යන්න "ගච්ඡන්"

a තවව කම්මකාරකං චතුර්විධම්-උත්පාද්‍යම් ආප්‍යං සංඝා
ය්‍යං විකාරය්‍යං ච, උත්පත්තය්‍යභිමුඛපාද්‍යම්, යදහුවා භාවි තදු
ත්පද්‍යං වා. යත් සිධමෙව ප්‍රාප්‍යතෙ තදාප්‍යම්, සංස්කාරෙ
නාම ප්‍රාක්තනතනකම්ජෝ ගුණඃ, කශ්චිද්ගුණාතිශයෝ වා
ගුණාධානං වා මලාපකර්ෂෝ වා ඉති චතුර්විධඃ සංස්කාරඃ,
සංස්කාරමහීතිති=සංස්කාර්‍යම්. විකාරෙ නාම පූර්වාවස්ථා
පරිත්‍යාගෙනාවස්ථානතරප්‍රාප්තිඃ.

b කටං කරෝති කාරුකො රූපං පශ්‍යති චාක්ෂුෂඃ,
රාජ්‍යං ප්‍රාපෙනාති ධර්මිෂ්ඨඃ සොමං සුනොති සොමපාඃ.

යන කෘදන්ත ක්‍රියාව හා ඊප්සිතඛයෙන් යුක්තවූයෙන් ඊප්සිත කම් වේ. ඒ අතරවූ තෘණසඳහිය වනාහි ප්‍රසඬ්ගයෙන් වූ බැවින් "තෘණම්" යනු ඊප්සිත අනිප්සිතවයෙන් අන්‍ය වූ ඔදසිත්‍යකම්සි.

පූර්වොක්ත උත්පාද්‍යාදි චතුර්විධකම්ය නිර්වචනයසින් විස්තර කරන්නාහු "තවව කම්මකාරකම්" යනාදිය කිහු.

a. තත් කම්මකාරකං ව, ඒ කම්මකාරකය ද, චතුර්විධම් සිවුවැදෑ රුම් වේ. (එනම්):-උත්පාද්‍යම්, උත්පාද්‍යකම්ය; ආප්‍යම්, ආප්‍යකම්ය; සංඝාය්‍යම්, සංඝාය්‍යකම්ය; විකාය්‍යං ව, විකාය්‍යකම්ය යන මේසි. උත්පත්තය්‍යභිම්, උත්පත්තියට සුදුස්ස හෙවත් ඉපදවිය යුත්ත; උත්පාද්‍යම්, උත්පාද්‍ය නම් වේ. යත්, යමක්; අභුවා, (පෙර) නොවී; භාවී, වනසුලු නම්; තත් වා, හෙද; උත්පාද්‍යම්, උත්පාද්‍ය නම් වේ. සිධම් එව, සිධවූම; යත්, යමක්; ප්‍රාප්‍යතෙ,(කතෘහුවිසින්) පැමිණෙනු ලැබේ නම්; තත්, එය; ආප්‍යම්, ආප්‍ය නම් වේ. සංස්කාරඃ නාම, සංස්කාර නම් (කෙසේදයත්); ප්‍රාක්තනතනකම්ජඃ, පූර්භව කර්මයෙන් උපන්නාවූ; ගුණඃ, ගුණය හෝ; කශ්චිද්ගුණාතිශයඃ වා, කිසියම් උතුකම් ගුණයක් හෝ; ගුණාධානං වා, ගුණපිහිටුවීම හෝ; මලාපකර්ෂඃ වා ඉති, කිලුටු හැරීම හෝ වේයසි; සංස්කාරඃ, සංස්කාරය; චතුර්විධඃ, සිවුවැදෑරුම්වේ. සංස්කාරං,(මෙකී චතුර්විධ) සංස්කාරයට; අහීතීති, සුදුසුවේනුයි; සංස්කාය්‍යම්, සංස්කාය්‍ය නම් වේ. විකාරඃ නාම, විකාර නම්; පූර්වාවස්ථාපරිත්‍යාගෙන, පූර්ව අවස්ථාව හැරීමෙන්, අවස්ථානතරප්‍රාප්තිඃ, අන්‍ය අවස්ථාවකට පැමිණීමසි.

b. කාරුකඃ, කළල්කරුතෙම; කටං, කළාල; කරොති, කෙරේ; චාක්ෂුෂඃ, ඇස් ඇත්තේ; රූපං, රූපය; පශ්‍යති, දකී, ධර්මිෂ්ඨඃ,

a කටාදිකමුත්පාද්‍යාදි චතුර්විධං කාම්. ගුණාතිශයසංසර්ගා යත්‍රං යථා-ව්‍රීහින් යවාන් වා ප්‍රොක්ෂති, ප්‍රොක්ෂණේන ව්‍රීහිෂු කශ්චිද්ගුණාතිශයෝ ජන්‍යතෙ. ගුණාධානමලාපකෂීයොරු දාහරණම්-වසන්‍රං රජයති දෙවදත්තඃ, රජකෝ වසන්‍රං ක්ෂාලයති.

අතිශයින් දෑහැම්වූයේ; රාජ්‍යං, රාජ්‍යයට; ප්‍රාපෙන්‍ගාති, පැමිණෙයි. ඒසෝමපාඃ, සොමවල්ලිරසපානය කරන්නාවූ බ්‍රාහ්මණතෙම; සෝමං, සොමලතාව; සුනොති, කඩයි.

a කටාදිකම්, කටාදිය; හෙවත් "කටං" යනාදි සතර; උත්පාද්‍යාදි, (යථොක්ත) උත්පාද්‍යාදිවූ; චතුර්විධං කම්, සිව්වැදෑරුම්වූ කම් යයි. හෙවත් සිවුවැදෑරුම් කමියට උදාහරණයි. ගුණාතිශයසංසර්ගා යත්‍රම්, උත්කර්ෂගුණයුත් සංස්කාර්‍ය්‍ය කමිය; යථා; මෙසේයි.(එනම් – ව්‍රීහින්, වී හෝ; යවාන් වා, යව හෝ; ප්‍රොක්ෂති, පොලයි. ප්‍රොක්ෂණෙන, පොලාලීමෙන්; ව්‍රීහිෂූ, වීවල; කශ්චිද්ගුණාතිශයඃ කිසියම් උත්කර්ෂගුණයක්; ජන්‍යතෙ, උපදවනු ලැබේ. ගුණාධානමලාපකර්‍ෂීයොඃ, ගුණාධානමලාපකර්‍ෂී සංසර්කාර්‍ය්‍යකර්මවයට; උදාහරණම්, උදාහරණ කියනු ලැබේ. (එනම්):- දෙවදත්තඃ, දෙවදත්තතෙම; වසන්‍රම්, වසන්‍රය; රජයති, රඳයි; හෙවත් සායම් කෙරේ. (මෙහි "වසන්‍රම්" යනු ගුණාධාන සංස්කාර්‍ය්‍ය කම්යි.) රජකඃ, රජකතෙම; වසන්‍රම්, වසන්‍රය; ක්ෂාලයති, සෝදයි. (මෙහි "වසන්‍රම්" යනු මලාපකර්‍ෂීසංස්කාර්‍ය්‍ය කම්යි).

මෙහි කර්මවිවක්ෂාවෙහි ලා පළමුකොට "කර්තුරීප්සිතතමං කර්ම" යන පාණිනීය සූත්‍රය හා වෘත්තිය ගෙණහැර දක්වා කර්තෘහට අතිශයින් කැමැති වූ පදාර්‍ථය කර්මයයි කිහු. කරණාදි අන්‍යකාරකද කර්තෘහට කැමැතිවුවත් තමන්ගේ ක්‍රියාවෙන් නිෂ්පාද්‍යපදාර්‍ථවූ කර්මයම ඔහට අතිශයින් කැමැති බැවින් "ඊප්සිතතමම්"යි කිහු. යමක් එසේ කැමැති නුවුවත් ඔහුගේ ක්‍රියාව හා යුක්තවූ වොත් හෙද කර්මය වේයයි දක්වනු පිණිස "තථායුක්තඤානීප්සිතම්" යන පාණිනීය සූත්‍රයද ගෙණහැර දක්වන ලදි. මේ අනීප්සිතය ද වෙෂ්‍යය ඉතරයයි විවිධකොට කිහු. මේ සියල්ලම "හරිං භජති" යනාදි උදාහරණ වලින් සපළවයි.

මෙහි යථොක්ත කර්මවය විභාගකරන්නාහු උත්පාද්‍යාදි චතුෂ්කය හා ඔවුන්ගේ අර්‍ථවිභාගයද පළකොට "කටං කරොති" යනාදි උදාහරණද ගෙණහැර දැක්වූහ. එහි "කටං කරොති" යන

තන්හි "කරොති" යන ක්‍රියාවෙන් අනුපපන්නකථොත්පත්තිය වූ බැවින් "කටම්" යනු උත්පාද්‍ය කර්මයි "ඝටං කරොති, පුත්‍රං ප්‍රසූයතෙ" යනාදිය ද මෙසේයි. "රූපං පශ්‍යති" යන තන්හි "රූපම්" යනු උත්පාද්‍යාදි ලක්ෂණවිරහිතව කර්තෘහුගේ දර්ශනක්‍රියා වෙන් පැමිණිය යුත්තක් වූ බැවින් ආප්‍යකර්මයි. "ග්‍රාමං ගච්ඡති" යනාදිය ද මෙසේයි. 'රාජ්‍යං ප්‍රාපෙනාති" යන තන්හි "රාජ්‍යම්" යනු ප්‍රාකථනකර්මජවූ අභිෂෙකාදි සංස්කාරයෙන් සිඩ බැවින් සංස්කාර්‍යකර්මයි. "සුඛං ප්‍රාපෙනාති" යනාදිය ද මෙසේ යි. "සොමං සුනොති" යන තන්හි "සොමම්" යනු සවන ක්‍රියාවෙන් අවස්ථානන්තරප්‍රාපනිය වූ බැවින් විකාර්‍ය කර්මයි. "කාෂ්ඨං දහති" යනාදිය ද මෙසේ යි.

යථොක්ත සංස්කාර්‍යවිභෙදවතුෂ්කයෙන් ප්‍රාකථනකර්මජ ගුණයට පමණක් උදාහරණ දක්වා අන්‍යභෙදත්‍රයට ද උදාහරණ දක්වන්නාහු "ව්‍රීහීන් යවාන් වා ප්‍රොක්ෂති" යනාදිය කිහු, මෙහි ප්‍රොක්ෂණ ක්‍රියාවෙන් ව්‍රීහ්‍යාදින්ගේ උත්කර්ෂගුණය සිඩ බැවින් "ව්‍රීහීන්" යනු ද "යවාන්" යනු ද ගුණාතිශය සංස්කාර්‍ය කර්මයි. "වස්ත්‍රං රජයති" යන තන්හි රජන ක්‍රියාවෙන් වස්ත්‍රයෙහි කිවිද් ගුණයක් පිහිටි බැවින් "වස්ත්‍රම්" යනු ගුණධාන සංස්කාර්‍ය කර්මයි "වස්ත්‍රං ක්ෂාලයති" යන තන්හි ක්ෂාලණ ක්‍රියාවෙන් වස්ත්‍රයාගේ මලාපකර්ෂණය සිඩවූ බැවින් "වස්ත්‍රම්" යනු මලාපකර්ෂ සංස්කාර්‍ය කර්මයි.

කර්මාර්ථය ව්‍යක්ත කරන්නා වූ ඇතැම් වෛයාකරණයෝ "ක්‍රියාව්‍යාප්‍යං කර්ම" යනු කිහු. ක්‍රියාවෙන් විශෙෂයෙන් පැමිණිය යුතු පදාර්ථය කර්මය වේ යනු එහි අර්ථයි. සමහරු "කර්තෘසම්බද්ධිඝටං කර්ම" යනු කිහු. කර්තෘහු විසින් මනාකොට උද්දෙශකරණලද (සම්පෙෂණය කරණලද හෝ අභිලාෂිතවූ) පදාර්ථය කර්මය වේ. යනු එහි අර්ථයි, සමහරු "යත් ක්‍රියතෙ තත් කර්ම" යනු කිහු. (කර්තෘහු විසින්) යමක් කරණු ලැබේ නම් ඒ කර්මය යනු එහි අර්ථයි. මෙකී කර්මාර්ථය විභාග කරන්නාවූ හර්තෘහරීන් විසින්:—

"නිර්වර්ත්‍යඤ්ච විකාර්‍යඤ්ච ප්‍රාප්‍යඤ්චෙති ත්‍රිධා මතම්,
තත්‍රෙප්සිතතමං කර්ම චතුර්ධාන්‍යත්තු කල්පිතම්.

ඔෞදාසීන්‍යෙන යත් ප්‍රාප්‍යං යච්ච කර්තුරනීප්සිතම්,
ඇඤ්ඤතරෙරිතාඛ්‍යාතං යදුච්චාප්‍යත්‍යපූර්වකම්,"

යනු කියන ලදී. එහි ඊප්සිතතමවූ කර්මය "නිර්වර්ත්‍ය විකාර්‍ය්‍ය ප්‍රාප්‍ය" වශයෙන් ත්‍රිවිධයයි දන්නා ලදී. අන්‍යවූ අනීප්සිතය වනාහි සිවුවැදෑරුම් යයි පිරිසිඳින ලදී. එනම්-උදාසීන භාවයෙන් යමක් පැමිණිය යුතු නම් එය ද, කර්‍තෘහට අනීප්සිත යමක් වේ නම් එයද, අපාදානාදී සංඥාවිශෙෂයෙන් අකථිත යමක් වේ නම් එය ද, (අධාරාදි) අන්‍යසංඥාවක් පූර්‍වකොට ඇති යමක් වේ නම් එය ද, කියා අනීප්සිත භෙදය සිවුවැදෑරුම් වේ යනු මෙහි අර්‍ථයි. සමහරු මෙකී නිර්වර්ත්‍යාදිත්‍රය ම පමණක් කර්‍ම විභාග යයි ද අන්‍ය විභාග යෝ ප්‍රාප්‍යකර්‍මයෙහිම ඇතුළති යයි ද කීහු. නිර්වර්ත්‍යාදි කර්‍මත්‍රයෙහි ලක්‍ෂණ දක්වන්නාහු:—

"යදසජ්ජායතෙ සවා ජනමනා යත් ප්‍රාකාශතෙ,
තනනිර්වර්ත්‍යං විකාර්‍ය්‍යනතු කර්‍ම වෙධා ව්‍යවසථිතම්.

ප්‍රකෘත්‍යවෙශදසම්භූතං කිඤ්චිත් කාෂ්‍යාදිහසමවත්,
කිඤ්චිද්ගුණාන්තරොත්පත්ත්‍යා සුවර්ණාදිවිකාරවත්.

ක්‍රියාකෘතවිශෙෂාණාං සිද්ධයත්‍රා න ගම්‍යතෙ,
දශීනාදනුමානවා තත් ප්‍රාප්‍යමිති කථ්‍යතෙ".

යනු කීහු. අවිද්‍යමානවූ යමක් උපදී නම් හෝ විද්‍යමානවූවක් උත්පත්තියෙන් ප්‍රකට වේ නම් හෝ ඒ නිර්වර්ත්‍ය කර්‍ම නම් වේ. විකාර්‍ය්‍යකර්‍මය වූකලි දෙපරිද්දෙකින් වෙන් කරණලදී. එනම්:— ප්‍රකෘතිය නසාලීමෙන් හටගත් කිසිවක් වේ නම් ඒ එහි ප්‍රථම භාගයයි. එනම්:-කාෂ්‍යාදීන්ගේ හසමය මෙහි. කිසිවක් අන්‍ය ගුණයක්හුගේ උත්පත්තියෙන් යුක්ත වේ නම් ඒ එහි ත්‍රිතීය භාගයයි එනම්:-සුවර්ණාදීන්ගේ විකෘති මෙහි. යම් තැනෙක්හි ක්‍රියාකෘත විශෙෂ සිද්ධියක් නො හැඟේ නම් දර්‍ශනයෙන් හෝ අනුමානයෙන් සිද්ධ වූ එය ප්‍රාප්‍යකර්‍මයයි කියනු ලැබේ යනු එහි අර්‍ථයි. "ඝටං කරොති, පුත්‍රං ප්‍රසූයතෙ" යනු නිර්වර්ත්‍ය කර්‍මයට උදාහරණයි. මෙහි පූර්‍වයෙහි අවිද්‍යමාන වූ ඝටය "කරොති" යන කරණ ක්‍රියාවෙන් නිපන් බැවින් ද, පූර්‍වයෙහි අප්‍රකාශ වූ පුත්‍රයා ජන්මයෙන් ප්‍රකාශ බැවින් ද "ඝටම්, පුත්‍රම්" යනු නිර්වර්ත්‍යකර්‍මයි. "කාෂ්‍යං හසම කරොති, සුවර්ණිණං කුණ්ඩලං කරොති" යනු විකාර්‍ය්‍යකර්‍මවයට උදාහරණයි, මෙහි ප්‍රකෘතිසථ කාෂ්‍යය උවෙශදයෙන් (නැසීමෙන්) විකෘතවූ බැවින් කුත්සිත කාෂ්‍යය ද, තද්ධවෙශ්දයෙන් උපන් ඵලය වූ හසමය ද,

a අභිඝඵීතයොඃ කාඝ්‍ඨා*ඩිගුපඝ්‍ඨාදිෂු නිඥු,
ඵීතීඝාමෙඩිතානෙනඥු නතොඝාඃඝ්‍ඨාඃපි දෘශ්‍යතෙ.

සුවණීණය ගුණානන්තරධානයෙන් විකෘත වූ බැවින් හෙ ද, තද්ගුණානන්තරධානයෙන් උපන් ඵලයවූ කුණඩලය ද, විකාර්‍ය්‍ය කර්මයි†. "රූපං පශ්‍යති" යනු ප්‍රාප්‍යකර්මයට උදාහරණයි. මෙහි රූපයාගේ විශෙෂ සිඩියක් නො ඇතෙන බැවින් නිර්වර්ත්‍ය හෝ විකාර්‍ය්‍ය නොවේ එහෙත් කර්තෘහුගේ දර්ශනක්‍රියාවෙන් පැමිණිය යුතු ඵලය බැවින් ප්‍රාප්‍යකර්මයි. "ග්‍රාමං ගවර්‍යාස් තෘණං සඵාඝති" යනු ඖදාසීන්‍යකර්මයට උදාහරණයි. මෙහි ග්‍රාමගමන මුත් තෘණ සඵාඝීය කර්තෘහුගේ උද්දෙශ්‍යභාවයෙන් තොරව ක්‍රියාජන්‍ය සංයොග රූප ඵලභෙදයෙන් සිඩ බැවින් "තෘණම්" යනු ඖදාසීන්‍ය කර්මයි. "අන්‍නං බුභුක්ෂුර්ඵීමං භුඬ්ක්ෂ්ව" යනු අනීප්සිත (වෙෂ්‍ය) කර්මයට උදාහරණයි. මෙහි අන්‍නාභක්ෂණයෙහි කැමැත්ත ඇත්ත හුගේ ක්‍රියාජන්‍යඵලය භොජනානුගත විෂානුභවය වූ බැවින් "විෂම්" යනු අනීප්සිත (වෙෂ්‍ය) කර්මයි. "ගාං පයෝ දෙග්ධි" යනු සංඥාන්තරනාඛ්‍යාත කර්මයට උදාහරණයි. මෙහි ඉෂ්ටභාවයෙන් වූ දොහන ක්‍රියාජන්‍ය ඵලය පයස බැවින් එය කර්මසංඥාසූත්‍රාඛ්‍යාතයි, "ගාම්" යන්න ක්‍රියාජන්‍යඵලය නොව තත්ඵලයට නිමිත්තභාවයෙන් ඵලඹ සිටි බැවින් කාරක සංඥ සූත්‍රොක්ත ලක්ෂණා භාවයෙන් තත්සංඥාන්තගීත නොට අනාඛ්‍යාත වේ. "හරිර්ඵලධිමධිශෙතෙ" යනු අන්‍යපූර්ඵක කර්මයට උදාහරණයි. මෙහි ජලධිය පූර්ඵයෙහි ශයන ක්‍රියාවට ආධාරභාවයෙන් යුත් බැවින් ආධාරසංඥාව ද ලබා පසුව "අධි" යොගයෙන් කර්මභාවයට පැමිණි බැවින් අන්‍ය පූර්ඵක කර්මයි. මෙහි කි නිර්වර්ත්‍යවිකාර්‍ය්‍ය ලක්ෂණභයට ඇතුළත් නොවන සියල්ලම ප්‍රාප්‍යකර්මය යනු මුග්ධබොධර්ඵිකාමතයි. මෙසේ කාරකභාවයෙන් විතීයාර්ථදීපනය කොට නැවත උපපදයොගයෙන් ෂෂ්ඨ්‍යර්ථාදියෙහි විතීයාව දක්වනු පිණිස වෘත්තිකාරයෝ "අභිඝඵීතයොඃ" යනාදිය කීහු.

a අභිඝඵීතයොඃ, "අභිතඃ ඝඵීතඃ" යන නිපාතදෙදෙනාගේ යොගයෙහි ද, ඩික්, "ඩික්" නිපාතයොගයෙහි ද; ආමෙඩිතා නෙනඥු, ආමෙඩිතය අන්තභොට ඇත්තාවූ; නොහොත් සම්පාර්ථියෙහි කරණ ලද විභක්තිය ඇති; උපඝ්‍ඨාදිෂු නිඥු, උපරි ආදි තුණ

---

* "ඩික්" යනු ලුප්තවිභක්තික සඵාමාන්‍යන්‍ය පදයි. "ඩික්‍යුපඝ්‍ඨාදිෂු" සමහර.

† මේ පුර්‍වාචාර්‍යමතයි, නුමුත් "කාඝඪ" යනු හා "ඝුවර්ණ" යනු විකාර්‍ය්‍ය කර්ම බව ද, "හඝම්" යනු හා "කුණඩල" යනු විකෘත කර්ම බව ද හැඟෙයි.

a අභිතෝ ග්‍රාමං නදී වහති, සළීතෝ ග්‍රාමං වනානි සන්ති, ධිග් දෙවදත්තම්.

b "උපර්‍යධ්‍යධසඃ සාමීප්‍යෙ"

c එෂාං මෙ සෙනා දෙශතඃ කාලතශ්ච සාමීප්‍යෙ.

d "තස්‍ය පරමාම්‍රෙඩිතම්."

ඇති කල්හි ද, හෙවත් "උපර්‍යධිපරි, අධ්‍යධි, අධොධඃ" යන මොවුන්ගේ යොගයෙහි ද; විතීයා, විතීයා විභත්තියය; කාර්‍යෂී, කටයුතුයි. තතඃ අන්‍යත්‍ර අපි, එයින් අන්තන්හි ද; දෘශ්‍යතෙ, දක්නා ලැබේ. (වක්‍ෂ්‍යමාණවූ "අභිතොග්‍රාමම්" යනාදිය පිළිවෙළින් මීට උදාහරණයි)

a ග්‍රාමං අභිතඃ, ගමට සමීපයෙහි; නදී, ගඞ්ගාතොමෝ; වහති, ගලා බසී. ග්‍රාමඃ සළීතඃ, ග්‍රාමය සම්බන්ධ සියලු දිශාවන්හි, වනානි සන්ති, ආරණ්‍යයෝ වෙත් (මේ දෙතන්හි "ග්‍රාමම්" යනු "අභිතඃ සළීතඃ" යන නිපාතයොගයෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්‍ථයෙහි විතීයායි.) දෙව දත්තම්, දෙවදත්තයාට; ධික්, නිතු වේවා. මෙහි "දෙවදත්තම්" යනු "ධික්" නිපාතයොගයෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්‍ථයෙහි විතීයායි.) නැවත මෙහි "උපරි" ආදීන් සම්පාර්‍ථයෙහි විභීවන වන බැවි දක්වනු පිණිස "උපර්‍යධ්‍යධසඃ සාමීප්‍යෙ" යන පාණිනීය සූත්‍රය ගෙණ හැර දක්වන ලදී.)

b උපර්‍යධ්‍යධසඃ, "උපරි අධි අධස්" යන තුණ; සාමීප්‍යෙ, (මෙහි) සමීපභාවයෙහි විභීවන වෙත්.

c එෂාං, මේ "උපරි" ආදින්නේ; දෙශතඃ, දෙශ වශයෙන් ද; කාලතඃ ච, කාල වශයෙන් ද; සාමීප්‍යෙ, සමීපභාවයෙහි; වෙසඃ, විරූප වෙත්, හෙවත් විභවය වේ. සමීපභාවයෙහි ම විභවූ මේ 'උපරි" ආදි තුන්දෙනාගේ යොගයෙහි විතීයාව වේ. විප්සාවෙහි විභ වූ තන්හි ෂඤ්ඩිවිභක්තියය වේ* යනු මෙහි භාවාර්‍යයි. ශ්ලෝක යෙහි "ආම්‍රෙඩිතාන්තෙෂු" යන තන්හි කියන ලද "ආම්‍රෙඩිත" යනු මේ යයි දක්වනු පිණිස "තස්‍ය පරමාම්‍රෙඩිතම්" යන පාණිනීය සූත්‍රය හා තද්වෘත්තියය ද ගෙණ හැර දක්වන ලදි.)

d තස්‍ය, ඒ විරූපයාගේ; පරම්, පරවූ රූපය; ආම්‍රෙඩිතම්, ආම්‍රෙඩිත නම් වේ.

---

* "උපර්‍යධ්‍යධි බ්‍රුඞිනඃ වරත්තෙ" යනාදිය ඊට උදාහරණයි.

a. **චිරුකතස්‍ය පරං රූපමාම්ලේඩිතසංඥං ස්‍යාත්, උපයෂ්ටිපරි පුරොහිතං යාවකාඃ පතන්ති, අධ්‍යධි ග්‍රාමං මෘගාශ්චරන්ති, අධොධො නගරං නිධානානි සන්ති.**

b **"පරිතඃ සමයා නිකෂා හා ප්‍රති යොගෙපි" පරිතඃ කෘෂ්ණං ශොභාඃ, "නිකෂා සමයා සාමීප්‍යෙ" සමයා ගාමං උපවනානි වර්තන්තෙ, නිකෂා ග්‍රාමං නිහතඃ ශත්‍රුඃ, හා කෘෂ්ණාභකතම්. තස්‍ය ශොච්‍යතෙ ඉත්‍යර්ථඃ. බුභුක්ෂිතං න ප්‍රතිභාති කිඤ්චත්.**

---

a චිරුකතස්‍ය, දෙවරක් කියන ලද්දහුගේ; පරං රූපම්, පරවූ රූපය; ආම්ලේඩිතසංඥං ස්‍යාත්, ආම්ලේඩිත නම් වන්නේය; පුරොහිතං උපයෂ්ටිපරි, පුරොහිතයාගේ මතු සමීපයෙහි; යාවකාඃ, යාවකයෝ; පතන්ති, වැටෙත්. (මෙහි "උපයෂ්ටිපරි" යන චිරුකත නිපාතයොගයෙහි "පුරොහිතම්" යනු ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතියාසි) ග්‍රාමං අධ්‍යධි, ගම සමීපයෙහි ඔබමොබ; මෘගාඃ, මෘගයෝ; චරන්ති, හැසිරෙත්. (මෙහි "අධ්‍යධි' යන චිරුකත නිපාතයොග යෙහි "ග්‍රාමම්" යනු ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතියාසි.) නගරං අධොධඃ, නුවරයට සමීපයෙහි; නිධානානි, නිධානයෝ; සන්ති, ඇත්තාහ. (මෙහි "අධොධඃ" යන චිරුකත නිපාතයොගයෙහි 'නගරම්" යනු ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතියාසි.) (ශ්ලොකයෙහි "තතොන්‍යත්‍රාපි දෘශ්‍යතෙ' යනු කී බැවින් "ඩික්" යොගාදියෙන් අන්තන්හිද විතියාව වන බැව් දක්වන පිණිස "පරිතඃ සමයා" යනාදිය කිහු.)

b පරිතඃ සමයා නිකෂා හා ප්‍රතියොගෙ අපි, "පරිතඃ සමයා නිකෂා හා ප්‍රති" යන මේ අව්‍යය ශබ්දයන්ගේ යොගයෙහි ද විති යාව වේ. කෘෂ්ණා පරිතඃ, විෂ්ණුහු හාත්පස්හි; ශොභාඃ, ශොපල් ලෝ වෙත්. (මෙහි "කෘෂ්ණම්" යනු "පරිතස්' යන නිපාතයොග යෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතියාසි.) නිකාෂාසමයා, "නිකෂා සමයා" යන නිපාතවය; සාමීප්‍ය සමීපභාවයෙහි වේ. ග්‍රාමං සමයා, ගම සමීපයෙහි; උපවනානි, උයන්, වර්තතෙ, පවතිත්. ග්‍රාමං නිකෂා, ගම සමීපයෙහි; ශත්‍රුඃ, සතුරුතෙම; නිහතඃ, නසනලදී. (මේ දෙතන්හි "සමයා නිකෂා" යන නිපාතයොගයෙහි "ග්‍රාමම්" යනු ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතියාසි.) කෘෂ්ණාභකතං, විෂ්ණුහකති නැත්තහුට; හා, ශොකයෙකි. තස්‍ය, ඔහට; ශොච්‍යතෙ ඉති,

a "ලක්ෂණේත්ථම්භූතාඛ්‍යානභාගවීප්සාසු ප්‍රතිපදෝක්තයඃ"

b එෂ්වර්ථේෂු විෂයභූතෙෂු ප්‍රත්‍යාදයඃ කර්මප්‍රවචනීයසංඥඃ ස්යුඃ.

c "කර්මප්‍රවචනීයයුක්තෙ විතීයා"

d එතෙන යොගෙ විතීයා ස්‍යාත්. ලක්ෂණේ-වෘක්ෂං ප්‍රති පරි අනුවා විද්‍යුතතෙ විද්‍යුත්. ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානෙ-භෂකතා විෂ්ණුං ප්‍රති පරි අනු වා, භාගෙ-ලක්ෂ්මීර්ං ප්‍රති පරි අනු වා, භරතීෂ ඉත්‍යර්ථඃ, විප්සායාම්-වෘක්ෂං ප්‍රති පරි අනු වා සඤ්චරති,

---

ශොක කරණු ලැබේ යන; අර්ථඃ, අර්ථයි; (මෙහි "භා" යන නිපාත, යොගයෙහි "කෘෂණාහක්තම්" යනු ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතීයායි.) බුභුක්ෂිතං, අනුභව කරණු කැමැත්තහුට; කිඤ්චත්, කිසිවක්; නප්‍රතිභාති, නොවැටහේ. (මෙහි "බුභුක්ෂිතම්" යනු "ප්‍රති" යොග යෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතීයායි.

a ලක්ෂණෙත්ථම්භූතාඛ්‍යානවීප්සාසු,- ලක්ෂණ, ලක්ෂණාර්ථය; ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යාන, ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානාර්ථය (කිවිත්ප්‍රකාරයකට පැමිණීමේ යයි පැවසීමය); භාග; භාගාර්ථය (කොටස); වීප්සාසු, වීප්සාර්ථය (භින්නවූ වස්තූන් සම්බන්ධ කොට කියනු කැමැත්තය) යන මෙහි; ප්‍රතිපදෝක්තයඃ, "ප්‍රති පරි අනු" යන මොහු කර්මප්‍රවචනීය සංඥ වෙත්.

b එෂු අර්ථෙෂු, මේ ලක්ෂණාදි අර්ථයන්; විෂයභූතෙෂු, විෂයවූ කල්හි; ප්‍රත්‍යාදයඃ, ප්‍රති ආදීහු; කර්මප්‍රවචනීයසංඥඃ ස්යුඃ, කර්මප්‍රවචනීය සංඥ ඇත්තෝ වන්නාහ.

c කර්මප්‍රවචනීයයුක්තෙ, කර්මප්‍රවචනීය සංඥයක් හා යුක්ත තන්හි; විතීයා, විතීයා විභක්තිය වේ.

d එතෙන යොගෙ, මේ කර්මප්‍රවචනීයසංඥය සමග යොග යෙහි; විතීයා ස්‍යාත්, විතීයා විභක්තිය වන්නීය. ලක්ෂණේ, ලක්ෂණාර්ථයෙහි (උදාහරණ කියනු ලැබේ.) විද්‍යුත්, විදුලිය; වෘක්ෂං ප්‍රති, වෘක්ෂය ලකුණු කොට; විද්‍යුතතෙ, බබලා. පරි අනු වා, "වෘක්ෂං පරි, වෘක්ෂං අනු" කියා ද වේ. (වෘක්ෂය ලකුණු කොට යන අර්ථ මැයි.) ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානෙ, ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානාර්ථයෙහි (උදාහරණ කියනු ලැබේ.) විෂ්ණුං, විෂ්ණුනු කෙරෙහි;

භක්තෘ, භක්ති ඇත්තේය; හෙවත් භක්තෘත්වකරයට පැමිණියේය. පරි අනු වා, "විෂ්ණුං පරි, විෂ්ණුං අනු" කියා හෝ වේ. (එම අර්ථයි.) භාගෙ, භාගාර්ථයෙහි (උදාහරණ කියනු ලැබේ.) ලක්ෂ්මීඃ, ශ්‍රීදෙවීතොමෝ, හරිං ප්‍රති, විෂ්ණුහුගේ කොටසක් වේ. පරි අනුවා, "හරිං පරි, හරිම් අනු" කියා හෝ වේ. (එම අර්ථයි.) හරෙඃ, විෂ්ණුහුගේ; භාගඃ ඉති, භාගය යන; අර්ථඃ, අර්ථයි. ඒප්සාර්ථයෙහි) උදාහරණ කියනු ලැබේ.) වෘක්ෂං වෘක්ෂං ප්‍රති, වෘක්ෂයක් පාසා; සඤ්චරති, හැසිරේ. පරි අනුවා, "වෘක්ෂං වෘක්ෂං පරි, වෘක්ෂං වෘක්ෂම් අනු" කියා හෝ වේ. (එම අර්ථයි.)

මෙහි "ලක්ෂණ" යනාදි පාණිනීයොකති ගෙණ හැර දක්වා ලක්ෂණාදි අර්ථයන්හි පවත්නා ප්‍රති ආදීන්ට කර්මප්‍රවචනීය සංඥා කොට නැවත ඒ කර්මප්‍රවචනීය සංඥාව ලැබූ ඔවුන්ගේ යොගයෙහි විතීඃවීහකතිය වේ යයි කිහු. "කර්මප්‍රවචනීය" සංඥාහුගේ අර්ථතාව නිර්වචනයෙන් දක්වන්නාවූ වෛයාකරණයෝ "කර්ම ක්‍රියාං ප්‍රොක්තවන්තඉති=කර්මප්‍රවචනීයාඃ" යනු කිහු. කර්මසඛ්‍යාතවූ ක්‍රියාව ප්‍රකාශකළාහු කර්මප්‍රවචනීය නම් වෙත් යනු එහි අර්ථයි. ඔහු නම් යළොකන ප්‍රත්‍යාදිහුයි. මෙය "කර්මන්" ශබ්දොපපද "ප්‍ර" දූවී "වච්" ධාතුවෙන් භූතාර්ථකතීඃකාරක "අනීයර්" ප්‍රත්‍යයව නිපන්නේ වේ. එබැවින් මේ කර්මප්‍රවචනීය සංඥකවූ ප්‍රත්‍යාදීහු සම්ප්‍රතික්‍රියාවක් නොකියත් තත්ක්‍රියාද්‍යොතකද නොවෙත්, එහෙත් ඔහු ක්‍රියානිරූපිතසම්බන්ධ විශෙෂද්‍යොතකවූවෝ වෙත්. භර්තෘහරීන් විසින් දඃ-

"ක්‍රියායා ද්‍යොතකෝ නාඥං සම්බන්ධස්‍ය න වාචකාඃ,
නාපි ක්‍රියාපදඤ්ඤපි සම්බන්ධස්‍ය තු භෙදකාඃ"යි

කියනලදී. මේ කර්මප්‍රවචනීයසංඥය තෙමේ "අනුභූයතෙ" යනාදියෙහි උපසර්ගීයන් මෙන් ධාත්වර්ථය ප්‍රකාශ නොකරන්නේ වේ. ෂෂ්ඨීවිභක්තිය මෙන් සම්බන්ධත්වය කියන්නේ ද නො වේ. "ප්‍රාදෙශං විපරිලිඛති" යනාදියෙහි "ච්" ආදීන් මෙන් ක්‍රියානන්තරයක් ආකාඞ්ක්ෂය කරන්නේ ද නො වේ. වැළි කුමක් කෙරේ ද? යත්, ලක්ෂ්‍යලක්ෂණභාවාදි සම්බන්ධයට විශෙෂක වන්නේ වේ. හෙවත් සම්බන්ධ විශෙෂය ප්‍රකාශ කෙරේ. එනම් මෙහිද උදාහෘත "වෘක්ෂං ප්‍රති පරි අනු වා විද්‍යුතතෙ විද්‍යුත්" යන තන්හි වෘක්ෂය තෙමේ ලක්ෂණ ද, විද්‍යුත්තොමෝ ලක්ෂ්‍යද වේ. මේ දෙදෙනාගේ තල්ලක්ෂ්‍ය ලක්ෂණ භාවසම්බන්ධ විශෙෂය ප්‍රත්‍යාදීහු

a "කාලාධ්වනෝරත්‍යන්තසංයෝගේ"

b අව්‍යවධානසංයොගඤ්ච නෛරන්තර්‍යම්. කාලාධ්වවාචක ශබ්දානාං නෛරන්තර්‍යේඤ්ච වාච්‍යේ සති ද්විතීයා විභක්තිර්භවති, මාසමධීතෙ දෙවදත්තඃ. ක්‍රොශං පථිතඃ, නෛරන්තර්‍යෙඤ්කිම්? මාසස්‍ය ච්‍රධීතෙ, ක්‍රොශස්‍යෛකදෙශෙ පථිතඃ.

ප්‍රකාශ කෙරෙත්. "භක්තෝ විෂ්ණුං ප්‍රති පරි අනු වා" යන තන්හි විෂ්ණු තෙමේ විෂය ද භක්ත තෙමේ විෂයී ද වේ. එබැවින් මේ දෙදෙනාගේ විෂය විෂයිභාව සම්බන්ධ විශෙෂය ප්‍රත්‍යාදීහු ප්‍රකාශ කෙරෙත්. අන්තන්හි ද මෙසේයි.

මෙහි ලක්ෂණාදි අර්ථවතුෂ්කයෙහි පවත්නා ප්‍රත්‍යාදියට කර්මප්‍රවචනීය සංඥා කොට තද්‍යොගයෙහි විතීයාවට උදාහරණ ගෙණ හැර දක්වන ලද්දාහ. මුග්ධබොධයෙහි "අනුර්ලක්ෂණෙ" යනාදි පාණිනීය සූත්‍ර අසුරා කොට මෙකී විතියාවිධානයට විෂයවූ තැන් දක්වන්නාහු:-

"විප්සත්ථමභාවවිහෙහාභිඤ්ඤාභාගෙ පරිප්‍රතී,
අනුසෙත්‍රූ සහාර්‍ථෙ ච හීනෙත්‍රූපෙ මතාවිහ.

යනු කිහු. විතීයා විධානයෙහි ලා විප්සාර්‍ථ ඉත්ථම්භාවාර්‍ථ විත්තාර්‍ථයන්හි "අභි" යන්න ද, ඒ විප්සාදි අර්ථයෙහි හා භාගාර්‍ථයෙහි "පරි ප්‍රති" යන දෙක ද, ඒ "විප්සාඉත්ථම්භාවවිත්තභාග" යන අර්ථ චතුෂ්කයෙහි හා සහාර්‍ථහීනාර්‍ථවයෙහි "අනු" යන්න ද, හීනාර්‍ථයෙහි "උප" යන්න ද දන්නා ලද්දාහ යනු එහි අර්ථයි. මෙකී අර්ථයන්හි පවත්නා "අභි" ආදීන්ට කර්මප්‍රවචනීය සංඥාව ද ඔවුන්ගේ යොගයෙහි විතීයාව ද වේ. මෙහි විප්සාර්‍ථාදියෙහි උදාහරණ කියන ලද්දාහ. "විෂ්ණුමභිර්වර්‍තතෙ භගීඃ" යනු සහාර්‍ථ "අනු" යොගයෙහි උදාහරණයි. භගීඃ, ඊශ්වරතෙම; විෂ්ණුම් අනු, විෂ්ණුහු සමග; අර්වතෙ. පුදනු ලැබේ." යනු එහි අර්ථයි. "ශක්‍රාදය උපාව්‍යුතම්" යනු හීනාර්‍ථ "උප" යොගයෙහි උදාහරණයි. "ශක්‍රාදයඃ, ශක්‍රාදි දෙවියෝ; අව්‍යුතම් අනු, විෂ්ණුට හීන වෙත් යනු එහි අර්ථයි. "අනු" යොගයෙහි ද මෙසේයි.

a කාලාධ්වනොඃ, කාලවාචක මාගීවාචක ශබ්ද දෙදෙනාගේ; නෛරන්තර්‍යෙ, නිරන්තරභාවය වාච්‍යකල්හි විතීයාවිභක්තිය වේ.

b අව්‍යවධානසංයොගත්වම්, නුසුන් යෙදීම ඇති බව; නෛරන්තර්‍යම්, නෛරන්තර්‍ය (නිරන්තරභාව) නම් වේ. කාලාධ්වවාචක

a "කතීඃසාධනයොඃසෘතීයා"

ශබ්දානාම්, කාලවාචක මාගධීවාචක ශබ්දයන්ගේ; නෛරන්තර්‍යෙ අර්‍ථේ, නිරන්තරභාවාර්‍ථය; වාච්‍යෙ සති, කියයුතු කල්හි; විතීයා විභක්තිඃ භවති, විතීයාවිභක්තිය වේ. දෙවදත්තඃ, දෙවදත්තතෙම; මාසම්, මසක්මුලුල්ලෙහි; අධීතෙ, හදාරයි. ක්‍රොශම්, හඬසනක් පැහිර; පඨිතඃ, පඨිතයයි. නෛරන්තර්‍යෙ, නිරන්තරභාවාර්‍ථයෙහි යනු; කිම්, කිම්?; මාසස්‍ය, මසකට; විඃ, දෙවරක්; අධීතෙ, හදාරයි (යන තන්හි ද); ක්‍රොශස්‍ය, හඬසනක් සම්බන්ධිවූ; එකදෙශෙ, එක් පෙදෙසෙක්හි; පඨිතඃ. පඨිතයයි; (යනතන්හි ද අව්‍යභිචාරසංයොග රහිත බැවින් විතීයාව නොවන හෙයිනි).

මෙහි කියන ලද්දේ දිවස මාසාදි කාලවාචක ශබ්දයක් හෝ අඩක්‍රොශාදි මාගධී වාචක ශබ්දයක් (ක්‍රියාගුණද්‍රව්‍යවලින්) අනන්තරව (අනතුරුව) යෙදුනොත් ඒ කාලමාගධීවාචකශබ්දයන් කෙරෙන් විතීයාවිභක්තිය වනබවයි. මෙහි "මාසමධීතෙ දෙවදත්තඃ" යන තන්හි "මාස" යන කාලවාචකශබ්දය "අධීතෙ" යන අධ්‍යයන ක්‍රියාවෙන් අනන්තරව යෙදුනු බැවින් "මාසම්" යි විතීයා විය. "ක්‍රොශං පඨිතඃ" යන තන්හි මාගධීවාචකවූ "ක්‍රොශ" ශබ්දය "පඨිත" යන ද්‍රව්‍යයෙන් අනන්තරව යෙදුනු බැවින් "ක්‍රොශම්" යි විතීයා විය. "මසස්‍ය විරධීතෙ" යන තන්හි මසකට දෙවරක් මුත් මුලුල්ල අධ්‍යයන ක්‍රියාවෙන් අනන්තරව නොයෙදුන බැවින් විතීයා නොව "මාසස්‍ය"යි ෂෂ්ඨී විය. "ක්‍රොශස්‍යෙකදෙශෙ පඨිතඃ" යන තන්හි පඨිතයෙන් ක්‍රොශයාගේ එක් දෙසක් මුත් මුලුල්ල නිරන්තරව නොයෙදුන බැවින් විතීයා නොව "ක්‍රොශස්‍ය" යි ෂෂ්ඨීවිය.

වාත්තිකයෝ "ශෙෂාඃ කාර්‍යේ" යනාදි සූත්‍රයෙහි "කාර්‍යේ" යන්න මුල්කොට විතීයාවිභක්තියට යොග්‍යස්ථානයන්ගෙන් බොහෝ තැන් දක්වා ඉක්බිති එහි "කතීඃසාධනයොඃ" යන්න මුල් කොට තෘතීයාවිභක්තියට යොග්‍යස්ථාන දක්වන්නාහු "කතීඃසාධනයොඃ" යනාදිය කිහු.

a කතීඃසාධනයොඃ, කතීඃසාධනදෙක්හි; තෘතීයා, තෘතීයා විභක්තිය වේ,

a කතීරි ප්‍රධානෙ ක්‍රියාශ්‍රයෙ, සාධනෙ ච ක්‍රියාසිද්ධ්‍යුප
කාරකෙ කරණෙජෙී තෘතීයා විභක්තිර්භවති.

b ක්‍රියායාඃ පරිනිෂ්පන්නිඝ්‍යාපාරාදනන්තරම්,
විවක්ෂ්‍යතෙ යදා, යත්‍ර කරණං තත් තදා සම්‍යතම්.

c භින්නඃ ශරෙණ රාමෙණ රාවණො ලොකරාවණඃ,
කරාග්‍රෙණ විදිතෙෝපි වාතරෙරර්ජුධාවතෙ පුනඃ.

---

a ප්‍රධානෙ, ප්‍රධානවූ; ක්‍රියාශ්‍රයෙ, ක්‍රියාවට ආශ්‍රය වූ; හෙවත් ක්‍රියාව කිරීම පිණිස පැවැත්තාවූ; කතීරි, කර්තෘකාරකයෙහිද; සාධනෙ, "සාධනෙ" යයි සේයි; ක්‍රියාසිද්ධ්‍යුපකාරකෙ, ක්‍රියාසිද්ධියට උපකාරවූ; කරණෙජෙී ච, කරණාර්ථයෙහි ද; තෘතීයාවිභක්තිඃ භවති, තෘතීයාවිභක්තිය වේ.

b යදා, යම්කලෙක්හි; යද්ව්‍යාපාරාත්, යම්උත්සාහයෙකින් හෙවත් යම්කාරකයක් සම්බන්ධවූ ක්‍රියායෙන්; අනන්තරම්, අනතුරුව; හෙවත් අන්‍යකාරකව්‍යවධාන රහිතව; යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි, ක්‍රියායාඃ, ක්‍රියාහුගේ: පරිනිෂ්පත්තිඃ, සංසිද්ධිය; හෙවත් ආතමලාභය; විවක්ෂ්‍යතෙ, විවක්ෂාකරණ්ලැබේ ද; තදා, එකල්හි; තත්, ඒකාරකය; කරණම්, කාරණයයි; සම්‍යතම්, දන්නාලදී

c රාමෙණ, රාමයා විසින්; ලොකරාවණඃ, ලොකයා හඬවන්නාවූ; රාවණඃ. රාවණතෙම; ශරෙණ, ඊයෙන්; භින්නඃ, විදරණය කරණ (පළත) ලදී; වාතරෙඃ, වදුරන්විසින්; කරාග්‍රෙණ, අතගින් හෙවත් නියෙන්; විදිතෙඃ අපි, විදරණයකරණලද්දේද; පුනඃ; නැවත; ධාවතෙ, (ඔවුන් හා) යුද්ධ කෙරේ. (මෙහි "රාමෙණ" යනුද "වානරෙඃ" යනුද ක්‍රියාශ්‍රයත්වයෙන් ප්‍රධානව ක්‍රියාසිද්ධිය කළ බැවින් කර්තෘර්ථයෙහි තෘතීයායි, "ශරෙණ" යනුද "කරාග්‍රෙණ" යනු ද යථොක්ත කර්තෘන් විසින් තමන්ගේ ක්‍රියාසිද්ධ්‍යුපකාරිත්වයෙන් විවක්ෂිත බැවින් කරණසාධනයෙහි තෘතීයායි).

කර්තෘර්ථයෙහි හා සාධනාර්ථයෙහි තෘතීයාවිභක්තිය වේය යයි කියා තත්කර්තෘසාධනවයෙහි විශෙෂ දක්වන්නාහු "ප්‍රධානෙ" යනාදියද "ක්‍රියාසිද්ධ්‍යුපකාරකෙ" යනාදියද කීහු, අන්‍යකාරකයන්ට ප්‍රධානව ක්‍රියාසිද්ධිය කරන්නාවූ කර්තෘර්ථයෙහි ද (ඒ කර්තෘහුගේ)

ක්‍රියා සිඩියට උපකාරවූ කරණාදීසඞ්ඛ්‍යාත සාධනයෙහිද තෘතී යාව වේ යනු එහි භාවයයි. මෙහි කී ක්‍රියාශ්‍රයත්වය කර්‍මාදි අන්‍ය කාරකයන්හි ද ඇතිවත්ම (අන්‍යකාරකප්‍රයොජකත්වයෙන්) ප්‍රධානවූ කර්‍තෘකාරකයෙහි යයි දක්වනු පිණිස "ප්‍රධානෙ" යනු කිහු. එහෙයින් පාණිනීයෙහිද "ස්වතන්ත්‍රඃ කර්‍තා"යි සූත්‍රය හදුරා ක්‍රියා යෙහි ස්වාධීනත්වයෙන් විවක්ෂිතවූ අර්‍ථය කර්‍තෘයයි කිහු. එසේම අන්‍යකාරකයන්ගේ ද ක්‍රියාසිඩ්‍යුපකාරකත්වය ඇතිවත්ම බොහෝ කාරකයන් මධ්‍යයෙහි යම් වසතුවක් අව්‍යවධානත්වයෙන් ක්‍රියා නිෂ්පත්තියයි විවක්ෂාකරණලද්දේ නම් එයම මෙහි සාධනයයි දක්වනු පිණිස "ක්‍රියායාඃ" යනාදි ශ්ලෝකය කිහු. ඒ සඳහා පාණිනියෙහි ද "සාධකතමඛ්කරණම්" යි සූත්‍රය හදුරා ක්‍රියාසිඩියෙහි ප්‍රකෘෂ්ටොපකාරවූයේ කරණයයි කිහු. ඔබොක්ත කර්‍තෘලක්ෂණ දක්වන්නාවූ ඇතැම් වෛයාකරණයෝ:-

"ප්‍රවෘත්තෙෂු ච නිවෘත්තෙෂු ච කාරකාණාං ය ඊශ්වරඃ,
ස කර්‍තා නාම විඥෙයඃ කාරකාණාං ප්‍රයොජකඃ."

යනු කිහු. කාරකයන්ගේ පැවැත්මෙහි හා නැවැත්මෙහි යමෙක් අධිපති වේ නම් කාරකත්‍වන් (ක්‍රියාවෙහි) මෙහෙයන්නාවූ හෙතෙම කර්‍තෘයයි දතයුත්තු වේ යනු එහි අර්‍ථයි මෙකී කර්‍තෘත්වය විභාග කරන්නාවූ බොහෝ වෛයාකරණයෝ "තත්‍ර තාවත් කර්‍තා ත්‍රිවිධඃ" යනාදීන් කිහු. එනම් එහි කර්‍තෘ තෙමේ පළමුකොට ත්‍රිවිධ වේ, එනම්-"ස්වතන්ත්‍රය ප්‍රයොජක" යයි කියායි. ස්වතන්ත්‍ර නම් ස්වාධීනත්වයෙන් ක්‍රියා සිඩිය කරන්නාවූ කර්‍තෘ තෙමේයි, ප්‍රයොජක නම් අන්‍යයෙකු ක්‍රියාවෙහි යොදන්නාවූ කර්‍තෘ තෙමේයි, එහි ප්‍රයොජක තෙමේ ද "ප්‍රෙෂක අඩ්‍යෙෂක ආනුකූල්‍යභාගින්" යයි ත්‍රිවිධ වේ. ප්‍රභුත්වයෙන් අනෙකකු මෙහෙයන්නේ ප්‍රෙෂක නම් වේ. එනම්-"ගුරුඃ ශිෂ්‍යෙණ කාරයති" යන තන්හි ගුරුතෙම ප්‍රභුත්වයෙන් ශිෂ්‍යයා ක්‍රියාවෙහි මෙහෙයන්නේ නුයි ප්‍රෙෂක නම් වේ. අඩ්‍යෙෂක නම් හීනත්වයෙන් මෙහෙයන්නේ වේ. එනම් "ශිෂ්‍යෝ ගුරුං හොජයති" යන තන්හි ශිෂ්‍යතෙමේ හීනත්වයෙන් ගුරුහු මෙහෙයන්නේ නුයි අඩ්‍යෙෂක වේ. ප්‍රභුත්ව හීනත්වදෙකින් විරහිතව අනුකූලමාත්‍රභාවයෙන් (සහායභාවයෙන්) මෙහෙයන්නේ ආනුකූල්‍ය භාගින් නම් වේ, එනම් 'ආනඳයති පිතරං සත්පුත්‍රඃ" යන තන්හි සත්පුත්‍ර තෙමේ ප්‍රභුත්වයෙන් හා හීනත්වයෙන් ද විරහිතව පිතෘහු ක්‍රියායෙහි මෙහෙයන්නේ නුයි ආනුකූල්‍යභාගින් වේ. සමහරු

a "ප්‍රකෘත්‍යාදිභ්‍යඃ"

b ප්‍රකෘත්‍යාදිභ්‍යඃ ශබ්දභ්‍යඃනෘතීයා ස්‍යාත්. ප්‍රකෘත්‍යා චාරුඃ, ප්‍රායේණ අලඃ, සුඛේන යාති, ගොත්‍රේණ ගාගීඃ, ගාග්‍යස්‍ය ගොත්‍රමිත්‍යර්ථඃ.†

"සවතන්ත්‍රය ප්‍රයොජකය කර්තෘ" යයි ත්‍රිවිධ කොට කියත්. එහි කර්තෘ නම් කර්මවයෙන් ද යුත් කර්තෘ තෙමේයි. එනම්- "ගම යති කෘෂ්ණං ගොකුලම්" යන තන්හි කෘෂ්ණ තෙමේ කිසිවෙකුගේ ප්‍රේරණයට යටත්වූ හෙයින් කර්මවයෙන් ද ගමනක්‍රියාව කරණ හෙයින් කර්තෘවයෙන් ද යුක්තවූයේ නුයි කර්මකර්තෘ වේ. නිරුත්සාහ යෙන් ක්‍රියා සිද්ධය වන්නාවූ ඇතැම්තන්හි ද මේ කර්මකර්තෘවය ලැබේ. එනම්-'සවයමෙව භිද්‍යතෙ කාෂ්ඨම්" යන තන්හි ක්‍රියාසිද්ධය නිරුත්සාහයෙන් බැවින් කර්මවූයේ ද කර්තෘවූයේ ද කාෂ්ඨය වේ. එහි විසතර ආඛ්‍යාතයෙහි වක්‍ෂ්‍යමාණ බැවින් මෙහි ප්‍රකාශ නොක රන්නෙමු. යථොක්ත කරණසාධනය ද ආධ්‍යාත්මික බාහ්‍යව යෙන් විවිධවේ, එහි ක්‍රියා සිද්ධය කරන්නාවූ කර්තෘහු පිළිබඳවූවක් ම තත් ක්‍රියා 'සිද්ධයට උපකාරවූයේ නම් ආධ්‍යාත්මික වේ. පූර්වොක්ත "කරණේන" යනු ආධ්‍යාත්මික කරණයි. "ශරේණ" යනු බාහ්‍ය කරණයි, මෙකී සියලු කර්තෘඊයෝ ද අභිහිතතන්හි ප්‍රථමා විභක්ති යෙන් ද අනභිහිතතන්හි තෘතීයාවිභක්තියෙන් ද යුක්තවෙත්. අන්‍යවූ කරණාදියද එසේයි.

a ප්‍රකෘත්‍යාදිභ්‍යඃ ව, ප්‍රකෘති ශබ්දාදීන් කෙරෙන් ද තෘතීයා විභක්තිය වේ.

b ප්‍රකෘත්‍යාදිභ්‍යඃ ශබ්දභ්‍යඃ, ප්‍රකෘති ආදි ශබ්දයන්කෙරෙන්; තෘතීයා ස්‍යාත්, තෘතීයා විභක්තිය වන්නේය. ප්‍රකෘත්‍යා, සවභාව යෙන්; චාරුඃ, මනොඥයි (විශිෂ්ටරූප ඇත්තේය.) ප්‍රායේණ, බොහෝ සෙයින්; අලඃ, අලඝයි. සුඛේන, සැපයෙන් හෙවත් සැපසේ; යාති, යෙයි. ගොත්‍රේණ, ගොත්‍රයෙන්; ගාග්‍යඃ ඉති, ගාග්‍ය යන; අර්ථඃ, අර්ථයි.

මේ "ප්‍රකෘති" ආදි ශබ්දයන් කෙරෙන් ප්‍රථමාදි අන්‍යවිභක්තීන් ගේද පැමිණීම ඇතිවත්ම ඇතම් තන්හි තදපවාදයෙන් තෘතීයා

---

† "ගාග්‍යස්‍ය ගොත්‍රම්" යි එක පොතකවත් නොදැකිණි.

a **"දානපාත්‍රෙ සම්ප්‍රදානකාරකෙ චතුර්ථී"**

b **සම්‍යක් ශ්‍රෙයොබුධ්‍යා ප්‍රදීයතෙ යස්මෙඅ තත්සම්ප්‍රදාන කාරකම්. වෙදවිදෙ ගාං දදාති; අන්‍යත්‍ර රාඥෙ දණ්ඩං දදාති, රජකස්‍ය වස්ත්‍රං දදාති.**

විභක්තිය වේයයි මෙහි කියනලදී, එහි "ප්‍රකෘත්‍යා වාරුෂ" යන තන්හි ක්‍රියාහුගේ අශ්‍රවණයෙන් කර්තෘකරණයන්ගේ ලැබීමනැති කල්හි සම්බන්ධාර්ථයාගේ පැමිණීම ඇතිවත්ම 'කෘතෂ' යන ක්‍රියානන්තරයකට කරණත්වයෙන් "ප්‍රකෘත්‍යා"යි තෘතීයා විය. "ප්‍රායෙන අලසෂ" යන තන්හි ප්‍රථමාහුගේ පැමිණීම ඇති වත්ම "ඥතෂ" යන ක්‍රියානන්තරාපෙක්ෂාවෙන් කරණත්වයට පැමිණ තෘතීයා විය, "සුඛෙන යාති" යන තන්හි ගමන ක්‍රියාවෙන් සාධ්‍යත්වයට පැමිණෙන්ම එහි කරණත්වවිවක්ෂාවෙන් "සුඛෙන" යි තෘතීයා විය. "ගොත්‍රෙණ ගාගර්‍ෂෂ" යන තන්හි "ගොත්‍රම්" යි ප්‍රථමාහුගේ පැමිණීම ඇතිවත්ම "ඥයතෙ" යන ක්‍රියානන්තරාපෙක්ෂාවෙන් කරණත්වය විවක්ෂිතවූයේනුයි "ගොත්‍රෙණ"යි තෘතීයා විය. "සමෙ නෙති, විෂමෙ ණෙති, විද්‍රොණෙන ධාන්‍යං ක්‍රිණාති" යනාදිය ද මෙසේයි. මෙසේ "ශෙෂාෂ" යනාදි සූත්‍රොක්ත "කර්තෘසාධනයොෂ" යන්න මුල්කොට තෘතීයාවිභක්තියට සුදුසුතැන් බොහොමයක් දක්වා ඉක්බිති "දානපාත්‍රෙ" යන්න මුල්කොට චතුර්ථී විභක්තියට යොග්‍යස්ථාන දක්වන්නාහු "දානපාත්‍රෙ" යනාදිය කිහු.

a දානපාත්‍රෙ; "දානපාත්‍රෙ" ඔයි සේයි (දානයට යොග්‍යවූ); සම්ප්‍රදානකාරකෙ, සම්ප්‍රදානකාරකයෙහි; චතුර්ථී, චතුර්ථී විභක්තිය වේ.

b සම්‍යක්, මනාකොට; ශ්‍රෙයොබුධ්‍යා, කල්‍යාණාධ්‍යාසයෙන්; යස්මෙ, යමෙකුට; ප්‍රදීයතෙ, දෙනුලැබේ ද; තත්, ඒ; සම්ප්‍රදාන කාරකම්, සම්ප්‍රදානකාරක නම් වේ. වෙදවිදෙ, වෙදය දන්නහුට; ගාම්, ගොධනය; දදාති, දෙයි (යන තන්හි "වෙදවිදෙ" යනු සම්ප්‍රදානකාරකයෙහි චතුර්ථීවි). අන්‍යත්‍ර, අන්තන්හි හෙවත් සම්ප්‍රදානරහිත තන්හි, රාඥෂ, රජහට; දණ්ඩං දදාති, දඬ දෙයි (කියාද); රජකස්‍ය, රජකයාට; වස්ත්‍රං, වස්ත්‍රය; දදාති, දෙයි (කියාද වේ). මෙහි ශ්‍රෙයොබුධ්‍යභාවයෙන් සම්ප්‍රදානනුවූයේ නුයි "රාඥෂ, රජකස්‍ය" සි ෂෂ්ඨී විය).

a දදාති දණ්ඩං පුරුෂෝ මහිපතෙ
නීවාපි භක්ෂ්‍යා නව දූනකාම්‍යයා,*
ශද්ධියතෙ වාසනයා සුපාත්‍රෙ
තත්සම්ප්‍රදානං කථිතං කවීන්ද්‍රෛඃ.

b (අනභිහිතෙ ඉත්‍යෙව, දූනීයෝ විප්‍රඃ) කිඛිත්සම්‍යක් ශ්‍රෙයොබුධ්‍යභාවෙපි මතුර්පි, "ව්‍යාඡන රසවෙ කර" ම්නි මහාකවිප්‍රයොගදර්ශනාත්. නවව සම්ප්‍රදානං නිර්විඛම්-ප්‍රෙරකම නිරාකර්තුකුමත්තඃ වෙති.

---

a පුරුෂඃ, (රාජ) පුරුෂතෙම; මහිපතෙඃ, රජහට; දණ්ඩං දදාති, දඩ දෙයි; භක්ෂ්‍යා අපි නව, (ඒ) භක්ෂියෙන්ද නොවේ; නව දූනකාම්‍යයා, දෙනුකැමැත්තෙන් ද නොවේ. (එහෙයින් "මහිපතයෙ"යි සම්ප්‍රදානය නොව "මහිපතෙඃ" යි ෂෂ්ඨී විය). වාසනයා, ලාභාශාවෙන්; යත්, යමක්; සුපාත්‍රෙ, යම්ගුණඅාජනවූ වෙකුට; දීයතෙ, දෙනු ලැබේ ද; කවීන්ද්‍රෛඃ, පණ්ඩිතොත්තමයන් විසින්, තත්, ඒ ගුණ අජනය, සම්ප්‍රදානං, සම්ප්‍රදානයයි; කථිතම්, කියනලදී.

මෙහි "දූනපාත්‍රෙ" යනාදියෙහි කී සම්ප්‍රදානලක්ෂණ නිර්වචන නයින් දක්වන්නාහු "සම්‍යක්ශ්‍රෙයොබුධ්‍යා" යනාදිය කීහු. මෙහි "දූන" නම් පූජාබුද්ධියෙන් හෝ අනුග්‍රහබුද්ධියෙන් යම් වස්තුවක් පිළිබඳ සවාධීනත්වය හැර පරාධීනත්වයෙන් අපුනර්ග්‍රහණය පිණිස දීමයි. කර්‍ම්හුගේ තදූනක්‍රියාවට (ඒ දූනය පිළිගැණීමට) යොග්‍යවූ කාරකය ප්‍රම්ප්‍රදාන නම් වේ, "රාඥෙ දණ්ඩං දදාති" යන තන්හි දණ්ඩදූනය අපුනර්ග්‍රහණය පිණිස වූවත් ශ්‍රෙයොබුද්ධිරහිත බැවින් (පූජානුග්‍රහබුද්ධිරහිත බැවින්) තත්ප්‍රතිග්‍රාහක රජහුගේ සම්ප්‍රදානත්වය නොව 'රාඥඃ'යි ෂෂ්ඨී විය. "රජකස්‍ය වස්ත්‍රං දදාති" යන තන්හි වස්ත්‍රදූනය කිඤ්චින්මාත්‍ර අනුග්‍රහබුද්ධියකින් වූවත් පුනර්ග්‍රහණය පිණිසවූ බැවින් තත්ප්‍රතිග්‍රාහක රජකයාගේ සම්ප්‍රදානත්වය නොව "රජකස්‍ය" යි ෂෂ්ඨී විය.

b අනභිහිතෙ ඉති එව, (ප්‍රත්‍යයාදියකින්) අනුක්තකල්හිම යයි කියයුතු වේ. (උක්තකල්හි)-දූනීයඃ, දූනාහීවූයේ; විප්‍රඃ, බ්‍රාහ්මණතෙමේයි. (මෙහි "දූනීයඃ" යන තන්හි සම්ප්‍රදූන කාරක "අනීය" ප්‍රත්‍යයෙන් "විප්‍රඃ" යනු උක්තසම්ප්‍රදූනාඛ්‍යයෙහි ප්‍රථමාවි). කිඛිත්, කියිතන්හි; සම්‍යක්, මොනවට; ශ්‍රෙයොබුද්ධිඅභාවෙ

---

* "නවාත්‍ර භක්ෂිර්නව දූනකාමතා" ඝමහර.

a **"තාහගෙන කම්මණා ව්‍යාපතං ප්‍රේරකං වානුමන්තෘ ච, අනිරාකතීෘ චෙතාහගත් සම්ප්‍රදානං ත්‍රිධා සමෘතම්.**

b **දෙහීති ප්‍රේරණකි තනෙප්‍රේරකම්, ඝථා-ඔටමවේ භික්ෂාං දදාති; යන්තු ඉදමහං දදාම්‍යන්‍යකෙන'නුමන්‍යතෙ ඔමින්‍යාහ තදනුමන්තෘ, ඝථා-ශිෂ්‍යෙ ගුරවේ භාං දදාති, යත්තු නානු මන්‍යතෙ න නිරාකරෝති තදනිරාකතීෘ, ඝථා-සුඝ්‍යාඝ්‍යං දදාති.**

අපි, කල්‍යාණාධ්‍යාසයක් නැති කල්හි ද; වතුර්‍ථී, වතුර්‍ථී විභක්තිය වේ. (එනම්)-ව්‍යාජේන රඝවෙ කරම් ඉති, "ව්‍යාජේන රඝවෙ කරම්" ඝන; මහාකවිප්‍රයොගදර්ශනාත්, මහාකවීන්ගේ ප්‍රයොග දක්නා හෙයිනි; (ව්‍යාජේන, අපරාන්තමහිපාලව්‍යාජයෙන්; රඝවෙ, රඝුභට; කරම්, බිලි දුන්නේය; ඝනු එහි අර්‍ථයි. මෙහි දන ක්‍රියාව ශ්‍රෙයොබුද්ධි රහිතව ව්‍යාජසහගතවූ බැවින් සම්ප්‍රදානාඛ්‍ය නුවූවත් "රඝවෙ"යි වතුර්‍ථී විභක්තියෙන් යෙදීම මහාකවීන්ට අභිමත විය) තවද සම්ප්‍රදානම්, ඒ සම්ප්‍රදානයද; ත්‍රිවිධම්, තුන් වැදෑරුම් වේ. එනම්-ප්‍රෙරකම්, ප්‍රේරක සම්ප්‍රදානය; අනිරාකතීෘ, අනිරාකතීෘ සම්ප්‍රදානය, අනුමන්තෘ ව ඉති, අනුමන්තෘ සම්ප්‍රදානය දැයි කියායි.

a තාහගෙන කම්මණා, තාහග ක්‍රියාවෙන්; ව්‍යාපතම්, ව්‍යාපතවූ (විශෙෂයෙන් පැමිණෙන ලද්දවූ); එතත් සම්ප්‍රදානම්, මේ සම්ප්‍රදානය; ප්‍රෙරකං ව, ප්‍රේරකය ද; අනුමන්තෘ ව, අනුමන්තෘ ද; අනිරාකතීෘ ව ඉති, අනිරාකතීෘ දැයි; ත්‍රිධා, තුන්පරිද්දෙකින්; සමෘතම්, දන්නාලදී. (මෙහි සම්ප්‍රදාන කාරකය ප්‍රේරකාදි වශයෙන් ත්‍රිභෙද කොට දක්වා තල්ලක්‍ෂණ නිරූක්තිනයින් දක්වන්නාහු "දෙහීති" ඝනාදිය කිහු.

b දෙහීති, (මට) දෙවයි; ප්‍රේරයති, (ඝමෙක් දනකතීෘහු මෙහෙ ඝාද; තත්, ඒ (ප්‍රේරණය කරන්නේ); ප්‍රෙරකම්, ප්‍රේරක නම් වේ. ඝථා, එනම්; බටවෙ, තාපසයාට නොහොත් කොලුවාට; භික්ෂාම්, භික්ෂාව; දදාති, දෙයි. (ඝනු ඊට උදාහරණයි); මෙහි "බටවෙ" ඝන්නෙහි සම්ප්‍රදානත්වය දන කර්‍තෘහු ක්‍රියාවෙහි මෙහෙයා ලත් බැවින් ප්‍රේරක වේ. (තාපසයන්ගේ දෙවයි කියා මෙහෙයීම වනාහි වාක්සමාචාරයෙන් නොව කායසමාචාරයෙන් වේ). ඝත්තු, ඝම් සම්ප්‍රදානයක් නෙම වනාහි; ඉදම්, මෙය; අහම්, මම, දදාම්

a "ක්‍රියයා යමභිප්‍රෙති සොපි සම්ප්‍රදානම්"-පත්‍යෙ ශෙතෙ.

ඉති, දෙම්සි; උකෙන, කි කල්හි; අනුමන්‍යතෙ, (දානඝතීන්ගේ ප්‍රොත්සාහය පිණිස අනුමත කෙරේද; ඔම් ඉති, ඔම් කියා (යහ පත්යසි); ආහ, කියාද; තත්, ඒ (සම්ප්‍රදානය); අනුමන්තෘ, අනුමන්තෘ නම් වේ. යථා, එනම්; ශිෂ්‍යඃ, ශිෂ්‍යතෙම; ගුරවෙ, ගුරුහට; ගාම්, ගොධනය; දදාති, දෙසි; (යනු ඊට උදාහරණයි මෙහි "ගුරවෙ" යන්නෙහි සම්ප්‍රදානත්වය ශිෂ්‍යයාගේ දානක්‍රියාවට අනුමතවීමෙන් ලත් බැවින් "අනුමන්තෘ" නම් වේ). යත්තු, යම් සම්ප්‍රදානකාරකයක් වනාහි; න අනුමන්‍යතෙ, අනුමත නොකෙරේද; නතිරාකරොති. නිවාරණයත් නොකෙරේද (දානක්‍රියාව නොවළක්වාද : තත්, ඒ (සම්ප්‍රදානය); අනිරාකතීඃ, අනිරාකතීඃ නම් වේ. යථා, එනම්; සූයමීඃය, සූයමීයාට; අඝ්‍යම්. පූජොපහාර ජලය; දදාති, දෙයි (යනු ඊට උදාහරණයි). මෙහි "සූයමීඃය" යන්නෙහි සම්ප්‍රදානත්වය කතීෘන්ගේ දානක්‍රියාව අනුමත නොකිරීමෙන් හා ඒ නිවාරණය නොකිරීමෙන්ද ලත් බැවින් "අනිරාකතීඃ" නම් වේ.)

a ක්‍රියයා, ක්‍රියාවෙන්; යම්, යමෙකු; අභිප්‍රෙති, (කතීෘතෙම) අභිප්‍රාය කෙරේද; සඃ අපි, ඔතෙමේ ද; සම්ප්‍රදානම්, සම්ප්‍රදාන නම් වේ. පත්‍යෙ සවාමියාට අභිමුඛව; හෙවත් සවාමියා අනුකූල කරන්නට (පක්ෂපාත කරන්ට); ශෙතෙ, ශයනය කෙරේ. (මෙහි පත්නියගේ "ශෙතෙ" යන ශයන ක්‍රියාවෙන් සවාමියාගේ අභිමුඛභාවය හෝ අනුකූලත්වය අභිප්‍රෙත බැවින් තත් සවම්යා "පත්‍යෙ' සි සම්ප්‍රදාන විය.

මෙකී සම්ප්‍රදාන විෂයෙහි ඵලිතාර්ථය දක්වන්නාවූ සිබාන්න කොමුදී සරලාටීකාකාරයෝ "සවක්‍රියා යත්ක්‍රියොද්දෙශිකා තත් සම්ප්‍රදානමිති ඵලිතාර්ථඃ" යනු කිහු, (යම් කිසිවෙකුගේ සවකීය ක්‍රියාව යමෙකුගේ ක්‍රියාවක් උද්දෙශකොට ඇත්නී නම් තදුද්දිශ්‍යයා සම්ප්‍රදාන වේ යනු මෙහි ඵලිතාර්ථය (මූලු අදහස) යනු මෙහි අර්ථයි. මෙසේ කියා තත්ඵලිතාර්ථත්වය විස්තරකරන්නාහු "භවති ච පත්‍යෙ ශෙතෙ ඉත්‍යාදෙඃ !පත්නීශයනං පතිශයන ඵලකමිති පත්‍යුඃ සම්ප්‍රදානතා, අත්‍ර ක්‍රියා'කාමීකෙවෙති සම්ප්‍රදාය විදඃ" යනු කිහු. "පත්‍යෙ ශෙතෙ" යනාදියෙහි පත්නියගේ ශයන ක්‍රියාව පතියහුගේ ශයන ක්‍රියාව ඵලකොට ඇති බැවින් පතියහුගේ සම්ප්‍රදානත්වය වේ. මෙහි කී මේ ක්‍රියාව නම් අකර්මකක්‍රියාවක්ම

a "විශෙලෂාවධෙෘ පඤ්චමී"

b **විශ්ලෙෂෂ විභාගඝනත්‍ර යොවඩිශවලතයා අවලතයා වා විවක්ෂිතඝනඝ්‍රාපාදනෙ පවමී. (විශ්ලෙෂෂ නාම සංයොග පූර්ෂකො විභාගඃ, ආධාරාධෙයයොර්මධ්‍යෙ ආධාරතොන්‍ය යො ඝ්‍රුයමානඃ සොවධිඃ, ආධියතෙනෙනාෂෙෘ=ආධාරඃ, ආධාතුං යොග්‍ය ආධෙයඃ). ධාවතාශවාදපතන්, භූහෘතොවතරති ගඞ්ගා.**

විධයුතුයයි සම්ප්‍රදාය දන්නෝ කිහු යනු මෙහි අර්ථයි, මින් ප්‍රකාශිතවූයේ කර්තෘහුගේ ක්‍රියාව යමෙකු පිළිබඳ ක්‍රියාවක් ඵලය කොට පවතී නම් තත්ක්‍රියාශ්‍රය පදාර්ථය සම්ප්‍රදානය වනබව ද, ඒ කර්තෘහුගේ ක්‍රියාව අකර්මකක්‍රියාවක් විය යුතු බව ද වේ.

මෙසේ "දානපාත්‍රෙ" යන්න මූල්කොට සම්ප්‍රදානයට යොග්‍ය සථාන බොහොමයක් දක්වා ඉක්බිති "විශෙලෂාවධෙෘ" යන්න මූල්කොට අවධිකාරකය විසතර කරන්නාහු "විශෙලෂාවධෙෘ" යනාදිය කිහු.

a **විශෙලෂාවධෙෘ,** විශෙෂණයෙහි ඉමවූ අවධිකාරකයෙහි; පඤ්චමී, පඤ්චම්විභක්තිය වේ.

b **විශ්ලෙෂෂඃ**, විශ්ලෙෂ නම්; විභාගඃ, විවෙර්දයයි; හෙවත් **පෘථග්භාවයයි**. තත්‍ර, එහි; යඃ අවධිඃ, යම් ආශ්‍රයක් (ආධාරත්වයෙන් සිටි ඉමක්; චලතයා. චලස්වභාවයෙන් හෝ; අචලතයාවා, අචලස්වභාවයෙන් හෝ; විවක්ෂිතඃ, විවක්ෂාකරණලද්දේ වේද; තත්‍රාපාදනෙ, ඒ (අවධිඝඛ්‍යාත) අපාදානකාරකයෙහි; පඤ්චමී, පඤ්චම්විභක්තිය වේ. විශ්ලෙෂෂඃ නාම්, විශ්ලෙෂ නම්; සංයොග පූර්ෂඃ, සංයොගයක් (එකතුවීමක්) පූර්ෂකොට ඇත්තාවූ; විභාගඃ, විවෙර්දයයි. ආධාරාධෙයයොඃ මධ්‍යෙ, ආධාර ආධෙය දෙක අතුරෙන්; ආධාරතොන්‍ය, ආධාරභාවයෙන්; ඝ්‍රුයමානඃ, දන්නා ලබන්නාවූ; යඃ, යමක් වේද; සඃ, හෙතෙම; අවධිඃ, අවධි නම් වේ. අනෙන, මොහුවිසින්; ආධියතෙ ඉති. දරණුලැබේනුයි; අසෞ, මෙතෙම; ආධාරඃ ආධාර නම් වේ. ආධාතුම්, දරාගන්නට; යොග්‍යඃ, යොග්‍යවූයේ; ආධෙයඃ, ආධෙය නම් වේ. ධාවතඃ, දුවන්නාවූ; අශ්වාත්, අශ්වයාකෙරෙන්; අපතත්, වැටුනේය. (මෙහි "අශ්වාත්" යනු වියොගයෙහි චලභාවයෙන් විවක්ෂිත හෙයින් චලාපාදානයි). ගඞ්ගා, ගඞ්ගාතොමෝ; භූහෘතඃ, පර්වත යෙන්; අවතරති, ගලාබසී (මෙහි "භූහෘතඃ" යනු වියොගයෙහි

අවලඟාවයෙන් විවක්ෂිතකෙයින් අවලාපාදනයි) ආධාරාධෙයත්ව යෙන් සංයොගවූ යම් වසතුදෙකක් අතුරෙන් ආධාරයාකෙරෙන් ආධෙයයාගේ වෙන්වීම වේ නම් ඒ ආධාරවූ වසතුව අවධි සඞ්ඛ්‍යාත අපාදානයයි ද ඔහුකෙරෙන් පඤ්චම්විභක්තිය වේයයි ද ඒ වෙන්වීම ආධාරවසතුහුගේ වචලත්වයෙන් හා නිශ්චලත්වයෙන් ඵල වෛවිධ්‍යයෙන් ම වේයයි ද යනු මෙහි ඵලිතාර්ථයි. මෙකී අවධිලක්ෂණ දක්වන්නාවූ භර්තෘහරීන්වහන්:-

"අපායෙ යදුදසිතං වලං වා යදි වාවලං,
ධ්‍රුවමෙවාතදාවෙශාත් තදපාදානමුච්‍යතෙ.
පතතෝ ධ්‍රුව එවාශ්වෝ යසමාදශ්වාත් පතත්‍යසෞ,
තස්‍යාපාශ්වස්‍ය පතනෙ කුඛ්‍යාදි ධ්‍රුවමිෂ්‍යතෙ.
මෙෂානතරක්‍රියාපෙක්ෂමවධිත්වං පෘථක් පෘථක්,
මෙෂයොඃ සවක්‍රියාපෙක්ෂං කතෘත්වඤ්ච පෘථක් පෘථක්."

යනු කියනලදී. අපායසඞ්ඛ්‍යාත විශ්ලෙෂය සාධ්‍යකල්හි යම් ධ්‍රුවයක් (සථිරවසතුවක්) වේ නම් ඒ අපාදානයයි කියනුලැබේ. ඒ එහි විශ්ලෙෂජනකක්‍රියාවක්හුගේ අනුප්‍රවෙශය නැතිහෙයිනි, හෙ ද වල අවල උදසිතයයි ත්‍රිවිධ වේ. (කෙසේදයත්)? වැටෙන්නාවූ යම් අශ්වයෙකු කෙරෙන් මෙතෙමේ වැටේ යයි කීකල්හි අශ්වතෙමේ ම ධ්‍රුවය වේ, ඒ අශ්වයාගේ ද වැටීමෙහිදී (ඔහුගේ වැටීමට ඉමවූ) භූතභූදිය ධ්‍රුවයයි අභිමත වේ. එඑවන් දෙදෙනෙකු අතරවූ ක්‍රියාවන් අපෙක්ෂා කොට ඇත්තාවූ අවධිභාවය වනාහි වෙන් වෙන් වශයෙන් වේ. ඒ එඑවන් දෙදෙනාගේ සවකීය ක්‍රියාව අපෙක්ෂා කොට ඇත්තාවූ කර්තෘභාවය ද වෙන් වසයෙන් වේ යනු මෙහි අර්ථයි.

මේ ශ්ලොකත්‍රය "ධ්‍රුවමපායෙපාදානම්" යන පාණිනීය සූත්‍රය ඇසුරු කොට කියනලදී. මේ සූත්‍රයෙහි තත්ත්වාර්ථය නම් අපායසඞ්ඛ්‍යාත වියොග ඵජනකව්‍යාපාරය ආශ්‍රයකොට නැත්තාවූ ධ්‍රුවය අපාදානය යනුයි, මෙහි ධ්‍රුවය අපාදාන යයි කීමෙන් විශ්ලෙෂක්‍රියාජන්‍යකර්තෘභට අපාදානත්වය නොලැබේ. මෙහි ඒ විස්තර කරන්නාහු විශ්ලෙෂය ඇතිකල්හි තද්විශ්ලෙෂජනක ක්‍රියාශ්‍රයරහිත ධ්‍රුවය ම අපාදාන යයි කියා "පතතඃ"යනාදිය ඊට නිදර්ශන කළාහ, එනම් 'කුඛ්‍යාතපතතොශ්වාද් මෛත්‍රඃ පතති" යන තන්හි මෛත්‍රයාගේ පතනයෙහි අශ්වයා ද, අශ්වයාගේ පතනයෙහි කුඛ්‍යාදිය ද ධ්‍රුවය වේ. සමහරතන්හි විශ්ලෙෂක්‍රියා ශ්‍රය ඇති දෙකක් එකිනෙකට අවධි වන බවත් තද්විශ්ලෙෂයෙහි

a "සම්බන්ධෙ ෂෂ්ඨී"

b සම්බන්ධිනොශ්චඛ්‍ය යොප්‍රධානඤ්ච ෂෂ්ඨී.

කතීඃඛ්‍යය ද ලබන බවත් ප්‍රකාශකරණු පිණිස "මේෂාන්තර" යනා දිය කිහු. එනම්-"මේෂාවපසරතඃ" යනුවෙන් එළුවෝ දෙදෙනා වෙන් ව යෙත් කිකල්හි අපසරණ ක්‍රියා ශ්‍රයෙන් එළුවන් දෙදෙනා, ගේ එකිනෙකට අවධිභූය ද කතීඃඛ්‍යය ද වේ. මෙකී අවධිය බොහෝ තන්හි වලාවල වශයෙන් විවිධ යයි දක්නා ලැබේ. උදාසීන හෙදය ද ඇතම් තන්හි දක්නා ලැබේ. ඒ "රාඥෙධනං ගෘණාති විප්‍රඃ" යනාදියෙහි යයි ඕතිය හැකි වේ. අවධියෙහි විෂයභෙද දක්වන්නාහු:-

"නිර්දිෂ්ටවිෂයං කිඤ්චිදුපාත්තවිෂයං තථා,
අපෙක්ෂිතක්‍රියඤ්චෙති ත්‍රිධාපාදානමිෂ්‍යතෙ"

යනු කීහු. කිසි අවධියෙක් දක්වනලද ක්‍රියාව විෂයකොට ඇත්තේ ද, කි වෙක් අධ්‍යාහාරකරණලද ක්‍රියාව විෂයකොට ඇත්තේ ද, කිසිවෙක් අපෙක්ෂාකරණලද (සිතාගත්නාලද) ක්‍රියාව විෂයකොට ඇත්තේ දැයි කියා අපාදානය තුන්පරිද්දෙකින් අභිමත වේ යනු මෙහි අර්ථයි මෙහි "වෘක්ෂාත් පත්‍රං ඵතති" යන තන්හි අපාදානාර්ථවූ "පතති" යන ක්‍රියාව නිර්දිෂ්ට බැවින් "වෘක්ෂාත්" යනු නිර්දිෂ්ටවිෂයාපාදානයි. "වලාහකාද් විද්‍යොතතෙ විද්‍යුත්" යන තන්හි "වලාහකාත්" යනු නිඃසරණ පුර්‍ව්ක විද්‍යොතනාර්ථක්‍රියායොගයෙහි "නිඃසෘත්‍ය" යි අධ්‍යාහාර්‍ය්‍ය ක්‍රියාව විෂයකොට ඇති බැවින් උපාත්තවිෂයාපාදානයි. ගමනය කරන්නෙකු දැක "කුතො භවාන්"යි ප්‍රශ්න කිරීමෙහි යුක්තවූ "කුතඃ" යන අපාදානය "ආගතඃ" යනාදීන් අපෙක්ෂිත ගමනාර්ථ ක්‍රියාව විෂය කොට ඇති බැවින් අපෙක්ෂිත ක්‍රියාවිෂයාපාදානයි. (මෙසේ "විශ්ලෙෂාවධෙඃ" යන්න මුල් කොට අපාදානලක්ෂණ හා තද්යොග්‍යස්ථාන සවල්පයක් දක්වා නැවත "සම්බන්ධෙ" යන්න මුල්කොට සම්බන්ධලක්ෂණාදිය දක්වන්නාහු "සම්බන්ධෙ ෂෂ්ඨී" යනාදිය කිහු).

a සම්බන්ධ, සම්බන්ධාර්ථයෙහි; ෂෂ්ඨී, ෂෂ්ඨී විභක්තිය වේ.

b සම්බන්ධිනොඃ මධ්‍යෙ, සම්බන්ධය ඇත්තවුන් දෙදෙනෙකු අතුරෙන්; යඃ, යමෙක්; අප්‍රධානඃ, අප්‍රධාන වේ ද; තත්‍ර, එහි; ෂෂ්ඨී, ෂෂ්ඨී විභක්තිය වේ.

a "හෙද්‍යහෙදකයෝඃ ශ්ලිෂ්ටඃ*සම්බන්ධොලන්‍යෝලන්‍යමුච්‍යතෙ,
විශෙෂා යද්‍යපි සම්බන්ධඃ ෂෂ්ඨ්‍යුත්පත්තිහෙතවඃ හෙදකාත්.

b හෙද්‍යං විශෙෂ්‍යමිත්‍යාහුර්භෙදකං තු විශෙෂණම්,
විශෙෂ්‍යනතු ප්‍රධානං ස්‍යාදප්‍රධානං විශෙෂණම්.

c ප්‍රධානාප්‍රධානයොර්ම්ඩෙ'ප්‍රධානෙ ෂෂ්ඨී, ක්‍රියානවසි ප්‍රධානං
ක්‍රියානඩ්‍යප්‍රධානම්.

d රාඥඃ ස පුරුෂො ඥෙයඃ පිත්‍රොරෙතත්ප්‍රපූජනම්,
ගුරූණාං වචනං පථ්‍යං කවීනාං රසවද්වචඃ

---

a හෙද්‍යහෙදකයෝඃ, හෙදහෙදක දෙදෙනාගේ; අන්‍යොන්‍යං ශ්ලිෂ්ටඃ, ඔවුනොවුන් පිළිබඳ එකතුවීම; සම්බන්ධඃ, සම්බන්ධ නමැයි; උච්‍යතෙ, කියනු ලැබේ. යදි ඉදින්; සම්බන්ධඃ, සම්බන්ධයතෙම; විශෙෂඃ අපි, දෙදෙනකු කෙරෙහි පිහිටි නුමුත්; ෂෂ්ඨ්‍යුත්පත්තිහෙතවඃ තු, ෂෂ්ඨිවිභක්තිහුගේ උත්පත්තිය වනාහි; හෙදකාත්, හෙදකයා කෙරෙන් (විශෙෂණයා කෙරෙන්) වේ.

b හෙද්‍යම් හෙද්‍යඃ, විශෙෂ්‍යම් ඉති, විශෙෂ්‍යයයි; අහුඃ, කියත්; හෙදකං තු, හෙදකඃ වනාහි; විශෙෂණම්, විශෙෂණයයි කියත්; විශෙෂ්‍යං තු විශෙෂ්‍යඃ වනාහි; ප්‍රධානං ස්‍යාත්, ප්‍රධාන වන්නේය; විශෙෂණම්, විශෙෂණඃ; අප්‍රධානම්, අප්‍රධාන වන්නේය.

c ප්‍රධාන අප්‍රධානයොඃ මඬෙ, ප්‍රධාන අප්‍රධාන දෙදෙනා අතුරෙන්; අප්‍රධානෙ, අප්‍රධානයා කෙරෙහි; ෂෂ්ඨී ෂෂ්ඨිවිභක්තිඃ වේ; ක්‍රියාඅඩ්‍යයි, ක්‍රියාව අනුව යන්නේ; ප්‍රධානම්, ප්‍රධාන වේ; ක්‍රියා අනඩ්‍යයි, ක්‍රියාව අනුව නොයන්නේ; අප්‍රධානම්, අප්‍රධාන වේ.

d සඃ, හෙතෙම; රඥඃ, රජහුගේ; පුරුෂඃ, පුරුෂයයි; ඥෙයඃ, දතයුතු; එතත්, මෙය; පිත්‍රොඃ, මවුපිය දෙදෙනාගේ; ප්‍රපූජනම් ප්‍රකෂ්ට පූජාව හෙවත් පූජොපකරණය වේ; ගුරූණාම්, ගුරුන් සම්බන්ධවූ; වචනම්, වචනය; පථ්‍යම්, හිතකර වේ; කවීනාම්, කවීන් සම්බන්ධවූ; වචඃ, වචනය; රසවත්, රසයුක්ත වේ හෙවත් මිහිරි වේ; (මෙහි "රාඥඃ පිත්‍රොඃ, ගුරූණාම්, කවීනාම්" යන තන්හි සම්බන්ධාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨියි.)

---

* ශ්ලිෂ්ටඃ-සමහර.

a සෙව්‍යසෙවකභාවසම්බන්ධඃ පූජ්‍යපූජකභාවසම්බන්ධෝ බෝධ්‍යබෝධකභාවසම්බන්ධෝ වාච්‍යවාචකභාවසම්බන්ධ ඉති සම්බන්ධශ්චතුර්විධඃ.

---

a සෙව්‍යසෙවකභාවසම්බන්ධඃ, සෙව්‍යසෙවකභාවසම්බන්ධය (සෙවනයකටයුත්ත හා සෙවනය කරන්නාය යන දෙදෙනා ලක්‍ෂණ කොට ඇති සම්බන්ධය); පූජ්‍යපූජකභාවභාවසම්බන්ධඃ පූජ්‍ය-පූජක භාවසම්බන්ධය (පිදියයුත්ත හා පුදන්නාය යන දෙදෙනා ලක්‍ෂණ කොට ඇති සම්බන්ධය); බෝධ්‍යබෝධකභාවසම්බන්ධඃ බෝධ්‍යබෝධක භාවසම්බන්ධය (අවබෝධ කටයුත්තය අවබෝධ කරන්නාය යන දෙදෙනා ලක්‍ෂණ කොට ඇති සම්බන්ධය); වාච්‍යවාචකභාවසම්බන්ධඃ ඉති, වාච්‍යවාචකභාවසම්බන්ධය (කියයුත්තය කියන්නාය යන දෙදෙනා ලක්‍ෂණකොට ඇති සම්බන්ධය කියා; සම්බන්ධඃ, (මෙහි කී) සම්බන්ධය; චතුර්විධඃ, සිවුවැදෑරුම් වේ.

මෙහි පළමුකොට "සම්බන්ධෙ ෂෂ්ඨී" යනුවෙන් සම්බන්ධාර්ථ යෙහි ෂෂ්ඨී විභක්තිය වේයයි කියා තත් සම්බන්ධලක්‍ෂණ දක්වන්නාහු "භෙද්‍යභෙදකයොඃ" යනාදිය කිහු. එනම්- භෙද්‍යභෙදක ලක්‍ෂණවූ විශෙෂ්‍යවිශෙෂණ දෙනාක්හුගේ එකතුවීම සම්බන්ධයයි ද ඒ සම්බන්ධය වනාහි එක්නෙකා (භෙද්‍යභෙදක දෙදෙනාම) පිළිබඳ යයි ද කියා නැවත ඒ සම්බන්ධය භෙද්‍යභෙදක දෙදෙනාම පිළිබඳ වුවත් ෂෂ්ඨී විභක්තිහුගේ පැමිණීම භෙදකයා (විශෙෂණයා) කෙරෙන්ම වේ යයි කිහු. පසුව 'භෙද්‍යං විශෙෂ්‍ය" යනාදියෙන් මෙහි කී "භෙද්‍ය" නම් විශෙෂ්‍යයයි ද "භෙදක" නම් විශෙෂණයයි ද එහි විශෙෂ්‍යය ප්‍රධානයයි ද විශෙෂණය අප්‍රධානයයි ද කියා ඒ ප්‍රධානාප්‍රධාන ලක්‍ෂණ දක්වන්නාහු "ක්‍රියාඛ්‍යෙ ප්‍රධානම්" යනාදිය කිහු. එනම් "රාඥඃ පුරුෂො භවති" යනාදියෙහි "රාජන්, පුරුෂ" දෙදෙනාගේ සෙව්‍යසෙවකභාවසම්බන්ධයෙහි "භවති" යන ක්‍රියාව අනුව යන්නාවූ පුරුෂපදජන්‍ය ප්‍රධානයයි ද ඊට විශෙෂණව (එය වෙනස් කොට) සිටි රාජපදජන්‍ය ක්‍රියාව අනුව නොයන බැවින් අප්‍රධානයයි ද කිහු. නැවත "රාඥඃ" යනාදීන් සම්බන්ධයට උදාහරණ දක්වා මෙකී සම්බන්ධය වනාහි සෙව්‍ය සෙවක ලක්‍ෂණාදි වශයෙන් නානාප්‍රකාර වේ යයි දක්වනු පිණිස "සෙව්‍යසෙවකභාව" යනාදිය කිහු. එනම්- "රාඥඃ, පුරුෂඃ" යන තන්හි රජතෙමේ සෙවනය කටයුත්තේ ද පුරුෂතෙමේ සෙවනය කරන්නේ ද වේ. එබැවින් ඒ දෙදෙනාගේ සම්බන්ධය සෙව්‍ය

a "ආධාරෙ සපතමී"

b ආධාරෝ නාමාධිකරණම්, තත් ත්‍රිවිධම්-ඖපශ්ලේෂිකං සාමීපිකමභිව්‍යාපකං වෛෂයිකං චෙතී. ඖපශ්ලේෂිකං ත්‍රිවිධමිති චෙෂාෂ්ඨීන්මතම්. යථා-එකදෙශවතති අභිව්‍යාප්‍යවතති ව්‍යඤනවතත්ති.*

සෙවකභාවසම්බන්ධය වේ. මෙහි කි "ප්‍රත්‍රෝඃ" යනාදි පූජ්‍යපූජක භාවසම්බන්ධාදිය ද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි. මෙහි මෙය සෙව්‍ය සෙවකභාවාදිවශයෙන් චතුර්විධ යයි කිව ද "ජන්‍යජනක, අව යවාවයවී, ගුණගුණී, සමූහසමූහී, පාල්‍යපාලක, වාහ්‍යවාහක, ව්‍යාප්‍යව්‍යාපක" භාවාදිවශයෙන් බහුවිධ වේ.

"ශෙෂෙ ෂෂ්ඨී" යන පාණිනීයසූත්‍රය ඇසුරුකොට සම්බන්ධ ලක්ෂණ දක්වන්නාවූ හර්‍යෘහරින්විසින්:-

"සම්බන්ධඃ කාරකෙභ්‍යොන්‍යඃ ක්‍රියාකාරකපූර්‍වකඃ,
අශ්‍රුතායාං ශ්‍රුතායාං වා ක්‍රියායාමභිධීයතෙ".

යනු කියනලදී-කතෘකර්මාදිකාරකයන්කෙරන් ව්‍යතිරික්තවූ ක්‍රියාකාරකදෙදෙනා පූර්‍වීකොට ඇති පදාර්‍ථයතෙම සම්බන්ධ නම් වන්නේය. "රාඥඃ පුරුෂඃ" යනාදියෙහි ක්‍රියාව උච්චාරණය නොකරණලද කල්හි ද, "මාතුඃ සමර්‍යතෙ" යනාදියෙහි ක්‍රියාව උච්චාරණය කරණකල්හි ද (ඒ සම්බන්ධයතෙම) කියනුලැබේ යනු එහි අර්‍ථයි. මෙහි ප්‍රකාශිතවූයේ සම්බන්ධය කාරකයන් කෙරෙන් අනෙකක් බව ද එහෙත් එය ක්‍රියාකාරයන් පූර්‍වීකොට ඇත්තක් බව ද එය ක්‍රියාවක්හුගේ උච්චාරණය ඇතත් නැතත් වන බව ද වේ. එනම්-'රාඥඃ පුරුෂඃ" යන තන්හි "රාඥඃ"යන්න කාරකයෙන් අන්‍යවූවත් එහි සම්බන්ධ්‍යය වනාහි අශ්‍රුතවූ සෙවනාදික්‍රියාවක් හා තත් ක්‍රියාකාරකකර්තෘත්වාදියක් ද පූර්‍වීකොට ඇතිවූයේ වේ. "මාතුඃ සමර්‍යතෙ" යන තන්හි සම්බන්ධ්‍යය ශ්‍රුතවූ සමරණක්‍රියාව හා තත්කර්මත්වය ද පූර්‍වීකොට වූයේ වේ. මෙසේ "සම්බන්ධෙ" යන්න මූල්කොට "සම්බන්ධලක්ෂණාදිය දක්වා තැවත "ආධාරභාවයොඃ" යන්න මූල්කොට ආධාර භාවලක්ෂණාදිය දක්වන්නාහු "ආධාරෙ සපතමී" යනාදිය කිහු.

a ආධාරෙ, ආධාරකාරකයෙහි; සපතමී, සපතමීවිභක්තිය වේ.

b ආධාරඃ නාම්, ආධාර නම්; අධිකරණම්, අධිකරණයයි; තත් ඒ අධිකරණය; ත්‍රිවිධම්, සවැදෑරුම් වේ. (එනම්)-ඖපශ්ලේෂිකම්

---

* ව්‍යඤනවතති-සම්හර.

a කතෙ ශයනෙ කුමාරෝ'සෙෂ වතෙ ගාවඃ සුශෙරතෙ
තිලෙෂු විද්‍යමන තෙලං හෘදි බ්‍රහම්මඃ නං පරම්.

b යුඩෙ සනනහ්‍යතෙ ධීරඅඬ්ගුල්‍යග්‍රෙ කතිණාං ශතම්
භූභෘත්සු පාදපාඃ සගාණි ගඛගාඝාං වරවාලුකාඃ.

ඔපශ්ලෙෂිකාධිකරණය, (උපරිභාවයෙන් හෝ සමීප භාවයෙන් ආධෙයයාගේ සම්බන්ධය ඇති ආධාරය); සාමීපිකම්, සාමීපිකාධිකරණය (ආධෙයයාගේ සමීපභාවයෙහිවූ හෝ සම්පභාවය ඇති ආධාරය); අභිව්‍යාපකම්, අභිව්‍යාපකාධිකරණය (ආධෙයයෙන් හාත්පසින් පැතිරගන්නාලද ආධාරය); වෛෂයිකම්, වෛෂයිකාධිකරණය (ආධෙයයාගේ විෂයෙහිවූ හෙවත් අන්‍යත්‍ර භාවයෙහිවූ ආධාරය); නෛමිත්තිකම්, නෛමිත්තිකාධිකරණය (ආධෙයයට හෙතුවූ හෝ ආධෙයය ඵලය කොට ඇති ආධාරය); ඔපචාරිකඤ්ච ඉති, ඔපචාරිකාධිකරණයයි; (ආධෙයයාගේ උපචාරයෙහිවූ හෝ උපචාරය ඇති ආධාරයයි කියයි); ඔපශ්ලෙෂිකම්, (යථොක්ත) ඔපශ්ලෙෂිකාධිකරණය; ත්‍රිවිධම් ඉති, තුන්වදුරුම් යයි; කෙෂාඤ්චිත්, කිසිවෙකුන්ගේ; මතම්, මතයයි අදහසයි); යථා එනම්; එකදෙශවෘත්ති, (ආධෙයයාගේ) එක් දෙසක් වැලඳ ගැණීම ඇත්තය; අභිව්‍යාප්‍යවෘත්ති, (ආධෙයය හා) සාකල්‍යයොගයෙන් වැලඳගැණීම ඇත්තය; ව්‍යප්‍තාවෘත්ති ඉති, (ආධෙයයෙන්) ආකුලව වැලඳ ගැණීම ඇත්තය; හෙවත් තන්හි තන්හි ආධෙයයාගේ වැලඳ ගැණීම ඇත්තය කියයි.

a අසෙෂ කුමාරඃ, මේ කුමාරතෙම; තවෙ, සළාලෙහි; (කළාලය වැලඳගෙණ); ශෙතෙ, ශයනය කෙරේ; (මෙහි 'තවෙ" යනු ඔපශ්ලෙෂිකාධාරයි); ගාවඃ, ගොධෙනූහු; වවෙ, නුගරුක සමීපයෙහි; සුශෙරතෙ; හොවිත්; (මෙහි "වවෙ" යනු සාමීප්‍යාධාරයි; තිලෙෂු, තිලබීජයන්හි හෙවත් තිලබීජයන් පැතිර; තෙලම්, තෙල; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේ. (මෙහි "තිලෙෂු" යනු අභිව්‍යාපිකාධාරයි), හෘදි හෘදයශ්‍රියයෙහි, අමෘතම්, මරණශූන්‍යවූ හෙවත් සුඛස්වරූපවූ; පරම්, උතුම්වූ, බ්‍රහම, බ්‍රහමතෙම පවතී. (මෙහි "හෘදි" යනු වෛෂයිකාධාරයි.)

b ධීරඃ, ධෛර්‍යවත් ඇත්තේ; යුඩෙ, යුඬය නිමිතිකොට; සන්නහ්‍යතෙ, කවච දරයි; (මෙහි "යුඩෙ" යනු නෛමිත්තිකාධාරයි); අඬ්ගුල්‍යග්‍රෙ, ඇඟිලි අග හෙවත් ඇඟිලි අග උපචාර කොට;

කරිණාං ශතම්, ඇතුන් සියයක් පවතී; (මෙහි "අඞ්ගුල්‍යග්‍රෙ" යනු ඕපචාරිකාධාරයි), භූහෘත්සු, පඨිතයන්හි; පාදපාඃ, වෘක්ෂයෝ; සන්ති, ඇත්තාහ; (මෙහි "භූ භෘත්සු" යනු අභිව්‍යාප්‍යවෘත්තියි ඕපශ්ලෙෂිකාධාරයි); ගඞ්ගායාම්, ගඞ්ගාවෙහි; වරවාලුකාඃ, උතුම් වැලි ඇත්තාහ. මෙහි "ගඞ්ගායාම්" යනු ව්‍යඤ්ජනවෘත්තී (ව්‍යඞ්ගවෘත්තී) ඕපශ්ලෙෂිකාධාරයි).

මෙහි 'ආධාරෙ සප්තමී" යනුවෙන් ආධාරකාරකයෙහි සප්තමී විභක්තිය වන බව ද නැවත ඒ ආධාරය පාණිනීන්‍යාදීන් විසින් තාත්පර්‍යයී සංඥාවශයෙන් "අධිකරණ" යයි ව්‍යවහාරකළ බව ද ඒ අධිකරණය ඕපශ්ලෙෂිකාදි වශයෙන් සවැදෑරුම් බව ද, එහි ඕපශ්ලෙෂිකය මතානන්තර වශයෙන් තෙවැදෑරුම් බව ද කියා "කටෙ ශෙතෙ" යනාදි වශයෙන් උදාහරණ කරණලදී. "ආධියතෙ. සම්නන්ති=ආධාරඃ" යනු නිර්වචන බැවින් යම් තැනෙක්හි (කතෘ කර්මාදිකාරයෙන් ක්‍රියාව) දරණු ලැබේ නුයි (පිණ්ඩාර්‍ථයි) ඒ ආධාර වේ. එහි-යමෙක්හි අධෙයය හා උපශ්ලෙෂ ඇතිව (අනන්තර සංයෝග ඇතිව) දරණු ලැබේ නම් ඒ ඕපශ්ලෙෂිකාධාරයයි කියනු ලැබේ. එනම්- "කටෙ ශෙතෙ" යන තන්හි "කටෙ" යනු ආධෙයවූ කතෘහා අනන්තරසංයොග ඇතිව තත් ක්‍රියාව දරණු ලබන බැවින් ඕපශ්ලෙෂිකාධාරයි. යමෙක්හි ආධෙයය හා සංයොග රහිතව තත්සමීපවර්‍තිත්වයෙන් දරණු ලැබේ නම් ඒ සාමීපිකාධාරයයි කියනු ලැබේ. එනම්- "වටෙ ගාවඃ සුඅරතෙ" යන තන්හි 'වටෙ' යනු ගොඝඛ්‍යාත ආධෙයයවූ කතෘහුගේ ශයනක්‍රියාව සමීප වර්‍තිත්වයෙන් දරණු ලබන බැවින් සාමීපික වේ. යමෙක්හි ආධෙයය සමීපවයවසම්බන්ධයෙන් දරණු ලැබේ නම් ඒ අභිව්‍යාපිකාධාරයයි කියනු ලැබේ. එනම්- "තිලෙෂු විද්‍යතෙ තෙලම්" යන තන්හි තෙලඝඛ්‍යාත ආධෙය කතෘහුගේ විද්‍යමානත්වය සමීපවයවසංයොගත්වයෙන් (සැමතන්හි පැතිරීමෙන්) දරණු ලබන බැවින් "තිලෙෂු" යනු අභිව්‍යාපකාධාරයි; යමෙක්හි ආධෙයය විෂයකොට (ගොචරකොට) ඇත්තක්ව දරණු ලැබේ නම් ඒ වෛෂයිකාධාරයයි කියනු ලැබේ. එනම්- "ඖදි බ්‍රහ්ම" යන තන්හි "ඖදි" යනු බ්‍රහ්ම ඝඛ්‍යාත ආධෙය කතෘහුගේ ප්‍රවෘත්තිය ඕපශ්ලෙෂිකාදි ලක්ෂණ විරහිතව විෂයභාවයෙන් දරණු ලබන බැවින් වෛෂයිකාධාරයි යමෙක්හි ආධෙයයෙහි හෙතුවක්ව හෝ ආධෙයය ඵලයකොට ඇතිව දරණු ලැබේ නම් ඒ නෛමිත්තිකාධාරයයි කියනු ලැබේ. එනම්- "යුඞ්ඛෙ සන්නාහ්‍යතෙ ධීරඃ" යන තන්හි ආධෙයඝඛ්‍යාතවූ

ධිරයාගේ සන්නහනක්‍රියාව තන්නිමිත්තභූතයෙන් දරණුලබන බැවින් "යුඬෙ" යනු නෛමිත්තිකාධාරයි, යමෙක්හි අනිතක් සම්බන්ධි ආධෙය ක්‍රියාවක් ඕපචාරිකභූතයෙන් දරණුලැබේ නම් ඒ ඕපචාරිකාධාරයයි කියනුලැබේ. එනම්-"අඞ්ගුල්‍යග්‍රෙ කරිණාං ශතම්" යන තන්හි හුම්හුගේ ආධෙයභූතයෙන් අන්තැනක සිටි ක රිශතප්‍රවෘත්තිය ඕපචාරිකභූතයෙන් දරණුලබන බැවින් "අඞ්ගුල්‍යඃග්‍ර" යනු ඕපචාරිකාධාරයි, ඕපශ්ලෙෂිකාධිකරණය සම්බන්ධි භෙදත්‍රයෙන් එකාදෙශවෘත්තිය "කටෙ ශෙතෙ" යන්තෙන් ප්‍රකාශිතයි. එනම්-එහි ආධෙයයෙන් කවය මුලුල්ලම නොව එක්දෙසක් වැලඳ ගැණීම ඇතිබැවින් "කටෙ" යනු එකදෙශවෘත්ති ඕපශ්ලෙෂිකයි. "භුභෘතසු පාදපාඃ සන්ති" යන තන්හි පාදපසඞ්ඛ්‍යාතආධෙයයෙන් භූභෘත්හුගේ එක්දෙසක් නොව මුලුල්ලම වැලඳගැණීම ඇතිබැවින් "භූභෘත්සු" යනු අභිව්‍යාප්‍යවෘත්ති ඕපශ්ලෙෂිකයි, "ගඞ්ගායාං වරවාලුකාඃ" යන තන්හි වරවාලුකාසඞ්ඛ්‍යාත ආධෙයයෙන් ගඞ්ගාහුගේ එක්දෙසක්ද මුලුල්ලමද නොව තන්හි තන්හි වැලඳ ගැණීම ඇතිබැවින් "ගඞ්ගායාම්"යනු ව්‍යප්තවෘත්ති ඕපශ්ලෙෂිකයි. තවද "ආධාරොධිකරණම්"යන පාණිනීයසූත්‍රය ඇසුරුකොට අධිකරණලක්ෂණ දක්වන්නාවූ භර්තෘහරීන් මෙසින්:-

"කර්තෘකර්මව්‍යවහිතාමසාක්ෂාධාරයත් ක්‍රියාම්,
උපකුර්වත් ක්‍රියාසිද්ධෙ ශාස්ත්‍රෘධිකරණං සමෘතම්"

යනු කියනලදි. යමෙක් කර්තෘකර්මයෙන් ව්‍යවධානවත්වූ එහෙයින්ම අප්‍රත්‍යක්ෂවූ ක්‍රියාව දරමින් ක්‍රියාසිද්ධියෙහි උපකාර වන්නේ නම් ඒ ශාස්ත්‍රවිෂයෙහි අධිකරණයයි දන්නාලදී යනු මෙහි අර්ථයි. "කුමාරඃ කටෙ ශෙතෙ" යන තන්හි "කුමාරඃ"යන කර්තෘහුගෙන් ව්‍යවධානවත්වූ "ශෙතෙ" යන ශයනක්‍රියාව දරණ බැවින් "කටෙ" යනු අධිකරණයි. "සප්තාල්‍යාමොදනං පචති"යන තන්හි 'ඔදනම්" යන කර්මයෙන් ව්‍යවධානවත්වූ "පචති" යන පචන ක්‍රියාව දරණබැවින් "සප්තාල්‍යාම්" යනු අධිකරණයි. මෙකී අධිකරණය සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "ඕපශ්ලෙෂික වෛෂයික අභිව්‍යාපක" යයි ත්‍රිභෙද කොට කිහුහ. මෙසේ අධිකරණයෙහි සප්තමී විභක්තිය කියා භාවසප්තමී නිර්දිශය කරන්නාහු "භාවෙ ච" යනාදිය කිහුහ.

a "භාවෙ ච සපතමී"

b **ක්‍රියාලක්ෂණං භාවඤ්ච්‍යාපි සපතමී, ප්‍රසිඛක්‍රියයා අප්‍රසිඛ ක්‍රියායා ලක්ෂණබොධනං භාවඃ, දෙවෙ වෂීනි වෛර ආයාතඃ, පතත්‍යංශුමාලිනි පතිනොරතිඃ.**

---

a භාවෙ ච, ක්‍රියාලක්ෂණවූ භාවය ඇතිකල්හිද; හෙවත් ප්‍රසිඛ ක්‍රියාව ඇත්තෙහි ද; සපතමී, සපතමීවිභක්තිය වේ.

b ක්‍රියාලක්ෂණම්, අප්‍රසිඛ ක්‍රියාහුගේ ලක්ෂණය හෙවත් අප්‍රසිඛ ක්‍රියාලක්ෂණයට ඉවහල්වූයේ; භාවඃ, භාව නම් වේ. තත්‍ර අපි, ඒ භාවාඛ්‍යෙහි ද; සපතමී, සපතමීවිභක්තිය වේ. ප්‍රසිඛක්‍රියයා, ප්‍රසිඛවූ ක්‍රියාවෙන්; අප්‍රසිඛක්‍රියායාඃ, අප්‍රසිඛවූ ක්‍රියාහුගේ; ලක්ෂණ බොධනම්, ලකුණ දැනීමට ඉවහල්වූයේ; භාවඃ, භාවයයි. දෙවෙ වෂීනි, වැස්ස වසිනකල්හි වෛරඃ, වෛරතෙම; ආයාතඃ, ආයේය. අංශුමාලිනි, සූර්‍යයා; පතති, අස්තයට යනකල්හි; අරතිඃ ඝත්‍රුතෙම; පතිතඃ, (යුඛයට අවුත්) වැටුනේය; හෙවත් නැසුනේය. (මෙහි "වෂීනි" යන භාවාඛ්‍යෙහි 'දෙවෙ' යනුද, "පතති' යන භාවාඛ්‍යෙහි "අංශුමාලිනි" යනුද සපතමීයි).

භාවසපතතමීනිදේශවාරයෙන් භාවලක්ෂණ දක්වන්නාහු "ක්‍රියාලක්ෂණම්" යනාදිය කිහු. ප්‍රසිඛවූ ක්‍රියාවකින් අප්‍රසිඛවූ ක්‍රියාවක්හුගේ තත්ත්වය ඇඟවීමෙහි ඒ ප්‍රසිඛක්‍රියාව ඇත්තහු කෙරෙන් ද (තද්විශෙෂණත්වයෙන් ඒ ප්‍රසිඛක්‍රියාවකෙරෙන්ද) සපතමීවිභක්තිය වේය යනු මෙහි එලිතාඛ්‍යයි. මෙහි ප්‍රසිඛක්‍රියාව ඇත්තහු කතෘ හෝ කර්මයද වියයුතුබැවින් මේ සපතමීවිභක්තිය යද කර්ත්‍රාඛ්‍යෙහි හෝ කර්මාඛ්‍යෙහි වියයුතුයි). "දෙවෙ වෂීනි වෛරආයාතඃ"යන තන්හි සජ්ජනප්‍රසිඛවූ දෙවවෂීණක්‍රියාවෙන් අප්‍රසිඛවූ වෛරාගමන ක්‍රියාව ලක්ෂිතබැවින් ඒ ප්‍රසිඛක්‍රියාවත්වූ "දෙව" ශබ්දයාකෙරෙන්ද තද්විශෙෂණත්වයෙන් "වෂීත්" යන ඒ (භාව සඞ්ඛ්‍යාත) කෘදන්තක්‍රියාව කෙරෙන්ද සපතමීවිභක්තිය වීය. මෙහි "දෙවෙ" යන්න වෂීණක්‍රියාවෙහි කතෘත්වයෙන් සිටි බැවින් කර්ත්‍රාඛ්‍යෙහි සපතමීයයි. "පතත්‍යංශුමාලිනි" යනාදියෙහි ද මෙස්සි.('ගොෂ්ඨු දුහ්‍යමානාසු වෛරොගතඃ' යනතන්හි 'ගොෂ්ඨු යන්න "දුහ්‍යමානාසු" යන දෙහනක්‍රියාවෙහි කර්මත්වයෙන් සිටි බැවින් කර්මාඛ්‍යෙහි සපතමීයයි.) මෙයේ තත් තත් කාරකාඛ්‍යි

261 විනාසහනමඃතෙනිර්ධාරණසවාම්‍යාදිභිශ්ච.

(විනාසහනමඃතෙනිර්ධාරණසවාම්‍යාදිභිඃ 3, 3; ච 1, 1;

a එතෛරපි යොගෙ විතීයාද්‍යා විභක්තයෝ භවන්ති. "විනා අනන්තරෙණ අනන්තරා" ඉත්‍යාදියොගෙ විතීයා. විනා පාපං සර්‍ෂිං ඵලති, අනන්තරෙණාක්ෂිණී ජීවිතෙන කිම්, අන්තරා ත්වාං මාං මධුරිපු * ඉත්‍යාදිපදෘදග්‍රාහ්‍යම්.

සූත්‍රක විතීයාදිවිභක්තීන් දක්වා නැවත අව්‍යයාදීන්ගේ උපපද යොගයෙන් විශෙෂාර්‍ථසූත්‍රකයින් විතීයාදිවිභක්තීන් විධාන කරන්නාහු "විනා" යනාදී සූත්‍රය කීහු

261 විනාසහනමඃතෙනිර්ධාරණසවාම්‍යාදිභිඃ ච,–විනා, විතා නිපාතාදියඃ; සහ, සහ නිපාතාදියඃ; නමස්, නමස් නිපාතාදියඃ; සඃතෙ, සඃතෙ නිපාතාදියඃ; නිර්ධාරණ, නිර්ධාරණාර්‍ථාදියඃ; සවාම්‍ය දිභිඃ ච, සවාමින් ශබ්දාදිය යන මෙවුන් හා යොගයෙහි ද (විතීයා දීහු පිළිවෙළින් වෙත්.)

a එතෛඃ යොගෙ අපි, මේ "විනා" යනාදි නිපාතයන් හා යොග යෙහි ද; විතීයාද්‍යා විභක්තයඃ, විතීයාදි විභක්තීහු; භවන්ති, වෙත්. (එනම්–විනා අනන්තරෙණ අනන්තරා ඉති, "විනා අනන්තරෙ අනන්තරා" යන; ආදියොගෙ, මේ ආදීන් හා යොගයෙහි, විතීයා, විතීයා විභක්තිය වේ. පාපං විනා, පාපය නැතිකල්හි; සර්‍ෂිම්, සියල්ල; ඵලති, පල දේ; (මෙහි "පාපම්" යනු විනා යොගයෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්‍ථයෙහි විතීයායි); අක්ෂිණී අනන්තරෙණ, ඇස්දෙක නැති කල්හි; ජීවිතෙන, ජීවිතයෙන්; කිම්, කිම;? (මෙහි "අක්ෂිණී" යනු "අනන්තරෙණ" යන නිපාත යොගයෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්‍ථයෙහි විති යායි); ත්වාං මාම් අන්තරා, තාගේ හා මාගේ අතර; මධුරිපුඃ, විෂ්ණු තෙම පවතී. (මෙහි "ත්වාං මාම්" යනු "අන්තරා" යන නිපාතයොග යෙහි ෂෂ්ඨ්‍යර්‍ථයෙහි විතීයායි. ආදි පදත්, ආදි පදයෙන් හෙවත් මේ සූත්‍රයෙහි කී ආදිශබ්දයෙන්; ඉති, මෙසේ; (උපපද විතීයානන්තය) ග්‍රාහ්‍යම්, ගත යුතුයි.

"ඛන්දවානෙන ශ්‍රැයමාණං පදං ප්‍රත්‍යෙකමභිසම්බධ්‍යතෙ" යන න්‍යායයෙන් ඛන්දවසමාසානන්තයෙහි උච්චාරණයකරණු ලබන පදය වෙන් වසයෙන් සම්බන්ධකරණු ලැබේයයි කී බැවින්

---

* "මධවිත්‍යාදි"ගිද. පෙණෙයි, එහිද 'මධු' යන්නොත් මධූසූදන සඛ්‍යාතු විෂ්ණුය යන අර්‍ථයි.

a "අධිශීඞ්ස්ථාසාං කර්ම"

b අධිපූර්‍වාණාමෙෂාමාධාරඃ කර්ම ස්‍යාත්. අධිශෙතෙ අධිතිෂ්ඨති අධ්‍යාස්තෙ වා වෛකුණ්ඨං හරිඃ.

c "අභිනිර්විශශ්ච"

මේ සූත්‍රයෙහි ආදි ශබ්දය ද 'විනා" ආදිය සමග වෙන් වසයෙන් යොදනු ලැබේ. එසේ යොදුගත් කල ප්‍රකාශිත තෘතීයාර්‍ථය නම් විනාදි යොගයෙහි ත්‍රිතීයාව ද, සහාදි යොගයෙහි තෘතීයාව ද, නමස්ආදි යොගයෙහි චතුර්‍ථීය ද, ඍතෙ ආදි යොගයෙහි පඤ්චම්‍ය ද, නිර්ධාරණාර්‍ථාදියෙහි ෂෂ්ඨිය ද, සප්තම්‍යර්‍ථාදි යොගයෙහි සප්තම්‍යද වේය යනුයි මෙහි (ටීකාවන්හි මෙසේ ඇතත් නිර්ධාරණාර්‍ථාදියෙහි හා සාමීප්‍යාදි යොගයෙහි ෂෂ්ඨිසප්තම් දෙකම වෙත්). ව ශබ්දයෙන් මෙකී යොගයන්හි මෙකී පිළිවෙළින් ත්‍රිතීයාදීහුම නොව අන්‍යව්‍යවකහිනු ද වෙත්. එනම්- "පාපෙන විනා, පාපාද්විනා" යනාදි වශයෙනි, මෙහි "විනා" යොගයෙහි තෘතීයාව හා පඤ්චම්‍ය විය. මෙසේ මේ උපපදයොගත්වයෙන් ත්‍රිතීයාදි විධාන සූත්‍රයෙන් එක් එක් පදය ගෙණ විස්තරකරන්නාවූ වාර්තිකයෝ "විනා අන්තරෙණ' යනාදිය කීහු. තවද මේ ත්‍රිතීයාවිධාන විස්තරයෙහි ලා පාණිනීය සූත්‍ර කිපයක් ද ගෙණහැර දක්වනු කැමැත්තාහු වක්ෂ්‍යමාණ සූත්‍රත්‍රය හා වෘත්තිත්‍රය ද ඊට උදාහරණද කීහු.

a අධිශීඞ්ස්ථාසාම්, අධිපූර්‍වී "ශීඞ් සථා ආස්" යන ධාතූන්ගේ ආධාරය; කර්මී, කර්මය වේ.

b අධිපූර්‍වාණාම්, "අධි" යන උපසර්‍ගීය පූර්‍වීකොට ඇත්තාවූ; එෂාම්, මේ ' ශීඞ්" ධාත්වාදීන්ගේ; ආධාරඃ, ආධාරය; කර්මී ස්‍යාත්, කර්මසංඥ වන්නේය. හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; වෛකුණ්ඨම්, ගරුඩ වාහනයෙහි; අධිශෙතෙ, ශයනය කෙරේ; අධිතිෂ්ඨති, සිටී; අධ්‍යාස්තෙ වා, හිඳී කියා හෝ (යෙදේ); (මෙහි 'අධි" පූර්‍වී "ශීඞ් සවපෙන, සථාගතිනිවෘත්තෙෂු, ආස්-උපවෙශනෙ" යන ධාතූන්ගේ යොගයෙහි "වෛකුණ්ඨම්" යනු ආධාරාර්‍ථයෙහි කර්මීයි.)

c අභිනිර්විශඃ ච, අභි නි පූර්‍වී "විශ්" ධාතුගේ ආධාරයද කර්මීය වේ.

a අභිනිත්‍යනභඝඤාතපූර්‍වස්‍ය විශතෙරාධාරඃ කර්‍ම ස්‍යාත්. ග්‍රාමං අභිනිවිශතෙ.

b "උපාඛ්‍යාඞ්වසඃ"

c උපාදිපූර්‍වස්‍ය වශතෙරාධාරඃ කර්‍ම ස්‍යාත්-ආවසථ්‍යං උපවසති, අනුවසති, අධිවසති, ආවසති.

d "සහාදියොගෙ තෘතීයා'ප්‍රධානෙ"

---

a අභිනි ඉති, "අභිනි" යන එතත්සඤ්ඤාත පූර්‍වස්‍ය, මේ (දෙදෙනාගේ) සංඥතිය පූර්‍වකොට ඇත්තාවූ; විශතෙඃ විශ්ධාතුහුගේ, ආධාරඃ, ආධාරය; කර්‍ම ස්‍යාත්. කර්‍මය වන්නේය. ග්‍රාමම්, ගමෙහි; අභිනිවිශතෙ, ඇතුල්වේ. (මෙහි "අභි නි" පූර්‍ව 'විශ ප්‍රවෙශෙ" යන ධාර්‍යොගයෙහි "ග්‍රාමම්" යනු ආධාරාර්‍ථයෙහි කර්‍මයි) මේ සූත්‍රයෙහි "අභිනි" දෙදෙනාගේ වඤ්චසමාසයෙහි අල්ප සවරත්වයෙන් නියන්න පූර්‍වයෙහි යෙදියයුතුවත්ම එසේ නොයොදා මෙසේ යොදනලද්දේ මේ දෙදෙනාගේ ප්‍රත්‍යෙකයොගයෙහි හෝ මීට විපරීතව යොගයෙහි හෝ මෙහි කර්‍මය නොවේයයි දැක්වීම පිණිසයි).

b උපාඛ්‍යාඞ්වසඃ, "උප අනු අධි ආඞ්" යන මොවුන් පූර්‍වකොට ඇති "වස්" ධාතුහුගේ ආධාරය කර්‍මය වේ.

c උපාදි පූර්‍වස්‍ය, "උප" ආදි (මේ) උපසර්‍ගයන් පූර්‍වකොට ඇත්තාවූ; වසතෙඃ, වසධාතුහුගේ; ආධාරඃ, ආධාරය; කර්‍ම ස්‍යාත්, කර්‍මය වන්නේය. ආවසථ්‍යම්, ආවාසයෙහි; උපවසති, වෙසේ. "අනුවසති අධිවසති ආවසති" යනුද මෙම අර්‍ථයි. (මෙහි "ආවසථ්‍යම්" යනු "උප" යනාදීන් පූර්‍වකොට ඇති "වස-නිවාසෙ" යන ධාතුනුගේ යොගයෙහි ආධාරාර්‍ථයෙහි කර්‍මයි). 'අභිසර්‍පත සොඃ" යනාදීන් පූර්‍වෝක්ත විතීයායොග ද මෙහි ඇතුළත් වෙති. මෙසේ "විතා" යනාදි සූත්‍රයෙහි "විතා" යන්න මුල්කොට ඇත්තවුන් සම්බන්ධි උපපදවිතීයාව දක්වා නැවත එහි "සහ" යන්න මුල්කොට ඇත්තවුන් හා යෙදෙන තෘතීයාවිභක්තිය දක්වන්නාහු, "සහාදියොගෙ" යනාදිය කීහු.

d සහාදියොගෙ, සහශබ්දාදීන් හා යොගයෙහි; අප්‍රධානෙ අප්‍රධානයාකෙරෙහි; තෘතීයා, තෘතීයා විභක්තිය වේ.

a සහ සදෘශං සාකං සාර්ධං සමම්ති සහාදයඃ, සහ ශිෂ්‍යේණාගතෝ ගුරුඃ, සදෘශශෛවත්‍රෝ මෛත්‍රේණ, සාකං නයනාභ්‍යාං ශ්ලක්ෂ්ණඃ දන්තඃ, සාර්ධං ධනින්‍යා ධෘතඃ සාධුඃ, සමං ශිෂ්‍යාභ්‍යාමධීතෙ, සමං ශිෂ්‍යේණ ගුරුණා භුජ්‍යතෙ.

---

a සහ සදෘශං සාකං සාර්ධං සමම් ඉති, 'සහ සදෘශං සාකං සාර්ධං සමම්" යන මොහු; සහාදයඃ, සහාදිහුයි. ගුරුඃ, ගුරුතෙම; ශිෂ්‍යේණ සහ, ශිෂ්‍යයා සමග; ආගතඃ, ආයේය–(මෙහි "ශිෂ්‍යේණ" යනු "සහ" යොගයෙහි තෘතීයායි) වෛත්‍රඃ, වෛත්‍රතම් තැනැත්තේ; මෛත්‍රේණ සදෘශඃ, මෛත්‍රතම් තැනැත්තහු සමානයි.(මෙහි "මෛත්‍රේණ" යනු "සදෘශ" යොගයෙහි තෘතීයායි). දන්තඃ; දත්; නයනාභ්‍යාං සාකම් නෙත් දෙක සමග; ශ්ලක්ෂ්ණඃ, සනිග්ධ වෙත් හෙවත් මනොඥ වෙත්. (මෙහි "නයනාභ්‍යාම්" යනු "සාකම්" යන නිපාතයොගයෙහි තෘතීයායි). සාධුඃ, සත්පුරුෂ තෙම; ධනින්‍යා සාර්ධම්, ධනවත්හු සමග; ධෘතඃ, ධරණලද්දේය, හෙවත් එක්කොට ගන්නාලද්දේය. (මෙහි "ධනින්‍යා" යනු "සාර්ධම්" යන නිපාතයොගයෙහි තෘතීයායි). ශිෂ්‍යාභ්‍යාං සමම්, ශිෂ්‍යයන් දෙදෙනා සමග; අධීතෙ, හදාරයි. මෙහි "ශිෂ්‍යාභ්‍යාම්" යනු "සමම්" යන නිපාතයොගයෙහි තෘතීයායි). ගුරුණා, ගුරුහු විසින්; ශිෂ්‍යේණ සමම්, ශිෂ්‍යයා සමග; භුජ්‍යතෙ, අනුභවකරණු ලැබේ).

මෙකී "සහ" ශබ්දාදීන්ගේ යොගය දෙදෙනෙකුසම්බන්ධවුවත් ඒ දෙතන්හිම තෘතීයාව නොව එකෙකුකෙරෙහි වේයයි දක්වනු පිණිස "අප්‍රධානෙ" යනු කීහු. එනම් ඒදෙදෙනාගෙන් අප්‍රධානයාකෙරෙහිම තෘතීයාව වේය යනුයි. ඒ ප්‍රධානත්වය හෝ අප්‍රධානත්වය කෙසේ වේදයත්? සහාදිසම්බන්ධය ඇතිදෙදෙනෙකු අතුරෙන් යමෙක් අතිශයින් ක්‍රියාව ඇසුරුකෙරේ නම් ඒ ප්‍රධාන වේ. ඊට අනුකූලව පවත්නේ අප්‍රධානවේ එනම්–'සහ ශිෂ්‍යේණාගතෝ ගුරුඃ' යනතන්හි ආගමනක්‍රියායෙහි මුඛ්‍යත්වයෙන් අතිශයින් ඒ ක්‍රියාව ඇසුරුකොට පැවැත්තේ ගුරුතෙමේයි. එබැවින් ගුරුතෙමේ ප්‍රධාන වේ. ශිෂ්‍යයා වනාහි ඊට අනුකූලව පැවැති බැවින් ගුරුහුට වඩා අප්‍රධාන වේ, එබැවින් අප්‍රධාන තන්හි තෘතීයායි. එසේම 'තිලෛඃ සහ මාෂාන් වපති"යි කී කල්හි කතෘභූට මුඛ්‍යත්වයෙන් අතිශයින් අභිමතවූයේ මාෂ වපනය බැවින් එහි "මාෂ" ශබ්දය ප්‍රධාන වේ. තිලවපනය වනාහි

a "අශිෂ්ටව්‍යවහාරෙ දෘණඃ ප්‍රයොගෙ චතුර්ත්‍යන්තෙ තෘතීයා" දෘස්‍යා සංයච්ඡතෙ කාමුකඃ, ධර්මේ තු භාය්‍යායෛ සංයච්ඡතිඃ

b "වාරණාර්ථානාමෙ තෘතීයා" අලං විවාදෙන.

එසේ මුඛ්‍යත්වයෙන් අනභිමත බැවින් "තිල" ශබ්දය අප්‍රධාන වේ. එබැවින් එහි සහ යොගයෙහි තෘතීයාය. යම්හෙයකින් මෙහි තිලවපනය කතෘ හට මුඛ්‍යත්වයෙන් අතිශයින් අභිමතවුවොත් එකල්හි 'මාෂ" ශබ්දය අප්‍රධානව "මාෂෛඃ සහ තිලාන් වපති" කියා වේ. ඇතැම්හොත් මේ සහාදීන්ගේ ශබ්ද සම්බන්ධය (ශබ්දවශයෙන් යෙදීම) ප්‍රධානයයිද, ආර්ථසම්බන්ධය (අර්ථවශයෙන් යෙදීම) අප්‍රධානයයි ද කියත්. එනමි යථොක්ත උදාහරණයෙහි ගුරුහුගේ ආගමන ක්‍රියාව හා "සහ" ශබ්දයාගේ සම්බන්ධය ශාබ්ද සම්බන්ධයයි ද, ශිෂ්‍යශබ්දය හා සම්බන්ධය අර්ථසම්බන්ධයයි ද කිහු. සමහර තන්හි "සහ" ශබ්දාදීන්ගේ යොගය නැතත් ඔවුන්ගේ අර්ථවිවක්ෂාව ඇති කල්හි තෘතීයාව වේයයි ද කිහු. එය "තවමහං සිතා" යනාදි සූත්‍රනිර්දේශ හෙයින් යයි ද කිහු. එනම් මෙහි "සිතා" යනු සහාර්ථවිවක්ෂාවෙහි තෘතීයාය.

a අශිෂ්ටව්‍යවහාරෙ අශිෂ්ටයන්ගේ ව්‍යවහාරයෙහි; හෙවත් සඞ්කීර්ණාචාර ඇත්තවුන්ගේ ක්‍රියායෙහි; දෘණඃප්‍රයොගෙ, "දෘණ්" ධාතුහුගේ ප්‍රයොගය ඇතිකල්හි; චතුර්ත්‍යන්තෙ, චතුර්ත්‍යර්ථවිභක්තියෙහි; තෘතීයා, තෘතීයා විභක්තිය වේ. කාමුකඃ කාමුක තැනැත්තේ; දෘස්‍යා, දෘයට; සංයච්ඡතෙ, (කැමැත්ත) දෙයි. (මෙහි අශිෂ්ට ව්‍යවහාරයෙහි "දෘණ්" ධාතුයොගය බැවින් "දෘස්‍යා". යනු චතුර්ත්‍යර්ථෙ තෘතීයාය.) ධර්මේ තු, ධර්ම්‍යව්‍යවහාරයෙහි වනාහි; (තෘතීයා නොව චතුර්ත්‍යර්ථය වේ. එනම්) භාය්‍යායෛ, භාර්‍යාවට; සංයච්ඡති, කැමැත්ත දෙයි. (කියාවේ.)

මෙහි කී අශිෂ්ටව්‍යවහාරය නම් අන්‍යවාංශිකයෙකු විසින් අන්‍යවාංශිකස්ත්‍රියක් හා කරණලද ජාතිසම්භෙදක්‍රියාවයි. "දෘණ්" ධාතුව පරසෛපදීවුවත් අශිෂ්ටව්‍යවහාරයෙහි "සම්" පූර්ව "දෘණ්" ධාතුව ආත්මනෙපදී වේ.

b වාරණාර්ථයොගෙ, නිෂෙධාර්ථනිපාතයොගයෙහි; තෘතීයා, තෘතීයාවිභක්තිය වේ. විවාදෙන, විරුඬවාදයෙන්; අලම්, කම්

a "නමඃසඞ්සනිස්වාහාසඞ්ඛාලංවෂඞ්යොගෙ චතුර්ථී"- නමොනාරායණාය, සඞ්සඞ්කී රාඥෙ, සොමාය ස්වාහා, පිතෘභ්‍යඃ සඞ්ඛා, අලං මල්ලෙ මල්ලාය, වඞ්ඉද්‍රාය.

b "රුච්‍යර්ථානාමප්‍රීයමාණඃ"

නැත. (මෙහි "අලම්" යන වාරණාර්ථනිපාතයොගයෙහි "විවාදෙන" යනු තෘතීයාසි. "ප්‍රකෘත්‍යාදිභ්‍යශව" යනාදියෙන් කී තෘතීයාභෙද ද මෙකී සහාදිවිධානයෙහි ඇතුළත් වෙයි.) මෙසේ සූත්‍රොක්ත "සහ" යන්න ආදිකොට ඇත්තවුන්ගේ යොගයෙහි තෘතීයාව දක්වා නැවත "නමස්" යන්න ආදිකොට ඇත්තවුන්ගේ යොග යෙහි චතුර්ථිය දක්වන්නාහු "නමඃ සවසති" යනාදිය කීහු.

a නමසවසතිස්වාහා සවධාලංවඞ්යොගෙ, "නමස් සවසති සවා හාසවධා අලං වෂට්" යන මේ නිපාතයන්ගේ යොගයෙහි; චතුර්ථී, චතුර්ථීවිභක්තිය වේ. නාරායණාය, විෂ්ණුහට; නමඃ, නමස්කාර වේවා. (මෙහි "නාරායණාය" යනු "නමස්" නිපාතයොගයෙහි චතුර්ථිසි). රාඥෙ, රජහට; සවසති යහපත වේවා; (මෙහි "රාඥෙ" යනු "සවසති" නිපාතයොගයෙහි චතුර්ථිය). සොමාය, චන්ද්‍රයාට; සවාහා, "සවාහා" කියා පිදියයුතුසි; (මෙහි "සොමාය" යනු "සවා හා" යොගයෙහි චතුර්ථිය) පිතෘභ්‍යඃ, පිතෘදෙවතාවුන්ට (ළඟිය මුතුන්මුත්තන්ට); සවධා, "සවධා" කියා පිදියයුතුසි. (මෙහි "පිතෘ භ්‍යඃ" යනු 'සවධා" යොගයෙහි චතුර්ථිය). මල්ලඃ, මල්ලතෙමේ; මල්ලාය, මල්ලයාට; අලම්, සමර්ථවේ. (මෙහි 'මල්ලාය' යනු 'අලම්" යොගයෙහි චතුර්ථිය) ඉන්ද්‍රාය ශක්‍රයාට, වෂට්, "වෂට්" කියා පිදිය යුතුසි. (මෙහි "ඉන්ද්‍රාය" යනු "වෂට්" යොගයෙහි චතුර්පිසි).

"නාරායණං නමසකෘත්‍ය" යනාදී තන්හි "නමස්" යොගය ඇතත් චතුර්ථිවිභක්තිය නොව විතියාව වේ. ඒ උපපදවිභක්තෙඃ කාරකවිභක්තිගරීයසි" යන න්‍යායහෙයිනි. එනම් උපපද වශයෙන් යෙදෙන විභක්තියට වඩා කාරක වශයෙන් යෙදෙන විභක්තිය ඉතා බලවත්යසි කි හෙයින් මෙහිද "නමසකෘත්‍ය" යන පූර්ක්‍රියාවට "නාරායණ" ශබ්දයාගේ කර්මත්වය වීම බලවත් වේ. තවද මෙහි කි "අලම්" යන්නෙන් ශක්තාර්ථවූ "අලං ශක්ත ප්‍රභූ සමර්ථ පර්‍යාප්ත" යන මේ ආදීහු ගණුලැබෙත්.

b රුච්‍යර්ථානාම්, රුචිය අර්ථකොට ඇති ධාතූන්ගේ යොග යෙහි; ප්‍රීයමාණඃ, පිණවනුලබන අර්ථය (සම්ප්‍රදාන නම් වේ).

a රුවාදීනාං ධාතූනාං ප්‍රයොගෙ ප්‍රියමාණොදීහි සම්ප්‍ර දානං සියා. හරයෙ ගොවනෙ භකතිහි.

d "සෘතාදිභ්‍යොගෙ පඤ්චම්" - "සෘතෙ අනිහි ආරාත් ඉතරහි අවුත්තසද්දං දිගාවාචකා සද්දා ආහි ආවි" එතෙ සෘත ආදයො, අන්‍යශබ්දත්‍යාදීහි යොගෙ. සෘත ඝුනාත්ත මුකතිහි, අත්‍ය ඉතරාදිවිසයෙ, ආරාද් වනාත්, ඉතරෙ ග්‍රාමාත්, "සෘතාදියොගෙ භිතියා" ඝුනම් සෘතෙ, චකාර විනාදියොගෙ කාරකිසංඛ්‍යාසද්දාදීහි සහ; විනා ඝුනාත්, ඝුනෙන විනා

---

a රුවාදීනාං ධාතූනාම්, රොචනාදීධාතූන්ගේ; ප්‍රයොගෙ, ප්‍රයොගයෙහි; ප්‍රියමාණෙ අර්ථෙ, ප්‍රිය කරණු ලබන අර්ථය; සම්ප්‍ර දානං සියාත්, සම්ප්‍රදාන නම් වේවා. භකතිහි, භකති තොමෝ; හරයෙ විෂ්ණුහට; රොචතෙ, රුචි කෙරේ. (මෙහි "හරයෙ" යනු රොචනාදී ධාතුයොගයෙහි වැටුණේය.)

මේ සූත්‍රය ද පාණිනියෙන් ගෙණ සංගෘහීතයි, මෙහි කියන ලද්දේ අන්‍යකතෘකවූ රොචනාදිධාතුයෝගයෙහි තත්ප්‍රියමාණ කර්මය සම්ප්‍රදාන වේ යනුයි. මෙහි "භකතිහි" යි අනෙකක් කර්තෘ කොට ඇත්තාවූ "රොචතෙ" යන රොචනාදිධාතුක ක්‍රියා යොගය බැවින් තත්ප්‍රියමාණකර්මයවූ හරිශබ්දය සම්ප්‍රදාන විය. 'දෙව දත්තාය රොචතෙ මොදකං පති' යන තැන්හි මොදක සඞ්ඛ්‍යාත භොජන විශෙෂය විසින් පිණවනු ලබන්නහු දෙවදත්තයා බැවින් "දෙවදත්තායය"යි සම්ප්‍රදාන විය. පථය වනාහි පිණවනු නොලබන බැවින් සම්ප්‍රදාන නොවීය. මෙසේ "නමස්" යන්න මුල්කොට ඇත්තවුන්ගේ යොගයෙහි සම්ප්‍රදාන ලක්ෂණ දක්වා "ස්වාහෙ" යනාදීන්ගේ යොගයෙහි පඤ්චමී භේද දක්වන්නාහු "සෘත ආදි යොගෙ" යනාදිය කීහු.

b සෘත ආදියොගෙ, "සෘතෙ" යනාදි ශබ්දයන්ගේ යොග යෙහි; පඤ්චම්, පඤ්චමී විභක්තිය වේ සෘතෙ, 'සෘතෙ" යන නිපාතය; අන්‍යහි, "අන්‍ය" ශබ්දය, ආරාත්, "ආරාත්" යන නිපාතය; ඉතරහි, "ඉතර" ශබ්දය; අඤ්චුත්තරපදම්, අඤ්චු ධාතුව උත්තර පද කොට ඇත්තය; දිග්වාචකා ශබ්දා දිශාවාචක ශබ්දය; ආහි, "ආහි" ප්‍රත්‍යයාන්ත නිපාතය; ආවි, "ආවි" ප්‍රත්‍යයාන්ත නිපාතය (යන); එතෙ, මොහු; සෘත ආදයහි, සෘතෙ යනාදිහුයි. අන්‍යශබ්දත,

අන්‍යශබ්දයෙන්; අන්‍යාර්‍ථාඃ, අන්‍යශබ්දාර්‍ථයන්ගේ අර්‍ථ ඇත්තාහු; ගෘහ්‍යතෙ, ගණු ලැබෙත් ඥානාත් සෘතෙ, ඥානයෙන් වෙන්ව; නමුකතිඃ, මොක්‍ෂයක් නැත්තේය. (මෙහි "ඥානාත්" යනු "සෘතෙ" යොගයෙහි පඤ්චම්‍යි). විහාරඃ, විහාරය හෙවත් බෞද්ධ දෙවාලය; ගෘහාත්, ගෘහයෙන්; අන්‍යඃ, අපෝහක් වේ. (මෙහි 'ගෘහාත්' යනු "අන්‍ය" යොගයෙහි පඤ්චම්‍යි). වනාත්, වනයෙන්; ආරාත්, දුර හෝ සම්පයයි. (මෙහි "වනාත්" යනු "ආරාත්" නිපාත යොග යෙහි පඤ්චම්‍යි) ග්‍රාමාත්, ගමින්; ඉතරඃ, වෙන්වූවක් වේ. (මෙහි "ග්‍රාමාත්" යනු ඉතර ශබ්ද යොගයෙහි පඤ්චම්‍යි). සෘතෙ යොගෙ, "සෘතෙ" යන නිපාත යොගයෙහි; විනීයා ව, විනීයාව ද වේ. ඥානම් සෘතෙ, ඥානය හැර. (මෙහි "ඥානම්" යනු "සෘතෙ" යොග යෙහි විතීයාසි) වකාරාත්, ව ශබ්දයෙන්; විනායොගෙ, "විනා" යන නිපාත යොගයෙහි, තෘතීයා පඤ්චම්‍යෙෂ්‍ය සතඃ, තෘතීයා පඤ්චම්‍ි දෙදෙන වෙත්. ඥානාත් විනා, ඥානයෙන් වෙන්ව (යනුද); ඥානෙන විනා, "ඥානෙන විනා" යනුද උදාහරණයි; එම අර්‍ථයි. (මෙහි "විනා" යොගයෙහි පඤ්චම්‍ිය හා තෘතීයාසි).

මෙකී "සෘතෙ" යොගාදිය පිළිබඳව පාණිනියෙහි "අන්‍යාරාදිතරතේදික් ශබ්දෛඃ්‍චුත්තරපදෛඃ්‍ජාභියුක්තෙන" යන සූත්‍රය හදාරණ ලදී. සිබාන්තකෞමුදී සරලාටීකාවෙහි– මෙහි අන්‍යග්‍රහණය භෙදාර්‍ථක ශබ්ද මාත්‍රග්‍රහණය පිණිස යයි ද, ඉතරශබ්දග්‍රහණය ප්‍රපඤ්චය (විස්තර විශයෙන් දැක්වීම) පිණිස යයි ද කියනලදී, තද් විස්තරය නම් ඉතරග්‍රහණයෙන් නිපාතභින්නභෙදාර්‍ථක ශබ්ද යන්ගේ ගැණීමයි, එහෙයින් "ඝටාද් භිනනඃ" යනාදියෙහි භෙදාර්‍ථක "භින්න" ශබ්දයොගය හෙයින් පවම්‍ය වේ. 'ඝටඃ පටො න' යන තන්හි 'නඤ්' නිපාතය භින්නාර්‍ථවූවත් නිපාත බැවින් තද්‍යොගයෙහි පවම්‍ය නොවීය. "පෘථක්" නිපාතාදිය වනාහි 'සවර්' ආදිය හෙයින් නිපාතනත්‍වය නොවන්නෙන් තද්‍යොග යෙහි විකල්පයෙන් පවම්‍ය වේ. "ප්‍රාක් ප්‍රත්‍යග්වා ග්‍රාමාත්, වෛත්‍රාත්පූර්‍වඃ ඵල්ගුනඃ, දක්‍ෂිණාහි ග්‍රාමාත්, දක්‍ෂිණා ග්‍රාමාත්" යනු අංවුත්තර පදාදියොගයන්ට උදාහරණයි.

සූත්‍රොක්ත "සෘතෙ" යනාදීන්ගේ යොගයෙහි පවම්‍ි විභක්තිය දක්වා නැවත නිර්‍ධාරණාර්‍ථාදියෙහි ෂෂ්‍ඨී විභක්තිය් දක්වන්නාහු "නිර්‍ධාරණෙ" ඉත්‍යාදිය කීහු.

*a "නිර්‍ධාරණෙ ෂෂ්ඨීසප්තම්‍යෘ" නිර්‍ධාරණං ක්‍රියාගුණ ජාතිභිඃ සමුදායාත් පෘථක්කරණම්, තත්‍ර ෂෂ්ඨී සප්තමී ච ක්‍රියා පරාණාං භගවදාරාධකාඃ, ශ්‍රේෂ්ඨාඃ, ක්‍රියාපරෙෂු වා; ගවාං ඛුරාඃ සම්පන්නතරාඃ, ගොෂු වා; එතෙෂාං ක්ෂත්‍රියාඃ ශූර තමාඃ, එතෙෂු වා.

---

a නිර්‍ධාරණෙ, නිර්‍ධාරණාර්‍ථයෙහි නොහොත් නිර්‍ධාරණ යොග යෙහි; ෂෂ්ඨීසප්තම්‍යෘ, ෂෂ්ඨි සප්තමී දෙක වෙත්. නිර්‍ධාරණම්, නිර්‍ධාරණ නම්; ක්‍රියාගුණජාතිභිඃ, ක්‍රියා ගුණ ජාතිවලින් (විශිෂ්ටවූ එක්දෙසක්හුගේ); සමුදායාත්, (සඝටිත ජාත්‍යාදියෙන් විශිෂ්ටවූ) සමූහයකින්; පෘථක්කරණම්, වෙන් කිරීමයි. තත්‍ර, ඒ (සමූහවාචක) ශබ්දයෙහි; ෂෂ්ඨී, ෂෂ්ඨි විභක්තිය ද; සප්තමී ච, සප්තමී විභක්ති ය ද වේ. ක්‍රියාපරාණාම්, ක්‍රියාවන්හි තත්පරවූවන් අතුරෙන්; භගවදාරාධකාඃ, පරමේශ්වරාරාධනය කරන්නේ; ශ්‍රේෂ්ඨාඃ, ශ්‍රේෂ්ඨ වේ. ක්‍රියාපරෙෂු වා, 'ක්‍රියාපරෙෂු" කියා සප්තම් හෝ වේ. (මෙහි 'ක්‍රියාපරාණාම්" යන තන්හි ද "ක්‍රියාපරෙෂු" යන තන්හි ද ක්‍රියාවිශිෂ්ටවචියෙන් නිර්‍ධාරණයෙහි ෂෂ්ඨිය හා සප්තමී

---

* ඇතම් සාරස්වතයන්හි:-

"යතශ්ච නිර්‍ධාරණම්"

"ද්‍රව්‍යගුණක්‍රියාජාතිභිඃ සමුදායාත් පෘථක්කාරණං යතඃ තත්‍ර ෂෂ්ඨිසප්තා වෙෂෘ සනඃ. භවතාං මධ්‍යෙ යෝ දණ්ඩී ස ආයාතු, භවත්සු වා, ගවාං ඛුරා ගොෂු වා කෘෂ්ණා ගෝෂු සම්පන්නාඃතරාඃ, ක්‍රියාපරාණාං භගවදාරාධකාඃ ශ්‍රෙෂ්ඨාඃ, ක්‍රියා පරෙෂු වා, එතෙෂාං එතෙෂු වා ක්ෂත්‍රියාඃ ශූරතමාඃ" යනු දක්නා ලැබේ.

"යතඃ ච, යම් යමූහයකින් ද; නිර්‍ධාරණම්, (යම් එක්දෙසක්හුගේ) වෙන් කිරීමක් වේ නම් ඒ සමූහවාචකයා කෙරෙන් ෂෂ්ඨී සප්තමී දෙක වෙත්" යනු මෙහි සූත්‍රාර්‍ථයි. "ද්‍රව්‍යගුණක්‍රියාජාතිභිඃ, ද්‍රව්‍යගුණක්‍රියාජාතිවලින් (විශිෂ්ට වූ එකදෙසයක්හුගේ); යතඃ සමුදායාත්, (සඝටිත ද්‍රව්‍යාදියෙන් විශිෂ්ටවූ යම් සමූදායයකින්; පෘථක්කාරණම්, වෙන්කිරීමක් වේ ද; තත්‍ර, එහි; ෂෂ්ඨී සප්තාවෙෂෘ සනඃ, ෂෂ්ඨි සප්තමී දෙක වෙත්" යනු මෙහි වෘත්තියෙහි අර්‍ථයි. "භවතාං මධ්‍යෙ, භවතුන් අතරෙහි; යඃ, යමෙක් තෙම; දණ්ඩී, දඬු ඇත්තේ ද; සඃ, හෙතෙම; ආයාතු, ඒවා" යනු මේ යට කියන්නා ලද උදාහරණවලින් වෙනස්වූ උදාහරණයෙහි අර්‍ථයි. සෙස්ස කිපරිදියි.

"යතශ්ච නිර්‍ධාරණම්" යනු පාණිනීය සූත්‍රයි. ඒවි සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "ජාතිගුණක්‍රියාසංඥාභිඃ සමුදායාදෙකදෙශස්‍ය පෘථක්කාරණං යතඃ තතඃ ෂෂ්ඨි සප්තමෙවෘ සනඃ. නෘණාං නෘෂු වා ඛ්‍රාහ්මණාඃ ශ්‍රෙෂ්ඨාඃ, ගවාං ඛුරා ගොෂු වා කෘෂ්ණා බහුක්ෂීරා, ගවඡතාං ගවඡත්සු වා ධාවන් ශීඝ්‍රඃ, ජාත්‍රාණාං ජාත්‍රෙෂු වා මෛත්‍රඃ පටුඃ"යි වාක්‍යාවුදාහරණ කරණලදී, මෙහි "ජාත්‍රාණාම් ජාත්‍රෙෂු" යනු සඤ්ඥා විශිෂ්ටවචියෙනි.

යයි. ගවාම්, දෙකුන් අතුරෙන්; කෘෂ්ණා, කළුදෙන් තොමෝ; සම්පන්නාක්ෂීරා, සමෘඩ්ධ කිරි ඇත්තිය හෙවත් බොහෝ කිරි ඇත් තීය. ගොෂ්ඨ වා "ගොෂ්ඨ" කියා සප්තමී හෝ වේ. (මෙහි "ගවාම්" යන තන්හි හා "ගොෂ්ඨ" යන තන්හි ගුණවිශිෂ්ටත්වයෙන් නිර්ධාරණ යෙහි ෂෂ්ඨිය හා සප්තමීයයි). එතෙෂාම්, මෙවුන් අතුරෙන් හෙවත් මේ සජාතීයයන් අතුරේන්; ක්ෂත්‍රියෘ, ක්ෂත්‍රියතෙම; ශූරතමෘ, අතිශයින් ශූර වේ. එතෙෂ්ඨ වා, "එතෙෂ්ඨ" කියා සප්තමී හෝ වේ. (මෙහි "එතෙෂාම්" යන තන්හි හා "එතෙෂ්ඨ" යන් තන්හි ජාතිවිශිෂ්ටත්වයෙන් නිර්ධාරණයෙහි ෂෂ්ඨිය හා සප්තමී යයි).

මෙකී නිර්ධාරණය නිපිවන නයින් වියතරකරන්නාවූ ලඹු භාෂ්‍යකාරයෝ "නිතරාං ධාර්‍යතේ ජාතිගුණක්‍රියාසංඥාභිඃ පෘථක්ත්වනානාවධාර්‍යතේතෙන හෙතුනාසෞ නිර්ධාරණඃ" යනු කිහු. මේ හෙතුකොටගෙණ ජාතිගුණක්‍රියාසංඥාවලින් (විශිෂ්ටවූ) යමක් වෙන්කොට දරණුලැබේ නම් හේ නිර්ධාරණ යනු මෙහි අර්ථයි. තවත් "ජාතිගුණක්‍රියාසංඥාභිඃ සමුදායාදෙනාදෙශස්‍ය පෘථක්කරණං නිර්ධාරණම්, තදස්‍යති සාධ්‍යත්වේනාස්‍යෙති=නිර්ධාරණඃ" යනුද කිහු. ජාත්‍යාදී විශිෂ්ටත්වයෙන් සමූහයකින් එක්දෙ සක්හුගේ වෙන්කිරීම සාධ්‍යත්වයෙන් යමක්හට ඇත්නම් ඒ නිර්ධාරණය යනු එහි අර්ථයි මෙයින් නිර්ධාරණයෙහි හෙතුත්වය ප්‍රකාශිතයි. මෙසේ කියනලද්දේ ඇතම්වන්හි නිර්ධාරණාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී සප්තමී දෙක වෙත්යයි ප්‍රකාශිත බැවින් සමතය තන් ප්‍රතිපක්ෂ බැව් දක්වනු පිණිසයි තත්සමතය විසතරකරන්නාහු නිර්ධාරණයෙහි-"නිර්ධාරණාශ්‍රය, නිර්ධාරණහෙතු, නිර්ධාර්‍යමාණ" යයි තුණක් යුක්තබව ද, ඉන් නිර්ධාරණහෙතුහු කෙරෙන් හෝ නිර්ධාර්‍යමාණයාකෙරෙන් යථොක්ත විභක්ති නොවන බවද, නිර්ධාරණාශ්‍රයාකෙරෙන් වනබවද කිහු. එනම්-"නෘණාං ච්‍රිජඃ ශ්‍රෙෂ්ඨඃ" යන තන්හි "නෘණාම්" යනු නිර්ධාරණාශ්‍රයයි, "ද්විජඃ" යනු නිර්ධාර්‍යමාණයි, "ශ්‍රෙෂ්ඨඃ" යනු නිර්ධාරණ හෙතුයි. නිර්ධාර ණාර්ථයෙහි යයි කීකල්හි මින් කවරක්කෙරෙන් ෂෂ්ඨිය වේදැයි නොහැඟෙන බවද, යොගයෙහියයි කීකල්හි නිර්ධාරණ හෙතුයෝ ගෘහි තදාශ්‍රයාකෙරෙන් ෂෂ්ඨිය වේයයි ගතහැකිබවද කිහු. තවද පූර්වොක්ත "විනා" යනාදි සූත්‍රයෙහි වන්‍දව සමාසාන්ත තෘතී යාන්ත ආදිශබ්දය එහි "නිර්ධාරණ" යන්න සමගද සම්බන්ධ බැවින් යොගෘහි යයි කීව යුතුයයි කීහු "විනා" යනාදි සූත්‍රක්‍රම යෙහි ලා මෙහි ප්‍රධානවශයෙන් ෂෂ්ඨී විභක්තියද එහි වශබ්දයෙන්

a "සඛ්‍යාදිභියඹ ෂෂ්ඨීසප්තම්‍යෝ භවතඃ" ගොඵු සඛාමි, ගවාං සඛාමි, ගවාමධිපතිඃ ගොෂඨධිපතිඃ.

262. කතෘකායස්‍රියොරකතාදෙඋ කෘති ෂෂ්ඨි.

(කතීඃකාඃස්‍රියොඃ 7, 2; අකතාදඋ 7, 1, කෘති 7, 1; ෂෂ්ඨි)

b කතරි කාරකෂි ෂෂ්ඨිසප්තම්‍යෝ භවතඃ කතාදිවර්ජිතෙ කෘදනෙන ශබ්ද ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, ව්‍යාසස්‍ය කෘතිඃ, (ව්‍යාස කර්තාරකා කෘතිර්ගණ්‍යතෙ) කෘරකස්‍ය ශ්‍රවණම්.

සප්තම්‍යද ගතයුතුයි. "නිර්ධාරණ" යන්න හා සම්බන්ධ ආදිශබ්ද යෙන් වක්‍ෂ්‍යමාණ හෙතු යොගාදිය ගතයුතුයි. මෙසේ නිර්ධාරණාදි යෙහි විහිත ෂෂ්ඨියද (සප්තම්‍යද) දක්වා නැවත, සඛාම්‍යාදි යොගයෙහි සප්තම්‍යද (ෂෂ්ඨියද) දක්වන්නාහු. "සඛාම්‍යාදිභියඹ" යනාදිය කිහු.

a සඛාම්‍යාදිභියඹ, "සඛාමින්" ශබ්දයින් හා යොගයෙහිද; ෂෂ්ඨී සප්තම්‍යෝ භවතඃ, ෂෂ්ඨි සප්තම්‍ය දෙක වෙත්. ගොෂු, ගොතුන් කෙරෙහි (හෙවත් ගොතුන්ගේ); සඛාමි, හිමිතෙමේයි; ගවාම්, ගොතුන්ගේ; සඛාමි, හිමිතෙමේහි; (මෙහි "ගොෂු, ගවාම්" යනු "සඛාමින්" යොගයෙහි සප්තම්‍ය හා ෂෂ්ඨියයි) ගවාම්, ගොතුන්ගේ අධිපතිඃ, අධිපතිතෙමේයි "ගොෂු අධිපතිඃ" යනුද එම අර්ථයි. (මෙහි අධිපති යොගයෙහි ෂෂ්ඨිය හා සප්තම්‍යයි). ("සඛාම්‍යවරාධිපතිදයාද සාක්ෂිප්‍රතිභූප්‍රසූතෙශව' යනු මේ පිළිබඳ පාණිනීය සූත්‍රයි. එබැවින් මෙහි ආදි ශබ්දයෙන් මේ ඊශ්වරාදින්ගේ යොග යෙහිද "ගවාම්ඊශ්වරඃ" යනාදි උදාහරණද ගතයුතුයි. (මෙසේ සඛාම්‍යාදි යොගයෙහි සප්තම්‍ය හා ෂෂ්ඨිය දක්වා නැවත කතෘ කර්මාර්ථයන්හි ෂෂ්ඨිය දක්වන්නාහු "කතෘකාඃස්‍රියොඃ' යනාදිය කිහු.

262 අකතාදෙඋ කතප්‍රත්‍යයාදිය තොරකොට ඇත්තාවූ; කෘති,* කෘදන්‍යෙගය ඇති කල්හි කතෘකාඃස්‍රියොඃ, කත්‍රර්ථ කර්මාර්ථ දෙක්හි, ෂෂ්ඨි, ෂෂ්ඨි විභක්තිය වේ.

b කතාදිවර්ජිතෙ, 'කත" ප්‍රත්‍යයාදියෙන් තොරවූ; කෘදන්‍යෙ ශබ්දෙ, කෘදන්‍ය ශබ්දයක්; ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, ප්‍රයොගකරණ්‍ය ලබන කල්හි; කතීරි, කත්‍රර්ථයෙහිද; කාර්‍යෙ ච, කර්මාර්ථයෙහිද; ෂෂ්ඨි විභක්තිඃ භවති, ෂෂ්ඨි විභක්තිය වේ. ව්‍යාසස්‍ය, ව්‍යාසඍෂිහුගේ; කෘතිඃ, රචනාවයි (මෙහි "කෘති" යන "කති" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්ත

a "උභයප්‍රාපෙතෟ කාමිණි"

b උභයොඃ ප්‍රාපතිඝ්‍යඞ්ගයොඃ කෘති තත්‍ර කාමිණ්‍යාමේව ෂෂ්ඨී ස්‍යාත්. චිත්‍රං ගවාං දෙහොඃ'ක්ෂොපෙත.

යොගයෙහි "ව්‍යාසස්‍ය' යනු කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි ෂෂ්ඨියයි) ව්‍යාසකතීඃ කා, ව්‍යාසයා කතීඃකොට ඇත්තාවූ; කෘතිඃ ඉති, කෘතිය යන; අර්‍ථඃ, අර්‍ථයි; භාරතස්‍ය ශ්‍රවණම්, භාරතය ඇසීමයි; (මෙහි "ශ්‍රවණම්" යන "ශ්‍රුට්' ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්ත යොගයෙහි "භාරතස්‍ය" යනු කර්මාර්‍ථයෙහි ෂෂ්ඨියි) මෙහි "කතාදෙඟ" යන්නෙන් ප්‍රකාශිත කතාදීහු නම්- "ක්ත ක්තවතු ඝතඃ ඝාන කවසු කාන කි උ ඉෂණු උක කත්වා කෘප් තුම් ණම් (බලාර්‍ථ ශිලාර්‍ථ) තෘව් ඛල්ඵු" යන මේ ආදීහුයි. මෙකී කෘද්‍යොගයෙහි ෂෂ්ඨිය නොවේ. වක්‍ෂ්‍යමාණ "තලොක" යනාදි පාණිනීය සූත්‍රයෙහි ද මේ ප්‍රකාශ වේ. මෙකී සාමාන්‍ය විධිය විශෙෂ කොට දක්වන්නාවූ වාර්ත්තිකයෝ "උභයප්‍රාපෙතෟ කාමිණි" යන පාණිනීය සූත්‍රය හා තද්වෘත්තිය ද කීහු.

a උභයප්‍රාපෙතෟ, කතීඃ කර්මාර්‍ථ දෙදෙනාගේ පැමිණීම ඇති කල්හි; කාමිණි, කර්මාර්‍ථයෙහි ෂෂ්ඨි විභක්තිය වේ.

b යස්මින් කෘති, යම් කෘද්‍යොගයෙක්හි; උභයොඃ, කතීඃ කර්මාර්‍ථ දෙදෙනාගේ; ප්‍රාපතිඃ, පැමිණීම වේ ද; තත්‍ර, එහි; කාමිණි එව, කර්මාර්‍ථයෙහිම; ෂෂ්ඨි ස්‍යාත්, ෂෂ්ඨි විභක්තිය වන්නීය. අගොපෙත, ගොපලුනුවූවෙකු වෙසින්; ගවාම්, දෙනුන්; දෙහඃ, දෙවීම; චිත්‍රම්, ආශ්චර්‍යයී වේ. (මෙහි "දෙහඃ" යන "ඎද්" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘද්‍යොගයෙහි කතීඃකර්මාර්‍ථවයෙහිම 'කතීඃකාර්‍යයීයොඃ" යනාදි සූත්‍ර විධානයෙන් ෂෂ්ඨිය පැමිණෙත්ම මෙයින් කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි ප්‍රතිෂිඛව "ගවාම්,,යි කර්මාර්‍ථයෙහි පමණක් විය).

මුඛබොධයෙහි මෙය සවිශෙෂත්වයෙන් විධානකරන්නාහු "ල්‍යහාවක්තාසත්‍ර්‍යණඝසඇ ඇ වා" යන සූත්‍රය කීහු. නව්‍ය ප්‍රත්‍යයාදිකෘදන්තයක් හෝ භාවාර්‍ථක්තප්‍රත්‍යයාන්තයක් හෝ සන්ධිලිඛිතයෙහි කරණලද අප්‍රත්‍යයාන්තය හා ණඝප්‍රත්‍යයාන්තය යන දෙක හැර අන්‍යවූ සන්ධිලිඛිත විහිත සකර්මක කෘදන්තයක් හෝ යොදනුලබන කල්හි කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි ෂෂ්ඨි විභක්තිය විකල්පයෙන් වේ යනු එහි අර්‍ථයි. ඊට:-

"තයා මම චකෘෂෙණාර්‍ව්‍යඃ සනාතං හ්‍යත්‍ර ස යස්‍ය තු,
ඝෘෂෙවඃ කෘතිගීතියෙෂ්ණ විකීර්‍ණා යස්‍ය හෙදිකා."

a "සමෘතෞ ච කායෙ"

යනු උදාහරණ කරණලදි. මෙහි "ත්වයා මම ච කෘතෙඋර්ව්‍යඃ" යන තන්හි "අර්ව්‍යඃ" යන ඛව්‍යාදි "ඝ්‍යණ්" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්තය යෙහි "මම" යනු කර්ත්‍රර්ථයෙහි ෂෂ්ඨියි "ත්වයා" යනු විකල්පයෙන් තෘවූතැනි. "අත්‍ර ත්වයා මම ච සනාතඃ" යන තන්හි "සනාතම්" යන භාවාදී "ක්ත" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්තයෙහිද එසේයි. "යස්‍ය සෘෂ්ටෙඃ කෘතිඃ" යන තන්හි 'කෘතිඃ' යනු අණාදි ප්‍රත්‍යය වර්ජිත සත්‍රිවිහිත කති ප්‍රත්‍යයාන්ත සාමාන්‍ය කෘදන්තය බැවින් "යස්‍ය" යනු කර්ත්‍රර්ථයෙහි ෂෂ්ඨියි. "යෙන සෘෂ්ටෙඃ හෘතිඃ" යන තන්හි 'හෘතිඃ' යනු එවැනි කෘදන්තයෙහිම "යෙන"යි විකල්පයෙන් තෘතීයාසි. දෙතන්හිම "සෘෂ්ටෙඃ" යනු කර්මාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨියි. "යස්‍ය සෘෂ්ටෙඃ විකිර්ෂා" යන තන්හි 'චිකිර්ෂා' යන සත්‍රි විහිත 'අ' ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්තය බැවින්ද "යස්‍ය සෘෂ්ටෙඃ භෙදිකා" යන තන්හි "භෙදිකා" යන සත්‍රිවිහිත "ණක" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්තය බැවින්ද "යස්‍ය"යි නිත්‍යයෙන් කර්ත්‍රර්ථයෙහි ෂෂ්ඨි විය. මේ කෘදන්තයෙහි විහිත ෂෂ්ඨිවිධානයෙහි නා නා මත භෙද ඇති බැවින් මුග්ධබොධ ටීකාවෙහි:-

"අසත්‍රිවිහිත කෘදාහිසතු යොගෙ ෂෂ්ඨි නියම්‍යතෙ,
එකද තුභයප්‍රාපෙතෘ කර්මණ්‍යව න කර්තරි,
තව්‍යාදීනාං ප්‍රයොගෙ තු ත්‍රයොරෙව හි නෙෂ්‍යතෙ
කර්තුර්විභාෂයා සෙශ්වත් කර්මණොපි තථෙෂ්‍යතෙ
ප්‍රධානෙ නියතා ෂෂ්ඨි ගුණෙ තුභ්‍යතා භවෙත්"

යනු කිහු. සත්‍රිලිඛිත වර්ජිත තන්හි කරණලද කෘදන්තයෙහි කර්මාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨිය නියමිත වේ. ඇතැම්විට කර්ත්‍රර්ථකර්මාර්ථ වයෙහි ෂෂ්ඨිය පැමිණිකල්හි කර්මාර්ථයෙහිම ෂෂ්ඨිය වේ. කර්ත්‍රර්ථයෙහි නොවේ. තව්‍යප්‍රත්‍යාදීන්ගේ යොගයෙහි කර්ත්‍රර්ථ කර්මාර්ථ වයෙහිම ෂෂ්ඨිය අනභිමත වේ. කිසිවෙකුන් විසින් කර්ත්‍රර්ථයෙහිද. කිසිවෙකුන් විසින් කර්මාර්ථයෙහිද විකල්පයෙන් අභිමත වේ. (විෂමීකකතෘකාරක කෘදන්තයෙහිවූ කර්මවයෙන්) ප්‍රධාන කර්මයෙහි ෂෂ්ඨිය නියතයයි ද අප්‍රධාන කර්මයෙහි අනියතයයි ද යනු මෙහි අර්ථයි. තවද සමහරු මෙකී විෂමීක කතෘකාරක කෘදන්තයෙහි ප්‍රධාන අප්‍රධාන කර්මවයෙහිම ෂෂ්ඨිය වේයයි ද, සමහරු ප්‍රධාන කර්මයෙහිම යයිද, සමහරු අප්‍රධාන කර්මයෙහි යයි ද, කිහු. එබැවින් ප්‍රයොගානුසාරයෙන් දතයුතුයි.

a සමෘතෞ ච, සමරණාර්ථ ධාතුයොගයෙහිද; කායෙහි, කර්මාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨිය වේ.

a **සම්භක්‍යර්ථේ ධාතෞ ප්‍රයුජ්‍යමානෙ ච කාර්‍යේ ෂෂ්ඨී භවති, මාතුඃ ස්මරති (මාතරං ස්මරතීත්‍යර්ථේ වකාරාද්) මිති යාපි. මාතරං ස්මරති.**

b **"නලෝකාව්‍යයනිෂ්ඨාඛලර්ථතෘණාම්"**

---

a සම්භක්‍යර්ථේ, සමරණාර්ථ ධාතුවක්; ප්‍රයුජ්‍යමානෙ ච, ප්‍රයොගකරණුලබන කල්හිද; කාර්‍යේ, කර්මාර්ථයෙහි; ෂෂ්ඨී භවති, ෂෂ්ඨි විභක්තිය වේ (මාතරම්, මව; සමරතීති සිහිකෙරේ යන; අර්ථේ, අර්ථයෙහි;) මාතුඃ සමරති, "මාතුඃ සමරති" යනු වේ. වකාරාත්, වකාරයෙන්; මාතරං සමරති, "මාතරං සමරති" කියාද වේ. (මෙහි වකාරයෙන් "දය ඊෂ" යන ධාතූන්ගේ යොගයෙහිද ෂෂ්ඨිය වේ. "සර්පිෂො දයතෙ, ජගතාමීෂ්ටෙ" යනු ඊට උදාහරණයි. කතාදිකෘද්‍යොගයෙහි ෂෂ්ඨිය නොවේ යයි කිබැවින් තත් ප්‍රතිෂිධයන් දක්වනු පිණිස "නලොක" යනාදී පාණිනීය සූත්‍රාදිය කිහු.

b ලොකාව්‍යයනිෂ්ඨාඛලර්ථතෘණාම්,-ල. ("ශතෘ, ශාන" ප්‍රත්‍යයාදි) ලාදෙශය; උ, ("ඉෂ්ණු" ප්‍රත්‍යයාදි) උකාරාන්තය; උක, උක ප්‍රත්‍යය; අව්‍යය, ("සම්භා ක්‍යප්" ප්‍රත්‍යයාදි) අව්‍යය; නිෂ්ඨා, ("කත කතවතු" ප්‍රත්‍යය සඞ්ඛ්‍යාත) නිෂ්ඨාසංඥය; ඛලර්ථ, ('ඛල්‍යු' ප්‍රත්‍යයවූ) ඛලර්ථය; තෘණාම්, "තෘන්" ප්‍රත්‍යය යන මේ කෘදන්තයන්ගේ යොගයෙහි; න, කතීෘ කර්මාර්ථ දෙක්හි ෂෂ්ඨිය) නොවේ.

c එෂාං යොගෙ, මේ ලාදෙශාදි කෘදන්තයන්ගේ යොගයෙහි; ෂෂ්ඨි නස්‍යාත්, ෂෂ්ඨිවිභක්තිය නොවන්නේය, ලාදෙශාඃ, ලාදෙශයෝ උදාහරණකරණු ලැබෙත්; (එනම්)-හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; සෘෂ්ටිං, මැව්ම; කුර්‍වන්, කරමින්; "කුර්‍වාණඃ" යනුද එම අර්ථයි; (මෙහි "කුර්‍වන්, කුර්‍වාණඃ" යන දෙක ලාදෙශවූ "ශතෘ, ශාන" ප්‍රත්‍යයානන්ත බැවින් තද්‍යොගයෙහි කර්මාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨිය නොව "සෘෂ්ටිං"යි ද්විතීයාව විය.) උඃ, උකාරාන්තය උදාහරණකරණු ලැබේ. (එනම්) හරිං, විෂ්ණූන්; දිදෘක්ෂුඃ, දකිනුකැමැත්තේ (යනුද) හරිං, විෂ්ණූන්; අලංකරිෂ්ණුඃ වා, අලඞ්කාරකරණ සුලුවූයේ (යනුද වේ.) මෙහි "දිදෘක්ෂුඃ" යනු "උ" ප්‍රත්‍යයානන්ත බැවින්ද "අලංකරිෂ්ණුඃ" යනු "ඉෂ්ණු" ප්‍රත්‍යයානන්ත බැවින්ද ෂෂ්ඨී නොව 'හරිම්' යි ද්විතීයා විය.) උකඃ, උකප්‍රත්‍යයාන්තය උදාහරණකරනුලැබේ. (එනම්) හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; දෛත්‍යාන්, අසුරයන්; ඝාතුකඃ,

a එෂාං යොගෙ ෂෂ්ඨී නඤ්‍යාත් ලාදෙශාඃ-කුර්‍වන් කුර්‍වාණඃ ඝෘඝවිං හර්‍ිං උඃ-හර්‍ිං දිදෘක්ෂුඃ, අලංකරිෂ්ණුර්‍වා, උකඃ-භෙද නාත් ඝාතුකා හර්‍ිඃ, අව්‍යඝම්-ජගත් ඝෘඝවා, සුඛං කර්තුම්, නිෂ්ඨා-ඛිෂණුනා හතා ෛදෙත්‍යාඃ, දෛත්‍යාන් හතවාන් ඛිෂණුඃ. බලඣිඃ-රිෂත්කරඃ ප්‍රපඤ්චා හරිණා, තෘන්-කර්තෘ ලොකාන්.

නඤනප්‍රලුය (යනුසි); (මෙහි 'ඝාතුකඃ" යන "උක" ප්‍රත්‍යයාන්ත යොගය හෙයින් ෂෂ්ඨිය නොව "දෛත්‍යාන්'සි විතියා විය) අව්‍ය ඝම්, අව්‍යඝ (කඩොදිය) උදාහරණ කරණුලැබේ. (එනම්) ජගත්, ලොකය; ඝෘඝවා, මවා; (යනුද) සුඛං, සැප කර්තුඃ, කරන්ට (යනුද වේ). මෙහි "ඝෘඝ්ටවා" යන "කඩ්වා" ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යය හෙයින්ද, "කර්තුම්" යන "තුම්" ප්‍රත්‍යයාන්ත අව්‍යඝ හෙයින්ද ෂෂ්ඨි නොව "ජගත් සුඛම්" සී විතියා විය.) නිෂ්ඨා, නිෂ්ඨාඝඤක කෘදන්තය උදාහරණකරණුලැබේ. (එනම්) විෂණුනා, විෂණුහු විසින්; දෛත්‍යාඃ, අසුරයෝ; හතාඃ, නඤනලද්දාහ; (යනුද) විෂණුඃ, විෂණුතෙම; දෛත්‍යාන්, අසුරයන්; හතවාන්, නැසුයේය (යනුද වේ). (මෙහි "හතාඃ" යන නිෂ්ඨාඝංඤක 'කත" ප්‍රත්‍යයාන්තය හෙයින් ෂෂ්ඨි නොව "විෂණුනා"සී තෘතීයාද, "හතවාන්" යන "කතවතු" ප්‍රත්‍යයාන්තය හෙයින් "දෛත්‍යාන්"සී විතියාද විය.) බලඣිඃ, බලඣී කෘදන්තය උදාහරණ කරණුලැබේ. (එනම්) හරිණා, විෂ්ණුහු විසින්; ප්‍රපඤ්චඃ, විස්තරය; රිෂත්කරඃ, අල්පප්‍රයාඝයෙන් සිඹකට හැකිවේ (යනුසි). මෙහි "රිෂත්කරඃ" යන "ඛල්" ප්‍රත්‍යයාන්තය හෙයින් කර්තෘඊයෙහි ෂෂ්ඨි නොව "හරිණා"සී තෘතියා විය.) තෘන්, "තෘන්" ප්‍රත්‍යයාන්තය උදාහරණ කරණුලැබේ; (එනම්) ලොකාන්, ලොකයන්, කතීඃ, කරණසුලුය (යනුසි); මෙහි "කතීඃ" යන ශීලාඊ "තෘන්" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්තය හෙයින් කම්මාඊයෙහි ෂෂ්ඨි නොව "ලොකාන්" සී දුතියා විය.)

මෙකී විධිහුගේ අපවාදයක් වශයෙන් පාණිනීය ව්‍යාකරණයෙහි "කතස්‍ය ච වර්‍තමානෙ" යන සූත්‍රය හදුරා වර්‍තමාන කාලික "කත" ප්‍රත්‍යයාන්ත යොගයෙහි ද "අධිකරණවාචිනශ්ච" යන සූත්‍රය හදුරා අධිකරණාඊය ප්‍රකාශකරන්නාවූ "ක්ත" ප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ යොගයෙහි ද ෂෂ්ඨිවිභක්තිය වේ යයි සැයා, රාඥඃ මතො බුබඃ පූජිතො වා" යනු ද "ඉදමෙෂමාසිතම්" යනු ද උදාහරණ කළාහ. "බුබඃ, බුබතෙම; රාඥඃ, රජුන් විසින්; මතඃ, දන්නා

a "හෙතෞ තෘතීයා පඤ්චම්‌ ච වක්තව්‍යා"- අනිත්‍යඃ ශබ්දඃ කෘතකත්වෙන කෘතකත්වාත්, "භයහෙතෞ පඤ්චම්‌" වෙත් රුද් බිභෙති, ව්‍යාඝ්‍රාත් ත්‍රස්‍යති, විද්‍යුත්පාතාත් වේපතේ.

ලැබේ පූජිතඃ මා, පුදනුද ලැබේ" යනුද, ඉදම් මෙය; එෂාම්, මොවුන්විසින්; ආසිතම්, උන්තැනයි' යනුද එහි අර්ථයි මෙහි "මතඃ පූජිතඃ" යන තන්හි වර්‍තමානකාලික "ක්ත" ප්‍රත්‍යය බැවින් තද්‍යෝගයෙහි "රාඥම්" යනුද, "ආසිතම්" යන තන්හි අධිකරණයෙහි "ක්ත" ප්‍රත්‍යය බැවින් තද්‍යෝගයෙහි "එෂාම්" යනුද කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි ෂෂ්ඨියි. සකර්මකධාතූන්හෙරෙන් අධිකරණයෙහි "ක්ත" ප්‍රත්‍යය වූතන්හි වනාහි කර්‍තෘකර්මවයම අනුක්‍තබැවින් තද්‍යෝගයෙහි ඒ දෙතන්හිම ෂෂ්ඨිය වේයයි සිද්ධාන්තකෞමුදීටීකාවෙහි කියනලදී. එනම්-' ඉදමේෂාං භුක්තමෝදනස්‍ය" යන තන්හි සකර්මක "භුජ්" ධාතුහුකෙරෙන් අධිකරණයෙහි "ක්ත" ප්‍රත්‍යයව සිඳවූ 'භුක්තම්" යන්නහුගේ යෝගයෙහි "එෂාම්"යි කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි ද "ඔදනස්‍ය"යි කර්මාර්‍ථයෙහිද ෂෂ්ඨි විය."ඉදම්, මේ; එෂාම්, මොවුන් විසින්; ඔදනස්‍ය, ඔදනය; භුක්තම්, අනුභවකළතැනයි" යනු එහි අර්‍ථයි. තවද කෘදන්තයන්ගේ නිෂ්පත්තිවිශේෂඥන විරහිතව මෙකී කෘද්‍යෝගයෙහි සකල්‍යවිනිශ්චය දනහැකි නොවේ මෙසේ කෘද්‍යෝගයෙහි ෂෂ්ඨිය දක්වා තවත් හෙළුවිදි ඒ ඒ අර්‍ථයන්හි යෙදෙන විභක්තිභෙද පාණිනීයානුසාරයෙන් දක්වන්නාවූ වාර්තිකයෝ "හෙතෞ" යනාදිය කිහු.

a හෙතෞ හෙළුවිදියෙහි; තෘතීයා, තෘතීයාවිභක්තිය ද; පඤ්චමී ච, පඤ්චමීවිභක්තියද; වක්තව්‍යා, කියයුතුයි, කෘතකත්වෙන, කෘත්‍රිමභාවය (ක්‍රියානිෂ්පන්නභාවය) හෙතුකොටගෙණ; ශබ්දඃ, ශබ්දයතෙම; අනිත්‍යඃ, අනිත්‍ය වේ. කෘතකත්වාත් වා, "කෘතකත්වාත්" කියා පඤ්චමී හෝ වේ. එමඅර්‍ථයි. හයහෙතෞ, බියට හෙතුවාච්‍යකල්හි; පඤ්චමී, පඤ්චමිය වේ. වොරුන්. සොරහු හෙතුකොටගෙණ; බිහෙති, සීතවේ. ව්‍යාඝ්‍රාත්, ව්‍යාඝ්‍රයාහෙතුකොටගෙණ; ත්‍රස්‍යති, ත්‍රසනවේ (භීතවේ). විද්‍යුත්පාතාත්, විදුලිවැටීම හෙතුකොටගෙණ; වකිතඃ, වකිතවිය (භීතවිය) (මෙහි "බිහෙති" යනාදි භයාර්‍ථක්‍රියා යොගයෙහි 'වෞරුන්' යනාදිය තද්භය හෙතුබවයෙන් පඤ්චමී විය)

හෙළුවිදිය වනාහි කරණාර්‍ථය හා සමානාර්‍ථ ඇත්තක්මෙන් දෘශ්‍යමාන බැවින් තද්විශේෂ දක්වන්නාවූ සිද්ධාන්තකෞමුදී තත්ත්ව බෝධිනී ටීකාකාරයෝ;-

a "ෂෂ්ඨී ච හෙතුප්‍රයොගෙ"

b හෙතුෂයොග හෙතෝ දෙතෝ ෂෂ්ඨි ස්‍යාත්. චකාරාත් සප්තම්‍යර්ථෙ තෘතීයාපි. අනභිහිත හෙතොර්ථෙ, භිහිත හෙතොර්ථෙ, ප්‍රෙත හෙතුනා වා නාමතෝ.

"ද්‍රව්‍යාදිවිෂයෝ හෙතුඃ කාරණං නියතක්‍රියම්,
අනාශ්‍රිතෙ තු ව්‍යාපාරෙ නිමිත්තං හෙතුරිෂ්‍යතෙ"

ඇතු කිහු. හෙතුතෙමේ ද්‍රව්‍යගුණක්‍රියාවන් විෂයකොට ඇත්තේ වේ. (කරණ) කාරකය නියවිතවූ ක්‍රියාව ඇත්තේ වේ. ව්‍යාපාරය (ක්‍රියානිෂ්පත්තිය) අනාශ්‍රිතකල්හි වනාහි නිමිත්ත හෙතුයයි අභිමත වේ, ඇතු මෙහි අර්ථයි "දණ්ඩෙන ඝටඃ" යන තන්හි දණ්ඩෙහි ව්‍යාපාරත්වය ඇතත් නැහැත් ප්‍රත්‍යක්ෂවශයෙන් ක්‍රියාඤ්ඤත්වය හෝ ක්‍රියාජනකත්වය නැතිබැවින් කරණ නොවේ. ඝටසඞ්ඛ්‍යාත ද්‍රව්‍යය විෂයකොට ඇති හෙතුව වේ. "පුණ්‍යෙන ගෞරවර්ණඃ" යන තන්හි "පුණ්‍යෙන" යනු ගෞරවර්ණසඞ්ඛ්‍යාත ගුණය විෂය කොට ඇති හෙතුව වේ. මෙහිද පුණ්‍යයෙහි ක්‍රියාජනකත්වය නැත්තේ වේ. "පුණ්‍යෙන දුෂ්ටෝ හරිඃ" යන තන්හි පුණ්‍යයෙහි හරිදර්ශන සවරූපක්‍රියාඤ්ඤත්වය ඇතත් එහි දර්ශනව්‍යාපාරය නැතිබැවින් කරණ නොවේ. දර්ශනක්‍රියාව විෂයකොට ඇති හෙතුව වේ.

a හෙතුප්‍රයොගෙ, හෙතුශබ්දයාගේ ප්‍රයොගය ඇතිකල්හි; ෂෂ්ඨී ච, ෂෂ්ඨීවිභක්තිය ද වේ.

b හෙතුප්‍රයොගෙ, හෙතුශබ්දයාගේ ප්‍රයොගයෙහි; හෙතෝ, හෙත්වර්ථය; ද්‍යෙත්‍ය, ප්‍රකාශවිෂයවූතුකල්හි; ෂෂ්ඨී ස්‍යාත්, ෂෂ්ඨී විභක්තිය වන්නේය. චකාරයත්, චකාරයෙන්; සප්තම්‍යර්ථෙ, සප්තම්‍ය ශබ්දාර්ථයන්ගේ යොගයෙහි; තෘතීයාපි, තෘතීයාවද වේ. අනභිහිතස්‍ය හෙතෝඃ, ආඛ්‍යාතය හෙතුකොටගෙණ; වසති, වෙසේ; (යනතන්හි "අනභිහිතස්‍ය" යනු හෙතුයොගයෙහි ෂෂ්ඨියයි.) භිහිතස්‍ය හෙතෝඃ, කව රෙකු හෙතුකොටගෙණ; නාගතඃ නායේද; (යනතන්හි "භිහිතස්‍ය" යනු හෙතුයොගයෙහි ෂෂ්ඨියයි) කෙන හෙතුනා, කිනම් හෙතුවකින්; නාගතඃ වා නායේද කියාහෝ වේ (මෙහි සප්තම්‍යර්ථවූ "කිම්" ශබ්දය හා හෙතුයොගය බැවින් ඒ කිම්ශබ්දයාකෙරෙන් "කෙන" යි තෘතීයා විය). පාණිනියෙහි මේ පිළිබඳව "ෂෂ්ඨී හෙතුප්‍රයොගෙ, සප්තම්‍යර්ථස්‍ය තෘතීයා ච" යන සූත්‍රවය ඔදුරණුලදී. සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "සප්තම්‍යර්ථස්‍ය තෘතීයා ච" යන සූත්‍රවෘත්තියෙහි "නිමිත්තපර්‍යායා ප්‍රයොගෙ සප්තම්‍යාමප්‍යායෝ දර්ශනම්" යනු කිහු නිමිත්තපර්‍යායා

a "ඉත්ථම්භාවෙ තෘතීයා" කිඤ්චිත්ප්‍රකාරං ප්‍රප්ත ඉත්ථම්භාවඃ; ශිෂ්‍යම් පුත්‍රෙණ පශ්‍යති, සංසාරමසාරෙණ පශ්‍යති.

d "යෙනාඞ්ග විකාරඃ"

c යෙන විකෘතෙනාවයවෙන අඞ්ගිනඃ අඞ්ගස්‍ය විකාරඃ ලක්ෂ්‍යතෙ තසමාදඞ්ගාත්තෘතීයා විභක්තිර්භවති, අක්ෂ්ණා කාණඃ, පාදෙන ඛඤ්ජඃ, ශ්‍රවණෙන බධිරඃ, විකාරෙ කිමිති-නාසූනාඩ්ගින ආදි ඤාග්‍රිනශ්ච, මුඛෙන නිර්ලොචනඃ, වක්‍රෙණ චකුර්හුජඃ.

ශබ්දයන් හා සර්‍වශබ්දාදීන්ගේ ප්‍රයොගය ඇතිකල්හි සියලු විභක්තීන්ගේ බොහෝසෙයින් දක්ම වේ යනු එහි අර්‍ථයි. "කිනන්ති මිත්‍රං වසති, කෙන නිමිත්තෙන වසති, කස්මෙ නිමිත්තාය වසති" යනාදිය ඊට උදාහරණයි මුග්ධබොධයෙහි "ත්‍රුත්‍යාදයො ස්ත්‍රීප්‍රත්‍යෙකකෙතඃ ස්‍රෙසතු සර්‍වාඃ" යන සූත්‍රය හෙතුරණලදී. නිමිත්තාර්‍ථශබ්දය හා එකර්‍විභක්තිකවූ ශබ්දයාකෙරෙන් තෘතීයාදි විභක්තිපස ද එබඳු සර්‍වනාමයක්කෙරෙන් නම් ප්‍රථමාදි සියලු විභක්ති ද වෙත් යනු එහි අර්‍ථයි.

a ඉත්ථම්භාවෙ, ඉත්ථම්භාවාර්‍ථයෙහි (කිසිඅම් ප්‍රකාරයකට පැමිණියෙකුගේ ලක්ෂණයෙහි); තෘතීයා, තෘතීයාවිභක්තිය වේ. කිඤ්චිත්ප්‍රකාරං ප්‍රප්තඃ, කිසි ප්‍රකාරයකට පැමිණියේ; ඉත්ථම්භාවඃ, ඉත්ථම්භාව නම් වේ. ශිෂ්‍යම්, ශිෂ්‍යයා; පුත්‍රෙණ, පුත්‍රභාවයෙන් හෙවත් පුත්‍රභාවයට පමුණුවා; පශ්‍යති, බලයි; සංසාරම්, සංසාරය; අසාරෙණ, අසාරබවයෙන් හෙවත් අසාරබවට පමුණුවා; පශ්‍යති, බලයි. (මෙහි ශිෂ්‍යයා හා සංසාරය පුත්‍රභාවයට හා අසාරබවයට පමුණුවා දර්‍ශනය කළහෙයින් "පුත්‍රෙණ, අසාරෙණ"යි ඉත්ථම්භාවතෘතීයා විය).

b යෙන, (විකෘතවූ) යම් අවයවයකින්; අඞ්ගිනඃ, ශරීරයාගේ වෙනස දන්නාලැබේ. නම් ඒ අවයවවාචකයා කෙරෙන් තෘතීයාව වේ.

c විකෘතෙන, විකෘතවූ (වෙනස්වූ); යෙන අඞ්ගින, යම් අවයවයකින්; අඞ්ගිනඃ, වයව ඇත්තහුගේ හෙවත් ශරීරහුගේ; අඞ්ගවිකාරඃ, අවයවවිකෘතිය; ලක්ෂ්‍යතෙ, දක්නාලැබේ ද; තසමාත් අඞ්ගාත්, ඒ අවයවවාචකශබ්දය කෙරෙන්; තෘතීයා විභක්තිඃ භවති, තෘතීයා විභක්තිය වේ. අක්ෂ්ණා, ඇසින්; කාණඃ, කාණයි. (මෙහි විකෘතවූ ඇසින් කාණඝඛ්‍යාත අඞ්ගවිකාරය

a "जनिकर्तुः प्रकृतिः"

b जायमानस्य यावयवस्योपादानमुपादानसंज्ञं भवति, तत्रोपादाने पञ्चमी. "यस्मात् प्रजाः प्रजायन्ते तद्ब्रह्म तदभिजिज्ञासस्व"

c "आङादियोगे च"

ලක්ෂිත බැවින් "අක්ෂණා"යි තෘතීයා විය) පාදෙන, පයින්; ඛඤ්ජඃ, කොරයි. (මෙහි විකෘතවූ පාදශබ්දයෙන් ඛංජ සඞ්ඛ්‍යාත අඞ්ගවිකාරය ලක්ෂිත බැවින් ' පාදෙන" යි තෘතීයා විය). ශ්‍රවණෙන, කණෙන්; බධිරඃ, බිහිරියි. (මෙහි විකෘතවූ ශ්‍රවණශබ්දයෙන් බධිරසඞ්ඛ්‍යාත අඞ්ගවිකාරය ලක්ෂිතබැවින් "ශ්‍රවණෙන"යි තෘතීයා විය) විකාරඃ, (මෙහි කී) විකාරය; විවිධඃ, දෙවැදෑරුම් වේ. (එනම්)-න්‍යූනත්වාශ්‍රිතඃ, අඩුබවක් ඇසුරුකෙළේද; ආධික්‍යාශ්‍රිතශ්ච. වැඩිබවක් ඇසුරුකෙළේද කියායි. (මෙහි "අක්ෂණා කාණඃ" යනාදියෙහි ලක්ෂිතවිකාරය අවයවන්‍යූනත්වයෙන් වූ බැවින් න්‍යූනත්වාශ්‍රිතයි) මුඛෙන, මුඛයෙන්; ත්‍රිලෝචනඃ, නෙත්තුණක් ඇත්තේය. (ඊශ්වරතෙමේයි) චපුෂා, ශරීරයෙන්; චතුර්භුජඃ, අත්සතරක් ඇත්තේයි (විෂ්ණුතෙමේයි) මේ දෙතන්හි ලක්ෂිතවිකාරය අවයව යන්ගේ අධික භාවයෙන්වූ බැවින් ආධික්‍යාශ්‍රිතයි)

a ජනිකර්තුඃ, ජනන ක්‍රියාව සම්බන්ධ කතෘහුගේ; ප්‍රකෘතිඃ, ප්‍රකෘතිය හෙවත් මූලකාරණය අපාදාන නම් වේ.

b ජායමානස්‍ය, උපදින්නාවූ; කාර්‍යීස්‍ය, කාර්‍යීය සම්බන්ධිවූ හෙවත් වස්තුව සම්බන්ධිවූ; උපාදානං, මූලකාරණය; අපාදානසංඥං භවති, අපාදානසංඥ වේ. තත්‍ර අපාදානෙ, ඒ අපාදානයෙහි; පඤ්චමී, පඤ්චමී විභක්තිය වේ. යස්මාත්, යමක් හෙරෙන් හෙවත් යමක් මූලකාරණකොට; ප්‍රජාඃ, ප්‍රජාවෝ; ප්‍රජායන්තෙ, උපදිත්ද; තත්, ඒ මූලකාරණය; බ්‍රහ්ම ඉති, බ්‍රහ්මයයි; අභිධීයතෙ, ප්‍රකාශ කරණු ලැබේ. (මෙහි "ප්‍රජායන්තෙ" යන ජනන ක්‍රියාහුගේ කර්තෘ "ප්‍රජාඃ" යනුයි. ඊට මූලකාරණවූයේ බ්‍රහ්ම තෙමේයි. මෙහි තද අපේක්ෂක "යත්" ශබ්දයෙන් "යස්මාත්"යි අපාදාන පඤ්චමී විය).

c ආඞාදියොගෙ ච, "ආඞ්" ආදි උපසර්ගයන්ගේ යොගයෙහි ද පඤ්චමී විභක්තිය වේ.

a ආඞාදියොගෙ පඤ්චම්‍යභිහකතිර්භවති. ආඞ් මය්‍යීදෘශාම භිවිධෙෂ ච, අපපරි වර්ජනෙ, එතෙ ආඞාදයඃ. ආපාටලි පුත්‍රාද් වෘෂෙවා දෙවඃ, ආඞාලෙභ්‍යඃ හරිහකතිඃ, ආදි ශබ්දාත්පරි ත්‍රිගතීතීභ්‍යඃ වෘෂෙවා දෙවඃ, අපත්‍රිගතෙතීභ්‍යඃ වෘෂෙවා දෙවඃ.

b "තාදර්ථ්‍ය වතුර්ථි විකතව්‍ය"

c "සංයමාය ශ්‍රුතං ධත්තෙ තතෝ ධර්‍මාය සංයමම්,
ධර්‍මං මොක්‍ෂාය මොක්‍ෂාච්ච ධනං දානාය භුකතයෙ"

---

a ආඞාදියොගෙ, "ආඞ්" ආදි උපසර්ගයන්ගේ යොගයෙහි; පඤ්චමී විභක්තිඃ භවති, පඤ්චමී විභක්තියය වේ. මය්‍යීදෘශාම්, මය්‍යීදෘශී යෙහිද (හරණු ලබන සීමාවෙහිද); අභිවිධෙෂ ච, අභිවිධ්‍යර්‍ථයෙහිද (හණු ලබන සීමාවෙහිද) වූ; ආඞ්, "ආඞ්" යන්නද; වර්ජනෙ, වර්ජනාර්‍ථයෙහි (හැරීමෙහි) වූ; අපපරී, "අප පරි" යන දෙකද (යන); එතෙ, මොහු; ආඞාදයඃ, "ආඞ්" ආදිහුයි. ආපාටලිපුත්‍රාත්, පැළලුපේ හුවර දක්වා; දෙවඃ, මෙෂයඃ; වෘෂඃ, වැස්සේය. (මෙහි මය්‍යීදෘශී "ආඞ්" යොගයෙහි "පාටලිපුත්‍රාත්" යනු පඤ්චම්‍යර්‍ථයි). ආඞාලෙභ්‍යඃ, බාලයන්තෙක් හෙවත් බාලයන්පෑහිර; හරිහකතිඃ, විෂ්ණු භක්තිය වේ; (මෙහි අභිවිධ්‍යර්‍ථී "ආඞ්" යොගයෙහි "බාලෙභ්‍යඃ" යනු පඤ්චම්‍යර්‍ථයි) ආදි ශබ්දාත්, ආදිශබ්දයෙන් (වක්ෂ්‍යමාණ උදාහරණ වෙත්, එනම්)-පරිත්‍රිගතෙතීභ්‍යඃ, ත්‍රිගතීදෙශයන් හැර, දෙවඃ, මෙෂයතෙමේ; වෘෂඃ, වැස්සේය. "අපත්‍රිගතෙතීභ්‍යෝ වෘෂෙවා දෙවඃ" යනුද මෙම අර්‍ථයි. (මෙහි වර්ජනාර්‍ථී "අප-පරි" යොගයෙහි "පරිත්‍රිගතෙතීභ්‍යඃ අපත්‍රිගතෙතීභ්‍යඃ" යනු පඤ්චම්‍යර්‍ථයි).

b තාදර්ථ්‍ය, තදර්‍ථීභාවයෙහි; හෙවත් (ක්‍රියාව යමක් ප්‍රයොජන කොට ඇති වේ නම්) තත් ප්‍රයොජනත්වයෙහි; චතුර්‍ථී, චතුර්‍ථී විභක්තිය, වක්තව්‍යා, කියයුතුයි.

c මෙධාවී, ප්‍රඥඇත්තාවූ; නරඃ, මනුෂ්‍යතෙම; සංයමාය, ඉන්ද්‍රියනිග්‍රහය පිණිස; ශ්‍රුතම්, ශාස්ත්‍රය; ධත්තෙ, දරයි. ධර්‍මාය, ධර්‍මය පිණිස; සංයමම්, සංයමය (දරයි). මොක්‍ෂාය, මුක්තිය පිණිස; ධර්‍මම් ධර්‍මය දරයි; දානාය, දානය පිණිසද; භුක්තයෙ, අනුභවය පිණිසද; ධනම්, ධනය දරයි; (මෙහි "සංයමාය, ධර්‍මාය, මොක්‍ෂාය, දානාය, භුක්තයෙ" යනු තාදර්ථ්‍ය සම්ප්‍රදානයි).

a "ආශිෂි චතුර්ථී" රාජේ චිරං සෞභාග්‍යං භූයාත්

d * "ක්‍රුධද්‍රුහෙර්ෂ්‍යාසූයාර්ථානාං යං ප්‍රති කෝපඃ"

c ක්‍රුධාද්‍යර්ථානාඃ ප්‍රයෝගෙ යං ප්‍රති කොපඃ ස සම්ප්‍රදාන සංඥඃ ස්‍යාත්, හරිය ක්‍රුධ්‍යති, ද්‍රුහ්‍යති, ඊර්ෂ්‍යති, අසූයති, ද්‍රුහාදයොපි කොයප්පභවා එව ගම්‍යමානෙන. "සොපසර්ගයොඃ ක්‍රුධද්‍රුහොරෙරීර්ෂ්‍යසූයෝඃ ඉර්ණා වක්තව්‍යා" ක්‍රුරමයි ක්‍රුධ්‍යති, මිත්‍රමයිද්‍රුහ්‍යති.

මුග්ධබොධවිකාවෙහි මෙයි තාදර්ථ්‍ය විස්තර කරන්නාහු "ස චාසෞ අර්ථශෙවති තාදර්ථ්‍යඃ, තස්‍ය භාවඃ තාදර්ථ්‍යම්, (එවඤ්ච) තස්‍යාර්ථ්‍යා නිවෘත්තියන්තාදර්ථ්‍යඃ, තදර්ථ එව තාදර්ථ්‍යම්, තාදර්ථ්‍යඤ්ච තාදර්ථ්‍යඤ්ච ඉත්‍යෙකශෙෂශ්ච තාදර්ථ්‍යම්, තසමින්, යත් ප්‍රයොජනං තසමාත්, යස්‍ය නිවෘත්තියන්තරමාදපි චතුර්ථීත්‍යර්ථඃ' යනු කිහු. මෙහි ඒ අර්ථයාගේ භාවය යයා අර්ථයෙහි වූ "තාදර්ථ්‍ය" ශබ්දයත් ඔහුගේ නිවෘත්තිය යන අර්ථයෙහිවූ "තාදර්ථ්‍ය" ශබ්දයත් එක ශෙපකොට "තාදර්ථ්‍ය" ශබ්දය කිහු. මෙහි අර්ථනිශ්චයකරන්නාහු යමක් ප්‍රයොජන වේ නම් ඔහුහොරෙන් ද යමක්හුගේ තැවැත්ම වේ නම් ඔහුකෙරෙන් ද චතුර්ථිය වේයයි කිහු. මෙහිදු ශාස්ත්‍ර ධාරණයෙහි ප්‍රයොජනය සංයමය බැවින් "සංයමාය" සි චතුර්ථිය, සෙස්සද මෙසේයි.

a ආශිෂි, අභීෂ්ටවෘද්ධිප්‍රාර්ථනයෙහි; චතුර්ථී, චතුර්ථිවිභක්තිය වේ. රාජේ, රජහට; චිරං, බොහෝකලක්; සෞභාග්‍යම්, සුභගභාවය (ප්‍රියභාවය); භූයාත්, වේවා; (මෙහි "රාජේ" යනු අභීෂ්ටවෘද්ධි ප්‍රාර්ථනයෙහි චතුර්ථියි).

b ක්‍රුධද්‍රුහෙර්ෂ්‍යාසූයාර්ථානම්.- ක්‍රුධ, අමර්ෂාර්ථධාතුය; ද්‍රුහ, අපකාරාර්ථධාතුය; ඊර්ෂ්‍යා, අක්ෂමාර්ථධාතුය, අසූයාර්ථානාම්, දෝෂාවිෂ්කාරණාර්ථධාතුය යන මොවුන්ගේ යොගයෙහි; යංප්‍රති, යමෙකු පිළිබඳව හෙවත් යමෙකු විෂය කොට; කොපඃ, කෝපයෙක් වේද (හේ සම්ප්‍රදාන නම් වේ).

c ක්‍රුධාද්‍යර්ථානං ප්‍රයොගෙ, කොධාර්ථධාත්වාදීන්ගේ ප්‍රයොග යෙහි; යං ප්‍රති, යමෙකු පිළිබඳව; කොපඃ, කොපය වේද; සඃ,

---

* මේ පාණිනීය සූත්‍රයයි; බොහෝ සාරස්වතයන්හි මෙහි 'ක්‍රුධාදියොගෙ චතුර්ථි''යනු දක්නාලැබේ. මෙහි ආදිශබ්දයෙන් "ක්‍රුඞ් ද්‍රුහි ඊර්ෂ්‍යා අසූයා ඝලාඝ ග්නූඞ් සථා ඝප් ධාරි ස්පෘහි" යන මොහුද ගණු ලැබෙත්.

a "ක්‍යබ්ලොපෙ කම්මණ්‍යධිකරණෙ ච පඤ්චම්‍ය වක්තව්‍යා" හම්‍යාත් ප්‍රෙක්ෂ්‍යතෙ, ආසනාත් ප්‍රෙක්ෂ්‍යතෙ, හම්‍යමාරුහ්‍ය ආසනෙ උපවිශ්‍ය ප්‍රෙක්ෂ්‍යතෙ ඉත්‍යර්ථ්‍යං.

b ක්‍යබභෙදෙ දෘශ්‍යතෙ යත්‍ර ක්‍යබභාවං තත්‍රෙව දෘශ්‍යතෙ, තත්‍රෙව හි ක්‍යබ්ලොපිත්වං ඥාතව්‍යම් ඉති බුධෙඃ.

හෙතෙම්; සම්ප්‍රදානසංඥඃ ස්‍යාත්, සම්ප්‍රදාන නම් වන්නේය; හරයෙ, විෂ්ණුහට; ක්‍රුධ්‍යති, ක්‍රොධකෙරේ; ද්‍රුහ්‍යති, ද්‍රෝහ (අපකාර) කෙරේ; ඊෂ්‍යති, ඊෂ්‍යා කෙරේ; හෙවත් ගුණනොඉවසයි; අසූයති, දොස්පහළ කෙරේ; ද්‍රුහාදයඃ අපි; ද්‍රුහාදීහුද; තොපප්‍රභවාඃ එව, කොපය ප්‍රභවකොට (මූලොත්පත්තිස්ථාන කොට) ඇත්තාහුම; ගෘහ්‍යතෙත, ගණුලැබෙත්, සොපසර්ගයෙඃ, උපසර්ගසහිතවූ; ක්‍රුධද්‍රුහොඃ යොගෙ, ක්‍රුධද්‍රුහධාතු දෙදෙනාගේ යොගයෙහි; විතියා, විතියා විභක්තිය; වක්තව්‍යා, කියයුතුයි. ක්‍රුරම්, ක්‍රුරයාට; අභික්‍රුධ්‍යති, ක්‍රොධකෙරේ; මිත්‍රම්, මිත්‍රයාට; අභිද්‍රුහ්‍යති, ද්‍රෝහ කෙරේ; (යනු ඊට උදාහරණයි). මෙහි "අභි" උපසර්ගය පුළු බැවින් ("ක්‍රුරම්, මිත්‍රම්"යි විතියා විය).

මෙහි ක්‍රුධාද්‍යර්ථධාතූන්ගේ යොගයෙහි තඛාර්ථ්‍ය ප්‍රභව කොපයට යම්ක් විෂයවූයේ නම් ඒ සම්ප්‍රදානය වේයයිද ඒ ඛාර්ථ්‍ය යන් කොපය මූලස්ථානකොට ඇතිවිය යුතු බවද ඉන් 'ක්‍රුධද්‍රුහ" ධාතුවය උපසර්ගසහිතව යෙදූ තන්හි විතියාව වන බවද කිහ.

a ක්‍යබ්ලොපෙ, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යය (පුළුක්‍රියා) ලොපය ඇතිකල්හි; කම්මණි, කම්මාර්ථයෙහිද; අධිකරණෙ ච, ආධාරාර්ථයෙහිද; පඤ්චම්, පඤ්චම් විභක්තිය; වක්තව්‍යා, කියයුතුයි; හම්‍යාත්, ප්‍රාසාදයෙන්; ප්‍රෙක්ෂ්‍යතෙ, දක්නාලැබේ; (මෙහි "ආරුහ්‍ය" යන ක්‍යබ්ලොප යෙහි "හම්‍යාත්" යනු කම්මාර්ථපඤ්චම්යි); ආසනාත්, ආසනයෙන්; ප්‍රෙක්ෂ්‍යතෙ, දක්නාලැබේ; (මෙහි "උපවිශ්‍ය" යන ක්‍යබ්ලොප යෙහි "ආසනාත්" යනු ආධාරාර්ථපඤ්චම්යි); හම්‍යං ආරුහ්‍ය, පහයට නැඟී; ආසනෙ උපවිශ්‍ය, අස්නෙහි හිඳ; ප්‍රෙක්ෂ්‍යතෙ ඉති, දක්නා ලැබේ යන; අර්ථඃ, අර්ථයි.

b යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි, ක්‍යබර්ථඃ, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යයාගේ අර්ථය හෙවත් පුළුක්‍රියාර්ථය; දෘශ්‍යතෙ, දක්නාලැබේද; ක්‍යබභාවම්, ක්‍යප්ප්‍රත්‍යාභාවපදය; න එව දෘශ්‍යතෙ, නොදක්නා ලැබේද; තදෙව හි, ඒම; ක්‍යබ්ලොපිත්වම්, ක්‍යබ්ලොප ඇති බවයි; ඥාතව්‍යම්, සැමකල්හි; බුධෙඃ, පණ්ඩිතයන් විසින්; ඥාතව්‍යම්ච, දතයුතුවේ;

a "නිමිත්තාත්තඛණ්ඩියාගෙ සපතමි ච වත්තවා"

b වම්ණි චිපිනං හනති දන්තයොහීනති කුඤ්ජරම්,
කෙශෙහු චමරිං හරති සිමනි පුෂ්කලකා හතා.

c (හුදමෙඛ්‍රාන්තරාලාඩ්ගා සිමෙනි ප්‍රොච්‍යතෙ බුධෛඃ,
පුෂ්කලෝ මෘගභෙදඃ ස්‍යාන්මන්‍යඃ සෞගන්ධ්‍යහෙතුකඃ.)

යම් වාක්‍යයෙහි කාර්‍යප්‍රත්‍යයාන්තයක් (ප්‍රේක්‍රියාවක්) කිබි ලොප්වූ කල්හි තෘ ප්‍රේක්‍රියාවට කම්වූ පදය හෝ ආධාරවූ පදය පඨමය වේ සකර්මකධාතු ප්‍රේක්‍රියා ලොපයෙහි කර්මාඛ්‍යාපඨමියද, අකර්මකධාතු ක්‍රියාලොපයෙහි ආධාරරූඪි පඨමියද වේ. යම්තැනෙක්හි ප්‍රේක්‍රියාව නැතත් ප්‍රේක්‍රියාර්ථය ඇත්තේනම් ඒ කාර්‍යබ්ලොපිතයයි.

a කමියොගෙ, කමියත් හා යොගවූකල්හි; නිමිත්තාත් නිමිත්තවාචක (ඵලවාචක) ශබ්දයා කෙරෙන්; සපතමි ච, සපතමී විභක්තියද; වත්තවා, කියයුතුයි.

b වම්ණි, සම නිමිත්තකොට; චිපිතම්, දිවියා; හනති, නසයි; දන්තයොහි, දත්දෙක නිමිත්තකොට; කුඤ්ජරම්, ඇතා; හනති, නසයි; කෙශෙහු, කෙස් නිමිත්තකොට; චමරිම්, සෙමර ජාතිය; හරති, නසයි; සිමනි, අණ්ඩකොෂය නිමිත්තකොට; පුෂ්කලකා ගන්ධමෘගයා; හතා, නසනලදී; (නොහොත්) සිමනි, සිමාව නිමිත්තකොට; පුෂ්කලකා, ඵල; හතා, සිටුවනලදී.

c බුධෛඃ, පණ්ඩිතයන් විසින්; හුදමෙඛ්‍රාන්තරාලාඩ්ගම්, හුදු ලිඛ දෙක අතරවූ අවයවය; සිමාඉති, සිමායයි; ප්‍රොච්‍යතෙ, කියනුලැබේ. පුෂ්කලඃ, පුෂ්කල නම්; වන්‍යඃ, වනයෙහි වූ; සෞගන්ධ්‍යහෙතුකඃ, සුගන්ධභාවයට හෙතුවූ; මෘගභෙදඃ ස්‍යාත්, මෘගවිශෙෂයක් වන්නේය.

කර්මයක් ක්‍රියාව හා සම්බන්ධවූ කල්හි තත් කර්මය යම් ඵලයක් සඳහා පවතී නම් තත් ඵලයා කෙරෙන් සපතමි විභක්තිය වේ. මේ කර්මසම්බන්ධය වන්‍යාදි සම්වාය සම්බන්ධ සංයොගසම්බන්ධයයි ද්විවිධ වේ. මෙහි "වම්ණි චිපිතම්" යන තන්හි වම්චිපිවයේ අවයවාවයවි සම්වායිසම්බන්ධයෙන් සම්වාය සම්බන්ධයි දන්තයොහීනති කුඤ්ජරම්,

a (*"විෂයෙ ච" තකේ චතුරඃ, විෂයඃ නාමාන්‍යත්‍ර භාවඃ.) "ෂෂ්ඨීසප්තම්‍යෘ වානාදරෙ" බහූනාං ක්‍රොශතාං තනඃශවෞරඃ, මාතාපිත්‍රොරුදතොඃ ප්‍රව්‍රජති ප්‍රත්‍රඃ, බහුෂව සාධුෂු වදතඃසුපි සඒයමාශෙෂ්‍යා ඝානි සාධුඃශෙණි, බහුෂු වදසුපි සඒයමනාශෙෂ්‍යා ඝානාසාධුඃශෙණි.

කොශෙෂු වමරිං හනති" යන තන්හිද එසේය. "ඊමිනි පුෂකාලකොහතඃ" යන තන්හි අපර පක්‍ෂයෙහි කි අර්ථවශයෙන් සිමා පුෂකාල දෙදෙනාගේ සංයොගසම්බන්ධිය වේ. මෙහි වාර්තිකොකතියෙන් හෙතුඵී තෘතීයාහුගේ හා තාදර්‍ථ්‍ය චතුර්ථීහුගේද අපවාදය වේ.

a විෂයෙ ච, විෂයාර්ථයෙහිද සප්තම්‍යර්ථකතිය වේ. තකේ, තකී විෂයෙහි; චතුරඃ, දක්‍ෂයි; විෂයඃ නාම, විෂය නම්; අන්‍යත්‍රභාවඃ, (ආධෙයයෙන්) අන්තන්හි විමයි. අනාදරෙ, අනාදරාර්ථයෙහි; ෂෂ්ඨීසප්තම්‍යෞ ච, ෂෂ්ඨී සප්තමී දෙකද වෙත්. බහූනාම්, බොහෝ දෙනෙකුන්; ක්‍රොශතාම්, හඬද්දී හෙවත් හඬන්නාවූ බොහෝ දෙනෙකුන්ට අනදර කොට; වෞරඃ, වෞරතෙම; ගතඃ, ගියේය. (මෙහි "බහූනාම්" යනු අනාදරාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී බහුවචනයි "ක්‍රොශතාම්" යනු තදර්ථශෙෂණයි). මාතාපිත්‍රොඃ, මව්පිය දෙදෙනා; රුදතොඃ, හඬද්දී හෙවත් හඬන්නාවූ මව්පිය දෙදෙනාට අනදරකොට; පුත්‍රඃ, පුත්‍රතෙම; ප්‍රව්‍රජති, පැවිදිවෙයි. (මෙහි "මාතාපිත්‍රොඃ" යනු අනාදරාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී සප්තමී ච්වචනයි. "රුදතොඃ" යනු තදර්ථශෙෂණයි. බහුෂු අසාධුෂු, බොහෝ අසත්පුරුෂයන්; වදත්සු අපි, කියද්දීත්; හෙවත් කියන්නාවූ බොහෝ අසත්පුරුෂයන්ට අනදර කොට; ආර්‍යඃ, ආර්‍යතෙම; සඒයම් තෙමේම; සාධුමාගේණ, යහපත් මාගීයෙන්; යාති, යෙයි. බහුෂු සාධුෂු, බොහෝ සත්පුරුෂයන්; වදත්සු අපි, කියද්දීත් හෙවත් කියන්නාවූ බොහෝ සත්පුරුෂයන්ට අනදරකොට; අනාර්‍යඃ, ආර්‍ය නුවූයේ; සඒයම්, තෙමේම; අසාධුමාගේණ, අයහපත් මාගීයෙන්; යාති, යෙයි. (මෙහි "අසාධුෂු" යනුද "සාධුෂු" යනුද අනාදරාර්ථයෙහි සප්තමී බහුවචනයි. "වදත්සු" යනු තදර්ථශෙෂණයි).

මෙහි අනාදරාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී සප්තමී දෙදෙන වෙත්යයි අවිශෙෂයෙන් කිහු; සිද්ධාන්ත කෞමුදී වෘත්තියෙහි "අනාදරාධික්‍යෙ

---

* ආධාරභෙදයහි ලා වෛෂයිකාධාරයද සූචෙෝකතබැඳින් මේ අප්‍රකාත ප්‍රාප්තයක්ගැයි මාධවීවිකායෙහි කියනලදී.

263 අන්‍යාඛ්‍යාතෙන ප්‍රථමා. (අන්‍යාඛ්‍යාතෙන 7,1;ප්‍රථමා 1,1;)

a **යදිදං කාර්‍යාදිඃ සාධනාඛ්‍යාතෙන කෘතා මොක්ෂතං භවති තදා ප්‍රථමා ප්‍රයොක්තව්‍යා. ඝටඃ ක්‍රියතෙ, ඝටඃ කාර්‍යඃ.***

b **ඡන්දසි සාර්‍යාදිඃ සෙඩ්ග්‍රහ, දධි ජුහොතින්‍යසම්නනඃ ඛී දධ්නා ජුහොති, පුනඃතනු බ්‍රහ්මණස්පතිඃ, වුජතිර්වීරෙජුඃ.** †

භාවලක්ෂණෙ ෂෂ්ඨ්‍යභාවෙ සතිඃ" යනු කිහු. අනාදරාර්ථය අධිකකොට ඇති පූර්වොක්ත භාවලක්ෂණය විද්‍යමානකල්හි ෂෂ්ඨි සප්තමී දෙක වේ යනු එහි අර්ථයි.

"ශෙෂඃ කාර්‍යෙ" යනාදි සූත්‍රවිධානයෙන් කර්මාදිකාරයන් හා සම්බන්ධය අනුක්තකල්හි ඒ ඒ තන්හි යෙදෙන විතීයාදි විභක්ති සමූහය දක්වා නැවත ඔවුන් ආඛ්‍යාත කෘදන්තාදියෙන් උක්තවූ කල්හි ප්‍රථමා විභක්තිය බෙයයි දක්වනු පිණිස "අන්‍යාඛ්‍යාතෙන" යනාදිය කිහු.

263 අන්‍යාඛ්‍යාතෙන (ආඛ්‍යාත කෘදන්තාදි) අනිසකින් උක්ත කල්හි; ප්‍රථමා, ප්‍රථමා විභක්තිය වේ.

a යදිදං, යම් මේ; කාර්‍යාදි, කර්මකාරකාදිය; අන්‍යෙන,අන්‍යවූ; ආඛ්‍යාතෙන, ආඛ්‍යාතයෙන්ද; කෘතා ච, කෘදන්තයෙන්ද; උක්තං භවති, උක්තවේද (කියනලද්දේ වේද); තදා, එකල්හි; ප්‍රථමා, ප්‍රථමා විභක්තිය; ප්‍රයොක්තව්‍යා, ප්‍රයොගකටයුතුයි (යෙදියයුතුයි). ඝටඃ, කළය; ක්‍රියතෙ, කරණුලැබේ. (මෙහි "ක්‍රියතෙ" යන කර්මකාරක ආඛ්‍යාතක්‍රියාවෙන් "ඝටඃ" යනු උක්තකර්මාර්ථයෙහි ප්‍රථමායි). ඝටඃ, කළය; කාර්‍යඃ, කටයුතුයි; (මෙහි "කාර්‍යඃ" යන කර්මකාරක කෘදන්තයෙන් "ඝටඃ" යනු උක්තකර්මාර්ථයෙහි ප්‍රථමා යි).

b ඡන්දසි, වෙදවිෂයෙහි; සෙඩ්ග්‍රහ, සියලු අර්ථයන්හි; සාර්‍යාදිඃ, සිවිහක්‍යාදිය (විපරිණාමයෙන්) වේ හෙවත් අනියමයෙන් වේ. (එනම්) දධි, දී; ජුහොතින, පුදයි යන; අසම්න් අර්ථේ, මේ අර්ථයෙහි; දධ්නා ජුහොති, "දධ්නා ජුහොති" යනුවේ. (මෙහි 'දධ්නා' යනු කර්මාර්ථයෙහි තෘතීයායි). බ්‍රහ්මණස්පතිඃ, බඹපතිහු; පුනනතු,

---

* ඇතැම් පොත්වල මෙහි "ප්‍රාඨනං උදකං යම්නි ප්‍රාපෙක්ෂාදකෙ ග්‍රාමඃ"යි සම්බන්ධයෙන් උක්තසම්යට උදාහරණයක්ද දක්නාලැබේ.

† බොහෝ පොත්වල කාරකප්‍රක්‍රියාව මෙතෙකින් අවසන්බව දක්නා ලැබේ.

ප්‍රක්ෂාලනය කෙරෙත්වා. (මෙහි "බ්‍රහ්මණස්පතිඃ" යනු විතීයාවිභක්තියෙහි ප්‍රථමාවයි) වුජතීඃ, යන්නාවූ ගොඩනූහු; විරෙජුඃ, බැබලූහ. (මෙහි "වුජතීඃ" යනු ප්‍රථමාවිභක්තියෙහි විතීයාවයි). තවත් මෙසේ වෙදවිෂයෙහි බොහෝතන්හි අවිශේෂයෙන් නොයෙක් අර්ථ යන්හි නොයෙක් විභක්ති හා වචනද ඇත්තේ).

"අන්‍යෝක්ත ප්‍රථමා" යන සූත්‍රයෙන් නිගහාලද ප්‍රථමාව වනාහී ආඛ්‍යාත කෘදන්ත සමාස තද්ධිත යන අර්ථයන් හා ඇතැම් නිපාතවලින් ද කර්තෘදිය උක්තකාල්හි වේ. එහි ආඛ්‍යාතයෙන් කර්මකාරකය හා කර්තෘකාරකය ද, කෘදන්තයෙන් කර්මාදිකාරක සයද, සමාසයෙන් කර්මාදි ෂට් කාරකය හා සම්බන්ධියද, තද්ධිත යෙන් කරණකාරක අවධිකාරකවය හැර අන්‍යකාරක චතුෂ්කය හා සම්බන්ධියද උක්තවේ. ඇතම් තන්හි ඇතැම් නිපාතවලින්ද උක්තවන්නාවූ කර්මකර්තෘ අර්ථයෝද දක්නාලැබෙත්. ආඛ්‍යාතාදි යෙන් මෙකී කර්තෘන්ගේ උක්තභාවය වක්ෂ්‍යමාණ උදාහරණානුසාරයෙන් දතයුතුයි.

ආඛ්‍යාතයෙන් උක්ත-

කර්ම-ඝටඃ ක්‍රීයතෙ කුලාලෙන. කර්තෘ-ඝටං කරොති **කුලාලඃ.**

කෘදන්තයෙන් උක්ත-

කර්ම-ඝටඃ කෘතඃ කුලාලෙන සම්ප්‍රදාන-දාත්‍රියෙ විප්‍රඃ.
කර්තෘ-ඝටං කෘතවාන් කුලාලඃ. අපාදාන-උපාධ්‍යායෙ ගුරුඃ.
කරණ-පවනඃ අග්නිඃ. අධිකරණ-පවනී සථාලී.

සමාසයෙන් උක්ත-

කර්ම-ප්‍රාප්තොදකො ග්‍රාමඃ. සම්ප්‍රදාන-දත්තභූමිර්විප්‍රඃ.
කර්තෘ-කෘතපූජෙ භක්තඃ. අපාදාන-නිගීතපක්ෂී වෘක්ෂඃ.
කරණ-ජිත්තාවජ්‍රාගඃ බඩගඃ. අධිකරණ-වීරපුරුෂො ග්‍රාමඃ.

සම්බන්ධ-පිතාම්බරෙ හරිඃ.

තද්ධිතයෙන් උක්ත-

කර්ම-කෞඩකුමං වස්ත්‍රම්. සම්ප්‍රදාන-පචකඃ පුරුෂඃ.
කර්තෘ-මාථුරෙ නරඃ. අධිකරණ-දෘෂවතී භූමිඃ

සම්බන්ධ-ධනවාන් පුරුෂඃ

නිපාපත්‍යයෙන් උකත-

කර්ම-විකරණයෙනාපි සංචිත්‍ය සවයං ජෙතුමසාම්ප්‍රතම්.
කර්තෘ-ක්‍රමාදමුං නාරද ඉත්‍යබොධි සඃ.

මෙහි කර්මාදිකාරකයන්හි නිපත් "ක්‍රියතෙ" යනාදි ආඛ්‍යාත ක්‍රියාදියෙන් "සටඃ" යනාදි කර්මාද්‍යර්ථයෝ උකත වෙත්, එනම්- "ක්‍රියතෙ" යන ආඛ්‍යාතක්‍රියාව කර්මකාරකයෙහි නිපන්නා බැවින් ඉන් "සටඃ" යන කර්මයද, "කරොති" යන ආඛ්‍යාතක්‍රියාව කර්තෘකාරකයෙහි නිපන්බැවින් ඉන් "කුලාලඃ" යන කර්තෘර්ථයද, ආඛ්‍යාතයෙන් උකතයි.

"කෘතඃ" යන "කත" ප්‍රත්‍යයාන්ත කෘදන්තය කර්මකාරක යෙහි නිපන්බැවින් ඉන් "සටඃ" යන කර්මාර්ථයද, එසේම "කෘත වාන්" යන "කතවතු" ප්‍රත්‍යයාන්ත කර්තෘකාරකකෘදන්තයෙන් "කුලාලඃ" යන කර්තෘර්ථයද, "පව්‍යතෙතෙන" යන වාක්‍යයෙහි කරණකාරක "ඝුට්" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් "පවනඃ" යන කෘදන්ත යෙන් "අග්නිඃ" යන කරණාර්ථයද, "දීයතෙසෙම" යන වාක්‍ය යෙහි සම්ප්‍රදානකාරක "අනීය" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් "දානීයඃ" යන කෘදන්තයෙන් "විප්‍රඃ" යන සම්ප්‍රදානාර්ථද "උප සම්පෙ ගත්‍ය අධියතෙසමාත්" යන වාක්‍යයෙහි අපාදානකාරක "ඝඤ්" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් "උපාධ්‍යායඃ" යන කෘදන්තයෙන් "ගුරුඃ" යන අපාදානාර්ථද, "පව්‍යතෙඝ්‍යාම්" යන වාක්‍යයෙහි අධිකරණ කාරක "ඝුට්" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් "පවනි" යන කෘදන්තයෙන් "සථාලි" යන අධිකරණාර්ථද කෘදන්තයෙන් උකතයි.

"ප්‍රාපනාමුදකා යසමින්" යන වාක්‍යයෙහි නිපන් "ප්‍රාපොද කඃ" යන කර්මාර්ථ බහුව්‍රීහිසමාසයෙන් "ග්‍රාමඃ" යන කර්මයද, "කෘතා පූජා යෙන" යන වාක්‍යයෙහි නිපන් "කෘතපූජඃ" යන කර්තෘර්ථබහුව්‍රීහිසමාසයෙන් "භකතඃ" යන කර්තෘද, "ඡින්නඃ ඡාගො යෙන" යන වාක්‍යයෙහි නිපන් "ඡින්නඡාගඃ" යනකරණා ර්ථ බහුව්‍රීහිසමාසයෙන් "ඛඩගඃ" යන කරණයද, "දත්තා භූමිය්‍ය සෙම" යන වාක්‍යයෙහි නිපන් "දත්තභූමිඃ" යන සම්ප්‍රදානාර්ථ බහුව්‍රීහිසමාසයෙන් "විප්‍රඃ" යන සම්ප්‍රදානයද "නිගීතඃ පක්ෂි ණො යසමාත්" යන වාක්‍යයෙහි නිපන් "නිගීතපක්ෂි" යන අපා දානාර්ථබහුව්‍රීහිසමාසයෙන් "වෘක්ෂඃ" යන අපාදානයද, "ථිරඃ පුරුෂා යසමින්" යන වාක්‍යයෙහි නිපන් "ථිරපුරුෂඃ" යන

අධිකරණාර්ථබහුව්‍රීහිසමාසයෙන් ''ග්‍රාමේ'' යන අධිකරණයද, 'පිතම්බරං යස්‍ය'' යන වාක්‍යයෙහි නිපන් ''පීතාම්බරඃ'' යන සම්බන්ධාර්ථබහුව්‍රීහිසමාසයෙන් ''හරිඃ'' යන සම්බන්ධියද උකතයි.

''කුඩකුමෙන රකතම්'' යන වාක්‍යයෙහි නාමාර්ථ ''අණ්'' ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් ''කෞඩකුමම්'' යන තද්ධිතයෙන් ''වසත්‍රම්'' යන කර්මයද, ''මථුරායා ආගතෝ භවාන් වා'' යන වාක්‍යයෙහි කර්තෘර්ථ ''අණ්'' ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් ''මාථුරඃ'' යන තද්ධිතයෙන් ''නරඃ'' යන කර්තෘද, ''පව වෘඩ්‍යාදි දීඝතෙසෙම'' යන වාක්‍ය යෙහි සම්ප්‍රදානාර්ථ ''ක'' ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් ''දවකඃ'' යන තද්ධිත යෙන් ''පුරුෂඃ'' යන සම්ප්‍රදානයද, ''දෘෂද උපලාඃ සන්‍නාස්‍යාම්'' යන වාක්‍යයෙහි අධිකරණාර්ථ ''වතු'' ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් ''දෘෂ වතී'' යන තද්ධිතයෙන් ''භූම්ඃ'' යන අධිකරණයද ''ධනමස්‍යාස්‍ති' යන වාක්‍යයෙහි සම්බන්ධාර්ථ ''වතු'' ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් ''ධන වාන්'' යන තද්ධිතයෙන් ''පුරුෂඃ'' යන සම්බන්ධියද උකතයි.

''අසාමප්‍රතම්'' යන කර්මාර්ථද්‍යොතක නිපාතයෙන් ''විෂවෘක්ෂඃ'' යනු උකතකර්මයි. ''ඉති'' යන කර්තෘර්ථද්‍යොතක නිපාත යෙන් ''නාරදඃ'' යනු උකතකර්තෘයි. තවද මෙහි ''සංචර්ත්‍ය'' යන පූර්වක්‍රියාවට ''විෂවෘක්ෂම්''යි අනුකතකර්මය විශයුතුවත්ම ''අසාමප්‍ර තම්'' යන කර්මාර්ථද්‍යොතක නිපාතයාගේ ප්‍රාධාන්‍යාපෙක්ෂාවෙන් ''විෂවෘක්ෂඃ''යි උකතකර්තෘභාවයෙන් ප්‍රථමා විශ. ''අබොධි' යන කර්තෘර්ථක්‍රියාවට ''නාරද'' ශබ්දය අනුකතකර්මය වත්ම එහි කර්තෘ ර්ථද්‍යොතක ''ඉති'' නිපාතයාගේ යොගයෙන් උකතකර්තෘර්ථයෙහි ප්‍රථමා විශ. සකලප්‍රයොගඝන්හි ම උකතානුකතභාවය ප්‍රධාන අප්‍රධානක්‍රියාවන් මධ්‍යයෙහි ප්‍රධානක්‍රියාහුගේ අපෙක්ෂාවෙන්ම විශයුතු වේ. එනම්-''පක්වමොදනං භුඞ්ඛෙත'' යන වාක්‍යයෙහි එකම ඔදනය තමා ''පක්වම්'' යන කර්මකාරකක්‍රියාවට උකතභාව යෙන්ද ''භුඞ්ඛෙත' යන කර්තෘකාරකආඛ්‍යාතක්‍රියාවට අනුකතභාව යෙන්ද කර්ම වේ. එහෙත් මෙහි ''පක්වම්'' යන්න අප්‍රධාන බැවින් තදපෙක්ෂකභාවයෙන් විශයුතු උකතකර්මභාවයෙහි ප්‍රථමාව නොව ''භුඞ්ඛෙත'' යන ප්‍රධානක්‍රියාපෙක්ෂකභාවයෙන් විශයුතු අනුකත කර්මභාවයෙහි විතීයාවම විශ. ''ඔදනඃ පක්වඃ භුජ්‍යතෙ'' යනාදි යද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි.

a කතෘ කර්මී ච කරණං සම්ප්‍රදානං තථෛව ච,
අපාදානාධිකරණමිත්‍යාහුඃ කාරකාණි ෂට්.

b මිතීයා කර්මණි ඥෙයා කතරි ප්‍රථමා යදා,
උක්තකර්තෘප්‍රයෝජ්‍යානාං න තදා යක්ප්‍රසජ්‍යතෙ.

c නාභීයා කර්තරි යදා කර්මණි ප්‍රථමා තදා,
උක්තකර්මප්‍රයෝජ්‍යානාං න තදා පරස්මෛපදම්.

d "ශබ්දානාත්‍රඃ කතරි"

e ක්‍රියායාං සාධනත්‍වෙන විවක්ෂිතානාඃ කතරි සාත්, (ප්‍රධානීභූතව්‍යාපාරාශ්‍රයඃ කර්තා).

මෙසේ ෂට්කාරයෙන් හා සම්බන්ධයද ලක්ෂ්‍යලක්ෂණත්වයෙන් දක්වා ව්‍යාකරණීය සාමාන්‍ය නියමයක් ප්‍රකාශකරන්නාහු "කතෘ" යනාදි ශ්ලෝකත්‍රය කිහු.

a මේ ශ්ලෝකයෙහි අර්ථ කාරකයෙහි මූලදී ප්‍රකාශිතයි.

b යදා, යම්කලෙක්හි; කර්තරි, කර්තෘඒයෙහි; ප්‍රථමා, ප්‍රථමා විභක්තිය වේද; (එකල්හි) කර්මණි, කර්මඒයෙහි; තිතීයා, තිතීයා විභක්තිය; ඥෙයා, දතයුතුයි; අයම්, මේ; උක්තකර්තෘප්‍රයෝගඃ, උක්තකර්තෘප්‍රයෝගයයි; තදා, එකල්හි; යක්, (කර්මකාරක) යක් ප්‍රත්‍යය; නප්‍රසජ්‍යතෙ, නොයොදනු ලැබේ.

c යදා, යම්කලෙක්හි; කතරි, කර්තෘඒයෙහි; තාතීයා, තෘතීයා විභක්තිය වේද; තදා, එකල්හි; කර්මණි, කර්මඒයෙහි, ප්‍රථමා, ප්‍රථමා විභක්තිය (දතයුතුයි); අයම්, මේ; උක්තකර්මප්‍රයෝගඃ, උක්තකර්මප්‍රයෝගයයි; තදා, එකල්හි; න පරස්මෛපදම්, පරස්මෛපදය නොවේ; (හෙවත් ක්‍රියාව කර්තෘකාරක නොවේ).

මෙහි ප්‍රකාශිතවූයේ කර්තෘ කර්ම දෙදෙනාගේ උක්තානුක්ත භාවය හා එහි විභක්ත්‍යාදිය යෙදෙන පිළිවෙළයි. මේ මෙසේ දක්වා තත්කර්තෘකර්මාදිය පාණිනීය ක්‍රමයෙන් විස්තරකරන්නාහු "සවතන්ත්‍රඃ" යනාදිය කිහු.

d සවතන්ත්‍රඃ, තමන් පිළිබඳ වශිකාරය ඇත්තේ; හෙවත් ධාතු පාඨප්‍රධානීභූත ව්‍යාපාරය ඇසුරු කරන්නේ; කර්තා, කර්තෘ නම් වේ.

e ක්‍රියායාං, ක්‍රියායෙහි; සවාතන්ත්‍රත්‍වෙන, සවාධිනත්වයෙන්; විවක්ෂිතඃ අර්ථඃ, විවක්ෂාකරණලද අර්ථය; කර්තා සාත්, කර්තෘ නම්

a "සාධකතමං කරණම්"

b ක්‍රියාසිද්ධෙ ප්‍රකෘෂ්ටොපකාරකං කාරකසංඥං ස්‍යාත්.

c "කතීකරණයොශ්චාධිකෘ"

d අනභිහිතෙ කර්තරි කරණෙ ච තෘතීයා ස්‍යාත්.

e "අකථිතඤ්ච"

f අපාදානාදිවිශෙෂෙෂ්වවක්ෂිතං කාරකං කර්මසංඥං ස්‍යාත්.

g දුහඃ ප්‍රපූරණෙ දුග්ධෙ රුධිර්ආවරණෙ-වි ඛ්‍රූඤ් ගතිප්‍රතිඝාතයොඃ, කර්මයුක් ස්‍යාදකථිතං-තථා ස්‍යාදභිහිතඃ කර්තා ච හෙතුඃ.

වන්නේය. (ප්‍රධානිභූතධාත්වර්ථාශ්‍රයඃ, ප්‍රධානවූ ධාත්වර්ථය ආශ්‍රය කොට ඇත්තේ; කතීා, කතෘතෙමේයි.)

a සාධකතමම්, අතිශයින් ක්‍රියාසිද්ධියට වහල්වූයේ; කාරණම්, කරණ නම් වේ.

b ක්‍රියාසිද්ධෙ, ක්‍රියාසිද්ධියෙහි; ප්‍රකෘෂ්ටොපකාරකම්, ප්‍රකෘතියෙන් උපකාර කරන්නේ; කරණසංඥං ස්‍යාත්, කරණ නම් වන්නේය.

c කතෘකරණයොඃ, කතෘකාරක කරණකාරකදෙක්හි; තෘතීයා, තෘතීයා විභක්තිය වේ.

d අනභිහිතෙ, අනුක්තවූ; කර්තරි, කර්තෘකාරකයෙහිද; කරණෙ ච කරණකාරකයෙහිද; තෘතීයා ස්‍යාත්, තෘතීයා විභක්තිය වන්නේය; (මෙකී කර්ත්‍රාදියෙහි විස්තර පූර්වොක්ත බැවින් මෙහි ප්‍රකාශ නොකරමු; තවද මෙසේ කර්ත්‍රාදිය දක්වා අකථිතඤ්චෙත්‍යාදි පාණිනීයානුසාරයෙන් ගෙණහැරදක්වන්නාහු 'අකථිතව' ඉත්‍යාදිය කීහු).

e අකථිතව, අකථිතඃද (අපාදානාදි විශෙෂයන් විසින් තත් තද් රූපයෙන් කියනුලබන්නේද) කර්ම නම් වේ.

f අපාදානාදිදිශෙෂෙඃ, අපාදානාදි කාරකවිශෙෂයන් විසින්; අවිවක්ෂිතං, විවක්ෂානොකරණලද්දුවූ; කාරකම්, කාරකය; කර්ම සංඥං ස්‍යාත්, කර්ම නම් වන්නේය.

(මෙකී අකථිත කර්මය යෙදෙන තැන් දක්වන්නාහු "දුහ්ඤාව්" ඉත්‍යාදි ශ්ලෝකය හා ඒ පිළිබඳ උදාහරණද කීහු).

g දුහ්, "දුහ-ප්‍රපූරණෙ "ඉත්‍යධාතුය; ඤාව්, "ටු-ඤාවෘ-ශෙචනෙ ගුණ්" ඉත්‍ය ධාතුය; පව්, "ඩු-පවඞ්-පාකෙ" ඉත්‍ය ධාතුය; දණ්ඩ්,

a දුහාදීනාං වාදශානාං නඨා නිප්‍රභෘතීනාං වතුර්ණාං කර්මණා යදභූද්‍යතෙ තදෙවාකථිතං කර්මෙති පරිගණනං කර්තව්‍යමිත්‍යර්ථඃ.

"දණ්ඩ-දණ්ඩග්‍රහණෙ" යන ධාතුය; රුධි, "රුධිර් ආවරණෙ" යන ධාතුය; ප්‍රච්ඡි, "ප්‍රච්ඡ-ඥීප්සායාම්" යන ධාතුය; වී, "විඤ්-වියතෙ" යන ධාතුය; ඛ්‍රෑ, "ඛ්‍රෑඤ්-ව්‍යක්තායාං වාචි" යන ධාතුය; ශාසු, "ශාසු-අනුශිෂ්ටෞ" යන ධාතුය; ජී, "ජී-ජයෙ" යන ධාතුය; මන්ථ, "මන්ථ-විලොඩනෙ" යන ධාතුය; මුෂාම්, "මුෂ-ස්තෙයෙ" යන ධාතුය යන මොවුන්ගේ; කර්මියුක්, කර්මය හා යුක්තවන්නේ හෙවත් මුඛ්‍ය කර්මය හා ක්‍රියාඵලයෙන් සම්බන්ධකරණු ලබන්නේ; අකථිතං ස්‍යාත්, අකථිතකර්ම නාම් වන්නේය නී, "ණීඤ්-ප්‍රාපණෙ" යන ධාතුය; හෘ, "හෘඤ්-හරණෙ" යන ධාතුය; කෘෂ්, "කෘෂ-විලෙඛනෙ" යන ධාතුය; වහාම්' "වහ-ප්‍රාපණෙ" යන ධාතුය; යන මොවුන්ගේද; තථා, එසේම මුඛ්‍ය කර්මය හා යුක්තවන්නේ; **ස්‍යාත්,** (අකථිතකර්මය) වන්නේය.

a දුහාදීනාම්, දුහ ධාතුව ආදිකොට ඇත්තාවූ; වාදශානාම්, වාදශධාතූන්ගේද, තථා, එසේම; නීප්‍රභෘතීනාම්, නීධාතුව ආදි කොට ඇත්තාවූ; චතුර්ණාම්, චතුර්ධාතූන්ගේද (ධාතු සතරදෙනාගේද); කර්මණා, කර්මය හා; යත්, යමක්; ප්‍රුජ්‍යතෙ, යුක්තවේද (ක්‍රියාවෙන් සම්බන්ධකරණු ලැබේද); තත්, ඒ; අකථිතං කර්ම ඉති, අකථිතකර්මයයි; පරිගණනං කර්තව්‍යං ඉති, නියමකොට ගිණිම කටයුතුය යන; අර්ථඃ, අර්ථයි.

මෙකී දුහාදි චකර්ධාතූන් සම්බන්ධි මුඛ්‍ය කර්මය හා යුක්ත වන්නාවූ අමුඛ්‍ය කර්මය අර්ථවශයෙන් අපාදානාදි ලක්ෂණ යුක්තවේ; එහෙත් ඒ අපාදානාදි සංඥාවලින් අව්වක්ෂිත හෙයින් අපාදානාදිය නොව කර්මය වේ. ඒ "විවක්ෂාතඃ කාරක විභක්තයඃ නාන්‍ය භවන්තීති ශාබ්දිකාඃ" යනු අප්පොපදෙශ බැවිනි. විවක්ෂා වශයෙන් කාරකවිභක්තීහු වෙනස්වෙන්යයි ශබ්දශාස්ත්‍රඥයෝ කියත් යනු එහි අර්ථයි; ඒ කර්මය වනාහි අපාදානාදි සංඥානන්තරයෙන් අකථිත හෙයින් අකථිතකර්මයයි ද කියනු ලැදබ්.

a ගාං දෙග්ධි පයඃ, බලිං ගාවතෙ වසුධාම්, අවිනීතං විනයං ගාවතෙ, තණ්ඩුලාන්නොදනං පවති, ගඟාන් ශතං දණ්ඩයති, ව්‍රජමවරුණද්ධි ගාම්, මාණවකං පන්ථානං පෘචජති, වෘක්ෂම වවිනොති ඵලානි, මාණවකං ධම්මං බ්‍රූතෙ, ගාසති වා, ශතං ජයති දෙවදත්තම්, සුධාං ක්ෂීරනිධිං මථ්නාති, දෙවදත්තං ශතං මුෂ්ණාති, ග්‍රාමමජං නයති, හරති, හරීන්, වහති වා, අජිනිබ්‍රහ්මතයං සඤ්, බලිං සියඥතෙ වසුධාම්, මාණවකං ධම්මං භාෂතෙ, අභිදත්තෙ, වක්ෂ්‍යතියාදි.

---

a ගාම්, ගොඩෙනුව, හෙවත් ගොඩෙනුවගෙන් හෝ ගොඩෙනුවගේ; පයඃ, කිරි; දෙග්ධි, දෙවී; (මෙහි "ගාම්" යනු අකපිත කම්සි). බලිම්, බලිනම් අසුරයා හෙවත් බලිනම් අසුරයාගෙන්; වසුධාම්, පෘථිවිය; යාවතෙ, ඉල්වයි; (මෙහි "බලිම්" යනු අකපිත කම්සි) විනයම්, භික්ම්ම හෙවත් භික්ම්ම පිණිස; අවිනීතම්, නොහික්මුනහු; යාවතෙ, යාවදුකෙරේ; (මෙහි 'විනයම්" යනු අකපිත කම්සි). තණ්ඩුලාන්, සහල් හෙවත් සහලින්; ඔදනම්, බත; පවති, පිසයි; (මෙහි "තණ්ඩුලාන්" යනු අකපිත කම්සි); ගඟාන්, ගඟියන් හෙවත් ගඟියන්ගෙන්; ශතම්, සියයක්; දණ්ඩයති, දඩගණී; (මෙහි "ගඟාන්" යනු අකපිත කම්සි). ව්‍රජම්, හාල; හෙවත් හාලෙහි; ගාම්, ගොඩෙනුව; අවරුණද්ධි, ආවරණය කෙරේ; (මෙහි "ව්‍රජම්" යනු අකපිත කම්සි). මාණවකම්, මාණවකයා; හෙවත් මාණවකයා පිණිස; පන්ථානම්, මාගීය; පෘවජති, විචාරයි; (මෙහි "මාණවකම්" යනු අකපිත කම්සි). වෘක්ෂම්, වෘක්ෂය; හෙවත් වෘක්ෂයෙන්; ඵලානි, ඵලයන්; අවවිනොති කඩා රැස් කෙරේ. (මෙහි "වෘක්ෂම්" යනු අකපිත කම්සි) මාණවකම්, මාණවකයා; හෙවත් මාණවකයා පිණිස; ධම්ම්, ධම්ය; බ්‍රූතෙ, කියයි; ගාසති වා, අනුගාසනාකෙරේ කියා හෝ වේ. (මෙහි "මාණවකම්" යනු අකපිත කම්සි). දෙවදත්තම්, දෙවදත්තයා හෙවත් දෙව දත්තයාගෙන්; ශතම්, සියයක්; ජයති, දිනයි. (මෙහි "දෙව දත්තම්" යනු අකපිත කම්සි). ක්ෂීරනිධිම්, ක්ෂීරසාගරය; හෙවත් ක්ෂීරසාගරයෙහි; සුධාම්, සුධාභොජනය; මථ්නාති, විලොඩනය කෙරේ. (කලඹයි); (මෙහි "ක්ෂීරනිධිම්" යනු අකපිත කම්සි). දෙවදත්තම්, දෙවදත්තයා; හෙවත් දෙවදත්තයාගෙන්; ශතම්, සියය; මුෂ්ණාති, වෙහෙරබවෙන් පැහැරගණී; (මෙහි "දෙව දත්තම්" යනු අකපිත කම්සි). ග්‍රාමම්, ගම; හෙවත් ගමෙහි; අජම්, එළුවා; නයති, පමුණුවයි (යවයි); හරති, හරී; කම්සි, අදී; වහතිවා;

a "අකර්මකධාතුභියෝගෙ කර්තුඃ කාලා භාවා ගන්තව්‍යාධ්වා ච කර්මසංඥඃ ස්‍යාදිති වාච්‍යම්"-කුරූන් සවපිති, මාසමාස්නෙ, ගොදුහම්භාස්නෙ, ක්‍රොශමාස්නෙ.

පමුණුවයි කියා හෝ වේ (මෙහි "ග්‍රාමම්" යනු අකථිත කර්මයි). ඉයං සංඥා, මේ සංඥා නොමෝ; අජීනිබන්ධිකා, අජීය කරුණු කොට ඇත්තී වේ. (එහෙයින් වක්ෂ්‍යමාණ උදාහරණයේ) එනම්, බලිම්, බලිනම් අසුරයාගෙන්; වසුධාම්, පෘථිවිය; භික්ෂතෙ, ඉල්වයි. (මෙහි "බලිම්" යනු අකථිත කර්මයි) මාණවකම්, මාණවකයාට; ධම්ම්, ධර්මය; භාෂතෙ, කියයි. (මෙහි "මාණවකම්' යනු අකථිත කර්මයි). "අභිධත්තෙ වක්ෂ්‍යති" යනුද වේ, එම අජීයි; ඉත්‍යාදි, මේ ආදියවේ.

යථොක්ත අකථිතකර්මය වන්නා වූ දුහාදි ච්කර්මකධාතූන්ගේ යොගයෙහි ම ලැබෙන්නේ වේ. ච්කර්මකධාතුවක් පිළිබඳ කර්මය යෙන් එනක් කතෘහු විසින් ක්‍රියෝපාත්ත ඵලත්වයෙන් විවක්ෂිත බැවින් මුඛ්‍යකර්මය වේ. අනොත ඒ මුඛ්‍ය කර්මය සමග හෝ ක්‍රියාව සමග යුක්තව ඊට නිමිත්තකර්තෘයෙන් අපාදාන සම්ප්‍රදානාධිකරණාදි ලක්ෂණ සහගතව පවත්නේ වේ. එහෙත් ඒ අපාදානාදියෙන් අවිවක්ෂිත බැවින් අකථිතද වේ. එනම්-"ගාං දොග්ධි පයඃ" යන තන්හි දොහනක්‍රියොපාත්ත ඵලත්වයෙන් විවක්ෂිතවූයේ පයස බැවින් ඒ මුඛ්‍යකර්මයි. ගොපදුජීය වන්නා අපාදාන සම්බන්ධ සහගත තන්නි මාත්‍රමාත්‍රොපාත්ත බැවින් අමුඛ්‍ය කර්මයි. එය අපාදානාදිත්වයෙන් අවිවක්ෂිත බැවින් අපාදාන සංඥාදි වශයෙන් අකථිතයි. සෙසේස ද මෙසේයි. තවද මෙකී ච්කර්මකධාතූන්ට විහිතවූ සංඥාව අජීය කරුණු කොට (මුල්කොට) ඇත්තියයි කියා නදජීවූ අන්‍යධාතූන් ගේද ගැණීම කටයුතු බැවි "බලිං භික්ෂතෙ වසුධාම්" යනාදි උදාහරණවලින් සපුට කළාහ. එහෙත් එහි "නී, වහ" ධාතුවය එකාජීවත්ම "භාරං වහති" යනාදි ඇතම් තන්හි විලක්ෂණාජීද වියහැකි බැවින් ඒ ධාතුවයම සංග්‍රහ කළාහ.

aඅකර්මකධාතුභිඃ යොගෙ, අකර්මකධාතූන් හා යොගයෙහි; දෙශඃ, දෙශවාචක ශබ්දයද; කාලඃ, කාලවාචක ශබ්දයද; භාවඃ, භාවවාචක ශබ්දයද; ගන්තව්‍යඃ අධ්වා ච, යායුතුවූ මාර්ගවාචක ශබ්දයද; කර්මසංඥඃස්‍යාත් ඉති, කර්මසංඥාවන්නේයයි; වාච්‍යම්, කිය යුතුයි; කුරූන්, කුරුදෙශයන්හි; සවපිති, ශයනය කෙරේ. (මෙහි "සවප්' යන අකර්මකධාතුයොගයෙහි "කුරූන්" යනු දෙශ වාචකශබ්ද බැවින් කර්මයි). මාසම්, මසක්; ආභෂත, භිදී; (මෙහි

a "ගතිබුද්ධිප්‍රත්‍යවසානාදීඝශබ්දකම්මාකම්මාණාමණී කතා ස ණෙෆ"

b ගත්‍යාද්‍යර්ථානාං ශබ්දකම්මාණාම්මාකම්මාණාචණෙෆ ඝඃ කතා ස ණෙෆ කම් සාත්.

c ශත්‍රූනගවයන් සඛීං වෙදුර්ඨීං ශම්බාකශබ්‍රාධසත් ආශඝවිවාමෘතං දෙවාන් වේදුර්ඛ්‍යාඝයිතුම්, ආඝයන් සලිලෙ පෘථිවීං ඝඃ ඝ මෙ ග්‍රිහර්ගතිඃ

'ආස්" යන අකර්මකධාතුයොගයෙහි "මාඝම්' යනු කාලවාචක ශබ්දබැවින් කර්මයි) ගොදෙහම්, ගොධෙනුව දෙවෙමෙහි; ආසෙත, හිඳී; (මෙහිද 'ආස්" යන අකර්මක ධාතුයොගයෙහි "ගොදෙහම්" යනු භාවවාචක ශබ්ද බැවින් කර්මයි) ක්‍රොශම්, ගවසතක්; ආසෙත, හිඳී (මෙහිද "ආස්" යන අකර්මකධාතුයොගයෙහි "ක්‍රොශම්" යනු ගන්තව්‍යමාගීවාචක ශබ්ද බැවින් කර්මයි). මෙහි කී දෙශවාචක ශබ්ද නම් කුරුපාචාලාදිහු වෙත්. ග්‍රාමාදි ප්‍රදෙශමාත්‍රයෝ නොවෙත්. මාගීවාචක ශබ්ද නම් යාහැකියයි ප්‍රසිද්ධ න්‍යූනමාගීයෝ වෙත්.

a ගති, ගමනාර්ථධාතුය; බුද්, අවබොධාර්ථ ධාතුය; ප්‍රත්‍යවසානාර්ථ, භක්ෂණාර්ථධාතුය; ශබ්දකම්, ශබ්දය කර්ම (කාරක) කොට ඇති ධාතුය; අකර්මකාණාම්, අකර්මකධාතුය යන මොවුන්ගේ; අණී, (ප්‍රයොජ්‍යයෙහි) ණී (යදි) ප්‍රත්‍යය රහිතතා'හි; කතීඃ, (යම්) කර්තෘ පදයක් වේද; ණෙෆ, ණී (යදි) ප්‍රත්‍යය ඇතිකල්හි; සඃ, ඒ කර්තෘ තෙම (කර්මසංඥ වේ).

b ගත්‍යාද්‍යර්ථානාම්, ගමනාදිය අර්ථකොට ඇති ධාතූන්ගේද; ශබ්දකර්මකාණාම්, ශබ්දය කර්ම (කාරක) කොට ඇති ධාතූන්ගේද; අකර්මකාණාච, අකර්මකධාතූන්ගේද; අණෙෆ ණී (යදි) ප්‍රත්‍යය රහිතකල්හි; ඝඃ කර්තෘඃ, යම්කර්තෘඃ කෙනෙක්වේද; ණෙෆ, ණී (යදි) ප්‍රත්‍යය ඇතිකල්හි; සඃ, හෙතෙම; කර්මස්‍යාත්, කර්මය වන්නේය.

c ඝඃ ශ්‍රීහරිඃ, යම් ශ්‍රීවිෂ්ණුකෙනෙක් තෙම; ශත්‍රූන්, සතුරන්; සඛීම්, සඛීයට; අගමයත්, යැවීද; සබාන්, සබකියයන් ලවා; වෙදුර්ඨීම්, වෙදුර්ඨීය; අබොධයත්, අවබොධකරවීද; දෙවාන්, දෙවිඟන් ලවා; අමෘතම්, අමෘතය; ආශයත් ච, අනුභව කරවීද; විධිම්, බ්‍රහ්මයා ලවා; වෙදම්, වෙදය; අධ්‍යාපයත්, හැදෑරවීද; පෘථිවීම්, පෘථිවිය; සලිලෙ, ජලයෙහි; ආසයත්, උපවෙශනය කරවීද; සඃ, හෙතෙම; මෙ, මාගේ; ගතිඃ, ගතිය (ප්‍රතිෂ්ඨාව) වේ.

a ගෙණෙ කම්මණි දුහාදෙ: ප්‍රධානෙ නිහඤඤවහාමි, බුධිභක්ෂාජීවයෝ: ශබදකම්මණාව නිජෙවජයා ප්‍රයොජ්‍යකම්මණි ණ්‍යන්තානාං ලාදයො මතාඃ.

b ගෙණ්ඩුහ්‍යතෙ සඝඃ, අජි ග්‍රාමංනියතෙ, බොධ්‍යතෙ මාණවකං ධර්මඃ, මාණවකා ධර්මිණි වා, දෙවදත්තෙනා ග්‍රාමං ගම්‍යතෙ.

ප්‍රයොජ්‍යප්‍රත්‍යය රහිතාඛ්‍යාතික මෙකි ගමනාදිධාත්වාදීන්ගේ යම් කර්තෘපදයක් වේ නම් එය ප්‍රයොජ්‍යසහිතවූකල්හි කර්ම වේ, එහි ප්‍රයොජකවූ අන්‍යකර්තෘනියතෙක් ද යෙදේ. "ශත්‍රවඃ සඛගීම ගවඡන්, සෙව වෙදැඩීම්බුධ්‍යතෙතා, දෙවා අමෘතමශ්නන්, ඉධිභේදම ධෙත්ත, සලිලෙ පෘථිවී ආසෙක්ත" යනු යථොක්ත උදාහරණයන්ගේ ප්‍රයොජ්‍යරහිතාවස්ථාසි. මෙහි "ශත්‍රවඃ, දෙවාඃ, ඉධිඃ, පෘථිවී' යන කර්තෘපදයෝ ප්‍රයොජ්‍යසහිතාවස්ථායෙහි "ශතෘන්" යනාදිහු කර්ම වූහ. "හරිඃ"යි ප්‍රයොජකවූ කර්තෘ පදයක්ද යුක්තවිය.

a දුහ්‍යාදෙඃ, (ච්‍යාදශසංඛ්‍යක) දුහාදිධාතුගණයාගේ; ගෙණෙ කම්මණි, අප්‍රධානකර්මයෙහිද; නිහඤඤවහාමි, 'නි හඃ කෘඤ් වහ්' යන ධාතූන්ගේ; ප්‍රධානෙ, ප්‍රධානකර්මයෙහිද; බුධිභක්ෂාජීවයෝඃ, (ණ්‍යන්තවූ) බුධ්‍යජීභක්ෂණාර්ථ දෙදෙනාගේ හා; ශබදකම්මණාව, (ණ්‍යන්තවූ) ශබදය කර්මකාරක කොට ඇත්තවුන්ගේත්; නිජෙවජයා, සියඤැමිෑත්තෙන්ද (කැමැතිපරිදිදෙන්ද); ණ්‍යන්තානාම්, ණ්‍යන්තවූ; අන්‍යෂාම් අන්‍යධාතූන්ගේ; ප්‍රයොජ්‍යකම්මණි, ප්‍රයොජ්‍යකර්මයෙහිද; ලාදයඃ, ලාදිහු (ආඛ්‍යාතක්‍රියාදිහු); මතාඃ, දන්නාලද්දහ.

b ගෙණ්ඩු, ගොධෙනුතොමෝ; පඝඃ, කිරි; දුහ්‍යතෙ, අේනා ලැබේ. අජා, එළුතෙමේ; ග්‍රාමම්; ගමට. නීයතෙ, පමුණුවනු ලැබේ. මාණවකම්, මාණවකයා; ධර්මඃ, ධර්මයතෙම; බොධ්‍යතෙ අවබොධකරවනු ලැබේ. වා, නොහොත්; මාණවකාඃ, මාණවකතෙම, ධර්ම් ඉති, ධර්මය (අවබොධකරවනු ලැබේ කියාඇව්). දෙවදත්තෙනාඃ, දෙවදත්තතෙම; ග්‍රාමම්, ගමට; ගම්‍යතෙ, යවනු ලැබේ.

උක්තකර්මාවස්ථාවෙහි චිකර්මකධාත්වාදීන්ගේ කර්මවයම උක්ත වේද නැතහොත් ප්‍රධාන කර්මය හෝ අප්‍රධාන කර්මය උක්තවේ දැයි සැකසහිත බැවින් තන්නිවාරණය පිණිස "ගෙණෙ" යනා දිය කිහු. එනම්-උක්තකර්මාවස්ථාවෙහි දුහාදිධාතූන්ගේ කර්මව, ගෙන් අප්‍රධානකර්මය හා නී ආදිධාතූන්ගේ කර්මයෙන් ප්‍රධාන

a "අකම්මකාණාං කාලාදිකම්මණාං කම්මණි භාවෙ ච ලකාර. ඉඤ්‍යතෙ" මාසෙ මාසං වා ආඤ්‍යතෙ දෙවදත්තෙන, ණිජන්තාන්තුප්‍රයොජ්‍ය ප්‍රත්‍යයඃ, ඕඅඝඉගඡඝ මාණවකඃ.

කම්මයද උකතවේ, ප්‍රයොජ්‍යප්‍රත්‍යයාදිතාවූ බුබ්‍යාදී හඤණාදී ධාතූන්ගේ හා ශබ්දකම්මකධාතූන්ගේ කම්මයෙන් එකක් වකතෘ විවක්ෂාවශයෙන් උකත වේ. ඉන් අන්‍යවූ ප්‍රයොජ්‍යප්‍රත්‍යයාන්විත ධාතූන්ගේ කම්මයෙන් ප්‍රයොජ්‍යකම්මය උකත වේ. යනු එහි භාව යයි. මෙහි කි "ගෞර්දුහ්‍යතෙ පයඃ" යන තන්හි "දුහ්‍යතෙ" යන කම්මකාරකක්‍රියාව දුහාදිගණයෙහි බැවින් ඉන් "ගෞඃ" යි අප්‍රධානකම්මය උකතව ප්‍රථමා විය. "පයඃ" යි ප්‍රධානකම්මය අනුකතව විතීයා විය. "අජා ග්‍රාමං නියතෙ" යන තන්හි "නීයතෙ" යන කම්මකාරකක්‍රියාව ත්‍යාදිගණයෙහි බැවින් ඉන් "අජා" යි ප්‍රධානකම්මය උකතව ප්‍රථමා විය. "ග්‍රාමම්" යි අප්‍රධානකම්මය අනුකතව විතීයා විය. 'බොධ්‍යතෙ මාණවකං ධම්මඃ, මාණවකො ධම්මමිති වා" යන තන්හි "බොධ්‍යතෙ" යන ප්‍රයොජ්‍යසහිත කම්මකාරකක්‍රියාව බුබ්‍යාදීධාතුනිෂ්පන්න බැවින් ඉන් වකතෘවිවක්ෂා වශයෙන් පක්ෂයෙක්හි "ධම්මඃ" යි ප්‍රධානකම්මය ද, පක්ෂයෙක්හි "මාණවකඃ" යි අප්‍රධානකම්මයද උකතව ප්‍රථමා විය. "දෙවදත්තො ග්‍රාමං ගම්‍යතෙ" යන තන්හි "ගම්‍යතෙ" යන ප්‍රයොජ්‍යසහිත කම්මකාරකක්‍රියාව බුබ්‍යාදීධාත්වාදියෙන් භින්නවූ "ගම්" ධාතු නිෂ්පන්න බැවින් ඉන් "දෙවදත්තඃ" යි ප්‍රයොජ්‍යකම්මය උකතවිය- "බලියස්සීව්‍යතෙ වසුධාම්, අවිනීතං චිතයො ආව්‍යතෙ, තණ්ඩුලා ඔදනං පච්‍යන්තෙ, ගවීඃ ශතං දණ්ඩ්‍යන්තෙ, වෘජොවරුධ්‍යතෙ ගාම්, මාණවකඃ පන්ථානං පෘච්ඡ්‍යතෙ, වෘක්ෂොවච්‍යතෙඵලානි, මාණවකොධම්මුව්‍යතෙ, ශිෂ්‍යතෙ වා, ශතං ජීයතෙ දෙවදත්තඃ, සුධාංක්ෂීරතිධිමිථ්‍යතෙ, දෙවදත්තඃ ශතං මුෂ්‍යතෙ, ග්‍රාමමජා ක්‍රියතෙ, කෘෂ්‍යතෙ, උහ්‍යතෙ වා" යනු ශෙෂවූ විකම්මක ධාතූන්ට උදාහරණයි. "හොජ්‍යතෙ මාණවකමොදනඃ, ඔදනං මාණවකො වා" යනු හඤණාදී ධාතුයොගයෙහි උදාහරණයි. "පාඨ්‍යතෙ මාණවකඃ වෙදඃ, මාණවකො වෙදමිති වා" යනු ශබ්ද කම්මකධාතුයොගයෙහි උදාහරණයි.

aකාලාදිකම්මණාම්, කාලාදිය කම්මකොට ඇත්තාවූ; අකම්මකාණාම්, අකම්මකධාතූන්ගේ; ලකාරඃ, ලකාරය හෙවත් ආඛ්‍යාතය; කම්මණි, කම්මාර්ථයෙහිද; භාවෙව, භාවාර්ථයෙහිද; ඉෂ්‍යතෙ, අභිමත වේ. දෙවදත්තෙන, දෙවදත්තයාවිසින්; මාසඃ, මසක්තෙම; ආඤ්‍ය

a "තත්ප්‍රයොජකෝ හේතුශ්ච"

b කර්තුඃ ප්‍රයොජ්‍යඃ කර්තෘසංඥෝ හේතුසංඥශ්ච ස්‍යාත්.

c සර්‍වාඛ්‍යාං සහිත්‍යජ්‍ය අන්‍යාඛ්‍යාඛ්‍යාධිකමුපසර්ජනඤ්ච,* ක්‍රියාජන්‍යඵලශාලිඤ්ච කර්මෙවම්, සාක්ෂාත්සම්බන්ධින ක්‍රියා

තෙ, හිඳිනු ලැබේ. (මෙහි "මාසඃ" යනු කර්මාඛ්‍යාවස්ථාවෙහි උක්ත ප්‍රථමාසි.) දෙවදත්තෙනා, දෙවදත්තයා විසින්, මාසම්, මසක්; ආස්‍යතෙ, හිඳීමයි. (මෙහි 'මාසම්" යනු අනුක්තකර්මාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි විභක්තියාසි.) ණිජන්තාන්ධාතූන්, ණිව්ප්‍රත්‍යයාන්ත කාලාදි කර්මකධාතූන් කෙරෙන් වනාහි; ප්‍රයොඉජ්‍ය, ප්‍රයොජ්‍ය කර්තෘයෙහි, ප්‍රත්‍යයඃ, (ආඛ්‍යාතාදි) ප්‍රත්‍යය වේ. මාණවකඃ, මාණවකතෙම; මාසම්, මසක්; ආස්‍යතෙ, හිඳුවනු ලැබේ. (මෙහි 'මාණවකඃ" යනු ප්‍රයොජ්‍යවූ උක්තකර්මාසි. "මාසම්" යනු අනුක්ත කර්මාසි.)

මෙහි කියනලද්දේ "අකර්මකධාතුභ්‍යෝඉ" යනාදින් ප්‍රකාශිත දෙශකාලාදි කර්මය වන හාල්හි ඒ අකර්මකධාතුවෙන් කර්මාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි හා භාවාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහිද ක්‍රියාවන්ගේ නිමිය වන බවද කර්මාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි සිඳුවූ ක්‍රියාවෙන් ඒ දෙශකාලදිකර්මා උක්තවන්නබවද, භාවාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි සිඳුවූ ක්‍රියාවෙන් අනුක්ත වන බවද, ණිවි (ප්‍රයොජ්‍ය) ප්‍රත්‍යයාන්තවූ එබදු කර්මකාරකක්‍රියාවෙන් තත්ප්‍රයොජ්‍යකර්තෘය උක්තවන බවද වේ. මෙහි "මාස ආස්‍යතෙ දෙවදත්තෙන" යන තන්හි කාලකර්මා පෙක්ෂක අකර්මක "ආස්" ධාතුවෙන් කර්මාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි ක්‍රියාව සිඳව ඉන් "මාසඃ"යි කර්මය උක්ත විය. "මාසමාස්‍යතෙ දෙවදත්තෙන" යන තන්හි එසේම භාවාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි නිපන් "ආස්‍යතෙ" යන ක්‍රියාවෙන් "මාසම්" යි කර්මය අනුක්ත විය, "මාසමාස්‍යතෙ මාණවකඃ" යන තන්හි "ආස්‍යතෙ" යන ක්‍රියාව ණිව්ප්‍රත්‍යයාන්තව කර්මාඛ්‍යාඛ්‍යාතයෙහි නිපන් බැවින් ඉන් "මාණවකඃ" යන ප්‍රයොජ්‍ය කර්මය උක්ත විය.

a තත්ප්‍රයොජකඃ, ඒ කර්තෘ ක්‍රියායෙහි මෙහෙයන්නේ; හෙතුශ්ච, හෙතු නම්ද ව ශබ්දයෙන් කර්තෘ නම්ද වේ.

b කර්තුඃ ප්‍රයොජකඃ, කර්තෘ මෙහෙයන්නේ; කර්තෘසංඥඃ, කර්තෘ සංඥ ඇත්තේද; හෙතුසංඥශ්ච, හෙතුසංඥ ඇත්තේද; ස්‍යාත්, වන්නේය.

c සර්‍වාඛ්‍යාං පරිත්‍යජ්‍ය, සර්‍වකියාඛ්‍යාය හැර; අන්‍යාඛ්‍යාධිකමිති, අන්‍යවූ අඛ්‍යයක් පවත්නාසුලුබව; උපසර්ජනඤ්ච, උපසර්ජනභාව

---

* "උපසර්ජිත" යනු සමාසයෙහි ප්‍රථමාන්ශබ්දමාත්‍රයට කෙරෙකි, මෙහි ප්‍රකාශිතවූයේ උපසර්ජන ගතියෙක්හ අර්ථයයි හැගේ.

සඞ්ඛ්‍යාවං මුඛ්‍යත්වම්, පරම්පරාසම්බන්ධෙන ක්‍රියාඞ්ගත්වං ගෞණත්වං.

ඉති කාරකප්‍රක්‍රියා සම්පූර්‍ණා.

යයි. ක්‍රියාජන්‍ය ඵලශාලිත්වම්, ක්‍රියායෙන් ඉපදවියයුතු ඵලයෙන් යුතුබව; කර්‍මත්වම්, කර්මභාවයයි. සාක්‍ෂාත්සම්බන්ධෙන, ප්‍රත්‍යක්‍ෂ සම්බන්ධයෙන් (අව්‍යවධානව යෙදීමෙන්); ක්‍රියාඞ්ගත්වම්, ක්‍රියාව අනුව යන සුලුබව; මුඛ්‍යත්වම්, මුඛ්‍යභාවයයි; පරම්පරාසම්බන්ධෙන, පරම්පරාසම්බන්ධයෙන් (ව්‍යවධානව යෙදීමෙන්) ක්‍රියාඞ්ගයිත්වම්, ක්‍රියාව අනුව යන සුලුබව, ගෞණත්වම්, ගෞණ (අප්‍රධාන) භාවයයි– ඉති, මෙතෙකින්, කාරකප්‍රක්‍රියා, කාරකප්‍රක්‍රියාව; සම්පූර්‍ණා, සම්පූර්‍ණ වේ.

මෙහි කී "ක්‍රියාජන්‍යඵලශාලිත්වම්" යනාදියෙන් පූර්‍වෝක්ත කර්‍මත්වය හා එහි මුඛ්‍යාමුඛ්‍යත්වය ප්‍රකාශිතයි. එනම්–"ගාං දෙග්ධි පයඃ" යන තන්හි "පයඃ" යනු ක්‍රියාජන්‍ය ඵලයෙන් යුක්ත බැවින් කර්‍මත්වයයි. එය අනෙකකින් අව්‍යවධානව "දෙග්ධි" යන ක්‍රියාව අනුගත බැවින් මුඛ්‍යද වේ, "ගාම්" යන්න "පයඃ" යන්නෙන් ව්‍යවධානව ක්‍රියානුගත බැවින් අමුඛ්‍ය වේ.

කාරකප්‍රක්‍රියාවිව්‍යාඛ්‍යාව.

---

a අථාඒවවිභක්තිවිශිෂ්ටානාං පදානාං සමාසෝ නිරූප්‍යතෙ.

264. සමාසශ්චාන්වයෙ නාමනාම්.

(සමාසඃ 1, 1; ච 1; අන්වයෙ 7, 1; නාම්නාම් 6, 3,)

b නාම්නාමඛ්‍යභාගයොශ්‍යත්වෙ සත්‍යෙව සමාසඃ භවති, ච ශබ්දෘත්තද්ධිතොපි, යථා "භාර්‍යාී පුරුෂස්‍ය" ත්‍යාදෞ සමාසෝ නභවති.

තද්තද්විභක්ත්‍යාඒසම්ඒකාංශායෙන් කාරකප්‍රක්‍රියාව දක්වා නැවත ඒ ඒ විභක්ත්‍යන්තපදවලින් යුත් වාක්‍යයන්හි අන්‍යොන්‍යසම්බන්ධය ඇත්තාවූ්ගේ විභක්තිලොපාදියෙන් එක පදය කොට සංක්ෂෙපවිධියෙන් භාෂාවෙහි ලියන කියන ක්‍රමය දක්වනු පිණිස සමාසප්‍රක්‍රියාව නිරූපණය කරණු කැමැත්තාහු "අථාඒවද් විභක්තිවිශිෂ්ටානාම්" යනාදිය කීහු.

a අථ, (කාරකප්‍රක්‍රියාවට) අනතුරුව; අඒවත්, ලිඞ්ගාඒාදි අඒ ඇත්තාවූ ද; විභක්තිවිශිෂ්ටානාම්, ප්‍රථමාදිවිභක්තිවලින් වෙනස් කරණලද්දාවූ ද; (නොහොත්) අඒවද්විභක්තිවිශිෂ්ටානාම්, අඒයෙන් යුත් විභක්තියෙන් වෙනස්කරණලද්දාවූ; පදානාම්, පදයන්ගේ; සමාසඃ, සමාසය (සංක්ෂෙපවිධානය); නිරූප්‍යතෙ, ප්‍රකාශකරණුලැබේ.

264 නාම්නාම්, නාමපදයන්ගේ; අඛ්‍යයෙ, අභිප්‍රෙතාඒසම්බන්ධය ඇතිකල්හි; සමාසඃ ච, සමාසය ද වේ.

b නාම්නාම්, නාමපදයන්ගේ; අඛ්‍යයොශ්‍යත්වෙ, අභිප්‍රෙතාඒසම්බන්ධයට යොග්‍යභාවය; සති එව, ඇතිකල්හි ම; සමාසඃ භවති, සමාසය වේ. වශබ්දාත්, වශබ්දයෙන්; තද්ධිතඃ අපි, තද්ධිතය ද (එසේ) වේ. තතඃ, එහෙයින් (අභිප්‍රෙතසම්බන්ධය ඇති කල්හියයි කීහෙයින්); භාර්‍යාී පුරුෂස්‍ය ඉති, "භාර්‍යාී පුරුෂස්‍ය" යන; ආදෞ, මේ ආදියෙහි; සමාසඃ නභවති, සමාසය නොවේ.

මෙහි කියනලද්දේ නාමපද දෙකක්හුගේ හෝ බොහෝ නාමපදයන්ේගේ අන්‍යොන්‍යසම්බන්ධය ඇති කල්හිම සමාසය හෝ තද්ධිතය වන බවයි. "දෙවදත්තස්‍ය භාර්‍යාී, පුරුෂස්‍ය වස්ත්‍රම්, යන වාක්‍යයෙහි "භාර්‍යාී පුරුෂස්‍ය" යන දෙක අන්‍යොන්‍ය

සම්බන්ධ රහිත බැවින් සමාස නොවේ. 'වස්ත්‍රමුපගොරපත්‍යං චෛත්‍රස්‍ය" යන වාක්‍යයෙහි "උපගු" ශබ්දය "වස්ත්‍ර" ශබ්දය සමග මුත් "අපත්‍ය" ශබ්දය සමග සම්බන්ධ නැති බැවින් "උපගු" ශබ්දයා කෙරෙන් අපත්‍යාර්‍ථයෙහි තද්ධිත "අණ්" ප්‍රත්‍යය නොවේ. මෙහි කී අර්ථය වනාහි ව්‍යපෙක්ෂාභාවලක්ෂණ එකාර්‍ථීභාවලක්ෂණ වශයෙන් දෙවැදෑරුම් වේ (සවාර්‍ථපරාර්‍ථවිභාගීපදයන්ගේ ආකාංක්ෂායෙන් එක්වීමට යොග්‍යභාවය ඇතිකල්හි) එකිනෙකේ අපෙක්ෂකභාවය ලක්ෂණකොට ඇත්තේ ව්‍යපෙක්ෂාභාව ලක්ෂණයි. "රාඥඃ පුරුෂඃ' යනාදිය මෙහි. මෙහි අන්‍යෝන්‍ය අපෙක්ෂාර්‍ථය ඇති බැවින් "රාජපුරුෂඃ"යි සමාස වේ. (විශිෂ්ටකාර්‍යාර්‍ථසවරූපයෙන්) එකාර්‍ථීවද්භාවය ලක්ෂණකොට ඇත්තේ එකාර්‍ථීභාව ලක්ෂණයි. "වෘෂහ" ශබ්දාදිය මෙහි, මෙහි "වෘෂ" ශබ්දය සුකෘතාදිවාචක ද, "හ" ශබ්දය නක්ෂත්‍රවාචක ද වේ. විශිෂ්ටකාර්‍යාර්‍ථරූපත්වයෙන් දෙදෙනාගේ එක්වීමෙහි බලවද්සඛ්‍යාත එකාර්‍ථීභාවය ඇත් ප්‍රකාශ වේ. මෙකී අපෙක්ෂාව වනාහි ප්‍රතියොගපද කාරකපදයන් ගෙන් අන්‍යවූ පදයන් සම්බන්ධව පවත්නාකල්හි සඃසනොවේ. එනම්– "සෘඩස්‍ය රාඥඃ මාතඬහඃ" යන තන්හි "සෘඬ්" ශබ්දයාගේ ද සඃපක්ෂකත්වය අතත් එය "රාජන් මාතඬහ" ශබ්දයන් හා ප්‍රතියොගි (වෙන්වෙන්වශයෙන් යෙදෙන) පදයක් හෝ කාරක පදයක් නොවන බැවින් ඒ දෙක සමාසව "සෘඬස්‍ය රාජමාතඬහඃ"යි නොවේ. "රාමස්‍ය නාම්නිඃ" යන තන්හි "රාම" ශබ්දය "නාමන්" ශබ්දය හා 'මහිමන්' ශබ්දය සමග ප්‍රතියොගි පදයක් බැවින් තදපෙක්ෂක "නාමන්, මහිමන්" ශබ්දදෙදෙනාගේ සමාසය විය, "කෘෂ්ණමාශ්‍රිතමනාඃ" යන තන්හි "කෘෂ්ණම්" යන්න කාරකයෙක් බැවින් තදපෙක්ෂක "ආශ්‍රිත" ශබ්දය "මනස්" ශබ්දය හා සමාස විය. "වාණේන භින්නහෘදයඃ" යන තන්හි ද "වාණේන" යනු කාරකපදයක් බැවින් තදඃපක්ෂක "භින්න" ශබ්දය "හෘදය" ශබ්දය හා සමාස විය.

තවද මෙකී සමාසසංඥාව නිර්වචනයෙන් දක්වන්නාහු "සමානි එකීභූතානි පදානි අර්‍ථා වා ආසතෙ යසමින් ස=සමාසඃ, සමමෙකමර්‍ථීමාසයනති දීපයන්ත්‍යසමින් සමූදායෙ ඉති වා=සමාසඃ, සංශ්ලිෂ්ටානි එකීභූතානි පදානි ආස්‍යතෙන උච්චාරයිතෙන සමිනොති වා=සමාසඃ, සමානාං සංශ්ලිෂ්ටානාං පදානමෙකතාමාපන්නානාමාසනමුච්චාරණමිති වා=සමාසඃ" යනාදිය කිහු. එක්වූ පද හෝ අර්‍ථ ගම්‍යතාකොක්හි ඇතුළත්වෙත්නම් හෙද යම් සමූදා

a **සව ෂඩ්විධඃ, අව්‍යයීභාවෂතපුරුෂෝ මෂ්‍යවා බහුව්‍රීහිඃ කර්මධාරයෝ ච්‍යුෂ්‍යශ්ච.** *

b **පූර්වපදප්‍රධානෝඅව්‍යයීභාවඃ, ච්‍යුතතපුරුෂෝ පරපදප්‍රධානෝ, මධ්‍යවපදාර්ථධාරයෝ චෝභයපදප්‍රධානෝ, බහුව්‍රීහිරන්‍යපදප්‍රධානඃ, තෂ්‍ය ක්‍රියාභිසම්බන්ධාත්, උභයපදප්‍රධානෝ බලවාන්, ඉධමෙතෂ්මින් සමස්තෙ පදෙ, නෙතෂ්තමාසප්‍රාපනිෂ්ත විෂයම්, නිෂ්ඨාදෂ්ඨපරඃ ශාෂ්ත්‍රෙඣන්‍යත්‍ර තත්පුරුෂකර්මධාරය ප්‍රාපනෝ සන්‍යඃ නිර්ණීයතෙ.**

යෙක්හි එක් අර්ථයක් ප්‍රකාශකොරෙත්නම් හෙද, සම්තැනෙක්හි එකතුවූ පද උච්චාරණය කරණ්ලැබෙත් නම් හෝ, එකතුවූ පද යන්ගේ උච්චාරණය කිරීම හෝ සමාස නම් වේ යනු එහි භාවයයි මෙකී සමාසය විශෙෂනාම් ඵලයෙන් සවැදූරුම්යයි දක්වන්නාහු "සව ෂඩ්විධඃ" යනාදිය කිහු.

a සඃ ච, ඒ සමාසයද; ෂඩ්විධඃ, සවැදූරුම් වේ. (එනම්) අව්‍යයීභාවඃ, අව්‍යයීභාවසමාසය; තත්පුරුෂඃ, තත්පුරුෂසමාසය, වර්‍මධාරඃ, වර්‍මධාරසමාසය; බහුව්‍රීහිඃ, බහුව්‍රීහිසමාසය; කර්මධාරයඃ, කර්මධාරයසමාසය; ච්‍යුඃ ච ඉති, ච්‍යුසමාසය දැයි කියයි.

b අව්‍යයීභාවඃ, අව්‍යයීභාවසමාසය; පූර්වපදප්‍රධානඃ, පූර්වපදය ප්‍රධානයොට ඇත්තේ වේ. ච්‍යුතතත්පුරුෂෙ, ච්‍යුතතත්පුරුෂ සමාස දෙක; පරපදප්‍රධානෝ, පරපදය ප්‍රධානකොට ඇත්තෝ වෙත්; වර්‍මධාරකර්මධාරයෙ, වර්‍මධාරකර්මධාරයසමාස දෙක; උභය පදප්‍රධානෝ ච, පද දෙකම ප්‍රධානකොට ඇත්තෝ වෙත්. බහුව්‍රීහිඃ, බහුව්‍රීහිසමාසය; අන්‍යපදප්‍රධානඃ, අන්‍යපදය ප්‍රධානකොට ඇත්තේ වේ. තෂ්‍ය; ඒ පූර්වපදාදිය; ක්‍රියාභිසම්බන්ධාත්, ක්‍රියාව හා විශෙෂයෙන් සම්බන්ධවීම හෙතුකොටගෙණ ඔවුන්ගේ ප්‍රධා

---

* "අව්‍යයස්‍ය අව්‍යයෙන වා භවන. ෂෞව්‍යයීභාවඃ, ස එවාග්‍රිමඃ පුරුෂඃ ප්‍රධාන. යස්‍යාසෞ තත්පුරුෂඃ මධ්‍යවායෙන උභයපදාර්ථෝ යෙනාසෞ මධ්‍යවඃ, බහුසමාසාතිරිකානා චීරිභිඃ ප්‍රධාන. යසම්න්‍යාසෞ බහුව්‍රීහිඃ, කර්මභෙදක. ධාරයතීති කර්මධාරයඃ, වාහයඃ ශබ්ඡතීති ච්‍යුඃ" යන මේ වාක්‍යයෝද ඇතැම් සාරසවතයන්ගි දක්නා ලැබෙත් නුමුත් මෙය බොහෝ පොත්වල නැති බැවිනුත් මෙහි ඇතැම් වාක්‍යයන් බොහෝ ප්‍රකෂන වෛයාකරණයන්ට අනකමත බැවිනුත් මෙහි ඇතුළත් නොකෙළෙමු.

a අධි-සත්‍රි ඉති සමීතෙ සත්‍රිශබ්දාදිතිශෙෂකවචනම්, සත්‍රි සමධිකෘතය භවතීති විග්‍රහෙ- අන්‍වයයොග්‍යාඛීසමර්ථකඃ * පදසමුදයෝ විග්‍රහඃ, වාක්‍යමිති සාවත්. "කෘතෙ සමාසෙ'ව්‍ය ඝඤ්‍ය ලුඛීනිපාතෝ වක්තව්‍යඃ"

265. පූර්වේව්‍යයෙව්‍යයීභාවඃ.

(පූර්වේ 7, 1: අව්‍යයෙ 7, 1; අව්‍යයීභාවඃ 1,1,)

නීලොත්පලම්, "නිලොතපලම්" යන්න ඊට නිදශීනයි. (මෙය එකවිභක්ත්‍යන්තත්වය හා එකාර්ථී භාඛත්වය ඇති බැවින් සමානාධිකරණ සමාසයයි) භින්නවිභක්ත්‍යන්තත්වම්, වෙන්වෙන්වූ විභක්ති අන්තකොට ඇතිබවද; භින්නාර්ථීභාඛත්වං වා, වෙන් වෙන්වූ අර්ථයන්ගෙන් භාඛාවීම ඇතිබවද; වෛයධිකරණ්‍යම්, භින්නාධිකරණභාවයයි; ("රාඥඃ පුරුෂඃ" යන වාක්‍යයෙහි වූ "රාජපුරුෂඃ" යන්න ඊට නිදශීනයි. එනම් මෙහි විභක්ති දෙකක් ඇතිබැවින්ද අර්ථවයක් ඇතිබැවින්ද භින්නාධිකරණ වේ.) ඒකපද්‍යම්, එකාශ්‍රයභාවයද; ඒකසඞ්ඛ්‍යම්, එකසඞ්ඛ්‍යර (ඒකොවචාරණ) භාවියද; එකවිභක්තිකත්වං ව, එක විභක්තියක් ඇතිබවද; සමාසප්‍රයොජනම්, සමාසයාගේ ප්‍රයොජනයි.

a අධි සත්‍රි ඉති, "අධි-සත්‍රි" කියා; සප්තෙ, සිටිකල්හි; සත්‍රි ශබ්දත්, සත්‍රිශබදයාකෙරෙන්; විතීයෙකවචනම්, විතීයා එක වචනයවේ. (පසුව) සත්‍රියමධිකෘත්‍ය† භවතීති, "සත්‍රියමධිකෘත්‍ය භවති" යන (සත්‍රිය අධිපතිකොට වේය යන); විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් සමාස වේ. අන්‍වයයොග්‍ය, අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයට යොග්‍යවූ; අර්ථසමර්ථකඃ, අර්ථසමර්ථනය (අර්ථාවබොධය) කරන්නාවූ; පදසමුදයඃ, පද සමූහය; විග්‍රහඃ, විග්‍රහ නම් වේ. වාක්‍යමිති යාවත්, වාක්‍යයයිද අර්ථානන්තරයෙක් වේ. සමාසෙ කෘතෙ, සමාසකළ කල්හි; අව්‍යයස්‍ය, අව්‍යයශබ්දයාගේ; ලුඛීනිපාතඃ, ලුඛීනිපාතය; (මූලවැටීම) වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි.

265 පූර්වේ, පූර්වපදය; අව්‍යයෙ, අව්‍යය ශබදයක්වූකල්හි (වන්නාවූ අන්‍යෝන්‍යසම්බන්ධය); අව්‍යයීභාවඃ, අව්‍යයීභාවනම් (සමාස) වන්නේය.

---

* "අර්ථසමර්ථකඃ" සම්හර. † "සත්‍රියාම්" සමහර.

a අව්‍යය පූර්වපදෙ සති අවයාන්වයඃ අසාව්‍යයීභාවසංඥඃ සමාසො භවති. ඉති සමාසසංඥායාම්:-

266. සමාසප්‍රත්‍යයයොඃ. (සමාසප්‍රත්‍යයයඃ 7, 2;)

b සමාසෙ වර්තමානායා විභක්තෙඃ ප්‍රත්‍යයෙ ච පරෙ ලුගභවති. නාමසංඥායාං සත්‍යාදිර්විභක්තිර්භවති. අධිසත්‍රි සි ඉති සම්පන්න.

267. ස නපුංසකම්. (සඃ 1, 1; නපුංසකම් 1, 1;)

c අසාව්‍යයීභාවඃ සමාසඃ නපුංසකලිඞ්ගො භවති. නපුංසකවාධ්‍යුත්සර්ගම්.

---

a අව්‍යයෙ, අව්‍යය ශබ්දයක්; පූර්වපදෙ සති, පූර්වපදව ඇති කල්හි; යඃ අවයඃ, යම් අංශොත්‍පාත්‍ය සම්බන්ධයක් වේද; සඃ, හෙ තෙමේ; අව්‍යයීභාවසංඥඃ, අව්‍යයීභාවනම්වූ; සමාසඃ භවති, සමාසය වේ ඉති, මෙසේ; සමාසසංඥායාම්, සමාසසංඥ ඇතිකල්හි; (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.)

266 සමාසප්‍රත්‍යයයොඃ, සමාසය ප්‍රත්‍යය යන දෙක ඇති කල්හි; (විභක්තිලොපය වේ.)

b සමාසෙ, සමාසයෙහි; වර්තමානායාඃ, පවත්නාවූ; විභක්තෙඃ, විභක්තියට; ලුග්භවති, (ලුක් යන්නෙන්) ලොප් වේ. ප්‍රත්‍යයෙ පරෙ ච; ප්‍රත්‍යය පරකල්හිද විභක්තියට ලොප් වේ. නාමසංඥායාම්, ("කෘත්තද්ධිතසමාසාශ්ච" යනුවෙන්) නාමසංඥාව ඇතිකල්හි; සත්‍යාදිඃ විභක්තිඃ භවති, සි ආදි විභක්ති වේ. (එසල්හි) අධිසත්‍රි සි ඉති, "අධිසත්‍රි සි" කියා; සම්පන්නෙ, සිටිසල්හි (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.)

මෙහි සමාසවූ පදයන්ගේ විභක්ති ද යම් පදයක් කෙරෙන් යම් ප්‍රත්‍යයක් පරවුවොත් ඒ පදයේ විභක්තිය ද ලොප් වෙත්. ඒ ලොප්වූ පසු ඊට නාමසංඥා වේ. ඉන්පසු ඒ නාමයා කෙරෙන් "තසමාත්" යනාදි සූත්‍රයෙන් වක්‍ෂ්‍යාණවක්ෂ්‍යාණවශයෙන් සත්‍යාදි විභක්ති වේ.

267. සඃ, ඒ අව්‍යයීභාව සමාසයතෙම; නපුංසකම්, නපුංසක ලිඟු වේ.

c සඃ අව්‍යයීභාවඃ සමාසඃ, ඒ අව්‍යයීභාව සමාසයතෙම; නපුංසක ලිඞ්ගඃ භවති, නපුංසකලිඟු ඇත්තේ වේ. නපුංසකත්වාත්,

268. අව්‍යයීභාවාත්. (අව්‍යයීභාවාත් 5, 1;)

a අව්‍යයීභාවාත් පරස්‍යාවිභක්තේර්ලුග්භවති. අධිසත්‍රි, ගෘහකාම්‍යම්. රායම්තික්‍රාන්තම්තිරි-කුලම්. නාවම්තික්‍රාන්ත මතිනු-ජලම්.

b "අත්‍යාදයඃ ක්‍රාන්තාද්‍යර්ථේ විතීයයා"

c ක්‍රාන්තාද්‍යර්ථේ වර්තමානා අත්‍යාදයෝ විතීයයා සහ සම ස්‍යෙන ස තත්පුරුෂසංඥකඃ සමාසෝ භවති. "හ්‍රස්වෝ දෙශෙ සඞ්ඛ්‍යක්ෂරාණාම්කාරෙකාරෙ ව වක්තව්‍යෙ"

නපුංසකලිඟ බැවින්; හ්‍රස්වත්වම්, ("නපුංසකස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන්) හ්‍රස්වභාවය වේ.

268 අව්‍යයීභාවාත්, (අකාරාන්තනොවූ) අව්‍යයීභාව සමාසයා කෙරෙන් පර විභක්තීන්ට ලොප් වේ.

a අව්‍යයීභාවාත් පරස්‍යාඃ, (අකාරාන්තනොවූ) අව්‍යයීභාව සමාසයා කෙරෙන් පරවූ; විභක්තෙඃ, විභක්තියට; ලුක් භවති, (ලුක් යන්නෙන්) ලොප් වේ. අධිසත්‍රි, ("සත්‍රියමධිකෘත්‍ය භවති" යන පූර්ෂොක්ත විග්‍රහයෙහි) "අධිසත්‍රි" යනු වේ. ගෘහ කාම්‍යම්, ("අධි සත්‍රි" යනු) ගෙහි කවයුතුයි. රායම්, ධනය; අතික්‍රාන්තම්, ඉක්ම වූයේ (යන අර්ථයෙහි); අතිරි, "අතිරි" නම් වේ. කුලම්, කුලයයි. නාවම්, නැව; අතික්‍රාන්තම්, ඉක්මවූයේ (යන අර්ථයෙහි); අතිනු, "අතිනු" නම් වේ. ජලම්, ජලයයි.

b අත්‍යාදයඃ, "අති" ශබ්දාදීහු; ක්‍රාන්තාද්‍යර්ථේ, අතික්‍රාන්තාදි (ඉක්මවූයේය යනාදි) අර්ථයෙහි; විතීයයා, විතීයාව සමග තත් පුරුෂ සමාස වෙත්.

c ක්‍රාන්තාද්‍යර්ථේ, අතික්‍රාන්තාදි අර්ථයෙහි; වර්තමානාඃ, පවත් නාවූ; අත්‍යාදයඃ, අතිශබ්දාදීහු; විතීයයා සහ, විතීයා විභක්තිය සමග; සමස්‍යතෙත, සමාසකරණ ලැබෙත්ද; සඃ, හෙතෙම; තත් පුරුෂසංඥකඃ, තත්පුරුෂ නම්වූ; සමාසඃ භවති, සමාසයවේ. හ්‍රස්වාදෙශෙ, හ්‍රස්වාක්ෂරයක් ආදිශ්‍යමානකල්හි; සඞ්ඛ්‍යක්ෂරාණාම්, සඞ්ඛ්‍යක්ෂරයන්ට; ඉකාරෙකාරෙ ව, ඉකාර උකාර දෙකද; වක්තව්‍යෙ, කියයුතුයි. (මෙහි "අතිරෙ, අතිනෙ" කියා සිටි තන්හි "ඓ ඖ" දෙකට හ්‍රස්වාදෙශයෙන් ඉකාර උකාර දෙක වීමෙන් "අතිරි අතිනු" යනු සිඛයි.)

a "යථා'සාදෘශ්‍ය"

b යථාශබ්දෙ'සාදෘශ්‍යෙ වර්තමානෙ සමස්‍යතෙ සොව්‍යයීභාවඃ සමාසො භවති. (යොග්‍යතා, විප්සා, පදාර්ථානතිවෘත්තිඃ, සාදෘශ්‍යං, වෙති යථාර්ථාඃ) ශක්තිමනතික්‍රම්‍යකරොතීති=යථාශක්ති කරොති, අසාදෘශ්‍යෙ කිම්? යථා හරිඃතථා හරඃ.

c කුමහස්‍ය සමීපෙකි ච්‍රග්‍රහෙ සමාසාදි සූචිවත්, ; 'අව්‍යයීභාවාත්'' ඉති ප්‍රාපෙනඃ-

---

a අසාදෘශ්‍යෙ, සමාන භාවාර්ථ රහිත තන්හි පවත්නාවූ, යථා, "යථා" ශබ්දය අව්‍යයීභාව සමාස කරණු ලැබේ.

b යථාශබ්දඃ, "යථා" ශබ්දය නෙම; අසාදෘශ්‍යෙ, සමානභාවාර්ථ රහිත තන්හි; වර්තමානඃ, පවත්නේ; සමස්‍යතෙ, සමාසකරණු ලැබේ ද; සඃ, හෙතෙම; අව්‍යයීභාවඃ සමාසඃ භවති, අව්‍යයීභාව සමාස නම් වේ. යොග්‍යතා, අනුරූපභාවය; විප්සා, (පදාර්ථයන්) ව්‍යාප්තකොට (සම්බන්ධකොට) කියනු කැමැත්තය; පදාර්ථානතිවෘත්තිඃ, පදාර්ථයන් නොඉක්ම පැවැත්මය; සාදෘශ්‍යං ව ඉති, සමානභාවය ද යන මොහු; යථාර්ථාඃ, යථා ශබ්දයාගේ අර්ථයෝයි. (මෙහි සමානභාවාර්ථය හැර අනිත් තුන්තන්හි යථාශබ්දය සමාස වේ). ශක්තිම්, සාමර්ථ්‍යය; අනතික්‍රම්‍ය, නොයික්ම; කරොතීති, කෙරේය යන වාක්‍යයෙහි; යථා ශක්ති කරොති, "යථාශක්ති කරොති" යනු වේ. (මෙහි "යථා" ශබ්දය අනතික්‍රමණාර්ථයි). අසාදෘශ්‍යෙ, සමානභාවාර්ථ රහිත තන්හිය යනු; කිම්? කිම්? හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; යථා, යම්බඳු වේද; හරඃ, ඊශ්වරතෙම; තථා, එබඳු වේ (යන තන්හි යථාශබ්දය සමානාර්ථ බැවින් සමාස නොවන හෙයිනි). මෙහි යථාශබ්දය හරිහුගේ සමානත්වය ප්‍රකාශකෙරේ. එබැවින් ඒ හරි ශබ්දය හා සමාස නොවීය. "රූපස්‍ය යොග්‍යම්" යන වාක්‍යයෙහි වූ "යථාරූපම්" යන තන්හි "යථා" ශබ්දය යොග්‍යතාර්ථයි, "විෂ්ණුං විෂ්ණුං ප්‍රති" යන වාක්‍යයෙහිවූ "යථා විෂ්ණු" යන තන්හි යථාශබ්දය විප්සාර්ථයි.

c කුමහස්‍ය සමීපං ඉති, "කුම්භස්‍ය සමීපම්" යන (කුම්භයාගේ සමීපය යන); විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි; සමාසාදි, සමාසාදිය; සූචිවත්, පෙර මෙනි, (මෙහි ආදිශබ්දයෙන් "බහුව්‍රීහිකර්මධාරයාදිය ගණු ලැබේ). අව්‍යයීභාවාත් ඉති, "අව්‍යයීභාවාත්" යන සූත්‍රයෙන්;

269. අතෝ'මනතඃ. (අතඃ 5, 1; අම් 1, 1; අනතඃ 6, 1;)

a අකාරාන්නාදව්‍යඝිභාවාත් පරස්‍යා විභක්තේරම් භවති අතං වර්ජයිත්වා (තථා ච පාණිනියෙ:- "නාව්‍යඝිභාවාදතෝම් ත්‍රපච්‍යාසඃ"-අදන්නාදව්‍යඝිභාවානන්තසුප්ග්‍රහණම්, තස්‍ය තු පච මිං විනාමාදෙශඃ සාත්) උපකුම්භං භවතෝ, උපකුම්භං පශ්‍ය.

270. වා ටාඩ්‍යෝඃ. (වා 1, 1; ටාඩ්‍යෝඃ 6, 2;)

ප්‍රාප්තෙ, ලොපය පැමිණීකල්හි (වක්ෂ්‍යමාණ සූත්‍රයෙන් විහිත කාර්‍යය වේ.)

269 අතඃ, අකාරාන්ත අව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන් පරවූ; අනතඃ, (ඩසි විභක්තියට වූ) අත්‍යන්ත තොරකොට ඇති විභක්ති ය්ට; අම්, අම් ආදෙශ වේ.

a අකාරාන්තාත් අව්‍යයීභාවාත්, ආරාන්තඅව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන්; පරස්‍යාඃ, පරවූ; විභක්තෙඃ, විභක්තියට; අමභවති, අම් ආදෙශ වේ. අතං වර්ජයිත්වා, අත්‍යන්ත හැරයි. පාණිනියෙ, පාණිනියව්‍යාකරණයෙහි; තථා ච, එසේද සූත්‍රවෘත්තිකරණලදී. (එනම්) අතඃ, අකාරාන්තවූ; අව්‍යයීභාවාත්, අව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන් පර විභක්තීන්ට; න, ලොප් නොවේ අපච්‍යාසතු, පච මිය තොරකොට ඇති විභක්තියට වනාහි; අම්, අම් ආදෙශ වේ. (යනු එහි සූත්‍රාර්‍ථයි). අදන්තාත්, අකාරාන්තවූ; අව්‍යයීභාවාත්, අව්‍යයීභාව සමාසයා කෙරෙන් පරවූ; සුපඃ, සුප්සංඥයට (විභක්තියට); නලුක්, (ලුක් යන්නෙන්) ලොප් නොවේ. තස්‍ය තු, ඒ සුප්යන්නට වනාහි, පචමිං විනා, පචමිය හැර; අම්ාදෙශඃ සාත්, අම් ආදෙශ වන්නේය (යනු එහි වෘත්තියෙහි අර්‍ථයි). උපකුම්භම් කුම්භයාගේ සමීපය; වර්‍තතෙ, පවතී; (මෙහි "උපකුම්භම්" යනු ප්‍රථමායි) උපකුම්භම්, කුම්භයාගේ සමීපය; පශ්‍ය, බලව (මෙහි "උපකුම්භම්" යනු විතීයායි).

270 ටාඩ්‍යෝඃ, (අකාරාන්ත අව්‍යයීභාව සමාසයා කෙරෙන් පර) ටාඩ්භිඝක්ති ඕ විභක්ති දෙකට; වා, විකල්පයෙන් අම් ආදෙශ වේ.

අකාරාන්තාදව්‍යඞ්ගභාවාත් පරයොඤ්ඤාඞ්ඉත්‍යෙතස්මාච්චා අම් භවති. (**"අතොමන්තාඃ, වා වාඩ්‍යෝඃ"** අනු **අත්** වා **ඞි එතත්** පඤ්චම්‍යාඤ්ඤාතීයාඝඝනඤ්චම්‍යාඊච්චවනබහුවචනයොරපූ **ඵලක්ෂණම්, තෙන** ච්චවනබහුවචනයොරපි වා **අම් භවති, නලුක්, පඤ්චම්‍යාඤ්ඤ අම්ලුඤ්ඤාඊනිඤ්ඤෙධඃ, උපකුම්භෙන කෘතං-උපකුම්භං කෘතම්, උපකුම්භාඃ දෙශඃ, (අනන ඉති විශෙෂණාත්)උපකුම්භාදාගතය, උපකුම්භං දෙශඃ, උපකුම්භෙ නිඞ්ගෙධි-උපකුම්භං නිඞ්ගෙධි.**

---

a අකාරාන්තාත් අව්‍යඞ්ගභාවාත් පරයොඃ, අකාරාන්ත අව්‍යයීභාව සමාසයා කෙරෙන් පරවූ; වාඞ් ඉති, වාඞ් යන; එතයොඃ, මේ විභක්ති දෙකට; වා, විකල්පයෙන්; අම් භවති, අම් ආදෙශ වේ. අතොමන්තාඃ වා වාඩ්‍යෝඃ අත්‍ර, "අතොමන්තාඃ, වා වාඩ්‍යෝඃ" යන මේ සූත්‍රවයෙහි; අත් වා ති එතත්, "අත් වා ඞි" යන මෙය; පඤ්චම්‍යාඃ, පඤ්චමීවිභක්තියට සම්බන්ධීවූද; තෘතීයාසප්තම්‍යෝඃ, තෘතීයා සප්තමී විභක්ති දෙක සම්බන්ධීවූද; ච්චවන බහුවචනයොඃ අපි, ච්චවන බහුවචන දෙකට ද; උපලක්ෂණම්, උපලක්ෂණ වේ. (ච්චවන බහුවචන දෙක සමීපකොට ගැණීම ලකුණුකොට ඇත්තේය). තෙන, එයෙයින්; ච්චවනබහුවචනයොඃ අපි, ච්චවන බහුවචන දෙකට ද; වා විකල්පයෙන්; අම් භවති, අම් ආදෙශ වෙ. නලුක්, ලොප් නොවේ. පඤ්චම්‍යාඤ්ඤ, පඤ්චමිය සම්බන්ධව තෙනඞි; අම්ලුඤ්ඤොඃ, අම් ආදෙශය ලොපය යන දෙදෙනාගේ; නිඞ්ගෙධඃ, ප්‍රතිඞ්ගෙධය වේ. උපකුම්භෙන, කුම්භයාගේ සමීපයෙන්; කෘතම්, කරණ ලදී. උපකුම්භං කෘතම්, "උපකුම්භාං කෘතම්" යනුද එම අර්ථයි. (මෙහි "උපකුම්භෙන" යනු වා විභක්තියට විකල්පයෙන් "අම්" ආදෙශ නොවූ තැනි "උපකුම්භම්" යනු "අම්" වූ තැනි). උපකුම්භං, කුම්භයාගේ සමීපයට, දෙනි, දෙව; (මෙහි "උපකුම්භම්" යනු වතුර්ථියි). අනතඃ ඉති, අත්යන්න තොර කොට ඇත්තහුට යයි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කිමෙන්; උපකුම්භාත්, "උපකුම්භාත්" යනු වේ. උපකුම්භාත්, කුම්භයාගේ සමීපයෙන්; ආනය, ගෙණෙව; (මෙහි "අත්" යන්න බැවින් අම් ආදෙශ නොවීය.) උපකුම්භං, කුම්භයාගේ සමීපයෙහිවූ; දෙශඃ, ප්‍රදෙශයයි. (මෙහි "උපකුම්භම්" යනු ෂෂ්ඨියි) උපකුම්භෙ, කුම්භයාගේ සමීපයෙහි; නිඞ්ගෙඞි, නිදන් කරව; උපකුම්භං නිඞ්ගෙඞි, "උපකුම්භං නිඞ්ගෙඞි" යනුද එම අර්ථයි. (මෙහි "උපකුම්භෙ" යනු විකල්පයෙන් ඞි විභක්තියට "අම්" ආදෙශ නොවූ තැනි. "උපකුම්භම්" යනු "අම්" වූ තැනි.)

a (''අවධාරණාර්ථේ යාවති ච''

b **අවධාරණාර්ථේ යාවච්ඡබ්ද ප්‍රයුජ්‍යමානෙ අව්‍යඝපූර්ණපදභාවෙපි ශොන්වයඃ ශොව්‍යයීභාවසංඥඃ සමාසෝ භවති)* යාවන්නාමන්ත්‍රාණි තාවන්තෝ බ්‍රාහ්මණානාමන්ත්‍රයස්වේති-යාවදමන්ත්‍රමාමන්ත්‍රයස්ව.**

මෙහි පූර්වොක්ත ''අව්‍යයීභාවාත්'' යන සූත්‍රයෙන් අකාරාන්ත නොවූ අව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන් පර විභක්තීන්ට ලොපයද පසුව අකාරාන්තවූ අව්‍යයීභාවසමාසයා කෙරෙන් පරවූ පඤ්චමී 'අත්'' යන්න තොරකොට ඇති විභක්තීන්ට 'අම්'' ආදෙශද නිත්‍යවශයෙන් විධාන කොට නැවත ''වා වාඩ්‍යෝඃ'' යන සූත්‍රයෙන් ''වා ඕ'' දෙකට යථොක්ත අම් ආදෙශයාගේ විකල්පත්වයද කිහු. මේ සූත්‍රයන්හි ''අත් වා ඕ'' යි එකවචන නිර්දිශ්‍යමාන වුවත් තදුපලක්ෂණත්වයෙන් බවුන්ගේ ච්වචන බහුවචනයෝ ද ඇතුළත් වෙත්. තවද මෙසේ එකවචනත්වයෙන් දක්වනලද්දේ අව්‍යයීභාවසමාසය එකවචනය යන අන්‍යතරමතවශයෙන්යයි ඇතම් ටීකාකාරයෝ කියත්. නුමුත් එය ''නාව්‍යයීභාවාදතොම් ව්‍යපවම්‍යාඃ'' 'තෘතීයාසප්තමෝර්බහුලම්'' යන පාණිනීය සූත්‍රයන්හි ''අපවම්‍යාඃ, තෘතීයාසප්තමෝඃ''යි විභක්තීනාමනිර්දිශයෙන් ච්වචන ද බහුවචන ද ගත්‍යුතු වෙත්.

a අවධාරණාර්ථේ, අවධාරණාර්ථයෙහි පවත්නාවූ; යාවති ච, ''යාවත්'' ශබ්දය ප්‍රයොගකරණ්‍යලබ්ධකාල්හිද අව්‍යයීභාවසමාසය වේ.

b අවධාරණාර්ථේ, අවධාරණාර්ථයෙහි පවත්නාවූ; යාවච්ඡබ්ද, ''යාවත්'' ශබ්දය; ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, ප්‍රයොගකරණ්‍යලබ්ධකාල්හි; අව්‍යය පූර්වපදභාවෙ අපි, අව්‍යය ශබ්දයක් පූර්වපදව නැති කල්හිත්; ඃ අන්‍යඃ, යම් අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයක් වේද; සඃ, ශෙතෙම, අව්‍යයීභාවසංඥඃ, අව්‍යයීභාව නම්වූ; සමාසඃ භවති,

---

* මේ පාඨය බොහෝ පොත්හි නොපැණේ. නවද මෙහි ඇතැම් පොත්හි ''යාවදවධාරණ''යන පාණිනීය සූත්‍රය හා ''අවධාරණාර්ථේ යාවච්ඡබ්දා නිත්‍යසම්බන්‍යතෙ'' යන තදග්‍රන්ථ වෘත්තිපාඨයද දක්නාලැබේ. මෙහි 'අවධාරණාර්ථේ යාවති ච'' යන්න ප්‍රමාණ බැවින් මේ උභයනාමොවේ යයි හැඟේ අවධාරණ, අවධාරණාර්ථයෙහිවූ; යාවත්, යාවත් ශබ්දය සම්බන්ධකරණ්‍යලැබේ'' යනුද-'අවධාරණාර්ථේ, අවධාරණාර්ථයෙහිවූ; යාවත්, යාවත් ශබ්දය; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන්; සම්බන්‍යතෙ, සම්බන්ධකරණ ලැබේ'' යනුද එහි අර්ථයි.

a "ආඞ් මයූරාදෙර්විධෙයාඃ"

b මයූරාදයාමෙර්විධෞ ච ආඞ් වා සමස්‍යතෙ. පාටලිපුත්‍රං මයූරාදිකෘතෞන්‍යාපාටලිපුත්‍රම්. බාලානෙර්ව්‍යාපෞන්‍යාබාලම්. තෙන විනෙති මයූරාදෘ, තෙන සහෙත්‍යෙර්විධිඃ.

සමාසය වේ. අමත්‍රාණි, පාත්‍රයෝ; යාවන්ති, යම් පමණ වෙත්ද; තාවතඃ, එපමණ; බ්‍රාහ්මණාන්, බමුණන්ට; ආමන්ත්‍රයස්ව ඉති, (හොජනය පිණිස) ආමන්ත්‍රණය කරව යන අර්ථයෙහි; යාවද මන්ත්‍රාමන්ත්‍රයස්ව, "යාවදමන්ත්‍රම් ආමන්ත්‍රයස්ව" යනු වේ.

"යාවත්" යන්න අව්‍යය ශබ්දයක් වන්ම අර්ථනිර්ණය පිණිස මේ කීහු. එනම් අවධාරණාර්ථව "යාවත්" ශබ්දය පූර්වපදව යෙදී අනාය ඇතිකල්හි අව්‍යයීභාව සමාසය වන බවත්. තවද තද්ධිත "වතු" ප්‍රත්‍යයාන්ත "යාවත්" ශබ්දය අව්‍යයශබ්දයක් නුවූවත් එය අවධාරණාර්ථ ව පූර්වපද ව යෙදී අර්ථය ඇතිකල්හි අව්‍යයීභාවසමාසය වේ යනු මෙහි වාර්ත්තික මතයයි. පාණිනීය මතය නම් 'යාවත්' යන අවධාරණාර්ථ අව්‍යය ශබ්දය හා මේ සමාසය වන බවයි. අව්‍යය ශබ්දය හා එසේ සමාසවූ තන්හි විග්‍රහවාක්‍යයෙහි "යාවන්ති" යනාදීන් තද්ධිතාන්ත 'යාවත්' ශබ්දය අසුවපදවිග්‍රහ වශයෙන් යොජිතයයි තදාශ්‍රිත ටීකාකාරයෝ කිහු. සමඟරතන්හි මෙහි වශබ්දයෙන් අභාවාර්ථ "නිර්" යන්නද ගතයුතුබැව් කිහු.

a මයූරාදෙර්විධෙයාඃ, මයූරාදෘ අභිවිධි දෙක්හි පවත්නාවූ; ආඞ්, ආඞ් යන්න අව්‍යයීභාවසමාස කරණුලැබේ.

b මයූරාදයාම්, මයූරාදීයෙහිද; අභිවිධෞ ච, අභිවිධ්‍යර්ථයෙහි ද පවත්නාවූ; ආඞ්, ආඞ් යන්න; වා, විකල්පයෙන්; සම්ස්‍යතෙ, (අව්‍යයීභාව) සමාස කරණු ලැබේ. පාටලිපුත්‍රං, පැළලුප්තුවර; මයූරාදිකෘත්‍ය ඉති, මයූරාදෘ කොට (හරිණුලබනසීමාව කොට) යන අර්ථයෙහි; ආපාටලිපුත්‍රම්, "ආපාටලිපුත්‍රම්' යනු වේ. බාලාන්, බාලයන්; අභිව්‍යාප්‍ය ඉති, පැතිර යන අර්ථයෙහි; ආබාලම්, "ආබාලම්" යනු වේ. තෙන විනා ඉති, එයින් වෙන්කොට (ගණුලබන්නේ) නුයි; මයූරාදෘ, මයූරාදෘයි. තෙන සහ ඉති, ඒ සීමාව සමඟ (ගණුලබන්නේ) නුයි; අභිවිධිඃ, අභිවිධියයි. (මෙහි "ආඞ්" යන්න පඤ්චම්‌යන්ත නිපාතයක් සමඟ සමාස වේය යනු පාණිනීය වචනයි).

a "පාරෙ මඛ්‍ය ෂෂ්ඨ්‍යා වා"

b පාරමඛ්‍යශබ්දෝ ෂෂ්ඨ්‍යා වා සමස්‍යතෙ, එදනෙනෝ නිපාතෙෝ සූත්‍රාත්.

c "ප්‍රථමානිර්දිෂ්ටං සමාස උපසර්ජනම්"

d සමාසශාස්ත්‍රෙහි ප්‍රථමානිර්දිෂ්ටමුපසර්ජනසංඥං ස්‍යාත්.

e "උපසර්ජනං පූර්ඛම්"

f සමාස උපසර්ජනං ප්‍රාක් ප්‍රයොජ්‍යම්. ගඞ්ගායාඃ පාරෙ ඉති=පාරෙගඞ්ගං-ගඞ්ගාපාරෙ, ගඞ්ගායා මඛ්‍ය ඉති=මඛ්‍ය ගඞ්ගං-ගඞ්ගාමඛ්‍ය*. මක්ෂිකාණාමභාවෙ නිර්මක්ෂිකං වතීතෙ).

ඉති ඇව්‍යයීභාවඃ.

—o—

a පාරෙමඛ්‍ය, "පාරෙමඛ්‍ය" යන නිපාත දෙක; ෂෂ්ඨ්‍යා, ෂෂ්ඨියි විභක්‍ත්‍යන්තය සමඟ; වා, විකල්පයෙන් සමාස කරණු ලැබේ.

b පාරමඛ්‍යශබ්දෝ, "පාර මඛ්‍ය" යන ශබ්ද දෙකා; ෂෂ්ඨ්‍යා, ෂෂ්ඨියි විභක්‍තියය සමඟ; වා, විකල්පයෙන්; සමස්‍යතෙ, සමාසකරණු ලැබෙත්. සූත්‍රාත්, (මෙකී පාණිනීය) සූත්‍රවශයෙන්; එදනෙනෝ, එකාරාන්තවූ; නිපාතෙෝ, නිපාත දෙකක් වෙත්. ("පාරමඛ්‍ය" ශබ්ද දෙක එකාරාන්තභාවයෙන් නිපාතනය කොට සූත්‍රොක්තයි).

c සමාසෙ, සමාස ශාස්ත්‍රයෙහි; ප්‍රථමානිර්දිෂ්ටම්, ප්‍රථමාවිභක්තියෙන් දක්වනලද්දේ; උපසර්ජනම්, උපසර්ජන නම් වේ.

d සමාසශාස්ත්‍රෙහි, සමාසවිධායකශාස්ත්‍රයෙහි; ප්‍රථමානිර්දිෂ්ටම්, ප්‍රථමාවිභක්තියෙන් දක්වනලද්දේ; උපසර්ජනසංඥං ස්‍යාත්, උපසර්ජන නම් වන්නේය.

e උපසර්ජනම්, උපසර්ජන සංඥය; පූර්ඛම්, පූර්වකොට යෙදිය යුතුයි.

f සමාසෙ, සමාසයෙහි; උපසර්ජනම්, උපසර්ජන සංඥය; ප්‍රාක් ප්‍රයොජ්‍යම්, පූර්වයෙහි යෙදිය යුතුයි. ගඞ්ගායාඃ, ගඞ්ගාහුගේ; පාරෙ

* මේ පාණිනීය සූත්‍ර හා තදග්‍රිත වෘත්තාදාහරණ බොහෝ පොත්වල නොපැණෙත්.

271. අමාදෙෆ තත්පුරුෂඃ.(අමාදෙෆ 7, 1; තත්පුරුෂඃ 1, 1;)

a විතීයාද්‍යන්තෙන පූර්‍වපදෙ සති යොඔයඃ ස තත්පුරුෂ සංඥකඃ සමාසො භවති. (''විතීයා ශ්‍රිතාතීතපතිතගතාත්‍යස්ත ප්‍රාප්තාපන්නෛඃ'' අර්‍ථෙ සති සමස්‍යතෙ ස තත්පුරුෂඃ. කෘෂ්ණං ශ්‍රිතඃ=කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ, ග්‍රාමං ප්‍රාපනා=ග්‍රාමප්‍රාපතඃ (අර්‍ථෙ ඉති කිම්? පශ්‍ය කෘෂ්ණංශ්‍රිතස්ත්‍වං සාධූන්). දූරෙ ඡිතනං=දූරච්ඡිතනං, ශූද්‍රාඝ දූරඃ=ශූද්‍රදූරඃ, වෘකෙභ්‍යා භයං=වෘකභයම්, රාජ්ඤඃ පුරුෂො=රාජපුරුෂඃ, අක්ෂෙෂු ශෞණ්ඩඃ=අක්ෂශෞණ්ඩඃ.

ඉති, පරතෙර යන අර්‍ථයෙහි; පාරෙගඞ්ගම්, "පාරෙගඞ්ගම්" යනුද; ගඞ්ගාපාරෙ, "ගඞ්ගාපාරෙ" යනුද වේ. ගඞ්ගායාඃ, ගඞ්ගා හුගේ; මඩ්‍ය ඉති, මැද යන අර්‍ථයෙහි; මඩ්‍යගඞ්ගම්, "මඩ්‍ය ගඞ්ගම්" යනුද; ගඞ්ගාමඩ්‍ය, "ගඞ්ගාමඩ්‍ය" යනුද වේ. (මෙහි "පාරෙගඞ්ගම්, මඩ්‍යගඞ්ගම්" යන දෙතන්හි "පාරෙ මඩ්‍ය" යන දෙක ප්‍රථමාතිර්දිෂ්ට බැවින් උපසර්ජන සංඥව ලබා මූලින් ගෙදුනේ වේ). මක්ෂිකාණාම්, මැස්සන්ගේ; අභාවඃ, නොවීම; නිර්මක්ෂිකම්, "නිර්මක්ෂිකම්" යනු වේ. නිර්මක්ෂිකම්, මැස්සන් රහිතව; වතීතෙ, පවතී. අව්‍යයීභාවඃ, අව්‍යයීභාව සමාසඃ ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

අව්‍යයීභාවසමාසවිවරණය සිංහලයෙන් නිමි.

---

271 අමාදෙෆ, අම්විභක්තිප්‍රත්‍යයාන්තාදිය (පූර්‍වපදව) ඇති කල්හි (යම් අර්‍ථයක් වේ නම් එය); තත්පුරුෂඃ, තත්පුරුෂ සමාස නම් වේ.

a විතීයාද්‍යන්තෙන, විතීයාදි විභක්‍ත්‍යන්තයක්; පූර්‍වපදෙ සති පූර්‍වපදව ඇතිකල්හි; යඃ අර්‍ථඃ, යම් අන්‍යොන්‍යසම්බන්ධියක් වේද; සඃ, හේ; තත්පුරුෂසංඥකඃ, තත්පුරුෂනම්වූ; සමාසඃ භවති, සමාසය වේ. ශ්‍රිත, ''ශ්‍රිත'' ශබ්දය; අතීත, "අතීත" ශබ්දය; පතිත, "පතිත" ශබ්දය; ගත, "ගත" ශබ්දය; අත්‍යස්ත, "අත්‍යස්ත"

ශබ්දය; ප්‍රාප්ත, "ප්‍රාප්ත" ශබ්දය; ආපත්‍යෙන, "ආපන්න" ශබ්දය යන මොවුන් සමඟ; විතීයා, විතීයාන්තාත්‍ය සමාසකරණු ලැබේ. අඞ්ග්‍යෙ සති, අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධය ඇතිකල්හි; සමස්‍යතෙ, (මේ "ශ්‍රිත" යනාදින් සමඟ විතීයාව සමාසකරණු ලැබේද; සඃ, හෙතෙම; තත්පුරුෂඃ, තත්පුරුෂ නම් වේ. කෘෂ්ණං, විශණුහු; ශ්‍රිතඃ, සෙවනය කෙළේ; කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ, "කෘෂ්ණශ්‍රිත" නම් වේ. ග්‍රාමම්, ගමට; ප්‍රාප්තඃ, පැමිණියේ; ග්‍රාමප්‍රාප්තඃ, "ග්‍රාමප්‍රාප්ත" නම් වේ. (විතීයා තත්පුරුෂ සමාසයි). අඞ්ග්‍යෙ ඉති, අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධය ඇතිකල්හිය යනු; කිම්, කිම්?; ඔම්; තෝ; සාධූන්, සත්පුරුෂ යන්; ශ්‍රිතඃ, සෙවනය කෙළේ; කෘෂ්ණම්, විශණුහු; පශ්‍ය, බලව (යන තන්හි අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධ රහිතබැවිනි) මෙහි "කෘෂ්ණම්" යන විතීයාන්තය "ශ්‍රිතඃ" යන්න හා සම්බන්ධ නොවේ. එබැවින් ඒ දෙක සමාස නොවේ). දෘත්‍රෙණ, දෑයෙන්; ඡින්නම්, කපන ලද්දේ; දෘත්‍රච්ඡින්නම්, 'දෘත්‍රච්ඡින්න" නම් වේ. (තෘතීයා තත්පුරුෂයි). යූපාය, යාගසතමහය හෝ ජයසතමහය පිණිසවූ; දාරු, දැවය; යූපදාරු, "යූපදාරු" නම් වේ. (චතුර්ථී තත්පුරුෂයි). වෘකෙභ්‍යඃ, වෘකයන් කෙරෙන්වූ; භයම්, බිය; වෘකභයම්, "වෘක භය" නම් වේ. (පඤ්චමී තත්පුරුෂයි). රාඥඃ, රජහුගේ; පුරුෂඃ, පුරුෂතෙම; රාජපුරුෂඃ, "රාජපුරුෂ" නම් වේ. (ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂයි) අක්ෂෂූ, පසැටයන් විෂයෙහි හෙවත් දෘතසාධනපාසයන් විෂයෙහි; ශෞණ්ඩඃ, දක්ෂවූයේ; අක්ෂශෞණ්ඩඃ, "අක්ෂශෞණ්ඩ" නම් වේ. (සප්තමී තත්පුරුෂයි).

මෙහි "විතීයාශ්‍රිතාතීත" යනාදි පාණිනීය සූත්‍රය ගෙණහැර දක්වා විතීයා තත්පුරුෂසමාසයට සුදුසු තැන් සවලපයක් ප්‍රකාශකරණලදී. සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි තෘතීයාතත්පුරුෂ සමාසය විධාන කරන්නාහු "තෘතීයා තත්කෘතාර්ථෙන ගුණවචනෙන" යන සූත්‍රය දක්වා "ශඞ්කුලයා ඛණ්ඩඃ=ශඞ්කුලාඛණ්ඩඃ, ධාන්‍යෙනාර්ථඃ=ධාන්‍යාර්ථඃ' යි උදාහරණ කරණලදී, තෘතීයා විභක්තියේ ඒ තෘතීයාන්තයකින් කරණලද ගුණයක් ප්‍රකාශකළ ශබ්දයක් සමඟද හෙවත් පළමුවෙන් ගුණයක් ප්‍රකාශ කොට පසුව ද්‍රව්‍යවාචකවූ ශබ්දයක් සමඟද, අර්ථශබ්දය සමඟද සමාස වේ යනු සූත්‍රයෙහි භාවයයි. මෙහි "ශඞ්කුලයා" යන තෘතීයාන්තය ඉන් කරණලද ගුණවාචකවූ "ඛණ්ඩ" ශබ්දය සමඟ සමාසවීමෙන් පූගචෙජදකාසත්‍රසංඛ්‍යාත (ගිරය යන) ද්‍රව්‍යයක් ප්‍රකාශවේ. "ධාන්‍යෙන" යන තෘතීයාව "අර්ථ" ශබ්දය හා සමාස විය තවද

"අක්ෂ්ණා කාණඃ" යන තන්හි කාණත්වය "අක්ෂ්ණා" යන තෘතීයාන්තයෙන් (අක්ෂ්ණෙන්) කරණලද ගුණවචනයක් නොවන බැවින් සමාස නොවේ. තවත් "පූර්‍ණසදෘශසමොනාර්‍ථකලහ නිපුණමිශ්‍රශ්ලක්ෂ්ණඃ" යන සූත්‍රය හදුරා "පූර්‍ණ සදෘශ සම. ඌනාර්‍ථ, කලහ, නිපුණ, මිශ්‍ර ශ්ලක්ෂ්ණ" යන මේ ශබ්දයන් සමඟ ද තෘතීයාන්තය සමාස වේයයි කියනලදී "මාසපූර්‍ණඃ, මාතෘසදෘශඃ, පිතෘසමඃ, මාෂොනම්, වාක්කලහඃ, ආචාරනිපුණඃ, ගුඩමිශ්‍රඃ, ආචාරශ්ලක්ෂ්ණඃ" යනු ඊට උදාහරණයි. තවත් "කර්‍තෘකරණෙ කෘතා බහුලම්" යන සූත්‍රයෙන් කර්ත්‍රර්‍ථයෙහි හා කරණාර්‍ථයෙහි තෘතීයාන්තය කෘදන්තය සමඟ බහුල වශයෙන් සමාසවේයයි කියනලදි. "හරිණා ත්‍රාතොඃ=හරිත්‍රාතඃ, නඛෙර්භිතෙනොඃ=නඛභිත්තඃ" යනාදිය ඊට උදාහරණයි. මෙහි බහුල ග්‍රහණයෙන් "දෘත්‍රෙණ ලුනවාන්" යනාදියෙහි මෙන් ඇතැම් කෘදන්තයන් සමඟ සමාස නොවේයයි කියනලදී. කෘත්‍යාර්‍ථ කෘදන්තයන් සමඟ වනාහි අධිකාර්‍ථවචනයෙහි සමාස වේ, අධිකාර්‍ථවචන නම් සතුති තිඤ පිණ්ඩ ආරොපිතාර්‍ථ වචනයි. "කාකපෙයා නදී" යනු ඊට උදාහරණයි. මෙහි කවුඹන් විසින් පියඟැකියයි කීමෙන් පූර්‍ණාමඟසම්බන්ධය ගැනෙන බැවින් සතුත්‍යර්‍ථය, ආරොපණය කරණලදී. "වාතවෙජ්‍යම්" යන තන්හි වාතයෙන් කැඩියඟැකියයි කීමෙන් දුර්බලත්වය ගැනෙන බැවින් නිඳුර්‍ථය ආරොපණය කරණලදී.

"වතුර්‍ණී තදර්‍ථාර්‍ථබලිහිතසුඛරක්ෂිතෛඃ" යන සූත්‍රයෙන් වතුර්‍ථීතත්පුරුෂසමාසය විධාන කරණලදි. වතුර්‍ථ්‍යන්තය තදර්‍ථ (ඒ වතුර්‍ථ්‍යන්තයට ඵලයවූ) ශබ්දය හා, අර්‍ථ, බලි, හිත, සුඛ, රක්ෂිත, යන මේ ශබ්දයන් සමඟ ද සමාස වේ යනු මෙහි භාවයයි "යූපදාරු, ච්ඡාර්‍ථඃ, භූතබලිඃ, ගොහිතම්, ගොසුඛම්, ගොරක්ෂිතම්" යනු උදාහරණයි.

"පඤ්චම්‍යා භයෙන" යන සූත්‍රය හදුරා භයවාචක ශබ්දය සමඟ පඤ්චම්‍යන්තය සමාස වේයයි කියන ලදී. "වෛරභයම් වෘකභීතඃ" යනාදිය ඊට උදාහරණයි. තවත් "අපෙතාපොඪ මුක්තපතිතාපත්‍රෛරොරලාපශඃ" යන සූත්‍රයෙන් "අපෙත, අපොඪ, මුක්ත, පතිත, අපත්‍රස්ත" යන මේ ශබ්දයන් සමඟද කිසිතැනෙක්හි පඤ්චම්‍ර්‍ථ විභක්ත්‍යන්තය සමාස වේයයි කියනලදි. "සුඛාපෙතඃ, කල්පනාපොඪඃ, චක්‍රමුක්තඃ, සඟීපතිතඃ, තරඞ්ගාපත්‍රස්තඃ" යනු ඊට උදාහරණයි.

a "සඞ්විදමාද්‍යහනස්‍ය පරඤ්ච්" අගෙනෑ ආහිත ඉත්‍යා හිතාගනිඃ, පූර්ඃ භූත ඉති=භූතපූර්ඃ.

"යාජකාදිභිශ්ච" යන සූත්‍රයෙන් "යාජක" ශබ්දාදිය සමඟද ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂ සාමාසය වේයයි කියා "බ්‍රාහ්මණයාජකඃ දෙව පූජකඃ" යනාදිය උදාහරණ කරණලදී. පසුව "නනිඞ්ආරණෙ" යන සූත්‍රයෙන් නිඞ්ආරණාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨිය සමාස නොවේයයි කියා "නානාණාං විජඃ ශ්‍රෙෂ්ඨඃ" යනාදිය දක්වනලදී. තවත් "පූරණ ගුණසුහිතාර්ථසදව්‍යයතව්‍යසමානාධිකරණෙන" යන සූත්‍රයෙන් "පූරණාර්ථ, ගුණාර්ථ, සුහිතාර්ථ, (ශබ්ද හා) ("කුත්, කුත්ණ" යනාදී) සත් සංඥාත්‍රය, (කෘදන්ත) අව්‍යය, තව්‍යසංඥය, සමානාධිකරණ ශබ්දය" යන මොවුන් සමඟද ෂෂ්ඨී විභක්තිය සමාස නොවේයයි කියා "ඝතාං ෂෂ්ඨඃ, කාකස්‍ය කාර්ෂ්ණ්‍යම්, ඵලානාං සුහිතාඃ, ච්ජස්‍ය කුත්ත් කුත්ණෝ වා, බ්‍රාහ්මණස්‍ය කෘත්වා, බ්‍රාහ්මණස්‍ය කර්තව්‍යම්, තක්ෂකස්‍ය සර්පිස්‍ය" යනාදිය උදාහරණ කරණලදී. මෙහි කී ගුණවාචක ශබ්දයන්ගේ ප්‍රතිෂෙධය නිත්‍ය නොවේ. එනම් "අර්ථගෞරවම්" යනාදියෙහි දක්නාලද බැවිනි. "තක්ෂකස්‍ය සර්පිස්‍ය" යන තන්හි "තක්ෂකස්‍ය" යන්න "සර්පිස්‍ය" යන්නට සමානාධිකරණ බැවින් මේ සමාස නොවේ. තවත් ෂෂ්ඨී තත්පුරුෂ සමාසයාගේ ප්‍රතිෂෙධස්ථාන බොහෝ වෙත්.

"සප්තම්‍යෞත්තරපදෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ශෞණ්ඩ" ශබ්දාදිය සමඟ සප්තමී විභක්තිය සමාස වේයයි කියා "අක්ෂශෞණ්ඩඃ, ඊශ්වරාධිනඃ"යි උදාහරණ කරණලදී. තවත් "ශිඛශුෂ්කාපක්ව බන්ධෙශ්ව" යන සූත්‍රයෙන් "ශිඛ, ශුෂ්ක, පක්ව, බන්ධ" යන ශබ්ද යන් සමඟද සප්තමීවිභක්තිය සමාස වේයයි කියා "සඞ්කාශ්‍ය ශිඛඃ, ආතපශුෂ්කඃ, සථාලීපක්වඃ, වත්‍රබන්ධඃ"යි උදාහරණ කරණලදී. මෙසේ මේ තත්පුරුෂ සමාසය පිළිබඳව පාණිනීයාදියෙහි තවත් බොහෝ විශෙෂවිභාග ඇතත් ග්‍රන්ථභූයස්ත්වභීතියෙන් ඒ ප්‍රකාශ නොකරමු.

a සඞ්විත්, කිසිතැනෙක්හි; අමාද්‍යන්තස්‍ය, අමාදිවිභක්ත්‍යන්ත යාගේ; පරඤ්ච්, පරභාවය වේ; අගෙනෑ, ගින්නෙහි; ආහිතඃ ඉති, පිහිටුවනලද්දේය යන අර්ථයෙහි (සප්තම්‍යන්තයාගේ පරභාව යෙන්); ආහිතාගනිඃ, "ආහිතාග්නිඃ" යනු වේ; පූර්ඃ, පළමුකොට; භූතඃ ඉති, වූයේ යන අර්ථයෙහි (ත්‍රිතීයාන්තයාගේ පරත්වයෙන්); භූතපූර්ඃ, "භූතපූර්ඃ" යනු වේ,

a "පිශාවාදෝ සභාදීනාං නපුංසකත්වං වා" පිශාවානාං සභා ඉති=පිශාවසභම්-පිශාවසභා, ගෘහසථූණම්-ගෘහසථූණා, ශශොණීම්-ශශොණී, "ගිනනපදේ ණත්වාභාවෂනථාපි සමාසෂ සවිශෙෂනපද්‍යං ණත්වමහුඃ" ශරාණාං වනං=ශරව ණම්. ආම්‍රාණාං වනං=ආම්‍රවණම්, ත්‍රිණී නයනානි යෂ්‍යාසෞ=ත්‍රියනඃ,* "පානෂ්‍ය වා" සුරායාඃ පානං=සුරා පානම්-සුරාපාණම්.

---

a පිශාවාදෝඃ, "පිශාච"ශබ්දාදියෙන්පරවූ; සභාදීනාම් "සභා" ශබ්දාදීන්ගේ; නපුංසකත්වම්, නපුංසකලිඞ්ගභාවය; වා, විකල්ප යෙන් වේ. පිශාවානාම්, පිශාවයන්ගේ; සභා ඉති සභාවනුයි; පිශාවසභම්, නපුංසකත්වය වූ පක්‍ෂයෙහි "පිශාවසභම්" යනුද; පිශාවසභා, විකල්පයෙන් නුවූපක්‍ෂයෙහි "පිශාවසභා" යනුද වේ. ගෘහසථූණම්-ගෘහසථූණා. (ගෘහෂ්‍ය සථූණා"යන වාක්‍යයෙහි) නපුංසකත්වය වූ පක්‍ෂයෙහි "ගෘහසථූණම්" යනුද, නුවූපක්‍ෂයෙහි "ගෘහසථූණා" යනුද වේ. (ගෘහයාගේ සනම්භාග යන අර්ථයි). ශශොණීම්-ශශොණී, ("ශශෂ්‍ය උෂ්ණී" යන වාක්‍යයෙහි) නපුංසකත්වය වූ පක්‍ෂයෙහි "ශශොණීම්" යනුද, නුවූපක්‍ෂයෙහි "ශශොණී" යනුද වේ. (සාවාගේ ලොමය යන අර්ථයි.) භින්න පදෙ. නිමිත්තවත් පදයෙන් අන්‍යවූ පදයෙහි; ණත්වාභාවඃ, ණකා රභාවය නොවේ. තථාපි, එසේවූවත්; සමාසෙ, සමාසවිෂයෙහි; ඒකපදෂ්‍ම්, එකපදභාවය; ඣවිත්, කිසි ප්‍රයොගයෙක්හි; ණත්ව හෙතුඃ, ණකාරභාවයට කරුණු වේ. ශරාණාම්, ශර (බට) තෘණ යන්ගේ; වනම්, වනය; ශරවණම්, ශරවණ නම් වේ. ආම්‍රාණාම්, ආම්‍ර (අඹ) වෘක්‍ෂයන්ගේ; වනම්, වනය; ආම්‍රවණම්, ආම්‍රවණ නම් වේ. (මෙහි භින්නපදවූවත් සමාසයෙහි එකපදත්වයෙන් පූර්වපද යෙහි රකාරය නිමිත්තකොට ණත්වය විය) ත්‍රිණීනයනානි, නෙත් තුන්ක්; ෂස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; ත්‍රිනයනඃ, ත්‍රින යන නම් වේ. (මෙහි එකපදත්වය හා නිමිති ඇතත් කවිද්ග්‍රහණ යෙන් ණත්වය නොවීය). පානෂ්‍ය, පානශබ්දය සම්බන්ධව හෙවත් "පාන" ශබ්දයාගේ නකාරයට; වා, විකල්පයෙන් ණත්වය වේ. සුරා යාඃ, සුරාහුගේ; පානම්, බීම; සුරාපානම්, "සුරාපාන" නම්ද; සුරාපා ණම්, විකල්පයෙන් ණත්වයවූ පක්‍ෂයෙහි "සුරාපාණ" නම්ද වේ.

---

* මෙහි ඇතැම් පොත්වල "සංඥායාං වා" යනු දක්වා "ත්‍රිනයනඃ-ත්‍රිණ යනඃ"යි දක්නා ලැබේ. නුමුත් "ක්‍ෂුභ්‍නාදිෂුච" යන පාණිනිය සූත්‍රයෙන් මෙහි ණත්වය ප්‍රතිෂිද්ධ බැව් බොහෝ වෛයාකරණයන් විසින් ප්‍රකාශිතයි, "ත්‍රිනෙත්‍ර" ශබ්දය නම් ණත්වයෙන් "ත්‍රිණෙත්‍ර" කියාද දක්නා ලැබේ.

272. නඤ්. (නඤි 7, 1;)

a නඤ් පූජිපදෙ සති සොඩයඃ ස නත්පුරුෂසංඥකඃ සමාසො භවති.

b (''නඤ්''-නඤ්සුබන්නන්න සමස්සතෙ. නඤ උභයාජී චං ප්‍රසිඩම්)

c ''උභෙ නඤෙ සමාඛ්‍යාතෙ පයුදාසප්‍රසජ්‍යකෙ,
පයුදාසඃ සදෘග්ග්‍රාහී ප්‍රසජ්‍යසතු නිෂෙධකෘත්.

d ප්‍රාධාන්‍යන්තු විධෙයස්‍ය ප්‍රතිෂෙධෙ'ප්‍රධානතා,
පයුදාසඃ ස විඥෙයා යත්‍රොත්තරපදෙන නඤ්.

---

272. නඤ්, නඤ් නිපාතය (පූජිපදව) ඇති කල්හි තත්පුරුෂ සමාසය වේ.

a නඤ්, නඤ් නිපාතය; පූජිපදෙ සති, පූජිපදවූ කල්හි; යඃ අඩයඃ, යම් අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධයක් වේද; සඃ, හෙතෙම; තත් පුරුෂසංඥකඃ, තත්පුරුෂ නම්වූ; සමාසඃ භවති, සමාසය වේ.

d නඤ්, නඤ්නිපාතය විභක්ත්‍යන්තය හා සමාස කරණ්‍ය ලැබේ-නඤ්, නඤ්නිපාතය; සුබන්තෙන, සුබන්තය සමග; සමස්සතෙ සමාසකරණ්‍යලැබේ. නඤඃ, නඤ්නිපාතයාගේ; උභයාජීඩම්, අර්‍ථවයයක් ඇතිබව; ප්‍රසිඩම්, (වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන්) ප්‍රකටයි. (එනම්):-

c පයුදාසප්‍රසජ්‍යකෙ, පයුදාසාර්‍ථී ප්‍රසජ්‍යකාර්‍ථීවූ (හෙවත් නිෂෙධ්‍යවර්‍ජිතයෙන් විශිෂ්ටාර්‍ථසවරූපවූද ප්‍රතිෂෙධයට පැමිණ තත්සදෘශානපෙක්‍ෂනඥයෙන් නිෂෙධාර්‍ථසවරූපවූද); උභෙ නඤෙ, නඤ්නිපාත දෙකක්; සමාඛ්‍යාතෙ, ප්‍රකාශකරණලද්දහ. පයුදාසඃ, පයුදාස නම්; සදෘග්ග්‍රාහී (උත්තරපදාර්‍ථප්‍රතියොගීවූ) තත්සදෘශාර්‍ථයක් ගන්නේ වේ. ප්‍රසජ්‍යසතු, ප්‍රසජ්‍යනම්, නිෂෙධ කෘත් (ක්‍රියාභිසම්බන්ධයෙන්) ප්‍රතිෂෙධ කරන්නේ වේ.

b යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි; විධෙඃ, විධිභූතගේ; ප්‍රාධාන්‍යං තු, ප්‍රධාන භාවය වේද; ප්‍රතිෂෙධෙ, ප්‍රතිෂෙධයෙහි; අප්‍රධානතා, අප්‍රධාන භාවය වේද; යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි; නඤ්, නඤ්නිපාතය; උත්තර පදෙන, උත්තරපදාර්‍ථය හා සම්බන්ධ වේද; සඃ, හෙතෙම; පයුදාසඃ, පයුදාසයයි, විඥෙයඃ, දතයුතුයි.

a අප්‍රාධාන්‍යං විධෙයේ නඥ්‍ප්‍රතිෂේධේ ප්‍රධානතා, ප්‍රසජ්‍යප්‍රතිෂේධාගං ක්‍රියයා සහ යත්‍ර නඤ්.

b නබ්‍රාහ්මණෝ'බ්‍රාහ්මණඃ.

---

a යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි; විධෙඃ, විධිහුගේ; අප්‍රාධාන්‍යම් අප්‍රධාන භාවය වේද; ප්‍රතිෂේධේ, ප්‍රතිෂේධයෙහි; ප්‍රධානතා, ප්‍රධාන භාවය වේද; යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි; නඤ්, නඤ්නිපාතය; ක්‍රියයා සහ, ක්‍රියාව සමග සම්බන්ධ වේද; අයම්, මේතෙම; ප්‍රසජ්‍යප්‍රතිෂේධඃ, ප්‍රසජ්‍යප්‍රතිෂේධයයි දතයුතුයි.

b නබ්‍රාහ්මණඃ, බමුණුකුවූයේ; හෙවත් බමුණෙකු සමානවූයේ; අබ්‍රාහ්මණඃ, අබ්‍රාහ්මණ නම් වේ.

මෙහි කියනලද්දේ පයුදාස ප්‍රසජ්‍යවශයෙන් නඤ්නිපාතයාගේ වෛවිධ්‍යයයි. එහි පයුදාස වෘත්තියෙහි නඤ්නිපාතය තමන් හා සමස්‍යමාන උත්තරපදාර්ථය ප්‍රතික්ෂේප කොට තත් සදෘශාර්ථයක් ගන්නේයයිද, ප්‍රසජ්‍යවෘත්තියෙහි නඤ්නිපාතය ක්‍රියාසම්බන්ධයෙන් විධිහුගේ ප්‍රතිෂේධය කරන්නේයයිද කියා එය වැඩිවශයෙන් විස්තර කරන්නාහු "ප්‍රාධාන්‍යනතු" යනාදිය කීහු. එනම්:- යම්තැනෙක්හි නඤ්නිපාතය උත්තරපදය හා සම්බන්ධ වීමෙන් ඒ උත්තරපදාර්ථය ප්‍රතික්ෂේපකොට (අර්ථාන්තර විධාන කරණයෙන්) විධිහුගේ ප්‍රධානත්වයද (එහෙයින්ම) ප්‍රතිෂේධයෙහි අප්‍රධානත්වයද වේනම් එහි නඤ්නිපාතය පයුදාස යයිද, යම්තැනක නඤර්ථය ක්‍රියාව හා සම්බන්ධව (උත්තරපදයාගේ අභාවකරණයෙන්) ප්‍රතිෂේධයෙහි ප්‍රධානත්වයද (එහෙයින්ම අර්ථාන්තරවිධ්‍යභාවයෙන්) විධිහුගේ අප්‍රධානත්වයද වේ නම් එහි නඤ්නිපාතය ප්‍රසජ්‍යප්‍රතිෂේධයයි ද කීහු. "අබ්‍රාහ්මණමානය" යන තන්හි නඤර්ථය ආනයන ක්‍රියාව හා සම්බන්ධ නොව 'බ්‍රාහ්මණ" යන උත්තරපදය හා සම්බන්ධවීමෙන් අර්ථාන්තරයක්වූ තත්සදෘශ ක්ෂත්‍රියාදෘර්ථවිධානයෙන් විධිහුගේ ප්‍රධානත්වයද ආනයනක්‍රියාහුගේ අභාවය නොකිරීමෙන් ප්‍රතිෂේධයෙහි අප්‍රධානත්වයද වේ. "ඉණ්තන්‍යඤතීරි" යන සූත්‍රයෙහි "අකතීරි' යන තන්හි "කතීරි න භවති" යනුවෙන් නඤර්ථය ක්‍රියාව හා සම්බන්ධව අභාවකරණයෙන් ප්‍රතිෂේධයෙහි ප්‍රධානත්වයද "කතීරි" යන උත්තරපදය හා සම්බන්ධ නොවීමෙන් හෝ අර්ථාන්තරවිධානාභාවයෙන් විධිහුගේ අප්‍රධානත්වයද වේ. මේ ක්‍රමයෙන් නඤ්නිපාතය උත්තරපදය හා සම්බන්ධව ඉන්

273. නා. (න 1, 1; අ 1, 1;)

a සමාසෙ සති නඤ්ඝකාරාදෙශො භවති නාකාදිවජ්ජිම්.

b (නාක නක්ර නත්‍රූනපාත් නඛ නපුංසක නක්ෂත්‍ර නකුල නාසත්‍ය නමුචි ඉත්‍යාදි-නාක නමුචි නකුල නාගර නාසිකා නමෙරු නනාසනි නහඝිනානනඝිය නක්ර නඛ නන නද නඤාද නවෙද නාසත්‍ය නාපිග නත්‍රූඝ නක්ෂත්‍ර ඉත්‍යෙ නෙ නාකාදයඃ සෞත්‍රවිද්භණ්ඩිතාඃ, උභයථාපි නාකාදෙව් න භවති.)*

අවීනන්තරයක් ප්‍රකාශකරන්නාවූ සියලු තන්හිම පඤ්චම්‍යන්තයයි ද ක්‍රියාව හා සම්බන්ධව අභාවය ප්‍රකාශකරන්නාවූ තන්හි ප්‍රසජ්‍යයයි ද කියනුලැබේ.

273. න, (සමාසයෙහි) නඤ්නිපාතය; අ, අකාරාදෙශ වේ.

a සමාසෙ සති, සමාසය ඇතිකල්හි; නඤඃ, නඤ්නිපාතයට; අකාරාදෙශඃ භවති, අකාරාදෙශ වේ; නාකාදිවජ්ජිම්, "නාක" ශබ්දාදිය හැරයි.

b නාක, (න අකා දුඃඛං අස්මින් යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නාක" ශබ්දය; නක්ර, (නක්‍රාමති" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නක්‍ර" ශබ්දය, නග, ("නගච්ඡති" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නග" ශබ්දයද; තත්‍රූන පාත්, ("තත්‍රූං නපාතයති" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "තත්‍රූනපාත්" යන තන්හි "නපාත්" ශබ්දය; නඛ, ("න ඛං ඡිද්‍රමස්‍ය" යන වාක්‍යයෙහිවූ) 'නඛ" ශබ්දය, නපුංසක, ("න ස්ත්‍රී පුමාන්" යන වාක්‍යයෙහිවූ) ' නපුංසක" ශබ්දය; නක්ෂත්‍ර, ("නක්ෂරති" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නක්ෂත්‍ර" ශබ්දය; නකුල, ("න කුලමස්‍ය" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නකුල" ශබ්දය; නාසත්‍ය, ("න අසත්‍ය" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නාසත්‍ය" ශබ්දය; නමුචි ඉත්‍යාදි, ("නාමුචති" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "නමුචි" ශබ්දය යන මේ ආදිය (නාකාදියයි).

---

* මෙහි කී මේ නාකාදිගණය බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි දක්වනාලද්ද නාකාදියට වෙනස්ව දක්නාලැබේ. ඇතැම් සාරස්වතයන්හි මෙහි "නර" ශබ්දයද දක්නාලැබේ. මුග්ධබෝධිකාවෙහිඃ-

"නාඅකා නවෙදූ නකුලඤව නක්‍රෝ නාසත්‍ය නක්ෂත්‍ර නපාඨව නග්‍රාථි,
නපුංසකං වෙව නමුච්චර්නඛඤව නාදෙඝමෙතෙෂු වදන්ති ධීරාඃ"යි.

නාකාදිය ප්‍රකාශිතයි. අන්‍යවූ බොහෝ තන්හිද මෙසේයි. විමසිය යුතුයි.

274. අන් සවරෙ. (අන් 1, 1; සවරෙ 7, 1;)

a සම්‍ආසෙ සති නඤ්‍ඃනාදෙශො භවති සවරෙ පරෙ. (අනාදෙශො'පදඤනවමාව්‍යඃ, තෙන "ඞිණ්න" ඉති න මිත්‍වම්). අශවාදනේ‍යානාශවඃ, ධමේණ විරුඩො'ධමීඃ, ග්‍රහණස්‍යා භාවො'ග්‍රහණම්.

b (තදන්‍ය නවිරුඩතදභාවෙෂු නඤ් වතීතෙ, තසමාදන්‍ය සතදන්‍යඃ, තෙන විරුඩඃ තද්විරුඩඃ, තස්‍ය අභාවසතදභාවඃ, තදන්‍යශව තුවිරුඩශව තදභාවශව තදන්‍යතවිරුඩතද භාවාඃ, තෙෂු නඤ් වතීතෙ.)

ඉති තතපුරුෂඃ.

—:—

නාක-නක්ෂත්‍රඃ ඉති, "නාක නමුචි නකුල නාගර නාසිකා තමෙරු තනාඤති. නඟසි නාන්තරිය නක්‍ර නඛ නඟ නද නඝාද නවෙද නාඝතස්‍ය නාපිත නහුෂ නක්ෂත්‍ර" ඝන; එතෙ, මොහු; නාකාදඃ, නාකාදිහුගයි; කෙනවිත්, කිසිවෙකු විසින්; ගණිතාඃ, ගණිනලද්දාඃ. උභයථා අපි, මේ දෙපරිද්දෙන්ම වූ; නාකාදෙෂ, නාකාදියෙහි; නඟවති, අකාරාදෙශ නොවේ.

274 සවරෙ, සවරඃ පරකල්හි; අන්, (නඤ්නිපාතඝට) අන් ආදෙශ වේ.

a සවරෙ පරෙ, සවරඃපරකල්හි; සම්‍ආසෙ සති, සම්‍ආසඝ ඇති කල්හි; නඤඃ, නඤ්නිපාතඝට; අනාදෙශඃ භවති, අන් ආදෙශ වේ; අනාදෙශඃ, අන්ආදෙශඝ; අපදඤනවත්, අපදඤනඝක් මෙන්; වාව්‍යඃ, කිඝයුතුයි; තෙන, එහෙයින්; ඞණ්නඃ ඉති, "ඩෙණ්නා හ්‍රස්වාද්විඃ සවරෙ" ඝන සූත්‍රඝෙන්; නවිත්‍වම්, විව නොවේ. අශවාත්, අශවඃකෙරෙන්; අන්‍යඃ, අනෙකෙක් වූයේ; අනශවඃ, අනශව නම් වේ; ධමේණ, ධමීඝෙන්; විරුද්ධඃ, විරුඩවූයේ; අධමීඃ, අධමී නම් වේ; ග්‍රහණස්‍ය, ගැණීම්හුගේ; අභාවඃ, නොවීම; අග්‍රහණම්, අග්‍රහණ නම් වේ.

b තදන්‍යතවිරුඩතදභාවෙෂු, තදන්‍යතවිරුඩතදභාවාඃඝියන්හි; නඤ්, නඤ්නිපාතඝ; වතීතෙ, පවතී; තසමාත්, ඔහු කෙරෙන්; අන්‍යඃ, අන්‍යවූයේ; තදන්‍යඃ, තදන්‍ය නම් වේ, තෙන, එයින්, විරුඩඃ, විරුඩවූයේ; තවිරුඩඃ, තවිරුඩ නම් වේ; තස්‍ය, ඔහුගේ; අභාවඃ, නොවීම; තදභාවඃ, තදභාව නම් වේ; තදන්‍යශව, තදන්‍යඝ ද;

274. වාඵේ වඤ්චඃ. (වාඤේ 7, 1; වඤ්චඃ 1, 1;)

a සමුච්චයාන්වාචයෙතරෙතරයොගසමාහාරාශ්‍රයාර්ථාඃ— නත්‍රෛකවරං ගුරුංච භජතෙවති ප්‍රත්‍යෙකමෙකක්‍රියාසම්බන්ධෙ සමුච්චයෙ සමාසො නාසති, බහවො හිඤාමට ගාඤ්චානයෙති ක්‍රමෙණ ක්‍රියාවසෙසඛණ්ඩනවාචසෙ ච සමාසො නාසති, පරස් පරමසම්බන්ධාත්. ඉතරෙතරයොගෙ සමාහාරෙව වාඵේ වඤ්චසමාසො භවති.

තච්ඡීලඃ ච, තච්ඡීලයද; තදභාවඃ ච, තදභාවයද; තදන්‍යතච්ඡීල තදභාවාඃ, "තදන්‍යතච්ඡීලතදභාව" නම් වෙත්. තෙෂු, ඒ තදන්‍ය තච්ඡීලතදභාවයන්හි; නඤ්, නඤ්නිපාතය; වනීතෙ, පවති; තත් පුරුෂඃ, තත්පුරුෂසමාසය; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

මෙහි සවරයා පරකල්හි නඤ්නිපාතයට "අන්" ආදෙශය නියමිතයි. හෙද "නාක" යනාදිය හැරයි. "අන්" ආදෙශය අප දෘනතය මෙන් ගැණීමෙන් එහි නකාරයට විඳ නොවේ. එනම් 'ඩණනඃ" යනාදි සූත්‍රයෙන් නියමිත විඳය පදනත "ඬ්" ආදිඋට වේයයි කී බැවිනි. මෙහි "නඤ්" නිපාතය තදන්‍යාදි අර්ථ තුණෙහි වන බැව් කී නුවුත් බොහෝ තන්හිඃ-

"තත්සාදෘශ්‍යමභාවශ්ච තදන්‍යත්වං තදල්පතා,
අප්‍රාශස්‍යන්‍ය විරොධශ්ච නඤර්ථාඃ ෂට් ප්‍රකීර්තිතාඃ"

යනුවෙන් "තත්සදෘශ තදභාව තදන්‍ය තදල්ප අප්‍රශස්‍ත තච් රොධ" වශයෙන් නඤර්ථ සයක්යයි ප්‍රකාශිතයි. "අබ්‍රාහ්මණඃ අපාපම් අෂටඃ අනුදරී අකෙශී අසුරඃ" යනු පිළිවෙළින් උදාහරණයි. මෙහි බ්‍රාහ්මණසදෘශවූයේ "අබ්‍රාහ්මණ" යයිද; පාපයාගේ අභාවය "අපාප" යයිද, ෂටයෙන් වෙන්වූයේ 'අෂට" යයිද; අල්ප උදරය ඇත්තී "අනුදරී"යයිද. ප්‍රශස්තනොවූ කෙස්ඇත්තී "අකෙශී" යයිද, සුරවිරොධිවූයේ "අසුර" යයිද, කියනුලැබේ. මෙහි අභාවාර්ථතන්හි ප්‍රසජ්‍යාර්ථද අන්තන්හි පර්‍යුදාසාර්ථද වේ. මෙසේ තත්පුරුෂ සමාසය දක්වා වඤ්චසමාසය දක්වන්නාහු "වාඵේ" යනාදිය කීහු.

තත්පුරුෂසමාසාර්ථව්‍යාඛ්‍යාව.

—:—

275. වාඵේ, වකාරයාගේ අර්ථයෙහි; වඤ්චඃ, වඤ්චසමාසය වේ.

a සමුච්චය, වෙන්වසයෙන් එකක්‍රියාභිසම්බන්ධ ලක්ෂණවූ සමුච්චය; අන්වාචය, අන්‍යොන්‍යක්‍රියාභිසම්බන්ධලක්ෂණවූ අන්වාචය;

ඉතරෙතරයොග, (අන්‍යොන්‍යසම්බන්ධභාවයවප්‍රාධාන්‍යයෙන් ක්‍රියා ඛ්‍යලක්ෂණවූ) ඉතරෙතරයොගය; සමාහාරඃ, (සංහතිප්‍රාධාන්‍ය යෙන් ක්‍රියාඛ්‍යය ලක්ෂණවූ) සමාහාරය යන මොහු; චාඊඃ, චකාර යාගේ අඊයෝයි. තත්‍ර, ඔවුන් අතුරෙහි; ඊශ්වරම්, ඊශ්වරයාද; ගුරුං ච, ගුරුහුද; භජසවඉති, භජනය කරව යන මෙහි; ප්‍රත්‍යෙකම්, වෙන් වෙන් වශයෙන්; එකක්‍රියාසම්බන්ධෙ, එක් ක්‍රියාවක් හා සම්බන්ධය ඇති; සමුච්චයෙ, සමුච්චයාඊයෙහි; සමාසඃ නාසති, සමාසය නැත්තේය. බටෝ, මාණවකාය; භික්ෂාම්, භික්ෂාවට; අට, යව; ගාඤ්ච ගොධෙනුව ද; ආනය ඉති, ගෙණෙව යන මෙහි; ක්‍රමෙණ, පිළිවෙළින්; ක්‍රියාවයසම්බන්ධෙ, ක්‍රියාදෙකක්හුගේ සම්බන්ධය ඇත්තාවූ; අඛ්‍යාවයෙ ච, අඛ්‍යාවයාඊයෙහිද. සමාසඃ නාසති, සමාසය නැත්තේය. (කුමක්හෙයින්දයත්?) පරස්පරම්, එකි නෙකට; අසම්බන්ධාත්, සම්බන්ධ නැතිවහයිති. ඉතරෙතරයොගෙ ච, ඉතරෙතරයොගවූ ද; සමාහාරෙ ච, සමාහාරවූ ද; චාඊඊ, චකාරාඊයෙහි; වන්‍දවසමාසඃ භවති, වන්‍දවසමාසය වේ.

මෙහි චාඊයෙහි වන්‍දවසමාසය වේයයි කියා චකාරයාගේ අඊසතරක්යයිද, ඉන් ඉතරෙතරයොගාඊයෙහි හා සමාහාරාඊයෙහි පවත්නේ සමාස වේයයිද, අන්‍යවූ අඊවයයෙහි සමාස නොවේයයිද කිහු. එහි සමුච්චය නම්-අන්‍යොන්‍යනිරපෙක්ෂතාවූ කිපයක් වෙන් වෙන් වශයෙන් එක් ක්‍රියාවෙක්හි සම්බන්ධකරනැණී මයි. එනම් "ඊශ්වරං ගුරුං ච භජසව" යන තන්හි චකාරය "ඊශ්වරං භජසව ගුරුං ච භජසව" යනුවෙන් එකම භජනක්‍රියාවඅන්‍යොන්‍යනිරපෙක්ෂකවූ ඊශ්වරගුරුවය හා වෙන් වෙන් වශයෙන් යෙදුනබැවින් සමුච්චයාඊයි. මෙහි සමාස නොවේ. (මෙකි සමුච්චය සම්බන්ධය වනාහි ක්‍රියායෙහි පමණක් නොව ද්‍රව්‍යගුණයන්හි ද දක්නාලැබේ, එනම්- "රඤ්ඤෝ ගජඝොඩඝව" යන තන්හි රාජසංඛ්‍යාත එකද්‍රව්‍යයෙහි "ගජඝව" සංඛ්‍යාත ද්‍රව්‍යවයේ සමුච්චය යි, "පටඃ ශුක්ලෝ රක්තශ්ච" යන තන්හි "පට" සංඛ්‍යාත එකද්‍රව්‍යයෙහි "ශුක්ල රක්ත" සංඛ්‍යාත ගුණවයේ සමුච්චයයි "රක්තඃ පටඃ කම්බලශ්ච" යන තන්හි "රක්ත" සංඛ්‍යාත ගුණයෙහි "පටකම්බල" සංඛ්‍යාතද්‍රව්‍යවයේ සමුච්චයයි. යම්තැනක චකාරයඅන්‍යොන්‍යනිරපෙක්ෂකාවයවවයක් ක්‍රියාවයක් හා සම්බන්ධනොකරේ නම් ඒ අඛ්‍යාවයයි. ඒ එකක්හුගේ ප්‍රධානත්වයෙන් හා අන්‍යයාගේ තදනුඝඩිකත්වයෙනි. එනම්- "බටෝ භික්ෂාමට ගාඤ්චානය"

ඇ "එඤෙවලඝඣරප්‍රධානෙඝාරොඝාරුණනානාං පූජිනිපාතො වක්‍තවව්‍යඃ" පටුශව ගුපතශව=පටුගුපෙතෆ. (ඉතරෙතර යොගෙ විවවනම්, උක්‍තාඋීනාමප්‍රයොගඃ) අගනිශව මාරු තශව=අගනිමාරුතෙෆ, හොඝතා ච හොඝ්‍යශව=හොඝතා හොඝෙය්‍යෆ, ඛවශව ඛදිරශව=ඛවඛදිරෙෆ.

යත තන්හි චකාරය අනෙය්‍යානය්‍යතිරපෙක්‍ෂකවූ භික්‍ෂාගොපදෘඋීවය "අට ආනය" යනක්‍රියාවය හා සම්බන්ධකළබැවින් අඛ්‍යාවයා උීයි. මෙහි භික්‍ෂාටනයාගේ ප්‍රධානත්වය හා ගවානයනයාගේ තදනුෂඩගිකත්වයද වේ. මෙහි ද සමාස නොවේ. යම් තැනෙක්හි චකාරයතෙමේ අනෙය්‍යානය්‍යසාපෙක්‍ෂකම්ලිතයන් අවයවප්‍රධාන භාවයෙන් එක්ක්‍රියාවක් හා සම්බන්ධකෙරේ නම් ඒ ඉතරෙතර යොගඋීයි. යම් තැනෙක චකාරයතෙමේ අනෙය්‍යානය්‍යසාපෙක්‍ෂ කයන් සමූහප්‍රධානත්වයෙන් එක් ක්‍රියාවක් හා සම්බන්ධකෙරේ නම් ඒ සමාහාරඋීයි. වක්‍ෂ්‍යමාණ "පටුශව ගුපතශව" යනාදිය ඉතරෙතරයොගාදියට උදාහරණයි.

ඇ වඤෙව, වඤවඝමාඝයෙහි; අල්පඝර, අල්පඝරශබදය; ප්‍රධාන, ප්‍රධානශබදය; ඉකාරොඝාරුනනානාම්, ඉකාරුනතශබදය හා උකාරුනතශබදය යත මොවුන්ගේ; පූජිනිපාතඃ, පූජියෙන් හෙළීම; වක්‍තවව්‍යඃ, කියයුතුයි. පටුශව, නිපුණවූයේද; ගුපතශව, රක්‍ෂිතවූයේද (යනතන්හි); පටුගුපෙතෆ, "පටුගුපෙතෆ" යනු වේ. ඉතරෙතරයොගෙ, ඉතරෙතරයොගාඋීයෙහි; විවවනම්, විවවනයි. උක්‍තාඋීනාම්, (ඉතරෙතරයොගාදිවශයෙන්) කියනලද අඋී ඇති චකාරයන්ගේ; අප්‍රයොගඃ, අප්‍රයොගය වේ. අගනිශව, ඝින්නද; මාරුතශව, වාතයද (යනතන්හි); අගනිමාරුතෙෆ, "අගනිමාරුතෙෆ" යනු වේ. හොඝතා ව, අනුභවකරන්නේ ද; හොඝ්‍යශව, අනුභවකටයුත්තේද; හොඝතාහොඝෙය්‍යෆ, "හොඝතාහොඝෙය්‍යෆ" යනු වේ. ඛවශව, දෑවරුකද; ඛදිරශව, කිඹිරිරුකද; ඛවඛදිරෙෆ, "ඛවඛදිරෙෆ" යනු වේ.

වඤවඝමාඝයෙහි සමඝ්‍යමානපදයන් අතුරෙන් පූජියෙන් යෙදියයුතු පදයන් දැක්වීම පිණිස "එඤෙවලඝඣර" යනාදිය කීහු. එනම් "ඛවඛදිරෙෆ" යන තන්හි අල්පඝරශබදයාගේ පූජිනිපාතයයි. "තාපඝපජීතෙෆ" යනතන්හි "තාපඝ" ශබදය "පජීත" ශබදයට වඩා ප්‍රධාන බැවින් ප්‍රධානශබදයාගේ පූජී

a "දෙවතාමනුෂ්‍යේව පූර්වපදස්‍ය වා දීර්ඝෝ වක්තව්‍යඃ" වා ග්‍රහණාත් සංවිතන භවති. "අග්නිමාරුතෞ ඉන්‍ද්‍රාග්නෙ".

b "අග්නීන්‍ද්‍රාදෙඃ සොමාදීනාං සකාරං වක්තව්‍යම්"-අග්නීශ්ච සොමශ්ච=අග්නීෂොමෞ, ඉන්‍ද්‍රශ්ච බෘහස්පතීශ්ච=ඉන්‍ද්‍රාබෘහස්පතී, සූර්‍යාචන්‍ද්‍රමසෞ.

නිපාතයයි. "හොක්තාහොත්‍රෙෂ්‍ය" යන තන්හි ද එසේයි. "හරිහරෙ" යන තන්හි ඉකාරාන්තයාගේ පූර්වනිපාතයයි. "පට්ටුපෙතෂ්" යන තන්හි උකාරාන්තයාගේ පූර්වනිපාතයයි. තවත් සමහරතන්හි සවරයක් ආදිකොට ඇති අකාරාන්ත ශබ්දයන්ගේ ද පූර්වනිපාතය කියනලදි. "ඊශකෘෂෙණෂ්" යනු ඊට උදාහරණයි. ඇතමිතන්හි බොහෝ ශබ්දයන් පිළිබඳ වාක්‍යවසමාසයෙහි අනියමයෙන් වේයයි කියා "ඉන්‍ද්‍රාශ්වරථාඃ" කියාද "අශ්වරථෙන්‍ද්‍රාඃ" කියාද උදාහරණ කරණලදි. මෙහි කී "පට්ටුපෙතෂ්" යනාදිය ඉතරෙතරයොගාර්‍ථසමාස බවද එබැවින් විවචනබවද කිහු. ඉතරෙතරයොගසමාහාරඛයෙහි ලක්ෂණ දක්වන්නාවූ ඇතැම් වෛයාකරණයෝ:-

"යත්‍ර චිත්‍රං බහුත්වඤ්ච ස වාක්‍යව ඉතරෙතරඃ,
සමාහාරඃ ස විඥෙයෝ යත්‍රෛකත්වං නපුංසකම්"

යනු කිහු. යම් වාක්‍යවසමාසයෙක්හි විවචනභාවය හෝ බහුවචනභාවය වේ නම් ඒ ඉතරෙතරයොගවාක්‍යවයයිද, යම් වාක්‍යව සමාසයෙක්හි එකවචනභාවය හා නපුංසකත්වය වේනම් ඒ සමාහාරයයිද දතයුතුය යනු එහි අර්‍ථයි. ඉතරෙතරයොගයාගේ අවයව ප්‍රාධාන්‍යයෙන් පදදෙකක්හුගේ ඉතරෙතරයොගයෙහි විවචන ද බොහෝපදයන්ගේ ඉතරෙතරයොගයෙහි බහුවචන ද වේ.

a දෙවතාවන්‍ද්‍රෙව, දෙවතාවාචකවාක්‍යවසමාසයෙහි; පූර්වපදස්‍ය, පූර්වපදයට; වා, ව්‍යවස්ථිතවිභාෂාවශයෙන්; දීර්ඝඃ වක්තව්‍යඃ, දීර්ඝය කියයුතුයි. වාග්‍රහණාත්, වාශබ්දග්‍රහණයෙන්; සංවිත්, කිසි තැනෙක්හි; නභවති, දීර්ඝ නොවේ. (එනම්) අග්නිමාරුතෞ ඉත්‍යාදෙෂ්, "අග්නිමාරුතෞ" යනාදියෙහි (දීර්ඝනොවේ).

b අග්‍ර්‍යාදෙඃ, අග්නිශබ්දාදියකෙරෙන් පරවූ; සොමාදීනාම්, "සොම" ශබ්දාදීන්ගේ සකාරයට; ෂත්වම්, මූර්ධන්‍යෂකාරභාවය;

a "එකවද්භාවෝ වා සමාහාරෙ වක්තව්‍යඃ" සමාහාර මසෞකත්වාත් සමාහාරෙ එකවද්භාවඃ සිධ එව, තර්හි වාග්‍රහණං කිමර්ථම්? වාග්‍රහණාත් ඛවිද්ඒමයොරපි ඉතරෙතරයොගෙ එකවචනං, ඛවිද්ඛහූනාම්නඃරතරයොග එකවචනම්, ශශාශව කුශාශව පලාශාශව=ශශකුශපලාශාඃ-ශශකුශපලාශම්.

වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. අග්නිශව, අග්නිදෙවතෙමේද; සොමශව" සොමදෙවතෙමේද; අග්නීෂොමෞ, "අග්නීෂොමෞ" යනු වේ. ඉන්‍ද්‍රශව. ශක්‍රතෙමේද; වෘහස්පතිශව, සුරගුරුතෙමේද; ඉන්‍ද්‍රා වෘහස්පතී, "ඉන්‍ද්‍රාවෘහස්පතී" යනු වේ. සූය්‍යාවන්‍ද්‍රමසෞ, ("සූය්‍යා ශව වන්‍ද්‍රමාශව" යන වාක්‍යයෙහි) "සූය්‍යාවන්‍ද්‍රමසෞ" යනු වේ. (සූය්‍යතෙමේ ද වන්‍ද්‍රතෙමේ ද යන අර්ථයි).

මෙහි දෙවතාඒවාචක ශබ්දවයක් වන්‍දවසමාසවූකල්හි පූර්ව පදෘන්තස්වරයට කිසිතැනෙක්හි දීර්ඝවේයයි කියා "අග්නීෂොමෞ" යනාදිය උදාහරණ කරණලදී. මෙහි වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථිත විකල්පාඒඛ්‍යයෙන් "අග්නිමාරුතෞ, අග්නිවායූ, වායවග්නී, බ්‍රහ්ම ප්‍රජාපතී" යනාදියෙහි දීර්ඝ නොවේ. සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "ඊද ගෙනඃ සොමවරුණයොඃ" යන සූත්‍රයෙන් "සොම, වරුණ" ශබ්ද දෙක පරකල්හි "අග්නි" ශබ්දාන්තයට ඊකාරාදෙශ වන්‍නබවද "අගෙනඃ සුත්සොමසොමාඃ" යන සූත්‍රයෙන් "අග්නි" ශබ්දයා කෙරෙන් පර "සුත්, සොම, සොම" ශබ්දයන්ගේ සකාරයට මූර්ධන්‍යෂකාරය වන බවද කියා "අග්නිෂ්ටුත්, අග්නිෂොමඃ, අග්නීෂොමෞ, අග්නීවරුණෞ" යි උදාහරණකරණලදී.

a සමාහාරෙ, සමාහාරවන්‍දවයෙහි; එකවද්භාවඃ, එකක්මෙන් වීම, හෙවත් එකවචනභාවය; වා, ව්‍යවස්ථිතවිභාෂාවශයෙන්; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. සමාහාරස්‍ය, සමාහාරය තමා; එකත්වාත්, එකක්බැවින්; සමාහාරෙ, සමාහාරයෙහි; එකවද්භාවඃ, එකවචන භාවය; සිධඃ එව, සිද්ධමැයි. තර්හි, එසේ ඇතිකල්හි; වාග්‍රහ ණම්, වාශබ්දග්‍රහණය; කිමර්ථම්, කුමක්ප්‍රයෝජනයදැ?; වා ග්‍රහණාත්, වාශබ්දග්‍රහණයෙන්; ඛවිත්, කිසිතැනෙක්හි; වයොඃ අපි, දෙදෙ නෙකුගේද; ඉතරෙතරයොගෙ, ඉතරෙතරයොගයෙහි; එක වචනම්, එකවචන වේ. ඛවිත්, කිසිතැනෙක්හි; බහූනාම්, බොහෝනාමයන්ගේද; ඉතරෙතරයොගෙ, ඉතරෙතරයොගයෙහි; එකවචනම්, එකවචන වේ. ශශාශව, සාවෝද; කුශාශව, කුශ

තණදෑ පලාශාශ්ච, කොලද, ශශකුශපලාශාඃ, "ශශකුශපලාශාඃ" යනුදෑ ශශකුශපලාශම්, විකල්පයෙන් සමාහාරයෙහි එකත්වනපුංසකත්වයවූ පක්‍ෂයෙහි "ශශකුශපලාශම්" යනුද වේ.

සමාහාරය තමා සමුදායප්‍රධානත්වයෙන් එකක් බැවින් එහි එකවද්භාවය පැමිණිකල්හි විකල්පය පිණිස "එකවද්භාවොවා" යනාදිය දක්වා ඉතරෙතරයොගයෙහි ද එකත්වය වේයයි කිහු. සමහරු සියලුම වන්‍දවසමාසය විකල්පයෙන් එකවචනවත් වේයයි කියා ඉතරෙතරයොගයෙහි ද එකවද්භාවය වේයයි කිහු. සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි "වන්‍දවශ්ච ප්‍රාණිතූර්‍යසේනාඞ්ගානාම්" යන සූත්‍රයෙන් පාණිපාදාදි ප්‍රාණ්‍යඞ්ගශබ්දයන්ගේ ද, මාර්දඞ්ගික පාණවිකාදි තූර්‍යාඞ්ග ශබ්දයන්ගේ ද රථිකාඤ්චාරොහාදි සේනාඞ්ග ශබ්දයන්ගේද වන්‍දවසමාසය (නිත්‍යයෙන්) එකවචනවේයයි කියා "පාණිපාදම්, මාර්දඞ්ගිකපාණවිකම්, රථිකාඤ්චාරොහම්"යි උදාහරණ කරණලදී. තවත් බොහෝ සූත්‍ර හදරා අනුවාදයෙහි (සිබොපත්‍යාසයෙහි) වරණවාචක (වෛදෙකාදෙශග්‍රන්ථ හදරණ මුනිවාචක) ශබ්දයන්ගේද, ඝප්‍රභේදවිහිතයාගවාචකශබ්දයන්ගේද, අධ්‍යයනයෙන් ප්‍රත්‍යාසන්න නම් ඇති ශබ්දයන්ගේද, අප්‍රාණික ජාතිවාචකයන්ගේද, ග්‍රාමභින්න නදිදෙශවාචක භින්නලිඞ්ගයන්ගේද, ක්‍ෂුද්‍රජන්තුවාචකශබ්දයන්ගේද, අන්‍යෝන්‍ය විරෝධින්ගේද අවභිඤ්ඤාත ශූද්‍රවාචක ශබ්දයන්ගේද, ගවාඤ්චශබ්දාදීන්ගේද වන්‍දවසමාසය එකවචන වේයයි කියතලදී. "කර්කලාපම්, අකීඤ්චමේධම්, පදකත්‍රුමකම්, ධාතාඤ්ඤුත්‍රි, ගර්ගාඤ්ඤොණම්, ශුකාලිඤ්ඤම්, අභිනකුලම්, තක්‍ෂාඤ්ඤසකාරම්, ගවාඤ්චම්" යනු පිළිවෙළින් උදාහරණයි. පසුව "ච්භාෂා වෘක්‍ෂමෘගතෘණ ධාන්‍ය ව්‍යඤ්ජනපශුශකුන්‍යඤ්චවඩවපූර්‍වාපරා ධරොත්තරා ණාම්" යන සූත්‍රය හදරා "වෘක්‍ෂ, මෘග, තෘණ, ධාන්‍ය, ව්‍යඤ්ජන, පශු, ශකුනී" වාචකශබ්දයන්ගේද "අඤ්ච වඩව පූර්‍වාපර අධරොත්තර" යන මොවුන්ගේද විකල්පයෙන් එකත්වය හා නපුංසකත්වය වන බව කිහු. "පලක්‍ෂන්‍යග්‍රොධම්-පලක්‍ෂන්‍යග්‍රොධාඃ, රුරුපෘෂතම්- රුරුපෘෂතාඃ, කුශකාශම්-කුශකාශාඃ, ව්‍රීහියවම්-ව්‍රීහියවාඃ, දධිඝෘතම්-දධිඝෘතෙ ගොමභිෂම්-ගොමභිෂාඃ, ශුකවකම් ශුකවකාඃ, අඤ්ච වඩවම්- අඤ්චවඩවෙ, පූර්‍වාපරම්- පූර්‍වාපරෙ, අධරොත්තරම්-අධරොත්තරෙ' යනු පිළිවෙළින් උදාහරණයි, පූර්‍වයෙහි ද මෙහි ද කී ශබ්දයන් අතුරෙන් "එලසෙනාවනස්පතිමෘගශකුනිඤ්ක්‍ෂුද්‍ර ජන්තුධාන්‍යනෘණ" වාචකයන්ගේ වනාහි බහුත්වය ප්‍රකෘතිකොට

a "අන්‍යාදීනාං විහකතිලොපෙ කම්‍මව්‍යතීහාරෙ පූජ්‍ජපදස්‍ය සඛාගමෝ හවති" (අන්‍යොන්‍යමේකක්‍රියාකරණං කම්‍මව්‍යතීහාරඃ) අන්‍යශ්ච අන්‍යශ්ච=අන්‍යොන්‍යම්, (විප්‍රා නමන්ති) පරශ්ච පරශ්ච=පරස්පරම්. පරස්පරමිත්‍යත්‍ර කඃකාදිත්වාච්ඡඝෝපධමානීයාභාවඃ.

ඇති වදවයම එකවවන වේ, එබැවින් මෙහි කී "ප්ලක්ෂන්‍ය ග්‍රොධම්" යනාදී තද්බොධකසමාසයන්ගේ වාක්‍යයෝ "ප්ලක්ෂාශ්ච න්‍යග්‍රොධාශ්ච" යනාදීන් බහුවවන කොට යෙදිය යුතුයි. එබැ වින්ම ඔවුන්ගේ එකත්වය නොවූ පක්ෂයෙහි "ප්ලක්ෂන්‍යග්‍රොධාඃ" යනාදීන් බහුවවන වේ. තවත් විරුද්ධාර්ථ අද්‍රව්‍යවාචකශබ්දයන් ගේ ද විකල්පයෙන් එකත්වය කියා "ශීතොෂ්ණම්-ශීතොෂ්ණ" යනාදිය උදාහරණ කරණලදී. "න දධිපයඇදීනි" යන සූත්‍රයෙන් 'දධිපයස්' ආදිය එකවවන නොවේයයි කියා "දධිපයසී, සර්පිෂී ඛුනී" යනාදිය දක්වන ලදී.

a කම්‍මව්‍යතීහාරෙ, කම්‍මව්‍යතීහාරාර්‍ථයක් වාච්‍යකල්හි; අන්‍යාදී නාම්, අන්‍යශබ්දාදීන්ගේ; විහකතිලොපෙ, විහකතිලොපය කළ කල්හි; පූජ්‍ජපදස්‍ය, පූජ්‍ජපදයට; සඛාගමඃ හවති, "සක්" ආගමවේ. අන්‍යොන්‍යම්, ඔවුනොවුන්; එකක්‍රියාකරණම්, එකජාතීය ක්‍රියා කිරීම; කම්‍මව්‍යතීහාරඃ, කම්‍මව්‍යතීහාර නම් වේ. අන්‍යශ්ච, අන්‍යවූ යේද; අන්‍යශ්ච, අන්‍යවූයේද; අන්‍යොන්‍යම්, අන්‍යොන්‍යම් යනු වේ. විප්‍රාඃ, බ්‍රාහ්මණයෝ; අන්‍යොන්‍යම්, එකිනෙකා; නමන්ති, වඳිත්. පරශ්ච, පර (අන්‍ය) වූයේද; පරශ්ච, පරවූයේද; පරස්පරම්, "පරස්පරම්" යනු වේ. පරස්පරම් ඉති අත්‍ර, "පරස්පරම්" යන මෙහි; කඃකාදිත්වාත්, කඃකාදිය බැවින්; විසඝෝපධ්මානීයාභාවඃ, විසඝීඋපධ්මානීය දෙදෙනාගේ නොවීම වේ.

මෙහි කම්‍මව්‍යතීහාර නම් එකිනෙකා එකජාතීයක්‍රියාකරණයයි කිහු. එනම්-යම් කිසිවෙක් තෙම යම් කර්‍මයකින් අනෙකෙකු සම්බන්ධකරගණිද ඒ අන්‍යතෙමේත් ඔහු තජ්ජාතීය ක්‍රියාවෙන්ම සම්බන්ධ කෙරේ නම් ඒ කම්‍මව්‍යතීහාරසඞ්ඛ්‍යාත එකජාතීයක්‍රියා කරණයයි "අන්‍යොන්‍යං විප්‍රා නමන්ති" යන තන්හි එක් බමුණෙකු විසින් අනිත් බමුණෙකු නමස්කාර ක්‍රියාවෙන් සම්බන්ධකර ගැණීමද, ඒ අනිකාවිසිනුත් ඒ නමස්කාරක්‍රියාවෙන්ම පූර්‍වයෙහි තත්ක්‍රියාව කළහු සම්බන්ධකරගැණීමද ප්‍රකාශ වේ. මෙබදු

276. එකත්තෙ විගුවත්තේදවෑ. (එකත්තෙ 7, 1; විගුවත්තේදවෑ 1,2;)

a එකත්තෙ වතීමානෙෑ විගුවත්තේදවෑ නපුංසකලිඞ්ගෑ භවතඃ.

ඉති වත්තේදවඃ.

—:—

277. සඞ්ඛ්‍යාපූර්වෝ විගුඃ. (සඞ්ඛ්‍යාපූර්වඃ 1, 1; විගුඃ 1, 1;)

b සඞ්ඛ්‍යාපූර්වඃ සමාසෝ විගුර්නිගද්‍යතෙ.

278. සමාහාරෙ ර්ප් විගුඃ.

(සමාහාරෙ 7 1; අනඃ 5, 1; ර්ප් 1, 1; විගුඃ 1, 1;)

තන්හි අන්‍යාදි ශබ්දවයක් වත්තුව්‍යමාස කොට පූර්වපදයෙහි විභක්තිය ලොප්කළකැන්හි එහි ආගමවශයෙන් හල්සකාරයවේ. ඊට ඔසගීදෙශ හා ඔසඝීයට උකාරාදෙශාදියද කොට සැසි කළ කල්හි 'අත්තෙඃනන්‍යම්" යනු වේ. "පරස්පරම්" යන තන්හි පකාරපරනිම්මිත්තෙන් සකාරයට ඔසගීය හා ඔසඝීයට උපධ්මානීය විසඟැකිවුවත් එය "කසක" ශබ්දාදියට ඇතුළත් බැවින් නොවේ.

276 එකත්තෙ, එකත්තයෙහි පවත්නාවූ, විගුඛත්තෙවෑ, විගු සඃස වත්තුව්‍යමාස දෙක නපුංසක ලිඞ්ග වෙත්.

a එකත්තෙ වතීමානෙෑ, එකත්වනඝාවයෙහි පවත්නාවූ විගු වත්තුවෑ. විගුඃමාසවත්තුව්‍යමාස දෙක; නපුංසකලිඞ්ගෑ භවතඃ, නපුංසකලිඞ්ග වෙත්. (වත්තුවසමාසය හෝ විගුඃමාසය සමාහාරාර්ථයෙන් එකත්වයෙහි පවත්නාකල්හි නපුංසකලිඞ්ග වේ.) වත්තුවඃ, වත්තුව්‍යමාසය; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

වත්තුවසමාසාවිව්‍යාඛ්‍යාවයි.

---

277 සඞ්ඛ්‍යාපූර්වඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දයක් පූර්වකොට ඇතිසමාසය; විගුඃ, විගු නම් වේ.

b සඞ්ඛ්‍යාපූර්වඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයක් පූර්වකොට ඇත්තාවූ; සමාසඃ, සමාසය; විගුර්නිගද්‍යතෙ, විගුයයි කියනු ලැබේ.

278 සමාහාරෙ, රාශිකරණාර්ථයෙහි; විගුඃ, විගුඃමාසය වේ. අනඃ, අකාරාන්තවිගුසමාසයාකෙරෙන්; ර්ප්, ර්ප්ප්‍රත්‍යය වේ.

a සමාහාරෙඑකී විගුඃ සමාසෝ භවති, තතොඅකාරාන්තා ද්විප්‍රත්‍යයශ්ච භවති. දශානාං ග්‍රාමාණාං සමාහාරෝ=දශග්‍රාමී, පඤ්චාග්නයඃ සමාහෘතා ඉති=පඤ්චාග්නි, පඤ්චානං ගවාං සමාහාරඃ=පඤ්චගු, (නපුංසකත්වඛ්‍රස්වත්වේ). ත්‍රිඵලතිරූසිනඃ. "පාත්‍රාද්‍යුත්තරා විගුර්ගොබන්නඃ" පඤ්චානාං පාත්‍රාණාං සමාහාරඃ=පඤ්චපාත්‍රම්, ත්‍රිභුවනම්, ත්‍රිභුවනම්, චතුෂ්පථම්.*

ඉති විගුඃ.

—0—

---

a සමාහාරෙ අර්ථේ, සමාහාරාර්ථයෙහි; විගුඃ සමාසඃ භවති, විගුසමාසය වේ. අකාරාන්තාත්, අකාරාන්තවූ; තතඃ, ඒ විගු සමාසයාකෙරෙන්; ද්විප්‍රත්‍යයඃ භවති, ද්විප්‍රත්‍යය වේ. දශානාං ග්‍රාමාණාම්, දසයක්වූ ග්‍රාමයන්ගේ; සමාහාරඃ, එක් (ක්‍රියායෙහි ඇතුළත්) කොට ගැන්ම; දශග්‍රාමී, "දශග්‍රාම්" නම් වේ. පඤ්චාග්නයඃ, අග්නි පසක්; සමාහෘතාඃ ඉති, එක්කොට ගන්නා ලද්දහුය යන අර්ථයෙහි; පඤ්චාග්නි, "පඤ්චාග්නි" නම් වේ. පඤ්චානං ගවාම්, ගෙරින් පස්දෙනෙකුන්ගේ; සමාහාරඃ, එක්කොටගැන්ම; පඤ්චගු, "පඤ්චගු" නම් වේ. නපුංසකත්වාත්, නපුංසකලිඞ්ග බැවින්; හ්‍රස්වත්වම්, හ්‍රස්වනාවය වේ. ත්‍රිඵලා ඉති, "ත්‍රිඵලා" යන පදය; රූසිනඃ, රූසි වශයෙන් (ලොකප්‍රසිද්ධිවශයෙන්) සිඳුසි පාත්‍රාද්‍යුත්තරඃ, පාත්‍රශබ්දාදිය අන්තකොට ඇත්තාවූ; විගුඃ, විගුසමාසය; නර්ඛන්නඃ, ද්විප්‍රත්‍යයයන්ත නොවේ. (එහෙයින්) පඤ්චානාං පාත්‍රාණාම්, පාත්‍රයන්පස්දෙනෙකුන්ගේ; සමාහාරඃ, එක්කොට ගැන්ම; පඤ්චපාත්‍රම්, "පඤ්චපාත්‍ර" නම් වේ විභුවනම්, ("ත්‍රයාණාං භුවනානාං සමාහාරඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "විභුවනම්" යනු වේ. (භුවනශබ්දය ක්‍රුන්ගේ එක්කොට ගැන්ම යන අර්ථයි). ත්‍රිභුවනම්, ("ත්‍රයාණාං භුවනානාං සමාහාරඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "ත්‍රිභුවන" නම් වේ. (ලෝකුණක්හුගේ එක්කොට ගැන්ම යන අර්ථයි). චතුෂ්පථම්, ("චතුර්ණාං පථානා සමාහාරඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "චතුෂ්පථ" නම් වේ (මාර්ගයතරක්හුගේ එක්කොට ගැන්ම යන අර්ථයි). විගුඃ විගුසමාසය; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

මෙහි සඞ්ඛ්‍යාපූර්වසමාසය විගුසයිද, ඒ විගුසමාසය සමාහාරාර්ථයෙහි වේයයිද, ඒ සමාහාරාර්ථයෙහිවූ අකාරාන්ත විගුසමාසයා

---

* මේහි "විභුවනම්, චතුෂ්පථම්" යනු ඇතම් පොත්වල දක්නා නොලැබේ.

279. බහුව්‍රීහිරන්‍යාත්තෝ. (බහුව්‍රීහිඃ 1, 1; අන්‍යාඃත්තෝ 7, 1;)

a අන්‍යපදාර්‍ථේ ප්‍රධානෙ යඃ සමාසඃ ස බහුව්‍රීහිසංඥකා භවති. බහු ධනං යස්‍ය සඃ=බහුධනඃ, අයති ධනං යස්‍ය සෝඅයති ධනඃ, (අව්‍යයසර්වාදයස්‍යාදීනාං පූර්වනිපාතඃ, අන්‍යපදප්‍රධාන්‍යාද් බහුව්‍රීහිඃ, අනනරඛඃ යස්‍යාසාවනනරඛඃ, වකිරඛඃ, උෙෙදිඩර්මුඛඃ)

කෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ යයි ද අකාරාන්තවූවත් "පාත්‍ර" ශබ්දයේ අන්තකොට ඇත්තහුකෙරෙන් ඊප්ප්‍රත්‍යය නොවේයයිද කියනලදී. (ඊප්ප්‍රත්‍යය වූතන්හි සත්‍රීලිඞ්ග ද අන්තන්හි නපුංසකලිඞ්ග ද සමාහාරාර්‍ථයෙහි දැක්වේ එකවචන ද වේ.) මෙකී විග්‍රහවාක්‍යය බොහෝ පොත්වල ත්‍රිවිධයයි කියනලදී. එනම් තද්ධිතාර්‍ථයෙහිද සමාහාරාර්‍ථයෙහිද උත්තරපදයක් පරකල්හිද වේයයි කියාය. එහි තද්ධිතාර්‍ථයෙහි වන්නාවූ විග්‍රහවාක්‍යය තද්ධිතප්‍රත්‍යයමාත්‍රයාගේ අර්‍ථය විෂයතන්හි ද වාච්‍යතන්හිද කියා දෙවැදෑරුම් වේ. එනම් 'වයෝලස්‍ත්‍රොරථ්‍යම්" යන වාක්‍යයෙහි අපත්‍යාර්‍ථ තද්ධිත "අණ්" ප්‍රත්‍යය විමෙන් පෙර "ත්‍රිමාතෘ"යි විග්‍රහවාක්‍ය වේ පසුව ඉන් පරව ඒ "අණ්" ප්‍රත්‍යය ෂොට වෘද්ධ්‍යාදිය කළකල්හි "වෛමාතුර" යනු වේ. "පඤ්චභිඃශීර්‍ෂාභිඃ ක්‍රීතඃ" යන වාක්‍යයෙහි පැමිණිය යුතුවූ තද්ධිතප්‍රත්‍යය නොෂොට ඒ අර්‍ථයාගේ වාච්‍යත්වයෙන් සඃසඤ්ඤාකල්හි "පඤ්චශීර්‍ෂ" යි සිඞ්ඛ වේ. "දශන්‍ග්‍රාමී, ත්‍රිභුවනම්', යනාදිය සමාහාරාර්‍ථයෙහි විග්‍රහවාක්‍ය වේ. "පඤ්චශඵධනඃ" යනු උත්තරපදපරවිග්‍රහවාක්‍යය වේ, මෙහි "ධන" යන්න උත්තරපදය, ඒ පර නිමිත්තකින් "පඤ්චශඵ" යි විග්‍රහවාක්‍ය යි. මෙහි "පාත්‍ර" ශබ්දයේ තොරෂොට ඇති අකාරාන්තවිග්‍රහවාක්‍යයා කෙරෙන් 'ඊප්' ප්‍රත්‍යය දක්නා ලැබේ. මෙයි එය රූඪිවශයෙන් යයි කියනලදී. සූත්‍රලක්ෂණයෙන් වෙතස්ව භාෂාව්‍යවහාරයෙහි ආයේ "රූඪි" නම් වේ. භෙද ශිෂ්ටසම්මතත්වයෙන් ගණුලැබේ.

විග්‍රහවාක්‍යාඛ්‍යාව යි.

---

279 අන්‍යාර්‍ථේ, (සමස්‍යමානපදයෙන්) අන්‍යවූ පදයහුගේ අර්‍ථයෙහි (යම් අර්‍ථයක් වේනම් එය) බහුව්‍රීහිඃ, බහුව්‍රීහිසමාස නම් වේ.

a අන්‍යපදාර්‍ථේ ප්‍රධානෙ, අන්‍යපදයාගේ අර්‍ථය ප්‍රධානකල්හි (අර්‍ථය ඇත්තාවූ); යඃ සමාසඃ, යම් සමාසයක්වේද; සඃ, ඒ සමාසඃ

තෙම; බහුව්‍රීහිසඤ්ඤකඃ භවති, බහුව්‍රීහි නම් වේ බහු, බොහෝවූ; ධනම්, ධනය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; බහුධනඃ, 'බහු ධන" නම් වේ. ධනම්, ධනය; යස්‍ය, යමෙකුට; අස්ති, ඇත්තේද; සඃ, හෙතෙම; අස්තිධනඃ, අස්තිධන" නම් වේ. අව්‍යයත්වාත්, අව්‍යය බැවින්; අස්‍යාදීනාම්, "අස්ති" ශබ්දාදීන්ගේ; පූජිතිපාතඃ, පූජි යෙන් වැටීම වේ. අන්‍යපදප්‍රාධාන්‍යාත් අන්‍යපදාර්ථයාගේ ප්‍රධාන භාවයෙන්; බහුව්‍රීහිඃ, බහුව්‍රීහිසමාසඃ. අන්තර්, මධ්‍යයෙහිවූ; අඞ්ගම් අවයවය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; අන්තරඞ්ගඃ,"අන්ත රඞ්ග" නම් වේ. වඞ්රඞ්ගඃ, ("වඞ්රඞ්ගං යස්‍යාසෞ' යන වාක්‍ය යෙහි) "වඞ්රඞ්ග" නම් වේ. (වඞ්ඃ' පිටතවූ; අඞ්ගම් අවයවය, යස්‍ය යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම, වඞ්රඞ්ගඃ, "වඞ්රඞ්ග" නම් වේ යනු අර්ථයි.) උච්චෛර්මුඛඃ; ("උච්චර් මුඛං යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍ය යෙහි) 'උච්චෛර්මුඛ" නම් වේ (උච්චෛඃ, උස්ව; මුඛම්, මුඛය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම, උච්චෛර්මුඛඃ, උච්චෛර් මුඛ" නම් වේ යනු අර්ථයි).

සමස්‍යමානපදයන්ගෙන් අනෙකක්හුගේ අර්ථයක් අපෙක්‍ෂා කොට ඒ අන්‍යපදප්‍රධානත්වයෙන් කරණුලබන සමාසය බහුව්‍රීහි සමාස නම් වේ. ඒ අපෙක්‍ෂ්‍යමාණ අන්‍යපදාර්ථය වනාහි විභක්‍තියානීයාදි විභක්තිවශයෙන් ගම්‍යමාන කර්තෘකර්ත්‍රාදි අර්ථසමූහය වේ මෙහි ඒ ද්විත්‍රිවෙළින් උදාහරණ නැතත් සිද්ධාන්ත කෞමුදාදි බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි- "ප්‍රාප්තොදකෝ-ග්‍රාමඃ, උඛස්‍රථෝනඩ්වාන්, උප භෘතපශු-රාජඃ,උඛ්‍රතෞදනා-සථාලී, පිතාම්බරෝ-හරිඃ, වීරපුරුෂෝ ග්‍රාමඃ" යි දක්නාලැබේ. "ප්‍රාප්තවුදකං යං ග්‍රාමම්, උඛ්‍රඃ රථෝ යෙනානඩ්වා, උපභෘතඃ පශ්වර්ථී ඃසෞ රාජඃ, උඛ්‍රාත ඔදනෝ යස්‍යාඃ සථාල්‍යාඃ, පිතම්බරං යස්‍ය හරෙඃ, වීරඃ පුරුෂෝ යස්මින් ග්‍රාමේ" යනු මෙහි වාක්‍ය යොජනායි. ඒහිකි "ග්‍රාමඃ, අනඩ්වාන්" යනාදිහු "ප්‍රාප්තං උදකම්, උඛ්‍රඃ රථඃ" යනාදීන්ගේ අර්ථයන්ගෙන් අන්‍ය බැවින් අන්‍යපදාර්ථයෝයි. ඔවුහු කර්තෘකර්ත්‍රාදාර්ථයන්හි කළබැවින් කර්තෘකර්ත්‍රාදි අර්ථයෝද වෙත් උක්තාර්ථයෙන එහි ප්‍රථමාවිභක්තාදාව් තවද මේ සමාසයෙහි අපෙක්‍ෂමාණ අන්‍යපදාර්ථය යම් ලිඞ්ගඇත් තක්ලිඞ්ගම් සමස්‍යමානපදයද තැලලිඞ්ගවේ. මේ සමාසය වනාහි තුල්‍යාධිකරණ භින්නාධිකරණ වශයෙන් දෙවැදෑරුම්වේ. එනම්

a (''තෙන සහෙති තුල්‍යක්‍රියායාම්'' - සහභෙන්‍යනන්තතෘතීයා තෙනන සමස්‍යතෙ ස තුල්‍යක්‍රියොගබහුව්‍රීහිඃ, ''සහාදෙඃ සාදිඃ'' ඉති වක්‍ෂ්‍යමාණෙන සකාරඃ, පුත්‍රෙණ සහ වර්තීමානඃ=සපුත්‍රඃ, ''තෙන වෙති'' තෙවිත්. සහපුත්‍රා වා ගතඃ, තුල්‍යක්‍රියාංශෙව නං ප්‍රාසිකම්, කර්මණා සහවර්තීමානඃ=සකර්මීකඃ, සලොමකඃ)*

යම්තැනක සමස්‍යමාන පදයන්ගේ එකවසතු ප්‍රවෘත්තියෙන් හෝ එකාඕනිෂ්ඨබෙයෙන් එකවිභක්ත්‍යන්ත වේනම් ඒතුල්‍යාධිකරණයි. ''ප්‍රාප්තං උදකං'' යනාදිය මෙනි. යම්තැනක සමස්‍යමාන පදයන්ගේ එකවසතු ප්‍රවෘත්ත්‍යාද්‍යභාවයෙන් භින්න විභක්ත්‍යන්ත වේනම් ඒ භින්නාධිකරණයි. වක්‍ෂ්‍යමාණ ''කරධනඃ'' යනාදිය මෙනි. ''ධනං කරෙ යස්‍ය'' යනු මෙහි වාක්‍යයොජනායි. මෙහි එකවසතුප්‍රවෘත්තාද්‍යභාවයෙන් ප්‍රථමාසප්තමී වශයෙන් භින්න විභක්තිය බැවින් භින්නාධිකරණයි. මේ සමාසය ත්‍රිපදබහුව්‍රීහියෙන්ද දක්නාලැබේ. එනම් ''නීලමුත්පලං වපුර්යස්‍යාසෞ=නීලෝත්පලවපුඃ=කෘෂ්ණඃ'' යනාදිවශයෙනි. ඇතම් තන්හි චතුඃපදබහුව්‍රීහියෙන්ද දක්නාලැබේ. එනම් ''ආරුඪා වෘක්ෂා ඛහවොවානරා යං ස=ආරුඪවෘක්ෂබහුවානරොවෘක්ෂඃ'' යනාදී වශයෙනි. මේ සමාසය ප්‍රථමාඊයෙහි නොවේයයි බොහෝ වෛයාකරණයන්ගේ මතයයි. සමහරු වක්‍ෂ්‍යමාණ ''සපුත්‍රඃ'' යනාදිය ප්‍රථමාඊයයි කියත්.

a තුල්‍යයොගෙ, (ගමනාදීන්) තුල්‍යවූවක් (සමානවූවක්) සහිත යොගයෙහි පවත්නාවූ; සහඉති, ''සහ'' යන අව්‍යය; තෙන, ඒ (තෘතීයානන්තයක්) හා බහුව්‍රීහිසමාසය වේ.

සහ ඉති එතත්, ''සහ'' යන මේ අව්‍යය; තෘතීයාන්තෙන, තෘතීයාන්තය සමග; සම්‍යතෙ, සමාස කරණුලැබේද; සඃ, තෙතෙම; තුල්‍යයොගබහුව්‍රීහිඃ, තුල්‍යයොගබහුව්‍රීහි නම් වේ. සහාදෙඃ සාදිඃ ඉති, ''සහාදෙඃ සාදිඃ'' කියා; වක්‍ෂ්‍යමාණෙන, පසුව කියනුලබන්නාවූ සූත්‍රයෙන්; සකාරඃ. (සහ ශබ්දයට) සකාරය වේ. පුත්‍රෙණ සහ, පුත්‍රයා සමග; වර්තීමානඃ, පවත්නේ; සපුත්‍රඃ, ''සපුත්‍ර'' නම් වේ. සඃ, සකාරය; වා ඉති, විකල්පයයි. තෙවිත්, සමහරු කියත්. (එනම් -සහපුත්‍රො වා, ''සහපුත්‍රඃ'' කියා හෝ වේ. සහපුත්‍රඃ, පුත්‍රයා සහිතවූයේ; ආගතඃ, ආයේය;

---

* මේ පාණිනීයසූත්‍රවෘත්‍යාදිය බොහෝ සාරඔවතයන්ගේ තොදක්නා ලැබේ.

a "තස්‍ය ප්‍රධානස්‍යෛකදේශෝ විශෙෂණතයා යත්‍ර ශ්‍රූයතෙ ස තද්ගුණසංවිඥානෝ බහුව්‍රීහිඃ" ලම්බෝ කර්ණෝ යස්‍ය ස ලම්බකර්ණඃ.

b "බහුව්‍රීහෙෝ විශෙෂණසපතම්‍යනතයොඃ පූර්විනිපාතෝ වක්තව්‍යඃ" ධනං කරෙ යස්‍ය ස=ධාරධනඃ, මතිඃ කාශෙණ යස්‍ය ස=කාශණ්‍යමතිඃ, බුද්ධිර්මෙ යස්‍ය ස=ධර්මබුද්ධිඃ, කාණ්‍ය භාරෝ යස්‍ය ස=කණ්‍යභාරඃ කාෙ කඩකාණිං යස්‍ය ස=කාෙ කඩකාණඃ, හුවතෙ කීර්තිඃ්‍යීස්‍යාසෙෞ=හුවතකීර්තිඃ.

තුල්‍යයොගවචනම්, තුල්‍යයොග තන්හි යසි කිම; ප්‍රාධිකම්, බෙහෙවින් වේ හෙවත් විකල්ප වේ. (එතම්,-කමීණා සහ, කමීයෙන් විද්‍යමානව; වතීමානඃ, පවත්නේ; සකමීකඃ, "සකමීක' නම් වේ. සලොමකඃ, ("ලොම්නා සහ වතීමානඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සලොමක" නම්වේ. ලොම්නා සහ, ලොමයෙන් විද්‍යමානව; වතීමානඃ, පවත්නේ; සලොමකඃ, "සලොමක" නම් වේ. (මෙහි "සහ" ශබ්දය තුල්‍යයොගාර්ථ නොව විද්‍යමානාර්ථවත්ම බහුව්‍රීහි සමාස වේ. විද්‍යමානවූ කමීය ඇත්තේ. විද්‍යමානවූ ලොම් ඇත්තේ යන අර්ථයි. 'සපුත්‍රඃ ආගතඃ" යන තන්හි "සපුත්‍රඃ" යන්නෙන් ගම්‍යමානවූ "පිතෘ" යන අන්‍යපදාර්ථය ද "පුත්‍ර" ශබ්දයද එක ගමනක්‍රියායෙහි යුක්තබැවින් තුල්‍යයොගයි)

a තස්‍ය ප්‍රධානස්‍ය, ඒ ප්‍රධානපදයවූ "පුරුෂ" ශබ්දදීහු ෂ්; එකදෙශඃ, (හස්තපාදාදි) එක් අවයවයක්; යත්‍ර, යම්සමාසයෙක්හි; විශෙෂණතයා, විශෙෂණභාවයෙන්; ශ්‍රූයතෙ, දන්නාලැබේද (හැඟේද); සඃ, හෙතෙම; තද්ගුණසංවිඥානඃ, තද්ගුණසංවිඥාන නම් වූ; බහුව්‍රීහිඃ, බහුව්‍රීහි නම්වේ. (එසේ නොහැඟේනම් අතද්ගුණ සංවිඥානයි.) ලම්බෝ, එල්බෙන්නාවූ; කර්ණෝ, කන්දෙක; යස්‍ය, යමෙකුහුගේද; සඃ, හෙතෙම; ලම්බකර්ණඃ, "ලම්බකර්ණ" නම් වේ. මෙහි "ලම්බකර්ණ" යන සමසනපදයන්ගෙන් ගම්‍යමාන ප්‍රධානපදයවූ පුරුෂසඞ්ඛ්‍යාත අන්‍යපදයාගේ කර්ණසඞ්ඛ්‍යාත එකදෙශයක් ලම්බනානුගුණය කරණකොටගෙන විශෙෂණභාව යෙන් හැෙහනබැවින් තද්ගුණසංවිඥානයි. "අතික්‍රාන්තසාගරඃ, බන්ධුනඃ" යනාදියෙහි එසේ එකදෙශයක් වෙන්ව නොහැෙහන බැවින් අතද්ගුණසංවිඥයි.)

b බහුව්‍රීහෙෞ, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි; විශෙෂණසපතම්‍යනතයොඃ, විශෙෂණසපතම්‍යනත දෙදෙනාගේ; පූර්විනිපාතඃ, පූර්වයෙහි වැටීම,

a "ප්‍රහරණාඥෝහ්‍යඃ පරෙ නිෂ්ඨාසපතෘමය්‍යෲ" "කතකතවතූ නිෂ්ඨා"-කතකතවතූ ප්‍රත්‍යයෞ නිෂ්ඨාසංඥෞ ස්තඃ. චක්‍රං පාණිර්‍ය යස්‍ය ස=චක්‍රපාණිඃ, දණ්ඩං පාණිර්‍ය යස්‍ය ස-දණ්ඩපාණිඃ. අඝ්‍යුද්‍යතඃ-උද්‍යතාසිරිත්‍යපි භවති.

වක්තව්‍ය, කියයුතුයි. ධනම්, ධනය; කෘරෙ, අතෙහි; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කෘධනඃ, "කරධන" නම් වේ. කෘඡ්‍රණ, විඡණුනු කෙරෙහි; මතිඃ, මතිය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කෘඡ්‍රණ්මතිඃ, "කෘඡ්‍රණමති" නම් වේ. ධමේ, ධර්‍ය කෙරෙහි; බුඩිඃ, බුඩිය; යස්‍ය, යමෙකුගේ ද; සඃ, හෙතෙම; ධර්‍ය බුඩිඃ, "ධර්‍යබුඩි" නම් වේ. කර්‍ණෙ, බොටුවෙහි; හාරඃ, මුතුහර; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කර්‍ණෙහාරඃ, "කර්‍ණහාර" නම් වේ. කරෙ, අතෙහි; කඨකර්‍ණම්, වලල්ල; යස්‍ය, යමෙකු ගේද; සඃ, හෙතෙම; කරකඨකර්‍ණඃ, "කරකඨකර්‍ණ" නම් වේ. භුවනෙ, ලොකයෙහි; කීර්‍තිඃ, කීර්‍තිය; යස්‍ය යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; භුවනකීර්‍තිඃ, "භුවනකීර්‍ති" නම් වේ. (මේ උදාහරණයන්හි සප්තම්‍යන්තයාගේ පූර්‍වනිපාතයයි. "බන්ධන, ලම්බකර්‍ණී" යනාදියෙහි විශෙෂණපදයාගේ පූර්‍වනිපාතයයි.)

a ප්‍රහරණාඥෝහ්‍යඃ, (චක්‍රදණ්ඩාදි) ප්‍රහරණාඥීවාචකශබ්දයන් කෙරෙන්; නිෂ්ඨාසප්තම්‍යෲ, නිෂ්ඨාප්‍රත්‍යයාන්ත සප්තම්‍යන්ත දෙක; පරෙ, පරව යෙදෙත්; කතකතවතූ, "කතකතවතූ" ප්‍රත්‍යය දෙක; නිෂ්ඨා, නිෂ්ඨා නම් වේ. කතකතවතූ ප්‍රත්‍යයෞ, 'කත කතවතූ" ප්‍රත්‍යය දෙක; නිෂ්ඨාසංඥෞ සන්ත, නිෂ්ඨාසංඥ ඇත්තෝ වෙත්. චක්‍රං, චක්‍රායුධය; පාණෙෘ, අතෙහි; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; චක්‍රපාණිඃ, "චක්‍රපාණි" නම් වේ දණ්ඩම්, දණ්ඩ; පාණෙෘ, අතෙහි; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; දණ්ඩපාණිඃ, "දණ්ඩපාණි" නම් වේ. (මෙහි චක්‍රාදිප්‍රහරණාඥීයන්කෙරෙන් සප්තම්‍යන්තයාගේ පරව යෙදීමයි.) අඝ්‍යුද්‍යතඃ, ("උද්‍යතොසියෞ න සඃ" යන වාක්‍යයෙහි, "අඝ්‍යුද්‍යතඃ" යනු වේ. (උද්‍යතඃ, උද්‍යෞග කරණලද්දාවූ නොහොත් උස්කරණලද්දාවූ; අසිඃ, කඩුව; යෙන, යමෙකුවිසින්ද; සඃ, හෙතෙම; අඝ්‍යුද්‍යතඃ, "අඝ්‍යුද්‍යත" නම් වේ. යනු අර්‍ථයි. මෙහි නිෂ්ඨාසංඥ "කත" ප්‍රත්‍යයාන්තයාගේ පරව යෙදීමයි.) උද්‍යතාසිඃ ඉති අපි, "උද්‍යතාසිඃ" කියඃද; භවති, වේ.

a "ප්‍රියස්‍ය වා" ප්‍රියගුඩඃ-ගුඩප්‍රියඃ "නෙඳ්වාදිභ්‍යඃ" -ඉඳ්වාදිනාඃ ශබ්දනාඃ සපතම්‍යනනස්‍ය පූර්වනි වාතෝ නා-ඉඳ්ඩුඃ ශෙඛරෙ යස්‍ය ස=ඉඳ්ඩුශෙඛරඃ, පද්මං නාහෙ යස්‍ය ස=පද්ම නාභඃ, කපිඩවජඃ.

b "ප්‍රජාමෙධයොරසුක්"- සුප්‍රජාඃ, දුර්මේධාඃ. "ධීරාදනිව් කෙවලාත්"-කෙවලාත් පූර්වපදාත්පරා යො ධීශබ්දඃ තදන්තාද් බහුව්‍රීහෙරනව් ප්‍රත්‍යයඃ ස්‍යාත්. කල්‍යාණධීර්, සුධීර්. කෙවලාත් කිම්? පරමඃ ශ්‍රෙෂ්ඨො ධීර්යස්‍ය ස=පරමශ්‍රෙෂ්ඨධීඃ.

---

a ප්‍රියස්‍ය, "ප්‍රිය" ශබ්දයාගේ පූර්වනිපාතය; වා, විකල්පයෙන් වේ. ප්‍රියගුඩඃ, ("ප්‍රිත්‍රෙයා ගුඩෙ යස්‍ය ස" යන වාක්‍යයෙහි) 'ප්‍රිය' යන විශෙෂණ ශබ්දය පූර්ව යෙදීමෙන් "ප්‍රියගුඩ" නම්ද; ගුඩප්‍රියඃ, විකල්පයෙන් පරව යෙදීමෙන් "ගුඩප්‍රිය" නම්ද වේ. ප්‍රියඃ ප්‍රියව්; ගුඩඃ, උක්ෂකුරු; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; ප්‍රියගුඩඃ, "ප්‍රියගුඩ' නම්ද; ගුඩප්‍රියඃ, 'ගුඩප්‍රිය" නම්ද වේ යනු අර්ථයි. ඉඳ්වාදිභ්‍යඃ, "ඉඳ්ඩු" ශබ්දයෙය නොවෙත්; න සපතම්‍යනතයාගේ පූර්වනිපාතය නොවේ-ඉඳ්වාදිභ්‍යඃ ශබ්දභ්‍යඃ, ඉඳ්ඩු ආදි ශබ්දයන් නොවෙත්; සපතම්‍යනතස්‍ය, සපතම්‍යනතයාගේ; පූර්වනිපාතඃ, පූර්වයෙහි වැටීම; න, නොවේ. ඉඳ්ඩුඃ, චන්ද්‍රලඛාව; ශෙඛරෙ, ශිඛායෙහි; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මේතෙම; ඉඳ්ඩුශෙඛරඃ, "ඉඳ්ඩුශෙඛර" නම් වේ. පද්මම්, පියුම; නාභෞ, නාභියෙහි; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; පද්මනාභඃ, "පද්මනාභ" නම්වේ. (මෙහි සමාසාන්තයෙහි අප්‍රත්‍යයයි.) කපිඩවජඃ, ("කපිර්වාජෙ යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "කපිඩවජ" නම් වේ. (ඛවජෙ, ඛවජයෙහි; කපිඃ, කපිරූපය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කපිඩවජඃ, 'කපිඩවජ" නම් වේ යනු අර්ථයි. (මෙහි සපතම්‍යනතයාගේ පූර්වනිපාතය නොවීය.)

b ප්‍රජාමෙධයොඃ, (බහුව්‍රීහිසමාසාන්තයෙහි "නඤ්දුඃසු" යන මොවුන්කෙරෙන්පරවූ) "ප්‍රජා මෙධා" ශබ්දදෙකසම්බන්ධව; අසුක්, 'අසුක්" ප්‍රත්‍යය වේ. සුප්‍රජාඃ, ("සුෂ්ඨු ප්‍රජා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍ය යෙහි) "සුප්‍රජස්" නම්ද; දුර්මේධාඃ, (දුෂ්ඨු මෙධා යස්‍ය සඃ' යන වාක්‍යයෙහි) "දුර්මේධස්" නම්ද වේ. (සුෂ්ඨු. යහපත්වූ; ප්‍රජා ප්‍රජා නොමෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; සුප්‍රජාඃ, "සුප්‍රජස්" නම් වේ. දුෂ්ඨු, නපුරුවූ; මෙධා, ප්‍රඥාව; යස්‍ය, යමෙකුගේද;සඃ,හෙ

a "ජායායා නිඩාදෙශා බහුව්‍රීහ෌ වක්තව්‍යා සලා පශු"-ලක්ෂ්මීජානිඃ. "උත්පූතිස්සුරභිභෘතා ගන්ධශබ්දස්‍ය කාරිනාදෙශා බහුව්‍රීහ෌ වක්තව්‍යඃ"-උදගණිඃ සූති ගණිඃ, සුගණිඃ, සුරභිගණිඃ.

තෙම; දුර්මේධාඃ, "දුර්මේධස්' නම් වේ යනු අර්ථයි. මෙහි "අසුක්" ප්‍රත්‍යයේ "උක්' යන කොටස ඉන්සංඥයි) කෙවලාත්, හුදකලා පදයක්කෙරෙන් පරවූ; ධර්මාත්, "ධර්ම" ශබ්දයාකෙරෙන්; අනිව්, "අනිව්" ප්‍රත්‍යය වේ.-කෙවලාත්, හුදකලාවූ; පුෂ්පදත්, පුෂ්පද යක් කෙරෙන්; පරඃ, පරවූ; යඃ ධර්මශබ්දඃ, යම් "ධර්ම" ශබ්දයක් වේද; තදනන්තාත්, ඒ ධර්මශබ්දය අන්තයාට ඇත්තාවූ; බහුව්‍රීහ෌, බහුව්‍රීහි සමාසයාකෙරෙන්: අනිව්ප්‍රත්‍යයඃ සන්, "අනිව්" ප්‍රත්‍යය වන්නේය, කල්‍යාණධර්මා, ("කල්‍යාණෝ ධර්මෝ යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "කල්‍යාණධර්මන්' නම්ද; සුධර්මා, "සුෂ්ඨු ධර්මෝ යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සුධර්මන්" නම්ද වේ. (කල්‍යාණඃ; ශොභනයුක්තවූ; ධර්මඃ, ධර්මය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම, කල්‍යාණධර්මා, "කල්‍යාණධර්මන්" නම් වේ සුෂ්ඨු, යහපත්වූ; ධර්මඃ, ධර්මය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ හෙතෙම; සුධර්මා, 'සුධර්මන්" නම් වේ යනු අර්ථයි.) කෙවලාත්, හුදකලා පදයක් කෙරෙන් පර ධර්මශබ්දයා සෙරෙන්ය යනු; කිම්, කිම ? පරමා, උතුම්වූ; සවඃ, සවකියවූ; ධර්මඃ, ධර්මය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; පරමසවධර්මා; 'පරමසවධර්ම" නම් වේ (යන මෙහි පදදෙකක් කෙරෙන් පර ධර්ම ශබ්දය බැහින් "අනිව්" නොවනහෙයිනි. "අනිව්" ප්‍රත්‍යයේ "ඉව්" යන අකාරය ඉන්සංඥයි.)

a බහුව්‍රීහ෌, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි; ජායායාඃ 'ජායා" ශබ්දයා ගේ අන්තයාට; නිඩාදෙශඃ, නිඩ්ආදෙශයද; ඔලොපශ්ච, (ජායා ශබ්දයාගේ) යකාරලොපයද; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. ලක්ෂ්මීජානිඃ, ("ලක්ෂ්මීර්ජායා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "ලක්ෂ්මීජානිඃ" නම් වේ. ලක්ෂ්මීඃ, ශ්‍රීදෙවී තොමෝ; ජායා, පත්නී වූවා; යස්‍ය යමෙකු ගේ ද; සඃ, හෙතෙම; ලක්ෂ්මීජානිඃ, "ලක්ෂ්මීජානි" නම් වේ යනු අර්ථයි. ("නිඩ්" ආදේශයාගේ ඉත්ඩකාරය අන්ත්‍යාදෙශාර්ථයි) බහුව්‍රීහ෌, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි; උත්පූතිසුසුරභිඃ, "උත්පූති සුසුරභි" යන මොවුන්කෙරෙන් පරවූ; ගන්ධශබ්දස්‍ය, ගන්ධශබ්ද යට; ඉකාරාන්තාදෙශඃ, ඉකාරාන්තාදෙශය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි;

a "ආගන්තුකස්සෙකවචනානන්තස්ස වා"-සුගන්ධිඃ-ආපණඃ, සුගන්ධෝ වා, "අල්පාඛ්‍යායාං ච"-අල්පපශ්‍යායෝ ගන්ධශබ්දඃ, සුපෝ ගන්ධෝලෙපෝ යස්මින් තත් සුපගන්ධි-භොජනම්. කෘතගන්ධි, වෙති කෙවිත්. සුපගන්ධම්, කෘතගන්ධම්, "උපමානාච්ච" පද්මස්සෙව ගන්ධෝ යස්සෙති= පද්මගන්ධිඃ, මතානන්තරෙ විකල්පඃ.

උද්ගන්ධිඃ, ("උද්ගතෝ ගන්ධෝ යස්ය සඃ" යනවාක්‍යයෙහි) "උද්ගන්ධි" නම් ද; පූතිගන්ධිඃ, ("පූතිගීන්ධෝ යස්ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "පූතිගන්ධි" නම්ද; සුගන්ධිඃ, ("සුෂ්ඨු ගන්ධෝ යස්ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සුගන්ධි" නම්ද; සුරභිගන්ධිඃ, ("සුරභිගීන්ධෝ යස්ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සුරභිගන්ධි" නම්ද වේ. උද්ගතඃ, උඩට නැගුනාවූ; ගන්ධඃ, ගන්ධයතෙම; යස්ය, යමෙකුගේද: සඃ, හෙතෙම; උද්ගන්ධිඃ, "උද්ගන්ධි" නම්වේ. පූතිඃ, කුණුවූ; ගන්ධිඃ, ගන්ධය; යස්ය, යමෙකුගේ ද; සඃ, හෙතෙම; පූතිගන්ධිඃ, "පූතිගන්ධි" නම්වේ. සුෂ්ඨු, යහපත්වූ; ගන්ධඃ, ගන්ධයතෙම; යස්ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; සුගන්ධිඃ, "සුගන්ධි" නම්වේ. සුරභිඃ, මනහරවූ; ගන්ධඃ, ගන්ධයතෙම, යස්ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; සුරභිගන්ධිඃ, 'සුරභිගන්ධි" නම් වේ යනු අර්ථයි.

a ආගන්තුකස්ය, ආගන්තුකවූ; හෙවත් (අමුතුවෙන්) පැමිණෙසුලුවූ; එකවචනානන්තස්ය, එකවචනානන්තවූ ගන්ධශබ්දය සම්බන්ධව; වා, විකල්පයෙන් ඉකාරය වේ. සුගන්ධිඃ, යහපත් ගඳ ඇත්තාවූ; ආපණඃ, ආපණයයි; සුගන්ධඃ වා, විකල්පයෙන් "සුගන්ධ" නම්ද වේ. (මෙහි ආපණයෙහි ගන්ධය ආගන්තුක බැවින් විකල්පයෙන් ඉකාරය විය.) අල්පාඛ්‍යායාං ච, අල්පාඛ්‍යාකථනය ඇතිකල්හිද ගන්ධශබ්දාන්තයට ඉකාරය වේ. ගන්ධශබ්දඃ, ගන්ධශබ්දයතෙම; අල්පශ්‍යායඃ, අල්පශබ්දය හා සමානාර්ථඇත්තේ වේ. ගන්ධඃ, ගන්ධයයි සේයි; අල්පඃ සවලපවූ; සුපඃ, සුපයතෙම; යස්මින්, යම් භොජනයක්හිද; තත්, ඒ (භොජනය); සුපගන්ධි, 'සුපගන්ධි" නම් වේ. භොජනම්, භොජනයයි. කෘතගන්ධි, ("කෘතමල්පං ගන්ධෝ යස්මින් තද්" යන වාක්‍යයෙහි) "කෘතගන්ධි" නම් වේ. ගන්ධඃ, ගන්ධයයිසේයි. අල්පම්, සවලපවූ; කෘතම්, කෘතය; යස්මින්, යම්තැනෙක්හිද; තත් එය; කෘතගන්ධි, "කෘතගන්ධි" නම් වේ යන අර්ථයි) වා ඉති, (මෙහි ඉකාරය) විකල්පයයි;

a "ඌධසෝ'නඩ්"-ඌධොනනස්‍ය බහුව්‍රීහෙරනඩාදෙශඃ සාහ්සස්ත්‍රියාම්. කුණෙඩාධනී-ගෞරඃ. පුංසි තු කුණෙඩාධා ගොගණඃ.

b "ධනුඝශ්ච"- ශාර්ඞ්ගං. ධනුශඃස්‍ය ස=ශාර්ඞ්ගධන්වා, "සංඥායාං වා"-ශනධන්වා-ශනධනුඃ.

කෙවිත්, සමහරු කියත්; 'සුපගඞ්ගම් ඝාතගඞ්ගම්, (එකල්හි) "සුප ගඞ්ග ඝාතගඞ්ග" නම් වේ. (සිඛාන්තකෞමුදියෙහි "සුපස්‍ය ගතෝ ලෙශෝ යස්මින් තත්-සුපගඞ්ග"යි භින්නාධිකරණවශයෙන් මෙහි වාක්‍යයොජනාව කරණලදි.) උපමානාත් ව, උපමානපදයක් කෙරෙන් පරවූ "ගඞ්ග" ශබ්දාන්තයටද ඉකාරය වේ. පද්මස්‍ය ඉව, පද්මයාගේ වැනිවූ; ගඞ්ගඃ, ගඞ්ගය තෙම්; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ. හෙතෙම; පද්මගඞ්ගිඃ, "පද්මගඞ්ගි" නම් වේ. මතාන්තරෙ, මතභෙදයෙහි; විකල්පඃ, විකල්ප වේ.

a ඌධසඃ, උධස්ශබ්දාන්තබහුව්‍රීහිසමාසයට; අනඩ්, "අනඩ්" ආදෙශ වේ. සත්‍රියාම්, සත්‍රීපදෘත්තියක් වාච්‍යකල්හි; ඌධොන්තස්‍ය, "ඌධස්" ශබ්දය අන්තකොට ඇත්තාවූ; බහුව්‍රීඃ, බහුව්‍රීහිසමා සාන්තයට; අනඩ් ආදෙශඃ සාහ්, "අනඩ්" ආදෙශය වන්නේය. කුණෙඩාධිනී, ('කුණඩඉවොධො යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) "කුණෙඩාධිනී" නම් වේ. ගෞඃ ගොධෙනුවයි. (කුණඩඃ ඉව, කල යක් වැනිවූ; ඌධඃ, කිරිබුරුල්ල; යස්‍යාඃ, යම්ධෙනුවකගේද; සා, ඕතොමෝ; කුණෙඩාධිනී, "කුණෙඩාධිනී" නම් වේ. යනු අර්ථයි. (මෙහි "කුණඩ" ශබ්දය උපමානයි, ඔහු කෙරෙන් පර "ඌධස්" ශබ්දයාගේ සකාරයට "අනඩ්" වීමෙන් "කුණෙඩාධන්" යනු වේ, ඉන්පරව සත්‍රිඅර්ථයෙහි "ඊප්" ප්‍රත්‍යය හා උපධාලොපයද වූ කල්හි "කුණෙඩාධිනී"යි සිඛයි). පුංසි තු, පුංලිඞ්ගයෙහි වනාහි; කුණෙඩාධා, "කුණෙඩාධස්" නම් වේ. ගොගණඃ, ගොගණයයි ("කුණෙඩා ඉවොධසෝ යස්‍ය සඃ" යනු එහි වාක්‍යයොජනායි).

b ධනුශ්ච, "ධනුස්" ශබ්දයාගේ අන්තයටද "අනඩ්" ආදෙශ වේ. ශාර්ඞ්ගම්, ශෘඞ්ගජාතවූ; ධනුඃ, දුන්න; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; ශාර්ඞ්ගධන්වා, "ශාර්ඞ්ගධන්වන්" නම් වේ. (මෙහි බහුව්‍රීහිසමාස බැවින් "ධනුස්" ශබ්දයාගේ සකාරයට "අනඩ්" ආදෙශයි). සංඥායාම්, සංඥාවාචක කල්හි; වා, ("අනඩ්" ආදෙශය)

280. පුංවච්ච. (පුංවත් 1, 1; වා 1, 1,)

a සමානාධිකරණේ සූචිත්‍යේ සත්‍රීලිඞ්ගස්‍ය පුංවච්චා භවති. වාග්‍රහණාත් කල්‍යාණීප්‍රිය ඉත්‍යාදෞ නභවති. පුංවද්භාවාදීඞ්ඕර්නිවෘතිඃ.

281. අන්‍යාස්ත්‍රී (අන්‍යාස්ත්‍රී 7, 1;)

b සත්‍රීලිඞ්ගස්‍යාන්‍යාස්ත්‍රීවතීමානස්‍ය හ්‍රස්වෝ භවති, රූපවද්භාඃයීඃ.

විකල්පයි. ශතධන්වා, ("ශතං ධනූංෂි යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි අනඩ් ආදෙශ වීමෙන්) "ශතධන්වන්" නම්ද; ශතධනුඃ, විකල්පයෙන් "ශතධනුස්" නම්ද වේ.

280 වා ව්‍යවසිතවිභාෂාවශයෙන්; පුංවත්, (සමානාධිකරණ උකතපුංසකයත්‍රීලිඞ්ගයාගේ රූපය) පුංල්ලිඞ්ග මෙන් වේ.

a සමානාධිකරණේ, තුල්‍යාධිකරණවූ; සමානේ සති, සමානය ඇතිකල්හි; සූචීත්‍ය, සූචීවූ; සත්‍රීලිඞ්ගස්‍ය, (උකත පුංසක) සත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයාගේ රූපය; වා, ව්‍යවසිතවිභාෂාවශයෙන්; ප්‍රාප්ත භවති; පුංල්ලිඞ්ග මෙන් වේ. වාග්‍රහණාත්, වාශබ්දග්‍රහණයෙන්; කල්‍යාණීප්‍රියඃ ඉත්‍යාදෞ, "කල්‍යාණීප්‍රියඃ" යනාදියෙහි; නභවති, පුංවත් නොවේ. පුංවද්භාවාත්, පුංවත් වීමෙන්; ඊඞ්ඕ්ර්, "ඊප්ඌප්" ප්‍රත්‍යය දෙදෙනාගේ; නිවෘත්තිඃ, නැවැත්ම වේ.

281 අන්‍යාස්ත්‍රී, අන්‍යාස්ත්‍රීයෙහි පවත්නාවූ සත්‍රීලිඞ්ගශබ්දයට හ්‍රස්ව වේ.

b අන්‍යාස්ත්‍රී, අන්‍යාස්ත්‍රීයෙහි; (ගෞණත්වයෙහි); වතීමානස්‍ය, පවත්නාවූ; සත්‍රීලිඞ්ගස්‍ය, සත්‍රීලිඞ්ගශබ්දයට; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. රූපවද්භාඃයීඃ; ("රූපවත් භාඃයීඃ යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි "රූපවද්භාඃයීඃ" නම් වේ. (රූපවති, විශිෂ්ටරූප ඇත්තාවූ ගෙවත් සෞන්දර්‍යයුක්තවූ; භාඃයීඃ, භාඃයීඃ තොමෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; රූපවද්භාඃයීඃ "රූපවද්භාඃයීඃ" නම් වේ යනු අර්ථයි.)

පුංසත්‍රීලිඞ්ගවලයෙහි එකාර්ථවශයෙන් පවත්නා යම්කිසිශබ්දයක් ස්ත්‍රීත්‍වයත්‍රීලිඞ්ගශබ්දයක් ඇත්නම් සූත්‍රාභාධිකරණවිශෙෂණසත්‍රීලිඞ්ගශබ්

''ශඩ්මානින්තබ්ශස්තරුදෙව වරූපෙ''-එනිවාවදතීති= එනාශතෙ, (පතන්‍යාදිබ්‍යොනා න) පඤ්ඩිනමානිනි, පටව්‍යා භාවඃ පවුනා, පවුත්වම්, අලපාභෙය්‍යාදෙගිනි=අලපශඃ, පවුනරා' පවුනවා, පවුකලපා, පවුදෙශ්‍යා, පවුදෙගිසා, අරූපෙය කිම්? ශුක්‍රාරූප්‍යා.

යෙන් පුළුව යෙදී සමාසවූකල්හි ඒ පුළුපදය සමානාධිකරණ සමාස විශයෙහි ව්‍යවස්ථිතවිභාෂා වශයෙන් පුංවත්වන බව "පුංවච්" යන සූත්‍රයෙන් ප්‍රකාශිතයි. ව්‍යවස්ථිතවිභාෂාවශයෙන් යයි කීහෙයින් වක්ෂ්‍යමාණ "කල්‍යාණීප්‍රියඃ" යනාදියෙහි නොවේ. පුංවත්වූ කල්හි ස්ත්‍රීත්වයෙහි යෙදෙන 'ආප් ඊප්' ප්‍රත්‍යයන්ගේ වැළැක්ම වේ. මෙහි කී උකතපුංසකලක්ෂණ 172 173 වෙනි සිටුවල ප්‍රකාශිතයි. තවද "අන්‍යාච්චෝ' යන සූත්‍රයෙන් කියන ලද්දේ අන්‍යාර්‍ථ සමාසයෙහි පරපදය සත්‍රීප්‍රත්‍යයානතයක් වුවොත් ඒ සත්‍රීප්‍රත්‍යය හ්‍රස්වවන බවයි. ඒ අන්‍යපදය පුංලිඞ්ගයක් හෝ නපුංසකලිඞ්ගයක් වුවොත් පමණයි. (මේ හ්‍රස්වත්වය බොහෝ වෛයාකරණයන්ට අභිමත නොවේ. කුමක්හෙයින්ද යත්? අන්‍යාර්‍ථසමාසය අන්‍යාර්‍ථප්‍රධානත්වයෙන් අන්‍යපදයෙහි ලිඟු ලැබීමෙන්ම ඒ සිදුවන බැවිනි). "රූපවද්භාර්‍යඃ" යන තන්හි වාක්‍යයෙහි 'භාර්‍යා" යන නිත්‍යස්ත්‍රීලිඞ්ගය හා තුල්‍යාධිකරණවිශෙෂණත්වයෙන් සත්‍රීලිඞ්ගය ලබා "රූපවතී" යි සිටි රූපය පුංවත්වීමෙන් "රූපවත්' කියාද, පරපදයවූ 'භාර්‍යා" ශබ්දයෙහි "ආප්" ප්‍රත්‍යය හ්‍රස්වව "භාර්‍යඃ" කියාද වීමෙන් පසුව නාම්‌ඞාදිය සාළකල්හි "රූපවද්භාර්‍යඃ" යනු වේ. සෙසුතන්හිද මෙසේයි.

a ශඩ්මානින්තබ්ශස්තරුදෙව ව - ශඩ්, "ශඩ්" ප්‍රත්‍යය; මානින්, "මානින්" ශබ්දය; ත, "තා" ප්‍රත්‍යය; ව, "ව" ප්‍රත්‍යය; ශස්, "ශස්" ප්‍රත්‍යය, තරුදෙව ව, තරප්‍රත්‍යයාදිය යන මේ පරකල්හිද; (උකතපුංසකස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දය පුංවත් වේ). අරූපෙය, රූප්‍යප්‍රත්‍යය පරකල්හි නොවේ. එනිෂ්වා කර්බුර වණී ඇත්තියක් මෙන්; ආවරතීති, හැසිරේනුයි; එතාය තෙ, "එතාශතෙ" යනු වේ. පතන්‍යාදිබ්‍යොත් "පතනී' ශබ්දාදිය බැවින්වූ; න, නකාරය; න, නොවේ. (මෙහි "ශඩ්" ප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙකෙන් පුංවද්භාවශයි, මෙහි "එත" ශබ්දයකෙරෙන් ඊප් ප්‍රත්‍යයවූකල්හි "ඉත්නී" ආදියට ඇතුළත් බැවින් නිපාතනයෙන්

තකාරයාට වූ නකාරයාගේද නැවැත්මවියයි, ඒ ඊට නිමිත්තවූ ඊප් ප්‍රත්‍යය පුංවද්භාවයෙන් නැවතුනබැවිනි. පණ්ඩිතමානිනී, ("අතමානං පණ්ඩිතාං මන්‍යතෙ යා සා" යන වාක්‍යයෙහි "පණ්ඩිතමානිනී" නම් වේ. (යා, යම්ස්ත්‍රියක්තොමෝ; ආතමානං, තමා; පණ්ඩිතාං, පණ්ඩිතවූවක (කොට); මන්‍යතෙ, සිතාද, සා, ඕතොමෝ; පණ්ඩිතමානිනී, "පණ්ඩිතමානිනී" නම්වේ යනු අර්ථයි. (මෙහි "මානින්" ශබ්දය පර නිමිත්තෙන් පුංවද්භාවයයි). පථිව්‍යාඃ, දක්ෂ ස්ත්‍රියගේ; භාවඃ, සවභාවය; පටුතා, "පටුතා" නම්ද; පටුත්වම්, "පටුත්ව" නම්ද වේ. (මෙහි "තා, ත්ව" ප්‍රත්‍යයන් පරනිමිත්තෙන් පුංවද්භාවයයි). අලාභ්‍යඃ, (ස්ත්‍රීන්) සවලාභදෙනෙකුන්ට, දෙහිති, දෙව යන අර්ථයෙහි; අලාභඃ, "අලාභඃ" යනුවේ. (මෙහි "ඝඤ්" ප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙන් පුංවද්භාවයයි) පටුතරා, ('ඉයමනයොඃ රතිඝයෙන පථිවී" යන වාක්‍යයෙහි "පටුතරා" නම් වේ. (ඉයං, මෝතොමෝ, අනයොඃ, මොවුන්දෙදෙනාඅතුරෙන්, අතිඝයෙන, අතිඝයින්; පථිවී, දක්ෂවූවා, පටුතරා, "පටුතරා" නම්වේ යනු අර්ථයි). පටුතමා, ("ඉයමාසාමතිඝයෙන පථවී" යන වාක්‍යයෙහි) "පටුතමා" යනු වේ. (ඉයං, මෝතොමෝ, ආසාම්, මොවුන් අතුරෙන්; අතිඝයෙන, අතිඝයින්; පථවී, දක්ෂවූවා; පටුතමා "පටුතමා" නම්වේ යනු අර්ථයි) පටුකල්පා පටුදෙශ්‍යා පටුදෙශීයාඃ ("ඊෂදූනා පථිවී" යන වාක්‍යයෙහි) "පටුකල්පා" යනුද, පටුදෙශ්‍ය" යනුද, "පටුදෙශීයා" යනුද වේ. (ඊෂත් ඌනා, මදක් ඌනවූ; පථිවී, දක්ෂස්ත්‍රීතොමෝ; පටුකල්පා, "පටුකල්පා"නම්ද; පටුදෙශ්‍යා, "පටුදෙශ්‍යා" නම්ද; පටුදෙශීයා, "පටුදෙශීයා" නම්ද වේ යනු අර්ථයි). මෙහි "තර, තම, කල්ප, දෙශ්‍ය, දෙශීය"ප්‍රත්‍යයන් පරනිමිත්තෙන් පුංවත්භාවයයි). අරූප්‍යෙ, "රූප්‍ය" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි නොවේ යනු; කිම්, කිම්?; ශුභ්‍රාරූප්‍යා, "ශුභ්‍රාරූප්‍යා", යන තන්හි පුංවද්භාවය නොවනසෙයිනි. ("ශුභ්‍රායා භූතපූර්‍වෝ ගෙඃ "ශුභ්‍රාරූප්‍යඃ"- ශුභ්‍රායාඃ, ශුභ්‍රවර්ණිතැනැත්තියගේ, භූත පූර්‍වී, පෙර වූ, ගෙඃ, ගෙරිතෙම; ශුභ්‍රාරූප්‍යඃ, "ශුභ්‍රාරූප්‍ය" නම් වේ යනු වාක්‍යය හා අර්ථයි) මෙහි කී තරාදීන් ප්‍රකාශකරන්නාවූ වෛයාකරණයෝ:-

'තරසනමශ්ච රූපශ්ච වතරාං වතමාං තථා,
ඉඤෙයඝු ඉමන් කල්පෙඳ දෙශ්‍යෙ දෙශීය ඉත්‍යපි;
වහුඃ පාඝශ්චරෙ රූප්‍යශ්චශබ්ද්-වෛතෙ තරාදයඃ" යි

a "ප්‍රියාදෙෆ න"-"ප්‍රියා භකතිඃ මනොඥා සුභගා දුභීගා ඤානතා කල්‍යාණී චපලා වාමනා සවිවා සමා වාමා කානතා බාලා තනයා දුහිතා සවසා" ඉති ප්‍රියාදයඃ, එසු පරෙසු භාෂිතපුංසකස්‍ය සත්‍රීප්‍රත්‍යයානතස්‍ය න පුංවත්.

b "උෆප්‍රත්‍යයානතස්‍ය ච න පුංවත්"- වාමොරුභාෂ්‍යීඃ, "අභාෂිතපුංසකස්‍ය ච න පුංවත්"-ගඩ්ගාභාෂ්‍යීඃ, "කොපධ පුරණීසංඥානාං ච න පුංවත්"-පාවකිභාෂ්‍යීඃ, පඤ්චමිභාෂ්‍යීඃ දනතාභාෂ්‍යීඃ.

කිහු. "අතිශයෙන ශුභ්‍රා=ශුභ්‍රරූපා, අතයොරතිශයෙන කා=කිනතරම්, ආසාමතිශයෙන කා=කිනතමාම්, අතිශයෙන ලඝ්ව්=ලඝිෂ්ඨා, ලඝියසි, ලඝව්‍යා භාවෙ=ලඝිම, ඊෂදූනා ශුභ්‍රා=වහු ශුභ්‍රා" කුත්සිතා ශුභ්‍රා=ශුභ්‍රපාශා, භූතපූර්‍ව ශුභ්‍රා= ශුභ්‍රවරී" ඇනු මෙහි නොකී උදාහරණයි. මෙහි "වහුශුභ්‍රා" ඇන තන්හි "වහු" ප්‍රත්‍යය පරනුවූ බැවින් පුංවත් නො වේ.

a ප්‍රියාදෙෆ, "ප්‍රියා" ශබ්දාදිය පරකල්හි; න, පූර්‍වයට පුංවත් නොවේ. ප්‍රියා—සවසා ඉති, "ප්‍රියා භකති මනොඥ සුභගා දුභීගා ඤානතා කල්‍යාණී චපලා වාමනා සවිවා සමා වාමා කානතා බාලා තනයා දුහිතා සවසා" ඇන මොහු; ප්‍රියාදයඃ, "ප්‍රියා" ශබ්දාදිහු වෙත්. එසු පරෙසු, මොවුන් පරකල්හි; භාෂිත පුංසකස්‍ය, භාෂිතපුංසකවූ; සත්‍රීප්‍රත්‍යයානතස්‍ය, සත්‍රීප්‍රත්‍යයානත ඇට; න, පුංවත් නොවේ.

b උෆප්‍රත්‍යයානතස්‍ය ව, උෆප්‍රත්‍යයානතයට‍ද; නපුංවත්, පුංවත් නොවේ. වාමොරුභාෂ්‍යීඃ, "වාමොරුභාෂ්‍යීඃ" ඇනු ඒට උදාහරණයි. ("වාමොරුභීභාෂ්‍යීභා යස්‍ය සඃ" ඇන වාක්‍යයෙහි; වාමොරු භාෂ්‍යීඃ, "වාමොරුභාෂ්‍යී" නම් වේ. වාමොරුඃ, මනොඥ උෆරූ ප්‍රයමයක් ඇත්තාවූ; භාෂ්‍යීභා, භාෂ්‍යීතොමෝ; යස්‍ය, යමෙකු ගේද; සඃ, හෙතෙම; වාමොරුභාෂ්‍යීඃ, "වාමොරුභාෂ්‍යී" නම්වේ. ඇනු අර්‍ථයි, මෙහි උෆප්‍රත්‍යයබැවින් පුංවත්නොවීය.) අභාෂිත පුංසකස්‍ය ච, උක්තපුංසකනොවන්නාවූ සත්‍රීප්‍රත්‍යයානතට‍ද, නපුංවත්, පුංවත් නොවේ. ගඩ්ගාභාෂ්‍යීඃ, "ගඩ්ගාභාෂ්‍යීඃ" ඇනු ඒට උදාහරණයි. ("ගඩ්ගා භාෂ්‍යීභා යස්‍ය ස ගඩ්ගාභාෂ්‍යීඃ"-ගඩ්ගා, ගඩ්කාතොමෝ; භාෂ්‍යීභා, භවිෂ්‍යීවූවා; යස්‍ය, යමෙකුට‍ද; සඃ, හෙතෙම, ගඩ්ගාභාෂ්‍යීඃ, ගඩ්ගාභාෂ්‍යී" නම් වේ.) කොපධපූරණී

a **"ජාතිවාචකාත්ඣාඛගවාචකාද්‍ය ඊප් තදන්තස්‍ය න පුං වදමානිනි"-බ්‍රාහ්මණීභාර්‍යඃ, සුකේශීභාර්‍යඃ අමානිනිති කිම්? බ්‍රාහ්මණමානිනී.**

සංඥායාං ව,-කොපධ (තද්ධිත කියන්නකින් හෝ "අක" ප්‍රත්‍යය කියන්නෙන්) කකාරය උපධාසංඥකොට ඇත්තය; පූරණී, (විතීයාදි) පූරණීප්‍රත්‍යයාන්තය; සංඥායාං ව, සංඥාවාචකශබ්දය යන මොවුන්ටද; නපුංසත්, පුංසත් නොවේ. පාචිකාභාර්‍යඃ, ("පාචිකා භාර්‍යා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "පාචිකාභාර්‍යා" නම් වේ. පාචිකා, පිසන්නාවූ; භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; පාචිකාභාර්‍යඃ, "පාචිකාභාර්‍යා" නම් වේ යනු අර්ථයි) පඤ්චමීභාර්‍යඃ, (පඤ්චමී භාර්‍යා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි "පඤ්චමීභාර්‍යා" නම් වේ. පඤ්චමී, පස්වෙනිවූ ස්ත්‍රීතොමෝ; භාර්‍යා භාර්‍යාවූවා; යස්‍ය, යමෙකුටද; සඃ, හෙතෙම; පඤ්චමීභාර්‍යඃ, "පඤ්චමීභාර්‍යා" නම් වේ. යනු අර්ථයි.) දත්තා භාර්‍යඃ, ("දත්තා භාර්‍යා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි "දත්තා භාර්‍යා" නම් වේ; දත්තා, දත්තා නම් ස්ත්‍රීතොමෝ; භාර්‍යා, භාර්‍යාවූවා; යස්‍ය, යමෙකුටද; සඃ, හෙතෙම; දත්තාභාර්‍යඃ, "දත්තාභාර්‍යා" නම් වේ යනු අර්ථයි. මෙහි "පාචිකා" යන්න කකාරය උපධාකොට ඇති බැවින්ද, "පඤ්චමී" යන්න පූරණී ප්‍රත්‍යයාන්තබැවින්ද, "දත්තා" යන්න සංඥාවාචකබැවින්ද පුංසත් නොවීය.)

a ජාතිවාචකාත්, ජාතිවාචකශබ්දයාකෙරෙන්ද; සඞ්ඛ්‍යාවාචකාත්, සඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දයාකෙරෙන්ද; යඃ ඊප්, යම් ඊප්ප්‍රත්‍යයක් වේද; අමානිනි, "මානින්" ශබ්දය වර්ජිතයා පරකල්හි; තදන්තස්‍ය, ඒ අන්තකොට ඇත්තහුට; නපුංසත්, පුංසත්නොවේ. බ්‍රාහ්මණී භාර්‍යඃ, (බ්‍රාහ්මණී භාර්‍යා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "බ්‍රාහ්මණී භාර්‍යා" නම්වේ. බ්‍රාහ්මණී, බැමිණිතොමෝ; භාර්‍යා, භාර්‍යාවූවා; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; බ්‍රාහ්මණීභාර්‍යඃ, "බ්‍රාහ්මණී භාර්‍යා" නම් වේ යනු අර්ථයි.) සුකේශීභාර්‍යඃ, ("සුකේශීභාර්‍යා යස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි "සුකේශීභාර්‍යා" නම්වේ. සුකේශී, යහපත්කෙස්ඇත්තී; භාර්‍යා, භාර්‍යාවූවා; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; සුකේශීභාර්‍යඃ, "සුකේශීභාර්‍යා" නම් වේ යනු අර්ථයි මෙහි "බ්‍රාහ්මණී" යනු ජාතිවාචකබැවින්ද, "සුකේශී" යනු සඞ්ඛ්‍ය

a "යුට්වර්ජිතරකතවිකාරාඩීවර්ජිතනඩිනාහනස්‍ය න පුංවත්"-මෛපිලිජායඃ. යුට්වර්ජිතරකතවිකාරාඩීවර්ජිතඃසඃකිම්? වෛයාකරණනායඃ, කාෂායකණ්ඨඃ, හෛමවුද්‍රිකඃ. වාග්‍රහණාදියං විවක්ෂා.

වාචකබැවින්ද පුංවත් නොවීය. අමාතිනිති, මාතින් ශබ්දවර්ජිතයා පරකල්ප්‍ය යනු; කිම්, කිම්?; බ්‍රාහමණමාතිනී, ("ආතමානං බ්‍රාහමණිං මන්‍යතෙ යා සා" යන වාක්‍යයෙහිවූ) "බ්‍රාහමණමාතිනී" යන තන්හි පුංවත් වන බැවිති-යා, යම් සත්‍රියක් තොමෝ; ආතමානං, තමා; බ්‍රාහමණිං, බැමිණියක් කොට); මන්‍යතෙ සිතාද; සා, ඕතොමෝ; බ්‍රාහමණමාතිනී, "බ්‍රාහමණමාතිනී" නම් වේ යනු අර්ථයි.)

b යුට්වර්ජිත, "ඉට්, උට්" ආගමවයෙන් තොරකරණලද්දාවූද, රකතවිකාරාඩීවර්ජිත, රකතාඩීවිකාරාඩී දෙකෙන් තොරකරණලද්දාවූද; තඩිතාන්තස්‍ය, (වෘඩියට හෙතුවූ) තඩිතාන්තයට, නපුංවත්, පුංවත්නොවේ. මෛපිලීජායඃ, ("මෛපිලී ජායා යස්‍ය සඃ' යන වාක්‍යයෙහි "මෛපිලීජාය" නම් වේ-මෛපිලී, මිපිලාවයෙහිවූ, ජායා, භාර්‍යාතොමෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; මෛපිලීජායඃ, "මෛපිලීජාය" නම් වේ යනු අර්ථයි. (මෙහි "මෛපිලී" යන්න වෘඩියට හෙතුවූ භාවාර්ථ තඩිත "අණ්" ප්‍රත්‍යයෙන් නිපන් බැවින් පුංවත් නොවේ) යුට්වර්ජිතරකතවිකාරාඩී වර්ජිතස්‍ය ඉති, "ඉට්, උට්" වර්ජිතවූ හෝ රකතවිකාරාඩීවර්ජිත තඩිතාන්තයට යනු; කිම්, කිම්?; වෛයාකරණනායඃ කාෂායකණ්ඨඃ හෛමවුද්‍රිකඃ, වෛයාකරණනායඃ, කාෂායකණ්ඨඃ, හෛමවුද්‍රිකඃ" යන තන්හි පුංවත් වනබැවිනි. (වෛයාකරණී භාර්‍යා යස්‍ය සඃ=වෛයාකරණනායඃ"-වෛයාකරණී, ව්‍යාකරණ දන්නාවූ; භාර්‍යා, භාර්‍යාතොමෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම් වෛයාකරණභාර්‍යඃ, "වෛයාකරණනායඃ" නම් වේ. "කාෂායී කණ්ඨා යස්‍ය සඃ=කාෂායකණ්ඨඃ"-කාෂායී, කාෂායවණ්ණයෙන් රඳන ලද්දාවූ; කණ්ඨා, මහතලද දිරු වත්කඩ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කාෂායකණ්ඨඃ, 'කාෂායකණ්ඨ" නම් වේ. "හෛමී මුද්‍රිකා යස්‍ය සඃ-හෛමවුද්‍රිකා' හෛමී, සවණ්ණවිකාරයක්වූ හෙවත් සවණ්ණයෙන් කරණලද්දාවූ; මුද්‍රිකා, මුද්දර; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; හෛමවුද්‍රිකඃ "හෛමවුද්‍රික" නම් වේ. වාග්‍රහණාත්, ("පුංවවා") යන සූත්‍රයෙහි වාග්‍රහණයෙන්; ඉයං, මෝතොමෝ; විවක්ෂා, කියනුකැමැත්තයි.

282. ගොඃ (ගොඃ 6,1;)

a ගොශබ්දස්‍යාන්‍යාද෌ වතීමානස්‍ය හ්‍රස්වොභවති. පඤ්ච ගාවෝ යස්‍යාසෞ=පඤ්චගුඃ.

b "සඞ්ඛ්‍යාසුව්‍යාස්‍රාදිපූර්‍ණස්‍ය පාදශබ්දස්‍යාකාරස්‍ය ලොපඃ" සහස්‍රං පාදා යස්‍යාසෞ=සහස්‍රපාත්, ශොභනෞ පාදෞ යස්‍ය ඝ=සුපාත්, ව්‍යාස්‍රස්‍ය පාදඉව පාදෞ යස්‍යාසෞ=ව්‍යාස්‍රපාත්, "පාදඃ පත්" ඉපදඃ, ඉපද, ඉපදි, ත්‍රිපදි. "නදාදිඩාදිජ්".

මෙහි කියනලද්දේ වෘඩියට හෙතුවූ තද්ධිතානන්තයට පුංවත් නොවන බව හා එහෙත් "ඉව්, උව්" ආගම සහිත තන්හිද රක්‍තාර්‍ථ විකාරාර්‍ථතන්හිද පුංවත් වන බවයි "වෛය්‍යාකරණි" යන්න ඉව් සහිත බැවින්ද; 'කාෂායී" යන්න රක්‍තාර්‍ථ බැවින්ද "හෛමී" යන්න විකාරාර්‍ථ බැවින්ද පුංවත්විය.

282 ගොඃ, (අන්‍යාර්‍ථයෙහි පවත්නා) "ගෝ" ශබ්දාන්තයට හ්‍රස්ව වේ.

a අන්‍යාර්‍ථේ වර්‍තීමානස්‍ය, අන්‍යාර්‍ථයෙහි පවත්නාවූ; ගෝ ශබ්දස්‍ය, ගොශබ්දයට; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. පව ගාවඃ, ගෙරිහු පස්දෙනෙක්; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; පඤ්චගුඃ, "පඤ්චගු" නම් වේ. (මෙහි අන්‍යාර්‍ථසමාස සබැවින් ගෝ ශබ්දාන්ත ඔකාරයට හ්‍රස්වත්වයෙන් උපකාරවීය).

b සඞ්ඛ්‍යාසුව්‍යාස්‍රාදිපූර්‍ණස්‍ය,-සඞ්ඛ්‍යා, සඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දය, සු, සු උපසර්‍ගය; ව්‍යාස්‍රාදි, ව්‍යාස්‍රශබ්දාදිය යන මොවුන්; පූර්‍ණස්‍ය, පූර්‍ණ කොට ඇත්තාවූ; පාදශබ්දස්‍ය, "පාද" ශබ්දයාගේ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ, ලොප් වේ. සහස්‍රං පාදාඃ, පා දහසක්, යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; සහස්‍රපාත්, "සහස්‍රපාත්" නම් වේ ශොභනෞ, හොබනාවූ; පාදෞ' පාදෙක; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; සුපාත් "සුපාත්" නම් වේ. ව්‍යාස්‍රස්‍ය ඉව, ව්‍යාස්‍රයෙකුගේ වැනිවූ; පදෞ, පා දෙක; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; ව්‍යාස්‍රපාත්, "ව්‍යාස්‍රපාත්" නම් වේ. පාදඃ පත්, "පාදඃ පත්" යන සූත්‍රයෙන් "පාත්" ශබ්දයට (ශස්ආදි සවරයා පරකල්හි) "පත්" ආදෙශවේ. "ඉපදඃ" යනු විභක්‍තියා බහුවචනයි; "ඉපද" යනු තෘතීයා එකවචනයි. ඉපදී ත්‍රිපදී, සත්‍රී ලිඞ්ගප්‍රථමාඑකවචනයෙහි "ඉපදී ත්‍රිපදී"යනු වේ. නදාදිඩාත්,

283. ටාඩකාඃ. (ටාඩකාඃ 1, 3;)

a සමාසෙ සති ට අ ඩ ක ඉත්‍යෙතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති,

b "ටශ්ච නක්පුරුෂෙ ඥෙයො හ්‍රස්වකාරො මඋව එව ච,
ඩකාරඝ්නු බහුව්‍රීහෙඃ කකාරෙ'නියමෙ මතඃ"

c (අවින්‍යෙන්‍යා මහිමා යස්‍ය සෝ 'විනන්‍යමහිමඃ.)*

නදාදිය බැහින්; ඊප්, "ඊප්" ප්‍රත්‍යයයි.(මෙහි කී ව්‍යාඝ්‍රනඛාදිය උපමානභාවයෙන් වියයුතුයි. හෙද හස්‍යාදිය හැරයයි මුඛ්‍ය බොධයෙහි කියනලදි. එහි ටීකාවෙහි හස්‍යාදිය දක්වන් නාහුඃ-

,,හස්‍යතී කථොලඃ කණ්ඩාලො ගණ්ඩාලො ගණිකාමහාන්,
දෘසි කුශූල ඉත්‍යාෂෙථ හස්‍යාදෙඃ පරිකීර්තිතාඃ"

යනු කිහු පාණිනිමතයෙහි "කුදාල, අජ, අශව, ගණ්ඩ,කථොත" යන මොහුද ඇතුලන් වෙත්.

213 ටාඩකාඃ, (සමාසාන්තයෙඞ්) "ට අ ඩ ක" යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

a සමාසෙ සති; සමාසය ඇතිකල්හි; ට අ ඩ ක ඉති, "ටඅඩක" යන; එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, මේ ප්‍රත්‍යයයෝ වෙත්.

b ටඃ, ටප්‍රත්‍යය; තත්පුරුෂෙ ච, තත්පුරුෂසමාසයෙහිද; අකාරඃ, අප්‍රත්‍යය; මඋව එවච, මඋවසමාසයෙහිද; ඩකාරඃතු, ඩප්‍රත්‍යය වනාහි; බහුව්‍රීහෙඃ, බහුව්‍රීහි සමාසයෙහිද; ඥෙයඃ, දතයුතුයි. කකාරඃ, කප්‍රත්‍යය; අනියමඃ, නියමරහිතයයි; මතඃ, දන්නාලදී.

c අවින්‍යාඃ, නොසිතියහැකිවූ; මහිමා, මහත්ත්වය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; අවින්‍යාමහිමඃ, "අවින්‍යාමහිම" නම් වේ.

මෙහි කී ටාදිප්‍රත්‍යයෝ තත්පුරුෂාදිවශයෙන් වෙත්යයි නියම කොට කීවත් බොහෝ ටීකාදියෙහි යථායොගවශයෙන්

---

* මේ උදාහරණය බොහෝ පොත්වල නොපැණේ. මෙය ට ප්‍රත්‍යයයෙන් හා ව්‍යංඡනලොපයෙන් සිඛයයිද එය බහුසම්මතනොවියයිද "අවින්‍යාමහිමඃ" යනු බහුසම්මත යයිද වඳුනීතිනීටීකාමතයි.

284. නො වා. (නඃ 6, 1; මා 1, 1;)

a නානන්තස්‍ය පදස්‍ය නෙශලීපො වා භවති සුඛරෙ යකාරෙ ච පරෙ. වාග්‍රහණාන්ඛවින්න භවති, කින්ත්‍වුපධාලොපශ්ච. අහ්නා මඛ්‍යං= මඛ්‍යාහ්නඃ, මධ්‍යාරහ්නාඃ සමාහාරෙ= ම්‍යහ්නඃ, "රාත්‍රාහ්නාහ්නාඃ පුංසි"- එනන පුංස්‍යෙව සත්‍යඃ, සඵී රාත්‍රඃ, සඵීාහ්නඃ, ත්‍රයහඃ.

වෙත්යයි ප්‍රතාඝිතයි. වප්‍රත්‍යයෙහි ඉත්සංඥ වකාරය ඊප් ප්‍රත්‍යය වීම පිණිසද, ඔප්‍රත්‍යයෙහි ඔකාරය විසංඥලොපය පිණිසද වේ.

284 නඃ, (සමාසයෙහි) නකාරාන්තපදයාගේ විසඃඥයව; වා, ව්‍යවසිතවිභාෂාවශයෙන් ලොප් වේ.

a සුඛරෙ, සවරයා පරකල්හි ද; යකාරෙ ච පරෙ, යකාරය පර කල්හි ද; නානන්තස්‍ය පදස්‍ය, නකාරාන්තපදයාගේ; ඵෙඃ, විසංඥ යට; වා, ව්‍යවසිතවිභාෂාවශයෙන්; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ; වාග්‍රහණාත්, වාශබ්දග්‍රහණයෙන්; ඛවිත්, කිසිතැනෙක්හි; න භවති, ලොප් නොවේ. කිංතු, වැලි එකෙක් ඇත; එතම්)-උපධා ලොපශ්ච, (විසංඥලොපය තුවූතන්හි) උපධාලොපයද වේ. අහ්නඃ දවස සමබන්ධවූ; මඛ්‍යං, මඛ්‍යය; මඛ්‍යාහ්නඃ, "මඛ්‍යාහ්න" නම්වේ. චරයාඃ අහ්නාඃ, දවස්දෙකක්හුගේ; සමාහාරඃ, සමාහාරය; ම්‍යහ්නඃ, "ම්‍යහ්න" නම් වේ (මෙහි වප්‍රත්‍යය හා උපධාලොපයයි.) රාත්‍රාහ්නාහ්නාඃ, 'රාත්‍ර, අහන, අහ" යන මොහු; පුංසි පුංලිඞ්ග යෙහි වෙත්. එතෙ, මේ "රාත්‍ර" යනාදීහු; පුංසි එව, පුංලිඞ්ග යෙහිම; සත්‍යඃ, වන්නාහ. සඵීරාත්‍රඃ, ("රාත්‍රෙඃ සඵීඃ" යන වාක්‍ය යෙහි) "සඵීරාත්‍රඃ" යනු වේ. (රාත්‍රෙඃ, රාත්‍රිය සමබන්ධවූ; සඵීඃ, සියල්ල; සඵීරාත්‍රඃ, "සඵීරාත්‍ර" නම් වේ. මෙහි අප්‍රත්‍යයයි) සඵීාහ්නඃ, ("අහ්නඃ සඵීඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සඵීාහ්නඃ" යනුවේ. (අහ්නඃ, දවසසමබන්ධවූ; සඵීඃ, සියල්ල; සඵීාහ්නඃ, "සඵීාහ්න" යනු වේ; වප්‍රත්‍යයයි) ත්‍රයහඃ, "ත්‍රයාණාමහ්නාං සමාහාරඃ' යන වාක්‍යයෙහි) "ත්‍රයහඃ" යනු වේ. (ත්‍රයාණාං අහ්නාං, දවස්තුණක් හුගේ; සමාහාරඃ, සමාහාරය; ත්‍රයහඃ, "ත්‍රයහ" නම් වේ. මෙහි ඔප්‍රත්‍යයයි. මෙහි ඔයන්න ඉත් සංඥබැවින් "අහන්" ශබ්ද යාගේ විසංඥයවූ "අන්" යන්නට ලොප්වී "ත්‍රයහඃ" යි සිඩ්ධයි.

a "කවීනාං රාජා ඉති=කවිරාජඃ, ටකාර ඊබර්ථඃ, කවිරාජී. "ෂ්ට්‍රිතඃ" රාඥඃ පුඃ ඉති=රාජපුරම්, අප්‍රත්‍යයඃ වාක් ච මනශව=වාඞ්මනසම්. "වොඃ කුඃ" "ඤමෙ ඤමා වා" දක්ෂිණස්‍යාං දිශි පන්ථා ඉති=දක්ෂිණාපථඃ, අහශව රාත්‍රිශව=අහොරාත්‍රම්, "අහොරාත්‍රම්නපුංසකඤං වා වක්තව්‍යම්"-අහොරාත්‍රඃ, ඔප්‍රත්‍යයඃ- මෞ ච ත්‍රුයශව=චිත්‍රඃ. පඤ්චඃ, (බහුඤ්වචක්ෂාඃයාං බහුවචනං ජස්) බහවෝ රාජානෝ යස්‍යාං සා=බහුරාජා, නගරී. (අත්‍ර විලොපෙ කෘතෙ "ආඔනඃ සන්ධාම්" ඉත්‍යාප්. කප්‍රත්‍යයඃ-බහ්වඃ කතීරෙ ඝස්‍යාසෞ=බහුකතීකෝ-ඝාඝඃ.

ඉති බහුව්‍රීහිඃ.

---

a කවීනාම්, කවීන්ගේ; රාජාඉති, රජනුයි; කවිරාජඃ, "කවිරාජ" නම් වේ. (තත්පුරුෂයි) ටකාරඃ, (මෙහිවූ ටප්‍රත්‍යයෙහි) ටකාරය; ඊබර්ථඃ (ස්ත්‍රීඅර්ථයෙහි) ඊප්ප්‍රත්‍යය ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය. කවිරාජී, (ඒ ඊප්ප්‍රත්‍යය සළකාල්හි) "කවිරාජී" නම් වේ. "ෂට්‍රිතඃ" යනු එහි සූත්‍රයි. රාඥඃ, රජුන්ගේ; පුඃ ඉති, පුරය නුයි; රාජපුරම්, "රාජපුර" නම් වේ; (තත්පුරුෂයි). අප්‍රත්‍යයඃ, අප්‍රත්‍යය කියනුලැබේ. (එනම්)-වාක් ච, වචනයද; මනශව, සිතද; වාඞ්මනසම්, "වාඞ්මනස" නම් වේ; (වන්දවසමාසයි). "වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ("වාච්" ශබ්දයාගේ) චකාරයට කකාරයද; "ඤමෙ ඤමා වා" යන සූත්‍රයෙන් කකාරයට ඛකාරයද වියැ. දක්ෂිණස්‍යාං දිශි, දකුණුදිග; පන්ථඃ ඉති, මාර්ගය නුයි; දක්ෂිණාපථඃ, "දක්ෂිණාපථ" නම් වේ; (තත්පුරුෂයි). අහශව, දවලද; රාත්‍රිශව, රාත්‍රියද; අහොරාත්‍රම්, "අහොරාත්‍ර" නම් වේ. (වන්දවසමාසයි). අහොරාත්‍රම් ඉත්‍යත්‍ර, "අහොරාත්‍රම්" යන මෙහි; නපුංසකඤම්, නපුංසකලිඞ්ගභාවය; වා වක්තව්‍යම්, විකල්පයෙන් කිය යුතුයි. අහොරාත්‍රඃ, (විකල්පයෙන් නපුංසකලිඟ නුවූතත්හි) "අහොරාත්‍රඃ" යනු වේ. ඔප්‍රත්‍යයඃ; ඔප්‍රත්‍යය කියනුලැබේ. (එනම්)-මෞ ච, දෙකද; ත්‍රුශව, තුණද, චිත්‍රඃ, "චිත්‍රඃ" යනු වේ. (වන්දවසමාසයි). පචඃ, ("පච ච ශට්ච" යන වාක්‍යයෙහි) "පචඃ" යනු වේ. (පඤ්ච ච, පහද; ශට්ච, සයද; පචඃ, "පචඃ" යනු වේ. බහුඤ්වච්චක්ෂාඃයම්, බහුවචන භාවය කියනුකැමැත්තෙහි; බහුවචනම්, බහුවචනයවූ; ජස්,

285. කම්ධාරයඃතුල්‍යාර්ථේ.

(කම්ධාරයඃ 1, 1; තුල්‍යාර්ථේ 7, 1;)

a පදමඝතුල්‍යාර්ථේ එකාර්ථීනිඝණ්ටෙ සති කම්ධාරය සංඥකඃ සමාසෝ හවත්. නීලඤ්ච තදුත්පලඤ්ච=නීලොත්පලම්, රකතා චාසෞ ලතා ච= රකතලතා, පුමාංශ්චාසෞ චකාකිලශ්ච=පුංස්චකාකිලඃ, "පුංසඃඛපෙ ඛ්‍යාවර්ජිතෙ අමපරෙ සං ඝොනාසනස්‍යාලොපෝ වක්තව්‍යඃ"- තෙන පුංඛ්‍යානං, පුංක්ෂීරං ඉති භවති.

ඉති කම්ධාරයඃ.

"ජස්" විභක්තියයි. බහවඃ, බොහෝවූ; ?රාජානඃ, රජවරු; යස්‍යාං, යම් නගරියෙක්හිද; සා, ඕතොමෝ; බහුරාජා, "බහුරාජා" නම් වේ. නගරී, නගරියයි. අත්‍ර, මෙහි; විලොපෙ කෘතෙ, විසංඥලොපය කළකල්හි; ආබතඃ සත්‍රියාම් ඉති, "ආබතඃ සත්‍රියාම්" යන සූත්‍රයෙන්; ආප්, ආප්ප්‍රත්‍යයයි. කප්‍රත්‍යයඃ, කප්‍රත්‍යය කියනු ලැබේ. (එනම්)-බහ්වඃ, බොහෝවූ; කතීරඃ කර්තෘන්හු; යස්‍ය, යම්ක්හටද; අසෞ, මෙතෙම; බහුකතීඃකඃ, "බහුකතීඃක" නම් වේ. යාගඃ, යාග යයි. බහුව්‍රීහිඃ බහුව්‍රීහිසමාසය; ඉති, (මෙතෙකින් සමාප්තයි). මෙහි "චිත්‍රාඃ" යන තන්හි "චිත්‍රි" යන ශබ්ද දෙදෙනාගේ සමාසත්වයෙන් චිවචන විෂයතුවුවත් ඒ දෙදෙනාගේ සමවායයෙන් පච සඛ්‍යාව කථිතවෙයින් බහුවචනයි. "පචඝඃ" යන තන්හිද එසේයි.)

බහුව්‍රීහිසමාසාර්ථව්‍යාඛ්‍යාවයි.

---

285 තුල්‍යාර්ථේ, (සමස්‍යමාන විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය දෙදෙනාගේ) සමානාර්ථය ඇතිකල්හි; (යම් අන්වයක් වේනම් එය); කම්ධාරයඃ, කම්ධාරය සමාස නම් වේ.

a පදවඝතුල්‍යාර්ථේ, පදදෙකක්හුගේ සමානාර්ථයවූ; එකාර්ථී නිෂ්ඨෙතෙ සති, එක් අර්ථයකින් නිෂ්ඨාභාවය ඇතිකල්හි; කම්ධාරයඃඥකඃ, කම්ධාරය නම්වූ; සමාසඃ භවති, සමාසය වේ. නීලඤ්ච තත්, නිල්වූයේත් එමය; උත්පලඤ්ච, උපුල්වූයේත්

එමනුයි; නීලොත්පලම්, ‘‘නීලොත්පල’’ නම් වේ. රක්තා ච අසෙෂ, රතුවූවාත් ඔතොමෝය; ලතා ච, ලතාවූවාත් ඔතොමෝ නුයි; රක්තලතා, ‘‘රක්තලතා’’ නම්වේ. පුමාන් ච අසෙෂ, පුරුෂවූ යේත් මෙ තෙමේය; කොකිලශ්ච, කොවුල්වූයේත් මෙතෙමේනුයි; පුංස්කොකිලඃ, ‘‘පුංස්කොකිල’’ නම් වේ. අම්පරෙ, ‘‘අම්’’ ප්‍රත්‍යාහාරය පරකොට ඇත්තාවූ; ඛ්‍යාවර්ජීතෙ, ‘‘ඛ්‍යා’’ යන්නෙන් තොරකරණලද්දාවූ; ඛපෙ, ‘‘ඛප’’ ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; පුංසඃ, ‘‘පුංස්’’ ශබ්දයාගේ; සංයොගාන්තස්‍ය, සංයොගාන්තයට; අලොපඃ ලොප්නොවීම, වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. තෙන, එයිනි; පුංඛ්‍යානම් පුංක්ෂීරම් ඉති, ‘‘පුංඛ්‍යානම්, පුංක්ෂීරම්’’ කියා; භවති, වේ. (‘‘පුංසඃ ඛ්‍යානං=පුංඛ්‍යානම්’’ පුංසඃ, පුරුෂයාගේ; ඛ්‍යානම්, කීම; පුංඛ්‍යානම්, ‘‘පුංඛ්‍යාන’’ නම් වේ. ‘‘පුංසඃ ක්ෂීරං=පුංක්ෂීරම්’’ පුංසඃ, පුරුෂයාගේ; ක්ෂීරම්, (ක්‍රය්ක්‍රියාදිවශයෙන් සාධනවූ) කිර; පුංක්ෂීරම්, ‘‘පුංක්ෂීර’’ නම් වේ). කර්මධාරයඃ, කර්මධාරය සමාසය; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි

සමස්‍යමාන පදදෙකක්හුගේ සමානාධිකරණභාවයෙන් එකාර්ථ නිෂ්පත්තිය ඇතිකල්හි කර්මධාරය සමාසය වේ. ‘‘නීලොත්පලම්’’ යනතන්හි භ්‍රමරාදිසාධාරණසවරූපයෙන් ප්‍රතිපන්නවූ නීලාර්ථය උත්පලාර්ථයෙහි ද. රක්තාදිසාධාරණසවරූපයෙන් ප්‍රතිපන්නවූ උත්පලාර්ථය නීලාර්ථයෙහිද පිහිටිබැවින් පදවයේ තුල්‍යාර්තාව වේ. ‘‘පුංස්කොකිලඃ’’ යන තන්හි ‘‘සංයොගාන්තස්‍ය ලොපඃ’’ යනුවෙන් පැමිණිය හැකි සකාරලොපයාගේ නිෂෙධය පිණිස ‘‘පුංසඃ’’ යනාදිය කිහු. එනම්:-අම්ප්‍රත්‍යාහාරය පරකොට ඇති ‘‘ඛප’’ ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි ‘‘පුංස්’’ ශබ්දයාගේ සකාරයට ලොප් නොවේ, එසෙත් ‘‘ඛ්‍යා’’ යන්න පරකල්හි ලොප්වේ යනු එහි භාවඃයි. ‘‘පුංඛ්‍යානම්’’ යනතන්හි ‘‘ඛ්‍යා’’ යන්න පරබැවින් සකාරලොපය විය. ‘‘පුංක්ෂීරම්’’ යන තන්හි ‘‘ඛප්’’ ප්‍රත්‍යාහාර ක යන්නෙන් පරව සිටි අකුර ‘‘අම්’’ ප්‍රත්‍යාහාරයට ඇතුළත් නොවන ෂයන්න බැවින් සකාරලොපය විය. තවද මේ කර්මධාරය සමාස යෙහිද පූර්වපදයට බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි කිපරිද්දෙන් පුංවත් වේ. ‘‘රක්තලතා’’ යනු එසේ පුංවත්වූතැනි

කර්මධාරයසමාසාර්ථවිවරණය නිමි.

286. නාමනශ්ච කෘතා සමාසඃ.

(නාමිනඃ 6, 1; ච 1, 1; කෘතා 3, 1; සමාසඃ 1, 1;)

a ප්‍රාදේරුපසර්ගීස්‍ය නාමිනශ්ච කෘදන්තෙන සමාසඃ සතත්පුරුෂසංඥකෝ භවති. (වක්‍ෂ්‍යතන්කුශබ්දස්‍යාව්‍යයස්‍ය උරීඋරරීශබ්දයෝශ්ච චිව්ප්‍රත්‍යයානන්තාදෙශ්ච කෘදන්තෙන සමාසඃතත්පුරුෂෝ භවති) ප්‍රකෘෂ්ටෝ වාදඃ=ප්‍රවාදඃ කුම්භකාරඃ.

මෙසේ අව්‍යයීභාවාදිසමාසයන් ලක්‍ෂ්‍යලක්‍ෂණවශයෙන් දක්වා නැවත ඒ සමාසයන්ගේ විශෙෂවිභාග දක්වන්නාහු "නාම්නශ්ච කෘතා සමාසඃ" යනාදිය කිහු.

286 නාම්නශ්ච, නාමපදයක්හුගේද(වශබ්දයෙන් ප්‍රාදිහුගේද); කෘතා, කෘදන්තයක් හා (අන්‍යොන්‍යසම්බන්ධිය වේ නම් එය); සමාසඃ, (තත්පුරුෂ) සමාස නම් වේ.

a ප්‍රාදේඃ උපසර්ගීස්‍ය, ප්‍රාදිඋපසර්ගයාගේද; නාම්නශ්ච, නාමපදයාගේද; කෘදන්තෙන, කෘදන්තයක් සමඟ කරණුලබන්නාවූ; සමාසඃ, (යම්) සමාසයක් වේද; සඃ, හෙතෙම; තත්පුරුෂසංඥකඃ භවති, තත්පුරුෂ නම් වේ. වක්‍ෂ්‍යතන්, (මෙහි) වශබ්දයෙන්; අව්‍යයස්‍ය, අව්‍යයවූ; කුශබ්දස්‍ය, "කු" ශබ්දයාගේද; උරීඋරරීශබ්දයෝඃ, "උරීඋරරී" ශබ්දදෙදෙනාගේද; චිව්ප්‍රත්‍යයානන්තාදෙශ්ච, චිව්ප්‍රත්‍යයානන්තශබ්දාදිහුගේද; කෘදන්තෙන, කෘදන්තයක් හා කරණුලබන්නාවූ; සමාසඃ, සමාසය තෙමේ; තත්පුරුෂඃ භවති, තත්පුරුෂ නම් වේ. ප්‍රකෘෂ්ටඃ, උත්කර්ෂයුක්තවූ; වාදඃ, වාදය; ප්‍රවාදඃ, "ප්‍රවාද" නම් වේ. කුම්භකාරඃ, ("කුම්භං කරොති" යන වාක්‍යයෙහි) "කුම්භකාර" නම් වේ. (කුම්භම්, කලය; කරොති, කෙරේ නුයි; කුම්භකාරඃ, "කුම්භකාර" නම් වේ යනු අර්ථයි)

මෙහි කි ප්‍රාදිඅව්‍යයක් හෝ නාමපදයක් යම්කිසි කෘදන්තයක් සමඟ පරපදප්‍රධානත්වයෙන් සමාසවූ කල්හි ඒ තත්පුරුෂ නම් වේ යයි කිහු. මෙය පූර්‍වොක්ත තත්පුරුෂසමාසයාගේ විශෙෂයක්වශයෙන් කියනලදි. මෙහි "ප්‍රවාදඃ" යන තන්හි "ප්‍ර" යන උපසර්ගීය "වාද" යන කෘදන්තය සමඟද, "කුම්භකාරඃ" යන තන්හි "කුම්භ" යන නාමය "කාර" යන කෘදන්තය සමඟද තත්පුරුෂසමාසයි. 'ව්‍යාඝ්‍රඃ, කවර්‍පඃ, සොමපා" යනාදියද මෙසේයි. "කු" ශබ්දයාගේ සමාසභාවය පසුව කියනුලැබේ. "උරීකෘත්‍ය, උරරීකෘත්‍ය" යන

287. සහාදෙඃ සාදිඃ. (සහාදෙඃ 6, 1; සාදිඃ 1, 1;)

a සමාසෙ සති සහාදීනාං සාදිර්භවති. (සහසංතිරසාං සද්‍රි සම්තිරයඃ) සහ අඤ්චතීති=සබ්‍යඞ්, සමඤ්චතීති=සම්‍යඞ්, තිරඃ අඤ්චතීති=තිර්‍යඞ්, ඤ්විනනහවති, සහචරතීති=සහචරඃ.

b "කුගතිප්‍රාදයඃ"-කුශබ්දෙ ගතිසංඥඃ ප්‍රාදයශ්ච සමෙවි නාඛ්‍යෙ සමස්‍යතෙන ස තත්පුරුෂඃ.

තන්හි "උරී, උරරී" ශබ්දයන්ගේ "කෘත්‍ය" යන කෘදන්තය හා තත්පුරුෂසමාසයි. "දූරීකෘත්‍ය, ශුක්ලීකෘත" යනාදියෙහි "දූරී, ශුක්ලි" යන "ච්වි" ප්‍රත්‍යයාන්තයන්ගේ "කෘත්‍ය, කෘත" යන කෘදන්තයන් හා තත්පුරුෂසමාසයි.

287 සහාදෙඃ, "සහ" ශබ්දාදියට; සාදිඃ, සකාරාදිය වේ.

a සමාසෙ සති, සමාසය ඇතිකල්හි; සහාදීනාම්, "සහ" ශබ්දාදීන්ට; සාදිඃ භවති, සකාරාදිය වේ. ("සප්‍රත්‍රඃ" යන්හි සහ ශබ්දයට සකාරාදෙශයි.) (තවත්)-සහසංතිරසාම්, "සහ, සම්, තිරස්" යන මොවුන්ට; සද්‍රිසම්තිරයඃ "සද්‍රි, සම් තිරි" යන මොහු වෙත්. සහ අඤ්චතීති, සමඟ යේනුයි; සබ්‍රංඞ්, "සබ්‍රඞ්ච්" නම් වේ. සමඤ්චතීති, එකතුවීමට යේනුයි; සම්‍යඞ්, "සම්‍යඞ්ච්" නම් වේ තිරඃ අඤ්චතීති, සරසට යේනුයි; තිර්‍යඞ් "තිර්‍යඞ්ච්" නම් වේ. ඤ්විත්, කිසිතැනෙක්හි; නහවති, සකාරය නොවේ. (එනම්)- සහ චරතීති, සමඟ හැසිරේනුයි; සහචරඃ, "සහචර" නම් වේ. (මෙහි "අච්" යන ඤ්බන්ත කෘදන්තය සමඟ "සහ, සම්, තිරස්" යන අව්‍යයන්ගේ තත්පුරුෂසමාසයි. මෙහි "සහ, සම්, තිරස්" යන තුණට පිළිවෙළින් "සද්‍රි, සම්, තිරි" යන තුණ ආදෙශයි.

b කුගතිප්‍රාදයඃ, (අව්‍යයවූ) කුශබ්දය ගතිසංඥශබ්දය ප්‍රාදි උපසර්ගය යනමොහු තත්පුරුෂසමාස කරණුලැබෙත්. කුශබ්දඃ, කුශබ්දයද; ගතිසංඥඃ, ගතිසංඥශබ්දයෝද; ප්‍රාදයශ්ච, ප්‍රාදිඋප සර්ගයෝද; සමර්‍ථෙන, සංයෘෂ්ටාර්‍ථයක් සමඟ; අඤ්චෙ, අන්‍යෝ න්‍ය සම්බන්ධය ඇතිකල්හි, සමස්‍යතෙන, සමාසකරණුලැබෙත්ද; සඃ, හෙතෙම; තත්පුරුෂඃ, තත්පුරුෂ නම් වේ.

"නාම්නශ්ච කෘතා සමාසඃ" යන සූත්‍රොක්තවිධිය විසතර කරණුපිණිස මේ "කුගතිප්‍රාදයඃ" යන පාණිනීය සූත්‍රය කිහු.

288. කොඃ කදඋදිඃ. (කොඃ 6, 1; කදඋදිඃ 1, 1;)

a කුශබඳස්‍ය කුත්සිතෙෂදර්ථයොඃ වර්තමානස්‍ය කත් කව කා ඉත්‍යේතෙ ආදෙශා භවන්ති තත්පුරුෂෙ, නතු බහුව්‍රීහෞ (බහුව්‍රීහෞ තු-කුත්සිතා විද්‍යා යස්‍යාසෞ=කුවිද්‍යඃ කුත්සිතා උෂ්ට්‍රා යස්‍ය සඃ=කුෂ්ට්‍රඃ,කුත්සිතඃ පන්ථා යස්මිංස්තස්මිංශ්චෙ-කුපථොදෙශඃ.) කුත්සිතමනනං කදනනම්.

මෙහි කී "ගති" සංඥය පාණිනියෙහි "උභයථාඋච්චිඩාවශව" යනාදීන් කිහු. එනම්-ක්‍රියායොගයෙහි වූ උෞරී, උරරී, තසති, තාලි; ආතාලි, වෙතාලි, ධූලි. ධූසි, ශකලා, සංශකලා" යනාදීහුද, "කෘඤ්, භූ, අස්" යන මේ ධාතුයොගයෙහි "ච්වි, ඩාච්" ප්‍රත්‍යයා නතයෝද ගතිසංඥ වෙත් යනුයි. තවත් ගතිසංඥයෝ බොහොවෙත්. "උෞරී කෘත්‍ය, ශුක්ලීකෘත්‍ය, පටපටාකෘත්‍ය" යනාදිය මෙකී ගතිසංඥයන්ගේ සමාසයට උදාහරණයි. මෙහි "ශුක්ලී" යන තන්හි 'ච්වි" ප්‍රත්‍යයද "පටපටා" යනතන්හි 'ඩාච්" ප්‍රත්‍යයද වේ.

288 කොඃ (අව්‍යයවූ) කුශබඳයට; කදඋදිඃ "කත්" ආදි ආදෙශ වේ.

a කුත්සිතෙෂදර්ථයොඃ වර්තමානස්‍ය, නින්දිතාර්ථ අල්පාර්ථදෙක්හි පවත්නාවූ; කුශබඳස්‍ය, කුශබඳයට; තත්පුරුෂෙ, තත්පුරුෂ සමාසයෙහි; කත්කවකා ඉති, "කත්කව කා" යන; එතෙ ආදෙශාඃ භවන්ති, මේ ආදෙශයෝ වෙත්. බහුව්‍රීහෞ, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි නතු, නොවෙත්. බහුව්‍රීහෞ තු, බහුව්‍රීහිසමාසයෙහි වනාහි කුත්සිතා, නින්දිතවූ; විද්‍යා, විද්‍යතොමෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද, අසෞ, මෙතෙම; කුවිද්‍යඃ, "කුවිද්‍ය" නම් වේ. කුත්සිතාඃ, නින්දිතවූ; උෂ්ට්‍රාඃ, ඔටුවෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කුෂ්ට්‍රඃ; "කුෂ්ට්‍ර" නම් වේ කුත්සිතඃ, නින්දිතවූ; පන්ථාඃ, මාගීය; යස්මින්, යම්තැනෙක්හිද; අසෞ, මෙතෙම, කුපථඃ ,,කුපථ" නම් වේ. දෙශඃ, දෙසයි. (යන මෙහි බහුව්‍රීහිසමාසබැවින් යථොක්ත ,;කත්" ආදි ආදෙශ නුවූහ). කුත්සිතම්, නින්දිතවූ; අන්නම්, ආහාරය; කදන්නම්, "කදන්න" නම් වේ. (මෙහි 'කු" ශබ්දයට 'කත්" ආදෙශයි).

a ඊෂදර්ථේ- "කොඃ කාඝඃ කදුෂ්ණ"- කු ඊෂදුෂ්ණං=කොෂ්ණම් කාවොෂ්ණම්-කදුෂ්ණං, කු ඊෂත් ලවණං=කාලවණම්, "පුරුෂෙ වා". කාපුරුෂඃ-කුපුරුෂඃ.

b "විභාෂා පුරුෂෙ කා ස්‍යාන්නපුංසකෙන හසෙ පරෙ,
අවි ත්‍රිරථවදෙ ඝකොඃ කත් කාකෙ වා පුරුෂෙ පථි,
ඊෂදර්ථේ ච වාච්‍යෙ සුප්‍රතිනාවුෂ්ණ කාකත්කවාඃ.*

---

a ඊෂදර්ථේ, අල්පාර්ථයෙහි කුශබ්දයට උදාහරණ කියණ්ලැබේ). උෂ්ණ උෂ්ණශබ්ද පරකල්හි; කොඃ, කුශබ්දයට; කාකවකත්; "කා කව කත්" යන අදෙශයෝ වෙත්. කු, "කු" යයි සේයි; ඊෂත්උෂ්ණම් මදක් උණුසුම්වූයේ; කොෂ්ණම්, "ඝකොෂ්ණ" නම් වේ කු, "කු" යයි සේයි ඊෂත් ලවණම්, මදක් ලුණුරස; කාලවණම්, "කාලවණ" නම් වේ. පුරුෂෙ, පුරුෂශබ්දය පර කල්හි; වා, විකල්පයෙන් "කා" ආදේශ වේ. කාපුරුෂඃ, කුපුරුෂඃ, ("කුතසිතඃ පුරුෂඃ" යන වාක්‍යයෙහි) 'කාපුරුෂ" නම්ද 'කුපුරුෂ" නම්ද වේ. (නින්දිතපුරුෂඃ යන අර්ථයි).

b පුරුෂෙ, පුරුෂශබ්දය පරකල්හි; විභාෂා, විකල්පයෙන්; කාස්‍යාත්, (කුතසිතාර්ථ) කුශබ්දයට කා ආදෙශ වන්නේය. හසෙ පරෙ, (අන්‍යවූ) හස්‍යප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් පරකල්හි; නිය මෙන' නිත්‍යයෙන් වන්නේය. අවි, සවර්ණා පරකල්හිද; කොඃ, කුශබ්දයට; කත් කත්ආදෙශ වන්නේය; අක්ෂ, අක්ෂ ශබ්දය පරකල්හිද; ඊෂදර්ථේ, අල්පාර්ථයක් වාච්‍යකල්හි, පුරුෂෙ වා, පුරුෂශබ්දය පරකල්හිද; පථි, පථින්ශබ්දය පර කල්හිද; වාච්‍යෙ ච, (ඊෂදර්ථය) වාච්‍ය (අත්) කල්හිද; කා, කාදෙශඅ (නිත්‍යයෙන්) වේ. අග්නෙඃ අග්නිශබ්දය පරකල්හිද; උෂ්ණ, උෂ්ණශබ්දය පරකල්හිද; කාකත්කවාඃ, (ඊෂදර්ථ කුශබ්දයට, "කා කත් කව" යන මොහු; සුප්‍රඃ, වන්නාහ.

සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි මෙකිකුශබ්දයට ආදෙශවිධානය හා උදාහරණකාරන්නාහු-"කොඃ කන්නත්පුරුෂෙවි' යන සූත්‍රයෙන් තත්පුරුෂසමාසයෙහි සවර්ණාපරකල්හි කුශබ්දයට "කත්" ආදෙශ වේයයි කියා "කදශ්වඃ, කදන්නම්' යනාදියද, "රථවදයොශ්ච"

---

*මේ ශ්ලෝකය බොහෝ පොත්වල දක්නා කොළැබේ.

a "කුත්සිතාඝන්‍රයඃ=කන්ත්‍රයඃ, කද්‍රථඃ කවදඃ, කාක්ෂඃ, කාපථඃ,-කුපථඃ.

b "ඔඡ උවඃ දනෘදශඩාසූතහරපදෘදස ඡවුඩවං ච" ඩාප්‍රත්‍යයෙ චා භවතීති වාච්‍යම්, බහුවචනං ජස්, "ජස්ශසොර්ලුක්" "නාමෙනා නොලොපශඩෙ" ඝඩභිරඩිකා දශ=ඔඡා ඩශ, ඝට්ප්‍රකාරමිති=ඔඡාඩා, ඩාප්‍රත්‍යයෙ චා වාච්‍යමිති විකල්පාත් ඔඡස්‍යාවොභාවෙ "ඔඩඃ" ඉති ඔඡ්‍ය ඩඩවම්. ඔඩ්ඩා "ඝඩ්ඩ්‍යාඝාඃ ප්‍රකාරෙ ඩා" "අව්‍යයාද් විභක්තෙර්ලුක්" ඔඩ් දනෘා ඔඡ්‍ය ඉති විග්‍රහෙ "විභක්තිලොපෙ කාරෙන දනෘඔඡ්‍ය දනෘ"-ඔඡාඩන්.

යන සූත්‍රයෙන් "රථවද්" ශබ්දදෙක පරකල්හිද වේයයි කියා "කද්‍රථඃ, කඳ්වදඃ" යනුද, "තෘණෙ ච ජාතෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ජාතිවාචක කල්හි තෘණශබ්දය පරකල්හිද වේයයි කියා "කතෘණම්" යනුද, "කා පථ්‍යක්ෂයොඃ" යන සූත්‍රයෙන් "කාපථඃ, කාක්ෂඃ" යනුද, 'ඊෂදර්ථෙ" යන සූත්‍රයෙන් අල්පාර්ථයෙහි කුශබ්දයට කාදෙශ වේයයි කියා "කාජලම්, කාමලම්" යනුද, "විභාෂා පුරුෂෙ" යන සූත්‍රයෙන් 'පුරුෂ" ශබ්දය පරකල්හි විකල්පයෙන් කාදෙශ වේයයි කියා "කාපුරුෂඃ-කුපුරුෂඃ" යනුද, "කවං වොෂ්ණෙ" යන සූත්‍රයෙන් උෂ්ණශබ්දය පරකල්හි "කව කා කත්" ආදෙශ වෙත්යයි කියා කවොෂ්ණම්, කොෂ්ණම්, කදුෂ්ණම්" යනුද උදාහරණ කළාහු. භාෂාවිෂයෙහි මින් පිටත් බොහෝතැන්වලද මේ ආදෙශයෝ දක්නාලැබෙත්.

a කුත්සිතාඃ, නින්දිතවූ; ත්‍රයඃ, තුණ; කතත්‍රයඃ, "කතත්‍රයඃ" යනු වේ. කද්‍රථඃ, ("කුත්සිතෝ රථඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "කද්‍රථ" නම් වේ. (නින්දිතවූ රථය යන අර්ථයි) කවදඃ, ("කුත්සිතෝ වදඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "කවද", නම් වේ. (නින්දිත වචන කියන්නේය යන අර්ථයි). කාක්ෂඃ, "කුත්සිතොක්ෂඃ', යන වාක්‍යයෙහි "කාක්ෂ" නම් වේ. (නින්දිතවූ අක්ෂය යන අර්ථයි.) කාපථඃ-කුපථඃ, "කුත්සිතඃ පන්ථඃ" යන වාක්‍යයෙහි "කාපථ" නම්ද "කුපථ" නම්ද වේ. (නින්දිතවූ මාර්ගය යන අර්ථයි). මෙහි "කාක්ෂ" යන තන්හි "අක්ෂ" ශබ්දය රථාවයවවක්‍රාදෘර්ථයි. "කු" ශබ්දයා "අක්ෂ" ශබ්දය හා බහුව්‍රීහිසමාස වීමේනුද "කාක්ෂ" ස්ති සිද්ධයි. (මෙහි කී "ප්‍රවාදඃ,

කුපුරුෂඃ, කදන්නම්" යනාදියෙහි පූර්වපදය පරපදය හා තුල්‍යාධිකරණත්වයෙන් පවත්නාතන්හි කර්මධාරය සමාසයයි ඇතැම් වෛයාකරණයන්ගේ මතයයි)

b දතෘදඃඛාසු, "දතෘ දඃ ඛා" යන මොවුන් පරකල්හි; ඃඃ, ඃඃ් ශබ්දයාගේ අන්ත්‍යඃකාරයට; උඃඃම්, උකාරබවවේ. උත්තර පදදෝඃ, උත්තරපදයාගේ ආදියට; ඃටුඃඃව, ඃටුඃඃයද වේ. ඛාප්‍රත්‍යඃය, (මෙහි ණි) ඛාප්‍රත්‍යය පරකල්හි; වා භවතීති, විකල්පයෙන් වේයයි; වාව්‍යම්, කිඃයුතුයි. බහුවචනම්, බහුවචනවූ; ජස්, "ජස්" විභක්තිය වේ. "ජස්ඃසෝර්ලුක්" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි "ජස්" විභක්තියට ලොප්වේ. "නාම්නොනෝලොපඃධෞ" යන සූත්‍රයෙන් "දඃන්" ශබ්දයාගේ නකාරලොපය වේ. ඃඩිභිඃ අධිකාඃ දඃ, සඃකින් වැඩිවූ දඃය; ඃොඩඃ, "ඃොඩඃ" යනුවේ. ඃට්ප්‍රකාරම් ඉති, සපරිදි යන අර්ථයෙහි; ඃොඃ, "ඃොඃ" යනුවේ. ඛාප්‍රත්‍යයෙ, ඛාප්‍රත්‍යය පරකල්හි; වා වාව්‍යම් ඉති, විකල්පයෙන් කියයුතුය යන; විකල්පාත්, විකල්පයෙන්; ඃඃ්‍ය, ඃකාරයට; උඛාභාවෙ, උකාරභාවය නැතිකල්හි; ඃොඛඃ ඉති, "ඃොඛඃ" යන සූත්‍රයෙන්; ඃඃ්‍ය, ඃකාරයට, ඛඃම්, ඛකාරභාවය වේ. ඃඩිඃ, (එකල්හි) "ඃඩිඃ" යනු වේ. "සඞ්ඛ්‍යායාඃ ප්‍රකාරෙ ධා"යන සූත්‍රයෙන් මෙහි ධාප්‍රත්‍යයයි. "අව්‍යයාද් විභක්තෙර්ලුක්" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි විභක්තිලොපයද වේ. ඃඩ් දන්තඃ යඃය ඉති, "ඃඩ් දන්තඃ යඃය" යන; විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි; විභක්තිලොපෙ කෘතෙ, විභක්තිලොපය කළකල්හි; දන්තඃය, දන්තඃශබ්දයට; දතෘ, "දතෘ" යන ආදෙශය වේ. ඃොඛන්, (එකල්හි) "ඃොඛන්" යනුවේ.

මෙහි "ඃොඛඃ" යන තන්හි "ඃඃ්" ශබ්දයාගේ අන්ත්‍ය ඃකාරයට උකාරයද "දඃන්" ශබ්දයේ දඃන්නට ඔඃන්නදවේ, "ඃොඃ" යනතන්හි "ධා" ප්‍රත්‍යයෙහි ධකාරයට ඃකාරයදවේ, "ඃොඛන්" යන තන්හි "දන්ත" ශබ්දයට වූ "දතෘ" ආදෙශයාගේ දකාරයට ඛකාරයද වේ. "ඃඩිඃ" යනතන්හි ධාප්‍රත්‍යය පරකල්හි විකල්පයයි කීමෙන් "ඃඃ්" ශබ්දයාගේ ඃකාරයට "ඃොඛඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඛකාරයද ඒ හා යොගයෙහි ධකාරයට ඃකාරයද වේ. මෙහි "ඃඃ උඃඃම්" යනාදියෙහි "ඃටුඃඃම්" යන්නෙන් ඃකාරටවයි දෙකම ප්‍රකාශිතවුවත් මෙහි පදසිද්ධිවශයෙන් ටුවර්‍යයට "ඃඃ" යන දෙක විය.

a "තද්වෘහතොඃ කරපත්‍යොශෙවරදෙවතයොඃ සුට් තලොපශ්ච"-වෘහතාං පතිඃ=වෘහස්පතිඃ, තත් කරඃ=තස්කරඃ. "මහතශ්චෙරණාකාරෙ භවති සමානාධිකරණෙ"-මහාංශ්චාසෞ ඊශ්වරශ්ච=මහෙශ්වරඃ.

b "දිවඃ ද්‍යුවා"- ද්‍යෞශ්ච භූමිශ්ච= ද්‍යවාභූමී, ආකෘතිගණොඃයම්. "ඝඩං ශබ්දාකාරමුපලභ්‍ය තදනුසාරෙණාදෙශවිධානං ක්‍රියතෙ යත්‍ර ස ආකෘතිගණඃ"

---

a වෙශරදෙවතයොඃ, වෙශරාඊදෙවතාඊදෙක්හි කරපත්‍යොඃ, "කරපති" ශබ්දදෙක පරකල්හි; තත්වෘහතොඃ, 'තත්වෘහත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ, තලොපශ්ච, තකාරලොපයද; සුට්, (කරපති ශබ්දදෙක සම්බන්ධව) "සුට්" ආගමද වේ. වෘහතාම්, මහතුන්ගේ; පතිඃ, සවාම්තෙම; වෘහස්පතිඃ, "වෘහස්පති" නම් වේ. (එනම් දෙවතෙමේයි) තත්, එය; කරඃ, කරන්නේ; තස්කරඃ, "තස්කර" නම් වේ. (වෙශරතෙමේයි.) සමානාධිකරණෙ, සමාණාධිකරණ පදයා පරකල්හි; මහතඃ, මහත්ශබ්දයාගේ; ටෙඃ, ටිසංඥයට; ආකාරඃ භවති, ආකාරය වේ. මහාන්ස්ච අසෞ, මහත්වූයේත් මෙතෙමේය; ඊශ්වරශ්ච, ඊශ්වරවූයේත් මෙතෙමේ නුයි; මහෙශ්වරඃ, "මහෙශ්වර" නම් වේ. (මෙහි "වෘහස්පතිඃ" යන තන්හි "වෘහත්‍යාවාවඃ පතිඃ" කියා ද වාක්‍යය දක්නාලැබේ, ඒ බහුසම්මතය. මෙහි "වෘහති" ශබ්දය වාගර්ථයි. තවද "මහත්" ශබ්දයාගේ ටිසංඥයට, නියමිතවූ ආකාරය "බහුව්‍රීහිකර්මධාරය" යන සමාසවයයෙහි වේ.)

b දිවඃ, 'දිව්" ශබ්දයට; ද්‍යුවා, "ද්‍යුවා" යන ආදෙශය වේ. ද්‍යෞඃ ව, අහසද භූමිඃ ව, භූමියද: ද්‍යුවාභූමී, "ද්‍යුවාභූමී" යනු වේ. අයම්, මේ; ආකෘතිගණඃ, ආකෘතිගණයයි:- සිඩං, සිඩවූ; ශබ්දාකාරං උපලභ්‍ය, ශබ්දාකාරයක් ලබා; තදනුසාරෙණ, ඒ අනුසාරයෙන්; ආදෙශවිධානම්, ආදෙශ විධානය; යත්‍ර, යම් ශබ්දගණයෙක්හි; ක්‍රියතෙ, කරනුලැබේද; සඃ, ඒ, ආකෘතිගණඃ, ආකෘතිගණ නම් වේ. (මෙහි කී "සහාදෙඃ සාදිඃ" යන සූත්‍රයෙන් පූර්ව පදවූ සහ ශබ්දාදියට වූ සකාරාදිහුගේ අකාරය ලබා ඒ අනුසාරයෙන් සමාසවිශෙෂයෙහි පූර්වපදයන්ට බොහෝතන්හි ඒ ඒ ආදෙශ කොට සිඩකටයුතුගණය ආකෘතිගණයයි.)

289. අලුක් සඛිත්. (අලුක් 1, 1; සඛිත් 7, 1;)

a **සඛිත් සමසෙ තඩිතෙ කෘදන්තෙපි විහක්තෙරලුග්භවති. කෘච්ඡාන්මුක්තඃ, අප්සු යොනිශ්‍රීස්‍ය සඅප්සුයොනිඃ. උරසි ලොමානි යස්‍යාසෞ=උරසිලොමා, හෘදි සුපෘතිඃ=හෘදි සුපෘත්, කණේඵකාලඃ, වාවොයුක්තිඃ, දිශොදණ්ඩඃ, පශ්‍යතොහරඃ, ඉත්‍යාදි.**

---

289 සඛිත්, කිසිතන්හි; අලුක්, (සමාසාදියෙහි විහක්තින්ට) ලොප් නොවේ

a සඛිත්, කිසිතන්හි; සමාසෙ, සමාසයෙහි ද; තඩිතෙ, තඩිත යෙහි ද; කෘදන්තෙපි, කෘදන්තයෙහි ද; විහක්තෙඃ. විහක්තියට; අලුක් හවති, ලොප්නොවිම් වේ. කෘච්ඡාන්මුක්තඃ, දුකින් මිදුනේය. (මෙහි පූර්වපදසට පඤ්චම්‍යන්තයාහුගේ ලොප්නොවීමයි) අප්සු ජලයෙහි; යොනිඃ, උත්පත්තිය; යස්‍ය, යමෙකුගේ ද; සඃ, හෙතෙම; අප්සුයොනිඃ, "අප්සුයොනි" නම් වේ. (මෙහි පූර්වපදසට සප්තම්‍යන්තයාහුගේ අලොපයයි). උරසි, ලෙහි; ලොමානි, ලෝම යෝ; යස්‍ය, යමෙකුගේ වේද්ද; අසෞ, මෙතෙම; උරසිලොමා, "උරසිලොමන්" නම් වේ. (මෙහි සප්තම්‍යන්තයාහුගේ අලොප යයි) හෘදි, හෘදයෙහි; සුපෘතිඃ, සුපූරිතවාර්තුඃ; හෘදිසුපෘත් "හෘදිසුපෘත්" නම් වේ. (මෙහිද එසේයි) කණේඵකාලඃ, ("කණේඵ කාලොයස්‍ය සඃ" යන වාක්‍යයෙහි "කණේඵකාල" නම් වේ. කණේඵ, බොට්ටෙහි; කාලඃ, කාලවර්ණිය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කණේඵකාලඃ, "කණේඵකාල" නම් වේ යනු අර්ථයි. (මෙහිද එසේයි) වාවොයුක්තිඃ, වචනයාගේ යුක්තිය; (මෙහි පූර්වපදසට ෂෂ්ඨීවිභක්තියාහුගේ අලොපයයි. දිශොදණ්ඩඃ, දිශාවට අනාදරයෙන් කරණ දඬය; (මෙහි පූර්වපදසට ෂෂ්ඨීවිභක්තියාහුගේ අලොපයයි). පශ්‍යතොහරඃ, බලා ඉන්දදී පැහැරගන්නේය. (මෙහි ද එසේයි). ඉති ආදි මේ ආදිය වේ.

මේ සූත්‍රවාක්‍යයෙහි "කෘදන්තෙ" යන්නෙන් කෘදන්තයෙහි ද විභක්තිලොපය නොවේයයි කියනවුත් එය බහුසම්මත නොවේ. කුමක්හෙයින්ද? යත් කෘදන්තයෙහි විභක්තිලොපය වියයුතු තැන් හෝ නොවිය යුතු තැන් "නාමන්‍යත්‍රව කෘතා සමාසඃ" යන

a "සමාසෙ සමානාධිකරණෙ ශාකපාර්ථිවාදීනාං මධ්‍ය පදලොපො වක්තව්‍යඃ" ශාකප්‍රියශ්චාසෞපාර්ථිවශ්ච=ශාක පාර්ථිවඃ දෙවපූජකශ්චාසෞ බ්‍රාහ්මණශ්ච=දෙවබ්‍රාහ්මණඃ.

සූත්‍රවිධියෙන් කළ තත්පුරුෂ සමාසයට ඇතුළත් බැවිනි. එහෙයින් එය "සමාසෙ" යන්නෙන්ම නියමිතයි. මෙහි කී "හෘදිසපෘක් පශ්‍යතොහරඃ" යනුද කෘදන්තතත්පුරුෂසමාසයි. තද්ධිතයෙහි- "අමුෂ්‍යාපත්‍යම්" යන වාක්‍යයෙහි "අමුෂ්‍ය" යන ෂෂ්ඨීවිභක්ත්‍යන්තය ඤ්‍ය කෙරෙන් "ආයනණ්" ප්‍රත්‍යයව විභක්තිලොපය නොව "ආමුෂ්‍යායණඃ"යි සිඩයි. මෙසේ සිඩවූ තවත් බොහෝ පද දක්නා ලැබෙත් තවද මේ අලුක්සමාසය පිළිබඳ සිඩාන්තකොමුදි යෙහි ප්‍රකරණයක් වශයෙන් බොහෝ සූත්‍ර දක්වා විස්තර කරණ ලදී. එහි 'පඤ්චම්‍යාඃ සෙනාකාදිභ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් උත්තර පදයක් පරකල්හි "සෙනාක" ශබ්දාදියෙන් පර පඤ්චමී විභක්තියනුගේද, "ඔජඃසහොමහස්තමසස්තෘතීයායාඃ" යන සූත්‍ර යෙන් "ඔජස්, සහස්, අමහස්, තමස්" ශබ්දයන්කෙරෙන් පර තෘතීයා විභක්තියනුගේද, "වෛයාකරණාඛ්‍යායාං චතුර්ථ්‍යාඃ" යන සූත්‍රයෙන් ව්‍යාකරණය පිළිබඳ නාමයක් ගම්‍යමානකල්හි චතුර්ථීවිභක්තියනුගේද, 'හලදන්තාත්සප්තම්‍යාඃ සංඥායාං" යන සූත්‍රයෙන් සංඥාවක් ගම්‍යමානකල්හි හලන්තයාකෙරෙන් හා අනාරුන්තයා කෙරෙන් පර සප්තම්විභක්තියනුගේ ද, "ෂෂ්ඨ්‍යා ආක්‍රොශෙ" යන සූත්‍රයෙන් ආක්‍රොශයක් ගම්‍යමානකල්හි ෂෂ්ඨී විභක්තියනුගේද ලොපය නොවේයයි ප්‍රධානවශයෙන් කියා ඒව අන්‍යත්‍ර තවත් බොහෝ සූත්‍ර හදුරණ ලද්දහ. "සෙනාකානමුක්තඃ, -ඔජසාකෘතම්, සහසාකෘතම්, අමහසාකෘතම්, තමසාකෘතම්,- ආත්මනෙපදම්, පරස්මෙපදම්,-නවිසාරඃ, මඩ්‍යෙගුරුඃ,-වෛරස්‍ය කුලම්" යනාදී බොහෝ උදාහරණද දක්වනලද්දහ.

a සමානාධිකරණෙ සමාසෙ, තුල්‍යාධිකරණසමාසයෙහි; ශාක පාර්ථිවාදීනාම්, "ශාකපාර්ථිව" ශබ්දාදීන්ගේ; මධ්‍යපදලොපඃ, මධ්‍යයෙහි පවත්නාවූ පාදයාගේ ලොපය; වක්තව්‍යඃ කියයුතුයි. ශාකප්‍රියශ්ච අසෞ, ශාකවර්ගය ප්‍රිය කොට ඇත්තේත් මේ තෙමේය; පාර්ථිවශ්ච, පෘථිවීශ්වරවූයේත් මෙතෙමේ නුයි; ශාක පාර්ථිවඃ, "ශාකපාර්ථිව" නම් වේ. දෙවපූජකඃ ච අසෞ, දෙවියන් පුදන්නේත් මෙතෙමේය; බ්‍රාහ්මණශ්ච, බ්‍රාහ්මණවූයේත් මේ තෙමේ නුයි; දෙවබ්‍රාහ්මණඃ, "දෙවබ්‍රාහ්මණ" නම් වේ. (මෙහි

290. ආදෙශව වනෙදව. (ආදෝ 6, 1; ව 1, 1; වශෙව 7, 1;)

a වඳුවසම්‍යාසෙ සති ආදිපදස්‍ය ලොපො භවති. මාතා ව පිතා ව=පිතරෙෆ, දුහිතා ව පුත්‍රශ්ච=පුත්‍රෙෆ, ශවශ්‍රූශ්ච ශව ශුරශ්ච=ශවශුරෙෆ.

"ශාකප්‍රිය" යන බහුව්‍රීහිසමාසානන්තය 'ප්‍රාණීව" යන්න හා සමානාධිකරණබැවින් එහි මඛ්‍යපදයවූ "ප්‍රිය" ශබ්දයාගේද, 'දෙවපූජක" යන තත්පුරුෂසමාසානන්තය "බ්‍රාහමණ" යන්න හා සමානාධිකරණ බැවින් එහි මඛ්‍යපදය වූ 'පූජක" ශබ්දයාගේද ලොපයයි. සම හරු මෙහි "සඛාදෙඃ සාදසඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ශාකප්‍රිය" යන්නට "ශාක" යනාදෙශද "දෙවපූජක" යන්නට "දෙව" යනා දෙශද කියත්.)

290 වඳෙව, වඳුවසමාසයෙහි; ආදෙශව, ආදිපදයාගේද ලොපය වේ.

a වඳුවසම්‍යාසෙ සති, වඳුවසමාසය ඇතිකල්හි; ආදිපදස්‍ය, ආදිපදයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. මාතා ව, මව්තොමෝද; පිතා ව. පියතෙමේද; පිතරෙෆ "පිතරෙෆ' යනුවේ. දුහිතා ව, දුහිතෘතොමෝ ද; පුත්‍රශ්ච, පුත්‍රතෙමේද; පුත්‍රෙෆ, "පුත්‍රෙෆ" යනු වේ. ශවශ්‍රූඃ ව. නැන්දනි තොමෝද; ශවශුරඃ ව, මාමා ද; ශවශුරෙෆ, 'ශවශුරෙෆ" යනු වේ.

මෙකී ආදිපදලොපසමාසය බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි එක ශෙෂසමාසයයි කියත්. සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි එකවිභක්තික සරූපයන්ගේ හා සමානාර්ථවූ විරූපයන්ගේද එකශෙෂයකියත්, "රාමශ්ච රාමශ්ච' යන වාක්‍යයෙහි පූර්වපදය ලොප්ව අපරපදය ශෙෂවීමෙන් "රාමෙෆ" කියාද, "රාමශ්ච රාමශ්ච රාමශ්ච" යන තන්හි පදවයක් ලොප්ව "රාමාඃ" කියාද වේ. මේ සරූපයන්ගේ එකශෙෂයයි. "චක්‍රදණ්ඩශ්ච කුටිලදණ්ඩශ්ච" යන වාක්‍යයෙහි ශබ්දවය ව්‍යඤ්ජනවශයෙන් විරූපවූවත් අර්ථවශයෙන් සරූප බැවින් එකක් ශෙෂව "චක්‍රදණ්ඩෆ" කියා හෝ 'කුටිලදණ්ඩෆ" කියා හෝ වේ. මේ විරූපයන්ගේ එකශෙෂයයි. මෙකී එකශෙෂයෙහි ශෙෂවියයුතු පදයන් දක්වන්නාහු "වෘඩ්ඩෝ යූනා තල්ලක්ෂණශ්චෙදෙව විශෙෂඃ" යනාදීන් බොහෝ සූත්‍ර කීහු. එනම්-ඉදින් වෘඩ්ඩයුවනිමිත්තකවූ විරූපභාවයක් වේනම් ඉන් වෘඩ්ඩත්වය නිමිති

291. සෘතාං වන්දේව. (සෘතාං 6, 3; වන්දේව 7, 1;)

a සෘකාරාන්තානාං වන්දවසමාසෙ සති පූජ්‍යපදස්‍ය වා ආකාරෝ භවති. මාතා ච පිතා ච=මාතාපිතරෞ.

කොට ඇත්තේ ශෙෂ වේ යුවත්වය නිමිතිකොට ඇත්තේ ලොප් වේ, යනු කිහු. "ගාඝ්‍යීශ්ච ගාඝ්‍යීයණශ්ච=ගාඝෙය්‍යීෞ" යන තන්හි වෘද්ධියෙන් "ගාඝ්‍යී" ශබ්දය ශෙෂ වේ. මෙහි වෘද්‍යුවහෙදය ගොත්‍රවාචක ප්‍රත්‍යහෙදයෙනි. "පුමාන් සත්‍රියා" යන සූත්‍රයෙන් පුංවාචකශබ්දය ඒ පුංවාචකශබ්දයෙන්ම කරණලද සත්‍රීප්‍රත්‍යයාදිවිශෙෂඇති සත්‍රීවාචකශබ්දයක් හා සහොක්තියෙහි (සමාස කොට කීමෙහි) පුංවාචකශබ්දය ශෙෂ වේ. එනම් "හංසශ්ච හංසී ච=හංසෞ"යන තන්හි පුංවාචක "හංස" ශබ්දය ශෙෂවේ. තවත් බොහෝ සූත්‍ර දක්වා අනපුංසක ශබ්දයක් හා සහොක්තියෙහි එයින්ම කරණලද විරූපභාවය ඇති නපුංසකශබ්දයක් වේ නම් ඒ ශෙෂ වේ. එහි විකල්පයෙන් එකවචනද වේ. එනම් "ශුකලශ්ච ශුකලා ච ශුක්ලී ච=ශුකලානි-ශුකලං වා, කෘතශ්ච කෘතා ච කෘතෙ=කෘතානි-කෘතං වා" යනු. උදාහරණයි. මෙහි නපුංසකලිඞ්ගයාගේ ශෙෂත්වයද විකල්පයෙන් එකවචනත්වයද වීය. "භ්‍රාතෘසවසෘ" ශබ්දද්වයෙන් 'භ්‍රාතෘ" ශබ්දයද, "පුත්‍රදුහිතෘ" දෙකෙන් "පුත්‍ර" ශබ්දයද, "මාතෘපිතෘ" දෙකෙන් "පිතෘ" ශබ්දයද, "ශ්වශ්‍රූ ශ්වශුර" දෙකෙන් "ශ්වශුර" ශබ්දයද ශෙෂ වේ අනිකක් හා ත්‍යත්ශබ්දාදීන්ගේ සහොක්තියෙහි "ත්‍යත්" ශබ්දාදිහු ශෙෂවෙත්. එනම්-'ස ච දෙවදත්තශ්ච" යන තන්හි "තෙෞ" යනු වේ. "ත්‍යත්' ශබ්දාදීන්ගේ සහොක්තියෙහි පරවූ ශබ්දය ශෙෂවේ, එනම්-"ස ච යශ්ච" යනතන්හි "යෙෞ" යනු වේ. පූජීයද ශෙෂවේයයි භාෂ්‍යයෙහි කියනලදි. මෙහි විශෙෂ තවත් බොහෝ වෙත්.

291 සෘතාං, (විද්‍යුයොනිකෘතසම්බන්ධය ඇති) සෘකාරාන්තයන්ගේ; වන්දෙව, වන්දෙවසමාසයෙහි පූජ්‍යපදාන්තයට ආකාරය වේ.

a සෘකාරාන්තානාම්, සෘකාරාන්තශබ්දයන්ගේ; වන්දවසමාසෙ සති, වන්දවසමාසය ඇතිකල්හි; පූජ්‍යපදස්‍ය, පූජ්‍යපදාන්තයට; ආකාරඃ භවති, ආකාරය වේ. මාතා ච, මව්තොමෝ ද; පිතා ච, පිය තෙමේද; මාතාපිතරෞ. "මාතාපිතරෞ" යනු වේ. (මේ යොනිකෘතසම්බන්ධයයි, "හොතාපොතාරෞ" යනු විද්‍යුකෘතසම්බන්ධයි.)

a "මන්දෙව සඒාදිඩං වා"-වණ්ණාශව ආශ්‍රමාශෙවතරෙ ච= වණ්ණාශ්‍රමෙතරෙ-වණ්ණාශ්‍රමෙතරාඃ.

b "ව්‍යධිකරණෙ බහුව්‍රීහෞ මධ්‍යපදලොපො වක්තව්‍යඃ" කුමුදස්‍ය ගන්ධි ඉව ගන්ධිඃ යස්‍ය ස=කුමුදගන්ධිඃ. (උපමානාත්‍පරස්‍ය ගන්ධිශබ්දස්‍යෙක්කාරෙ භවති) හංසස්‍ය ගමනමිව ගමනං යස්‍යාඃ සා=හංසගමනා.

292. දික්සඞ්ඛ්‍ය සංඥායාම්.

(දික්සඞ්ඛ්‍ය 1, 2; සංඥායාම් 7, 1;)

c දිග්වාචකඝඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දවුත්තරපදතුල්‍යාර්ථෞ සංඥායාං සමසෙතෙ ස කර්මධාරයඃ.

---

a වන්දව, වන්දවසමාසයෙඟි;සඒාදිඩම්, සඒාදිඩව හෙවත් සඒ නාමබව; වා, විකල්පයෙන් වේ. වණ්ණාශව, වතුර්ණ්ණෙෝ ද; ආශ්‍ර මාශව, ආශ්‍රමෙෝද; ඉතරෙ ච, අන්‍යෙෝද (යන තන්හි); වණ්ණා ශ්‍රමෙතරෙ, (සඒනාමත්වයෙන්) "වණ්ණාශ්‍රමෙතරෙ" යනුද; වණ්ණාශ්‍ර මෙතරාඃ, විකල්පයෙන් සඒනාමත්වය නොව "වණ්ණාශ්‍රමෙතරාඃ" යනු ද වේ.

b ව්‍යධිකරණෙ, භින්නාධිකරණවූ; බහුව්‍රීහෞ, බහුව්‍රීහිසමාස යෙඟි; මධ්‍යපදලොපඃ, මධ්‍යපදයාගේ ලොපය; වක්තව්‍යඃ, කිය යුතුයි. කුමුදස්‍ය, කුමුදපුෂ්පයාගේ; ගන්ධිඃ ඉව, ගන්ධිය වැනිවූ; ගන්ධිඃ, ගන්ධියතෙම; යස්‍ය, යමෙකුගේද; සඃ, හෙතෙම; කුමුද ගන්ධිඃ, "කුමුදගන්ධි" නම් වේ. (මෙහි-උපමානාත් පරස්‍ය, උප මානවාචක ශබ්දයාකෙරෙන් පරවූ; ගන්ධිශබ්දස්‍ය, ගන්ධිශබ්දයාගේ අන්තයෙඟි; ඉකාරඃ භවති, ඉකාරය වේ. හංසස්‍ය, හංසයාගේ; ගමනං ඉව, ගමන වැනිවූ; ගමනං, ගමන; යස්‍යාඃ, යම් ස්ත්‍රියෙකු ගේද; සා, ඕතොමෝ; හංසගමනා, "හංසගමනා" නම් වේ (මේ දෙතන්හි "ගන්ධි, ගමන" යන මධ්‍යපදයන්ගේ ලොපයයි.)

292 දික්සඞ්ඛ්‍ය, (උත්තරපදතුල්‍යාර්ථවූ) දිග්වාචක සංඛ්‍යා වාචකශබ්ද දෙක; සංඥායාම්, සංඥාර්ථයෙඟි සමාස කරණු ලැබෙත් නම් (ඒ සමාසය කර්මධාරය නම් වේ.)

c දිග්වාචක සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්දෙන, දිඝාවාචක සඞ්ඛ්‍යාවාචක ශබ්ද දෙක; උත්තරපදතුල්‍යාර්ථෞ, උත්තරපදය හා සමානාර්ථ

a (''සංඥායාමිති පදෙන නිත්‍යසමාසෝ දර්ශිතඃ, අවිග්‍රහෝ නිත්‍යසමාසඃ, අනාසඤ්ඣපදවිග්‍රහොපි භවති, විග්‍රහෝ විවිධඃ-එකඃ සඣපදවිග්‍රහ එකොසඣපදවිග්‍රහොපි භවති-අසඣ පදෙන සමාසව්‍යතිරිංකතනාපි පදෙන විග්‍රහෝ වාඣ්‍යං යත්‍ර ස නිත්‍යඃ, තෙන-ලංඹඣ කර්ණෝ යස්‍ය ස=ලංඹඣකර්ණඃ, දෘත්‍රෙණ ජිත්‍තනමිති සඣපදවිග්‍රහඃ, අසඣපදවිග්‍රහෝ නිත්‍යඃ, යස්මින් සමාසාවබොධකං වාක්‍යං න තිෂ්ඨති සොපි නිත්‍යඃ). දක්ෂිණාගනිඃ, සප්තග්‍රාමඃ.

ඉති සමාසප්‍රක්‍රියා.

ඇත්තාහු; සංඥ්‍යාම්, සංඥාවක් ගම්‍යමානකල්හි; සමස්‍යෙතෙ, සමාසකරණුලැබෙත්ද; සඃ, හෙතෙම, කර්මධාරයඃ, කර්මධාරය නම් වේ.

a සංඥායාම්ඉතිපදෙන, ''සංඥායාම්'' යනපදයෙන්; නිත්‍යසමාසඃ, නිත්‍යසමාසය; දර්ශිතඃ, දක්වනලදී. නිත්‍යසමාසඃ නිත්‍යසම සය; අවිග්‍රහඃ. විග්‍රහරහිත වේ. අසඣපදවිග්‍රහඃ අසඣපදවිග්‍රහව (සවකීය පදනිත්‍යභාවයකින් කරණලදවිග්‍රහඇත්තාවූ); අන්‍යඃත අපි. අන්‍යවූ නිත්‍යසමාසයක් ද; භවති, වේ. විග්‍රහඃ, විග්‍රහය; විවිධඃ, දෙවැදෑරුම් වේ. (එනම්-එකඃ, එකක්; සඣපදවිග්‍රහඃ. සවකීයපදයෙන් කරණ විග්‍රහය වේ. එකඃ, එකක්; අසඣපදවිග්‍රහඃ අපි භවති, සවකීයපද නිත්‍යභාවයකින් කරණවිග්‍රහයද වේ අසඣපදෙන ''අසඣ පදෙන'' යයි සේයි; සමාසව්‍යතිරිංකතන අපි සමස්‍යමානපදයන් ගෙන් අන්‍යවූද; පදෙන, පදයකින්; විග්‍රහඃ, ''විග්‍රහ'' යයි සේයි; වාක්‍යම්, වාක්‍යය (සවාර්‍ථාවබොධක පදසමූහය;) යත්‍ර, යම් සමාස යෙක්හි වේද; සඃ, හෙතෙම; නිත්‍යඃ. නිත්‍යසමාස නම් වේ. තෙන, එහෙයින්; ලංඹඣ කර්ණෝ යස්‍ය ස ලංඹඣකර්ණඃ, 'ලංඹඣ කර්ණෝ යස්‍ය සඃ'' යන වාක්‍යයෙහි ''ලංඹඣකර්ණඃ'' යනු වේ. දෘත්‍රෙණ ජිත්‍තම් ඉති, ''දෘත්‍රෙණ ජිත්‍තම්'' යනු: සඣපදවිග්‍රහඃ, සඣ පදවිග්‍රහයි. අසඣපදවිග්‍රහඃ, අසඣපදවිග්‍රහසමාසය; නිත්‍යඃ, නිත්‍ය වේ. යස්මින්, යම් සමාසයෙක්හි; සමාසාවබොධකං, සමාසාර්‍ථය අවබොධ කරන්නාවූ; වාක්‍යං, වාක්‍යය; නතිෂ්ඨති, නොසිටීද; සඃ අපි, ඒ සමාසයද; නිත්‍යඃ, නිත්‍ය වේ. දක්ෂිණාගනිඃ සප්තග්‍රාමඃ, ''දක්ෂිණාගනිඃ, සප්තග්‍රාමඃ'' යනු ඊට උදාහරණයි. (''දක්ෂිණාගනි'' යනු එනම් අග්නිවිශෙෂයයි. ''සප්තග්‍රාමඃ'' යනු එනම් දෙශවිශෙෂයයි.) සමාසප්‍රක්‍රියා, සමාසප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙක්කින් සමාප්තයි

"දික්සඞ්ඛ්‍ය සංඥයාම්" යන සූත්‍රයෙන් කියනලද්දේ දිශා වාචකසංඛ්‍යාවාචක ශබ්ද සංඥාවියක් ගම්‍යමානකල්හි උත්තරපද තුල්‍යාධිකරණයෙන් (විග්‍රහරහිතව) කර්මධාරයසමාස වන බවයි. "දක්ෂිණාග්නිඃ" යන තන්හි "දක්ෂිණ" යන දිග්වාචකශබ්දය "අග්නි" ශබ්දය හා තුල්‍යාධිකරණයෙන් සමාසයි, ඉන් තත්සංඥක අග්නිය ප්‍රකාශිතයි. "සප්තග්‍රාමාඃ" යන තන්හි එසේම "සප්තන්" යන සඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දය "ග්‍රාම" ශබ්දය හා සමාසයි. ඉන් තත් සංඥක ග්‍රාමවිශෙෂ ප්‍රකාශිතයි). මේ සමාසයෝ විග්‍රහරහිතවෙත්. මෙහි විග්‍රහරහිතත්වය ප්‍රකාශ කරන්නාහු "සංඥයාමිති පදෙන" යනාදිය කිහු. එනම් සංඥාවියෙහි යයි කීමෙන් නිත්‍යසමාසය වේ යයිද නිත්‍යසමාසය විග්‍රහරහිතත්වයෙන් හා අසවපදවිග්‍රහත්ව යෙන් විවිධ වේයයිද, ඒ විග්‍රහයද සවකීය සමස්‍යමානපදවලින්, හෝ සමස්‍යමානපදයන්ගෙන් අන්‍යවූ පදයන්ගෙන් කරණලද්දේ වේයයි දෙවැදෑරුම් බවද කිහු. මෙහි කී "දක්ෂිණාග්නිඃ සප්ත ග්‍රාමාඃ" යනු විග්‍රහරහිතත්වයෙන් නිත්‍යසමාසයි. "ලම්බකර්ණඃ" යනු අසවපදවිග්‍රහත්වයෙන් නිත්‍යසමාසයි. එනම්-වාක්‍යයෙහි යොජිත "ඝස්‍ය" යන්න සමස්‍යමානපදයන්ගෙන් අනිතක් බැවි නි. අව්‍යයීභාවසමාසයද අසවපදවිග්‍රහනිත්‍යසමාසයි. "දෘත්‍රෙණ ජීන්‍යතං= දෘත්‍රජීන්‍යතාම්" යනාදිය සවපදවිග්‍රහත්වයෙන් අනිත්‍යසමාසයි.

මෙහි දක්වනලද ෂට්සමාසය ප්‍රධානවශයෙන් චතුර්විධයයි පාණිනීන්‍යාදියෙහි ප්‍රකාශිතයි. එනම් "අව්‍යයීභාව තත්පුරුෂ බහුව්‍රීහි වන්ද්‍ව" යන මොහුයි. එහි කර්මධාරයසමාසය තත්පුරුෂ විශෙෂයක්යයිද, ච්හුසමාසය ඒ කර්මධාරය විශෙෂයක්යයිද කිහු. මේ ෂට්සමාසය ප්‍රභෙදවශයෙන් දක්වන්නාවූ ඇතැම් වෛයා කරණයෝ:-

"ෂට් සමාසාශ්ච සංක්ෂෙපාදශ්චාවිංශතිධා පුනඃ,
නිත්‍යානිත්‍යත්වියොගෙන ලුගලුකෙච්න ච විධා.
තත්‍රාෂ්ටධා තත්පුරුෂඃ සප්තධා කර්මධාරයඃ,
සප්තධා ච බහුව්‍රීහිර්විගුණාභාෂිතො විධා.
චන්ද්‍වශ්චතුර්විධෙ ඥෙයෙ'ව්‍යයීභාවෙ විධා මතඃ,
තෙෂාං පුනඃ සමාසානාං ප්‍රාධාන්‍යං ස්‍යාච්චතුර්විධම්."

යනු කිහු. සංක්ෂෙපයෙන් සමාස සයක්බවද, ඒ සය ප්‍රභෙද වශයෙන් විසිඅවක් බවද, නිත්‍යානිත්‍යවශයෙන් හෝ ලුක්අලුක් වශයෙන් දෙවැදෑරුම් බවද-තත්ප්‍රභෙදයෙහි තත්පුරුෂසමාසය අටවැදෑරුම් බවද, කර්මධාරය හා බහුව්‍රීහිසමාසය සත්වැදෑරුම් බවද, ච්හුසමාසය දෙවැදෑරුම් බවද, ද්වන්ද්වය සිව්වැදෑරුම් බවද,

අව්‍යයීභාවය දෙවැදෑරුම්බවද, ඒ සියලුම සමාසයන්ගේ ප්‍රධාන භාවය සිව්වැදෑරුම් බවදයතු එහි භාවයයි. එහි තත්පුරුෂ සමාස යාගේ අෂ්ටවිධත්වය නම්-ප්‍රථමාදි සප්තවිභක්තීන්ගේ පූර්වත්වයෙන් හතක්ද නඤ්පූර්වත්වයෙන් එකක්දයි වේ. එහි 'පූර්වඃ කායස්‍ය=පූර්ව කායඃ" යනාදියෙහි පූර්වපදය ප්‍රථමාව බැවින් ප්‍රථමාපූර්වක තත්පුරුෂයි. මෙසේ ප්‍රථමාවෙන් "පූර්ව, අපර, අධර, උත්තර" යනාදිශබ්ද යෝ පූර්වව යෙදෙත්. අනිත් උදාහරණ මෙහි කී "කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ" යනාදිය මෙනි. කර්මධාරයාගේ සප්තවිධත්වය නම් "විශෙෂණ පූර්වපදය, විශෙෂ්‍යපූර්වපදය, විශෙෂණෝභයපදය, උපමාන පූර්ව පදය, උපමානොත්තරපදය, සම්භාවනාපූර්වපදය, අවධාරණ පූර්වපදය" කියයි. "නීලොත්පලම්, ගොගර්භිණී, ශීතොෂ්ණම්, ශඞ්ඛපාණ්ඩුරඃ, නරසිංහඃ, ගුණබුද්ධිඃ, ගුණධනම්" යනු පිළිවෙළින් උදාහරණයි. මෙහි උපමාන පූර්වපදසමාසාදියෙහි "ශඞ්ඛඉව පාණ්ඩු රඃ නරඃ සිංහ ඉව, ගුණ ඉති බුද්ධිඃ, ගුණ එව ධනම්" යි විග්‍රහ වාක්‍යයෝ යෙදියයුතුයි. බහුව්‍රීහිසමාසයාගේ සප්තවිධත්වය නම්- 'විපද, බහුපද, සඞ්ඛ්‍යාත්තරපද, සඞ්ඛ්‍යාභයපද, සහ පූර්වපද, ව්‍යතිහාර ලක්ෂණ, දිගන්තරාල ලක්ෂණ" යනුයි. විපදබහුපදත්වය පෙර කියනලදී. "උප සමීපෙ දශානාං යෙ සන්ති තෙ=උපදශාඃ" යනු සඞ්ඛ්‍යාත්තරපදයි. "චෙත්‍ර වා ත්‍රයො වා=චිත්‍රාඃ" යනු සඞ්ඛ්‍යාභයපදයි. සහපූර්වපදය පෙර කියනලදී. "කෙශෙෂු කෙශෙෂු ගෘහීත්වා ඉදං යුද්ධං ප්‍රවෘත්තං=කෙශාකෙශි" යනු ව්‍යතිහාර ලක්ෂණයි. "දක්ෂිණස්‍යාඃ පූර්වස්‍යාශ්ච දිශො යදන්තරාලං සා=දක්ෂිණපූර්වා" යනු දිගන්තරාල ලක්ෂණයි. විගුසමාසයාගේ විවිධත්වය පෙර කියනලදී. වන්දවසමාසය චතුර්විධයයි කී නුමුත් පෙර කී සමාහාරෙතරයොගවශයෙන් දෙවැදෑරුම්බැවි පෙණේ. චතුර්විධ වන්නේ වකාරාර්ථයි. එය විවිධයයි ගත්කල සමාස ප්‍රභෙද සවිස්සකි, අව්‍යයීභාවසමාසයාගේ විවිධත්වය නම්- "නාම පූර්වපද, අව්‍යය පූර්වපද" වශයෙනි. "ශාකස්‍ය ලෙශඃ=ශාකප්‍රති" යනු නාමපූර්වපදයි. අව්‍යයපූර්වපදය පෙර කියනලදී. සමාසයන් ගේ නිත්‍යාදි භෙදනම්- 'ප්‍රකර්ෂෙණ වරඃ=ප්‍රවරඃ" යනාදිය නිත්‍යයි. "රාජපුරුෂඃ" යනාදිය අනිත්‍යයි. "කෘෂ්ණශ්‍රිතඃ" යනාදිය ලුක්ත සමාසයි. "කණෙඣකාලඃ" යනාදිය අලුක්තසමාසයි.

සමාසයන්ගේ ඒ ඒ පදයන් සම්බන්ධ ප්‍රධානත්වය ප්‍රකාශ කරන්නාවූ බොහෝ වෛයාකරණයෝ අව්‍යයීභාවසමාසය පූර්ව පදාර්ථප්‍රධානයයිද, තත්පුරුෂය උත්තරපදාර්ථප්‍රධානයයිද, වන්දවය උභයපදාර්ථප්‍රධානයයිද, විගුසමාසය සඞ්ඛ්‍යාපූර්වාන්‍යාර්ථ ප්‍රධාන යයිද, බහුව්‍රීහිසමාසය අන්‍යපදාර්ථප්‍රධානයයිද, විශෙෂණපූර්ව කර්මධාරය උත්තරපදාර්ථප්‍රධානයයිද, විශෙෂ්‍ය පූර්වකර්මධාරය පූර්වපදාර්ථප්‍රධානයයිද කිහු.

සමාසප්‍රක්‍රියා ත්‍රිංශ්‍යාඛ්‍යා නිමි.

අථ තද්ධිතො නිරූප්‍යතෙ.

293 අපත්‍යෙ'ණ්. (අපත්‍යෙ 7, 1; අණ් 1, 1;)

b **නාමතඃ 'පක්‍ෂෙ'ඩෙ'ණ්ප්‍රත්‍යයඃ භවති. "උපගොරපත්‍යං පුමාන්" ඉති විග්‍රහෙ "උපගොඃ-අණ්" ඉති සථිතෙ:- "සමාසප්‍රත්‍යයොඃ" (318. ප්‍ර: සූ:) ඉති ෂෂ්ඨීලොපඃ, ණකාරෙ වෘඬ්‍යර්ථං ඊඛර්ථඤ්ච.**

අන්‍යොන්‍යසම්බන්ධය ඇත්තාවූ ඒ ඒ විභක්ත්‍යන්තපදයන් ගේ විභක්තිලොපාදියෙන් එකපදය කොට භාෂාවෙහි ලියන කියන ක්‍රමයවූ සමාසප්‍රක්‍රියාව දක්වා නැවත ඇතැම් තන්හි සමස්‍යමානපදය කිපයකින් ගම්‍යමාන අර්ථයන් ප්‍රත්‍යවත් කිරීමෙන් එකපදයක් කොට ලියන කියන විධිය පවසනු වස් "අථතද්ධිතො නිරූප්‍යතෙ" යනාදිය කීහ.

a අථ' සමාසප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව; තද්ධිතඃ, තද්ධිතප්‍රත්‍යය සමූහය; නිරූප්‍යතෙ, ප්‍රකාශකරණු ලැබේ.

293 අපත්‍ය, අපත්‍යාර්ථයෙහි (දරුය යන අර්ථයෙහි); අණ්, (ෂෂ්ඨී විභක්ත්‍යන්ත නාමයා කෙරෙන්) "අණ්" ප්‍රත්‍යය වේ.

b නාමනඃ, (ෂෂ්ඨ්‍යන්ත) නාමයා කෙරෙන්; අපත්‍ය අර්ථ, අපත්‍යාර්ථයෙහි; අණ්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, අණ්ප්‍රත්‍යය වේ. උපගොර පත්‍යං පුමාන් ඉති, "උපගොරපත්‍යං පුමාන්" යන; (උපගොඃ, උපගුනම් තැනැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, දරුතෙම; පුමාන් ඉති, පුරුෂවූයේ නුසියන); විග්‍රහෙ, විග්‍රහවාක්‍යයෙහි; උපගොඃ අණ් ඉති, "උපගොඃ-අණ්" කියා; සථිතෙ සිටිකල්හි; සමාසප්‍රත්‍යය යොඃ ඉති, 'සමාසප්‍රත්‍යයයොඃ" යන සූත්‍රයෙන්; ෂෂ්ඨීලොපඃ, ෂෂ්ඨීවිභක්තිලොපය වේ. ණකාරඃ, (අණ් ප්‍රත්‍යයාගේ)ණකාරය; වෘඬ්‍යර්ථඃ, වෘඬිය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේද; ඊඛර්ථඤ්ච, ඊප් ප්‍රත්‍යය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේද වේ.

"තස්‍ය සමාසස්‍ය භිතො, යදිවා තෙෂාං පූර්‍වොක්තානාං නාමාදීනාමර්‍ථානන්තරප්‍රකාශනෙන භිතඝතද්ධිතඃ" යනුවෙන් ටීකා කාරයෝ"තද්ධිත" ශබ්දයාගේ අර්ථය ප්‍රකාශකෙරෙත්, පූර්‍වොක්ත සමාසාර්ථයට භිතවූයේ හෝ පූර්‍වොක්ත නාමාදීන්ගේ අර්ථභෙද යක් ප්‍රකාශකිරීමෙන් යුක්තවූයේ හෝ තද්ධිතය යනු එහි අර්ථයි.

294. ආදිස්වරස්‍ය ඤ්ණිති ච වෘද්ධිඃ.

(ආදිස්වරස්‍ය 6, 1; ඤ්ණිති 7; 1; ච 1, 1; වෘද්ධිඃ 1, 1;)

a ස්වරාණාං. මධ්‍යෙ ය ආදිස්වරාන්තස්‍ය වෘද්ධිර්භවති ඤිති ණිති ච තද්ධිතෙ පරතඃ. උකාරෞකාරෝ වෘද්ධිඃ.

295. වෝ 'වයඃස්වරෙ. (වෝ 6, 2; අව් 1, 1; යස්වරෙ 7, 1;

b උවර්ණස්‍යෞකාරස්‍ය ච අව් භවති ස්වරෙයකාරෙ ච පරෙ. "කෘත්තද්ධිතසමාසාශ්ච" ති නාමපදම්. නාමඨාන්‍යාදයඃ; ඖපගවඃ. වශිෂ්ඨස්‍යාපත්‍යං=වාශිෂ්ඨඃ. ගෞතම්‍යාපත්‍යං=ගෞතමඃ. "ශිවාදිභ්‍යෝණ්" වක්තව්‍යඃ"- අන්‍යථා ඉඤඃ ප්‍රාප්තිඃ. ශිවස්‍යාපත්‍යං=ශෛවඃ, විදෙහස්‍යාපත්‍යං=වෛදෙහඃ.

මෙහි "උපගොඃ අපත්‍යම්" යන වාක්‍යයෙහි සමාසත්වයෙන් හෝ භින්නපදත්වයෙන් පදවයකින් ගතයුතු අර්ථය එකපදයකින් ගැණීම පිණිස "අපත්‍ය" යන්න වෙනුවට "අණ්" ප්‍රත්‍යය නියම කරණලදී. එකල්හි ඒ ප්‍රත්‍යයෙහි අපත්‍යාර්ථය ඇති බැව්න් "උක්තාර්ථානාමප්‍රයොගඃ" යන න්‍යායයෙන් "අපත්‍ය" ශබ්දය අප්‍රයොගකරණලදී. හෙවත් ලොප් කරණලදී. පසුව "උපගොඃ" යනතන්හි ෂෂ්ඨීවිභක්තියද ලොප් වේ, එකල්හි "උපගු-අ"කියා සිටී' පසුව වක්ෂ්‍යමාණ සූත්‍රවලින් වෘද්ධ්‍යාදිය කටයුතුයි.

294 ඤ්ණිති ච, ඤකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් හෝ ණකාරය ඉත්කොට ඇත්තක්ද පරකල්හි; ආදිස්වරස්‍ය, (ස්වරයන් අතුරෙන්) ආදිස්වරයට; වෘද්ධිඃ, වෘද්ධි වේ.

a ඤිති, ඤකාරය ඉත්කොට ඇත්තාවූද; ණිති ච, ණකාරය ඉත්කොට ඇත්තාවූද; තද්ධිතෙ පරතඃ, තද්ධිතප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ස්වරාණාං මධ්‍යෙ, ස්වරයන් අතුරෙහි; යඃ ආදිස්වරඃ, යම්ආදිස්වරයක් වේද; තස්‍ය, ඒනට; වෘද්ධිඃ භවති, වෘද්ධි වේ. (එහෙයින්)උකාරස්‍ය. (මෙහි) උකාරයට; ඖකාරඃ, ඖකාරය; වෘද්ධිඃ, වෘද්ධි වේ. ("අණ්" ප්‍රත්‍යයෙහි ණකාරය ඉත්බැව්න් "උපගු" ශබ්දයෙහිආදි ස්වරයවූ උකාරයට ඖකාරය වෘද්ධිවීමෙන් "ඖපගු අ,, කියාවේ).

295 යස්වරෙ, යකාරය හෝ ස්වරය පරකල්හි; වෝ, උවර්ණ ඔකාරදෙකට; අව්, "අව්" ආදෙශවේ.

b ස්වරෙ, ස්වරයා පරකල්හිද; යකාරෙ ච පරෙ, යකාරය පරකල්හිද; උවර්ණස්‍ය, උවර්ණයටද; ඔකාරස්‍ය ච, ඔකාරයටද;

296. සෘ උරණි. (සෘ 6, 1; උර් 1, 1; අණි 7, 1;)

a මාතෘශබ්දස්‍ය සෘකාරස්‍ය උර් භවති අණි පරෙ. "ඔඋ ඵඃ" "ඔවනමශ්දකතෙව" ඉති සූත්‍රනිර්දිශානඛවිදපදෙනෙපි ඛඛානාං ඛුමා එඡටවාඃ. ඔඋණාං මාතෘඛණාමපත්‍යං= මාතෘමාතුරඃ, තිඍඛණාං මාතෘඛණාමපත්‍යං= තෛමාතුරඃ. වඔඋාඕාඖාඖාරපත්‍යං= මෛමාතුරඃ.

අව් භවති, අව් ආදෙශ ෙ. කෘතතද්ධිතසමාසාඡව ඉති, 'කෘතත ද්ධිතසමාසාඡව" යනුවෙන්; නාමඛම්, නාමඛාවය වේ. නාමඛාත්, නාමඛාවයෙන්; සුප්‍යාදයඃ, සි ආදි විභකතීනු වෙත්. ඔඋපගවඃ, (එකල්හි) "ඔඋපගවඃ" යනු වේ. ('ඔඋපගවඃ" යනු උපගුහුගේ පුත්‍රතමෙයි; දුහිතෘවක් වාච්‍යකල්හි "ඔඋපගවී" යනු වේ). වසිෂ්ඨස්‍ය, වසිෂ්ඨයාගේ; අපත්‍යම්, දරුතෙම; වාසිෂ්ඨඃ, "වාසිෂ්ඨ" නම් වේ. ගොතමස්‍ය, ගොතම නම් තැනැත්තහුගේ, අපත්‍යං, දරුතෙම; ගෞතමඃ, "ගෞතම" නම් වේ. ශිවාදිභ්‍යශ්ච ඉති, "ශිව" ශබ්දයින් කෙරෙන්ද "අණ්" වේ යයි පාණිනීයකත බැවින්; අණ්, (මෙකී) අණ්ප්‍රත්‍යය; වකතව්‍යඃ, ("ශිව") ශබ්දයින් කෙරෙන්ද කියයුතුයි. "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යයාගේ; ප්‍රාපතිඃ, පැමිණීම; අන්‍යථා, මෙයින් අන්පරිද්දෙකින් වේ; හෙවත් මින් අන්තන්හි වේ. ශිවස්‍ය, "ශිව" නමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ශෛවඃ, "ශෛව" නම් වේ. විදෙහස්‍ය, "විදෙහ" නම් රජහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; වෛදෙහඃ, 'වෛදෙහ නම් වේ.

පූර්‍වයෙහි "ඔඋපගු-අ" කියා තුබූ තන්හි "වොව්‍යසවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් සවරයා පරනිමිත්තෙන් ගකාරයට උකාරයට "අව්" ආදෙශ කොට සවරරූපකල ක්ල්හි "ඔඋපගව" කියා වේ. පසුව නම්වත් කොට වකතෘවිවක්ෂා වශයෙන් සුප්‍යාදිවිභකති යෙදූ කල්හි "ඔඋපගවඃ" ඉනාදී වශයෙන් වේ. සෙසු තන්හිද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි. තවද මෙකී වාක්‍යයෙහි "පුත්‍ර, දුහිතෘ" ආදි ශබ්දයක් නොගෙණ "අපත්‍ය" ශබ්දයම ගන්නාලද්දේ සත්‍රී පුරුෂවයට සාමාන්‍යයෙනි.

296. අණි, "අණ්" ප්‍රත්‍යයපරකල්හි; සෘ, ("මාතෘ" ශබ්දයාගේ) සෘකාරයට; උර්, "උර්" ආදෙශ වේ.

a අණිපරෙ, "අණ්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; මාතෘඛබ්දස්‍ය, මාතෘ ශබ්දයාගේ; සෘකාරස්‍ය, සෘකාරයට; උර් භවති, "උර්" ආදෙශ වේ

297. අත ඉඤ නෘෂිභ්‍යඃ. (අතඃ 5, 1; ඉඤ් 1, 1; අනෘෂිභ්‍යඃ 5, 1;

a අකාරාන්තනාමභ්‍යෝ නෘෂිශබ්දාදපත්‍යෙලර්ථෙ ඉඤ් ප්‍රත්‍යයෝ භවති, "යස්‍ය ලොපඃ" දෙවදත්තස්‍යාපත්‍යං=දෛවදත්තිඃ, ශ්‍රී ධරස්‍යාපත්‍යං=ශ්‍රෛධරිඃ, දශරථස්‍යාපත්‍යං=දාශරථිඃ, පුරන්දරස්‍යාපත්‍යං= පෞරන්දරිඃ, ක්වචිදෘෂිශබ්දාදපි භවති, නෛන-ඖද්දාලකිඃ.

"ඔසඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඔකාරයට ඔකාරය වේ. ඔත්තම්දෙකත්තෙ ඉති, "ඔත්තම්දෙකත්තෙ" යන; සූත්‍රනිර්දේශාත්, සූත්‍රනිර්දේශයෙන්; ක්වචිත්, කිසියම් ප්‍රයොගයෙක්හි; අපදාදෙත්ත අපි, පදාදත්තරහිත තන්හිද; ඣසානාම්, ඣසප්‍රත්‍යානාරාඣරයන්ට; ඣමඃ, ඣමප්‍රත්‍යානාරාඣරයෝ; එඣටව්‍යඃ, කැමැතිවිය යුත්තහා. ඣණණාං මාතෘණාං, මාතෘන් සදෙනෙකුන්ගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ඣාණ්මාතුරඃ, "ඣාණ්මාතුර" නම් වේ. තිසෘණාං මාතෘණාම්, මාතෘන් තුන් දෙනෙකුන්ගේ; අපත්‍යං, පුත්‍රතෙම; ත්‍රෛමාතුරඃ, "ත්‍රෛමාතුර" නම් වේ. වයොඃ මාත්‍රොඃ, මාතෘන් දෙදෙනෙකුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; වෛමාතුරඃ, "වෛමාතුර" නම් වේ.

"ඣාණ්මාතුරඃ" යන තන්හි "අණ්" ප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙන් මාතෘශබ්දසථ සෘකාරයට "උර්" ආදෙශයි, තවද මෙහි පූර්වූ "ඣණ්" ශබ්දයාගේ අන්‍ත්‍ය ණකාරයට ආදෙශවූ ඔකාරයට පදාන්තය මෙන් සලකා "වාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන් වකාරය හා වකාරයට "ඣමෙ ඣමා වා" යන සූත්‍රයෙන් ණකාරයද විය. මෙහි අපදාන්තයමෙන් සැලකීම "ඔත්තම්දෙකත්තෙ" යන සූත්‍රයෙහි "ඔත්තම්දෙකත්තෙ" යන තන්හි අපදාන්ත තකාරයට නකාරය කොට නිර්දේශ කළ හෙයින් යයි කිහු. "ත්‍රෛමාතුරඃ" යනාදියෙහි "ත්‍රි, ච්" ශබ්දයන්ගේ ඉකාරයට ඵකාරය වෘඬි විය.

297 අනෘෂෙඃ, ඍෂිවාචකශබ්ද තොරකොට ඇත්තාවූ; අතඃ, අකාරාන්තනාමයාකෙරෙන්; ඉඤ්, "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය වේ.

a අනෘෂිශබ්දාත්, ඍෂිවාචකශබ්ද තොරකොට ඇත්තාවූ; අකාරාන්තාත් නාම්නඃ, අකාරාන්ත නාමයාකෙරෙන්; අපත්‍යෙ අර්ථෙ, අපත්‍යාර්ථයෙහි; ඉඤ්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යයවේ. 'යස්‍යලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් අකාරලොපය වේ. දෙවදත්තස්‍ය, දෙවදත්තයාගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; දෛවදත්තිඃ, "දෙව දත්ති" නම් වේ. ශ්‍රීධරස්‍ය, ශ්‍රීධරයාගේ (විෂ්ණුහුගේ); අපත්‍යම්,

a "බාහවාදෙශව"* බාහවාදෙඃ පර ඉඤ්ප්‍රත්‍යයෝ භවත්‍ය පත්‍යෙඣේ. බාහෙරපත්‍යං= බාහවිඃ, උපවිඤ්ඣරපත්‍යමෞ පවිඤ්ඣවිඃ, කෘෂ්ණස්‍යාපත්‍යං= කාෂ්ණිඃ, උඩුලොමනාපත්‍ය මෞඩුලොමිඃ, "නොවා" අග්නිශර්මණොපත්‍යමාග්නිශර්මිඃ,

---

පුත්‍රතෙම; ශ්‍රෛධරිඃ, "ශ්‍රෛධරි" නම් වේ. දසරථස්‍ය, දසරථ රජ හුගේ; අපත්‍යම්. පුත්‍රතෙම; දාශරථිඃ, "දාශරථි" නම් වේ. පුරන්ද රස්‍ය, පුරන්දරයාගේ (ශක්‍රයාගේ); අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; පෞ රන්දරිඃ, "පෞරන්දරි" නම් වේ. කුවිත්, කිසිතැනෙක්හි; ඍෂි ශබ්දත් අපි, ඍෂිවාචකශබ්දයා කෙරෙන්ද; හවති, "ඉඤ්' ප්‍රත්‍යය වේ. තෙන, එහෙයින්; ඔඋදාලකිඃ, "උදාලකස්‍යාපත්‍යම්" යන වාක්‍යයෙහි "ඔඋදාලකි" නම් වේ. "උදාලක" නම් ඍෂිහුගේ පුත්‍රයාය යන අර්ථයි.

මෙහි පූර්වොක්ත "අණ්" ප්‍රත්‍යය සාමාන්‍යවිධි වශයෙන්ද මේ "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය විශෙෂවිධි වශයෙන්ද කියනලදි. එනම්:- ඍෂි වාචක ශබ්දවර්ජිතවූ (ඍෂිවාචකශබ්දසමානවූ) අකාරාන්තනාම කෙරෙන් "ඉඤ්' ප්‍රත්‍යය වේයයි සූත්‍රොක්තයි. මෙහි "අතඉඤ්"යි යොගවිභාගත්වයෙන් "වෛදිඃ, ගාර්ගිඃ, ඔඋදාලකිඃ" යනාදි වශයෙන් ඍෂිවාචකවූ ඇතැම්තන්හිද "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය වේයයි ප්‍රසාදටීකායෙහි කියනලදි. තවත් "වාවාඩ්‍යොඃ" යන සූත්‍රයෙන් මණ්ඩූකප්ලුතිවශයෙන් වාශබ්දය අනුවර්තනය වන බවද, ඒ වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථාවාචකත්වයෙන් "ශිව" ශබ්දාදියකෙරෙන් "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය නොව "අණ්" ප්‍රත්‍යය වන බවද එහි කියත්. ලඝුභාෂ්‍යයෙහි යොගත්‍රයක් කොට මේ සූත්‍රයෙහි අරුත් පළ කෙරෙත්. එනම්:- අකාරාන්තනාමයාකෙරෙන් "අණ්" ප්‍රත්‍යය වේයයි කියා එක් යොගයක්ද, එසේම අකාරාන්තනාමයා කෙරෙන් "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යයද වේයයි එක් යොගයක්ද, ඍෂිසදෘශ මනුෂ්‍යවාචක අකාරාන්තයාකෙරෙන් "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය වේයයි එක් යොගයක් වේ

a බාහවාදෙශව, "බාහු" ශබ්දාදියකෙරෙන්ද "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය වේ. අපත්‍යෙ අර්ථෙ, අපත්‍යාර්ථයෙහි; බාහ්වාදෙඃ පරඃ, "බාහු" ශබ්දාදියෙන් පරව; ඉඤ්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, 'ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය වේ. බාහොඃ, බාහුනැමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; බාහවිඃ, "බාහවි" නම් වේ. උපවිඤ්ඣඃ, "උපවිඤ්ඣු" නමැත්තහුගේ; අප ත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ඔඋපවිඤ්ඣවිඃ, "ඔඋපවිඤ්ඣවි" නම් වේ. කෘෂ්ණස්‍ය

---

* "බාහවාදිභ්‍යශව"- සමහර.

298. ණ්‍යායනණේයණණීයා ගගීනඩාත්‍රිසත්‍රී පිතෘෂ්වස්‍රාදේඃ.

(ණ්‍යායනණේයණණීයාඃ 1, 3; ගගීනඩාත්‍රිසත්‍රීපිතෘෂ්වස්‍රාදේඃ 5, 1;)

a ගගීආදෙනඩාදෙරත්‍ර්‍යාදෙඃ සත්‍රීලිඞ්ගාත් පිතෘෂ්වස්‍රාදෙශ්ච ණ්‍ය අයනණ් එයණ් ණීය ඉත්‍යෙතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති අපත්‍යෙඣේ ඵඨාඝඞ්ඞ්‍යන්, * ගගීඝ්‍යාපත්‍යං=ගාගත්‍රීඃ, වත්සඝ්‍යාපත්‍යං=වාත්සඝ්‍යඃ. ජමදග්නෙරපත්‍යං=ජාමදග්න්‍යඃ, සොමස්‍යාපත්‍යං=සඝ්‍යෞම්‍යඃ, නාඩඝ්‍යාපත්‍යං=නාඩායනඃ, වරඝ්‍යාපත්‍යං=වාරායණඃ, චඤ්‍චඝ්‍යාපත්‍යං= චාඤ්චායනඃ, "අලුක් සමිත්" අමුෂ්‍යාපත්‍යමාමුෂ්‍යායණඃ, "යඝ්‍ය ලොපඃ" අත්‍රෙරපත්‍ය මාත්‍රෙයඃ, මෘකණ්ඩඝ්‍යාපත්‍යං= මාකණ්ඩෙයඃ, කඇපෙරපත්‍යං= කාඇපෙයඃ, ගඞ්ගායා අපත්‍යං= ගාඞ්ගෙයඃ, මහ්‍යා අපත්‍යං= මාහෙයඃ "සවිතඝත්‍රීලිඞ්ගාදණ් භවති"- භෘමෙරපත්‍යං= භෞමඃ.

"කාඇණ" නමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; කාඇණීඃ, "කාඇණී" නම් වේ. උඩුලොම්නඃ, "උඩුලොමන්" නමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ඖඩුලොම්ඃ, "ඖඩුලොමී" නම් වේ. "නොවා" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි විසංඥලොපයයි අග්නිශර්මණඃ, "අග්නිශර්මන්" නමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ආග්නිශර්මීඃ, 'ආග්නිශර්මී" නම් වේ. (මෙහි කී "බාහු" ශබ්දාදියනම්- "බාහු උපබාහු උපවාකු නිවාකු ශිවාකු වවාකු උපච්ඡූ වෘෂලී වෘකලා චුඩා බලාකා මූෂිකා කුශලා ඡගලා ධ්‍රුවකා ධ්‍රුවකා සුමිත්‍රා දුර්මිත්‍රා පුෂ්කරසද් අත්‍රහරත් දෙවශර්මන් අග්නිශර්මන් භද්‍රශර්මන් සුශර්මන් කුනාමන් සුනාමන් පඤ්චන් සප්තන් අෂ්ටන්" යන මේ ආදියයි.)

298 ගගීනඩාත්‍රිසත්‍රීපිතෘෂ්වස්‍රාදෙඃ,- ගගී 'ගගී" ශබ්දාදිය; නඩ; "නඩ" ශබ්දාදිය; අත්‍රිසත්‍රී "අත්‍රි" ශබ්දාදිය හා සත්‍රීලිඞ්ගශබ්දය, පිතෘෂ්වස්‍රාදෙඃ, පිතෘෂ්වසෘ ශබ්දාදිය යන මොහු කෙරෙන්; ණ්‍යායන ණෙයණණීයාඃ,- ණ්‍ය "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යය; ආයනණ්, "ආයනණ්" ප්‍රත්‍යය; එයණ්, "එයණ්" ප්‍රත්‍යය; ණීයාඃ, "ණීය" ප්‍රත්‍යය යන මොහු (අපත්‍යාර්ථයෙහි පිළිවෙළින්) වෙත්

a අපත්‍යෙඅර්ථෙ, අපත්‍යාර්ථයෙහි; ගගීආදෙඃ, ගගීආදිගණයා කෙරෙන්ද; නඩාදෙඃ, නඩාදිගණයාකෙරෙන්ද; අත්‍ර්‍යාදෙඃ, අත්‍ර්‍යාදි ගණයාකෙරෙන් හා; සත්‍රීලිඞ්ගාත්, සත්‍රීලිඞ්ගශබ්දයා කෙරෙන්ද;

---

* "වකාරාත් පිතෘෂ්වස්‍රාදෙරෙයණ්ප්‍රත්‍යයෝ භවති" යනු ඇතැම්පොත්වල දක්නා ලැබේ.

පිතෘෂ්වස්‍රාදෙඃ ච, පිතෘෂ්වස්‍රාදිගණයාකෙරෙන්ද; ණ්‍ය, "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යය; ආයනණ්, "ආයනණ්' ප්‍රත්‍යය; එයණ්, "එයණ්"ප්‍රත්‍යය; ණීයඃ ඉති, "ණීය" ප්‍රත්‍යය යන; එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ, මේ ප්‍රත්‍යයෝ; යථා සඛ්‍යෙන, පිළිවෙළින්, භවන්ති, වෙත්. ගර්‍ගස්‍ය, "ගර්ග" නම් මුනිහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ගාර්ග්‍යඃ, "ගාර්ග්‍ය" නම් වේ. වත්‍සස්‍ය, "වත්‍ස" නම් මුනිහුගේ; අපත්‍යං, පුත්‍රතෙම; වාත්සඃ, "වාත්සය" නම් වේ. ජමදග්නෙඃ, "ජමදග්නි' නම් මුනිහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම, ජාමදග්න්‍යඃ, "ජාමදග්න්‍ය" නම් වේ. සොමස්‍ය, සොමයගේ (චන්ද්‍රයාගේ), අපත්‍යං, පුත්‍රතෙම; සෞම්‍යඃ, "සෞම්‍ය" නම් වේ. (මේඝනීදියයි, මෙහි ණ්‍යප්‍රත්‍යයයි)-නඩස්‍ය, "නඩ" නැමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; නාඩායනඃ "නාඩායන" නම් වේ. වරස්‍ය, "වර" නමැත්තහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; වාරුයණඃ, "වාරුයණ" නම් වේ. චන්ද්‍රස්‍ය, චන්ද්‍රයාගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම' වාන්ද්‍රායණඃ, "වාන්ද්‍රායණ" නම් වේ. "අලුක් සමිත්" යන සූත්‍රයෙන් කිසිතැනෙක්හි විභක්තිලොපයනොවේ. අමුෂ්‍ය, (ප්‍රඛ්‍යාතවූ) අසවලාගේ අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ආමුෂ්‍යායණඃ, "ආමුෂ්‍යායණ"; නම් වේ. (මේ තඩාදියයි මෙහි"ආයනණ්"ප්‍රත්‍යයයි.) "යස්‍යලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉකාරලොපය වේ. අත්‍රෙඃ, "අත්‍රි" නම් මුනිහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ආත්‍රෙයඃ "ආත්‍රෙය" නම් වේ. මෘකණ්ඩස්‍ය, "මෘකණ්ඩ" නම් මුනිහුගේ; අපත්‍යම්; පුත්‍රතෙම; මාර්කණ්ඩෙයඃ "මාර්කණ්ඩෙය"නම් වේ. කපෙඃ, කපිහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; කාපෙයඃ, 'කාපෙය" නම් වේ (මේ අත්‍ර්‍යාදියයි මෙහි 'එයණ්" ප්‍රත්‍යයයි.) ගර්ගභාර්යඃ, ගර්ගභාර්ගුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; ගාර්ගිෙයඃ, "ගාර්ගිෙය" නම් වේ. මහ්‍යඃ, මහිහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම, මාහෙයඃ, 'මාහෙය" නම් වේ (මේ සත්‍රීලිඞ්භාර්‍යා කෙරෙන් එයණ් ප්‍රත්‍යයයි)කිවිත්,කිසිතැනෙක්හි;සත්‍රීලිඞ්භාත්,සත්‍රීලිඞ්භයාකෙරෙන්; අණ් භවති,' අණ්"ප්‍රත්‍යය වේ. (එනම්)- භූමෙඃ, භූමිහුගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; භෞමඃ, "භෞම" නම් වේ.

මෙහි ගර්ගාදිගණයාකෙරෙන් "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යයද, නඩාදිගණයාකෙරෙන් 'ආයනණ්' ප්‍රත්‍යයද, අත්‍ර්‍යාදිගණයාකෙරෙන් හා සත්‍රීලිඞ්භයා කෙරෙන් "එයණ්" ප්‍රත්‍යයද පිතෘෂ්වස්‍රාදියකෙරෙන් "ණීය" ප්‍රත්‍යයද වේ. එහි 'ගර්ගා වත්‍සා අජා අගස්‍යා පුලස්‍යා වමස රෙභ අග්නිවෙශ ශඞ්ඛ ශඛ ධනඤ්ජය" යනාදිය ගර්ගාදියයි. "නඩ්ව තර ළිප කාශ්‍යප දණ්ඩින් භස්‍රින් බදර අඤ්ජල දණ්ඩ්‍ය"

a "මාතෘපිතෘභ්‍යාං ස්වසා"-මාතෘපිතෘභ්‍යාං ශබ්දභ්‍යාං පරස්‍ය ස්වසෘශබ්දස්‍ය ඍකාරඃ සව්‍යඤ්ජනසමාසෙ සති. පිතුඃ ස්වසා=පිතෘෂ්වසා, පිතෘෂ්වසුරපත්‍යං=ඵපෙතෘෂ්වස්‍රීයඃ. මාතුඃ ස්වසා=මාතෘෂ්වසා, මාතෘෂ්වසුරපත්‍යං=මාතෘෂ්වස්‍රීයඃ.

b "එකි ලොපඃ" පිතෘෂ්වසුරනතස්‍ය ලොපඃ ස්‍යාඩඪකි, (අන එව එක්).

c "ආයනෙනසිනීසිඃ එඵඛඡඃ ප්‍රත්‍යයාදීනාම්"-ප්‍රත්‍යයාදිභූතානාං එාදීනාං ක්‍රමාදායනෙනාදය ආදෙශාඃ ස්යුඃ. (ආයන් එය් ඊන් ඊය් ඉය් එතෙ ආයනෙනාදයඃ).

යනාදිය නඩාදියයි. "අති ශුභ්‍ර පූරෑ මෘකණ්ඩූ පාණ්ඩු කදෑ ඉහම කුමාරිකා රොහිණී" යනාදිය අත්‍ර්‍යාදියයි. මේ ප්‍රත්‍යයන්ගේ ණකාරය වෘද්ධිය පිණිසයි.

a මාතෘපිතෘභ්‍යාම්, "මාතෘපිතෘ" ශබ්දයන් කෙරෙන් පරවූ; ස්වසා, "ස්වසෘ" ශබ්දයාගේ ආදිසකාරයට මූර්ධන්‍ය ෂකාරය වේ. (මෙහි "ස්වසා" යනු වෛදිකප්‍රයොගවශයෙන් ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි ප්‍රථමායි) මාතෘපිතෘභ්‍යාං ශබ්දාභ්‍යාං පරස්‍ය, "මාතෘපිතෘ" ශබ්දදෙකෙන් පරවූ; ස්වසෘශබ්දස්‍ය, "ස්වසෘ" ශබ්දයාගේ ආදියට; සමාසෙ සති, සමාසය ඇති කල්හි; ෂකාරඃ ස්‍යාත්, ෂකාරය වන් නේය. පිතුඃ, පියාගේ; ස්වසා, සහොදරිය; පිතෘෂ්වසා, "පිතෘෂ්වසෘ" නම් වේ. පිතෘෂ්වස්සුඃ, පියාගේ සහෝදරියගේ (නැන්දනිය ගේ); අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; පෛතෘෂ්වස්‍රීයඃ, "පෛතෘෂ්වස්‍රියඃ" නම් වේ. මාතුඃ, මවගේ; ස්වසා, සහොදරිය; මාතෘෂ්වසා, "මාතෘෂ්වසෘ" නම් වේ. මාතෘෂ්වස්සුඃ, මවගේ සහෝදරියගේ (කුඩාමවගේ); අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; මාතෘෂ්වස්‍රීයඃ, "මාතෘෂ්වස්‍රියඃ" නම් වේ. (මෙහි "ණීය" ප්‍රත්‍යයයි)

b ඔකි, 'ඔක්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ලොපඃ, "පිතෘෂ්වසෘ" ශබ්දා නතයට ලොප් වේ. එකි, "ඔක්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; පිතෘෂ්වස්සුඃ, "පිතෘෂ්වසෘ" ශබ්දයාගේ; අනතස්‍ය, අන්ත සෘකාරයට; ලොපඃ, ස්‍යාත්, ලොප්වන්නේය. අතඃ එව, එකෙයින්ම හෙවත් ඔක් ප්‍රත්‍යය පරකල්හි යයි ඥපකහෙතුවෙන්ම; ඔක්, "ඔක් ප්‍රත්‍යය වේ.

c ප්‍රත්‍යයාදීනාම්, ප්‍රත්‍යයන්ගේ ආදිවණීවූ; එඔඛඡඃම්, එඔ ඛඡඃ" යන මොවුන්ට; ආයනෙනාදිනීසිඃඃ, "ආයන් එය්.ඊන්.ඊය්

a "කිතිව"-කිති තද්ධිතෙ පරෙ අවාමාදෙරචෝ වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්. පෛතෘෂ්වසෙයඃ. "මාතෘෂ්වස්‍රශව" -පිතෘෂ්වස්‍රශ්‍ච දුකතං තදස්‍යාපි ස්‍යාත්. මාතෘෂ්වසෙයඃ

ඉය්" යන මොහු වෙත්. ප්‍රත්‍යයාදිභූතානාං, ප්‍රත්‍යයන්ගේ ආදි වණ්වූ; එාදීනාම්, එකාරාදීන්ට; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ආයනාදයඃ ආදෙශාඃ ස්‍යුඃ, ආයන් ආදි ආදෙශයෝ වන්නාහ. ආයන් එය් ඒන් ඒය් ඉය් එතෙ, "ආයන්-ඉය්" යන මොහු; ආයනාදයඃ, "ආයන්" යනාදිහුයි.

a කිති ව, කයන්න ඉත්කොට ඇති තද්ධිතයා පරකල්හිද ආදි ස්වරයට වෘද්ධිවේ. කිති තද්ධිතෙ පරෙ, කයන්න ඉත්කොට ඇති තද්ධිතයා පරකල්හි; අවාම්, ස්වරයන් අතුරෙන්; ආදෙඃ අවඃ, ආදිස්වරයට; වෘද්ධිඃ ස්‍යාත්, වෘද්ධි වන්නේය. පෛතෘෂ්වසෙයඃ, (එකල්හි) "පෛතෘෂ්වසෙය" නම් වේ. (විග්‍රහව හා අර්ථ පෙර මෙනි). මාතෘෂ්වස්‍රඃ ව, "මාතෘෂ්වසඃ" ශබ්දය සම්බන්ධ කාර්‍යයද "පිතෘෂ්වසඃ" ශබ්ද සම්බන්ධ කාර්‍යය මෙනි. පිතෘෂ්වස්‍රඃ, 'පිතෘෂ්වසඃ" ශබ්දය සම්බන්ධව; යත් උකතම්, යම්ක් කියනලද්දේද; තත්, එය; අස්‍ය අපි, මේ "මාතෘෂ්වසඃ" ශබ්දයටද; ස්‍යාත්, වන්නේය. "මාතෘෂ්වසෙයඃ" යනු ඊට උදාහරණයි.

මෙහි "පෛතෘෂ්වසෙයඃ මාතෘෂ්වසෙයඃ" යන පදයන්ගේ සිද්ධියෙහි "ඍකි ලොපඃ" යන පාණිනීය සූත්‍රය හෙණ හැරදක්වා "ඍක්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි යථොක්තශබ්දානතයට ලොපය නිය මිතයි. එහෙයින්ම මෙකී ශබ්දකෞරන් මේ සූත්‍රයෙන්ම 'ඍක්" ප්‍රත්‍යය වූ බවද දන්වනලදී. පසුව "ආයනෙයී" යනාදි සූත්‍රයෙන් ප්‍රත්‍යයන්ගේ ආදි වණ්වූ ස්වර රහිත එකාරාදීන්ට 'ආයන්" ආදි ආදෙශයෝද වෙත්යයි කියනලදී. මෙහි කී "ඍක්" ප්‍රත්‍යයේ කයන්න ඉත්සංඥයි. "ඍ" යන්නෙහි ආදිභාගයවූ "ඍ්" යන්නට මේ සූත්‍රයෙන් "එය්" ආදෙශ කොට "ඍ" යන්නෙහි සිටි "අ" යන්න හා යෙදූකල "එය" යනු වේ. පසුව "කිති ව" යන්නෙන් වෘද්ධි කළ කල්හි "පෛතෘෂ්වසෙය" යනාදිය වේ. මෙහි කී ප්‍රත්‍යයාදි 'ඵ ඣ ඛ ඡ ඝ" යන මොහු නම් පාණිනීය සූත්‍රොක්ත "එක්, ඝක්, ඛ, ඡණ්, ඝ" යනාදි ප්‍රත්‍යයන්ගේ එාදිහුයි. මෙහි ස්වර රහිත "එ, ඝ, ඛ, ඡ, ඝ" යන මොවුන්ට "ආයන්, එය්, ඒන්,

a **"මාතෘපිතෘභ්‍යාං පිතරි ඩාමහචි"-ආභ්‍යාං පරෝ ඩාම හච් ප්‍රත්‍යයෝ භවති. මාතුඃ පිතා=මාතාමහඃ, පිතුඃ පිතා= පිතාමහඃ.***

299 ලුක් බහුතෙ සවිත්.

(ලුක් 1, 1; බහුතෙ 7, 1; සවිත් 7, 1;)

b **අපත්‍යෙලර්ථෙ උත්පත්තෙඃ ප්‍රත්‍යයස්‍ය බහුතෙ සති සවිදෘෂිවිෂයෙ'නෘෂිවිෂයෙ ච ලුග් භවති. ගර්ගස්‍යාපත්‍යානි පුමාංසෝ=ගර්ගාඃ. (බහුතවිවක්ෂායාං ජස්) අත්‍රෙරපත්‍යානි= අත්‍රයඃ, "එඔ ජසි" විදෙඃඝ්‍යාපත්‍යාන්=විදෙහාඃ.**

ඊය්, ඉය්" යන මොහු පිළිවෙළින් ආදෙශ වෙත්. "නාඩායනඃ, පෛතෘෂ්වසෙයඃ, කුලිනඃ, පෛතෘස්වස්‍රීයඃ, ක්ෂත්‍රියඃ" යනු පිළි වෙළින් මෙකී ප්‍රත්‍යයන්ට උදාහරණයි.

a පිතරි, පිත්‍රාඳියෙහි, මාතෘපිතෘභ්‍යාම්, "මාතෘපිතෘ" ශබ්ද දෙකෙන් පරව; ඩාමහව්, "ඩාමහව්" ප්‍රත්‍යය වේ. ආභ්‍යාං පරඃ, මේ "මාතෘ පිතෘ" ශබ්ද දෙකෙන් පරව; ඩාමහව් ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ඩාමහව්" ප්‍රත්‍යය වේ. (මෙහි ඔයන්න හා වයන්න ඉත්සංඥයි "ආමහ" ශෙෂයි. මාතුඃ, මවගේ; පිතා, පියතෙම; මාතාමහඃ, "මාතාමහ" නම් වේ. පිතුඃ, පියාගේ, පිතා, පියතෙම; පිතාමහඃ, "පිතාමහ" නම් වේ.

299 බහුතෙ, බහුවචනභාවය ඇතිකල්හි; සවිත්, කිසි තැනෙක්හි; ලුක්, (අපත්‍යාඳිප්‍රත්‍යයන්ට) ලොප් වේ (මෙහි "ලුක්" යන්නෙන් ලොපය ඇතිබැවින් ඒ ප්‍රත්‍යය නිමිතිකොට ඇති වෘඩ්‍යාදිය නොවේ.)

b බහුතෙ සති, බහුවචන භාවය ඇතිකල්හි; සවිත්, කිසි තැනෙක්හි; ඍෂිවිෂයෙ, ඍෂිවාචක ශබ්දවිෂයෙහිද; අනෘෂිවිෂ යෙව, ඍෂිවාචකරහිත ශබ්දවිෂයෙහිද; අපත්‍යෙ අර්ථෙ උත්පත්ත ස්‍ය, අපත්‍යාර්ථයෙහි උපන්නාවූ; ප්‍රත්‍යයස්‍ය, ප්‍රත්‍යයට; ලුක් භවති, ලොප් වේ. ගර්ගස්‍ය, ගර්ගමුනිහුගේ; අපත්‍යානි, දරුවෝ; පුමාංසඃ, පුරුෂ වූවාහු; ගර්ගාඃ, "ගර්ගා" නම් වෙ . (මෙහි "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යයලොපයයි). බහුතවිවක්ෂායාම්, බහුවචනභාවය කියනු කැමැත්තෙහි, ජස්, "ජස්" විභක්තියයි. ආත්‍රෙඃ, "අත්‍රි" නම්

---

* "මාතෘපිතෘභ්‍යාං සවර්ණා" යනු ආදිකොට ඇති මේ පාණිනීය සූත්‍ර වෘත්‍ත්‍යා දිය බොහෝ පෙත්වල නොපැණේ.

a "භෘගවත්‍රිකුත්‍සාඞ්ගිරෝවසිෂ්ඨඞ්ගෞතමදෙශතුල්‍යාඛ්‍යක්ෂත්‍රියෙභ්‍යඃ පරස්‍ය ප්‍රත්‍යයස්‍ය ලුගභවති" =භෘගවඃ, කුත්‍සාඃ, වසිෂ්ඨාඃ.

300. දෙවතෙදමඤ්ඤේ. (දෙවතෙදම්ඤේ) 7, 1;

මුනිහුගේ; අපත්‍යානි, පුත්‍රයෝ; අත්‍රයඃ, "අත්‍රි" නම් වෙත්. (මෙහි "එයණ්" ප්‍රත්‍යයලොපයයි) "එඔ ජසි" යන සූත්‍රයෙන් "ජස්" පරකල්හි ඉකාරයට එකාරයයි; විදෙහස්‍ය, විදෙහරජහුගේ; අපත්‍යානි, පුත්‍රයෝ; විදෙහාඃ, "විදෙහ" නම් වෙත්; (මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයලොපයයි).

a භෘග්වත්‍රි-ඤත්‍රියෙභ්‍යඃ,=භෘගු, "භෘගු" ශබ්දය; අත්‍රි, "අත්‍රි" ශබ්දය; කුත්‍ස, "කුත්‍ස" ශබ්දය; අඞ්ගිරස්, "අඞ්ගිරස්" ශබ්දය; වසිෂ්ඨ, "වසිෂ්ඨ" ශබ්දය; ගෞතම, "ගෞතම" ශබ්දය; දෙශතුල්‍යාඛ්‍ය, දෙශයක් හා සමාන නම් ඇති ශබ්දය; ඤත්‍රියෙභ්‍යඃ, ඤත්‍රියවාචකශබ්දය යන මොවුන් කෙරෙන්; පරස්‍ය, පරවූ, ප්‍රත්‍යයස්‍ය, ප්‍රත්‍යයට; ලුග්භවති. ("ලුක්" යන්නෙන්) ලොප් වේ; භෘගවඃ, ("භෘගොරපත්‍යානි" යන වාක්‍යයෙහි) "භෘගවඃ" යනු වේ; ("භෘගු" නම් මුනිහුගේ පුත්‍රයෝ යන අර්ථයි). කුත්‍සාඃ, ("කුත්‍සස්‍යාපත්‍යානි" යන වාක්‍යයෙහි) 'කුත්‍සාඃ" යනු වේ; ("කුත්‍ස" නමැත්තහුගේ පුත්‍රයෝ යන අර්ථයි). වසිෂ්ඨාඃ, ("වසිෂ්ඨස්‍යාපත්‍යානි" යන වාක්‍යයෙහි) "වසිෂ්ඨාඃ" යනු වේ; ("වසිෂ්ඨ" මුනිහුගේ පුත්‍රයෝ යන අර්ථයි).

සූත්‍රොක්ත අපත්‍යාර්ථප්‍රත්‍යයන්ගේ ලොපය සිඛවන්නාවූ තැන් සවලපයක් දක්වනු පිණිස මේ "භෘග්වත්‍රි" යනාදිය කියනලදී. මෙහි කී "දෙශතුල්‍යාඛ්‍යශබ්ද නම් "අඞ්ග, වඞ්ග, කලිඞ්ග" යනාදි ශබ්දයෝයි. "අඞ්ගස්‍ය රාඥෙපත්‍යානි= අඞ්ගාඃ" යනාදීන් එහි වාක්‍යයෝ යෙදිය යුතුයි. මෙහි "අඞ්ග" යනාදී රාජනාමයෝ තදෙශතුල්‍ය වෙත්. ඤත්‍රියවාචකශබ්ද නම් ප්‍රසිද්ධවූ "රඝු, ඉක්ෂ්වාකු" යනාදීහුයි. "රඝොරපත්‍යානි=රඝවඃ" යනාදීහු එහි වාක්‍යයෝයි. තවත් මෙසේ "යඤක, ලඞ්ග, විද, පුත්‍ර යනාදි බොහෝ ශබ්දකෙරෙන් පර අපත්‍යාර්ථප්‍රත්‍යයන්ට ලොප් වේ. මේ ලොපය සත්‍රීඅර්ථවූවොත් නොවේ.

300 දෙවතෙදමඤ්ඤේ, දෙවතාර්ථයෙහි හා ඉදම්ශබ්දාර්ථයෙහි (මේය යන අර්ථයෙහි) ද (යථොක්තප්‍රත්‍යයෝ වෙත්).

a දෙවතාඤ්ඤ ඉදමඤ්ඤ වොකාරා: ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. ඉන්ද්‍රා දෙවතා අස්‍ය තෙ ඉන්ද්‍රං භවි:, සොමෝ දෙවතා අස්‍ය තෙ= සෞම්‍යං-භවි:, දෙවදත්තා ඤ්ඤ මිදං=දෛවදත්තං-වසන්ත්‍රම්.

301. ඣවිද්වයෝ:. (ඣවිත් 7, 1; වයෝ: 6, 2;)

b ඣවිත්පූර්වෝත්තරපදස්‍යෝරාදෙරවෝ වෘද්ධීර්භවති ඣිති ණිති ච තද්ධිතෙ පරෙ, අග්නිමරුතෝ දෙවතෙ අස්‍ය තද් අග්නිමාරුතං-ඣකම්, සුෂ්ඨු භෘදයං යස්‍යාසෞ=සුහෘත්, සුහෘදෝ භාව:=සෞහෘදීම්. අත්‍ර භාවෙණ් වක්‍ෂ්‍යතෙ:.*

---

a දෙවතාඤ්ඤ, දෙවතාඤ්ඤයෙහිද; ඉදමඤ්ඤ ච, ඉදම්ශබ්දඤ්ඤ යෙහිද; උකාරා: ප්‍රත්‍යයා: භවන්ති, කියනුලද ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. ඉන්ද්‍ර:, ශක්‍රතෙම; දෙවතා, දෙව්වූයේ; අස්‍ය ඉති, මොහුටනුයි; ඒන්ද්‍රං, "ඒන්ද්‍ර" නම් වේ. භවි:, භවනීයඝෘතයයි. සොම:, සොම තෙම; දෙවතා, දෙව්වූයේ; අස්‍ය ඉති, මොහුටනුයි; සෞම්‍යම්, "සෞම්‍ය" නම් වේ. භවි:, භවනීයඝෘතයයි. (මෙහි දෙවතාඤ්ඤ යෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි.) ඉදම්, මෙය; දෙවදත්තාඤ්ඤම්, දෙව දත්තයා පිණිසනුයි; දෛවදත්තම්, "දෛවදත්ත." නම් වේ; වසන්ත්‍රම්, වසන්ත්‍රයයි. (මෙහි ඉදමඤ්ඤයෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි අග්නිදේවතාඅස්‍ය= ආග්නෙය: ශ්‍රීදේවතාඅස්‍ය=ශ්‍රාය ම්" යනාදි බොහෝ පද මේ ක්‍රමයෙන් සිදුකටහැකි වෙත්. තවද මේ තද්ධිත පුංලිඞ්ගාපෙක්‍ෂායෙහි "ඒන්ද්‍ර:" යනාදිවශයෙන්ද; සත්‍රීලිඞ්ගාපෙක්‍ෂායෙහි "ඒන්ද්‍රී" යනාදිවශයෙන්ද වෙත්.

301 ඣවිත්, කිහිතැනෙක්හි; වයෝ:, (පූර්වෝත්තරපද) දෙක් හිම ආදිස්වරූපයට වෘඩි වේ.

b ඣවිත්, කිහිතැනෙක්හි; පූර්වෝත්තරපදයෝ:, පූර්වෝත්තර පදදෙක්හිම; ආදෙ: අව: ආදිස්වරයට; ඣිති, ඣදයන්න ඉත් කොට ඇත්තාවූද; ණිතිව, ණයන්න ඉත්කොට ඇත්තාවූද;

---

* "සුෂ්ඨු භාව: සෞෂ්ඨවම්, අත්‍ර සුෂ්ඨු අව්‍යයම්. එවමෙව අව්‍යයං නිෂ්ඨති, සුහෘදස්‍ය භාව: සෞහෘදම්" යන පාඨයද ඇතැම් පොත්වල දක්නා ලැබේ. මෙතන්හි එයින් ප්‍රයොජනඅක් නොපැමිණෙ- සුහෘත්‍රභාව:, යහපත් බව; සෞෂ්ඨවම්, "සෞෂ්ඨව" නම් වේ. අත්‍ර, මේහි; සුෂ්ඨු:, "සුෂ්ඨු" යන්න; අව්‍යයම්, අව්‍යයයි. අව්‍යයම්, අව්‍යයශබ්දය; එවමෙව, එපරිද්දෙන්ම හෙවත් සිවිපරිද්දෙන්ම නිෂ්ඨති, සිටී, සුහෘදස්‍ය. සහෘදභාවයෝ යුක්තභාවූවහුගේ; භාව:, භාවය; සෞහෘදම්, "සෞහෘද්‍ය" නම් වේ; යනු එහි අර්ථයි.

302. ණිතො වා. (ණිතඃ 1, 3; වඃ 1, 1;)

a උකතා වක්‍ෂ්‍යමාණාශව* ප්‍රත්‍යයා විෂයානතරෙ ණිතො වා භවන්ති. අජි ගෞෂ්ඨ්‍යාසාවජගුඃ-ගිවඃ. "ගොඃ" ඉති හ්‍රස්වඃ, "වොව්‍යඝඵරේ" නඝෙදං ධනුරාජගවං-අජගවං වා. කුමුදඝෙව ගන්ධො යඝ්‍යාඃ සා=කුමුදගන්ධිඃ, නඝ්‍යා අපත්‍යං යත්‍රි=ඝකෞමුදගන්ධ්‍යා-කුමුදගන්ධ්‍යා වා. "ආබනඃ යත්‍රි ඝාම්" ඉතඃ්‍යාප් ශවගුරඝ්‍යාඝං=ශ්වොශුඝෙර්‍යා-ග්‍රාමඃ, විඝෙණා රිදං=ඝෙවඝණඃම්. ගොරිදං=ගවඃම්. කුලෙ භවං=කුල්‍යම්. නඝෙදං=නඝදියම්. මඝෙදං=මදියම්. (අත්‍ර ණිඝප්‍රත්‍යඝොඃ න ණිත්).

තඩිතෙ පරෙ, තඩිතප්‍රත්‍යයා පරකල්හි; වෘඩිඃ භවති, වෘඩි වේ. යඝ්‍ය, යමෙකුට; අග්නිමාරුතෙ, "අග්නි මරුත්" දෙදෙන; දෙව තෙ, දෙව්වූවාහු වෙත්ද; තත්, එය; ආග්නිමාරුතං, "ආග්නි මාරුත" නම් වේ. කම්, කම්යයි, සුෂ්ඨු, යහපත්වූ; භෘදඝං, භෘදඝ; යඝ්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; සුභෘත්, "සුභෘත්" නම් වේ. සුභෘදඃ, යහපත් භෘදය ඇත්තහුගේ; භාවඃ, භාවය; සෞභාදීම්, "සෞභාදී" නම් වේ. අත්‍ර, මෙහි; භාවෙ, භාවාර්ථයෙහි අණ් වක්තව්‍යඃ, "අණ්" ප්‍රත්‍යය කියයුතුයි. (මෙහි "ආග්නිමාරුතම්" යන තන්හි දෙවතාර්ථයෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි. එහි "අග්නි" ශබ්දයාගේ අකාරයටද පරපදයවූ 'මරුත්" ශබ්දයාගේ අකාරයටද වෘඩි විය. "සෞභාදීම්" යන තන්හි භාවාර්ථයෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි. එහි පූර්වපදයවූ "සු" යන අව්‍යයාගේ උකාරයටද පර පදයවූ "භෘත්" ශබ්දයාගේ ඍකාරයටද වෘඩි විය).

302 වා, ව්‍යවසිතවිභාෂාවශයෙන්; ණිතඃ, (කියනලද "අණ්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ) ණකාරය ඉත්කොට ඇත්තෝ වෙත්.

a උකතාඃ, අණාදිවශයෙන් කියනලද්දාවූද; වක්‍ෂ්‍යමාණාශව, කාදිවශයෙන් කියනුලබන්නාවූද; ප්‍රත්‍යයාඃ, ප්‍රත්‍යයයෝ; විෂයානතරෙ, අන්‍යවිෂයෙහි හෙවත් යථොක්ත අපත්‍යාර්ථයෙන් අන්‍යවූ අර්ථවිශෙෂයක් ගම්‍යමාන තන්හි; වා, ව්‍යවසිතවිභාෂා වශයෙන්; ණිතඃ භවන්ති, ණකාරය ඉත්කොට ඇත්තෝ වෙත්.

---

*. "වක්‍ෂ්‍යමාණාශව" යන්න ඇතැම් පොත්වල නොපෙණේ.

අජඃ, ජන්මරහිතවූ; ගෞඃ, වෘෂභතෙම; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මේතෙම; අජගුඃ, "අජගු" නම් වේ. ශිවඃ, ඊශ්වරතෙමේයි. ගොඃ ඉති, "ගොඃ" යන සූත්‍රයෙන්; හ්‍රස්වඃ, (ගොශබ්දයාගේ ඔකාරය) හ්‍රස්ව වේ. 'වොව්‍යසවරේ" යන සූත්‍රයෙන් උකාරයට "අව්" ආදේශ වේ. තස්‍ය, ඒ අජගුහුගේ (ඊශ්වරයාගේ); ඉදං ධත්‍තුඃ මේ දුන්නතුයි; ආජගවම්, (ණිත්පක්‍ෂයෙහි) "ආජගව" නම්ද; අජගවං වා, විකල්පයෙන් ණිත්රහිත පක්‍ෂයෙහි "අජගව" නම්ද වේ. කුමුදස්‍ය ඉව, කුමුදපුෂ්පයාගේ වැනිවූ; ගන්ධඃ, ගන්ධයඃ යස්‍යාඃ, යම් ස්ත්‍රියෙකුගේද; සා, ඕතොමෝ; කුමුදගන්ධිඃ, "කුමුද ගන්ධි" නම් වේ. තස්‍යාඃ, ඇගේ; අපත්‍යම්, දරුවා; ස්ත්‍රී, ස්ත්‍රීවූවා; කෞමුදගන්ධ්‍යා, (ණිත්පක්‍ෂයෙහි) "කෞමුදගන්ධ්‍යා" නම්ද; කුමුද ගන්ධ්‍යා වා, විකල්පයෙන් ණිත්රහිතපක්‍ෂයෙහි "කුමුදගන්ධ්‍යා" නම්ද වේ. (මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි.) ආබන්තාඃ ස්ත්‍රියාම් ඉති, "ආබ න්තාඃ ස්ත්‍රියාම්" යන සූත්‍රයෙන්; ආප්, මෙහි "ආප්" ප්‍රත්‍යයයි. අයං, මේතෙම; ශ්වශුරස්‍ය, මාමාගේ නුයි; ශ්වාශුයඃ, "ශ්වාශුයඃ" නම් වේ. ග්‍රාමඃ, ග්‍රාමයයි. (මෙහි "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යයයි) ඉදං, මෙය; විෂ්ණුහුගේ නුයි; වෛෂ්ණවම්, "වෛෂ්ණව" නම් වේ. ඉදම්, මෙය; ගොඃ, ගෙරිහුගේනුයි; ගව්‍යම්, "ගව්‍ය" නම් වේ. කුලෙ, කුලයෙහි; භවම්, වූයේ; කුල්‍යම්, "කුල්‍ය" නම් වේ. "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යයයි) ඉදම්, මෙය; තව තාගේනුයි; මදීයම්, "මදීය" නම් වේ. ඉදම්, මෙය; මම, මාගේනුයි; මදීයම්, "මදීය" නම් වේ. (මෙහි "ණීය" ප්‍රත්‍යයයි. අත්‍ර, මෙහි; ණීයප්‍රත්‍යයඃ, ණීයප්‍රත්‍යය; න ණිත්, ණිත්සංඥ නොවේ.

පූර්වොක්ත "ණිත්" සංඥ "අණ්" ආදි ප්‍රත්‍යයන් අව්‍යවහිතර යෙහි ඇතැම්තන්හි ණිත්රහිත කිරීම පිණිසද වක්‍ෂ්‍යමාණ ණිත් රහිත "ක" ආදිප්‍රත්‍යයන් ඇතම්තන්හි "ණිත්" සංඥකිරීම පිණිසද "ණිතෝ වා" යන සූත්‍රය කියනලදී. මෙහි වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථා වාවිභාෂයෙන් "ආජගවං-අජගවම්" යනාදියෙහි විකල්පයෙන්ද "ශ්වශුයඃ" යනාදියෙහි නිත්‍යයෙන්ද ණිත්ත්වය වේ. "ගව්‍යම්" යනාදියෙහි ණිත්ත්වය නොවේ. ණිත්ත්වය වූතන්හි වෘද්ධීමෙන්ද නුවූතන්හි වෘද්ධිනොවිමෙන්ද පදසිද්ධිය වේ. තවද මෙහි අපත්‍යා ර්‍ථයෙන් අන්‍යවිෂයෙහි යයි කීවත් "කෞමුදගන්ධ්‍යා, කුමුදගන්ධ්‍යා" යනුවෙන් ඇතැම්තන්හි අපත්‍යාර්‍ථයෙහිද විකල්පයෙන් ණිත්ත්වය වනබව දැනගත්තේ.

303. චතුරශ්වලොපඃ (චතුරඃ 6, 1; වලොපඃ 1, 1;)

a චතුර්ශබ්දස්‍ය වකාරස්‍ය ලොපො භවති ණ්‍යණීයයොඃ ප්‍රත්‍යයයොඃ පරතඃ. ("පූරණේ ණ්‍යණීයෞ භවතඃ") චතුණ්ණාං සඞ්ඛ්‍යාපූරකං=තුරීයං-තුරීයම්.

304. අන්‍යස්‍ය දක්. (අන්‍යස්‍ය 6, 1; දක් 1, 1;)

b අන්‍යශබ්දස්‍ය දඉාගමො භවති ණීයප්‍රත්‍යයඋ පරෙ. අන්‍යස්‍යෙදමන්‍යදීයම්. අඞ්ං ජරද්‍යස්‍යඃ සාඞ්ජරති, අඞ්ජර ස්‍යා ඉදමඞ්ජරතීයම්. "සඋපරයොඃ කක්" සඋකීයම්, පර කීයම්.

---

303 චතුරඃ, චතුර්ශබ්දයාගේ; වලොඃ, ("ණ්‍ය (ණීය" ප්‍රත්‍ය යන් පරකල්හි) වකාරලොපය වේ.

a ණ්‍යණීයයොඃ ප්‍රත්‍යයයොඃ පරතඃ, "ණ්‍ය ණීය" යන ප්‍රත්‍යය දෙක පරකල්හි; චතුර්ශබ්දස්‍ය, චතුර්ශබ්දයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාරයව; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ පූරණෙ අර්‍ථෙ සඞ්ඛ්‍යා පූරණාර්‍ථයෙහි; ණ්‍යණීයෞ භවතඃ, "ණ්‍ය ණීය" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. චතුණ්ණාම්, සතරදෙනෙකුන්ගේ; සඞ්ඛ්‍යාපූරකම්, සඞ්ඛ්‍යාපූරණය කරන්නේ; තුරීයම්, "තුරීය" නම්ද; තුරීයම්, 'තුරීය" නම්ද වේ. (මෙහි "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යය හා "ණීය" ප්‍රත්‍යයයි.)

304 අන්‍යස්‍ය, අන්‍යශබ්දයට; දක්, (ණීයප්‍රත්‍යය පරකල්හි) "දක්" ආගම වේ.

b ණීයප්‍රත්‍යයෙ පරෙ, ණීයප්‍රත්‍යය පරකල්හි; අන්‍යශබ්දස්‍ය, "අන්‍ය" ශබ්දයට; දඉාගමඃ භවති, "දක්" ආගම වේ. ඉදං, මෙය; අන්‍යස්‍ය, අනිකාක්හුගේ නුයි; අන්‍යදීයම්, 'අන්‍යදීය" නම් වේ. අඞ්ම්, අඩක්; ජරත්, ජීර්‍ණවූයේ; යස්‍යාඃ, යම්සත්‍රියකාගේද; සා, ඕතොමෝ; අඞ්ජරතී, 'අඞ්ජරතී" නම් වේ. ඉදං, මෙය; අඞ්ජර ත්‍යාඃ, අඩක් දිරූ සත්‍රියගේ නුයි; අඞ්ජරතීයම්, "අඞ්ජරතීය" නම් වේ. සඋපරයොඃ, "සඋ පර" ශබ්දදෙකට; කක්, "කක්" ආගම වේ. සඋකීයම්, ("සඋස්‍යෙදම්" යන වාක්‍යයෙහි) 'සඋකීයම්" යනුද; පරකීයම්, "පරස්‍යෙදම්" යන වාක්‍යයෙහි "පරකීයම්', යනුද වේ. (ඉදම්, මෙය; සඋස්‍ය, කමාගේ නුයි; සඋකීයම්,

305. කාරකාත් ක්‍රියායුකෙන.

(කාරකාත් 5, 1; ක්‍රියායුකෙන 1, 1;)

a කාරකාදඉපප්‍යනෙ අණාදයඃ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති ක්‍රියා යුකෙන කතීරි කම්මණි වාහිඋඛෙය. කුඛ්කුමෙන රකතං වසත්‍රං=කෙෞඛ්කුමම්. මථුරායා ආගතො ජාතො වා=මාථුරඃ, ග්‍රාමෙ භවො=ග්‍රාම්‍යඃ, ධුරං වහතීති=ධුර්‍යඃ ධෙෞරෙයඃ.

"සකීය" නම් වේ ඉදම්, මෙය; පරස්‍ය, අන්‍යයාගේ හුයි; පරකීයම්, "පරකීය" නම් වේ.) මෙහි "ණීය" ප්‍රත්‍යය ණිත් රහිතයි.)

305 ක්‍රියායුකෙන, ක්‍රියාවක් හා යුක්තවූ කර්ත්‍රර්‍ථයක් හෝ කම්මර්‍ථයක් වාච්‍යකල්හි; කාරකාත්, කම්මාදිකාරකයා කෙරෙන් "අණ්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

a ක්‍රියායුකෙන, ක්‍රියාවක් හා යුක්තවූ; කතීරි, කර්ත්‍රර්‍ථයක් හෝ; කම්මණි ව, කම්මර්‍ථයක් හෝ; අභිධෙයෙ, වාච්‍යකල්හි; කාරකාත් අපි, කම්මාදිකාරකයාකෙරෙන්ද; එතෙ අණාදයඃ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, මේ "අණ්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. කුඛ්කුමෙන, කොකුමෙන්; රකතම්, රඳනලද්දාවූ; වසත්‍රම්, වස්ත්‍රය; කෙෞඛ්කුමම්, "කෙෞඛ්කුම" නම් වේ. (මෙහි "කුඛ්කුමෙන" යන කරණකාරකයාකෙරෙන් "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි.) මථුරායාඃ, මථුරා නගරයෙන්; ආගතඃ, ආයේ හෝ; ජාතඃ වා, (එහි) උපන්නේ හෝ; මාථුරඃ,"මාථුර"නම් වේ. (මෙහි අපාදානකාරකයා කෙරෙන් "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි) ග්‍රාමෙ භවඃ, ගමෙහි වූයේ; ග්‍රාම්‍යඃ, "ග්‍රම්‍ය" නම් වේ. (මෙහි ආධාරකාරකයාකෙරෙන්"ණ්‍ය"ප්‍රත්‍යයයි) ධුරං වහතීති, ධුරය උසුලානුයි; ධුර්‍යඃ, "ධුර්‍ය" නම්ද; ධෙෞරෙයඃ, "ධෙෞරෙය" නම්ද වේ. (මෙහි කම්කාරකයා කෙරෙන් "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යය හා "එයණ්" ප්‍රත්‍යයයි.)

මෙහි ක්‍රියායුක්තවූ කර්ත්‍රර්‍ථයක් හෝ කම්මර්‍ථයක් ගම්‍යමාන කල්හි කම්මාදිකාරකයාකෙරෙන් යථොක්ත අණ්ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්යයි කියනලදී. වක්ෂ්‍යමාණ "ක" ආදි ප්‍රත්‍යයෝද එසේ වෙත්. "කුඛ්කුමෙන රකතම්" යන වාක්‍යයෙහි "රකතම්" යන කෘදන්තක්‍රියාව හා "වසත්‍රම්" යන කම්මර්‍ථය යුක්තබැවින් "කුඛ්කු මෙන" යන කරණකාරකයාකෙරෙන් "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි. "මථු රායා ආගතඃ" යන වාක්‍යයෙහි "ආගතඃ" යන කෘදන්තක්‍රියාව හා

306. කෙනෙයෙකාඃ. කෙනෙයෙකාඃ 1, 3;)

a ක ඊන ඉය ඉක එතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති භවාද්‍යර්ථේෂු. ණිත්‍යවං වෛෂ්‍යං වෛකල්පිකම්. කණීමෙ භවඃ=කාණීවකඃ. ග්‍රාමාදනනඤනඤ ඡතෝ වා=ග්‍රාමීනඃ. "අවෙර්දිඞිශව" සත්‍රිවි භවඃ සත්‍රීවා යුඤතා වා=සත්‍රිවිනඃ. සමිවි භවඃ සමිවා යුඤතා වා=සමිවිනඃ, "තිරශ්වාදයඃ" තිරශ්වි භවඃ තිරශ්වා යුඤතා වා=තිරශ්චිනඃ, උදිවි භව උදිවා යුඤතා වා=උදිවිනඃ.

පුරුෂාදිකර්ත්‍රර්ථයක් යුක්තබැව්හි "මථුරායාඃ" යන අපාදාන කාරකයාකෙරෙන් "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි. සෙසුතන්හිද මේ ක්‍රමයයි.

306 කෙනෙයෙකාඃ, (භවාද්‍යර්ථයන්හි) "ක ඊන ඉය ඉක" යන ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

a භාවාද්‍යර්ථේෂු, භාවාදිඅර්ථයන්හි; ක ඊන ඉය ඉක එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ, "ක ඊන ඉය ඉක" යන මේ ප්‍රත්‍යයෝ; භවන්ති, වෙත්. එෂාං ව, මොවුන්ගේද; ණිත්‍යවං, ණකාරඉත්භාවය; වෛකල්පිකම්, විකල්පයෙන් වේ. කණීමෙ, කණීටදෙශයෙහි; භවඃ, වූයේ; කාණීවකඃ, "කාණීවක" නම්ද; කණීවකඃ, "කණීවක" නම්ද වේ. (මෙහි කප්‍රත්‍යය විකල්පයෙන් ණිත්‍යවයුක්තයි) ග්‍රාමාත්, ගමෙන්; ආගතඃ, ආයේ හෝ; තත්‍ර, එහි; ජාතඃ, උපන්නේ හෝ; ග්‍රාමීණඃ, "ග්‍රාමීණ" නම් වේ. "අවෙර්දිඞිශව" යන සූත්‍රයෙන් "අව්" යන්නේ අකාරලොපය හා දීඝය දිඞිද වේ. සත්‍රිවි, සහචරයෙකු කෙරෙහි; භවඃ, වූයේ හෝ- සත්‍රීවා, සහචරයෙකු හා; යුක්තඃ වා, යුක්තවූයේ හෝ; සත්‍රිවිනඃ, "සත්‍රිවින" නම් වේ. සමිවි, යහපත්වූ වෙකුකෙරෙහි; භවඃ, වූයේ හෝ; සමිවා, යහපත්වූවෙකු හා යුක්තඃ වා, යුක්තවූයේ හෝ; සමිවිනඃ, "සමිවින" නම් වේ. "තිරශ්වාදයඃ" යන සූත්‍රයෙන් "තිරශ්වි" යන්න නිපාතනය කරණ්ලැබේ. තිරශ්වි, වක්‍රගාමිසත්වයෙකුකෙරෙහි; භවඃ, වූයේ හෝ; තිරශ්වා, වක්‍රගාමිසත්වයෙකු හා; යුක්තඃ වා, යුක්තවූයේ හෝ; තිරශ්චිනඃ, "තිරශ්චින" නම් වේ. උදිවි, උත්තරදිශාවෙහි; භවඃ වූයේ හෝ; උදිවා, උත්තරදිශාව හා; යුක්තඃ වා, යුක්තවූයේ හෝ; උදිවිනඃ, "උදිවින" නම් වේ, (මෙහි "ඊන" ප්‍රත්‍යයයි.)

307. යලොපශ්ච. (යලොපඃ 1, 1; ච 1, 1;)

a කන්‍යාදීනාමුපධාභූතස්‍ය ක්‍වව්‍ය්‍යකාරස්‍ය ලොපො භවති තද්ධිතෙ පරෙ*"යස්‍ය ලොපඃ" කන්‍යායාඃ භවඃ කානීනඃ,† පුෂ්‍යෙණ යුක්තා පෞණීමාසි=පෞෂ්‍යී. "නක්ෂත්‍රාදණ් වක්තව්‍යඃ" (අණඤාදිප්); පෞෂ්‍යාඃ භවඃ පෞෂ්‍ණඃ.

b "ඉඤොවා" ක්ෂත්‍රශබ්දාත් ඉඝප්‍රත්‍යයඃ භවති. (ක්ෂතාත් ත්‍රායත ඉති=ක්ෂත්‍රම්, ක්ෂත්‍රාද්‍ය නිපාත්‍යතෙන) ක්ෂත්‍රෙ භවඃ=ක්ෂත්‍රියඃ, යඃත්‍රාත්‍රඃ. "ක්ෂත්‍රශබ්දාදණ් වක්තව්‍යඃ" ශුෂ්‍රා දෙවතා යස්‍ය තච්ඡුක්‍රියම්-(ශෞක්‍රම්), ඉන්‍ද්‍රා දෙවතා යස්‍ය තද්ඉන්‍ද්‍රියම්, (ඵෙන්‍ද්‍රම්.) අග්නෙරපත්‍යම්දිවාදීත්‍යාක්ෂිඃ, තකේ වතුරඃ-නාර්කිකඃ, ශබ්‍ද කුශලඃ=ශාබ්දිකඃ, වෙද භවඃ=වෛවදිකි-ඃතුකිඃ, ඍග්වා. (අත්‍රෙකාණ්වතකාඝ්‍යඃ).

---

309 යලොපශ්ච, (කිසිතැනෙක්හි උපධාඃඅංඥවූ) යකාරයාගේ ලොපය වේ.

a තඬිතෙ පරෙ, තඬිතප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ක්‍වවිත්, කිසිතැනෙක්හි; කන්‍යාදීනාම්, "කන්‍යා" ශබ්දාදීන්ගේ; උපධාභූතස්‍ය, උපධාඃඅඥවූ; යකාරස්‍ය, යකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "යස්‍ය ලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් යකාරයෙහි සිටි ආකාරලොපය වේ. කන්‍යායාඃ, කන්‍යාව කෙරෙහි; භවඃ, වූයේ; කානීනඃ, "කානීන" නම් වේ. පුෂ්‍යෙණ, පුෂ්‍යනකතින්; යුක්තා, යුක්තවූ; පෞණීමාසි, පුරපසළොස්වක්තිථිය; පෞෂ්‍යී, "පෞෂ්‍යී" නම් වේ. නක්ෂත්‍රාත්, නක්ෂත්‍රවාචකශබ්දයාකෙරෙන්; අණ් වක්තව්‍යඃ, මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යය කියයුතුයි. අණඤාත්, "අණ්" ප්‍රත්‍යයා නතයාකෙරෙන්; ඊප්, සත්‍රීඅර්ථයෙහි "ඊප්" ප්‍රත්‍යයයි. පෞෂ්‍යාඃ, පුෂ්‍යනකකින් යුත් පෞණීමාසියෙහි; භවඃ, වූයේ; පෞෂ්‍ණඃ, "පෞෂ්ණ" නම් වේ. (මෙහිද "ඊත" ප්‍රත්‍යයයි. තවද "යලොපශ්ච" යන්නෙන් කිසිතැනෙක්හි උපධාඃඅංඥවූ යකාරයට ලොප් වේයයි කියනලදී. කිසිතැනෙක්හි යයි කිමෙන් "ගඟීයණඃ" යනාදි ඇතම්තන්හි ලොප් නොවේ.)

b වා, විකල්පයෙන්; ඉඝඃ, "ක්ෂත්‍ර" ශබ්දාදියෙන් "ඉඝ" ප්‍රත්‍යය වේ ක්ෂත්‍රඃශබ්දත් "ක්ෂත්‍ර" ශබ්දයාකෙරෙන්; වා,

---

* ඇතැම්පොත්වල මෙහි "සවරෙ යකාරෙ ච තඬිතෙ පරෙ" යි දක්නාලැබේ.

†"කන්‍යායා අපත්‍යම්-කානිනඃ"යි ඇතැම්.

308. ත්‍යතනෙෆ්. (ත්‍යතනෙෆ් 1, 2;)

a (ත්‍යශ්ච තනශ්ච=ත්‍යතනෙෆ්). කිම්දෙරද්‍යදෙශීවාද්‍යේඒ ත්‍යතනෙෆ් ප්‍රත්‍යයෙෆ් භවතඃ, කුත්‍රභවඃ කුත්‍රත්‍යඃ, කුතොභවඃ=කුතත්‍යඃ, තත්‍රභවඃ=තත්‍රත්‍යඃ, තතොභවඃ=තතත්‍යඃ, අත්‍ර භවොඅත්‍රත්‍යඃ, අතොභවොඅතත්‍යඃ, අද්‍යභවොඅද්‍යතනඃ, හ්‍යෝ භවොඃ=හ්‍යස්තනඃ, ඒඝ්‍යෝ භවඃ=ඒඝ්‍යස්තනඃ, සද්‍ය භවඃ=සද්‍යතනඃ, සනා භවඃ=සනාතනඃ, පුරාණවඃ=පුරාතනඃ, චිරං භවඃ= චිරන්තනඃ, ආඝං භවඃ=ආඝන්තනඃ, ප්‍රාග්භවඃ=ප්‍රාක්තනඃ, ප්‍රාග්දක්ෂිණතනඃ

විකල්පයෙන්; ඉයප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ඉය" ප්‍රත්‍යය වේ. ක්ෂතාත්, ක්ෂතයෙන් (තුවාලයෙන්) ත්‍රායතෙ ඉති, ජනයඃ රකිණුයි; ක්ෂත්ත්‍රම්, "ක්ෂත්ත්‍ර" නම් වේ. ක්ෂත්ත්‍රාද්ඝඃ, "ක්ෂත්ත්‍ර" ශබ්දයිහු; නිපාත්‍යතෙතෙ, නිපාතන ය කරණු ලැබෙත්. ක්ෂත්ත්‍රෙ, 'ක්ෂත්ත්‍ර" නම් කුලයෙහි; භවඃ, වූයේ; ක්ෂත්ත්‍රියඃ, "ක්ෂත්ත්‍රිය" නම්ද; ක්ෂාත්ත්‍රඃ, 'ක්ෂාත්ත්‍ර" නම්ද වේ. ක්ෂත්ත්‍රශබ්දත්, "ක්ෂත්ත්‍ර" ශබ්දයා කෙරෙන් අණ්, ("ක්ෂාත්ත්‍ර" යනතන්හි) 'අණ්" ප්‍රත්‍යය; වක්තව්‍යඃ, කිය යුතුයි. යස්‍ය, යමෙකුට; ශුක්‍රඃ, ශුක්‍රතෙම; දෙවතා, දෙවි වේ ද; තත්, එය; ශුක්‍රියම්, "ශුක්‍රිය" නම් ද; ශෞක්‍රම්, "ශෞක්‍ර" නම්ද වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; ඉන්ද්‍රඃ, ඉන්ද්‍ර තෙමේ; දෙවතා, දෙව්වේද, තත්, එය; ඉන්ද්‍රියම්, "ඉන්ද්‍රිය" නම් ද; ඵෙන්ද්‍රම්, "ඵෙන්ද්‍ර" නම්ද වේ. ("ක්ෂත්ත්‍රිය, ශුක්‍රිය, ඉන්ද්‍රිය" යන තන්හි 'ඉය" ප්‍රත්‍යයයි). අක්ෂෙඃ, පසැවින්; දීව්‍යතීති, ක්‍රීඩා කෙරේ නු යි; ආක්ෂිකඃ, "ආක්ෂික" නම් වේ. තකීී, තකීීවිෂයෙයි; චතුරඃ, දක්ෂවූයේ; තාර්කිකඃ, "තාර්කික" නම් වේ. ශබ්දෙ, ශබ්දවිෂයෙහි; කුශලඃ, දක්ෂවූයේ; ශාබ්දිකඃ, "ශාබ්දික" නම් වේ. 'වෙදෙ වෙදයෙහි; භවඃ, වූවඃ; වෛදිකී, "වෛදිකී" නම් වේ. සතුතීඃ, සතුති ය යි. යඃවා වඃ, එනම් වෙදං ශ්‍රය හෝ (වෛදිකී නම්) වේ. අත්‍ර, මෙහි; ඉකඃ, "ඉක" ප්‍රත්‍යය; අණ්වත්, "අණ්" ප්‍රත්‍යය මෙන්; කාර්‍යඃ, කටයුතුයි. හෙවත් ණිත්ත්වයෙන්"ඉකණ්"යි කටයුතු යි.

මෙහි කී "ක්ෂත්ත්‍ර" ශබ්දය පුංනපුංසක ලිඛිතවයෙහි ම ව්‍යවහාර ය යි. පුංලිඛිතතන්හි "ක්ෂත්ත්‍රිය" නාමයෙහි ම වැටේ. තවද මේ පදයන්ගේ ඇතම් වාක්‍ය සමහරතන්හි "ක්ෂත්ත්‍රාද්ඝවඃ ක්ෂත්ත්‍රස්‍යාපත්‍යං වඃ=ක්ෂත්ත්‍රියඃ-ක්ෂාත්ත්‍රඃ, ඉන්ද්‍රාද්ඝවඃ=ඉන්ද්‍රියම් ඵෙන්ද්‍රම්. ශබ්දමධීතෙ වෙත්‍ති වඃ=ශාබ්දිකඃ" යනාදිවශයෙන් දක්නා ලැබෙත්.

308 ත්‍යතනෙෆ්, (කිම්ශබ්දාදිය කෙරෙන්) "ත්‍ය තන" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්.

a ත්‍යශ්ච, ත්‍යඅන්නද; තනශ්ච, "තන" යන්නද; ත්‍යතනෞ, "ත්‍යතනෞ" යනු වේ. කිමාදෙඃ, කිම්ශබ්දාදිය කෙරෙන්ද; අද්‍ය දෙශ්ච, "අද්‍ය" යනාදිය කෙරෙන්ද; භවාද්‍යර්ථේ, භවාදී අර්ථයෙහි; ත්‍යතනෞ ප්‍රත්‍යයෞ භවතඃ, "ත්‍ය ත න" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. කුත්‍ර භවඃ, කොහි වූයේ ද යන අර්ථයෙහි; කුත්‍රත්‍යඃ, "කුත්‍රත්‍ය" නම් වේ. කුතඃ භවඃ, කොයින් වූයේ ද යන අර්ථයෙහි; කුතඅන්‍යඃ, "කුතඅන්‍ය" නම් වේ තත්‍ර භවඃ, එහි වූයේ යන අර්ථයෙහි; තත්‍රත්‍යඃ, "තත්‍රත්‍ය" නම් වේ. තතඃ භවඃ, එයින් වූයේ යන අර්ථයෙහි; තතඅන්‍යඃ, "තතඅන්‍ය" නම් වේ. අත්‍ර භවඃ, මෙහි වූයේ යන අර්ථයෙහි; අත්‍රත්‍යඃ, "අත්‍රත්‍ය" නම් වේ. අතඃ භවඃ, මෙයින්වූයේ යන අර්ථයෙහි; අතඅන්‍යඃ, "අතඅන්‍ය" නම් වේ. (මෙහි "ත්‍ය"ප්‍රත්‍ය ය යි) අද්‍ය භවඃ, අද වූයේ යන අර්ථයෙහි; අද්‍යතනඃ, "අද්‍යතන" නම් වේ. ඝ්‍යස් භවඃ, ඊයේ වූයේ යන අර්ථයෙහි; ඝ්‍යඅතනඃ, "ඝ්‍යඅතන" නම් වේ. ඍස් භවඃ, හෙට වන්නේ යන අර්ථයෙහි; ඍඅතනඃ, "ඍඅතන" නම් වේ. සදෘභවඃ, සැමකල්හි වන්නේ යන අර්ථයෙහි; සදෘතනඃ "සදෘතන" නම් වේ. සනාභවඃ=සනාතනඃ" යනුද එම අර්ථයි. පුරා භවඃ, පෙර වූයේ යන අර්ථයෙහි; පුරාතනඃ, "පුරාතන" නම් වේ. චිරං භවඃ, බොහෝ පෙර කාලයෙහි වූයේ යන අර්ථයෙහි; චිරන්තනඃ, "චිරන්තන" නම් වේ. සාඨං භවඃ, සවස වූයේ යන අර්ථයෙහි; සාඨන්තනඃ, 'සාඨන්තන' නම් වේ. ප්‍රාක්භවඃ, පූර්වකොට වූයේ යන අර්ථයෙහි; ප්‍රාක්තනඃ, "ප්‍රාක්තන" නම් වේ. ප්‍රාහ්ණේ භවඃ, පූර්වාහ්ණකාලයෙහි වූයේ යන අර්ථයෙහි; ප්‍රාහ්ණේතනඃ "ප්‍රාහ්ණේතන" නම් වේ. (මෙහි "තන"ප්‍රත්‍ය ය යි) මෙහි "ප්‍රාහ්ණේ" යනු නිපාතනයෙන් එකාරාන්තව සිඩවූ අව්‍ය ය යි. මෙහි කී"කිම්"ශබ්දාදි ය නම් "කිම්" ශබ්දාදියෙන් නිපන් "කුත්‍ර" යනාදියයි. ඇතැම්තන්හි "අමාඅද්‍යදෙඃත්‍යතනෞ" යනු දක්වා "අමා" යනාදි අව්‍යයන් කෙරෙන් 'ත්‍ය" ප්‍රත්‍යය හා "අද්‍ය" යනාදීන් කෙරෙන් "තන" ප්‍රත්‍ය යද වේ ය යි කියත්. එහි-"අමාභවඃ=අමාත්‍යඃ, ඉහ භවඃ=ඉහත්‍යඃ; ඔඃ භවඃ=ඔත්‍යඃ, ඒෂමෝභවඃ=ඒෂම්‍යඃ, අද්‍යභවඃ=අද්‍යතනඃ" යනාදිය උදාහරණ කෙරෙත් මෙහි "අමාත්‍යඃ" යනු සමඟ වූයේ යන අර්ථ යි "ඒෂම්‍යඃ"යනු වර්තමානවත්සරයෙහි වූයේ යන අර්ථයි. තවද මෙහි "දක්ෂිණාපශ්චාත්පුර සඅන්‍යණ්" යනු කියා "දක්ෂිණා පශ්චාත් පුරස්" යන මොවුන් කෙරෙන් "ත්‍යණ්" ප්‍රත්‍යය වේයයිද කියත්. "දක්ෂිණාත්‍යඃ, පාශ්චාත්ත්‍යඃ, පෞරස්‍යඃ" යනු ඊට උදාහරණ යි.

a "විරාදිභ්‍යඃඤනඃ"-විර පරුත් පරාරිභ්‍යඃතෙෂනාඃඤ්‍යඃඤී විරං භවඃ=විරන්නඃ පරුද්භවඃ=පරුන්නඃ, පරාරි භවඃ=පරාරිත්නඃ.

309. සවාඤීපි. (සාඤේ 7, 1; අපි 1, 1;)

b උකතාඃ ප්‍රත්‍යයාඃ සඛාඤීපි භවන්ති. දෙවදත්ත එව=දෛවදත්තිකඃ, චතුරෝ වර්ණාඃ එව=චාතුර්වර්ණ්‍යම්. චොර එව=චෞරඃ.

c "භාගරූපනාමභ්‍යඃ ඛඃ"-භාගඛඃ, රූපඛඃ, නාමඛඃ.

---

a විරාදිභ්‍යඃ, "විර" ශබ්දාදීන්කෙරෙන්; තනඃ, "තන" ප්‍රත්‍යය වේ. විරපරුත්පරාරිභ්‍යඃ, "විර පරුත් පරාරි" යන මොවුන් කෙරෙන්; භවාඤීඤී, භවාදි අර්ථයෙහි; තනඃ, "තන" ප්‍රත්‍යය වේ. විරං භවඃ, බොහෝ පෙරකාලයෙහි වූයේ; විරත්නඃ, "විරත්න" නම් වේ. පරුත්භවඃ, පූර්වකීර්තියෙහි (ගතවූකීර්තියෙහි) වූයේ; පරුතනඃ; "පරුත්න" නම් වේ. (මෙහි නිපාතනයෙන් තකාරලොපයයි) පරාරිභවඃ, පූර්තරවත්සරයෙහි (ගතවූ තෘතීය වත්සරයෙහි) වූයේ. පරාරිත්නඃ, "පරාරිත්න" නම් වේ.

309 සඛාඤී අපි, සඛාර්‍ථයෙහිද (විශෙෂාර්‍ථයක් නොව තමන් පිළිබඳ ප්‍රකෘත්‍යර්‍ථමාත්‍රයෙහි ද) පූර්වොක්ත "අණ්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

b උකතාඃ ප්‍රත්‍යයාඃ, කියනලද "අණ්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ; සඛාඤී අපි, සඛාර්‍ථයෙහි ද; භවන්ති, වෙත්. දෙවදත්තඃ එව, දෙවදත්ත තෙමේ ම; දෛවදත්තිකඃ, "දෛවදත්තික" නම් වේ. (මෙහි ණිත්ත්වයෙන් යුත් "ඉක" ප්‍රත්‍යය යයි.) චත්වාරඃ වර්ණාඃ එව, වර්ණසතර ම; චාතුර්වර්ණ්‍යම්, "චාතුර්වර්ණ්‍ය" නම් වේ. (මෙහි "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යයයි). චොරඃ එව, චොර තෙමේ ම; චෞරඃ, "චෞර" නම් වේ. (මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි).

c භාගරූපනාමභ්‍යඃ, "භාග රූප නාමන්" යන මොවුන් කෙරෙන්; ඛෙයඃ, (සඛාර්‍ථයෙහි) "ඛෙය" ප්‍රත්‍යය වේ. භාගඛෙයම්, ("භාග එව" යන වාක්‍යයෙහි "භාගඛෙයම්" යනු වේ; රූපඛෙයම්, ("රූපමෙව" යන වාක්‍යයෙහි) "රූපඛෙයම්" යනු වේ. නාමඛෙයම්, ("නාමෙව" යන වාක්‍යයෙහි) "නාමඛෙයම්" යනු වේ. (භාග යම "භාගඛෙය" නම් ද, රූප යම "රූපඛෙය" නම්ද, නාම යම "නාම ඛෙය"නම් ද වේ යනු අර්ථ යි).

a "අව්‍යයසර්වනාම්නාම්නාමකාච් ප්‍රාක් ටෙඃ"-අව්‍යයස්‍ය සර්වා දෙශවානන්‍යස්වරාත්ස්‍යෝ'කාච්ප්‍රත්‍යයෝ භවති. උත්වෙවරෙ වොවවකෙඃ, නිත්වෙරෙව=නීවකෙඃ, සර්ව එව=සර්වකඃ, විශ්‍ව එව=විශ්වකඃ, මයා එව=මයකා, තවා එව=තවකා, තදෙව=තකත්, යදෙව=යකත්, එතදෙව=එතකත්.

b "අණ්නඤොර්යුෂ්මදස්මදෙඤනවකාදිඃ" =අණ් ච ඒනඤ්ච=අණ්නෞ, තයොරණ්නඤොඃ ප්‍රත්‍යයයොඃ පරතොයුෂ්මදස්මදෙඤනවකාදය ආදෙශා භවන්ති. ආදිශබ්දෟනවකම්මකයුෂ්මාකාස්මාකාඃ. එකතව නවකම්මකෞ, ච්තව බහුතව ච යුෂ්මාකාස්මාකෞ. තවවදං=නාවකම්, මමෙදං=මාමකම්, නවායං=නාවකිනඃ, මමායං=මාමකිනඃ, යුවයොරයං=යෞෂ්මාකඃ, ආවයොරයමාස්මාකඃ, යුවත්‍රයොරයං=ත්‍රයෞෂ්මාකිණඃ, ආවත්‍රයොරයමාස්මාකිනඃ, යුෂ්මාකමයං=යෞෂ්මාකඃ, අස්මාකමයමාස්මාකිනඃ, යුෂ්මාකමයං=යෞෂ්මාකිණඃ, අස්මාකමයමාස්මාකිනඃ.

---

a අව්‍යයසර්වනාම්නාම්, අව්‍යයශබ්ද සර්වනාම ශබ්දයන්ගේ; ටෙඃ ප්‍රාක්, විසංඥයෙන් පූර්වයෙහි; අකච්, "අකච්" ප්‍රත්‍යය වේ.-අව්‍යයස්‍ය, අව්‍යයශබ්දයාගේ ද; සර්වාදෙශව සර්වශබ්දාදීහුගේ ද; අනන්‍යස්වරාත්, අනන්‍යස්වරයෙන්; පූර්වඃ, පූර්ව ද; අකච් ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "අකච්" ප්‍රත්‍යය වේ. උත්වෙවඃ එව, උස්වූයේම, උවවකෙඃ, "උවවකෙඃ" යනු ඉවි. නීත්වෙඃ එව, පාත්වූයේ ම; නීවකෙඃ "නීවකෙඃ" යනු වේ. සර්වඃ එව, සියල්ලම; සර්වකඃ, "සර්වක" නම් වේ. විශ්වඃ එව, සියල්ලම; විශ්වකඃ, "විශ්වක" නම් වේ. මයා එව මාවිසින් යන අර්ථයෙහි ම; මයකා, "මයකා" යනු වේ. තවා එව, තාවිසින් යන අර්ථයෙහි ම; තවකා, "තවකා" යනු වේ. තත්එව, එයම; තකත්, "තකත්" යනු වේ. යත් එව, යමක් ම; යකත්, "යකත්" යනු වේ. එතත් එව, මේ ම, එතකත්, "එතකත්" යනු වේ

මෙය පාණිනීයසූත්‍රයි. සිබාදානතකෞමුදියෙහි "නිඛඃ" යනු මිට අනුවර්තනය කොට නිඛාදානයාගේ (ආඛ්‍යාතක්‍රියාහුගේ) විසංඥයෙන් පූර්වයෙහිද මේ "අකච්" ප්‍රත්‍යය වේයයි කියනලදී. මෙහි "අච්" යන්න ඉත්සංඥයි. "උවෙවඃ" යන්නෙහි විසංඥය වෙන් කළ කල්හි "උවව එඃ"යි සිටී. මෙහි "එඃ" යන විසංඥයෙන් පූර්වයෙහි "අක්" යන්න කොට සවර හා යෙදූ කල්හි "උවවකෙඃ" යනු වේ. සෙස්සද මෙසේයි. "පවතකි" යනාදිය නිඛාදාන උදාහරණයි.

310. වතතුල්‍යෙ. (වත් 1, 1; තුල්‍යෙ 7, 1;)

a තුල්‍යෙ සාදෘශ්‍යෙලර්ථෙ වත් ප්‍රත්‍යයො භවති. වඤ්ඤෙණ තුල්‍යං= වඤ්ඤවත්- මුඛම් ඝටෙන තුල්‍යං= ඝටවත්- උදරම්. පඨෙන තුල්‍යං=පඨවත්-ඝම්බලම්.

---

b අණ්ණිනයොඃ, "අණ් ඊන" යන ප්‍රත්‍යය දෙක පරකල්හි; යුෂ්ම දයම්දෙඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්ද දෙකට; තවකාදිඃ "තවක" යනා දිය වේ. අණ් ව, "අණ්" යන්න ද; ඊනඤ්ච, "ඊන" යන්න ද; අණ්ණිනෙෂ, "අණ්ණිනෙෂ" යනු වේ. තයොඃ අණ්ණිනයොඃ ප්‍රත්‍යයොඃ පරතඃ, ඒ "අණ් ඊන" යන ප්‍රත්‍යය දෙක පරකල්හි; යුෂ්මදස්මදෙඃ, "යුෂ්මත් අස්මත්" ශබ්ද දෙකට; තවකාදයඃ ආදෙශාඃ භවන්ති, "තවක" යනාදි ආදෙශයෝ වෙත්. ආදි ශබ්දත්. ආදි ශබ්දයෙන්; තවකම්මකයුෂ්මාකාස්මාකාඃ, "තවක මම්ක යුෂ්මාක අස්මාක" යන මොහු වෙත්. එකත්වෙ, එකවචන භාවයෙහි පවත්නා වූ "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට); තවකම්මකෙෂ, "තවක මම්ක" යන දෙක වෙත්. විත්වෙ විවචනභාවයෙහි ද; බහුත්වෙ ව, බහුවචනභාවයෙහි ද පවත් නාවූ "යුෂ්මත් අස්මත්" දෙකට); යුෂ්මාකාස්මාකෙෂ, "යුෂ්මාක අස්මාක" යන දෙක වෙත්. ඉදං, මෙය; තව, තාගේ යන අර්ථයෙහි; තාවකම්, "තාවක" නම් වේ. ඉදං, මෙය; මම, මාගේ යන අර්ථ යෙහි; මාමකම්, "මාමක" නම් වේ. (මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි)"තවායං තාවකීනඃ, මමායං මාමකීනඃ" යනු ද මෙම අර්ථයි (මෙහි "ඊන" ප්‍රත්‍යය යි) අයම්, මෙය, යුවයොඃ, තොපදෙදෙනාගේනුයි; යෞෂ්මාකඃ, "යෞෂ්මාක" නම් වේ. අයං, මෙය; ආවයොඃ, අප දෙදෙනාගේ නුයි; ආස්මාකඃ, "ආස්මාක" නම් වේ. (මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යයයි.) "යුවයොරයං යෞෂ්මාකීණඃ, ආවයොරය මාස්මාකීනඃ" යනු ද මෙම අර්ථයි. (මෙහි ද "ඊන" ප්‍රත්‍යය යි.) අයං, මෙය; යුෂ්මාකං, තොපගේ නුයි; යෞෂ්මාකඃ, "යෞෂ්මාක" නම් වේ. අයං, මෙය; අස්මාකං, අපගේ නුයි; ආස්මාකඃ, "ආස්මාක" නම වේ. (මෙහි ද "අණ්" ප්‍රත්‍යය යි.) 'යුෂ්මාකමයං යෞෂ්මාකීණඃ, අස්මාක මයමාස්මාකීනඃ" යනු ද මෙම අර්ථ යි. (මෙහි ද "ඊන" ප්‍රත්‍යයයි, මෙහි ආදෙශ වූ තාවකාදීන්ට වෘඞ්ඛි විය.)

310 තුල්‍යෙ, තුල්‍යාර්ථයෙහි; වත්, "වත්" ප්‍රත්‍යය වේ.

311. භාවෙ තත්‍රියණඃ. (භාවෙ 7, 1; තත්‍රියණඃ 1, 3;)

a තුල්‍යෙ, "තුල්‍යෙ" යයි සේයි; සාදෘශ්‍යෙ අර්‍ථෙ, සමානාර්‍ථයෙහි; වත්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "වත්" ප්‍රත්‍යය වේ. චන්‍ද්‍රෙණ, චන්‍ද්‍රයා හා; තුල්‍යම්, සමානය යන අර්‍ථයෙහි; චන්‍ද්‍රවත්, "චන්‍ද්‍රවත්" යනු වේ. මුඛම්, මුඛයයි; ඝටෙන, ඝටය හා, තුල්‍යම්, සමානය යන අර්‍ථයෙහි; ඝටවත්, "ඝටවත්" යනු වේ. උදරම්, උදරයයි; පටෙන තුල්‍යම්, වස්ත්‍රය හා සමානය යන අර්‍ථයෙහි; පටවත්, "පටවත්" යනු වේ. කම්බලම්, කම්බලයයි.

මෙහි "වත්" ප්‍රත්‍යය තුල්‍යාර්‍ථයෙහි වේ යයි කිවද එය පාණිනීය සූත්‍රානුසාරයෙන් අර්‍ථකිපයෙක්හි වන බැව් පෙණේ. එනම්:- "තෙන තුල්‍යං ක්‍රියා චෙච්ඡිඃ, තත්‍ර තස්‍යෙව, තදහීම්" යන මේ සූත්‍රයෙන් ක්‍රියාතුල්‍යාර්‍ථයෙහි තෘතීයාන්තයාගෙරෙන්ද, "ඉව" යන්නෙන් යුක්ත ද්‍රව්‍යගුණතුල්‍යාර්‍ථයන්හි සප්තමී විභක්ත්‍යන්තයා කෙරෙන් හා ෂෂ්ඨීවිභක්ත්‍යන්තයාගෙරෙන්ද, අභිධෙයෙහි විතීයාන්තයාගෙරෙන්ද, "වති" (වත්) ප්‍රත්‍යය වන බව ප්‍රකාශිතයි. "බ්‍රාහ්මණෙන තුල්‍යං අධීතෙ" යන තන්හි "බ්‍රාහ්මණවත් අධීතෙ" යනු වේ. මෙහි අධ්‍යයන ක්‍රියාව හා තුල්‍යාර්‍ථ බැවින් "බ්‍රාහ්මණෙන" යන තෘතීයාන්තයාගෙරෙන් "වත්" ප්‍රත්‍යයයි. බ්‍රාහ්මණෙන තුල්‍යඃ සඨුලඃ" යන තන්හි "සඨුල" යන ගුණය හා තුල්‍ය බැවින් තෘතීයාන්තයාගෙරෙන් "වත්" ප්‍රත්‍යය නොවේ. "මථුරායාම්ව=මථුරාවත් ස්‍රඝ්නෙන ප්‍රාකාරඃ" යන තන්හි "ඉව" යන්නෙන් යුක්ත ද්‍රව්‍ය තුල්‍යාර්‍ථයෙහි "මථුරායාම්" යන සප්තම්‍යන්තයාගෙරෙන් "වත්" ප්‍රත්‍යයයි. ස්‍රඝ්නදෙශයෙහි ප්‍රාකාරය මථුරායෙහි මෙන් වේ යනු මෙහි අර්‍ථයි. "වෙත්‍රස්‍යෙව=වෙත්‍රවත් මෙත්‍රස්‍ය ගාවඃ" යන තන්හිද ද්‍රව්‍යතුල්‍යාර්‍ථයෙහි "වෙත්‍රස්‍ය" යන ෂෂ්ඨීවිභක්ත්‍යන්තයා කෙරෙන් "වත්" ප්‍රත්‍යයයි. මෙත්‍රයාගේ ගෙරිහු වෙත්‍රයාගේ මෙන් වෙත් යනු එහි අර්‍ථයි. "විධිමහීති=විධිවත්, පූජ්‍යතෙ" යන තන්හි "පූජ්‍යතෙ" යන ක්‍රියායුක්ත අභිධෙයෙහි "විධිම්" යන විතීයාන්තයාගෙරෙන් "වත්" ප්‍රත්‍යයයි. විධියට සුදුසු සේ පුදනුලැබේ යනු අර්‍ථයි. මෙකී "වත්" ප්‍රත්‍යයාන්තශබ්ද අව්‍යය බැවින් ඔවුන් කෙරෙන් විභක්තිලොපය වේ.

311. භාවෙ, භාවාර්‍ථයෙහි; තත්‍රියණඃ, (ෂෂ්ඨීවිභක්ත්‍යන්තයා කෙරෙන්) "ත ත්‍ර ය ණ්" යන ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

a ශබ්දස්‍ය ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තං භාවඃ, තස්මින් භාවෙ ත ඒ ඡණ් ඉතිස්‍යතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. (ත්‍රප්‍රත්‍යයානන්තං සන්ත්‍රිඞ්ඝම්, ඒයණ් ඉතේ‍යතදන්තං නපුංසකලිඞ්ඝඃ.) බ්‍රාහ්මණස්‍ය භාවෝ =බ්‍රාහ්මණ්‍යං- බ්‍රාහ්මණත්වම්- බ්‍රාහ්මණ්‍යම්. සුමනසාං භාවඃ= සෞමනස්‍යම්, සුභගස්‍ය භාවඃ=සෞභාග්‍යම්, විදුෂාං භාවෝ= වෛදුෂ්‍යම්.

---

a ශබ්දස්‍ය, ශබ්දයාගේ; ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තං, පැවත්මට නිමිති වන්නේ; භාවඃ, භාව නම් වේ; තස්මින් භාවෙ, ඒ ශබ්දප්‍රවෘත්ති නිමිත්තවූ භාවාර්ථයෙහි; තඒ්‍යණ් ඉති, "ත ඒ ඡණ්" යන; එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්; ත්‍රප්‍රත්‍යයානන්තං, ත්‍රප්‍රත්‍යය අන්තකොට ඇත්තේ; සන්ත්‍රිඞ්ඝම්, සන්ත්‍රිඞ්ඝ වේ; ඒයණ් ඉති, "ඒ ඡණ්" යන; එතදන්තම්, මේ දෙක අන්තකොට ඇත්තේ; නපුංසකලිඞ්ඝම්, නපුංසකලිඞ්ඝ යි; බ්‍රාහ්මණස්‍ය, බ්‍රාහ්මණයාගේ; භාවඃ, (ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තඝඞ්ඛ්‍යාත) භාවයතෙමේ; බ්‍රාහ්මණතා, "බ්‍රාහ්මණතා" නම්ද; බ්‍රාහ්මණත්වම්, "බ්‍රාහ්මණත්ව" නම්ද; බ්‍රාහ්මණ්‍යම්. බ්‍රාහ්මණ්‍ය නම්ද වේ; සුමනසඃ, යහපත් සිත් ඇත්තහුගේ; භාවඃ, (ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තඝඞ්ඛ්‍යාත) භාවයතෙමේ; සෞමනස්‍යම්, "සෞමනස්‍ය" නම් වේ. සුභගස්‍ය, ශොභන ඓශ්වර්‍යයී යුක්තයාගේ; භාවඃ, භාවය; සෞභාග්‍යම්, 'සෞභාග්‍ය" නම් වේ. විදුෂඃ, පණ්ඩිත යාගේ; භාවඃ, භාවය; වෛදුෂ්‍යම්, "වෛදුෂ්‍ය" නම් වේ.

මේ භාවපදාර්ථය සම්ඵාදන කරන්නාවූ වඤ්ජකිර්තිටීකාකාර යෝ "යෙන ශබ්දස්‍ය ප්‍රවෘත්තිඃ ප්‍රවර්‍තනං සම්පද්‍යතෙ භවති තත් ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තං, තතොා යච්ඡබ්දස්‍ය බ්‍රාහ්මණාදෙඃ ප්‍රවෘත්තෙඃ කාරණං ස එව භාවඃ, ජාතිද්‍රව්‍යගුණක්‍රියාභිඃ" යනු කියත්. යමකින් ශබ්දයාගේ පැවැත්ම වේ නම් ඒ ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තය යි ද, එතෙකින් බ්‍රාහ්මණාදි ශබ්දයාගේ පැවැත්මට යමක් කරුණු වේ නම් ජාතිද්‍රව්‍ය ගුණක්‍රියාවන් කරණකොටගෙණ වූ එයම භාවය වේ යනු එහි අදහස යි. ඒ ඒ ශබ්දයන්ගේ පැවැත්මට යමක් නිමිති වේ නම් ඒ භාවයයි මෙයින් ප්‍රකාශිත යි. මුග්ධබෝධටීකාවෙහි- "භාවඝතු ප්‍රවෘත්තිනිමිත්තම්, යෙන ධර්මේණ අයං ගෞරිති ප්‍රතීතිඃ ස ධර්මෝ ගොශබ්දස්‍ය භාව ඉත්‍යර්ථඃ" යනු කියත්. එහි භාව නම් ප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත ය යි කියා නැවත ඒ විස්තර කරන්නාහු යම් ධර්මයකින්

a "සමාහාරෙ තා ච" වකාරාන්ත ත්‍රෙර්ගුණශ්ච ත්‍රයාණාං සමාහාරසෙන්නා, ජනානාං සමූහො=ජනතා, වකාරාත්තසමූහෙ ප්‍රත්‍යයානන්තරමපි, තෙන හසතීනාං සමූහො=හාසතිකම්, ඛෙනූනාං සමූහො=ඛෙනුකම්, අත්‍ර තප්‍රත්‍යයඃ, තස්‍යාණිත්ත්වා දුදිවෘධිඃ.

b "අවිත්තනවාවකාදිකඃ"- කවවානාං සමූහඃ=කාවවිකම්, "ගර්ගාණාං ණ්‍යඃ"- ගර්ගාණාං සමූහෙ= ගාර්ගිකාඃ, "ඛෙදරාද්‍යඤ්ඤ" වකාරාදිකඃ- ඛෙදරාණාං සමූහො=ඛෙදරියම්-ඛෙදරිකම්. "යුවත්‍යාදෙරණ්"- යුවතීනාං සමූහො= යෞවතම්, හියාණාං සමූහො=හෛයකම්, "පාශාදිභ්‍යාඃ" -ඝ ච සත්‍රියාම්. පාශානාං සමූහඃ=පාශ්‍යා, වානානාං සමූහො= වාන්‍යා, බලානාං සමූහඃ=බල්‍යා, ගවාං සමූහො=ගව්‍යා, රථානාං සමූහො=රථ්‍යා, "බලගොරථෙභ්‍ය ඉනිත්‍රකඩ්‍යවශ්ච"- බලිනී, ගොත්‍රා, රථකඩ්‍යා. (ගවෙත්‍යාදිප්‍රයොගා ඌහ්‍යාඃ).*

(යම් ආකාරයකින්) මේ ගෙරි තෙමේ ය යන බුඩි ය වේ නම් ඒ ධර්මය (ඒ ආකාර ය) ගොශබ්දයාගේ භාවය යනු මෙහි අර්ථ ය යි කිහු. සිද්ධාන්තකෞමුදීටීකාවෙහි-"භවන්ති අස්මිඛොධනාය ප්‍රකෘතයඃ ප්‍රවර්තන්තෙත යෙනෙති=භාවඃ" යනුවෙන් යමකින් අර්ථය දැනගැණීමට ප්‍රකෘතීහු පවතිත් නම් ඒ භාව ය යි කිහු (යම් ශබ්දයක්හුගේ පැවැත්මට යම් ආකාරයක් නිමිති වේ නම් ඒ ආකාරය භාවය යි.) යජාදික්‍රියානිමිත්තය ජාතිරූපවූ බ්‍රාහ්මණ ශබ්දයාගේ ප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත යි. එහෙයින් තදර්ථයෙහි ඔහු කෙරෙන් තප්‍රත්‍යයාදිය වීමෙන් "බ්‍රාහ්මණතා" යන්නාදිය සිඹ යි. සෙස්සද එසේ යි.

a සමාහාරෙ, සමාහාරාර්ථයෙහි (කීපයක් එක්කොට ගැණීමෙහි); තා ච, තාප්‍රත්‍යයද වේ. වකාරාන්ත, (මෙහි) වශබ්දයෙන්; ත්‍රෙඃ, ත්‍රිශබ්දයට; ගුණශ්ච, ගුණ ද වේ. ත්‍රයාණාං සමාහාරඃ, තුන් දෙනෙකුන්ගේ සමාහාර ය; ත්‍රෙතා, "ත්‍රෙතා" යනු වේ. ජ්‍ඤානාං

---

* "අවිත්තනවාවකාදිකඃ" යනු පටන් කොට ඇති පාණිනීය සූත්‍ර හා තදාශ්‍රිත වාර්තිකාදිය බොහෝ සාරස්වතයන්හි දක්නා නොලැබේ. නවද මෙහි "රථ" ශබ්දයාකෙරෙන් නියමිත "ඝඩ්‍යව්" ප්‍රත්‍යය ඇතම් තන්හි "කථ්‍යව්"ගි දක්නා ලැබේ. එකල්හි "රථකථ්‍යඃ" යනු වේ.

සමූහඃ, ජනයන්ගේ සමූහය; ජනතා, "ජනතා" නම් වේ. එකාරාත්, (මෙහි) වකාරයෙන් (ම); ප්‍රත්‍යයානන්තරං අපි, ප්‍රත්‍යයඃශෙෂයක්ද (මෙයින් අන්‍යවූ ප්‍රත්‍යයසමූහයක්ද)වේ. තෙන, එහෙයින්; හස්තිනාං, ඇතුන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; හාස්තිකම්, "හාස්තික" නම් වේ. ධෙනූනාම්, දෙනුන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; ධෙනුකම්, "ධෙනුක" නම් වේ. අත්‍ර, මෙහි; කප්‍රත්‍යයඃ, කප්‍රත්‍යයයි. තස්‍ය, ඒ"ක" ප්‍රත්‍යය; ණිත්ත්වාත්, ණකාරය ඉත්කොට ඇතිබැවින්; ආදිවෘඬිඃ, (තදනන්ත ශබ්දයන්ගේ) ආදියට වෘඩි වේ.

b අවිත්තවාචකාත්, විත්තවාචක නොවන්නාවූ ශබ්දයාකෙරෙන්; ඉකඃ, "ඉක" ප්‍රත්‍යය වේ. කවවානාම්, කවවයන්ගේ (සන්නාහයන්ගේ); සමූහඃ, සමූහය; කාවවිකම්, "කාවචික" නම් වේ. (මෙහි ණිත් සහිත "ඉක" ප්‍රත්‍යයයි. ගණිකායාඃ, "ගණිකා" ශබ්දයාකෙරෙන්; ණ්‍යඃ, "ණ්‍ය" ප්‍රත්‍යය වේ. ගණිකානාම්, වෙශ්‍යාවන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; ගාණික්‍යම්, "ගාණික්‍ය" නම් වේ. කෙදාරාත්, "කෙදාර" ශබ්දයාකෙරෙන්; යඤ් ච, "යඤ්" ප්‍රත්‍යයද වේ. එකාරාත්, (එහි) එකාරයෙන්; ඉකඃ "ඉක" ප්‍රත්‍යයද වේ. කෙදාරානාම්, කෙදාරයන්ගේ (ක්ෂෙත්‍රයන්ගේ); සමූහඃ, සමූහය; කෛදාරික්‍යම්, "කෛදාරික්‍ය" නම් ද; කෛදාරිකම්, "කෛදාරික" නම් ද වේ. යුවත්‍යාදෙඃ, "යුවති" ශබ්දාදිය කෙරෙන්; අණ්, "අණ්" ප්‍රත්‍යය වේ. යුවතීනාම්, යුවතීන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; යෞවතම්, "යෞවත" නම් වේ. භික්ෂාණාං, භික්ෂාවන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; භෛක්ෂම්, "භෛක්ෂ" නම් වේ. පාශාදිභ්‍යඃ, "පාශ" ශබ්දාදීන්කෙරෙන්, යඃ, "ය" ප්‍රත්‍යය වේ. සඃ ච, භෙද; සන්ධ්‍යාම්, සන්ධ්‍යක්ෂරයෙහි වේ. පාශානාම් පාශයන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; පාශ්‍යා, "පාශ්‍යා" නම් වේ. වාතානාම්, වාතයන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; වාත්‍යා, "වාත්‍යා" නම් වේ. ඛලානාම්, ඛලයන්ගේ (ධාන්‍ය මර්දනස්ථානයන්ගේ); සමූහඃ, සමූහය; ඛල්‍යා, "ඛල්‍යා" නම් වේ. ගවාම්, ගෙරින්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; ගව්‍යා, "ගව්‍යා" නම් වේ. රථානාම්, රථයන්ගේ; සමූහඃ, සමූහය; රථ්‍යා, "රථ්‍යා" නම් වේ. ඛල ගොරථෙභ්‍යඃ, "ඛල ගො රථ" යන ශබ්දයන්කෙරෙන්; ඉනිත්‍ර කඛ්‍යවශාව, "ඉනි ත්‍ර කඛ්‍යව්" යන ප්‍රත්‍යයෝද වෙත්. "ඛලිනී"ගොත්‍රා, රථකඛ්‍යා" යනු ඊට උදාහරණයි. වාක්‍ය භා අඕ දෙර මෙනි). ගව්‍යාඉත්‍යාදිප්‍රයොගාඃ, "ගව්‍යා" යනාදී ප්‍රයොගයෝ; ඌහ්‍යාඃ, විතර්කණය කටයුතුයි.

a "කම්මඤ්ඤපියණ් වකතවෘඃ" - කම්මඤ්ඤපිඤ්ඤපියශබ්දතඃ ඛවඥේ යණ්, තඃය ණිතවං න; සාමනි සාධුඃ-සාමඤ්ඤඃ, කම්මණි සාධුඃ=කම්මඤ්ඤඃ, සභායඃ සාධුඃ=සඛඃ, බ්‍රාහ්මණඃය දං කම්-බ්‍රාහ්මණ්‍යම්, රාඥ ඉදං කම්=රාජ්‍යං-රාජ්‍යම්.. "නොවා" ඉති ලෙලෝපඃ.

b "අඤ්ඤත්‍රාපි යණ් වකතවඃ"-"සමානඃය වා ස ඉකාරාදෙශඃ"-සමානෙ උදරෙ ශයිතඃ=සොදරයීඃ- සමානොදරයීඃ. ශයෙන ක්‍රීතඃ=ශතඃ.

මෙහි කී "යුවති" ශබ්දාදිය නම්-"යුවති, පදුති, පබති, අථඒන්, දක්ෂිණා, භූත, විෂය, ශ්‍රොත්‍ර, භිඤ්ඤා, ගර්භිණි, ඛෙත්‍ර, කරීෂ, අඞ්ගාර, වම්‍රා, සඛ්‍ය" යන මේ ආදියයි. "පාශ" ශබ්දාදිය නම්-"පාශ තෘණ ධූම වාත අඞ්ගාර පාටල පොත ගල පිටඝ පිටාඝ ශකට ඝල ගට වන" යනමේ ආදියයි.

a කම්මණි අපි, කම්මඤ්ඤියෙහි ද; යණ් වකතවඃ, "යණ්" ප්‍රත්‍යය කියයුතු යි. කම්මඤ්ඤපි ඉති, "කම්මඤ්ඤ්‍ව්" යන තන්හි; අපිශබ්දත්, "අපි" ශබ්දයෙන්; සාධවඥේ, සාධ්‍වඤ්ඤියෙහි (යඛපත්ය යන අඤ්ඤියෙහිද,; යණ්, "යණ්" ප්‍රත්‍යය වේ තඃය, ඔහුගේ; ණිතවම්, ණිතත්වය; න, නොවේ. සාමනි, සාමවෙදයෙහි; සාධුඃ, යඛපත් වූයේ, සාමඤ්ඤඃ, "සාමඤ්ඤ" නම් වේ. කම්මණි, කම්මයෙහි; සාධුඃ, යඛපත්වූයේ; කම්මඤ්ඤඃ, "කම්මඤ්ඤ" නම් වේ. සභායම්, සඛා යෙහි; සාධුඃ, යඛපත්වූයේ; සඛ්‍යඃ, "සඛ්‍ය" නම් වේ. (මෙහි සාධ්‍වඤ්ඤියෙහි "යණ්" ප්‍රත්‍යයයි, එය ණිත්රහිතයි). ඉදං කම්, මේ කම්ය; බ්‍රාහ්මණඃය, බ්‍රාහ්මණයාගේ හුයි; බ්‍රාහ්මණ්‍යම්, "බ්‍රාහ්ම ණ්‍ය" නම් වේ. ඉදං කම්, මේ කම්ය; රාඥඃ, රජහුගේහුයි; රාජ ඤ්ඤම්, "රාජඤ්ඤ" නම් ද: රාජ්‍යම්, "රාජ්‍ය" නම්ද වේ. නොවා ඉති, "නොවා" යන සූත්‍රයෙන්; ලෙලෝපඃ, විකල්පයෙන් විසංඥ ලොපය යි. (මෙහි කම්මඤ්ඤියෙහි "යණ්" ප්‍රත්‍යයයි)

b අඤ්ඤත්‍ර අපි, මින් අන් තන්හි ද; යණ් වකතවඃ, "යණ්" ප්‍රත්‍යය කියයුතු යි. වා, විකල්පයෙන්; සමානඃය, සමානශබ්දයට; සඃ ඉති ආදෙශඃ, ස යන ආදෙශය වේ.. සමානෙ උදරෙ, සමානවූ උදරයෙහි; ශයිතඃ, සයනය කෙළේ; සොදරයීඃ, "සොදරයී" නම්ද; සමානොදරයීඃ, (විකල්පයෙන් සකාරාදෙශ නුවූකල්හි) "සමානො දරයී" නම් ද වේ. ශතෙන, සිඟයකින්; ක්‍රීතඃ, මිලදීගන්නාලද්දේ; ශතඃය, "ශතඃය" නම් වේ. (මෙහි "ක්‍රීතාඥියෙහි "යණ්"ප්‍රත්‍යයයි).

312. ලොහිතාදෙර්ඞිමන්.

(ලොහිතාදෝ: 5, 1; ඞිමන් 1, 1;)

a **ලොහිතාදෙභ්‍යෝ ඞිමන් ප්‍රත්‍යයෝ භවති, ස ච ඞිත්, ඞිත්ඛාට්ටිලොපඃ. ලොහිතස්‍ය භාවෝ=ලොහිතිමා. (ලොහිතාදෙරිති අනේකස්වරාත් ඞිමකතව්‍යඃ. යත්‍ර එකස්වරසඤ්ඥ න ඞිත්. ලොහිතාදෙර්ඞිමන් මෙවකල්පිකඃ, නෙත-ලෞහිතම්, ලොහිතත්වම්). කාලස්‍ය භාවඃ=කාලිමා, ලඝෝර්භාවෝ=ලඝිමා, අණෝර්භාවඃ=අණිමා, ''ගුර්වාදෙඃ'' ඉති ගුරෝර්භාවඃ=ගරිමා, වරස්‍ය භාවෝ=වරිමා, මහතෝ භාවෝ=මහිමා.** *

---

312 ලොහිතාදෝ:, ''ලොහිත'' ශබ්දාදිය කොරෙන්; ඞිමන් ''ඞිමන්' ප්‍රත්‍යය වේ.

a ලොහිතාදෝ: ගණාත්, ලොහිතාදි ගණයාකොරෙන්; භාවෙ අර්ථේ භාවාර්ථයෙහි; ඞිමන්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, ''ඞිමන්'' ප්‍රත්‍යය වේ. සඃ ච, ඒහද; ඞිත්, ඞිත්සංඥ වේ. ඞිත්ත්වාත්, ''ඞිත්'' සංඥබැවින්; ටිලොපඃ, ටිසංඥලොපය වේ ලොහිතස්‍ය, ලෝහිතයාගේ; භාවඃ, භාවය; ලොහිතිමා, ''ලොහිතිමන්'' නම් වේ. (මෙහි ''ඞිමන්'' ප්‍රත්‍යයයි). ලොහිතාදෝ: ඉති, 'ලොහිත'' ශබ්දාදිය කොරෙන් වේ යයි කි ''ඞිමන්'' ප්‍රත්‍යය; අනෙකස්වරාත්, අනෙකස්වර ශබ්දයා කොරන් වන්නේ; ඞිත් වක්තව්‍යඃ, ''ඞිත්'' සංඥයයි කිය යුතුයි. යත්‍ර, යම්තැනෙක්හි, එකස්වරඃ, එකස්වර වේද; තත්‍ර, එහි(වන්නේ); න ඞිත්, ''ඞිත්' සංඥ නොවේ. ලොහිතාදෝ:, ලොහිත ශබ්දාදිය කොරෙන්; ඞිමන්, ''ඞිමන්''ප්‍රත්‍යය; වෛකල්පිකඃ, විකල්පයෙන් වේ. තෙන, එහෙයින්; ලෞහිතම්, ''ලෞහිතම්'' ඇතුද

---

* මෙහි-''ඉදනි ලොපඃ'' ඉමන් ප්‍රත්‍යයෙ පරෙ වකාරස්‍ය ලොපො භවති, සථුලස්‍ය භාවඃ-සෛථිමා, සථුලස්‍ය සථ්‍යාදඃ'' යනුද ඇතම් සාරස්වතයන්හි දක්නා ලැබේ. ''ඉදනි, ඉමන් ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ලොපඃ, වකාරලොපය වේ- ඉමනි ප්‍රත්‍යයය පරෙ, ''ඉමන්'' ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; වකාරස්‍ය, වකාරයට; ලොපඃ භවති ලොප් වේ. සථුලස්‍ය, සථුලවුවුන්ගේ; භාවඃ, භාවය, සෛථිමා, ''සෛථිමන්'' නම් වේ' සථුලස්‍ය, සථුලශබ්දයට; සථ්‍යාදඃ, ''සථ්''යන ආදෙශයි යනු එහි අර්ථයි. මෙයින් ''ඉමන්'' ප්‍රත්‍යය පරකල්හි සථුලශබ්දයට ආදෙශවූ ''සථ්'' යන්නේ වකාර ලොපයෙන් ''සෛථිමන්'' යි සිඛබැඳ ප්‍රකාශිතයි. සිඛාතත්ත කෞමුදීකාදියෙහි 'සථිර'' ශබ්දයටවූ 'සථ්'' යන්නේන් සිඛබැඳි පෙණේ.

313. සෘ රඉමනි. (ඍ 6, 1, රඃ 1, 1; ඉමනි 7, 1;)

a ඉමනි ප්‍රත්‍යයෙ පරෙ හසාදෙලීඃඝාර්ඎකාරස්‍ය රෙ භවති, පෘථ්වාභීවඃ= ප්‍රථිමා, දෘඪස්‍ය භාවෙ= ද්‍රඪිමා, මෘදොභීවොඃ= මෘදිමා, හෘශස්‍ය භාවොඃ=හ්‍රශිමා, කෘශස්‍ය භාවඃ=ක්‍රශිමා, හසාදිඩාභාවාත්- ඎජොභීවොඃ=ඍජීමා, ලඝුඩාභාවාත්-කෘෂ්ණස්‍ය භාවඃ=කෘෂ්ණිමා, (සංඥාගණුච්කඩාණනලඝුඃ). "ඛහොභීව" ඉති විග්‍රහඃ:-

---

ලොහිතතඩම්, "ලොහිතතඩම්" යනුද වේ. (මෙහි "අණ්" ප්‍රත්‍යය හා "ඩ" ප්‍රත්‍යයයි). කාලස්‍ය, කාලයාගේ; භාවඃ, භාවය; කාලිමා, "කාලිමන්" නම් වේ. ලඝොඃ, ලඝු වූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; ලඝිමා, "ලඝිමන්" නම් වේ. අණොඃ, සූක්ෂ්ම වූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; අණිමා, "අණිමන්" නම් වේ. ගුර්‍වාදෙඃ ඉති, "ගුර්‍වාදෙඃ" යනාදි වක්‍ෂ්‍යමාණ සූත්‍රයෙන්; ගුරොඃ, "ගුරු" ශබ්දයට; ගරාදෙශඃ, "ගර" යන ආදෙශය වේ. ගුරොඃ, බරවූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; ගරිමා, "ගරිමන්" නම් වේ. වරස්‍ය, උතුම් වූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; වරිමා, "වරිමන්" නම් වේ. මහතඃ, මහත්වූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; මහිමා, "මහිමන්" නම් වේ. (මෙහි "ඞිමන්" ප්‍රත්‍යය හා ඒ පරනිමිත්තෙහන් විසංඥලොපයයි) සිඩ්ධාන්තකෞමුදියෙහි "පෘථ්වාදිභ්‍ය ඉමනිජ්වා" යනු "ඉමන්" ප්‍රත්‍යය විධාන සූත්‍රයි. "පෘථු" ශබ්දාදීන් කෙරෙන් විකල්පයෙන් "ඉමනිච්" ප්‍රත්‍යය වේ යනු එහි අර්ථයි. තට්ටීකාවෙහි "පෘථු" ශබ්දාදිය දක්වන්නාහු "පෘථු මෘදු මහත් පටු තනු ලඝු බහු සාධු ආශු උරු ගුරු බහුල ඛණ්ඩ දණ්ඩ වණ්ඩ" යනාදී ගුණවචන සමූහයක් ප්‍රකාශ කෙරෙත්.

313 ඉමනි, "ඉමන්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ඍ, ඍකාරයට; රඃ, රකාරාදෙශ වේ.

a ඉමනි ප්‍රත්‍යයෙ පරෙ, "ඉමන්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; හසාදෙඃ, හසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණියක්ආදිකොට ඇත්තාවූ; ලඝොඃ ඍකාරස්‍ය, ලඝුවූ ඍකාරයට; රඃ භවති, රකාරාදෙශ වේ. පෘථොඃ භාවඃ, මහත් බව; ප්‍රථිමා, 'ප්‍රථිමන්" නම් වේ. දෘඪස්‍ය, දෘඪවූවහුගේ (බලවත් ශක්තිනුගේ); භාවඃ; භාවය; ද්‍රඪිමා, "ද්‍රඪිමන්" නම් වේ. මෘදොඃ, මෘදුවූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; මෘදිමා, "මෘදිමන්" නම් වේ.

314. බහොරිලොපො භූ ච බහ්වාඃ.

(බහ්වාඃ 5, 1; ඉලොපඃ 1, 1; භූ 1, 1; ච 1, 1; බහ්වාඃ 6, 1;)

a බහොරුත්තරපදස්‍යෘම්මතාදිකාමිකාරස්‍ය ලොපො භවති. බහ්වාඃ සථානෙ භූ චාදෙශඃ, භූමා.

අසන්‍යතෂ්ටෞ මතුඃ. (අසන්‍යතෂ්ටෞ 7, 1; මතුඃ 1, 1,)

භෘශස්‍ය, අතිශය ගුණයාගේ; භාවඃ, භාවය; භ්‍රශිමා, 'භ්‍රශිමන්' නම් වේ. කෘශස්‍ය, කෘශවූවහුගේ; භාවඃ, භාවය; ක්‍රශිමා, 'ක්‍රශිමන්' නම් වේ. (මෙහි "ඉමන්" ප්‍රත්‍යය පර නිමිත්තෙහන් "පෘථු" ශබ්දයාගේ ඍකාරයට රකාරාදෙශයි) හශාදිත්වාභාවාත්, හස ප්‍රත්‍යාහාරවණීයක් ආදිකොට නැතිබැවින්; ඍජොඃ භාවඃ, ඍජුවූ වහුගේ භාවය යන තන්හි; ඍජීමා, ඍජීමන්" නම් වේ. (මෙහි ආදියෙහි ව්‍යඤ්ජනයක් නැතිබැවින් ඍකාරයට රකාරය නොවීය). ලඝුත්වාභාවාත්, ලඝුභාවය නැති බැවින්; කෘෂ්ණස්‍ය භාවඃ, කෘෂ්ණ වූවහුගේ භාවය යන තන්හි; කෘෂ්ණිමා, "කෘෂ්ණිමන්" නම් වේ. (මෙහි ඍකාරය සංයොගපූර්වයෙන් ගුරුබැවින් රකාරය නොවීය). සංයොගපූර්ඝත්වාත්, සංයොගයට පූර්බැවින්; තලඝුඃ, ලඝු නොවේ. බහ්වාඃ භාවඃ ඉති, "බහොඃ භාවඃ" යන (බහුගුණයාගේ භාවය යන,); විග්‍රහෙ, විග්‍රහයෙහි වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිද්ධිය වේ.

314 බහ්වාඃ, බහුශබ්දයාකෙරෙන් පරවූ (ඉමන්ප්‍රත්‍යයාදීන්ගේ); ඉලොපඃ, ඉවර්ණලොපය වේ. බහොඃ, බහුශබ්දයට; භූ ච, "භූ" යන්නාදෙශ ද වේ.

a බහොඃ "බහු" ශබ්දයාකෙරෙන්; උත්තරෙෂාං, පරවූ; ඉමන් ආදීනාම්, "ඉමන්" ආදිප්‍රත්‍යයන්ගේ; ඉකාරස්‍ය, ඉකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. බහ්වාඃ සථානෙ, බහුශබ්දයාගේ සථානයෙහි; භූ ආදෙශශ්ච, භූ ආදෙශ ද වේ. භූමා, (එකල්හි) "භූමන්" නම් වේ. (මෙහි "ඉමන්නාදීනාම්" යන තන්හි ආදිශබ්දයන් "ඉෂ්ඨ ඊයසු" යන දෙක ගණුලැබේ. මෙහි වෘත්තියෙහි "ඉකාරස්‍ය" යි ඇතත් "භූව" යන තනහි ව ශබ්දයෙන් ඊකාරලොපයද ඒයහැකියයි වඤ්ජකීර්ති පිකාවෙහි කියනලදී).

315 අසන්‍යතෂ්ටෞ, ඇත්තේය යන අර්ථයෙහි; මතුඃ, මතුප්‍රත්‍යය වේ.

a නාමතෝ මතුප්‍රත්‍යයෝ භවති අස්‍යාස්මින් වාඝතීත්‍යත්‍ර තස්මින්නත්‍ර ඒව. උකාරෝ නුම්විධානාර්ථඃ. ගෞරස්‍යාසතීති= ගොමාන්-ගොමතී.

---

a නාමතඃ, නාමයාකෙරෙන්; අස්‍ය, මොහුට හෝ: අස්මින් වා මොහුකෙරෙහි හෝ; අසතීති, ඇත්තේය යන; එතස්මින් අර්ථේ, මේ අර්ථයෙහි; මතුප්‍රත්‍යයඃ භවති, මතුප්‍රත්‍යය වේ. උකාරඃ. මතු ප්‍රත්‍යයාගේ ඉත්සංඥ උකාරය; නුම්විධානාර්ථඃ, නුම්විධානය ප්‍රයෝජන කොට ඇත්තේය. ගෞඃ, ගෙරිතෙම; අස්‍ය, මොහුට; අසතීති, ඇත්තේනුයි; ගොමාන්, "ගොමත්" නම් වේ. ගොමතී, සත්‍රී අර්ථයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය කළකල්හි "ගොමතී" නම් වේ.

මේ අස්‍ත්‍යර්ථප්‍රත්‍යයෝ ප්‍රථමානන්තයාකෙරෙන් ෂඝ්‍යන්තර්ථයෙහි හෝ සප්තම්‍යන්තර්ථයෙහි වෙත්, මොවුන්ට සථාන කියන්නාවූ දුගී සිංහයෝඃ-

"භූමනින්දාප්‍රශංසාසු නිත්‍යයෝගෙතිශායනෙ,
සංසර්ගේඝස්තිවිවක්ෂායාමම් මර්ථාදයෝ මතාඃ"

යනු කිනු. අස්‍ත්‍යර්ථයක් කියනුකැමැත්තෙහි ලා වන්නාවූ මතුප්‍රත්‍යයාදීහු "බහුත්ව නින්දා ප්‍රශංසා නිත්‍යයෝග අතිශායන (අතිශය විශිෂ්ට) සංසර්ග" යන මේ අර්ථයන්ට විෂයසථානයන්හි දන්නා ලද්දාහ, යනු එහි අර්ථයි. "ඝවමාන්, පාපී, රූපවාන්, ක්ෂීරිණෝ වෘක්ෂාඃ, උදරවතී කන්‍යා, දණ්ඩිපුරුෂඃ" යනු පිළිවෙළින් උදාහරණයි. මෙහි 'ඝවමාන්' යත්තෙන් ඝව ඇත්තේයයි කීමෙන් බොහෝ ඝව ඇති බවද "පාපී" යන්නෙන් පව් ඇත්තේයයි කීමෙන් නින්දා වක්ද "රූපවාන්" යන්නෙන් රූ ඇත්තේයයි කීමෙන් (යහපත් රූ ඇත්තේයයි) ප්‍රශංසාවක්ද "ක්ෂීරිණෝ වෘක්ෂාඃ" යන්නෙන් කිරිඇති වෘක්ෂයෝ යයි කීමෙන් නිත්‍යනියම්සයුක්තාර්ථයද "උදරවතී කන්‍යා" යන්නෙන් උදරඇත්තාවූ කන්‍යාවයයි කීමෙන් අතිශය විශිෂ්ට උදර ඇත්තියක් බවද "දණ්ඩී පුරුෂඃ" යන්නෙන් දඬුඇත්තාවූ පුරුෂයයි කීමෙන් ඒහා සංසර්ගීත්වය ඇතිබවද විෂය කොට ඇත්තේ වේ. තවද බුද්ධඝොෂටීකාවෙහි- "න කම්මාරයානමත්‍රෝ යෝ බහුව්‍රීහිසමාසයෝ දණ්ඩප්‍රතිපත්තිකරඃ" යන ප්‍රාඤ්ඤා කනිය දන්වා යම් බහුව්‍රීහිසමාසයක් ඒ මත්වර්ථ (අස්‍ත්‍යර්ථ) ප්‍රතිපාදනය කෙරේ නම් (ඒ බහුව්‍රීහිසමාසයට සුදුසු) කම්මාරය සමාසයා කෙරෙන්ද මත්වර්ථප්‍රත්‍යය) (අස්‍ත්‍යර්ථප්‍රත්‍යය) නොවේශයි

a "එලබහීරථෙභ්‍යඉනෙනෞවා වක්තව්‍යෞ"-එලම සත්‍යාසනීනි= එලිනඃ- එලී, බහීමඝ්‍යාඝනීනි= බර්හිණඃ- බර්හී, රථොඝ්‍යාඝනීති=රථිනඃ-රථී.

b "බලවාතාභ්‍යාමූලං" බලූලඃ" වාතූලඃ. "වාතාතිසාරාභ්‍යාං කින්"-වාතකී, අතිසාරකී. "ඌණ්ණාහංශුභංභ්‍යාඃ"-ඌණ්ණාඃ, අහංඃ. ශුභංඃ. "අණ්ණඃඝඨඝඝාඒඃ"- අණ්ණඃ සලොපයව-අණ්ණවඃ,-ඝඨඝවඃ.

කියත්. එනම් "සුබුද්ධිඃ" යන කර්මධාරයසමාසය "ශොභනා බුද්ධියස්‍ය සඃ සුබුද්ධිඃ"යි බහුව්‍රීහිසමාස කිරීමෙන් අසත්‍යර්‍ථප්‍රතිපාදනය වන බැවින් ඒ "සුබුද්ධි" යන කර්මධාරය සමාසයාසොරෙන් "මතු" ප්‍රත්‍යය ව "සුබුද්ධිමාන්"යි නොවේ යයි කියත්. මෙය විමර්ශය යුතුයි.

a එලබහීරථෙභ්‍යඃ, "එල බහී රථ" යන ශබ්දයන් කෙරෙන්; ඉනෙනෞ, "ඉනඉන්" යන ප්‍රත්‍යයදෙක; වා වක්තව්‍යෞ, විකල්ප යෙන් කියයුතු යි. එලං, එලය; අස්‍ය, මොහුව; අසතීති, ඇත්තේ නුයි; එලිනඃ, "එලින" නම් ද; එලී, "එලින්" නම් ද වේ. බහීම්; මයූරපිච්ඡ; අස්‍ය, මොහුට; අසතීති, ඇත්තේනුයි; බර්හිණඃ, "බර්හිණ" නම්ද; බර්හී, "බර්හින්" නම්ද වේ. රථඃ, රථය; අස්‍ය මොහුව; අසතීති, ඇත්තේනුයි; රථිනඃ, "රථින" නම්ද; රථී, "රථින්" නම්ද වේ--(මෙහි අසත්‍යර්‍ථයෙහි 'ඉන, ඉන්" යන ප්‍රත්‍යය දෙක යි).

d බලවාතාභ්‍යාම්, "බල වාත" යන ශබ්ද දෙකෙන් පරව; ඌලඃ, "ඌල" ප්‍රත්‍යය වේ. බලූලඃ, ("බලමස්‍යාඃසති" යන වාක්‍ය යෙහි) "බලූල" නම් ද; වාතූලඃ, ("වාතොඃස්‍යාඃසති" යන වාක්‍ය යෙහි) "වාතූල" නම්ද වේ. (බල ඇත්තේය වාතය ඇත්තේය යන අර්ථයි). වාතාතිසාරාභ්‍යාම්, "වාත අතිසාර"යන ශබ්ද දෙකින් පරව; කින්, "කින්" ප්‍රත්‍යය වේ. වාතකී, ("වාතොඃස්‍යාඃසති" යන වාක්‍යයෙහි) "වාතකින්" නම් ද; අතිසාරකී, ("අතිසාරොඃස්‍යාඃසති" යන වාක්‍යයෙහි) "අතිසාරකින්" නම් ද වේ. (වාත ඇත්තේය අතිසාරරොග ඇත්තේය යන අර්ථයි.) ඌණ්ණාහංශුභංභ්‍යඃ, "ඌණ්ණ අහම් ශුභම්" යන මොවුන් කෙරෙන්; ඃ, "ඃ" ප්‍රත්‍යය වේ. ඌණ්ණාඃ, ("ඌණ්ණාඃස්‍යාඃසති" යන වාක්‍යයෙහි) "ඌණ්ණාඃ" නම් ද; අහංඃ, ("අහං (අහඞ්කාරඃ) අස්‍යාඃසති" යන වාක්‍යයෙහි)

a ''ශංකාංහ්‍යාං වහයුස්තිතුතයසඃ''- ආභ්‍යාමේතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ සහ්‍රවස්‍යන්ත්‍යෙඊ. ශං විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=ශංවඃ, ශංහඃ, ශංයුඃ, ශංතිඃ, ශංතුඃ, ශංතඃ, ශංයඃ. කං විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=කංවඃ, කංහඃ, කංයුඃ, කංතිඃ, කංතුඃ, කංතඃ, කංයඃ, ඉත්‍යාදි.

''අහංයු'' නම්ද, ශුභංයුඃ, (ශුභමස්‍යාස්‍ති'' යන වාක්‍යයෙහි) ''ශුභංයු'' නම්ද වේ. (එළු ලොම් ඇත්තේය, (මම වෙමි යන) අහඞ්කාර ඇත්තේය, යහපත ඇත්තේය, යන අර්ථයි.) අණීස් කෙශයොඃ, ''අණීස් කෙශ'' යන ශබ්දදෙදෙනාගේ අන්තයෙහි, වඃ, වප්‍රත්‍යය වේ. අණීසඃ, ''අණීස්'' ශබ්දයාගේ; සලොපශ්ච, සකාරලොපයද වේ. අණීවඃ, (''අණීංස්‍යස්‍ය සානි'' ශ්‍ය වාක්‍ය යෙහි) ''අණීව'' නම්ද; කෙශවඃ, (''කෙශාඃසන්ත්‍යස්‍ය'' යන වාක්‍ය යෙහි) ''කෙශව'' නම්ද වේ. (බොහෝ)ජලය ඇත්තේය. (ප්‍රශස්‍තවූ) කෙස් ඇත්තේය යන අර්ථයි).

a ශංකාංහ්‍යාම්, ''ශම් කම්'' යන මකාරාන්ත අව්‍යය දෙකෙන් පරව; වහයුස්තිතුතයසඃ, ''වහ යුස් ති තු ත යස්'' යන ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. ආභ්‍යාම්, මේ ''ශම් කම්'' යන දෙකෙන් පරව; අස්ත්‍යර්ථෙ, අස්ත්‍යර්ථයෙහි; එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ, මේ ''ව'' යනාදිප්‍රත්‍යයෝ; සහ්‍රඃ, වත්නාහ; ශං, සැපය; යස්‍ය, යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; ශංවඃ, ''ශංව'' නම්ද; ශංහඃ, ''ශංහ'' නම්ද; ශංයුඃ, ''ශංයු'' නම්ද; ශංතිඃ, ''ශංති'' නම්ද; ''ශංතුඃ, ''ශංතු'' නම්ද; ශංතඃ, ''ශංත'' නම්ද; ශංයඃ, ''ශංය'' නම්ද වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; කම්, ජලය හෝ මස්තකය; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; කංවඃ ''කංව'' නම්ද; කංහඃ, ''කංහ'' නම්ද; කංයුඃ, ''කංයු'' නම්ද; කංතිඃ, ''කංති'' නම්ද; කංතුඃ, ''කංතු'' නම්ද; කංතඃ, ''කංත'' නම්ද; කංයඃ, ''කංය'' නම්ද වේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ (මෙහි යුස්, යස්'' ප්‍රත්‍යය දෙකේ සකාරය ඉත්සංඥයි. ඒ ''සිති ව'' යන පාණිනීය සූත්‍රයෙන් සකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් පරකල්හිද පූර්‍වයට පදසංඥව නියමිත බැවින් මේ දෙක පර කල්හිද පූර්‍වයට පදසංඥ කොට මකාරයට අනුස්වාරය කිරීම පිණිසයි. මේ ''ශංකාංහ්‍යාම්'' යනාදි සූත්‍රයද පාණිනීය සූත්‍රයි. මේ පද අනුස්වාරයට පරසවර්ණ වීමෙන් ''සව්වඃ සමහඃ'' යනාදි වශයෙන්ද සිඛයි.)

a "ලොමාදිභ්‍යඃ ශඃ"-ලොමඃ "පාමාදෙර්නඃ" පාමනඃ, අඛනා. "පිච්ඡාදෙඃලච්"-පිච්ඡිලඃ. "එනාදිලච්"-එනිලඃ, "තුන්දිවලිවටිභ්‍යා භඃ"-තුන්දිභඃ, වලිභඃ, වටිභඃ. "කෘෂ්‍යාදිභ්‍යා වලච් දීර්ඝශ්ච"-කෘෂීවලඃ.

b "ප්‍රඥාශ්‍රද්ධාවෘතිභ්‍යෝ'ණ්"- ප්‍රඥෘශ්‍යාඝතීති= ප්‍රාඥඃ, ආර්ඃ, ශ්‍රාද්ධඃ, වාර්ඃ. "ශෘඛඝවෘඤ්භ්‍යාමාරඤච්"- ප්‍රශස්‍යං ශෘඛමර්ඝ්‍යාඝතීති=ශෘඛාරඝඃ, ප්‍රශඝ්‍යං වෘඤමර්ඝ්‍යාඝතීති= වෘඤූරඝඃ. "මධ්වාදෙරඃ, මධුරඃ, මුධරඃ, ඝුම්රඃ, (රන්ධ්‍රවා නිත්‍යඤ්චඃ) කුඤ්ජරඃ, (කුඤ්ඣ්‍යඃ භඝතීහතුඃ). "ඔඛමාදෙලීඃ"-ඔඛමර්ඝ්‍යාඝතීති=ඔඛමේලඃ. චූඩාඝ්‍යාඝතීති=චූඩාලඃ.*

---

a ලොමාදිභ්‍යඃ, 'ලොමන්" ශබ්දඥින්කෙරෙන්; ශඃ, "ශ' ප්‍රත්‍යය වේ. ලොමශඃ, ("ලොමානි සන්ත්‍යස්‍ය" යන වාක්‍යයෙහි) "ලොමශ" නම් වේ. (බොහෝ ලොම් ඇත්තේ යන අර්ථයි) පාමාදෙඃ, "පාමන්" ශබ්දඥිය කෙරෙන්; නඃ, නප්‍රත්‍යය වේ. පාමනඃ, ("පාමාඝ්‍යාඝති" යන වාක්‍යයෙහි) "පාමන" නම් වේ. (පාමරොග ඇත්තේ යන අර්ථයි). අඛහනා, ("අඛමර්ඝ්‍යා අඝති" යන වාක්‍යයෙහි) "අඛහනා" නම් වේ. (ප්‍රශස්ත අවයව ඇත්තී යන අර්ථයි). පිච්ඡාදෙඃ, "පිච්ඡා" ශබ්දඥිය කෙරෙන්; ඉලච්, "ඉලච්" ප්‍රත්‍යය වේ. පිච්ඡිලඃ, (පිච්ඡාඝ්‍යාඝති" යන වාක්‍යයෙහි) "පිච්ඡිල" නම් වේ. (මණ්ඩය ඇත්තේය යන අර්ථයි). එනාත්, "එන" ශබ්දයාකෙරෙන් (ද); ඉලච්, "ඉලච්" ප්‍රත්‍යය වේ. එනිලඃ, ("එනමර්ඝ්‍යාඝති" යන වාක්‍යයෙහි) "එනිල" නම් වේ. (පෙන ඇත්තේ යන අර්ථයි). තුන්දිවලිවටිභ්‍යඃ, "තුන්දි වලි වටි" යන ශබ්දයන් කෙරෙන්; භඃ, භප්‍රත්‍යය වේ. තුන්දිභඃ, (තුන්දිරඝ්‍යා ඝති' යන වාක්‍යයෙහි තුන්දිභ" නම් වේ. (මහත් නාභිය හෝ උදරය ඇත්තේ යන අර්ථයි). වලිභඃ, ("වලිරඝ්‍යාඝති" යන වාක්‍යයෙහි) "වලිභ" නම් වේ. උදරාවයවූ වලිඇත්තේ යන අර්ථයි). වටිභඃ, ("වටිරඝ්‍යාඝති" යන වාක්‍යයෙහි) "වටිභ" නම් වේ. (ගුලිඇත්තේ යන අර්ථයි-මෙහි කී "තුන්දි" යන තන්හි "තුණ්ඩි' කියාද ඇතම්තන්හි දක්නාලැබේ. "තුන්දි" යන්නෙහි අර්ථයි). කෘෂ්‍යාදිභ්‍යඃ, "කෘෂි" ශබ්දඥින්කෙරෙන්; වලච්, "වලච්"

---

* 'ඵලබර්භ" යනාදිඝ පටන් මේකෙක් නිබෙන පාණිනියසූත්‍ර හා වාර්තික ඝකාරාන්ත්‍යාදිඝ බොහෝ පොත්වල දක්නා නොලැබේ.

ප්‍රත්‍යය වේ. දීඝීඝව, (ඉන් පූජීයට) දීඝීද වේ. කෘෂීවලඃ, (''කෘෂි රස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි) කෘෂිවල නම් වේ. (කෘෂිකාමී ඇත්තේ යන අර්ථයි).

d ප්‍රඥඃශ්‍රද්ධාවෘතනිභ්‍යඃ, ''ප්‍රඥ අස්‍යා ශ්‍රද්ධා වෘතනි'' යන මේ ශබ්දයන් කෙරෙන්; අණ්, (අසත්‍යර්ථයෙහි) ''අණ්'' ප්‍රත්‍යය වේ., අස්‍ය, මොහුට; ප්‍රඥ, ප්‍රඥව; අසතීති, ඇත්තේනුයි; ප්‍රාඥඃ, ''ප්‍රාඥ' නම් වේ. ආර්ඃ, (''අර්ඃස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි ''ආර්' නම් වේ. (පූජ්‍ය ඇත්තේ යන අර්ථයි). ශ්‍රාද්ධඃ, (ශ්‍රද්ධාස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍ය යෙහි) ''ශ්‍රාද්ධ'' නම් වේ. (ශ්‍රද්ධාඇත්තේ යන අර්ථයි) වාතීඃ, (''වෘතනි රස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි) ''වාතී'' නම් වේ. (පැවතුම් ඇත්තේ යන අර්ථයි). ඝඃඔඝවෘඤුභ්‍යාම්, ''ඝඃඔඝ වෘඤ'' ශබ්ද දෙකෙන් පරව; ආරකව්, ''ආරකව්'' ප්‍රත්‍යය වේ. අස්‍ය, මොහුට; ප්‍රඝඤනම්, ප්‍රඝඤනවූ; ඝඃඔඝම්, ශිඛරය; අසතීති, ඇත්තේනුයි; ඝඃඔඝාරකඃ, ''ඝඃඔඝාරක'' නම් වේ. අස්‍ය, මොහුට; ප්‍රඝඤනං, ප්‍රඝඤනවූ; වෘඤම්, සමූහයක්; අසතීති, ඇත්තේනුයි; වෘඤුරකඃ, ''වෘඤුරක'' නම් වේ. මධ්‍වාදෙඃ, මධ්‍යශබ්දාදිය කෙරෙන්; රඃ, රප්‍රත්‍යය වේ. මධ්‍යරඃ, (''මධ්‍යස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි ''මධ්‍යර'' නම් වේ. (මිහිරිබැව් ඇත්තේ යන අර්ථයි). මූඛරඃ, (''මූඛමස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි) ''මූඛර'' නම් වේ. (මූඛව්‍යාපාර ඇත්තේ යන අර්ථයි). ශුෂිරඃ, (''ශුෂිරස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි) ''ශුෂිර'' නම් වේ. රන්ධ්‍රවාන් ඉති, සිදුරුඇත්තේ යන; අර්ථඃ, අර්ථයි. කුඤ්ජරඃ, (''කුඤ්ජාස්‍යාඃසී'' යන වාක්‍යයෙහි) ''කුඤ්ජර'' නම් වේ. කුඤ්ජඃ, කුඤ්ජනම්; ඃසති ඃනුඃ, ඃසතිඃනුවයි. සිද්මදෙඃ, සිද්මඃශබ්දාදිය කෙරෙන්; ලඃ, ලප්‍රත්‍යය වේ. සිද්මම්, කීලාඃරොහඃ, අස්‍ය, මොහුට; අසතීති, ඇත්තේනුයි; සිද්මලඃ, ''සිද්මල'' නම් වේ. අස්‍ය, මොහුට; චූඩා, ශිඛාව; අසතීති, ඇත්තේනුයි; චූඩාලඃ, ''චූඩාල'' නම් වේ

මෙහි කී ''ලොමන්'' ශබ්දාදිය නම්-''ලොමන් රොමන් බහ්‍රු අරි ගිරි කකී කපි මුනි තරු'' යන මේයි. පාමන් ආදිය නම්-''පාමන් වාමන් වෙමන් හෙමන් ශෙලඃමන් කද්‍රු වලි සාමන් උෂඃමන් කාම්'' යනාදියයි. පිවඃාදියනම්-''පිවඃා උරස් ධ්‍රුවඃ ධ්‍රුවක වණී උදඃ පඛඃ ප්‍රඥ'' යනාදියයි. කෘෂි ආදිය නම්-''කෘෂි රජස් ආසුති පරි ෂද්'' යනාදියයි. මධ්‍ය ආදිය නම්- ''මධ්‍ය උෂඃසුෂි මුෂ්ක ඛ මූඛ කුඤ්ජ නග පාංශු පාණ්ඩු'' යනාදියයි. සිද්මාදිය නම්-''සිද්ම ගවූ මණී ක්‍රාණි ව්‍රජ ව්‍රණ කෘෂණ නිෂපාව පාංශු'' යනාදියයි.

316. අඉකෙඅ ච මඞ්ඛත්තේ.

(අඉකෙඅ 1, 2; ච 1, 1; මඞ්ඛත්තේ 7, 1;)

a මඞ්ඛත්තේ අඉකෙඅ ප්‍රත්‍යයෙඅ භවතඃ. වෛජයන්තී (පතාකා) විද්‍යතෙඅස්මින්නසෞ=වෛජයන්තඃ, මායා විද්‍යතෙ සඅස්‍යාසෞ=මායිකඃ.

317. මානෙනාපධාවත්විනෙඅ.

(මානෙනාපධාත් 5, 1; වත්විනෙඅ 1, 2;)

b (මඅව අඅව=මෙඅ, අන්තඅව උපධා ච=අන්තෙනාපධෙ, මෙඅ අන්තෙනාපධෙ සඅස්‍යාසෞ= මානෙනාපධඅන්තඅඃ.) මකාරා නන්තෙනමඞ්කාරොපධාදවර්ණාන්තෙනාදවර්ණොපධාවව වනවිනෙඅ ප්‍රත්‍යයෙඅ භවතොඅන්‍යත්‍රඅත්තේ. මඅඝොඅස්‍යාඅනිති=මඅවාන්.

---

316 මඞ්ඛත්තේ, මතුප්‍රත්‍යයාගේ අර්‍ථයෙහි (අසත්‍යර්‍ථයෙහි); අඉකෙඅ ච, "අ ඉක" යන ප්‍රත්‍යය දෙකද වෙත්,

a මඞ්ඛත්තේ, මතුප්‍රත්‍යයාගේ අර්‍ථයෙහි, අඉකෙඅ ප්‍රත්‍යයෙඅ භවතඃ, "අ ඉක" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. වෛජයන්තී පතාකා, වෛජයන්තී නම්පතාකාව; යඝම්න්, යම්තැනෙක්හි; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අඝෙඅ, මෙතෙම; වෛජයන්තඃ, 'වෛජයන්ත" නම් වේ. (මෙහි අප්‍රත්‍යයයි). මායා, මායාව; යඝ්‍ය, යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අඝෙඅ, මෙතෙම; මායිකඃ, "මායික" නම් වේ. (මෙහි "ඉක" ප්‍රත්‍යයයි).

317 මානෙනාපධාත්, මකාර අවර්‍ණී දෙක අන්ත කොට හෝ උපධා කොට ඇත්තහු කෙරෙන්; වත්විඅනඅ 'වතු ඉන" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්.

b (මඅව, මඅන්තද; අඅව, අවර්‍ණීයද; මෙඅ, "මෙඅ" යනු වේ. අන්තඅව අන්තඅයද; උපධා ච, උපධාසංඥයද; අනෙනාපධෙ, "අනෙනාපධෙ" යනු වේ. මෙඅ, මකාර අවර්‍ණී දෙක; අනෙනාපධෙ, අන්ත උපධා දෙක වූවාහු; යඝ්‍ය, යමෙකුට වෙත්ද; අඝෙඅ, මෙතෙම; මානෙනාපධඃ; "මානෙනාපධ" නම් වේ. තඝමාත්, ඔහු කෙරෙන් (ඒ මානෙනාපධයා කෙරෙන්) යනු සම්බන්ධවාක්‍යය වීයැ-අන්‍යත්‍රඅත්තේ, අන්‍යත්‍රර්‍ථයෙහි; මකාරාන්තාත්, මකාරාන්තයා කෙරෙන්ද; මකාරොපධාත්, මකාරය උපධා කොට ඇත්තහු

a ශ්‍රියාං යශසි සෞභාග්‍යය යොනෞ කාන්තෞ මහිම්නි ච;
සූයෙස්‍යී සංඥාවිශෙෂෙ ච මෘගාඛ්‍යකපි භඝඃ සමෘඝඃ.

b භගං (භාග්‍යං) විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=භගවාන්, ලක්ෂ්මි රස්‍යාඝතීති= ලක්ෂ්මීවාන්, පුත්‍රාස්‍යාඝතීති= පුත්‍රවාන්, ධන මස්‍යාඝතීති= ධනවාන්-ධනී, ශත්‍රුඝස්‍යාඝතීති= ශත්‍රුවාන්-ශත්‍රී, දණ්ඩා විද්‍යතෙඝස්‍යාසෞ=දණ්ඩවාන්-දණ්ඩී, ක්ෂෙත්‍රං විද්‍යතෙ ඝස්‍යාසෞ= ක්ෂෙත්‍රවාන්-ක්ෂෙත්‍රී, විද්‍යඝස්‍යාඝතීති= විද්‍යවාන්, දෘශ දෘ විද්‍යතෙනඝස්‍යාසෞ=දෘශවාන්. (දෘශවති භූමිඃ, "ෂට්ත්‍රිනඃ") ශශ්වාඝස්‍යාඝතීති= ශශ්වඝ්වාන්, කිං විද්‍යතෙඝස්‍යාසෞ= කිංවාන්, කාමෘ විද්‍යතෙඝස්‍යාසෞ=කාම්, ශමෘඝස්‍යාඝතීති=ශම්, දමෘ ඝස්‍යාඝතීති=දම්. භාන්ති නක්ෂත්‍රාණි විද්‍යතෙනඝස්‍යාඝඝ=භවාන්.

කෙරෙන්ද; අවණීඃහතාත්, අවණීඃහතයා කෙරෙන්ද; අවණීං පධාවව, අවණීය උපධා කොට ඇත්තහු කෙරෙන්ද; වතව්තෙෆ ප්‍රත්‍යයෙෆ භවතඃ, "වතු ඉන" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. මඝඃ, පූජාව; අස්‍ය, මොහුට; අස්තීති, ඇත්තේ නුයි; මඝවාන්, "මඝවත්" නම් වේ. (මෙහි අකාරඃහතයාකෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යයයි).

a භගඃ, "භග" ශබ්දය; ශ්‍රියාම්, ලක්ෂ්මී යන අර්ථයෙහිද; යශසි, යශසෙහිද; සෞභාග්‍යෙ, සුභගභාවයෙහිද; යොනෞ, යොනි යෙහිද; කාන්තෞ, කාන්තියෙහිද; මහිම්නි ච, මහත්කමයෙහිද; සූයෙස්‍යී, සුඝ්‍යීයාකෙරෙහිද; සංඥාවිශෙෂෙ ච, නාමවිශෙෂයෙහිද; මෘගාඛ්‍යක අපි, මෘගාඛ්‍යකයෙහිද; සමෘඝඃ, දන්නාලදී.

b භගං, "භගං" යි සේයි; භාග්‍යං, භාග්‍යය; යස්‍ය යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ මෙතෙම; භගවාන්, "භගවත්" නම් වේ. (අකාරඃහතයාකෙරෙන් වතුප්‍රත්‍යයයි). අස්‍ය, මොහුට; ලක්ෂ්මීඃ, ශොභාව; අස්තීති, ඇත්තේ නුයි; ලක්ෂ්මීවාන්, "ලක්ෂ්මීවත්" නම් වේ. (මෙහි මකාරය උපධාකොට ඇත්තහුකෙරෙන්; "වතු"ප්‍රත්‍යයයි). අස්‍ය, මොහුට; පුත්‍රඃ, පුත්‍රතෙම; අස්තීති, ඇත්තේ නුයි; පුත්‍රවාන්, "පුත්‍රවත්" නම් වේ. ධනං, ධනය; අස්‍ය, මොහුට; අස්තීති, ඇත්තේ නුයි; ධනවාන්, "ධනවත්" නම්ද; ධනී; "ධනින්" නම්ද වේ. අස්‍ය, මොහුට; ශත්‍රුං, ශත්‍රුය, අස්තීති, ඇත්තේනුයි; ශත්‍රුවාන්, "ශත්‍රුවත්" නම්ද; ශත්‍රී, "ශත්‍රින්" නම්ද වේ. අස්‍ය, මොහුට; දණ්ඩඃ, දණ්ඩක්; අස්තීති, ඇත්තේනුයි; දණ්ඩවාන්, "දණ්ඩවත්" නම්ද; දණ්ඩී, "දණ්ඩින්" නම්ද වේ. අස්‍ය, මොහුට; ක්ෂෙත්‍රං

ක්‍ෂේත්‍රය; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන නුයි; අසෙෂ, මෙතෙම; ක්‍ෂේත්‍රවාන්, "ක්‍ෂේත්‍රවත්" නම්ද; ක්‍ෂේත්‍රී, "ක්‍ෂේත්‍රින්" නම්ද වේ. (මෙහිද අකාරා නන්තයාකෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යය හා "ඉන්" ප්‍රත්‍යයයි). අස්‍ය, මොහුට, විද්‍යා විද්‍යුව; අසතීහි, ඇත්තේනුයි; විද්‍යුවාන්, "විද්‍යුවත්" නම් වේ. (මෙහි ආකාරානන්තයාකෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යයයි). දෘෂදඃ, පාෂාණයෝ; අස්‍ය මොහුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වෙත්නුයි; අසෙෂ, මෙතෙම; දෘෂවාන්, "දෘෂවත්" නම් වේ. දෘෂවතී, සත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි "දෘෂවතී" යනු වේ. භූමිඃ, භූමියයි. "ෂ්ට්‍විත්‍වඃ" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි ඊප්‍රත්‍යයයි. යශඃ, යශස; අස්‍ය, මොහුට, අසතීහි, ඇත්තේනුයි; යශස්වාන්, "යශස්වත්" නම් වේ. (මෙහි අකාරය උපධාකොට ඇත්තනුකෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යයයි). අස්‍ය, මොහුට; කිම්, චිතකීෘ ඛෝ නිඝුව, විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේනුයි; අසෙෂ, මෙතෙම; කිංවාන්, "කිංවත්" නම් වේ. (මෙහි මකාරානන්තයා කෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යයයි). අස්‍ය, මොහුට; කාමඃ, කාමය; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේනුයි. අසෙෂ, මෙතෙම; කාමී, "කාමින්" නම් වේ. (මෙහි අකාරානන්තයාකෙරෙන් "ඉන්" ප්‍රත්‍යයයි). අස්‍ය, මොහුට; ශමඃ, ශානතිඃ; අසතීහි; ඇත්තේනුයි; ශමී, "ශමින්" නම් වේ; අස්‍ය, මොහුට, දමඃ, ඉන්‍ද්‍රිය දමනය; අසතීහි, ඇත්තේනුයි; දමී "දමින්" නම් වේ. (මෙහි මකාරය උපධාකොට ඇත්තහු කෙරෙන් "ඉන්" ප්‍රත්‍යයයි). භානි, 'භානි" යයි සේයි; නක්‍ෂත්‍රාණි, නක්‍ෂත්‍රයෝ; අස්‍ය, මොහුට; විද්‍යතෙන, විද්‍යමානවෙත්නුයි; අසෙෂ, මෙතෙම, භවාන්, "භවත්" නම් වේ. (මෙහි අකාරානන්තයාකෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යයයි).

"මාදන්තාපධාවත්ව්තෙෂ" යන සූත්‍රය යථොක්ත මතුප්‍රත්‍යයා ගේ අපවාදය පිණිස කියනලදී. එනම් මකාරානන්ත මකාරෝපධ අව ණීනන්ත අවණීපධ ශබ්දයන්කෙරෙන් මතුප්‍රත්‍යය නොව වතු ප්‍රත්‍යය වේයයි සූත්‍රොක්තයි. මේ සූත්‍රයේ පිළිවෙළට උදාහරණ නම්. "කිංවාන්, ලක්ෂ්මීවාන්, මඝවාන්, විද්‍යුවාන්, යශස්වාන්, භාස්වාන්" යන මොහු වෙත්. මුග්ධබොධයෙහි "මොඩ්මක්‍ෂිප්‍යාදි මතුඃ"යි සූත්‍රය හදුරා යථොක්තමකාරානන්තාදියකෙරෙන්ද "ක්‍ෂිප්" ප්‍රත්‍යයාකාරානන්තයා කෙරෙන්ද වතුප්‍රත්‍යය වේයයි කියනලදී. එය "මාදුපධායාශ්චමතොඕ'යවාදිභ්‍යඃ, ක්‍ෂියඃ" යන පාණිනීයසූත්‍රය යටද සමවේ. මෙහිද වක්‍ෂ්‍යමාණ "තද්ධිදිභ්‍යශ්ච" යන්නෙන් දෘශ්‍ය මාන උදාහරණ ක්‍ෂිප්‍රත්‍යයාකාරානන්තයන්ට ඇතුලත් වෙත්. තවද මෙකී පාණිනීය සූත්‍රයෙහි "අයවාදිභ්‍යඃ" යනුවෙන් "යව" ශබ්දා දීන්කෙරෙන් "වතු" ප්‍රත්‍යය නොව මතුප්‍රත්‍යයම වේයයි කියත්,

a **"තඞ්දෘදිභ්‍යශ්ච"- තඞ්දෘදිභ්‍යඃ ශබ්දභ්‍යා වතුප්‍රත්‍යයෝ භවති. තඞ්විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=තඞ්වාන්, විද්‍යුම්වාන්. මරුච්ද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=මරුත්වාන්, "නකාරාන්තස්‍ය යකාරාන්තස්‍ය හසාදවස්‍යාන්‍යෙඪ් ප්‍රත්‍යයෙ පරෙ අපදන්තතා වක්තව්‍යා, යස්වරාදෞ ප්‍රත්‍යයමාත්‍රෙ පරෙ සලෙඪ්‍යාමපදන්තතා භවති, ඊයෙ පරෙ පදන්තතා" තෙන-භවදියම්.**

යවාදිය නම්-"යව දල්මි උඹ්මි භූමි කාමි කාඤ්චා වශා ද්‍රාඤ්ඡා ධ්‍රාඤ්ඡා හිරිත් කකුත් හරුත්" යනාදියයි. මෙහි "මාන්තෝපධාත්" යනාදිසූත්‍රයට නිමිති ඇතත් වතුප්‍රත්‍යය නොව "මතු" ප්‍රත්‍ය යෙන් "යවමාන්" යනාදිය සිඛයි.

a තඞ්දෘදිභ්‍යඃ ච, "තඞ්ත්" ආදිශබ්දයන් කෙරෙන්ද වතුප්‍රත්‍යය වේ- තඞ්දෘදිභ්‍යඃ ශබ්දෙභ්‍යඃ, "තඞ්ත්" ආදිශබ්දයන් කෙරෙන්; වතු ප්‍රත්‍යයඃ භවති, වතුප්‍රත්‍යය වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; තඞ්ත්, විදුලිය; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; තඞ්වාන්, "තඞ්වත්" නම් වේ. "විද්‍යුම්වාන්" යනුද එම අර්ථයි. යස්‍ය, යමෙකුට; මරුත්, වාතය; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; මරුම්වාන්, "මරුවත්" නම් වේ. හසාදෙෂ, හසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් ආදිකොට ඇත්තාවූ; අස්‍යාඪ් ප්‍රත්‍යයෙ පරෙ, අස්‍යාඪ්ප්‍රත්‍යයක් පරකල්හි; තකාරාන්තස්‍ය, තකාරාන්තයාගේද; සකාරාන්තස්‍ය, සකාරාන්ත යාගේද, අපදන්තතා, අපදන්තභාවය; වක්තව්‍යා, කියයුතුයි. යස්වරාදෞ, යකාරය හෝ ස්වරයක් ආදිකොට ඇත්තාවූ; ප්‍රත්‍යය මාත්‍රෙ පරෙ, ප්‍රත්‍යය මාත්‍රයක් පරකල්හි; සලෙඪ්‍යාම්, සියල්ලන්ගේ; අපදන්තතා, අපදන්තභාවය; භවති, වේ. ඊයෙ පරෙ, ඊයප්‍රත්‍යය පරකල්හි; පදන්තතා, පදන්තභාවය වේ. තෙන, එහෙයින්; භවදීයම්,) "භවතඉදම්" යන වාක්‍යයෙහි) "භවදීයම්" යනු වේ. (මෙහි "තඞ්වාන්, විද්‍යුම්වාන්, මරුම්වාන්" යන තන්හි තකාරාන්තඞ යෙන් පදන්තරහිතභෙයින් "වපාඅබෙ ජබාඃ" යන සූත්‍රයෙන් තකාරයට දකාරය නොවීය. "යශස්වාන්" යන තන්හි සකාරාන්ත ඞයෙන් පදන්තරහිතභෙයින් "ශ්‍රොර්ව්‍යඝීඃ" යන සූත්‍රයෙන් සකා රයට විසර්ගය නොවීය. තවද "ඞව්‍යම්" යන තන්හි යකාර පරඞ යෙන් පදන්තරහිතභෙයින් වකාරයට කකාරය නොවීය. "ශාශ්වතීකම්" යන තන්හි අස්‍යාඪ් නොවූ ස්වර පරඞයෙන් පදන්ත රහිත භෙයින් තකාරයට දකාරය නොවීය. යුප්‍රත්‍යයපරකල්හි වනාහි පදන්තභාවය වේ. "අහංයුඃ" යනාදියෙහි යුප්‍රත්‍යය පරඞ යෙන් පදන්තව මකාරයට අනුස්වාරය විය.

a ''එතත්කිංයත්තදිහඃ පරිමාණෙ වතුඃ''

b ''යහතදොඃ''- යත්තදෙතෙභ්‍යඃ පරිමාණෙ වතුඃ ප්‍රත්‍යයඃ භවති වතොඃ පරෙ. යතපරිමාණමස්‍යෙති=යාවාන්, තතපරිමාණමස්‍යෙති=තාවාන්.

c ''කිමඃ කිඃයීයව''-කිම්ශබ්දස්‍ය කිරාදෙශඃ භවති වතොඃ විභක්තෙරකාරස්‍ය යකාරාදෙශඃ භවති. කිං පරිමාණමස්‍යෙති= කියාන්, ''ආඉදෙතොවතදෙ වා''-එතදෙතෙභ්‍යඃ ආත්වං භවති වතොඃ පරෙ. යස්මින් පක්ෂෙ ආත්වං න තස්මින් පක්ෂෙ ඉදාදෙශඃ ස්‍යාත්, ශකාරඃ සර්වාදෙශාර්ථඃ වකාරාවතොඃ විභක්තෙරකාරස්‍ය යකාරඃ, එතතපරිමාණමස්‍යෙති=එතාවාන්-ඉයාන්. වා ශබ්දඃ 'ක්‍රුකතාසම්ප්‍රවචයාර්ථඃ, තෙන ඉදමොඃ වතුප්‍රත්‍යයඃ, ඉදම ඉශ් චකාරාවතොඃ විභක්තෙරකාරස්‍ය යශෙවති වාච්‍යම්. ඉදං පරිමාණං යස්‍යෙදම=ඉයාන්.

---

a එතත්කිංයත්තදිභ්‍යඃ, "එතත් කිම් යත් තත්"යන මොවුන් කෙරෙන්; පරිමාණෙ, පරිමාණාර්ථයෙහි; වතුඃ, වතුප්‍රත්‍යය වේ.

b යත්තදොඃ, "යත් තත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ විසංඥයට; ආ, ආකාරය වේ.-වතොඃ පරෙ, වතුප්‍රත්‍යය පරකල්හි; යත්තදොඃ, "යත් තත්" ශබ්දදෙදෙනාගේ; තොඃ, විසංඥයට; ආත්වං භවති, ආකාරභාවය වේ. යත් පරිමාණං, යමක් ප්‍රමාණ වූයේ; අස්‍ය ඉති, මොහුට නුයි; යාවාන් "යාවත්" නම් වේ. තත්, එය; පරිමාණං, ප්‍රමාණවූයේ; අස්‍ය ඉති, මොහුට නුයි; තාවාන්, "තාවත්" නම් වේ.

c කිමඃ, "කිම්" ශබ්දයට; කිර්, "කිර්" ආදෙශ වේ යශ්ච, වකාරයට යකාරය ද වේ. කිම්ශබ්දස්‍ය, "කිම්" ශබ්දයට; කිරාදෙශඃ භවති, "කිර්" ආදෙශ වේ. වතොඃ, වතුප්‍රත්‍යයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාරයට; යකාරාදෙශඃ භවති, යකාරාදෙශ වේ. අස්‍ය, මොහුට; කිම්, කුමක්; පරිමාණං ඉති. ප්‍රමාණවූයේදැයි යන අර්ථයෙහි; කියාන්, "කියත්" නම් වේ. එතදඃ, "එතත්" ශබ්දයාගේ විසංඥයට; වා, විකල්පයෙන්, ආ, ආකාරය වේ. ඉශ්ච, (විකල්ප පක්ෂයෙහි) ඉශ් ආදෙශද වේ. වතොඃ පරෙ, "වතු" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; එතදඃ, "එතත්" ශබ්දයාගේ; තොඃ, විසංඥයට; වා, විකල්පයෙන්; ආත්වං භවති, ආකාරභාවය වේ. යස්මින් පක්ෂෙ,

a "තුන්දුදෙඛිලඃ"— තුන්දුදෙඛීණාදිලප්‍රත්‍යයෝ භවති. ප්‍රශස්තං තුන්දං යස්‍යාසෞ තුන්දිලඃ. උදරිලඃ. "ඖනහනතෙත්‍ය දනනාදුරඃ"-ඖනහනතෙත්‍යේඒ වාවෙත්‍ය සති දනනශබ්දාදුර ප්‍රත්‍යයෝ භවති. උනහනා දනනා යස්‍යාසෞ=දනනුරඃ. "ශ්‍රඬා දෙර්ලුඃ" ශ්‍රඬා විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=ශ්‍රඬාලුඃ, කෘපා විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=කෘපාලුඃ, මායාලුඃ, දයාලුඃ.

යම් පක්ෂයෙක්හි; ආත්වං, ආකාරභාවය; න, නොවේද; තස්මින් පක්ෂෙ, ඒ පක්ෂයෙහි; ඉශාදෙශඃ ස්‍යාත්, "ඉශ්" ආදෙශ වන් නේය. ශකාරඃ, (ඉශ්ආදෙශයාගේ) ශකාරය; සර්‍වාදෙශාර්‍ථඃ, මුලුල්ලට ආදෙශවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. වකාරාත්, මෙහි වකාරයෙන්; වතොඃ, වතුප්‍රත්‍යයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාර යට; යකාරඃ, යකාරය වේ. එතත්, මෙය; පරිමාණං, ප්‍රමාණ වූයේ; අස්‍ය ඉති, මොහුට නුයි; එතාවාන්, "එතාවත්" නම්ද; ඉයාන්, "ඉයත්" නම්ද වේ. වාශබ්දඃ, ("ආඉශෙවතදෙවං" යන සූත්‍රයෙහි) වාශබ්දය; අනුක්තසමුච්චයාර්‍ථඃ, නොකියන ලද්දක් සමුච්චය කිරීම (ද)ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. තෙන, එහෙයින්; ඉදමඃ, "ඉදම්" ශබ්දයා කෙරෙන් (ද); වතු ප්‍රත්‍යයඃ, වතුප්‍රත්‍යය වේ. ඉදමඃ, ඉදම්ශබ්දයට; ඉශ්, "ඉශ්" ආදෙශ වේ. වකාරාත්, වකාර යෙන්; වතොඃ, වතුප්‍රත්‍යයාගේ; වකාරස්‍ය, වකාරයට; යඤ්, ඉති, යකාරයද වේයයි; වාච්‍යම්, කියයුතුයි. ඉදං, මෙය; අස්‍ය, මොහුට; පරිමාණං, ප්‍රමාණ වූයේනුයි; සඃ නෙතෙම; ඉයාන්, "ඉයත්" නම් වේ.

a තුන්දුදෙඃ, "තුන්ද" ශබ්දාදියකෙරෙන්; ඉලඃ, "ඉල" ප්‍රත්‍යය වේ. තුන්දුදෙඃ ගණාත්, තුන්දුදීගණයා කෙරෙන්; ඉලප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ඉල" ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රශස්තං, ප්‍රශස්තවූ; තුන්දං, උදරය හෝ කුක්ෂිය; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; තුන්දිලඃ, "තුන්දිල" නම් වේ. උදරිලඃ, ("ප්‍රශස්තවූදරං යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) "උදරිල" නම් වේ. (ප්‍රශස්තවූ උදරය ඇත්තේ යන අර්ථයි) ඖනහනතෙත්‍ය, උන්නතභාවය වාච්‍යකල්හි; දනනාත්, "දනන" ශබ්දයාකෙරෙන්; උරඃ, "උර" ප්‍රත්‍යය වේ. ඖනහනතෙත්‍ය අර්ථේ වාවෙත්‍ය සති, උන්නතභාවාර්‍ථය වාච්‍යකල්හි; දනනශබ්දාත්, "දනන" ශබ්දයා කෙරෙන්; උරප්‍රත්‍යයඃ භවති, "උර" ප්‍රත්‍යය වේ. උන්නතාඃ, උස්වූ; දනනාඃ, දන්; යස්‍ය, යමෙකුගේද; අසෞ, මෙතෙම; දනනුරඃ, "දනනුර" නම් වේ. ශ්‍රඬාදෙඃ, "ශ්‍රඬා" ශබ්දාදියෙන් පරව; ලුඃ, "ලු" ප්‍රත්‍යය වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; ශ්‍රඬා, ශ්‍රඬාව; විද්‍ය තෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; ශ්‍රඬාලුඃ, "ශ්‍රඬාලු" නම් වේ.

a "අස්මායා මෙධාස්‍රග්භ්‍යා'ණාඋපේ වින් වක්තව්‍යඃ"-තපෝ විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ=තපස්වී, යශස්වී, මායාවී, මෙධාවී ස්‍රග් විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞස්‍රග්වී.

d "වාඃචාඝම්ගිඃ"-වාච් ශබ්දාද් ඝම්ගිප්‍රත්‍යයෝ භවති අස්‍යාඃඋපේ. ඝම්නෙගීඃආදෙ ව්‍යවධානාඋපේඃ. තෙන-"ඎමෙ ඎමා වා" ඉත්‍යස්‍යාප්‍රාපනිඃ. ප්‍රශස්‍යා වාක් විද්‍යතෙ යස්‍යා සෞ=වාඝම්. "එකාදකිනිචවාසහායෙ"-න විද්‍යතෙ එකඃ සහායෝ යස්‍ය සඃ=එකාකි, සඛී වෙත්-එකාකිනි.

කෘපා, කරුණාව; යස්‍ය, යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමානවේද; අසෞ, මෙතෙම; කෘපාලුඃ, "කෘපාලු" නම් වේ. මායාලුඃ, ("මායා විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) "මායාලු" නම් වේ. (මායා ඇත්තේ යන අර්ථයි). දයාලුඃ, ("දයා විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) "දයාලු" නම් වේ. (දයාඇත්තේ යන අර්ථයි.

a අස්මායාමෙධාස්‍රග්භ්‍යඃ-අස්, අස්භාගානන්තය; මායා, මායා ශබ්දය; මෙධා, මෙධාශබ්දය; ස්‍රග්භ්‍යඃ, "ස්‍රජ්" ශබ්දය යන මොවුන්; කෙරෙන්; අස්‍යාඋපේ, අස්‍යාර්ථයෙහි; වින්වක්තව්‍යඃ, "වින්" ප්‍රත්‍යය කිය යුතුයි. තපඃ, තපස; යස්‍ය, යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; තපස්වී, "තපස්වින්" නම් වේ. යශස්වී, ("යශෝ විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) "යශස්වින්" නම් වේ. (යශස් ඇත්තේ යන අර්ථයි). මායාවී, ("මායා විද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) "මායාවින්" නම් වේ. (මායාඇත්තේ යන අර්ථයි). මෙධාවී, ("මෙධාවිද්‍යතෙ යස්‍යාසෞ" යන වාක්‍යයෙහි) "මෙධාවින්" නම් වේ (ප්‍රඥඇත්තේ යන අර්ථයි) ස්‍රක්, මාලාව; යස්‍ය, යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමානවේද; අසෞ මෙතෙම; ස්‍රග්වී, "ස්‍රග්වින්" නම් වේ. (මෙහි 'තපස්වී, යශස්වී" යන දෙතන්හි අස්භාගානන්තයා කෙරෙන් "වින්" ප්‍රත්‍යයයි).

b වාඃ, "වාච්" ශබ්දයාකෙරෙන්; ග්මිනිඃ, "ග්මිනි" ප්‍රත්‍යය වේ. අස්‍යාඋපේ, අස්‍යාර්ථයෙහි; වාච්ශබ්දාත්, වාච්" ශබ්දයාකෙරෙන්; ග්මිනිප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ග්මිනි" ප්‍රත්‍යය වේ. ග්මිනෝඃ, "ග්මිනි" ප්‍රත්‍යයාගේ; ගකාරඃ, ගකාරය; ව්‍යවධානාඋපේඃ, ව්‍යවධානය (අතරඇතිකිරීම); ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. තෙන, එයෙයින්; ඎමෙ ඎමා වා ඉති, ඎමෙ ඎමා වා" යන;

a "ආලාටෙෂ කුත්සිතභාෂිණි" —කුත්සිතභාෂිණ්‍යර්ථේ වාචෙය සති ආලාටෙෂ ප්‍රත්‍යයෙෂ භවත්‍යඃ' ආලප්‍රත්‍යයෝ බහුභාෂිතෙ කුත්සිතභාෂිතෙ ච. ආටප්‍රත්‍යයස්තු කෙවලකුත්සිතභාෂිතෙ. කුත්සිතා වාක් විද්‍යතෙ යස්‍යාසෙෂ=වාවාලඃ, එවං වාවාටඃ.

b "ලඃ සමාහාරප්‍රකෘෂ්ටයොඃ"-නාමනඃ සමාහාරප්‍රකෘෂ්ට ගොර්විෂයෙ ලප්‍රත්‍යයෝ භවති. කෙලශස්‍ය සමූහඃ=ප්‍රකෘෂ්ටඃ කෙලයෝ වා කෙලශලඃ.

අස්‍ය, මේ සූත්‍රයාගේ; අප්‍රාපතීඃ, නොපැමිණීම වේ. ප්‍රශස්‍යනා, පසස්නාලද්දවූ; වාක්, වචනය; යස්‍ය, යමෙකුට; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෙෂ, මෙතෙම; වාග්මී, "වාග්මින්" නම් වේ. ("ග්මිනි" ප්‍රත්‍යයාගේ අන්ත්‍ය ඉකාරයද ඉත් වේ, මෙහි ඉත් සංඥගකාරයාගේ ව්‍යවධානත්වයෙන් මකාර පරනිමිත්තෙන් කකාරයට විශෂැකි ඛකාරය නොවීය). අසහායෙ, සහායරහිතා ස්ත්‍රීයෙෂි; එකාත්, එකශබ්දයාකෙරෙන්; ආකිනිච් ච, "ආකිනිච්" ප්‍රත්‍යයද වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; එකඃ සහායඃ, සහායවූ එකෙක්; නවිද්‍යතෙ, විද්‍යමාන නොවේ ද; සඃ, හෙතෙම; එකාකි. "එකාකින්" නම් වේ. ස්ත්‍රීවෙත්, ස්ත්‍රියක් නම්; එකාකිනී, "එකාකිනී" නම් වේ.

a කුත්සිතභාෂිණි, නින්දිතකොට කියනසුලු යන අර්ථයෙෂි; ආලාටෙෂ, "ආල ආට" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්.-කුතසිතභාෂිණි අර්ථේ,නින්දිත කොට කියනසුලු යන අර්ථයක්; වාවෙය සති, වාච්‍ය කල්හි; ආලාටෙෂ ප්‍රත්‍යයෙෂ භවතඃ, "ආල ආට" යන ප්‍රත්‍යයදෙක වෙත්. ආලප්‍රත්‍යයඃ, ආලප්‍රත්‍යය; බහුභාෂිතෙ, බොහෝකොට කියනසුලු බැව්හි ද; කුත්සිතභාෂිතෙ ච, නින්දිත කොට කියන සුලුබැව්හි ද වේ. ආටප්‍රත්‍යයස්තු, ආටප්‍රත්‍යය වනාහි; කෙවල කුත්සිතගාෂිතෙ, හුදෙක් නින්දිත කොට කියනසුලු බැව්හි වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; කුත්සිතා වාක්, (බොහෝ කොට කියන) නින්දිත වදන්; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෙෂ, මෙතෙම; වාවාලඃ "වාවාල" නම් වේ. වාවාටඃ, "වාවාටඃ" යනුද; එවං, මෙසේයි. (සිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි මේ "ආල ආට" ප්‍රත්‍යය දෙකම කුත්සිත බහුභාෂිත්වයෙහි යයි කියන ලදී, 'කුත්සිතබහුභාෂතෙ=වාවාලඃ-වාවාටඃ" යනු එහි වාක්‍යයොජනායි. සම්‍යග්බහුභාෂිත්වයෙහි "වාග්මී" යනු වේ.)

a "ඊෂදපරිසමාපෙතෞ ඛල්පදෙශ්‍යදෙශියඃ"-ඊෂදපරිසමාපනඃ සඒඥ ඉති=සඒඥඛල්පඃ. ඊෂදපරිසමාපනඃ පටුර්ති=පටුදෙශ්‍යඃ, පටුදෙශියඃ. ඊෂදූනඃ කවිර්ති=කවිදෙශ්‍යඃ, කවිදෙශියඃ.

b "ප්‍රශංසායාං රූපඃ"=ප්‍රශංසායාං රූපප්‍රත්‍යයෝ භවති. ප්‍රශස්‍යෝ වෛයාකරණඃ= වෛයාකරණරූපඃ. "පාශඃ කුත්සායාම්"- කුත්සායාං වාව්‍යායාං සත්‍යාං පාශප්‍රත්‍යයෝ භවති. කුත්සිතෝ වෛයාකරණඃ=වෛයාකරණපාශඃ. "භූතපූර්වේ චරට්"-භූතපූර්වේලර්ථේ වාච්‍ය ඝති චරට්ප්‍රත්‍යයෝ භවති. පූර්වං භූත ඉති=භූතචරඃ. පූර්වං දෘෂ්ට ඉති=දෘෂ්ටචරඃ. සත්‍රී චෙත්-දෘෂ්ටචරී. "ෂ්විත්‍රිතඃ".

---

b සමාහාරප්‍රකෘෂ්ටයොඃ, සම්‍යාහාරාර්ථප්‍රකෘෂ්ටාර්ථදෙක්හි; ලඃ, ලප්‍රත්‍යය වේ. සමාහාරප්‍රකෘෂ්ටයොඃ, සමාහාරාර්ථ ප්‍රකෘෂ්ටාර්ථ දෙකට; විෂයෙ, විෂයතන්හි; නාම්නඃ, නාමයා කෙරෙන්; ලප්‍රත්‍යයඃ භවති, ලප්‍රත්‍යය වේ. කෙලශස්‍ය, කෙලශයාගේ; සමූහඃ, සමූහය හෝ; ප්‍රකෘෂ්ටඃ කෙලශඃ වා, උත්කර්ෂයුක්ත කෙලශය හෝ; කෙලශලඃ, "කෙලශල" නම් වේ.

a ඊෂත්, මදක්; අපරිසමාපෙතෞ, පරිසමාපති (අවසාන) රහිතාර්ථයක් වාච්‍යකල්හි; කල්පදෙශ්‍යදෙශියඃ, "කල්පදෙශ්‍යදෙශිය" යන ප්‍රත්‍යයයෝ වෙත්. ඊෂත්, මදක්; අපරිසමාපනඃ, නොනිමියාවූ; සඒඥඃ ඉති, සඒඥ නුයි; සඒඥකල්පඃ, "සඒඥකල්ප" නම් වේ. ඊෂත්, මදක්; අපරිසමාපනඃ, නොනිමියාවූ; පටුඃඉති, පටුතැනැත්තේ නුයි; පටුදෙශ්‍යඃ, "පටුදෙශ්‍ය" නම්ද; පටුදෙශියඃ, "පටුදෙශිය" නම්ද වේ. ඊෂත් ඌනඃ, මදක් අඩුවූ; කවිඃ ඉති, පණ්ඩිතතෙමේ නුයි; කවිදෙශ්‍යඃ "කවිදෙශ්‍ය" නම්ද' කවිදෙශියඃ, "කවිදෙශිය" නම්ද වේ.

d ප්‍රශංසායාම්, ප්‍රශංසාර්ථයෙහි; රූපඃ, "රූප" ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රශංසායාම්, ප්‍රශංසාර්ථයක් වාච්‍යකල්හි; රූපප්‍රත්‍යයඃ භවති, රූප ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රශස්‍යඃ, ප්‍රශංසා කරණලද්දුවූ; වෛයාකරණඃ, වෛයාකරණතෙමේ; (ව්‍යාකරණ දන්නේ); වෛයාකරණරූපඃ, "වෛයාකරණරූප" නම් වේ. කුත්සායාං, නින්දාර්ථයෙහි; පාශඃ, "පාශ" ප්‍රත්‍යය වේ. කුත්සායාං වාච්‍යායාං සත්‍යාම්, නින්දාර්ථයක් වාච්‍යකල්හි; පාශ ප්‍රත්‍යයඃ භවති, පාශ ප්‍රත්‍යය වේ. කුත්සිතඃ,

a "ප්‍රාවුඅඃවිකාරප්‍රාධාන්‍යාදිෂු මයට්"-අන්නං ප්‍රචුරං යඤ්ඤ නත්‍රසෞ=අන්නවමයා-යඤඃ. මෘදෑ විකාරෝ=මෘන්මයෝ-ඝටඃ, සත්‍රී ප්‍රධානං යඤ්‍යාසෞ=සත්‍රීමයෝ- ජාලමඃ. ආදිශබ්දාත් සවරූපාදීමයට්, අමෘතසවරූපෝ 'මෘතමයශවන්ද්‍රඃ. "ගොඃ පුරීෂෙ ව"-ගොඃ පුරීෂං=ගොමයම්.

නිඳිතවූ; වෛයාකරණඃ, වෛයාකරණතෙමේ; වෛයාකරණ පාෂඃ, "වෛයාකරණපාෂ" නම් වේ. භූතපූර්‍වේ, භූතපූර්‍වීභූතයෙහිඃ (පළවූකොට වූයේ යන අර්‍ථයෙහි); වරට්, "වරට්" ප්‍රත්‍යය වේ. භූතපූර්‍වේ අර්‍ථේ, භූතපූර්‍වීභූතය; වාච්‍යෙ සති, කියයුතු කල්හි; වරට්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "වරට්" ප්‍රත්‍යය වේ. පූර්‍වම්, පූර්‍වකොට; භූතඃ ඉති, වූයේනුයි, භූතවරඃ, "භූතවර" නම් වේ. පූර්‍වම්, පූර්‍වකොට; දෘෂ්‍ටඃ ඉති, දක්නාලද්දේ නුයි; දෘෂ්‍ටවරඃ, "දෘෂ්‍ටවර" නම් වේ. සත්‍රී වෙත්, සත්‍රියක් නම්; දෘෂ්‍ටවරී, "දෘෂ්‍ටවරී" නම් වේ. "ෂ්ට්‍විත්‍රිතඃ" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි ඊප් ප්‍රත්‍යයයි.

a ප්‍රාවුඅඃවිකාරප්‍රාධාන්‍යාදිෂු,-ප්‍රාවුඅඃ, ප්‍රචුරභාවය; විකාර, විකාරාර්‍ථය (වෙනස් කිරීමය); ප්‍රාධාන්‍යාදිෂු, ප්‍රධානභාවය යන මේ ආදි අර්‍ථයන්හි, මයට් "මයට්" ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රචුරම්, බොහෝවූ; අන්නං, ආහාරය; යඤ්ඤින්, යමෙකු කෙරෙහිද; අසෞ, මෙතෙම; අන්නමයඃ, "අන්නමය" නම් වේ. යඤඃ, යාගයයි. මෘදඃ, මැටිසම්බන්ධිවූ; විකාරඃ, විකෘතිය; මෘතමයඃ, "මෘතමය" නම් වේ. ඝටඃ, ඝටයයි. සත්‍රී, ස්ත්‍රීතෝමෝ; ප්‍රධානම්, ප්‍රධානවූයේ; යඤ්‍ය යමෙකුටද; අසෞ, මෙතෙම; සත්‍රීමයඃ, "සත්‍රීමය" නම් වේ. ජාල්මඃ, මූර්‍ඛතෙමේ හෝ අවිචාරිත කෘත්‍යකාරීතෙමේ යි. ආදිශබ්දාත්, ආදිශබ්දයෙන්; සවරූපාදීමයට්, සවරූපාදීමයෙහි; මයට්, "මයට්" ප්‍රත්‍යය වේ. අමෘතසවරූපඃ, අමෘතසවරූපවූයේ (අමෘතයාගේ සවභාව ඇත්තේ); අමෘතමයඃ, "අමෘතමය" නම් වේ. චන්ද්‍රඃ, චන්ද්‍ර තෙමේ යි. ගොඃ, ගොශබ්දයාකෙරෙන්; පුරීෂෙ ච, පුරීෂාදීමයෙහිද "මයට්" ප්‍රත්‍යය වේ. ගොඃ, ගෙරිහුගේ; පුරීෂම්, පුරීෂය (මල); ගොමයම්, "ගොමය" නම් වේ.

මෙකී "මයට්" ප්‍රත්‍යය පාණිනීයසූත්‍රක්‍රමයෙන් "ආගතාදී, විකාරාදී, අවයවාදී, ඉදමර්‍ථාදී, ෂෂ්‍ඨ්‍යර්‍ථාදී, සවාදී" යන මෙහිද දක්නාලැබේ. "දෙවදත්තත ආගතං=දෙවදත්තමයම්" යන තන්හි ආගතාදී යි. මූත්‍රීයා අවයවෝ විකාරෝ වා=මූත්‍රීමයම්"

a "තදධීතෙ වෙද වෙත්‍යනුණ්"-අධීතෙ'ථවා වෙද ඉත්‍ය ණ්‍රාඥේ මිතීයානතානතාමෙතා'ණ් වකතව්‍යඃ. ව්‍යාකරණ මධීතෙ වෙද වෛයාකරණඃ, ශොභතෙ'යවඃ=සඛයවඃ, තං ශවදෙති=සෞවශවඃ.

318. නසන්ධියෙවාර්ය්‍යුට් ච.

(න 1, 1; යඤියෙවඃ 6, 2; යුට් 1, 1; ච 1, 1;)

b සන්ධිජෞ යෙවෞ යඤියෙවෞ, තයොඃ යඤිජයොයශීකාර චකාරයොඃ සම්බන්ධිනඃ සවරස්‍ය වෘද්ධිර්න භවති, කින්තු තදාසීයුඩාගමෝ භවති, ඉට් උව් ඉත්‍යෙතෞවාගමෞ භවතඃ, කිං කෘත්වා? වර්ණ්විශ්ලෙෂං කෘත්වා, ඝකාරාත් පුර් ඉකාරඃ, චකාරාත් පුර් උකාරඃ. පශ්චාත් "ආදිඤ්රස්‍ය ඤ්ණි තී ච වෘධිඃ"

ඝන තන්හි අවයවාර්ථ හා විකාරාර්ථයි. ඉදම්ර්ථයෙහි ගො ශබ්දයා කෙරෙන් පුරිෂය වාව්‍යකල්හි "ගොමයම්" ඝනු වේ. ෂඤ්‍යර්ථයෙහි වනාහි භාගාර්ථමූල්‍යාර්ථයන්හි පවත්නා සඛ්‍යාවාචක ප්‍රථමාන්තයා කෙරෙන් වේ. එනම්-"යවානාං වෙෂ භාගෙෂ තිමාන මස්‍ය=ඝන වන්‍යයෙහි "විමයම්" ඝනු වේ. "දශිමඝම්"ඝනු නොවස් දෙකක්හුගේ ඝන අර්ථයි. සවාර්ථයෙහි- ප්‍රකෘතිවචනයෙහි වේ. ප්‍රකෘතිවචන නම්-ප්‍රචුරභාවයෙන් ප්‍රසිද්ධතය යි. "අන්නඃ ප්‍රකෘතං= අන්නමයම්" ඝනු ඊට උදාහරණයි.

a තත්, එය; අධීතෙ, හදුරනු යි හෝ; වෙද වා ඉති, දනිනුයි හෝ ඝන; අත්‍ර, මෙහි; අණ්, "අණ්" ප්‍රත්‍යය වේ-අධීතෙ, හදුරයි ඝන අර්ථයෙහි ද; අථවා, කොහොත්; වෙද ඉති, දනීය ඝන; අත්‍ර අර්ථේ, මේ අර්ථයෙහි ද; විතීයානතාත් නාමතඃ, විතියානතානාමයා කෙරෙන්; අණ් වකතව්‍යඃ, "අණ්" ප්‍රත්‍යය කියයුතුයි. ව්‍යාකරණම්, ව්‍යාකරණශාස්ත්‍රය; අධීතෙ, හදුරනුයි හෝ; වෙද වා, දනිනුයි හෝ; වෛයාකරණඃ, "වෛයාකරණ" නම් වේ. ශොභනඃ, යහපත්වූ; අශවඃ, අශවතෙම; සවශවඃ, 'සවශව" නම් වේ තම්, ඔහු; වෙද ඉති, දනීනුයි; සෞවශවඃ, "සෞවසව" නම් වේ.

318 සන්ධියෙවඃ, සන්ධිජ යකාර වකාර දෙක සම්බන්ධි සවරය ට; න, වෘඩි නො වේ. යුට් ච,(ඒ දෙකට)ඉට් ආගම හා උව්ආගමද වේ.

a (''වාරි නියුක්තඃ=දෞවාරිකඃ, සවඤ්ඤි ඉත්‍යාහ=සෞවඤ්ඤිකඃ, න්‍යායෙ කුශලඃ=නෛයායිකඃ. න්‍යඅග්‍රොධස්‍යෙදං-නෛයඅග්‍රොධම්).

---

b සන්ධිජෞ, සන්ධියෙන් උපන්නාවූ; යෙවෟ, යකාර වකාර දෙක; සන්ධියෙවෟ, ''සන්ධියෙවෟ'' යනු වේ. සන්ධිජයොඃ, සන්ධියෙන් උපන් නාවූ; තයොඃ යකාරවකාරයොඃ, ඒ යකාර වකාර දෙදෙනාගේ; සම්බන්ධිඃ, සම්බන්ධිය ඇත්තාවූ; සවරස්‍ය, සවරයට; වෘද්ධිඃ නභවති, වෘද්ධි නොවේ. කිනහු, වැලි එකෙක් ඇති;(එනම්)–තයොඃ, ඒ දෙකට; යුට්ආගම වේ. (එනම්)–ඉට් උට් ඉති,"ඉට් උට්"යන; එතෞ ආගමෞ භවතඃ, මේ ආගම දෙක වෙත්. කිං කෘත්වා, කුමක් කොටද යත්? වර්ණවිශ්ලෙෂං කෘත්වා, වර්ණවිශ්ලෙෂය (වර්ණයන්ගේ වෙන්වීම) කොටයි, යකාරත් පූර්ඃ, යකාරයෙන් පූර්ව; ඉකාරඃ, ඉකාරය‍ද; යකාරත් පූර්ඃ, යකාරයෙන් පූර්ව; ඉකාරඃ, ඉකාරය‍ද; වකාරත් පූර්ඃ, වකාරයෙන් පූර්ව; උකාරඃ, උකාරය‍ද වේ. පශ්චාත්, පසුව; ''ආදිසවරස්‍ය ඤ්ණිති ච වෘද්ධිඃ'' යන සූත්‍රයෙන් වෘද්ධි වේ.

''වෛයාකරණඃ, සෞවශ්වඃ'' යනාදි ප්‍රයොගයන්හි පළමුකොට ''වි–ආකරණ, සු–අශ්ව'' යි සිටින්නාහි ''ඉයං සවරෙ, උවම්'' යන සූත්‍රවයෙන් වකාරසකාරයට ඉකාර උකාර දෙකට යකාර වකාර දෙක වීමෙන් ''ව්‍යාකරණ, සඅශ්ව'' යි වේ. පසුව මෙහි ''අණ්'' ප්‍රත්‍යය කළකල්හි යථොක්තසන්ධිජ වූ යකාරවකාර දෙක සම්බන්ධි ඉඋදෙකට ''නසන්ධියෙවඃ'' යනාදිසූත්‍රයෙන් වෘද්ධිය ප්‍රතිෂෙධ කොට සන්ධිජ යකාරයෙන් පෙර ඉකාරය ද වකාරයෙන් පෙර උකාරය‍ද ආගම කොට පසුව ඒ ආගම වූ ඉඋදෙකට ''ඒ ඔෟ'' දෙක වෘද්ධිකළ කල්හි ''වෛයාකරණ, සෞවශ්ව''යි සිඛයි. වක්ෂ්‍යමාණ''දෞවාරිකඃ'' යනාදිය ද මෙසේ යි.

a වාරි, දෙරටුවෙහි; නියුක්තඃ, නියුක්තවූයේ; දෞවාරිකඃ, ''දෙවා රික'' නම් වේ. සවඤ්ඤි ඉති, සැපයක් වේවායි; ආහ, කියාත්‍රුයි; සෞවඤ්ඤිකඃ, ''සෞවඤ්ඤික''නම් වේ. න්‍යායෙ, න්‍යායෙහි; කුශලඃ, දක්ෂවූයේ; නෛයායිකඃ, ''නෛයායික'' නම් වේ.(මෙහි ''ඉක'' ප්‍රත්‍ය යයි). ඉදං, මෙය; න්‍යඅග්‍රොධස්‍ය, න්‍යඅග්‍රොධ වෘක්ෂයාගේ නුයි; නෛය ග්‍රොධම්, ''නෛයඅග්‍රොධ'' නම් වේ. (මෙහි ''අණ්'' ප්‍රත්‍යයයි).

a "වෘාසාදෙඃ කිඃ"- වෘාසස්‍යාපත්‍යං=වෛයාසකිඃ. "සුධාතුරකඩ් ච"-සුධාතුශිඤ්ශාදකඩාදෙශශ්ච, සුධාතුරපත්‍යං= සෞධාතකිඃ. "වටකාත්තෛරණී"- වටකස්‍යාපත්‍යං=වාටකෛරඃ. "කල්‍යාණ්‍යාදිනාමිඤෙයඃ"-කල්‍යාණ්‍යා අපත්‍යං= කල්‍යාණීඤෙයඃ.

b "ඉතෝ ජාතාදෙඕ"-ජාතාදීඕ ඉතප්‍රත්‍යයෝ භවති. ලජ්‍යා සඤ්ජාතා ඝස්‍යාසෞ ලජ්ජිතඃ, තෘප්‍තාසඤ්ජාතා ඝස්‍යාශසෞ=තෘප්තිඃ, ක්ෂුධා සඤ්ජාතා ඝස්‍යාශසෞ=ක්ෂුධිතඃ.

---

a වෘාසාදෙඃ, "වෘාස" ශබ්දාදිඝ කෙරෙන්; කිඃ, කිප්‍රත්‍යය වේ. වෘාසස්‍ය,වෘාස ඍෂිහුගේ;අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; වෛයාසකිඃ,"වෛයාසකි" නම් වේ. සුධාතුඃ, "සුධාතෘ" ශබ්දයාකෙරෙන් ඉඤ් ප්‍රත්‍යයද; අකඩ් ච, (ඍකාරයට) අඋඩ් ආදෙශද වේ-සුධාතුඃ, "සුධාතෘ" ශබ්දයාකෙරෙන්; ඉඤ් සත්, "ඉඤ්" ප්‍රත්‍යය වන්නේය; අකඩ් ආදෙශශ්ච, (ශබ්දාන්තයට) "අකඩ්" ආදෙශ ද වන්නේය. සුධාතුඃ, සුධාතෘ නමැත්තහුගේ, අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; සෞධාතකිඃ, "සෞධාතකිඃ, "සෞධාතකි" නම් වේ. (මෙහි "ආකඩ්" ආදෙශයේ "අඩ්" යනු ඉත්සංඥ යි). වටකාත්, "වටක" ශබ්දයාකෙරෙන්; ඵෙරණ්, "ඵෙරණ්" ප්‍රත්‍යය වේ. වටකස්‍ය, වටකයා (ගේකුරුල්ලා) ගේ; අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; වාටකෛරඃ,"වාටකෛර"නම් වේ. කල්‍යාණ්‍යාදීනාම්, "කල්‍යාණී" ශබ්දාදීන්ගේ අන්තයෙහි; ඉනෙයඃ, "ඉනෙය" ප්‍රත්‍යය වේ. කල්‍යාණ්‍යාඃ, කල්‍යාණීයගේ;අපත්‍යම්, පුත්‍රතෙම; කල්‍යාණීනෙයඃ, "කල්‍යාණීනෙය" නම් වේ. (පාණිනීයෙහි "කල්‍යාණ්‍යාදීනාම්නඩ් ච" යනු මේ පිණිස හදුළ සූත්‍රයයි. "කල්‍යාණී" ශබ්දයින් කෙරෙන් "ඪක්" ප්‍රත්‍යය හා ශබ්දාන්තයට "අනඩ්" ආදෙශද වේ යනු මෙහි අදහසයි. එකල ඪයන්නට "එය" යනාදෙශව "කල්‍යාණනෙයඃ" යි ඕඩයි. "කල්‍යාණී, සුභගා, දුර්භගා, බන්ධකි, අනුදෘෂ්ටි, ජරතී" යනාදිඝ කල්‍යාණ්‍යාදිඝයි.

b ජාතාදෙඕ, උපන්නේය යන අර්ථයෙහි; ඉතඃ, ඉතප්‍රත්‍යය වේ. ජාතාදෙඕ, ජාතාදීඕයෙහි;ඉතප්‍රත්‍යයඃ භවති,ඉතප්‍රත්‍යය වේ සඤ්ජාතා, උපන්නා වූ; ලජ්ජා, ලජ්ජාතෙමෝ; ඝස්‍ය, ඝමෙකුටද; අසෞ, මෙතෙම; ලජ්ජිතඃ, "ලජ්ජිත" නම් වේ. සජාතා, උපන්නාවූ; තෘප්‍ති, ලජ්ජාව; ඝස්‍ය, ඝමෙකුටද; අසෞ, මෙතෙම;

319. තරතමෙයසවිෂඨාඃ ප්‍රකෘතේ.

(තරතමෙයස්විෂඨාඃ 1, 3; ප්‍රකෘතේ 7,1;)

b අතිශයේ'ඤේ තරඃ තමඃ ඊයසුඃ ඉෂ්ඨඃ ඉත්‍යෙතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. අතිශයෙන කෘෂ්ණඃ=කෘෂ්ණතරඃ, කෘෂ්ණතමඃ. අතිශයෙන ශුක්ලඃ=ශුක්ලතරඃ- ශුක්ලතමඃ. "ඊශසව්ිෂෂ්ඨ ඛිනාවිති වක්තව්‍ය" අතිශයෙන ලඝුලීෂියාන්, (ලඝීෂසි) අතිශයෙන පාපි ඉති=පාපියාන්, (පාපිෂසි)-අතිශයෙන ලඝුලි ෂිෂ්ඨඃ, අතිශයෙන පාපි= පාපිෂ්ඨඃ.

ත්‍රපිතඃ, "ත්‍රපිත" නම් වේ. සජාතා, උපන්නාවූ; ක්ෂුධා, බඩගින්න; යස්‍ය, යමෙකුට ද; අසෞ, මෙතෙම; ක්ෂුධිතඃ, "ක්ෂුධිත" නම් වේ.

319 ප්‍රකෘතේ, ප්‍රකෘතිවාචීයෙහි; තරතමෙයස්විෂ්ඨාඃ, "තර තම ඊයසු ඉෂ්ඨ" යන ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

a අතිශයෙ, අර්‍ථේ, අතිශයාර්‍ථවාචීයෙහි; තරඃ, "තර" ප්‍රත්‍යයඃ; තමඃ, තමප්‍රත්‍යයඃ; ඊයසුඃ ඊයසු, ප්‍රත්‍යයඃ; ඉෂ්ඨඃ ඉති, "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යයඃ යන; එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්; අතිශයෙන, අතිශයින්; කෘෂ්ණඃ, කෘෂ්ණවර්‍ණී වේ නුයි; කෘෂ්ණතරඃ, "කෘෂ්ණතර" නම් ද; කෘෂ්ණතමඃ "කෘෂ්ණතම" නම් ද වේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; ශුක්ලඃ, ශුභ්‍රවර්‍ණී වේනුයි; ශුක්ලතරඃ, "ශුක්ලතර" නම්ද; ශුක්ලතමඃ, "ශුක්ලතම" නම්ද වේ. ඊයස්විෂෙෂ, ඊයස් ඉෂ්ඨ යන දෙක; ඛිතෙෂ ඉති, ඛකාරය ඉත්කොට ඇත්තාහු යයි; වක්තව්‍යෙෂ, කියයුතුයි. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; ලඝුඃ, සැහැල්ලු වේ නුයි; ලඝියාන්, "ලඝියස්" නම් වේ. ලඝියසි, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "ලඝියසී" යනු වේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; පාපි ඉති, පව් ඇත්තේ නුයි; පාපියාන්, "පාපියස්" නම් වේ. පාපියසි, (සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි) "පාපියසී" යනු වේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; ලඝුඃ, ලඝු වේ නුයි; ලඝිෂ්ඨඃ, "ලඝිෂ්ඨ"නම් වේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; පාපි, පව්ඇත්තේ; පාපිෂ්ඨඃ, "පාපිෂ්ඨ" නම් වේ. පාණිනීයසූත්‍රයෙහි මෙකී අතිශයාර්‍ථප්‍රත්‍යය චතුෂ්කයෙන් "තර, ඊයසු" යන දෙක දෙදෙනෙකුගෙන් කෙනෙක් ප්‍රකෘතිවාචියෙන් වෙන්කිරීමෙහි ද, "තම ඉෂ්ඨ" දෙක බොහෝදෙනෙකුගෙන් කෙනෙකු වෙන්කිරීමෙහිද වේයයි කියන ලදී. තවද "ඊයසු" ප්‍රත්‍යයාගේ උකාරය ඉත්සංඥයි. එය නුම් ආගමය පිණිසයි).

a "විනාමකොර්ලුක්"-වින්මතුවතූනාන්ප්‍රත්‍යයානාං ලොප ඉෂ්‍යාදෙ. මතිර්ච්ඡ්‍යෙව යස්‍යාසෞ=මතිමාන්, අතිශයෙන මතිමාන්=මතිෂ්ඨඃ, අතිශයෙන මායාවි ඉති=මායිෂ්ඨඃ, අතිශයෙන ධනවාන්ඉති=ධනිෂ්ඨඃ, අතිශයෙන කර්තා ඉති=කරිෂ්ඨඃ.

b "ගුරෝදෙර්ඝෂ්ඨමෙයස්සු ඉරවිඝ්‍යඃලොපශ්ච"- ඉෂ්ඨ මෙයස්සු පරයෝ ගුරෝදෙර්ඝාදිරවිදෙශශ්ච භවති. ඉවරලොපඃ, "ගුරොගිරාදෙශඃ" අතිශයෙන ගුරුගීර්යාන්. (භරිෂ්ඨසි)-භරිෂ්ඨඃ, ගුරොගීරාවෙව= ගරිමා,-"ප්‍රියස්‍ය ප්‍රාදෙශඃ"- අතිශයෙන ප්‍රිය ඉති=ප්‍රෙයාන්- (ප්‍රෙයසි) ප්‍රෙෂ්ඨඃ, "ලොෂ්ඨාදෙර්ඩිමන" ප්‍රථමා, "සථූලස්‍ය ඝථාදෙශඃ" අතිශයෙන සථූලඃ=ඝථවියාන් (ඝථවියසි) ඝථවිෂ්ඨඃ, ෙඝථිමා-"ඝථිරස්‍ය ඝථාදෙශඃ" ඝෙථියාන්, (ඝෙථියසි) ඝෙථිෂ්ඨඃ, ඝෙථිමා. බහුශබ්දස්‍ය බංභාදෙශඃ-අතිශයෙන බහුඃ=බංභියාන්, බංභියසි,බංභිෂ්ඨඃ,-කෘප්‍රශබ්දස්‍ය භ්‍රුපාදෙශඃ-භ්‍රුසිෂ්ඨඃ,-භ්‍රස්ජස්‍ය භ්‍රස්ජාදෙශඃ-භ්‍රස්ජිෂ්ඨඃ,-වෘධස්‍ය වර්ෂීදෙශඃ- අතිශයෙන වෘධඃ= වර්ෂීයාන් (වර්ෂීයසි), වර්ෂිෂ්ඨඃ. "අනතිකබාඪයොර්නෙදසාධෙ"- අතිශයෙන අනතිකඃ=නෙදීයාන්-(නෙදීයසි)නෙදිෂ්ඨඃ. අතිශයෙන බාඪඃ=සාධියාන්-(සාධියසි), සාධිෂ්ඨඃ, "දූරස්‍ය දවාදෙශඃ-අතිශයෙන දූරඃ=දවීයාන්- දවීයසි, දවිෂ්ඨඃ"සුවන්ශබ්දස්‍ය යවාදෙශඃ"-අතිශයෙන සුවඃ=යවීයාන්-(යවීයසි),යවිෂ්ඨඃ. "අල්පස්‍ය කනාදෙශඃ-අතිශයෙන අල්පඃ=කනීයාන්-(කනීයසි),කනිෂ්ඨඃ.

---

a වින්මතොඃ, "වින්" ප්‍රත්‍යයට හා "මතු" ප්‍රත්‍යයට; ලුක්, ලුක් යන්නෙන් ලොප් වේ. ඉෂ්ඨාදෙෂ, ඉෂ්ඨාදිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; වින් මතුවතූනාන්ප්‍රත්‍යයානාම්, "වින් මතු වතු තෘන්" යන ප්‍රත්‍ය යන්ට; ලොපඃ, ලොප් වේ. යස්‍ය, යමෙකුට; මතිඃ, ප්‍රඥව; විද්‍යතෙ, විද්‍යමාන වේද; අසෞ, මෙතෙම; මතිමාන්, "මතිමත්" නම් වේ. අතිශයෙන මතිමාන්, අතිශයෙන් මති ඇත්තේ, මතිෂ්ඨඃ, "මතිෂ්ඨ" නම් වේ. (මෙහි "මතු" ප්‍රත්‍යයලොපයයි) අතිශයෙන මායාවි ඉති, අතිශයෙන් මයා ඇත්තේකුයි; මායිෂ්ඨඃ, "මායිෂ්ඨ" නම් වේ. (මෙහි වින්ප්‍රත්‍යයලොපයයි). අතිශයෙන ධනවාන් ඉති, අතිශයෙන් ධන ඇත්තේකුයි; ධනිෂ්ඨඃ, "ධනිෂ්ඨ" නම් වේ. (මෙහි වතුප්‍රත්‍යය ලොපයයි) අතිශයෙන, අතිශයෙන්; කර්තා ඉති, කරන්නේ කුයි; කරිෂ්ඨඃ, "කරිෂ්ඨ" නම් වේ. (මෙහි තෘප්‍රත්‍යය ලොපයයි).

b ඉෂ්ඨෙමෙයස්සු, "ඉෂ්ඨ ඉමන් ඊයස්සු" යන මේ ප්‍රත්‍යයන් පර කල්හි; ගුණාදෙඃ, ගුරුශබ්දාදියට; ගරාදිඃ, ගරාදි ආදෙශ වේ. ව්‍ය ලොඃව, විසංඥලොපාභාවඃයවේ. ඉෂ්ඨෙමෙයස්සු පරතඃ, "ඉෂ්ඨ ඉමන් ඊයස්සු" යන මොවුන් පරකල්හි, ගුණාදෙඃ, ගුරුශබ්දාදියට; ගරාදෙශඃ භවති, ගරාදෙශ වේ. ටෙඃ, විසංඥයට; ආලොපශ්ච, ආලොපයද වේ. (එනම්)-ගුරොඃ, ගුරුශබ්දයට; ගරාදෙශඃ, "ගර" යන ආදෙශය වේ. අතිශයෙන, අතිශයින්; ගුරඃ, ගුරු වේ නුයි; ගරීයාන්, "ගරීයස්" නම් වේ. ගරීයසි, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "ගරීයසී" යනු වේ. ගරිෂ්ඨඃ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූතන්හි "ගරිෂ්ඨ" නම් වේ. ගුරොඃ, ගුරුහුගේ; භාවඃ, භාවය; ගරිමා, "ගරිමන්" නම් වේ. (මෙහි ඉමන් ප්‍රත්‍යයයි). ප්‍රියස්‍ය, ප්‍රියශබ්දයට; ප්‍රාදෙශඃ, "ප්‍ර" ආදෙශ වේ. අතිශයෙන, අතිශයින්; ප්‍රියඃ ඉතා, ප්‍රියනුයි, ප්‍රෙ යාන්, "ප්‍රෙයස් නම් වේ. ප්‍රෙයසි, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "ප්‍රෙයසී" යනු වේ. ප්‍රෙෂ්ඨඃ, "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යයවූතන්හි "ප්‍රෙෂ්ඨ" නම් වේ. "ලොහිතා දෙර්ඞිමන්" යන්නෙන් "ඞිමන්" ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රෙමා, ("ප්‍රියස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "ප්‍රෙමන්" නම් වේ. (ප්‍රියභාවය යන අර්ථයි) සථූලස්‍ය, සථූලශබ්දයට; සථවාදෙශඃ, "සථව" යන ආදෙශය වේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; සථූලඃ. සථූල වේනුයි; සථවියාන්, "සථවීයස්" නම් වේ. සථවීයසි, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "සථවී යසී" යනු වේ. සථවිෂ්ඨඃ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යයවූතන්හි "සථවිෂ්ඨ" නම් වේ. සෙථිමා; ("සථූලස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සෙථිමන්" නම් වේ. සථූලභාවය යන අර්ථයි). සථිරස්‍ය, සථිරශබ්දයට; සථා දෙශඃ, "සථ" යන ආදෙශය වේ. සෙථියාන්, ("අතිශයෙන සථිරඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සෙථියස්" නම් වේ. "සෙථියසී" යනු සත්‍රී ලිඞ්ගයි. සෙථිෂ්ඨඃ, "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යයවූතන්හි "සෙථිෂ්ඨ" නම් වේ. (අතිශයින් සථිරය යන අර්ථයි) සෙථිමා ("සථිරස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සෙථිමන්" නම් වේ. බහුශබ්දස්‍ය, බහුශබ්දයට; බංහාදෙශඃ, "බංහ" යනාදෙශවේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; බහුඃ, බොහෝ වේ නුයි; බංහීයාන්, "බංහීයස්" නම් වේ. "බංහී යසී" යනු ස්ත්‍රීලිඞ්ගයි. "බංහිෂ්ඨඃ" යන තන්හි "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යයයි. තෘප්‍රශබ්දස්‍ය, "තෘප්‍ර" ශබ්දයට; ත්‍රපාදෙශඃ, "ත්‍රප" යනාදෙශ වේ. ත්‍රපිෂ්ඨඃ, ("අතිශයෙන තෘප්‍රඃ" යන වාක්‍යයෙහි "ත්‍රපිෂ්ඨ" නම් වේ. (අතිශයින් තෘප්තියට පැමිණේ යන අර්ථයි). හ්‍රස්වස්‍ය, හ්‍රස්වශබ්දයට; හ්‍රසාදෙශඃ, හ්‍රසනාදෙශ වේ. හ්‍රසිෂ්ඨඃ, (අතිශ යෙන හ්‍රස්වඃ" යන වාක්‍යයෙහි) 'හ්‍රසිෂ්ඨ" නම් වේ. අතිශයින් හ්‍රස්වය යන අර්ථයි), වෘඩස්‍ය, වෘඩශබ්දයට; වර්ෂාදෙශඃ, "වර්ෂ"

a "ඊලොපෝ ජ්‍යාශබ්දාදීයසඃ"-ජ්‍යාශබ්දාදියස ඊ කාරස්‍ය ලොපෝ භවති. "වෘඩස්‍ය ජ්‍යාදෙශඃ" අතිශයෙන වෘඩ ශ්‍රති=ජ්‍යායාන්-(ජ්‍යායසි), ජෙෂ්ඨඃ ජ්‍යෙෂ්ඨ. "උකතමස්‍ය වරාදෙශඃ" අතිශයෙන උකතම ශ්‍රති=වරීයාන්-(වරීයසි,) වරිෂ්ඨඃ, වරිෂ්ඨ. "දිඝිස්‍ය ද්‍රඝාදෙශඃ"- අතිශයෙන දිඝි ශ්‍රති=ද්‍රඝීයාන්-(ද්‍රඝීයසි), ද්‍රඝිෂ්ඨඃ, ද්‍රඝිෂ්ඨ. "ශ්‍රශස්‍යස්‍ය ශ්‍රාදෙශඃ" අතිශයෙන ශ්‍රශස්‍යඃ=ශ්‍රෙයාන්-(ශ්‍රෙයසි, ශ්‍රෙෂ්ඨඃ, ශ්‍රෙෂ්ඨ.

යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන වෘඩඃ, අතිශයින් වෘඩ වේනුයි; වර්ෂියාන්, "වර්ෂියස්"; නම්ද; වර්ෂියසි, සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "වර්ෂියසී" නම්ද; වර්ෂිෂ්ඨඃ, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යයවූ කන්හි "වර්ෂිෂ්ඨ" නම්ද වේ. අන්තිකබාඪයොඃ "අන්තික බාඪ" යන ශබ්ද දෙකට; නෙදසා ඩෙඵ, "නෙද සාඩ" යන ආදෙශ දෙක වෙත්. අතිශයෙන අන්තිකඃ, අතිශයෙන් සමීපවූයේ; නෙදීයාන්, "නෙදීයස්" නම් වේ. සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "නෙදීයසී" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූකන්හි "නෙදිෂ්ඨ" නම් වේ අතිශයෙන බාඪඃ, අතිශයින් දැඩවූයේ; සාධීයාන්, "සාධීයස්" නම් වේ. සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "සාධීයසී" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූකන්හි "සාධිෂ්ඨඃ" යනු වේ. දූරස්‍ය, දූරශබ්දයට; දවාදෙශඃ, "දව" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන දූරඃ, අතිශයින් දූරවූයේ; දවීයාන්, "දවීයස්" නම් වේ. සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "දවීයසී" යනු වේ. "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යය වූකන්හි "දවිෂ්ඨඃ" යනු වේ. යුවන්ශබ්දස්‍ය, "යුවන්" ශබ්දයට; යවාදෙශඃ, "යව" යනාදෙශ වේ. අතිඝයෙන යුවා, අතිශයින් තරුණවූයේ; යවීයාන්, "යවීයස්" නම් වේ. සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "යවීයසී" යනු වේ. "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යය වූකන්හි "යවිෂ්ඨඃ" යනු වේ. අල්පස්‍ය, අල්පශබ්දයට; කනාදෙශඃ, "කන්" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන අල්පඃ, අතිශයින් අල්පවූයේ; කනීයාන්, "කනීයස්" නම් වේ. සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි "කනීයසී" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූකන්හි "කනිෂ්ඨඃ" යනු වේ.

a ජ්‍යාශබ්දාත්, "ජ්‍යා" ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ඊයසඃ, "ඊයස්" ප්‍රත්‍යයාගේ; ඊලොපඃ, ඊකාරලොපය වේ.-ජ්‍යාශබ්දාත්, ජ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ඊයසඃ, "ඊයස්" ප්‍රත්‍යයාගේ; ඊකාරස්‍ය, ඊකාරයට; ලොපඃ හවති, ලොප් වේ. වෘඩස්‍ය, "වෘඪ" ශබ්දයට; ජ්‍යාදෙශඃ, "ජ්‍යා" දෙශ වේ. අතිශයෙන, අතිශයෙන්; වෘඩඃ ඉති, වෘඩ වේනුයි; ජ්‍යායාන්, 'ජ්‍යායස්" නම් වේ. සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි

a "බහොරිෂ්ඨේ සිඃ"- බහුශබ්දාත්පරස්‍ය ඉෂ්ඨේ වර්තමාන ස්‍යෙකාරස්‍ය සිඃ ස්‍යාත්, ඊයස ඊකාරස්‍ය ලොපශ්ච. බහොර් භූරාදෙශඃ. අතිශයෙන බහුර්භූයාන්-(භූයසි), භූයිෂ්ඨඃ, භූමා. 'ක්ෂිප්‍රස්‍ය ක්ෂෙපාදෙශඃ"-අතිශයෙන ක්ෂිප්‍රඃ=ක්ෂෙපියාන්-(ක්ෂෙපියසි), ක්ෂෙපිෂ්ඨඃ. "ක්ෂුද්‍රස්‍ය ක්ෂොදාදෙසඃ"-අතිශයෙන ක්ෂුද්‍රඃ=ක්ෂොදීයාන්-(ක්ෂොදීයසි), ක්ෂොදිෂ්ඨඃ.

"ජ්‍යායසි" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූතන්හ "ජ්‍යෙෂ්ඨඃ" යනු වේ. ජ්‍යෙමා, ("වෘඩස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "ජ්‍යෙමන්" නම් වේ. (වෘඩභාවය යන අර්ථයි). උත්තමස්‍ය, 'උත්තම" ශබ්දයට; වරාදෙශඃ, "වර" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන උත්තමඃ ඉති, අතිශයින් උතුම් වේනුයි; වරීයාන්, "වරීයස්" නම් වේ. සන්ත්‍රිඛ්‍යයෙහි "වරීයසි" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූතන්හි "වරිෂ්ඨඃ" යනු වේ. වරිමා, (උත්තමස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි "වරිමන්" නම් වේ. (උත්තමභාවය යන අර්ථයි). දීර්‍ඝස්‍ය, දීර්‍ඝශබ්දයට; ද්‍රාඝාදෙශඃ, "ද්‍රාඝ" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන දීර්‍ඝඃ ඉති, අතිශයින් දීර්‍ඝ වේනුයි. ද්‍රාඝියාන්, "ද්‍රාඝියස්" නම් වේ. සන්ත්‍රිඛ්‍යයෙහි "ද්‍රාඝියසි" යනුවේ. ඉෂ්ඨ ප්‍රත්‍යය වූතන්හි "ද්‍රාඝිෂ්ඨඃ" යනුවේ. ද්‍රාඝිමා, 'දීර්‍ඝස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි "ද්‍රාඝිමන්" නම් වේ. (දීර්‍ඝභාවය යන අර්ථයි). ප්‍රශස්‍යස්‍ය ප්‍රශස්‍යශබ්දයට; ශ්‍රාදෙශඃ, "ශ්‍ර" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන ප්‍රශස්‍යඃ, අතිශයින් පැසසියයුත්තේ; ශ්‍රෙයාන්, "ශ්‍රෙයස්" නම් වේ. සන්ත්‍රිඛ්‍යයෙහි "ශ්‍රෙයසි" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූතන්හි "ශ්‍රෙෂ්ඨඃ" යනු වේ. ශ්‍රෙමා, "ප්‍රශස්‍යස්‍ය භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි "ශ්‍රෙමන්" නම් වේ. (පැසසියයුතුබව යන අර්ථයි).

a බහොඃ, බහුශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ඉෂ්ඨෙඃ, "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යයෙහි ඉකාරයට; සිඃ, "සි" ආදෙශ වේ. බහුශබ්දාත් පරස්‍ය, බහුශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ; ඉෂ්ඨෙ වර්තමානස්‍ය, ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යයෙහි පවත්නාවූ; ඉකාරස්‍ය, ඉකාරයට; සිඃ භවති, "සි" ආදෙශ වේ. ඊයස ඊකාරස්‍ය, "ඊයස්" ප්‍රත්‍යයාගේ ඊකාරයට; ලොපශ්ච, ලොප්ද වේ. බහොඃ, බහුශබ්දයට; භූඃ ආදෙශඃ, "භූ" ආදෙශ වේ. අතිශයෙන බහුඃ ඉති, අතිශයින් බොහෝ වේනුයි; භූයාන්, "භූයස්" නම් වේ. සන්ත්‍රිඛ්‍යයෙහි "භූයසි" යනු වේ. "ඉෂ්ඨ" ප්‍රත්‍යය වූ තන්හි "භූයිෂ්ඨඃ" යනු වේ. භූමා, "බහොර්භාවඃ" යන වාක්‍යයෙහි "භූමන්" නම් වේ. (බහුභාවය යන අර්ථයි.) ක්ෂිප්‍රස්‍ය,

a "කිමොඅව්‍යයාදුබ්‍යාඛ්‍යාවිඩ තරතමයොරාම්වඩ්ව්‍යාඛ්‍යානෂේ"-අතිශයෙන කුතඃ=කුතඃෂතරාම්, කුතඃෂතමාම්, අතිශයෙන කුත ඉති=කුතඃෂතරාම්, කුතඃෂතමාම්, අතිශයෙන උපෛවඃ (ගායති)= උපෛවඃෂතරාම්-උපෛවඃෂතමාම්-ගායති. නිපෛවෂතරාම්-නිපෛවෂතමාම්. කිංතරාම්-කිංතමාම්. අතිශයෙන පථති ඉති=පථතිතරාම්, පථතිතමාම්. අතිශයෙන පචති ඉති= පචතිතරාම්-පචතිතමාම්.

"ක්ෂිප්‍ර" ශබ්දයට; ක්ෂෙපීයඃදෙශඃ, "ක්ෂෙප" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන ක්ෂිප්‍රඃ, අතිශයෙන් ශීඝ්‍රවූයේ;ක්ෂෙපීයාන්, "ක්ෂෙපීයස්" නම් වේ. සත්‍රිලිඞ්ගයෙහි 'ක්ෂෙපීයසී" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූතන්හි "ක්ෂෙපිෂ්ඨඃ" යනු වේ. ක්ෂුද්‍රස්‍ය,' ක්ෂුද්‍ර" ශබ්දයට; ක්ෂෝදෙශඃ, "ක්ෂෝද" යනාදෙශ වේ. අතිශයෙන ක්ෂුද්‍රඃ, අතිශයෙන් කුඩාවූයේ; ක්ෂෝදීයාන්, "ක්ෂෝදීයස්" නම් වේ. සත්‍රිලිඞ්ගයෙහි "ක්ෂෝදීයසී" යනු වේ. ඉෂ්ඨප්‍රත්‍යය වූ තන්හි "ක්ෂෝදිෂ්ඨඃ" යනු වේ.

a කිමඃ, කිම්ශබ්දයා කෙරෙන්ද; අව්‍යයාත්, අව්‍යයශබ්දයාකෙරෙන්ද; ආඛ්‍යාතාවව, ආඛ්‍යාතයාකෙරෙන්ද පරවූ; තරතමයොඃ, "තර තම" යන ප්‍රත්‍යය දෙකෙහි පරව; ආම්, "ආම්" ප්‍රත්‍යය වේ. අද්‍රව්‍යප්‍රකාශේ, ද්‍රව්‍යයක් සම්බන්ධි අතිශයාර්ථයෙහි නො වේ. (මෙහි "තරතමයොඃ" යනු පවමාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨියි, "ආම්" ප්‍රත්‍යයාගේ උකාරය ඉත්සඥයි). අතිශයෙන කුතඃ, අතිශයින් කොයින්ද යන ප්‍රශ්නාර්ථයෙහි; කුතඃෂතරාම්, "කුතඃෂතරාම්" යනු වේ. පරමාණවඃ, පරමාණූහු පහළුවුහ; (යනු එහි උත්තරයයි). අතිශයෙන කුතඃ ඉති, අතිශයින් කොයින්ද (යන ප්‍රශ්නාර්ථයෙහි), කුතඃෂතමාම්, "කුතඃෂතමාම්" යනුද වේ. තෙෂාං ඒ පරමාණූන්ගේ; ආරම්භ කත්වම්, ආරම්භකභාවයයි. හෙවත් පරමාණුවයඃයොගඃයහි ව්‍යණුකාදීන්ගේ උත්පත්තිභාවයයි(යනු එහි උත්තරයයි). අතිශයෙන උපෛවඃ ගායති. අතිශයින් උසස්කොට ගීකියයි යන අර්ථයෙහි; උපෛවෂතරාම්, "උපෛවෂතරාම්" (ගායති) යනුද; උපෛවෂතමාම්, 'උපෛවෂතමාම්" (ගායති) යනුද වේ. නිපෛවෂතරාම්, නිපෛවෂතමාම්, ("අතිශයෙන නිපෛවඃ" යන වාක්‍යයෙහි "නිපෛවෂතරාම්" යනුද "නිපෛවෂතමාම්" යනුද වේ. (අතිශයින් පාත් කොට යන අර්ථයි). කිංතරාම් කිංතමාම්, ("අතිශයෙන කිංඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "කිංතරාම්" යනුද; "කිංතමාම්" යනුද වේ.

a "පරිමාණෙ දඝනාදයඃ"-පරිමාණෙඅර්ථෙ වාච්‍යෙ සති දඝනාච් වයඝච් මාත්‍රච් ඉත්‍යෙතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. ජාත්‍ය පරිමාණං යස්‍ය තජ්ජාත්‍යුදඝනම්, ජලම්. ශිරඃ පරිමාණං යස්‍ය තච්ඡිරොවයඝම්. පුරුෂඃ පරිමාණං යස්‍ය තත්පුරුෂමාත්‍රං ජලම්.

(අතිශයින් කුත්සිතය යන අර්ථයි). අතිශයෙන පථති ඉති, අතිශයින් ඛදරාත්‍රයි; පථතිතරාම්, "පථතිතරාම්" යනුද; පථතිතමාම්, "පථතිතමාම්" යනුද වේ. අතිශයෙන පචති ඉති, අතිශයින් පිසාත්‍රයි; පචතිතරාම්, "පචතිතරාම්" යනුද; පචතිතමාම්, "පචතිතමාම්" යනුද වේ. මෙහි වඝබ්දයෙන් එකාරාන්තයාකෙරෙන් පර තරප්‍රත්‍යයාදියෙන්ද "ආම්" යන්න වේ. "ප්‍රාහේණතරාම්" යනාදිය ඊට උදාහරණයි.

මෙහි කියනලද්දේ කිම්ශබ්දයාකෙරෙන් හා අව්‍යයශබ්දයාකෙරෙන්ද ආඛ්‍යාත ක්‍රියා කෙරෙන්ද පරව යෙදෙන "තර තම" ප්‍රත්‍යය දෙකෙන් පරව "ආම්" ප්‍රත්‍යය වෙනබවයි. මෙකී "ආම්" ප්‍රත්‍යයාන්තයන් අව්‍යයබැවින් ඔවුන් කෙරෙන් පර විභක්තියට ලොප් වේ. කිම්ශබ්දයාකෙරෙන් මේ ප්‍රත්‍යයන් වන කල්හි ප්‍රකෘතිය කෙරෙන් හෝ "තස්" ප්‍රත්‍යයාදින්ගේ යොගයෙන් අව්‍යයවූ කිම්ශබ්දයාකෙරෙන් හෝ වෙත්. තවද ද්‍රව්‍යයක්හුගේ අතිශයාර්ථයෙහි නොවේ. එනම්-"උවෙවසෙනමඃ තරුඃ" යන තන්හි "තරු" සඞ්ඛ්‍යාත ද්‍රව්‍යයාගේ අතිශයත්වයෙන් "ආම්" නොවේ.

a පරිමාණෙ, පරිමාණාර්ථයෙහි; දඝ්නාදයඃ, "දඝ්න" යනාදි ප්‍රත්‍යයයෝ වෙත්.-පරිමාණෙ අර්ථෙවාච්‍යෙ සති, ප්‍රමාණාර්ථයක් වාච්‍යකල්හි; දඝ්නච් වයඝච් මාත්‍රච් ඉති, "දඝ්නච් වයඝච් මාත්‍රච්" යන එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. ජාත්‍ර, දන; පරිමාණං, ප්‍රමාණවූයේ; යස්‍ය, යමෙකුටද; තත්, එය; ජාත්‍රදඝ්නම්, "ජාත්‍රදඝ්න" නම් වේ ජලම්, ජලයයි. ශිරඃ, හිස; පරිමාණම්, ප්‍රමාණවූයේ, යස්‍ය, යමෙකුටද; තත්, එය; ශිරොවයඝම් "ශිරොඛ්‍යඝම්" යනු වේ. පුරුෂඃ, පුරුෂතෙම; පරිමාණම්. ප්‍රමාණවූයේ; යස්‍ය. යමෙකුටද; තත්, එය; පුරුෂමාත්‍රම්, "පුරුෂමාත්‍රම්" යනු වේ. ජලම්, ජලයයි. (මෙ ප්‍රත්‍යයන්ගේ වකාරෙතඵවයෙන් සත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ඊප්‍රත්‍යයව "ජාත්‍රදඝ්නී" යනාදිය වේ. තවද මෙහි කී පරිමාණත්වය උඟඩිව පරිමාණය විසයුතුයි.

a "ඉයඅඕහුනාං ඒවෙකස්ස නිද්ධාරණෙ කිමාදිහ්‍යා ඩතරඩතමෙව්"-කතරෙ භවඃ තාඕඩ්‍ය ඤාණ්වඃ. (ඉ ඉති කතරඃ). කතමෙ භවන්තඃ තාන්ත්‍රිකඃ, (ඉ ඉති කතමඃ). භවතොඃ ඝ්‍රීකරණාර්කිකඤතර උද්ගෘහ්ණාතු. (ශ ඉති ඝතරඃ, ස ඉති තතරඃ, ඝතමඃ තතමඃ).

b "සඞ්ඛ්‍යයවිශෙෂාවධාරණෙ ත්‍රිත්‍රාං තීයඃ"-ත්‍රයොඃ සඞ්ඛ්‍යාපූරණාඃ=ත්‍රිතීයඃ "ත්‍රෙඃ සම්ප්‍රසාරණම්"- ත්‍රයාණාං සඞ්ඛ්‍යාපූරකඤනාතීයඃ. "ෂට්චතුරොඤට්"-ෂණ්ණාං සඞ්ඛ්‍යා පූරකඃ=ෂඤඃ "ෂ්ටුභිඃ ෂ්ටුඃ"-චතුණ්ණාං සඞ්ඛ්‍යාපූරකඃ=චතු ර්ථඃ, "පඤ්චාදෙර්ඨ්ට්"-පඤ්චමඃ, සප්තමඃ, අෂ්ටමඃ, නවමඃ, දශමඃ, ඉඤ්‍යාදි.

---

a වයොඃ, දෙදෙනෙකුන් අතුරෙන්ද; බහූනාම් ව, බොහෝ දෙනෙකුන් අතුරෙන්ද; එකස්‍ය, එකක්හුගේ; නිර්‍ධාරණෙ, නිර්‍ධා රණයෙහි (වෙන්කොට ගැණීමෙහි); කිමාදිභ්‍යඃ, කිම්ශබ්දාදින් කෙරෙන්; ඔතරඔතමෙව, "ඔතර ඔතම" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. භවතොඃ මඩ්‍යෙ, භවතුන් දෙදෙනා අතුරෙන්; කතරඃ, කවරෙක්තෙම්; කාණ්වඃ, කාණ්ව පුත්‍ර වේද, (මෙහි දෙදෙනෙකු ගෙන් ජාතිනිර්‍ධාරණාර්‍ථයෙහි "ඔතර" ප්‍රත්‍යයව "කතරඃ" යි සිඩ්ධි). කඃ ඉති, කවරෙක් යන අර්‍ථයෙහි; කතරඃ, "කතර" නම් වේ. භවතාං,භවතුන් අතුරෙන්; තාන්ත්‍රිකඃ, තන්ත්‍ර දන්නේ; කතමඃ, කවරේද; (මෙහි බොහෝදෙනෙකුගෙන් ගුණනිර්‍ධාර ණාර්‍ථයෙහි "තම" ප්‍රත්‍යයව "කතම" යි සිඩ්ධි). කඃ ඉති, කව රෙක් යන අර්‍ථයෙහි; කතමඃ. "කතම" නම් වේ. භවතොඃ, භවතුන්දෙදෙනා අතුරෙන්; යතරඃ, යමෙක් තෙම; තාර්කිකඃ, තර්‍ක දන්නේද; තතරඃ, හෙතෙමේ; උද්ගෘහ්ණාතු, උගණීවා. (යන තන්හිද ත්‍රිනිර්‍ධාරණයෙහි "යත්, තත්" ශබ්ද දෙකෙන් "යතරඃ තතරඃ" යි සිඩ්ධි). යඃ ඉති, යමෙක් යන අර්‍ථයෙහි; යතරඃ, "යතර" නම් වේ සඃ ඉති, හෙතෙම යන අර්‍ථයෙහි; තතරඃ, "තතර" නම් වේ. "යතමඃ තතමඃ" යනුද එසේයි. ("ඔතර ඔතම" ප්‍රත්‍යයන්ගේ ඔකාරඉත්ත්වයෙන් ඔවුන් පරකල්හි විසංඥලොපය වේ.)

b සඞ්ඛ්‍යයවිශෙෂාවධාරණෙ, සඞ්ඛ්‍යා කවයුකතක් විශෙෂ යෙන් අවධාරණය කිරීමෙහි හෙවත් තත් සඞ්ඛ්‍යාපූරණාර්‍ථයෙහි; ත්‍රිභ්‍යාම්, ත්‍රිශබ්දදෙකෙන් පරව; තීයඃ, "තීය" ප්‍රත්‍යය වේ. වයොඃ, දෙදෙනෙකුන් අතුරෙන්, සඞ්ඛ්‍යාපූරකඃ, තද්විසඞ්ඛ්‍යාව

a "එකාදශාදෙර්ඩට්"- "ත්‍රිචතුෂ්ටයානාං මාත්‍රයොෂ්ටයාඃ"- ත්‍රයාණාදනයිණඛග්‍රුව්‍රහ්‍යාදිති වක්තව්‍යම්. එකෙනාධිකා දශ=එකාදශ. එකාදශානාං සඞ්ඛ්‍යාපූරක=එකාදශඃ,- එකා දශි. මාදශඃ-මාදශි, ත්‍රයොදශඃ-ත්‍රයොදශි, චතුර්දශඃ-චතුර්දශි, සප්තදශඃ-සප්තදශි, අෂ්ටාදශඃ-අෂ්ටාදශි.

පූරණය කරන්නේ; විතීයඃ, "විතීය" නම් වේ. ත්‍රෙඃ. ත්‍රිශබ්ද යාගේ රකාරයට; සම්ප්‍රසාරණම්, සම්ප්‍රසාරණ සංඥවූ ඍකා රය වේ. ත්‍රයාණාම්, තුන්දෙනෙකුන් අතුරෙන්; සඞ්ඛ්‍යා පූරකඃ, තත්ත්‍රිසඞ්ඛ්‍යාව පූරණය කරන්නේ; තෘතීයඃ, "තෘතීය" නම් වේ. ෂට්චතුරෝඃ, ෂට්චතුර් ශබ්දදෙකොන් පරව; ථට් "ථට්" ප්‍රත්‍යය වේ. ෂණ්ණාම්, සදෙනෙකුන් අතුරෙන්; සඞ්ඛ්‍ය පූරකඃ, තත්ෂට්සඞ්ඛ්‍යාව පූරණය කන්නේ; ෂෂ්ඨඃ, "ෂෂ්ඨ" නම් වේ. "ෂ්ටුනිඃ" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි ථකාරයට ඨකාරයයි. චතුණ්ණාම්, සතරදෙනෙකුන් අතුරෙන්; සඞ්ඛ්‍යාපූරකඃ, තච්චතුඃ සඞ්ඛ්‍යාව පූරණය කරන්නේ; චතුර්ථඃ, "චතුර්ථ" නම් වේ. පඤ්චාදෙඃ, පඤ්චන්ශබ්දාදියෙන් පරව, ම්ට්; "ම්ට්" ප්‍රත්‍යය වේ; පඤ්චමඃ, ("පඤ්චානාං සඞ්ඛ්‍යාපූරකඃ" යන වාක්‍යයෙහි "පඤ්චම" නම් වේ.) පඤ්චානාං, පස්දෙනෙකුන් අතුරෙන්; සඞ්ඛ්‍යාපූරකඃ, තත් පඤ්චසඞ්ඛ්‍යාව පූරණය කරන්නේ; පඤ්චමඃ, "පඤ්චම" නම් වේ. "සප්තමඃ" යනාදියෙහි වාක්‍ය හා අර්ථ මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි.

යම් සඞ්ඛ්‍යාවකින් සඞ්ඛ්‍යාතව්‍යතුවස්තූන් අතුරෙන් තදන්‍ය වසතුව දෙවෙනියාය තෙවෙනියාය යනාදිවසයෙන් වෙසෙසා අව ධාරණය කිරීමෙහි (පරිච්ඡේද කිරීමෙහි) අන්‍ත්‍යසඞ්ඛ්‍යාවකෙරෙන් යදොක්ත "තීය" ප්‍රත්‍යයාදීහු වෙත්යයි. මෙහි කියනලදී. එනම් දෙදෙනෙකුන් අතුරෙන් අන්‍ත්‍යයා විශෙෂත්වයෙන් අවධාර ණය කිරීමෙහි "ත්‍රි" ශබ්දයා කෙරෙන් "තීය" ප්‍රත්‍යයව "තිතීයඃ" සි සිඩයි. සෙස්සද මෙසේයි. බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි මෙය පූරණාර්ථවශයෙන් කියත්. මෙහි කී "ම්ට්" ප්‍රත්‍යය වනාහි සඞ්ඛ්‍යාවක් ආදියෙහි නැත්තාවූ "පඤ්චන්" යනාදි නකාරාන්ත සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයන් කෙරෙන් වේ.-"විංඃ" යන තන්හි නකාරාන්ත නොවන බැවින්ද "එකාදශඃ" යනාදියෙහි "එක" යන සඞ්ඛ්‍යා ශබ්දය ආදියෙහි ඇතිබැවින්ද "ම්ට්" ප්‍රත්‍යය නොවේ. මෙහි කී "ථට්" ආදි ටකාර ඉත්සංඥ ප්‍රත්‍යයන් වූතන්හි ත්‍රී අර්ථයෙහි "ඊප්" ප්‍රත්‍යයව "ෂෂ්ඨි චතුර්ථී" යනාදිය වේ.

a එකාදශාදෙඃ, "එකාදශ" ශබ්දාදිය කෙරෙන්; ඩට්, "ඩට්" ප්‍රත්‍යය වේ. ත්‍රිත්‍රයාණාම්, "ත්‍රි" ත්‍රි අෂ්ටන්" යන ශබ්දයන්ට;

a "විංශත්‍යාදෙඃ තමට්"-විංශතෙඃ සඛ්‍යාපූරකාත්=විංශතිතමඃ,-පක්ෂෙ-"විංශතෙඃතිලොපඃ"-විංශඃ, "වඩාරිංශදාදෙර්වා"-ච්චඩාරිංශත්-මාචඩාරිංශත්, නිච්චඩාරිංශත්-ත්‍රයශ්චඩාරිංශත්, අෂ්ටචඩාරිංශත්-අෂ්ටාචඩාරිංශත්, අනශිතාවිති විශෙෂණාද් ව්‍යශීතිඃ, ත්‍රයශීතිඃ අෂ්ටාශීති.

චාත්‍රයොෂ්ටාඃ, "චා ත්‍රයස් අෂ්ටා" යන මේ ආදෙශයෝ වෙත්. ශතාත් ප්‍රාක්, "ශත" ශබ්දයෙන් පුළුයෙහි; අනශීතිබහුව්‍රිහෙඃ ඉති, "අශීති" ශබ්දය හා බහුව්‍රිහිසමාසය යන දෙක වර්ජිතතන්හි යයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. එකෙන, එකකින්; අධිකාඃ දශ, අධිකවූ දශය; එකාදශ, "එකාදශ" යනු වේ. එකාදශානාං, එකොළොසක් අතුරෙන්; සඛ්‍යාපූරකඃ, තත්සඛ්‍යාව පූරණය කරන්නේ; එකාදශඃ, "එකාදශ" නම් වේ. එකාදශි, ස්ත්‍රිලිඞ්ග යෙහි "එකාදශි" යනු වේ. (මෙහි "එක" ශබ්දෘන්නයට නිපාතන යෙන් ආකාරයයි). චාදශඃ, ("චාදශානාං සඛ්‍යාපූරකඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "චාදශ" නම් වේ. චාදශානාම්, දෙළසක් අතුරෙන්; සඛ්‍යාපූරකඃ, තත්සඛ්‍යාව පූරණය කරන්නේ; ද්වාදශ, "ද්වාදශ" නම් වේ. ද්වාදශි, ස්ත්‍රිලිඞ්ගයෙහි "ද්වාදශි" යනු වේ. "ත්‍රයොදශඃ" යනාදියෙහි වාක්‍ය හා අර්ථ ද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි. (මේ සියලු තන්හි "ඩට්" ප්‍රත්‍යයයි. "ඩට්" ප්‍රත්‍යයෙහි ඩයන්න ඉත්බැවින් විසංඥලොපයද වයන්න ඉත්බැවින් සන්‍ධ්‍යර්ථයෙහි ර්ප්‍රත්‍යය ද වේ.)

මෙහි "චි ත්‍රි අෂ්ටන්" ශබ්දයන්ට නියමිතවූ "චා ත්‍රයස් අෂ්ටා" යන ආදෙශයෝ "දශ විංශති ත්‍රිංශත්" ශබ්දයන් පර කල්හි නිත්‍යයෙන්ද; "චත්වාරිංශත් පඤ්චාශත් ෂට්ටි සප්තති නවති" යන මොවුන් පරකල්හි විකල්පයෙන්ද වෙත්. "අශීති' ශබ්දය හා 'ශත, සහස්‍ර" ශබ්දද්වය පරකල්හි නොවෙත්. බහුව්‍රිහි සමාසයෙහිද නොවෙත්. මේ විධිය බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි සමාසප්‍රක්‍රියායෙහි දක්නාලැබේ. මෙයින් ඔබ පද ද සමාසයි.

a විංශත්‍යාදෙඃ, විංශතිශබ්දාදිය කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; තමට්, "තමට්" ප්‍රත්‍යය වේ. විංශතෙඃ, ඉස්සක් අතුරෙන්; සඛ්‍යා පූරකඃ, තද්විංශති සඛ්‍යාව පූරණය කරන්නේ; විංශතිතමඃ, "විංශතිතම" නම් වේ. පක්ෂෙ, තමට්ප්‍රත්‍යයාගේ විකල්පපක්ෂ

a "ශතාදේර්නිත්‍යම්"-ශතතමඃ.- "සතිසතිච යාභ්‍යාං ථඃ" සතිථඃ, සප්තථඃ.

යෙහි; විංශතෙඃ, විංශතිශබ්දයාගේ; තිලෝපඃ, තිකාරලෝපයවේ. විංශඃ, එකල්හි "විංශඃ" යනු වේ. (මෙහි "ඛ" ප්‍රත්‍යයයි, විංශති ශබ්දයාගේ තිලෝපයෙන් පසු ශකාරසථ අකාරයවූ විසංඥයද ලොඡ් වේ. මේ අර්ථයෙහි "විංශතිඃ" යි ප්‍රත්‍යයරහිතව වේයයිද කියත්). චත්වාරිංශදාදෙෂ, "චත්වාරිංශත්" ශබ්දාදිය පරකල්හි; වා, විකල්පෂයන් "ච්" ශබ්දාදීන්ට "වා" යනාදිහු වෙත්. ච්චත්වාරිංශත්', යනුද; විකල්පයෙන් වායනාදෙශවූ පක්‍ෂයෙහි "වාචත්වාරිංශත්', යනුද වේ. ත්‍රිචත්වාරිංශත් ත්‍රයශ්චත්වාරිංශත්, "ත්‍රයඩිකාඃ චත්වාරිංශත්" යන වාක්‍යයෙහි) "ත්‍රිචත්වාරිංශත්" යනුද විකල්පයෙන් "ත්‍රයස්" ආදෙශවූ පක්‍ෂයෙහි "ත්‍රයශ්චත්වාරිංශත්" යනුද වේ (තුණකින් වැඩිවූ ඝතළ්ඝ යන අර්ථයි. අෂ්ටචත්වාරිංශත් අෂ්ටා චත්වාරිංශත්, ("අෂ්ටාඩිකාඃ චත්වාරිංශත්" යන වාක්‍යයෙහි "අෂ්ට චත්වාරිංශත්" යනුද විකල්පයෙන් "අෂ්ටා" යනාදෙශවූ පක්‍ෂයෙහි "අෂ්ටාචත්වාරිංශත්" යනුද වේ. (අටකින් වැඩි ඝතළ්ඝ යන අර්ථයි.) අනශිතෙෂ ඉනි, "අශිති" ශබ්දය වර්ජිතතන්හියයි; විශෙෂණාත්, වෙන්කොට කීමෙන්, "ව්‍යශීතිඃ ත්‍රයශීතිඃ අෂ්ටා ශීතිඃ" යන තන්හි "චා" යනාදිහු නොවෙත්. ("ව්‍යඩිකාඅශීතිඃ" යනාදීන් වාක්‍ය යෙදියයුතුයි).

a ශතාදෙඃ, "ශත" ශබ්දාදීන් කෙරෙන්; නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන් "තමව්" ප්‍රත්‍යය වේ. ශතතමඃ, ("ශතස්‍ය සංඛ්‍යාපූරකඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "ශතතම" නම් වේ. (ශතසංඛ්‍යාව පූරණයකරන්නේ යන අර්ථයි. සතිසතිපයාභ්‍යාම්, "සති සතිපය" යන ශබ්ද දෙකෙන් පරව; ථඃ, "ථ" ප්‍රත්‍යය වේ. සතිථඃ, ("සතීනාං පූරකඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සතිථ" නම් වේ. සතීනාං, කීදෙනෙකුන් අතුරෙන් හෝ කීදෙනෙකුන්ගේ; පූරකඃ, පූරණය කරන්නේද යන අර්ථයෙහි; සතිථඃ, "සතිථ" නම් වේ. සතිපයථඃ ("සතිපයානාං සංඛ්‍යාපූරකඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සතිපයථඃ" යනු වේ. ("සතිථඃ" යන්නෙහි අර්ථයි.)

a "සඞ්ඛ්‍යායාඃ ප්‍රකාරේ ධා"-සඞ්ඛ්‍යාවාචකාච්ඡබ්දාත් ප්‍රකාරෙඤ්ඵ වාච්‍යෙ සති ධාප්‍රත්‍යයෝ භවති. විප්‍රකාරං=විධා. නිප්‍රකාරං=ත්‍රිධා, චතුෂ්ප්‍රකාරං=චතුර්ධා, "ගුණාණ්ණේ වා"-ධාප්‍රත්‍යයාන්තස්‍ය ශබ්දස්‍ය ගුණාණ්ණ වා භවති, අණ් ච වා භවති. විප්‍රකාරං=ද්වෛධා, ත්‍රිප්‍රකාරං=ත්‍රෛධා. "ධාප්‍රත්‍යයාන්තාත් සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඵේණ්"-ද්විධා එව=ද්වෛධම්, ත්‍රෛධම්. "එකාද්ධ්‍යමුඤ්ඵ් වා"-ඒකධ්‍යම්, එකධා.

---

a සඞ්ඛ්‍යායාඃ, සඞ්ඛ්‍යාවාචකශබ්දයා කෙරෙන්; ප්‍රකාරෙ, ප්‍රකාරාර්ථයෙහි; ධා, ධාප්‍රත්‍යය වේ.-ප්‍රකාරෙ අර්ථෙ වාච්‍යෙ සති, ප්‍රකාරාර්ථයක් වාච්‍යකල්හි, සඞ්ඛ්‍යාවාචකාත් ශබ්දත්, සඞ්ඛ්‍යා වාචකශබ්දයා කෙරෙන්; ධාප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ධා" ප්‍රත්‍යය වේ. විප්‍රකාරම් දෙපරිදියන අර්ථයෙහි; විධා, "විධ," යනු වේ ත්‍රිප්‍රකාරම්, තෙපරිදි යන අර්ථයෙහි; ත්‍රිධා, "ත්‍රිධා" යනු වේ. චතුෂ්ප්‍රකාරම්, සතරපරිදි යන අර්ථයෙහි; චතුර්ධා, "චතුර්ධා" යනු වේ.-වා, විකල්පයෙන්; ගුණඃ, ධාප්‍රත්‍යයාන්තශබ්දයට ගුණ වේ. අණ්, විකල්පයෙන් 'අණ්" ප්‍රත්‍යය ද වේ. ධාප්‍රත්‍යයාන්තස්‍ය ශබ්දස්‍ය, ධාප්‍රත්‍යයාන්තශබ්දයට; වා, විකල්පයෙන්; ගුණඃ භවති, ගුණවේ. වා, විකල්පයෙන්; අණ් ච භවති, "අණ්" ප්‍රත්‍යයද වේ. විප්‍රකාරම්, දෙපරිදි යන අර්ථයෙහි; වෙධා, "වෙධා" යනු වේ. ත්‍රිප්‍රකාරම්, තෙපරිදි යන අර්ථයෙහි; ත්‍රෛධා, "ත්‍රෛධා" යනු වේ. (මෙහි ඉකාරයට එකාරය ගුණයි). ධාප්‍රත්‍යයාන්තාත්, ධාප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දඃ කෙරෙන්; සවාර්ථෙ, සවාර්ථයෙහි; අණ්, "අණ්" ප්‍රත්‍යය වේ. විධා එව, දෙපරිදිම යන අර්ථයෙහි; වෛධම්, "වෛධම්" යනු වේ. ත්‍රෛධම්, ("ත්‍රිධා එව" යන වාක්‍යයෙහි) "ත්‍රෛධම්" යනු වේ. තෙපරිදි යන අර්ථයි. එකාත්, "එක" ශබ්දයා කෙරෙන්; ධ්‍යමුඤ්ඵ්, "ධ්‍යමුඤ්ඵ්" ප්‍රත්‍යය; වා, විකල්පයෙන් වේ. ඒකධ්‍යම්, ("එකඃ ප්‍රකාරඃ" යන වාක්‍යයෙහි "ඒකධ්‍යම්" යනු වේ. එකධා, විකල්පයෙන් "ධ්‍යමුඤ්ඵ්" ප්‍රත්‍යය නුවූ පක්ෂයෙහි "එකධා" යනු වේ. (මේධාප්‍රත්‍යයාන්තයන්ගේ වාක්‍ය බොහෝ ව්‍යාකරණයන්හි "මෙම ප්‍රකාරෙම=ද්විධා, ත්‍රයඃ ප්‍රකාරාඃ=ත්‍රිධා" යනාදීන් දක්නා ලැබෙත්. මෙහි කී "ධ්‍යමුඤ්ඵ්" ප්‍රත්‍යයාගේ "උඤ්ඵ්" යන කොටස ඉත්සංඥයි, එහි ලකාරය උච්චාරණය පිණිසද, ඤකාරය වෘද්ධිය පිණිසද වේ).

a "ක්‍රියායාඃආවෘත්තෙනෞ කෘත්වස්සුච්"-පඤ්චවාරුන් භුඞ්කෙන ඉති=පඤ්චකෘත්වෝ භුඞ්කෙන, සප්තකෘත්වඃ "ත්‍රිශ්චතුර්භ්‍යඃ සුඃ" ත්‍රිශ්චතුඃ ශබ්දස්‍ය සුප්‍රත්‍යයෝ භවති. ත්‍රිවාරම්ති=ත්‍රිඃ, ත්‍රිවාරම්ති=ත්‍රිඃ, චතුර්වාරම්ති= චතුඃ. (ත්‍රිරුක්තම්. ත්‍රිරුක්තම්. චතුරුක්තම්).

b "බහ්වාදෙඃ කාරකාච්ඡස්"- බහ්වාදෙඃ ශබ්දාච්ඡස්ප්‍රත්‍යයෝ භවති-බහුවාරාතිති=බහුශඃ, අල්පශඃ, ශතශඃ, සහස්‍රශඃ, ලක්ෂශඃ, කොටිශඃ, ඉත්‍යාදි. බහුශෝ ධනං දදාති. කාරකාත් කිම්? බහූනාං සඞ්ඝානාම්.

---

a ක්‍රියායාඃ, (ගමන පචනාදි) ක්‍රියාහුගේ; ආවෘත්තෙනෞ ආවෘත්තියෙහි (පෞනඃ පුන්‍යගණනයෙහි); කෘත්වස්සුච්. "කෘත්වස්සුච්" යන ප්‍රත්‍යය වේ. පඤ්චවාරුන් භුඞ්කෙන ඉති, පස්වරක් අනුභව කෙරේ යන අර්ථයෙහි; පඤ්චකෘත්වෝ භුඞ්කෙන, "පඤ්චකෘත්වෝ භුඞ්කෙන" යනු වේ. සප්තකෘත්වඃ, ("සප්තවාරුන්" යන අර්ථයෙහි) "සප්තකෘත්වඃ" යනු වේ. (සත්වරක් යන අර්ථයි) ත්‍රිශ්චතුර්භ්‍යඃ, "ත්‍රි ත්‍රි චතුර්" ශබ්දයන් කෙරෙන්; සුඃ සුප්‍රත්‍යය වේ. ත්‍රිශ්චතුඃ ශබ්දස්‍යඃ, "ත්‍රි ත්‍රි චතුර්" ශබ්දයන් කෙරෙන්; සුප්‍රත්‍යයඃ භවති, සුප්‍රත්‍යය වේ. ත්‍රිවාරං ඉති, දෙවරක් යන අර්ථයෙහි; ත්‍රිඃ, "ත්‍රි" යනු වේ. ත්‍රිවාරං ඉති, තෙවරක් යන අර්ථයෙහි; ත්‍රිඃ, "ත්‍රිඃ" යනු වේ. චතුර්වාරං ඉති, සතරවරක් යන අර්ථයෙහි; චතුඃ, "චතුඃ" යනු වේ. ත්‍රිරුක්තම්, දෙවරක් කියන ලදී; ත්‍රිරුක්තම්, තෙවරක් කියනලදී; චතුරුක්තම්, සතරවරක් කියනලදී (ඝනාදි තන්හි මේ දක්නාලැබේ. මෙහි කී ක්‍රියාවෘත්තිය නම්- ගමන පචනාදි ඒ ඒ ක්‍රියාවන් නැවත නැවත ගිණීමයි. ඇතැම් ව්‍යාකරණයන්හි මීට වාරාර්ථයයිද කියත්. "කෘත්වස්සුච්" ප්‍රත්‍යයාගේ "උච්" යන කොටස ඉත්සංඥයි. උකාරය උච්චාරණය පිණිසයි. චකාරය නිපාතත්වය පිණිසයි. සුප්‍රත්‍යයේ උකාරයද ඉත්සංඥයි. 'චතුර්" ශබ්දයා කෙරෙන් "සු" ප්‍රත්‍යය කළකල්හි රකාරයට විසර්ගීයද විසර්ගීයට සකාරයද වේ. පසුව "සෙකාරාද්‍යුශව" යන සූත්‍රයෙන් පූර්වසකාරයට ලොප් වේ.

b කාරකාත්, කර්මාදිකාරකවූ; බහ්වාදෙඃ, බහුශබ්දාදිය කෙරෙන්; ශස්, "ශස්" ප්‍රත්‍යය වේ.-බහ්වාදෙඃ ශබ්දත්, බහුආදි ශබ්දයා කෙරෙන්; ශස්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ශස්" ප්‍රත්‍යය වේ. බහු වාරාන් ඉති, බොහෝ වාරයන් යන අර්ථයෙහි; බහුශඃ, "බහුශඃ"

a "තයාසඩෙඃ සඞ්ඛ්‍යායා අවයවෙ"-සඞ්ඛ්‍යායා අවයවෙ වාච්‍යෙ සති තයාසඩෙඃ ප්‍රත්‍යයෙඃ භවතඃ. ෙඒ අවයවෙඃ යස්‍ය තත්=චිතයම්-මයම්, ත්‍රිතයම්-ත්‍රයම්, චතුෂ්ටයී.

b "අල්පාත්ෂේ කුටීශමීශුණ්ඩාභ්‍යො රඃ"-අල්පා කුටී ඉති= කුටීරඃ, අල්පා ශමී ඉති=ශමීරඃ අල්පා ශුණ්ඩා ඉති-ශුණ්ඩාරඃ. "සක්‍ථිපුංසාභ්‍යාං නඤ්සනඤෝ"-නසෝ, අපුංස්නඃ.

යනු වේ. අල්පඃ, ("අල්පවාරාන්" යන වාක්‍යයෙහි) "අල්පඃ" යනු වේ. (සවල්පවාරයන් යන අර්ථයි). ශතඃ, ("ශතවාරාන්" යන වාක්‍යයෙහි) "ශතඃ" යනු වේ. ශතවාරයන් යන අර්ථයි). "සහස්‍රවාරාන්" යන අර්ථයෙහි "සහස්‍රඃ" යනුද; "ලක්ෂවාරාන්" යන අර්ථයෙහි "ලක්ෂඃ" යනුද; "කොටිවාරාන්" යන අර්ථයෙහි "කොටිඃ". යනුද මෙසේයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. බහුඃ, බොහෝවර; ධනඃ දෑති, ධනය දේ (යනාදියෙහි මේ ප්‍රකටයි) කාරකාත්, කාරකවූ බහුශබ්දාදියෙන් යනු; කිම්, කිම්? ලහූනාං බොහෝදෙනෙකුන්ගේ; සඛාම්, සඛාම්තෙමේය (යන තන්හි "බහූනාම්" යනු කාරක නොවන බැවින් "ඝස්" ප්‍රත්‍යය නොවේ. (ඇතම් ව්‍යකරණඥන්හි "බහුඃ" යනාදීන්ගේ වාක්‍ය "බහුභ්‍ය ඉති=බහුඃ" යනාදීන් දක්නාලැබෙත්. තවද මෙහි "ඨා" ප්‍රත්‍යය පටන් මේ "ඝස්" ප්‍රත්‍යය තෙක් ඇති ප්‍රත්‍යයානත ශබ්දයෝ අව්‍යයශබ්දයෝයි. එබැවින් ඔවුන් කෙරෙන් පර විභක්තීන්ට ලොප් වේ.

a අවයවෙ, අවයවාර්‍ථයෙහි; සඞ්ඛ්‍යායඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයාකෙරෙන්; තයාසඩෙඃ, "තයට් අයට්" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්- සඞ්ඛ්‍යායඃ, සඞ්ඛ්‍යාශබ්දයා කෙරෙන්; අවයවෙ අර්ථෙ වාච්‍යෙ සති, අවයවාර්‍ථයක් වාච්‍ය කල්හි; තයාසඩෙඃ ප්‍රත්‍යයෙඃ භවතඃ, "තයට් අයට්' යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. ෙඒ අවයවෙඃ, අවයව දෙකක්; යස්‍ය, යමෙකුට වෙත්ද; තත්, එය; චිතයම්, "චිතය" නම්ද; චයම්, "චය" නම්ද වේ. ත්‍රිතයම්, ("ත්‍රයොවයවා යස්‍ය තත්" යන වාක්‍යයෙහි) "ත්‍රිතයම්" යනුද; ත්‍රයම්, "ත්‍රයම්" යනුද වේ. (අවයව තුනක් ඇත්තේ යන අර්ථයි) චතුෂ්ටයී, ("චත්වාරෙ වයවා යස්‍යාඃ සා" යන වාක්‍යයෙහි) "චතුෂ්ටයී" යනු වේ. (අවයව සතරක් ඇත්තීයන අර්ථයි) "අයට්" ප්‍රත්‍යය වූතන්හි පූර්‍වස්වර ලොපයයි. චතුර්ශබ්දයා කෙරෙන් "තයට්" ප්‍රත්‍යයවූතන්හි රකාරයට විසර්ගීයද විසර්ගීයට සකාරයද සකාරයට ෂකාරයද ඒ ෂා යොගයෙහි තකාරයට ටකාරයද විය. මේ ප්‍රත්‍යයන්ගේ ටකාර ඉත්‍සංඥයෙන් සත්‍රිඅර්ථයෙහි ඊප්ප්‍රත්‍යය වේ.)

d අල්පාත්ෂේ, අල්පාර්‍ථයෙහි; කුටීශමීශුණ්ඩාභ්‍යඃ, "කුටී, ශමී, ශුණ්ඩා" යන ශබ්දයන්කෙරෙන්; රඃ, රප්‍රත්‍යය වේ. අල්පා කුටී ඉති, සවල්පවූ කුටීය නුයි; කුටීරඃ, "කුටීර" නම් වේ. (පර්ණශාලාදියයි)

a "ශෙෂා නිපාත්‍යාඃ කත්‍යාදයඃ"-ආදිශබ්දාත්-යා සඞ්ඛ්‍යා යෙෂාං තෙ=යති. සා සඞ්ඛ්‍යා යෙෂාං යත=තති, සා සඞ්ඛ්‍යා යෙෂාං යම්=ඩති "ලොකාශෙෂයොඃ ඔඩි".

ඉති සාරස්වතව්‍යාකරණෙ තද්ධිතප්‍රක්‍රියාඃ;

ප්‍රථමවෘත්තිඃ සමාප්තා.

අල්පාඝමී ඉති, සවල්පවූ ඝමී වෘක්ෂයඛුයි; ඝමීරඃ, "ඝමීර" නම් වේ. අල්පාශුණ්ඩා ඉති, සවල්පවූ මද්‍යපානගෘහයඛුයි; ශුණ්ඩාරඃ, "ශුණ්ඩාර" නම් වේ. සත්‍රීපුංසාභ්‍යාම්, "සත්‍රීපුංස්" ශබ්දදෙකෙන් පරව; නණ්ස්තණෙෂ "නණ් ස්තණ්" යන ප්‍රත්‍යය දෙක වෙත්. සෛත්‍රණඃ, ("සත්‍රියාං භවඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "සෛත්‍රණ" නම් වේ. පෞංස්නඃ ("පුංසි භවඃ" යන වාක්‍යයෙහි) "පෞංස්න" නම් වේ. (සත්‍රියකෙරෙහි වූයේය. පුරුෂයා කෙරෙහි වූයේය. යන අර්ථයි). (මෙහි ණකාරඉත්ත්වයෙන් වෘඩි විය).

a ශෙෂාඃ සෙසුඃ; කත්‍යාදයඃ, කකිශබ්දාදීහු; නිපාත්‍යාඃ, නිපාතනය කටයුතු වෙත්. ආදිශබ්දාත්, ආදිශබ්දයෙන්; යා සඞ්ඛ්‍යා, යම් සඞ්ඛ්‍යාවක්; යොෂාම්, යම්කෙනෙකුන්ට වේද; තෙ, ඔහුතුමූ; යති, "යති" යනු වේ. සා සඞ්ඛ්‍යා, ඒ සඞ්ඛ්‍යාව; යෙෂාම්, යම් කෙනෙකුන්ටද; තෙ, ඔහුතුමූ; තති, "තති" යනු වේ. යා සඞ්ඛ්‍යා, කිතම් සඞ්ඛ්‍යාවක්; යෙෂාම්, යම්කෙනෙකුන්ට වේද; තෙ, ඔහුතුමූ; කති, "කති" යනු වේ. (මෙහි නිපාතනයෙන් "ඩති" ප්‍රත්‍යයයි, එහි ඩිත්ත්වයෙන් "යත්" ශබ්දාදීන්ගේ විසංඥලොපයයි). ලොකාත්, අන්‍යව්‍යාකරණයෙන් හෝ ආචාර්‍යපරම්පරාවෙන්; ශෙෂස්‍ය, සෙස්සහුගේ; සිද්ධිඃ, සිද්ධිය වේ. සාරස්වතව්‍යාකරණෙ, සාරස්වතව්‍යාකරණයෙහි; තද්ධිතප්‍රක්‍රියා, තද්ධිතප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි. ප්‍රථමවෘත්තිඃ, ප්‍රථමවෘත්තියඃ; සමාප්තා, අවසානප්‍රාප්තයි.

තද්ධිතප්‍රක්‍රියාඨීව්‍යාඛ්‍යාවයි.

——(8)——

සාරඨීවඤ්ජිකා නම්වූ සාරස්වතාඨීව්‍යාඛ්‍යාවෙහි

ප්‍රථමවෘත්තිව්‍යාඛ්‍යාව

නිමි.

සාරාර්ථවර්ධිකා

නම් වූ

විසතර සහිත

සාරසංග්‍රහාර්ථ ව්‍යාඛ්‍යාව.

තෘතීය කාණ්ඩය.

විද්‍යෝදය පරිවෙණාධිපති

පණ්ඩිත ශිරෝමණි කහවේ ශ්‍රී සුමඟල

රතනසාරාභිධාන නායක මාහිමියන් වහන්සේ

විසින් ලියනලදි.

වෛද්‍ය ශිෂ්‍ය

ඩී. ඩබ්ලිව්. ගුණවර්ධන විසින්

දෙවෙනි වරට

කොළඹ හුණුපිටියේ ජිනාලඞ්කාර යන්ත්‍රාලයේ

මුද්‍රණය කරවනලදී.

ශ්‍රී බු: ව: 2480.

ක්‍රි: ව: 1936.

ආඛ්‍යාත ප්‍රක්‍රියාවේ ව්‍යාඛ්‍යාව.

a. ලක්ෂ්මීනෘසිංහෞ ප්‍රණිපත්‍ය කාශ්‍යාං
බුධාංශ්ච පද්මාකරභට්ටමුඛ්‍යාන්,
සාරස්වතීයාං ච තිබාදිවෘත්තිං
ක්‍රමාල්ලිඛෙයං ගණපප්‍රසාදත්.

b. අථාඛ්‍යාත ප්‍රත්‍යයා නිරූප්‍යන්තෙ.

ලක්ෂ්මීනෘසිංහාදිභිරප්‍යභිඥෛඃ
ප්‍රවන්ද්‍ය වන්ද්‍යං මුනිමථිසිඛ්‍යෛ,
සාරස්වතස්‍යාථ තිබාදිවෘත්තෙර්
ලිලික්ෂුරර්ථං නිජභාෂයා'හම්.

ග්‍රන්ථමධ්‍යයෙහි ද ඉෂ්ටදෙවතානුස්මෘතිය ශිෂ්ටසම්මත බැවින් වෘත්තිත්‍රයාත්මක වූ මේ සාරස්වත ව්‍යාකරණයේ ප්‍රථම වෘත්තිය අවසන් කොට මධ්‍යවෘත්තියවූ මේ තිබාදිවෘත්තිය (ආඛ්‍යාතය) කියනු කැමැතිවූ ආචාර්‍යපාදයෝ තදුරමභයවූ මේ ග්‍රන්ථමධ්‍යයෙහි ඉෂ්ටදෙවතානුස්මෘතිය කරන්නාහු උපජාති වෘත්තාත්මකවූ මේ "ලක්ෂ්මීනෘසිංහෞ" යනාදි ශ්ලෝකය කිහු.

a. ලක්ෂ්මීනෘසිංහෞ, ශ්‍රීකාන්තාව හා (නරසිංහමූර්තිධර වූ) විෂ්ණු යන දෙදෙන ද; කාශ්‍යාම්, කාශී නගරියෙහිවූ; පද්මාකරභට්ට ඔබ්‍යාන්, පද්මාකරභට්ටයන් ප්‍රමුඛ කොට ඇති; බුධා ව, පණ්ඩිත යන් ද; ප්‍රණිපත්‍ය, වැඳ; සාරස්වතීයාං, සාරස්වතව්‍යාකරණය සම්බන්ධිවූ; තිබාදිවෘත්තිං ච, "තිප්" ප්‍රත්‍යයාදිය පිළිබඳවූ (ඔඛ්‍ය) වෘත්තිය ද; ගණපප්‍රසාදත්, ගණපතිහුගේ අනුග්‍රහයෙන්; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; ලිඛෙයම්, ලියන්නෙම්. (මෙසේ ලක්ෂ්මීනෘසිංහාදීන්ට නමස්කාර කොට ආඛ්‍යාතප්‍රක්‍රියාව ආරම්භ කරන්නාහු "අථාඛ්‍යාතප්‍රත්‍යයාඃ" යනාදිය කිහු.)

b. අථ, මඞ්ගලයක් වේවා; නොහොත් තඞ්තයට අනතුරුව; ආඛ්‍යාතප්‍රත්‍යයාඃ, ආඛ්‍යාතප්‍රත්‍යයයෝ; නිරූප්‍යන්තෙ, ප්‍රකාශකරණු ලැබෙත්.

මෙහි කී "ආඛ්‍යාත" යන්නෙහි නිර්වචන දක්වන්නාවූ ටීකා කාරයෝ "ආඛ්‍යායතෙනෙති ක්‍රියතෙනෙති භවාදීනාං රූපාණි ශෙනු

1. ධාතොඃ (ධාතොඃ 5, 1;)

a. වක්ෂ්‍යමාණාඃ ප්‍රත්‍යයා ධාතොර්ඥෙයාඃ.

2. * භවාදිඃ (භවාදිඃ 1, 1;)

b. භූසත්තායාම්ත්‍යාදිගණෝ ධාතුසංඥඃ භවති, සව නිව්ධඃ-ආත්මනෙපදී පරස්මෙපදඃ්‍යුභයපදී චෙති.

තද්=ආඛ්‍යාතම්"යි කරණසාධන වශයෙන්ද, "ආඛ්‍යානති ආවක්ෂතෙ කර්තුර්ව්‍යාපාරම්ති=ආඛ්‍යාතාඃ"යි කතෘසාධන වශයෙන් ද කියත්. මෙහි ප්‍රථම වාක්‍යයෙන්-යමකින් භූ ආදි ධාතූන්ගේ රූප නිපදවනු ලැබෙත් නම් ඒ ආඛ්‍යාත යයි ද, විතීය වාක්‍යයෙන්-කතෘව්‍යාපාරය ප්‍රකාශකරන්නෝ ආඛ්‍යාතයෝ යයි ද ප්‍රකාශිතයි. "ආඛ්‍යාතාශ්‍රව තෙ ප්‍රත්‍යයාශ්‍රව=ආඛ්‍යාතප්‍රත්‍යයාඃ" යනු හෙයින් ඒ කතෘකරණසාධන වශයෙන් කී ආඛ්‍යාතයෝ නම් වක්ෂ්‍යමාණ "තිප්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝයි. ඇතැම්කෙනෙක් "ආඛ්‍යායතෙ'සමින් ධාතුප්‍රත්‍යයාඪී ඉති=ආඛ්‍යාතාඃ"යි අධිකරණ සාධන වශයෙන් ද කියත්. ධාතු ප්‍රත්‍යයන් සම්බන්ධ අඪී ප්‍රකාශකරණ අධිකාරය ආඛ්‍යාත නම් වේ යනු එහි අර්ථයි.

1. ධාතොඃ, (වක්ෂ්‍යමාණ ප්‍රත්‍යයයෝ) ධාතුහු කෙරෙන් වෙත්.

a. වක්ෂ්‍යමාණාඃ ප්‍රත්‍යයාඃ, (මෙහි) කියනු ලබන ප්‍රත්‍යයෝ; ධාතොඃ, ධාතුහුකෙරෙන් (වෙත් යයි); ඥෙයාඃ, දතයුත්තාහ. (මෙසේ ධාතු කෙරෙන් ප්‍රත්‍යයයෝ වෙත් යයි කියා ඒ ධාතුහු නම් මොහු යයි දක්වනු පිණිස "භවාදිඃ" යනාදිය කීහු)

2. භවාදිඃ, භූ ආදිය; ධාතු නම්.

h. භූ සත්තායාං ඉති, භූ සත්තායාම් යන; ආදිඃ ගණඃ, මේ ආදි ගණය, හෙවත් මෙයින් ව්‍යවස්ථිත ගණය; ධාතුසංඥඃ භවති,

---

* මේ සූත්‍රය පාණිනියෙහි "භූවාදයෝ ධාතවඃ"යි දක්නා ලැබේ. මේ වණීනාකරන්නාවූ සිඛාන්තකෞමුදී විකාකාරයෝ "භූශව වාශබවති=භූවෙත්, ආදිශබදශොඒවඅථාප්‍රකාරවාචිවචනොභෙරකශෙෂෙ-ආදී තෙත් ආදී යෙශාම්ත් බහු ව්‍රීහිඃ; භූප්‍රභෘතයඃ ක්‍රියාවාචිභිෙන වඃ සදෘශා ධාතව ඉත්‍යර්ථඃ" යනු කීහු. මෙයින් "භූ" ආදි කොට ඇත්තාහු ද, ක්‍රියාවාචීන්යෙන් වඃ සදෘශවූවාහු ද, ධාතුඃ නම් වෙත් යයි ප්‍රකාශිතයි, සාමාන්‍යයෙන් ක්‍රියාවාචකවූම "භූ" ආදිහු ධාතුසංඥ වෙත්. "යඃ පශ්‍යති" යනාදි තන්හි "යඃ" ශන්ද ක්‍රියාවාචක නොවන බැවින් ධාතුසංඥ නොවේ.

3 ආදඤුදඤනඞිතඃ (ආත් 1, 1; අඤුදඤනඞිතඃ 5, 1;)

a. **අඤුදඤතෙතතෝ ඞිතශ්ච ධාතොරාදිතඃ ආත්මනෙපදං භවති.**

4 ඤිත්සචරිතෙත උහෙ

(ඤිත්සචරිතෙතඃ 5, 1; උහෙ 1, 2;)

b. **ඤිතඃ සචරිතෙතශ්ච ධාතොරුභෙ ඉත්‍යාත්මනෙපද පරසෙමපදෙ භවතඃ. ආත්මගාම් චෙත් ඵලමාත්මනෙපදං, පරගාම් චෙත් පරසෙමපදං ප්‍රයොක්තව්‍යම්, අඞ්ඡීඩාත්.**

ධාතුසංඥ වේ. සඃ ව, ඒ ධාතුසමූහය ද: ත්‍රිවිධඃ, තෙවැදෑරම් වේ. (එනම්) ආත්මනෙපදී, ආත්මනෙපදී ධාතුය; පරසෙමපදී, පරසෙමපදී ධාතුය; උභයපදී ච ඉති, උභයපදී ධාතුයසි ද කියාසි. (මේ "ආත්මනෙපදී" යන ආදීන්ගේ අඞ්ඡීතාදිය පසුව කියනු ලබන බැවින් මෙහිදී ප්‍රකාශ නොකරමු.)

3. අඤුදඤතඞිතඃ, අඤුදඤතසවරයක් හෝ ඞකාරය ඉත් කොට ඇති ධාතු කෙරෙන්; ආත්, "ආත්" සංඥය වේ. හෙවත් ආත්මනෙ පදය වේ.

a. අඤුදඤතෙතතඃ, අඤුදඤතසවරයක් ඉත් කොට ඇත්තා වූද; ඞිතශ්ච, ඞකාරය ඉත් කොට ඇත්තාවූද; ධාතොඃ, ධාතු කෙරෙන්; ආත් ඉති, "ආත්" යසි සේසි; ආත්මනෙපදං භවති, ආත්මනෙපදය වේ.

4. ඤිත්සචරිතෙතඃ, ඤකාරය ඉත් කොට ඇති ධාතු හා සවරිත ඉත් කොට ඇති ධාතු කෙරෙන්; උභෙ, (ආත්මනෙපද පරසෙමපද) දෙදෙන වෙත්.

b. ඤිතඃ; ඤකාරය ඉත් කොට ඇත්තාවූද; සවරිතෙතශ්ච, සවරිතසවරයක් ඉත් කොට ඇත්තාවූද; ධාතොඃ, ධාතු කෙරෙන්; උභෙ ඉති, "උභෙ" යසි සේසි; ආත්මනෙපදපරසෙමපදෙ භවතඃ, ආත්මනෙපද පරසෙමපද දෙදෙන වෙත්. වෙත්, ඉදින්; ඵලං, (උභයපදීධාතූන්ගේ) ක්‍රියාඵලය; ආත්මගාම්, තමා කරා යන සුලු නම්; ආත්මනෙපදම්, ආත්මනෙපදයද; වෙත්, ඉදින්; පරගාම්, අන්‍යයෙකු කරා යන සුලු නම්; පරසෙමපදං, පරසෙමපදයද; ප්‍රයොක්තව්‍යම්, යෙදියයුතුයි. කුමක් හෙයින්ද? යත්) අඞ්ඡීඩාත්, අඞ්ඡීඩ්ධාතුගත බැවිනි,

5 පරතෝ'න්‍යත් (පරතඃ 5, 1; අන්‍යත් 1, 1;)

ධාතුපාඨයන්හි කල්පිතසංඥානුසාරයෙන් අනුදාත්තසවර හෝ ඞකාරය ඉත් කොට ඇති ධාතු ආත්මනෙපදීයයි ද, ඤකාරය හෝ සවරිතසවර ඉත් කොට ඇති ධාතු උභයපදීයයිද නිර්දිෂ්ටයි. අනුදාත්ත සවරිත ලක්ෂණානුසාරයෙන් මේ ධාතූන්ගේ ලක්ෂණාවබොධය කටයුතුයි. යථොක්තඋභයපදී ධාතු පරස්මෛපද ආත්මනෙපද දෙක්හිම යෙදෙතත් අත්මනෙපද පරස්මෛපද යන සංඥාවයේ අර්ථතාව සලකා ඒ ඒ තන්හි යෙදියයුතු බැව් දක්වනු පිණිස "ආත්මගාමි" යනාදිය කිහු, එනම්– ආත්මනෙපදී ධාතූන්ගේ ක්‍රියාජන්‍යමුඛ්‍යඵලය කර්තෘ නිමිති කොට පවතී නම් එහි ආත්මනෙපදයද, එය කර්තෘවූ තමා ගෙන් අන්‍යයෙකු නිමිතිකොට පවතී නම් එහි පරස්මෛපදයද යෙදියයුතුයි. මෙකී ක්‍රියාජන්‍යමුඛ්‍යඵල තත්ත්වය දක්වන්නාවූ හරිහතීන්හු:–

"යස්‍යාර්‍ථස්‍ය ප්‍රසිද්ධ්‍යර්‍ථමාරභ්‍යතෙන පචාදයඃ,
තත් ප්‍රධානං ඵලං තාසාං න ලාභාදි ප්‍රයොජනම්"

යනු කිහු. පචාදික්‍රියාවෝ යම් ඵලයක්හුගේ ප්‍රසිද්ධිසඞ්ඛ්‍යාත අර්ථය (තෘප්තිසවර්‍ගාදිය) අරබයා පවතිත් නම් ඒ ඔවුන්ගේ මුඛ්‍ය ඵලයයි. (යාජක පාචකාදි ක්‍රියාවන්ගේ දක්ෂිණාවෙතනාදි) ලාභ සවරූප ප්‍රයොජනය මුඛ්‍යඵලය නොවේ යනු එහි අර්ථයි. එනම්– පවධාතුක ක්‍රියාජන්‍යමුඛ්‍යඵලය ඔදනාදියයි, එය තමා නිමිති කොට පවතී නම් "පවතෙ"යි ආත්මනෙපදයද, අනිකෙකු නිමිති කොට පවතී නම් එහි "පවති"යි පරස්මෛපදයද යෙදිය යුතුයි. තවද "සාරස්වතීමෘද්ධිං කුරුතේ" යන තන්හි පඨනක්‍රියා ඵලය පරගාමි වුවද ඊට වඩා මුඛ්‍යවූ පඨනොත්පන්නප්‍රණ්‍යඵලය ආත්මගාමි බැවින් "කුරුතේ"යි ආත්මනෙපදය යොජිතයි. සෙසු තන්හිද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි. මෙසේ ආත්මනෙපදීධාතු ලක්ෂණ හා උභය පදීධාතු ලක්ෂණ දක්වා පරස්මෛපදීධාතුස්වරූප නිරූපණය කරන්නාහු "පරතෝන්‍යත්"යි කිහු.

5. පරතඃ, (පූර්‍වොක්තලක්ෂණයන්ගෙන්) අන්‍යවූ ධාතූහු කෙරෙහි; අන්‍යත්, අන්‍යවූ පරස්මෛපදය වේ.

a. **පූඞ්ඕකනනිමිත්තවිධුරාදන්‍යසමාඛාතෝඃ පරස්සෛපදං භවති.**

6.* නව පම්. (නව 1, 3; පම් 1, 1;)

b. **තිබාදීනාමෂ්ටාදශසඞ්ඛ්‍යාකානාමාද්‍යනි නව වචනානි පරස්සෛපදසංඥානි භවන්ති.**

7. පරාණ්‍යාත්. (පරාණ් 1, 3; ආත් 1, 1;)

c. **පරාණ් නව වචනානි ආත්මනෙපදසංඥානි භවන්ති.**

---

a. පූඞ්ඕකනනිමිත්තකවිධුරාත්, පූඞ්සූත්‍රයෙහි කියනලද නිමිති රහිත වූ; අන්‍යසමාද් ධාතෝඃ, අන්‍ය ධාතු කෙරෙන්; පරස්සෛම පදං භවති, පරස්සෛමපදය වේ. ("එධ, සපඞ්, ආඞ, වඞ") යනාදි ධාතු අනුදාත්තඞ්කාර ඉත් කොට ඇති බැවින් ද, "භූ-ඞ්, ෂූ-ඞ් ශී-ඞ්" යනාදිය ඞ්කාරය ඉත් කොට ඇති බැවින් ද, ආත්මනෙපදීහු වෙත්. "වූ-කෘ-ඞ්ද්, වෘ-ඞ්ද්' යනාදිය ඞ්කාරය ඉත් කොට ඇති බැවින් ද, "ඨජ්, පව්" යනාදිය ඣරිත ඉත් කොට ඇති බැවින් ද, උභයපදී වෙත්. මෙකී නිමිත්තවලින් තොරවූ "විත්" ආදිය පරස්සෛම පදිකයි.

6. නව, "තිප්" ආදි නවයඃ; පම්, පඃසංඥ (පරස්සෛමපද) වෙත්.

b. තිබාදීනාම්, "තිප්" ප්‍රත්‍යය ආදි කොට ඇත්තා වූ; අෂ්ටා දශඃඛ්‍යාකානාම්, අටළොස අතුරෙන්; ආද්‍යනි, ආදි වූ; නවවව නානි, "තිප්" ආදි වචන නවයඃ, පරස්සෛමපදසංඥනි භවන්ති, පරස්සෛමපද නම් වෙත්.

7. පරාණ්, පරවූ "තෙ" ආදි නවයඃ; ආත්, "ආත්" සංඥ වෙත්.

c. පරාණ්, පරවූ; නව වචනානි, "තෙ" ආදි වචන නවයඃ; ආත්ම නෙපද සංඥනී භවන්ති, අත්මනෙපද නම් වෙත්.

නාමෙකදෙශයකින් ද නාමය මුලුල්ලම සලකාගත හැකි බැවින් මෙහි ද "ආත්මනෙපද" යන්නෙන් එකදෙශයක් ගෙණ "ආත්" කියා ද, "පරස්සෛමපද" යන්නෙන් "ප" කියා ද නම් කරණ ලදී. එනම් "ඝිමසෙන" යන්නෙන් එකදෙශයක් ගෙණ "ඝිම"

---

* මේ සූත්‍රය ඇතැම් තන්හි "නවපරස්සෛමපදානි" යි දක්නා ලැබේ.

8. වතීමානෙ-තිප් තස් අන්ති, සිප් ථස් ථ, මිප් වස් මස්; තෙ ආතෙ අන්තෙ, සෙ ආථෙ ඩෙව, එ වහෙ මහෙ.

(වතීමානෙ 7, 1; තිප් 1, 1; තස් 1, 1; අන්ති 1, 1;—මහෙ 1, 1;)

a. ප්‍රාරබ්ධාපරිසමාපනක්‍රියොපලක්ෂිතඃ කාලො වතීමානඃ, තස්මින්නභිධෙයෙ තිබාදයඃ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. අස්‍ය තිබාදෙඃ පාණිනීයානාං ලඞිති සංඥා.

කියාද නම්කිරීම මෙනි, මෙසේ දශලකාරාන්තගීතවූ අට ලොසක් අටලොසක් බැගින් දක්වනුලබන ප්‍රත්‍යයන් අතුරෙන් පුළුවූ නවය නවය බැගින් පරසෙමපදයයිද, පරවූ නවය නවය බැගින් ආතමනෙපදයයිද කියා ඉන් "තිප්" ආදි අටලොස වතීමාන ක්‍රියායෙහි යෙදියයුතු බැව් දක්වනු පිණිස "වතීමානෙ" යනාදි සූත්‍රය හදුලෝ.

8. වතීමානෙ, වතීමාන කාලය කිවමනා තන්හි; තිප්—මහෙ, "තිප්—මහෙ" යන අටලොස් වෙත්.

a. ප්‍රාරබ්ධ, පටන්ගත්තා ලදින්; අපරිසමාපන, පරිසමාපන නොවූ හෙවත් නොනිමියාවූ; ක්‍රියොපලක්ෂිතඃ, ක්‍රියාවෙන් ලකුණු කරණලද්දවූ හෙවත් ක්‍රියාවෙන් යුක්තවූ; කාලඃ, කාලය; වතීමානඃ, වතීමාන නම් වේ. තස්මින්, ඒ වතීමානකාලය; අභිධෙයෙ, කිය යුතුකල්හි; තිබාදයඃ ප්‍රත්‍යයාඃ, "තිප්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ; භවන්ති, වෙත්. අස්‍යතිබාදෙඃ, මේ "තිප්" ආදියට; පාණිනීයානාම්, පාණිනීය ආචාර්‍යවරයන්ගේ; සංඥා, සංඥාව; ලඞිති, "ලට්" යනුයි. (මේ "වතීමානෙ" යනාදි සූත්‍රයෙහි "වතීමානෙ" යනු සප්තමෙකවචනාන්ත පදයි. "තිප්" ආදි අටලොස වෙන් වෙන් වශයෙන් ලුප්තවිභක්තික ප්‍රථමෙකවචනාන්තපදයෝයි.

තවද මෙහි වතීමානප්‍රභෙද දක්වන්නාවූ වෛයාකරණයෝ:-

"ප්‍රවෘත්තොපරතශ්චෙව වෘත්තාවිරත එව ච,
නිත්‍යප්‍රවෘත්තඃ සාමීප්‍යෙ වතීමානශ්චතුර්විධඃ"

යනුවෙන් වතීමානය සිව්වැදෑරුම්යයි කියත්. එනම් "ප්‍රවෘත්තො පරත, වෘත්තාවිරත, නිත්‍යප්‍රවෘත්ත, සාමීප්‍ය"යයි කියායි, මෙහි-ආදියෙහි පැවති ක්‍රියාවකින් වැළැක්ම ප්‍රකාශකරණ වතීමානය

9. නාමනි ච යුෂ්මදි චාසමදි ච භාගෛඃ.

(නාමනි 7, 1; ච 1, 1; යුෂ්මදි 7, 1; ච 1, 1; අසමදි 7, 1; ච 1, 1; භාගෛඃ 3, 3;)

a. නාමාදිෂූපපදෙෂු ප්‍රාපෙතෂු සත්සු ත්‍රිගිහීභාගෛරෙතෙ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති, තෙ ච ත්‍රයඃ භාගා යථාක්‍රමං ප්‍රථමමධ්‍ය මොත්තම සංඥා භවන්ති, නාමනි ප්‍රයුජ්‍යමාතෙ චබ්දප්‍රයුජ්‍ය මානෙපි ප්‍රථමපුරුෂඃ, යුෂ්මදි මධ්‍යමඃ, තථෛවාසමද්‍යුත්තමඃ.

ප්‍රවෘත්තෙනාපරත නම්. "මාංසං න ඛාදති" යනු ඊට උදාහරණයි. මෙහි පූර්ව්‍රවෘත්ත මාංසඛාදනයෙන් නිවෘත්ත බැව් ප්‍රකාශිතයි. යම් තැනක තත්කාලික ක්‍රියාප්‍රවෘත්තියය නැතත් පූර්ව්‍රවෘත්ත ක්‍රියාබුද්ධියෙහි වර්තීමානතාව පවතී නම් ඒ "වෘත්ත්‍යාවිරත" නම්. "ඉහ කුමරඃ ක්‍රීඩතති" යනු ඊට උදාහරණයි. මෙහි තත්කාලික ක්‍රීඩාප්‍රවෘත්තියය නැතත් පූර්ව්‍රවෘත්තියය තත්කාලික වශයෙන් ද සලකා වර්තීමාන කරණලදී. යමක් අතීතානාගත යන කාලත්‍රය ප්‍රවෘත්ත නම් ඒ "නිත්‍ය ප්‍රවෘත්ත" නම්, තත්ක්‍රියා ව්‍යවහාරය ද වාර්තීමානික වේ. "පඨිතාසහිෂ්ඨ නති" යනු ඊට උදාහරණයි. මෙහි කී පඨිතයන්ගේ සිටීම කාලත්‍රය වර්තී වේ. අතීතයට හෝ අනාගතයට සම්පව පවත්නා වර්තීමානය "සාමීප්‍ය" නම්. "ආගමනා නනන්තරමපි එෂොහමාගච්ඡාමි, ගමනාත් පූර්ව්‍රමපි එෂොහංගච්ඡාමි" යනු ඊට උදාහරණයි. ආ ලහදීම මේ මමත් එමි, යන්ට පෙර මේ මමත් යමි, යනු එහි අර්ථයි. මෙහි පූර්ව උදාහරණය අතීතසාමීප්‍ය ද, අනික අනාගත සාමීප්‍යද වේ.

9. නාමනි ව, (යුෂ්මද් අසමද් දෙකෙන් අන්‍ය) නාමයක් උපපදව ඇතිකල්හි හෝ නැතිකල්හි ද; යුෂ්මදි ව, "යුෂ්මද්" ශබ්දය උපපදව ඇතිකල්හි හෝ නැතිකල්හි ද; අසමදි ව, "අසමද්" ශබ්දය උපපදව ඇතිකල්හි හෝ නැතිකල්හිද; භාගෛඃ, කොටස් වශයෙන් හෙවත් ත්‍රිකභෙදයෙන් මේ ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්.

a. නාමාදිෂු, නාම ආදීන්; උපපදෙෂු ප්‍රාපෙතෂු සත්සු, උප පදව පැමිණි කල්හි; ත්‍රිභිඃ භාගෛඃ, තුන් කොටසකින් හෙවත් කොටස් තුනතුන; එතෙ ප්‍රත්‍යයාඃ, මේ ප්‍රත්‍යයයෝ; භවන්ති, වෙත්. තෙ ත්‍රයඃ භාගාශ්ච, ඒ කොටස් තුන ද; යථාක්‍රමං, පිළිවෙළින්; ප්‍රථම මධ්‍යමොත්තම සංඥඃ, ප්‍රථම මධ්‍යම උත්තම (පුරුෂ) සංඥ ඇත්තාහු; භවන්ති, වෙත්. නාමනි, නාමයක්; ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, ප්‍රයොගකරණු ලබන කල්හි ද; චශබ්දත්, චශබ්දයෙන්; අප්‍රයුජ්‍ය

a. භූ-සත්තායාම්. 1.

10. කතීරි පං ච. (කතීරි 7, 1; පම 1, 1; ච 1, 1;)

b. **පරස්සෙමපදං අත්තනෙපදමපි. තත්‍ර භූ ඉත්‍යනන්තරමානපරස්සෙමපදිනෙ ඛිච්කරණානන්තරං තිබාදයො යොජ්‍යන්තෙ, තත්‍රෙකත්‍ර විවක්ඛායාං ප්‍රථමපුරුසෙකවචනෙ භූ-තිප් ඉති ස්ථිතෙ පකාරස් පිත්කාරස්සාඒඃ.**

මානෙපි, ප්‍රයොග නොකරණු ලබන කල්හි ද; ප්‍රථම පුරුෂඃ, ප්‍රථම පුරුෂය වේ. යුෂ්මදි, "යුෂ්මත්" ශබ්දය එසේ ඇතිකල්හි; මධ්‍යමඃ, මධ්‍යම පුරුෂය වේ. තථා එව, එසේම; අස්මදි, අස්මත්ශබ්දය ඇති කල්හි; උත්තමඃ, උත්තම පුරුෂය වේ.

දශලකාරයෙහිම පරස්සෙමපද ආත්මනෙපද දෙක්හි ප්‍රත්‍යයෝ කොටස් තුණ තුණ ප්‍රථම පුරුෂ මධ්‍යම පුරුෂ උත්තම පුරුෂ යන නම් ඇත්තෝ වෙත්. එහි තුල්‍යාධිකරණ නාමයක් වාච්‍යතන්හි පරස්සෙමපදයෙහි "තිප් තස් අන්ති" යන පළමුවන කොටස ද, එබදු "යුෂ්මත්" ශබ්දයක් වාච්‍යතන්හි "සිප් ථස් ථ" යන දෙවන කොටස ද, "අස්මත්" ශබ්දයක් වාච්‍යතන්හි "මිප් වස් මස්" යන තෙවන කොටස ද වේ. ආත්මනෙපදයෙහි හා අන්‍ය විභක්තිවල ද මෙසේ සි. මේ තුණ තුණ වූවෝ වෙන් වෙන් වශයෙන් එකවචන ව්වචන බහුවචන වෙත්.

a. භූ, "භූ" ධාතුව; සත්තායාම්, විද්‍යමානතායෙහි වේ.

10. කතීරි, කතීඃකාරකයෙහි, පං ච, පරස්සෙමපදය ද වේ.

b. පරස්සෙමපදං, පරස්සෙමපදය; කතීරි, කතීඃකාරකයෙහි; භවති, වේ. චකාරාත්, චකාර බලයෙන්; ආත්මනෙපදං අපි, ආත්ම නෙපදය ද වේ. තත්‍ර, එහි පරස්සෙමපදිනඃ, පරපෙසමපදීවූ; අඛ්විකරණාත් "අප්" ප්‍රත්‍යය විකරණය කොට ඇත්තාවූ; භූ ඉති, "භූ" යන; එතසමාත්, මේ ධාතුවකෙරෙන්; කතීරි, කතීඃකාරක යෙහි; තිබාදයඃ, "තිප්" ප්‍රත්‍යයාදීහු; යොජ්‍යන්තෙ, යොදනු ලැබෙත්. තත්‍ර, එහි; එකඛ්විවක්ඛායාම්, එකවචනභාවය කියනු කැමැති කල්හි; ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනෙ, ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයෙහි; භූ තිප් ඉති, "භූ-තිප්" කියා; ස්ථිතෙ, සිටිකල්හි; පකාරඃ, "තිප්" යන්නේ පකාරය; පිත්කාරස්සාඒඃ, පකාරෙත්වයෙන් කටයුතුදේ ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ.

11. අප් කතීරි. (අප් 1, 1; කතීරි 7, 1;)

a. ධානොරප්‍රත්‍යයො භවති කතීරි විහිතෙෂු ත්‍යාදිෂු චතුර්ෂු දිප්‍සයිෂ්‍යෙනෙෂු පරතඃ. පකාරෙ විකරණහෙදඥාපනාර්ථො ගුණාර්ථශ්ච. (ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යයානතඃ පතති යඃ ප්‍රත්‍යයඃ ස විකරණඃ).

මෙහි සූත්‍ර විධිවශයෙන් කතීෘකාරකයෙහි පරස්සෙමපදයද චකාරබලයෙන් ආත්මනෙපදයද වේයයි සාමාන්‍යයෙන් කිවත් පරස්සෙමපදී ධාතූන් කෙරෙන් කතීෘකාරකයෙහි පරස්සෙමපදයද, ආත්මනෙපදීධාතූන්කෙරෙන් ආත්මනෙපදයද, උභයපදී ධාතූන් කෙරෙන් උභයපදයද වේ.

11. කතීරි, කතීෘකාරකයෙහි; අප්, (ධාතුකෙරෙන්) "අප්" ප්‍රත්‍යය වේ.

a. කතීරි විහිතෙෂු, කතීෘකාරකයෙහි කරණලද්දාවූ; දිප්සයිෂ්‍යෙනෙෂු, "දිප්" ආදිය කෙළවරකොට ඇත්තාවූ; ත්‍යාදිෂු චතුර්ෂු පරතඃ, තිබාදිය ආදිකොට ඇති සතර පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතු කෙරෙන්; අප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "අප්" ප්‍රත්‍යය වේ. පකාරඃ, ("අප්" යන තන්හි) පකාරය; විකරණහෙදඥාපනාර්ථඃ, විකරණප්‍රත්‍ය යාගේ වෙනස හැඟවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේද; ගුණාර්ථශ්ච, ගුණකිරීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේද වේ (යඃ ප්‍රත්‍යයඃ, යම් ප්‍රත්‍යයක්; ප්‍රකෘතිප්‍රත්‍යයානතඃ, ප්‍රකෘතිය ප්‍රත්‍යය යන දෙදෙනාගේ අතර; පතති, වැටේද; සඃ, ඒ; විකරණඃ, විකරණ නම් වේ.)

මේ සූත්‍රයෙන් කී "අප්" ප්‍රත්‍යය විකරණ නම් වේ. "ගණ විභාගං කරොතීති=විකරණඃ" යනු නිර්වචන හෙයින් ධාතුගණ යන්ගේ බෙදීම කරණ ප්‍රත්‍යය විකරණයයි කියනු ලැබේ. එනම් මේ "අප්" ප්‍රත්‍යය භවාදිගණධාතුකෙරෙන් නියමිතබැවින් භවාදිධාතුගණභෙදය කරන්නේ මේ ප්‍රත්‍යයයි. මේ වනාහී වර්තමාන "ලට්" විධිසමභාවන "ලිඞ්" ආශීඃප්‍රෙරණ "ලොට්" අනද්‍යතනාතීත "ලඞ්" යන විභක්තිවිභක්තියන සම්බන්ධී කතීෘකාරක යෙහි වේ. මේ ප්‍රත්‍යයේ පයන්න ඉත්බැවින් මේ යෙදුනුතන්හි ධාතූන්ගේ අන්ත්‍යස්වරයට ගුණ වේ, ඒ වක්ෂ්‍යමාණ සූත්‍රයෙන් නියමකරණ්ලැබේ.

12. ගුණඃ. (ගුණඃ 1, 1;)

a. ධාතොරනන්‍යභූතස්‍ය නාම්නො ගුණො භවති. අවාදෙශඃ,-භවති,

b. ව්‍යඤ්ජ්‍නවිවක්ෂායාං තස්.

13. අපිත්තාදිර්ඩිත්. (අපිත්තාදිඃ 1, 1; ඩිත් 1, 1;)

c. පකාරෙනං තාදිකං ච විභායාන්‍යඃ ප්‍රත්‍යයො ඩිත් සඤ්ඥො භවති. අන්‍ය ඉති කිම්? ඉඩාමායවර්ජිතො දශලකාරාණනඃපාතී ඩිත්. ආදිශබ්දත් සිසිග්‍රහණම්.

---

11. ගුණඃ, (ධාඛන්න නාම්න්සවරයට) ගුණ වේ.

a. ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; අනන්‍යභූතස්‍ය, අනන්‍යයෙහිවූ; නාම්නඃ, නාම්න්සවරයට; ගුණඃ භවති, ගුණ වේ. අවාදෙශඃ, (ගුණවූ ඔකාරයට) "අව්' ආදෙශ වේ. "භවති" යනු ලට් විභක්ති පරස්මෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයි; ("වේ" යනු අර්ථයි.)

මෙහි "භූ" ධාතුවෙන් "තිප්" ප්‍රත්‍යය යොදා අතර "අප්" ප්‍රත්‍යය කළකල්හි "භූ-අ-ති" යනු වේ. පසුව උඉඔන්නට "ඔ" යන්න ගුණ කළකල්හි "භො-අ-ති" යනු වේ. නැවත "ඔ අව්" යන සූත්‍රයෙන් "අව්" ආදෙශ ඒමෙන් සන්ධිවූකල්හි "භවති"යි සිද්ධයි. මෙබඳු අන්තන්හිද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි.

b. ව්‍යඤ්ජ්‍නවිවක්ෂායාම්, විවවනාඤ්ය කියනුකැමැතිකල්හි; තස්, "තස්" ප්‍රත්‍යය වේ.

13. අපිත්තාදිඃ, පකාරය ඉත්කොට ඇති ප්‍රත්‍යයෙන් හා තාදියෙන් අන්‍යවූයේ; ඩිත්, "ඩිත්" සංඥ වේ.

c. පකාරෙතං, පකාරය ඉත්කොට ඇති ප්‍රත්‍යයද; තාදිකං ච, "තා තාරෙඅ" යන ආදියද, විභාය, හැර; අන්‍යඃ ප්‍රත්‍යයඃ, අන්‍යවූ ප්‍රත්‍යය; ඩිත්සංඥඃ භවති, ඩිත්සංඥ වේ. අන්‍යඃ ඉති, අන්‍යවූයේ යනු; කිම්, කිම්?; ඉඩාමායවර්ජිතඃ, "ඉව්" ආගම "ආම්" ප්‍රත්‍යය "ආය" ප්‍රත්‍යය යන මෙයින් තොරකරණලද්දවූ; දශලකාරාණනඃපාතී, දශලකාරමඩ්‍යයෙහි වැටෙන සුළුවූයේ; ඩිත්, "ඩිත්" නම් වේ. ආදිශබ්දත්, සූත්‍රසථආදිශබදයෙන්; සිසිග්‍රහණම්, "සී සි" යන දෙදෙනාගේ ගැණීම වේ.

14. කඞිත්‍යව්‍යුසි (කඞිනි 7, 1; අව්‍යුසි 7, 1;)

a. කිති ඞිති ච පරෙ ධාතොර්ගුණො න භවති ව්‍යුසං වර්ජයිත්වා. කෘතවිච්වනස්‍ය උසි පරෙතු ගුණො භවති. තතො ඞිත්ත්වාතනසි ගුණප්‍රතිෂෙධෙපඃප්‍රත්‍යයනිමිත්තතා ගුණො භවත්‍යෙව. "ස්‍රොර්විසගීඃ"-භවතඃ,

---

මෙහි පකාරය ඉත් කොට ඇති ප්‍රත්‍යය හා ඔසත්ත "තා තාරෙෂ තාරස්" යන ආදියත් හැර අන්‍යවූවෝ "ඞිත්" සංඥයයි සූත්‍රොක්තයි. තවද මේ සූත්‍රයෙහි "අපිත්තාදිඃ" යන පදය පඨ්‍යදසාඛ්‍යා "නක්ෂද්" නිපාතය හා සමස්ත බැවින් සදග්‍රාහිත්වයෙන් යථොක්ත අඛ්‍යාතප්‍රත්‍යයසමූහය හා තව්කරණයෝ ද මේ "ඞිත්" සංඥයට ඇතුළත් වෙත්. ඉන් අන්‍යවූ ධාත්වාදිය "ඞිත්" සංඥ නොවෙත්. එබැවින් "ඉට්" ආගම හා "කාසාදිප්‍රත්‍යයාදාම් ක්‍රස්භුපරඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත "ආම්" ප්‍රත්‍යයද, "ආයඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත "ආය" ප්‍රත්‍යයද "ඞිත්" නොවෙත්. එහෙයින්ම ඒප්‍රත්‍යයන් වූතන්හි ගුණවීමෙන් "බිභරාංචකාර, ගොපායති" යනාදිය වේ. එසේම "සී, සි" ග්‍රහණය වේයයි කීමෙන් "භූතෙ සිඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත "සි' ප්‍රත්‍යය හා ආශිෂ්‍යාදාඞී "සීෂ්ට" ප්‍රත්‍යයද ඞිත් නොවේ. එහෙයින් "අවර්තිෂ්ට, වෙෂිෂ්ට" යනාදියෙහි ගුණ වේ.

14. අව්‍යුසි, විරුකතධාතුකෙරෙන් පර "උස්' ප්‍රත්‍යයවර්ජිතතන්හි; කඞිති, කකාරය හෝ ඞකාරය ඉත්කොට ඇත්තක් පරකල්හි ධාතුවට ගුණ නොවේ.

a. කිති, "කිත්" සංඥප්‍රත්‍යයද; ඞිති ච, "ඞිත්" සංඥප්‍රත්‍යයද; පරෙ, පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතුවට; ගුණඃ න භවති, ගුණ නොවේ. ව්‍යුසං වර්ජයිත්වා; විරුකතධාතු කෙරෙන් පර "උස්" යන්න හැරයි. උසි පරෙ තු, "උස්" යන්න පරකල්හි වනාහි; කෘතවිච්වනස්‍ය, කරණලද විත්වය ඇති ධාතුවට; ගුණඃ භවති, ගුණ වේ. තතඃ, එහෙයින්; ඞිත්ත්වාත්, ("තස්" ප්‍රත්‍යය) ඞිත් සංඥ බැවින්; තසි, (ඒ) "තස්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ගුණප්‍රතිෂෙධෙ අපි, ගුණවිධිහුගේ ප්‍රතිෂෙධය පැමිණිකල්හිද; අප්ප්‍රත්‍යය නිමිත්තඃ, "අප්" ප්‍රත්‍යය නිමිති කොට ඇත්තාවූ; ගුණඃ, ගුණය; භවති එව, වේමය. "ස්‍රොර්විසගීඃ" යන සූත්‍රයෙන් සකාරයට විසගීය වේ. "භවතඃ" යනු "ලට්" විහකති පරසෙමපද ප්‍රථම පුරුෂ විවචනයි. ("වෙත්" යන අර්ථයි.)

a. බහවජීවිවක්ෂායාං භව-අනති ඉති සථිතෙ:-

15. අදෙ. (අදෙ 7, 1;)

b. අකාරස්‍ය ලොපො භවති අකාරෙ එකාරෙ ච පරෙ. "අදෙ" ඉත්‍යත්‍ර අකාරෙකාරෙ තිබාදිප්‍රත්‍යයස්‍යෙත්‍යර්ථ:. භවනති; භවසි භවථ: භවථ;

16. වෙමාරා. (වෙමා: 7, 2; ආ 1, 1;)

"ගුණ:" යන සූත්‍රයෙන් කි ගුණවිධිය "කිත්" සංඥුලත් පකාර ඉත්රහිත ණාදිය හා "යක්" ප්‍රත්‍යයාදියද පූර්‍වොක්ත "ඞිත්" සංඥප්‍රත්‍යය හා "යඞ්" ප්‍රත්‍යයාදියද පරකල්හි නොවේ යයි මේ සූත්‍රයෙන් ප්‍රතිෂිඛයි. මෙහි 'තස්' ප්‍රත්‍යයද "ඞිත්" සංඥයට ඇතුළත් හෙයින් ඒ පරනිමිත්තෙන් ගුණප්‍රතිෂෙධය වත්ම විකරණවූ "අප්" ප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙන් ධාතුවට ගුණ හා අවාදෙශ වීමෙන් "භවතඃ"යි සිඛයි. තවද "ඞිත්" සංඥයට ඇතුළත් වුවත් විඛධාතුවෙන් පර "උස්" ආදෙශය පරතන්හි ධාතුවට ගුණවීමෙන් "අජුග්‍රභවු:" යන ආදිය වේ.

a. බහවජීවිවක්ෂායාම්, බහවජීයක් කියනුසැමැතිකල්හි; භව-අනති ඉති, "භව අනති" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි (වක්‍ෂ්‍ය මාණාකාරයෙන් පදසිඛිය වේ.)

15. අදෙ, අකාරය හෝ එකාරය පරකල්හි (අකාරයට ලොප් වේ).

b. අකාරෙ, අකාරයද; එකාරෙ ච, එකාරය ද; පරෙ, පර කල්හි; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. අදෙ ඉති අත්‍ර, "අදෙ" යන මෙහි; අකාර එකාරෙෂ, අකාර එකාර දෙදෙන; තිබාදිප්‍රත්‍යයස්‍ය ඉති, තිබාදිප්‍රත්‍යය සම්බඞ්ධවූවෝය යන; අර්‍ථඃ, අර්‍ථයි. "භවනති" යනු ලට්විභක්තිපරස්මෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනයි. (වෙත් යන අර්‍ථයි, සියලුතන්හිම බහුවචනයන්හි සිංහලාර්‍ථ ව්‍යවනයෙහි මෙනි). "භවසි භවථඃ භවථ" යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි. ("වෙහි, වහු" යන අර්‍ථයි. පදසිඛිය පෙර මෙන් දතයුතුයි.)

16. වෙමාඃ, වකාර මකාර දෙදෙන පරකල්හි; ආ, (අකාරයට) ආකාරය වේ.

a. අකාරස්‍ය ආඞ්ං භවති වකාරෙ මකාරෙ ච පරෙ. භවාමි භවාවඃ භවාමඃ ස රාජා ධාර්මිකො භවති, ත්වං සාධුශ් චසි, අහමාත්මවිදභවාමි, ඉත්‍යාදි ප්‍රයොක්තව්‍යම්.

b. "අව්‍යවධානාච්ච පුරුෂවිශෙෂඃ"-යස්‍ය ක්‍රියාපදෙන ව්‍යවධානං නාස්ති තත්ඃ පුරුෂවිශෙෂඃ. අත්‍ර ව්‍යවධානං සූත්‍රස්ථං ග්‍රාහ්‍යං නතු වාක්‍යස්ථම්. සූත්‍රක්‍රමෙණ පුරුෂ ප්‍රයොගො භවති. සාධූ ස ච ත්වං ච භවථඃ, අහං ත්වං ස ච පණ්ඩිතා භවාමඃ.

---

a. වකාරෙ, වකාරයද; මකාරෙ ච, මකාරය ද; පරෙ, පර කල්හි; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ආඞ්ං භවති, ආකාර බව වේ. "භවාමි භවාවඃ භවාමඃ" යනු ලට්විහකති පරසෙමපද උත්තම පුරුෂ එකච්බහුවචනයි. ("වෙමි, වෙමු" යන අර්ථයි) මෙහි වකාර මකාර පර බැවින් අකාරයට ආකාරය විය). සඃ රාජා, ඒ රජ තෙම; ධාර්මිකඃ භවති, දැහැමි වේ. ත්වං, තෝ; සාධුඃ භවසි, සත්පුරුෂ වෙහි; අහං, මම; ආත්මවිත්, අත්මය දන්නෙක්; භවාමි, වෙමි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය; ප්‍රයොක්තව්‍යම්, යෙදිය යුතුයි. (මෙහි "සඃ" යන් නෙන් කථිත "තත්" යන නාමයාගේ උපපදභාවයෙන් "භවති"යි ප්‍රථම පුරුෂයි. "ත්වං"යි යුෂ්මදුපපදභාවයෙන් "භවසි"යි මධ්‍යම පුරුෂයි. "අහං"යි අස්ම දුපපදභාවයෙන් "භවාමි"යි උත්තම පුරුෂයි. ඒවවනාදිය ද මේ ක්‍රමයෙන් දතයුතුයි.

නාමයුෂ්මදස්මත් ශබ්දයන් අතුරෙන් දෙකක් හෝ තුණම හෝ උපපදත්වයෙන් එකටම වාච්‍ය තන්හි ක්‍රියායෙදීමේ පිළිවෙළ දක්වනු වස් "අව්‍යවධානාච්ච" යන ආදිය කීහු.

b. අව්‍යවධානාච්ච, (පුරුෂක්‍රියාවලින්) අන්තරරහිතයා කොරෙන් ද; නොහොත් නාමාදිය ක්‍රියා හා හෙද නොවන පරිද්දෙන් ද: පුරුෂවිශෙෂඃ, පුරුෂවිශෙෂය වේ. යස්‍ය, (නාමාදී) යම කට; ක්‍රියාපදෙන, ක්‍රියාපදයෙන්; ව්‍යවධානං, අතරක් නොහොත් හෙදයක්; නාස්ති, නැත්තේ ද; තත්ඃ, ඔහු කොරෙන්; පුරුෂ විශෙෂඃ, පුරුෂ විශෙෂය වේ. අත්‍ර, මෙහි; ව්‍යවධානං, ව්‍යවධානය; සූත්‍රස්ථං, සූත්‍රයෙහි සිටියේ; ග්‍රාහ්‍යං, ගතයුතුයි. වාක්‍යස්ථං, වාක්‍යයෙහි සිටියේ; නතු, නො ගතයුතුයි. (එනම්) සූත්‍රක්‍රමෙණ, ("නමිනි ච යුෂ්මදි ච" යන ආදි සූත්‍රක්‍රමයෙන්; පුරුෂ ප්‍රයොගඃ, පුරුෂ යෙදීම; භවති, වේ. (කෙසේ ද? යත්:) සඃ ච, හෙතෙ

මේ ද; භවං ච, තෝ ද (යන තෙපි දෙදෙන); සාධු භවථඃ, සත් පුරුෂ වහු. අහං, මම ද; භවං ච, තෝ ද; සඃ ච, හෙතෙමේ ද (යන අපි); පණ්ඩිතාඃ භවාමඃ, පණ්ඩිතයෝ වෙමු. (යන මේ ආදි වශයෙනි).

නාමයුෂ්මදස්මත් ශබ්දයන්ගේ දෙකක් හෝ තුණ ම යම් වාක්‍යයෙක්හි ව්‍යක්ෂාකරතොත් වාක්‍යයේ ඒ නාමාදිය කෙසේ යෙදී තිබුනත් ඔවුන් "නාම්නි ච යුෂ්මදි ච" යන ආදි සූත්‍රයෙහි දැක් වූ පිළිවෙළින් සලකා ක්‍රියාව හා අනන්තර භාවයෙන් ලංව සිටියහුට නියම පුරුෂයෙහි ක්‍රියාව යෙදිය යුතුයි. හෙද නාමාදි දෙකක් යෙදුනු තන්හි ව්‍යවහනයෙන් ද තුණ ම යෙදුනු තන්හි බහුවචනයෙන් ද යෙදිය යුතුයි. එනම්- "සාධු ස ච භවං ච භවථඃ" යන වාක්‍යයෙහි "සඃ" යනුවෙන් නාමය ද "භවං" යනු වෙන් "යුෂ්මත්" ශබ්දය ද වේ. මෙහි ක්‍රියාව හා අනන්තර භාවයෙන් ලංව සිටියේ "භවං" යනු බැවින් ඊට සමාන වූ මධ්‍යම පුරුෂය ද "සඃ භවං" යි දෙකක් බැවින් තදපෙක්ෂාවෙන් "භවථඃ"යි ව්‍යවහන ද විය. "අහං භවං ස ච පණ්ඩිතා භවාමඃ" යන වාක්‍ය යෙහි "සඃ" යනුවෙන් නිර්දිෂ්‍යනාමය ක්‍රියාවට ලංව සිටිතත් "නාම්නි" යන ආදි සූත්‍ර ක්‍රමයෙන් ගත් කල එය මුලට ද "භවං" යනු ඊලහට ද යුතු වේ. එකල ක්‍රියාව හා අනන්තරභාවයෙන් සිටියේ "අහං" යනු බැවින් ඊට සුදුසු උත්තම පුරුෂය ද, එහි "අහං" යන ආදි වශයෙන් තුණක් බැවින් එහි බහුවචනය ද වීමෙන් "භවාමඃ"යි විය. මෙහි ක්‍රියාව හා අනන්තර රහිත භාව යෙන් යෙදීම "අව්‍යධානාත්" යන්නෙන් ද අනන්තර සාහිත්‍යයෙන් ව්‍යුත්ක්‍රමයෙන් යෙදීම "ච" ශබ්ද බලයෙන් ද වේ. සාමාන්‍ය යෙන් මෙහි භාවය නම් නාමාදීන්ගේ සහොච්චාරණයෙහි ක්‍රියා නාමාදීන් හෙද නොවන පරිද්දෙන් පරපුරුෂය යෙදීමයි. එනම්- ප්‍රථම මධ්‍යම පුරුෂදෙදෙනාගේ ක්‍රමයෙන් හෝ ව්‍යුත්ක්‍රමයෙන් සහොච්චාරණයෙහි මධ්‍යම පුරුෂය ද, මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ දෙදෙනාගේ එසේ සහොච්චාරණයෙහි උත්තමපුරුෂය ද, යන ආදි වශයෙනි.

සත්තාඋත්පත්තිභූධාතුවෙන් ලට්විභක්ති පරස්සෙමපදයෙහි ක්‍රියා සිද්ධිය කොට ප්‍රාප්‍යත්‍යර්ථ-"භූ" ධාතුවෙන් ආත්මනෙපදයෙහි ක්‍රියා සිද්ධිය දක්වනු පිණිස "භූ-ඞ්-ප්‍රාපණෙ" යන ආදිය කීහු.

a. භූ-ඞ්-ප්‍රාපෙෆ්, ආතමනෙපදී. තස්මාත්තෙප්‍රභෘතීනි නව වචනානි ප්‍රයොජ්‍යානි. අබ්ගුණාවෘ-භවතෙ.

17. ආදෘඤ් (ආ 1, 1; ආදෘඃ 6, 1; ඊ 1, 1;)

b. අකාරාත් පරස්‍යාත්-ආඤ සම්බන්ධින ආකාරස්‍ය ඊකාරෙ භවති. භවෙතෙ "අදෙ" භවතෙන; භවසෙ භවෙථෙ භවධ්වෙ; භවෙ භවාවහෙ භවාමහෙ. ස ශ්‍රියං භවතෙ.

---

a. භූඞ්, ඞානුබන්ධ "භූ" ධාතුව; ප්‍රාපෙෆ්, ප්‍රාප්‍යඃජීයෙහි වේ. ආතමනෙපදී, (ඒ) ආතම්නෙපදී වේ. තස්මාත්, ඔහු කෙරෙන්; තෙප්‍රභෘතීනි, "තෙ" ප්‍රත්‍යය ආදිකොට ඇත්තාවූ; නව වචනානි, වචන නවය; ප්‍රයොජ්‍යානි, යෙදිය යුතුයි. අබ්ගුණාවෘ, අප්ප්‍රත්‍යය ගුණය අවි ආදෙශය යන මොහු වෙත්. "භවතෙ" යනු "භූ-ඞ්" ධාතු ආතමනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙක වචනයි. ("පැමිණේ" යන අර්ථයි, පදසිඞ්ධය පරසෛමපදයෙහි මෙහි. මෙහි අනුබන්ධ ඞකාරය ආතමනෙපදීභාවය ඇඟවීම පිණිසයි.)

17. ආදෘඃ, (අකාරයා කෙරෙන් පර) "ආත්" යන්න හා "ආඤ්" යන්න සම්බන්ධිවූ; ආ, ආකාරය; ඊ, ඊකාරය වේ.

b. අකාරාත් පරස්‍ය, අකාරයෙන් පරවූ; ආත් ආඤ සම්බන්ධිනඃ, "ආත්" ආඤ්" දෙක සම්බන්ධිවූ; ආකාරස්‍ය, ආකාරයට; ඊකාරඃ භවති, ඊකාරය වේ. "භවෙතෙ" යනු ආතමනෙපද ප්‍රථමපුරුෂඒවචනයි. ("පැමිණෙත්" යන අර්ථයි). "අදෙ" යන සූත්‍රයෙන් අකාරලොපය වේ. "භවන්තෙ" යනු ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනයි. "භවසෙ භවෙථෙ භවධ්වෙ" යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණෙහි, පැමිණහු" යන අර්ථයි). "භවෙ භවාවහෙ භවාමහෙ" යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණෙමි, පැමිණෙමු" යන අර්ථයි). සඃ, හෙතෙම; ශ්‍රියං, ශ්‍රියට; භවතෙ, පැමිණේ (යන ආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ).

මේ සූත්‍රයෙන් "ආතෙ ආථෙ ආතාම් ආඨාම්" යන මොවුන්ගේ ආකාරයට ඊකාරය වේ.

18. විධිසමභාවනයොඃ—යාත් යාතාම් යුස්, යාස් යාතම් යාත, යාම් යාව යාම; ර්ත ර්යා නාම් ර්රන්, ර්ථාස් ර්යාථාස් ර්ධවම්, ර්ය ර්වහි ර්මහි.

(විධිසමභාවනයොඃ 7, 2; යාත් 1, 1;—ර්මහි 1, 1;)

a විධිඃ කතීව්‍යාඛ්‍යොපදෙශඃ, සමභාවනං කල්පනමුභ යන්‍ත්‍ර යාදෘදයඃ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. ලිඞිති යෙෂාං සංඥා පාණිනීයානාම්.

---

18. විධිසංභාවනයොඃ, විධ්‍යර්ථ සංභාවනාර්ථ දෙක්හි; යාත්—ර්මහි, "යාත්" ප්‍රත්‍යය පටන් "ර්මහි" ප්‍රත්‍යය කෙළවර කොට ඇති අටළොස වෙත්.

a. විධිඃ, විධිනම්; කතීව්‍යාඛ්‍යොපදෙශඃ, කටයුතු අර්ථයෙහි ඇණවීමයි. සමභාවනං, සමභාවන නම්; කල්පනං, "කල්පන" යයි සේසි; උභඃ, විතකීයයි. තන්ත්‍ර, එහි හෙවත් ඒ අර්ථවය දැක්නය තන්හි හෝ වාව්‍යතන්හි; යාදෘදයඃ ප්‍රත්‍යයාඃ, "යාත්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ; භවන්ති, වෙත්. එෂාං ව, මොවුන්ටද; පාණිනීයා නාම්, පාණිනීයආචාර්‍යයන්ගේ; සංඥා, සංඥාව; ලිඞිති, "ලිඞ්" යනුයි.

මෙහි- "විධානං වෙධනං වා=විධිඃ" යනු හෙයින් "වි" පූර්ව "ධා" ධාතුවෙන් හෝ "විධ-වෙධනෙ" යන ධාතුවෙන් හෝ භාව යෙහි "කි" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "විධි" යනු සිඩයි. මෙයින් ප්‍රවර්තනා මාත්‍රය (ප්‍රවෘත්තිජනකව්‍යාපාරභෙදමාත්‍රය) වාව්‍ය වේ. එබැවින් "නිමන්ත්‍රණ ආමන්ත්‍රණ අධ්‍යෙෂණ" යන අර්ථද මෙහි ඇතුළත් වෙති. එහි "නිමන්ත්‍රණ" නම් අවශ්‍යයෙන් කටයුතු අර්ථයෙහි නියොගකිරීමයි. "ඉහ භවාන් භුඤ්ජීත" යනු ර්ථට උදාහරණයි. පින්වත්තෙම මෙහි අනුභවකරන්න යනු එහි අර්ථයි. නොකළත් නිවැරදිවූ යමක් නියොගකිරීම "ආමන්ත්‍රණ" නම් "ඉහ ශයීත භවාන්" යනු ර්ථට උදාහරණයි. පින්වත්තෙම මෙහි ශයනය කරන්න යනු එහි අර්ථයි. සතකාරපූර්වික නියොගය "අධ්‍යෙෂණ" නම්. "පුත්‍රමධ්‍යාපයෙද් භවාන්" යනු ර්ථට උදාහරණයි. පින්වත්තෙම පුත්‍රයාට උගන්වන්න යනු එහි අර්ථයි. තවත් මේ "ලිඞ්" විභක්තිය "සංප්‍රශන ප්‍රාර්ථනා ප්‍රෙෂ්‍ය ප්‍රාප්තකාල"

19. යා (යාඃ 1, 1;)

a. අකාරාත්පරෝ යා ජීවති. "අ ඉ එ"- හවෙත් හවෙතාම්-

20. යුස ඉට්. (යුසඃ 6, 1; ඉට් 1, 1;)

b. අකාරාත්පරස්‍ය යුස ඉඩාගමෝ භවති. භවෙයුඃ, භවෙඃ භවෙතාම් භවෙත,

යන මේ අර්ථයන්හිද යෙදේ, එහි-සංප්‍රශ්න නම් දැනගනු කැමැත්තයි. "කිං භොෝ වෙදමධීසීය උත තර්කීමධීසීය" යනු ඊට උදාහරණයි. පින්වත කිම වෙදය හදාරන්නෙම්ද නැත්නම් තර්කය හදාරන්නෙම්ද යනු එහි අර්ථයි. "ප්‍රාර්ථනා" නම් යාච්ඤාවයි. "භොෝ භොජනං ලභෙය" යනු ඊට උදාහරණයි. පින්වත (මම) භොජන යක් ලබන්නෙම් යනු එහි අර්ථයි.) "ප්‍රෙෂ්‍ය" නම් කර්මයෙහි ප්‍රෙරණයයි. "ප්‍රෙෂිතස්ත්වං ගඞ්ගාං ගච්ඡෝඃ" යනු ඊට උදාහරණයි. උඹ මෙහෙයනලද්දේ ගඞ්ගාවට පලයන් යනු අර්ථයි. ක්‍රියාවට සුදුසුකල ලැබී මෙහෙයීම ප්‍රාප්තකාල නම්. "ප්‍රාප්තෝ තෙ කාලඃ තපඃ කුරුෂ්වඃ" යනු ඊට උදාහරණයි. උඹට කල් පැමිණියේය, තපස් කරපන් යනු අර්ථයි.

19. යා, (අකාරයා කෙරෙන් පර "යාත්" ආදීන්ගේ) "යා" යන්න ඒකාරය වේ.

a. අකාරාත් පරඃ, අකාරයාකෙරෙන් පරවූ; යා, "යා" යන්න; ඒඃ භවති, ඒයන්න වේ. "අඉඒ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ. "හවෙත්" යනු "ලිඞ්" විභක්ති පරසෛමපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. (වන්නේය යන අර්ථයි. "භවෙතාම්" යනු ත්‍රිවචනයි. (වන්නාහු යන අර්ථයි.) මෙහි "යාත් යාතාම්" යන දෙක්හි යාගන්නට ඒකාරව සන්ධිමෙන් පදසිද්ධිය වියැ).

20. යුසඃ, (අකාරයෙන් පර) "යුස්" යන්නට; ඉට්, "ඉට්" ආගම වේ.

b, අකාරාත් පරස්‍ය, අකාරයාකෙරෙන් පරවූ; යුසඃ, "යුස්" යන්නට; ඉඩාගමඃ භවති, "ඉට්" ආගම වේ. "භවෙයුඃ" යනු ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනයි. (වන්නාහු යන අර්ථයි) "භවෙඃ භවෙතම් භවෙත" යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. "වන්නෙහි, වන්නහු" යන අර්ථයි).

21. යාම්යම්. (යාම් 1, 1; ඉයම් 1, 1;)

a. අකාරාත් පරෙ යාම්යං භවති. භවෙයම් භවෙව භවෙම.

b. ශිෂ්‍යෝ ගුරුශුශ්‍රූෂකෝ භවෙදිති විධිඃ. භවෙදසෞ වෙදපාරගෝ බ්‍රාහ්මණත්වාදිති සම්භාවනම්.

c. භවෙත භවෙයාතාම් භවෙරන්, භවෙඨාඃ භවෙයාඨාම් භවෙඩ්වම්, භවෙය භවෙවහි භවෙමහි. අහං හරිං භජෙය.

---

21. යාම්, (අකාරයාකෙරෙන් පර) "යාම්" ප්‍රත්‍යය; ඉයම්, "ඉයම්" ආදෙශ වේ.

a. අකාරාත් පරඃ, අකාරයා කෙරෙන් පරවූ; යාම්, "යාම්" ප්‍රත්‍යය; ඉයම් භවති, "ඉයම්" ආදෙශ වේ. "භවෙයම් භවෙව භවෙම" යනු උත්තමපුරුෂඒකවිබහුවචනයි. ("යන්නෙම්, යන්නෙමු" යන අර්ථයි).

b. ශිෂ්‍යඃ, ශිෂ්‍යතෙමේ; ගුරුශුශ්‍රූෂකඃ, ගුරූපාසනයකරන්නෙක්; භවෙත් ඉති, වෙයන් යන මෙහි; විධිඃ, විධානයයි. (මෙහි ශිෂ්‍යයාවිසින් ගුරූපාසනය කටයුතුයයි අණවනලදි). අසෞ, මෙතෙම; බ්‍රාහ්මණත්වාත්, බ්‍රාහ්මණයෙකුබැවින්; වෙදපාරගඃ, වෙදයෙහි පරතෙරට ගියෙක්; භවෙත් ඉති, වන්නේ ය්යි, (හෙවත් වෙන්ට ඇතැයි) යන මෙහි; සම්භාවනම්, සම්භාවනයයි. (මෙහි බ්‍රාහ්මණත්වය කාරණකොට ගෙණ වෙදපාරගත්වය සම්භාවිතයි)

භවෙත භවෙයාතාම් භවෙරන්, යනු ලිඞ්විභක්තියි ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂඒකවිබහුවචනයි. ("පැමිණෙන්නේ පැමිණෙන්නාහු" යන අර්ථයි). භවෙඨාඃ භවෙයාඨාම් භවෙඩ්වම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණෙන්නෙහි පැමිණෙන්නහු" යන අර්ථයි.) භවෙය භවෙවහි භවෙමහි, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහු වචනයි. "පැමිණෙන්නෙම් පැමිණෙන්නෙමු" යන අර්ථයි). අහං, මම; හරිඃ භක්තිං, විෂ්ණුභක්තියට; භවෙය, පැමිණෙන්නෙම්. (යන ආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජ්‍යයි).

22. ආශීඃප්‍රේරණයොඃ–තුප් තාම් අන්තු, හි තම් හ, ආනිප් ආවප් ආමප්; තාම් ආතාම් අන්තාම්, සඞ ආථාම් ධ්වම්, එප් ආවහෙප් ආමහෙප්.

(ආශීඃප්‍රේරණයොඃ 7, 2; තුප් 1, 1;—ආමහෙප් 1, 1;

a. අප්‍රාප්තප්‍රාර්ථනමාශීඃ, පරස්යෙච්ඡාධීශංසනං වා, ප්‍රේරණං ප්‍රවර්තනං, තත්‍ර තුබාදයඃ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති, එෂාං සංඥා ලොට්.

b. "තුහ්‍යොඞ්කානඞ්බාශිෂි වා වක්තව්‍යඃ" භවතු-භවතාත් භවතාම් භවන්තු,

---

22. ආශීඃප්‍රේරණයොඃ, ආශිරර්ථ ප්‍රේරණාර්ථ දෙක්හි (පවත්නා ධාතුකෙරෙන්); තුප්—ආමහෙප්, "තුප්" ප්‍රත්‍යය පටන් "ආම හෙප්" ප්‍රත්‍යය අවසන් කොට ඇති අටළොස වෙත්.

a. අප්‍රාප්තප්‍රාර්ථනං, නොලැබූදෙයක් පැතීම හෝ; පරස්‍ය, අනිකෙකුට; ඉෂ්‍යාර්ථශංඝනං වා, අභිමතාර්ථයක් කැමැතිවීම හෝ; ආශීඃ, "ආශිස්" නම්. ප්‍රවර්තනං, ප්‍රවෘත්තිජනකව්‍යාපාරය; හෙවත් විධානය; ප්‍රේරණං, "ප්‍රේරණ" නම්. තත්‍ර, ඒ අර්ථවලින් (පවත්නා ධාතුකෙරෙන්); තුබාදයඃ ප්‍රත්‍යයාඃ, "තුප්" ආදි ප්‍රත්‍යයයෝ; භවන්ති, වෙත්. එෂාම්, මොවුන්ගේ; සංඥා, (පාණිනීය) සංඥාව; ලොට්, "ලොට්" යනුයි.

මෙහි "ආශිස්" යන්න "ආඞ්" පූර්ව "ශාසු–ඉච්ඡායාම්" යන ධාතුවෙන් "ක්විප්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිපන් බැවින් ඉන් ඉෂ්‍යාර්ථ ප්‍රාර්ථනය ද, "ප්‍රේරණ" යන්න "ප්‍ර" පූර්ව "ඊර්–ගතෞ" යන ධාතුවෙන් "ල්‍යුට්" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් නිපන් බැවින් ඉන් ප්‍රවර්තන සඞ්ඛ්‍යාත විධානය ද, සුවිතයි. එබැවින් "ලිඞ්" විභක්තියෙහි කී නිමන්ත්‍රණාර්ථාදිය මෙහි ද යෙදේ. එහි කී උදාහරණම මෙහි යෙදිය යුතුයි.

b. ආශිෂි, ආශීර්ථයෙහි; තුහ්‍යොඃ, තුප්‍රත්‍යය හිප්‍රත්‍යය දෙකට; තාතඞ්, "තාතඞ්" ආදෙශය; වා, විකල්පයෙන්; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. භවතු–භවතාත් භවතාම් භවන්තු, යනු "ලොට්" විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකද්විබහුවචනයි. (වේවා වෙත්වා යන අර්ථයි, මෙසේ අර්ථකිම ආශිර්ථ වශයෙනි).

23. අතඃ. (අතඃ 5,1;)

a. අකාරාත් පරස්‍ය හෙර්ලුගභවති, න තු නාතඬඃ. (නාතඬිති ඬිතඃකරණං ගුණවෘඬ්ප්‍රතිෂෙධාර්ථං, නඤනන්‍යා දෙශාර්ථම්). භව-භවතාත් භවතම් භවත, භවානි භවාව භවාම. ආයුෂ්මාන් භවතු භවාන්. අධ්‍යයනායොද්‍යතෝ භව සෞම්‍ය.

b. භවතාම් භවෙතාම් භවන්නාම්, භවඬ්ව භවෙථාම් භවධ්වම්, භවෙ භවාවහෙ භවාමහෙ. හරිං භවඬ්ව තථම්.

---

23. අතඃ, අකාරයා කෙරෙන් පර හිමිහකතියට ලොප් වේ.

a. අකාරාත් පරස්‍ය; අකාරයා කෙරෙන් පර වූ; හෙඃ, හිවිහකතියට; ලුක් භවති, ලුක් යන්නෙන් ලොප් වේ. නාතඬ්, "නාතඬ්" යන්නට; නතු, ලොප් නොවේ. (නාතඬ් ඉති, "නාතඬ්" යන්නෙහි; ඬිත්කරණං, ඬකාරය ඉත්කිරීම; ගුණවෘඬ්ප්‍රතිෂෙධාර්ථම්, ගුණවෘඬි දෙදෙනාගේ වැළක්ම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය. අනන්‍යාදෙශාර්ථම්, අන්‍යනවණීයට ආදෙශවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ; නතු, නොවේ. භව-භවතාත් භවතම් භවත" යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (වෙහිවා වහුවා යන අර්ථයි). භවානි භවාව භවාම, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("වෙම්වා වෙමුවා" යන අර්ථයි). භවාන්, පින්වත් තෙමේ; ආයුෂ්මාන්, බොහෝ ආයුඇත්තෙක්; භවතු, වේවා. (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ). (මෙයින් පරෙෂවා ර්ථශංඝනය සූචිතයි). සෞම්‍ය, ඵම්බා සෞම්‍යය, (තෝ); අධ්‍යයනාය; අධ්‍යයනය පිණිස; උද්‍යතඃ භව, උත්සාහවත් වෙව. (මෙහි අධ්‍යයන ක්‍රියාවෙහි මෙහෙයනලද බැවින් ප්‍රෙරණාර්ථය සූචිතයි).

b. භවතාම් භවෙතාම් භවන්නාම්, යනු "භූ-ඬ්" ධාතු ලොට් විභකති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණේවා පැමිණෙත්වා" යන අර්ථයි). භවඬ්ව භවෙථාම් භවධ්වම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණෙහිවා පැමිණුවා" යන අර්ථයි. භවෙ භවාවහෙ භවාමහෙ, යනු උත්තම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (පැමිණෙම්වා පැමිණෙමුවා යන අර්ථයි). ඬිත්, තෝ; හරිම්, විෂ්ණු සම්පයට; භවඬ්ව, පැමිණෙව. (යන මේ ආදී වශයෙන් වාක්‍ය ගෙදිය යුතුයි).

24. අනද්‍යතනෙ'තීතෙ-දිප් නාම් අන්, සිප් තම් ත, අමිප් ව ම; තන් ආතාම් අන්‍ය, ථාස් ආථාම් ධවම්, ර් වහි මහි.

(අනද්‍යතනෙ 7, 1; අතීතෙ 7, 1; දිප් 1, 1;—මහි 1, 1;)

a. අතීතයා රාත්‍රෙර්‍යාමමයාදභාග්‍යාවදඝාමින්‍යාඃ ප්‍රථමයාමවයං සෝ'ද්‍යතනඤ්චතොමනෘ'නද්‍යතනඤ්චසම්භවත්‍ය ද්‍යතනෙ'තීතෙ කාලෙ දිබාදයඃ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. එෂාං සංඥා ලඬ්.

b. දි ඔ මි ඉත්‍යෙතෙෂාම්කාර උච්චාරණාර්ථඃ, තනොනකාර ඉණ්නන්‍යඤ්චතීරිති විශෙෂණාර්ථඃ. "ථාවයාමනෙ" ඉති දකාරය්‍ය තකාරඃ.

---

24. අනද්‍යතනෙ, අද්‍යතනානන්‍යවූ හෝ අද්‍යතනරහිතවූ, හෙවත් භූතකාල වූ; අතීතෙ, අතීතකාලය වාච්‍යකල්හි; දිප්— මහි, "දිප්" යන්න පටන් "මහි" යන්න අවසන් කොට ඇති අටළොස වෙත්.

a. අතීතායාඃ රාත්‍රෙඃ, ඉකුත් රාත්‍රිහුගේ; යාමවයාත්, යාම දෙකකින්; අර්ධක්, පසුව, හෙවත් මෙපිට; ආගාම්නාඃ, පැමිණෙන සුළු රාත්‍රිහුගේ; ප්‍රථමයාමවයං, පළමුවන යාමදෙක; යාවත්' යම් තාක් වේද; සඃ, ඒ කාලය; අද්‍යතනඃ, අද්‍යතන නම් වේ. තතඃ අන්‍යඃ, ඉන් අන්‍යවූකාලය; අනද්‍යතනඃ, අනද්‍යතන නම් වේ. අතීතෙ, අතීතවූ; තස්මින් අනද්‍යතනෙ කාලෙ, ඒ අනද්‍යතන කාලය වාච්‍යකල්හි; දිබාදයඃ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, "දිප්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. එෂාම්, මේ දිප් ආදීන්ගේ; සංඥා, (පාණිනීය) සංඥාව; ලඬ්, "ලඬ්' යනුයි.

b. දිඔමි ඉති, "දි ඔ මි" යන; එතෙෂාම්, මොවුන්ගේ; ඉකාරඃ, ඉකාරය; උච්චාරණාර්ථඃ උසුරුවීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේය. තනඃ, "තන්" ප්‍රත්‍යය සම්බන්ධ වූ; නකාරඃ, නකාරය; ඉණ්තන්‍යඤ්චතීරි ඉති, "ඉණ්තන්‍යඤ්චතීථ" යන සූත්‍රයෙහි; විශෙෂණාර්ථඃ, වෙසසා කිම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. ථාවසාන්‍යෙති, "ථාවසානෙ" යන සූත්‍රයෙන්; දකාරස්‍ය, දකාරයට; තකාරඃ, තකාරය වේ.

"අද්‍යභවඃ= අද්‍යතනඃ, නාසත්‍යද්‍යතනෙ යස්මින්නිති= අනද්‍යතනඃ" යනු නිර්වචන බැවින් අදවූයේ යන අර්ථයෙහි "අද්‍යතන" යයිද, යම් අතීතයෙක්හි අද්‍යතන කාලය නැත්තේ නම් ඒ

25. දිබාදෑවට්. (දිබාදෙෑ 7, 1; අට් 1, 1;)

a. දිබාදෙෑ පරෙ ධාතොරඩාගමො භවති. අභවත් අභවතාම් අභවන්, අභවඃ අභවතම් අභවත, අභවම් අභවාව අභවාම. හෙෘ'භවත් පවත්පුත්‍රඃ.

b. අභවත අභවෙතාම් අභවනත, අභවථාඃ අභවෙථාම් අභවධවම්, අභවෙ අභවාවහි අභවාමහි. ස රාජ්‍යමභවත.

"අනද්‍යතන" යයි ද කියනු ලැබේ. ඒ ඒ කාලයන්හි ගතරාත්‍රි සම්බන්ධ සාර්ධෂට්ඨිකාප්‍රමාණ යාමචයක පටන් හෙවත් රෑ පසළොස්පැයක පටන් ඒ ඒ දිනයන්හි පැමිණෙන සුලු රාත්‍රි සම්බන්ධ ප්‍රථම යාමචතුරවසානය තෙක් ඇති ෂෂ්ටිඝටිකාප්‍රමාණ කාලය ඒ ඒ දිනයන්හි අද්‍යතනකාල යයි. ඒ කාලයෙන් එපිට ඉක්මගිය ක්‍රියාව වාච්‍යතන්හි මේ "දිප්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. යථොක්ත අද්‍යතනකාලයෙහි වනාහි ක්‍රියානුගේ අතීතානාගත වර්තමාන යන ගතිත්‍රය විය හැකි බැවින් ඒ අද්‍යතනකාලය ත්‍රිවිධ වේ. එහි අද්‍යතන අතීතයෙහි "ලුඞ්" විභක්තිය ද, අද්‍යතන අනාගතයෙහි "ලෘට්" විභක්තිය ද, අද්‍යතන වර්තමානයෙහි "ලට්" විභක්තිය ද වේ. තවද "දි සි මි" යන ප්‍රත්‍යය තුණෙන් "ද් ස් ම්" යන තුණ ද "තන්" යන්නෙන් "ත" යන්න ද ගණු ලැබේ. "තන්" යන්නේ නකාරය "ඉණ්තන්‍යතතීරි" යන සූත්‍රවිධියේදී මෙය අන්‍ය තකාරයන්ගෙන් වෙන්කර ගැණීමට යොදනලදී.

25. දිබාදෙෑ, "දිප්" ආදිය පරකල්හි; අට්, (ධාතුව සම්බන්ධව) "අට්" ආගම වේ.

a. දිබාදෙෑ පරෙ, "දිප්" ආදිය පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතු සම්බන්ධව; අඞාගමඃ භවති, "අට්" ආගම වේ. (මෙයින් ධාතුහුගේ ආදියෙහි "අ" යන්න නියමිතයි). "අභවත් අභවතාම් අභවන්" යනු අනද්‍යතනානීත "ලඞ්" විභක්තිපරසෙමපද. ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("ඳ වූහ" යන අර්ථයි). අභවඃ අභවතම් අභවත, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("වූයෙහි වූවහු" යන අර්ථයි). අභවම් අභවාව අභවාම, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි; ("වූයෙම් වූයෙමු" යන අර්ථයි). ඛිතපුත්‍රඃ තාගේ පුත්‍ර තෙම; හෘඃ, ඊශේ; අභවත්, වී. (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජනාව කටයුතුයි).

b. අභවත අභවෙතාම් අභවනත, යනු "භූ-ඞ්" ධාතු "ලඞ්" විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි.

26. පරොක්ෂෙ–ණප් අතුස් උස්; ථප් අට්ටුස් අ, ණප් ව ම; එ ආතෙ ඉරෙ, සෙ ආථෙ ඩෙව, එ වහෙ මහෙ.

(පරොක්ෂෙ 7, 1; ණප 1, 1; මහෙ 1, 1;)

a. **ධාතොඃ පරොක්ෂෙ'නීතෙ කාලෙ ණබාදයඃ ප්‍රත්‍යයා භවන්ති. එෂාං සංඥා ලිට්.**

("පැමිණියේය පැමිණියාහු" යන අර්ථයි). අහවථාඃ අහවෙථාම් අහවඩවම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණියෙහි පැමිණියහු" යන අර්ථයි.) අහවෙ අහවාවහි අහවාමහි, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ("පැමිණියෙමි පැමිණියෙමු" යන අර්ථයි). සඃ, හෙතෙම; රාජ්‍යම්, රාජ්‍යයට; අහවත, පැමිණියේය (යන ආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජනාව කටයුතුයි).

මෙහි කී "අට්" ආගමයෙහි වයන්න ඉත් බැවින් එහි "අ" යන්න ධාතුහුගේ ආදියෙහි වේ. මේ "අට්" ආගම වනාහි "දිප්" ආදියෙන් යුත් "ලඞ් ලෘඞ් ලුඞ්" යන මේ විභක්තිවල යෙදේ.

26. පරොක්ෂෙ, ඉන්ද්‍රිය ගොවරනොවූ (අනද්‍යතන) අතීතය වාච්‍යකල්හි; ණප් මහෙ, "ණප්" ප්‍රත්‍යය පවත් "මහෙ" යන්න කෙළවර කොට ඇති අටළොස වෙත්.

a. ධාතොඃ, ධාතුකෙරෙන්; පරොක්ෂෙ, ඉන්ද්‍රියගොවරනොවූ; අතීතෙ කාලෙ, අතීතකාලය වාච්‍යකල්හි; ණබාදයඃ ප්‍රත්‍යයාඃ භවන්ති, 'ණප්" ආදි ප්‍රත්‍යයෝ වෙත්. එෂාං, මොවුන්ගේ; සංඥා, (පාණිනීය) සංඥාව; ලිට්, "ලිට්" යනුයි.

"අක්ෂණඃ පරඃ=පරොක්ෂඃ, අක්ෂෛඃ හ්‍යඃ පරෙ වා=පරොක්ෂඃ" යනුවෙන් 'පරොක්ෂ" ශබ්දව්‍යුත්පත්තිය වේ. මෙයින්-ඇසෙන් හෝ අන්‍ය ඉන්ද්‍රියන්ගෙන් අන්‍යවූයේ "පරොක්ෂ" යයි කියනු ලැබේ. "ක්‍රියා නාමාත්‍යන්තාපරිදෘෂ්ටා පූර්‍වාපරීභූතාවයවා, න ශක්‍යා පිණ්ඩීභූතා දර්ශයිතුම්" යන භාෂ්‍යාකෘතියෙන් සියලු ම ක්‍රියාවන්ගේ පරොක්ෂත්වය සුවිතයි. කුමක් හෙයින් ද? යත්: ක්‍රියාව නම් එකාන්තයෙන් පිරිසිඳ නො දතහැකි පූර්‍වාපරීය අවයව ඇත්තකි. එබැවින් පිඬුව සිටි ක්‍රියාවක් දක්වීය නො හැකි වේ. එහෙත් එහි එකව්‍යාපාරයක්වත් ප්‍රත්‍යක්ෂවූවොත් ඒ පරොක්ෂ නොවේ. එසේ ප්‍රත්‍යක්ෂ නොවේ නම් පරොක්ෂ වේ මේ පරොක්ෂත්වය ද අනද්‍යතනාතීත වශයෙන් ව්‍යවහෘතයි.

27. ණාදිඃ කිත්. (ණාදිඃ 1, 1; කිත් 1, 1;)

a. **අපිණණාදිඃ කිදඝවති.**

28. විඝව. (විඃ 1, 1; ව 1, 1;)

b. **ණබාදිසංඥොගෙ ධාතොර්විඝවනම්.**

29ෑ සඃවරාදිර්විරවිඃ. (සඃවරාදිඃ 1, 1; විඃ 1, 1; අවිඃ 1, 1;)

c. **යඤ්ඤරඅාදෙඃ'වඅඥොඃ'විරැකෙතා විඝීවති. ''හූ හූ ණප්'' ඉති සඨිතෙ ණකාරෙ වෘඛ්‍යර්ථඃ, පකාරඃ පිත් කාඝ්‍යාර්ථඃ.**

---

27. ණාදිඃ, "ණප්" ප්‍රත්‍යයාදිය; කිත්, "කිත්" සංඥ වේ.

a. අපිත්, පකාර ඉත්රහිත වූ; ණාදිඃ, ණාදිය; කිත් භවති, "කිත්" සංඥ වේ. (මෙයින් පකාර ඉත්රහිත "අතුස්, උස්" ආදිය "කිත්" සංඥයයි කියනලදි).

28. විඃ ව, ("ණප්" ප්‍රත්‍යයාදිය පරකල්හි ධාතුහුගේ) විරැ කෙනියද වේ.

b. ණබාදිසංඥොගෙ, "ණප්" ආදි ප්‍රත්‍යයන්ගේ යෙදීම ඇති කල්හි; ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; විඝීවනම්, දෙවරක් කිම වේ. හෙවත් ධාතුහට විඝය වේ.

29. සඃවරාදිඃ, (ධාතුහුගේ) සවරය හා පවත්නා ආදි අවයවය; අවිඃ විරැකෙනධාතුවර්ජිතවූයේ; විඃ, විඝීවන වේ.

c. සඃවරඃ, සවරය හා පවත්නා වූ; ආද්‍යඃ අවයවඃ, ආදි අවයවය; අවිරැකෙනඃ, විරැකෙනධාතුව ර්ජිත වූයේ; විඃ භවති, විඝීවනවේ හෙවත් විඝ වේ. හූ හූ ණප් ඉති (විඝයෙන්) 'හූහූ-ණප්" කියා; සඨිතෙ, සිටිකල්හි; ණකාරඃ, ("ණප්" යන්නේ) ණකාරය; වෘඛ්‍යර්ථඃ, (ධාතුවට) වෘඛ්කිරීම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. පකාරඃ, (එහි) පකාරය; පිත් කාඝ්‍යාර්ථඃ පකාරෙත්‍යයෙන් කට යුතු දේ ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ.

"විඝව" යන සූත්‍රයෙන් විඝවිධානය කොට තත්පරි භාෂා වශයෙන් මේ සූත්‍රය හදුරණ ලදි. එනම් "හූ, යඃ" යන ආදි එකඅවරධාතූන්ගේ විඝය ධාතුව සිටි පරිද්දෙන් ද, "විනී" යන ආදි අනෙකඅවරධාතූන්ගේ වූ කලි ආදි සවරය සහිත පූර්ව

30. ආහෙවාණ්ණාදෙඉ. (ආ 1, i; අහෙවාඃ 6, 2; ණාදෙඉ 7, 1;)

a. (ආ, අශව භූශව=අශහවඉ, නඃයොඃ,) පූර්ණස්‍යාකාරස්‍ය භූශබ්දස්‍ය ච ආඛ්‍යාතෙ භවති ණාදෙඉ සති.

31. හ්‍රස්වඃ. (හ්‍රස්වඃ 1, 1;)

d. පූර්ණසම්බන්ධිනෝ දීර්ඝස්‍ය හ්‍රස්වෝ භවති.

32. ක්‍විපානාං ජබවපාඃ. (ක්‍විපානාම් 6, 3; ජබවපාඃ 1, 3;)

c. ඉර්ණසම්බන්ධිනාං ක්‍විපානාං ජබාශවපාශව භවන්ති. ක්‍රුධඝහානාං ජඩදඝබා භවන්ති, බඵජඛථානාං වටතඛපා භවන්ති.

යවය පමණක්ද විති වේ. එනම් "විත්" ධාතු වේ. සවරසහිත පූර්ව වයවය "වි" යන්නයි. එහෙයින් එය විත වූ කල "වි විත්" කියා වේ. "ව්‍යුතිර්" ධාතු වේ. සවර සහිත පූර්වාවයවය "ව්‍යු" යනු යි.

30. ණාදෙඉ, "ණප්" ප්‍රත්‍යයාදිය පරකල්හි; අහෙවාඃ, (පූර්වාවයවවූ] "අ"යන්න හා "භූ" යන්න යන දෙකට; ආ, "ආ" යන්න වේ.

a. (ආ, "ආ" යනුද පදයි. අශව, අයන්නද; භූශව, "භූ" යන්නද; අහෙවඉ, "අහෙවඉ" යනු වේ. තයොඃ, ඒ දෙකට කාර්‍ය්‍ය වේ. එනම්)-ණාදෙඉ සති, "ණප්" ප්‍රත්‍යයාදිය ඇති කල්හි; පූර්ණස්‍ය, පූර්වූ; අකාරස්‍ය, අකාරයටද; භූ ශබ්දස්‍ය ච, "භූ" ශබ්දයටද හෙවත් "භූ" ශබ්දයාගේ ඌකාරයටද; ආකාරඃ භවති, ආකාරය වේ. ("භූභූ අ" යි සිටි තන්හි මේ සූත්‍රයෙන් පූර්ව "භූ" යන්නේ ඌයන්නට ආයන්නයි, එකල "හා භූ අ" යනු වේ).

31. හ්‍රස්වඃ, (පූර්ව සම්බන්ධි දීර්ඝයට) හ්‍රස්ව වේ.

b. පූර්ණසම්බන්ධිනඃ, (විත්‍රයට පැමිණියහුගේ) පූර්ව සම්බන්ධිවූ; දීර්ඝස්‍ය, දීර්ඝවරයට; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. (මෙයින් හ්‍රස්ව වූකල "හ භූ අ" යනු වේ.)

32. ක්‍විපානාම්, "ක්‍විප්" ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයන්ට; ජබවපාඃ, "ජබ්" ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ ද "වප" ප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ ද වෙත්.

33. භුවෝ වුක්. (භුවඃ 6, 1; වුක් 1, 1;)

a. භුවෝ වුගාගමෝ භවති ණාදෞ සවරෙ පරෙ. බභූව බභූවතුඃ බභූවුඃ,

34 ක්‍රාදෙණීාදෙඃ. (ක්‍රාදෙඃ 5, 1; ණාදෙඃ 6, 1;)

b. (ඩු-කෘ-ඤ් කරණෙ, සෘ ගතෞ, ඩු-භෘ-ඤ් ධාරණ පොෂණයොඃ, වෘ-ඤ් සංවරණෙ, ද්‍රූ-ගතෞ, ශ්‍රූ-ශ්‍රවණෙ, ස්‍රූ-ප්‍රස්‍රවණ, ෂ්ණු-ඤ් ඝනුතෞ) කෘසෘභෘවෘද්‍රූශ්‍රූස්‍රූඝ්නූනාමුත්තෙෂාතසමාත් පරඝ වසාදෙණීාදෙශීණඝ්‍යෙඩි න භවත්‍ය න්‍යසමාදභවතීති නියමාදනියොඃපීඩාගමඃ.

---

c පූර්‍වසම්බන්ධිනාම්, විභක්‍තියාගේ) පූර්‍වය සම්බන්ධිවූ; ක්‍රිපා නාම්, "ක්‍රිප" ප්‍රත්‍යාහාරවණීයන්ට; ජබාඃ, "ජබ" ප්‍රත්‍යාහාර වණීයෝ ද; චපාශ්ච, "චප" ප්‍රත්‍යාහාරවණීයෝ ද; භවන්ති, වෙත්, (එනම්) ක්‍රිසධඝභානාම්, "ක්‍රිසධඝභ" යන මොවුන්ට; ජබදගබාඃ, "ජබදගබ" යන මොවිහු; භවන්ති, වෙත්. ඛඵඡඨ ථානාම්, "ඛඵඡඨථ" යන මොවුන්ට; චටතකපාඃ, 'චටතකප" යන මොවිහු; භවන්ති, වෙත්.

මෙහි "ක්‍රිප" ප්‍රත්‍යාහාරාන්තගීත වණීවිංශතියට "ජබ, චප" යන ප්‍රත්‍යාහාර දෙදෙන වෙත්යයි සාමාන්‍යයෙන් කිවත් "වඝෛ්‍යා වඝෛ්‍යණ සවණීඃ" යන ක්‍රමයෙන් "ක්‍රිසධඝභ" යන පහට "ජබදගබ' යන පහද, "ඛඵඡඨථ" යන පහට "චටත කප" යන පහද වෙත්. විංශතියෙන් ශෙෂ වූ 'ජබදගබ, චටත කප" යන මොවුන්ට ඒ වණීම වීම ප්‍රයොජන රහිත බැවින් නොවෙත්.

33. භුවඃ, "භූ" ධාතුව සම්බන්ධව; වුක්, (ණාදිසවර පරකල්කි) "වුක් ආගම වේ.

a. ණාදෞ සවරෙ පරෙ, ණාදිසවරය පරකල්හි; භුවඃ, භූ ධාතුව සම්බන්ධව; වුගාගමඃ භවති, 'වුක්" ආගම වේ. "බභූව බභූවතුඃ බභූවුඃ" යනු පරොක්‍ෂලිට්විභක්තිපරයෙමපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (: වීලු, වූවාහුලු" යන අර්‍ථයි. මේ "වුක්" යන්නෙන් "ව්" යන්න ගණුලැබේ).

34. ක්‍රාදෙඃ, "කෘ" ආදි ධාතු කෙරෙන් පර වූ; ණාදෙඃ (වස ප්‍රත්‍යාහාරය ආදිකොට ඇති ණාදිය සම්බන්ධව "ඉට්" ආගම නොවේ.

a. "යදාගමාඤ්ඤදඟුණීභූතාඤ්ඤදග්‍රහණේන ගෘහ්‍යතේන" ඉති න්‍යායාදිතොපි ණබාද්‍යුත්තතොත එපි වුක්. බහුවිථ බහුවථුඃ බහුව, බහුව බහුවිව බහුවිම; බලිඞ්ලවාන් බහුව. බහුවේ බහුවාතෙ බහුවිරෙ, බහුවිෂේ බහුවාථේ-

---

b. (ඩු-කෘ-ඞ්, ඩුකාරය හා ඤකාරය ඉත් කොට ඇති "කෘ" ධාතුව; කරණේ, කිරීමෙහි වේ. සෘ, "සෘ" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ. ඩු-හෘ-ඞ්, ඩුකාරය හා ඤකාරය ඉත් කොට ඇති "හෘ" ධාතුව; ධාරණපොෂණයොඃ, ධාරණපොෂණ දෙක්හි වේ. වෘඞ්, ඤුනුබන්ධ "වෘ" ධාතුව; සංවරණේ, සංවරකිරීමෙහි වේ. ද්‍රෑ, 'ද්‍රෑ" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ. ශ්‍රෑ, "ශ්‍රෑ" ධාතුව; ශ්‍රවණේ, ඇසීමෙහි වේ. ස්‍රෑ, "ස්‍රෑ" ධාතුව; ප්‍රස්‍රවණේ, වැගිරීමෙහි වේ. ෂ්ටුඞ්, ඤුනුබන්ධ "සතු" ධාතුව; සතුතෞ, සතුතියෙහි වේ.) කෘසෘහෘවෘද්‍රෑශ්‍රෑස්‍රෑසතු ඉති, "කෘසෘහෘවෘද්‍රෑශ්‍රෑස්‍රෑසතු" යන; එතසමාත් පරස්‍ය, මේධාතුගණයෙන් පරවූ; වසාදෙඃ, වසප්‍රත්‍යාහාර වණීයක් ආදියෙහි ඇත්තාවූ; ණාදෙඃ ගණස්‍ය, ණාදිගණය සම්බන්ධව; ඉට්, "ඉට්" ආගම; නභවති, නොවේ. අන්‍යසමාත්, අන්‍යධාතුකෙරෙන්; භවතීති, වේය යන; නියමාත්, නියමයෙන්; අනිටඃ අපි, අනිට් ධාතුව සම්බන්ධවද; ඉඩාගමඃ, "ඉට්" ආගම වේ.

මේ සූත්‍රයෙන් කරණලද නිෂෙධය ප්‍රාප්තිපූර්‍වක නිෂෙධ යෙකි, එහෙයින් "විධ්‍යභාවාදිඩභාවෙ සිඩෙ සත්‍යාරම්භො නිය මාය භවති" යන නියමයෙන්-අනිට් ධාතූන්ට ඉට්ආගමවිධි නැතිහෙයින් අනිට්වූ "භූ" ධාතුව සම්බන්ධවද "ඉට්" ආගමයා ගේ අභාවය සිඩකල්හි මේසූත්‍රය අනිට් ධාතු කෙරෙන්ද පරවූ ණාදිය සම්බන්ධව "ඉට්" ආගමයාගේ නියමය පිණිස පවත්නේ වේ. එනම් "කෘ" ධාත්වාදියෙන් පර "වස්" ප්‍රත්‍යාහාරවණීයක් ආදි කොට ඇති ණාදිය සම්බන්ධව "ඉට්" නොවේයයි කීමෙන් ඉන් අන්‍යධාතූන් කෙරෙන් ඉට්ආගම වනබැව් හැඟේ. එබැවින් මෙහි භූධාතුවෙන්ද "ඉට්" ආගම වේ. මෙහි කි "වස්" ප්‍රත්‍යාහාරය ආදිකොට ඇති ණාදිය නම් "ඵප් ව ම සෙ ඩෙව වහෙ මහෙ" යන මොහුයි.

a. යදාගමඃ, යම්කට ආගම්වූවෝ වෙත්නම්; තද්ග්‍රහණෙන, ඒ ආගම්වණීය ගැණීමෙන්; තද්ගුණීභූතාඃ, ඊට ගුණවූවෝද හෙවත් ආගමවශයෙන් ඊට අප්‍රධානවූවෝද; ගෘහ්‍යතෙතඉති, ගණු ලැබෙත් ඝන; න්‍යායාත්, න්‍යායහෙයින්; ඉටඃ අපි, "ඉට්" ආගම්

35. නාම්නෝ'චතුර්ණාං ධෝ ඪඃ.

(නාම්නඃ 5, 1; අවතුර්ණාම් 6, 3; ධඃ 6, 1; ඪඃ 1, 1;)

a නාම්‍යන්තාදධාතෝරුත්තරස්‍ය තිබාදිවතුෂ්කව්‍යතිරික්තස්‍ය ලිඬෝ ලුඬ්ලිටොශ්ච ධස්‍ය ඪෝ භවති. අනු "සෙමෝ හලාමෙති වක්තව්‍යම්" බභූවිඪේව-බභූවිධේව, බභූවව බභූවිවහෙ බභූවිමහෙ. රාමෝ රාජ්‍යං බභූවේ.

තමාත්; ණබාද්‍යන්තත්වෙන, ණබාදිය අන්තකොට ඇතිබැවින්; ථපි, "ථප්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; වුක්, "වුක්" ආගම වේ. "බභූවිථ බභූවථුඃ බභූව" යනු මධ්‍යමපුරුෂඒකවිබහුවචනයි. (වූවෙහිලු වූවහුලු යන අර්ථයි). බභූව බභූවිව බභූවිම, යනු උත්තමපුරුෂ ඒකවිබහුවචනයි; (වූයෙම්ලු වූයෙමුලු යන අර්ථයි.) බලිඃ, 'බලි" නම් අසුරතෙම හෝ රජතෙම; බලවාන් බභූව. බලවත් වීලු. (යන ආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ). බභූවෙ බභූවාතෙ බභූව්රෙ, යනු පරොක්ෂලිට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවිවිබහුවචනයි. (පැමිණියේලු පැමිණියාහුලු යන අර්ථයි.) බභූවිෂෙ බභූවාථෙ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ ඒකවිවචනයි. (පැමිණි යෙහිලු පැමිණියහුලු යන අර්ථයි).

"බභූවිථ" යන ක්‍රියාහුගේ සිද්ධියෙහි ලිඬාදිය වීමෙන් 'බභූ ථ" යි සිටිතන්හි "ඉට්" ආගම විධියෙන් බභූ ඉථ" යනු වේ. නැවත ණාදිඝඣරපරනිමිත්තෙන් නියමිත "වුක්" ආගම විධිය "ථ" ප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙන්ද කිරීමට "යදුගඹිඃ" යන ආදි න්‍යාය කියනලදි, ඒ න්‍යායයෙන්ද—යමකට ආගමයක් වීනම් ඒ ආගමීවර්ණිය සමග ඒ ආගම වර්ණියද ගතයුතුයයි ප්‍රකාශිතයි. මෙහිද "ථ" ප්‍රත්‍යය සමග ඊට ආගමවශයෙන් අප්‍රධානව සිටි ඉයන්නද ගෙණ "ඉථ" ප්‍රත්‍යයයි සඣරාදිප්‍රත්‍යයක් මෙන් සලකා ඒ පරනිමිත්තෙන්ද "වුක්" ආගම කොට "බභූවිථ"යි සිද්ධකරණලදි. 'බභූවිව" යන ආදියද එසේයි.

35. නාම්නඃ, නාම්න්ඣරයාකෙරෙන් පරවූ; අවතුර්ණාම්, ලට්විභක්ත්‍යාදිසතර තොරකොට ඇත්තවුන්ගේ; ධඃ, ධකාරයට, ඪඃ, ඪකාරය වේ.

a. නාම්‍යන්තාත් ධාතොඃ, නාම්න්ඣරාන්තධාතුකෙරෙන්; උත්තරස්‍ය, පරවූ; තිබාදිවතුෂ්කාව්‍යතිරික්තස්‍ය, තිබාදිවිභක්ති ඝණවතුෂ්කයෙන් තොරකරණලද්දාවූ; ලිඬඃ, "ලිඬ්" විභක්තිහු

36. ආශිෂි–යාත් යාසතාම් යාසුස්, යාස් යාසතම් යාසත, යාසම් යාසව යාසම; සීෂ්ට සීයාතසාම් සීරත්, සීෂ්ඨාස් සීයාසථාම් සීඩ්වම්, සීය සීවහි සීමහි.

(ආශිෂි 7, 1; යාත් 1, 1;—සීමහි 1, 1;)

a. ධාතොරාශිෂි යාදයයෝ භවන්ති. එෂාං සංඥා ලිඞ්.

b. "ආශියෂ්ටාදෘදස පං කිදිති වක්තව්‍යම්" තතෝ ගුණාභාවඃ, භූයාත් භූයාස්තාම් භූයාසුඃ, භූයාඃ භූයාස්තම් භූයාස්ත, භූයාසම් භූයාස්ව භූයාස්ම. ස ත්‍රිවාත් භූයාත්. හූ ශිෂ්ට ඉතිසම්පූර්ණෝ:-

---

ගේදඃ. ලුඞ්ලිටොශ්ච, 'ලුඞ් ලිට්" යන දෞදනාගේදඃ ධස්‍ය, ධකාරයට; සඃ භවති, සකාරය වේ. අත්‍ර, මෙහි; ඉසවඃ, "ඉට්' සහිතවූ; ඵලාත්, ඵලප්‍රත්‍යාඛාරයාකෙරෙන් පරවූවහුට; වා ඉති, විකල්පයයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. (බහුවිසෙව-බහුවිධෙව, යනු මධ්‍යමපුරුෂබහුවචනයි. බහුවෙ බහුවිවහෙ බහුවිමහෙ, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (පැමිණියෙම්ලු පැමිණියෙමුලු යන අර්ථයි) රාමඃ රාමතොම; රාජ්‍යම්, රාජ්‍යයට: බහුවෙ, පැමිණි ශේලු යනආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ. මෙහි "ඉට්" සහිත වණීය ඵලප්‍රත්‍යඛාරුන්නගීත වයන්න බැවින් ඉන්පර ධයන්නට විකල්පයෙන් සයන්න විය).

36. ආශිෂි, ආශිරර්ථයෙහි; යාත්-සීමහි, "යාත්" ප්‍රත්‍යය පවන් "සීමහි" ප්‍රත්‍යය අවසන්කොට ඇති අවලොස වෙත්.

a. ධාතොඃ ධාතුකෙරෙන්; ආශිෂි, අශීර්ආදර්ථයෙහි; ඃාදයඃ භවන්ති, "යාත්" ආදිහු වෙත්. එෂාං, මොවුන්ගේ; සංඥා, (පාණිනීය) සංඥාව; ලිඞ්, 'ලිඞ්" යනුයි.

b. ආශියාදෘදස, ආශීර්ආදර්ථ "යාත්" ආදිය සම්බන්ධවූ; පම්, පරසෛමපදය; කිත්ඛති, 'කිත්" සංඥයයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. තතඃ, එහෙයින්; ගුණාභාවඃ, (ඒ පරසෛමපදය පරනිමිත්තෙන් ධාතුවට) ගුණනොවීම වේ භූයාත් භූයාස්තාම් භූයාසුඃ, යනු ආශීර් ලිඞ්විහකන්ඝතීඃකාරකපරසෛමපදප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (වේවා වෙත්වා යන අර්ථයි). භූයාඃ භූයාස්තම් භූයාස්ත, යනු මධ්‍යම පුරුෂඑකවිබහුවචනයි. (වෙහිවා වහුවා යන අර්ථයි). භූයාසම්

37. සිසතාසිස්‍යප්‍යාම්ට්. (සිසතාසිස්‍යප්‍යාම් 6, 3; ඉට් 1, 1;)

a. ධාතොඃ පරෙෂාං සි ස තා සි ස්‍යප් ඉත්‍යනෙෂාම්ඩාගමෝ භවති. ගුණාවාදෙශෞ, ෂ්ටුම්. භවිෂ්‍යට භවිෂ්‍යාස්තාම් භවිෂ්‍යන්, භවිෂ්‍යසඃ භවිෂ්‍යාස්ථාම් භවිෂ්‍යධ්වම්, සිව්‍යවධාතෙපි ඒත්වම්, භවිෂ්‍යධ්වම්, භවිෂ්‍ය භවිෂ්‍යවහි භවිෂ්‍යමහි. තවං හරිභකතිං භවිෂ්‍යඃ.

භූයාස්ව භූයාස්ම, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (වෙම්වා වෙමුවා යන අර්ථයි) සඃ, හෙතෙම; ශ්‍රීමාන් භූයාත්, ශ්‍රියඇත්තේ වේවා; (යන ආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ). භූ සිෂට ඉති, "භූ-සිෂට" කියා; සපිතෙ, සිවිකල්හි (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිද්ධිය වේ):-

37. සිසතාසිස්‍යප්‍යාම්, "සි ස තා සි ස්‍යප්" යන මොවුන් සම්බන්ධව; ඉට්, "ඉට්" ආගම වේ.

a. ධාතොඃ පරෙෂාම්, ධාතුකෙරෙන් පරවූ; සිසතාසිස්‍යප් ඉති, "සිසතාසිස්‍යප්" යන; එතෙෂාම්, මොවුන් සම්බන්ධව; ඉඩාගමඃ භවති, 'ඉට්" ආගම වේ. ගුණාවාදෙශෞ, ගුණය අව් ආදෙශය යන දෙදෙන වෙත්. ෂ්ටුම්, (ඉකාරයාකෙරෙන් පර බැවින් දන්ත්‍යසකාරයට) මූර්ධන්‍යෂකාරභාවය වේ. භවිෂිෂට භවිෂියාස්තාම් භවිෂිරන්, යනු ආත්මනෙපදප්‍රථමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි. (පැමිණේවා පැමිණෙත්වා යන අර්ථයි.) භවිෂිෂ්‍යඃ භවිෂියාස්ථාම් භවිෂිධ්වම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි; (පැමිණෙහිවා පැමිණුහුවා යන අර්ථයි). සිව්‍යවධාතෙඅපි, සියන්නෙන් අතරඇති කල්හිද; ඒත්වම්, ඒකාරභාවය වේ. භවිෂිෂවම්, (එකල්හි) "භවිෂිෂවම්" යනුවේ. භවිෂිය භවිෂිවහි භවිෂිමහි, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (පැමිණෙම්වා පැමිණෙමුවා යන අර්ථයි). තවං, තෝ; හරිභකතිං; විෂ්ණුභකතියට; භවිෂිෂ්‍යඃ, පැමිණෙහිවා (යන ආදිවශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ).

මේ සූත්‍රයෙහි කි "සි" යන්න "භූතෙ සිඃ" යන සූත්‍රයෙන් කියනුලබන "සි" ප්‍රත්‍යයයි, "ස" යන්න ඉවර්ණාදියෙහි "ස" ප්‍රත්‍යයයි. "තා" සන්න ශවසනයෙහි කියනුලබන "තා තා රෙෆ" යන ආදියෙහි "තා" යන්නයි. "සි" යන්න ආශිර්ලිංද ආත්මනෙපදික "සිෂට" ආදියෙහි "සි" යන්නයි. "ස්‍යප්" යනු භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි කියනුලබන "ස්‍යප්" ප්‍රත්‍යයයි.

38. ශවසතනෙ–තා තාරෙෆ තාරස්, තාසි තාසථස් තාසථ, තාසම් තාසවස් තාසමස්; තා තාරෙෆ තාරස්, තාසෙ තාසාථෙ තාඩෙව, තාහෙ තාසවහෙ තාසමහෙ.

(ශවසතනෙ 7, 1; තා 1, 1;—තාසමහෙ 1, 1;)

a. ශව* ආගාම්‍යහනි භාවිත්‍රඝඪී තාදඉ භවතකි. එෂාං සංඥ ලුව්.

b. ඉඩ්ගුණවඃ, භවිතා භවිතාරෙෆ භවිතාරඃ, භවිතාසි භවිතාසථඃ භවිතාසථ, භවිතාසම් භවිතාසවඃ භවිතාසමඃ: සවඥෙ හරිඃ ප්‍රත්‍යඤෂා භවිතා. භවිතා භවිතාරෙෆ භවිතාරඃ, භවිතාසෙ භවිතාසාථෙ භවිතාඩෙව, භවිතාහෙ භවිතාසවහෙ භවිතාසමහෙ. ශෙවා හරිං භවිතාසෙ.

---

38. ශවසතනෙ, ශවසතනකාලඝ වාව්‍යකල්හි; තා—තාසමහෙ, "තා' යන්න පටන් "තාසමහෙ" යන්න අවසන් කොට ඇති අට ලොස වෙත්.

a. ශවඃ, "ශව" යයි සේයි; ආගාම්‍යහනි, ආගාම් දින යෙහි; භාවිනි අර්‍ථෙ, වනසුලු අර්‍ථයෙහි හෙවත් ශවසතන භවිෂ්‍යත් කාලාර්‍ථයෙහි; තාදඃ, තාදිප්‍රත්‍යයෝ; භවනති, වෙත්. එෂාම්, මොවුන්ගේ; සංඥ, (පාණිනීය) සංඥාව; ලුව්, "ලුව්" යනුයි.

අද්‍යතනකාලයෙන් පසු දිනයෙහි පැමිණෙන ක්‍රියාවක් වාව්‍ය කල්හි මේ "තා" ආදිය වේ. මුඛ්බොධිකාවෙහි මේ "තා" ආදිය අද්‍යතන අනාගත යයි කියත්.

b. ඉඩ්ගුණාවඃ, "ඉට්" ආගමය ගුණය "අව්" ආදෙශය යන මොහු වෙත්. භවිතා භවිතාරෙෆ භවිතාරඃ, යනු ශවසතන ලුව් විහකතිකතීඃකාරකපරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකාව්බහුවචනයි; (වන්නේ වන්නාහු යන අර්‍ථයි). භවිතාසි භවිතාසථඃ භවිතාසථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකාව්බහුවචනයි; (වන්නෙහි වන්නහු යන අර්‍ථයි). භවිතාසම් භවිතාසවඃ භවිතාසමඃ, යනු උත්තමපුරුෂ

---

* මෙහි "ආඝතෙ"ඝි පොත්වල දක්නා ලැබේ.

39. ත්‍යාදෙඃ භවිෂ්‍යති සඃප්.

(ත්‍යාදෙඃ 7, 1; භවිෂ්‍යති 7, 1; සඃප් 1, 1;)

a. ධාතෝර්භවිෂ්‍යති කාලේ සඃප්ප්‍රත්‍යයෝ භවති තිබාදි වෙෂ්‍වාදශසු පරෙෂු. අස්‍ය සඤ්ඥා ලෘට්.

b. භවිෂ්‍යති භවිෂ්‍යතඃ භවිෂ්‍යන්ති, භවිෂ්‍යසි භවිෂ්‍යථඃ භවිෂ්‍යථ, භවිෂ්‍යාමි භවිෂ්‍යාවඃ භවිෂ්‍යාමඃ; කාලකිඞ්කීප්‍රවතීකෝ භවිෂ්‍යති. භවිෂ්‍යතෙ භවිෂ්‍යෙතෙ භවිෂ්‍යන්තෙ, භවිෂ්‍යසෙ භවිෂ්‍යෙථෙ භවිෂ්‍යධ්වෙ. භවිෂ්‍යෙ භවිෂ්‍යාවහෙ භවිෂ්‍යාමහෙ. සාවණ්ණී රාජඃ භවිෂ්‍යතෙ.

එකවිබහුවචනයි. (වන්නෙමි වන්නෙමු යන අර්ථයි). ශිවඃ, සෙට; තෙ, තට; හරිඃ, විෂ්ණුතෙම; ප්‍රත්‍යක්ෂඃ භවිතා, ප්‍රත්‍යක්ෂවන්නේය. (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ). භවිතා භවිතාරෞ භවිතාරඃ, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. පැමිණෙන්නේ පැමිණෙන්නාහු යන අර්ථයි). භවිතාසෙ භවිතාසාථෙ භවිතාධ්වෙ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (පැමිණෙන්නෙහි පැමිණෙන්නහු යන අර්ථයි). භවිතාහෙ භවිතාස්වහෙ, භවිතාස්මහෙ, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (පැමිණෙන්නෙමි පැමිණෙන්නෙමු යන අර්ථයි. ශිවඃ, සෙට හරිං, විෂ්ණුසමීප යට, භවිතාසෙ, පැමිණෙන්නෙහි (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍ය යොජනාව වේ)

39. ත්‍යාදෙඃ, තිබාදිය පරකල්හි; භවිෂ්‍යති, අනාගතකාල යෙහි; සඃප්, "සඃප්" ප්‍රත්‍යය වේ.

a. තිබාදිෂු අෂ්ටාදශසු පරෙෂු, තිප් ආදි අටලොස පරකල්හි; ධාතෝඃ, ධාතුකෙරෙන්; භවිෂ්‍යති කාලෙ, භවිෂ්‍යත්කාලයෙහි; සඃප්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "සඃප්" ප්‍රත්‍යය වේ. අස්‍ය, මොහුගේ; සංඥා, (පාණිනීය) සංඥාව; ලෘට්, "ලෘට්" යනුයි.

b. භවිෂ්‍යති භවිෂ්‍යතඃ භවිෂ්‍යන්ති, යනු "ලෘට්" විභක්ති කතෘකාරකපරසෛම්පද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (වන්නේ වන්නාහු යන අර්ථයි, මෙහි මෙසේ සිංහලාර්ථ "ලුට්' විභක්තියෙහි මෙනි) භවිෂ්‍යසි—භවිෂ්‍යාමඃ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. කාලකිඃ, "කාලකි" නම් විෂ්ණු අවතාරයතෙම; ධර්මප්‍රවතීඃ, ධර්මය පවත්වන්නෙක්; භවිෂ්‍යති, වන්නේය. (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ). භවිෂ්‍යතෙ—භවිෂ්‍යාමහෙ,

40. සසප් ක්‍රියාතික්‍රමෙ.

(සසප් 1, 1; ක්‍රියාතික්‍රමෙ 7, 1;)

a. ධාතොඃ ක්‍රියායා අතික්‍රමෙ කුතශ්චිත්වෙහුණ්‍යාදි නිෂ්පත්තෙඃ සත්‍යාං දිබාදිපරඃ සසප්ප්‍රත්‍යයො භවති භවිෂ්‍යත්ඩී ඛවිදහුතෙපි. අස්‍ය සංඥා ලෘඞ්.

b. අඩාගමඃ, අභවිෂ්‍යත්-අභවිෂ්‍යද් අභවිෂ්‍යතාම් අභවිෂ්‍යන්, අභවිෂ්‍යඃ අභවිෂ්‍යතම් අභවිෂ්‍යත, අභවිෂ්‍යම් අභවිෂ්‍යාව අභවිෂ්‍යාම. යදි සුවෘෂ්ටිඃ සුරාජ්‍යං වාඅවිෂ්‍යත්තදා සුභික්ෂමභවිෂ්‍යත්.

යනු ආතමනෙපද ප්‍රථමමධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සාවණිණිඃ, "සාවණිණි" නම් වූ අෂ්ටම මනුතෙම; රාජ්‍යං භවිෂ්‍යතෙ, රාජ්‍යයට පැමිණෙන්නේය (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍ය යොජනාව වේ. මුඛබොධටීකාවෙහි මේ විහකතිය ඡවස්තනභවිෂ්‍යත් වශයෙන් හා දූරභවිෂ්‍යත් වශයෙන් කියත්).

40. ක්‍රියාතික්‍රමෙ, ක්‍රියාහුගේ අනිෂ්පත්තිය ගම්‍යමානකල්හි; සසප්, (අනාගතාර්‍ථයෙහි හෝ භූතාර්‍ථයෙහි පවත්නා ධාතුතොරෙන්) "සසප්" ප්‍රත්‍යය වේ.

a. ධාතොඃ, ධාතුතෙරෙන්; ක්‍රියායාඃ, ක්‍රියාහුගේ; අතික්‍රමෙ, "අතික්‍රමෙ" යයි සේයි; කුතශ්චිත්වෙහුණ්‍යාත්, කිසිවිරුඬ ගුණ භාවයකින්; අනිෂ්පත්තෙඃ සත්‍යාං, අසිද්ධිය ඇතිකල්හි; භවිෂ්‍යෙ අර්‍ථෙ, අනාගතාර්‍ථයෙහි ද; ඛවිත්, කිසිතැනෙක්හි; භූතෙ අපි, අතීතාර්‍ථයෙහි ද; දිබාදිපරඃ, "දිප්" ආදිය පරකොට ඇති; සසප් ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "සසප්" ප්‍රත්‍යය වේ. අස්‍ය, මොහුගේ; සංඥා, (පාණිනීය) සංඥාව; ලෘඞ්, "ලෘඞ්" යනුයි.

b. අඩාගමඃ, "අව්" ආගම වේ. අභවිෂ්‍යත්-අභවිෂ්‍යද්—අභවිෂ්‍යාම, යනු ලෘඞ්විහකති කතෘකාරක පරසෙමපද ප්‍රථම මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (වන්නේ හෝ වූයේ යන ආදි අර්‍ථයි). යදි, ඉදින්; සුවෘෂ්ටිඃ, යහපත් වැස්සව ද; සුරාජ්‍යං ව, යහපත් රාජ්‍යය ද; අභවිෂ්‍යත්, වන්නේ නම් හෝ වූයේ නම්; තදා, එකල්හි; සුභික්ෂම් අභවිෂ්‍යත්, සුලභතිස්සා ඇති වන්නේ හෝ වූයේ ය. (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ,

a. අභවිෂ්‍යත අභවිෂ්‍යතාම් අභවිෂ්‍යතන, අභවිෂ්‍යථාඃ අභවිෂ්‍යථාම් අභවිෂ්‍යධ්වම්, අභවිෂ්‍යෙ අභවිෂ්‍යාවහි අභවිෂ්‍යාමහි ඝඳ්‍යභවිෂ්‍යත ද්‍රව්‍යං භවාංඝනදෘ රම්‍යමභවිෂ්‍යත.

41. භූතෙ සිඃ. (භූතෙ 7, 1; සිඃ 1, 1;)

b. ධාතොර්භූතමාත්‍රෙ කාලෙ සිඃ ප්‍රත්‍යයො භවති දිබාදිපරඃ, අස්‍ය සංඥා ලුඞ් ඉකාරඃ සෙරිති විශෙෂණාර්ථඃ. අ භූ ස් ත් ඉති සථිතෙඃ-

---

a. අභවිෂ්‍යත--අභවිෂ්‍යාමහි, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථම මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි; (පැමිණෙන්නේ හෝ පැමිණියේ යන ආදි අර්ථයි). යදි, ඉදින්; භවාන්, පින්වත් තෙම; ද්‍රව්‍යං, ධනයට; අභවිෂ්‍යත, පැමිණෙන්නේ නම් හෝ පැමිණියේ නම්; තදා, එකල්හි; රම්‍යම්, සිත්කලුබවට; අභවිෂ්‍යත, පැමිණෙන්නේ හෝ පැමිණියේ ය, (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍ය යොජනාව වේ).

මේ ක්‍රියාවෙන් ඒ ඒ තන්හි හෙතු වෛකල්‍යයෙන් ඵලාභාවය ප්‍රකාශකරණු ලැබේ. එනම් මෙහි පූර්ණොදාහරණයෙහි සුවෘෂ්ටිය හා සුරාජ්‍යය හෙතුයි, සුභික්ෂය ඵලයයි. තත් සුවෘෂ්ටිසුරාජ්‍යය සංඛ්‍යාත හෙතුවෛකල්‍යයෙන් සුභික්ෂසංඛ්‍යාත ඵලාභාවය සූචිතයි. විතීයොදාහරණයෙහි ද්‍රව්‍යසංඛ්‍යාත හෙතුවෛකල්‍යයෙන් රම්‍යසංඛ්‍යාත ඵලාභාවය සූචිතයි. තවද මේ ක්‍රියාව භූතභවිෂ්‍යත් දෙක්හි වේ යයි පාණිනීය ව්‍යාකරණයන්හි කියත්. මුග්ධබොධ ටීකාවෙහි මෙය සාපේක්ෂාලික යයි කියත්.

41. භූතෙ, අතීතාර්ථයෙහි; සිඃ, (ධාතුකෙරෙන් දිබාදිය පර කොට ඇති) සි ප්‍රත්‍යය වේ.

b. භූතමාත්‍රෙ භූතමාත්‍රවූ හෙවත් අතීතසාමාන්‍යවූ; කාලෙ, කාලයෙහි; ධාතොඃ, ධාතුකෙරෙන්; දිබාදිපරඃ, 'දිප්" ආදිය පරකොට ඇති; සිඃ ප්‍රත්‍යයඃ භවති. සි ප්‍රත්‍යය වේ. අස්‍ය මොහු ගේ; සංඥෙ. (පාණිනීය) සංඥාව; ලුඞ්, "ලුඞ්" යනුයි. ඉකාරඃ, (සි යන්නේ) ඉකාරය; සෙඃ ඉති, "සෙඃ" කියා; විශෙෂණාර්ථඃ, ඒවසෙ සා කිම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. අ භූ ස් ත් ඉති 'අ භූ ස් ත්' කියා; සථිතෙ, සිවිකල්හි (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිද්ධිය වේ)

42. දෘදෙඃ පෙ. (දෘදෙඃ 5, 1; පෙ 7, 1;)

a. **පරස්සෙමපදෙ පරෙ අපිද්දෘධාසෙඨණ්හූපිබනිභ්‍යඃ පරස්‍ය සෙලෝපො භවති.**

b. **"ශාඡාසාඝ්‍රාඛෙථොවෙති වක්තව්‍යම්" "භූවඃ සිලොපො ලුගවාව්‍යඃ" "ලුකි න තන්නිමිත්තම්" (ලුකි සති තන්නිමිත්තං කාර්‍යං නස්‍යාත්) නෙත ගුණෙඩ්වෘඛ්‍යො න. අභූත් අභූතාම්-**

මේ "සි" ප්‍රත්‍යය භූතසාමාන්‍යාඕයෙහි "ලඬ්" විභක්තියෙහි කී "දිප්" ආදියටත් ධාතුවටත් අතරෙහි වේ. මේ ප්‍රත්‍යයෙන් "ස්" යන්න ගණුලැබේ. ඉයන්න සූත්‍රවිධිවල "සෙඃ" යන ආදි වශයෙන් වෙසෙසා කිම පිණිසයි.

4?. පෙ, පරස්සෙමපදය පරකල්හි; දෘදෙඃ, "දෘ" ධාත්වාදියෙන් පර සිප්‍රත්‍යය ලොප් වේ.

a. පරස්සෙමපදෙ පරෙ, පරස්සෙමපදප්‍රත්‍යය පරකල්හි අපිත් දෘ, පකාරඉත් රහිත "දෘ" ධාතුය; ධා, "ධා" ධාතුය; සථා, "සථා" ධාතුය; ඉණ්, "ඉ-ණ්" ධාතුය; භූ, "භූ" ධාතුය; දිඛ්භ්‍ය, "පා' ධාතුය යන මොවුන්කෙරෙන්; පරස්‍ය, පරවූ; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. (මෙහි පකාර ඉත්රහිත "දෘ" යනුවෙන් "දෘප්-පලවනෙ, දෙප්-ශොධනෙ" යන දෙක හැර "ඩු-දෘඤ්-දෘනෙ, දෘණ් දෘනෙ, දෙ අවඛණ්ඩනෙ" යනු මොහු ගණුලැබෙත්.)

b. ශාඡාසාඝ්‍රාඛෙථඃ-ශා, "ශෝ" ධාතුය; ඡා, "ඡෝ" ධාතුය; සා, "ෂෝ" ධාතුය; ඝ්‍රා, "ඝ්‍රා" ධාතුය; ඛෙථඃ, "ඛෙ-ච්" ධාතුය යන මේ ගණයකෙරෙන් පර සිප්‍රත්‍යයලොපය; වාඉති, විකල්පයයි; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. භුවඃ, "භූ" ධාතුවසම්බන්ධීවූ; සිලොපඃ, සිප්‍රත්‍යයලොපය; ලුගවාව්‍යඃ, "ලුක්' සංඥයයි කියයුතුයි; හෙවත් "ලුක්" යන්නෙන්වූ ලොපයයි කියයුතුයි. ලුක්, (ඒ) "ලූක්" යන්න ඇතිකල්හි හෙවත් "ලුක්" යන්නෙන් ලොපය ඇතිකල්හි; තන්නිමිත්තම්, ඒනිමිත්තකොට ඇති කාර්‍යය; න, නොවේ. (ලුකි සති, ලුක්යන්න ඇතිකල්හි; තන්නිමිත්තං කාර්‍යං, ඒ නිමිත්තකොට ඇති කාර්‍යය; නස්‍යාත්, නොවන්නේය) තෙත, එහෙයින්; ගුණෙඩ්වෘඛ්‍යඃ, ගුණය ඉවි ආගමය වෘඩ්ධ යන මොහු; න, නොවෙත්. අභූත් අභූතාම්, යනු ලුඬ්විභක්තිකතීඃකාරක පරස්සෙම පද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (ඒ, වූඟ, යන අර්‍ථයි.)

a. "භුවඃ සිලොපෙ සවරෙ වුනවකතවඃ" අභූවන්, අභූඃ අභූතම් අභූත, අභූවම් අභූව අභූම්. අභූද් වෘඝවිඃ.

b. ආත්මනෙපදෙ ගිඃ ඉඩි ගුණාවෙ, ඝඩම්, ඝවුඩම්, අවි. අහවිෂට අහවිෂාතාම්-

43. ආතොතෙතාදනතඃ.

(ආතඃ 6, 1; අතතඃ 6, 1; අත් 1, 1; අනතඃ 5, 1;)

c. ආත ආත්මනෙපදස්‍යාන්ත් ඉතෙත්‍යනස්‍යාදභවති, අකාරාදුත්තරස්‍ය නභවති. අහවිෂත, අහවිෂඩාඃ අහවිෂාඨාම්.

මෙහි "භූ" ධාතුවෙන් පර සිප්‍රත්‍යයලොපය "ලුක්" යන්නෙන් වන බවද, එහෙයින් ඒ ලොප්වූ "සි" යන්න පරනිමිත්තෙන් වියහැකි "ඉවි ගුණ වෘඩි" යන මොවුන් නොවන බවද ප්‍රකාශිතයි, එහෙයින්ම "අභූත්" යන ආදියෙහි ඒ "ඉවි" ආගමාදිය නොවීය.

a. සිලොපෙ, "සි" ප්‍රත්‍යයලොපය ඇතිතන්හි; සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; භුවඃ, "භූ" ධාතුවසම්බන්ධව; වුක්, "වුක්" ආගම්; වකතවඃ, කියයුතුයි අභූවන්, යනු ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනයි. අභූඃ-අභූම, යනු මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (අඪ්ලඬ් විභක්තියෙහි මෙනි) වෘඝවිඃ, වැස්ස; අභූත්, වීය (යනආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජ්‍යතාව වේ). සිප්‍රත්‍යයලොපයවූ තන්හි සවර යක් පරව සිටියොත් "භූ" ධාතුව කෙරෙන් "ව්" යන්න වේ, "අභූවන්" යන ආදිය එසේ වීමෙන් සිද්ධයි).

b. ආත්මනෙපදෙ, ආත්මනෙපදයෙහි; සිඃ, "සි" ප්‍රත්‍යයද; ඉවි, "ඉවි" ආගමද; ගුණාවෙ, ගුණය "අවි" ආදෙශය යන දෙකද; ඝඩම්, මූර්ධන්‍යඝකාරභාවයද; ෂ්ටුඩං, ඝකාරයොගයෙහි ටවර්ගීභාවයද; අවි, "අවි" ආගමද වෙත්. අහවිෂට අහවිෂාතාම්, යනු ආත්මනෙපදප්‍රථමපුරුෂ එකවිවචනයි.

43. ආතඃ, ආත්මනෙපදය සම්බන්ධිවූ අනතඃ, "අන්ත්" යන්නට; අත්, "අත්" ආදෙශ වේ. අනතඃ, අකාරයාකෙරෙන් පර වූවහුට නොවේ.

c. ආතඃ, "ආත්" යයි සේයි; ආත්මනෙපදස්‍ය, ආත්මනෙපදයසම්බන්ධිවූ; අන්ත්ඉති, "අන්ත්" යන; එතස්‍ය මොහුට; අත්භවති, "අත්" ආදෙශ වේ. අකාරාත් උත්තරස්‍ය, අකාරයා

44. ධෙව ච සෙර්ලොපඃ.

(ධෙව 7, 1; ච 1, 1; සෙඃ 6, 1; ලොපඃ 1, 1;)

a. ධෙව පරෙ සෙලේලොපො භවති, වා සස්‍ය ද ඉති තෙ විත්. අහවිධ්වම්-අහවිද්ධ්වම්-අහවිඩ්වම්, අහවිෂි අහවිෂ්වහි අහවිෂ්මහි: දෙවදත්තෙ රාජ්‍යමහවිෂ්ට

කෙරෙන් පරවූවහුට; භවති, නොවේ. අහවිෂත, යනු ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනයි. අහවිෂඃ අහවිෂාථාම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිවචනයි.

අකාරය හැර අනිකක් කෙරෙන් පරවූ 'අන්ත අන්තෙ අන්තාම්" යන මොවුන්ගේ "අන්ත්" යන කොටසට 'අත්" ආදෙශ වේ. එසේ ආදෙශවූ කල ඒ 'අන්ත" ආදිය "අත අතෙ අතාම්" යනු වේ. අකාරයා කෙරෙන් පරවූවහුට නොවේයයි කිමෙන් "භවන්තෙ" යන ආදිය වේ, හෙවත් "භවන්තෙ" යන ආදියෙහි "අත්" ආදෙශ නොවේ. "අහවිෂත" යන තන්හි "අන්ත" යන්නේ "අන්ත්" යන්නට "අත්" ආදෙශයි.

44. ධෙව, ධවප්‍රත්‍යය පරකල්හි; සෙඃ ලොපඃ ච, සිප්‍රත්‍යය ලොපය ද වේ.

a. ධෙව පරෙ, ධවප්‍රත්‍යය පරකල්හි; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. වා, විකල්පයෙන්; සස්‍ය සකාරයට; දඃ ඉති, දකාරය වේයයි; කෙවිත්, සමහරු කියත්. "අහවිධ්වම්-අහවිද්ධ්වම් අහවිඩ්වම්" යනු මධ්‍යමපුරුෂ බහුවචනයි. අහවිෂි අහවිෂ්වහි අහවිෂ්මහි, යනු උත්තමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි. දෙවදත්තඃ, දෙවදත්ත.තෙමේ; රාජ්‍යම්, රාජ්‍යයට; අහවිෂට, පැමිණියේය (යන ආදි වශයෙන් වාක්‍යයොජනාව වේ).

මේ සූත්‍රයෙහි වශබදයෙන් ඇතම්තන්හි සිප්‍රත්‍යයලොපය නොවන බව ප්‍රකාශිතයි. එහෙයින් සිප්‍රත්‍යය ලොප්නොවන තන්හි ඒ සකාරයට දකාරය වේ. මෙහි "අහවිධ්වම්" යන රූපය සිලොපයෙන් ද, "අහවිද්ධ්වම්" යන්න සිලොපය නොව සකාරයට දකාරය වීමෙන්ද "අහවිඩ්වම්" යන්න ධකාරයට ඩකාරය වීමෙන්ද සිඩයි.

a. "මාඞි ලුඞඩව වක්‍ඛතව්‍යඃ" ඉළීලඞාරූපවාදඃ.

45. මෙටඃ. (මෙ 7, 1; අටඃ 6, 1;)

b. මාඟබෙඳ ප්‍රයුජ්‍යමානෙ අටො ලොපො භවති. මාභයීභක්‍ඛො භවාන් භුඞ්.

c. "සමයොඟ භූතාඊීනා වක්‍ඛතව්‍යා" "මාසමයොඟෙ ලඞි ච" මාසම භවත්, මා සම භූත්.

---

a. මාඞි, "මාඞ්" නිපාතයොගයෙහි; ලුඞඩව, "ලුඞ්' විභක්තියම; වක්‍ඛතව්‍ය, කියයුතුයි. ඉළීලඞාරූපවාදඃ, (එහෙයින්) සියලු ලඞාර යන්ගේ වැළැක්ම වේ. (මානිපාතයොගයෙහි සියලු ආඛ්‍යාතයන් විෂයෙහි "ලුඞ්' විභක්තියම වේ.)

45. මෙ, මාඟබඳයොගයෙහි; අටඃ, "අව්" ආගමයාගේ ලොපය වේ.

b. මාඟබෙඳ ප්‍රයුජ්‍යමානෙ, මාඟබඳය ප්‍රයොගකාරණුලබන කල්හි; අටඃ, අව්ආගමයාගේ; ලොපඃ භවති, ලොපය වේ. භවාන්; පින්වත්තෙම; භයීභක්තඃ, විෂණුභක්තිනැත්තෙක්; මාභුත්, නොවන්න. (යනු ඊට උදාහරණයි. මෙහි 'ලොව්' විභක්තිය වෙනුවට "ලුඞ්" විභක්තිය ව්‍යවහෘතයි, අන්තන්හිද මෙසේයි.)

c. සමයොගෙ, "සම" නිපාතයොගයෙහි, භූතාඊීතා, අතීතාඊීභාවය; වක්‍ඛතව්‍යා, කියයුතුයි. මාසමයොගෙ, "මාසම" දෙදෙනාගේ යොගයෙහි; ලඞ්ව, "ලඞ්" විභක්තියද වේ. (වඟබඳයෙන් "ලුඞ්" විභක්තියද වේ) මාසමභවත්, මාසමභූත්, යනු උදාහරණයි.

"සම" නිපාතයොගයෙහි වර්තමාන "ලව්" විභක්තිය අතීතාඊීයෙහි වේ. "භන්ති සම රාවණං රාමඃ" යන ආදිය ඊට උදාහරණයි, මෙහි රාමතෙම රාවණයා නැසුයේය යන අර්ථයි. "මා" යන්න පූර්වකොට ඇති "සම" යන්න ("මාසම" යන්න) යෙදුනුනන්හි සියලුම ආඛ්‍යාතයන් වෙනුවට 'ලඞ්,ලුඞ්" දෙක ව්‍යවහාර කරණුලැබේ. 'මාසම භවත්, මාසම භූත්' යන උදාහරණවයෙන් එය ව්‍යක්තීකෘතයි, මෙය සියලු ආඛ්‍යානයන්ට සාධාරණබැවින් ඒඒතන්හි යෙදෙනපරිද්දෙන් අර්ථ දතයුතුයි. මෙතෙකින් සත්තාඊී ප්‍රාප්‍යඊී දෙක්හි පවත්නා "භූ" ධාතුවේ දශලඞාරයෙහි පරසෙඪපද ආතමනෙපද දෙක්හි ක්‍රියාරූප දක්වා තවත්

a. විති-සංඥනෙ. 2

b. ඊකාර ඊදිතඃකාඝඃඡීඃ, පූඞ්වතනිබාදයඃ, "අප් කතීරි"

46. උපධායා ලඝෝඃ. (උපධායාඃ 6, 1; ලඝෝඃ 6, 1;)

c. ධාතොරුපධායා ලඝ්වාදීනාමිනො ගුණො භවති.

d. වෙතති වෙතතඃ වෙතන්ති, වෙතෙත් වෙතෙතාම් වෙතෙයුඃ. වෙතතු-වෙතතාත් වෙතතාම් වෙතන්තු. අවෙතත් අවෙතතාම් අවෙතන්. "ලිඞ්ඞම්" විවෙත-"කිත්ඞාදගුණාභාවඃ" විවිතතුඃ විවිතුඃ, විවෙතිථ විවිතථුඃ විවිත,

---

මේ පරසෙමපදප්‍රක්‍රියාවිෂයෙහි පදසිද්ධිවශයෙන් බොහෝසේ වෙනස්ව පවත්නා ධාතූන්ගේ ක්‍රියාරූප දක්වනුපිණිස "විති-සංඥනෙ" යන ආදිය කිහු.

a. විති, (ඊකාරානුබන්ධ) "විත්" ධාතුව; සඥනෙ, සිතීමෙහි වේ.

b. ඊකාරඃ, අනුබන්ධ ඊකාරය; ඊදිතඃකාඝඃඡීඃ, ඊකාරෙතඃ වෙන් කටයුතුදේ ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. පූඞ්වත්, පෙර මෙන්; තිබාදයඃ, "තිප්" ආදිහු වෙත්. "අප් කතීරි" යන සූත්‍ර යෙන් විකරණවූ "අප්" ප්‍රත්‍යය වේ. (එකල "විත් අ ති" යන ආදිවශයෙන් වේ).

46. උපධායාඃ, උපධාසංඥවූ; ලඝෝඃ, ලඝුවූ නාමින්සවරයව් ගුණ වේ.

c. ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; උපධායාඃ, උපධාසංඥවූ; ලඝෝඃ නාමිනඃ, ලඝුවූ නාමින්සවරයට; ගුණඃ භවති, ගුණ වේ. (මෙහි ගුණවිධියට නිමිති නොකිවත් කකාරඞකාරඉත්ප්‍රත්‍යය පර කල්හි ගුණ විධිය ප්‍රතිෂිඛබැවින් 'කිත් ඞිත්' ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් අන්‍යවූ වන් පරකල්හි වන බැව් හැඟේ.)

d. වෙතති වෙතතඃ වෙතන්ති, යනු "විති" ධාතු ලට්විභක්ති කර්තෘකාරකපරසෙමපදප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (සිතයි සිතත්) යන අර්ථයි. "වෙතෙත් වෙතතාම් වෙතෙයුඃ, යනු "ලිඞ්" විභක්තිප්‍රථමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි. ("සිතන්නේය සිතන්නාහු" යන අර්ථයි) වෙතතු-වෙතතාත් වෙතතාම් වෙතන්තු, යනු "ලොට්" විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (සිතාවා සිතත්වා යන අර්ථයි). අවෙතත් අවෙතතාම් අවෙතන්, යනු "ලඞ්"

විවෙත විවිතිව විවිතිම. "කිත්ඩාදගුණාභාවඃ" විත්‍යාත් විත්‍යාසෂාම් විත්‍යාසුඃ. වෙතිතා වෙතිතාරෞ වෙතිතාරඃ. වෙතිෂ්‍යති වෙතිෂ්‍යතඃ වෙතිෂ්‍යන්ති. අවෙතිෂ්‍යත් අවෙතිෂ්‍යතාම් අවෙතිෂ්‍යන්.

a. විත් ස් ත් ඉති සථිතෙ-"සිසතා" ඉතිච්.

47. සෙඃ. (සෙඃ 5, 1;)

b. විද්‍යමානාත්සිඝබ්දාත් පරයොර්දිසේ‍යාරීඩාගමෝ භවති.

විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි (සිති සිතුහ යන අර්ථයි). විත්ත්‍ම්, ධාතුවට විත්ත වේ. විවෙත, යනු "ලිට්" විහකතිප්‍රථම පුරුෂඑකවචනයි (සිතීලු යන අර්ථයි.). කිත්ඩාත්, (පිත්රහිත "අතුස්" ආදිය) කිත්සංඥබැවින්; ගුණාභාවඃ, ගුණනොවීම වේ. විවිතතුඃ විවිතුඃ, යනු විවචනබහුවචනයි. (සිතුලු යන අර්ථයි). විවෙතිථ විවිතථුඃ විවිත, යනු මධ්‍යමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි. (සිතුවෙහිලු සිතුවහුලු යනඅර්ථයි). විවෙත විවිතිව විවිතිම, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සිතුවෙමලු සිතුවෙමුලු යන අර්ථයි). කිත්ඩාත්, (යාත්ආදිය) කිත්සංඥබැවින්; ගුණාභාවඃ, ගුණනොවීම වේ. විත්‍යාත් විත්‍යාසාම් විත්‍යාසුඃ, යනු ආශීර්ලිඞ්විහකණප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි (සිතාවා සිතත්වා යන අර්ථයි) වෙතිතා වෙතිතාරෞ වෙතිතාරඃ, යනු 'ලුට්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි (සිහන්නේ සිතන්නාහු යනඅර්ථයි) අවෙතිෂ්‍යත් අවෙතිෂ්‍යතාම් අවෙතිෂ්‍යන්, යනු "ලෘඞ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි (සිතන්නේ (නම්) හෝ සිතී (නම්), සිතන්නාහු (නම්) හෝ සිතූ (නම්) යන අර්ථ).

මෙහි ඒ ඒ විහකතිවල මධ්‍යමොත්තම පුරුෂක්‍රියාරූප මේ විළි වෙළින් දතයුතුයි. තවද මින් පසු ඒ ඒ ක්‍රියාවන්ගේ අර්ථ කිමද ධාත්වර්ථ සලකා "භූ" ධාතුවෙහි කිපරිද්දෙන් දතයුතුයි.

a. විත්ස්ත් ඉති, "විත්ස්ත්" කියා; සථිතෙ, සිවිකල්හි; සිසතා ඉති, "සිසතා" යන ආදිසූත්‍රයෙන්; ඉට් "ඉට්" ආගම වේ.

47. සෙඃ, "සි" ප්‍රත්‍යයෙන් පර "දි සි" දෙකට "ඊට්" ආගමවේ.

b. විද්‍යමානාත්, විද්‍යමානවූ; සිඝබ්දාත් පරයොඃ, සිප්‍රත්‍යයෙන් පරවූ; දිසේ‍යාඃ, 'දි සි" දෙකට; ඊඩාගමඃ භවති "ඊට්" ආගම වේ. ("සිසතා" යන ආදිසූත්‍රයෙන් 'සි' ප්‍රත්‍යයට "ඉට් ' ආගම්

48. ඉට ඊට්. (ඉමඃ 5, 1; ඊට් 7, 1;)

a. **ඉට උත්තරස්‍ය සෙලෝපෝ භවති ඊට් පරෙ. අවෙනීත් අවෙතිෂ්‍යාම්–**

49. ස්‍යාවිදඃ. (ස්‍යාවිදඃ 5, 1;)

b. **විද්‍යමානාත් සෙරාකාරාන්තාත් ච්දශෙවාන්තාරස්‍යාන උස් භවති. අවෙතිත්‍රුඃ, අවෙනීඃ අවෙතිෂ්‍යතම් අවෙතිෂ්‍යත, අවෙතිෂ්‍යම් අවෙතිෂ්‍යව අවෙතිෂ්‍යම.**

c **වූඞතිර්–ආඞසවනෙ. 3**

හා මේ සූත්‍රයෙන් "දි" ප්‍රත්‍යයට "ඊට්" ආගම වේ. එසේ "ඉට්, ඊට්" ආගම මය කළකල්හි "චිත් ඉ ස් ඊ ත්" යනු වේ).

48. ඊට්, "ඊට්" ආගමය පරකල්හි; ඉටඃ, "ඉට්" ආගමයෙහි පර "සි" ප්‍රත්‍යයට ලොප් වේ.

a. ඊට් පරෙ, "ඊට්' ආගම් පරකල්හි; ඉටඃ **උත්තරස්‍ය**, 'ඉට්" ආගමයෙන් පරවූ; සෙඃ, "සි" ප්‍රත්‍යයට, ලොපඃ **භවති**, ලොප් වේ. අවෙතීත් අවෙතිෂ්‍යාම්, යනු ලුඞ්විනකනිපරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. (සිතී සිතූහ යන අර්ථයි).

49. ස්‍යාවිදඃ, සිප්‍රත්‍යය හා ආකාරාන්තධාතු "විද්' ධාතු යන මොහුකෙරෙන් පරවූ "අන්" ප්‍රත්‍යයට "උස්" ආදෙශ වේ.

b. **විද්‍යමානාත්**, විද්‍යමානවූ; සෙඃ, "සි" ප්‍රත්‍යයාකෙරෙන්ද; **ආකාරාන්තාත්**, ආකාරාන්තධාතුකෙරෙන්ද; විදශව, "විද්" ධාතුව කෙරෙන්ද; **උත්තරස්‍ය**, පරවූ; අනඃ, "අන්" ප්‍රත්‍යයට; **උස් භවති**. 'උස්" ආදෙශ වේ. අවෙතිත්‍රුඃ, යනු ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනයි. අවෙතීඃ අවෙතිෂ්‍යාම් අවෙතිෂ්‍යට, යනු මධ්‍යම පුරුෂඒකවිබහුවචනයි (සිතුවෙහි සිතුවහු යන අර්ථයි). අවෙතිෂ්‍යම් අවෙතිෂ්‍යව, අවෙතිෂ්‍යම, යනු උත්තමපුරුෂඒකවිබහුවචනයි. (සිතුවෙමි සිතුවෙමු යන අර්ථයි). 'ස්‍යාවිදඃ" යන සූත්‍රයෙන්– 'සි" ප්‍රත්‍යයෙන් ද "දෘ" ආදි ආකාරාන්තධාතුකෙරෙන්ද "විද්" ධාතුවෙන්ද පර "අන්" ප්‍රත්‍යයට උස් ආදෙශයි).

c. වූඞතිර්, ඉර්අනුබන්ධ "වූඞත්" ධාතුව; ආඞසවනෙ, වැඟිරී මෙහි වැටේ.

a. **ඉරනුබන්ධ. "ඉරිතොවෙ"නි විශෙෂණාත්‍ථං, (උවචරිත ප්‍රධවංසිභ්‍යනුබන්ධං). වේ‍යාතනි, වේ‍යාතෙත්, වේ‍යාතතු, අවේ‍යාතත්, වූයුත්- ණප්, විත්‍ථම්:-**

50. පූවීඝ්‍ය හසාදිං ශෙෂං.

(පූවීඝ්‍ය 6, 1; හසාදිං 1, 1; ශෙෂං 1, 1;)

b. **පූවීඝ්‍යාදිහීඝං ශිෂ්‍යතෙ, අන්‍යා ලුප්‍යතෙ. වුවේ‍යාත චුවූනතුං චුවූතුං, චුවේ‍යානිථ චුවූනථුං චුවූන, චුවේ‍යාත චුවූතිව චුවූතිම.**

---

a අනුබන්ධං අනුබන්ධවූ; ඉර්, "ඉර්" යන්න; ඉරිතොවාඉති, "ඉරිතො වා" ඉතුවෙන්; විශෙෂණාත්‍ථං, වෙසෙසා කිම ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. (අනුබන්ධං, අනුබන්ධය; උවචරිතප්‍රධවංසී භි, උවචාරණයෙන් පසු නැසෙන සුලුමය.) වේ‍යාතනි, යනු ලට්විභක්ති පරස්සෙමපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයි. වේ‍යාතෙත්, යනු ලිඞ් විභක්තිප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයි. වේ‍යාතතු, යනු ලොට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයි. අවේ‍යාතත්, යනු ලඞ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂෙකවචනයි. (තෙත්තෙරේ යන ආදි වශයෙන් අර්‍ථ ගත යුතුයි). වූයුත් ණප්, (ණප්ප්‍රත්‍යය වීමෙන්) "වූයුත් ණප්" යනුවේ. විත්‍ථම්, ධාතුවට විත්‍ථවේ. (විත්‍ථවීමෙන් පසු වක්‍ෂ්‍යමාණාකාර යෙන් වේ).

50. පූවීඝ්‍ය පූවීය සම්බන්ධවූ; හසාදිං, හසප්‍රත්‍යාහාරයන්ගේ ආදිවර්‍ණය; ශෙෂං, ශෙෂ වේ.

b. පූවීඝ්‍ය විත්‍වයාගේ පූවීය සම්බන්ධවූ; ආදිං හසං, ආදිවූ හසප්‍රත්‍යාහාරවර්‍ණය; ශිෂ්‍යතෙ, ශෙෂකරණුලැබේ. අන්‍යං, අන්‍ය වූයේ; ලුප්‍යතෙ, ලොප්කරණුලැබේ. වුවේ‍යාත- චුවූතිම, යනු ලිට්විභක්තිපරස්සෙමපද ප්‍රථමමධ්‍යමඋත්තමපුරුෂ එකවිධහුවච නයි. (තෙත්තෙළේලු යන ආදි අර්‍ථයි).

යම් ධාතුවක් විත්‍ව කළකල්හි පූවීභාගයසම්බන්ධි ස්වරයෙන් ආදියෙහි ව්‍යඤ්ජන කීපයක් සිටියොත් ඉන් ආදිව්‍යඤ්ජනය ශෙෂ කොට අන්‍යවූ ව්‍යඤ්ජනයෝ ලොප්කරණුලැබෙත්. මෙහි "වූයුත්" ධාතුවෙන් "ණප්" ප්‍රත්‍යය යොදා "සස්වරාදිං" යන ආදියෙහි කීපරිද්දෙන් විත්‍වාදිය කළකල්හි "වූ වූයුත් අ" යනු වේ. මෙහි පූවීභාගය සම්බන්ධි ස්වරයෙන් පූවීයෙහි "වි ය්" යනුවෙන් ව්‍යඤ්ජන ද්වයකුත්, ඉන් පූවීය ශෙෂ කොට "ය්" යන්න ලොප්කළකල්හි

a. **වූනත්‍යාත්, වේ‍යාතිනා, වේ‍යාතිෂ්‍යති, අවේ‍යාතිෂ්‍යත්.**

b. **අවේ‍යාතින් අවේ‍යාතිෂ්‍යතාම් අවේ‍යාතිෂුඃ, අවේ‍යාතීඃ අවේ‍යාතිෂ්‍යතම් අවේ‍යාතිෂ්‍යට, අවේ‍යාතිෂ්‍යම් අවේ‍යාතිෂ්‍යව අවේ‍යාතිෂ්‍යම.**

51. ඉරිතෝ වා. (ඉරිතඃ 5, 1; වා 1, 1;)

c **ඉරිතෝ ධාතොඕ ඃ ප්‍රත්‍යයෝ භවති දිබාදිපරඃ පරසෛමපදෙ. සෛරපවාදඃ. ඩකාරෙ ගුණප්‍රතිෂෙධාර්ථඃ. අවූනත් අවූනතාම් අවූනත්, අවූනඃ අවූනතම් අවූනත, අවූනතම් අවූනාව අවූනාම.**

d. **ශවූතිර්-ක්ෂරණෙ. 4**

"වී-උ වූන් අ" යනු වේ. පසුව ධාතුවට ගුණකොට සවර්ණඃ කළකල්හි "වූවේ‍යාත" යනු වේ. සෙස්සද මෙසේ දතයුතුයි.

a. වූනත්‍යාත්-අවේ‍යාතිෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින්-ආශිර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ් විභකති පරසෛමපද ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි.

b. අවේ‍යාතීත්-අවේ‍යාතිෂම, යනු ලුඞ්විභක්තිපරසෛමපද ප්‍රථම මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි.

51. ඉරිතඃ, "ඉර්" යන්න ඉත්කොට ඇති ධාතුකෙරෙන්; වා, (දිබාදිය පරකල්හි) විකල්පයෙන් ඔප්‍රත්‍යය වේ.

c. ඉරිතඃ ධාතොඃ, ඉරනුබඞ්ධාතුකෙරෙන්; පරසෛම පදෙ, පරසෛමපදයෙහි; දිබාදිපරඃ, "දිප්" ආදිය පරකොට ඇත්තාවූ; ඃප්‍රත්‍යයඃ ඔ ප්‍රත්‍යයඃ; වා, විකල්පයෙන් වේ. සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයාගේ; අපවාදඃ (ඔප්‍රත්‍යයවූපඤ්ඣයෙහි) වැළැක්ම වේ. ඩකාරඃ, ඩකාරය; ගුණප්‍රතිෂෙධාර්ථඃ, ගුණප්‍රතිෂෙධය ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ. (ඔප්‍රත්‍යයෙන් "අ" යන්න පමණක් ගණුලැබේ). අවූනත්-අවූනාම, යනු ඔප්‍රත්‍යයවූ පඤ්ඣයෙහි ලුඞ්විභක්ති පරසෛමපද ප්‍රථම මධ්‍යමඋත්තමපුරුෂඒකවිබහුවචනයි (මෙහි කී ඉරනුබඞ්ධාතු නම් "වූනතිර්, රුධිර් භිදිර්, ඡිදිර්, දෘශිර්, රුදිර්, සඤ්ඣිර්" යන මේ ආදියයි).

d. ශවූතිර්, ඉරනුබඞ් "ශවූත්" ධාතුව; ක්ෂරණෙ, චාලන යෙහි හෝ කෘශකිරීමෙහි වේ,

a. **ශෙව්‍යාතනි, ශෙව්‍යානෙන්, ශෙව්‍යාතතු, අශෙව්‍යා තන්, මිත්‍රමි:-**

52. ශසාත් ඛපාඃ. (ශසාත් 5, 1; ඛපාඃ 1, 3;)

b. **විජීවනෙ කෘතෙ ඝන්පූර්ව්‍රූපං තස්‍ය ශසාදුත්තරාඃ ඛපාඃ ශිෂ්‍යංතෙන, න ශසාඃ. ඉති වකාරශෙෂඃ.**

c. **චුශෙව්‍යාත චුශව්‍යුතතුඃ චුශව්‍යුතුඃ. ශව්‍යුත්‍යාත්, ශෙව්‍යාතිනා, ශෙව්‍යාතිෂ්‍යති, අශෙව්‍යාතිෂ්‍යත්, අශව්‍යුතත- අශෙව්‍යාතින්.**

---

a. ශෙව්‍යාතති-අශෙව්‍යාතත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, විධි ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විභක්තිපරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි. (වාලතය කෙරේ යන ආදිඅර්ථයි) විත්‍රමි, (පරොක්ෂයෙහි) ධාතුවට විත්‍ර වේ. (විත්‍රවූ පසු වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් කටයුතුයි).

52. ශසාත්, ශසප්‍රත්‍යාහාරයෙන් පරවූ; ඛපාඃ, "ඛප" ප්‍රත්‍යා හාරවර්ණයෝ ශෙෂ වෙත්.

b. විජීවවනෙ කෘතෙ, විජීවවන කළකල්හි, හෙවත් ධාතුවට විත්‍රකළකල්හි; ඝන් පූර්ව්‍රූපම්, ඝම් පූර්ව්‍රූපයක් වේද; තස්‍ය, ඔහුසම්බන්ධිවූ; ශාසාත්උත්තරාඃ, ශසප්‍රත්‍යාහාරයෙන් පරවූ; ඛපාඃ, ඛපප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ; ශිෂ්‍යතෙන, ශෙෂකරණ්ලැබෙත්; ශසාඃ, ශසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයෝ; න, ශෙෂ කරණ්නොලැබෙත්. ඉති, මෙසේ කළකල්හි; වකාරශෙෂඃ, වකාරයාගේ ශෙෂවීම වේ.

මෙහි "ශව්‍යුත්" ධාතුවෙන් "ණප්" ප්‍රත්‍යයකොට විත්‍ර කළ කල්හි "ශව්‍යු ශව්‍යුත් අ" යනුවේ. පූර්භාගයෙහි වර්ණවියොගය කළකල්හි "ශ් ව් ය් උ" යනු වේ. මෙහි "පූර්ණස්‍ය හසාදිඃ ශෙෂඃ" යන සූත්‍රවිධිය කළකල්හි "ය්" යන්න ලොප් වේ. පසුව ශෙෂවූ වර්ණවයෙන් පූර්වවර්ණය ශසප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් බැවින්ද ඉන් පරවූ වර්ණය ඛපප්‍රත්‍යාහාරවර්ණයක් බැවින්ද "ශ්" යන්න ලොප්ව "ව්" යන්න ශෙෂවේ. පසුව ධාතුවට ගුණාදිය කළ කල්හි "වුශෙව්‍යාත" යනු වේ. මේ ලක්ෂණයන්ගෙන් යුත් අන් තන්හිද මෙසේයි.

c. වුශෙව්‍යාත වුශව්‍යුතතුඃ වුශව්‍යුතුඃ, යනු ලිට්විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ශව්‍යුත්‍යාත්-අශව්‍යු තත්-අශෙව්‍යාතීත්, යනු පිළිවෙළින් 'ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්, ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි.

a. **මන්-විලොඩනෙ. 6**

b. **මන්ති, මන්තෙ, මන්තු, අමන්ත්, මමන්:-**

53. නො ලොපඃ. (නඃ 6, 1; ලොපඃ 1, 1;)

c. **ධාතොරුපධාභූතස්‍ය නකාරස්‍ය ලොපො භවති කිති ඞිති ච පරෙ. ඉත්‍යුපධානකාරලොපෙ ප්‍රාපෙ:-**

d. **"ඍසංයොගාණාණාදෙරකිඞ්ඩං වාවය්" -තෙන න ලොපාභාවඃ. මමන්තුඃ, මමන්ථඃ, මමන්ථ මමන්තුඃ මමන්, මමන්ව මමන්ම.**

---

a මන්, "මන්" ධාතුව; විලොඩනෙ, කැලැකීමෙහි වේ.

b මන්ති—මමන්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඩ්, ලොට්, ලඬ්, ලිට්, විභක්ති පරසෛමපද ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි (කලතයි යන ආදි අර්ථයි.

53. නඃ (උපධාසංඥවූ) නකාරයට; ලොපඃ, ලොප් වේ.

c. කිති, කිත්සංඥකප්‍රත්‍යය ද; ඞිති ව, ඞිත්සංඥකප්‍රත්‍යය ද; පරෙ, පරකල්හි ධාතොඃ. ධාතුහුගේ; උපධාභූතස්‍ය, උපධාසංඥවූ; නකාරස්‍ය නකාරයට; ලොපඃ භවති ලොප් වේ. ඉති, මෙසේ; උපධානකාරලොපෙ ප්‍රාපෙ, උපධා සංඥවූ නකාරයට ලොප් පැමිණී කල්හි (ලක්ෂ්‍යමාණනියමයෙන් එය වැළකේ).

d. ඍසංයොගාත්, ඍකාරයෙන් හා ස යොගයෙන් පරවූ; ණාදෙඃ, ණබාදිහුගේ; අකිඞ්ඩං, කිත්රහිත භාවය; වාව්‍යම්, කිය යුතුයි. තෙන, එයෙයින්; නලොපාභාවඃ; නකාරලොපයාගේ නොවී මයි. මමන්තුඃ මමන්ථඃ, යනු ප්‍රථමපුරුෂ විවචන බහුවචනයි. මමන්ථ-මමන්ම, යනු මධ්‍යමපුරුෂ උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි.

පූර්වසූත්‍රයෙන් විහිත උපධානකාරලොපයට "කිත්" සංඥය ද නිමිත්තිවූයෙන් "ණාදිඃ කිත්" යන සූත්‍රයෙන් සංඥකරණලද ණාදිය නිමිති වේ. ණාදිය සම්බන්ධව කියනලද යථොක්ත කිත්ත්වය වනාහි සංයොගයා සෙරෙන් හා ඍකාරයා කෙරෙන් පරවූ ණාදියට නොවේ යයි මේ වාත්තිකොක්තියෙන් ප්‍රකාශිත හෙයින් මෙහි "මන් ඒ" ධාතුහුගේ සංයොගයෙන් පර ණාදියට ද කිත්සංඥවීමෙන් එහි නකාරලොපය නොවේ.

a. "කෙචිත් සංයොගාමෙති වක්තව්‍යම්" මමථතුඃ-මම්භතුඃ. නලොපඃ; මථ්‍යාත්, මන්‍ථිතා, මන්‍ථිෂ්‍යති, අමන්‍ථිෂ්‍යත්, අමන්‍ථිත් අමන්‍ථිෂ්‍යාම් අමන්‍ථිෂ්‍යුඃ.

b. ෂූපී ලූපී මථි කුපි-භිංසාසංක්‍ලේශන යොඃ. 6

54. ඉදිතො නුම්. (ඉදිතඃ 5, 1; නුම් 1, 1;)

c. ඉදිතො ධාතොර්නුමාගමෝ භවති කුන්‍ථති, කුන්‍ථෙත්, කුන්‍ථතු, අකුන්‍ථත්, ච්ඡවම්:-

55. කුහොශ්චුඃ. (කුහොඃ 6, 2; චුඃ 1, 1;)

---

a. කෙචිත්, ඇතැම්කෙනෙක්; සංයොගාත්, ස යොගයා කෙරෙන් පරවූ ණාදියට; වා වාක්තව්‍යම් ඉති, විකල්පයෙන් (නකාර ලොපය) කියයුතුයයි කියත්. (එහෙයින්) මමථතුඃ-මම්භතුඃ, යනු වෙන් රූපදෙකදෙක වේ. මථ්‍යාත්-අමන්‍ථිෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශිර්ලිඬ්, ලුඞ්, ලෘඞ්, ලෘඬ්" විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අමන්‍ථිත් අමන්‍ථිෂ්‍යාම් අමන්‍ථිෂුඃ, යනු ලුඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවි බහුවචනයි.

b. ෂූපී, "ෂූපී" ධාතුය; ලූපී, 'ලූපී' ධාතුය; මථි, "මථි" ධාතුය; කුපි, "කුපී" ධාතුය යන මොහු; භිංසාසංක්‍ලේශනයොඃ, භිංසාය කෙලෙසීමය යන අර්ථදෙක්හි වෙත්. (මෙහි ඉකාරය ඉත්සංඥයි).

54. ඉදිතඃ, ඉකාරානුබන්ධධාතු සම්බන්ධව; නුම්, "නුම්" ආගම වේ.

c. ඉදිතඃ ධාතොඃ ඉකාරය ඉත්කොට ඇති ධාතුසම්බන්ධව, නුමාගමඃ භවති, "නුම්" ආගම වේ. කුන්‍ථති-අකුන්‍ථත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඬ් ලෝට් ලඬ්" විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (භිංසාක්‍ලේශ හෝ කිලුටුකෙරේ යන ආදි අර්ථයි). ච්ඡවම්, (පරොක්ෂයෙහි) ධාතුවට ච්ඡව වේ.

මෙහි කී 'නුම්" යන්නෙන් "න්" යන්න ගණ්ඩුලැබේ. උයන්න උච්චාරණය පිණිස ද මයන්න ස්ථානනියමය පිණිස ද වේ. එනම් "න්" යන්න ධාතුස්වරයෙන් පරව යෙදේ.

55. කුහොඃ, (පූර්‍වයසම්බන්ධී) කවගී හකාර දෙකට; චුඃ, චවගීය වේ.

a. පූර්ණසම්බන්ධිනොඃ කවගීහකාරයොශවුඤං භවති. වගීවතුර්ථා හස්‍ය සවර්ණඃ. චුකුණ චුකුණතුඃ චුකුන්ථුඃ, චුකුණිථ චුකුණථුඃ චුකුණ, චුකුණ චුකුන්ටිව චුකුන්ටිම. ලඝූපධස්‍යා භාවාත්තන්ගුණඃ.

b. "ඉදිතො නලොපාභාවෝ වාච්‍යඃ" කුණ්‍යාත්, කුණිතා, කුණිෂ්‍යති, අකුණිෂ්‍යත්, අකුණිත් අකුණිෂ්‍යාම් අකුන්ටිෂුඃ.

c. ෂිඩු-ගත්‍යාම් 7. (උකාර උච්චාරණාර්ථඃ).

56. ආදෙඃ ඡිණඃ සනඃ (ආදෙඃ 6, 1; ඡණඃ 6, 1; සනඃ 1, 1;)

---

a. පූර්ණසම්බන්ධිනොඃ විභවයාගේ පූර්ණය සම්බන්ධිවූ; කවගීහකාරයොඃ කවගීහකාරදෙනට; චුකුණං භවති, වවගීහාවය වේ. වගීවතුර්ථඃ, වගීයෙහි සිව්වෙනි අකුර; හස්‍ය, හකාරයට; සවර්ණඃ, සමානවර්ණී වේ. 'චුකුණ-චුකුණථම" යනු ලිට්විභක්තිප්‍රථම මධ්‍යමොත්තමපුරුෂඒකවචනයයි. ලඝූපධස්‍යාභාවාත්, ලඝූපධ සංඥාභාවය නැතිහෙයින්; නගුණඃ, ධාතුවට ගුණ නොවේ.

මෙහි නකාරාගම වීමෙන් "කුන්ථ්"යි සිටිතන්හි කාකාරසථ උකාරය සංයොගපරභාවයෙන් ගුරු වේ. එබැවින් ගුණ නොවේ. තවද මෙහි වගීවතුර්ථවර්ණියවූ කිකාරය හකාරයට සවර්ණීවීම සංවර නාදඝොෂමහාප්‍රාණ ප්‍රයත්නවශයෙනි.

b. ඉදිතඃ, ඉකාරානුබන්ධධාතුහුගේ; නලොපාභාවඃ නකාර ලොපය නොවීම; වාච්‍යඃ, කියයුතුයි. කුණ්‍යාත්-අකුණිෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින්-ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ ඒකවචනයි. අකුන්ටිත් අකුණිෂ්‍යාම් අකුණිෂුඃ, යනු ලුඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒකවිබහුවචනයි.

c. ෂිඩු, ෂිඩුධාතුව; ගත්‍යාම්, ගමනෙහි වේ. උකාරඃ, අනුබන්ධඋකාරය, උච්චාරණාර්ථඃ; උසුරුවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේ වේ.

56. ආදෙඃ, (ඡොපදෙශණොපදෙශධාතූන්ගේ) ආදියසම්බන්ධිවූ; ඡණඃ, ඡකාරයට හා ණකාරයට; සනඃ, දන්ත්‍යසකාරය හා දන්ත්‍යනකාරය වේ.

a. ඕපදෙශස්‍ය ණෝපදෙශස්‍ය ච ධාතොරාදෙෆ වර්තමානයොඃ ඣකාරණකාරයොඃ ඣකාරනකාරෞ භවතඃ.

b. සෙක්සෘප්සෘඝතෘසෘජ් ‘ඝතෘඝන්‍යා
නෙය දනන්‍යාජ්ඣනසාදයඃ,
එකාචඃ ඕපදෙශාඃ ශවශ්ක්
සච්ද්සඛද්සඛඝුඃසඛපිසම්ඛඃ.

c. (සෙකෘ ගතෞ, සෘපෘ ගතෞ, සෘ ගතෞ, ඝතෘ ආවජාදනෙ, සෘජ් විසඟේ, ඝතෘ ශාදනෙ, ඉෂෙන්‍ය (ඉෂෙච්‍ය) ශබ්දසඛ්ඛාතයොඃ, එභ්‍යා’නෙය දනන්‍යාජ්ඣනසාදයඃ එකාචඃ ඕපදෙශාඃ, දනන්‍යාජ්ඣනසාදයඃ-දනන භවඃ=දනන්‍යඃ

---

a. ඕපදෙශස්‍ය, ඕපදෙශවූද; ණෝපදෙශස්‍ය ච, ණෝප දෙශවූද; ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; ආදෙෆ වර්තමානයොඃ, ආදියෙහි පවත්නාවූ; ඣකාරණකාරයොඃ, මූර්ධන්‍යඣකාරණකාරදෙකට; ඣකාරනකාරෞ භවතඃ, දන්ත්‍යඣකාරනකාරදෙදෙන වෙත්. (මේ ඕපදෙශ ණෝපදෙශලක්ෂණ වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් දතයුතුයි.)

b. සෙක්සෘප්සෘඝතෘසෘජතෘඝන්‍යානෙය, “සෙක් සෘප් සෘඝතෘ සෘජ් ඝතෘ ඉෂෙන්‍ය” යන මේ ධාතූන්ගෙන් අන්‍යවූ; දනන්‍යාජ්ඣනසාදයඃ, දනනජඣරයක් හෝ සවයරක්අනනකොට ඇති සකාරය ආදිකොටඇත්තාවූ; එකාචඃ, එකඣවරධාතුහු; ඕපදෙශාඃ, ඕපදෙශ වෙත්. ශවශ්ක්සච්ද්සඛද්සඛඝුඃසඛපිසම්ඛඃ, “ශවශ්ක් සච්ද් සඛද් සඛඝුඃ සඛපි සම්ඛ්” යන මොහුද ඕප දෙශ වෙත්.

c. සෙකෘ, සෘඅනුබන්ධ “සෙක්” ධාතුව, ගතෞ, ගමනෙහි වේ. සෘපෘ, ශඅනුබන්ධ ‘සෘප්” ධාතුව; ගතෞ ගමනෙහිවේ. සෘ, “සෘ” ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ. ඝතෘ, “ඝතෘ” ධාතුව; ආවජාදනෙ, හාත්පසින් වැසීමෙහි වේ. සෘජ්, “සෘජ්” ධාතුව; විසඟේ, හැරීමෙහි වේ. ඝතෘ, “ඝතෘ” ධාතුව; ශාදනෙ, වැසීමෙහි වේ. ඉෂෙන්‍ය, “ඉෂෙන්‍ය” ධාතුව; ශබ්දසඛ්ඛාතයොඃ, ශබ්දය හැපිමය යන දෙක්හි වේ. එභ්‍යඃ, මේධාතූන්කෙරෙන්; අන්‍යෙ, අන්‍යවූ; දනන්‍යාජ්ඣනසාදයඃ, දනන්‍යාජ්ඣනසාදිවූ; එකාචඃ, එකඣවරධාතුහු; ඕපදෙශාඃ, ඕපදෙශ වෙත්. දනන්‍යා ජ්ඣනසාදයඃ, “දනන්‍යාජ්ඣනසාදයඃ” යන මෙහි විග්‍රහාර්ථම්; දනෙන භවඃ, දනනයෙහි වූයේ; දනන්‍යඃ, “දනන්‍ය”

දන්ත්‍යශ්ච අච්ච=දන්ත්‍යාවෙව්, නෙව අනෙනව් යස්‍ය ස=දන්ත්‍යා ජන්තඃ, ස චාසෞ නශ්ච=දන්ත්‍යාජන්තනසඃ, ස ආදිර්යේෂාං තෙ =දන්ත්‍යාජන්තනසාදයඃ: දන්ත්‍යඃ කේවලදන්ත්‍යඃ, නතු දන්තෙ ඔසජෙපි ශවඹකාදීනාං පාඨග්‍රහණාත්. ඔවඹක් ගතෞ, ඹිදි-ඔවිද් ගාත්‍රප්‍රඹරණෙ, ඔවද් ආඹාදනෙ, ඔවඹ්ජ් පරිඹව ඛෙඛ, ඹිදි-ඔවප් ශයෙ, යම්බ් ඊඹඛඹනෙ, එතෙ ඕපදෙශාඃ.

නම් වේ. දන්තවශ්ච, දන්තජඹ්ඹරඝ ද; අච් ච, ඝවරඝ ද; දන්ත්‍යා වෙව්, "දන්ත්‍යාවෙව්" යනු වේ තෙව්, ඒදෙක; අනෙනව්, අන්‍ය වූවාහු; යස්‍ය, යමෙකුගේ ද; සඃ හෙතෙම; දන්ත්‍යාජන්තඃ, "දන්ත්‍යා ජන්ත" නම් වේ. සඃ ච අසෞ, ඒ දන්ත්‍යාජන්තවූයේත් මෙතෙමේ ය; සශ්ච, සකාරවූයේත් මෙතෙමේනුයි; දන්ත්‍යාජන්තසඃ, ' දන්ත්‍යා ජන්තස" නම් වේ. සඃ, ඒ දන්ත්‍යාජන්ත සකාරය; ආදිඃ ආදි වූයේ; යෙෂාම්, යම්කෙනෙකුන්ට ද; තෙ, ඔහු තුමූ; දන්ත්‍යා ජන්තසාදයඃ, ජන්ත්‍යාජන්තසාදිහු වෙත්. දන්ත්‍යඃ, (මෙහි කි) දන්තජඹ්ඹරඝ නම්, කේවලදන්ත්‍යඃ, හුදකලා දන්තජ වූයේ වේ. දන්තෞෂ්ඨජඃ අපි නතු, දන්තයෙහි හා ඔෂ්ඨයෙහි උපන්නේ නො වේ. (කුමක් හෙයින් ද? යත්), ශවඹකාදීනාම්, ' ශවඹක" ධාත්වා දීන්ගේ; පාඨග්‍රහණාත්, වෙන් කොට ගැණීමෙනි. (ඔහු නම්)– ගතෞ, ගමනාර්ථයෙහි වූ; ශවඹ්ක්, "ශවඹ්ක්" ධාතුඃ; ගාත්‍රප්‍රඹ්ඹ රණෙ, ගාත්‍රයෙහි ඔඝවැගිරීමෙහි වූ; ඹිදිඹ්ච්ද්, ඹිදිකාර ආකාර අනුබන්ධ "ඹ්ච්ද්" ධාතුඃ; ආඹාදනෙ, රසානුභවයෙහි වූ; ඔවද්, ඔවද් ධාතුඃ; පරිඹවඛෙඛ වැලඳගැණීමෙහි වූ; ඔවඹ්ජ්, "ඔවඹ්ජ්" ධාතුඃ; ශයෙ, ශයනයෙහි වූ; ඹිදි ඹ්වප්, ඹිදිඅනුබන්ධ "ඹ්වප්" ධාතුඃ; ඊඹඛඹනෙ, මදක් සිනාසීමෙහි වූ; සම්බ්, ඛානුබන්ධ "සම්" ධාතුඃ; (යන මොහුයි). එතෙ, මොහු (ද); ඕපදෙශාඃ, ඕපදෙශ නම් වෙත්.

යම් එකඝවරධාතූන්ගේ ආදියෙහි සිටි සකාරඝ කේවල දන්තජඹ්ඹරඝක් හෝ ඝවරඝක් අන්තයකොට ඇති සකාරඝක් වේ නම් එබඳු ධාතු ඕපදෙශ ධාතු නම් වෙත්. හෙද මෙහි කි "සෙක්" ධාත්වාදිඝ හැරයි. "ශවඹක" ධාත්වාදීන්ගේ ආදියෙහි සිටි ඝයන්න වර්ණයෙහි දන්තෞෂ්ඨජ වූ වඃන්න අන්තයකොට ඇතත් ඔව්හු ද ඕපදෙශ වෙත් යයි දැක්වීම පිණිස වෙන් කොට කියන ලදැයහ. මෙහි පූර්වෝක්ත "ඹිඩූ" ධාතුවෙහි ආදිසථ සකාරය ඉකාරඝඛ්‍යාත ඝවරඝ, අන්තයකොට ඇති බැවින් ඕපදෙශයි.

a. ණොපදෙශාස්තවනදී
නාවිනාඒනාඛිනන්ද්නක්කනාඃනාතඃ

b. නදී ගතෞ, නට නතීනෙ, නාථෘ නාඛෘ යාච්ඤෝ පනාපෙශවශ්‍යාශිඃෂු, ටු-නදි සමෘඩෙඃ, නක්ක නාශනෙ, නෘඃ නඥෙ, නෘතී ගාත්‍රවික්ෂෙපෙ, එභ්‍යා'නෙය ණොප දෙශාඃ.

"ෂස්‍ය උපදෙශො යෙෂු තෙ=ෂොපදෙශාඃ" යනු විග්‍රහ බැවින් (ධාතුසංඥාකාලයෙහි) ෂකාරයාගේ ආදෘඤචාරණය යම් ධාතූන් කෙරෙහි වේ නම් ඔවුනු "ෂොපදෙශ" නම් වෙත්. පදසිද්ධිවිෂයෙහිදී ෂොපදෙශ ධාතූන්ගේ ෂකාරයට "ආදෙඃ ණඃ සනඃ" යන සූත්‍රයෙන් දන්ත්‍යසකාරය වේ. මෙසේ වීමෙන් සිඩවූ පදයන්හි සිටි සකාරය කෘතසකාරයක් බැවින් කවර්ග ඉලප්‍රත්‍යාහාර සඞ්ඛ්‍යාත නිමිති ඇතිවූ තන්හි ඒ දන්ත්‍යසකාරයට මූර්ධන්‍ය ෂකාරය වීම ෂොපදෙසඵලයයි. මෙසේ ෂොපදෙශලක්ෂණ දක්වා ණොපදෙශලක්ෂණ දක්වන්නාහු "ණොපදෙශාඃ" යන ආදිය කීහු.

a. අනදීනාවිනාඒනාඛිනන්දනක්කනාඃනාතඃ; "නදී නාවි නාඒ නාඛ් නන්ද නක්ක නෘඃ නෘත්" යන මොවුන් තොර කොට ඇත්තාවූ නකාරය ආදි කොට ඇති ධාතූහු; ණොපදෙශාඃතු, ණොපදෙශ නම් වෙත්.

b. නදී, "නදී" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ. නට, "නට" ධාතුව; නතීනෙ, නැටීමෙහි වේ. නාථෘ නාඛෘ, ඍඅනුබන්ධ "නාඒ" ධාතුව හා "නාඛ්" ධාතුව; යාචෙඤෝපනාපෙඃවශ්‍යාශිඃෂු, ඉල්වීම තැවීම ඉසුරු බව ඉටුදේපැතීම යන අර්ථයන්හි වේ. ටුනදි, ටු ඉ අනුබන්ධ "නද්" ධාතුව; සමෘඩෙඃ, සමෘඛ්‍යෙහි වේ. නක්ක, "නක්ක" ධාතුව; නාශනෙ, නැසීමෙහි වේ. නෘඃ, "නෘඃ" ධාතුව; නඥෙ, පැමිණීමෙහි වේ. නෘතී, ඊඅනුබන්ධ "නෘත්" ධාතුව; ගාත්‍රවික්ෂෙපෙ, අවයවයන් වික්ෂෙපකිරීමෙහි (නෘත්‍යයෙහි) වේ. එභ්‍යඃ අන්‍යෙ, මොවුන්ගෙන් අන්‍ය වූ නකාරය ආදි කොට ඇති ධාතු; ණොපදෙශාඃ, ණොපදෙශ නම් වෙත්.

මෙහි කී "නට" ධාත්වාදිය හැර නකාරය ආදි කොට ඇති අන්‍ය ධාතූහු ණොපදෙශ වෙත්. "ණස්‍ය උපදෙශො යෙෂු තෙ=ණොපදෙශාඃ" යනු විග්‍රහ බැවින් (ධාතු සංඥා කාලයෙහි)

a. නකාරජාවනුසවාරපඤ්චමෝ ඤලි ධාතුයු,
සකාරජඃ ශකාරශශවෝ ර්‍ෂාටවගීඤනවගීජඃ.

b. නාමධාතුෂෛව්‍යඤඤඤඤවිවාං ඃ ශෂා නෙනි වාව්‍යම්.
ගුණඃ, සෙඛති, නිලූළීඃ:-

ණකාරයාගේ ආදාත්‍යවචාරණය යම් ධාතු කෙරෙහි වෙත් නම් ඒ ණෝපදෙශයෝයි. මේ ණෝපදෙශධාතූන්ගේ නකාරයට වනාහි මූර්ධන්‍යණකාරත්වයට නිමිති ඇති තන්හි මූර්ධන්‍යණකාරයම්ම එහි ඵලයයි.

a. ධාතුඃ, ධාතුවිෂයෙහි; ඤලි, 'ඤල්" (ඤස්) ප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; අනුසවාරපඤ්චමෝ, අනුසවාරය හා වගීපඤ්චමත්වණීය යන දෙදෙන; නකාරජෝ, නකාරයෙන් උපන්නෝ වෙත්. වෙ. චකාරය පරකල්හි; ශකාරඃ. තාලුජ ශකාරය; සකාරජඃ, දන්තජසකාරයෙන් උපන්නේ වේ. ෂ්ාත්, රකාරයෙන් හා ෂකාරයෙන් පර වූ; ටවගීඃ, ටවගීඃක්ෂරය; තවගීජඃ, තවගීඃක්ෂර යෙන් උපන්නේ වේ.

ඒ ඒ තන්හි දක්වනලද යම් ධාතුවෙක්හි ඤසප්‍රත්‍යාහාර වණීයක්හුගේ ආදියෙහි අනුසවාරය හෝ වගීපඤ්චමඃක්ෂරයක් වේ නම් ඒ නකාරජයයි දතයුතුයි. එනම් ඒ ධාතුහුගේ මූල ප්‍රකෘති යෙහි සිටියේ නකාරයයි දතයුතුයි. "දංශ" ධාතුවේ සිටි අනුසවාර යද "අඞ්ක, රඤ්ජ, කම්ප, යන ධාතුවල සිටි වගී පවමාඃක්ෂර ද ඤසප්‍රත්‍යාහාරවණීයන්ගෙන් පූර්ව සිටි බැවින් ඔව්හු නකාරජයි, මොවුන්ගේ ප්‍රකෘති "දන්ස අන්ක රන්ජ, කන්ප" යනුයි. එසේම යම් ධාතුවක වයන්නට පෙර ශයන්නක් සිටියේ නම් ඒ ශයන්න දන්ත්‍යසකාරයෙන් උපන්නේ වේ. එනම්-"ව්‍රශ්චි" ධාතුහුගේ වයන්නට ආදියෙහි සිටි ශකාරය සකාරජයි, එහි ප්‍රකෘතිය "ව්‍රස්චි" යනුයි. යම් ධාතුවක රයන්නෙන් හෝ ෂයන්නෙන් පරව ටවගීඃක්ෂරයක් සිටි නම් ඒ ටවගීඃක්ෂරය තවගීයෙන් උපන්නේ වේ, එනම් "ඌර්ණු" ධාතුවෙහි රකාරයෙන් පරව සිටි ටවගීඃක්ෂරය ද, "ෂ්ටු" ධාතුවේ ෂකාරයෙන් පරව සිටි ටවගීඃක්ෂරය ද තවගීජ වේ. එහි ප්‍රකෘති "ඌර්නු, සතු" යනුයි. මෙබදු තන්හි ද මෙසේ දතයුතුයි.

b. නාමධාතුෂෛව්‍යඃඤඤඤඤවිවාම්, නාම ධාතු ෂෛව්‍ය ධාතු ඤවඤක ධාතු ඤවිවි ධාතු යන මොවුන්ගේ; ඃ, මූර්ධන්‍ය ෂකාරයට; ඃ, දන්ත්‍යසකාරය; න ඉති, නොවේ යයි; වාව්‍යම්, කියයුතුයි. ගුණඃ, ධාතුවට ගුණවේ. සෙඛති, යනු ෂිධ්ලුධාතු ලවි

57. ප්‍රාදෙශ්ච තථා තෞ සුනමාම්.

(ප්‍රාදෝඃ 5, 1; ච 1, 1; තථා 3, 1; තෞ 1, 2; සුනමාම් 6, 3;)

a. **ප්‍රාදෙරුපසර්ගීත්‍යස්‍යෙෂාං සඞාදීනාං නමාදීනාං ච ධාතූනාං සකාරනකාරයොඃස්ථානෞ පූර්ව්වාචාර්‍යාවෙව ෂකාර ණකාරෞ භවතඃ ෂත්වණත්වනිමිත්තෙන සති. නිෂෙධති,**

b. **සෙධෙත්, සෙධතු, "අව්‍යවධානෙපි ෂත්වම්" න්‍යාෂෙධත්, "ච්‍යවධානෙපි ෂත්වම්" නිෂ්ෂෙධ සිෂිධතුඃ සිෂිධ්‍රුඃ, සිෂෙධිථ; සිධ්‍යාත්. සෙධිතා, සෙධිෂ්‍යති, අසෙධිෂ්‍යත්, අසෙධීත්, අසෙධිෂ්‍යතාම්, අසෙධිෂ්‍යුඃ.**

විභක්තිකර්තෘකාරක පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. නිපුඃ; නියන්න පූර්වකොට ඇත්තේ වේ. (එකල පදසිද්ධිය වක්ෂ්‍යමාණාකාර යෙන් දතයුතුයි).

57. ප්‍රාදෙශ්ච, ප්‍රාදිඋපසර්ගීයා කෙරෙන් ද පර වූ; සුනමාම්, සුධාඞාදීන්ගේ හා "නම්" ධාඞාදීන්ගේ දන්ත්‍යසකාරනකාර දෙකට; තථා, එපරිද්දෙන් හෙවත් තත්ස්ථාන්‍යාදෙශ නිමිත්ත සවරූපයෙන්; තෞ, ඒ මූර්ධන්‍යෂකාරණකාරදෙදෙන වෙත්.

a. ප්‍රාදෝඃ උපසර්ගීත්, ප්‍රආදි උපසර්ගීයා කෙරෙන්; පරෙෂාම්, පරවූ; සඞාදීනාම්, "සු" ධාතුව ආදි කොට ඇත්තාවූ ද; නමාදීනාඞ, "නම්" ධාතුව ආදි කොට ඇත්තාවූ ද; ධාතූනාම්, ධාතූන්ගේ; සකාර නකාරයොඃ, දන්ත්‍යසකාරනකාර දෙකට; ෂත්වණත්වනිමිත්තෙන සති, මූර්ධන්‍යෂකාරභාවයට හා ණකාරභාවයට නිමිති ඇති කල්හි; පූර්ව භාචාර්‍යෙෂ එව, පෙර උපදෙශකාලයෙහිවූම, නොහොත් පෙර නාම විභක්තියෙහි කී සූත්‍රවයෙන් වන සුලුවූම: තෞ ෂකාරණකාරෞ, ඒ මූර්ධන්‍යෂකාරණකාර දෙදෙන; භවතඃ, වෙත්. නිෂෙධති, යන තන්හි මූර්ධන්‍යෂකාරාදෙශයි.

b. සෙධෙත් සෙධතු, යනු විධිලිඞ් ලෝට් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂඑකවචනයි. අව්‍යවධානෙපි, "අව්" ආගමයෙන් අතර ඇති තන්හි ද; ෂත්වම්, මූර්ධන්‍ය ෂත්වය වේ. න්‍යෂෙධත්, යනු ලඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. විච්‍යවධානෙපි, විචයෙන් අතර ඇති තන්හි ද, ෂත්වම්, ෂත්වය වේ. නිෂිෂෙධ සිෂිධතුඃ සිෂිධ්‍රුඃ යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි; සිෂෙධිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. සිධ්‍යාත්-අසෙධිෂ්‍යත්, යනු පිළි වෙළින් "ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්, විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවච නයි; අසෙධීත් අසෙධිෂ්‍යතාම් අසෙධිෂ්‍යුඃ" යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථම

පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (මෙහි "න්‍යෂෙධත්" යනු අටි ආගමයෙන් අතර ඇතිව ෂත්වයවූතැනි, නිෂිෂෙධ, යනු විඞ්ගයෙන් අතරඇතිව ෂත්වයවූතැනි, එනම් "ෂි" යන විඞ්ගය අතරඇතිවත් ඊලඟ සකාරයට ෂකාරය විය).

"කවිලාත් සඃ ෂඃ කෘතඝ්‍ය" යන සූත්‍රොක්තනිමිති ඇති උප සර්ගකෙරෙන් පර "සු" ධාත්වාදීන්ගේ ඕපදෙශ සකාරයටද මූර්ධන්‍යෂකාරය වේයයිද, "ෂ්ඨ්‍රෙණෝනාත්තෙ, අවකුප්වන්තරෙ පි" යන සූත්‍රවයෙහි කියනලද නිමිත්තඇති උපසර්ගයන් කෙරෙන් පරවූ ණොපදෙශ "නම" ධාත්වාදීන්ගේ නකාරයට මූර්ධන්‍යණකාරය වේයයිද මෙහි සංක්ෂෙපවාරයෙන් කියනලදී. එකි මූර්ධන්‍යෂකාරණකාරයන්ට සථානවූතැන් දක්වන්නාවූ පාණිනීයාචාර්‍යවරයෝ "උපසර්ගාත්සුනොති සුවති ස්‍යති ස්තෞති ස්තොහති සථා සෙනය සෙධ සිව සඤ්ජ සවඤ්ජාම්" යන සූත්‍රයෙන්-උපසර්ගසථනිමිත්තෙන් පරවූ "ෂූඞ්-අභිෂවෙ, ෂ්ඨ්‍ර-ප්‍රෙරණෙ, ෂ්ඨා-අවස්ථාකම්මණි, ෂ්ටුඞ්-සතුතෞ, ෂ්ටුභ-සතාමෙහ, ෂඨා-ගතිනිවෘතෞ" යන මොවුන්ගේද, "සෙනය" යන ඤ්‍යන්ත නාමධාතුහුගේද, "ෂිධ්ලු-ගත්‍යාම්, ෂිව-ක්ෂර ණෙ, ෂඤ්ජ-සඞ්ගෙ, ෂ්වඤ්ජ්-පරිෂ්වඞ්ගෙ" යන මොවුන්ගේද දන්ත්‍යසකාරයටද, "සදිරප්‍රතෙඃ" යන සූත්‍රයෙන්-"ප්‍රති" යන්න තොරකොට ඇති උපසර්ගයාකෙරෙන්පරවූ "සද" ධාතුහුගේ සකාරයටද, "සතන්හෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් "සතන්හි" ධාතුහුගේ සකාරයටද, "අවාච්චාලම්බනාවිදූර්‍යශ්‍රොඃ" යන සූත්‍රයෙන් "අව" උපසර්ගයාකෙරෙන් පර ආලම්බනාර්ථ අවිදූරභාවාර්ථදෙක්හි "සතන්හි" ධාතුහුගේ සකාරයටද, "වෙශවසඃනො භොජනෙ" යන සූත්‍රයෙන්-විඋපසර්ගයාකෙරෙන් පර භොජනාර්ථ "සඪන" ධාතුහුගේ සකාරයටද, "පරිනිවිභ්‍යඃ සෙවසිතසයසිවුසහසුට්සතුසවඤ්ජාම්" යන සූත්‍රයෙන්-"පරිනිවි"යන උපසර්ගයන්ගෙන් පරවූ "ෂෙවෘ" ධාතුහුගේද, "ෂිඞ්" ධාතුනිෂ්පන්න "සිත" ශබ්දයාගේ හා "සය" ශබ්දයාගේද, "ෂිවු, ෂ්ඪ" ධාතුය, "සුට්" ආගමය "සතු සවඤ්ජ" ධාතුය යන මොවුන්ගේ සකාරයටද නිත්‍යයෙන් මූර්ධන්‍යෂකාරය වේයයි කිහු. "අනුවිපර්‍යභිනිභ්‍යඃ ස්‍යන්දතෙරප්‍රාණිඞ්ෂු" යන සූත්‍රයෙන් "අනු වි පරි අභි නි" යන උපසර්ගයන් කෙරෙන් පර ප්‍රාණිරහිතාර්ථ "ස්‍යන්ද" ධාතුහුගේ සකාරයටද, "පරෙශ්ච" යන සූත්‍රයෙන් "පරි" උපසර්ගයාකෙරෙන් පර "සකන්ද" ධාතුහුගේ සකාරයටද "සඤ්චතිසඤ්චලත්‍යොර්ත්කිර්තිවිභෘඃ" යන සූත්‍රයෙන්- "කිස් නි වි" යන මොවුන්ගෙන් පර "සඤ්චර සඤ්චල" ධාතූන්ගේ සකාරයටද, විකල්පයෙන් මූර්ධන්‍යෂකාරය වේයයි කිහු. "උපසර්ගාදසමාසෙපි ණොපදෙශස්‍ය" යන සූත්‍ර

a. ෂිධු-ශාසෙත්‍ර මාඩ්ඝල්‍යෙ ච. 8

b. උෆකාර ඉඩ්විකල්පාඪීඃ. සෙඛනි, සෙඛෙත්, සෙඛතු, අසෙඛත්, සිසෙඛ, සිඛ්‍යාත්.

58. උෆදිතො වා. (උෆදිතඃ 5, 1; වා 1, 1;)

c. උෆදිතො ධාතොඃ පරස්‍ය වසාදෙරිඩ් භවති.

d. "සවෘසූතිසූයතිධූඤ්ද්‍රධාදීනාමිඩ් වා වක්තව්‍යඃ" සවෘ ශබ්දොපනාපයොඃ, ෂූඤ් ප්‍රාණිගතිවිමොචනෙ, ෂුඞ් ප්‍රසවෙ, ධූඤ් කම්පනෙ, රධ් හිංසායාම්, නශ අදර්ශනෙ, තෘප් ප්‍රීණනෙ,

---

යෙන්-උපසර්ගසඤ්ඤිමිත්තෙකන් පරවූ ණොපදෙශධාතූහුගේ නකාර යට අසමාසයෙහි හෝ සමාසයෙහි මූර්ධන්‍යණකාරය වේයයි කිහු. වෙනත් මෙහි විස්තර ඇතත් ග්‍රන්ථබාහුල්‍යභීතියෙන් නොලියමු. සූත්‍රස්ථ වශබ්දයෙන් ෂත්වණත්වනිමිත්ති ඇති තන්හිම යථොක්ත ආදෙශ වන බව හා, ෂකාරව්‍යවධානතන්හි වනබවද සූචිතයි, එය "න්‍යෂෙධත්" යන ආදි උදාහරණවලින් දතයුතුයි.

a. ෂිධු, උ අනුබන්ධ "ෂිධ්" ධාතුව; ශාසෙත්‍ර, ශාස්ත්‍රයෙහිද හෙවත් අනුශාසනයෙහිද; මාඩ්ඝල්‍යෙ ච, මඞ්ගලභාවයෙහිද වේ

b. උෆකාරඃ, අනුබන්ධ උෆකාරය; ඉඩ්විකල්පාඪීඃ, ඉට් ආගම යාගේ විකල්පය ප්‍රයොජනකොට අත්තේ වේ. සෙඛනි සිධ්‍යාත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට් (ආශීර්) ලිඞ්" විභක්තීන් පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (අනුශාසනාකෙරේ හෝ ශුභවේ යන ආදි අර්ථයි).

58. උෆදිතඃ, උෆකාරය ඉත් කොට ඇති ධාතුකෙරෙන් පරවූ වන්ට; වා, විකල්පයෙන් "ඉට්" ආගම වේ.

c. උෆදිතඃ ධාතොඃ, උෆකාරය ඉත්කොට ඇතිධාතුකෙරෙන්, පරස්‍ය, පරවූ; වසාදෙඃ, වසප්‍රත්‍යාහාරවණී ආදිකොට ඇතිප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්; ඉට් භවති, ඉට් ආගම වේ.

d. සවෘසූතිසූයතිධූඤ්ද්‍රධාදීනාං, "සවෘ ෂූඤ් ෂූඞ් ධූඤ් රධ" යන මේ ආදිධාතූන් සම්බන්ධව; වා, විකල්පයෙන්; ඉට් වක්තව්‍යඃ, "ඉට්" ආගමය කියයුතුයි. සවෘ, "සවෘ" ධාතුව; ශබ්දොපනාපයොඃ, ශබ්දකිරීම තැබීම යන දෙක්හි වේ. ෂූඤ්, ඤුත්‍රබන්ධ "ෂූ" ධාතුව; ප්‍රාණිගතිවිමොචනෙ, ප්‍රාණියෙකු ගතියෙන් මිදීමෙහි වේ. ෂූඞ්, ඩාත්‍රබන්ධ "ෂූ" ධාතුව; ප්‍රසවෙ, ප්‍රසවයෙහි (වැදීමෙහි) වේ. ධූඤ්, ඤුත්‍රබන්ධ "ධූ" ධාතුව; කම්පනෙ, කම්පාවෙහි වේ. රධ්, "රධ්" ධාතුව; හිංසායාම්, හිංසාවෙහි වේ. නශ "නශ" ධාතුව; අදර්ශනෙ, නොදැක්මෙහි නැසීමෙහි) වේ. තෘප්, "තෘප්"

දෘප් හර්ෂවිමොචනයොඃ, ද්‍රැහ් ජිඝාංසායාම්, මුහ් වෛචිත්‍යෙ, ෂ්ණුහ් උද්ගිරණෙ, ස්නිහ් ප්‍රීතෞ, එතෙ රඩාදයඃ, සෙඩිතා, පඤ්ඣ:-

59 තථොර්ධඃ. (තථොඃ 6, 2; ධඃ 1, 1;)

a. දධාතිං විනා ඛ්‍රඤානන්‍යාදධාතොඃ පරයොඃතකාර ථකාරයොඃඩිකාරාදෙශො භවති. "ඛ්‍රඤෙ ජඛඃ" සෙද්ධා,

b. සෙඩිෂ්‍යති- සෙත්ස්‍යති, අසෙ ඛිෂ්‍යත්- අසෙත්ස්‍යත්, අසෙඩිත් අසෙඩිෂ්ටාම් අසෙඩිෂුඃ, ඉඩහඃවෙ:-

60 අනිටො නාම්වතඃ. (අනිටඃ 6, 1; නාම්වතඃ 6, 1;)

ධාතුව; ප්‍රීණනෙ, හිණ්මෙහි වේ. දෘප්, "දෘප්" ධාතුව; හර්ෂවිමොචනයොඃ, සතුටය මිදීමය යන දෙක්හි වේ. ද්‍රැහ්, "ද්‍රැහ්" ධාතුව; ජිඝාංසායාම්, නසනුකැමැත්තෙහි (ද්‍රොහයෙහි) වේ මුහ්, "මුහ්" ධාතුව; වෛචිත්‍යෙ, විපරීතවිත්තභාවයෙහි වේ. ෂ්ණුහ්, "ෂ්ණුහ්" ධාතුව; උද්ගිරණෙ, වමාරීමෙහි වේ. ස්නිහ්, "ස්නිහ්" ධාතුව; ප්‍රීතෞ, ප්‍රීතියෙහි වේ. එතෙ, මොහු, රඩාදයඃ, රඩාදීහු වෙත්. ("රඩාදීනාම්" යන තන්හි ආදිශබ්දයෙන් මොවුහු ගතයුතුයි). සෙඩිතා, යනු ලුට්විහකති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි; පඤ්ඣ, ඉට් ආගම නොවූ පඤ්ඣයෙහි වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.

59. තථොඃ, තකාර ථකාර දෙකට; ධඃ, ධකාරය වේ.

a. දධාතිං විනා, "ධා" ධාතුව හැර; ඛ්‍රඤානන්‍යාත් ධාතොඃ පරයොඃ, "ඛ්‍රඤ" ප්‍රත්‍යාහාරාන්තධාතු කෙරෙන් පරවූ; තකාර ථකාරයොඃ, තකාර ථකාරදෙකට; ධකාරාදෙශඃ භවති, ධකාරාදෙශ වේ. "ඛ්‍රඤෙ ජඛඃ" යන සූත්‍රයෙන් සූචිධකාරයට දකාරය වේ. සෙද්ධා, යනුද ලුට්විහකත්‍යපරසෛමපද ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනයි

d. සෙඩිෂ්‍යති-සෙත්ස්‍යති, යනු ලෘට්විහකති ප්‍රථමපුරුෂඒක වචනයි. අසෙඩිෂ්‍යත්-අසෙත්ස්‍යත්, යනු ලෘඞ්විහකති ප්‍රථම පුරුෂ ඒකවචනයි. අසෙඩිත් අසෙඩිෂ්‍යාම් අසෙඩිෂුඃ, යනු ලුඞ් විහකති ප්‍රථමපුරුෂ ඒකබහුවචනයි. ඉඩහඃවෙ, "ඉට්" ආගමයාණ් නොවීම ඇතිකල්හි, (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ).

60. අනිටඃ, "ඉට්" රහිතවූ; නාම්වතඃ, නාම්න්ඝවරය උප ධාසංඥකොට ඇති ධාතුවට වෘඞ් වේ.

a. නාම්වතෝ'නිවෝ ධාතෝඃ පරස්මෛපදෙ පරෙ සිප්‍ර ත්‍යයෙ වෘඩ්හීවති. වපත්‍වම් "සෙඃ" අසෛත්සීත්, "ප්‍රත්‍යය ලොපෙ ප්‍රත්‍යයලක්ෂණං කාර්‍යං භවති"

61 ඞිසාත්. (ඞිසාත් 5. 1;)

b ඞිසාදුත්තරස්‍ය සෙලොපෝ භවති ඞිසෙ පරෙ. අසෛඛ්‍යම් අසෛසුඃ, අසෛත්සීඃ අසෛදඛ්‍යම් අසෛදඛ්‍ය අසෛත්සම් අසෛත්සව අසෛත්සම.

c. බද-සෛඨ්‍යෛ ඛිංසායාං ව. 9

d. බදති, බදෙත්, බදතු, අබදත්,

---

a. පරස්මෛපදෙ, පරස්මෛපදයෙහි; සිප්‍රත්‍යයෙ පරෙ, සිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; නාම්වතඃ, නාම්ග්‍රස්වරය උපධාකොට ඇත් තාවූ; අනිවඃ ධාතොඃ. අනිව්ධාතුහට; වෘඩිඃ භවති, වෘඩි වේ. වපත්‍වම්. වපප්‍රත්‍යාහාරභාවය වේ. "සෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඊව් ආගම වේ. අසෛත්සීත්, යනුද ඉව්රහිතපක්ෂයෙහි ලුඬ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ප්‍රත්‍යයලොපෙ, ප්‍රත්‍යයලොපය ඇති කල්හි; ප්‍රත්‍යයලක්ෂණං, (ඒ ලොප්වූ) ප්‍රත්‍යයලක්ෂණ කොට ඇත් තාවූ; කාර්‍යං භවති, කාර්‍යය වේ. (වක්ෂ්‍යමාණ "අසෛදඛ්‍යම්" යන ක්‍රියාහුගේ සිඬ්යෙහි "සි" ප්‍රත්‍යයලොප් ; පසු ඒ "සි" ප්‍රත්‍යය නිමිත්තකොට පවත්නා වෘඩ්විධිය වේ.

61. ඞිසාත්, ඞිසප්‍රත්‍යාහාරයාකෙරෙන් පර සිප්‍රත්‍යය ලොප් වේ.

b. ඞිසෙ පරෙ, ඞිසප්‍රත්‍යාහාරස පරකල්හි; ඞිසාත් උත් තරස්‍ය, ඞිඃප්‍රත්‍යාහාරයාකෙරෙන් පරවූ; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. අසෛදඛ්‍යම් අසෛත්සුඃ, යනු ප්‍රථම පුරුෂවිවචන බහුවචනයි "අසෛදඛ්‍යම්" යන තන්හි සිප්‍රත්‍යය ලොපයයි). අසෛත්සීඃ-අසෛත්සම, යනු මධ්‍යමොත්තම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි.

c. බද, බදධාතුව; සෛඨ්‍යෛ, සව්රහාවයෙහිද; හිංසායාං ව, හිංසාවෙහිද වේ.

d. බදති-අබදත්, යනු පිළිවෙළින් "ලව් ලිඬ් ලොව් ලඬ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි.

62 අතඋපධායාඃ. (අතඃ 6, 1; උපධායඃ 6, 1;)

a. **ධාතොරුපධායා අකාරස්‍ය වෘඞ්ගීවති ඤිති ණිති ච පරෙ. චුඤම් වඛාද වඛදතුඃ වඛදුඃ, වඛදිථ වඛදථුඃ වඛද, "ණඛ්‍රතනමො වා ණ්මකතව්‍යඃ" වඛාද-වඛද වඛදිව වඛදිම; ඛදතුන්, ඛදිතා, ඛදිෂ්‍යති, අඛදිෂ්‍යත්.**

63 ණිත් පෙ. (ණිත් 1, 1; පෙ 7, 1;)

b. **පරසෛමපදෙ පරෙ සිර්ණිද්භවති. "අත උපධායාඃ" ඉති වෘඞිඃ, අඛාදීත් අඛාදිෂ්‍වාම් අඛාදිෂ්‍මඃ, "හසාදෙලිඝවකාරොපධස්‍ය වා වෘඞිඃ සෙඩි සෞ වාච්‍යා"-අඛදීත්.**

---

62. උපධායාඃ, උපධාසංඥවූ; අතඃ, අකාරයට වෘඞි වේ.

a. ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; උපධායාඃ, උපධාසංඥවූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ඤිති, ඤිත්සංඥවූ ප්‍රත්‍යයද; ණිති ච පරෙ, ණිත්සංඥවූ ප්‍රත්‍යයද පරකල්හි; වෘඞිඃ භවති, වෘඞි වේ. චුඤම්. (විඤයාගේ පූර්‍වයට) වවඝීභාවය වේ. වඛාද-වඛද, යනු පිළිවෙළින් ලිටි විභක්ති ප්‍රථමමධ්‍යමපුරුෂ එකවිඛහුවචනයි. උත්තමඃ, උත්තම පුරුෂවූ; ණප්, ණප්ප්‍රත්‍යයඃ; වා විකල්පයෙන්; ණිත්වකතව්‍යඃ, ණිත්සංඥයයි කියයුතුයි. (එහෙයින් ණිත්සංඥ රහිත පක්‍ෂයෙහි වෘඞි නොවේ. වඛාද- වඛද වඛදිව වඛදිම, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිඛහුවචනයි. ඛදතුන්- අඛදිෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් ආශීර් ලිඞ් ලුඞ් ලෘඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (පරොක්‍ෂයෙහි "ඛද" ධාතුවෙහි විඤව සිටි ඛයන්නට "ඤ්‍යඃ ඤබවපාඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ව" යන්න වේ.

63. පෙ, පරසෛමපදයෙහි සිප්‍රත්‍යය; ණිත්, ණිත්සංඥ වේ.

b. පරසෛමපදෙ පරෙ, පරසෛමපදය පරකල්හි; සිඃ, සිප්‍රත්‍යය; ණිත් භවති ණිත්සංඥ වේ. අතඋපධායාඃ ඉති "අත උපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන්; වෘඞිඃ, උපධාසංඥවූ අකාරයට වෘඞි වේ. අඛාදීත් අඛාදිෂ්‍වාම් අඛාදිෂ්‍මඃ, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවි. බහුවචනයි සෙවි, ඉට්සහිතවූ: සෞ, සිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; හසාදෙඃ, හඃප්‍රත්‍යාහාරවණීයක් ආදිකොට ඇත්තාවූ; ලඤ්වකාරොපධස්‍ය, ලඤ්වූඅකාරය උපධාකොට ඇත්තාවූ ධාතුවට; වා, විකල්පයෙන්; වෘඞිඃ වාච්‍යා, වෘඞිය කියයුතුයි. අඛදීත්, වෘඞි විකල්පපක්‍ෂයෙහි "අඛදීත්" යනු වේ. ("අඛදිෂ්‍වාම් අඛදිෂ්‍මඃ" යන ආදියද මෙසේ දතයුතුයි.

a. ගද-ව්‍යක්තායාං වාචි. 10. ගදති-

b. "උපසර්ගීසථ නිමිත්තානෙනෙහීදෘෙ ණත්වං වාව්‍යම්"

c. "ගද් නද් පත් පද් සථා (අපිත්) දෘ ධා මා සො හන් යා වා ද්‍රු ප්සා වප් වහ් වි ශම් දිහ්" එතෙ ගදාදයඃ. ගද්-ව්‍යක්තායාං වාචි, ණද්-අව්‍යක්තෙ ශබ්දෙ, පතෘ පතනෙ, පද ගතෙෘ, ෂථා-ගතිනිවෘත්තෙනෘ, ඩු දෘ ඤ්-දෘනෙ, ඩුධාඤ් ධාරණපොෂණයොඃ, මාඞ්-මානෙ, ෂොඅන්තකර්මණි, හන්-හිං

---

a. ගද, "ගද" ධාතුව; ව්‍යක්තායාං වාචි, ව්‍යක්තවචනයෙහි වේ. ගදති, යනු ලට්විෂයකතිපරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (ව්‍යක්තකොට කියයි යන අර්ථයි).

b. ගදාදෙෘ, "ගද" ආදිධාතුපරකල්හි; උපසර්ගීසථනිමිත්තකාත්, උපසර්ගයෙහි සිටි නිමිත්තකින් පරවූ; නෙඃ, නියන්නට හෙවත් නිඋපසර්ගීතකාරයට; ණත්වම්, මූර්ධන්‍යණකාරභාවය; වාව්‍යම්, කිය යුතුයි. (' ගද" ආදි ධාතුවකට පුර්‍ව සිටි නියන්නක් මූර්ධන්‍යණකාර යට නිමිති ඇති "ප්‍ර" ආදි උපසර්ගයක් කෙරෙන් පරවුවොත් ඒ නියන්නද මූර්ධන්‍ය වේ).

c. ගද්, "ගද්" ධාතුය; නද්, "නද්" ධාතුය; පත්, "පත්" ධාතුය; පද්, "පද්" ධාතුය; සථා, "සථා" ධාතුය; අපිත්, පකාර ඉත්රහිතවූ; දෘ, "දෘ" ධාතුය; ධා, "ධා" ධාතුය; මා, 'මා" ධාතුය; සො, "සො" ධාතුය; හන්, "හන්" ධාතුය; යා, "යා" ධාතුය; වා, "වා" ධාතුය; ද්‍රා, "ද්‍රා" ධාතුය; ප්සා, "ප්සා" ධාතුය; වප්, "වප්" ධාතුය; වහ්, "වහ්" ධාතුය; වි, "වි" ධාතුය; ශම්, "ශම්" ධාතුය; දිහ්, "දිහ්" ධාතුය; (යන) එතෙ, මොහු; ගදාදයඃ, "ගද" ආදීහු නම් වෙත්. (එහි)-ගද්, "ගද්" ධාතුව; ව්‍යක්තායාං වාචි, ව්‍යක්තවචනයෙහි වේ. ණද්, "ණද්" ධාතුව; අව්‍යක්තෙ ශබ්දෙ, අව්‍යක්තශබ්දයෙහි වේ. පතෘ, ශඅනුබන්ධ "පත්" ධාතුව; පතනෙ, අධොගමනෙහි (වැටීමෙහි) වේ. පද "පද" ධාතුව; ගතෙෘ, ගමනෙහි වේ. ෂථා, "ෂථා" ධාතුව; ගතිනිවෘත්තෙනෘ, ගමන් නැවැත්මෙහි වේ. ඩුදෘඤ්, ඩුකාරඤකාරානුබන්ධ "දෘ" ධාතුව; දෘනෙ, දීමෙහි වේ. ඩුධාඤ්, ඩුකාරඤකාරානුබන්ධ "ධා" ධාතුව; ධාරණ පොෂණයොඃ, ධාරණපොෂණදෙක්හි වේ. මාඞ්, ඞානුබන්ධ "මා" ධාතුව; මානෙ, ප්‍රමාණයෙහි වේ. සො, "ෂො" ධාතුව; අන්තකර්මණි, අවසානකර්මයෙහි (නැසීමෙහි) වේ. හන්, "හන්" ධාතුව; හිංසාගත්‍යොඃ, හිංසාවය ගමනය

සාගමනෙෂ්වාඃ, යා-ප්‍රාපණෙ, වා-ගතිගන්ධනයොඃ, ද්‍රා-කුත්සා යාං ගතෙෂු ච, පසා-භක්ෂණෙ, ටු වප්-බීජතන්තුසන්තානෙ, වහ්-ප්‍රාපණෙ, විඞ්-වයනෙ, ශම්-උපශමෙ, දිහ්-උපචයෙ. ප්‍රණිගදති.

a. ගදෙත්, ගදතු, අගදත් "කුහොශ්වුඃ" ජගාද ජගදතුඃ ජගදුඃ, ජගදිථ ජගදථුඃ ජගද; ගද්‍යාත්, ගදිතා, ගදිෂ්‍යති, අගදිෂ්‍යත්, අගාදීත්-අගදීත්.

b. රද්-විලෙඛනෙ. 11

c. රදති, රදෙත්, රදතු, අරදත්, රරාද-

64. ලොපඃ පචාං කිත්‍යෙ චාස්‍ය.

(ලොපඃ 1, 1; පවාම් 6, 3; කිති 7, 1; එ 1, 1; ච 1, 1; අස්‍ය 6, 1;)

යනදෙක්හි වේ. යා, "යා" ධාතුව; ප්‍රාපණෙ, පැමිණීමෙහි වේ. වා, "වා" ධාතුව; ගතිගන්ධනයොඃ, ගමනය උත්සාහාදිය යන දෙක්හි වේ. ද්‍රා, "ද්‍රා" ධාතුව; කුත්සායාම්, නිකුවෙහිද; ගතෙෂු ච, ගමනෙහිද 'වේ. පසා, "පසා" ධාතුව; භක්ෂණෙ, කෑමෙහි වේ. ටුවප්, ටුඅනුබන්ධ "වප්" ධාතුව, බීජතන්තුසන්තානෙ, බිජයන් හා නූල්පතුරුවාලීමෙහි වේ. වහ්, "වහ්" ධාතුව; ප්‍රාපණෙ, පැමිණ වීමෙහි වේ. විඞ්, ඞුනුබන්ධ, "වි" ධාතුව; වයනෙ, රැස්කිරීමෙහි වේ. ශම්, "ශම්" ධාතුව; උපශමෙ, සංසිදීමෙහි වේ. දිහ්, "දිහ්" ධාතුව; උපචයෙ, වැඩීමෙහි වේ. ප්‍රණිගදති, යන තන්හි ප්‍රයන් තෙන් පර බැවින් නියන්තට මුඛ්‍යත්‍වදෙශයි.

a. ගදෙත් ගදතු අගදත්, යනු පිළිවෙළින් "ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. "කුහොශ්වුඃ" යන සූත්‍රයෙන් චිත්වයාගේ ගකාරයට ජකාරය වේ. ජගාද—ජගද, යනු ලිට් විහකති ප්‍රථමමධ්‍යමපුරුෂ ඒකවිබහුවචනයි. ගද්‍යාත්—අගාදීත් අගදීත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනයි.

b. රද්, "රද්" ධාතුව; විලෙඛනෙ, ඉරිගැසීමෙහි හෝ උපුටා ලීමෙහි වේ.

c. රදති-රරාද, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනයි.

64. කිති, කිත්සංඥ ණාදිය පරකාලඟි; පවාම්, "පව්" ධාතු දීන්ගේ චිත්වය සම්බන්ධ පූර්‍වයට ලොප් වේ. අස්‍ය, අකාරයට; එ ච, එකාරය ද වේ.

a. පවාදීනාං ලිට්‍යනාදෙශාදීනාං කිති ණාදෞ සති පූර්‍වස්‍ය ලොපඃ, අසංයුක්තහසයොර්‍මධ්‍යසඨස්‍යාකාරස්‍යෙකාරඃ. රෙදතුඃ රෙදුඃ,

b. "ඉසව් ඨපි එඛපූර්‍වලොපෙෂු වක්තව්‍යෙ"-රෙදිථ රෙදථුඃ රෙද, රරාද-රරද රෙදිව රෙදිම. රදුන්, රදිනා, රදිෂ්‍යති, අරදිෂ්‍යත්, අරාදීන් අරාදිෂ්‍යාම් අරාදිෂ්‍යුඃ. අරදීත්.

---

a. ලිටි, ලිට්විභක්තියෙහි; කිති, කිත්සංඥවූ; ණාදෞ සති, ණප්ප්‍රත්‍යයාදිය ඇතිකල්හි; අනාදෙශාදීනාම්, ආදෙශාදිය නොර කොට ඇත්තා වූ; පවාදීනාම්, "පව්" ධාත්වාදීන්ගේ; පූර්‍වස්‍ය. පූර්‍වයට; ලොපඃ, ලොප්වේ. අසංයුක්තහසයොඃ, සංයොගරහිත හසප්‍රත්‍යාහාරවර්‍ණී දෙදෙනෙකුන්ගේ; මධ්‍යසඨස්‍ය, මධ්‍යයෙහි සිටියාවූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; එකාරඃ එකාරය (ද) වේ. රෙදතුඃ රෙදුඃ, යනු ලිට්විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථම පුරුෂ බහුවචනයි.

පරොක්ෂලිට් විභක්තියෙහි කිත්ණාදිය ඇතිකල්හි ආදෙශාදිය (ආදෙශ ගුණ නලොප) රහිත "පව්" ආදි ධාතූන්ගේ විභක්තිය සම්බන්ධපූර්‍වයට ලොපයද, සංයොගරහිත ව්‍යඤ්ජන වයක්හුගේ මධ්‍යයෙහි සිටි අකාරයට එකාරයද වේයයි මෙහි කියන ලදී. තවද මෙහි කී අකාරයට එකාරය වීමට නිමිති නැති තන්හි පූර්‍වලොපයද නොවේ. යම් ධාතුවක්හුගේ විභක්තිය සම්බන්ධ පූර්‍වයට ආදෙශ නොවේ නම් හෝ ධාතුවට ගුණාදිය නොවේ නම් ඒ ධාතුද මෙහි කී පවාදිධාතුයයි දතයුතුයි. එනම් "පව්" පද්, පත්, වල්, වර්; තන්, මන්" ආදියයි. මෙකී නිමිත්තවලට වෙනස්ව මේ විධිය වන තැන්ද පසු සූත්‍ර කිපයකින් කියනු ලැබේ. ඒ එහිදී දතයුතුයි. "රෙදතුඃ" යන තන්හි පළමු කොට "රද්" ධාතුවට විභක්තාදිය වීමෙන් 'රරද් අතුඃ" යනු වේ. මෙහි පූර්‍ව රයන්නට "කුහොශ්චුඃ, ඣ්ඣ්භ්‍යාං ජ්ඣ්බවඨඃ" යන සූත්‍රවලින් ආදෙශ නොවන බැවින් ඒ රකාරයට ලොපයද ධාතුහුගේ රකාරසඨ අකාරය "ර් ද්" යන හසප්‍රත්‍යාහාරවර්‍ණී දෙදෙනාගේ අතර සිටි බැවින් ඊට එකාරයද වීමෙන් සිද්ධ යි. මෙබඳු අන්තන්හිද මෙසේ යි.

b. සෙට්, ඉට් ආගම සහිත වූ; ඨපි, "ඨප්" ප්‍රත්‍යය පර කල්හි;. එඛපූර්‍වලොපෙෂු, එකාරහාවය පූර්‍වලොපය යන දෙදෙන; වක්තව්‍යෙෂු, කිය යුතුයි. රෙදිථ-රෙදිම, යනු ලිට්විභක්ති මධ්‍ය

a. ණද-අව්‍යක්තෙ ශබ්දෙ. **12.**

b. **"ආදස ෂ්ණෘ සනෘ" නදති, නදෙත්, නදතු, අනදත්; ප්‍රපූර්ෂු, "ප්‍රාදෙශව" ඉති ණත්වම්. ප්‍රණදති; ගදදිභ්‍යාත්-ප්‍රණීනදති.**

c. **නනාද නෙදතුඃ නෙදුඃ, නෙදිථ නෙදථුඃ නෙද, නනාද-නනද නෙදිව නෙදිම; නදෑත්, නදිනා, නදිෂ්‍යති, අනදිෂ්‍යත්, අනාදීත් අනාදිෂ්ටාම් අනාදිෂුඃ. අනදීත් අනදිෂ්ටාම්.**

d. **අදී-ගතෞ යාචනෙ ච. 13.**

මොහනමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. රදෑත්-අරදිෂ්‍යත්, යනු පිළි වෙළින් 'ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒක වචනයි. අරාදීත් අරාදිෂ්ටාම් අරාදිෂුඃ, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. අරදීත්, වෘඞ්නොවූතන්හි "අරදීත්' යනු වේ.

a. ණද "ණද" ධාතුව; අව්‍යක්තෙ ශබ්දෙ, අව්‍යක්තශබ්ද යෙහි වේ.

b. "ආදස ෂ්ණෘ සනෘ, යන සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍යණකාරයට දන්ත්‍යනකාරය වේ. නදති අනදත්, යනු පිළිවෙළින් 'ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. ප්‍රපූර්ෂු, ප්‍රයන්න පූර්ෂකොට ඇත්තේ වේ. ප්‍රාදෙශව ඉති, "ප්‍රාදෙශව" යන ආදි සූත්‍රයෙන්; ණත්වම්, මූර්ධන්‍යණකාරභාවය වේ. ප්‍රණදති, එකල්හි "ප්‍රණදති" යනුවේ. ගදදිභ්‍යාත්, (ණදධාතුව) ගදදිය බැවින්; ප්‍රණීනදති, නියන්න මූර්ධන්‍ය වීමෙන් "ප්‍රණීනදති" යනු වේ.

c. නනාද නෙදිම, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමබ්‍යමොහනම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. නදෑත් අනදිෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අනාදීත් අනාදිෂ්ටාම් අනාදිෂුඃ, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. අනදීත් අනදිෂ්ටාම්, යනු එහි වෘඞ්නොවූ පක්ෂයෙහි එකාවිවචනයි.

d. අදී, "අදී" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහිද; යාචනෙ ච, ඉල් වීමෙහි ද වේ.

a. අදිති, අදෙන්, අදිතු; ආදන් විතෙ කෘතෙ-"ආ හෙවාණාදෙ"—ආ අදී ඉති සථිතෙ:-

65. නුගශාම්. (නුක් 1, 1; අශාම් 6, 3;)

b. අශෙනාතෙර් සෘකාරාදිධාතූනාං සංයොගාන්නාකාරාදිධාතූනාං ච පූර්ඝ්‍ය නුගාගමො භවති ණාදෙ සති.

c. ආනර්ද ආනර්දිතුඃ ආනර්දුඃ, ආනර්දිථ ආනර්දිට්ටුඃ ආනර්ද, ආනර්ද ආනර්දිව ආනර්දිම; අර්ද්ධුන්, අර්දිතා, අර්දිෂ්‍යති, ආර්දිෂ්‍යත්: ආර්දීත් ආර්දිෂ්‍යාම් ආර්දිෂ්‍යුඃ.

d. ඉදි-පරමෛශ්වයෙඃ. 14.

---

a. අදිති—ආදීත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්තිපරසෛමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. විතෙ කෘතෙ, විඤ්ඤකළකල්හි; "ආහෙවාණාදෙ" යන සූත්‍රයෙන් විඤ්ඤයාගේ පූර්ඝ්‍යට ආකාරය වේ. (එකල්හි) ආ අදී ඉති, "ආඅදී" කියා; සථිතෙ, සිටිකල්හි වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.

65. අශාම්, "අශ්" ආදි ධාතූන්සම්බන්ධ විඤ්ඤයාගේ පූර්ඝ්‍යට; නුක්, "නුක්" ආගම වේ.

b. ණාදෙ සති, ණාදිය ඇතිකල්හි; අශෙනාතෙඃ, "අශ්" ධාතුව සම්බන්ධවූද; ඍකාරාදිධාතූනාම්, ඍකාරය ආදිකොට ඇති ධාතූන් සම්බන්ධවූද සංයොගාන්නඅකාරාදිධාතූනාං ච, සංයොගයක් අන්තකොට ඇති අකාරය ආදිකොට ඇත්තාවූ ධාතූන්සම්බන්ධවූද; පූර්ඝ්‍ය, පූර්ඝ්‍යට; නුගාගමඃ භවති, "නුක්" ආගම වේ. (මෙහි "නුක්" ආගමයෙන් "න්" යන්න ගණු ලැබේ. එහි ණකාරය ඉත්කිරීමෙන් විඤ්ඤයාගේ පූර්ඝ්‍යසම්බන්ධ අන්තයට "න්" යන්න වන බැව් සූචිතයි.

c. 'ආනර්ද—ආනර්දිම" යනු "ලිට්" විභක්තිපරසෛමපද ප්‍රථමමධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. "අර්ද්ධුන්—ආර්දිෂ්‍යත්" යනු පිළිවෙළින් "ආශීර් ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. "ආර්දීත් ආර්දිෂ්‍යාම් ආර්දිෂ්‍යුඃ" යනු "ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි.

d. ඉදි, ඉඅනුබන්ධ "ඉඳ්' ධාතුව; පරමෛශ්වය්‍යඃ, උතුම් ඉසුරුබැව්හි වේ.

a. ඉඤ්ඤති, ඉඤ්ඤන්, ඉඤ්ඤතු.

66. සවරාදෙඃ. (සවාරාදෙඃ 6, 1;)

b. සවරාදෙර්ධාතෝර්ඒනියෝ'ඩාගමෝ භවති දිඛාදෙෂ පරෙ-"අ ඉ එ" "එඑඑඑ" එඤ්ඤන්, ඉන්ද් ණප් ඉති සම්පතෙ:-

67. කාසාදිප්‍රත්‍යයාදුම් ක්‍රස්භුපරඃ.

(කාසාදිප්‍රත්‍යයාත් 5, 1; ආම් 1, 1; ක්‍රස්භුපරඃ 1, 1;)

c. කාසෘ ආස් දය් අය් නාම්‍යාදිගුරුමදධාඩෙනෙනඝවර ධාතුභ්‍යඃ ප්‍රත්‍යයාභාවාච්ච ණබාදෙෂ පරෙ ආම් ප්‍රත්‍යයෝ

---

a. ඉඤ්ඤති-ඉඤ්ඤතු, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්' විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (ඉතා ඉසුරුමත් වේ යනාදි අර්ථයි). මෙහි ධාතුව ඉකාරය ඉත්කොට ඇති බැවින් "නුම්' ආගම වීය).

66. සවරාදෙඃ, සවරයක් ආදිකොට ඇති ධාතුසම්බන්ධව දෙවන අවිආගමයක් වේ.

b. දිබාදෙෂ පරෙ, "දිප්" ආදිය පරකල්හි; සවරාදෙඃ ධාතොඃ' සවරයක් ආදිකොට ඇති ධාතුසම්බන්ධව; විතීයඃ අඩාගමඃ භවති, දෙවැනිවූ අවිආගමයක් වේ. "අඉඑ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයද "එඑඑඑ" යන්නෙන් එකාරයද වේ. "එඤ්ඤන්" යනු 'ලඞ්' විභක්ති ප්‍රථම්පුරුෂ එකවචනයි (මෙහි "නුම්" ආගමාදිය කොට දෙවෙනි 'අවි' ආගමය කළ කල්හි "අ අ ඉඤ්ඤන්" යනු වේ. පසුව ඉයන්න සහිත අයන්නට එයන්නද, එයන්න සහිත අයන්නට, එයන්නද කළ කල්හි "එඤ්ඤන්" යනු සිඩයි). ඉන්ද් ණප් ඉති, "ඉන්ද් ණප්" කියා; සපිතෙ, සිවිකල්හි වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.

67. කාසාදිප්‍රත්‍යයාත්, කාසාදිධාතුකෙරෙන් හා ප්‍රත්‍යයානන්ත ධාතුකෙරෙන්; ක්‍රස්භුපරඃ, "කෘ, අස්, භූ" යන ධාතුපර කොට ඇත්තාවූ, ආම්, "ආම්" ප්‍රත්‍යය වේ.

c. කාසෘ ආස් දය්, "කාසෘ ආස් දය් අය්"යන ධාතුය; නාම්‍යාදි ගුරුමද්ධාතු, නාමින්සවරයක් ආදිකොට ඇතිගුණීක්ෂර යුක්තධාතුය (ගුරුවූ නාමින්සවරයක් ආදි කොට ඇතිධාතුය); අනෙකසවරධාතු භෘඃ, අනෙකසවරධාතුය යන මොවුන් හෙරෙන්ද; ප්‍රත්‍යයානන්තාවච, ප්‍රත්‍යයානන්ත ධාතු හෙරෙන්ද; ණබාදෙෂ පරෙ, "ණප්" ආදිය පර

භවති, ස ච ක්‍රුස්භූපරඃ ප්‍රයොක්තව්‍යඃ. (කාඝෘ දීප්තෞ, ආස් උපවෙශනෙ, දය් දානගතිහිංසාදානෙෂු, අය් ගතෞ, එතෙ කාඝාදයඃ).

a. "විද් දරිද්‍රා කාශ් ජාගෘ උම් එභ්‍යඃ වාම්"-(විද්ඤානෙ, දරිද්‍රා දුර්ගතිභාවෙ, කාශ් විකාවංනෙ, ජාගෘ නිද්‍රාක්ෂයෙ, උම් දෘහෙ.

කල්හි; ආම් ප්‍රත්‍යයඃ භවති "ආම්" ප්‍රත්‍යය වේ. සඃ ච, හෙද; ක්‍රුස් භූපරඃ, "ඝෘ අස් භූ" යන මේ ධාතූපරකොට ඇත්තේ; ප්‍රයොක්ත ව්‍යඃ, යෙදියයුතුයි. (කාඝෘ, ඝෘඅනුබන්ධ "කාස්" ධාතුව; දීප්තෞ; බැබලීමෙහි වේ. ආස්, "ආස්" ධාතුව; උපවෙශනෙ, ඉඳීමෙහි වේ. දය්, "දය්" ධාතුව; දානගතිහිංසාදානෙෂු, දීමය ගමනය හිංසාවය ගැණීමය යන අර්ථයන්හි වේ. අය්, "අය්" ධාතුව; ගතෞ, ගම නෙහි වේ. එතෙ, මොවුහු; කාඝාදයඃ, කාඝාදිහු වෙත්.)

මෙහි පරොක්ෂණබාදිය පරතන්හි "කාඝෘ ආස් දය් අය්" යන ධාතූන්කෙරෙන්ද, යම්ධාතුවක ආදියෙහි සිටි නාමින් සවරයක් ගුණාගර වුවොත් එබදු ධාතූන් හෙරෙන්ද අනෙක සවරධාතූන් කෙරෙන්ද, ඝඞ් ආදිප්‍රත්‍යයක් අන්තකොට ඇති ධාතුකෙරෙන්ද "ආම්" ප්‍රත්‍යය යොදා ඉන් පරව "කාඝෘ, අස් භූ" යන ධාතූන්ගෙන් එකක් අනුප්‍රයොග කිරීම (යෙදීම) නියම්යයි. මෙහි අනෙකසවර ග්‍රහණයෙන්ම ප්‍රත්‍යයානන්තයන් ඇතුළත්වන්ම නැවත ප්‍රත්‍යයානන්ත ග්‍රහණය 'සව ඉවාවවාර=සව්වාමාස" යන ආදියෙහි "සව" ආදි එක සවර "ඣි" ප්‍රත්‍යයානන්තයන් හෙරෙන්ද 'ආම්" ප්‍රත්‍යය වන බැව් දැක්වීම පිණිසයි.

a. විද් දරිද්‍රා කාශ් ජාගෘ උම් එභ්‍යඃ, "විද් දරිද්‍රා කාශ් ජාගෘ උම්" යන මේ ධාතූන් කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ආම්, "ආම්' ප්‍රත්‍යය වේ. (විද්, "විද්"ධාතුව; ඤානෙ, දැනීමෙහි වේ. දරිද්‍රා, "දරිද්‍රා" ධාතුව; දුර්ගතෞ නපුරුගතියෙහි (දිළිදුබැව්හි) වේ. කාශ්, "කාශ්" ධාතුව; විකාවනෙ, දීප්තියෙහි වේ. ජාගෘ, "ජාගෘ" ධාතුව; නිද්‍රාක්ෂයෙ, නිදිඝෘය වීමෙහි වේ. උම්, උම් ධාතුව; දෘහෙ, දෘහයෙහි වේ.)

පාණිනීයෙහි මේ විකල්පයට "උඃවිදජාගෘභ්‍යොන්‍යතරස්‍යාම්" යන සූත්‍රය හදුරණ ලදි. මෙහි උඃ විද ජාගෘ යන ධාතුත්‍රය ගන්නා ලදි. මුඹ්බොධයෙහි "දරිද්‍රාකාශඝාසජාඞ්ඝොවාම්ඵ්‍යාම්" සි සූත්‍රය හදුරා "කාශ ඝාස" යන ධාතුවය හෙරෙන්ද "ආම්" ප්‍රත්‍යය විකල්ප කරණලදි.

a. ඉඤ්ං කෘ ණිප් ඉති සපිතෙ කෘතුතෛතස්‍ය චිණ්වි.

68. රඃ. (කෘ 6, 1; අඃ 1, 1;)

b. සූචිසම්බන්ධිත කෘකාරස්‍යාකාරො භවති. චුඤ්චම්.

69. ධාතොර්නාම්නිඃ. (ධාතොඃ 6, 1; නාම්නඃ 6, 1;)

c. ධාතොරනන්තස්‍ය නාම්නො වර්ණිවති ඤිති ණිති ච පරෙ. ඉඤ්කෘවකාර ඉඤ්කෘවක්‍රතුඃ ඉඤ්කෘවක්‍රුඃ, ක්‍රාදිත්වාතෙනව- ඉඤ්කෘවක්‍රීඃ ඉඤ්කෘවක්‍රිතුඃ ඉඤ්කෘවක්‍රුඃ, ඉඤ්කෘවකාර-ඉඤ්කෘවකර ඉඤ්කෘවකෘව ඉඤ්කෘවකෘම.

---

a. ඉඤ්ං කෘ ණිප් ඉති, "ඉඤ්ං කෘ ණිප්" කියා; සපිතෙ, සිවිකල්හි; කෘ ඉති එතස්‍ය, (අනුප්‍රයොගකළ) "කෘ" යන මේ ධාතුවට; චිණ්වම්, චිණවේ.

68. යඃ, (පූර්‍ව සවර්‍ණී) යඃකාරයට; අඃ, අකාරය වේ.

b. පූර්‍වසම්බන්ධිනඃ, චිණ්‍යාගේ පූර්‍වය සම්බන්ධි වූ; යඃකාරස්‍ය, යඃකාරයට; අකාරඃ භවති, අකාරය වේ. චුඤ්චම්, වවගීහාවය වේ.

මෙකී තුම් ආගම සහිත "ඉඳ්" ධාතුවෙහි (' ඉන්ද් යන්නේ) පූර්‍වව සිටි නාමින් සවරයවූ ඉයන්න සංයොග දූර්‍වභාවයෙන් ගුරුවූහෙයින් "ආම්" ප්‍රත්‍යය හා ඉන් පරව "කෘ" ධාතුව වීමෙන් "ඉඤ්ං කෘ අ"යි සිටි කල්හි "කෘ" ධාතුව චිණ් වීමෙන් "ඉඤ්ං කෘ කෘ අ" කියා වේ. පසුව චිණ්‍යාගේ පූර්‍වය සම්බන්ධ යඃකාරයට අකාරය හා කකාරයට වකාරය කළකල්හි "ඉඤ්ං ව කෘ අ" යනු වේ.

69. ධාතොඃ, ධාත්වන්තවූ; නාම්නඃ, නාම්න්සවරයට වර්‍ණි වේ.

c. ඤිති, ඤකාරය ඉත් කොට ඇති ප්‍රත්‍යයද; ණිති ව, ණකාරය ඉත්කොට ඇති ප්‍රත්‍යයද; පරෙ, පරකල්හි; ධාතොඃ ධාතුහුගේ; අන්‍යතරස්‍ය, අන්‍යතරයෙහිවූ; නාම්නඃ, නාම්න් සවරයට; වර්‍ණිඃ භවති, වර්‍ණිවේ. "ඉඤ්කෘවකාර ඉඤ්කෘවක්‍රතුඃ ඉඤ්කෘවක්‍රුඃ" යනු ලිවිවිහැකි ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයයි. ක්‍රාදිත්වාත්, කෘ, ආදිය බැවින්; තෙවැ, ඉවි ආගම නොවේ. "ඉඤ්කෘවකර්-ඉඤ්කෘවකෘම" යනු මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකවචනයයි. (මෙහි පෙර "ඉඤ්ං ව කෘ අ" යි සිටි තන්හි මේ සූත්‍රයෙන් "කෘ" ධාතුවෙහි යඃකාරයට "ආර්" යන්න වැඩි වීමෙන් "ඉඤ්කෘවකාර" යනු සිඩවී, තවද කෘධාත්වාදිය පිළිබඳව "ඉවි" ආගම ප්‍රතිෂිඩ බැවින් මෙහි "ඉවි" ආගමට නිමිති ඇතිතන්හිද "ඉවි" ආගම නොවීය).

a. ඉඳුමාස ඉඳුමාසතුඃ ඉඳුමාසුඃ, ඉඳුමාසිථ, ඉඳුමාඛ්හුව. ඉඳ්‍යාත්, ඉඳිතා, ඉඳිෂ්‍යති, "සවරාදෙඃ" ඒඳිෂ්‍යාත්; ඒඳිත් ඒඳිෂ්ටාම් ඒඳිසුඃ, ඒඳිඃ ඒඳිෂ්ටම් ඒඳිෂ්ට, ඒඳිෂම් ඒඳිෂ්ව ඒඳිෂ්ම.

b. ණීදි-කුත්සායාම් 15. නින්දති.

c "නිසනික්ෂනින්දුමුපසඟීණණත්වං වා වාච්‍යම්"-ප්‍රණින්දති-ප්‍රනින්දති, නින්දෙත්, නින්දතු, අනින්දත්, නිනින්ද, නින්ද්‍යත් නින්දිතා, නින්දිෂ්‍යති, අනින්දිෂ්‍යත්, අනින්දීත්.

d. ණීක්ෂ-චුම්බනෙ. 16

---

a. ඉඳුමාස ඉඳුමාසතුඃ ඉඳුමාසුඃ, යනු "ආස්" ධාතු අනු ප්‍රයොගකාලතන්හි "ලිට්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවිබහුවචනයි. "ඉඳුමාසිථ" යනු මධ්‍යමපුරුෂඒකවචනයි. "ඉඳුම්බභූව" යනු භූධාතුඅනුප්‍රයොගකාල තන්හි ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. "ඉඳ්‍යාත්; ඉඳිතා, ඉඳිෂ්‍යති" යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "සවරාදෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉතීය අට්ආගමය වේ. "ඒඳිෂ්‍යාත්" යනු "ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂඒකවචනයි. "ඒඳිත්- ඒඳිෂ්ම" යනු "ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමමධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකාවි බහුවචනයි.

b. ණීදි, "ණීදි" ධාතුව; කුත්සායාම්, නින්දිතභාවයෙහි වේ. "නින්දති" යනු ලට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. (නින්ද්‍යකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

c උපසඟීත්, (පූර්‍වෝක්ත ණකාරනිමිත්ති ඇති) උපසඟීයා කෙරෙන් පරවූ; නිස නික්ෂ නින්දම්, "නිස නික්ෂ නිදි" යන ධාතූන්ගේ නකාරයට; වා විකල්පයෙන්; ණත්වම්, මූර්ධන්‍ය ණකාරභාවය; වාච්‍යම්, කියයුතුයි. (එකල්හි) ප්‍රණින්දති-ප්‍රනින්දති" යනු වේ. "නින්දෙත්-අනින්දීත්" යනු පිළිවෙළින් "ලිඞ්ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්, ලිට්, ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්, ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

d. ණීක්ෂ, "ණීක්ෂ" ධාතුව; චුම්බනෙ, සිඹීමෙහි වේ.

a. ප්‍රණීක්ෂති, නික්ෂත්, නික්ෂතු, අනික්ෂත්, නිනික්ෂ, නික්ෂ්‍යාත්, නික්ෂිතා, නික්ෂ්‍යති, අනික්ෂිෂ්‍යත්, අනික්ෂීත්.

b. උඛ-ගතෞ. 17

c. ඔඛති, ඔඛෙත්, ඔඛතු, ඔඌඛත්;-ච්ඡෙ උපධාගුණෙ ච කෘතෙ:-

d. "අසවණේ සවරෙ පූවීකාරොකාරයොරියුවෙ වකතාවය්‍ය" උවොඛ "සවණේ දීඝඃ" ඌඛතුඃ ඌඛුඃ, උවොඛීථ, උඛ්‍යාත්, ඔඛිතා, ඔඛිෂ්‍යති, ඔඌඛිෂ්‍යත්, ඔඌඛීත්.

e. අඤ්චු-ගතිපූජනයොඃ. 18

---

a. "ප්‍රණීක්ෂති-අනික්ෂීත්" යනු පිළිවෙළින් "ලට්, විධිලිඞ්, ලොට්, ලඞ්, ලිට්, අශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්, ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි (සිඞ් යන ආදි අක්ෂයි)

b. උඛ, "උඛ" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

c. "ඔඛති-ඔඌඛත්" යනු පිළිවෙළින් "ලට්, විධිලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනයි. (ඝයි යන ආදිඅක්ෂයි). ච්ඡෙ චිණ්‍යද; උපධාගුණෙ ච, උපධාගුණයද; කෘතෙ, කළ කල්හි:-

d. අසවණේ සවරෙ, අසවණීවූ සවරයක් පරකල්හි; පූර්‍ව ඉකාර උකාරයොඃ, පූර්‍වවූ ඉකාර උකාරදෙකට; ඉයුවෙඃ, "ඉය් උව්" යනදෙක; වකතාවෙය්‍ය, කියයුතුයි. "උවොඛ" යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනයි. සවණේ, සමානවණීයා පර කල්හි; දීඝඃ, දීඝ් වේ. "ඌඛතුඃ, ඌඛුඃ" යනු ච්වවනබහුවචනයි. "උඛ්‍යාත්-ඔඌඛීත්" යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ් ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ ඒකවචනයි. (මෙහි පරොක්ෂලිට්විභක්තියෙහි ධාතුවට චිත්‍ව හා උපධාගුණය කළ තන්හි "උ ඔඞි අ" යනු වේ. මෙහි අසවණේ ඔකාරය පරබැවින් උකාරයට "උව්" ආදෙශව "උවොඛ"යි සිඞයි. උපධාගුණය නුවූතන්හි "උඋ" දෙක දීඝ් වීමෙන් "ඌඛතුඃ" යන ආදිය සිඞයි.)

e. අඤ්චු, උඅනුබන්ධ "අඤ්චූ" ධාතුව; ගතිපූජනයොඃ, ගම්නය පූජාවය යන දෙක්හි වේ.

a. අඤ්ඡති ''නුනශාම්'' ආනඤ්ඡ ආනඤ්ඡතුඃ ආනඤ්ඡුඃ.

b. ''පූජායාමඤ්ඡෙවර්තඃලොපාභාවෝ වාව්‍යඃ'' අඤ්ඡ්‍යාත්, ගතෞ තු-අව්‍යාත්, අඤ්ඡිනා, අඤ්ඡිෂ්‍යති, ආඤ්ඡිෂ්‍යාත්, ආඤ්ඡීත්.

c. ආඡී-ආයාමෙ. 19

d. ආඤ්ඡති, ආනාඤ්ඡ, ''ආඤ්ඡනෙර්නුඤෙවති කෙචිත්'' ආඤ්ඡ, ආඤ්ඡ්‍යාත්, ආඤ්ඡිනා, ආඤ්ඡිෂ්‍යති, ආඤ්ඡිෂ්‍යාත්, ආඤ්ඡීත්.

e. හුර්ඡා- කෞටිල්‍යෙ. 20

---

a. ''අඤ්ඡති'' යනු ''ලව්'' විහකතිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ''නුගශාම්'' යන සූත්‍රයෙන් ''නුක්'' ආගම වේ. ''ආනඤ්ඡ ආනඤ්ඡතුඃ. ආනඤ්ඡුඃ'' යනු ලිවිවිහකති ප්‍රථමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි.

b. පූජයාම්, පූජාඒයෙහිවූ; අඤෙවඃ, ''අන්ව්'' ධාතුහුගේ; නලොපාභාවඃ, නකාරලොපය නොවීම; වාව්‍යඃ, කියයුතුයි; (එකල්හි) අඤ්ඡ්‍යාත්, ආශිර්ලිඬ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන යෙහි නකාරලොපය නොවීමෙන් ''අඤ්ඡ්‍යාත්'' යනු වේ. ගතෞ තු, ගමනාඒයෙහි වනාහි; අව්‍යාත්, (ඒ රූපය ''අව්‍යාත්'' යනු වේ. ''අඤ්ඡිතා-ආඤ්ඡීත්' යනු පිළිවෙළින් ''ලුව්, ලෘව්, ලෘඬ් ලුඬ්'' විහකතිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි (කිත්ඞිත් ස ඥප්‍රත්‍යයන් පරනිමිත්තෙතන් නියමිත ධාතූපධානකාර ලොපය පූජාඒ ''අන්ව්'' ධාතුව සම්බන්ධව නොවේයයි ''පූජායාම්'' යන ආදියෙන් ප්‍රකාශිතයි).

c. ආඡී, (ඉඅනුබන්ධ) ''ආඡ්'' ධාතුව; ආයාමෙ, අයමෙහි (ඇදීමෙහි) වේ.

d. ආඤ්ඡති, යනු ලව්විහකති ප්‍රථමපුරුෂෛකවචන යි. ආනාඤ්ඡ, යනු ලිවිවිත්ති ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයි. ආඤ්ඡතෙඃ, ආඡිධාතුවට; නුක්, නුක් ආගමය; වා ඉති විකල්පයයි; කෙචිත්, සමහරු කියත්. (එකල්හි) ''ආඤ්ඡ්'' යනු වේ. ආඤ්ඡ්‍යාත්-ආඤ්ඡීත්, යනු පිළිවෙළින් ආශිර්ලිඬ් ලුව්, ලෘව්, ලෘඬ්, ලුඬ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි (අදී යන ආද්‍යර්ථයි).

e. හුර්ඡා, ආඅනුබන්ධ ''හුර්ඡ්'' ධාතුව; කෞටිල්‍යෙ, කුටිල බැව්හි වේ.

a. "යෙවාර්ථිහසෙ" ඉති දීඝිඃ, හූර්ජති, "කුහොශ්චුඃ" වඝීවතුඝීඃ හස්‍ය සවර්ණඃ, "ඤපානාං ජබ්වපාඃ" ජුහුර්ජ, අහූර්ජීත්.

b. වජ-ගතෞ. 21

c. වජති, වජෙත්, වජතු, අවජත් "ශසදදවාදිගුණ ගුනාඃකාරණං සෙනඤචුළුලොපෞ වක්තවේ‍යෞ" ශස්-කිං සාඃකාම්, දද-දෘනෙ.

d. ශශාඃ ශශසතුඃ, දදුද දදදතුඃ, වව්‍රාජ වවජතුඃ වවජ්‍රුඃ, වවජිථ, අවාජීත්-අවජීත්.

---

a. යෙවාර්ථිහසෙ ඉති, "යෙවාර්ථිහසෙ" ඝන සූත්‍රයෙන්; දීඝිඃ, දීඝිවේ. හූර්ජති යනු ලට්ථිහක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. කුහොශ්චුඃ යන සූත්‍රයෙන් චවගීය වේ. වඝීවතුඝීඃ, වඝීයෙහි ඝිව්වෙනි අකුර; හස්‍ය, හකාරයට; සවර්ණඃ, සමානවර්ණ වේ. "ඤපානාං ජබ්වපාඃ"යන සූත්‍රයෙන් ඤයන්නට ජයන්න වේ. ජුහුර්ජ, යනු ලිට්ථිහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අහූර්ජීත්, යනු ලුඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (කුටිලවේ යන ආදි අර්ථයි).

b. වජ, වජධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

c වජති-අවජත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ශසදදවාදිගුණහූතා කාරණාඃ-ශස, "ශස" ධාතුය; දද, "දද" ධාතුය; වාදි, වකාරය ආදිකොට ඇතිධාතුය; ගුණභූතාකාරණාම්, ගුණයෙන් ඇතිවූ අකාරය යන මොවුන් සම්බන්ධව; එඤචුළුලොපෞ, එකාරඤාවය පුළුලොපය යන දෙදෙනා; නවක්තවේ‍යෞ, නො කියයුතුයි. ශස්, (මෙහිකි) ශස ධාතුව; හිංසායාම්, හිංසාවෙහි වේ. දද, දදධාතුව; දෘනෙ, දීමෙහි වේ.

"ලොපඃ පවාම්" යන ආදියෙන් කියනලද ලොපය හා එකාර භාවය මේ ධාතු සම්බන්ධ නොවේ. මෙහි කි වාදි ධාතු නම් වකාරය ආදිකොට ඇති "වජ" ආදි ධාතුයි. ගුණභූත අකාරය නම් 'අර්, අව්" ආදිවඤයෙන් ගුණවූවන්නේ අකාරයයි.

d. ශශාඃ ශශසතුඃ, යනු "ශස" ධාතු ලිට්ථිහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිවචනයි. දදුද දදදතුඃ, යනු "දද" ධාතු ලිට්ථිහක්ති ප්‍රථම පුරුෂඑකවිවචනයි. වවාජ වවජතුඃ වවජ්‍රුඃ, යනු "වජ" ධාතුල්ට් විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. වවජිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. අවාජීත් අවජීත්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (ගම්න්කොරේ යන ආදි අර්ථයි.)

a. **ව්‍රජ-ගතෞ. 22**

b **ව්‍රජති, ව්‍රජේත්, ව්‍රජතු, අව්‍රජත්, වව්‍රාජ වව්‍රජතුඃ වව්‍රජුඃ, ව්‍රජ්‍යාත්, ව්‍රජිතා, ව්‍රජිෂ්‍යති, අව්‍රජිෂ්‍යත්. "වදිව්‍රජේ‍්‍යාඃ සෞ නිත්‍යං වඃඩිඃ" අව්‍රාජීත්.**

c. **අජ-ගතෞ ක්ෂේපණේ ච. 23**

d. **අජති, අජේත්, අජතු, ආජත්. "අජේරඬ්ධාතුකෙ වි වකතව්‍යඃ, වසාදෞ වා" එතවව විභකතිවතුෂ්ටයං සාඞ්ධාතුකං පරමාඬ්ධාතුකසංඥං පාණිනියානාම්-විභවති, වඃඩිඃ, විවාය.**

---

a. ව්‍රජ, ව්‍රජ ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

b. ව්‍රජති-අව්‍රජත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විභක්තිප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයි. වව්‍රාජ වව්‍රජතුඃ වව්‍රජුඃ, යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකබහුවචනයි. ව්‍රජ්‍යාත්-අව්‍රජිෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්" විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. සෞ, සිප්‍රත්‍යයපරකල්හි; වදිව්‍රජේ‍්‍යාඃ, වදිව්‍රජි ධාතුදෙකට; වඃඩිඃ, වඃඩිය; නිත්‍යං, නිත්‍යයෙන්; වේ. (එකල්හි) ලුඞ්එභක්ති ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයෙහි "අව්‍රාජීත්" යනු වේ. (ගමන්කෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

c. අජ, අජධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහිද; ක්ෂේපණේ ච, ක්ෂේපණයෙහි (අල්ලාදැමීමෙහි)ද වේ.

d. අජති-ආජත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයි. ආඞ්ධාතුකෙ, ලිට්ආදිආඞ් ධාතුකප්‍රත්‍යය පරකල්හි; අජේඃ, අජධාතුවට; වී, වීආදෙශය; වකත වඃ, කියයුතුයි. වසාදෞ, වස්ප්‍රත්‍යාඝාරවණීයක් ආදිකොට ඇති ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; වා, විකල්පයෙන් වේ. එතවව විභකතිවතුෂ්ටයං, මේ "ලට්" ආදි විභකතිවතුෂ්කය; සාඞ්ධාතුක, ව, සාඞ්ධාතුක නම් යයිද; පරම්, සෙස්ස; ආඞ්ධාතුක සංඥම්, ආඞ්ධාතුක නම් යයිද; පාණිනීයානාම්, පාණිනීයආචාර්‍යවරයන්ගේ කීමයි. විභවම්, විභව වේ. වඃඩිඃ, වීයන්නේ ඊයන්නට වඃඩ් වේ. එකල්හි ලිට්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයෙහි "විවාය" යනු වේ.

"ලට්" ආදි විභකතිවතුෂ්කය සියලු ධාතූන් සෙවනයකරණ බැවින් සාඞ්ධාතුකයයිද, ලිට්ආදි ෂට්කය ධාතුකොටසක් සෙවනය කරණබැවින්(සියලුධාතූන් සෙවනය නොකරණ බැවින්)ආඞ්ධාතුක යයිද පාණිනීයසංඥයි, මෙහිද එය එසේ ව්‍යවහාරකරණුලැබේ.

70. නුධාතොඃ (නුධාතොඃ 6, 1;)

a. **විකරණස්‍ය නොර්ධාතොශ්චවර්ණොවර්ණයොරියුවෞ භවතඃ සවරෙ පරෙ. අනෙකසවරස්‍යාසංයොගපූර්වස්‍ය තු සෙවෞ. විව්‍යතුඃ විව්‍යුඃ.**

b. **''සවරාණනාණනිත්‍යානිටඤ්පොවෙට්'' විවයිථ-විවෙථ-ආජිථ විව්‍යථුඃ විව්‍ය, විවාය-විවය විව්‍යිව-ආජිව විව්‍යිම-ආජිම, වීයාත්.**

---

70. නුධාතොඃ, නුයන්න සම්බන්ධවූ හෝ ධාතුසම්බන්ධවූ ඉවර්ණ උවර්ණදෙකට ''ඉය්, උව්'' යන දෙදෙන වෙත්.

a. සවරෙ පරෙ, සවරයා පරකල්හි; විකරණස්‍ය, විකරණවූ; නොඃ, නුයන්නසම්බන්ධවූද; ධාතොශ්ච, ධාතුසම්බන්ධවූද; ඉවර්ණොවර්ණයොඃ, ඉවර්ණ උවර්ණ දෙකට; ඉය්‍යුවෞ භවතඃ, ''ඉය්, උව්'' දෙදෙන වෙත්. අසංයොගපූර්වස්‍ය, සංයොගරහිතවූවක් පූර්වකොට ඇත්තාවූ; අනෙකසවරස්‍ය තු, අනෙකසවර ධාතුසම්බන්ධ ඉවර්ණ උවර්ණදෙකට වනාහි; යෙවෞ, යකාරවකාර දෙක වෙත්. (එහෙයින්) විව්‍යතුඃ විව්‍යුඃ, යනු වේ. ලිට්විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ විවචන බහුවචනයයි.

නුවිකරණප්‍රත්‍යය පිළිබඳවූ උකාරයට ''උව්'' ආදෙශ හා ධාතු පිළිබඳ ඉවර්ණ උවර්ණදෙකට ''ඉය්, උව්'' දෙක වේයයි සාමාන්‍යයෙන් කියා, නැවත සංයොගරහිතයා කෙරෙන් පර නුවිකරණයාගේ උකාරයට වකාරයද, එසේම සංයොගරහිතයා කෙරෙන් පර අනෙක සවරධාතූහුගේ ඉවර්ණයට යකාරයද වේයයි විශෙෂකොට කියන ලදි. ''සකනුවන්ති'' යන තන්හි සංයොගයාකෙරෙන් පරවූවහු නුවිකරණය පිළිබඳ උයන්න බැවින් ''උව්'' ආදෙශයි. ''ශිශ්‍රියතුඃ, බැවන්ති'' යන තන්හි සංයොගයාකෙරෙන් පරවූවන් ධාතුපිළිබඳ ඉවර්ණ උවර්ණ බැවින් ''ඉය්, උව්'' ආදෙශයි. ''සුඛන්ති'' යන තන්හි සංයොගරහිතයා කෙරෙන් පරනුයන්නේ උයන්නට වකාරුදෙශයි ''නීන්‍යතුඃ, ජුහවති'' යන තන්හි ධාතුපිළිබඳ ඊඋ දෙක සංයොගරහිතයාකෙරෙන් පර බැවින් යකාරවකාරුදෙශයි. ''රියති, රුවන්ති'' යන තන්හි ධාතු එක්සවරබැවින් යකාරවකාර නොව ''ඉය් උව්' 'ආදෙශයි.

b. සවරාණනාත්, සවරාණනවූ; නිත්‍යානිටඃ, නිත්‍යයෙන් අනිට්වූ ධාතුකෙරෙන් පරවූ; ථපඃ, ''ථප්'' ප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්, ඉට්, ''ඉව්'' ආගම වේ. (එකල්හි) විවයිථ-විවෙථ-ආජිථ, යනු ලිට්විභක්ති

71. නෙකසඝරාදනුදාත්තාත්

(න 1, 1; එකසඝරාත් 5, 1; අනුදාත්තාත් 5, 1;)

a. **එකසඝරාදඛානොඛාතුපාඨෙ'නුදාත්ත ඉනෙත්‍යවං පඨිතාදිඛාගමෝ නභවති.**

b. **අථානිට්කාරිකාශෙලාකාඃ.**

c. **1. අනිට් සඝරානෙනා භවතීති දෘශ්‍යතා-**
මිමාංසනූ සෙටඃ ප්‍රවදන්ති තච්දඃ,
අදනනමාදනනමානා ච වාඩ්වාක්ෂෙඌ
ශ්විඩ්ඩිවණිෂ්වථ ශීඩ් ශ්‍රිඤ්වපි.

මඛ්‍යමපුරුෂඑකවචනයි. විව්‍යථුඃ විව්‍ය, යනු ත්‍රිවචන බහුවචනයි. විවාය-විවය විවිසිව-ආජීව විදිසිම-ආජීම, යනු උත්තමපුරුෂඑකවචි බහුවචනයි. වියාත්,යනු ආශීර්ලිඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි.

71. එකසඝරාත්, එකසඝරවූ; අනුදාත්තාත්, අනුදාත්ත ධාතු කෙරෙන්; න, ඉට් ආගම නොවේ.

a. ධාතුපාඨෙ, ධාතුපාඨයෙහි; අනුදාත්තඃ ඉති, අනුදාත්තයයි; එවං පඨිතාත්, මෙසේ හදුරණලද්දුවූ; එකසඝරාත් ධාතොඃ, එක සඝරධාතුකෙරෙන්; ඉඞාගමඃ නභවති, "ඉට්" ආගම නොවේ. (මෙයින් උදාත්තධාතු සෙට් යයිද, අනුදාත්ත ධාතු අනිට්යයිද කියනු ලැබේ. වක්‍ෂ්‍යමාණ අනිට්කාරිකාශ්ලොකයන්හි නිර්දිෂ්ට ඉට් අනිට් ධාතු දැනගැණීම මේ උදාත්තානුදාත්ත ධාතු දැනගැණීමට උපකාරබැවින් ඒ සඳහා "අනිට්සඝරානෙනා" යනාදි ශෙලාක දක්වනලද්දුහ.)

b. අථ, අනතුරුව; අනිට්කාරිකාශෙලාකාඃ, අනිට්කාරිකා ශෙලාකයෝ කියනුලැබෙත්.

1. සඝරානනඃ, සඝරානනධාතු; අනිට් භවතීති, අනිට් වේ යයි (ඉට්රහිත වේයයි) දෘශ්‍යතාම්, දන්නාලැබේවා. තු, නැවත; තච්දඃ, ඒ ඉට්අනිට්ධාතූන් දන්නෝ; ඉමාන්, මේ වක්‍ෂ්‍යමාණ ධාතු; සෙටඃ, ඉට්සහිතයයි; ප්‍රවදන්ති, කියත්. (ඔනුතම් අදනතම්, "කථ" ආදි අකාරානනධාතුද; සාදනතම්, "කෘ" ආදි සෘකාරානනධාතුද; සෘතාම්, සෘකාරානතයන් අතුරෙන්; වාඩ් වාක්ෂෙඌ,වාඩ්-සම්භක්තෙඌ වාක්ෂ්-වරණෙ යන දෙකද; අථ, නැවත; ඉවණිෂ්ව, ඉවණිානතයන් අතුරෙන්; ශ්වි ඩිඩ්, "ශ්වි" ධාතුව හා "ඩිඩ්"ධාතුවද; ('ටුඔ ශ්විඉර්-ගතිවෘද්ධ්‍යොඃ, ඩිඩ් විභායසා ගතෙඌ' යන දෙකයි.) ශීඩ් ශ්‍රිඤෙඌ අපි, ශීඩ් සවපෙන, ශ්‍රිඤ් සෙවායාම්" යන දෙඅදද; ඉට්සහිතයයි කියත්.)

2. ගණසඨම්වූදනනමුනාසඤ්ච රූසනුවෝ
සඤුවං නථොණොතිමථො යුණුඤණවඃ,
ඉති සඛරානනා නිපුණෙඃ සම්‍රචිතාඃ
නතො හසානනානපි සනතිබොධත.

3. ශකිසතු භානෙනඤවතිඩෙඝ ඉඤයතෙ
ඝසිශව සානෙනඤු වසිඃ ප්‍රසාරණි,
රහිශව භානෙනඤවථ මෛථුනෙ යහි
ඝනඝනාතිඝො ලහිරෙව නෙතරෙ.

4. යමිරඤමානෙනඤවතිඩෙඝ ඉඤයතෙ
රමිර්දිවාදුවසි පඨ්‍යතෙ මනිඃ,
නමිශවතුඤඨා හනිරෙව පඤවමො
ගමිසතු ඤඤඃ ප්‍රතිෂෙධවාචිනාම්.

---

2. ගණසඨම්, ගණයෙහි සිටියාවූ; ඌදනනම්, "භූ ලූ" ආදි උකාරාන්තධාතුද; උනාම්, උකාරාන්තයන් අතුරෙන්; රූස්නු වෝ, රූ ස්නු යන දෙකද; (රූ ශබ්ද, රූඞ් ගතිරෙෂණයොඃ, ස්නු ප්‍රශ්‍රවණෙ" යන මොහුයි.) තථා, එසේම; සඤුවම්, සඤු-ශබ්ද යන ධාතුවද; ඌණොතිම්, "ඌර්ණුඤ්-ආච්ඡාදනෙ" යන ධාතුවද; අථොඃ, යලිත්; යුණුඤණවඃ, "යු ණු සඞ්ණු" යන තුණද; ("යුමිශ්‍රණාදෙෂු, ණු සතුතෙෂු, ඤණු තෙජනෙ" යන මොහුයි) මොවුන් ඉට්සඟිතයයි කියත්. "යුඤ්-බන්ධනෙ" යන ධාතුව අනිට් වේ.) ඉති, මෙසේ; නිපුණෙඃ, විචක්ෂණයන් විසින්; සඛරානනාඃ, සඛරාන්තධාතු; සම්‍රචිතාඃ, කැටිකරණලද්දහ. තතඃ, ඉන්අනතුරුව; හසානනානි අපි; හසාන්ත අනිට්ධාතූන්ද; සනතිබොධත, දැන ගණ්හිව.

3. කානෙතඤු, කඃකාරාන්තධාතූන්අතුරෙහි; එකඃ ශකිසතු හුදකලා "ශකි" ධාතුව; අනිට් ඉඤ්‍යතෙ, අනිට්යයි අභිමත වේ. (එනම් "ශකෘ-ශකෙතෘ" යනුයි) සානෙතඤු, සඃකාරාන්තධාතු අතුරෙහි; ඝසිශව, "ඝසිඞ්" ධාතුවද; ප්‍රසාරණි, ස ප්‍රසාරණය ඇත්තාවූ. හෙවත් වකාරයට උකාරය වීම ඇත්තාවූ; වසිඃ, "වස-නිවාසෙ" යන ධාතුවද; ("වස්ආච්ඡාදනෙ" යනු ඉට්සඟි තයි.) භානෙතඤු, භකාරාන්තධාතු අතුරෙහි; රහිශව, රභ, රාභස්‍යෙ" යන ධාතුවද; අථ, යලිත්; මෛථුනෙ, මෛථුනාඛ්‍ය

5. දිහිර්දුහිමේහතිරෝහති වහිර්
නහිඝතු ඝඤ්ඣා දහතිඝනථා ලිහිඃ,
ඉමේ'තිථොඤ්චාවිහ මුත්ඛසංඝඝා
ඝණේඝු හානතාඃ ප්‍රවිභජ්‍ය කීර්තිතාඃ.

6. දිඝිං දෘඝිං දංඝිමථො මෘඝිං ඝපෘඝිඃ
ලිඝිං රුඝිං ක්‍රොඝතිමඤ්චමං විඝිම්,
ලිඝිං ච ඝානනානනිමඃ පුරාණඝාඃ
පඨන්ති පාඨෙඝු දඝෙව නෙකරූන්.

යෙහි වූ; යහිඃ, "යහි" ධාතුවද; තතඃ, ඉන්පසු; තෘතීයඃ, තුන්වෙනිවූ; ලභිඃ එව, "ඩු-ලභෂ්-ප්‍රාපෙණ" යන ධාතුවද අනිට් යයි අභිමතවේ. ඉතරෙ, අන්‍යධාතු; න, අනිට් නොවෙත්.

4. ප්‍රතිෂෙධාවාච්‍යාම්, ඉට්ප්‍රතිෂෙධය ප්‍රකාශකරන්නාවූ ධාතූන්මධ්‍යයෙහි (අනිට්ධාතුමධ්‍යයෙහි;) යමානෙනඡු, යමප්‍රත්‍යා භාරාන්තධාතු අතුරෙන්; එකඃ, හුදකලාවූ; යමිඃ, "යම උප රමෙ" යන ධාතුව; අනිට්ඉෂ්‍යතෙ, අනිට්යයි අභිමත වේ. රමිඃ, "රමු-ක්‍රීඩායාම්" යන ධාතුවද; දිවාදෙඖ, දිවාදිගණයෙහි; මනිඃ අපි, "මන්-ඥානෙ" යන ධාතුවද; පඨ්‍යතෙ, (අනිට්යයි) කියනු ලැබේ. චතුර්ඃ, සතරවැනිවූ; නමිඃ, "ණම්-ප්‍රහවත්වෙ ඝබෙද ච" යන ධාතුවද; පචමඃ, පස්වැනිවූ: හනිඃ එව, "හන්-හිංසා ගත්‍යොඃ" යන ධාතුවද; ෂඣඃ, සවැනිවූ: ගම්‍යතු, "ගමෘ-ගතෞ" යන ධාතුවද අනිට්යයි කියනු ලැබේ.

5. දිහිඃ, "දිහ-උපචයෙ" යන ධාතුය; දුහිඃ, "දුහ-ප්‍රපූරණෙ" යන ධාතුය; මෙඝතිරොහති, "ඹිහ සෙවනෙ, රුහ-රොහණෙ" යන දෙකය; වහිඃ, "වහ-ප්‍රාපණෙ" යන ධාතුය; ෂඣඃ, සවැනිවූ; නහිඝතු, "නහ-බන්ධනෙ" යන ධාතුය; දහතිඃ, "දහ-භස්මීකරණෙ" යන ධාතුය; තථා, එසේම; ලිහිඃ, "ලිහ-ආස්වාදනෙ" යන ධාතුය (යන); ඝානනාඃ, ඝකාරාන්තවූ; ඉමෙඅෂ්ටෞ අනිටඃ, මේ අනිට්ධාතු අට; ඉහ, මෙහි; මුඛනසංඝඝාඃ, මුදනලද සැක ඇත්තාහු; ගණෙඝු, ධාතුගණයන්හිලා; ප්‍රවිභජ්‍ය, බෙදා; කීර්තිතාඃ, ප්‍රකාශකරණලද්දාහ.

6. පුරාණඝාඃ, පූර්වදෙශිකපණ්ඩිතයෝ; පාඨෙඝු, ධාතුපාඨ යන්හි, ඝානනාන්, ඝකාරාන්තවූ; අනිටඃ, අනිඩ්ධාතු; දඝඑව, දඝ යක්ම; (එනම්) දිඝිම්, "දිඝ-අනිසර්ජනෙ" යන ධාතුවද; දෘඝීම්. "දෘශිර්-ප්‍රෙක්ෂණෙ" යන ධාතුවද; දංඝිම්, "දශි-දංශනෙ" යන

7. රුධිඃ සරාධිඝ්නීඛඤ්ඣාඛඝඃ
ක්‍රුධිඃ ක්ෂුධිඃ ශුඛ්‍යති බුඛ්‍යති ව්‍යධිඃ,
ඉමෙ තු ධානනා දශ වානිටො මනා-
ඝනතඃ පරං සිධ්‍යතිරෙව නෙතරෙ.

8 ශිෂිං පිෂිං ශුෂ්‍යතිපුෂ්‍යති නව්ඛිං
විෂිං ශලිෂිං තුෂ්‍යතිදුෂ්‍යති විෂිම්,
ඉමාන් දශෙවොපදිශන්ත්‍යනිඩ්විධෙ
ගණෙෂු ධාතූන් කෘෂ්කජිති තථා.

ධාතුවද; අථො. යලිත්; මෘෂිම්, "මෘෂ-ආමර්ශනෙ" යන ධාතුවද; සපෘශිම්, "සපෘශ-සංස්පර්ශනෙ" යන ධාතුවද; රිශිම්, "රිශ-හිංසා යාම්" යන ධාතුවද; රුෂිම්, "රුෂ-හිංසායාම්" යන ධාතුවද; අෂ්ට මම්, අටවැනිවූ, ක්‍රොශතිම්, "ක්‍රුශ-ආහ්වානෙ රොදනෙච" යන ධාතුවද; විශිම්, "විශ-ප්‍රවෙශෙ" යන ධාතුවද; ලිශිංච, "ලිශ-අල්පීභාවෙ ගතෙෂු ච" යනධාතුවද; පඨන්ති. කියත්. ඉතරාන්, ඉන්අන්‍යවූවන්; න, නොකියත්.

7. සරාධිඃ, "රාධ-සංසිද්ධෙෂු" යන්න සහිතවූ; රුධිඃ, "රුධිර්-ආවරණෙ" හෝ "රුධ-කාමෙ" යන ධාතුය; ක්‍රුධ්ඛඤ්ඣ සාධයඃ-ක්‍රුධි, "ක්‍රුධ-සංප්‍රභාරෙ" යන ධාතුය; ඛඤ්ඣ, ඛඤ්-ඛඤනෙ" යන ධාතුය; සාධයඃ, "සාධ-සංසිද්ධෙෂු" යන ධාතුය යනමොහුද; ක්‍රුධිඃ, "ක්‍රුධ-කොපෙ" යන ධාතුය; ක්ෂුධිඃ, "ක්ෂුධ-බුභුක්ෂායාම්" යන ධාතුය; ශුධ්‍යතිබුධ්‍යතී, "ශුධි ශෞචෙ, බුධ-අවගමනෙ" යන දෙකය; ව්‍යධිඃ, "ව්‍යධ-තාඩනෙ" යන ධාතුය; (යන) ඉමෙ තු දශ ධානනාශ්ච, මේ ධකාරාන්ත ධාතුදශයද; අනිටඃ මතාඃ, අනිට්ධාතුහුයයි දන්නාලද්දහ. තතඃ පරම්, ඉන්පසු; සිධ්‍යතිඃ එව, "සිධ-සිද්ධෙෂු" යන ධාතුවම අනිට් වේ. ඉතරෙ, ඉන් අන්‍යවූවෝ; න, නොවෙත්.

8. ගණෙෂු, ධාතුගණයන්හි; අනිඩ්විධෙෂු, අනිට්විධියෙහි; ඣාන්නාන්, ඣකාරාන්තවූ; ඉමාන්දශඑව, මේ ධාතු දශයම; උපදිශන්ති, උපදෙශකෙරෙත් (උගන්වත්) එනම්-ශිෂිං, "ශිෂ්ඣ-විශෙෂණෙ' යන ධාතුවද; පිෂිං, "පිෂ්ඣ සංචූර්ණනෙ" යන ධාතුවද; ශුෂ්‍යතිපුෂ්‍යතී, "ශුෂ ශොෂණෙ, පුෂ-පුෂ්ටෙෂු" යන දෙකද; තව්ඛිං, "ඛිඣ-දීප්තොෂු" යන ධාතුවද; විෂිං. "විෂ්ඣ-ව්‍යාප්තොෂු" යන ධාතුවද; ශලිෂිං, "ශලිෂ්-ආලිඞ්ගනෙ" යන ධාතුවද; තුෂ්‍යතී

9. තපිං තිපිං වාපිමථෝ ඝප්පිං සවප්පිං
ලිපිං ලුපිං තෘප්‍යතිදෘප්‍යති සෘපිම්,
සවරෙණ නීවෙන ශපිං ශ්‍රුපිං ක්ෂිපිං
ප්‍රතීහි පානනාන් පඤ්චාංඝ්‍රයොදශ

10 අදිං හදිං ඝකන්දිහිවඡිදිඝ්‍රුදීන්
ශදිං සදිං ඝවිද්‍යුතිපද්‍යති බිදිං,
ක්‍රුදිං තුදිං විද්‍යවිනතනිකාවපි
ප්‍රතීහි දූනනාන් දශ පඤ්ච වානිවඃ

දුෂ්‍යතී, "තුෂ-තුෂ්ටෞ දුෂ-වෛකෘත්‍යෙ" යන දෙකද; විෂිං, "විෂ අප්‍රීතෞ" යන ධාතුවද උපදෙශ කෙරෙත්. තථා, එසේම; කෘෂිකර්‍ෂතී, "කෘෂ-විලෙඛනෙ" යන භෞවාදික තෞදාදික ධාතු දෙකද උපදෙශකෙරෙත්.

9. නීවෙන ඝවරෙණ, අනුදාත්තඝවරයෙන්; පඤ්චානාන්, භදාරණලද්දාවූ; පානනාන් ත්‍රයොදශ පකාරාන්තධාතු තෙළෙඝක්; ප්‍රතීහි, දූනගණ්‍යව; (එනම්)-තපිං, "තප-ඝන්තාපෙ, තප-ඓශ්වර්‍යෙ, තප දාහෙ" යන ධාතුද; තිපිං ච, "තිපෘ-ක්ෂරණෙ" යන ධාතුවද; ආපිං, 'ආප්-ඉ-ව්‍යාප්තෞ" යන ධාතුවද; අථෝ, ඔලිත්. වපිං, "ටුවප්-බීජතන්තුඝන්තානෙ" යන ධාතුවද; ඝවපිං, "ඤි-ඝවප්-ශයෙ" යන ධාතුවද; ලිපිං, "ලිප-උපදෙහෙ" යන ධාතුවද; ලුපිං, "ලුප් ඖ-ඡේදනෙ" යන ධාතුවද; තෘප්‍යතී දෘප්‍යතී, "තෘප්-ප්‍රීණනෙ, දෘප් හර්‍ෂමොහනයොඃ" යන ධාතු දෙකද; ඝෘපිං, "ඝෘප්-ඖඝතෞ" යන ධාතුවද; ශපිං; ශප-ආක්‍රොශෙ" යනධාතුවද; ශ්‍රුපිං, "ශ්‍රුප-ඝපශී" යන ධාතුවද; ක්ෂිපිං, 'ක්ෂිප-ප්‍රෙරණෙ" යන ධාතුවද දූනගණ්‍යව.

10 අනිවඃ, අනිව්වූ; දූනනාන්, දකාරාන්තධාතු; දශ, දශ යක්ද; පව ච, පඝක්ද; ප්‍රතීහි, දූනගණ්‍යව; (එනම්)-අදිං, "අද-භක්ෂණෙ' යන ධාතුවද; භදිං, "භද-කුරිඖත්සගෙ" යන ධාතුවද; සකන්දිහිදිවඡිදිඝ්‍රුදීන්-සකන්දි, සකන්දිර්-ගතිශොෂණයොඃ" යන ධාතුවද; භිදි, "භිදිර්-විදාරණෙ" යන ධාතුය; ඡිදි, "ඡිදිර්-ද්වෛධීකරණෙ" යන ධාතුය; ඝ්‍රුදීන්, "ඝ්‍රුදිර් සංවූර්‍ණනෙ" යනධාතුඝ යන මොවුන්ද; ශදිං, 'ශද්ඛ ශාතනෙ" යන ධාතුවද, සදිං, "ෂද්ඛ විශරණාදෞ" යන ධාතුවද; ඝවිද්‍යුති පද්‍යුති-ඝවිද්‍යුති, "ඤි-ෂවිදා-ගාත්‍රප්‍රඝරණෙ" යන ධාතුය;

11. පවිං වවිං විවිරිවිරඤ්ජිපෘවඡතීන්
නිජිං ඔවිං මුවිහජිභඤ්ජිභෘජ්ජතීන්,
තෘජිං ඔජිං යුජිරුජිසඤ්ජිභජ්ජතීන්
භුජිං ඔවජිං සෘජිවිජිඛ්‍යානිවිඤ්ඣරන්.

ඉනෘනිවිකාරිකාශෙලාකාඃ

පඨති, "පද-ගතෞ"යන ධාතුය යන දෙකද; ඛිදිං,"ඛිද-දෛතෞ" හෝ "ඛිද-පරිඝාතෙ" යන ධාතුද; තුදිං, තුද-ප්‍රෙරණෙ" යන ධාතුවද; තුදිං, "තුද-ව්‍යථනෙ" යන ධාතුවද; විද්‍ය විනතනිකෞ අපි, "විද-සත්තායාම්, විද-විචාරණෙ" යන දෙකද දැනගණුව.

11. අනිට්සඵරාන්, ඉට්සඵරරහිත ධාතු; විඞි, දැනගණුව; (එතම්)-පවිං, "ඩුපවඡ්-පාකෙ" යන ධාතුවද; වවිං, "වව-පරිභාෂණෙ" යන ධාතුවද; විවිරිවිරඤ්ජිපෘවඡතීන්,-විවි, විවිර්-පෘථග්භාවෙ" යන ධාතුය; රිවි, "රිචිර් විරෙවනෙ" යන ධාතුය; රඤ්ජි, "රඤ්ජරාගෙ" යන ධාතුය; පෘවඡතීන්, "පෘවඡ-ඡිදඝාම්" යන ධාතුය යන මොවුන්ද; නිජිං, "ණිජිර්-ශෞවපොෂණයොඃ" යන ධාතුවද; ඔවිං, "ඔවි-ක්ෂරණෙ" යන ධාතුවද; මුවිහජිභඤ්ජිභෘජ්ජතීන්, මුවි, "මුවිඟ-මොක්ෂණෙ" යන ධාතුය; භජි, "භජ-සෙවායාම්" යන ධාතුය; භඤ්ජි, "භඤ්ජෝ-අවමර්දනෙ" යන ධාතුය; භෘජ්ජතීන්, "භ්‍රස්ජ-පාකෙ" යන ධාතුය යන මොවුන්ද; තෘජිං, "තෘජ-භානෞ" යන ධාතුවද; යජිං, "යජ-දෙවපූජාදෙෞ" යන ධාතුවද; යුජිරුජිසඤ්ජිභජ්ජතීන්-යුජි, "යුජිර් යොගෙ" යන ධාතුය; රුජි, "රුජ-රොගෙ" යන ධාතුය; සඤ්ජි, 'සඤ්ජ-සඞ්ඝෙඝ" යන ධාතුය; භජ්ජතීන්, "ටු-භස්ජ-ඔඩෙෞ" යන ධාතුය යන මොවුන්ද; භුජිං, "භුජ-පාලනඛ්‍යවහාරයොඃ, භුජෝ-කෞටිල්‍යෙ" යනධාතුද; සවජිං, "සවඤ්ජ පරිඝඞ්ඝෙඝ" යන ධාතුවද; සෘජිවිජි, "සෘජ-විසඟෙී" යන ධාතුව හා "ඔජිර්-පෘථග්භාවෙ" යන ධාතුවද දැනගණුව.

අනිට්කාරිකාශෙලාකාඃ, අනිට්කාරිකාශෙලාකයෝ; ඉති, මෙතෙකින් සමාපතයි.

මෙසේ ඉට් අනිට් ධාතු දැන "ඉට්" ආගමට නිමිතිඇති කන්හි "ඉට්" ධාතුකෙරෙන් "ඉට්" ආගම කිරීමෙන්ද අනිට් ධාතු කෙරෙන් "ඉට්" ආගම නොකිරීමෙන්ද පදසිඩිකාටයුතු.

a. වෙත්තා-අජිතා, වෙක්‍ෂ්‍යති-අජික්‍ෂ්‍යති, ආජික්‍ෂ්‍යත්-අවෙක්‍ෂ්‍යත්, ආජිත් "ධාතොර්නාමිනඃ" "සෙඃ" අවෛක්‍ෂීත්, ෂ්ටුඤම්-අවෛක්‍ෂ්‍යතාම් අවෛක්‍ෂුඃ.

b. ක්‍ෂි-ක්‍ෂයෙ. 24

c. ක්‍ෂයති, ක්‍ෂයෙත්, ක්‍ෂීයතු, අක්‍ෂීයත්, වික්‍ෂාය, "නුධාතොඃ" වික්‍ෂිය්‍යතුඃ

72. යෙ. (යෙ 7, 1)

d. අනපි යකාරෙ පරෙ පූර්‍වස්‍ය දීර්ඝො භවති; ක්‍ෂීයාත්, ක්‍ෂෙතා, ක්‍ෂෙක්‍ෂ්‍යති, අක්‍ෂ්‍යක්‍ෂ්‍යත්, "ධාතොර්නාමිනඃ" අක්‍ෂෙෂීත්, අක්‍ෂෙක්‍ෂ්‍යතාම්, අක්‍ෂෙක්‍ෂුඃ.

e. කතෙ-වර්‍ණාවරණයොඃ. 25

---

a. වෙත්තා-අජිතා-ආජික්‍ෂ්‍යත්-අවෙක්‍ෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් "ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්" විහකතිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආජිත්, යනු ලුඞ්විහකතිප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයි. 'ධාතොර්නාමිනඃ" යන සූත්‍රයෙන් වෘඞ් වේ. "සෙඃ" යන සූත්‍රයෙන් 'ර්ව්" ආගමවේ. අවෛක්‍ෂීත්, එකල "අවෛක්‍ෂීත්" යනු වේ. ෂ්ටුඤම්, ෂ්ටුඤය වේ. අවෛක්‍ෂතාම් අවෛක්‍ෂුඃ, යනු ලුඞ්විහකතිප්‍රථමපුරුෂබහුවචනයි.

b. ක්‍ෂි, "ක්‍ෂි" ධාතුව; ක්‍ෂයෙ, ක්‍ෂයවිමෙහි වේ.

c. ක්‍ෂයති-වික්‍ෂාය, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ් ලිට්" විහකතිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "නුධාතොඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ඉය්" ආදෙශ වේ. වික්‍ෂිය්‍යතුඃ යනු ලිට්විහකතිප්‍රථම පුරුෂබහුවචනයි.

72. යෙ, යකාරය පරකල්හි පූර්‍වයට දීර්ඝ වේ.

d. අනපි, අප්‍රත්‍යයරහිතවූ, යකාරෙ පරෙ, යකාරය පර කල්හි; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; දීර්ඝඃ භවති, දීර්ඝ වේ. ක්‍ෂීයාත්-අක්‍ෂ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ් ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. 'ධාතොර්නාමිනඃ" යන සූත්‍රයෙන් වෘඞ් වේ. අක්‍ෂෙෂීත් අක්‍ෂෙෂතාම් අක්‍ෂෙෂුඃ, යනු ලුඞ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂෛකබහුවචනයි. (ක්‍ෂය වේ යන ආදි අර්‍ථයි.)

e. කතෙ, එකාරානුබන්ධ "කට්" ධාතුව; වර්‍ණාවරණයොඃ, වර්‍ණය ආවරණය යන දෙක්හි වේ.

a. කවති, කවෙත්, කවතු, අකවත්, වකාර.

b. "හමයගතඤ්ඤණිශවඝිජනඃහඝාදිවජිං සෙවි සෞ වෘඩිඃ" හඝාදයඃ එකාරෙතඃ, අකවීත් අකවිෂ්‍යාම් අකවිෂ්‍යුඃ.

c. ගුපූ-රක්ෂණෙ. 26

73. ආයඃ. (ආයඃ 1, 1;)

d. ගුප්ධූප්විච්ඡිපණී පනිභ්‍යඃ සවාඡේ ආයඃ ප්‍රත්‍යයෝ භවති, අනපි වා, උපධායා ගුණඃ.

74. ස ධාතුඃ. (සඃ 1, 1; ධාතුඃ 1, 1;)

---

a. කවති-වකාර, යනු පිළිවෙළින් "ලවී, ලිඩ්, ලොව්, ලඩ්, ලිවී" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි.

b. සෙවි, ඉවිසහිතවූ; සෞ, සිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; හමයන්ත, "හ්මීය්" යන මොවුන් අන්තකොට ඇතිධාතුය; ඤ්ඤණ, "ඤ්ඤණ" ධාතුය; ශ්වඝි, "ශ්වඝ" ධාතුය; ජාගෘ, "ජාගෘ" ධාතුය; හඝාදිවජිං හස්ප්‍රත්‍යාහාරවණී ආදිකොට ඇති ධාතුය යන මොවුන් තොර කොට (මොවුන් හැර); වෘඩිඃ, වෘඩි වේ. හඝාදයඃ, (මෙහිකී) හඝා දීහු; එකාරෙතඃ, එකාරය ඉත්කොට ඇත්තාහු වෙත්. අකවීත් අකවිෂ්‍යාම් අකවිෂ්‍යුඃ, යනු ලුඩ්විභක්තිප්‍රථමපුරුෂඑකවිබහුවචනයි. (මේ "කවෙ' ධාතුව එකාරඉත් හඝාදිධාතුවක් බැවින් සිප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙහන් නියමිත වෘඩිය නොවීය.)

c. ගුපූ, ඌඅනුබන්ධ "ගුප්" ධාතුව; රක්ෂණෙ, රැකී මෙහි වේ.

73. ආයඃ, (ගුප්ධාත්වාදියෙන් පරව සවාඡියෙහි ආය ප්‍රත්‍යයවේ.

d. ගුප්ධූප්විච්ඡිපණීපනිභ්‍යඃ, "ගුප් ධූප් විච්ඡ පණ පන" යන මේ ධාතූන්කෙරෙන්; සවාඡේ, සවාඡියෙහි; ආයඃ ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ආය" ප්‍රත්‍යය වේ. අනපි, "අප්" ප්‍රත්‍යය රහිතතන්හි; වා, විකල්පයෙන් වේ. උපධායාඃ, උපධාසංඥයට; ගුණඃ, ගුණ වේ.

74. සඃ, ඒ (ඝඤාදිප්‍රත්‍යයානන්තරබදන); ධාතුඃ, ධාතු නම් වේ.

a. යඞාදිප්‍රත්‍යයානන්තඃ ශබ්දඃ ධාතුසංඥඃ භවති, ධාතුඞා නතීබාදයඃ. ගොපායති, ගොපායෙත්, ගොපායතු, අගොපා යත්. ''ණාසාදිප්‍රත්‍යයාදෘම්'' ගොපායාඤ්චකාර, ගොපායා මාස, ගොපායාම්බභූව, ජුගොප.

75. යතඃ. (යතඃ 6, 1;)

b. සකාරස්‍යාකාරස්‍ය ච ලොපෝ භවත්‍යනපි, ගොපා ය්‍යාත්-ගුප්‍යාත්. ගොපායිතා-ගොපිතා. ''ලෘදිතෝ වා''-

---

a. යඞාදිප්‍රත්‍යයානන්තඃ ශබ්දඃ, ''යඞ්'' ප්‍රත්‍යයාදියඅනන්තකොට ඇති ශබ්දය, ධාතුසංඥඃ භවති, ධාතුසංඥ ඇත්තේ වේ. ධාතු ඞාත්, ධාතු (සංඥඇති) බැවින්; නිබාදයඃ, ''තිප්'' ආදිහු වෙත්. ගොපායති-අගොපායත්, යනු පිළිවෙළින් ''ලට්ලිඞ් ලොට්ලඞ්'' විභක්තිප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. ''ණාසාදිප්‍රත්‍යයාදෘම්'' යන සූත්‍රයෙන් ''ආම්'' ප්‍රත්‍යය වේ. (එකල්හි) ලිව්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂෛකවචනයෙහි ''ණා'' ධාතු අනුප්‍රයොගකාල පක්ෂයෙහි ''ගොපායාඤ්චකාර'' යනුද; ''ආස්'' ධාතු අනුප්‍රයොගකාලඋල්හි ''ගොපායාමාස'' යනුද ''භූ'' ධාතු අනුප්‍රයොග කාල කල්හි ''ගොපායාම්බභූව'' යනුද වේ. ආයප්‍රත්‍යය නුවූතන්හි ''ජුගොප'' යනු වේ.

මෙහි ''ගුප්'' ධාතුඞාදියෙන් නියමිත ''ආය'' ප්‍රත්‍යය ''ලව්'' ආදිවිභක්තිවචනයෙහි නිත්‍යයෙන්ද, ''ලිව්'' ආදිඡව්කයෙහි විකල්පයෙන්ද වේ. ''ගුප්'' ධාතුවෙන් ''ආය'' ප්‍රත්‍යය නොව ධාතුනුගේ උපධාසංඥයට ගුණකාලඋල්හි ''ගොපාය'' යනු වේ. පසුව ''ස ධාතුඃ'' යන සූත්‍රයෙන් ධාතුසංඥකොට ඉන් පරව ''තිප්'' ආදිය සටහුතුයි. මේ ධාතුසංඥකිරීම වන්හි ''යඞ්'' ප්‍රත්‍යයානන්තා දීන්ට වේයයි කියනලදි. ඒ යඞාදිය නම්:-

''යඞ්ෂකාම්‍යා ර්යඞ් චෙති යගායඤ්චඤ්ඩසඤ්ඨා,
ආචාරෙ ඡ්විබ්ඨෝ ඨශ්ව ඥෙයා දශ යඞාදයඃ''

යනුවෙන් නිර්දිෂ්ට ''යඞ්, ෂ, කාම්‍ය, ර්යඞ්, යක්, ආය, ඤ්, ඤ්ඩ්, (ආචාරයෙහි) ඡ්විප්, ය'' යන දශයයි.

75. යතඃ යකාරයට හා අකාරයට (ලොප් වේ.)

b. අනපි, අප්ප්‍රත්‍යය රහිත තන්හි; යකාරස්‍ය, යකාරයටද; අකාරස්‍යච, අකාරයටද; ලොපඃභවති, ලොප් වේ.

ගොපනා, ගොපායිෂ්‍යති-ගොපිෂ්‍යති-ගොපස්‍යති, අගොපායිෂ්‍යත්-අගොපිෂ්‍යත්-අගොපස්‍යත්, අගොපායීත්-අගොපීත්, "අනිටොනාම්වතඃ" අගෞපසීත්, "ඛිඝාත්" අගෞපනාම්.

a. එවං-ගුප්-ඝනනාපෙ. 27.

b. ගූපායති, ගූපායාඤ්චකාර, ගූපායාමාස, ගූපායාම්බභූව, දුගූප. "දිඛ්ඕපධඛ්ඩාතනගුණඃ"

c. තප-ඝනනාපෙ. 28

d. තපති, තපෙත්, තපතු, අතපත්, තනාප තෙපතුඃ තෙපුඃ, තෙපිථ.

e. "අඩ්ථනෝ නිත්‍යානිටඝ්ථපෝ වෙට්" තනපථ, තප්‍යාත්, තපතා, තපස්‍යති, අනපඝ්‍යත්, අනාප්සීත්.

ගොපායය්‍යාත්-ගුප්‍යාත්, යනු ආශිර්ලිඞ්විභක්ති පරසෙම පද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ගොපායිතා-ගොපිතා, යනු ලුට් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. "ඌදිතොවා" යන සූත්‍රයෙන් ඉට් විකල්ප පක්ෂයෙහි "ගොපනා" යනු වේ. 'ගොපායිෂ්‍යති-ගොපිෂ්‍යති- ගොපස්‍යති, අගොපායිෂ්‍යත්- අගොපිෂ්‍යත්-අගොපස්‍යත්" යනු "ලෘට්, ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අගොපායීත්-අගොපීත්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "අනිටොනාම්වතඃ" යන සූත්‍රයෙන් වෘඞ්වේ. එකල "අගෞප්සීත්" යනු වේ. "ඛිඝාත්" යන සූත්‍රයෙන් සිප්‍රත්‍යය ලොපය වේ. ඒවචනයෙහි "අගෞපනාම්" යනු වේ.

a. ගුප්, ගූප් ධාතුව; ඝනනාපෙ, ඝනනාපයෙහි වේ. එවං, පද සිඞ්ධිය මෙසේයි හෙවත් "ගුපූ" ධාතුවෙහි මෙනි.

b. ගූපායති, යනු ලට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ගූපායාඤ්චකාර" යන ආදිය "ගුපූ" ධාතුවෙහි කිපරිද්දෙන් ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. දිඛ්ඕපධඛ්ඩාත්, දීඝ්ඊපධා සංඥය බැවින්; නගුණඃ, (මෙහි) ගුණ නොවේ.

c. තප, තපධාතුව; ඝනනාපෙ, තැවීමෙහි වේ.

d. තපති-අතපත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. තනාප තෙපතුඃ තෙපුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. තෙපිථ, යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි.

a. **ක්‍රමු-පාදවික්ෂේපෙ. 29**

b. **"ක්‍රමුහ්‍රමුත්‍රසිත්‍රැවිලශ්ත්‍රාශ්හලාශොවා ඝඃ ප්‍රත්‍යයොවක්තව්‍යඃ චතුර්ෂු"**

c. **"ක්‍රමඃ පෙ චතුර්ෂු දීඞිතා වක්තව්‍යා" ක්‍රාම්‍යති-ක්‍රාමති, ක්‍රාමෙත්-ක්‍රාමෙත්, ක්‍රාම්‍යතු-ක්‍රාමතු, අක්‍රාම්‍යත්-අක්‍රාමත්, චක්‍රාම, ක්‍රම්‍යාත්, ක්‍රමිතා, ක්‍රමිෂ්‍යති, අක්‍රමිෂ්‍යත්, අක්‍රමීත්.**

---

e. අඞිතඃ, දශවිධධාතුගණපාඨයෙහි) අකාරයෙන්-යුක්තවූ; නිත්‍යානිටඃ, නිත්‍යයෙන් අනිට්වූ ධාතුකෙරෙන් පරවූ; ථපඃ, 'ථප්" ප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්; ඉට්, "ඉට්" ආගම වේ. (මෙහි කි අකාර යුක්ත ධාතු නම් ධාතුපාඨයෙහිම අකාරයෙන් යුක්තව ඔදුරණලද "තප පව වව" ආදි ධාතුසි. විකෘතවීමෙන් අකාරවත්වූවෝ නොවෙත්. එනම් "කෘෂ" ධාතුහුගේ ඍකාරයට රකාරය වීමෙන් "ක්‍රෂ"සි සිටියවුන්වැනි අකාරවද්ධාතු ගණු නොලැබෙත්) තතප්ථ, ඝනු ඉට් නොවූ පක්ෂයෙහි ලිට්විභක්ති මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. තප්‍යාත්-අතාප්සීත්, ඝනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි.

a. ක්‍රමු, (උඅනුබන්ධ) "ක්‍රම්" ධාතුව; පාදවික්ෂේපෙ, පාද ප්‍රේරණයෙහි (ගමනෙහි) වේ.

b. චතුර්ෂු, ලට්ආදිවිභක්ති සතරෙහි; ක්‍රමු, "ක්‍රමු පාද වික්ෂේප" ඝන ධාතුඝ; හ්‍රමු, "හ්‍රමු චලනෙ" ඝන ධාතුඝ; ත්‍රසි, "ත්‍රසි-උවෙගෙ" ඝන ධාතුඝ; ත්‍රැටි, "ත්‍රැටි-ඡේදනෙ" ඝන ධාතුඝ; ලෂ්, "ලෂ්-කාන්තෙඅ" ඝන ධාතුඝ; ත්‍රාශ්, "ත්‍රාශ්-දීප්තෙඅ" ඝන ධාතුඝ, හලාශඃ; "හලාස්දීප්තෙඅ" ඝන ධාතුඝ ඝන මොහු කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඝඃ ප්‍රත්‍යයඃ, "ඝ" ප්‍රත්‍යය; වක්තව්‍යඃ කියයුතුසි.

c. චතුර්ෂු, "ලට්" ආදි සතරෙහි; පෙ, පරස්මෙපදඝ පර කල්හි; ක්‍රමඃ, ක්‍රමධාතුවට; දීඞිතා, දීඞිභාවය; වක්තව්‍යා, කිය යුතුසි. ක්‍රාම්‍යති-ක්‍රාමති-අක්‍රමීත්, ඝනු පිළිවෙළින් ලට්විභක්ත්‍යාදි යෙහි ප්‍රථම පුරුෂෙකවචනයි. (මෙහි ලට් ආදි සතරෙහි විකල්පයෙන් "ඝ" ප්‍රත්‍යඝද, ඒ සතර පිළිබඳ පරස්මෙපදයෙහි නිත්‍යයෙන් දීඞීඝද නියම්තසි, "ක්‍රමු" ධාතුව පරස්මෙපදඃ

a ඝම-උපරමෙ. **30**

76. ගමාං ඡඃ. (ගමාඃ 6, 3; ඡඃ 1, 1;)

b. **ගම් ඝම් ඉත්‍යේතයෝ ඡෝ භවතඃපි. ඝචඡති, ඝචඡත්, ඝචඡතු, අඝචඡත්, ඝඝෘම ඝෙමතුඃ ඝෙමුඃ, ඝෙමිථ-ඝඝඨුඃ, ඝම්‍යාත්, ඝඝතා, ඝංඝෙති, අඝංඝ්‍යත්.**

c. **"ආදඤතාඤාං ඝම්රම්නම්නාං සෙට්ටි සක් ච පෙ වක්තව්‍යෝ"-අඝංසීත් අඝංසිෂ්ටාම් අඝංසිෂුඃ.**

d. **ණම-ප්‍රහවත්වෙ ශබ්ෙද ච 31.**

වත්ම මෙහි පරස්සෙමපදයෙහි යයි කියේ "ප්‍ර, උප" දෙකෙන් පර "ක්‍රමු" ධාතුව ආත්මනෙපද බැවිනි, එසේවූතන්හි දීඝිනොව "ප්‍රක්‍රමතෙ, උපක්‍රමතෙ" යනු වේ.

a. ඝම්, "යම්" ධාතුව; උපරමෙ, විෂයවෛරාග්‍යයෙහි හෝ වැළැක්මෙහි වේ.

76. ගමාම්, "ගම්" ධාත්වාදීන්ගේ අන්තයට; ඡඃ, ඡකාරය වේ.

b. අපි, අප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ගම්යම්ඉෂ්ණාම්, "ගම්යම්ඉෂ්" යන ධාතූන්ගේ අන්තයට; ඡඃ භවති, ඡකාරාදෙශ වේ. "ඝචඡති-අඝචඡත්" යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. "ඝඝෘම ඝෙමතුඃ ඝෙමුඃ" යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ඝෙමිථ-ඝඝඨුඃ යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි. ඝම්‍යාත්-අඝංස්‍යත්, යනු "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි.

c. පෙ, පරස්සෙමපදයෙහි; ආදඤතාතාම්, ආකාරාන්ත ධාතූන්සම්බන්ධවූද; ඝම්රම්නම්නාම්, "ඝම් රම් නම්" යන ධාතූන් සම්බන්ධවූද; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; ඉට්, ඉට් ආගමයද; සක්ව, "සක්" ආගමයද; වක්තව්‍යෞ, කිවයුතුයි. "අඝංසීත් අඝංසිෂ්ටාම් අඝංසිෂුඃ" යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. මෙහි "අට්", ආගම හා "සි" ප්‍රත්‍යයද "සක් ඉට් ඊට්" ආගමද කළකල්හි "අඝම් සක් ඉට් සි ඊට් ද්" යනු වේ. ඉන් අකුරු හැර සිප්‍රත්‍ය ලොපය හා "ම්" යන්නට අනුස්වාරයද කළකල්හි "අඝංසීත්" යනු වේ. සෙස්සද මෙසේයි

d ණම, "ණම" ධාතුව; ප්‍රහවත්වෙ, නම්භාවයෙහිද; ශබ්ෙද ච, ශබ්දයෙහි ද වේ.

a. නමති, නමෙත්, නමතු, අනමත්, නනාම නෙමතුඃ නෙමුඃ, නෙමිථ-නනන්ථ, නම්‍යාත්, නනතා, නංඝති, අනංඝ්‍යාත්, අනංඝින් අනංඝිෂ්‍යාම් අනංඝිෂුඃ.

b. ගම්ෘ-ගනෙෘ 32.

c. ඔකාරෙ ඔදිත්කාය්‍යාඝ්‍ර්ඃ-ඔවඝති, ඔවෙඝත්, ඔවඝතු, අඔවඝත්, ජඔගාම.

77. ගමාං සවරෙ. (ගමාම් 6, 3; සවරෙ 7, 1;)

d ගම් හන් ජන් ඛන් ඝස් එතෙෂාමුපධායා ලොපො භවති ඤ්‍ඩිත්‍යඬෙ ඝවරෙ ජග්මතුඃ ජග්මුඃ, ජගම්ථ-ජගන්ථ, ගම්‍යාත්, ගනතා.

---

a. නමති-අනමත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලොට්, ලිඞ් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි, නනාම නෙමතුඃ නෙමුඃ, යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබනුවචනයි. නෙමිථ-නනන්ථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. නම්‍යාත්-අනංඝ්‍යාත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි අනංඝින් අනංඝිෂ්‍යාම් අනංඝිෂුඃ, යනු ලුඞ් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබනුවචනයි. (නැමෙයි හෝ ශබ්දකොරේ යන ආදි අර්ථ.)

b. ගම්ෘ, ෂ අනුබන්ධ "ගම්" ධාතුව; ගතෙෘ, ගමනෙහි වේ.

c ඔකාරඃ, (එහි) අනුබන්ධඔකාරය; ඔදිතකාය්‍යාඝ්‍ර්ඃ, ඔකාරය ඉත්වීමෙන් කටයුතුදේ ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේවේ. ඔවඝති-ජගාම, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්, ලිට්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

77. සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; ගමාම්, "ගම්" ආදි ධාතූන්ගේ උපධාලොපය වේ.

d. අඬෙ, ඞිත්‍යය තොරකොට ඇත්තාවූ; කඞිති, කකාරය හෝ ඩකාරය ඉත්කොට ඇත්තාවූ; සවරෙ, සවරයා පරකල්හි; ගම්හන්ජන්ඛන්ඝස් එතෙෂාං, "ගම්හන්ජන්ඛන්ඝස්" යන මොවුන්ගේ; උපධායාඃ, උපධාසඥයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. ජග්මතුඃ ජග්මුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂවිවචනබහුවචනයි. (මෙහි උපධාලොපයයි) ජගම්ථ-ජගන්ථ, යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි. "ගම්‍යාත්, ගනතා" යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි.

78. හන්‍යාතඃ ස්‍යපඃ. (හන්‍යාතඃ 5, 1; ස්‍යපඃ 6, 1;)

a හනෙතඞ් ඝඤාදෙනන්ස්‍යප ඉඩාගමෝ භවති, ගමෙශ්ච පෙ. ගම්ෂ්‍යති, අගම්ෂ්‍යත්.

79. ලිත්පුඣාදෙර්ඩඃ. (ලිත්පුඣාදෙඃ 5, 1; ඩඃ 1, 1;)

b. ලිනෝ ධාතෝඃ පුඣාදෙර්ද්‍යූනාදශ්ච ඞ්ප්‍රත්‍යයෝ භවති දිබාදෙඊ පරස්සෙමපදෙ. සෙරපවාදඃ, අඞ්ඛ ඉනඤ්ඣ කෙතනෝපධාලොපඃ, අගමත් අගමතාම් අගමන්.

c. ඉෂූ-ඉවඡාඝාම් 33

---

78. හන්‍යෘතඃ, හන්ධාතුකෙරෙන් හා ඍකාරාන්තධාතු කෙරෙන් පරවූ; ස්‍යපඃ, "ස්‍යප්" ප්‍රත්‍යයට; "ඉට්" ආගම වේ

a. හන්‍යාතඃ, හන්ධාතුකෙරෙන්ද; ඍකාරාන්තාත්, ඍකාරාන්තධාතුකෙරෙන්ද පරවූ; ස්‍යපඃ "ස්‍යප්" ප්‍රත්‍යයට; ඉඩාගමඃ භවති, ඉට්ආගම වේ. පෙ, පරස්සෙමපදයෙහි; ගමෙශ්ච, "ගම්" ධාතුකෙරෙන්ද පරවූ "ස්‍යප්" ප්‍රත්‍යයට වේ. ගම්ෂ්‍යති, අගම්ෂ්‍යත්, යනු ලෘට් ලෘඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මේ අනු දාත්තධාතුවක් බැවින් "ඉට්" නිෂේධය ප්‍රාප්තවන්ම මේ ධාතු කෙරෙන් පර "ස්‍යප්" ප්‍රත්‍යයට ඉට්ආගම වන බැව්දැක්වීමට මේ සූත්‍රය කියනලදි. තවද "ඌදිතෝ වා" යන සූත්‍රයෙන් මෙහි අනුවර්තිත වාශබ්දයාගේ ව්‍යවස්ථාභාවයෙන් "ගමෙශ්චපෙ" යනු කිහු.)

79. ලිත්පුඣාදෙඃ, ඣකාරය ඉත්කොට ඇතිධාතුකෙරෙන් හා පුඣාදිධාතුකෙරෙන්; ඩඃ, "ඩ" ප්‍රත්‍යය වේ.

b. දිබාදෙඊ, දිබාදියෙහි, පරස්සෙමපදෙ, පරස්සෙමපදය පරකල්හි; ලිතඃ ධාතෝඃ, ඣකාර ඉත්ධාතුකෙරෙන්ද; පුඣාදෙඃ, පුඣාදිධාතුකෙරෙන්ද; ද්‍යූතාදෙඃ, ද්‍යූතඣාදිධාතුකෙරෙන්ද; ඞ්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, "ඩ" ප්‍රත්‍යය වේ. සෙඃ, ඝිප්‍රත්‍යයාගේ. අපවාදඃ, වැළැක්ම වේ. අඞ්ඛ ඉනි, ඞ්ප්‍රත්‍යය රහිතයා පරකල්හි යයි; උකෙතඃ, කිමෙන්; නඋපධාලොපඃ, (ඞ්ප්‍රත්‍යයවූතන්ඟ) උපධා ලොපය නොවේ. අගමත් අගමතාම් අගමන්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

c. ඉෂූ, "ඉෂූ" ධාතුව; ඉවඡායාම්, කැමැතිවීමෙහි වේ.

a. ඉච්ඡති, ඉච්චේත්, ඉච්ඡතු, එච්ඡත්, ඉයෙෂ ඊෂතුඃ ඊෂුඃ, ඉයෙෂිථ, ඉෂ්‍යාත්.

b. "ඉෂුසහලුහරිෂරුෂාමනපි නඥෙඩිවා වක්තව්‍යඃ" එෂිතා-එෂ්ටා, එෂිෂ්‍යති, ඓෂිෂ්‍යත්, ඓෂිත් ඓෂිෂ්ටාම් ඓෂිෂුඃ.

c. ඎදි-එලා-විශරණෙ. 34

d. එලති, එලෙත්, එලතු, අඵලත්, පඵාල. ආදෙශාදිඤෙනෙඤ්චූළීලොපනිෂෙධෙ ප්‍රාප්තෙ:-

e. "නඈඵලභජත්‍රපාං කිති ණදෙඊ සෙටි ඵපි ථෙඤ චූළීලොපෙඊ වක්තවෙඊ" ඵෙලතුඃ ඵෙලුඃ, ඵෙලිථ, ඵල්‍යාත්, ඵලිතා, ඵලිෂ්‍යති, අඵලිෂ්‍යත්, ලඝවකාරොපධතෙන වෘඞි විකලෙප ප්‍රාප්තෙ:-

---

a. ඉච්ඡති-ඓච්ඡත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්ලිඞ්ලොට්ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඉයෙෂ ඊෂතුඃ ඊෂුඃ, යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. ඉයෙෂිථ, යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි. ඉෂ්‍යාත්, යනු ආශීර්ලිඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

b අනපි, අප්‍රත්‍යඝවර්ජිතයා පරකල්හි; ඉෂුසහලුහරිෂරුෂාම්, "ඉෂු සහ ලුහ රිෂ රුෂ" ඝන ධාතූන් සම්බන්ධිවූ; (මේ ධාතුකෙරෙන් පරවූ) තස්‍ය, තකාරයට; වා, විකල්පයෙන්; ඉට්, ඉට්ආගමය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. එෂිතා-එෂ්ටා, යනු ලුට් විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. එෂිෂ්‍යති, යනු ලෘට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඓෂිෂ්‍යත්, යනු ලෘඞ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂඑකවචනයි ඓෂිත් ඓෂිෂ්ටාම් ඓෂිෂුඃ, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි.

c. ඎදි-එලා, ඎදිආඅනුබන්ධ "එල්" ධාතුව; විශරණෙ, අවයව විභාගයෙහි (පැලීමෙහි) වේ.

d. එලති-පඵාල, යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආදෙශාදිඤෙන, ආදෙශාදි භාවයෙන්; එඤ්චූළීලොපනිෂෙධෙ, එකාරහාවයාගේ හා චූළීලොපයාගේ ප්‍රතිෂෙධය; ප්‍රාප්තෙ, පැමිණිකල්හි:-

e. කිති, කිත්සංඥවූ; ණාදෙඊ, ණාදිඝපරකල්හිද; සෙටි, ඉට්සහිතවූ; ඵපිව, "ඵප්" ප්‍රත්‍යයපරකල්හිද; එඤ්චූළීලොපෙඊ,

a. **ලරණනඝ්‍යාඝාරඝ්‍ය සෞ නිත්‍යං වෘඩ්ඩිර්වාච්‍ය**" අඵාලිත්.

b. **ජි-ජයෙ. 35**

c. **ජයති, ජයෙත්, ජයතු, අජයත්.**

80. සපරොක්ෂයොර්ජේර්ගිඃ.

(සපරොක්ෂයොඃ 7, 2; ජෙඃ 6, 1; ගිඃ 1, 1;)

d. **සප්‍රත්‍යයෙ පරොක්ෂෙ ච ජිජය ඉති ධාතොර්ගිර දෙශො භවති. ජිගාය ජිග්‍යතුඃ ජිග්‍යුඃ, ජිගයිථ-ජිගෙථ, ජිගාය, ජෙතා, ජෙෂ්‍යති, අජෙෂ්‍යත්, අජෙෂ්‍යීත් අජෙෂ්‍යාම අජෙෂ්‍යුඃ.**

එකාරභාවය පූර්වලොපය යන දෙදෙන; වක්තව්‍යෙ, කියයුතුයි. (එකල්හි) ඵෙලතුඃ ඵෙලුඃ, යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ විවචන බහුවචනයි. ඵෙලිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂෛකවචනයි. ඵල්‍යාත්-අඵලිෂ්‍යත්, යනු "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘ වී ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ලඝ්වකාරොපධත්වෙන, ලඝ්වක්ෂරය උපධාකොට ඇති බැවින්; වෘඩ්විකල්පෙ ප්‍රාපෙතා, වෘඩ්විකල්පය පැමිණි කල්හිඃ-

a. සෞ, "ඝි" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ලරන්තස්‍ය, ලකාරය හෝ රකාරය අන්තකොට ඇත්තාවූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; වෘඩිඃ වාච්‍ය, වෘඩිය කිය යුතුයි. අඵාලිත්, යනු ලුඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (පෑලේ යන ආදි අර්ථයි.)

මෙහි "ලොපඃ පවාං කිත්‍යෙ වාස්‍ය" යන සූත්‍රනියමයෙන් "ඵල" ධාතුව සම්බන්ධව එන්නය හා පූර්වලොපය ප්‍රතිෂිඛවත්ම තත්ප්‍රතිෂෙධනිවාරණය පිණිස "තෘඵල" යන ආදියද, "හසා දෙලීඞ්වකාරොපධඝ්‍ය" යන ආදියෙන් විකල්පයෙන් පැමිණි වෘඩ්ධිය මෙහි නිත්‍ය කිරීම පිණිස "ලරන්තස්‍ය" වන ආදියද කියනලදි.

b. ජි, "ජි" ධාතුව; ජයෙ; දිනීමෙහි වේ.

c ජයති-අජයත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි.

80. සපරොක්ෂයොඃ, සප්‍රත්‍යය පරොක්ෂය යන දෙකා පර කල්හි; ජෙඃ, ජිධාතුවට; ගිඃ, "ගි" ආදෙශ වේ.

a. කෘෂ්-විලෙඛනෙ. 36

b. "උපධායා ලඝොඃ" කෂීති, කෂෙත්, කෂිතු, අකෂීත්. වකෂී වකෘෂතුඃ වකෘෂුඃ, චකර්ෂිථ, කෘෂ්‍යාත්, ගුණෙ කෘතෙ:-

81. රාරො ඞසෙ දෘශාම්.

(ර 1, 1; අරඃ 6, 1; ඞසෙ 7, 1; දෘශාම් 6, 3;)

c. දෘශ් සෘජ් කෘෂ් මෘෂ් තෘප් දෘප් සෘපාං ඞසෙ පරෙ අරොරෙ භවති. රර ඉති නන්ත්‍රොපාත්තනම්, නෙත රා ආරඃ, රඅරඃ; සඤ්ඣදුවව්ධිනමනෙකොපකාරඤං නන්ත්‍රම්, ෂත්වඣම්, ක්‍රුඤ්චා "කාෂාදිනාං රෙ වා වකනවඃ" කෂීථා, "රරෙ ඞසෙ දෘශාම්"

---

b. සප්‍රත්‍යයෙ, "ස" ප්‍රත්‍යයද; පරොක්ෂෙ ච, පරොක්ෂයද පරකල්හි; ජ්ජයෙඉති "ජ්-ජයෙ" යන; ධාතොඃ, ධාතුවට; ගිරාදෙශඃ භවති, "ගි" ආදෙශ වේ. ජිගාය ජිගයතුඃ ජිගයුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථම්පුරුෂ එකවිබහුවවනයි. ජිගයිථ-ජිගෙථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවවනයි. ජියාත්-අජෙෂ්‍යත්, යනු පිළි වෙළින් "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ්" විභක්ති ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි අජෙෂිත් අජෙෂිෂ්‍යතාම් අජෙෂුඃ, යනු ලුඞ් විභක්ති ප්‍රථම්පුරුෂ එකවිබහුවවනයි. (දිනයි යන ආදි අර්ථයි.)

a. කෘෂ්, "කෘෂ්" ධාතුව; විලෙඛනෙ, කෘෂ කිරීමෙහි වේ.

b. "උපධායා ලඝොඃ" යන සූත්‍රයෙන් ධාතුවට ගුණ වේ කෂීති-අකෂීත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. වකෂී "වකෘෂතුඃ වකෘෂුඃ" යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහුවවනයි. චකර්ෂිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවවනයි. කෘෂ්‍යාත්, යනු ආශිර්ලිඞ්විභක්ති ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. ගුණෙ කෘතෙ, ගුණ 'අර්' යන්න සාළකල්හි වක්‍ෂ්‍යමාණසූත්‍රයෙන් වේ.

81. ඞසෙ, ඞසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; දෘශාම්, "දෘශ්" ආදි ධාතූන්සම්බන්ධවූ හෙවත් "දෘශ්" ආදින්ට ගුණවශයෙන්වූ; අරඃ, "අර්' යන්නට; ර, රකාරාදෙශ වේ.

c. ඞසෙ පරෙ, ඞසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; දෘශ් සෘජ් කෘෂ් මෘෂ් තෘප් දෘප් සෘපාම් දෘශ්, "දෘශිර්-ප්‍රෙක්ෂණෙ" යන ධාතුය; සෘජ්, "සෘජ-ව්‍යගෙී" යන ධාතුය; කෘෂ්, "කෘෂ-විලෙඛනෙ"

82. ඡඑඨොඃ කඃ සෙ. (ෂඃකඃ 6, 2; සඃ 1, 1; සෙ 7, 1;)

a. ධාතොඃ ෂකාරඪකාරයොඃ කඪ භවති සකාරෙ පරෙ. "ඣවිලාත් ෂඃ සඃ කෘතසත්‍ය" "කෂසංයොගෙ ඣෂඃ" ක්‍රක්ෂ්‍යති-කර්ක්ෂ්‍යති, අක්‍රක්ෂ්‍යත්-අකර්ක්ෂ්‍යත්, "අනිටොනාම්වතඃ" අක්‍රාක්ෂීත්-අකාර්ක්ෂීත්.

b. "කෘෂාදිනාං වා ගිචිකතවඃ"-කෘෂ්ශපෘශමෘෂ්තෘප් දෘප්එනෙ කෘෂාදයඃ, තන්‍රවශෙඃ-

---

යන ධාතුය; මෘශ්, "මෘශ-ආමර්ශනෙ" යන ධාතුය; තෘප්, "තෘප-ප්‍රීණනෙ' යන ධාතුය; දෘප්, "දෘප-හර්‍ෂමොහනයොඃ" යන ධාතුය, ඍපාං, "ඍපී ඔ ගතෞ" යන ධාතුය යන මොවුන් සම්බන්ධවූ; අරඃ; අර්ඃන්නට; රඃ හවති, රකාරය වේ. රුරඃ ඉති, 'රුරඃ" යනු; තන්‍රොපාත්තම්, තන්‍රවශයෙන් ගන්නාලදී. තෙන, එතෙයින්; ආරඃ වෘඩිවශයෙන්වූ) ආර්ඃන්නට; රා, රායන්න වේ. අරඃ, (ගුණ වශයෙන්වූ) අර්ඃන්නට; ර, රයන්න වේ. සඃත්, වරක්, උච්චරිතම්, උච්චාරණය කරණලද්දේ; අනෙකොපකාරකම්, කිපයකට උපකාරවේ නම්; තන්‍රම්, (ඒ) තන්‍රයයි කියනු ලැබේ. ෂට්ත්වම්; ෂට්ත්වය වේ. ක්‍රෂ්ටා, යනු ලුට්විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. කෘෂාදීනාම්, කෘෂාදිධාතූන් සම්බන්ධ අර්ඃන්නට; වා, විකල්පයෙන්; රඃ වක්තව්‍යඃ, රකාරය කියයුතුයි. කර්ෂ්ටා, (එකල්හි) කර්ෂ්ටා, යනු වේ. "රුරොඣසෙ දෘශාම්" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාර්‍යයවේ.

82. සෙ, සකාරය පරකල්හි; ඡසොඃ, ධාතුසම්බන්ධ ෂකාර ඪකාරදෙකට; කඃ, කකාරය වේ.

a සකාරෙ පරෙ, සකාරය පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතුසම්බන්ධවූ; ෂකාර ඪකාරයොඃ, ෂකාරඪකාරදෙකට; කඪං භවති, කකාර හාවය වේ. 'ඣවිලාත්ඃ සඃ කාතස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් මූර්ධන්‍යෂකාරය වේ. "කෂසංයොගෙ ඣෂඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඣෂඃත්ව වේ. ක්‍රක්ෂ්‍යති-කර්ක්ෂ්‍යති, යනු ලෘට්විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අක්‍රක්ෂ්‍යත් අකර්ක්ෂ්‍යත්, යනු ලෘඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "අනිටොනාම්වතඃ" යන සූත්‍රයෙන් වෘඩි වේ. අක්‍රාක්ෂීත්-අකාර්ක්ෂීත්" යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මෙහි "අක්‍රාක්ෂීත්" යන තන්හි වෘඩිවූ "ආර්" ඉන්නට රුයන්නයි.)

83. හඉෂාන්තාත් සක්. (හඉෂාන්තාත් 5, 1; සක් 1, 1;)

a. හකාරාන්තාත් ශකාරාන්තාත් ෂකාරාන්තාච්ච නාම්‍ය පධාදවිද්‍යමානෙතෝ දිබාදෙ පරෙ සක්ප්‍රත්‍යයෝ භවති දෘශං වජ්ඣිබා. සෙරපවාදඃ, අකෘක්ෂත් අකෘක්ෂතාම් අකෘක්ෂන්.

b. රුෂ්-හිංසායාම් 37

c. "උපධායා ලඉසෝඃ"-රොෂති, රොෂත්, රොෂතු, අරොක්ෂත්, රුරොෂ රුරුෂතුඃ රුරුෂුඃ, රුරොෂිථ, රුෂ්‍යාත්, රොෂිතා-රොෂ්ටා, රොෂිෂ්‍යති, අරොෂිෂ්‍යත්, අරොෂීත්.

---

b. කෘෂාදීනාම්, කෘෂ්ආදිධාතූන්සම්බන්ධිව; සිඃ, සිප්‍රත්‍යය වා වක්තව්‍යඃ, විකල්පයෙන් කියයුතුයි. කෘෂ් සෘෂ් මෘෂ් තෘප් දෘප් එතෙ, "කෘෂ්-දෘප්" යන මොහු; කෘෂාදයඃ, කෘෂාදි ධාතුයි. තතපක්ෂෙ, ඒ සිප්‍රත්‍යය විකල්ප පක්ෂයෙහි (වක්ෂ්‍යමාණකාර යෙන්වේ.)

83. හඉෂාන්තාත්, හකාරාන්තය ශකාරාන්තය ෂකාරාන්තය යන මොහු කෙරෙන්; සක්, සක්ප්‍රත්‍යය වේ.

a. දිබාදෙඃ පරෙ, දිප්ආදිය පරකල්හි; නාම්‍යුපධාත්, නාම්න්ස්වරයක් උපධාකොට ඇත්තාවූ; අවිද්‍යමානෙටඃ, විද්‍යමානතොවූ ඉට්ආගම ඇති, හෙවත් ඉට්ආගම රහිතවූ; හකාරාන්තාත්, "දුහ් ලිහ්" ආදි හකාරාන්තධාතුකෙරෙන්ද; ශකාරාන්තාත්, "ලිශ්" ආදි ශකාරාන්තධාතු කෙරෙන්ද; ෂකාරාන්තාච්ච, "කෘෂ්" ආදි ෂකාරාන්තධාතු කෙරෙන්ද; සක්ප්‍රත්‍යයඃ භවති, සක් ප්‍රත්‍යය වේ. දෘශං වජ්ඣිබා, දෘශ්ධාතුව හැරයි. සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයාගේ; අපවාදඃ, වැළැක්ම වේ. අකෘක්ෂත් අකෘක්ෂතාම් අකෘක්ෂන්, යනු සක්ප්‍රත්‍යයවූ පක්ෂයෙහි ලුඞ් ඒහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (කෘඉකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.

b. රුෂ් රුෂ්ධාතුව; හිංසායාම්, හිංසාවෙහි වේ.

c "උපධායාලඉසෝඃ" යන සූත්‍රයෙන් ගුණ වේ. රොෂති-අරොෂත්" යනු පිළිවෙළින් "ලට්, විධිලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "රුරොෂ රුරුෂතුඃ රුරුෂුඃ" යනු ලිට් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. රුරොෂිථ. යනු මධ්‍යම පුරුෂඑකවචනයි. "රුෂ්‍යාත්-අරොෂීත්" යනු පිළිවෙළින් "ආශීර් ලිඞ්, ලුට්, ලෘට් ලෘඞ්, ලුඞ්" විහක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (හිංසා කෙරේ යන ආදි අර්ථ.)

a. උෂ්-දහෙ. 38

b. ඔෂති, ඔෂෙත්, ඔෂතු, ඔෂත්, "උෂවිද්ජාගෘෘණාමාමවා වකතව්‍යෘ:" ඔෂාංවකාර-උවොෂ, උවොෂිථ, උෂ්‍යාත්, ඔෂිතා, ඔෂිෂ්‍යති, ඔෂිෂ්‍යෘත්, ඔෂිත්.

c. මිහ-සෙවනෙ. 39

d. මෙහති, මෙහෙත්, මෙහතු, අමෙහත්, මිමෙහ මිමිහතුෘ මිමිහුෘ:, මිමෙහිථ, මිහෘාත්. "හොඪෘ:" "තථොඪෘ:" ෂත්වඛම්.

84. සි ඪො ලොපො දීඝීශව.

(සි 7, 1; ඪෘ: 6, 1; ලොපෘ: 1, 1; දීඝීෘ: 1, 1; ව 1, 1;)

---

a. උෂ්, උෂ්ධාතුව; දහෙ, දැවීමෙහිවේ.

b. "ඔෂති-ඔෂත්" යනු පිළිවෙළින් "ලව් විධිලිඞ්, ලොව්, ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. උෂවිද්ජාගෘෘණාම්, "උෂ විද් ජාගෘ" යන ධාතූන් සම්බන්ධව; වා, විකල්පයෙත්, ආම්, "ආම්" ප්‍රත්‍යය; වක්තව්‍යෘ:, කියයුතුයි. ඔෂාංකාර, යනු ආම්වූ පක්ෂයෙහි ලිවිවිභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. ආම් නොවූ පක්ෂයෙහි "උවොෂ" යනු වේ. උවොෂිථ, යනු ලිවිවිභක්ති මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. උෂ්‍යාත්-ඔෂිත්, යනු පිළිවෙළින් "ආශීර්ලිඞ් ලුව් ලෘව් ලෘඞ් ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (දවයි යන ආදි අර්ථයි).

c. මිහ, මිහධාතුව; සෙවනෙ, (දියඇදීය) ඉසිමෙහි වේ.

d. මෙහති-අමෙහත්, යනු පිළිවෙළින් "ලව්, ලිඞ්, ලොව්, ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඒකවචනයි. මිමෙහ මිමිහතුෘ මිමිහුෘ:, යනු ලිවිවිභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිඛහුවචනයි. මිමෙහිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. මිහෘාත්, යනු ආශීර්ලිඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "හොඪෘ:" යන සූත්‍රයෙන් හකාරයට ඪකාරය වේ. "තථොඪෘ:" යන සූත්‍රයෙන් තකාරයට ධකාරය වේ. ෂට්වම්, ෂට්වය වේ.

84. සි, සකාරය පරකල්හි; සෘ:, සකාරයට; ලොපෘ:, ලොප් වේ. දීඝීශව, පූර්වයට දීඝීද වේ.

a. ඒකාරස්‍ය ඒකාරෙ පරෙ ලොපො හවති පුබ්බස්‍ය ච දිඝිඃ. මෙඒ, මෙඝ්‍යති, අමෙඝ්‍යත්. "හඝඡානනාත් සක්" "නොඒඃ" "ඝඩෙඃ ඝඃ සෙ" අමිඝත් අමිඝතාම් අමිඝන්.

b. දහ-භසම්කරණෙ. 40.

c. දහති, දහෙත්, දහතු, අදහත්, දදහ දෙහතුඃ දෙහුඃ, දෙහිථ-දදඝඪ, දහ්‍යාත්, දඝඪා, "දෘදෙඞිඃ, ආදිජබානාං ඣඛඝානනස්‍ය ඣඛඝඃ සෙඪවඃ, බ්‍රස්ජ වපඃ, ඣිලාත්ඝඃ සඃ ඝඃනස්‍ය, ඝඤසංයොගෙ ඤඃ" ධඤ්‍යති, අධඤ්‍යත්, අධාක්ෂීත්, "ඣසාත්" අදඝධාම් අධාක්ෂුඃ.

---

a ඒකාරෙ පරෙ, ඒකාරඃ පරකල්ති; ඒකාරස්‍ය ඒකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. පුබ්බස්‍ය, ඉන් පූර්ව වූ සවරයට; දීඝිඃච, දීඝි ද වේ. මෙඒ, යනු ලුවිවිහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. මෙඝ්‍යති, අමෙඝ්‍යත්, යනු "ලෘව් ලෘඞ්" විහකති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. "හඝඡානනාත්සක්" යන සූත්‍රයෙන් "සක්" ප්‍රත්‍යය වේ. "නොඒඃ" යන සූත්‍රයෙන් හකාරයට ඒකාරය වේ. "ඝඩෙඃ ඝඃ සෙ" යන සූත්‍රයෙන් ඝකාරය වේ අමිඝත් අමිඝතාම් අමිඝන්, යනු ලුඞ්විහක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (ඉයි යන ආදි අර්‍ථයි.)

මෙහි "මිහ්" ධාතුවෙන් "නා" විහක්තිය හොට ධාතුවට ගුණ කළ කල්හි "මෙහ් නා" යනු වේ. පසුව හයන්නට ඒයන්න හා තයන්නට ධයන්න හොට ධයන්නට ඒයන්න කළ කල්හි "මෙඒඃ" යනු වේ. නැවත ඒයන්න පරනිමිත්තෙහන් පූර්ව ඒයන්නට ලොපය පැමිණ "මෙඃ" යනු වේ.

b. දහ, "දහ" ධාතුව; භසම්කරණෙ, හලුවූවක්කිරීමෙහි වේ.

c. දහති—අදහන්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විහක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. දදහ දෙහතුඃ දෙහුඃ, යනු ලිට් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවිබහුවචනයි. දෙහිථ-දදඝඪ, යනු මබ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි. දහ්‍යාත්, යනු ආශිර්ලිඞ්විහක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකාවචනයි. දඝඪා යනු ලුට් විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එක වචනයි. "දෘදෙඞිඃ" යන සූත්‍රයෙන් හකාරඃට ඝකාරය වේ. "ආදිජබානාම්" යන ආදි සූත්‍රයෙන් දකාරයට ධකාරය වේ. "ඛසෙ චපඃ" යන ආදි සූත්‍රයෙන් සයන්නට කයන්න වේ.

a. ගෙල, මේල-හෂිඤ්ඤයෙ. 41

b. ආයාදෙශඃ, ගලායති, ගලායෙත්, ගලායතු, අග්ලායත්.

85. සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරාණාමා. (සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරාණාම් 6, 3; ආ 1, 1;)

c. සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරාණාං ධාතූනාමාත්වං භවති අනපි විභක්තෙ. ණප්, ඔඝව, ග්‍රහඃ, ප්‍රුෂිඝ හසාදීඃ ශෙෂඃ, කුහොශවුඃ.

86. ආතො ණප් ඩෙෆ්. (ආතඃ 5, 1; ණප් 1, 1; ඩෙෆ් 1, 1;)

"ඤීලාත්" යන ආදි සූත්‍රයෙන් සයන්නට ඝයන්න වේ. "ඨාඝ සංයොගෙඤඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඤඝයන්න වේ. "ඔඤ්‍යති අධඤ්‍යත් අධාඤීත්" යනු "ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවචනයි. "ඤිඝාත්" යන සූත්‍රයෙන් සිප්‍රත්‍යය ලොපය වේ. "අදඤාම් අධාඤුඃ" යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂවිවචන බහුවචනයි ('අදඤාම්" යන තන්හි සිප්‍රත්‍යයලොපයයි) හලුතොරේ යන ආදි අඵයි).

a. ගෙල, මේල, "ගෙල මේල" යන ධාතුදෙක; හෂිඤ්ඤ යෙ, සතුට ඤඝයවීමෙහි වෙත්.

b. ආයාදෙශඃ, (ඒයන්නට) "ආය්" ආදෙශ වේ. ගලායති-අගලායත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකාවචනයි.

8ා. සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරාණාම්, (ධාඛ්‍යන්ත) සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරයන්ට; ආ, ආකාරය වේ.

c. අනපි විඝයෙ, "අප්" ප්‍රත්‍යයරහිත තන්හි; ධාතූනාම්, ධාතූන්සමඛාඛිවූ; සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරාණාං, සඞ්ඛ්‍යාඤ්ඤරයන්ට; ආඛිම් භවති, ආඤරහාවය වේ. ණප්, "ණප්" ප්‍රත්‍යය වේ. "ඔඝව" යන සූත්‍ර යෙන් ඔඝව වේ "ග්‍රහඃ" යන සූත්‍රයෙන් ග්‍රහ වේ. "ප්‍රුෂිඝ හසාදීඃ ශෙෂඃ" යන සූත්‍රයෙන් ආදිව්‍යඤනය ශෙෂ වේ. "කුහොශවුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ගයන්නට ජයන්න වේ. (මෙසේ කළි කල්හි "ජගලා අ" කියා වේ.

86. ආතඃ, ආකාරයාහෙරෙන් පරවූ; ණප්, ණප්ප්‍රත්‍යය; ඩෙෆ, ඩෙෆආදෙශ වේ.

a. ආකාරන්තනාඛාතෝඃ පරෝ ණප් ඩෞ භවති. විලොපඃ, ජග්ලෞ.

87. ආතෝනපි (ආතඃ 6, 1; අනපි 7, 1;)

b. ඛාතොරුකාරස්‍ය ලොපෝ භවති අනපි ඔති සඹරෙ +ඉට් ච ජග්ලතුඃ ජග්ලුඃ, ජගල්ථ-ජග්ලාථ ජග්ලථුඃ ජග්ල, ජඟල්‍ව ජග්ලිව ජග්ලිම.

c "සංයොගාදෙරාදන්තස්‍ය කිති යාදෞ වඛාරෙ වා වක්තව්‍යඃ"- ග්ලායාත්- ගෙලියාත්, ග්ලාතඃ ග්ලාත්‍යති, අග්ලාසීත්, අග්ලාසිෂ්ටාම් අග්ලාසිෂ්ටඃ

---

a. අකාරාන්තාත් ඛාතෝඃ, අකාරාන්තඛාතුකෙරෙන්; පරඃ, පරවූ; ණප්, "ණප්" ප්‍රත්‍යය; ඩෞ භවති, ඩෞආදෙශ වේ. විලොපඃ, (ඛකාරඉත්බැවින්) විසඥලොපය වේ. ජඟල්‍ව, යනු ලිව්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

87. අනපි, "අප්" ප්‍රත්‍යය රහිත තන්හි; ආතඃ, ආකාරයට ලොප් වේ.

b. "අනපි, "අප්" ප්‍රත්‍යයරහිතතන්හි; කිති, කිත්සංඥවූද; ඔති, ඔත්සංඥවූද; සඹරෙ, සඹරයාපරකල්හිද; ඉට් ච, "ඉට්" ආගමය පරකල්හිද; ඛාතොඃ ඛාඛ්‍යාතවූ; ආකාරස්‍ය, අකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. ජග්ලතුඃ ජග්ලුඃ, යනු ලිව්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ්විවචනබහුවචනයි. ජග්ලිථ-ජග්ලාථ-ජග්ලිම, යනු මධ්‍යමපුරුෂ උත්තමපුරුෂ එකාව්බහුවචනයි. (මෙහි "ජග්ලිථ" යන තන්හි ථප්ප්‍රත්‍යයට එකලපයෙන් "ඉට්" ආගමවූ බැවින් ආකාරලොපයයි,.

c. යාදෞ, යාදිආදියෙහි; කිති කිත්සංඥයාපරකල්හි; සංයොගාදෙඃ, සංයොගයක් ආදිකොට ඇත්තාවූ; ආදන්තස්‍ය, ආකාරාන්තඛාතුහුගේ අන්තයට; වා, විකල්පයෙන්; එකාරඃ වක්තව්‍යඃ එකාරය කියයුතුයි. ග්ලායාත් ගෙලයාත්-අග්ලාස්‍යත්, යනු ආශීර් ලිඞ්, ලුට්, ල ට්, ලෘඞ්, විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අග්ලාසීත් අග්ලාසිෂ්ටාම් අග්ලාසිෂ්ටඃ, යනු ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි. (මෙහි "ගෙලයාත්" යන තන්හි

මෙහි "සෙට් ථප්" සි ඇතැම්තන්හි දක්නා ලැබේ. ඉට් යෂ්න "ථප්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි යනු එය අර්ථයි.

a. මෙඝ, මෙර, මෙඛ-ශබ්ද. 42

b. **ගායති, ගායෙත්, ගායතු, අගායත්, ජඟෞ ජගතුඃ ජගුඃ.**

88. **දෘදෙරෙ.** (දෘදසඃ 6, 1; ඒ 1, 1;)

c. **අපිදෘධාමාඝෙහාක්පිබඝොඝ්ඨානාමාකාරසෛඝාරොභවති ආශිෂ්‍යාදෘදෞ පරසෛමපදෙ පරෙ. නෙයාත්, ඝාතා, ගාඝ්‍යති, අගාඝ්‍යත්, අගාසීත් අගාසිෂ්ටාම් අනාසිෂුඃ.**

d. **ෂෛඤ්‍ය-ශබ්දසංඝාතයොඃ. 43**

විකල්පයෙන් එකාරයයි. "මලායති, මලායෙත්, මලායතු, අමලා යත්, මමේලෞ" යන ආදිවශයෙන් "මේල" ධාතුවේ ක්‍රියාරූප දත යුතුයි, මැලවෙයි යන ආදි අර්ථයි).

a. ගෙ, "ගෙ" ධාතුවද; රෙ, "රෙ" ධාතුවද; ඛෙ, "ඛෙ" ධාතුවද; ශබ්ද, ශබ්ද කිරීමෙහි වේ.

b. ගායති-අගායත්, යනු "ලව්, ලිඞ්, ලොව්, ලඞ්" විනකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ජඟෞ ජගතුඃ ජගුඃ" යනු ලිව් විහකති ප්‍රථමපුරුෂඑකබහුවචනයි.

88. දෘදසඃ, "දෘ" ආදි ධාතුසම්බන්ධි ආකාරයට; ඒ, එකාරය වේ.

c. අපිත්දෘ, පකාරඉත්රහිත "දෘ" ධාතුය; ධා, "ධා" ධාතුය; මා, "මා" ධාතුය; ගෙ, "ගෙ" ධාතුය; හාක්, "හාක්" ධාතුය; පිබති, "පා" ධාතුය; සො, "ෂො" ධාතුය; සථානාම්, "සථා" ධාතුය යන මොවුන්ගේ; ආකාරස්‍ය, ආකාරයට; ආශීර්යා දෘදෞ, ආශීර්යාත්ආදියෙහි; පරසෛමපදෙ පරෙ, පරසෛම පදය පරකල්හි; එකාරඃ භවති එකාරය වේ. ගෙයාත්-අගාඝ්‍යත්, යනු "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අගාසීත් අගාසිෂ්ටාම් අගාසිෂුඃ, යනු ලුඞ් විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. (ශබ්දකෙරේ යන ආදි අර්ථයි .

මෙහි කී දෘදිය නම්, ඩුදාඤ්-දානෙ දාණ් දානෙ, දෙ-අව ඛණ්ඩනෙ, ඩුධාඤ්-ධාරණපොෂණයොඃ, ඩෙව්-පානෙ, මා-මානෙ, ගෙ-ශබ්ද, ඔහාක්-ත්‍යාගෙ, පා=පානෙ, ෂො'නන්තකර්මණි, ෂඨා-ගතිනිවෘත්තෞ, යන මොහුයි.

d. ෂෛඤ්‍ය, "ෂෛඤ්‍ය" ධාතුව; ශබ්දසංඝාතයොඃ, ශබ්දය දෘඪසංඝයාගය යන දෙක්හි වේ.

a. සඤ්ඤානිඤ්ඤෝ, ඤ්‍යායති, ඤ්‍යාඅයන්, ඤ්‍යාඅයතු, අඤ්‍යාඅයන්, ''සඤ්ඤාඤ්ඤරාණාමා'' ''ඤාඤාතඤ්ඤපා:'' ''ඤ්‍රීට්ට වඤීඤ්ඤවඤීඤ:'' ඉති ඤකාරෙ ගතෙ නකාර එව. තඤ්ඤෙත්‍ය, ඤ්‍යායාත්-ඤ්ඤෙත්‍යඅත්, ඤ්‍යාන , ඤ්‍යාඤ්‍යති, අඤ්‍යාඤ්‍යත්, අඤ්‍යාසිත්.

a. දෛප්-ශොධනෙ. 44

c. දුඤති, දුඅයන්, දුඤතු, අදුඤත්, දදෙඅ, ''ප්‍රඤාදෙකාරාහාවඃ'' දුඤාත්, දුනා, දුඤ්‍යති, අදුඤ්‍යත්, අදුසීත් අදුසිඤ්‍යාම් අදුසිඤුඃ ''පිතාත්සිලොපාභාවඃ'' ඉත්‍යාදි.

---

a සඤ්ඤානිඤ්ඤෝ, දන්ත්‍යසකාරයාගේ ප්‍රතිඤ්ඤෙධය වේ. ''ඤ්‍යායති-අඤ්‍යායත්'' යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විකති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. ''සඤ්ඤාඤ්ඤරාණාමා'' යන සූත්‍රයෙන් ඒකාර යට ආකාරය වේ. ''ඤාඤාතඤ්ඤපා'' යන සූත්‍රයෙන් ඤකාරය ලොප්ව තකාරය ඤෙෂ වේ. (එකල) ''ඤ්‍රීට්ට වඤීඤ්ඤනවඤීඤ:'' ඉති, 'ඤ්‍රීට්ට වඤීඤ්ඤවඤීඤ:'' යනු කීඤෙයින්; ඤකාරෙ ගතෙ. ඤකාරය පහව ගිය කල්හි; තකාරඃ එව, තකාරයම වේ. (එකල) ''තඤ්ඤෙත්‍ය'' යනු වේ. ''ඤ්‍යායාත් ඤ්ඤෙත්‍යඅත්- අඤ්‍යාසිත්'' යනු ආශීර්ලිඞ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඞ්, ලුඞ්'' ඒඅක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

මෙහි ''තඤ්ඤෙත්‍ය'' යන රූපසිඞ්යෙහි ණප්ප්‍රත්‍යයව විහිවූ කල ''ඉඤ්‍ය ඤ්ඤෙත්‍ය ණප්' යනු වේ. පසුව විහියාගේ ඤකාරය ලොප්ව 'ඉඤ්‍ය ඤ්ඤෙත්‍ය ණප්'' යනු වේ. එකල ''ඤ්‍රීට්ටවඤීඤනවඤීඤ:'' යනුවෙන් රකාරයෙන් හෝ ඤකාරයෙන් පරව සිටි ටවඤීය තවඤීජ යයි කීඤෙයින් මෙහි ටයන්න වීමට නිමිතිවූ ඤකාරය නැතිවූකල පෙරසිටි තයන්නම වීමෙන් ''ත්‍යඤ්ඤෙත්‍ය ණප්'' කියා වේ. පසුව විහියාගේ යකාරයද ලොප්ව ණප් ප්‍රත්‍යයට 'ඩෙඅ' ආදෙශාදිය වීමෙන් ''තඤ්ඤෙත්‍ය'' සි සිඞියි.

b. දෛප්, පකාරානුබන්ධ ''දෙ'' ධාතුව; ශොධනෙ, ශුඞ්ධියෙහි වේ.

c. 'දුයති-දදෙඅ'' යනු පිළිවෙළින් ''ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්, ලිට්'' විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. පිත්ත්වාත්, පකාරය ඉත්කොට ඇතිබැවින්; එකාරාභාවඃ, ''දුදෙරෙ'' යන සූත්‍රයෙන් කී එකාරයාගේ නොවීමයි. දුඤාත්-අදුඤ්‍යත්, යනු

a. ධෙට්-පානෙ. 45

b. (ට ඊබ්ඛීඃ) ධයති, ධෘයත්, ධඝතු, අධයත්, දධෙ, ධෙයාත්, ධාතා, ධාඝ්‍යති, අධාඝ්‍යත්, "වා සිලොපඃ" අධාසීත්-අධාත් අධාසිෂ්‍යාම්-අධාතාම් අධාසිෂුඃ "ඝ්‍යාවීදඃ"

89. උඝ්‍යාලොපඃ (උසි 7, 1; ආ 6, ලොපඃ 1, 1;)

c. උසි පරෙ ධාතොරාකාරස්‍ය ලොපො භවති. අධ්‍ඃ, "ධෙටඃ ඝෙරඩි ධාතොර් ඉඛං වෙ" ති නෙවින්, "ආතොනපි" අදධත් අදධතාම් අදධත්.

"ආශිර්ලිඬ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඬ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂෛකවචනයි. අදෘසීත් අදෘසිෂ්ටාම් අදෘසිෂුඃ, යනු ලුඬ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එක විබහුවචනයි. පිතඹවාත්, පකාරය ඉත්කොට ඇති බැවින් සිලොපාභාවඃ, ("දෘදෙඃ පෙ" යන සූත්‍රයෙන් කි) සිලොපයාගේ නොවීමයි. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (ශුඬතෙරේ යන ආදි අර්‍ථයි.

a. ධෙට්, වකාරානුබඬ "ධෙ" ධාතුව; පානෙ, බිමෙහි වේ.

b. (ටඃ, (අනුබඬ) වකාරය; ඊබ්ඛීඃ, ඊප්ප්‍රත්‍යයවීම ප්‍රයොජනකොට ඇත්තේය.) ධයති-අධාඝ්‍යත්, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඬ්, ලොට්, ලඬ්, ලිට්, ආශිර්ලිඬ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඬ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වා, විකල්පයෙන්; සිලොපඃ, "සි" ප්‍රත්‍යය ලොපය වේ. "අධාසීත්-අධාත් අධාසිෂ්ටාම්-අධාතාම් අධාසිෂුඃ" යනු ලුඬ් විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. 'ඝ්‍යාවීදඃ යන සූත්‍රයෙන් "අන්" විහකතියට "උස්" ආදෙශයි. (එකල වර්‍ණමාණාකාරයෙන් වේ.)

89. උසි, "උස්" ආදෙශය පරකල්හි; ආ, ආකාරයට; ලොපඃ, ලොප් වේ.

c. උසි පරෙ, "උස්" යන්න පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතුහුගේ; ආකාරස්‍ය, ආකාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. (එකල) ලුඬ් විහකති ප්‍රථමපුරුෂ බහුවචනයෙහි "අධුඃ" යනු ද වේ. ධෙටඃ, "ධෙට්" ධාතුවෙන් පරවූ; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; අඬ්, "අඬ්" ආදෙශද; ධාතොඃ, ධාතුවට; ච්ඡං, ච්ඡඃද; වා ඉති, විකල්පයෙන්වෙත් යයි; කෙවින් ඇතැම් ආචාර්‍යවරුන්ගේ අදහස් කියත්. "ආතොනපි" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාර්‍යය වේ. (එකල) ලුඬ්විහකති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහු වචනයන්හි "අදධත් අදධතාම් අදධන්" යනු වේ.

a. දෘශිර් ප්‍රේක්ෂණෙ 46

90. දෘශාදෙඃ පශ්‍යාදිඃ. (දෘශාදෙඃ 6, 1; පශ්‍යාදිඃ 1, 1;)

b. දෘශාදෙඩානොඃ පශ්‍යාදිරාදෙශො භවති වතුර්ෂු පරෙෂු (දෘශ් සෘ සෘ ශද් සද් පා ස්‍රා ධමා සථා මනා දෘණ් එතෙ දෘශාදයඃ පශ්‍ය සෘවර්ෂ ධෙ ශීඞ සිද පිබ ජීඝ්‍ර ධම් තිෂ්ඨ මන යවර්ජ එතෙ පශ්‍යාදයඃ) පශ්‍යති, පශ්‍යෙත්, පශ්‍යතු, අපශ්‍යත්, දදර්ශ දදෘශතුඃ දදෘශුඃ, "ඍජිදෘශොඃඨපො වෙට්" දදර්ශිථ "ගුණඃ, රාරති ඞිඃසෙ දෘශාම්" ෂඨම්, ෂට්වඞම්, දද්‍රක්ෂ්‍ය, දදෘශථුඃ දදෘශ, දදර්ශ දදෘශිව දදෘශිම, දෘශ්‍යාත්, ද්‍රෂ්ටා, ද්‍රක්ෂ්‍යති අද්‍රක්ෂ්‍යත් "අත උපධායාඃ" අද්‍රාක්ෂීත් "ඞිඃසාත්" ෂට්වඞම්, අද්‍රාඞ්ටාම් අද්‍රාක්ෂුඃ. පක්ෂෙ ඉරිතොඃඩා" 'දෘශාදෙර්ඪඞ ගුණඃ" අදර්ශීත් අදර්ශිනාම් අදර්ශීත්.

---

a. දෘශිර්, ඉර් අනුබන්ධ "දෘශ්" ධාතුව; ප්‍රෙක්ෂණෙ, දැකීමෙහි වේ.

90. දෘශාදෙඃ, "දෘශ්" ආදි ධාතුගණයට; පශ්‍යාදිඃ, "පශ්‍ය' ආදි ආදෙශගණය වේ.

b. වතුර්ෂු පරෙෂු, ල්ව්ආදි සතර පරකල්හි; දෘශාදෙඃ ධාතොඃ, "දෘශ්" ආදි ධාතුගණයට; පශ්‍යාදිඃ අදෙශඃ භවති "පශ්‍ය" ආදි ආදෙශ සමූහය වේ. දෘශ් සෘ සෘ ශද් සද් පා ස්‍රා ධමා සථා මනා දෘණ් එතෙ, "දෘශ් —දෘණ්" යන මොහු; දෘශාදයඃ, දෘශාදි හුසි. පශ්‍ය සෘවර්ෂ ධෙ ශීඞ සිද පිබ ජීඝ්‍ර ධම තිෂ්ඨ මන යවර්ෂ එතෙ, "පශ්‍ය —යවර්ෂ" යන මොහු; පශ්‍යාදයඃ, පශ්‍යාදීහුසි. පශ්‍යති -- අපශ්‍යත්, යනු "ලට්, ලිඞ්, ලොට්, ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂඑකවචනයි. දදර්ශ දදෘශතුඃ දදෘශුඃ, යනු ලිට් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිඛහුවචනයි. ඍජිදෘශොඃ, "ඍඡ් දෘශ්" ධාතු දෙක සම්බන්ධවූ; ඨපඃ, ඃ"ඨප්" ප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්; ඉට්, "ඉට්" ආගමවේ. "දදර්ශිථ" යනු ලිට්විභක්ති මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. ගුණඃ, "ඉට්" විකල්පපක්ෂයෙහි ගුණ වේ. (පසුව) "රාරොඞ්සෙ දෘශාම්" යන සූත්‍රයෙන් "අර්' යන්නට රකාරය වේ. ෂට්වම්, ෂකාරයට මූර්ධන්‍යෂකාරභාවයද: ෂට්වඞම්, ෂකාරයොගයෙහි ටවර්ගීභාවයද වේ. (එකල) මධ්‍යම පුරුෂෙකවචනයෙහි "දද්‍රක්ෂ" යනුද වේ: "දදෘශථුඃ දදෘශ" යනු ච්වචනබහුවචනයි. "දදර්ශ දදෘශිව දදෘශිම" යනු උත්තමපුරුෂ එකාවිඛහුවචනයි. "දෘශ්‍යාත්--අද්‍රක්ෂ්‍යත්" යනු 'අශිර්ලිඞ ලුට් ලෘට් ලෘඞ්" විභක්ති

a. ඍ-ගතෞ. 47.

b. ඍවර්ණාදෙශඃ, ඍවර්ණති, ඍවර්ණත්, ඍවර්ණතු, ආර්වර්ණත් "රඃ" පශ්චාත් "ඍඅර්" වෘඩ්ඃ, ආර අරතුඃ ආරුඃ.

c "අන්‍යර්ති ව්‍යයතීනාං ථපෝ නිත්‍යම්ට්" ආරිථ ආරථුඃ ආර, ආර ආරිව ආරිම.

d "ගුණෝර්තිසංයොගාද්ලුඃ" -අතෝඃ සංයොගාදෙර් ඍදන්තස්‍ය ච ගුණෝ භවති යකි යඞි කිති ශාදුවාශියඤාදෙෂු ච. අගීත්, අර්තා, "හනඃතඃ ඝ්‍නපඃ" අරිෂ්‍යති, ආරිෂ්‍යත්, "ඍර්තිශාඝ්‍ව්‍යර්තිභ්‍යා ඛෝ ලුඞ්" සෙරපවාදඃ, ("ලින්පුෂා දෙර්ඛඃ") ආරත් ආරතාම් ආරන්, "අතෛඕ ඛඃ" "සෙරප වාදෙ ලුඞ්"කි සෙවිත්, ආර්ෂිත්.

ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. 'අතඋපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් උපධා සංඥවූ අකාරයට දීර්ඝ වේ. "අද්‍රාක්ෂීත්" යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. "ක්ෂඃත්" යන සූත්‍රයෙන් සිප්‍රත්‍යය ලොපය වේ. ෂ්ටුත්වම්, ෂ්ටුත්වය වේ. අද්‍රාෂ්ටාම් අද්‍රාක්ෂුඃ" යනු විවචන බහුවචනයි. පක්ෂෙ, පසෙක්හි; 'ඉරිතෝ වා" යන සූත්‍රයෙන් ඩ්‍රත්‍යය වේ. ඩෙ, ඩ්‍රත්‍යය පරකල්හි; දෘශාදෙඃ, දෘශාදියට; ගුණඃ, ගුණවේ. (එකල) ලුඞ්විභක්තිප්‍රථමපුරුෂ එකව්බහුවචන යන්හි "අදර්ශීත් අදර්ශිතාම් අදර්ශින්" යනුවේ. (දකි යන ආදි අර්‍ථයි.

a. ඍ, ඍධාතුව; ගාතෞ, ගමනෙහි වේ.

b. ඍවර්ණාදෙශඃ, "ඍවර්ණ" යන ආදෙශය වේ. ඍවර්ණති-ආර්වර්ණත්" යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "රඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිවූ ඍඅන්නට ආකාරය වේ. පශ්චාත්, පසුව; "ඍඅර්" යන්නෙන් "අර්" යන්න වේ. වෘඩ්ඃ, ("අර්" යන්නේ අඅන්නට) වෘඩ් වේ. "ආර අරතුඃ ආරුඃ" යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි.

c. අතනි අර්තිව්‍යයතීනාම්, "අද, ඍ, වෙඤ්" යන ධාතු සම්බන්ධවූ; ථපඃ, ථප්ප්‍රත්‍යයට; නිත්‍යම්, සතතයෙන්; ඉට්, ඉට් ආගම වේ. "ආරිථ-ආරිම" යනු ලිට්විභක්ති මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි.

d. අර්තිසංයොගාද්ලුඃ, ඍධාතු සංයොගාදික ඍදන්තධාතු ඇත දෙකට; ගුණඃ, ගුණවේ. යකි, යක්ප්‍රත්‍යය පරකල්හිද;

a. සෘ-ගතෞ. 48

b, ධාවාදෙශඃ, ධාවති, ශිඝ්‍රගතාඉවව ධාවාදෙශඃ, සරති, සසාර සස්‍රතුඃ සස්‍රුඃ, ක්‍රාදිභ්‍යාන්-සසඵ සස්‍රථුඃ සස්‍ර, සසාර-සසර සසෘව සසෘම

91. යාදෘදෙෞ. (යාදෘදෙෞ 7, 1;)

යඞ්, යඞ්ප්‍රත්‍යය පරකල්ඛිද; කිති, කිත්සංඥවූ; ණාදෙෞ, ණාදිය පරකල්ඛිද; ආශිඃස්‍යාදෘදෙෞ ච, ආශීර්‍යාදෘඞ් ''යාත්'' ආදිය පරකල්ඛිද; අතෝඃ, සෘධාතුවටද; සංයොගාදෙඃ, සංයොග යක් ආදිකොට ඇත්තාවූ; සෘදන්තස්‍ය ච, සෘකාරාන්තධාතු වටද; ගුණඃ භවති, ගුණ වේ. අයාීත් අතී යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ත්‍රිභකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. 'හන්සෘතඃ සස්‍යපඃ'' යන සූත්‍ර යෙන් ඉට්ආගම වේ. අරිෂ්‍යති, ආරිෂ්‍යත්, යනු ''ලෘට් ලෘඞ්'' ත්‍රිභකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ලුඞ්, ලුඞ්ත්‍රිභකතියෙහි; සර්ති ශාසන්‍යර්තීන්‍යඃ,''සෘ ශාස් සෘ ''යන ධාතුකෙරෙන්; ඞඃ, ඞඃ ඔප්‍රත්‍යය වේ. සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයයාගේ; අපවාදඃ, වැළැක්ම වේ. (මේ ''ලිත්පුඞා දෙර්ඞඃ'' යන සූත්‍රයෙන් විහිත ඔප්‍රත්‍යයයි). ''ආරත් ආරතාම් ආරන්'' යනු ලුඞ්ත්‍රිභකති ප්‍රථමපුරුෂ එකත්‍රිබහුවචනයි. අතෝඃ, සෘධාතුකෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඞඃ, ඔප්‍රත්‍යයවේ. ලුඞ්, ලුඞ්ත්‍රිභකතියෙහි; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයයාගේ; අපවාදඃ ඉති, වැළැක්ම වේයයි; කෙවිත්, ඇතැම් ආචාර්‍යයෝ කියත්. (ඔප්‍රත්‍යයවිකල්ප පක්‍ෂයෙහි) ''ආර්ෂීත්'' යනු වේ.

a සෘ, සෘධාතුව; ගතෞ ගමනාර්‍ථයෙහි වේ.

b. ධාවාදෙශඃ, (සෘධාතුවට) ධාවාදෙශ වේ. ''ධාවති'' යනු ලට්ත්‍රිභකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ශිඝ්‍රගතෞ එව, ශිඝ්‍රගම නෙහි ම ධාවාදෙශ වේ. (අන්තන්හි) ''සරති'' යන ආදිය වේ. සසාර සස්‍රතුඃ සස්‍රුඃ, යනු ලිට්ත්‍රිභකති ප්‍රථමපුරුෂ එකත්‍රිබහු වචනයි. ක්‍රාදිභ්‍යාත්, සෘධාතුව කෘආදියට ඇතුළත් බැවින් ඉට් නොවේ. සසර්ථ-සසෘම, යනු මබ්‍යම උත්තමපුරුෂ එකත්‍රිබහු වචනයි.

91. යාදෘදෙෞ, (පරස්මෛපද) යාත්ආදිය පරකල්ඛි සෘකාර යට රිඞ්ආදෙශ වේ.

a. සෘකාරස්‍ය රිඞාදෙශො භවති යාදෲදෞ පරසෙම පදෙ පරෙ. ඞකාරොච්චාරණාර්ථඃ. තෙන "යෙ" ඉති න දීර්ඝඃ, ස්‍රියාත්, සතී, සරිෂ්‍යති, අසරිෂ්‍යත්, ප්‍රුෂාදිඞ්‍යාත් ඞඃ, අසරත් අසරතාම් අසරන්.

b. ශද්-ඔ-ශානනෙ. 49

c. "ශිඞාදෙශෙ ආත්මනෙපදං වාච්‍යම්" ශිඝනෙ, ශිඝතෙ, ශිඝනාම්, අශිඝත, ශඝාද, "ලොපඃ පවාම්" ශෙදතුඃ ශෙදුඃ, ශෙදිථ-ශඝඪ්, ශද්ධ්වත්, ශතතා, ශතිෂ්‍යති, අශතිෂ්‍යත්, "ඞදිඞ්‍යාත්ඞඃ" අශදත්.

---

a. පරසෙමපදෙ, පරසෙමපදයෙහි; යාදෲදෞපරෙ, යාත් ආදිය පරකල්හි; සෘකාරස්‍ය, සෘකාරයට; රිඞාදෙශඃ භවති රිඞ්ආදෙශ වේ. ඞකාරඃ, අනුබන්ධඞකාරය; ව්‍යවධානාර්ථඃ, ව්‍යවධානය (අතර ඇතිවීම) ප්‍රයොජන කොට ඇත්තේ වේ. තෙන, එහෙයින්; යෙ ඉති, "යෙ" යන සූත්‍රයෙන්; නදීඝඃ, දීඝී නොවේ. ස්‍රියාත් සත්‍ය සරිෂ්‍යති අසරිෂ්‍යත්, යනු පිළි, වෙළින් "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්" මෙහෙති ප්‍රථමපුරුෂ එක වචනයි. ප්‍රුෂාදිඞ්‍යාත් ප්‍රුෂාදිය බැවින් (සාධාතුව ප්‍රුෂාදියෙහි ඇති බැවින්); ඞඃ, ඞප්‍රත්‍යය වේ. අසරත් අසරතාම් අසරන්, යනු ලුඞ්විහිතිප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මෙහි "ස්‍රියාත්" යන තන්හි "සෘ යාත්" යි සිටිකල්හි සෘකාරයට "රිඞ්" ආදෙශව "ස් රිඞ් යාත්" යනු වේ. මෙහි අනුබන්ධ ඞිය්න්න අතරසිටි බැවින් "යෙ" යන සූත්‍රයෙන් නිඝම්හ දීඝිය නොව "ස්‍රියාත්" යි සිඞයි).

b. ශද්-ඔ, ඔඅනුබන්ධ "ශද්" ධාතුව; ශාතෙන, තුනී කිරීමෙහි වේ.

c. ශීයාදෙශෙ "ශිය" යන ආදෙශය වූකල්හි; ආත්මනෙ පදං, ආත්මනෙපදය; වාච්‍යම්, කියයුතුයි. "ශිඝතෙ-අශිඝත" යනු පිළිවෙළින් "ලට් ලඞ් ලොට් ලිඞ්" මෙහෙති. ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ශඝාද, යනු ලිට්විහිතිහි පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ලොපඃ පවාම්" යන ආදි සූත්‍රයෙන් පූර්ලොපය හා අකාරයට එකාරය වේ. "ශෙදතුඃ ශෙදුඃ" යනු ලිට්විහිතිහි පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ ව්වචන බහුවචනයි. "ශෙදිථ-ශඝඪ්" යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි "ශද්ධ්වත්-අශතිෂ්‍යත්" යනු පිළිවෙළින් "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් විහෙතිහි

a. **ෂද්-ඍ-විශරණගත්‍යවසාදනෙෂු. 50**

b. **සත්‍වම් සිදෘදෙශඃ සිදති, සසාද සෙදතුඃ සෙදුඃ, සෙදිථ-සසත්ථ, සද්ධ්වන්, සත්තා, සක්ෂ්‍යති, අසන්ත්‍සාත්, අසදත් නිෂ්ෂූඃ, න්‍යෂදත්.**

c. **පා-පානෙ. 51**

d. **පිබාදෙශඃ. පිබති, පිබෙන්, පිබතු, අපිබත්, පපෞ පපතුඃ පපුඃ, පපිථ-පපාථ, "දෘදෙරෙ" පෙඍාත්, පානා, පාඍ්‍යති, අපාඍ්‍යත්, "දෘදස පෙ" අපාත්.**

ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි ඔදිඩාත්, ඔකාරය ඉත්කොට ඇති බැවින්; ඔඃ, ඔප්‍රත්‍යය වේ. අෂදත්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

a. ෂද්-ඔ, ඔඅනුබන්ධ "ෂදෑ" ධාතුව; විශරණගත්‍යවසාදනෙෂු, අවයවවිභාගය ගමනය අලඝබවය යන අර්ථයන්හි වේ.

b. සත්‍වම්, මූර්ධන්‍යෂකාරයට දන්ත්‍යසකාරභාවය වේ. සිදෘදෙශඃ, ධාතුවට "සිද" ආදෙශ වේ. සිදති, යනු ලට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. සසාද සෙදතුඃ සෙදුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සෙදිථ සසත්ථ, යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි. සද්ධ්වත්-අසදත්, යනු "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. නිෂූඃ, නිඝන්න පූර්ණකොට ඇත්තේ වේ. (එකල්හි සකාරයට මූර්ධන්‍යෂකාරය වීමෙන්) න්‍යෂදත්, යනු වේ.

c. පා, පාධාතුව; පානෙ, පිමෙහි වේ.

d. පිබාදෙශඃ, (පාධාතුවට) "පිබ" ආදෙශවේ. පිබති-අපිබත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. පපෞ පපතුඃ පපුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. පපිථ-පපාථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. "දෘදෙරෙ" යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ. පෙඍාත්-අපාඍ්‍යත්, යනු 'ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "දෘදස පෙ" යන සූත්‍රයෙන් සිප්‍රත්‍යයලොපය වේ. අපාත්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (පානයකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

a. ශ්‍රා-ගන්ධොපාදනෙ.

b. ජිශ්‍රාදෙශඃ. ජිශ්‍රති, ජිශ්‍රෙත්, ජිශ්‍රතු, අජිශ්‍රත්, ජශ්‍රෙෞ ජශ්‍රතුඃ ජශ්‍රුඃ, ජශ්‍රිථ-ජශ්‍රාථ, ශ්‍රායාත්-ශ්‍රෙයාත්, ශ්‍රානා, ශ්‍රාස්‍යති, අශ්‍රාස්‍යත්, අශ්‍රාසීත්-අශ්‍රාත්.

c. ධමා-ශබ්දාග්නිසංයොගයොඃ. 53

d. ධමාදෙශඃ. ධමති, ධමෙත්, ධමතු, අධමත්, දධෙෞ, ධමායාත්-ධෙමයාත්, ධමානා, ධමාස්‍යති, අධමාස්‍යත්, අධමාසීත්.

e. ඣඃ-ගතිනිවෘත්තෙෂු. 54

f. "ආදෙඃ ඣණඃ සඃ" සකාරෙ ජාතෙ නිමිත්තාභාවෙන ඨස්‍ය ථඃ. තිඤාදෙශඃ. තිඤති, තිඤෙත්, තිඤතු, අතිඤත්. "ශෂාත් ඛපඃ" නසෙෞ නසථුඃ නසථ, සෙථියාත්-සථියාත්, සථානා, සථාස්‍යති, අසථාස්‍යත්, නිපුවීඃ. ඣඨම්. නඤඤාත්.

---

a. ශ්‍රා, ශ්‍රාධාතුව; ගන්ධොපාදනෙ, ගඳගැණීමෙහි වේ.

b. ජිශ්‍රාදෙශඃ, (ධාතුවට) "ජිශ්‍ර" යන ආදෙශය වේ. ජිශ්‍රති-අජිශ්‍රත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ජශ්‍රෙෞ ජශ්‍රතුඃ ජශ්‍රුඃ. යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ජශ්‍රිථ-ජශ්‍රාථ, යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකව. නයි. ශ්‍රායාත්-ශ්‍රෙයාත්-අශ්‍රාසීත්-අශ්‍රාත්. යනු "ආශිර්ලිඞ් ලුට් ලෘ ලෘඞ් ලුඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (ආශ්‍රාණඃකොරේ යන ආදි අර්ථයි.

c. ධමා, ධමාධාතුව; ශබ්දාග්නිසංයොගයොඃ, ශබ්දසංයොග අග්නිසංයොග දෙක්හි වේ. හෙවත් සක්ආදිය පිඹීම ගිනි පිඹීම යන දෙක්හි වේ.

d. ධමාදෙශඃ, (ධාතුවට) "ධම" යන ආදෙශය වේ. ධමති-අධ්මාසීත්, යනු පිළිවෙළින් ලට්විභක්ත්‍යාදීන්ගේ පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (පිඹී යනආදි අර්ථයි.)

e. ඣඃ, ඣාධාතුව; ගතිනිවෘත්තෙෂු, ගමන් නැවැත්මෙහි වේ.

f. "ආදෙඃ ඣණඃ සඃ" යන සූත්‍රයෙන් සකාරය වේ. සකාරෙ ජාතෙ, (එසේ) සකාරය ඇතිවූකල්හි; නිමිත්තාභාවෙන, නිමිත්ත නැතිවීමෙන්; ඨස්‍ය, ඨකාරයට; ථඃ, ථකාරය වේ.

a. **මනා- අභ්‍යාසෙ.**

b. **මනාදෙශඃ. මනති, මනෙක්, මනතු, අමනත්, මමෙනෑ මම්නතුඃ, මම්නුඃ, මම්නිථ-මම්නාථ මනාඝාත්-මෙනඝාත්, මනානා, මනාෂ්‍යති, අමනාෂ්‍යත්, අමනාසිත්.**

c. **දෘණ්-දෘනෙ. 56**

d. **ඝචජාදෙශඃ. ඝචජති, ඝවෙජත්, ඝවජතු, අඝවජත්, දදෙෑ දදතුඃ දදුඃ, "දෘදෙශර" දෙඝාත්, දෘනා, දෘෂ්‍යති, අදෘෂ්‍යත්, අදෘත්.**

තිෂ්ඨාදෙශඃ, "තිෂ්ඨ" යන ආදෙශය වේ. තිෂ්ඨති-අතිෂ්ඨත්, යනු "ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ශසාත්ඛපාඃ" යන සූත්‍රයෙන් ථකාරය ශෙෂව සකාරය ලොප් වේ. "තසෙථෑ තස්‍ථතුඃ තස්ථුඃ" යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සෙථෙයාත්-සථ්‍යාත්-අසථ්‍යාස්‍යත්, යනු ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. නිපුර්ඃ, නිඝන්න පූර්‍ණකොට ඇත්තේය. ෂත්වං, ෂත්වය වේ. න්‍යඞ්ඛාත්, යනු ලුඩ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

a. මනා මනාධාතුව; අභ්‍යාසෙ, විද්‍යුවත් පුරුදුකිරීමෙහි වේ.

b. මනාදෙශඃ, (ධාතුවට) "මන" ආදෙශ වේ. මනති- අමනත්, යනු "ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එක වචනයි. මමෙනෑ මම්නතුඃ මම්නුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. මම්නිථ-මම්නාථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. මනාඝාත්-මෙනඝාත්-අමනාසීත්, යනු 'ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් ලුඩ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි (විද්‍යුවත් පුරුදුකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

c දෘණ්, ණාත්‍වබඞ් "දෘ" ධාතුව; දෘනෙ, දීමෙහි වේ.

d. ඝචජාදෙශඃ, (ධාතුවට) "ඝවජ්" ආදෙශ වේ. ඝචජති-අඝවජත්, යනු "ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. දදෙෑ දදතුඃ දදුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. "දෘදෙරෙ"යන සූත්‍රයෙන් එකාරය වේ. දෙඝාත්-අදෘත්, යනු "ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් ලුඩ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (දෙයි යන ආදි අර්ථයි).

a. භවෘ-කෞටිල්‍යෙ. 57

b. භවරති, භවරෙත්, භවරතු, අභවරත්, ජග්වාර. "ගුණෝර්තිසංයොගාද්ධ්‍රුඃ" ජග්වරතුඃ ජග්වරුඃ "ඍදනනාසය ඵපො නෙව්" ජග්වඵ් ජග්වරථුඃ ජග්වර-ජග්වාර, ජග්වර ජග්වරිව ජග්වරිම, භවයඃීත්, භවතීා "හනෘතඃ සයපඃ" භවරිෂ්‍යති, අග්වරිෂ්‍යත්, වෘඩිඃ. අග්වාර්ෂිත් අග්වාර්ෂ්වාම්.

c. සකන්දිර්-ගතිශොෂණයොඃ. 58

d. සකන්දති, සකන්දෙත්, සකන්දතු, අසකන්දත්, වසකන්ද වසකන්දතුඃ වසකන්දුඃ, වසකන්දිථ. "හසාතපරසය කිසසය ලොපො වා සවණේ කිසෙ" වසකන්ථ, "නොලොපඃ" සකන්ද්‍යත්, සකන්නා, සකාන්ස්‍යති, අස්කන්නාසයත්.

---

a. භවෘ, භවෘධාතුව; කෞටිල්‍යෙ, කුටිලබෑවිහි වේ.

b. භවරති-ජභවාර, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ගුණෝර්තිසංයොගාද්ධ්‍රුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ගුණවේ. ජභවරතුඃ ජභවරුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ ව්වචන බහුවචනයි. ඍදනනාසය, ඍකාරාවනතය සම්බන්ධිවූ; ඵපඃ, ඵප්ප්‍රත්‍යයට; නඉව්, ඉට්ආගම නොවේ. ජභවඵ්-ජභවරිම, යනු ලිට්විභක්ති මධ්‍යමොත්තමපුරුෂ එකාවිබහුවචනයි. භවයඃීත්, භවතීා, යනු ආශිර්ලිඞ් ලුට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "හනෘතඃ සයපඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉට්ආගම වේ. භ්වවරිෂ්‍යති, අභ්වරිෂ්‍යත්, යනු "ලෘට් ලෘඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වෘඩිඃ, වෘඩි වේ. අග්වාර්ෂිත් අග්වාර්ෂ්වාම්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවිවචනයි.

c. සකන්දිර්, ඉර්අනුබන්ධ "සකන්ද්"ධාතුව; ගතිශොෂණයොඃ, ගමනය වියලුමය යන දෙක්හි වේ.

d. සකන්දති- අසකන්දත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වසකන්ද වසකන්දතුඃ වසකන්දුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවිබහුවචනයි. වසකන්දිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. සවණේ, සවණ්වූ; කිසෙ කිසප්‍රත්‍යාහාරවණීය පරකල්හි; හසාත් පරස්‍ය, හසප්‍රත්‍යාහාරයා කෙරෙන් පරවූ; කිසස්‍ය, කිසප්‍රත්‍යාහාරවණීයට; වා, විකල්ප යෙන්; ලොපඃ, ලොප් වේ. (එකල) මධ්‍යමපුරුෂ එකවචන යෙහි "වසකන්ථ" යනු වේ. (මෙහි දකාරය හා සවණ්වූ

a. "ඝාවනිතෝ නිත්‍යං වෘඞිඃ" ණිනඤ්විධානසාමර්ථ්‍යා දනුපධාභූතස්‍යාප්‍යතෝ 'නිතෝ'නාම්වත ඉති වෘඞිඃ. අසකාන්ත්සීත්, "ඉරිතෝවා" අස්සාදත්.

b තෘඇ-පලවනතරණයොඃ. 59

c. තරති, තරෙත්, තරතු, අතරත්. "කිතඤ්ඛාභාව ද් ගුණඃ" "ඝඇසංයොගාණණාදෙරකිතඤ්වං වාව්‍යම්" "තෘඇඵලභජත්‍රපාම්" ඉත්‍යෙඤ්චපූර්ව්වලොපෙ. තතාර තෙරතුඃ තෙරුඃ, තෙරිථ.

ඵයන්න පරනිම්තෙතන් දකාරලොපයයි) "නොලොපඃ" යන සූත්‍රයෙන් නකාරලොපයයි. සකඤ්ත්, යනු ඊට උදාහරණයි. සකඤ්ත් අසකන්ත්සීත්, යනු 'ආඞිර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්' විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

a සෞ, සිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; අතිටඃ, ඉට්රහිතධාතුවට, නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; වෘඞිඃ, වෘඞි වේ. ණිඤ්විධානසාමර්ථ්‍යාත්; ණිඤ්විධිහුගේ සමර්ථභාවයෙන්; අනුපධාභූතස්‍ය අපි, උපධා සංඥනොවූද; අතඃ, අකාරයට; 'අනිතෝ'නාම්වතඃඉනි, අනිතෝ නාම්වතඃ, යන සූත්‍රයෙන් වෘඞිඃ, වෘඞිවේ. අසකාන්ත්සීත්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ඉරිතෝ වා" යන සූත්‍රයෙන් ඞ්ප්‍රත්‍යය වේ. (එකල) 'අසකදත්, යනු වේ. ("අත උපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් උපධාසංඥවූ අකාරයට වෘඞිය වත්ම සිප්‍රත්‍යයට කරණලද ණිත්සංඥයාගේ සමර්ථභාවය අසුරුකොට ඒ පරනිමිත්තෙන් "අසකාන්ත්සීත්" යන තන්හි උපධානොවූද අකාරයට වෘඞි විය. මෙහි උපධාසංඥය "න්" යන්නයි.)

b. තෘඇ, තෘඇධාතුව; පලවනතරණයොඃ, ඉල්පිම තරණය යන දෙක්හි වේ.

c තරති-අතරත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි. කිතඤ්ඛාභාවාත්, කිතඤ්වය නැති කෙසින්; ගුණඃ, ගුණ වේ. (එනම්) "ඝඇසංයොගාණණාදෙර කිතඤ්වං වාව්‍යම්" යන්නෙන් අකිඤ්වය වේ. තෘඇඵලභජත්‍රපාම් ඉති, "තෘඇඵලභජත්‍රපාම්" යන සූත්‍රයෙන්; එඤ්පූර්ලොපෙ, එකාර භාවය පූර්ලොපය යන දෙක වෙත්. තතාර තෙරතුඃ තෙරුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබ්බහුවචනයි "තෙරිථ" යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි.

92. සෘතෝ ඉර්. (සෘතඃ 6, 1; ඉර් 1, 1;)

a සෘකාරස්‍ය ඉර් භවති කිති ඞිති ච පරෙ. "යෙවාඊ විහසෙ" තියස්‍යාත්

93. ඊටො ග්‍රහාම්. (ඊ 1, 1; ඉටඃ 6, 1; ග්‍රහාම් 6, 3;)

b. ග්‍රහාදීනාම්ච ඊකාරො භවති නතු ණෂදෝ. ඍතරිතා-නරිතා නරිෂ්‍යති-නරිෂ්‍යති, අනරිෂ්‍යත්-අනරිෂ්‍යන්, අනාරීත් අනාරිෂ්‍වාම් අනාරිෂුඃ. "වඞිහෙතෞ සාවිතො න දිඝෝ වාච්‍යඃ"

c. රඤ්ජ්-රාගෙ. (උභයපදි) 60

94. අපි රඤ්ජ්දංශඝඤ්ජ්ශ්වඤ්ජාම්.

(අපි 7, 1; රඤ්ජ්දංශඝඤ්ජ්ශ්වඤ්ජාම් 6, 3;)

---

92. සෘතඃ, සෘකාරයට; ඉර්, ඉර්ආදෙශ වේ.

a. කිති, කිත්සංඥය පරකල්හිද; ඞිති ච පරෙ, ඞිත්සංඥය පරකල්හිද; සෘකාරස්‍ය, සෘකාරයට; ඉර්භවති, "ඉර්" ආදෙශ වේ. "යෙවාර්විහසෙ" යන සූත්‍රයෙන් දිඝී වේ. තියස්‍යාත්, යනු ආශීර්ලිඞ්ව්භක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

93. ග්‍රහාම්, ග්‍රහාදි ධාතූන් සම්බන්ධිවූ; ඉටඃ ඉව්ආගමයට;; ඊ, ඊකාරය වේ.

b. නරිතා-තරිතා-අනරිෂ්‍යත්, යනු ලුට් ලෘට් ලෘඞ්ව්භක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "අනාරිෂ්වාම් අනාරිෂුඃ" යනු ලුඞ්ව්භක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි. වෘඞිහෙතෞ, වෘඞියට හෙතුවූ; සෞ, සිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; දීඝඃ, දීඝීය; නවාච්‍යඃ, නොකියයුතුයි. (තරණය කෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

c. රඤ්ජ්, රඤ්ජ්ධාතුව; රාගෙ, රාදීමෙහි වේ. (උභයපදී මේ ධාතුව උපයපදි වේ).

94. අපි, "අප්" ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; රඤ්ජ්දංශඝඤ්ජ්ශ්වඤ්ජාම් "රඤ්ජ් දංශ ඝඤ්ජ් ශ්වඤ්ජ්" යන ධාතූන්ගේ අනුසාරය ලොප් වේ

---

‡ "වෘඞ වෘඤ් සෘදන්තානාං වා" යනුද මෙහි නිබ්ධය ශ්‍රුතයි. එය ථිකාවන් හිද, සිඞාත්තවඤ්ජිකාදියෙහිද දක්නාලැබේ. ඉන් 'වෘඞ වෘඤ්' ධාතුදෙක හා සෘකාරාන්තධාතු සම්බන්ධව ඊකාරවිධිය විකල්ප කෙරේ.

a. එෂාමනුසවාරස්‍ය ලොපො භවත්‍යපි පරෙ. රජති, රජතෙ: රජෙත්, රජෙත: රජතු, රජතාම්: අරජත්, අරජත; රරක්‍ෂ රරක්‍ෂතුඃ රරක්‍ෂුඃ, රරක්‍ෂිථ-රරඩ්ක්ථ රරක්‍ෂථුඃ රරක්‍ෂ; රරක්‍ෂ රරක්‍ෂ; රජ්‍යාත්, රඩ්ක්‍ෂීෂ්ට; රඩ්ක්‍ෂ්‍යතා, රඩ්ක්‍ෂ්‍යති, රඩ්ක්‍ෂ්‍යතෙ, අරඩ්ක්‍ෂ්‍යත්, අරඩ්ක්‍ෂ්‍යත; අරාඩ්ක්‍ෂීත් "වොඃ කුඃ, බසෙ වපාඃ" ඉතිවම්, අරාඩ්කතාම් අරාඩ්ක්‍ෂුඃ, අරඩ්කත අරඩ්ක්‍ෂාතාම් අරඩ්ක්‍ෂත.

b. දංශ-දංශනෙ 61

c. දශති, දශෙත්, දශතු, අදශත් දදංශ දදංශතුඃ

---

a අපි පරෙ, අප්‍රත්‍යය පරකල්හි; එෂාම්, මේරක්‍ෂාදි ධාතූන්ගේ; අනුසවාරස්‍ය, අනුසවාරයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. රජති, යනු ලට්විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රජතෙ, යනු ලට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රජෙත් රජෙත, රජතු රජතාම්; අරජත් අරජත, යනු ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති පරසෙමපද ආත්මනෙපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. රරක්‍ෂ-රරක්‍ෂ, යනු ලිට්විභක්ති පරසෙම පද ප්‍රථම මධ්‍යමපුරුෂ එකබහුවචනයි. රරක්ථ්සෙ, යනු ලිට් විභක්තිආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රජ්‍යාත්, රඩ්ක්‍ෂීෂ්ට - අරඩ්ක්‍ෂ්‍යත්, අරඩ්ක්‍ෂ්‍යත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් විභක්ති පරසෙමපද ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අරාඩ්ක්‍ෂීත්, යනු ලුඞ්විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "වොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ජයන්නට ගයන්න වේ. 'බසෙ වපාඃ' යනාදි සූත්‍රයෙන් ගයන්නට කයන්න වේ. ෂත්වං, මුර්ධන්‍ය ෂකාරභාවය වේ. අරාඩ්කතාම් අරාඩ්ක්‍ෂුඃ, යනු ලුඞ් විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ ත්‍රිවචනබහුවචනයි. අරඩ්කත අරඩ්ක්‍ෂාතාම් අරඩ්ක්‍ෂත, යනු ලුඞ්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි.

මෙහි කී රක්‍ෂාදිධාතූන්ගේ ප්‍රකෘති "රන්ජ්" යන ආදි වශ යෙනි. මොවුන්ගේ නකාරයට "නශවාපදනෙත කිසෙ" යන සූත්‍රයෙන් අනුසවාරය වේ. ඒ අනුසවාරයට "අප්" ප්‍රත්‍යය පර තන්හි මේ සූත්‍රයෙන් ලොප් වේ. "රරක්‍ෂ රරඩ්කත" යන ආදි තන්හි ඒ අනුසවාරයට වගීයාන්තාදෙශයි.

b. දංශ, දන්ශධාතුව; දංශනෙ, ඔභාගැණිමෙහි වේ.

c. දශති—අදශත්, යනු "ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්" විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි. දදංශ දදංශතුඃ දදංශුඃ, යනු ලිට්විභක්ති

දදංඝුඃ, දදංගිථ-දදංඝඪ, දදංඝට්ඨුඃ, දඝාන්, ඝට්ටඩම්. දංඝටා, දඬ්ක්ෂ්‍යති, අදඬ්ක්ෂ්‍යත්''ණීන් පෙ'' ණීන්ඩාදීවාඩිඃ,''ඝඩෝඃ කාඃ සෙ'' අදුඩ්ක්ෂීත්.

a. ඝඤ්ජ්-සඛෙඝ.

b. ඝජති, ඝජේත්, ඝජතු, අඝජත්, ඝඝඤ්ජ, ඝඝඤ්ජිථ-ඝඝඛකථ, ඝජ්‍යාත්, ඝඛකතා, ඝඛක්ෂ්‍යති, අඝඬ්ක්ෂ්‍යත්, අඝාඬ්ක්ෂීත් අඝාඬ්ඛතාම් අඝාඬ්ක්ෂුඃ.

c. කිත-රොගාපනයනෙ සංඝයෙ ච. 63

95. ගුබහ්‍යඃ. (ගුබිඝ්‍යඃ 5, 3;)

මථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. දදංඝිථ- දදංඝඪ- දදංඝට්ඨුඃ, යනු සුඛ්‍යමපුරුෂ එකවිවචනයි. දඝ්‍යාත්, යනු ආශීර්ලිඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඝට්ටඩම්, ඝට්ටඩය වේ. දංඝටා දඬ්ක්ෂ්‍යති අදඬ්ක්ෂ්‍යත්, යනු ලුට් ලෘට් ලෘඬ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂඑකවචනයි. "ණීත්පෙ" යන සූත්‍රයෙන් සිප්‍රත්‍යය ණීත්ස ඥ වේ. ණීත්ඩාත්, ණීත්සංඥබැවින්; වෘඬිඃ, වෘඬි වේ. "ඝඝෝඃකාඃසෙ" යන සූත්‍ර යෙන් ඝකාරයට කාකාරය වේ. අදුඬ්ක්ෂීත්, යනු ලුඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (බැහැගණී යන ආදි අර්ථයි.)

a. ඝඤ්ජ්, ඝඤ්ජ්ධාතුව, සඛෙඝ, ඇලීමෙහි වේ.

b. ඝජති-අඝජත්, යනු ලට් ලිඬ් ලොට් ලඬ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. ඝඝඤ්ජ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඝඝඤ්ජිථ-ඝඝඬ්කථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. ඝජ්‍යාත්-අඝඬ්ක්ෂ්‍යත්, යනු ආශීර්ලිඬ් ලුට් ලෘට් ලෘඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අඝාඬ්ක්ෂීත් අඝාඬ්කතාම් අඝාඬ්ක්ෂුඃ, යනු ලුඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (ඇලේ යන ආදි අර්ථයි.)

c. කිත, කිහඩාතුව; රොගාපනයනෙ, රොගඋපඝකිරීමෙහිද; සංඝයෙ ච, සැකයෙහිද වේ.

95. ගුබහ්‍යඃ, "ගුප්" ආදි ධාතූන්හෙරෙන් සවාඕයෙහි සප්‍රත්‍යය වේ.

a. ගුප්තිජ්කිත්මාන්බඩ්දන්ශාන් එභ්‍යඃ සඣාඥී සඃ ප්‍රත්‍යයඕ භවති, ධාතොශ්ච ළිට්වි. "කුහොශ්චුඃ" ගුප්තිජ් කිද්භ්‍යඃ ක්‍රමාඟනිඳාක්ෂමාරොහාපනයනෙෂු සඃ, (තෙන ගොපති තෙජති කෙතති) "ස ධාතුඃ" ගුබාදිභ්‍යඃ සඣ්‍යඞ් නෙෂ්‍යතෙ.

96. නානිටි සෙ. (ඣ 1, 1; අනිට් 7, 1; සෙ 7, 1)

b. ඉඩ්වර්ජිතෙ සප්‍රත්‍යයෙ පර ධාතොර්ගුණෝ න භවති. තිප්. විකිත්සති විකිතෙසත්, විකිත්සතු, අවිකිත්සත්, විකිත්සාඤ්චකාර විකිත්සාමාස විකිත්සාම්බභූව, විකිත්ස්‍යාත්, විකිත්සිතා, විකිත්සිෂ්‍යති, අවිකිත්ෂ්‍යත්, අවිකිත්සිත්, අවිකිත්සිෂ්‍යතාම්.

---

a. ගුප්තිජ්කිත්මාන්බඩ්දන්ශාන් එභ්‍යඃ, "ගුප්-ශාන්" යන මොවුන් කෙරෙන්; සඣාඥී, සඣාඥීයෙහි (ධාතූන්ගේම අඥී යෙහි); සඃප්‍රත්‍යයඃ භවති, සප්‍රත්‍යය වේ. ධාතොඃ, ධාතුවට; ළිඞ්ච, ළිඞ්ද වේ. "කුහොශ්චුඃ" යන සූත්‍රයෙන් කයන්නට වයන්න වේ. ගුප් තිජ් කිද්භඃ, "ගුප් තිජ් කිත්" යන ධාතූන් කෙරෙන්; ක්‍රමාත්, පිළිවෙළින්; නිඳු ක්ෂමා රොගාපනයනෙෂු, නිඳුව ක්ෂමාව රොගාපනයනය යන අර්ථයන්හි; සඃ, සප්‍රත්‍යය වේ. තෙන, එහෙයින්; (නිඳුදිය රහිතතන්හි) ගොපති තෙජති කෙතති, ලට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයෙහි "ගොපති තෙජති කෙතති" යනුවේ.) සඃ, ඒ සප්‍රත්‍යයානන්තය; ධාතුඃ, ධාතු නම් වේ. ගුබාදිභ්‍යඃ, ගුප්ආදි ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; සඣ්‍ය, සප්‍රත්‍යයට; ඉට්, ඉට්ආගම; නඉෂ්‍යතෙ, අභිමත නොවේ.

96. අනිටි, ඉට්රහිතවූ; සෙ, සප්‍රත්‍යය පරකල්හි; න, ගුණ නොවේ.

b. ඉඩ්වර්ජිතෙ, ඉට්ආගමයෙන් තොරකරණලද්දාවූ; සප්‍රත්‍යයෙ පරෙ, සප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ධාතොඃ, ධාතුවට; ගුණඃ නභවති, ගුණ නොවේ. තිප්, සප්‍රත්‍යයානන්තයාකෙරෙන්) තිප් ප්‍රත්‍යය වේ විකිත්සති-අවිකිත්සත්, යනු ලට් ලිඞ් ලෝට් ලඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "විකිත්සාඤ්චකාර, විකිත්සා මාස, විකිත්සාම්බභූව" යනු පිළිවෙළින් 'කෘඤ් අස් භූ" ධාතු අනුප්‍රයොගඞ්මෙන් සිඞ ලිට්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. විකිත්ස්‍යාත් අවිකිත්ස්‍යත්, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති

a. පත්-ඣ-පතනෙ. **64**

b. **පතති, පතෙත්, පතතු, අපතත්, පපාත පෙතතුඃ පෙතුඃ, පතඃත්, පතිතා, පතිෂ්‍යති, අපතිෂ්‍යත්, "ලිත් පුෂා දෙර්ඩඃ" "පතෙතර්ඡඩ පුමාගමෝ වාවත්‍යඃ" අපපතත්.**

c. භ්‍රමු-චලනෙ. **65.**

97. **ශමාං දිඝීඃ.** (ශමාම් 6, 3; දිඝඃ 1, 1;)

d. **ශමාදීනාං දිඝෝ භවති ඝකාරෙ පරෙ. (ශම් දම් කලම් ගම් නම් ඤම් ක්‍රම් මද් එතෙ ශමාදයඃ). භ්‍රාම්‍යති-භ්‍රමති, භ්‍රාමෙත්‍ත් භ්‍රමෙත්, භ්‍රාම්‍යතු-භ්‍රමතු, අභ්‍රාම්‍යත්-අභ්‍රමත්, බභ්‍රාම. "එණාදීනාමෙඣචූළීලොපෙ වා වාවෙෂු"**

ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අවිකිත්සීත්. අවිකිත්සිෂ්‍යාම්, යනු ලුඩ් විහක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිවචනයි. (මෙහි "කිත්" ධාතුව කෙරෙන් "ස" ප්‍රත්‍යය කොට ධාතුවට විඣාදිය කළ කල්හි "විකිත්ස" යනු වේ. පසුව ඊට ධාතු සංඥා කොට "තිප්" ආදිය කළ කල්හි "විකිත්සති" යන ආදිය වේ.

a. පත්-ඣ, ඣඅනුබඣ "පත්" ධාතුව; පතනෙ, වැටී මෙහි වේ.

b. පතති--අපතත්, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ්විහක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. පපාත පෙතතුඃ පෙතුඃ, යනු ලිට්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. පත්‍යාත්--අපතිෂ්‍යත් යනු ආශිර් ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ලිත්පුෂා දෙර්ඩඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඩ ප්‍රත්‍යය වේ. ඩෙ, ඩ ප්‍රත්‍යය පරකල්හි; පතෙඃ; පත්ධාතුවට; පුමාගමඃ වාවත්‍යඃ, "පුම්" ආගම කියයුතුයි. අපපතත්, යනු ලුඩ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (වැටේ යන ආදි අර්ථයි)

c. භ්‍රමු, භ්‍රමුධාතුව; චලනෙ, සෙලවීමෙහි වේ.

97. ශමාම්, "ශම්" ආදි ධාතූන්ට; දීඝඃ, දීඝ් වේ.

d. ඝකාරෙ පරෙ, ඝප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ශමාදීනාම්, "ශම්" ආදිධාතූන්ට; දීඝඃ භවති, දීඝ් වේ. (ශම් දම් කලම් ගම් නම් ඤම් ක්‍රම් මද් එතෙ, "ශම්-- මද්" යන මොහු; ශමාදයඃ, "ශම්" ආදීහු වෙත්). භ්‍රාම්‍යති-භ්‍රමති-බභ්‍රාම, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ් ලිට් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. එණාදීනාම්, එණාදිධාතූන්

a. **එණතිර්භ්‍රාජිරාජී ච භ්‍රාශිභලාශී සඃමිසඬනී, භ්‍රමිත්‍රසී ජීඃයිතීශව දශෛතෙ තු එණාදයඃ.**

b. **භ්‍රෙමතුඃ-බභ්‍රමතුඃ, භ්‍රෙමුඃ-බභ්‍රමුඃ, භ්‍රෙමිථ-බභ්‍රමිථ, භ්‍රම්‍යාත්, භ්‍රමිතා, භ්‍රමිෂ්‍යති, අභ්‍රමිෂ්‍යත්, අභ්‍රමීත්**

c. **ටු වම්-උදිගිරණෙ 66**

d. (**ටු ඉත්සංඥකඃ**) **වමති, වමෙත්, වමතු, අවමත්, ව්වාම, ''වම එකපූර්වලොපෙ වා වාච්‍යෙ'', වෙමතුඃ වව මතුඃ, වෙමුඃ-වවමුඃ, වම්‍යාත්, වමිතා, වමිෂ්‍යති, අවමිෂ්‍යත්, අවමීත්**

සම්බන්ධව; එකපූර්වලොපෙ, එකාරභාවය පූර්වලොපය යන දෙදෙන; වා වාච්‍යෙ, විකල්පයෙන් කිය යුතුයි. ('ක්‍රමභ්‍රම" යන ආදි සූත්‍රයෙන් නියමිත ය ප්‍රත්‍යය පරකාල්හි මේ "ශම්" ආදි ධාතූන්ට දීඕ වේ යප්‍රත්‍යය විකල්ප බැවින් ය ප්‍රත්‍යය නො වූ පක්ෂයෙහි දිඕ නොවේ).

a එණතිඃ, "එණ-ගතෙඃ" යන ධාතුය; භ්‍රාජිරාජීච, ටු-භ්‍රාජඃ-දීප්තෙඃ, රාජඃ-දීප්තෙඃ" යන ධාතු දෙකය; භ්‍රාශිභලාශී, ටු-භ්‍රාශඃ-දීප්තෙඃ, ටුභලාශඃ-දීප්තෙඃ" යන ධාතු දෙකය; සඃමිසඬනී; "සඃමු-ශබ්ද, සඬන-ශබ්ද" යන ධාතු දෙකය; භ්‍රමිත්‍රසී, භ්‍රමු-චලනෙ, ත්‍රසී උවෙගෙ" යන ධාතු දෙකය; ජීඃයිතීශව, "ජඃ ෂ් ඉර් වයොහානෙඃ' යන ධාතුය, එතෙ දශ තු, (යන) මේ දසය වනාහි; එණාදයඃ, එණාදි ධාතු වෙත්.

b. භ්‍රෙමතුඃ බභ්‍රමතුඃ භ්‍රෙමුඃ-බභ්‍රමුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ ව්වචන බහුවචනයි. භ්‍රෙමිථ බභ්‍රමිථ, යනු මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයි. භ්‍රම්‍යාත් -අභ්‍රමීත්, යනු "ආශීර්ලිඬ් ලුට් ලෘට් ලෘඬ් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. (මෙහි එකාර භාවය හා පූර්වලොපය වූ තන්හි "භ්‍රෙමතුඃ" යන ආදි වශයෙන්ද විකල්පයෙන් නුවූ තන්හි "බභ්‍රමතුඃ" යන ආදි වශයෙන්ද වේ.

c. ටුවම්, ටුඅනුබන්ධ "වම්" ධාතුව; උදගිරණෙ, වැමෑරී මෙහි වේ.

d. ටු, ටුඋන්න; ඉත්සංඥකඃ, ඉත්සංඥ ඇත්තේ වේ. වමති-ව්වාම, යනු ලට් ලිඬ් ලොට් ලඬ් ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවවනයි. වමඃ, වම් ධාතුඃඅබන්ධව; එකපූර්වලොපෙඃ; එකාර

a. එණෙ-ගතෞ 67

b. එණති, එණෙත්, එණතු, අඑණත්, පඑණ එණතුඃ එණුඃ, එණ්‍යාත්, එණීතා, එණිෂ්‍යති, අඑණිෂ්‍යත්, අඑාණීත්-අඑණීත්.

c. සවන සෘමු-ශබ්ද, 68

සවනති, සවනෙත්, සවනතු, අසවනත්, සස්වාන, සෙස්වනතුඃ සෙස්වුඃ, සවන්‍යාත්, සවනිතා, සවනිෂ්‍යති, අසවනිෂ්‍යත්, අසවාත්-අනීසවනිත්.

d වස-නිවාසෙ, 69

e. වසති, වසෙත්, වසතු, අවසත්, වස් ණප් ඉති සථිතෙ විතවම්,

98. ණබාදෙඃ පූර්වස්‍ය. (ණබාදෙඃ 7, 1; පූර්වස්‍ය 6, 1;)

භාවය පූර්ලොපය යන දෙදෙන; වා වාවෙත්, විකල්පයෙන් කියයුතුයි. වෙමතුඃ-වවමතුඃ වෙමුඃ-වවමුඃ, යනු ලිවිවිහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ විවචන බහුවචනයි. වම්‍යාත්--අවම්ත්, යනු ආශිර් ලිඞ් ලුවි ලෘවි ලෘඞ් ලුඞ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවචනයි. (වමාරයි යන ආදි අර්‍ථයි).

a. එණ, "එණ" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

b එණති--අඑණත්, යනු "ලවි ලිඞ් ලොවි ලඞ්" විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවචනයි. පඑාණ එෙණතුඃ එෙණුඃ, යනු ලිවි විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. එණ්‍යාත්-අඑාණීත්-අඑණීත්, යනු ආශිර්ලිඞ් ලුවි ලෘවි ලෘඞ් ලුඞ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකාවචනයි. (ගමන් කෙරේ යන ආදි අර්‍ථයි).

c. සවන සෘමු, සවන ධාතුව හා සෘමු ධාතුව; ශබ්ද, ශබ්ද යෙහි වෙත්. 'සවනති" යන ආදියෙහි විහක්ති නාමාදිය 'එණ" ධාතුවෙහි මෙන් දතයුතුයි. ශබ්දකෙරේ යන ආදි අර්‍ථයි.

d. වස, "වස" ධාතුව; නිවාසෙ, විසීමෙහි වේ.

e. වසති-අවසත්, යනු ලවි ලිඞ් ලොවි ලඞ් විහක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකාවචනයි. වස් ණප් ඉති, 'වස්ණප්" කියා; සථිතෙ, සිටි කල්හි; විතවම්, ධාතුවට විති වේ.

98. ණබාදෙඃ, "ණප්" ආදිය පරකල්හි; පූර්‍වස්‍ය (යජාදීන් ගේ) පූර්‍වයට සංප්‍රසාරණය වෙ,

a. ණබාදෙෂු පරෙ යජාදිනාං ග්‍රහාදිනාං ච පූර්‍වස්‍ය සංප්‍රසාරණං භවති යකාරවකාරරෙඵාණාම්කාරොකාර සෘකාරා භවන්ති, සඤ්චරස්‍ය සංප්‍රසාරණං දීර්‍ඝස්‍ය දීර්‍ඝොඃ හ්‍රස්වස්‍ය හ්‍රස්වඃ,

b. ග්‍රහිර්‍ජ්‍යාවයි ව්‍යධිර්‍වෙවිර්‍වචිර්‍වෂ්ඨිර්‍වශ්චතිර්‍ව්‍යථා, පෘච්ඡතිර්‍භෘජ්ජතිර්‍ෂෙවව නඑවෙතෙ තු ග්‍රහාදයඃ.

c. පූර්‍වවකාරස්‍යෘතෙ "අත උපධායාඃ" උවාස, උවස් අතුස් ඉති සිධ්‍යතෙ:-

99. යජාංයවරාණාංයවඃතඃසංප්‍රසාරණංකිති.

(යජාම් 6, 3; යවරාණාම් 6, 3; යවඃතඃ 1, 3; සංප්‍රසාරණම් 1, 1; කිති 7, 1;)

---

a. ණබාදෙෂු පරෙ, ණප් ආදිය පරකල්හි; යජාදිනාම් "යජ්" ආදි ධාතූන්ගේද; ග්‍රහාදීනාංච' "ග්‍රහ්" ආදි ධාතූන්ගේ ද; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; සංප්‍රසාරණං භවති සංප්‍රසාරණය වේ. යකාරවකාර රෙඵාණාම්, යකාර වකාර රකාරයන්ට; ඉකාරොකාරඍකාරාඃ භවන්ති, ඉකාර උකාර ඍකාරයෝ (පිළිවෙළින්) වෙත්. සඤ්චරස්‍ය, සචර සහිත යකාරාදියට; සංප්‍රසාරණං, සංප්‍රසාරණය වේ. (හෙද) දීර්‍ඝස්‍ය, දීර්‍ඝවර්‍ණයට; දීර්‍ඝ, දීර්‍ඝඃ ඊකාරාදිය වේ. හ්‍රස්වස්‍ය, හ්‍රස්ව වර්‍ණයට, හ්‍රස්වඃ, හ්‍රස්වඉකාරාදිය වෙ.

b. ග්‍රහිඃ, "ග්‍රහ-උපාදානෙ" යන ධාතුය; ජ්‍යාවයි, "ජ්‍යාවයොහානෙෂු, වෙඤ්-තනතුසන්තානෙ" යන ධාතු දෙකය; ව්‍යධිඃ, "ව්‍යධ-තාඩනෙ" යන ධාතුය, වෂ්ටිඃ, "වශ්-කාන්තෙෂු" යන ධාතුය; වචතිඃ, "ව්‍යව-ව්‍යාජීකරණෙ" යන ධාතුය; වෘශ්චතිඃ, "වෘශ්චි-ඡේදනෙ" යන ධාතුය; තථා, එසේම; පෘච්ඡතිඃ,"ප්‍රච්ඡ ඥීප්සායාම්" යන ධාතුය; භෘජ්ජතිඃ වෙව, "භ්‍රස්ජ්-පාකෙ" යන ධාතුය; (යන) එතෙ නව තු, මේ ධාතු නවය වනාහි; ග්‍රහාදයඃ, "ග්‍රහ" ආදි ධාතු වෙත්.

c පූර්‍වවකාරස්‍ය, පූර්‍වවූ වකාරයට; උත්‍වෙ, උකාරභාවය කළ කල්හි; "අතඋපධායාඃ" යන සූත්‍රයෙන් උපධාසංඥවූ අකාරයට වෘඩි වේ. උවාස, (එකල්හි) ලිට්විභක්තියි ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයෙහි "උවාස" යනු වේ. උවස් අතුස් ඉති, (මෙසේව පූර්‍වවකාරයට උකාරය වීමෙන්) "උවස් අතුස්" කියා; සිධ්‍යතෙ, සිටි කල්හි වක්‍ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.

99. කිති, කිත් සංඥය පරකල්හි; යජාම්, "යජ්" ආදි ධාතූන් සම්බන්ධවූ; යවරාණාම්, යකාර වකාර රකාරයන්ට;

a. යජාදීනාං සංප්‍රසාරණං භවති කිති පරෙ.

b. යජිවදිවහිවෙඤ්වෙඤ්‍යෙඤ්‍ඤ භවයතීඃ සඛපිඃ වමසි ශවයතිවීකතිරෙකාදශ යජාදයඃ.

"සවණෙ දීඝීඃ සහ"

100. සසාදෙඃ ෂීඃ. (සසාදෙඃ 6, 1; ෂඃ 1, 1;)

යවෘතඃ, ඉකාර උකාර ඍකාරයෝ; සංප්‍රසාරණම් සංප්‍රසාරණ වෙත්.

a. කිති පරෙ, කිත්සංඥක ප්‍රත්‍යය පරකල්හි, යජාදීනාම්, "යජ්" ආදිධාතූන් සමබඛව; සංප්‍රසාරණං භවති, සංප්‍රසාර ණය වේ.

b. යජීඃ, "යජ-දෙවපූජාදෙඃ" යන ධාතුය; වපිඃ, "ටුවප්-බීජතනතුසන්තානෙ" යන ධාතුය; වහිඃ ච එව, "වහ-ප්‍රාපණෙ" යන ධාතුය; වෙඤ්වෙඤ්‍යෙඤ්ඤ, "වෙඤ්-තනතුසන්තානෙ, වෙඤ්-සංවරණෙ" යන ධාතු දෙකය; භවයතීඃ, "හෙවඤ්-සපඛීයාම්" යන ධාතුය; සඛපිඃ, "ඤ්‍ඉ-සඛප් ශයෙ" යන ධාතුය; වද්වසි, "වද-ව්‍යකතායාං වාචි, වස්-නිවාසෙ" යන ධාතුදෙකය; වකතීඃ, "වචි-පරිභාෂණෙ" යන ධාතුය (යන); එකාදශ, එකොලොස; යජාදයඃ, යජ්ආදි ධාතු වෙත්. "සවණෙ දීඝීඃ සහ" යන සූත්‍රයෙන් දීඝී වේ.

මෙහි කී ග්‍රහාදිධාතූන්ගේ "යවර" යන තුණට සංප්‍රසාර ණවූ "ඉඋඍ" යන තුණ කිත්සංඥප්‍රත්‍යය හෝ ඞිත්සංඥ ප්‍රත්‍යය පරකල්හි වෙත්. යජාදිධාතූන්ගේ යකාරාදීන්ට වනාහි කිත්සංඥප්‍රත්‍යය පමණක් පරකල්හි වෙත්. මෙහි යජාදියෙහි රකාරය නැතත් "ග්‍රහාං ඞිති ච" යන සූත්‍රයට අනුවර්තනය විම පිණිස සූත්‍රයෙහි "යවරාණාං"යි සූචිතයි. "වෙඤ්" ධාතුව මේ ධාතුදෙක්හිම ඇතුළත් බැවින් ඒ ධාතුවට ධාතුගණදෙක්හිම නියමිතදේ කටහැකි වේ.

100. සසාදෙඃ, "සස" ආදි ධාතුසම්බන්ධී සකාරයට; ෂඃ, මූර්ධන්‍යෂකාරය වේ.

a. **සසිශාසිවසිනාං සස්‍ය ෂො භවති ෂවනිමිත්තෙන සති. ඌෂතුඃ ඌෂුඃ, උවසිථ, සංප්‍රසාරණම්, උවස්ථ, ෂවම්, උෂ්‍යාත්, වස්‍යා.**

101. සසෙනානපි. (සඃ 6, 1; තඃ 1, 1; අනපි 7, 1;)

b **සකාරස්‍ය තකාරෝ භවති අනපි සකාරෙ පරෙ. වත්ස්‍යති, අවත්ස්‍යත්, වෘඩිඃ, අවාත්සීත්. "ක්‍ෂිසාත්" ප්‍රත්‍යය ලොපෙ ප්‍රත්‍යයලක්ෂණමිති න්‍යායාත්. අවාත්තාම් අවාත්සුඃ.**

---

a. ෂවනිමිත්තෙන සති, ෂකාරභාවයට නිමිති ඇතිකල්හි; සසිශාසිවසිනාම්, "සස් ශාස් වස්" යන ධාතූන්ගේ; සස්‍ය, දන්ත්‍යසකාරයට; ෂඃ භවති, මූර්ධන්‍යෂකාරය වේ. ඌෂතුඃ ඌෂුඃ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ ව්වචනබහුවචනයි. උවසිථ-උවස්ථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. ෂවම්, ෂකාර භාවය වේ. උෂ්‍යාත්, වස්‍යා, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

මෙහි "ඌෂ්තුඃ" යන පදයාගේ සිද්ධියෙහි විකරවිධියෙන් "ව වස් අතුස්" කියා සිටිතන්හි පූර්වන්නට "ණබාදෙඃ පරස්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් සංප්‍රසාරණය (උයන්න) කළකල්හි "උවස් අතුස්" යනු වේ. පසුව "ෂඃ" යන ආදිසූත්‍රයෙන් ධාතුසම්බන්ධි වයන්නට සංප්‍රසාරණ උයන්න කළකල්හි "උවස් අතුස්' යනු වේ. නැවත උකාරවය එක්ව දීර්ඝ වීමෙන් හා සකාරයට ෂකාරය වීමෙන් "ඌෂතුඃ" සි සිඛයි, ඌෂුඃ යනුද එසේයි. තවද නිමිති ඇති තන්හි ඍතසකාරයට ෂත්වය වීම පූර්වනියමය බැවින් මෙහි අඍතසකාරයටද කරණුවස් "සසා දෙඃෂඃ"සි කියන ලදී.

101. අනපි, අප්‍රත්‍යය රහිතතන්හි; සඃ, සකාරයට; තඃ, තකාරය වේ.

b. අනපි, අප්‍රත්‍යය රහිතතන්හි; සකාරෙ පරෙ, සකාරය පරකල්හි; සකාරස්‍ය, සකාරයට; තකාරඃ භවති, තකාරය වේ. වත්ස්‍යති, අවත්ස්‍යත්, යනු ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වෘඩිඃ, (සිප්‍රත්‍යය පරනිමිත්තෙන්) වෘඩි වේ. අවාත්සීත්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ක්‍ෂිසාත්" යන සූත්‍රයෙන් සිප්‍රත්‍යයලොපය වේ. ප්‍රත්‍යයලොපෙ, ප්‍රත්‍යයලොපය ඇතිකල්හි; ප්‍රත්‍යයලක්ෂණං ඉති, ඒ ප්‍රත්‍යය ලක්ෂණකොට ඇති

a. වද-ව්‍යක්තායාං වාචි 10

b. වදති, වදෙත්, වදතු, අවදත්, උවාද ඌදතුඃ ඌදුඃ, ඌවදිථ, ඌදුන්, වදිතා, වදිෂ්‍යති, අවදිෂ්‍යත්, අවාදීත්.

c. වු-ඔ-ශවිර්-ගතිවෘද්ධ්‍යෝඃ 11.

d. වුඤාරෞඤාමෞ ඤාඝ්‍ර්‍යාමඤීඅ්. ඉර් ඉත්සංඥකඃ. ශවඝති, ශවඝෙත්, ශවඝතු, අශවඝත්, "ශවඝතෙණ්‍යාදෞ ප්‍රථමං සංප්‍රසාරණං වා වක්තව්‍යම්" තතො විකල්පම්. ශුශාව ශුශ්‍රුවතුඃ ශුශ්‍රුවුඃ, ශුශවිථ, සංප්‍රසාරණාභාවපක්ෂ-ශිශවාඝ

ඤාඝ්‍ර්‍යීය වේය යන; න්‍යායාත්, න්‍යායහෙතුවෙන් (මෙහි ඝඞියට හා තකාරඞියට නිමිත්තවූ ඔප්‍රත්‍යය ලොප්වුවත් ඒ ඤාඝ්‍ර්‍යීවයම වේ.) අවාත්තාම් අවාත්ස්‍යුඃ, යනු ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ විවචන බහුවච නයි. (වාසය සෙරේ යන ආදි අර්ථයි).

a. වද, වදධාතුව; ව්‍යක්තායාඃම් වාචි, ව්‍යක්තවචනයෙහි වේ.

b. "වදති" යන ආදිය විභක්තිපිළිවෙළින් දතයුතුයි. (මෙහිද "උවාද" යන ආදියෙහි වයන්නට සංප්‍රසාරණයි, (ව්‍යක්තකොට කියයි යන ආදි අර්ථයි.

c. වු ඔ ශවි ඉර්, වු ඔ ඉර් අනුබන්ධ "ශවි" ධාතුව; ගති වෘද්ධ්‍යෝඃ, ගමනය වැඩීමය යන අර්ථ දෙක්හි වේ.

d. වුඤාරෞඤාරෞ, වුකාර ඔකාර දෙදෙන; ඤාඝ්‍ර්‍යීඤීඅ්, ඒ ඒ කටයුතු ප්‍රයෝජනකොට ඇත්තාහ. ඉර්, ඉර්ඝන්න; ඉත්සංඥකඃ, ඉත්සංඥක වේ. (වුඝන්න ඉත්වීමෙන් මේ ධාතුවෙන් පරව කෘදන්තයෙහි "අථු" ප්‍රත්‍යය වන බවද, ඔයන්නෙන් මේ ධාතුවෙන් පර "කත" ප්‍රත්‍යයාදියෙහි තඝන්නට තයන්න වන බවද, ඉර් ඉත්වීමෙන් ඔප්‍රත්‍යය වන බවද සූචිතයි.) ශවඝති-අශවඝත්, යනු ලට් විධිලිඞ් ලොට් ලඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ණාදෞ, ණාදිය පරකල්හි; ශවඝතෝඃ, "ශ්වි" ධාතුවට (ශ්විධාතුහුගේ වයන්නට;) ප්‍රථමම්, පළමුකොට; සංප්‍රසාරණ, සංප්‍රසාණය; වා, වකල්පයෙන් කිය යුතුයි. තතඃ, ඉන්පසු, විකම්, විකව වේ. ශුශාව ශුශ්‍රුවතුඃ ශුශ්‍රුවුඃ, යනු ලිට්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. ශුශවිථ, යනු මඛ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. සංප්‍රසාරණාභාවපක්ෂෙ, සංප්‍රසාරණය නොවූ පක්ෂයෙහි; ශිශවාඝ-ශිශ්විවිථ, යනු වේ. සංප්‍රසාර ණම්, (වකාරඝට) සංප්‍රසාරණය වේ. "ඔ" යන සූත්‍රයෙන්

ශිශවිඝතුඃ, ශිශ්විඝුඃ, ශිශවයිථ, සංප්‍රසාරණම්, "යෙ" ශුශාන්, ශවයිතා, ශවයිෂ්‍යති, අශවයිෂ්‍යන්. "ශවයතෙඃ සෙඊ වෘඛ්‍ය හාවෙ වාව්‍යඃ" අශවයීත් අශවයිෂටාම් අශවයිඝුඃ, "ඉරිතෙ වා" "ශවයතෙරිලොපෙ ඬෙ වක්තව්‍යඃ" අශවන්, "ශවය තෙර්ඬෙ විඩං වා" අශිශ්විඝන්, ඉත්‍යාදි.

ඉති භවාදිපරසෙමපදප්‍රක්‍රියා.

පූජීයට දීඝී වේ. ශුශාත්-අශවයිෂ්‍යත්, යනු අශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. සෙඊ, සිප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ශවයතෙඃ, ශව්ධාතුවට; වෘඛ්‍යභාවඃ, වෘඞිනොවීම; වාව්‍යඃ, කියයුතුයි. අශවයීත් අශවයිෂටාම් අශවයිඝුඃ, යනු ලුඞ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. "ඉරිතෙ වා" යන සූත්‍ර යෙන් විකල්පයෙන් ඬප්‍රත්‍යය වේ. ඬෙ, ඬප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ශවයතෙඃ, ශ්විධාතුහුගේ; ඉලොපඃ, ඉකාරලොපය; වක්තව්‍යඃ, කියයුතුයි. (එකල) ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයෙහි "අශවත්" යනු වේ. ඬෙ, ඬප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ශවයතෙඃ, ශ්විධාතු වට; වා; විකල්පයෙන්; විඩම්, විඩවේ. එකල "අශිශ්විඝන්" යනු වේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. (මෙහි "ශුශාව" යන පදසිද්ධියෙහි "ශ්වි ණිප්" යි සිටිතන්හි පළමුකොට වඝන්නට සංප්‍රසාරණ උඝන්න වීමෙන් "ශු ණිප්" යනු වේ. නැවත ශුඝන්නට විඩාදිය වීමෙන් "ශුශාව" යන ආදිය සිඩසි.) භවාදිපරසෙමපදප්‍රක්‍රියා, භවාදිපරසෙමපදප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙසේයි.

භවාදිපරසෙමපදිප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාවයි.

---

a. අථ භවාදිසොඅම්නෙපදප්‍රක්‍රියා.

b. එධ-වෘඩ්ඪෞ. 1.

c. අකාරඅාගමනෙපදඃ, නතඃ පරාණි නවවචනානි, පූර්වදඛාදිප්‍රයොගඃ. එධතෙ "අදුඨඃ" එධෙත එධතෙන, එධසෙ එධෙථෙ එධධ්වෙ, එධෙ එධාවහෙ එධාමහෙ. ධර්මා දෙධමෙන'දෘරාජ්‍යම්නාදි. විධිසම්භාවනඅොරිනාදිනි නව වචනානි ඔජ්‍යානි. එධෙත එධෙඅාතාම් එඅෙරන්, එධෙථාඃ එධෙඅාථාම් එධෙධ්වම්, එධෙඅ එධෙවහි එධෙමහි. ධර්මෙඃ සාධුරෙධෙතෙ. ආශිඃප්‍රෙරණඔඅඤාමාදයඃ. එධතාම් එධෙතාම් එධතතාම්, එධඅව එධෙතාම් එධධ්වම්, එධෙ එධාවහෙ එධාමහෙ, පුණ්‍යාදඅුරෙධෙතාම්. "ඤරාදඃ"

---

a. අථ, නැවත (භවාදිපරඅෙම්පදප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව); භවාදිඹු, භවාදිධාතූන් විෂයෙහි; ආත්මනෙපදප්‍රක්‍රියා, ආත්ම නෙපදප්‍රක්‍රියාව කියනුලැබේ.

b. එධ, "එධ" ධාතුව; වෘඩ්ඪෞ, වැඩීමෙහි වේ.

c. අකාරඃ, අනුබන්ධ අකාරය; ආත්මනෙපදඃ, ආත්මනෙ පදය (ඇඟවීම) ප්‍රයොජ්‍යකතාකොට ඇත්තේ වේ. (මෙහි අකාරය අනුදත්ත බැවින් ආත්මනෙපදධාතුයයි හැඟේ) තතඃ, ඉන් පරව; පරාණි නවවචනානි, පරවූ නවවචනයෝ වෙත්. පූර්වී වත්, පෙර මෙන්; අබාදිප්‍රයොගඃ, "අප්" ප්‍රත්‍යයාදීන්ගේ ප්‍රයොගය වේ. එධතෙ, යනු "එධ" ධාතු ලට්විභක්ති ආත්මනෙ පද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ආදුඨඃ" යන යුත්‍රයෙන් ආයන් නට ඉයන්න වේ. (එකල) විවචනයෙහි "එධෙතෙ" යනු වේ. එධතෙන, යනු බහුවචනයි. එධසෙ—එධාමහෙ, යනු මධ්‍ය මොත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. අදඃ රාජ්‍යම්, මේ (සම්ප වත්ති) රාජ්‍යය; ධර්මාද්, ධර්මහෙතුවෙන්; වර්ධතෙ, වැඩේ. ඉත්‍යාදි, මේ ආදිය වේ. විධිසම්භාවනයොඃ, විධිසම්භාවනදෙක්හි; ඊතා දීනි, "ඊත" ආදිවූ; නවවචනානි, වචනනවය; ඔජ්‍යානි, යෙදිය යුතුයි. එධෙත-එධෙමහි, යනු ලිඞ්විභක්ති අතමනෙපද ප්‍රථම මධ්‍යම උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සාධුඃ, සත්පුරුෂ තෙම; ධර්මෙඃ, ධර්මයෙන්; එධෙත, වැඩෙන්න. ආශිඃප්‍රෙරණ යොඃ, ආශිඃප්‍රෙරණදෙක්හි; තාමාදයඃ, "තාම්" ආදිහු වෙත්. එධතාම්-එධාමහෙ, යනු ලොට්විභක්ති ප්‍රථම මධ්‍යම උත්තම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. පුණ්‍යාත්, පුණ්‍යහෙතුවෙන්; ආයුඃ, ආයුෂ; එධෙතාම්, වැඩේවා. "ඤරාදෙඃ" යන සූත්‍රයෙන්

එඵෙත එඵෙතාම් එඵගත, එඵථාඃ එඵථොම් එඵඛවම්, එඒඛ එඵාවහි එඵාමහි.*

a. **"කාසාදිප්‍රත්‍යයාදාම්"** එඵාඤ්චක්‍රෙ, **ආම්ප්‍රත්‍යයොයඤ්මාද් විහිතඃ ස වෙදාත්මනෙපදී තර්හි අනුප්‍රයුක්තකාඤ්ඣ ආත්මනෙපදං, භවඃසාතීත්මනෙපදම්. එඵාමාස, එඵාඛභූව. විධානඤ්මාමප්‍යාදයෙතර්හුභාවොත. ඉච්, එඩිෂ්ඨ, එඩ්‍යා, එඩිෂ්‍යතෙ, එඵිෂ්‍යත, එඵිෂ්ට එඵිෂීතාම්.**

b. **ඊක්ෂ-දර්ශනාඞ්කනයොඃ. 2.**

ත්‍රීය අවිආගම වේ. එඵත--එඵාමහි, යනු ලඬ්විභක්ති මධ්‍යමමොත්තමපුරුෂ එකවිඛහුවචනයි.

a. "කාසාදිප්‍රත්‍යයාදාම්" යන සූත්‍රයෙන් "ආම්" ප්‍රත්‍යය වේ. (එකල) කෘඤ්ධාතු අනුප්‍රයොග කළ තන්හි ලිවිවිභක්ති ආත්ම නෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයෙහි "එඵාඤ්චක්‍රෙ" යනු වේ. ආම් ප්‍රත්‍යයඃ, "ආම්" ප්‍රත්‍යය; යස්මාත්, යම් ධාතුවක් හෙරෙන් විහිතඃ කරණ ලද්දේද; සඃ, ඒ ධාතුව; වෙත්, ඉදින්; ආත්ම නෙපදී, ආත්මනෙපදී ධාතු නම්; තර්හි, එකල්හි; අනුප්‍ර යුක්ත කෘඤ්ඣඃ, අනුප්‍රයොගකළ "කෘඤ්" ධාතුවෙන් පරව; ආත්ම නෙපදං, ආත්මනෙපදය වේ. භවඃසොඃ "භූ, අස්" ධාතුදෙක අනුප්‍රයොග කළ කල්හි; නආත්මනෙපදම්, ආත්මනෙපදය නොවේ. එඵාමාස, එඵාඛභූව, යනු "ආස්" ධාතු "භූ" ධාතු අනුප්‍රයොගකළතන්හි ලිවිවිභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. විධානඤ්මාමප්‍යාත්, අනුප්‍රයොගවිධිහුගේ සමභීභාවයෙන්, අසෙනඃ, අස්ධාතුවට; භුභාවඃ, භූ ආදෙශවීම; න, නොවේ. ඉච්, ඉවි ආගම වේ. එඩිෂිෂ්ට-එඩිෂ්‍යත, යනු අශිර්ලිඞ් ලුවි ලෘවි ලාඞ් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. එඩිෂ්ට එඩිෂීතාම්, යනු ලුඞ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිවචනයි.

b. ඊක්ෂ, ඊක්ෂධාතුව; දර්ශනාඞ්කනයොඃ, දැකීමය පරීක්ෂා කිරීමය යන අර්ථදෙක්හි වේ.

---

* "නතඃපරාණ්" යනු පටන්කොට ඇති මේ වාක්‍යවල ඇතැම්තැන් බොම්බාදියෙහි මුද්‍රිත පොත්වල ආකුල සහිත බැවිනුත් අඩු බැවිනුත් ලඛකාදෙව ව්‍යවහාරප්‍රාප්ත පුස්සඤාල පොත්වල නිවරත පරිද්දෙන් යොදනලදී.

a ඊක්ෂතෙ, ඊක්ෂෙත, ඊක්ෂතාම්, ඓක්ෂත, ඊක්ෂාසඤ්ච ක්‍රෙ, ඊක්ෂිෂ්ඨට, ඊක්ෂිතා, ඊක්ෂිෂ්‍යතෙ, ඓක්ෂිෂ්‍යත, ඓක්ෂිෂ්ට.

b. දද-දෘතෙ. 3.

c. දදතෙ, දදෙඝ, දදතාම්, අදදත ''ශඝදදවා'' ඉති නෙත්වපූර්ලොපෙ, දදදෙ, දදදෘතෙ, දදදිරෙ, දදිෂ්ට, දදිතා, දදිෂ්‍යතෙ, අදදිෂ්‍යත, අදදිෂ්ට.

d. ෂවෂක-ගතෙෂු. 4.

e. ''නාමධාතු'' ඉති අනෙන සඤ්ඣාභවඃ. ෂවෂ්‍යතෙ, ෂවෂකතෙ, ෂවෂඝතාම්, අෂ්වෂ්කත, ෂෂවෂෙක, ෂවෂකිෂ්ට, ෂවෂකිතා, ෂවෂකිෂ්‍යතෙ, අෂවෂකිෂ්‍යත, අෂවෂකිෂ්ට අෂවෂකිෂාතාම්.

f. සෘජ-ගතෞ සෛඨයෙ ස්පශෙ ච. 5.

---

a. ඊක්ෂ-ඓක්ෂිෂ්ට, යනු පිළිවෙළින් ලට් විහක්ත්‍යාදීන්ගේ අත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

b. දද, ''දද'' ධාතුව; දෘතෙ, දීතෙ, දීමෙහි වේ.

c. දදතෙ--අදදත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විහකති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඝඝදදවා ඉති; 'ඝඝදදවා'' යන ආදි සූත්‍රයෙන්; එත්වපූර්ලොපෙ, එකාරභාවය පූර්ලොපය යන දෙක; න, නොවෙත්. දදදෙ දදදෘතෙ දදදිරෙ, යනු ලිට්විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. දදිෂ්ට--අදදිෂ්ට, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

d. ෂවෂක, ''ෂවෂක'' ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

e. නාමධාතු ඉති, ''නාමධාතු'' යන ආදි සූත්‍රයෙන්; සඤ්ඣාභවඃ, සකාරභාවයාගේ නොවීම වේ. ෂවෂකතෙ-අෂ්වෂ්කිෂ්ට, යනු පිළිවෙළින් ලට්විහක්ත්‍යාදීන්ගේ අත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අෂවෂ්කිෂාතාම්, යනු ලුඞ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂ බිවචනයි. (ගමන්කෙරේ යන ආදි අර්ථයි)

f. සෘජ, ''සෘජ'' ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහිද; සෛඨ්‍යෙ, සිථිර භාවයෙහිද; ස්පශෙ ව, ස්පශියෙහිද වේ.

a. "උපධායා ලසොඃ" අජීඅන, අජීත, අජීතාම්, ආජීත, "නුගශාම්" "ආහෙවාණීාදෙඋ" ආතඃජෙ, අර්ජි ෂිෂට, අර්ජිතා, අර්ජිෂ්‍යතෙ, ආර්ජිෂ්‍යත, ආර්ජිෂට.

b. ෂවඤ්ජ-පරිෂවංඛඉ. 6

c. සවම්, "අපි රඤ්ජදංශෂඤ්ජෂවඤ්ජාම්" සවජතෙ, සවජත, සවජතාම් අසවජතා, සසවඛඤ්ජ සසවඤ්ජාතෙ සසවඤ්ජීඛර. 'සවජතෙණීාදෙඋ කිත්වම්" සසවඛජ සසවජාඛත සසවජීඛර, "චොඃ කුඃ" ඛසෙ වපාඃ" ඉවම් "කෂසංයොඅඉ ඣඃ" සවඩ්ඣිෂට, සවඩ්කත, සවඣ්‍යඛත, අසවඩ්ඣ්‍යත, "ඛිසාත්" අසවඩ්කත අසවඩ්ඣාතාම් අසවඩ් ඣඛත, අසවඩ්ක්ථාඃ

---

a. "උපධායා ලසොඃ" යන සූත්‍රයෙන් ගුණ වේ. අජිතෙ-ආජිත, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එක වචනයි. "නුගශාම්" යන සූත්‍රයෙන් නුක් ආගම වේ. "ආහෙවාණීාදෙඋ" යන සූත්‍රයෙන් අකාරය වේ. ආතඃජෙ-අර්ජිෂිෂව, යනු ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් ලුඩ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

b. ෂවඤ්ජ, "ෂවන්ජ" ධාතුව; පරිෂවඛඉ, වැළඳගැණීමෙහි වේ.

c. සවම්, (මූර්ධන්‍යෂකරයට) දන්ත්‍යසකාරභාවය වේ. "අපි රඤ්ජදංශෂඤ්ජෂවඤ්ජාම්" යන සූත්‍රයෙන් අනුසාර ලොපය වේ. සවජතෙ-අසවජත, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. සසවඛඤ්ජ සසවඤ්ජාතෙ සසවඤ්ජීඛරෙ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සවජතෙඃ, "සවඤ්ජ" ධාතු කෙරෙන් පරවූ; ණාදෙඃ, ණාදියට; වා, විකල්පයෙන්; කිත්වම්, කිත්සංඥභාවය වේ. (එසල්හි) ලිට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂයෙහි "සසවජෙ සසවජතෙ සසවජීඛරෙ" යනු වේ. (මෙහි කිත්සංඥබැවින් නකාරලොපයයි). "චොඃ කුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ජයන්නට ගයන්න වේ. "ඛසෙ වපාඃ" යන ආදි සූත්‍රයෙන් ගයන්නට කයන්න වේ. ෂවම්, ෂවය වේ. "කෂසංයොගෙ ඣඃ" යන සූත්‍රයෙන් ',ඣ" යන්න වේ. සවඩ්ඣිෂට-අසවඩ්ඣ්‍යත, යනු ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. 'ඛිසාත්' යන සූත්‍රයෙන්

a. **තුපූෂ්-ලජ්ජායාම්. 7**

b **ඌකාරෂකාරෞ කායස්‍යාඤ්ඵෞ, තුපතෙ, තුපෙත, තුපතාම්, අතුපත, "තෘඵලභජතුපාම්" ඉත්‍යෙඵපූර්ලොපෞ, තෙපෙ තෙපාතෙ තෙපිරෙ, ඌදිතො වා" තුපිෂීෂ්ට-තුපසීෂ්ට, තුපිතා-තුපතා, තුපිෂ්‍යතෙ-තුප්සතෙ, අතුපිෂ්‍යත-අතුප්සත, අතුපිෂ්ට අතුපිෂාතාම් අතුපිෂත-අතුපත.**

c. **තිජ්-නිශානෙ ක්ෂමායාං ව. 8**

d. **"ගුබහ්‍යඃ" තිතික්ෂතෙ, තිතික්ෂෙත, තිතික්ෂතාම්, අතිතික්ෂත, තිතික්ෂාඤ්චක්‍රෙ තිතික්ෂාඔබභූව තිතික්ෂාමාස, තිතික්ෂිෂීෂ්ට, තිතික්ෂිතා, තිතික්ෂිෂ්‍යතෙ, අතිතික්ෂිෂ්ත, අතිතික්ෂිෂීට.**

සිප්‍රත්‍යය ලොපය වේ. අසඩ්කත අසඩ්ක්ෂාතාම් අසඩ්ක්ෂත, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි. අසඩ්ක්ථාඃ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි.

a. තුපූෂ්, ඌෂ්අනුබන්ධ "තුප්" ධාතුව; ලජ්ජායාම්, ලජ්ජා වෙහි වේ.

b. ඌකාරෂකාරෞ, අනුබන්ධ ඌකාර ෂකාර දෙක. කාශ්‍ස්‍නාඤ්ඵෞ, ඒ ඒ කටයුතු ප්‍රයොජනකොට ඇත්තාහ. තුපතෙ-අතුපත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. තෘඵලභජතුපාම් ඉති "තෘඵලභජතුපාම්" යන සූත්‍රයෙන්; එඵපූර්ලොපෞ, එකාරභාවය පූර්ලොපය යන දෙකවෙත්. තෙපෙ තෙපාතෙ තෙපිරෙ, යනු ලිට්විභක්ති. ප්‍රථමපුරුෂ එකව්බහුවචනයි. "ඌදිතො වා" යන සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉට්ආගම වේ. තුපිෂීෂ්ට-තුපසීෂ්ට-අතුපිෂ්‍යත-අතුප්සත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි අතුපිෂ්ට අතුපිෂාතාම් අතුපිෂත-අතුපා, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකව්බහුවචනයි.

c. තිජ්, තිජ්ධාතුව; නිශානෙ, නියුණුකිරීමෙහිද; ක්ෂමායාං ව, ඉවසීමෙහිද වේ.

d. "ගුබහ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් සප්‍රත්‍යය වේ. තිතික්ෂතෙ-අතිතික්ෂීෂ්ට, යනු ලට්විභක්ත්‍යාදි ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මෙහි "ඝ" ප්‍රත්‍යයවූ බැවින් ධාතුවට විඞ්ආදියවීමෙන් ඉදඉඞ්ඛ වේ).

a. ගුප-ගොපනකුත්සනයොඃ. 9

b. ජුගුප්සතෙ, ජුගුපෙසන, ජුගුප්සතාම්, අජුගුප්සත, ජුගුප්සාඤ්චක්‍රෙ ජුගුප්සාඔභූව ජුගුප්සාමාස, ජුගුප්සිෂ්ඨට, ජුගුප්සිතා, ජුගුප්සිෂ්‍යතෙ, අජුගුප්සිෂ්‍යත, අජුගුප්සිෂට.

c. මාන-විචාරණෙ. 10. ණිචම්, "හ්‍රස්වඃ"

102. යිඃ සෙ. (ඉ 1 1; ඃ 1; සෙ 7, 1;)

d. පූර්‍වස්‍යාකාරස්‍යෙකාරෙ භවති සෙ පරෙ. "මානාදීනාං පූර්‍වස්‍ය දීර්‍ඝඃ වක්තව්‍යඃ" මීමාංසතෙ, මීමාංසෙන, මීමාංසතාම්, අමීමාංසත, මීමාංසාඤ්චක්‍රෙ මීමාංසාමාස මීමාංසාඔභූව, මීමාංසිෂ්ඨට, මීමාංසිතා, මීමාංසිෂ්‍යතෙ, අමීමාංසිෂ්‍යත, අමීමාංසිෂට.

e. ඔඩ-නින්දායාම්. 11

f. "ආදිජඛානාම්" බීභත්සතෙ, බීභත්සෙන, බීභත්සතාම්, අබීභත්සත, බීභත්සාඤ්චක්‍රෙ, බීභත්සිෂ්ඨට, බීභත්සිතා බීභත්සිෂ්‍යතෙ, අබීභත්සිෂ්‍යත, අබීභත්සිෂට.

---

a. ගුප, "ගුප" ධාතුව; ගොපනකුත්සනයොඃ, පාලනය නින්දා වය යන දෙක්හි වේ.

b. ජුගුප්සතෙ-අජුගුප්සිෂට, යනු පිළිවෙළින් ලට්විහක්‍යාදි ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මෙහිද සප්‍රත්‍යය වීමෙන් හා විකාදියෙන් පදසිඛ්‍ය වේ. (පාලනයකෙරේ හෝ නින්දාකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.

c. මාන, "මාන" ධාතුව; විචාරණෙ, විමසීමෙහි වේ. ණිචම්, ධාතුවට ණිච් වේ. "හ්‍රස්වඃ" යන සූත්‍රයෙන් හ්‍රස්ව වේ.

102. සෙ, සප්‍රත්‍යය පරකල්හි; ඃ, (පූර්‍වී) අකාරය; ඉඃ, ඉකාරය වේ.

d. සෙපරෙ, සකාරය පරකල්හි; පූර්‍වස්‍ය අකාරස්‍ය, පූර්‍වවූ අකාරයට; ඉකාරඃ භවති, ඉකාරය වේ. මානාදීනාම්, "මාන" ආදි ධාතූන් සම්බන්ධිවූ; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; දීර්‍ඝඃ වක්තව්‍යඃ, දීර්‍ඝය කිය යුතුයි. මීමාංසතෙ-අමීමාංසිෂට, යනු පිළිවෙළින් ලට් විහක්‍යාදීන්ගේ ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

e. ඔඩ, "ඔඩ" ධාතුව; නින්දායාම්, නින්දාවෙහි වේ.

f. "ආදිජඛානාම්" යන ආදිසූත්‍රයෙන් ධාතුවේ ඛකාරයට භකාරය වේ. බීභත්සතෙ-අබීභත්සිෂට, යනු පිළිවෙළින් ලට්

a. පණ-ව්‍යවහාරෙ සතුතෙෆ ච (පන ච) 12

b. "ආඝඃ" පණායතෙ, පණායෙත, පණායතාම්, අපණායත, පණාඝාඤ්චක්‍රෙ-ආඝාභාවපක්‍ෂෙ, පෙණෙ-පෙණාතෙ පෙණිරෙ, පණාසිෂ්ට-පණිෂ්ට, පණාසිතා-පණිතා, පණාසිෂ්‍යතෙ-පණිෂ්‍යතෙ, අපණාසිෂ්‍යත-අපණිෂ්‍යත, අපණාසිෂ්ට-අපණිෂ්ට එවං පන ච.

c. කමු-කානෙතෙෆ. 13

d. "කඃමඃ සඃාඵෙ ඝඤිඃ ප්‍රත්‍යයඃ වක්තව්‍යඃ" අනපිතු වා, වඃඛිඃ. "ඝඛාතුඃ" අප්ගුණෙෆ, ආඝාදෙශඃ, කාමයතෙ,

---

විභක්තාහ්‍යාදියෙහි ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (නිඝුසොරේ යන ආදි අර්ථයි.) මෙහිද සප්‍රත්‍යයයි. පදසිද්ධියෙහිදී ඛකාරයට තකාරය වේ.)

a. පණ, "පණ" ධාතුව; ව්‍යවහාරෙ, ගණුදෙනුකිරීමෙහිද; සතුතෙෆ ව, සතුතියෙහි ද වේ. පනව, "පන" ධාතුවද සතුති යෙහි වේ.

b. "ආඝඃ" යන සූත්‍රයෙන් "ආඝ" ප්‍රත්‍යය වේ. පණායතෙ-පණායාඤ්චක්‍රෙ, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ් ලිට්විභක්තී ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආඝාභාවපක්‍ෂෙ, "ආඝ" ප්‍රත්‍යය නොවූ පක්‍ෂයෙහි ("පෙණෙ" යන ආදිය වේ.) පෙණෙ පෙණාතෙ පෙණිරෙ, යනු ලිට්විභක්තී ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. පණාසිෂ්ට-පණිෂ්ට-අපණිෂ්ට, යනු ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ් ලුඩ්විභක්තී ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. පනව, පන ධාතුවද; එවම්, මෙසේයි.*

c. කමු, "කමූ" ධාතුව; කානෙතෙෆ, කැමැත්තෙහි වේ.

d. කමෙඃ, කමූධාතුකෙරෙන්; සඃාඵෙ, සඃාඵියෙහි; ඝඤිඃප්‍රත්‍යයඃ, ඝඤිප්‍රත්‍යය; වක්තව්‍යඃ, කිඅයුතුයි. අනපිතු, අප්‍ප්‍රත්‍යය රහිතතන්හි වහාහි, වා, විකල්පයෙන් වේ. වඃඛිඃ

---

*මුඟධබොධයෙහි "විවඝාඝතුතිපණොවාඝඃ" යන සූත්‍රය දක්වා ඇතුත්‍යර්ථ රහිත "පණ" ධාතුවෙන් විකල්පයෙන් "ආඝ" ප්‍රත්‍යයවේයයි කියා "පණායතෙ-පණතෙ"යි උදාහරණ කරණලදි. තවද එහි "ඝනඃපඨමිධොඃතිඛියාත්" යන සූත්‍රය දක්වා පරඝෙමපදි සත්තාකයා කෙරෙන් පරඝෙමපදයද ආත්මනෙපදිස තත්තාකයා කෙරෙන් ආත්මනෙපදයද ආත්මනෙපදි ආඝප්‍රත්‍යඝාඛ්‍යා කෙරෙන් විකල්පයෙන් ආත්මනෙපද පරඝෙමපද දෙකම්දම්ද වෙත්යයි කියා 'පණ" ධාතුවද ආත්නෙපදි බැඳින් "පණායතෙ, පණායති"යි උදාහරණ කරණලදි.

කාමයෙන, කාමයනාම්, අකාමඝන, කාමයාඝවඝක්‍ර-වඝඝම, කාමසිඝ්ඨට-කම්මිඝ්ඨට, කාමසිනා-කම්මිනා, කාම සිඝ්‍යතෙන-කම්මිඝ්‍යතෙන, අකාමසිඝ්‍යන-අකම්මිඝ්‍යන. අකාමිතන් ඉති සඨිතෙන.

103. ඤෙදරඩ් විගව. (ඤෙඃ 5, 1, අඩ් 1, 1; ඔඃ 1, 1; 1, 1; ච 1, 1;)

a. ඤ්‍යඤනාද් ධානොර්භූතෙඪේ අඩ්ප්‍රත්‍යයොා භවති දිඛාදෙෆ පරතඃ, සෙරපවාදඃ, ධානොශව ච්ඡවම්.

104. ඤෙඃ. (ඤෙඃ 6, 1;)

b. ඉඩාගමවර්ජිතෙ අනපි විෂයෙ ඤෙලොපා භවති. "ග්‍රසවඃ"

ධාතුවේ අකාරයට වෘඩ් වේ. "සධාතුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ධාතු සංඥවේ. අප්ගුණෆ අප්ප්‍රත්‍යය හා (ඤිප්‍රත්‍යයේ ඉඅන්නට) ගුණය යන දෙඝ වෙත්. අයාදෙශඃ, (ගුණවූ එඅන්නට) "අය්" ආදෙශ වේ. කාමයතෙ-අකාමසිඝ්‍යත, යනු පිළිවෙළින් "ලට්, ලිඩ්, ලොට්, ලඩ්, ලිට්, ඈශීර්ලිඩ්, ලුට්, ලෘට්, ලෘඩ්" විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවච නයි. අකාම් තන්ඉති, "අකාම් තන්" කියා, සඨිතෙ, සිට්කල්හි වඝ්‍යමාණාකාරයෙන් පදසිඩ්ධය වේ.

ලට්ආදි විහකති වතුෂ්කයෙහි "කම්ලූ" ධාතුවෙන් පරව නිත්‍ය යෙන්ද අන්තන්හි විකල්පයෙන්ද "ඤි" ප්‍රත්‍යය වේ. "කම් අ තෙ" යන තන්හි "ඤි" ප්‍රත්‍යයවූකල "කම් ඉ අතෙ" යනු වේ. ඤිප්‍රත්‍ය යේ ඤඅන්න ඉත්බැවින් ඒ පරනිමිත්තෙන් ධාතුවේ අඅන්නට ඩෘඩ්ය හා "අප්" පරනිමිත්තෙන් ඉඅන්නට ගුණද වීමෙන් 'කාම් එ අතෙ" යනු වේ. පසුව එඅන්නට "අය්" ආදෙශව "කාමයතෙ" යනු වේ. සෙස්සද මෙසේයි.

103. ඤෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයාකෙරෙන්; අඩ්, "අඩ්" ප්‍රත්‍යය වේ. විශව, ධාතුවට ච්ඡිද වේ.

a. දිඛාදෙෆ පරතඃ, දිඛාදිය පරකල්හි; භූතෙ අර්ථේ, භූතාර්ථයෙහි; ඤ්‍යඤනාත් ධාතොඃ, ඤ්‍යඤනධාතුකෙරෙන්; අඩ්ප්‍රත්‍යත්‍යයඃ භවති, "අඩ්" ප්‍රත්‍යය වේ. සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයාගේ; අපවාදඃ; වාළුක්ම වේ. ධාතොඃ, ධාතුවට; ච්ඡිඃ ච, ච්ඡිද වේ.

104. ඤෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයාගේ ලොපය වේ.

b. ඉඩාගමවර්ජිතෙ, ඉට් ආගමයෙන් තොරකරණලද්දවූ; අනපි විෂයෙ, අප්ප්‍රත්‍යය රහිතතන්හි; ඤෙඃ, ඤිප්‍රත්‍යයට,

105. අඞි ලඝෙ හ්‍රස්ව උපධායාඃ.

(අඞි 7, 1; ලඝෙ 7, 1; හ්‍රස්වඃ 1, 1; උපධායාඃ 6, 1;)

a. **අඞි සන්‍යුපධායා හ්‍රඝො භවති පූර්‍වසම්බන්ධිනෝ කාර ඝ්‍යඤාරෝ භවති ලඝුනි ධාත්වක්ෂරෙ පරෙ.**

106. ලඝෝර්දීර්ඝඃ. (ලඝෝඃ 6; 1, දීර්ඝඃ 1, 1;)

b **අඞි සති හඝාදෙර්ලඝෝඃ පූර්‍වස්‍ය දීර්ඝෝ භවති ලඝුනි ධාත්වක්ෂරෙ පරෙ. අවිකමන, අවිකමෙතාම්, අවිකමන. ඤකාරහාවපක්ෂෙ:-"ඤමෙරඩ්විතෙ වාඅව්‍ය" ඤ්‍යඤනන්ඨා භාවානන දීඝෙිඤාරෙෆ. අවඤමන.**

ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. "හ්‍රස්වඃ" යන සූත්‍රයෙන් විඞ්‍යාගේ පූර්‍වයට හ්‍රස්ව වේ. (එකල පූර්‍වකයන්නට වයන්නද විමෙන් 'අවකාම් අත' යනු වේ.)

105. අඞි, 'අඞ්" ප්‍රත්‍යය ඇතිකල්හි; උපධායාඃ; උපධා සංඥයට; හ්‍රස්වඃ හ්‍රස්ව වේ. ලඝෙ, ලඝුවූ වර්ණයක් පරකල්හි පූර්‍ව අකාරයට ඉකාරය වේ.

a. අඞි සති "අඞ්" ප්‍රත්‍යය ඇතිකල්හි; උපධායාඃ, උපධා සංඥයට; හ්‍රස්වඃ භවති, හ්‍රස්ව වේ. ලඝුනි ධාත්වක්ෂරෙ පරෙ, ලඝුවූ ධාත්වක්ෂරය පරකල්හි; පූර්‍වසම්බන්ධිනඃ පූර්‍වසම්බන්ධිවූ; අකාරස්‍ය, අකාරයට; ඉකාරඃ භවති, ඉකාරය වේ. (එකල "අවිකම් අත" යනු වේ.)

106. ලඝෝඃ, (පූර්‍වසම්බන්ධි) ලඝ්වක්ෂරයට; දීර්ඝඃ, දීර්ඝ වේ.

b. අඞි සති, අඞ්ප්‍රත්‍යය ඇතිකල්හි; ලඝුනි ධාත්වක්ෂරෙ පරෙ, ලඝුවූ ධාත්වක්ෂර පරකල්හි; හඝාදෙඃ, හඝප්‍රත්‍යාහාර වර්ණයක් ආදිකොට ඇත්තාවූ; පූර්‍වස්‍ය ලඝෝඃ, පූර්‍වවූ ලඝ්වක්ෂර යට; දීර්ඝඃ භවති, දීර්ඝ වේ. (එකල "අවිකමත" යනු වේ.) අවිකමත අවිකමතාම් අවිකමන්ත, යනු ලුඞ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවි බහුවචනයි. ඤෙඃ අභාවපක්ෂ. ඤිප්‍රත්‍යයරහිත පක්ෂයෙහි; කමෙඃ, කම්ධාතුඝබන්ධව; අඞ්විතෙ, අඞ්ප්‍රත්‍යය විසිය යන දෙක; වාවෙය, කියයුතුයි. ඤ්‍යඤනත්වාභාවාත්, ඤිප්‍රත්‍යය යාඤනභාවය නොවන හෙයින්; දීඝෙිකාරෙෆ, දීර්ඝය ඉකාරය යන දෙක; න, නොවෙත්. (එකල) ලුඞ්විහකති ප්‍රථමපුරුෂෙක වචනයෙහි "අවඤමන" යනු වේ.

a. අය-ගතෞ. 14

b. අයතෙ, අයෙත, අයනාම්, ආයත, "පරාපූර්‍ව අයතා වුපසර්‍ගීරෙඵස්‍ය ලත්වං වාච්‍යම්" පලායතෙ පලායෙත, පලායනාම්, අපලායත. අයාඤ්චක්‍රෙ-අයාම්බභූව, අසිෂීෂ්ට, අසිෂ්ට, අසිෂ්‍යතෙ, ආසිෂ්‍යත, ආසිෂ්ට ආසිෂාතාම් ආසිෂත, ආසිඬ්වම්-ආසිඬ්වම්.

c. දය-දානගතිහිංසාදානෙෂු. 15

d. දයතෙ, අයතිවත් ප්‍රක්‍රියා.

e. ඝට-වෙෂ්ටායාම්. 15

f. ඝටතෙ, ඝටෙත, ඝටනාම්, අඝටත "කුහොශ්චුඃ" ජඝටෙ, ඝට්ඨිෂ්ට, ඝට්ඨා, ඝට්ඨිෂ්‍යතෙ, අඝට්ඨිෂ්‍යත, අඝට්ඨිෂ්ට.

---

a. අය, "අය" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

b අයතෙ-ආයත, යනු ලට් ලිඬ් ලොට් ලඬ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. පරාපූර්‍ව, "පරා" යන උපසර්‍ගය පූර්‍වකොට ඇත්තාවූ; අයතෞ අයධාතුව ඇතිකල්හි; උපසර්‍ගීරෙඵස්‍ය, උපසර්‍ගීය සම්බන්ධි රෙඵයට; ලත්වම්, ලකාරභාවය, වාච්‍යම්, කියයුතුයි. (එකල) ලට්විභක්ත්‍යාදිසතරෙහි "පලායතෙ, පලායෙත, පලායනාම්, අපලායත" යනු වේ. අයාඤ්චක්‍රෙ, අයාම්බභූව, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අසිෂීෂ්ට ආසිෂ්‍යත, යනු ආශීර්ලිඬ් ලුට් ලෘට් ලෘඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආසිෂ්ට ආසිෂාතාම් ආසිෂත, යනු ලුඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. ආසිඬ්වම්-ආසිඬ්වම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ බහුවචනයි. (ගමන් කෙරේ යන ආදි අර්‍ථයි).

c. දය, "දය" ධාතුව; දානගතිහිංසාදානෙෂු, දීම ගමන හිංසාව ගැණීම යන අර්‍ථයන්හි වේ.

d. දයතෙ, යනු ලට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ප්‍රක්‍රියා, පදසිද්ධික්‍රියාව; අයතිවත්, අයධාතුවෙහි මෙනි. (දානය කෙරේ යන ආදි අර්‍ථයි.)

e. ඝට, "ඝට" ධාතුව; වෙෂ්ටායාම්, කායිකව්‍යාපාරයෙහි වේ.

f. ඝටතෙ අඝටත, යනු ලට් ලිඬ් ලොට් ලඬ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "කුහොශ්චුඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඝයන්නට

a. ඊහ වෙෂ්‍යාඝාම්. 16

b. ඊහතෙ, ඊහෙත, ඊහනාම්, එෂත, ඊහාඤ්චක්‍රෙ, ඊක්ෂිෂ්ට, ඊහිතා, ඊක්ෂ්‍යතෙ, එෂිෂ්‍යත, එක්ෂිෂ්ට.

c. කාශෘඞ්-දීප්තෞ. 17

d. කාශතෙ, කාශෙත, කාශනාම්, අකාශත, "විද දරිද්‍රා" කාශාඤ්චක්‍රෙ-වකාශෙ, කාශිෂ්ට, කාශිතා, කාශිෂ්‍යතෙ, අකාශිෂ්‍යත, අකාශිෂ්ට.

e. කාසෘ-ශබ්දකුත්ස්වාඝාම්. 18

f. කාසතෙ, කාසෙත, කාසනාම්, අකාසත, කාසාඤ්චක්‍රෙ-වකාසෙ, කාසිෂ්ට, කාසිතා, කාසිෂ්‍යතෙ, අකාසිෂ්‍යත, අකාසිෂ්ට.

g. ෂෂෘ-සෙවනෙ. 19

ඛ්‍යන්න වේ. ජඤ්ඣ-අඤ්ඣිෂ්ට, යනු ලිවි ආශීර්ලිඞ් ලුවි ලෘවි ලෘඞ් ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (කාසිකව්‍යාපාර කොරේ යන ආදි අර්ථයි)

a. ඊහ, "ඊහ" ධාතුව; වෙෂ්‍යාඝාම්, කාසික ව්‍යාපාරයෙහි වේ.

b. ඊහතෙ-එෂිෂ්ට, යනු පිළිවෙළින් ලට්විහක්ත්‍යාදීන්ගේ ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

c. කාශෘඞ්, උකාරඞකාරානුබන්ධ "කාශ්" ධාතුව; දීප්තෞ, බැබලීමෙහි වේ.

d. කාශතෙ-අකාශත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "විදදරිද්‍රා" යන ආදි සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් 'ආම්" ප්‍රත්‍යය වේ. කාශාඤ්චක්‍රෙ-වකාශෙ- අකාශිෂ්ට, යනු ලිවි ආශීර්ලිඞ් ලුවි ලෘවි ලෘඞ් ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (බබලයි යන ආදි අර්ථයි.)

e. කාසෘ, ඍඅනුබන්ධ "කාස්" ධාතුව; ශබ්දකුත්සාඝාම් නිෂ්ඨිතශබ්දයෙහි වේ.

f. කාසතෙ-අකාසිෂ්ට, යනු පිළිවෙළින් ලට්විහක්ත්‍යාදීන්ගේ අත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි (නිෂ්ඨිතශබ්ද කොරේ යන ආදි අර්ථයි).

g. ෂෙවෘ, ඍඅනුබන්ධ "ෂෙව්" ධාතුව; සෙවනෙ, සෙවනය කිරීමෙහි වේ.

a. සත්තම්. සෙවතෙ, සෙවෙත, සෙවනාම්, අසෙවත, සිඝෙවෙ සිඝෙවාතෙ, සෙවිඝිට්ට, සෙවිතා, සෙවිඝ්‍යතෙ, අසෙවිඝ්‍යත, අසෙවිඝ්‍යට්ට.

b. ගාඩ්-ගතෞ. 20

c. සවණ්ණේ දීඝෙ කෘතෙ අකාරස්සාදතොඑතොඑනාදනතඃ ගාතෙ, ගාතෙ, ගාතෙ, ගෙත, ගානාම්, අගාත, ජගෙ ජගාතෙ ජගිරෙ, ගාසිට්ට, ගාතා, ගාඝ්‍යතෙ, අගාඝ්‍යත අගාඝත අගාඝානාම්.

d. රුඩ්-ගතෞ භාඝණෙ ච. 21

e. ගුණඃ, රවතෙ, රවෙත, රවනාම්, අරවත, අරවෙතාම්. අනෙකඝ්වරස්සාදඝංයොගපුබ්බස්සෙවොකාරඝ්‍ය වතෙ ප්‍රාපෙත.-

---

a. සත්තම්, (මූර්ධන්‍යෂකාරයට) දන්ත්‍යසකාරය වේ. සෙවතෙ-අසෙවත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එහා වවනයි. සිඝෙවෙ සිඝෙවාතෙ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ විවචනයි. සෙවිඝිට්ට-අසෙවිඝ්ට, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (සෙවනය කෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

b. ගාඩ්, ඩානුබන්ධ "ගා" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ.

c. සවණ්ණේ සමානවර්ණය; දීඝේ කෘතෙ, දීඝ්භාළකල්හි; අකාරස්සාත්, අකාරභාවයෙන්; ආතොඑතොඑනාදනතඃ, "ආතොඑතොඑනාදනතඃ" යන සූත්‍රයෙන් "අඑත" ප්‍රත්‍යයාගේ "අන්ත්" යන්නට "අත්" ආදෙශ වේ. ගාතෙ ගාතෙ ගාතෙ, යනු ලට් විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. ගෙත ගානාම් අගාත, යනු ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ජගෙ ජගාතෙ ජගිරෙ, යනු "ලිට්" විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහු වචනයි. ගාසිට්ට-ගාතා ගාඝ්‍යතෙ, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. අගාඝත අගාඝානාම්, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවිවචනයි. (ගමන්කෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

d. රුඞ්, ඩානුබන්ධ රු ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි ද;භාඝණෙ ච, කීමෙහිද වේ.

e. ගුණඃ, ගුණ වේ. රවතෙ රවෙත රවනාම්, යනු ලට් ලිඞ් ලොට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අරවත අරවෙතාම්, යනු ලඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිවචනයි. අනෙකඝ්වරස්සාත්,

107. නානපෙප්‍යාඊඃ. (න 1, 1; අනපි 7, 1; ඔඃ 6, 1; වඃ 1, 1;)

a. අනපි විෂයෙ ධාතොරුවණ්ණස්‍ය වඛං න භවති. තත උව්. "නුධාතොඃ" රුරුවෙ රුරුවාතෙ රුරුව්ඉරෙ, රවිෂ්‍යති, රවිතා, රවිෂ්‍යතෙ, අරවිෂ්‍යත, අරවිෂ්‍යත.

b. දෙඩ්-පාලනෙ.

c. දයතෙ, දයෙත, දයතාම්, අදයත "දයතෙණෝදෙ දිත්‍යාදෙශො විධාභාවශ්ච වක්තවඃ" දිත්‍යෙ, "සඤ්‍ඤ රණාමා" දුසිෂ්ට, දුතා, දුස්‍යතෙ, අදුස්‍යත. "අපිඳුධාස්‍ථා මිඛං සෙර්ධින්ඛමාඅත්මනෙපදෙ වාච්‍යම්" ඛිනඛානත භූණඃ.

අනෙකසවරභාවයෙන්ද; අසංයොගපූර්ඛාච්ච; සංයොගයක් පූර්ඛකොට නැති බැවින්ද; උකාරස්‍ය, උකාරයට; වඛෙ ප්‍රාපෙ, ("නුධාතොඃ" යන සූත්‍රයෙන්) වකාරභාවය පැමිණිනාල්හි (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.)

107. අනපි, අප්‍රත්‍යය රහිත තන්හි; ඔඃ, උවණ්‍යට, වඃ, වකාරය; න, නොවේ.

a. අනපි විෂයෙ, අප්‍රත්‍යය රහිත විෂයෙහි; ධාතොඃ, ධාතු සම්බන්ධිවූ; උවණ්ස්‍ය, උවණ්යට; වඛං න භවති, වකාර භාවය නොවේ. තතඃ, එහෙයින්; උව්, "උව්" ආදෙශ වේ. "නුධාතොඃ" යනු "උව්" අදෙශ විධාන සූත්‍රයි. රරුවෙ රුරුවාතෙ රුරුව්රෙ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවිඛනුවචනයි. (ගමන්නොරේ හෝ ශබ්දකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

b. දෙඩ්, ඩානුබන්ධ "දෙ" ධාතුව; පාලනෙ, පාලනය කිරීමෙහි වේ.

c. දයතෙ—අදයත, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ්විභක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. ණාදෙඹ, ණාදිය පරකල්හි; දයතෙඃ, දෙධාතුවට; දිත්‍යාදෙශඃ, "දිත්‍ය" යන ආදෙශයද; විධාභාවශ්ච, විධි නොවීම ද, වක්තවඃ, කියයුතුයි. දිත්‍යෙ, යනු ලිට්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "සඤ්‍ඤරණාමා" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට ආකාරය වේ. දුසිෂ්ට—අදුස්‍යත, යනු ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආතමනෙපදෙ, ආත්මනෙපදයෙහි; අපිඳුධාස්‍ථාම්, පකාර ඉත්

108. ලොපො හ්‍රස්වාජ්ඣසෙ.

(ලොපඃ 1, 1; හ්‍රස්වාත් 5, 1; ඣසෙ 7, 1;)

a. හ්‍රස්වාදුනන්තරස්‍ය සෙලෝලොපො භවති ඣසෙ පරෙ. අදින අදිෂ්‍යාතාම් අදිෂ්‍යත.

b. ඩිඞ්-විහායසා ගතෞ. 23.

c. ඩයතෙ, ඩයෙත ඩයතාම්, අඩයත, "නුඩාතොඃ" ඞ්ඩ්‍යෙ, ඩසිෂ්‍යට, ඩසිතා, ඩසිෂ්‍යතෙ, අඩසිෂ්‍යතෙ, අඩසිෂ්‍යට.

d. දෙඩ්, ත්‍රෙඩ්-පාලනෙ. 24.

e. දයතෙ, දයෙත, දයතාම්, අදයත. "දෙඩොණදෞ දිග්‍යාදෙශා ච්ඡාභාවශව" දිග්‍යෙ, දයිෂ්‍යට,

---

රහිත දුඛාතුය ඩාඩාතුය සථාඩාතුය යන මොවුන්ගේ ආකාරයට; ඉත්වම්, ඉකාරාභාවයද; සෙඃ, (මේ ඛාතූන් කෙරෙන් පර) සිප්‍රත්‍යයට; ඞිත්වං, ඞිත්වයද; වාච්‍යම්, කියයුතුයි. ඞිත්වාත්, ඞිත්සංඥාභාවයෙන්; නගුණඃ, ගුණ නොවේ.

108. ඣසෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; හ්‍රස්වාත්, හ්‍රස්වයා කෙරෙන් පර සිප්‍රත්‍යයට, ලොපඃ, ලොප් වේ.

a. ඣසෙ පරෙ, ඣසප්‍රත්‍යාහාරය පරකල්හි; හ්‍රස්වාත්, හ්‍රස්වයාකෙරෙන් පරවූ; සෙ, සිප්‍රත්‍යයට; ලොපඃ භවති, ලොප් වේ. අදින අදිෂ්‍යාතාම් අදිෂ්‍යත, යනු ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයයි. (පාලනය කෙරේ යන ආදි අර්ථයි).

b. ඩිඞ්, ඞානුබන්ධ ඩි ධාතුව; විහායසා ගතෞ, අහසින් යාමෙහි වේ.

c. ඩයතෙ—අඩයත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයයි. "නුඩාතොඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඊකාරයට යකාරය වේ. ඞිඩ්‍යෙ—අඩසිෂ්ට, යනු ලිට් ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයයි. (අහසින්ගේ යන ආදි අර්ථයි. මෙහි "ඞිඩ්‍යෙ" යන තන්හි ඊකාරයට යකාරාදෙශයි).

d. දෙඩ්, ඞානුබන්ධ "දෙ" ධාතුව ද; ත්‍රෙඩ්, ඞානුබන්ධ "ත්‍රෙ" ධාතුව ද; පාලනෙ, පාලනයෙහි වේ.

e. දයතෙ—අදයත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයයි. ණාදෙෞ, ණාදිය පරකල්හි; දෙඩඃ,

"පිදඳුධාසථාම්" "ලොපොහ්‍රස්වාජ්ඣසෙ" අදින, හන්‍ත්‍රෙ, අත්‍රාඤ,

a. දූනඩ්-දූනතෙ, 25

b. **"උපධායා ලඝොඃ"** දූනතෙන, දූනෙන, දූනනාම්, අදූනන **"දූනතඃ ප්ලුඩිඤ සංප්‍රසාරණං වකතව්‍යං ණාදෞ පරෙ"** දිදූනතෙ, දූනිම්ඩිට, දූනිනා, දූනිඤතෙ, අදූනිඤත, අදූනිඤට **"දූනාදිභ්‍යා ලුඩ් වා පරසෙමපදං වාච්‍යම්" "ලිත්පුඤාදෙර්ඩිඃ"** අදූනත්

c. වෘතුඩ්-වතීනෙ 26

දෙඩ්ධාතුවට; දිගාදෙශඃ, "දිග්‍ය" යන ආදෙශය්ද; විඩාභාවශ්ච, විඩය නොවීමද කියයුතුයි. දිග්‍යෙ දසිඤ්ච, යනු ලිට් ආශීර්ලිඩ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "අපිඳුධාසථාම්' යන ආදියෙන් විහිතකාඨ්‍යයද "ලොපො හ්‍රස්වාජ්ඣසෙ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාඨ්‍යය ද වේ. අදින, යනු ලුඩ්විහක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. අත්‍රාඤ, යනු "ත්‍රෙ" ධාතු ලුඩ් විහක්ති ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. (අන්‍ය ක්‍රියාරූප "ත්‍රායතෙ, ත්‍රායෙත" යන ආදි වශයෙන් දත යුතුයි. පාලනය කෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

a. දූනඩ්, ඩාත්‍රුබන්ධ "දූනත්" ධාතුව, දූනතෙ, බැබලී මෙහි වේ.

b. "උපධායා ලඝොඃ" යන සූත්‍රයෙන් ගුණ වේ. "දූනතෙ—අදූනත" යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඬ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ණාදෞ පරෙ, ණාදිය පරකල්හි; දූනතෙඃ, දූනත් ධාතුහුගේ; ප්ලුඩිඤ්‍ය, ප්ලුඩියට; සංප්‍රසාරණං වකතව්‍යම්, සංප්‍රසාරණය කියයුතුයි. දිදූනතෙ—අදූනිඤ්ච, යනු ලිට් ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඬ් ලුඩ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ලුඩි; ලුඩ්විහක්ති යෙහි; දූනාදිභ්‍යඃ, දූනාදිධාතූන් කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්; පරසෙමපදං, පරසෙමපදය; වාච්‍යම්, කිය යුතුයි. "ලිත් පුඤාදෙර්ඩිඃ" යන සූත්‍රයෙන් එහි ඩප්‍රත්‍යය වේ. අදූනත්, යනු ලුඩ්විහකති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

c වෘතුඩ්, උකාරඩකාරානුබන්ධ "වෘත්" ධාතුව; වතීනෙ, පැවැත්මෙහි වේ.

a වතීතෙ වතේතෙ වතීතෙන, වතේතා, වතීතාම්, අවතීත, වවෘතෙ, වර්තිෂ්ඨ, වර්තිතා, වර්තිෂ්‍යතෙ, අවර්තිෂ්‍යත

d "වෘතාදිභ්‍යඃ ස්‍යඵෙෂ්‍යාඕ පං පෙ'ගිච්ඡං ච" වෘතු වෘධු ශෘධු ස්‍යන්දූ කෘපූ එතෙ වෘතාදයඃ, වර්තිෂ්‍යති, අවර්තිෂ්‍යත්, අවර්තිෂ්ට, පරස්මෛපදපක්ෂෙ, "ලිත්පුෂාදෙර්ඛඃ" අවෘතත්

c වෘධ්ධු-වෘඩෙ 27

d වර්ධතෙ, වර්ධෙත, වර්ධිෂ්‍ය, අවර්ධිෂ්ත, වවෘධෙ, වර්ධිෂ්ට, වර්ධිතා, වර්ධිෂ්‍යමාන, අවර්ධිෂ්‍යත වර්ධිෂ්‍යති, අවර්ධිෂ්‍යත්, අවර්ධිෂ්ඨ, අවෘධත්

e ශෘධ්ඩ්-පඪිනෙ 28

---

a. වතීතෙ වතේතෙ වතීතෙන, යනු ලට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිඛ්‍යවචනයි. වතේත—අවර්තිෂ්‍යත යන පිළිවෙළින් ලිඩ්විභක්ත්‍යාදීන්ගේ ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (පවතී යන ආදි අර්ථයි).

b. ස්‍යප්ස්‍යෝඃ, "ස්‍යප්ඝි" යන ප්‍රත්‍යය දෙක පරකල්හි; වෘතාදිභ්‍යඃ, වෘතාදි ධාතූන් කෙරෙන්; වා, විකල්පයෙන්, ප, පරස්මෛපදය වේ. පෙ, පරස්මෛපදයෙහි; අනිට්ඛං ච, ඉට් රහිත භාවය ද වේ. වෘතු වෘධු ශෘධු ස්‍යන්දූ කෘපූ එතෙ, "වෘතු—කෘපූ" යන මොහු; වෘතාදයඃ, වෘතාදිධාතුයි. වර්ත්ස්‍යති, අවර්ත්ස්‍යත්, යනු ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අවර්තිෂ්ට, යනු ලුඞ් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. පරස්මෛපදපක්ෂෙ, පරස්මෛපද පක්ෂයෙහි; "ලිත්පුෂාදෙර්ඛඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඛ්‍රත්‍යය වේ. අවෘතත්, (එසැල) "අවෘතත්" යනු වේ.

c වෘධ්ඩ්, උකාරඛකාරානුබන්ධ "වෘධ්" ධාතුව; වෘඩෙඳ, වැඩීමෙහි වේ.

d. වර්ධතෙ—අවර්ධිෂ්‍යත, යනු පිළිවෙළින් ලට්විභක්ත්‍යාදීන්ගේ අත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වත්ස්‍යතීති අවත්ස්‍යත්, යනු ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අවර්ධිෂ්ට, යනු ලුඞ්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අවෘධත්, යනු ලුඞ්විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (වැඩේ යන ආදි අර්ථයි).

e. ශෘධ්ඩ්. උකාරඛකාරානුබන්ධ "ශෘධ්" ධාතුව; පඪිනෙ, ගුදශබ්දයෙහි (අපානවාත ශබ්දයෙහි වේ).

a. ශර්ධතෙ, ශර්ධෙන, ශර්ධතාම්, අශර්ධන, ශශාධෙ, ශර්ධිෂීෂ්ට, ශර්ධිතා, ශර්ධිෂ්‍යන, අශර්ධිෂ්‍යන, අශර්ධිෂ්ට, ශතාෂ්‍යති, අඝතාෂ්‍යත්, අශාධත්.

b. ඝ්‍යඳු-ප්‍රස්‍රවණෙ. 29

c. ඝ්‍යන්දතෙ, ඝ්‍යෙන්දන, ඝ්‍යන්දනාම්, අඝ්‍යන්දන, ඝඝ්‍යෙන්දෙ, "උෂ්දිතොවා" ඝ්‍යන්ද්ධිෂීෂ්ට-ඝ්‍යන්නසීෂ්ට, ඝ්‍යන්ද්ධිතා-ඝ්‍යන්නතා, ඝ්‍යන්ද්ධ්‍යතෙ-ඝ්‍යන්ත්ස්‍යතෙ, ඝ්‍යන්ත්ස්‍යති, අඝ්‍යන්ද්ධ්‍යත-අඝ්‍යන්ත්ස්‍යත, අඝ්‍යන්ත්ස්‍යත්, අඝ්‍යන්ද්ධිෂ්ට-අඝ්‍යන්න, අඝ්‍යදත්.

d. කෘපූ-සාමර්ථ්‍ය. 39. ගුණඃ.

109. කෘපොරොලඃ. (කෘපඃ 6, 1; රඃ 6, 1; ලඃ 1, 1;)

e. කෘපො රෙඵස්‍ය ලො භවති ඍකාරස්‍ය ඝකාරෙ භවති. කල්පතෙ, කලෙපන, කල්පතාම්, අකල්පන, චකෘපෙ, කල්පිෂීෂ්ට. ඉඩභාවපක්ෂෙ:-

---

a. ශර්ධතෙ-අශර්ධිෂ්ට, යනු ලට්විහකක්‍යාදීන්ගේ ආත්ම නෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ශතාෂ්‍යති අශතාෂ්‍යත් අඝාධත්, යනු ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විහකති පරස්මෛපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (අපානශබ්දකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

b. ඝ්‍යඳූ, ඌ අනුබන්ධ "ඝ්‍යන්ද්" ධාතුව; ප්‍රස්‍රවණෙ, වැගිරීමෙහි වේ.

c. ඝ්‍යන්දතෙ-ඝඝ්‍යෙන්දෙ, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට් විහකති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "උෂ්දිතොවා" යන සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් ඉට්ආගම වේ. ඝ්‍යන්ද්ධිෂීෂ්ට-ඝ්‍යන්නසීෂ්ට-අඝ්‍යන්ද්ධිෂ්ට-අඝ්‍යන්න, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විහකති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අඝ්‍යදත්, යනු ලුඞ්විහක්ති පරයෙම පද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (වැගිරේ යන ආදි අර්ථයි.)

d. කෘපූ, ඌඅනුබන්ධ "කෘප්" ධාතුව; සාමර්ථ්‍ය, සමර්ථ භාවයෙහි වේ. ගුණඃ, ධාතුවට ගුණ වේ.

109. කෘපඃ, 'කෘප්" ධාතුසම්බන්ධිවූ; රඃ, (ගුණවශයෙන්වූ අර්යන්නේ) රකාරයට; ලඃ, ලකාරය වේ.

c. කෘපඃ, "කෘප්" ධාතුහුගේ; රෙඵස්‍ය, රකාරයට; ලඃ භවති, ලකාරය වේ. ඍකාරස්‍ය, ඍකාරයට; ඝකාරඃ භවති,

110. සිස්‍යෝඃ. (සිස්‍යෝඃ 6, 2;)

a. උපධායා ගුණෝ න භවති සිස්‍යෝරනිටෝඃ පරතඃ ඣෞප්සිෂ්ට, කල්පිතා-කල්පතා, කල්පිෂ්‍යතෙ-කල්පස්‍යතෙ, අකල්පිෂ්‍යත-අකල්ප්සත, අකල්ප්සන්, අකල්පිෂ්ට-අඣෞප්ත අඣෞල්පාතාම් අඣෞල්පත, අඣෞපත්.

b. ව්‍යථ දුඃඛසංචලනයොඃ. 31

c. ව්‍යථතෙ, ව්‍යථෙත, ව්‍යථතාම්, අව්‍යථත, "ව්‍යථතෙ ණ්‍යාදෙඊ පූඞීඝ්‍ය සංප්‍රසාරණං වක්තව්‍යම්" ඉව්‍යථෙ, ව්‍යථිෂ්ට, ව්‍යථිතා, ව්‍යථිෂ්‍යතෙ, අව්‍යථිෂ්‍යත, අව්‍යථිෂ්ට.

ඣකාරය වේ. කල්පතෙ-කල්පිෂ්ට, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට් ආශීර්ලිඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඉඛභාවපක්ෂෙ ඉට් ආගමරහිත පක්ෂයෙහි (වක්ෂ්‍යමාණාකාරයෙන් වේ.)

110. සිස්‍යෝඃ, (ඉට්රහිත) "සි, සී" දෙකපරකල්හි ගුණ නොවේ.

a. අනිටොඃ, ඉට්රහිතවූ; සිස්‍යෝඃ පරතඃ, "සි, සී" දෙක පරකල්හි; උපධායාඃ, උපධාසංඥයට; ගුණඃ න භවති, ගුණ නොවේ. (එයාල්හි) ආශීර්ලිඞ් ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයෙහි "ඣෞප්සිෂ්ට" යනු වේ. කල්පිතා-කල්පතා, කල්පිෂ්‍යතෙ- කල්ප්ස්‍යතෙ, යනු ලුට් ලෘට්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. කල්ප්ස්‍යති, යනු ලෘට්විහක්ති පරස්මෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අකල්පිෂ්‍යත-අකල්ප්සත, යනු ලෘඞ්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අකල්පස්‍යන්, යනු පරස්මෙපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. අකල්පිෂ්ට-අඣෞප්ත, අඣෞප්සාතාම් අඣෞප්සත, යනු ලුඞ්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිඛහුවචනයි. අඣෞපත්, යනු පරස්මෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

b. ව්‍යථ, "ව්‍යථ" ධාතුව; දුඃඛසංචලනයොඃ, දුඃඛය සංචල භාවය (ප්‍රකෘතිවිපර්‍යාසය) යන දෙක්හි වේ.

c. ව්‍යථතෙ-අව්‍යථත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ණ්‍යාදෙඊ, ණ්‍යාදිය පරකල්හි; ව්‍යථතෙඃ, ව්‍යථධාතුහුගේ; පූඞීඝ්‍ය, පූඞීයට; සංප්‍රසාරණං, සංප්‍රසාරණය; වක්තව්‍යම්, කියයුතුයි. ඉව්‍යථෙ-අව්‍යථිෂ්ට, යනු ලිට් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

a. **රමු-ක්‍රීඩායාම්. 32**

b. **රමතෙ, රමෙත, රමතාම්, අරමත. "ව්‍යාඩ්පයෂ්ටී පෙහෙය්‍යාරමඃ පම්" විරමති ආරමති පරිරමති උපරමති, රෙමෙ, රංසිෂ්ට, රභතා, රංස්‍යතෙ, අරංස්‍යත, අරංසත අරංසාතාම් අරංසත. විපූර්‍ව්‍ය, "ආදඤනාතාම්" ඉතිවිසඤ්. ව්‍යරංසිත් ව්‍යරංසිෂ්ටාම්.**

c. **සඞිඛර-සංහ්‍රමෙ.**

d. **(සඞි ආ ඉතෙඅ) ඛරතෙ, ඛරෙත, ඛරතාම්, අඛරත, නඛරෙ, ඛරිෂ්ට, ඛරිතා, ඛරිෂ්‍යතෙ, අඛරිෂ්‍යත, අඛරිෂ්ට, අඛරිඪ්වම්-අඛරිඩ්වම්.**

e. **ෂහ-මර්ෂණ.**

---

a. රමු උකාරානුබන්ධ "රම්" ධාතුව; ක්‍රීඩායාම්, ක්‍රීඩාවෙහි වේ.

b. රමතෙ-අරමත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ව්‍යාඩ්පයර්‍ෂීපෙහ්‍යඃ, "වි ආඩ් පරි උප" යන මේ උපසර්ගයන්කෙරෙන් පරවූ; රමඃ, රම් ධාතු කෙරෙන්; පම්, පරස්මෙපදය වේ. "විරමති ආරමති පරිරමති උපරමති" යනු ඊට උදාහරණයි. රෙමෙ-අරංස්‍යත, යනු ලිට් ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අරංසත අරංසාතාම් අරංසත, යනු ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. විපූර්‍ව්‍ය, වියන්න පූර්‍වකොට ඇත්තේ වේ. ආදඤනාතාම් ඉති "ආදඤනාතාම්" යන ආදියෙන්, ඉට්සකෙෂ, ඉට්ආගම සක්ආගම යන දෙක වෙත්. එයාල ලුඞ්විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකබ්වචන යන්හි "ව්‍යරංසිත් ව්‍යරංසිෂ්ටාම්" යනු වේ.) ක්‍රීඩාකෙරේ යන ආදි අර්ථයි.)

c. සඞිඛර, සඞි ආ අනුබන්ධ 'ඛර්' ධාතුව; සංහ්‍රමෙ' කැරකීමෙහි වේ.

d. (සඞිආ, සඞිආ දෙක; ඉතෙඅ, ඉත්අකුරුයි) ඛරතෙ-අඛරිෂ්ට, යනු ලට්විහක්ත්‍යාදීන්ගේ ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අඛරිසවම්-අඛරිඪවම්, යනු මඞ්‍යමපුරුෂ බහුවචනයි.

e. ෂහ, "සහ" ධාතුව; මර්ෂණෙ, ඉවසීමෙහි වේ.

a. **සහතෙ, සහෙත, සහනාම්, අසහත, සෙහෙ, සහිෂ්ට, සහිතා, "ඉෂුසහ" ඉති වෙව්. "හොඪඃ, තථොඪඃ" ෂටුත්වම්, ඪලොපඃ.**

111. සහිවහොරොදවණීස්‍ය.

(සහිවහොඃ 6, 2; ඔත් 1, 1; අවණීස්‍ය 6, 1;)

b. **සහිවහොරවණීස්‍යෞකාරාදෙශා භවති ඪලොප නිමිත්තත ඪකාරෙ පරෙ. සොඪා, සහිෂ්‍යතෙ, අසහිෂ්‍යත, අසහිෂ්ට.**

ඉති භවාදිෂ්වාත්මනෙපදප්‍රක්‍රියා.

---

a. "සහතෙ සහිතා, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිට් ආශීර්ලිඞ් ලුට් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඉෂුසහ ඉති "ඉෂුසහ" යන ආදිසූත්‍රයෙන්; වා, විකල්පයෙන්; ඉට්, ඉට් ආගම වේ. 'හොඪඃ" යන සූත්‍රයෙන් හකාරයට ඪකාරය වේ. "තථොඪඃ" යන සූත්‍රයෙන් තකාරයට ධකාරය වේ. ෂටුත්වම්, ෂටුත්වය වේ (ධකාරයට ඪකාරය වේ.) ඪලොපඃ, පූර්ඪකාරයාගේ ලොපය වේ.

111. සහිවහොඃ, සහ වහ ධාතුදෙදෙනාගේ; අවණීස්‍ය, අවණීයට; ඔත්, ඔකාරය වේ.

b. ඪලොපනිමිත්තෙන, ඪකාරලොපයට නිමිත්තවූ; ඪකාරෙ පරෙ, ඪකාරය පරකල්හි; සහිවහොඃ, සහ වහ ධාතු දෙදෙනාගේ; අවණීස්‍ය, අවණීයට; ඔකාරාදෙශඃ භවති, ඔකාරාදෙශ වේ. සොඪා, සහිෂ්‍යතෙ, අසහිෂ්‍යත, අසහිෂ්ට, යනු ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ් විහක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මෙහි "සොඪා" යන තන්හි සහ ධාතුහුගේ අකාරයට ඔකාරයයි. ඉවඪයි යන ආදි අර්ථයි). භවාදිභ්‍ය, භූආදි ධාතූන්හි; ආත්මනෙපදප්‍රක්‍රියා, ආත්මනෙපදප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙතෙකින් සමාප්තයි.

භවාද්‍යාත්මනෙපදප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාව යි.

---

a. **අම්ඵාහඝපදප්‍රක්‍රියා.**

b **රාජෘ-දීප්තෞ. 1**

c. **ඍකාර ඍදිකනායඝ්‍රාඛ්‍යාඃ. රාජති රාජතෙ, රාජෙත් රාජෙත, රාජතු රාජතාම්, අරාජත් අරාජත, රරාජ. ඵණාදිඛා ඵදඛපූඛ්ලොපෙෂු, රෙජතුඃ-රරාජතුඃ රෙජුඃ-රරාජුඃ, රෙජෙ-රරාජෙ, රාජ්‍යාත් රාජිඛීෂ්ට, රාජිනා රාජිනා, රාජිඛ්‍යති රාජිඛ්‍යතෙ, අරාජිඛ්‍යත් අරාජිඛ්‍යත, අරාජීත් අරාජිෂ්ට,**

d. **ඛන-ඛනනෙ. 2.**

e. **ඛනති ඛනතෙ, ඛඍනත් ඛනෙත, ඛනතු ඛනතාම්, අඛනත් අඛනත, වඛාන "ගමාංඍවරෙ" වඛනතුඃ වඛනුඃ, වඛනෙ, ඛන්‍යාත් "ජනඛනඝනාං ඕකිති ඝෙ ආකාරෙ වා**

---

a. අථ, නැවත (ආභම්නෙපදප්‍රක්‍රියාවට අනතුරුව); උභය පදප්‍රක්‍රියා, උභයපදප්‍රක්‍රියාව කියනු ලැබේ.

b. රාජෘ, ඍඅනුබන්ධ "රාජ්" ධාතුව; දීප්තෞ, බැබලීමෙහි වේ.

c. ඍකාරඃ,ඍකාරය; ඍදිතඃනායඝ්‍රාඛ්‍යාඃ, ඍකාරය ඉත්වීමෙන් කවයුතුදේ ප්‍රයොජනසොට ඇත්තේ වේ. රාජති යනු ලට්විහකති පරඝෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රාජතෙ, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රාජෙත් රාජෙත, රාජතු රාජතාම් අරාජත් අරාජත, යනු පිළිවෙළින් දෙක දෙක ලිඞ් ලුට් ලඞ් විහකති පරඝෙමපද ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රරාජ, යනු ලිට්විහකති පරඝෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි ඵණාදිඛාත්, ඵණාදිඝ බැවින් (රාජෘධාතුව ඵණාදිඝට ඇතුළත් බැවින්); එඛපූඛ්ලොපෙෂු, එකාර භාවය දූඛ්ලොපඝ යන දෙඝ වෙත්. රෙජතුඃ-රරාජතුඃ රෙජුඃ රරාජුඃ, යනු ලිට්විහකති පරඝෙමපදප්‍රථමපුරුෂ ව්වචන බහුවචනයි. රෙජෙ-රරාජෙ යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. රාජ්‍යාත් රාජිඛීෂ්ට-අරාජීත් අරාජිෂ්ට, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ් විහකති පරඝෙමපද ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.(ඔබලසි යන ආදි අර්ථයි.)

d. ඛන, ඛනධාතුව; ඛනනෙ, සැරීමෙහි වේ.

e. ඛනති ඛනතෙ-අඛනත් අඛනත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් විහකති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වඛාන, යනු ලිට්විහකති පරඝෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ' ගමාංඍවරෙ" යන සූත්‍රයෙන් උපධාලොපඝ වේ. වඛනතුඃ වඛනුඃ, යනු ප්‍රථමපුරුෂ ව්වචනබහුවචනයි. වඛනෙ, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඛන්‍යාත්, යනු අශීර්ලිඞ්විහකති පරඝෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඕකිති, ඔත් සංඥවූ හෝ කිත් සංඥවූ; ඝෙ, යකාරඝ පරකල්හි; ජන ඛනඝනාම්, "ජන් ඛන් ඝන්' යන ධාතූන්ගේ අන්තඝට; වා, විකල්ප

වකතව්‍යඃ" බායාත් බනිෂ්ඨට, බනිතා බනිතා, බනිෂ්‍යති බනිෂ්‍යතෙ, අබනිෂ්‍යත් අබනිෂ්‍යත, අබානීත්-අබනින් අබනිෂ්ට.

a. හෘඤ්-හරණෙ, ඃ

b. හරති හරතෙ, හරෙත් හරෙත, හරතු හරතාම්, අහරත් අහරත, ජහාර ජහ්‍රතුඃ ජහ්‍රුඃ "සෘදනනස්‍ය ථපෝ නෙට්" ජහර්ථ. ජහ්‍රථ, "ඝාදෘදෙඋ" ඉ්‍රයාත්.

112. ඌඃ. (ඌඃ 6, 1;)

c. සෘකාරස්‍ය ගුණෝ න භවති ඔස්‍යොරනිටොඃ පරතඃ, හෘෂ්ට, හර්තා, "හනෘනඃ ස්‍යපඃ" හරිෂ්‍යති හරිෂ්‍යතෙ, අහරිෂ්‍යත් අහරිෂ්‍යත, අහාර්ෂීත්. "ලොපොහ්‍රස්වාජක්ඛසෙ" අහෘත අහෘෂාතාම් අහෘෂත,

---

යෙන් අකාරඃ විකතව්‍යඃ, අකාරය කිරයුතුයි. බායාත්, (එකල්හි ආශීර්ලිඞ් පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයෙහි) බායාත්,යනු වේ. බනිෂි ෂට යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. බනිතා, යන ආදිය ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්ඞ්ඝකාරි පරසෙමපද ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

a හෘඤ්, සතුබඞ් "හෘ" ධාතුව; හරණෙ, හැරීමෙහි වේ.

b. හරති හරතෙ, හරෙත් හරෙත. හරතු හරතාම්, අහරත් අහරත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්ඞ්ඝකාරි පරසෙමපද අත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ජහාර ජහ්‍රතුඃ ජහ්‍රුඃ. යනු ලිට් විහක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. සෘදනනස්‍ය, සෘකාරානන්‍ය සබ්බක්ෂිවු; ථඃ, ථප් ප්‍රත්‍යයට; න ඉට්, ඉට් ආගම නොවේ. ජහර්ථ, යනු ලිට්විහක්ති මබ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. ජහ්‍රෙ, යනු ලිට්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "ඝාදෘදෙඋ" යන සූත්‍රයෙන් සෘකාරයට රිඞ්ආදෙශ වේ. ඉ්‍රයාත්, යනු ආශීර්ලිඞ් විහක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

112. ඌඃ (සි සීදෙක පරකල්හි) සෘකාරයට ගුණ නොවේ.

c. අනිටොඃ, ඉට්රහිතවු; සිසේ‍යඃ පරතඃ, "සි සී" දෙක පරකල්හි; සෘකාරස්‍ය, සෘකාරයට; ගුණඃ න භවති, ගුණ නොවේ. හෘසිෂ්ට, යනු ආශීර්ලිඞ් විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. හර්තා, යනු ලුට් විහක්ති පරසෙමපද ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. "හනෘනඃ ස්‍යපඃ" යන සූත්‍රයෙන් ඉට් ආගම වේ. හරිෂ්‍යති හරිෂ්‍යතෙ, අහරිෂ්‍යත්-අහරිෂ්‍යත, යනු ලෘට් ලෘඞ් විහක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අහාර්ෂීත් යනු ලුඞ් විහක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි "ලොපොහ්‍රස්වාජක්ඛසෙ" යන සූත්‍රයෙන් සිලොපය වේ. අහෘත අහෘෂාතාම්

a. ගුහූ-සංවරණෙ. 4

b. "ගූහරූපධායා ඌදගුණහෙතෞ සඩරෙ" ගූහති ගූහතෙ, ප්‍රගූහ ප්‍රගූහතූඃ, ප්‍රගූහිථ-ප්‍රගොඪ. ප්‍රගූහිෂෙ-ප්‍රග්‍රූඪෙෂ ප්‍රගූහිඩ්වෙව-ප්‍රගූහිෂෙව්-ප්‍රග්‍රූඪෙව, ගූහිෂ්ඪ-ගූඪ, ගූහිතා-ගොඪා, ගූහිෂ්‍යති-ගොඪ්‍යති "දූහදිහලිහගූහහ්‍යඃ සඅඪා ලූගවා ඊඅාරනඅාරමොරති" අගූඪ්-අගූඪ්, "ආති සඅඪාඅාරලොපඃ සඩරෙ" අඝූඪ්අාඅාම් අඝූඪ්අාම්, අගූඪාඃ-අඝූඪ්ඨාඃ අඝූඪ්අාථාම් අගූඪ්වම්-අඝූඪ්ඪ්වම්, අඝූඪ්-අඝූඪ්වහි, අගූහ්වහි-අඝූඪ්අාවහි, අගූහ්මහි අඝූඪ්අාමහි.

අහෘෂත, යනු ලුඞ්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකව්බහුවච නයි. ("අහෘත" යන තන්හි සිලොපයයි. හරි යන ආදි අසීයි).

a. ගුහූ, ඌඅනුබන්ධ "ගූහ්" ධාතුව; සංවරණෙ, වැසීමේහි වේ.

b. ගුණහෙතෞ, ගුණයට හෙතුවූ; සඩරෙ, සඩරඅ පර කල්හි; ගූහෙඃ, ගූහ්ධාතූහුගේ; උපධායාඃ, උපධාසංඥයට; ඌත්, ඌකාරය වේ. ගූහති ගූහතෙ, යනු ලට්විහක්ති උභයපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවචනයි. ජගූහ ජ්‍රගූහතූඃ, යනු ලිට්විහක්ති පරසෙසම්පද ප්‍රථම්පුරුෂ එකාව්වචනයි. ප්‍රගූහිථ ප්‍රගොඪ, යනු මධ්‍යම්පුරුෂ එකාවචනයි. ප්‍රගූහිෂෙ-ප්‍රග්‍රූඪෙෂ. යනු ආත්මනෙපද මධ්‍යම්පුරුෂ එකව්වචනයි. ප්‍රගූහිඩ්වෙ-ප්‍රගූහිෂෙව ප්‍රගූඪෙව, යනු මධ්‍යම්පුරුෂ බහුවචනයි, ගූහිෂ්ඪ-ගූඪ්ඪ. යනු ආශිර්ලිඞ් විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකාවචනයි. ගූහිතා-ගොඪා. ගූහිෂ්‍යති-ගොඪ්‍යති, යනු ලෘට් ලෘට්විහක්ති පරසෙමපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. ආති, ආත්මනෙපදයෙහි; වකාර තකාර යොඃ; වකාර තකාරදෙඅ පරකල්හි; දූහදිහලිහගූහහ්‍යඃ, "දූහ දිහ ලිහ ගූහ" ධාතූන් කෙරෙන් පරවූ; සඅඃ, "සක්" ප්‍රත්‍යයට; වා, විකල්පයෙන්; ලුක්, ("ලුක්" යන්නෙන්) ලොප් වේ. අගූඪ්-අඝූඪ්ඪ. යනු ලුඞ්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එක වචනයි. ආති ආත්මනෙපදයෙහි; සඩරෙ, සඩරඅ පරකල්හි; සඅඃ, සක් ප්‍රත්‍යයාගේ; අකාරලොපඃ, අකාර ලොපඅ වේ. අඝූඪ්අාතාම් අඝූඪ්අන්ත, යනු ලුඞ්විහක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම පුරුෂ ව්වචන බහුවචනයි. අගූඪාඃ අඝූඪ්ඨාථාම් අගූඪ්වම්-අඝූඪ්ඪ්වම්, යනු මධ්‍යම්පුරුෂ එකාව්බහුවචනයි. අඝූඪි අගූහව-අඝූඪ්අාවහි අගූහම්හි-අඝූඪ්අාමහි, යනු ලුඞ්විහක්ති ආත්ම නෙපද උභය්ම්පුරුෂ එකාව්බහුවචනයි.

මෙහි "ප්‍රගොඪ" යන තන්හි "ගූහ්" ධාතුවෙන් "ථ" ප්‍රත්‍යයවූ පසු විකාදිය හා ධාතුවට ගුණවීමෙන් "ප්‍රගොග්ථ" යනු වේ. පසුව හයන්නට "ඪ" යන්න හා ථයන්නට ධයන්නද ඒ යොගයෙහි ධයන්නට ඪයන්නද පූර්ඪකාරඅාගේ ලොපයද වීමෙන් සිඩයි. මෙබදු අන්තන්හිද මෙසේ යි. "ප්‍රඝූඪෙ" යනු

a. දුන-ආජීවෙ. 5

b. "ගුඛභ්‍යඃ "ඝඃ සෙ" "මානාදිනාං පූර්‍වස්‍ය දීඝෝ වක්තව්‍යඃ" දීදංසති දීදංසතෙ. දීදංසෙත් දීදංසෙත දීදංසතු දීදංසතාම්. අදීදංසත්. අදීදංසත දීදංසාඤ්චකාර දීදංසාඤ්චක්‍රෙ, දීදංසාමාස දීදංසාම්බභූව, දීදංස්‍යාත් දීදංසිෂ්ට' දීදංසිතා දීදංසිතාඃ දීදංසිෂ්‍යති දීදංෂ්‍යතෙ; අදීදංසිෂ්‍යත් අදීදංසිෂ්‍යත. අදීදංසිත් අදීදංසිෂ්ට:

c. ශාන-තෙජනෙ. 6

d. ශිශාංසති ශිශාංසතෙ: දුනවත්.

e. භිජ-සෙවායාම්. 7

f. භජති භජතෙ භජෙත් භජෙත භජතු භජතාම් අභජත් අභජත. බභාජ 'තෘඵලභජ" ඉත්‍යෙබපූර්‍වී ලොපෙ. භෙජතුඃ භෙජ්‍රුඃ භෙජිථ-බභක්ථ භෙජෙ භෙජාතෙ භෙජිරෙ භෙජිෂාත් භක්ෂීෂ්ට භක්තා භක්තා භක්ෂ්‍යති

තන්හි "ගුහ්" ධාතුවෙන් "සෙ" ප්‍රත්‍යයව විත්වාදිය හා හකාරයට ඝකාරයද වූ පසු "ආදිජබානාම්" යන ආදි සූත්‍රයෙන් ගකාරයට ඝකාරයද "ෂඝෝඃ කඃ සෙ" යන්නෙන් ඝයන්නට කඝන්නද "ඤිලාත්" යන ආදියෙන් ඝඝන්නට ෂයන්නාද වීමෙන් සිඛයි. මෙබදු අන්තන්හිද මෙසේයි.

a දුන, "දුන්" ධාතුව, ආජීවෙ, යෘජුභාවයෙහි වේ.

b. "ගුඛභ්‍යඃ" යන සූත්‍රයෙන් සප්‍රත්‍යය වේ. "ඝඃ සෙ" යන සූත්‍රයෙන් පූර්‍වඅකාරයට ඉකාරය වේ. මානාද්නාම්, මානාදි ධාතූන්ගේ; පූර්‍වස්‍ය, පූර්‍වයට; දීඝීඃ වක්තව්‍යඃ, දීඝිය කියයුතුයි. දීදංසති දීදංසතෙ, යන ආදිය ලට්විහක්තාදීන්ගේ උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (මේහි නඝන්නට අනුසාරයයි.)

c. ශාන, "ශාන්" ධාතුව; තෙජනෙ, තියුණුකිරීමෙහි වේ.

d. ශිශාංසති ශිශාංසතෙ, යනු ලට්විහක්ති උභයපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. දුනවත්, දුනධාතුව මෙනි.

e. භජ, භජධාතුව; සෙවායාම්, සෙවනයෙහි වේ.

f. භජති භජතෙ-අභජත් අභජත, යනු ලට් ලිඩ් ලොට් ලඩ් විභක්ති උභයපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවචනයි. බභාජ, යනු ලිට්විභක්ති පරස්මෛපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවචනයි. තෘඵලභජ ඉති 'තෘඵලභජ' යන ආදි සූත්‍රයෙන්; එම්පූර්‍වී ලොපෙ, එකාරභාවය පූර්‍වලොපඝයන දෙක වෙත්. භෙජතුඃ භෙජ්‍රුඃ, යනු ව්වචනබහුවචනයි. භෙජිථ බභක්ථ, යනු මධ්‍යම්පුරුෂ එකවචනයි. භෙජෙ භෙජාතෙ භෙජිරෙ. යනු ලිට් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකව්බහුවචනයි, භජ්‍යාත්-අභක්ෂ්‍යත,- යනු ආශීර්ලිඩ් ලුට් ලෘට් ලෘඩ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථම

භක්ෂ්‍යතෙ, අභක්ෂ්‍යන් අභක්ෂ්‍යත, අභාක්ෂීත් අභාක්ෂතාම් අභාක්ෂුඃ, අභක්ෂත අභක්ෂාතාම් අභක්ෂන.

a. **ඛුපච්ෂ්-පාකෙ. 8**

b **ඛුකාරෂකාරෙෆ කාශ්‍යාංෂ්චෙඃ. පවති පවතෙ, පවෙත් පවෙත, පවතු පවතාම්, අපවත් අපවත. පපාව පෙවතුඃ පෙවුඃ, පෙවෙ, පව්‍යාත්, පක්ෂීෂ්ට, පක්තා පක්තා, පක්ෂ්‍යති පක්ෂ්‍යතෙ, අපක්ෂ්‍යත් අපක්ෂ්‍යත, අපාක්ෂීත් අපක්ත, අපක්ෂාතාම් අපක්ෂත.**

c. **අඤ්චු-ගතෞ යාවතෙ ව. 9 ආඤ්චීත්.**

d. **ව්‍යය-ගතෞ. 10 වව්‍යයෙ, අව්‍යයීත්.**

e. **ශ්‍රිඤ්-සෙවායාම්. 11**

f. **(ගුණඃ)ශ්‍රයති ශ්‍රයතෙ, ශිශ්‍රාය ශිශ්‍රියතුඃ, ශිශ්‍රියෙ, ශ්‍රිතාත් ශ්‍රයිෂ්‍යට, ශ්‍රයිතා ශ්‍රයිතා, ශ්‍රයිෂ්‍යති ශ්‍රයිෂ්‍යතෙ, අශ්‍රයිෂ්‍යත් අශ්‍රයිෂ්‍යත "ස්‍රැශ්‍රිද්‍රැවාං ෂෙරඩ් ඛානොර්ච්චං ච" අශිශ්‍රියත් අශිශ්‍රියත.**

පුරුෂ එකවචනයි. අභාක්ෂීත්-අභක්ෂත, යනු ලුඞ්විභකති උභය පද ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි.

a. ඛුපච්ෂ්, ඛු අෂ් අනුබන්ධ "පච්" ධාතුව; පාකෙ, පිසීමෙහි වේ.

b. ඛුකාරෂකාරෙෆ ඛුකාරෂකාරදෙක; කාශ්‍යාංෂ්චෙෆ, ඒ ඒ කට යුතු ප්‍රයොජන කොට ඇත්තාහ. පවති-අපවත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභකති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. පපාව පෙවතුඃ පෙවුඃ, යනු ලිට්විභකති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකබහුවචනයි. පෙවෙ, යනු ලිට්විභකති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. පව්‍යාත්-අපක්ත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභකති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. අපක්ෂාතාම් අපක්ෂත, යනු ලුඞ්විභකති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බිවවන බහුවචනයි. (පිසේ යන ආදි අර්ථයි.

c. අඤ්චු, "අන්ච්" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහිද; යාවතෙව, ඉල්වීමෙහිද වේ. ආඤ්චීත්, යනු ලුඞ්විභකති පරසෙමපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. (යෙයි හෝ ඉල්වයි යන ආදිඅර්ථයි).

d. ව්‍යය, "ව්‍යය" ධාතුව; ගතෞ, ගමනෙහි වේ. වව්‍යයෙ, යනු ලිට්විභකති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි අව්‍යයීත්, යනු ලුඞ්විභකති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

e. ශ්‍රිඤ්, ඤකාරානුබන්ධ ශ්‍රිධාතුව; සෙවායාම්, සෙවනයෙහි වේ.

f. ගුණඃ, ධාතුවට ගුණ වේ. ශ්‍රයති-අශ්‍රයිෂ්‍යත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ් ලිඞ් ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභකති උභයපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. ස්‍රැශ්‍රිද්‍රැවාම්, "ස්‍රැ ශ්‍රි ද්‍රැ" යන ධාතූන් සම්බන්ධවූ;

a. තවිෂ්-දීප්තෞ. 12

b. තවේෂති තවේෂතෙ, නිතවේෂ නිත්විෂෙ, තවිෂ්‍යාත් තවිෂීෂ්ට, තවේෂ්ටා, තවේක්ෂ්‍යති තවේක්ෂ්‍යතෙ, අතවේක්ෂ්‍යත්, අතවේක්ෂ්‍යත, "හශඝාණනාතඝක්" අත්වික්ෂත. "සඝ්‍යාතම නෙපඝද සඛරෙ විලොපෝ වාව්‍යඃ" අකාරලොප කෘතෙ "ආතොනෙනාදනතඃ" අත්වික්ෂාතාම් අත්වික්ෂත.

c. යජ්-දෙවපූජාසංගතිකරණදානෙෂු. 3

d. යජති යජතෙ, යජෙත් යජෙත, යජතු යජතාම්, අයජත් අයජත, "ණාදෙෆ් පූර්‍ව්‍යස්‍ය" ඉයාජ "යජාං යවරාණාං යවෘතඃ සංප්‍රසාරණම්" ඊජතුඃ ඊජුඃ, ඉයජීථ-ඉයෂ්ඨ, ඊජෙ. ඉජ්‍යාත් යක්ෂීෂ්ට, යෂ්ටා යෂ්ටා. යක්ෂ්‍යති යක්ෂ්‍යතෙ, අයක්ෂ්‍යත් අයක්ෂ්‍යත, අයාක්ෂීත් අයාෂ්ටාම් අයාක්ෂුඃ, අයෂ්ට අයක්ෂාතාම්

සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; අඩ්, අඩ්යන්නද; ධාතොඃ, ධාතුවට; ත්‍රිඛං ව, ත්‍රිඛ යද කියයුතුයි. අශිශ්‍රියත් අශිශ්‍රියත, යනු ලුඩ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (සෙවනය කෙරේ යන ආදිඅර්ථයි).

a. තවිෂ්, "තවිෂ්" ධාතුව; දීප්තෞ, බැබලීමෙහි වේ.

b. තවේෂති තවේෂතෙ, යනු ලට්විභක්තිඋභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. නිතවේෂ-අතවේක්ෂ්‍යත, යනු ලිට් ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. 'හශඝාණනාත් සක්" යන සූත්‍රයෙන් "සක්" ප්‍රත්‍යය වේ. අත්වික්ෂත, යනු ලුඩ් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආත්මනෙපදෙ, ආත්මනෙපදයෙහි; සවරෙ, සවරයාපරකල්හි; සඝ්‍ය, සඝාරයසම්බන්ධ වූ; විලොපඃ වාව්‍යඃ, විසංඥලොපය කියයුතුයි. අකාරලොපෙ කෘතෙ, (ඒවිස ඇවූ) අකාරලොපය කළකල්හි; "ආතොනෙනාදනතඃ" යන සූත්‍රඅයන් "අන්ත්" යන්නට "අත්" ආදෙශ වේ. අත්වික්ෂාතාම් අත්වික්ෂත, යනු ලුඩ්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ බිවචනබහුවචනයි.

c. යජ, "යජ" ධාතුව; දෙවපූජා; දෙවියන්පිදීමය; සඞ්ගති කරණ, ඇලුම් කිරීමය; දානෙසු, දීමය යන අර්ථයන්හි වේ.

d. යජති-අජයත, යනු ලට් ලිඞ් ලොට් ලඞ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ණාදෙෆ්, ණාදිය පරකල්හි; පූර්‍ව්‍යස්‍ය, පූර්‍වයට සංප්‍රසාරණය වේ. (පූර්‍ව යයන්නට ඉයන්නවේ) ඉයාජ, යනු ලිට් පර සෛමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. යජාම්, යජාදීන්ගේ; යවරාණාම්, "යවර" යන මොවුන්ට; යවෘතඃ, "ඉඨඍ" යන මොහු; සංප්‍රසාරණම් සංප්‍රසාරණ වෙත්. ඊජතුඃ ඊජුඃ, යනු බිවචනබහුවචනයි. මෙහි පූර්‍වයයන්නට හා ධාතුවේ යයන්නටද සංප්‍රසාරණවීමෙන් සවර්ණදීර්ඝ). ඉයජීථ ඉයෂ්ඨ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. ඊජෙ, යනු ලිට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ඉජ්‍යාත්-අයක්ෂත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ

අයඤ්ඤත. අයඤ්ඤාඃ අයඤ්ඤාථාම්. "ඩෙව ව සෙලෝපඃ" ඉඩම්, "ඣහෙ ජඛාඃ" ඝට්ටඩම්, අයඩ්ඩවම්, අයඤ්ඞි අයඤ්වහි අයඤ්මහි.

a. ටුවප්-බීජතනතුඝනනාඝනෙ.

b. වපති, වපතෙ, උවාප උෞපතුඃ උෞපුඃ, උවපිථ-උවප්ථ, උෞපෙ, උප්‍යාත් උපසීෂ්ට වොඪා, වක්ෂ්‍යති වක්ෂ්‍යතෙ, අවක්ෂ්‍යත් අවක්ෂ්‍යත, අවාක්ෂීත් අවක්ත.

c. වහ-ප්‍රාපණෙ. 15

d. වහති වහතෙ. උවාහ උෞහතුඃ උෞහුඃ, උවහිථ "හොඪඃ, නථොඪඃ" ඝට්ටඩම්. ඵලොපඃ "සහිවහොරොද වණ්ණ්‍ය" උවොඪ, උහ්‍යාත් වක්ෂීෂ්ට වොඪා, වක්ෂ්‍යති වක්ෂ්‍යතෙ, අවක්ෂ්‍යත් අවක්ෂ්‍යත, අවාක්ෂීත් අවොඪාම් අවාක්ෂුඃ, අවොඪ අවක්ෂාතාම් අවක්ෂත.

එකවචනයි. අයාඪීත්-අයඤ්ඤත, යනු ලුඞ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවිබහුවචනයි. අයඤ්ඤාඃ-අයඤ්ඤාථාම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවිවචනයි. ඩෙව ව, ඩඔයන්න පරකාල්හිද; සිලොපඃ සිලොපය වේ. "ඣහෙ ජඛාඃ" යන සූත්‍රයෙන් විහිත කාර්‍ය්‍ය වේ. ඝට්ටඩම්, ඝට්ටඩය වේ. අයඩ්ඩවම්, යනු මධ්‍යමපුරුෂ බහුවචනයි. අයඤ්ඞි අයඤ්වහි අයඤ්මහි, යනු උත්තමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. (පුදයි යන ආදි අර්‍ථයි).

a. ටුවප්, ටුඅනුබන්ධ "වප්" ධාතුව; බීජතනතුඝනනාඝනෙ, බීජ යන් හා නූල්පතුරුවාලීමෙහි වේ.

b. වපති, වපතෙ, යනු ලට්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. උවාප උෞපතුඃ උෞපුඃ, යනු ලිට් විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. උවථපි-උවප්ථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. (මෙහි පුර්‍වයට සංප්‍රසාරණයි). උෞපෙ යනු ලිට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. උප්‍යාත්-අවප්‍යා, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විභක්ති ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (එපුරයි යන ආදි අර්‍ථයි.)

c. වහ, වහධාතුව, ප්‍රාපණෙ, පැමිණීමෙහි වේ.

d වහති වහතෙ, යනු ලට්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. උවාහ උෞහතුඃ උෞහුඃ, යනු ලිට්විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවිබහුවචනයි. උවහිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. "හොඪඃ" යන සූත්‍රයෙන් හඔන්නට ඝඔන්න වේ. 'නථොඪඃ" යන සූත්‍රයෙන් ථඔන්නට ධඔන්න වේ. ඝට්ටඩම්. ඝට්ටඩයවේ. (ධඔන්නට ඝඔන්න වේ.) ඵලොපඃ, ඵකාරලොපය වේ. "සහිවහොරොද වණ්ණ්‍ය" යන සූත්‍රයෙන් අවණ්ණයට ඔකාරය වේ. (එකල මධ්‍යම පුරුෂ එකවචනයෙහි උවොඪ, යනුද වේ. උහ්‍යාත්-අවක්ෂ්‍යත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවව

a. වෙඤ්-තනාදුසනානාතෙ. 16.

b. වයති වයතෙ "වෙඤෙ ණාදෙෞ සංප්‍රසාරණාභාවෝ වාච්‍යඃ" "සන්ධ්‍යක්ෂරස්‍යෙමා" වවෞ, වාදිත්වානෙනවපූර්වී ලොපෞ. වවතුඃ වවුඃ, වවෙ. "වෙඤෙ වය් ණාදෙෞ වා වකතව්‍යඃ" එවාඝ.

113. ග්‍රහාං ඕති ච. (ග්‍රහාම් 6, 3; ඕනි 7, 1; ච. 1, 1)

c. ග්‍රහාදීනාං සංප්‍රසාරණාං ස්‍යාත් කිති ඕති ච පරෙ. ඉති සංප්‍රසාරණම්, ඝකාරස්‍ය සංප්‍රසාරණනිෂෙධඃ, ඌඅතුඃ ඌඅුඃ, උවඝිථ ඌඅථුඃ ඌඅ, ඌඅෙ ඌඅාතෙ ඌඅිරෙ. "වඝඃ ඝස්‍ය කිති ණාදෙෞ වෙ වා වකතව්‍යඃ" ඌවතුඃ ඌවුඃ ඌවෙ, ඌඅාත් වාඝිෂ්ට, වාතඃ වාතා, වාඝ්‍යති

නයි. අවාඝීත්-අවඝ්‍යත, යනු ලුඩ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවිබහුවවනයි. (පමුණුවයි යන ආදි අර්ථයි.

a. වෙඤ් සූත්‍රානුබන්ධ "වෙ" ධාතුව; තනාදුසනානාතෙ, නූල් පතුරුවාලීමෙහි වේ.

b. වයති වයතෙ, යනු ලට් විභක්ති උභයපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. ණාදෙෞ, ණාදියපරකල්හි; වෙඤඃ, වෙඤ්ධාතුවට; සංප්‍රසාරණාභාවඃ, සංප්‍රසාරණය නොවීම; වාච්‍යඃ, කියයුතුයි. "සන්ධ්‍යක්ෂරස්‍යෙමා" යන සූත්‍රයෙන් එකාරයට ආකාරය වේ. වවෙෞ යනු ලිට් විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථම්පුරුෂඑකවවනයි. වාදිත්වාත්, වකාරය ආදිකොට ඇතිබැවින්; එබවපූර්වීලොපෙෞ, එකාරභාවය පූර්වලොපය යන දෙක; න, නොවෙත්. වවතුඃ වවුඃ, යනු ව්වවනබහුවවනයයි. වවෙ, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථම ප්‍රුරුෂ එකවවනයි ණාදෙෞ, ණාදිය පරකල්හි; වෙඤඃ, වෙඤ්ධාතුවට; වා, විකල්පයෙන්; වය්වකතව්‍යඃ, "වය්" ආදෙශය කියයුතුයි. එකල්හි ලිට්පරසෙමපද ප්‍රථම්පුරුෂෙකවවනයෙහි) ව්වාඝ, යනු වේ.

113. ඕතිව, ඕත්සංඥප්‍රත්‍යයා පරකල්හිද වකාරසම්භවවයෙන් කිත් සංඥප්‍රත්‍යය පරකල්හිද; ග්‍රහාම්, ග්‍රහාදිධාතූන්ට සම්ප්‍රසාරණය වේ.

c. කිති, කිත්සංඥප්‍රත්‍යය පරකල්හිද; ඕති ච, ඕත්සංඥප්‍රත්‍යය පරකල්හිද; ග්‍රහාදීනාම් ග්‍රහාදි ධාතූන්ට; සංප්‍රසාරණංස්‍යාත් සංප්‍රසාරණයවන්නේය. ඉති, මෙසේ(මේසූත්‍රයෙන්; සංප්‍රසාරණම්, සංප්‍රසාරණය වේ. ඝකාරස්‍ය, ඝකාරයට; සංප්‍රසාරණ ප්‍රතිෂෙධඃ වේ ඌඅතුඃ ඌඅුඃ, යනු ලිට්විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථම්පුරුෂ ව්වවන බහුවවනයි. උවඝිථ උවඝථුඃ ඌඅ, යනු මඬ්ඝම්පුරුෂ එකවිබහුවවනයි. ඌඅෙ ඌඅාතෙ ඌඅිරෙ, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවිබහුවවනයි කිති, කිත්සංඥවූ; ණාදෙෞ, ණාදියපරකල්හි; වය්ඃ, වය්ආදෙශයාගේ; වස්‍ය, වකාරයට; වා, විකල්පයෙන්; වඃ වකතව්‍යඃ, වකාරය කියයුතුයි. එකල ලිට්පරසෙමපද ප්‍රථම්

වාඝ්‍යතෙ, අවාඝ්‍යන් අවාඝ්‍යත, අවාඝිත් "ආදඤනානාම්" ඉති ඉට් සඤෞ, අවාඝිෂ්‍යාම් අවාඝ්‍යත.

a. වෙඤ්-සංවරණෙ. 17

b. ව්‍යයති ව්‍යයතෙ, "වෙඤෙ ණාදෞ නාඞම්" විව්‍යාය විව්‍යතුඃ විව්‍යුඃ "අන්‍යර්තිව්‍යයතීනාං ථපා නිත්‍ය මිට්" විව්‍යඝිථ, විවෙය, වියාත් ව්‍යාඝිෂ්ට, ව්‍යාතා ව්‍යාතා, ව්‍යාඝ්‍යති ව්‍යාඝ්‍යතෙ, අව්‍යාඝ්‍යන් අව්‍යාඝ්‍යත, අව්‍යාඝිත් අව්‍යාඝ්‍යත.

c. හෙවඤ්-සපර්ධාඝාං ශබෙද ච. 18

d. භවඝති භවඝතෙ "අචිරුකතාඤ්‍ය භවඝතෙඃ යංප්‍රසාරණං වකතාඤම්" ජුහාව ජුහුවතුඃ ජුහුවුඃ, ජුහුවිථ-ජුහොථ ජුහුවෙ ජුහුවාතෙ ජුහුවිරෙ, භූඝාත් භවාඝිෂ්ට, භවාතා

පුරුෂ ච්බහුවචනයන්හි "ඌවතුඃ ඌවුඃ" යනුද; ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂෙකවචනයෙහි "ඌවෙ" යනුද වේ. ඌඝාත්— අවාඝ්‍යත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ් විභක්ති උභයපද ප්‍රථම පුරුෂ එකවචනයි. අවාඝිත්; යනු ලුඞ් පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ආදඤනානාම් ඉති "ආදඤනානාම්" යන සූත්‍රයෙන්; ඉට්සඤෞ, "ඉට්" ආගම "සක්" ප්‍රත්‍යය යන දෙක වෙත්. අවාඝිෂ්‍යාම්, යනු ප්‍රථමපුරුෂ ච්බවචනයි. අවාඝ්‍යත, යනු ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි.

a. වෙඤ්, ඤතුබඤ "වෙඤ" ධාතුව; සංවරණෙ, ඇවිරීමෙහිවේ

b. ව්‍යයති ව්‍යයතෙ. යනු ලට්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. ණාදෞ, ණාදිය පරකල්හි; වෙඤඃ "වෙඤ්" ධාතුහුගේ අන්තයට; ආකම්, ආකාරහාවය; න, නොවේ. විව්‍යාය විව්‍යතුඃ විව්‍යුඃ, යන ලිට් විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථමපුරුෂ එකච්බහුවචනයි. අන්‍යර්තිව්‍යයතීනාම්, "අද සෘ වෙඤ" යන ධාතූන් සම්බඤවූ; ථපඃ, ථප්ප්‍රත්‍යයට; නිත්‍යම්, නිත්‍යයෙන්; ඉට්, ඉට් ආගම වේ. විව්‍යඝිථ, යනු මධ්‍යමපුරුෂ එකවචනයි. විවෙය, යනු ලිට් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. වියාත් අව්‍යාඝ්‍යත, යනු ආශීර්ලිඞ් ලට් ලෘට් ලාඞ් ලුඞ්විභක්ති උභයපද ප්‍රථමපුරුෂ එකවචනයි. (අවුරසි යන ආදි අඑයි.

c. හෙවඤ්, ඤතුබඤ "හෙව" ධාතුව; සපර්ධායාම්, අනුන් මැඩ ලනු කැමැත්තෙහිද; ශබෙදව, ශබ්දයෙහිද වේ. භවඝති භවඝතෙ, යනු ලට්විභක්ති උභයපද එකවචනයි. භවඝතෙඃ, "භෙව" ධාතුහුගේ; සංප්‍රසාරණං, සංප්‍රසාරණය; අචිරුකතාඤ්‍ය, චිරුකත නුවූ වහුට(විඞ වීමෙන් පෙර) වකතව්‍යම්, කියයුතුයි. ජුහාව ජුහුවතුඃ ජුහුවුඃ, යනු ලිට්විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථම් පුරුෂ එකච්බහුවචනයි. ජුහවිථ-ජුහොථ. යනු මධමපුරුෂ එකවචනයි. ජුහුවෙ ජුහුවාතෙ, ජුහුවිරෙ,

භවානා, භවාස්‍යති භවාස්‍යතෙ, අභ්වාස්‍යත් අභ්වාස්‍යත. "අස්‍යතිවකතිඛ්‍යාතිලිපිසිවිහ්වයතීනාං සෙර්ඩො වා වාව්‍යෘ" අභ්වත්, අභ්වන අභ්වෙනාම් අභ්වයන, අභ්වාසත අභ්වාසානාම් අභ්වාසත.

a **සෘත-ප්‍රගුප්සායාං කෘපායාං ච. 19**

b. **"සෘතෙරීයඩ් සවාඤේ'නපිතු වා" සෘතීයතෙ, සෘතී සාඤ්වක්‍රෙ සෘතිසිෂිෂට අතීත්‍යාත්, සෘතිසින අර්තින. සෘතිසිෂ්‍යතෙ ආර්තිෂ්‍යති, ආර්තිසිෂ්‍යත ආර්තිෂ්‍යත, ආර්තිසිෂට ආර්තීත්**

ඉති භවාදිභූභයපදප්‍රක්‍රියා.

සමාප්තෙ ඝං භවාදිනාමකඃ ප්‍රථමො ගණඃ.

යනු ලිට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකව්බහුවවනයි භූයාත්-අභවාස්‍යත, ස්‍යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට් ලෘට් ලෘඞ්විභක්ති උභය පද එකවවනයි. අස්‍යතිවකතිඛ්‍යාතිලිපිසිවිහවයතීනාම්, "අස් වව් ඛ්‍යාලිපිසිවිහෙව" යන ධාතූන් සම්බඞ්ධවූ; සෙඃ, සිප්‍රත්‍යයට; ඞඃ, ඞකාරය; වාවාව්‍යඃ, විකල්පයෙන් කියයුතුයි අභවත්, යනු ලුඞ් විභක්ති පරසෙමපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. අභවත අභෙවතාම් අභවන්ත, යනු ලුඞ්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකව්බහු වවනයි. (මෙහි සිප්‍රත්‍යයට ඞකාරාදෙශයි අභවාස්ත අභවාසාතාම් අභවාසත, යනුද ලුඞ් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකව් බහුවවනයි. (මෙහි විකල්පයෙන් සිප්‍රත්‍යයට ඞකාරය නොවිය).

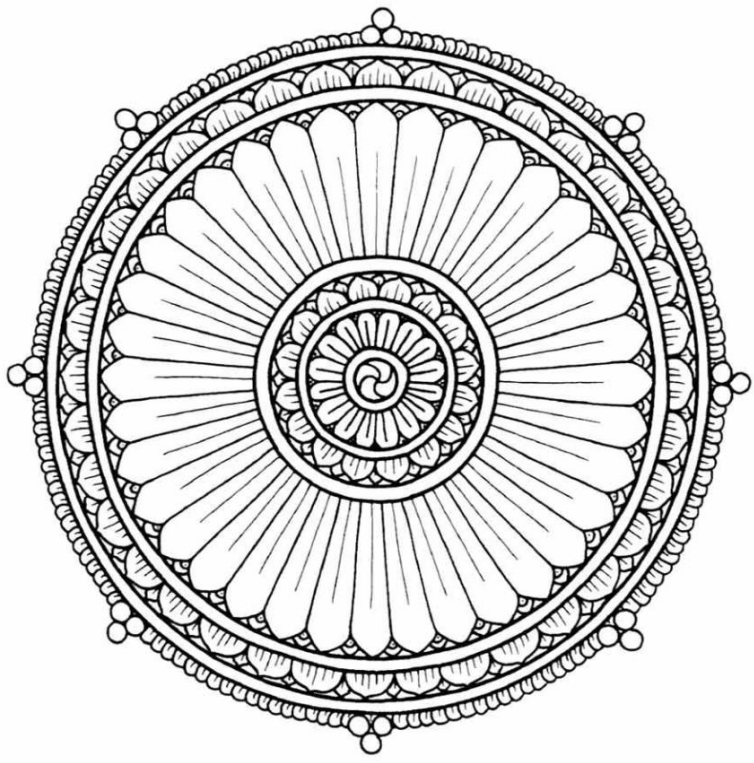
a. සෘත, සෘත්ධාතුව; ප්‍රගුසපායාම් පිළිකුල්කිරීමෙහිද කෘපායංව, කරුණාවෙහිද වේ.

b. සෘතෙඃ, "සෘත්" ධාතු කෙරෙන්; සවාඤේ, සවාඤීයෙහි, ඊඅඞ්, "ඊඅඞ්" ප්‍රත්‍යය වේ. අනපිතු, "අප්" ප්‍රත්‍යය රහිත තන්හි වනාහි; වා, විකල්පයෙන් වේ. "ඊඅඞ්" ප්‍රත්‍යය වූ තන්හි ධාතුව අන්තනෙපදි වේ. ඞකාරය ඉත් බැවිනි.) සෘතීත්‍යතෙ, යනු ලට් විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. සෘතීයාඤ්වක්‍රෙ, යනු ලිට්විභක්ති ආත්මනෙපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. ආනතී, යනු පරසෙමපද ප්‍රථම්පුරුෂ එකවවනයි. සෘතීසිෂිෂට අනීත්-අර්තීසිෂට ආර්තීත්, යනු ආශීර්ලිඞ් ලුට්ලෘට් ලෘඞ් ලුඞ්විභක්තිඋභය පද එකව්බහුවවනයි. (මෙහි "ඊඅඞ්" ප්‍රත්‍යය වූ පක්ෂයෙහි ආත්ම නෙපදද නුවපක්ෂයෙහි පරසෙමපදද වේ. තවද මේ "සෘත" ධාතුව සෞත්‍රධාතුවෙකි. (දශධාතුගණයෙන් පිටත්හිවූ සූත්‍ර වශ යෙන් ආ ධාතුවෙකි). භවාදිභූ, භවාදි ධාතූන්හි; උභයපදප්‍රක්‍රියා, උභයපදප්‍රක්‍රියාව; ඉති, මෙසේයි. භවාදිනාමකඃ, භවාදිනම්වූ; අයං ප්‍රථම්ඃගණඃ, මේ පළවූවැනි ධාතුගණය; සමාප්තඃ, නිමකරණ ලදි.

භවාද්‍යුනයපදප්‍රක්‍රියාව්‍යාඛ්‍යාවයි.

භවාදිගණය නිමි.

සබ්බ දානං ධම්ම දානං ජිනාති

නිබ්බාන පච්චයෝ හෝතු